ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מזמורי תהלים

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵי יוֹנִים:

קכד

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל: ב לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: ג אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: ד אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: ה אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: ו בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: ז נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יְקוּשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: ח עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

אגרות קודש

ב״ה, ו׳ כסלו, תשי״ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו פ״נ מר״ח כסלו הוא חדש הנסים והגאולה,

ובעת רצון יזכירוהו על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

ובודאי למותר לעוררו, שאם בכל מקום צריך איש היהודי להתנהג מתאים להתואר שלו, שניתן לו מבורא עולם, ממלכת כהנים וגוי קדוש, חוב נוסף בזה לאלו הנמצאים בצבא, וכציווי הנוסף בתורתנו הק׳, והי׳ מחנך קדוש, ולא עוד אלא שנוגע זה לכל אלו הנמצאים אתו, וכמבואר שם בכתוב, כי ה׳ אלקיך מתהלך בקרב מחנך - באם - והי׳ מחנך קדוש, ויהי רצון שימצא אותיות מתאימות להסביר לעצמו את הענין וכן לכל אלו הנמצאים בסביבתו ויהי רצון שיהיו דבריו יוצאים מן הלב ובמילא יהיו נכנסים אל הלב ויפעלו פעולתם.

בודאי יתועדו ביום י״ט כסלו יום הבהיר ויום הסגולה הבע״ל, ויהי רצון שההתעוררות תביא להוספה במעשה בהנהגה היום יומי כפי הוראת תורתנו הק׳ תורת חיים.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מזכיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוכן עניינים

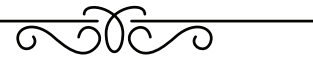

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה תנו רבנן נר חנוכה

ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשל"ד 5

ד"ה כי עמך מקור חיים מוצאי זאת חנוכה, ה'תשל"ד 11

התוועדויות

שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשל"ד 21

שיחת ש"פ מקץ, מבה"ח טבת, שבת חנוכה, ה'תשד"מ 33

לקוטי שיחות

פרשת מקץ, כרך כ, ב 55

חנוכה, כרך כ 60

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת מקץ 68

לוח לתהלים היומי 96

תניא יומי 97

לוח 'היום יום' 113

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 116

שלושה פרקים ליום 120

פרק אחד ליום 195

ספר המצוות 211

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת סנהדרין 215

גמרא עם ביאור - מסכת סנהדרין 226

שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 255

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 254

שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 255

תורה אור 258

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 261

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 262

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 263

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 263

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 265

לקוטי דיבורים - בלה"ק 266

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי 268

אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 269

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 63

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח 66

נביאים וכתובים 213

עין יעקב - מסכת ברכות 225

נקודה משיחת קודש מעובדת 271

חומש לקריאה בציבור 272

קריאת התורה למנחה בשבת קודש 284

לוח זמנים 285

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 286

סדר הדלקת נרות חנוכה 287

חדש השבוע סדר הדלקת נרות חנוכה, נדפס בעמוד 287

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשל"ד

(הנחה בלתי מוגה)

תָּנוּ רַבָּנָן גֵּר חֲנוּכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ כּוּ׳ וְהֵיכָן מַנַּח לֵיהּ כּוּ׳ וְהִלְכְתָא מִשְּׁמֹאל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְזוּזָה מִיָּמִין וְגֵר חֲנוּכָּה מִשְּׁמֹאל[1] וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא:

אמרו חז"ל בגמרא:

תָּנוּ רַבָּנָן שנו חכמים גֵּר חֲנוּכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ כּוּ׳ וְהֵיכָן מַנַּח לֵיהּ כּוּ׳ וְהִלְכְתָא מִשְּׁמֹאל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא מְזוּזָה מִיָּמִין וְגֵר חֲנוּכָּה מִשְּׁמֹאל[1] וזה לשון הגמרא:

"אמר רבה, נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. והיכא מנח ליה, רב אחא בריה דרבא אמר: מימין. רב שמואל מדפתי אמר: משמאל. והילכתא משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין". ופירש רש"י: מצוה להניחה - בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם. מימין - בכניסתו לביתו לימין. מזוזה – קיימא לן דבימין דכתיב ביתך דרך ביאתך, וכי עקר אינש כרעיה, דימינא עקר ברישא [וכאשר אדם עוקר רגלו, הוא עוקר את של ימין תחילה]."**. וְצָרִיךְ לְהָבִין[2], מַהוּ הַטַּעַם שֶׁגֵּר חֲנוּכָּה הוּא מִשְּׁמֹאל דַּוְקָא, וְלֹא כְּמוֹ רוֹב הַמִּצְוּוֹת כְּכוּלָּן שֶׁצְּרִיכוֹת לִהְיוֹת בְּיָמִין דַּוְקָא, וְאִם קִיְּימָם בִּשְׂמֹאל, הִנֵּה לֹא זוֹ בִּלְבָד שֶׁלֹּא יָצָא, אֶלָּא עוֹד זֹאת שֶׁקִּלְקֵל כּוּ׳[3]. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁהַדְּגֻשַׁת מַעֲלַת צַד יָמִין הִיא לֹא רַק בְּעִנְיְנֵי מִצְוָה, אֶלָּא גַּם בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁלּוֹ[4], לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם יְמִינוֹ עַל שְׂמֹאלוֹ בְּכָל דָּבָר, לְפִי שֶׁהַיָּמִין הִיא חֲשׁוּבָה בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבִּיאוּר בָּזֶה, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת[5] שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּיב לַעֲבוֹד אֶת ה' כָּל יָמָיו תָּמִיד, אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׁא וְנוֹתֵן כּוּ׳ וַאֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן כּוּ׳, וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם[6] (וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[7] שֶׁאֲכִילָה סְתָם, לְלֹא כַּוָּונָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, הִיא מִצַּד הַקְּלִיפָּה, אֶלָּא שֶׁבַּקְּלִיפָּה גּוּפָא חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן קַל יוֹתֵר כּוּ׳ וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ[8] (שֶׁזּוֹהִי פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ[9]), וְלָכֵן, הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל צַד יָמִין הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים גַּם

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

שְׂמֹאלוֹ בְּכָל דָּבָר, והיינו לא רק בדבר מצוה, לְפִי שֶׁהַיָּמִין הִיא חֲשׁוּבָה בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר הַבִּיאוּר בָּזֶה, בצורך להקדים ימין לשמאל בכל דבר אפילו בדברי הרשות, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת[5] שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּיב לַעֲבוֹד אֶת ה' כָּל יָמָיו תָּמִיד, אֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹשֵׁא וְנוֹתֵן עוסק במסחר כּוּ׳ וַאֲפִילּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יָשֵׁן כּוּ׳, וְעַל עִנְיָן זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ בפרקי אבות כָּל מַעֲשֶׂיךָ גם מעשים שהם שלך, היינו לא רק מעשי המצוות יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם[6] (וּבִפְרָט עַל פִּי הַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[7] שֶׁאֲכִילָה סְתָם, לְלֹא כַּוָּונָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, הִיא מִצַּד הַקְּלִיפָּה, הכוחות של היפך הקדושה, המעלימים ומסתירים על האלוקות כשם שהקליפה מכסה על הפרי ומסתירה אותו אֶלָּא שֶׁבַּקְּלִיפָּה גּוּפָא עצמה חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן קַל יוֹתֵר כּוּ׳ ולא חמור כמו אכילה מתוך כוונה למלא את תאוותו, ובודאי שאינו חמור כמו אכילת איסור), וְהוּא שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בספר משלי בְּכָל דְּרָכֶיךָ גם כשאתה עוסק בדרכים שלך דָּעֵהוּ[8] דע את הקדוש ברוך הוא (שֶׁזּוֹהִי ענין זה של 'בכל דרכיך דעהו' פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ[9] כדברי הגמרא), וְלָכֵן, הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל צַד יָמִין הִיא בְּכָל הָעִנְיָנִים גם

1) שבת כא, ב ואילך. 2) ראה תו"א פרשתנו מא, ד. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 223 ואילך. וש"נ. 3) ראה – לדוגמא – זבחים טו, ב (במשנה). שם כד, ב. 4) או"ח מהדו"ב ס"ב ס"ד. 5) ספ"ג. 6) אבות פ"ב מי"ב. 7) פ"ז. 8) משלי ג, ו. וראה טושו"ע או"ח סרל"א. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו ס"ב. 9) ברכות סג, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

דברי הרשות, **כְּמוֹ בַּמִּצְוֹות. וִיתֵירָה מִזֶּה מָצִינוּ בַּזֹּהַר**[10] לגבי אחיזת כוס של ברכה של ברכת המזון **שֶׁשְּׂמֹאל לֹא תְסַיֵּעַ לַיָּמִין**, כי המזון נמשך מבחינת החסד שהיא בקו הימין, **הַיְינוּ, שֶׁלֹּא רַק** מעשה **הַמִּצְוָה עַצְמָהּ, אֶלָּא אֲפִילוּ סִיּוּעַ לַמִּצְוָה בִּלְבָד, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּשְׂמֹאל. וְעַל פִּי זֶה יִפָּלֵא בְּיוֹתֵר** מהו הטעם ומה תוכן **הָעִנְיָן שֶׁגֵּר חֲנוּכָּה הוּא מִשְּׂמֹאל דַּוְקָא** ולא מימין.?

ב) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר הַצֶּמַח צֶדֶק בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'[11] **(בַּכֶּרֶךְ שֶׁנִּדְפַּס לָאַחֲרוֹנָה), שֶׁהַחֲשִׁיבוּת שֶׁל יָמִין** לגבי שמאל **הִיא דַּוְקָא מֵאֲצִילוּת וּלְמַטָּה,** בעולם האצילות ובעולמות שלמטה מעולם האצילות **אֲבָל לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת** בדרגות האלוקות הנעלות יותר, למעלה מעולם האצילות, **יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם שְׂמֹאל, וְאַדְּרַבָּה, הַתּוֹרָה שָׁרְשָׁהּ בִּגְבוּרָה** מידת הגבורה שהיא בקו השמאל **דְּעַתִּיק יוֹמִין כו'**[12] של מדריגת האלוקות הנקראת 'עתיק יומין' (לפי אחד הפירושים – נעתק ונבדל מבחינת 'יום' וגילוי) שהיא בחינה ב'כתר עליון' שלמעלה מעשר הספירות. **וּמְסַיֵּים** ה'צמח צדק' ב'אור התורה' שם, **וְאִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעַל יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ** של בני ישראל שמסרו נפשם בחנוכה **הִמְשִׁיכוּ בַּחֲנוּכָּה** אור אלוקי **מִגְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין, וְזֶה סוֹד גֵּר חֲנוּכָּה מִשְּׂמֹאל** וכפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצְוֹות הֵם באות ונמשכות **מִבְּחִינַת הָרָצוֹן** האלוקי **שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה** (ובחינת הרצון העליון נמשלה אל **בְּחִינַת גֻּלְגֹּלְתָּא** גולגולת **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַמּוֹחִין** שהם בחינת החכמה), **וַהֲרֵי בְּחִינַת הַחָכְמָה** שהיא אחת מעשר הספירות העליונות **שַׁיֶּיכֶת לְעוֹלָם הָאֲצִילוּת,** שהוא העולם הראשון והנעלה בארבעה העולמות של 'סדר השתלשלות' (אצילות-בריאה-יצירה-עשיה) **וְאִילוּ בְּחִינַת הָרָצוֹן** שהיא שורש ומקור המצוות **שַׁיֶּיכֶת לְעוֹלְמוֹת הָאֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת**[13].

ביאור בדרך אפשר

1 הָעִנְיָנִים, כְּמוֹ בַּמִּצְוֹות. וִיתֵירָה מִזֶּה מָצִינוּ
2 בַּזֹּהַר[10] שֶׁשְּׂמֹאל לֹא תְסַיֵּעַ לַיָּמִין, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא
3 רַק הַמִּצְוָה עַצְמָהּ, אֶלָּא אֲפִילוּ סִיּוּעַ לַמִּצְוָה
4 בִּלְבָד, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּשְׂמֹאל. וְעַל פִּי זֶה
5 יִפָּלֵא בְּיוֹתֵר הָעִנְיָן שֶׁגֵּר חֲנוּכָּה הוּא מִשְּׂמֹאל
6 דַּוְקָא.

7 ב) **אַךְ** הָעִנְיָן הוּא, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר הַצֶּמַח צֶדֶק
8 בְּאוֹר הַתּוֹרָה[11] (בַּכֶּרֶךְ שֶׁנִּדְפַּס
9 לָאַחֲרוֹנָה), שֶׁהַחֲשִׁיבוּת שֶׁל יָמִין הִיא דַּוְקָא
10 מֵאֲצִילוּת וּלְמַטָּה, אֲבָל לְמַעְלָה מֵאֲצִילוּת יָכוֹל
11 לִהְיוֹת גַּם שְׂמֹאל, וְאַדְּרַבָּה, הַתּוֹרָה שָׁרְשָׁהּ
12 בִּגְבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין כו'[12]. וּמְסַיֵּים, וְאִם כֵּן יֵשׁ
13 לוֹמַר, שֶׁעַל יְדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ הִמְשִׁיכוּ בַּחֲנוּכָּה
14 מִגְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין, וְזֶה סוֹד גֵּר חֲנוּכָּה
15 מִשְּׂמֹאל.

16 **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, מִצְוֹות הֵם מִבְּחִינַת הָרָצוֹן
17 שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה (בְּחִינַת
18 גֻּלְגֹּלְתָּא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַמּוֹחִין), וַהֲרֵי בְּחִינַת
19 הַחָכְמָה שַׁיֶּיכֶת לְעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וְאִילוּ בְּחִינַת
20 הָרָצוֹן שַׁיֶּיכֶת לְעוֹלְמוֹת הָאֵין סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
21 מֵאֲצִילוּת[13]. אָמְנָם, בְּכָל הַמִּצְוֹות נִמְשָׁךְ הָרָצוֹן
22 בְּמִדֵּידָה וְהַגְבָּלָה וְהִתְחַלְּקוּת דְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת
23 [וְאַחַר כָּךְ גַּם בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה,
24 וּכְמוֹ בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת תְּחִילָּה בָּאֲצִילוּת וְאַחַר
25 כָּךְ בַּבְּרִיאָה כו', כְּמַאֲמַר[14] וְעַל תּוֹרָתְךָ[15]
26 בָּאֲצִילוּת שֶׁלְּמַדְתָּנוּ[15] בַּבְּרִיאָה], שֶׁזֶּהוּ שֶׁנֶּחֱלָקִים
27 בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי הַקַּוִּין דְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב[16],
28 מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה וּמִצְוֹות עֲשֵׂה, וּמִצְוֹות עֲשֵׂה
29 גּוּפָא נֶחֱלָקִים לְרַמַ"ח, דְּרַמַ"ח פִּקּוּדִין אֵינוּן
30 רַמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא[17], בְּחִינַת זְעֵיר אַנְפִּין
31 אָמְנָם, בְּכָל הַמִּצְוֹות נִמְשָׁךְ
32 הָרָצוֹן בְּמִדֵּידָה וְהַגְבָּלָה וְהִתְחַלְּקוּת דְּעוֹלָם
33 הָאֲצִילוּת, הרי הוא נמשך גַּם
34 בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה
35 וַעֲשִׂיָּה שלמטה מעולם האצילות, וּכְמוֹ בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת
36 תְּחִילָּה בָּאֲצִילוּת וְאַחַר כָּךְ
37 בַּבְּרִיאָה כו', כמבואר בחסידות לגבי המשמעות הפנימית של הנאמר בברכת המזון "נודה לך ה' אלוקינו... ועל תורתך שלמדתנו" ש'תורתך' היינו התורה כפי שנמשכה לעולם האצילות, ו'שלמדתנו' היינו התורה כפי שנמשכה לעולם הבריאה], שֶׁזֶּהוּ שֶׁנֶּחֱלָקִים
38 המצוות בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי הַקַּוִּין דְּסוּר
39 מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב[16], כלשון הכתוב בתהילים, שהם שני סוגי
40 המצוות מִצְוֹות לֹא־תַעֲשֶׂה
41 וּמִצְוֹות עֲשֵׂה, וּמִצְוֹות עֲשֵׂה
42 גּוּפָא עצמן נֶחֱלָקִים לְרַמַ"ח
43 מצוות שונות, דְּרַמַ"ח פִּקּוּדִין
44 המצוות אֵינוּן רַמַ"ח אֵבָרִים
45 דְּמַלְכָּא[17], הם רמ"ח אברי המלך, הקדוש ברוך הוא (כשם שכל אבר בגוף האדם, שמספר כל האברים הוא רמ"ח, הוא כלי לכוח מיוחד בנפש, המתלבש באותו אבר, כך כל אחת מרמ"ח המצוות-עשה היא כלי

---

10) ח"ב קסח, ב. 11) חנוכה ח"ה תתקנו, ב. 12) זח"ב יתרו פ"א [עמוד א] – הובא בהרמ"ז עקב דרע"ג סע"א (אוה"ת שם). 13) ראה עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי"ע) פ"ב. לקו"ת תזריע כא, א. 14) ראה לקו"ת עקב יז, ב. אוה"ת תשא ריש ע' תשסא. סה"מ ה'ש"ת ע' 68. וש"נ. 15) ברכה שני' דברכת המזון. 16) תהלים לד, טו. 17) תקו"ז ת"ל (עד, א). תניא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ל"המשכה" מיוחדת מרצונו של הקדוש ברוך הוא, הנמשכת על ידי שיהודי מקיים מצוה), **בְּחִינַת זְעֵיר אַנְפִּין** פנים קטנות היינו המידות (שהאור המאיר בהם הוא קטן ומועט לגבי האור המאיר ב'אריך אנפין', פנים ארוכות, שלמעלה מהספירות והאור המאיר במוחין) **דַּאֲצִילוּת**[18], **שֶׁעִיקָּרוֹ** של 'זעיר אנפין' **חֲסָדִים**[19] כמבואר בקבלה וחסידות שעיקר ענין המידות היא מידת החסד, ושאר המידות הן הסתעפות של מידת החסד, והחסדים הם **בַּיָּמִין. אֲבָל מִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה שֶׁהִיא בִּשְׁמֹאל דַּוְקָא, הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁגַּם בְּהַמְשָׁכָתָהּ** מהרצון העליון **לְמַטָּה** לפעולה מעשית בעולם הזה הגשמי **עוֹמֶדֶת הִיא כְּפִי שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין כוי'.** שהיא למעלה מהאצילות, כנזכר לעיל.

וְעַל דֶּרֶךְ הַמְבוֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף פָּרָשַׁת בְּרָכָה**[20] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם רָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁשָּׁרְשָׁם מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁבַּכֶּתֶר יֵשׁ שְׁתֵּי בְחִינוֹת, אֲרִיךְ וְעַתִּיק, כָּךְ יֵשׁ שְׁנֵי מִינֵי מִצְוֹות, הָאֶחָד סְתָם כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם בִּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם לַעֲשׂוֹתָם כְּמוֹ סוּכָּה וְלוּלָב וּכְהַאי גַּוְנָא, וְיֵשׁ מִצְוֹות שֶׁהֵם אֵינָם תְּלוּיִים בִּרְצוֹנוֹ כְּלָל, רַק דַּוְקָא שֶׁלֹּא בְּדַעְתּוֹ כְּמוֹ מִצְוַת שִׂכְחָה (שֶׁהֲרֵי אִם יַשְׁאִיר עוֹמֶר בַּשָּׂדֶה מִדַּעְתּוֹ, אֵין זוֹ מִצְוַת שִׂכְחָה) וּכְהַאי גַּוְנָא. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מָצִינוּ בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח[21] שֶׁרָצוּ לְמַנּוֹתוֹ נָשִׂיא וְלֹא הָיָה בִּרְצוֹנוֹ לְקַבֵּל בְּחִינַת הַנְּשִׂיאוּת, וּבָרַח כוי' וְרָדְפוּ אַחֲרָיו וְנַעֲשָׂה נָשִׂיא, וְאִם לֹא הָיָה בּוֹרֵחַ וְהָיָה בִּרְצוֹנוֹ לְקַבֵּל הַנְּשִׂיאוּת, לֹא הָיוּ מְמַנִּים אוֹתוֹ לִהְיוֹת נָשִׂיא, כִּי כָּל הָרוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד כוי'[22] שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַדַּעַת וּרְצוֹן הָאָדָם. וְהִנֵּה, הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּדַעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם, שָׁרְשָׁם לְמַעְלָה בַּכֶּתֶר הוּא מִבְּחִינַת אֲרִיךְ אַנְפִּין, שֶׁהוּא בְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים כוי', וְלָכֵן גַּם לְמַטָּה מצוות אלו הֵם תְּלוּיִים בִּרְצוֹנוֹ ובדעתו של האדם, וּבַעֲשׂוֹתָם וכשהאדם מקיים מצוות אלו בפועל הרי הוא מַמְשִׁיךְ אור אלוקי מִבְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כוי'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם דַּוְקָא שֶׁלֹּא מִדַּעַת וְרָצוֹן, שָׁרְשָׁם מִבְּחִינַת עַתִּיק, בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הָרָצוֹן כוי' שהרצון הוא שורש הנבראים[23]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגַּם מִצְוַת שִׂכְחָה וְכֵן

ביאור בדרך אפשר

מדעתו וכוונתו של האדם. **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מָצִינוּ בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח**[21] **שֶׁרָצוּ לְמַנּוֹתוֹ נָשִׂיא וְלֹא הָיָה בִּרְצוֹנוֹ לְקַבֵּל בְּחִינַת הַנְּשִׂיאוּת, וּבָרַח כוי' וְרָדְפוּ אַחֲרָיו וְנַעֲשָׂה נָשִׂיא, וְאִם לֹא הָיָה בּוֹרֵחַ וְהָיָה בִּרְצוֹנוֹ לְקַבֵּל הַנְּשִׂיאוּת, לֹא הָיוּ מְמַנִּים אוֹתוֹ לִהְיוֹת נָשִׂיא, כִּי כָּל הָרוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד כוי'**[22] הכבוד בורח ממנו, **שֶׁזֶּהוּ** מעשה זה של רבי שמעון בן שטח שקיבל את הנשיאות שלא מרצונו **גַּם כֵּן עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַדַּעַת וּרְצוֹן הָאָדָם** כמו מצוות השכחה. **וְהִנֵּה, הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּדַעְתּוֹ וּרְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם,** כמו סוכה ולולב הנזכרים לעיל, **שָׁרְשָׁם לְמַעְלָה בַּכֶּתֶר הוּא מִבְּחִינַת אֲרִיךְ אַנְפִּין, שֶׁהוּא בְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא** הרצון **שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים** הנבראים **כוי', וְלָכֵן גַּם לְמַטָּה** מצוות אלו **הֵם תְּלוּיִים בִּרְצוֹנוֹ** ובדעתו של האדם, **וּבַעֲשׂוֹתָם** וכשהאדם מקיים מצוות אלו בפועל הרי הוא **מַמְשִׁיךְ** אור אלוקי **מִבְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן כוי'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּצְוֹות שֶׁהֵם דַּוְקָא שֶׁלֹּא מִדַּעַת וְרָצוֹן, שָׁרְשָׁם מִבְּחִינַת עַתִּיק, בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הָרָצוֹן כוי'** שהרצון הוא שורש הנבראים[23]. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגַּם מִצְוַת שִׂכְחָה וְכֵן**

רפכ"ג. 18) ראה תו"א יתרו סח, ג. 19) ראה סה"מ תרנ"ט ע' קנב [קסב]. וש"נ. 20) צט, ב ואילך. 21) ראה הערות וציונים מכ"ק אדמו"ר שליט"א בהוספות ללקו"ת יט, ג. ולמאמרי אדמו"ר הזקן הנחות הר"פ ע' קצג. 22) ראה עירובין יג, ב. תנחומא ויקרא ב. של"ה שנז, א. פי' הבונה לעין יעקב יומא ח, ב. שבט מוסר פמ"ג. 23) בלקו"ת שם: "וקרוב לזה י"ל ג"כ מעלת ל"ת על מ"ע כו'". ואולי קשור עם המבואר בכ"מ (ראה ד"ה מאי מברך דש"פ מקץ, זאת חנוכה תשל"ו (סה"מ תשל"ו ע' פו ואילך). וש"נ) בענין נ"ח משמאל, שזהו כמו ההמשכה שע"י מל"ת, אלא שבאה באופן חיובי כו' (המו"ל).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן הַנְּשִׁיאוּת שֶׁקָּשׁוּר עִם מִצְוַת מִינּוּי מֶלֶךְ הֵם מֵרַמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, רַמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא, ובדרך כלל המצוות נמשכות מהרצון העליון **הִנֵּה הָעִילּוּי הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוּוֹת אֵלּוּ הוּא שֶׁאוֹפֶן קִיּוּמָן לְמַטָּה הוּא כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם לְמַעְלָה** במדירגה שלמעלה מהרצון, כמבואר לעיל. **וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לְמִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה, שֶׁגַּם בְּהַמְשָׁכָתָהּ לְמַטָּה חֲרֵי הִיא כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין.** ג) **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה** האמור לעיל שמצות נר חנוכה היא בבחינת גבורה של מדריגת 'עתיק יומין' **עִם הַמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים** מאמרי חסידות (**בְּתוֹרָה אוֹר** לאדמו"ר הזקן, **שַׁעֲרֵי אוֹרָה** לאדמו"ר האמצעי **וְאוֹר הַתּוֹרָה**[24] לאדמו"ר הצמח צדק) **בְּפֵירוּשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב**[25] בספר שמואל (ובתהילים) בשירת דוד על הצלתו מאויביו **כִּי אַתָּה** הקדוש ברוך הוא **נֵרִי** האור שלי **הֲוָיָ' וַהֲוָיָ' גַּיהֵּ** יאיר **חָשְׁכִּי** ויציל אותי ממצב של חושך, **שֶׁבְּפָסוּק זֶה נֶאֱמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים הֲוָיָ', וְיָדוּעַ הַמְבוֹאָר בִּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' חֵקֶת[26] שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָא שֵׁם הֲוָיָ' שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּפָסוּק אֶחָד, הַפֵּירוּשׁ הוּא שֶׁהֲוָיָ' הָרִאשׁוֹן הוּא בִּזְעֵיר אַנְפִּין** בחינת המידות שבספירות העליונות (**שֶׁגַּם בּוֹ** ב'זעיר אנפין') **יֵשׁ כָּל אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם הֲוָיָ', כּוֹלֵל גַּם הַיּוּ"ד הַחָכְמָה, וְגַם קוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד, בְּחִינַת אֲרִיךְ**[27] **אַנְפִּין**, **וְהֲוָיָ' הַשֵּׁנִי הוּא בְּעַתִּיק. וּבָזֶה גּוּפָא, נֶאֱמַר כָּאן הֲוָיָ' הַשֵּׁנִי בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו, וַהֲוָיָ', שֶׁמּוֹרֶה עַל בְּחִינַת הֲוָיָ' הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲוָיָ' גַּיהֵּ חָשְׁכִּי, שֶׁהַגִּילּוּי דַּהֲוָיָ' בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו הוּא לְמַעְלָה מִכָּל הַגְּבָלָה, וְלָכֵן בְּכֹחוֹ לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ, וְעַד שֶׁהַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ יָאִיר**, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[29] בתהילים **לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר.**

וְעִנְיָן זֶה של הארת החושך **קָשׁוּר עִם הַמַּעֲלָה** המיוחדת **דְּגֵר חֲנוּכָּה שֶׁהוּא מִשְּׁמֹאל לְגַבֵּי כָּל שְׁאָר הַמִּצְוּוֹת שֶׁהֵם מִיָּמִין, דְּהִנֵּה, כָּל הַמִּצְוּוֹת הֵם בִּדְבָרִים טְהוֹרִים וּמוּתָּרִים דַּוְקָא, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[30] בגמרא שמהכתוב במצות תפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" למדים כי **לֹא הוּכְשַׁר לְמְלֶאכֶת שָׁמַיִם** לדבר מצוה **אֶלָּא טְהוֹרִים וּמוּתָּרִים בְּפִיךָ,** דברים טהורים ומותרים באכילה **כְּמוֹ אֶתְרוֹג שֶׁאֵינוֹ עָרְלָה וְכוּ'** ואילו אתרוג שהוא

ביאור בדרך אפשר

1 הַנְּשִׁיאוּת שֶׁקָּשׁוּר עִם מִצְוַת מִינּוּי מֶלֶךְ הֵם
2 מֵרַמַ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה, רַמַ"ח אֵבָרִים דְּמַלְכָּא, הִנֵּה
3 הָעִילּוּי הַמְיוּחָד שֶׁבְּמִצְוּוֹת אֵלּוּ הוּא שֶׁאוֹפֶן
4 קִיּוּמָן לְמַטָּה הוּא כְּפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם לְמַעְלָה.
5 וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּנוֹגֵעַ לְמִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה, שֶׁגַּם
6 בְּהַמְשָׁכָתָהּ לְמַטָּה חֲרֵי הִיא כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה בְּשָׁרְשָׁהּ
7 לְמַעְלָה, בִּבְחִינַת גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין.
8 ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבוֹאָר בַּדְּרוּשִׁים
9 (בְּתוֹרָה אוֹר, שַׁעֲרֵי אוֹרָה וְאוֹר
10 הַתּוֹרָה[24]) בְּפֵירוּשׁ מַה שֶּׁכָּתוּב[25] כִּי אַתָּה נֵרִי
11 הֲוָיָ' וַהֲוָיָ' גַּיהֵּ חָשְׁכִּי, שֶׁבְּפָסוּק זֶה נֶאֱמַר שְׁתֵּי
12 פְּעָמִים הֲוָיָ', וְיָדוּעַ הַמְבוֹאָר בִּלְקוּטֵי תּוֹרָה
13 חֵקֶת[26] שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּמְצָא שֵׁם הֲוָיָ' שְׁתֵּי
14 פְּעָמִים בְּפָסוּק אֶחָד, הַפֵּירוּשׁ הוּא שֶׁהֲוָיָ'
15 הָרִאשׁוֹן הוּא בִּזְעֵיר אַנְפִּין (שֶׁגַּם בּוֹ יֵשׁ כָּל
16 אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם הֲוָיָ', כּוֹלֵל גַּם הַיּוּ"ד
17 שֶׁמּוֹרָה עַל בְּחִינַת הַחָכְמָה, וְגַם קוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד,
18 בְּחִינַת אֲרִיךְ[27]), וַהֲוָיָ' הַשֵּׁנִי הוּא בְּעַתִּיק. וּבָזֶה
19 גּוּפָא, נֶאֱמַר כָּאן הֲוָיָ' הַשֵּׁנִי בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו, וַהֲוָיָ',
20 שֶׁמּוֹרָה עַל בְּחִינַת הֲוָיָ' הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה. וְעַל זֶה
21 נֶאֱמַר וַהֲוָיָ' גַּיהֵּ חָשְׁכִּי, שֶׁהַגִּילּוּי דַּהֲוָיָ' בְּתוֹסֶפֶת
22 יָ"ו הוּא לְמַעְלָה מִכָּל הַגְּבָלָה, וְלָכֵן בְּכֹחוֹ
23 לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ, וְעַד שֶׁהַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ יָאִיר[28],
24 כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[29] לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר. וְעִנְיָן זֶה קָשׁוּר
25 עִם הַמַּעֲלָה דְּגֵר חֲנוּכָּה שֶׁהוּא מִשְּׁמֹאל לְגַבֵּי כָּל
26 שְׁאָר הַמִּצְוּוֹת שֶׁהֵם מִיָּמִין, דְּהִנֵּה, כָּל הַמִּצְוּוֹת
27 הֵם בִּדְבָרִים טְהוֹרִים וּמוּתָּרִים דַּוְקָא, כְּמַאֲמַר
28 רַז"ל[30] לֹא הוּכְשַׁר לְמְלֶאכֶת שָׁמַיִם אֶלָּא טְהוֹרִים
29 וּמוּתָּרִים בְּפִיךָ, כְּמוֹ אֶתְרוֹג שֶׁאֵינוֹ עָרְלָה וְכוּ'

ביאור בדרך אפשר

41 מ'חכמה' ו'אריך אנפין' (וזה לשונו בליקוטי תורה פרשת חוקת שם: "מבואר
42 באדרא (קל"ח ע"ב) שבכל מקום שנמצא שם הוי' ב' פעמים בפסוק אחד,
43 הפירוש הוא דהשם הראשון הוא בזעיר אנפין והב' הוא בעתיק ואף על גב
44 דהכל אחד, אך הוא בחינת ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין (ועיין מה
45 שכתוב לעיל פרשת מקץ על פסוק כי
46 אתה נרי הוי' והוי' יגיה חשכי דגם כן
47 הפירוש ב' שמות הוי' כנ"ל, אך שם
48 שני השמות הם סמוכים זה לזה ממש,
49 אך כאן אע"פ שאינן סמוכין רק שהם
50 בפסוק אחד, מכל־מקום הפירוש הוא
51 חד לזעיר אנפין וחד לעתיק יומין..")).
52 **וּבָזֶה גּוּפָא** עצמו, **נֶאֱמַר כָּאן**
53 בפסוק זה **הֲוָיָ' הַשֵּׁנִי בְּתוֹסֶפֶת**
54 **יָ"ו, וַהֲוָיָ', שֶׁמּוֹרֶה עַל**
55 **בְּחִינַת הֲוָיָ' הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה**
56 שלמעלה מבחינת הוי' ללא תוספת
57 וי"ו. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר וַהֲוָיָ' גַּיהֵּ**
58 **חָשְׁכִּי, שֶׁהַגִּילּוּי דַּהֲוָיָ'**
59 **בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו** שנעלה יותר מהוי'
60 ללא תוספת וי"ו **הוּא לְמַעְלָה**
61 **מִכָּל הַגְּבָלָה, וְלָכֵן בְּכֹחוֹ** של
62 גילוי זה **לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ,**
63 **וְעַד** כדי כך היא הארת החושך
64 **שֶׁהַחוֹשֶׁךְ עַצְמוֹ יָאִיר**[28]**, כְּמוֹ**
65 **שֶׁנֶּאֱמַר**[29] בתהילים **לַיְלָה כַּיּוֹם**
66 **יָאִיר.**
67 **וְעִנְיָן זֶה** של הארת החושך **קָשׁוּר**
68 **עִם הַמַּעֲלָה** המיוחדת **דְּגֵר**
69 **חֲנוּכָּה שֶׁהוּא מִשְּׁמֹאל לְגַבֵּי**
70 **כָּל שְׁאָר הַמִּצְוּוֹת שֶׁהֵם**
71 **מִיָּמִין, דְּהִנֵּה, כָּל הַמִּצְוּוֹת**
72 **הֵם בִּדְבָרִים טְהוֹרִים וּמוּתָּרִים**
73 **דַּוְקָא, כְּמַאֲמַר רַז"ל**[30] בגמרא
74 שמהכתוב במצות תפילין "למען תהיה
75 תורת ה' בפיך" למדים כי **לֹא**
76 **הוּכְשַׁר לְמְלֶאכֶת שָׁמַיִם** לדבר
77 מצוה **אֶלָּא טְהוֹרִים וּמוּתָּרִים**
78 **בְּפִיךָ,** דברים טהורים ומותרים
79 באכילה **כְּמוֹ אֶתְרוֹג שֶׁאֵינוֹ**
80 **עָרְלָה וְכוּ'** ואילו אתרוג שהוא

---

24) תו"א פרשתנו מ, ב. שערי אורה לד, ב ואילך. אוה"ת חנוכה (בראשית ח"ב) שיט, ב ואילך. שכד, ב ואילך. 25) שמואל־ב כב, כט. 26) נז, ג — מאדרא זח"ג קלח, ב. 27) עץ חיים שער הכללים פ"ב. פי"א. 28) ראה שערי אורה מג, ב ואילך. 29) תהלים קלט, יב. 30) שבת כח, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ערלה אינו כשר למצוה **(כַּמּוּבָא בַּתַּנְיָא[31] בַּהַגָּהָה, שֶׁהָעֲרֵלָה הִיא מִשָּׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת לְגַמְרֵי שֶׁאֵין בָּהֶן טוּב כְּלָל לָהֶם עֲלִיָּה לְעוֹלָם** וכיון שאי אפשר להעלות ולתקן אותן, אי אפשר לעשות מצוה בדברים שהחיות שלהם היא משלוש קליפות אלה **וְכֵן כָּל מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵירָה כו'**

כמו לולב הגזול וכד', איננה נחשבת מצוה ואי אפשר להעלות ולתקן את הדבר הגשמי שבו מקיימים את המצוה באופן כזה). **אֲבָל מִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה פּוֹעֶלֶת** בירור והעלאה **לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי הַדְּלָקַת נֵר חֲנוּכָּה הִיא עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ[32] דַּוְקָא, כְּדֵי לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ** של החוץ, וברוחניות הכוונה לבירור ותיקון הבחינות הכי תחתונות, **וְעַד שֶׁפּוֹעֲלִים הָעִנְיָן דְּכַלְיָא רִיגְלָא דְּתַרְמוֹדָאֵי[32]**, כדברי הגמרא שניתן להדליק נרות חנוכה עד שתכלה מן השוק רגלם של הנקראים 'תרמודאי' שדרכם ללכת ברחוב גם בשעה מאוחרת יותר משאר בני אדם, וברוחניות הכוונה ל'כליון', היינו בירור ותיקון, של אנשים במצב נחות, כי 'תרמודאי' הוא **אוֹתִיּוֹת מוֹרֶדֶת (כַּמְבוֹאָר בְּקַבָּלָה וַחֲסִידוּת[33]), הַיְינוּ, לְבַטֵּל אֶת הָרֶגֶל דִּלְעֵמַת זֶה כו'**, הכוחות של היפך הקדושה **וּבִפְרָט עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רֶגֶל דִּקְדוּשָׁה[34], בְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא**, בזמן של סוף הגלות, קרוב לביאת המשיח **דְּמָטוּ רַגְלִין בְּרַגְלִין[35]** כדברי הזוהר על תקופת עקבתא דמשיחא שהיא זמן שבו רגלי משיח 'נוגעות' בעבודת ה' של בני ישראל שהיא בבחינת 'רגלים'.

ביאור בדרך אפשר

(כַּמּוּבָא בַּתַּנְיָא[31] בַּהַגָּהָה, שֶׁהָעֲרֵלָה הִיא מִשָּׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת שֶׁאֵין לָהֶם עֲלִיָּה לְעוֹלָם, וְכֵן כָּל מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵירָה כו'). אֲבָל מִצְוַת נֵר חֲנוּכָּה פּוֹעֶלֶת לְמַטָּה מַטָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי הַדְּלָקַת נֵר חֲנוּכָּה הִיא עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ[32] דַּוְקָא, כְּדֵי לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ, וְעַד שֶׁפּוֹעֲלִים הָעִנְיָן דְּכַלְיָא רִיגְלָא דְּתַרְמוֹדָאֵי[32], אוֹתִיּוֹת מוֹרֶדֶת (כַּמְבוֹאָר בְּקַבָּלָה וַחֲסִידוּת[33]), הַיְינוּ, לְבַטֵּל אֶת הָרֶגֶל דִּלְעֵמַת זֶה כו', וּבִפְרָט עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּבְחִינַת רֶגֶל דִּקְדוּשָׁה[34], בְּעִקְבְּתָא דִּמְשִׁיחָא, דְּמָטוּ רַגְלִין בְּרַגְלִין[35]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁגְּדֵלָה מַעֲלַת נֵר חֲנוּכָּה מִכָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִגְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב), לָכֵן יֵשׁ בְּכֹחָהּ לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן וַהֲוָיָ' (בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו דַּוְקָא) יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי.

ד) **וְעִנְיָן** זֶה נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב), כְּפִי שֶׁהָיָה בַּזְּמַן דַּחֲנוּכָּה, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בְּמַעֲמָד וּמַצָּב יָרוּד הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת[36] (כדברי הרמב"ם בתחילת הלכות חנוכה: בבית שני, כשמלכי יוון גזרו גזרות על ישראל, ובטלו דתם, ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל, ופרצו בו פרצות, וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם, ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו, והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים, עד החורבן השני"), כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁטִּמְּאוּ הַיְוָנִים אֶת כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל כו'[37], אַךְ דַּוְקָא עַל יְדֵי זֶה מתוך המצב הירוד עצמו נִתְעוֹרְרוּ בני ישראל בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ כו', וּמִן הַמֵּצַר (נַעֲשָׂה) עָנְנִי בַּמֶּרְחָב י"ה[38], מֶרְחָב הָעַצְמִי, שֶׁזּוֹהִי הַהַמְשָׁכָה דִּוַהֲוָיָ' בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו[39], שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִפְעָל הָעִנְיָן דְּיַגִּיהַּ חָשְׁכִּי.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּכֵיוָן שֶׁגְּדֵלָה מַעֲלַת נֵר חֲנוּכָּה מִכָּל הַמִּצְוֹות שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִגְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב), ואילו שאר המצוות נמשכות ממדריגת הרצון **לָכֵן יֵשׁ בְּכֹחָהּ** של מצות נר חנוכה **לְהָאִיר אֶת הַחוֹשֶׁךְ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן וַהֲוָיָ' (בְּתוֹסֶפֶת יָ"ו דַּוְקָא) יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי.**

ד) וְעִנְיָן זֶה של בירור והארת החושך עצמו **נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים את ה' **בְּאוֹפֶן שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ב), כְּפִי שֶׁהָיָה בַּזְּמַן דַּחֲנוּכָּה, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ אָז בְּמַעֲמָד וּמַצָּב יָרוּד הֵן בְּגַשְׁמִיּוּת וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת**

---

31) רפל"ז. 32) שבת כא, ב. 33) עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א). קהלת יעקב ערך תרמוד. וראה אוה"ת חנוכה (בראשית ח"ה) תתקמא, ב. סה"מ תר"ל ע' מו. תרמ"ג ע' מט. המשך תער"ב פשפ"ה (ח"ב ע' תשצג [ח"ד ע' א'עב]). סה"מ תר"ס ע' סג ואילך. תרע"ח ע' קיז. וראה אגרות־קודש חכ"ז ע' רחצ בהערה. 34) ראה אוה"ת שם תתקמב, א. 35) ראה זח"ב רנח, א ובמקדש מלך שם. אוה"ת שם. 36) ראה רמב"ם ריש הל' חנוכה. 37) שבת שם. וראה גם ד"ה ת"ר מצות נר חנוכה תשל"ח ס"ב (תורת מנחם סה"מ כסלו ע' קסג). 38) תהלים קיח, ה. וראה סה"מ אעת"ר ע' א ואילך. תרצ"ז ע' 152 ואילך. 39) תו"א שם מא, ב. שערי אורה שם מג, א ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

ה) **וְזֶהוּ גַּם** הטעם הפנימי על **מַה שֶּׁגֵּרוֹת חֲנוּכָּה אֵין בְּטֵלִים לְעוֹלָם** וקיימים גם בזמן שאין בית המקדש קיים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן**[40] **בְּפֵירוּשׁ דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ**[41] **שֶׁכַּאֲשֶׁר חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא הִשְׁתַּתֵּף בְּקָרְבְּנוֹת הַנְּשִׂיאִים, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה לֵךְ אֱמוֹר לְאַהֲרֹן כּוֹ', הַקָּרְבָּנוֹת כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים הֵן נוֹהֲגִין, אֲבָל הַנֵּרוֹת, לְעוֹלָם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ,** ולכן פרשת 'בהעלותך את הנרות' באה מיד לאחר פרשת קרבנות הנשיאים, **דִּלְכְאוֹרָה, דָּבָר יָדוּעַ שֶׁכְּשֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין מִפְּנֵי חוּרְבָּנוֹ, אַף הַנֵּרוֹת בְּטֵלוֹת** ואם כן, איך נתיישבה דעתו של אהרן על ידי זה שהוא מדליק את המנורה, **אֶלָּא שֶׁרָמְזוּ לְנֵרוֹת חֲנוּכַּת חַשְׁמוֹנַאי שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת אַף לְאַחַר חוּרְבָּן בְּגָלוּתֵנוּ כּוֹ'. וְהַיְינוּ, שֶׁבְּנֵרוֹת חֲנוּכָּה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן עֶצְמִי הַנִּצְחִיּוּת, כֵּיוָן שֶׁנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּלְמַעְלָה מִשִּׁינּוּיִים כּוֹ'** וכיון שזהו המקור שממנו נמשכת מצות נר חנוכה, גם נרות חנוכה הם נצחיים, ללא שינוי בין זמן שבית המקדש קיים לזמן הגלות. **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁגֵּרוֹת חֲנוּכָּה הֵם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹנָה**[42], **וְכֵן יְמֵי חֲנוּכָּה הֵם שְׁמוֹנָה יָמִים, שֶׁזֶּהוּ מִסְפָּר שֶׁשַּׁיָּךְ לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**[43], כי המספר שבע הוא המספר של ה'היקף' של ימי השבוע, והשמיני הוא למעלה מ'ההיקף' של הטבע שבא מ'סדר השתלשלות' **וְהַיְינוּ, שֶׁבְּעִנְיַן הַזְּמַן גּוּפָא** עצמו **(שֶׁהֲרֵי גַּם שְׁמוֹנָה יָמִים הֵם זְמַן מוּגְבָּל) הֲרֵי זֶה** המושג שמונה ימים **בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן כּוֹ'**[44].

ה) **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶּׁגֵּרוֹת חֲנוּכָּה אֵין בְּטֵלִים לְעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ן[40] בְּפֵירוּשׁ דִּבְרֵי הַמִּדְרָשׁ[41] שֶׁכַּאֲשֶׁר חָלְשָׁה דַּעְתּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא הִשְׁתַּתֵּף בְּקָרְבְּנוֹת הַנְּשִׂיאִים, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה לֵךְ אֱמוֹר לְאַהֲרֹן כּוֹ', הַקָּרְבָּנוֹת כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים הֵן נוֹהֲגִין, אֲבָל הַנֵּרוֹת, לְעוֹלָם אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ, דִּלְכְאוֹרָה, דָּבָר יָדוּעַ שֶׁכְּשֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים וְהַקָּרְבָּנוֹת בְּטֵלִין מִפְּנֵי חוּרְבָּנוֹ, אַף הַנֵּרוֹת בְּטֵלוֹת, אֶלָּא שֶׁרָמְזוּ לְנֵרוֹת חֲנוּכַּת חַשְׁמוֹנַאי שֶׁהִיא נוֹהֶגֶת אַף לְאַחַר חוּרְבָּן בְּגָלוּתֵנוּ כּוֹ'. וְהַיְינוּ, שֶׁבְּנֵרוֹת חֲנוּכָּה יֶשְׁנוֹ עִנְיָן הַנִּצְחִיּוּת, כֵּיוָן שֶׁנִּמְשָׁכִים מִבְּחִינַת גְּבוּרָה דְּעַתִּיק יוֹמִין, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּלְמַעְלָה מִשִּׁינּוּיִים כּוֹ'. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁגֵּרוֹת חֲנוּכָּה הֵם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹנָה[42], וְכֵן יְמֵי חֲנוּכָּה הֵם שְׁמוֹנָה יָמִים, שֶׁזֶּהוּ מִסְפָּר שֶׁשַּׁיָּךְ לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[43], וְהַיְינוּ, שֶׁבְּעִנְיַן הַזְּמַן גּוּפָא (שֶׁהֲרֵי גַּם שְׁמוֹנָה יָמִים הֵם זְמַן מוּגְבָּל) הֲרֵי זֶה בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַזְּמַן כּוֹ'[44].

---

40) ר"פ בהעלותך. 41) תנחומא שם ה. במדב"ר פט"ו, ו. 42) ראה גם אוה"ת שם תתקסו, ב: "מנורה מבחי' שם הוי' דז"א, לכן רק ז' .. נר מצוה כו', אך דחנוכה מי"ג מדה"ר .. לכן א' ז' ("דנמשך מבחי' א' בבחי' מל' הנק' ז") ח'". 43) ראה שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. ד"ה בכ"ה בכסלו תר"ס (סה"מ תר"ס ע' סג. ע' עו). לה"ע נרות חנוכה תשכ"ו (תורת מנחם סה"מ כסלו ע' קלב). ד"ה ת"ר מצות נ"ח תשל"ח (שם ע' קסב). 44) חסר הסיום (המו"ל).

אגרות קודש

[יו"ד כסלו תשי"ח]

...אינו כותב כלל אודות פעולותיו בהפצת המעינות. ואם מתרשל בזה, הרי לכאורה, אין פלא מה שעניניו הפרטים מתנהגים בכבדות, שהרי הא בהא תליא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאמר דא"ח

בס"ד. מוצאי זאת חנוכה, ה'תשל"ד

(הנחה בלתי מוגה)

כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר[1]. הִנֵּה הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּפָסוּק זֶה [שֶׁבּוֹ מַתְחִילִים כַּמָּה וְכַמָּה דְּרוּשִׁים שֶׁל יְמֵי חֲנוּכָּה, הָחֵל מִתּוֹרָה אוֹר לְרַבֵּינוּ הַזָּקֵן[2], וְכֵן דְּרוּשֵׁי הַנְּשִׂיאִים מְמַלְּאֵי מְקוֹמוֹ אַחֲרָיו מִדּוֹר לְדוֹר[3], עַד לִדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר נְשִׂיא דוֹרֵנוּ[4]] הוּא, שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא מְקוֹר חַיִּים לְכָל הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם בָּעוֹלָם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, עִמְּךָ דָּבֵיקָא, שֶׁמּוֹרֶה עַל דָּבָר הַטָּפֵל, לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא מְקוֹר חַיִּים הוּא רַק טָפֵל אֵלָיו, וּבַלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ שֶׁל רַבֵּינוּ הַזָּקֵן[5] לֹא זֶהוּ עִיקַּר הָאֱלֻקוּת מַה שֶּׁהָעוֹלָמוֹת מִתְהַוּוִים מִמֶּנּוּ. וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, וְהַיְינוּ, שֶׁעִנְיָן הַחַיִּים גּוּפָא, שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר אוֹ הֵיפֶךְ הָאוֹר, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר, וְעִנְיָן הַחַיִּים בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָאוֹר מִבְּחִינַת אוֹרְךָ דַּוְקָא. וּבְפַשְׁטוּת הֲרֵי זֶה הָעִנְיָן דְּנַר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר[6], שֶׁמֵּאִיר אֶת כָּל עִנְיַן הַחַיִּים, וְהַיְינוּ, לֹא רַק שֶׁיּוּכַל לִרְאוֹת אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה וְאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נַעֲשִׂים חַיִּים מְאִירִים.

ב) **וְיוּבַן** עַל פִּי הַמְבוֹאָר[7] בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב[8] רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ' וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל זֶה

ביאור בדרך אפשר

נאמר בתהילים: **כִּי עִמְּךָ** הקדוש־ברוך־הוא **מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר**[1] (ופירש במצודת דוד: "באורך - בהאור הבא ממך בו לבד נראה הארה, רצה לומר מיוחדת וטובה היא מכל אור. כי עמך - בידך הוא מקור החיים לתת לטוב בעיניך". **הִנֵּה הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּפָסוּק זֶה** מאמרי חסידות **שֶׁל יְמֵי חֲנוּכָּה, הָחֵל מִתּוֹרָה אוֹר לְרַבֵּינוּ הַזָּקֵן**[2], **וְכֵן דְּרוּשֵׁי הַנְּשִׂיאִים** אדמו"רי חב"ד **מְמַלְּאֵי מְקוֹמוֹ אַחֲרָיו מִדּוֹר לְדוֹר**[3], **עַד לִדְרוּשֵׁי כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי** הרבי הריי"צ **נְשִׂיא אַדְמוֹ"ר דוֹרֵנוּ**[4]**] הוּא, שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא מְקוֹר חַיִּים לְכָל הָעִנְיָנִים שֶׁיֶּשְׁנָם בָּעוֹלָם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, עִמְּךָ דָּבֵיקָא,** הכתוב מדייק לומר בלשון "עמך" **שֶׁמּוֹרֶה עַל דָּבָר הַטָּפֵל** (על דרך דברי הגמרא שמהכתוב בשור הנסקל "ולא יאכל את בשרו" לומדים איסור הנאה גם מעורו של השור כי דורשים "את בשרו – את הטפל לבשרו"), **לְפִי שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה הוּא מְקוֹר חַיִּים** המקור שממנו נובעים החיים לכל העולמות והנבראים **הוּא רַק טָפֵל אֵלָיו,** ואינו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו **וּבַלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ שֶׁל רַבֵּינוּ הַזָּקֵן**[5] **לֹא זֶהוּ עִיקַּר הָאֱלֻקוּת מַה שֶּׁהָעוֹלָמוֹת מִתְהַוּוִים מִמֶּנּוּ** אלא עיקר האלוקות הוא נעלה מהמשכת חיות לעולמות ולנבראים. **וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, וְהַיְינוּ, שֶׁעִנְיָן הַחַיִּים גּוּפָא** עצמו, **שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר** וגילוי אלוקות **אוֹ הֵיפֶךְ הָאוֹר** באופן שהאלוקות שממנה באה החיות היא בהעלם והסתר, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר, וְעִנְיָן הַחַיִּים בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר הוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת הָאוֹר מִבְּחִינַת אוֹרְךָ** שמקור ההמשכה הוא אורו של הקדוש־ברוך־הוא **דַּוְקָא. וּבְפַשְׁטוּת הֲרֵי זֶה** "אורך" **הָעִנְיָן דְּנַר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר**[6], כלשון הכתוב במשלי **שֶׁמֵּאִיר** אור התורה והמצוות **אֶת כָּל עִנְיַן הַחַיִּים, וְהַיְינוּ, לֹא רַק שֶׁיּוּכַל לִרְאוֹת אֶת הַמַّעֲשֶׂה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה וְאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה** שדבר זה אפשרי דווקא על ידי אור התורה והמצוות, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** קיום תורה ומצוות שעל זה נאמר "נר מצוה ותורה אור" **נַעֲשִׂים חַיִּים מְאִירִים** וכפי שממשיך ומבאר להלן.

ב) **וְיוּבַן עַל פִּי הַמְבוֹאָר**[7] בתורת החסידות **בְּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב**[8] בתורה **רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְגוֹ' וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל זֶה**

---

1) תהלים לו, יו"ד. 2) מקץ לד, סע"ג ואילך. 3) ד"ה זה באוה"ת חנוכה (בראשית ח"ב) שה, א ואילך. ד"ה זה תרל"ב (סה"מ תרל"ב ח"א ע' כז ואילך). 4) ראה ד"ה זה תרפ"ה (סה"מ תרפ"ה ע' רכב ואילך). תש"א (סה"מ תש"א ע' 141 ואילך) וה"ש"ת (סה"מ ה"ש"ת ע' 11 ואילך). 5) תו"א מג"א צט, ב. לקו"ת שה"ש ח, א. 6) משלי ו, כג. 7) ראה סה"מ עת"ר ע' יט [כו] ואילך. וש"נ. 8) נצבים ל, טו־יט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

וּבְחַרְתָּ, הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ סָפֵק בַּדָּבָר כיצד לבחור, **כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ טְעָמִים לְכָאן וּלְכָאן, וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּבְחִירָה** באחד משני הצדדים, **דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חַיִּים** והאפשרות השנייה היא היפך החיים, **הֲרֵי בָּרוּר הַדָּבָר לְלֹא כָּל סָפֵק שֶׁכָּל אֶחָד יִרְצֶה בַּחַיִּים, וְלֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל זֶה וּבָחַרְתָּ, בְּחִירָה חָפְשִׁית** ואם כן, מה משמעות הציווי ‘ובחרת בחיים’, הרי מלכתחילה לא תיתכן אפשרות אחרת.?

וּמְבוֹאָר בָּזֶה[7], **שֶׁבְּעִנְיַן הַחַיִּים יֵשׁ חַיִּים אֲמִיתִּיִּים** חיי תורה ומצוות **הַקְּשׁוּרִים עִם מְצִיאוּת אֲמִיתִּית** המציאות האלוקית, **אַךְ יֵשׁ גַּם חַיִּים גַּשְׁמִיִּים שֶׁאֵינָם חַיִּים אֲמִיתִּיִּים שֶׁל מְצִיאוּת אֲמִיתִּית, כִּי, כָּל דָּבָר גַּשְׁמִי אֵינוֹ נִצְחִי, וְכֵיוָן שֶׁלְּאַחֲרֵי זְמַן תִּתְבַּטֵּל מְצִיאוּתוֹ, הֲרֵי מוּבָן שֶׁאֲפִילוּ בְּשָׁעָה שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּמְּצִיאוּת, אֵין זֶה חַיִּים אֲמִיתִּיִּים שֶׁל מְצִיאוּת אֲמִיתִּית. וְכַיָּדוּעַ הָרְאָיָה מִנְּהָרוֹת שֶׁנִּפְסָקִים אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁגַּם בִּהְיוֹתָם בַּמְּצִיאוּת נִקְרָאִים נְהָרוֹת הַמְכַזְּבִין**[9], **הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּמַיִם חַיִּים**[10] **שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן טָהֳרַת הַפָּרָה. אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁלְּכְאוֹרָה רוֹאִים מְצִיאוּת שֶׁל עוֹלָם גָּדוֹל, וּבִלְשׁוֹן הַכָּתוּב**[11] **גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ וְרַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ, וּבְעֵינֵי בָשָׂר רוֹאִים אֶת עִנְיַן הַבָּשָׂר (גַּשְׁמִיּוּת) שֶׁבַּדָּבָר, וְאִילוּ בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת** שלאמיתו של דבר היא המציאות האמיתית **צָרִיךְ כַּמָּה רְאָיוֹת וְהוֹכָחוֹת וְכוּ׳, וְכַמְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת גּוּפָא, שֶׁשֵּׂכֶל אֱנוֹשִׁי** עצמה, של אדם גשמי שהמושגים שלו הם גשמיים **אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג מַהוּת הַנֶּפֶשׁ, מַהוּת הָרוּחָנִיּוּת, כִּי אִם מְצִיאוּתָם** של הדברים הרוחניים **בִּלְבָד**[12], **לָכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהָאָדָם יִבְחַר בְּחַיִּים הַקְּשׁוּרִים עִם גַּשְׁמִיּוּת** למרות שאינם חיים אמיתיים, ולא בחיים הרוחניים שהם החיים האמיתיים, **וּבִפְרָט שֶׁנֹּפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה**[13], כלשון הכתוב במשלי (ופירש רש״י: כי נופת תטופנה – לשון מתוק, שפתי זרה – אפיקורסות״), **שֶׁזֶּהוּ** כללות העניינים הגשמיים **עִנְיַן שֶׁמָּתוֹק בִּתְחִלָּתוֹ**[14] ורק אחר כך מתברר שלאמיתו של דבר, הגשמיות אין בה ממש והיא היפך החיים (וכהמשך הכתוב במשלי שם ״ואחריתה מרה כלענה, חדה כחרב פיות״), ולכן בתחילה, כשהגשמיות נראית לדבר מתוק, יתכן שהאדם יבחר בחיים הגשמיים ולא בחיים האמיתיים. **וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּציּוּוּי וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּצַד הַבָּשָׂר** של הגוף הגשמי **הֲרֵי הוּא** האדם **נִמְשָׁךְ לַבָּשָׂר כוּ׳** ולדברים גשמיים, כלשון הכתוב בקהלת **רוּחַ הַבְּהֵמָה הִיא הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה**[15], **מִכָּל מָקוֹם יִרְצֶה לְהַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ (אַרַיינְלַייגֶן זִיךְ** להכניס ולהשקיע את עצמו) **וּלְהִתְבּוֹנֵן בִּיגִיעַת בָּשָׂר**[16] **(פאַרְמאַטֶערְן זַיין בָּשָׂר** לייגע ולעייף את הבשר, את

ביאור בדרך אפשר

1 **וּבָחַרְתָּ, הַיְינוּ, שֶׁיֵּשׁ סָפֵק בַּדָּבָר, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ**
2 **טְעָמִים לְכָאן וּלְכָאן, וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּבְחִירָה,**
3 **דִּלְכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חַיִּים, הֲרֵי בָּרוּר**
4 **הַדָּבָר לְלֹא כָּל סָפֵק שֶׁכָּל אֶחָד יִרְצֶה בַּחַיִּים, וְלֹא**
5 **שַׁיָּךְ לוֹמַר עַל זֶה וּבָחַרְתָּ, בְּחִירָה חָפְשִׁית.**
6 **וּמְבוֹאָר בָּזֶה**[7], **שֶׁבְּעִנְיַן הַחַיִּים יֵשׁ חַיִּים אֲמִיתִּיִּים**
7 **הַקְּשׁוּרִים עִם מְצִיאוּת אֲמִיתִּית, אַךְ יֵשׁ גַּם חַיִּים**
8 **גַּשְׁמִיִּים שֶׁאֵינָם חַיִּים אֲמִיתִּיִּים שֶׁל מְצִיאוּת**
9 **אֲמִיתִּית, כִּי, כָּל דָּבָר גַּשְׁמִי אֵינוֹ נִצְחִי, וְכֵיוָן**
10 **שֶׁלְּאַחֲרֵי זְמַן תִּתְבַּטֵּל מְצִיאוּתוֹ, הֲרֵי מוּבָן**
11 **שֶׁאֲפִילוּ בְּשָׁעָה שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּמְּצִיאוּת, אֵין זֶה חַיִּים**
12 **אֲמִיתִּיִּים שֶׁל מְצִיאוּת אֲמִיתִּית. וְכַיָּדוּעַ הָרְאָיָה**
13 **מִנְּהָרוֹת שֶׁנִּפְסָקִים אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁגַּם**
14 **בִּהְיוֹתָם בַּמְּצִיאוּת נִקְרָאִים נְהָרוֹת הַמְכַזְּבִין**[9],
15 **הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּמַיִם חַיִּים**[10] **שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּנוֹגֵעַ**
16 **לְעִנְיַן טָהֳרַת הַפָּרָה. אָמְנָם, כֵּיוָן שֶׁלְּכְאוֹרָה**
17 **רוֹאִים מְצִיאוּת שֶׁל עוֹלָם גָּדוֹל, וּבִלְשׁוֹן**
18 **הַכָּתוּב**[11] **גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ וְרַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ, וּבְעֵינֵי**
19 **בָשָׂר רוֹאִים אֶת עִנְיַן הַבָּשָׂר (גַּשְׁמִיּוּת) שֶׁבַּדָּבָר,**
20 **וְאִילוּ בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת צָרִיךְ כַּמָּה רְאָיוֹת**
21 **וְהוֹכָחוֹת וְכוּ׳, וְכַמְבוֹאָר בַּחֲסִידוּת גּוּפָא, שֶׁשֵּׂכֶל**
22 **אֱנוֹשִׁי אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשִּׂיג מַהוּת הַנֶּפֶשׁ, מַהוּת**
23 **הָרוּחָנִיּוּת, כִּי אִם מְצִיאוּתָם בִּלְבָד**[12], **לָכֵן יָכוֹל**
24 **לִהְיוֹת שֶׁהָאָדָם יִבְחַר בְּחַיִּים הַקְּשׁוּרִים עִם**
25 **גַּשְׁמִיּוּת, וּבִפְרָט שֶׁנֹּפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה**[13],
26 **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁמָּתוֹק בִּתְחִלָּתוֹ**[14]. **וְלָכֵן יֵשׁ צוֹרֶךְ**
27 **בַּציּוּוּי וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּצַד הַבָּשָׂר**
28 **הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ לַבָּשָׂר כוּ׳, רוּחַ הַבְּהֵמָה הִיא**
29 **הַיּוֹרֶדֶת לְמַטָּה**[15], **מִכָּל מָקוֹם יִרְצֶה לְהַכְנִיס אֶת**
30 **עַצְמוֹ (אַרַיינְלַייגֶן זִיךְ) וּלְהִתְבּוֹנֵן בִּיגִיעַת בָּשָׂר**[16] **(פאַרְמאַטֶערְן זַיין בָּשָׂר) כְּדֵי**

---

9) פרה פ״ח מ״ט. וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 86 ואילך ובהערה 38 שם. חט״ו ע׳ 427. וש״נ. 10) חוקת יט, יז. 11) תהלים צב, ו. קד, כד. 12) ראה לקו״ת ואתחנן ו, א. המשך תער״ב פרכ״ו (ח״א ע׳ תנז [ח״ב ע׳ תרכח]). סה״מ תרס״ה ע׳ קיד [קסו] ואילך. סה״מ ה׳ש״ת ע׳ 12. ובכ״מ. 13) משלי ה, ג. 14) כי ״אחריתה גו׳״ (שם, ד). 15) ע״פ קהלת ג, כא. 16) ראה תניא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הגוף, שלו) **כְּדֵי לִרְאוֹת אֶת הָאֱמֶת וְלִבְחוֹר בְּחַיִּים אֲמִיתִּיִּים דַּוְקָא.**

וְזֶהוּ גַּם בְּאוֹרְךָ אורו של הקדוש־ברוך־הוא **(דַּוְקָא) נִרְאֶה אוֹר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרוֹאֶה** האדם **אוֹר גַּשְׁמִי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹעֶלֶת מִמֶּנּוּ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְכוּ׳,** ולכאורה האור הגשמי הוא אור מאיר, בכל זאת **צָרִיךְ** האדם **לֵידַע שֶׁכְּדֵי שֶׁנִּרְאֶה אוֹר לַאֲמִיתָּתוֹ, הֲרֵי זֶה בְּאוֹרְךָ דַּוְקָא, גַּר מִצְוָה וְתוֹרָה וְתוֹרָה אוֹר** ורק התורה והמצוות הם אור אמיתי. **וְהַיְינוּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים,** של חיי האדם בעולם הזה, **שֶׁבָּהֶם יֵשׁ צוֹרֶךְ לִכְאוֹרָה בְּאוֹר גַּשְׁמִי דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי רוּחָנִי וְגַשְׁמִי הֵם כִּרְחוֹק מִזְּרָח מִמַּעֲרָב,** שהוא מרחק גדול מאד **וּבְרִיחוּק גָּדוֹל יוֹתֵר** והמרחק בין רוחניות וגשמיות הוא אפילו מרחק גדול יותר, **וְאִם כֵּן, כֵּיצַד יוּכַל לְהָאִיר אֶת עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים בְּאוֹר רוּחָנִי** שהוא רחוק ונעלה מאד מהגשמיות.?

וְכֵן בְּפַשְׁטוּת, שֶׁכַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לִהְיוֹת ככתוב בתורה **וּבֵרַכְךָ הֲוָיָ׳ אֶלֹקֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה**[17] היינו שברכת ה׳ במעשה האדם תבוא **עַל יְדֵי עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי שֶׁהוּא** העולם הזה, לא רק גשמי אלא **גַּם חוֹמְרִי, הֲרֵי לְכְאוֹרָה** כדי לעשות ׳עשיה גשמית בעולם הזה׳ **צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג לְפִי הַהַנְהָגוֹת שֶׁמִּצַּד טִבְעִיּוּת הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים וְעַד גַּם הַחוֹמְרִיִּים. וּמֵבִיא רְאָיָה מִדִּינֵי הַתּוֹרָה, שֶׁבְּעִנְיְנֵי מִסְחָר** התורה קובעת פסק הלכה **צָרִיךְ לְהִתְחַשֵּׁב בְּמִנְהַג הַתַּגָּרִין**[18]**, וְעַל פִּי זֶה נִקְבָּע הַקִּנְיָן אוֹ בִּיטּוּל הַקִּנְיָן עַל פִּי תּוֹרָה, דְּכֵיוָן שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיְנֵי מִסְחָר, יֵשׁ דֵּעָה גַּם לְסוֹחֵר (דאָרְטֶן האָט אַ סוֹחֵר וואָס צו זאָגן), וְלַאו דַּוְקָא סוֹחֵר יְהוּדִי. אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים גּוֹ׳, דְּכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיַן הַחַיִּים הוּא עִמְּךָ, מֵהַקָּבָ"ה, הֲרֵי מִזֶּה מוּבָן, שֶׁכְּדֵי לָלֶכֶת לָבֶטַח דַּרְכּוֹ וְתִהְיֶה דַּרְכּוֹ מְאִירָה, הֲרֵי זֶה בְּאוֹרְךָ דַּוְקָא, גַּר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר.**

ג) **וְהִנֵּה** פֵּירוּשׁ הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים סִיבָּתוֹ הוּא בִּגְלַל שֶׁכֵּן הוּא בִּפְנִימִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים וְעַד בְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת (שֶׁפַּשְׁטוּת הָעִנְיָנִים נִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן[19]**, כַּמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת**[20] **בְּפֵירוּשׁ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁ"בְּחִינַת הַמַּלְכוּת שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁנַּעֲשָׂה**

ביאור בדרך אפשר

תּוֹרָה, דְּכֵיוָן שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיְנֵי מִסְחָר, יֵשׁ דֵּעָה גַּם לְסוֹחֵר (דאָרְטֶן האָט אַ סוֹחֵר וואָס צו זאָגן שם, בתחום זה של המסחר, יש לסוחר מה לומר**), וְלַאו דַּוְקָא סוֹחֵר יְהוּדִי** אלא מתחשבים ב׳מנהג התגרין׳ גם אם הם אינם יהודים, ואם־כן לכאורה יש מקום להנהגה על פי כללי העולם הגשמי ועל פי טבע העולם הגשמי. **אַךְ עַל זֶה נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים גּוֹ׳, דְּכֵיוָן שֶׁכָּל עִנְיַן הַחַיִּים הוּא עִמְּךָ, מֵהַקָּבָ"ה** שהוא המקור של כל החיים, **הֲרֵי מִזֶּה מוּבָן, שֶׁכְּדֵי לָלֶכֶת** שהאדם יוכל **לָבֶטַח דַּרְכּוֹ וְתִהְיֶה דַּרְכּוֹ מְאִירָה, הֲרֵי זֶה בְּאוֹרְךָ דַּוְקָא, גַּר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר** ולמרות שלכאורה יש הסברים ונימוקים לחיות על־פי כללי וחוקי העולם הזה, לאמיתו של דבר, צריך לחיות חיים של תורה ומצוות שדווקא הם החיים האמיתיים.

ג) **וְהִנֵּה פֵּירוּשׁ הַנִּזְכָּר לְעֵיל בְּפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים** ש׳כי עמך מקור חיים׳ פירושו שהקדוש־ברוך־הוא הוא מקור החיים, **סִיבָּתוֹ הוּא בִּגְלַל שֶׁכֵּן הוּא בִּפְנִימִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת הָעִנְיָנִים וְעַד בְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת (שֶׁפַּשְׁטוּת הָעִנְיָנִים** כפי שהם בעולם הזה **נִשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן**[19] וכפי שנאמר בספר התניא שבנפש האדם יש עשרה כוחות, כי כך הוא בעשר הספירות העליונות, הכוחות של הקדוש־ברוך־הוא כביכול, שכוחות הנפש נשתלשלו מהן**), כַּמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת**[20] **בְּפֵירוּשׁ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁ"בְּחִינַת הַמַּלְכוּת** הספירה האחרונה והתחתונה **שֶׁבְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** שדרכה היא ההמשכה וההשפעה מעולם האצילות לעולמות

פמ"ב (נט, ב). 17) פ׳ ראה טו, יח. וראה סהמ"צ להצ"צ קו, א ואילך. קונטרס ומעין מאמר יז ומאמר כה. 18) ראה רמב"ם הל׳ מכירה פ"ז ה"ו ובמגיד משנה שם. שו"ע חו"מ סר"א ס"ב. ועוד. 19) לשון אדה"ז בתניא רפ"ג. 20) תו"א מקץ שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שלמטה מאצילות **שֶׁנַּעֲשָׂה עַתִּיק** בחינת ׳עתיק יומין׳, שהיא דרגה ב׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות) **לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, נִקְרָא מְקוֹר חַיִּים דִּבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, שֶׁהַכֶּתֶר הוּא מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כוּ׳** שממנו באות הספירות שדרכן נמשכת החיות **[וְלָכֵן, מְקוֹר חַיִּים לְכָל עוֹלְמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה (שֶׁשָּׁם מַתְחִיל עִנְיָן הָעוֹלְמוֹת** המוגבלים, עם נתינת מקום למציאות של נבראים, בשונה מעולם האצילות שהוא אלקות ממש) **הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר (עַתִּיק) לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה], וְהוּא** מלכות דאצילות שנעשית ׳כתר׳ לבריאה־יצירה־עשיה **בֶּאֱמֶת רַק בְּחִינַת עִמְּךָ וְטָפֵל לִבְחִינַת עַצְמוּת הָאֲצִילוּת, וְלָכֵן לֹא נֶאֱמַר כִּי אַתָּה** לשון שמורה על עצמות הענין, **רַק כִּי עִמְּךָ** לשון שמורה על דבר טפל בלבד״.

אָמְנָם, אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יהודי **יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁיָּכוֹל לִיקַּח לֹא רַק עִנְיָן טָפֵל (עִמְּךָ),** שזוהי חיות העולמות והנבראים שמקורה במלכות דאצילות כפי שהיא יורדת ונמשכת לבריאה־יצירה־עשיה **אֶלָּא** היהודי יכול ׳לקחת׳ **גַּם אֶת הָאוֹר שֶׁל עַצְמוּת וּמַהוּת (הָאֲצִילוּת** עצמו**), אוֹרְךָ[21] (נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר), וּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהיהודי ׳לוקח׳ את האור של עצמות ומהות האלוקות **נִרְאֶה הָאוֹר** של עצמות האלוקות **גַּם בְּנוּגֵעַ לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, וְעַד** אפילו **לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי [וּכְמוֹ בְּהָעִנְיָן שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָּ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ**

ביאור בדרך אפשר

דִּירָה מקום שבו יש גילוי אלוקות והשראת השכינה **בַּתַּחְתּוֹנִים[22] דַּוְקָא,** כדברי המדרש, והכוונה לעולם הזה הגשמי שהוא העולם התחתון ביותר **שֶׁעִנְיָן הַדִּירָה הוּא שֶׁבָּהּ נִמְצָא עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַדָּר בָּהּ[23],** הוא עצמו, ולא רק הארה והתפשטות מסוימת ממנו **וְעַד שֶׁיֵּשׁ זְמַנִּים** של האדם כשהוא נמצא בדירתו **שֶׁעוֹמֵד עָרוֹם** [וזהו דוקא כשנמצא בתוך הדירה **לֹא בַּחוּץ חַס־וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁיֶּשְׁנוֹ זוּלַת הָרוֹאֶה, שֶׁהֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵין רוֹאִים אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא עָרוֹם[24], שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ עִנְיַן הַמַּלְכוּת** שצריך להיות ׳מלך ביופיו׳ דווקא, **אֲבָל בְּדִירָתוֹ יֵשׁ זְמַנִּים שֶׁמִּתְגַּלֶּה** המלך **בְּכָל עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ], בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ[25],** כנבואת ישעיה (״ולא יכנף עוד מוריך, והיו עיניך רואות את מוריך״, ופירש רש״י: ״ולא יכנף - לא יתכסה ממך בכנף בגדיו, כלומר לא יסתיר ממך פניו. מוריך – הקדוש־ברוך־הוא...״), **לְלֹא לְבוּשִׁים[26], וְגִילוּי זֶה שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּהַדִּירָה נַעֲשָׂה בַּתַּחְתּוֹנִים** בעולם הזה התחתון **דַּוְקָא].**

וְזֶהוּ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים, וְהַיְינוּ, שֶׁתְּחִילָּה נֶאֱמַר גַּדְלוּת הָעִנְיָן שֶׁהַקָּבָּ״ה הוּא מְקוֹר חַיִּים שֶׁל עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, וְאַף שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל טָפֵל, ולא עיקר האלוקות ולא עצמות האלוקות, מכל מקום **הֲרֵי זֶה עִמְּךָ, טָפֵל לְךָ, לְעַצְמוּת וּמַהוּת, שֶׁגַּם זֶה** שהקדוש־ברוך־הוא הוא מקור החיות של העולמות,

1 עַתִּיק לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, נִקְרָא מְקוֹר חַיִּים
2 דִּבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, שֶׁהַכֶּתֶר הוּא מְקוֹר
3 וְשֹׁרֶשׁ כוּ׳ [וְלָכֵן, מְקוֹר חַיִּים לְכָל עוֹלָמוֹת
4 בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה (שֶׁשָּׁם מַתְחִיל עִנְיַן
5 הָעוֹלָמוֹת) הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת
6 שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר (עַתִּיק) לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה],
7 וְהוּא בֶּאֱמֶת רַק בְּחִינַת עִמְּךָ וְטָפֵל לִבְחִינַת
8 עַצְמוּת הָאֲצִילוּת, וְלָכֵן לֹא נֶאֱמַר כִּי אַתָּה, רַק
9 כִּי עִמְּךָ״. אָמְנָם, אֵצֶל אִישׁ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ עִנְיָן
10 נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁיָּכוֹל לִיקַּח לֹא רַק עִנְיָן טָפֵל
11 (עִמְּךָ), אֶלָּא גַּם אֶת הָאוֹר שֶׁל עַצְמוּת וּמַהוּת
12 (הָאֲצִילוּת), אוֹרְךָ[21] (נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר),
13 וּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִרְאֶה הָאוֹר גַּם
14 בְּנוּגֵעַ לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה וְעַד
15 לָעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי [וּכְמוֹ בְּהָעִנְיָן שֶׁנִּתְאַוָּה
16 הַקָּבָּ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[22]
17 דַּוְקָא, שֶׁעִנְיַן הַדִּירָה הוּא שֶׁבָּהּ נִמְצָא עַצְמוּתוֹ
18 וּמַהוּתוֹ שֶׁל הַדָּר בָּהּ[23], וְעַד שֶׁיֵּשׁ זְמַנִּים שֶׁעוֹמֵד
19 עָרוֹם [לֹא בַּחוּץ חַס וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁיֶּשְׁנוֹ זוּלַת
20 הָרוֹאֶה, שֶׁהֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵין רוֹאִים אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא
21 עָרוֹם[24], שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ עִנְיַן הַמַּלְכוּת, אֲבָל בְּדִירָתוֹ
22 יֵשׁ זְמַנִּים שֶׁמִּתְגַּלֶּה בְּכָל עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ],
23 בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ[25], לְלֹא לְבוּשִׁים[26],
24 וְגִילוּי זֶה שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּהַדִּירָה נַעֲשָׂה בַּתַּחְתּוֹנִים
25 דַּוְקָא].
26 וְזֶהוּ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר,
27 שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים, וְהַיְינוּ, שֶׁתְּחִילָּה
28 נֶאֱמַר גַּדְלוּת הָעִנְיָן שֶׁהַקָּבָּ״ה הוּא מְקוֹר חַיִּים שֶׁל עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה
29 וַעֲשִׂיָּה, וְאַף שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל טָפֵל, הֲרֵי זֶה עִמְּךָ, טָפֵל לְךָ, לְעַצְמוּת וּמַהוּת,

---

לו, א. 21) ראה תו״א שם: ״פי׳ באורך לנוכח, היינו כמו בחי׳ אתה, ולא בחי׳ עמך״. 22) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 23) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ה ח״א ע׳ תפט (ועם הוספות כו׳ – אוה״ת שה״ש ח״ב ע׳ תרעט ואילך). אוה״ת בלק ע׳ תתקצז. המשך תרס״ו ע׳ ג [ה]. 24) סנהדרין כב, א – במשנה. 25) ישעי׳ ל, כ. 26) תניא פל״ו (מו, א).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

הרי הוא **דָּבָר נִפְלָא (אַ גְוואַלְדִיקֶע זאַך** דבר נפלא ומרומם), **עִם הֱיוֹתוֹ דָּבָר טָפֵל, וְלֹא זֶהוּ עִיקַּר הָאֱלֹקוּת. וּלְאַחֲרֵי זֶה נֶאֱמַר יְתֵירָה מִזֶּה,** חידוש גדול יותר וענין מופלא יותר **בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, וְהַיְינוּ, שֶׁבְּעִנְיַן הַחַיִּים הַנִּזְכָּר לְעֵיל צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָאוֹר,** וכאמור שיש חיים של אור ויש חיים ללא אור, **וְהָאוֹר הָאֲמִיתִּי הוּא בְּאוֹרְךָ,** אורו של הקדוש־ברוך־הוא שהוא ענין **נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר.**

ד) וְעוֹד ענין **בָּזֶה, כְּפִי שֶׁמּוֹסִיף רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּסִיּוּם הַדְּרוּשׁ**[27] (בְּפֵירוּשׁ בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר): "וְגַם אֲנַחְנוּ נִרְאֶה (שֶׁנִּהְיֶה אֲנַחְנוּ **עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִתְרָאִים לְפָנָיו** לפני הקדוש־ברוך־הוא **לְדָבָר חָשׁוּב**[28]**, כִּי מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה** נמשך ומתגלה **הָאוֹר, הֲרֵי אֲנַחְנוּ נִרְאִים** ונעשים חשובים **בְּאוֹר זֶה כּוֹ"**, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, הַמְשָׁכַת "אוֹרְךָ" האור האלוקי המאיר בעולם האצילות **לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה, יְכוֹלָה לִהְיוֹת אַךְ וְרַק עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[29]**, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת וְכָל הַנִּבְרָאִים (חוּץ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל) הֵם בִּבְחִינַת עוֹמְדִים,** במצב קבוע ולא משתנה, **וְכֵיוָן שֶׁהֵם עַצְמָם בְּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה, יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ** מלמעלה למטה **רַק** עִנְיָן **שֶׁבְּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה** אור אלוקי מוגבל. **וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר** ותהיה המשכה והתגלות של 'אורך' שהוא אור אלוקי בלתי מוגבל, **הֲרֵי זֶה רַק עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁקִּיְּבְלוּ** בני ישראל **הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמִים מִצְוֹת (וְדַוְקָא עַל יְדֵי הַקִּיּוּם שֶׁלָּהֶם נַעֲשִׂים לְמִצְוֹת**[30]

ביאור בדרך אפשר

כמבואר במאמר זה בתורה אור: "... כמו על דרך דוגמא בקיום המצות באדם. הנה יש בזה שני דברים. הא' המצוה בפני עצמה קודם שיעשה אותה האדם כמו התפילין עצמם או הציצית. והב' כשהאדם עושה את המצוה ומקיימה דהיינו שמניח התפילין ומתעטף בציצית. וזהו העיקר וגמר מעשה המצוה שאז תהיה מצוה כי בלתי ההנחה של התפילין על הראש והיד, הגם שכתובים הד' פרשיות בטוב ויש בהם קדושה, עם כל זה אין בזה עדיין גילוי רצון העליון עד שיניחם האדם בראשו וזרועו"), **וְלָכֵן עַל יָדָם** על ידי בני ישראל **מִתְרָאֶה הָאוֹר. וּ"מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ** בני ישראל **מִתְרָאֶה הָאוֹר, הֲרֵי אֲנַחְנוּ נִרְאִים בְּאוֹר זֶה" לִמְצִיאוּת חֲשׁוּבָה כּוֹ'. וּכְפִי שֶׁמְּסַיֵּים** בתורה אור שם: **"כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[31] בספר שמואל **וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כּוֹ"**, **שֶׁהֶמְשְׁכוֹ** של הכתוב "ומי כעמך ישראל" **[שֶׁלֹּא נֶעְתַּק בְּהַדְּרוּשׁ** בתורה אור, **אִם מִצַּד הַצֶּנְזוּר**[32] הביקורת של השלטונות על ספרי היהודים **אוֹ שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה אָמַר כָּךְ רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בְּדִיבּוּר** מבלי לומר גם את סיום הכתוב] **גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל גּוֹדֶל מַעֲלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַבֵּי כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ (כּוֹלֵל גַּם** אפילו **אֵלּוּ** מאומות העולם **שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[33] (וזה לשון הרמב"ם בהלכות מלכים: "כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש־ברוך־הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן..."), **וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבִּי הִלֵּל**

1 שֶׁגַּם זֶה דָּבָר נִפְלָא (אַ גְוואַלְדִיקֶע זאַך), עִם
2 הֱיוֹתוֹ דָּבָר טָפֵל, וְלֹא זֶהוּ עִיקַּר הָאֱלֹקוּת.
3 וּלְאַחֲרֵי זֶה נֶאֱמַר יְתֵירָה מִזֶּה, בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר,
4 וְהַיְינוּ, שֶׁבְּעִנְיַן הַחַיִּים הַנִּזְכָּר לְעֵיל צָרִיךְ לִהְיוֹת
5 עִנְיַן הָאוֹר, וְהָאוֹר הָאֲמִיתִּי הוּא בְּאוֹרְךָ, נֵר מִצְוָה
6 וְתוֹרָה אוֹר.
7 ד) **וְעוֹד** עִנְיָן בָּזֶה, כְּפִי שֶׁמּוֹסִיף רַבֵּינוּ הַזָּקֵן
8 בְּסִיּוּם הַדְּרוּשׁ[27] (בְּפֵירוּשׁ בְּאוֹרְךָ
9 נִרְאֶה אוֹר): "וְגַם אֲנַחְנוּ נִרְאֶה (שֶׁנִּהְיֶה אֲנַחְנוּ
10 עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִתְרָאִים לְפָנָיו לְדָבָר חָשׁוּב[28]),
11 כִּי מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה הָאוֹר, הֲרֵי אֲנַחְנוּ
12 נִרְאִים בְּאוֹר זֶה כּוֹ". וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה,
13 הַמְשָׁכַת "אוֹרְךָ" לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה
14 יְכוֹלָה לִהְיוֹת אַךְ וְרַק עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
15 כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[29], שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת וְכָל
16 הַנִּבְרָאִים (חוּץ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל) הֵם בִּבְחִינַת
17 עוֹמְדִים, וְכֵיוָן שֶׁהֵם עַצְמָם בְּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה,
18 יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ רַק עִנְיָן שֶׁבְּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה.
19 וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, הֲרֵי זֶה רַק עַל
20 יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁקִּיְּבְלוּ הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמִים
21 מִצְוֹת (וְדַוְקָא עַל יְדֵי הַקִּיּוּם שֶׁלָּהֶם נַעֲשִׂים
22 לְמִצְוֹת[30]), וְלָכֵן עַל יָדָם מִתְרָאֶה הָאוֹר.
23 וּ"מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה הָאוֹר, הֲרֵי אֲנַחְנוּ
24 נִרְאִים בְּאוֹר זֶה" לִמְצִיאוּת חֲשׁוּבָה כּוֹ'. וּכְפִי
25 שֶׁמְּסַיֵּים: "כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[31] וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
26 כּוֹ"", שֶׁהֶמְשְׁכוֹ [שֶׁלֹּא נֶעְתַּק בְּהַדְּרוּשׁ, אִם מִצַּד
27 הַצֶּנְזוּר[32] אוֹ שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה אָמַר כָּךְ רַבֵּינוּ הַזָּקֵן
28 בְּדִיבּוּר] גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, שֶׁזֶּה מוֹרֶה עַל גּוֹדֶל
29 מַעֲלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגַבֵּי כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ (כּוֹלֵל גַּם
30 אֵלּוּ שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, שֶׁיֵּשׁ
31 לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם[33], וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר רַבִּי הִלֵּל

---

27) שם לה, ב. 28) שם, א. 29) תו"א ס"פ וישב. ובכ"מ. 30) ראה תו"א מקץ שם. 31) דברי הימים־א יז, כא. 32) ראה גם אוה"ת שמות ע' פו ובהערות שם. ועוד. 33) הל' תשובה פ"ג סה"ה. הל' מלכים ספ"ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

מִפּאַרִיטְשׁ[34] שֶׁחֲסִידֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם נַפְשׁוֹתֵיהֶם הֵם מִקְּלִיפַּת נֹגַהּ לשון אור, לפי שהיא קליפה שיש בה גם טוב (והיא מקור נפש הבהמית של בני ישראל, כמבואר בספר התניא) בשונה מכלל אומות העולם שנפשותיהם הם מהקליפות הטמאות לגמרי), שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינָם בני ישראל ואומות העולם שָׁוִים, אֶלָּא שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לְהַשְׁוּוֹת בֵּינֵיהֶם, כִּי, מִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ ואין דומה לעם ישראל.

ה) אָמְנָם יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר בַּדָּבָר בפירוש הפנימי של כתוב זה 'באורך נראה אור', כפי שממשיך ומבאר.

וּבְהַקְּדִים, שֶׁבְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[35] הוּבָא מַאֲמָר מאמרי חסידות הַיַּלְקוּט[36] מדרש ילקוט שמעוני עַל הַפָּסוּק (כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים) בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה בַּקַּיִץ שֶׁעָבַר[37] במאמר שנאמר בחודש אלול של השנה שעברה, תשל"ג), מָשָׁל לְמִי שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר כו' וְהוּא הנר כָּבֶה, אָמַר, עַד מָתַי אֶהְיֶה מִתְיַיגֵּעַ המדליק, אַמְתִּין לִזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ לשוא, וְאֵלֵךְ לְאוֹרָהּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמִצְרַיִם עָמְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בני ישראל וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּבָבֶל וְעָמְדוּ דָּנִיֵּאל [חֲנַנְיָה] מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמָדַי וְעָמְדוּ מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּיָוָן וְעָמְדוּ הַחַשְׁמוֹנָאִים וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בֶּאֱדוֹם, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, חֲרֵי נִתְיַיגַּעְנוּ, נִגְאָלִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין וְחוֹזְרִין וְנִגְאָלִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין, אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין שֶׁיָּאִיר לָנוּ כו' אֶלָּא הַקָּבָּ"ה כו' (כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה שתהיה גאולה נצחית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ[38] כפי שאומרים בהגדה של פסח, וכמבואר ב'תוספות' במקור הדברים, במסכת פסחים: "וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו. דהכי תניא במכילתא, כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער..."). וְהַיְינוּ, שֶׁבְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר קָאֵי מכוון עַל הַגְּאוּלָה דְּעַכְשָׁיו שֶׁהִיא גְּאוּלָה אַחֲרוֹנָה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ[39], אֶלָּא שֶׁהַבַּקָּשָׁה עַל זֶה הִיא בִּזְמַן הַגָּלוּת[40], כִּי, בִּזְמַן שֶׁל גְּאוּלָה, אֲפִילוּ כְּמוֹ הַגְּאוּלָה מִגָּלוּת בָּבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שלא היתה גאולה שלימה לגמרי לֹא עָמְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַצָּב שֶׁל חוֹשֶׁךְ, וְלָכֵן אֵין מָקוֹם לִזְעוֹק וּלְבַקֵּשׁ בְּאוֹרְךָ גו', כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל אוֹר, אַף שֶׁהָאוֹר אֵינוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת כי אין זו גאולה שלימה. וְכַמּוּבָן גַּם מִתּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב[41] (שֶׁנֶּאֱמְרָה עַל יְדֵי

ביאור בדרך אפשר

1 מִפּאַרִיטְשׁ[34] שֶׁחֲסִידֵי אוּמּוֹת הָעוֹלָם נַפְשׁוֹתֵיהֶם הֵם
2 מִקְּלִיפַּת נֹגַהּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינָם שָׁוִים,
3 אֶלָּא שֶׁאִי אֶפְשָׁר כְּלָל לְהַשְׁוּוֹת בֵּינֵיהֶם, כִּי, מִי
4 כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ.
5 ה) אָמְנָם יֵשׁ עִנְיָן נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר בַּדָּבָר.
6 וּבְהַקְּדִים, שֶׁבְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[35] הוּבָא
7 מַאֲמָר הַיַּלְקוּט[36] עַל הַפָּסוּק (כִּי עִמְּךָ מְקוֹר
8 חַיִּים) בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה
9 בַּקַּיִץ שֶׁעָבַר[37]), מָשָׁל לְמִי שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר כו'
10 וְהוּא כָּבֶה, אָמַר, עַד מָתַי אֶהְיֶה מִתְיַיגֵּעַ, אַמְתִּין
11 לִזְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵלֵךְ לְאוֹרָהּ, כָּךְ יִשְׂרָאֵל
12 כְּשֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמִצְרַיִם עָמְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
13 וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּבָבֶל וְעָמְדוּ דָּנִיֵּאל
14 [חֲנַנְיָה] מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וּגְאָלוּם, חָזְרוּ
15 וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמָדַי וְעָמְדוּ מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וּגְאָלוּם,
16 חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּיָוָן וְעָמְדוּ הַחַשְׁמוֹנָאִים
17 וּגְאָלוּם, חָזְרוּ וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ בֶּאֱדוֹם, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל,
18 חֲרֵי נִתְיַיגַּעְנוּ, נִגְאָלִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין וְחוֹזְרִין
19 וְנִגְאָלִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין, אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין שֶׁיָּאִיר
20 לָנוּ כו' אֶלָּא הַקָּבָּ"ה כו' (כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּגְּאוּלָה
21 הָעֲתִידָה שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר וְנוֹדֶה
22 לְךָ שִׁיר חָדָשׁ[38]). וְהַיְינוּ, שֶׁבְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר קָאֵי
23 עַל הַגְּאוּלָה דְּעַכְשָׁיו שֶׁהִיא גְּאוּלָה אַחֲרוֹנָה
24 שֶׁתִּהְיֶה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ[39], אֶלָּא שֶׁהַבַּקָּשָׁה
25 עַל זֶה הִיא בִּזְמַן הַגָּלוּת[40], כִּי, בִּזְמַן שֶׁל גְּאוּלָה, אֲפִילוּ כְּמוֹ הַגְּאוּלָה מִגָּלוּת
26 בָּבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, לֹא עָמְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַצָּב שֶׁל חוֹשֶׁךְ, וְלָכֵן אֵין מָקוֹם
27 לִזְעוֹק וּלְבַקֵּשׁ בְּאוֹרְךָ גו', כֵּיוָן שֶׁנִּמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל אוֹר, אַף שֶׁהָאוֹר אֵינוֹ
28 בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת. וְכַמּוּבָן גַּם מִתּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב[41] (שֶׁנֶּאֱמְרָה עַל יְדֵי

39 נִגְאָלִין וּמִשְׁתַּעְבְּדִין, נתייגענו הרבה, ובסופו של דבר היגיעה לא
40 הועילה ואנחנו שוב נמצאים בגלות אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁין שֶׁיָּאִיר לָנוּ כו'
41 אֶלָּא הַקָּבָּ"ה כו' (כְּפִי שֶׁיִּהְיֶה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה שתהיה גאולה
42 נצחית שֶׁאֵין אַחֲרֶיהָ גָּלוּת, שֶׁעָלֶיהָ על הגאולה העתידה נֶאֱמַר
43 וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ[38] כפי
44 שאומרים בהגדה של פסח, וכמבואר
45 ב'תוספות' במקור הדברים, במסכת
46 פסחים: "וכן נודה לך שיר חדש על
47 גאולתנו. דהכי תניא במכילתא, כל
48 השירות לשון נקבה חוץ משירה
49 דלעתיד דלשון זכר, כלומר שהנקבה
50 יש לה צער לידה אף כל הנסים יש
51 אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין
52 אחריה צער..."). וְהַיְינוּ,
53 שֶׁבְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר קָאֵי מכוון
54 עַל הַגְּאוּלָה דְּעַכְשָׁיו שֶׁהִיא
55 גְּאוּלָה אַחֲרוֹנָה שֶׁתִּהְיֶה עַל
56 יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ[39], אֶלָּא
57 שֶׁהַבַּקָּשָׁה עַל זֶה הִיא בִּזְמַן
58 הַגָּלוּת[40], כִּי, בִּזְמַן שֶׁל
59 גְּאוּלָה, אֲפִילוּ כְּמוֹ הַגְּאוּלָה
60 מִגָּלוּת בָּבֶל וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שלא
61 היתה גאולה שלימה לגמרי לֹא
62 עָמְדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַצָּב שֶׁל
63 חוֹשֶׁךְ, וְלָכֵן אֵין מָקוֹם לִזְעוֹק
64 וּלְבַקֵּשׁ בְּאוֹרְךָ גו', כֵּיוָן
65 שֶׁנִּמְצָאִים בְּמַצָּב שֶׁל אוֹר,
66 אַף שֶׁהָאוֹר אֵינוֹ בְּתַכְלִית
67 הַשְּׁלֵימוּת כי אין זו גאולה שלימה.
68 וְכַמּוּבָן גַּם מִתּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם
69 טוֹב[41] (שֶׁנֶּאֱמְרָה עַל יְדֵי

---

34) לקוטי ביאורים על קונטרס ההתפעלות מז, ד (נדפס במאמרי אדמו"ר האמצעי קונטרסים ע' קמד). 35) ד"ה כי עמך תרל"ב ותש"א הנ"ל. 36) ילקוט שמעוני תהלים רמז תשכז. וראה גם מדרש תהלים עה"פ. 37) ד"ה קומי אורי דש"פ תבוא, ח"י אלול תשל"ג (תורת מנחם סה"מ אלול ע' רסו ואילך). 38) תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב (ממכילתא בשלח טו, א). 39) רד"ה כי עמך תש"א שבהערה 4. 40) ראה גם ד"ה כי עמך ה'ש"ת שם. 41) ראה כתר שם טוב בהוספות סס"ד. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

רַבֵּינוּ הַזָּקֵן[42] **וְהוּבְאָה עַל יְדֵי רַבּוֹתֵינוּ נְשִׁיאֵינוּ** בתהילים **כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חָזִיתִיךָ, הַלְוַאי** בזמן של גילוי אלוקות **חָזִיתִיךָ, כְּמוֹ בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף,** בזמן של חושך והעלם על האלוקות **וְהַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דְּצָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי, בְּכָל הַשְּׁטוּרְעם** הסערה והתוקף **וּבְתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר נִרְגָּשׁ שֶׁנִּמְצָא בְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף** מצב של העלם והסתר וצמאון לאלוקות. **וְעִנְיָן זֶה** של בקשה וזעקה אמיתית ל'אורך' **אֵינוֹ שַׁיָּךְ בִּזְמַן שֶׁל גְּאוּלָּה, אֲפִילוּ גְּאוּלַת עֶזְרָא, גְּאוּלַת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר (גְּאוּלַת פּוּרִים) אוֹ גְּאוּלַת חַשְׁמוֹנָאִים,** אף על פי שכל אלו לא היו גאולות שלימות, **כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף** היינו צימאון ששייך רק במעמד ומצב של גלות. **וּמִזֶּה מוּבָן (כַּמְבוֹאָר בְּהַדְּרוּשׁ**[39] מאמר הרבי הריי"צ משנת תש"א בדיבור־המתחיל 'כי עמך מקור חיים באורך נראה אור"), **שֶׁפָּסוּק זֶה נֶאֱמַר דַּוְקָא בִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁזֶּהוּ מַעֲמָד וּמַצָּב דְּאֶרֶץ צִיָּה וְעָיֵף,** העלם המעורר צימאון **וְלָכֵן זוֹעֲקִים וּמְבַקְּשִׁים - וּפוֹעֲלִים** כי הבקשה נענית **- בְּאוֹרְךָ גוֹ', שֶׁהַגְּאוּלָּה תָּבוֹא עַל יְדֵי הַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ** 'באורך', **וְאָז** עם בוא הגאולה השלימה **נִרְאֶה אוֹר לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.**

ו) וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הָעִנְיָן דְּכִי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר כְּפִי שֶׁהוּא בַּסְּפִירוֹת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר. דְּהִנֵּה, נִתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁמְּקוֹר חַיִּים קָאֵי עַל מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר לִבְרִיאָה. אָמְנָם, עִנְיָן זֶה גַּם בִּכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמַּלְכוּת דְּאָדָם קַדְמוֹן נַעֲשֵׂית כֶּתֶר לְעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים, שֶׁזֶּהוּ מְקוֹר חַיִּים שֶׁל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. אַךְ גַּם עַל בְּחִינָה זוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רַק עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁזֶּהוּ רַק עִמְּךָ, טָפֵל וּבָטֵל כו'. וְאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת פּוֹעֲלִים הָעִנְיָן דְּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, הַיְינוּ, שֶׁלּוֹקְחִים אֶת הָאוֹר שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ, עַצְמוּת וּמַהוּת מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה נִרְאֶה אוֹר עַד לְמַטָּה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג).

ביאור בדרך אפשר

דַּאֲצִילוּת שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר לִבְרִיאָה. אָמְנָם, עִנְיָן זֶה שכאן מתבאר לגבי עולם האצילות ועולמות בריאה־יצירה־עשיה בפרט **יֶשְׁנוֹ גַּם בִּכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמַּלְכוּת דְּאָדָם קַדְמוֹן** (בחינה עליונה באלוקות שלמעלה מהעולמות שבהם יש ספירות ואורות מסוגים שונים ונבדלים זה מזה אלא כל 'סדר ההשתלשלות' וכל העולמות וכל המאורעות שמהבריאה ועד ימות המשיח נכללים בסקירה אחת. כמו אדם הרוצה לבנות בית שכאשר הבית מתחיל לעלות במחשבתו, כל הפרטים של הגג הקירות והדלתות נכללים במחשבה אחת ויחידה) **נַעֲשֵׂית כֶּתֶר לְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים,** כמבואר בתורת הסוד שעל־דרך החלוקה לארבעה עולמות אצילות־בריאה־יצירה־עשיה ב'סדר השתלשלות' יש גם חלוקה לארבע בחינות דומות למעלה מ'סדר השתלשלות' והם נקראים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה הכלליים, **שֶׁזֶּהוּ** 'מלכות דאדם קדמון' **מְקוֹר חַיִּים שֶׁל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. אַךְ גַּם עַל בְּחִינָה זוֹ** אף שהיא נעלית הרבה מ'מלכות דאצילות' **נֶאֱמַר כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁזֶּהוּ רַק עִמְּךָ, טָפֵל וּבָטֵל כו'** ולא עצמות האלוקות. **וְאִילוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת פּוֹעֲלִים הָעִנְיָן דְּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, הַיְינוּ, שֶׁלּוֹקְחִים** ו'תופסים', היינו ממשיכים ומגלים **אֶת הָאוֹר שֶׁל הַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ, עַצְמוּת וּמַהוּת מַמָּשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה נִרְאֶה אוֹר עַד לְמַטָּה (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ג** שם נתבאר שעל ידי שבני ישראל 'לוקחים' את האור של עצמות ומהות האלוקות, הרי האור של עצמות האלוקות נראה ומתגלה גם בעולמות בריאה, יצירה ועשיה ואפילו

---

42) לקו"ת ואתחנן ח, א. דרושים לשמע"צ צב, ב. שה"ש נ, ריש ע"ג. 43) ראה דרך חיים ע' 75. תו"ח משפטים רפח, ב. חצר, ג. סה"מ תרס"ט ע' קה. המשך תער"ב ח"א ע' תקכה. ח"ב ע' תתקצג [ח"ג ס"ע תשכב. ח"ד ריש ע' א'שנב]. רד"ה כי עמך ה'ש"ת. סה"מ תרפ"ט ע' קסט ואילך. 44) תהלים סג, ג. וראה זח"ב קמ, סע"א ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

בעולם הזה הגשמי, וכמו בענין 'נתאוה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו דירה בתחתונים').

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כִּבְפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת לוֹקְחִים ו'תופסים' **מֵהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן** נוסח ברכת המצוות **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ, מִצְוָה לְשׁוֹן צַוּוּתָא וְחִיבּוּר**[45] של האדם המקיים את המצוה עם הקדוש־ברוך־הוא מִצְוָה המצוה, **וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[46] **בְּפֵירוּשׁ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, שֶׁהֶעֱלָנוּ** הקדוש־ברוך־הוא את בני ישראל **לְמַעֲלַת קוֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִיא קְדוּשָׁתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, שֶׁזּוֹהִי קְדוּשַׁת הָעַצְמוּת.**

וְכַיָּדוּעַ הַמְבוֹאָר בְּאוֹר הַתּוֹרָה[47] לאדמו"ר ה'צמח צדק' **בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ**[48] **עַל הַפָּסוּק**[49] שהקדוש ברוך הוא מצווה את בני ישראל **קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ גו'**, **יָכוֹל כָּמוֹנִי,** האם ניתן לפרש שהציווי הוא להיות קדוש 'כמוני', כמו הקדוש־ברוך־הוא ממשיך הכתוב ומלמד **כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי,** הקדוש־ברוך־הוא אומר **קְדוּשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם,** ועל דברים אלה של המדרש, מבואר ב'אור התורה' **שֶׁאַף שֶׁבַּתְּחִילָה הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁקְּדוּשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה שֶׁקְּדוֹשִׁים תִּהְיוּ, מַגִּיעִים סוֹף כָּל סוֹף לִקְדוּשָׁתִי שֶׁלְּמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם, שֶׁגַּם הִיא** גם קדושתו של הקדוש־ברוך־הוא **נִמְשֶׁכֶת בִּקְדוּשַׁתְכֶם** (וכמבואר במאמרים נוספים שבתחילה הרי זה 'יכול כמוני' בתמיהה, אבל בסופו של דבר נהיה 'יכול כמוני' בניחותא).

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כִּבְפַשְׁטוּת הָעִנְיָנִים, שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת לוֹקְחִים מֵהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ, מִצְוָה לְשׁוֹן צַוּוּתָא וְחִיבּוּר[45], **וְכַמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא**[46] **בְּפֵירוּשׁ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, שֶׁהֶעֱלָנוּ לְמַעֲלַת קוֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִיא קְדוּשָׁתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, שֶׁזּוֹהִי קְדוּשַׁת הָעַצְמוּת. וְכַיָּדוּעַ הַמְבוֹאָר בְּאוֹר הַתּוֹרָה**[47] **בְּפֵירוּשׁ מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ**[48] **עַל הַפָּסוּק**[49] **תִּהְיוּ גו'**, **יָכוֹל כָּמוֹנִי,** תַּלְמוּד לוֹמַר **כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי,** **קְדוּשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם, שֶׁאַף שֶׁבַּתְּחִילָה הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁקְּדוּשָׁתִי לְמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה שֶׁקְּדוֹשִׁים תִּהְיוּ, מַגִּיעִים סוֹף כָּל סוֹף לִקְדוּשָׁתִי שֶׁלְּמַעְלָה מִקְּדוּשַׁתְכֶם, שֶׁגַּם הִיא נִמְשֶׁכֶת בִּקְדוּשַׁתְכֶם. וְאַדְּרַבָּה, כֵּיצַד נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דִּקְדוּשָׁתִי, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַשַּׁיָּיכוּת לְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת [שֶׁהֲרֵי קְדוּשָׁה הִיא לְשׁוֹן הַבְדָּלָה (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא**[45]**), וַהֲרֵי הַבְדָּלָה שַׁיָּיךְ לוֹמַר רַק עַל עִנְיָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה שַׁיָּיכוּת כו'], הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמַאֲמַר**[50] **בְּמִי נִמְלַךְ בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים, וַהֲרֵי עַל נִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים נֶאֱמַר**[51] **נַעֲשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, כְּתוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב**[52] **שֶׁיִּשְׂרָאֵל הַנִּקְרָא אָדָם הוּא בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ, בְּאוֹתוֹ צֶלֶם וְצוּרָה שֶׁהָיָה נֶחְקָק בַּמַּחֲשָׁבָה הַקְּדוּמָה, וְכַמְבוֹאָר בְּתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד**[53] **כְּמִשָּׁל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, שֶׁאַף שֶׁהַבֵּן עָבַר מִכְּנֶגֶד פָּנָיו וְהָלַךְ מֵאִתּוֹ, עִם כָּל זֶה נֶחְקָק הַצּוּרָה שֶׁל הַבֵּן בַּמַּחֲשָׁבָה שֶׁל הָאָב, אֲבָל בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ שַׁיָּיךְ זֶה לוֹמַר אַף קוֹדֶם שֶׁנִּבְרְאוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה נֶחְקָק צוּרָתָם בְּמַחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[54] **עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה, כִּי אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ הֶעָבָר**

---

45) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ. 46) פמ"ו (סו, א). 47) ראה אוה"ת קדושים ע' קה ואילך. לקו"ש חי"ב ע' 91. 48) ויק"ר פכ"ד, ט. 49) ר"פ קדושים. 50) ב"ר פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, א (ג). 51) בראשית א, כו. 52) כש"ט סרמ"א. 53) אור תורה ס"ו. 54) ב"ר פ"א, ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

יִתְבָּרֵךְ הֶעָבָר וְהֶעָתִיד שָׁוִים. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרוּכָּה[55] במאמר דיבור המתחיל 'שיר המעלות' שנאמר בראש השנה שנה זו, תשל"ד, **הַחִידּוּשׁ בָּזֶה, שֶׁקּוֹדֶם הַבְּרִיאָה** כבר **נֶחְקַק בְּמַחֲשָׁבָה** האלוקית העליונה **גַּם קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בַּעֲשִׂיָּה בְּפוֹעַל,** למרות שקודם הבריאה לא יתכן קיום התורה והמצוות בפועל **כֵּיוָן שֶׁלְּמַעְלָה** באלוקות **אֵין כֹּחַ חָסֵר פּוֹעֵל** וגם מה שקיים בכוח נחשב כאילו כבר קיים בפועל **(כַּמְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת** וכמבואר ב'המשך' תרס"ו: "... בנבראים, שכל דבר שהוא בכח אינו דבר כלל, ומכל־שכן שאינו בבחינת שום פועל כלל, כי אם דוקא כאשר מתגלה ופועל דבר ופעולה גשמיות, אז הוא הפועל כו' אבל למעלה, הרי תיכף כשעלה ברצונו להוות הרי מיד נתהוו כל העולמות כידוע...")[56], **וְהַיְינוּ, שֶׁאֵין לוֹמַר שֶׁהַחִידּוּשׁ** שקיום המצוות בפועל, לאחר הבריאה, נחקק במחשבה העליונה גם קודם הבריאה **הוּא שֶׁאֵצֶל הַקָּבָּ"ה הָיָה הוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד,** ולגביו אין הבדל בין עבר, הווה ועתיד, **וְלָכֵן יוֹדֵעַ** הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים יְקַיְּימוּ מִצְוֹת** בעתיד, **דְּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן,** מה החידוש בדבר זה שהוא מובן מאליו **אֶלָּא הַחִידּוּשׁ הוּא, שֶׁגַּם מַה שֶׁנִּפְעָל עַל יְדֵי עֲשִׂיָּה בְּפוֹעַל לְמַטָּה דַּוְקָא, הֲרֵי זֶה יֶשְׁנוֹ כְּבָר** מצד הקדוש־ברוך־הוא **כְּפִי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּצַלְמֵנוּ הַצֶּלֶם וְהַדְּמוּת דְּנִשְׁמוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּעַצְמוּת וּמַהוּת** האלוקות.

וְזֶהוּ עומק הפירוש הפנימי של הפסוק הפותח את המאמר **כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגַּם** שאפילו **בְּחִינַת מַלְכוּת דְּאָדָם קַדְמוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים (מְקוֹר חַיִּים)** שהיא דרגה נעלית ביותר (למעלה מעלה מ'מלכות דאצילות') **הִיא רַק עִמְּךָ וְטָפֵל כוּ', הִנֵּה עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת לוֹקְחִים** בני ישראל **אֶת הָאוֹר דְּעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** שזו הכוונה הפנימית בלשון הכתוב **אוֹרְךָ, וּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר עַד לְמַטָּה,** והאור הנעלה של עצמות האלוקות יורד ונמשך עד לעולם הזה **לְאַחֲרֵי שֶׁהַנִּשְׁמָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בַּגּוּף, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים** כנזכר לעיל.

ז) **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתַב** בתורה אור **בְּסִיּוּם הַדְּרוּשׁ בְּפֵירוּשׁ בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ** בני ישראל **נִרְאֶה** לדבר חשוב **מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה הָאוֹר כוּ' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ד), הַיְינוּ, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים נַעֲשִׂים** ונפעלים **עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַמְבוֹאָר בְּהַדְּרוּשׁ**[57] ב'תורה אור' שם **בְּפֵירוּשׁ מַה שֶׁכָּתוּב**[58] בתהילים **הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, שֶׁזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל** להאיר למטה **הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּרָצוֹא** הרצון והתשוקה להתעלות ולהיות דבוקים באלוקות **וָשׁוּב** הירידה למטה לעשות את רצון ה' בקיום תורה ומצוות בפועל, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שָׁמַיִם וָאָרֶץ**[59] **כְּפִי שֶׁהֵם בָּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב** 'שמים' – רצוא, 'ארץ' - שוב, **הַנִּסְתָּרוֹת לַהֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ**[60], **וּמִזֶּה** מהעבודה שבלב **אוֹר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגַּם בְּחִינַת מַלְכוּת דְּאָדָם קַדְמוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂית כֶּתֶר לִבְרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַכְּלָלִיִּים (מְקוֹר חַיִּים) הִיא רַק עִמְּךָ וְטָפֵל כוּ', הִנֵּה עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת לוֹקְחִים אֶת הָאוֹר דְּעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אוֹרְךָ, וּבְאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר עַד לְמַטָּה, לְאַחֲרֵי שֶׁהַנִּשְׁמָה יָרְדָה וְנִתְלַבְּשָׁה בַּגּוּף, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים.**

ז) **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתַב בְּסִיּוּם הַדְּרוּשׁ בְּפֵירוּשׁ בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר, שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ נִרְאֶה מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה הָאוֹר כוּ' (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל סָעִיף ד), הַיְינוּ, שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים נַעֲשִׂים עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכַמְבוֹאָר בְּהַדְּרוּשׁ**[57] **בְּפֵירוּשׁ מַה שֶׁכָּתוּב**[58] **הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, שֶׁזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל בְּרָצוֹא וָשׁוּב, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שָׁמַיִם וָאָרֶץ**[59] **כְּפִי שֶׁהֵם בָּעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב, הַנִּסְתָּרוֹת לַהֲוָיָ' אֱלֹקֵינוּ**[60], **וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם**

---

55) ד"ה שיר המעלות ממעמקים דיום ב' דר"ה שנה זו. 56) פרדס שער יא (שער הצחצחות) פ"ג. הובא ונת' בסהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פי"א. ובכ"מ. 57) תו"א שם לד, ד. 58) תהלים קיג, ו. 59) ראה תו"א בראשית ב, ב. 60) נצבים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ביאור בדרך אפשר

שהיא בסתר **נִמְשָׁךְ גַּם וְהַנִּגְלוֹת,** ראשי תיבות ו"ה **נִגְלוֹת, תּוֹרָה וּמִצְוֹות**[61]**, שֶׁזֶּהוּ** ענין **שָׁמַיִם וָאָרֶץ**[62]**, שֶׁתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[63] **הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ, וְהַמִּצְוֹות הֵם בְּחִינַת אֶרֶץ, לְפִי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ דַּוְקָא בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים** וארציים, **צִיצִית בְּצֶמֶר גַּשְׁמִי וּתְפִלִּין בִּקְלָף גַּשְׁמִי וְכוּ'. וְזֶהוּ שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ נֵרָאֶה מֵאַחַר שֶׁעַל יָדֵינוּ מִתְרָאֶה** ונמשך ומתגלה **הָאוֹר כוּ', כְּיָן שֶׁעַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה** נפעל **כָּל הָעִנְיָן** של המשכת האור האלוקי למטה, **הֶחֵל מֵהַהַמְלָכָה בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים** האם לברוא את העולם, **וְעַד לַעֲשִׂיַּת הַדִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים עַל יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות כִּפְשׁוּטָם** בעולם הזה התחתון.

וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא הָעִיקָּר[64]**, לַעֲסוֹק בָּזֶה** בתורה ומצוות הממשיכים אלוקות למטה **בְּאוֹפֶן דְּהוֹלֵךְ וּמוֹסִיף וְאוֹר, יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל (שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים)** שהולכים 'מחיל אל חיל' **פּוֹעֲלִים** שיהיה כהמשך כתוב זה בתהילים) **יֵרָאֶה אֶל אֱלֹקִים בְּצִיּוֹן**[65]**, וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁהָרַמְבַּ"ם מְסַיֵּים הִלְכוֹת חֲנוּכָּה,** שאם אדם צריך להדליק גם נר ביתו (נר שבת) וגם נר חנוכה ואין בידו אלא נר אחד, ידליק את נר ביתו שהוא משום 'שלום בית', כיון **שֶׁכָּל הַתּוֹרָה (לֹא) נִיתְּנָה (אֶלָּא) לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[66] בתהילים **הָוֵי' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, הָוֵי' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם.**

ביאור בדרך אפשר

1 וְהַנִּגְלוֹת, ו"ה נִגְלוֹת, תּוֹרָה וּמִצְוֹות[61], שֶׁזֶּהוּ
2 עִנְיָן שָׁמַיִם וָאָרֶץ[62], שֶׁתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת שָׁמַיִם,
3 כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[63] הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ, וְהַמִּצְוֹות
4 הֵם בְּחִינַת אֶרֶץ, לְפִי שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ דַּוְקָא בְּעִנְיָנִים
5 גַּשְׁמִיִּים, צִיצִית בְּצֶמֶר גַּשְׁמִי וּתְפִלִּין בִּקְלָף
6 גַּשְׁמִי וְכוּ'. וְזֶהוּ שֶׁגַּם אֲנַחְנוּ נֵרָאֶה מֵאַחַר שֶׁעַל
7 יָדֵינוּ מִתְרָאֶה הָאוֹר כוּ', כְּיָן שֶׁעַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה כָּל הָעִנְיָן, הֶחֵל
8 מֵהַהַמְלָכָה בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים, וְעַד לַעֲשִׂיַּת הַדִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בַּתַּחְתּוֹנִים
9 עַל יְדֵי לִימוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות כִּפְשׁוּטָם.
10 **וְהַמַּעֲשֶׂה** הוּא הָעִיקָּר[64], לַעֲסוֹק בָּזֶה בְּאוֹפֶן דְּהוֹלֵךְ וּמוֹסִיף וְאוֹר, יֵלְכוּ
11 מֵחַיִל אֶל חָיִל (שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים) יֵרָאֶה אֶל אֱלֹקִים בְּצִיּוֹן[65],
12 וְעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כְּפִי שֶׁהָרַמְבַּ"ם מְסַיֵּים הִלְכוֹת חֲנוּכָּה, שֶׁכָּל
13 הַתּוֹרָה (לֹא) נִיתְּנָה (אֶלָּא) לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[66] הָוֵי' עֹז לְעַמּוֹ
14 יִתֵּן, הָוֵי' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם.

כט, כח. 61) ראה תניא אגה"ת ספ"ד. ובכ"מ. 62) ראה תו"א שם. וראה שם לה, א. 63) ירמי' כג, כט. 64) ראה אבות פ"א מי"ז. 65) תהלים פד, ח. 66) שם כט, יא.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שבת קודש עמ' א

1 לקרבן פסח, **וְלֹא מִפְּנֵי הַגּוּזְלוֹת שֶׁלֹּא פֵּירְחוּ** – שעדיין אינם גדולים
2 ויודעים לפרוח, אף שצריכים לעופות בשביל קיני זבים וזבות
3 וילודות, מאחר שיכולים להביא קינין מן בני יונה הכשרים כשהם
4 קטנים, **אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה** – ומכל מקום יש לצרפם בתור
5 סיוע כאשר נצרכים לעבר את השנה מסיבות אחרות, **כֵּיצַד, רַבִּי**
6 **יַנַּאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** כך היה הנשיא שולח
7 **לְהוֹדִיעַ** על העיבור, **מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן** – מודיעים אנו לכם,
8 **דְּגוּזְלָיָא רַבִּיכִין** – שהגוזלים רכים, **וְאִיתְּרִיָא דַּעֲרִיקִין** – והטלאים
9 דקים, **וּבְנוּסַף לְכָךְ זִימְנָא דַּאֲבִיבָא לָא מִטָּא** – עדיין לא הגיע זמן
10 האביב, כלומר, שלא נתבשלה התבואה כל ערכה, **וּשְׁפַרַת מִילְּתָא**
11 **כְּאַנְפַּאי** – והוטב הדבר בעיני, **וְאוֹסִיפִית עַל שַׁתָּא דָּא תְּלָתִין יוֹמִין**
12 – והוספתי על שנה זו שלשים יום. ומבואר, שאף שאין מעברים
13 את השנה על הטלאים והגוזלים, מכל מקום מצרפים אותם בתור
14 סיוע.
15 הגמרא מקשה על הנזכר בברייתא שחודש העיבור הוא שלשים
16 יום: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא **כַּמָּה הוּא עִיבּוּר הַשָּׁנָה,** כלומר, מה
17 אורכו של חודש העיבור, **שְׁלֹשִׁים יוֹם,** זו היא דעת חכמים. **רַבָּן**
18 **שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חֹדֶשׁ** – עשרים ותשעה יום. ויש להקשות,
19 כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא שהוסיף שלשים יום.
20 מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא,** דבר זה ברצון בית הדין הוא תלוי,
21 אם **רָצוּ** מוסיפים רק חֹדֶשׁ – עשרים ותשעה יום, ואם **רָצוּ** מוסיפים
22 **שְׁלֹשִׁים יוֹם.**
23 הגמרא תמהה על ההבדל שיש בין דברי רבן שמעון בן גמליאל
24 שהוזכרו לעיל, לדברי רבן גמליאל הזקן המובאים להלן בברייתא:
25 **תָּא חֲזֵי** – בוא וראה, **מַאי אִיכָּא בֵּין**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

התוועדויות

בס"ד. שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשל"ד.

בלתי מוגה

א. ענינו המיוחד של יום הש"ק זה הוא – שבת חנוכה, להיותו סיום וחותם הקריאה בתורה וכן ההפטרה, ובפרט שיום השבת קשור הן עם הימים שלפניו (שפועל בהם עלי' כו'[1]) והן עם הימים שלאחריו (שמיני' מתברכין כולהו יומין[2]), שיש בהם צד השוה להיותם ימי חנוכה, ובזה ניתוסף ענין חדש מצד שבת חנוכה.

והנה, בתיבת "חנוכה" יש כמה פירושים שהובאו בספרי קודש, וכולם אמת – שהרי אפילו בענין שיש בו מחלוקת, ובנוגע לפועל ההלכה היא כדעה אחת, ועד ש"ב"ש במקום ב"ה אינה משנה"[3], אמרו חז"ל[4] "אלו ואלו דברי אלקים חיים"; ועאכו"כ בנוגע לשני פירושים שיכולים להתקיים בפועל בעולמנו זה, שעל זה מתאים יותר המאמר ש"מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי"[5]; ויתירה מזה בנדו"ד, שכל הפירושים הם בתיבה אחת (ולא באופן ש"מר אמר חדא כו'" – כל אחד בענין בפ"ע), כך, שכולם קשורים ומוסיפים תוקף זב"ז[6].

ובכן:

א) ישנו הפירוש[7] (שמביא כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמשך המאמרים דשנת תש"ד[8], "ויהי בשלושים שנה"[9]) שקריאת שם "חנוכה" הוא ע"ש חנוכת המזבח וביהמ"ק שהיתה בימים אלו (לאחרי שהיונים נכנסו לביהמ"ק וכו').

ב) חנוכה הוא מלשון "חנו כ"ה"[10], כיון שבכ"ה בכסלו הי' הנצחון על היוונים, ואז חנו מהמלחמה והנצחונות כו'.

ג) חנוכה הוא מלשון "חנוך לנער על פי דרכו"[11] – חינוך הילדים.

וכאמור, שכל הפירושים קשורים זב"ז, וכמו הפירושים דחנוכת המקדש והמזבח וחנוך לנער, שלכאורה הם בקצוות הפכיים, כי, הענין ד"חנוך לנער" הוא מצד החסרון, שהוא נער ואינו יודע מאומה, וצריך להתחיל לחנכו כו', ואילו הענין דחנוכת המקדש והמזבח הוא מצד השלימות, שכבר נגמרו ונשלמו כל הענינים, והחנוכה פועלת בהם תכלית השלימות; ואעפ"כ הרי הם קשורים ושייכים זל"ז, שבשניהם ישנו ענין של הוספה – כי[12], התחלת החינוך היא באופן שבשעה שמכניסים את התינוק ל"חדר" "מחנכין אותו ע"י איזו תוספת כמו איזו התקרבות או איזו מתנה כו'" (שלא יקבל בשנים שלאח"ז בישיבה כו'), ועד"ז בחנוכת המקדש והמזבח הקריבו קרבנות נוספים כו' (שלא הקריבום בימים שלפנ"ז ושלאח"ז באופן ד"תמידים כסדרם").

---

1) ראה לקו"ת בהר מא, א. ובכ"מ.
2) זח"ב סג, ב. פח, א.
3) ברכות לו, ריש ע"ב. וש"נ.
4) עירובין יג, ב. וש"נ.
5) לשון הש"ס – ב"מ יא, רע"א. חולין קה, רע"א.
6) ראה גם שיחת ש"פ וישב, שבת חנוכה דאשתקד בתחלתו (תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ע' 290). וש"נ.
7) ראה שיחת ש"פ וישב הנ"ל ס"ו (תורת מנחם שם ע' 295). תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ס"ע 315. וש"נ.
8) ד"ה ת"ר נר חנוכה דש"פ מקץ תש"ד (סה"מ תש"ד ס"ע 82).
9) יחזקאל א, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"כ ע' 108. וש"נ.
10) תקו"ז תי"ג (כט, רע"א). טואו"ח סעת"ר. וראה גם שיחת ש"פ מקץ, ד' טבת דאשתקד ס"ז (תורת מנחם – התוועדויות חע"א ע' 14). וש"נ.
11) משלי כב, ו.
12) ראה תו"א וישב כט, ד ואילך. לקו"ת נשא כט, א ואילך. ברכה צח, סע"ב ואילך.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב. ויובן בהקדים דברי השל"ה (בפירוש ג' הפרשיות וישב מקץ ויגש – דרוש ארוך אודות כללות הסיפור דיוסף ואחיו ושייכותו לימי חנוכה) בביאור הענין דחנוכה, וז"ל[13]:

"חנוכה .. רומז לחינוך העולם, כי העולם נברא בשביל התורה וקיום המצות, והיונים רצו לבטל תורה ומצות מישראל, וכשגברו החשמונאים אז נתגברו התורה והמצות, ממילא נתחנך העולם. וכמו שהעולם נברא בכ"ה לחודש .. כן חנוכה כ"ה לחודש. וכמו שראשית הבריאה יהי אור[14], כן מצות חנוכה בנרות. וכמו שאור הראשון נגנז (לצדיקים לעתיד לבוא)[15] ואין משתמשין בו, כן הנרות הללו אסור להשתמש בהן וכו'".

וכיון שהשל"ה הי' פוסק הן בנגלה והן בנסתר, ובפרט שדבריו הובאו לרוב בדרושי רבותינו נשיאינו, ולא רק בתור ראי', אלא גם בתור יסוד בעניני דא"ח, הרי מובן, שדבריו הם פסק והוראה לכל אחד מישראל.

ג. והענין בזה[16]:

ענינו של חנוכה – שיהודי צריך להדליק נר "על פתח ביתו מבחוץ"[17], והיינו, שצריך להדליק "על פתח ביתו", אבל דוקא "מבחוץ", ולכן, "אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח חצר"[18], כיון שענינו של נר חנוכה להאיר את החוץ, ו"עד שתכלה רגל (רגלא דתרמודאי) מן השוק"[17].

ועל זה אומר השל"ה, שע"י הדלקת נר חנוכה מאיר יהודי את העולם ופועל "חינוך העולם".

ובהקדים גודל מעלת ענין החינוך, שלכן אומרים בק"ש פעמיים בכל יום "ושננתם לבניך"[19] – דלכאורה אינו מובן: כיון שבק"ש מזכירים רק ענינים כלליים (כמו "ודברת בם"[19], שקאי על ק"ש או על לימוד התורה[20]), הי' די להזכיר כללות הענין דלימוד התורה, ולמה מדגישים את הפרט ד"ושננתם לבניך" דוקא? – לפי שענין החינוך הוא יסוד גדול, כיון שאין זו פעולה חד־פעמית, אלא באופן ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה"[11], כך, שפעולת החינוך היא על כל משך ימי חייו, וכמשל הגרעין הנזרע בארץ שממנו יצמח אילן עושה פירות, שהטבה קטנה בגרעין פועלת שינוי גדול באילן ובדרך ממילא גם בפירות כו'[21].

ומזה מובן גם בנוגע לנר חנוכה שפועל "חינוך העולם" – שאין זו פעולה חד־פעמית שמסתיימת בכך ("באַ דעם בלייבט דאָס"), אלא זהו ע"ד פעולת החינוך שנמשכת באופן ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה".

וענין זה פועל בכל העולם – הן במקום שבו צריך להתחיל לפעול, בדוגמת חנוך לנער כפשוטו, והן במקום הכי נעלה, כמו ביהמ"ק [ובזה גופא יש חילוק בין בית ראשון, שהו"ע עבודת הצדיקים, לבית שני, שהו"ע עבודת בעלי תשובה[22] (בדוגמת המעמד ומצב דימי חנוכה לאחרי הנצחון של מתתיהו על המתייונים כו')], שבו פועל ענין החינוך תכלית השלימות.

ד. ואם הדברים אמורים בכל זמן (ובכל מקום), עאכו"כ בזמננו, שיש חלישות בעניני תומ"צ, ויש צורך לחזק את ענין החינוך – הרי זה בודאי זמן המוכשר לפעול בכל הנ"ל.

ולכן היתה הדרישה וההתעוררות[23] – מתוך רעש ("שטורעם") – לנצל את ימי חנוכה כדי לזכות מספר גדול יותר של יהודים במצות נר חנוכה, כיון שעי"ז מאירים את העולם ופועלים חינוך העולם.

---

13) חלק תושב"כ שא, סע"ב ואילך – בהגהה.
14) בראשית א, ג.
15) חגיגה יב, א.
16) ראה גם מכתב נר ה' דחנוכה שנה זו (אג"ק חכ"ט ע' נז ואילך).
17) שבת כא, ב.
18) תוד"ה מצוה – שם.
19) ואתחנן ו, ז.
20) ראה ברכות יג, ב. יומא יט, ב.
21) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ע' 64. וש"נ.
22) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"נ ע' 300. וש"נ.
23) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 341 ואילך. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובפרט שעכשיו עומדים כולם במצב של התעוררות, וכל פתגם ומאמר ("יעדער וואָרט וואָס מ'זאָגט") מתקבל בשמחה ובטוב לבב, ולכן צריכים לנצל את ההזדמנות שיהודים נמצאים במצב כזה – שזהו ענין שבא מן המוכן מלמעלה בדרך מתנה, אלא שרוצים שישתתפו בזה גם מלמטה ע"י הושטת "אצבע קטנה"[24].

ועי"ז יאירו את ה"חוץ" בכל העולם כולו, ועד להיעוד שיקויים בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש: "לתקן עולם במלכות שד־י"[25].

* * *

ה. בהמשך להאמור לעיל (ס"ג) בנוגע לחינוך העולם שבחנוכה, ששייך גם למי שנמצא במעמד ומצב של "נער" שצריך להתחיל לחנכו – הרי מובן, שענין זה צריך להיות באופן הנראה בגלוי, כך, שלא יהי' צורך להסביר זאת (ומה גם שיתכן שפלוני לא ימצא לנכון לשאול ולבקש שיסבירו לו זאת).

ובענין זה יש חילוק בין מצות הדלקת נר חנוכה לשאר מצוות[26]:

בשאר המצוות – לא נראית פעולת המצוה באופן גלוי לכל אחד. ולדוגמא: במצות מזוזה שפועלת שמירה על הבית – מי שמביט על המזוזה, אינו רואה מהי פעולת המצוה; עליו לשאול מהי מזוזה, ומהי פעולתה כו', וצריך להסביר לו עד שיונח בשכלו.

אבל בנוגע לנר חנוכה אין צורך בביאור והסבר, כיון שרואים בעיני בשר את פעולת הנרות – ש"משתשקע[17] החמה"[27], ומתחילה חשכת הלילה, אזי בא יהודי ומדליק נרות חנוכה, ומיד רואים שנעשה אור; וכיון שנעשה אור, אזי יכול להבחין מה קורה מסביבו – אם זה דבר המזיק שצריך לברוח ממנו, או שזה אוצר יקר של אבנים טובות ומרגליות וכיו"ב.

ו. ועוד ענין בנוגע לפעולת האור:

בדרך כלל כדי לפעול בעולם גם במקום מרוחק, יש כמה אופנים כיצד תגיע הפעולה לשם – ע"י דיבור או בכתב וכיו"ב, שכל זה דורש משך זמן כו'.

ובענין זה יש מעלה מיוחדת בפעולת האור[28] – מצד תכונת האור (מצד עצמו) שמתפשט בכל העולם (ועד שיכול להקיף את כדור הארץ כמ"פ) ברגע כמימרא (ואפילו פחות מזה).

ולהעיר, שאע"פ שצ"ל לכל־הפחות שהיית זמן של "רגע" (או חלק מרגע) – הרי "רגע כמימרא"[29] אינו נחשב לשיעור (הפסק) זמן ע"פ תורה.

ובהקדים – שכל דבר בעולם מוגדר בגדרי הזמן (והמקום), וע"פ תורה יש כמה שיעורים בזמן: יובל, שמיטה, שנה, יום, כדי הילוך מיל וכו'; אבל רגע כמימרא אינו נחשב למשך זמן, ובזמן גופא הרי זה בבחי' העדר הזמן, למעלה מהזמן.

[וע"ד שמצינו בנוגע לגדרי המקום, ש"משהו" אינו נחשב למציאות[30], והיינו, שאע"פ שבפועל גם "משהו" הוא מציאות, שהרי כל דבר גשמי חייב לתפוס איזה שטח, מ"מ, אין זה נחשב למציאות ע"פ תורה, כי, גדר המציאות ע"פ תורה לא נקבע לפי גודל הכמות, אלא לפי שיעורי התורה, ואם הוא פחות מכשיעור, אינו נחשב למציאות. ונמצא, שבמקום גופא הרי "משהו" הוא בלתי־מקום].

24) ראה קה"ר ושהש"ר בתחלתם.
25) נוסח התפלה – "ועל כן נקוה".
26) ראה גם תורת מנחם שם ע' 342. וש"נ.
27) ברשימה נוספת, שזהו החידוש במצות נר חנוכה לגבי שאר המצוות דחנוכה (כמו הלל, שזמנו ביום דוקא), שזמנה קודם שמתחיל הלילה, כדי שמיד בכניסת הלילה יהיו כבר הנרות דולקים, ומאז נמשכת פעולתן על כל היום.
28) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 239 (גם מהתוועדות זו).
29) ברכות ז, א.
30) ראה גם לקו"ש חכ"ט ע' 155 ואילך, ובהנסמן שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונמצא, שכאשר יהודי מדליק נר חנוכה על פתח ביתו מבחוץ, אזי נמשך ומתפשט אור בכל העולם!

[ומה שלא רואים זאת בפועל בכל העולם – הרי זה רק בגלל העכרורית שבאויר ודברים המפסיקים כו', סיבות צדדיות שהם בבחי' "ארי' הוא דרביע עלי"[31], אבל האור מצד עצמו נמשך ומתפשט בכל העולם].

ולהעיר, ש"נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה", "דלא שלטא בה עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא"[32], אבל, זהו רק בנוגע להדלקת הנר, ואילו בנוגע לפעולת האור – הרי זה פועל לא רק למעלה מעשרים אמה, אלא גם בכל העולם, ובלשון השל"ה: חינוך העולם.

ז. וענין זה מתאים גם עם מה שנתגלה בשנים הכי אחרונות ע"פ חכמות חיצוניות, שפעולה של אדם יחיד בחדרי חדרים, יש לה השפעה בכל העולם, גם בציר הצפוני, וגם בשמש וירח.

– ע"פ תורה כבר ידוע הדבר מלפני אלפי שנים, כמובן ממ"ש הרמב"ם[33] "צריך כל אדם שיראה עצמו .. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב .. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה", והיינו, שאדם שיושב סגור בחדר לפנים מחדר, יש בכחו ע"י מצוה אחת, במעשה או בדיבור ואפילו במחשבה, להכריע את כל העולם כולו לכף זכות או להיפך ח"ו – בנוגע לשכר ועונש בגשמיות העולם, כפשטות הכתובים[34]: "אם בחוקותי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם",

והיינו, שעצם פעולת המצוה פועלת בעולם המשכת השכר – כידוע[35] שיש ב' דעות בנוגע לשכר ועונש, אם זה בדרך סיבה ומסובב או בדרך סגולה, ותורת החסידות נוקטת[36] שזהו בדרך סיבה ומסובב, והיינו, שזהו ענין טבעי [כיון שאצל בנ"י, גם ההנהגה שלמעלה מהטבע נעשית סדר קבוע בחייהם הטבעיים]; ובתור הוספה לזה ישנו גם ענין הסגולה שבמצוות, שזהו מה שהקב"ה נותן מלמעלה שלא לפי ערך העבודה, וכמארז"ל[37] "יגעתי ומצאתי" – לא "השגתי" וכיו"ב, אלא "מצאתי" דוקא, שזהו ענין שלא בערך.

וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר[38], שכאשר אדם נופח ברוח פיו, הרי זה מניע את האויר שמסביבו, והולך ונמשך בכל כדור הארץ.

אך בשנים הכי אחרונות נתגלה גם ע"פ חכמות חיצוניות, שפעולה גשמית במקום מסויים יש לה השפעה גם במקום הכי רחוק, כך, שגם מי שמאיזו סיבה שתהי' למד חכמות חיצוניות, יודע, שהיום הכל מודים בכך שכל פעולה של יחיד נוגעת לכל העולם כולו; ואם הדברים אמורים בנוגע לפעולה בעניני העולם – עאכו"כ שכן הוא בנוגע לעניני תומ"צ, וכפי שרואים בגלוי בנר חנוכה, שע"י הדלקתו מאיר אור שהולך ומתפשט בכל העולם.

ח. אמנם, מובן וגם פשוט, שאינה דומה פעולת הדלקת נר חנוכה ע"י יהודי אחד (נער או זקן) לפעולה הדלקת נר חנוכה ע"י רבים מישראל; ולכן יש צורך להשתדל ולפעול על רבים מישראל [ובפרט על אלו שיש להם השפעה על רבים, החל מכל יחיד שיש לו השפעה על משפחתו[39]] להדליק נרות חנוכה (יחד עם כל עניני התומ"צ), שעי"ז יתוסף אור בכל העולם.

ולכן, כשאומרים ליהודי להניח תפילין או להדליק נר חנוכה, אינו יכול לסרב ולומר שלא איכפת לו

31) לשון חז"ל – עירובין עח, ב. שבועות כב, ב. וראה אנציק' תלמודית בערכו (כרך ב ע' קפו). וש"נ.
32) שבת כב, רע"א ובפרש"י.
33) הל' תשובה פ"ג ה"ד.
34) ר"פ בחוקותי.
35) ראה של"ה בית אחרון (יב, א־ב. טו, א־ב).
36) ראה לקו"ש ח"ה ע' 135 הערה 23 ובשוה"ג שם. וש"נ.
37) מגילה ו, ריש ע"ב.
38) ראה סה"ש תש"ב ע' 23. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ב ע' 163. וש"נ.
39) החל מהשינוי שפועלים בו עוד בהיותו לפני החתונה, שעי"ז יבנה ביתו ומשפחתו (לאחרי החתונה) באופן אחר.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להיות חובל בעצמו (שפטור בדיני אדם[40]), או לטעון שרצונו להבין זאת בשכלו תחילה – דכיון שזהו ענין שנוגע (לא רק אליו בעצמו, אלא) גם לכל העולם כולו, הרי לא יכול לקחת אחריות לדחות זאת עד שיבין בשכלו; מה יש לו להפסיד עי"ז שיתנהג בפועל כפי שיהודים התנהגו במשך אלפי שנים [ומה גם שכיון ש"לא ידח ממנו נדח"[41], הרי ברור הדבר שסוכ"ס יבוא גם הוא לקיום התומ"צ], ואח"כ יבין זאת גם בשכלו.

וכאשר ידברו על זה בדברים היוצאים מן הלב – בודאי יפעלו הדברים פעולתם, אפילו אם הי' מדובר אודות בן־נח, ועאכו"כ כשמדובר אודות בן אברהם יצחק ויעקב.

ט. וכאשר מדליקים נרות חנוכה ומאירים את העולם כולו – אין פלא בכך שרואים הנהגה נסית: נסים ונפלאות, "על הנסים ועל הפורקן וכו'"[42].

ולהעיר גם מסיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר[43] אודות מלמד שהי' סבור שאין לספר לילדים סיפורי נסים ומופתים כו', כיון שלא יתקבלו אצלם, ועל זה אמרו לו, שאדרבה, דוקא אצלם יתקבלו הדברים, כיון שזוהי האמת, שהרי מדובר אודות סיפורים שנאמרו בתורת־אמת, תושב"כ ותושבע"פ, כולל גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש[44].

ועד שזוכים "להודות ולהלל לשמך הגדול"[42] על קיום היעוד[45] "לילה כיום יאיר", ברגע כמימרא.

* * *

י. בנוגע להאמור לעיל אודות דברי השל"ה שחנוכה רומז לחינוך העולם, ושייכותו לפעולה אחת של כל אחד מישראל שבכחה לפעול בכל העולם כולו – הרי זה ענין שצ"ל גם בספרי הקדמונים שלפני השל"ה, ועד לתושב"כ, באופן המובן גם לבן חמש למקרא.

ובכן, מצינו זאת בהמסופר בפרשת השבוע, בהמשך לסוף הפרשה שלפנ"ז:

פרעה חלם חלום והוצרך לפותרים, "וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמי' ויספר פרעה להם את חלומו ואין פותר אותם לפרעה"[46], עד ששר המשקים סיפר לפרעה אודות יוסף שפתר את החלומות שחלמו הוא ושר האופים בהיותם בבית האסורים, וכפי שפתר כן הי' (כמסופר בפרטיות בסוף פרשת וישב), ואז שלח פרעה לקרוא ליוסף וכו'.

ובסיפור זה יש דבר תמוה הדורש ביאור, ולא מצינו שרש"י יתעכב על זה:

לשם מה מספרת התורה – שהיא בתכלית הדיוק בכל ענין וכל תיבה כו'[47] – כל אריכות הדברים אודות פרטי החלומות של שר המשקים ושר האופים ופתרונם ע"י יוסף; לכאורה נוגע רק כללות הענין שיוסף פתר להם חלומות, שבגלל זה נתבקש יוסף לפתור את חלומו של פרעה, וכתוצאה מזה נתמנה למשנה למלך, ובעקבות זאת הגיע יעקב למצרים – שכל זה נוגע כדי שיהי' סיפור מסודר; וכמו"כ נוגע הסיפור שיוסף הי' בבית האסורים, כדי ללמוד איך צריך יהודי להתנהג אפילו כשנמצא בבית האסורים; אבל מהו הצורך בסיפור פרטי חלומותיהם של שרי פרעה ואופן פתרונם ע"י יוסף?

יא. ועוד ענין בזה – שבו רואים גם הוראה נפלאה בענין החינוך:

המאורע דפתרון החלומות של שר המשקים ושר האופים ע"י יוסף, אירע בהיותו בבית האסורים, לאחרי ש"גנוב גנבתי מ(בית אביו שהוא ב)ארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור"[48].

---

40) תוספתא ב"ק ספ"ט.

41) ע"פ שמואל־ב יד, יד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג. וש"נ.

42) נוסח "ועל הנסים".

43) ראה תורת מנחם – התוועדויות חכ"ט ע' 310. וש"נ. וראה גם שם חע"א ע' 251.

44) ראה בהנסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252.

45) תהלים קלט, יב.

46) מא, ח.

47) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ריש ע' 249. ועוד.

48) וישב מ, טו (וברד"ק).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולכאורה: כיון שיוסף הי' במצב כזה, שגרמו לו עוול הכי גדול בכך שמכרוהו למצרים, ובמצרים גופא, הנה לאחרי שמצא חן בעיני פוטיפר עד ש"הפקיד אותו בביתו ועל כל אשר יש לו"[49], שמו אותו בבית הסוהר ללא עון בכפו – הרי מטבע הדברים הי' צריך להיות מאוכזב וממורמר, "ברוגז על כל העולם"... ולחוש שנאה מיוחדת לשרי פרעה, שא' מהם – פוטיפר שר הטבחים[50] – הכניסו לבית הסוהר.

ואעפ"כ, בראותו בבית הסוהר את סריסי פרעה, שר המשקים ושר האופים, ש"הנם זועפים" – פנה אליהם ושאל אותם[51]: "מדוע פניכם רעים היום"!

לא הי' כאן מצב של פיקוח נפשות, בגלל חסרון של מאכל ומשקה וכיו"ב, אלא רק היו במצב־רוח לא טוב...

ומה הפלא בכך ששר שנמצא בבית הסוהר פניו זועפים?!... ומה שפניו זועפים היום יותר מאתמול, הרי זה בגלל שמתבונן שעבר יום נוסף והוא עדיין נמצא בבית הסוהר!...

ובכלל: מה זה ענינו של יוסף – הרי אין זו אשמתו שהם נמצאים בבית הסוהר; ומה גם שהם החברים של השר הרשע שזרק אותו לבית הסוהר.

ואעפ"כ, הי' איכפת ונוגע ליוסף המצב שלהם, ולכן שאל אותם "מדוע פניכם רעים היום" – בגלל ספק וספק ספיקא: אולי יש ביכלתו, בהיותו עמהם בבית הסוהר, לעזור להם!

יב. וההסברה בזה:

יוסף הי' מזרעו של אברהם, "אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט"[52] (אף שלפני מ"ת לא הי' מחוייב בזה).

ולכן, בראותו ברי' של הקב"ה במעמד ומצב שאינו בשמחה – תמורת זה שצ"ל בשמחה מצד עצם עובדת היותו ברי' של הקב"ה, שזוהי תכלית השלימות – הנה כיון שהוא ראה זאת, הרי זו הוכחה שזהו ענין השייך אליו, ולכן מיד השתדל לנסות לעזור כו'.

יג. וכאן רואים איך שבכחה של פעולה אחת להשפיע על כל העולם:

כתוצאה מפעולתו של יוסף לשאול את סריסי פרעה "מדוע פניכם רעים היום" – נתגלגל כל המשך המאורעות שלאח"ז, עד שיוסף פתר את חלומו של פרעה, ובגלל זה נתמנה למשנה למלך,

ועוד והוא העיקר,

– כי, מה שיוסף נתמנה למשנה למלך הרי זה רק טובה עבורו בלבד, והרי ידוע[53] פתגם רבינו הזקן שאמר לא' החסידים שביקש ברכתו בעניני פרנסה: כל זה הוא מה שאתה צריך, אבל בשביל מה צריכים אותך?!... –

שעי"ז הציל את כל העולם מרעב, כמסופר בהמשך הפרשה[54]: "ויהי רעב בכל הארצות .. וכל הארץ באו מצרימה לשבור אל יוסף".

יד. ומכאן יש הוראה נפלאה בחינוך הילדים – אפילו ילדים קטנים שעדיין לא הולכים ל"חדר", שגם להם מספרים את סיפורי התורה:

כשאמא מספרת לילד סיפורי התורה, הרי היא מספרת לו, שהי' יהודי שהענישו אותו ושמו אותו בבית הסוהר שלא באשמתו, ובהיותו במעמד ומצב כזה, הי' נוגע ואיכפת לו שישנו מישהו שפניו זועפות... והשתדל לעזור לו.

---

49) שם לט, ד.
50) שם לז, לו. לט, א.
51) שם מ, ו־ז.
52) וירא יח, יט.
53) ראה סה"ש תש"ז ע' 125 ואילך. וש"נ.
54) פרשתנו שם, נד־נז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכאשר הילד שומע סיפור זה, אומר, שזוהי אכן הנהגה טובה כו', אבל, כיון שהוא רגיל שעבור כל דבר טוב נותנים לו שכר, ממתקים וכיו"ב – אזי שואל: ומה הי' אח"כ כתוצאה מזה?

ובכן: בס"פ וישב נאמר "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו", כך, שלא קיבל תשלום שכר, וכל מה שעשה הי' רק בגלל שכך צריך יהודי להתנהג (גם בהיותו בבית הסוהר); אבל, חכה רגע – אומרת האמא לילד – תיכף תראה בפ' מקץ, שכתוצאה מזה נעשה יוסף "משנה למלך"!...

ועל זה אומר הילד: אהה! זהו אכן שכר נפלא!

אבל האמא ממשיכה ואומרת: כל זה לא מספיק עדיין, כיון שזוהי טובתו של יוסף לבדו; ונוסף לכך, הנה כתוצאה מזה היתה גם טובה לכל העולם!

טו. וההוראה מזה בנוגע לפועל:

כשתובעים מיהודי לסגור את הגמרא ולצאת ולפעול על יהודי נוסף להניח תפילין או להדליק נר חנוכה, יכול לטעון: בשלמא מה שהוא בעצמו צריך להניח תפילין וכיו"ב, הרי זה מובן; אבל מהי ה"מצוה" ללכת ולחפש יהודי ולנסות (על הספק) לפעול עליו?!

ועל זה אומרים לו, שצריך ללמוד מיוסף, שהי' איכפת לו שיש מישהו שפניו זועפות, ולכן השתדל לנסות לעזור לו – רק מצד רגש טוב, אף שלא הי' בגדר של מצוה, ובודאי לא עם כל ה"רעש" דקולות וברקים שבמ"ת!

ועאכו"כ בנדו"ד, שמדובר אודות ענין של מצוה, ועאכו"כ המצוה דהדלקת נר חנוכה שפועלת אור – הרי בודאי שצריך להשתדל בזה.

וכפי שהי' אצל יוסף – תשפיע גם פעולה זו בכל העולם, אבל לא באופן שיש צורך לשלול רעב כפשוטו, כי אם בנוגע לרעב ברוחניות, כמ"ש[55] "הנה ימים באים גו' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", עד שנזכה ללמוד תורתו של משיח מפיו של משיח, בקרוב ממש.

* * *

טז. מאמר (כעין שיחה) ד"ה תנו רבנן נר חנוכה כו'.

* * *

יז. הביאור בפירוש רש"י בנוגע לחלום פרעה[56], שלא פירש מהו גודל החכמה בפתרונו של יוסף שמורה על שבע שנות שבע ולאחריהם שבע שנות רעב, דלכאורה הרי זה הפתרון הפשוט[57],

55) עמוס ח, יא.

56) בהמשך להמדובר לעיל (ס"י) אודות החלומות של שר המשקים ושר האופים, ובהתוועדות שלפנ"ז (שיחת ש"פ וישב סכ"ה ואילך (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 348 ואילך)) אודות החלומות של יוסף.

57) וכמו שכבר למד הבן חמש למקרא בשאר החלומות: אצל אברהם – "והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו", "רמז לצרות וחושך של גלויות" (לך לך טו, יב ובפרש"י), וכן אצל יעקב ויוסף כו'.

ועד"ז מבין הבן חמש למקרא בנוגע לחלום פרעה אודות הפרות העולות מן היאור (שבו הי' תלוי גידול התבואה והמזון במצרים, שהיתה משובחת בזרעים כו' מכל שאר הארצות* (כמובא בפירוש רש"י (שם יג, יו"ד) "כארץ מצרים – לזרעים")) והשבלים, שמסמל את המצב בנוגע למזון – שבע או רעב; ומספר שבע הפרות והשבלים מורה על משך הזמן – כמו בחלום של שר המשקים: "ובגפן שלשה שריגים", "שלשת ימים הם" (וישב מ, י־יב), אלא שבנוגע לגידול התבואה לא מספיק ז' ימים, ועכצ"ל שמורה על ז' שנים.

*) וכפי שכבר למד הבן חמש למקרא (שם יב, יו"ד) "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה" (וכן ביצחק, שהקב"ה הוצרך לומר לו "אל תרד מצרימה" (תולדות כו, ב), כי לולי זאת הי' יורד למצרים) דוקא, ולא לשאר הארצות, החל מחרן, שהיא הארץ שממנה יצא כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— כי, הקושי בפתרון החלום הי' בכך ששבע הפרות והשבלים הטובות היו ביחד עם שבע הפרות והשבלים הרעות, ולכן אי אפשר לומר שקאי על שבע שנות שבע ושבע שנות רעב, כיון שאינם באותו זמן,

[ולכן מביא רש"י[46] שהחרטומים "היו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר", שענין זה יכול להיות באותו זמן — מכמה נשים; ולא הביא הפתרון "שבע מלכיות אתה מכבש ושבע אפרכיות מורדות בך"[58], כיון שלא עורכים מלחמה עם שבע מלכיות בבת אחת];

וחכמתו של יוסף התבטאה בכך שחיבר את שני השבע עם שני הרעב, ע"י העצה לאגור תבואה בשנות השבע עבור שנות הרעב, כך, שמתחלת שנות השבע חושבים ופועלים עבור שנות הרעב, ועד סוף שנות הרעב ניזונים מהתבואה שנלקטה בשנות השבע —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[59] בלקו"ש חט"ו ע' 339 ואילך.

* * *

יח. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר — ישנו הביאור[60] במאמר הזהר[61] בענין תורה וצדקה, שיש שני ענינים בצדקה: כפי שכלולה בתורה — ש"אתקריאת צדקה", וכפי שהיא לעצמה — "צדקה ממש", כפי שמבאר בארוכה ע"ד הקבלה.

ויש להוסיף ולבאר גם בפשטות, וגם הקשר לחנוכה, וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

יט. כאן המקום להמשיך בנוגע להמדובר[62] אודות סיום מסכת ברכות: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר[63] וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך" [שמזה מובן שזהו"ע ששייך לכל אחד מישראל — "וכל בניך גו'"] — לא רק שלום סתם, אלא "מרבים שלום", דיש לומר, שבזה נכלל גם הענין ש"אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם"[64].

וענין זה קשור גם עם חנוכה, שענינו לפעול בעולם — שהרי הדלקת נר חנוכה צריכה להיות "על פתח ביתו מבחוץ", ו"אם יש חצר לפני הבית, מצוה להניח על פתח חצר" (כנ"ל ס"ג), וכפי שמסיימים בנוסח "ועל הנסים": "והדליקו נרות בחצרות קדשך" [אף שלא קאי על נרות המנורה שבמקדש, שהדלקתם היתה בהיכל, אלא[65] על הנרות שהדליקו משום שמחה (כדאיתא בסנהדרין[66], כפי שנוהגים בברית מילה[67] וכיו"ב. וע"ד שמביא רבינו הזקן בהלכות יוהכ"פ[68] ש"נוהגים להרבות בנרות בבית הכנסת כו'")] — ש"חצרות קדשך" הו"ע של חוץ לגבי פנים ביהמ"ק;

ובכללות יותר — הפעולה "בחוץ" ביחס לכללות ארץ ישראל, שהיא ה"תמצית" של כל העולם[69], החל מהמדינות הסמוכות לארץ ישראל שהם בדוגמת "חצר" לגבי "בית" (ונפק"מ גם להלכה בפועל, שיש דינים מיוחדים שנוהגים דוקא במדינות הסמוכות לא"י[70], שהם כמו ממוצע בין א"י לחו"ל), ועד לפעולה בחוץ בנוגע לבית וחצר כפי שהם בכללות העולם, שיש בו כל פרטי הענינים דמדבר שדה עיר חצר ובית.

58) ב"ר פפ"ט, ו.

59) בשילוב שיחת ש"פ מקץ תשל"ב. וראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה תשל"ב ס"י ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חס"ו ע' 375 ואילך).

60) לקוטי לוי"צ הערות לזח"א ע' קעו ואילך. וראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, תשל"ב ס"י ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חס"ו ע' 375 ואילך).

61) ח"א קצט, סע"א ואילך.

62) שיחת י"ט כסלו סמ"ד ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חע"ד ס"ע 296 ואילך).

63) ישעי' נד, יג.

64) תענית כב, א־ב.

65) ראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה תשכ"ו סי"ד (תורת מנחם — התוועדויות חמ"ה ע' 319). וש"נ.

66) לב, ב.

67) ראה תוד"ה אור הנר — שם.

68) או"ח סתר"י ס"ד.

69) ראה תענית יו"ד, רע"א.

70) ראה רמב"ם הל' תרומות בתחלתן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונוסף על כללות הענין, הרי זה שייך בפרטיות בנוגע לזמננו זה – ע"ד המדובר לעיל[71] בנוגע לסיום מסכת חלה.

כ. ובהמשך לזה – ישנו גם סיום המסכת במשנה[72]:

"התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם (בשמו של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבעז), שנאמר[73] והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה' (וכי תימא בעז מדעתי' דנפשי' קעבד, ולא גמרינן מיני', יש ללמוד מן המלאך שאמר לגדעון) ואומר[74] ה' עמך גבור החיל (וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו, אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו, ולא גמרינן מיני'), ואומר[75] אל תבוז כי זקנה אמך (אל תבוז את בעז לומר שמדעתו עשה, אלא למוד מזקני אומתך, כי יש לו על מי להסמך), ואומר[76] עת לעשות לה' הפרו תורתך, רבי נתן אומר, הפרו תורתך משום עת לעשות לה'" (פעמים שמבטלים דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו, וזהו רצונו של מקום .. מותר להפר תורה (לשאול את שלום חברו בשמו של הקב"ה) ולעשות דבר הנראה אסור).

ומבואר בתויו"ט בנוגע לדברי רבי נתן, ש"אע"ג דכיון דלא פליג, הוה לי' למנקטי' בלשון א"ר נתן, ולא ר' נתן אומר דמשמע דפליג – לא קשיא כלל, דאיכא טובא במשנה כהאי גוונא וכו'".

ומביא גם פירוש הרמב"ם, ש"זה שאמר ואומר אל תבוז, אינה ראי' על שישאל בשם, אבל ראי' שלא יבוז וילעיג לתקנת חכמים אע"פ שהם ישנות וקדמוניות כו'", ועל זה מוסיף "ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך", "שהביא ראי' על כל העוברים על התקנות ההם, כי יבוא זמן להפרע מהם ולענוש אותם, כי הם הפרו תורה, וז"ש הפרו תורתך עת לעשות לה'".

וממשיך, "אבל מי שיעזוב הפסוק על סדורו ויאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך, יאמר, כי כשיבוא העת להפרע מהם ולהנקם, יזדמנו סבות לבני אדם להפר התורה, כדי שיבוא עליהם העונש במשפט".

ומוסיף, ש"זה הענין ארוך ורחוק עמוק עמוק מי ימצאנו וכו', כי אין ביכולת אדם להשיגו .. להיות שכלו כולל דעת הקב"ה וכו', ועוד נדבר בקצת הענין הזה במסכת אבות"[77], ומסיים, "כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו".

כא. והנה, ענין זה נתבאר בארוכה גם בספר הי"ד,

– שהוא מדוייק יותר מאשר פירוש המשניות, להיותו פסקי דינים, וגם נכתב בלשון הקודש, ולא כמו פירוש המשניות שנכתב בערבית[78]. אלא שבשעה שהרמב"ם כתב את פירוש המשניות לברכות, עדיין לא כתב את ספר הי"ד, ולכן ציין לפירוש המשניות באבות –

שמבאר[79], שיש עונש שמתבטא בכך "שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד כו'",

וכפי שמצינו בפרעה, ש"כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה[80] .. חזק הקב"ה את לבו, ולמה הי' שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה, וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח, שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגו'[81] ואולם בעבור זאת העמדתיך[82], כדי להודיע לבאי העולם, שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו".

---

71) שיחת י"ג תשרי ס"י (תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 80 ואילך).
72) נד, א (ובפרש"י ורע"ב).
73) רות ב, ד.
74) ס' שופטים ו, יב.
75) משלי כג, כב.
76) תהלים קיט, קכו.
77) שמונה פרקים פ"ח.
78) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ע' 164 הערה 342. וש"נ.
79) הל' תשובה פ"ו ה"ג.
80) שמות ד, כא. וארא ז, ג. – ראה לקו"ש חל"ו ע' 34 הערה 25.
81) וארא ט, ל.
82) שם, טז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וההסברה בזה[83] — דלכאורה, איך יכול הקב"ה להעניש את פרעה, בה בשעה שהוא בעצמו הכביד את לבו (ומה גם שמלכתחילה נגזרה הגזירה "ועבדום וענו אותם וגו'"[84]) — "לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר[85] הבה נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו .. (ש)ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו" (וכפי שהאריך לפנ"ז[86] "שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה (דא"כ, "באי זה דין ואי זה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק"), אלא הכל מסור להם .. האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו").

ובסגנון ההלכה: תחלתו ברצון (בפשיעה) וסופו באונס חייב, שלכן, הכלב והגדי שנפלו מראש הגג ושברו את הכלים משלמין כו', כי, אע"פ שנפילתן אונס, עלייתן לראש הגג פשיעה (דאיבעי לאסוקי אדעתי' דלמא קפצי), וכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב[87].

ועד"ז בנוגע לפרעה: כיון ש"חטא מעצמו תחלה .. ברצונו", ה"ה חייב אע"פ שבסופו של דבר הכביד ה' את לבו.

וכן בנוגע לאיש ישראל שעובר עבירה — שאע"פ שכל אחד מישראל "רוצה לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו" (כמ"ש הרמב"ם[88]), וא"כ, אנוס הוא, ואונס רחמנא פטרי'[89], הרי ההתחלה בזה היא בגלל הבחירה שלו, ואח"כ הרי זה נעשה באופן שיצרו הוא שתקפו [וע"ד הידוע[90] בפירוש "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע", דלכאורה[91], הרי כל עבירה היא מצד היצה"ר, אלא שיש עבירות שהיצה"ר בעצמו אינו רוצה לעשותם, כיון שזהו אפילו היפך טבעו של היצה"ר, אלא שהוא מגרה את היצה"ר], ונמצא שזה באופן שתחלתו ברצון, ולכן מתחייב בעונש[92], אע"פ שסופו באונס.

וזהו גם הפירוש ד"עת לעשות לה' הפרו תורתך", ש"כשיבוא העת להפרע מהם ולהנקם, יזדמנו סבות לבני אדם להפר התורה, כדי שיבוא עליהם העונש במשפט" — שאע"פ שמצד הזמנת הסבות כו' הרי זה ענין של אונס, הרי ההתחלה בזה היתה ברצון.

כב. ועד"ז בנוגע למצב בארץ הקודש, כמו בנוגע למסירת השטחים, שעכשיו נמצאים אמנם במעמד ומצב של אונס, שאין הדבר תלוי בידם כלל, אבל ההתחלה בזה היתה ברצון, כידוע שמיד לאחרי מלחמת ששת הימים, שלחו שלוחים לוושינגטון להודיע לערבים שמוכנים להחזיר את השטחים כו', כך, שזהו בבחי' תחילתו בפשיעה, ולכן, גם כאשר סופו באונס, מוטלת עליהם כל האחריות לדבר.

ועד"ז בנוגע לרב שנתמנה ע"י שוחד, שבתחילה הסכים לכך מרצונו, בחשבו שעי"ז יוכל לפעול משהו לטובה, אבל ברור הדבר שבאופן כזה אי אפשר לפעול מאומה, וכפי שרואים בפועל, שגם בשעה שאומר שצריך לעשות כך וכך, לא מצייתים לדבריו, ואומרים לו לשתוק... בגלל שלא בשביל זה בחרו בו! אך כל זה הוא באשמתו, כיון שהיתה תחילתו ברצון.

כג. בהמשך הענין דובר גם בקשר לנציגים הדתיים שבממשלה, שלקראת הבחירות הקרובות ערכו אסיפה לקבוע את העמדה שלהם, ולמרות שהיו כאלו שדרשו שלא יכנסו לממשלה אם לא יתוקן חוק "מיהו יהודי", וכן החוק שקובע שכניסת השבת היא בשעה 2 לאחר חצות לילה, התנגד פלוני לכך בכל התוקף, ותבע ודרש שצריכים להכנס לממשלה (אם ירצו בכלל להכניס אותם...) ללא תנאים, ופעל שכך החליטו וכתבו וכו'.

---

83) ראה גם לקו"ש ח"ו ע' 63 ואילך.
84) לך לך טו, יג.
85) שמות א, יו"ד.
86) שם פ"ה ה"ג-ד.
87) ב"ק כא ב (ובפרש"י). רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב הט"ו.
88) הל' גירושין ספ"ב.
89) שם כח, סע"ב. וש"נ.
90) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חס"ח ע' 131. וש"נ.
91) ראה של"ה סח, סע"א.
92) ברשימה נוספת, שנזכר גם שיש חילוקי דרגות בענין העונשים (ראה גם תניא ספכ"ד בהגהה), ונזכר גם מ"ש בתניא אגה"ק (סכ"ב) "כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו כו'", שבזה גופא יש חילוק אם הרחיצה היא במים פושרים או מים חמים כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא איכפת לו שום דבר, גם לא טובת המפלגה שלו, מה יהי' עם שאר חברי המפלגה; העיקר שהוא – שנמצא במקום הראשון – ישאר לשבת על ה"כסא"...

– (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק ואמר:) זהו דבר שלא נשמע כמותו בשום ממשלה, שאותם אנשים ישארו לשבת על ה"כסאות" במשך 25 שנים; החילוק הוא רק אם פלוני מקבל כסא זה וחבירו כסא אחר, או להיפך... –

כך, שיוכל להשלות את עצמו שמכבדים אותו וקוראים לו "מנהיג ישראל" וכו', בה בשעה שאין זה אלא כבוד המדומה, ועד כדי כך, שגם כאשר יורקים בפניו, טוען, שאין זו יריקה, אלא גשמי ברכה[93]!...

הוא בעצמו אמר בנוגע לחוק ע"ד כניסת השבת[94], שזהו ענין של "להכעיס" את הקב"ה, ואעפ"כ, אין זה מונע אותו מהישיבה בקואליציא!

(כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בבת־שחוק:) ולפלא שעדיין לא עלה על דעתו להכריז שזהו "הישג דתי" – במכ"ש מזה שיכולים לומר על חוק מיהו יהודי שהוא "הישג דתי" – שהרי בחוק לא נאמר שצריך לנסוע עד שעה 2 לאחרי חצות לילה, אלא רק שמשעה זו אסור לנסוע, אבל בודאי שגם השעות שלפנ"ז שייכים ליום השבת, ולא צריך לנסוע בהם, כך, שזהו "הישג דתי"!...

מהו בכל זאת המענה שלו על כך שלא יוצא מהממשלה בגלל חוק השבת – שהוא מוכרח להשאר כדי שיוכל להשתתף בדיונים שיתקיימו בימים הקרובים בנוגע לועידת ז'נבה.

אך מיד התגלה השקר שבדבר:

באסיפה של המפלגה, טען אחד החברים, שצריך לדרוש מהממשלה שמכאן ולהבא ישתפו אותם בדיונים, ולא כפי שהי' עד עתה, שלא שיתפו אותם בדיונים, ואפילו לא סיפרו להם מה הולכים לעשות, וכ"ש שלא התחשבו בדעתם, ולכן החליטו למחות על זה, ולדרוש שעכ"פ מכאן ולהבא ישתפו אותם בדיונים.

וא"כ, רואים בגלוי את השקר שבדבריו – שהוא חייב להשאר בממשלה בגלל הדיונים בנוגע לז'נבה, בה בשעה שהמציאות היא שלא מתחשבים כלל בדעתו!

ובהשגחה פרטית נדפסו שני הדברים באותו עיתון, זה לצד זה, כדי שיוכלו לראות את השקר שבדבריו!

כד. ובכלל, מהי הלהיטות שלו להשתתף באסיפות שבהם מחליטים לקבוע חוק נגד התורה?! – רצונך לשבת בממשלה, ניחא, אבל לכל־הפחות אל תהי' נוכח באסיפה שבה מחליטים נגד התורה, כדי שלא להרים את ידך נגד התורה! אין לך תוקף להרים את קולך בעד התורה, לך לטייל... (אם לא ללמוד תורה...)! ומה גם שבלאה"כ ישנם הרבה אסיפות שהתקיימו בלעדו, ואעפ"כ, דוקא באסיפה זו הוא צריך להיות נוכח!

ועד"ז כשחונכים בית שעליו נאמר[95] "שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו", טוען שר הדתות, שהוא צריך את הזכות הגדולה לגזור את חוט השני... (בניגוד ל"חוט השני" ד"כשלג ילבינו"[96]) כדי שיוכלו להכנס לשם[97].

למה אתה רץ לשם?! – הנך אמנם "שר הדתות", אבל כיון שזה מקום טמא, דייך שתשלח לשם שליח! אבל בפועל – לא! הוא בעצמו צריך את ה"זכות הגדולה" הזו! ואח"כ מוסיף להבטיח שיתנוסס שלט שזה "מקום קדוש", וישלחו חייל יהודי לשמור ולהגן על מקום זה!

93) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ע ס"ע 164.
94) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 339. וש"נ.
95) עקב ז, כו.
96) ישעי' א, יח.
97) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ג ס"ע 152.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כה. הסיבה לכך שמדברים על זה עכשיו, היא, בגלל שמגיע זמן הבחירות[94], וכנראה שיש כאלו שמתכוננים להצביע בעדם, ולכן יש צורך להבהיר ולהתריע, שאוי ואבוי למי שמצביע ונותן את קולו עבור מפלגה שבראשה עומדים אנשים שמעיזים להרים יד נגד ה' ונגד תורתו, שלימות התורה ושלימות העם כו', ומבזים את התורה עי"ז שמזלזלים בה!

והגע עצמך: גם אדם שאינו מאמין ואינו מקיים את התורה, נחשבת התורה אצלו לדבר יקר, להניחה בארון הקודש, ועכ"פ ב"מוזיאון", ולתלות שלט שמורה על קדושת המקום וכו', וכפי שמצינו באחאב שכיבד את התורה שהיתה נחשבת אצלו ל"מחמד עיניך"[98], אף שלא השתמש בתורה לקיימה בפועל; ואילו הם מזלזלים בכל הקשור לדת ישראל, כך, שברור הדבר שאסור להצביע למפלגה כזו.

ויה"ר שיותר לא יצטרכו לדבר על ענינים כאלו, ושתהי' הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

כו. בנוגע להמדובר אודות הסיום על מסכת ברכות – הנה יש כאלו שיש להם טענות על כך שבמקום פלפול ושקו"ט בחילוקים דקים ("שפּאַלטן אַ האָר אויף צוויי, דריי אָדער פיר"), הובאו דברי אגדה כו'. והמענה לזה – שהרמב"ם בעצמו (שממנו מחזיקים אלו שלהוטים אחר חילוקים דקים...) כותב ש"יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה כו'" (כנ"ל ס"כ).

אלא שיש צורך בתפלה ובקשה שהדיבור לא יהי' על אודנין דלא שמעין כו'[99] (כיון שישנים בעינים סגורות או בעינים פתוחות...), אלא יהיו דברים היוצאים מן הלב, שאז נכנסים אל הלב[100] ופועלים פעולתם כו'.

ועד שבקרוב נזכה שיבוא משיח ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל[101].

כז. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר:

החילוק בין ענין הצדקה כפי שהוא בתורה לענין הצדקה כשלעצמו הוא ע"ד החילוק בין ענין הצדקה שישנו גם אצל "מארי תורה", שגם הם חייבים במצות הצדקה, אבל עיקר ענינם הוא לימוד התורה, ואילו ענין הצדקה הוא אצלם דבר טפל, ובין ענין הצדקה אצל "מארי עובדין טבין" שזהו עיקר ענינם.

וב' ענינים אלו ישנם גם בחנוכה – כי, נר חנוכה קשור עם ענין התורה, כמ"ש[102] "כי נר מצוה ותורה אור", אבל, עיקר הענין דנר חנוכה הוא להאיר את החוץ, אלא שצ"ל "על פתח ביתו מבחוץ" (ועד ש"בשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו")[17] – שזהו ע"ד ענין הצדקה כפי שהוא בתורה; ונוסף לזה ישנו בחנוכה ענין הצדקה בפני עצמו, כמודגש בענין דמעות חנוכה[103].

ובהתאם לכך, יש לחזור ולעורר אודות ההתעסקות בענין התורה והצדקה, כפי שדובר ברעש לאחרונה[103] – כיון שעדיין נשארו כמה ימים של חנוכה, שבהם יכולים להשלים את הפעולות בענינים אלו באופן דמוסיף והולך ואור, ועד שעי"ז באים לקיום היעוד[45] "לילה כיום יאיר", בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן היין והמזונות עבור ה"פגישה עם חב"ד".

טרם צאתו, וכן לאחרי תפלת מנחה, ולאחר תפלת מעריב – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַוואָ"].

---

98) מלכים־א כ, ו ובפרש"י.

99) ראה זח"ב קפו, ריש ע"ב. תקו"ז תס"ט (קיז, ריש ע"ב). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חע"ב ע' 207. וש"נ.

100) ראה ס' הישר לר"ת שי"ג. הובא בשל"ה סט, א.

101) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

102) משלי ו, כג. וראה שבת כג, ב ובפרש"י (ד"ה בנים).

103) ראה תורת מנחם – התוועדויות חע"ד ע' 343 ואילך. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בס"ד. שיחת ש"פ מקץ, מברכים החודש טבת, שבת חנוכה, ה'תשד"מ.

בלתי מוגה

א. ההתוועדות דשבת זו קשורה – לכל לראש – עם שבת חנוכה.

ואף שלא מצינו במנהגי רבותינו נשיאינו שיתוועדו בכל ימי חנוכה (ו"בתר רישא גופא אזיל"), ולאידך – ההתוועדות דשבת מברכים החודש היא על־פי תקנת כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, ואם כן, סיבת ההתוועדות היא (לכאורה) מצד שבת מברכים חודש טבת, ולא מצד שבת חנוכה – הרי מובן, שגם כאשר ההתוועדות היא מצד סיבה אחרת (לכאורה), מצד שבת מברכים החודש ולא מצד שבת חנוכה, יש בהתוועדות זו גם הענין דשבת חנוכה (לא רק רושם הענין, אלא ענין זה עצמו), וענין זה מוסיף ומסייע גם בהתוועדות הקשורה עם שבת מברכים.

ובלשון הגמרא (זבחים צא, ריש עמוד א) "אטו שבת למוספין אהנאי לתמידין לא אהנאי", היינו, שקדושת השבת "אהנאי" לא רק למוספין (הקרבים מצד קדושת השבת), אלא גם לתמידין (אף שקרבים גם בכל יום), וטעם הדבר – "כיון דהאידנא קרבין (ביום השבת) אם כן אף הם שם שבת עליהם" (פירוש רש"י שם). וכן בענינו, ההתוועדות דשבת מברכים בשבת חנוכה – שהעילוי המיוחד דחנוכה "אהנאי" לא רק לעניני חנוכה עצמם, אלא גם לשאר הענינים שאינם שייכים (לכאורה) לימי חנוכה – "לתמידין" (הענין דשבת מברכים, שישנו בכל חדשי השנה).

ב. ביאור העילוי שנפעל בהתוועדות דשבת מברכים מצד ימי חנוכה – יובן בהקדם הביאור במעלה המיוחדת דימי חנוכה:

ענינם של ימי חנוכה הוא – בלשון הגמרא (שבת כא, ב): "קבעום ועשאום לימים טובים בהלל והודאה".

ואף שישנם ימים־טובים נוספים שבהם ישנו הענין ד"הלל", וכמו שכתב אדמו"ר הזקן בסידורו "אלו ימים שגומרים בהם את ההלל (בגולה): ב' ימים וב' לילות ראשונות של פסח, ב' ימים של שבועות, ט' ימים של חג הסוכות עם שמיני עצרת, ח' ימים דחנוכה, והסימן הוא בבט"ח" – ישנו עילוי מיוחד ב"הלל" דימי חנוכה:

ענין ה"הלל" דימי חנוכה קשור עם נס השמן (הדלקת הנרות), כידוע בנוגע לב' הענינים דחנוכה – "ימי שמחה" ו"ימי הלל" – שהענין ד"ימי שמחה" נקבע על הנס דנצחון המלחמה, והענין ד"ימי הלל" נקבע (בעיקר) על הנס דפך השמן (נתבאר בארוכה ב'לקוטי שיחות' חלק י' עמוד 142 ואילך. ושם נסמן).

והנה, בנס דפך השמן (שעליו נקבע ענין ה"הלל") מצינו ענין נפלא ביותר – ש"הנרות הללו אינן בטלין לעולם" (רמב"ן ריש פרשת בהעלותך), וזאת – אף־על־פי שנרות המקדש (הסיבה דנרות חנוכה) בטלות בזמן הגלות.

כלומר: ישנו כלל שהמסובב אינו יכול להיות חזק יותר מאשר הסיבה שהביאה אותו, ובלשון הגמרא (עירובין צב, א. ושם נסמן) "רבי לא שנה ר' חייא מניין לו", וכידוע הדוגמא הפשוטה לדבר – שלא יתכן שאצל הלוקח יהיה יותר מאשר אצל המוכר. ועל־פי־זה – מכיון שנרות חנוכה באות בסיבת נרות המקדש, הרי לכאורה, לא יתכן שנרות חנוכה (המסובב) יהיו בתוקף יותר מאשר נרות המקדש (הסיבה). ואף־על־פי־כן, נרות המקדש בטלו זמן קצר (לפי ערך) לאחרי המאורע דנס חנוכה, ואילו נרות חנוכה – נצחיים הם במשך כל זמן הגלות, "אינן בטלין לעולם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויתירה מזו: גם לעתיד לבוא, כאשר כל המועדים בטלין, הנה ימי חנוכה (ופורים) לא יבטלו, כדאיתא במדרש (הובא באגרת הטיול דרוש אות מ. ספר החיים חלק ג ריש פרק ז).

וזהו העילוי דימי חנוכה לגבי שאר כל המועדים (שיש בהם ענין ה"הלל") — שכולם יבטלו לעתיד לבוא, מלבד ימי חנוכה שהם נצחיים, גם לעתיד לבוא.

[מבואר אמנם בחסידות שהפירוש דכל המועדים בטלים הוא — לא שיבטלו לגמרי חס־ושלום, אלא שמפני עוצם הגילויים שיתגלו לעתיד לבוא, הנה גילוי והארת המועדים תהיה בבחינת "שרגא בטיהרא". אבל אף־על־פי־כן, סוף־כל־סוף אומרת התורה שכל המועדים בטלים (יהיה ביאור הדברים ככל שיהיה), מה־שאין־כן ימי חנוכה — ישארו בתקפם (ולא באופן דשרגא בטיהרא) לעתיד לבוא].

ג. על־פי־זה יובן העילוי שנוסף בהתוועדות דשבת מברכים מצד ימי חנוכה — בנוגע למעשה בפועל, ש"המעשה הוא העיקר":

תכליתה ומטרתה של התוועדות היא — ה"בכן" בנוגע למעשה בפועל, קבלת החלטות טובות להוסיף בכל עניני התורה ומצוותיה, כמבואר בארוכה בשיחות של רבותינו נשיאינו (ומרומז גם במאמריהם).

והנה, מובן שיש חילוק גדול בין דבר שפעולתו היא למשך זמן בלבד, "תוך כדי דיבור", כדי הילוך מיל, במשך כל היום כולו, ואפילו במשך כל השנה כולה, ובין ענין שפעולתו היא באופן נצחי — שאז נעשה הדבר בתוקף יותר כו'.

ולכן: כאשר ההתוועדות דשבת מברכים היא בימי חנוכה (שבת חנוכה) — הרי מכיון שבימי חנוכה מודגש ענין הנצחיות (אינן בטלין לעולם), מובן, שעל־ידי־זה נפעל ענין הנצחיות גם בכל עניני ההתוועדות, היינו, שפעולת ההחלטות טובות וכו' היא בתוקף גדול ביותר, ועד שפעולה זו היא באופן נצחי.

ד. והנה, מכיון שנמצאים בהתוועדות דשבת מברכים שבימי חנוכה — מובן, שקבלת החלטות טובות (תכלית ומטרת ההתוועדות) צריכה להיות — לכל לראש — בקשר ובשייכות לעניני חנוכה, כדלקמן. ומובן גם שלכל לראש יש לבאר את הענינים באופן המובן לכל אחד ואחת מישראל, כולל — נשים, שהרי אף הן היו באותו הנס, ועל־אחת־כמה־וכמה — יהודי פשוט שבפשוטים, כדלקמן.

חנוכה ענינו — מסירת נפש על התורה, מסירת נפש על עניני הנשמה כו', כמבואר בלבוש (הובא בט"ז אורח חיים סימן עת"ר סעיף קטן ג) החילוק שבין פורים לחנוכה — שבפורים היתה הגזירה בנוגע לגופם של בני ישראל, ובחנוכה היתה הגזירה (והמסירות נפש) בנוגע לנשמתם של בני ישראל, לימוד התורה וקיום המצוות — "להשכיחם תורתך כו'", וכמבואר בארוכה בשערי אורה, ובכמה מקומות.

ובפרטיות יותר, בעניני הנשמה גופא — הרי זה החילוק שבין תורה ומצוות: פורים קשור עם ענין המצוות (גוף), וחנוכה קשור עם ענין התורה (נשמה).

ומכיון שכל הענינים שרשם ומקורם בתורה, "אסתכל באורייתא וברא עלמא" — מובן שב' ענינים אלו ישנם בתורה גופא: נגלה דתורה — גופי תורה, ופנימיות התורה — נשמתא דאורייתא, כמבואר בזהר פרשת בהעלותך את הנרות (זהר חלק ג קנב, א).

[ולהעיר — שענין זה (שפנימיות התורה היא נשמתא דאורייתא) מבואר בזהר פרשת "בהעלותך את הנרות" דוקא, שבזה מודגש הקשר עם ימי חנוכה.

דהנה, אם כל עניני העולם הם בהשגחה פרטית, הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא בעניני התורה, ובפרט בפנימיות התורה — שכאשר ענין פלוני הובא במקום זה דוקא, הרי זה בוודאי בהשגחה פרטית ובתכלית הדיוק.

ובענינו: מכיון שביאור הענין דפנימיות התורה שהיא "נשמתא דאורייתא" מקומו בזהר דפרשת "בהעלותך את הנרות" — הרי זה מורה על הקשר המיוחד ד"נשמתא דאורייתא" עם ימי חנוכה].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וענין זה (הקשר דחנוכה עם פנימיות התורה) מודגש ביותר בנס השמן – כידוע ש"שמן" רומז על רזין דרזין שבתורה, למעלה מרזין דתורה סתם, בחינת היין, שהרי שמן צף על־גבי יין.

וזהו הענין המיוחד דחנוכה – מסירות־נפש על פנימיות התורה, נשמתא דאורייתא, רזין דרזין שבתורה.

ה. והנה, הדלקת נר חנוכה היא – "על פתח ביתו מבחוץ", ושיעורה – "עד שתכלה רגל מן השוק", "עד דכליא ריגלא דתרמודאי" (שבת, שם).

כלומר: הדלקת נר חנוכה ענינה – שיהודי אינו מסתפק בכך שביתו מאיר ב"נר מצוה ותורה אור", אלא תפקידו לפעול שהאור ד"נר מצוה ותורה אור" יאיר גם בחושך, וזהו עיקר הענין דנר חנוכה – דלא כמזוזה, שלמרות היותה על פתח הבית, הרי "כל ענינה הוא בשביל הבית", מה־שאין־כן נר חנוכה, ש"העיקר הוא להאיר את רשות הרבים" (ספר המאמרים תש"ד עמוד 82).

ופעולתה – "כליא ריגלא דתרמודאי", היינו, שעל־ידי־זה מבטלים את כל המציאות ד"תרמודאי", אותיות "מורדת" (מרידה בקדושה כו'), כך שאפילו ברשות הרבים לא תהיה מציאות של מרידה.

ובהקדים:

מה שכתוב בגמרא "עד דכליא ריגלא דתרמודאי", אין זה בתור סימן בעלמא בלבד (כדי לדעת עד מתי זמנה של הדלקת נר חנוכה), סימן שאינו שייך כלל לתוכן הענין – שהרי אם משום סימן בלבד, יש אפשרות לתת סימנים נוספים, לפרש את שיעור הזמן, וכיוצא בזה, ואין צורך בסימן אודות "תרמודאי" דוקא. דהנה, מפשטות הסוגיא משמע שהשיעור ד"תכלה רגל מן השוק" הוא – בכל מקום לפי ענינו, ולא שבכל מקום ומקום נקבע השיעור בהתאם לזמנם של "תרמודאי" דוקא. ואם כן, אין כל הכרח לתת סימן מ"תרמודאי" דוקא. ומכיון שהגמרא מזכירה "תרמודאי" דוקא, מובן, שענין זה ("כליא ריגלא דתרמודאי") שייך לתוכן הענין דנר חנוכה, היינו, שהדלקת נר חנוכה פועלת שאכן יהיה "כליא ריגלא דתרמודאי".

ואפילו אם מישהו "יתעקש" לומר שאין כל אפשרות לסימן אחר מלבד הסימן ד"כליא ריגלא דתרמודאי" – הרי ידועה תורת הבעל־שם־טוב שבכל מאורע שיהודי רואה או שומע ישנה הוראה בעבודתו לקונו, ללא כל נפקא־מינה אם היתה אפשרות שהדבר יהיה באופן אחר אם לאו, ועל־דרך־זה בנידון־דידן: מכיון שיהודי לומד בתורה שהסימן לזמן הדלקת נר חנוכה הוא "עד דכליא ריגלא דתרמודאי", הרי ענין זה מהווה הוראה בעבודה דנרות חנוכה – שענינם לפעול את הענין ד"כליא ריגלא דתרמודאי", כדלקמן.

ו. והענין בזה:

מבואר בספרי קבלה ש"תרמוד" הוא מלשון "מורדת" (קהלת יעקב ערך תרמוד. ועוד), וענין זה מובן גם ליהודי פשוט – כי כאשר שואל מי הם "תרמודאי", משיבים לו שהם "עבדי שלמה" או "בנות שלמה" (ראה יבמות טז, ב) – "ניט קיין גלאַטע מענטשן", ומוסיפים להסביר לו, שמכיון שנקראים בשם "תרמודאי", אותיות "מורדת", מובן, שיש להם קשר עם ענין המרידה כו'.

וענינו ברוחניות – מרידה והתנגדות לכל דבר שבקדושה. ישנם כאלו שכאשר אומרים להם "דבר הוי' זו הלכה" – הנה עוד לפני ששומעים במה המדובר, מכריזים כבר "איפכא מסתברא"! – היפך טבעו של יהודי שעל כל דבר שבקדושה אומר הוא "נעשה ונשמע".

הנהגתו של יהודי היא באופן ד"הקדמת נעשה לנשמע", "קדמיתו פומייכו לאודנייכו", ועל־זה נאמר "תומת ישרים תנחם" – כמבואר בסוגיא דמתן תורה (שבת פח, סוף עמוד א ואילך).

בוודאי צריך להיות גם הענין ד"נשמע", באופן של הבנה והשגה, וכאשר יש לו שאלה בהבנת הענין – עליו לשאול שאלה זו, ואין לטעון שאינו רוצה לשאול מפני "יראת בושת" – שהרי "לא הביישן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למד", ומחוייב הוא להיות "למדן"; אבל שאלה זו היא בתנאי שלא ימנע מקיום הדבר בפועל ממש, גם כאשר אינו מבין את הדבר, ובנוגע להבנת הענין – הנה גם אם היום אינו מבין זאת, יבין זאת מחר או מחרתיים כו'.

כלומר: לכל לראש ישנו הענין ד"נעשה" – בפועל ממש, וזאת – אפילו כאשר אינו מבין את הענין בשכלו, ואחר כך ישנו גם הענין ד"נשמע" – הבנה והשגה, לכל לראש באופן של הודאה, על־דרך "מודים חכמים לרבי מאיר", ואחר כך נקלט הדבר בשכלו הוא, ועד שענין זה נעשה "תורתו".

ויתירה מזו: הענין ד"נשמע" גופא הוא כתוצאה מהענין ד"נעשה" – מצד קבלת עול, מפני שנצטווה שענין זה יחדור (לא רק בכח המעשה בלבד, אלא גם) בכל כחותיו, "בכל לבבך ובכל נפשך", כולל – כח השכל, הבנה והשגה, ונמצא, שגם הענין ד"נשמע" הוא מצד קבלת עול – "נעשה".

ועל־פי־זה – כאשר יהודי מוצא בנפשו (או אצל חבירו) תנועה של מרידה חס־ושלום, עליו לדעת שזהו היפך טבעו של יהודי, ואין זה אלא מצד ה'א־ל זר אשר בקרבך', שלמרות שנמצא "בקרבך", הרי הוא "זר" לגמרי, ואינו שייך למציאותו האמיתית של יהודי.

והעצה לבטל את ענין המרידה (שמצד ה'א־ל זר אשר בקרבך') היא – להוסיף באור ד"נר מצוה ותורה אור", שאז מתגלה ומאיר אצלו מציאותו האמיתית (נפשו האלקית), ועל־ידי־זה מתבטל ענין המרידה מכל וכל.

וזהו תוכן הענין דנרות חנוכה, שפעולתם "עד דכליא ריגלא דתרמודאי" – היינו, שהאור ד"נר מצוה ותורה אור" מתפשט ומאיר "בחושך", ברשות הרבים, "טורי דפרודא", ועל־ידי־זה "כליא ריגלא דתרמודאי", היינו, שֶׁכָּלָה ומתבטלת כל מציאות המרידה, הן בנוגע לעצמו (מצד ה'א־ל זר אשר בקרבך'), והן בנוגע ליהודי שהיה (מקודם לכן) ב"רשות הרבים" במעמד ומצב של "תרמודאי" חס־ושלום. ואם "כליא ריגלא דתרמודאי", הרי על־אחת־כמה־וכמה שֶׁכָּלָה ומתבטלת בחינת ה"ראש" ד"תרמודאי".

ז. והנה, הפירוש ב"כליא ריגלא דתרמודאי" הוא – שמהפכים אותם לקדושה, היינו, לא שמתבטלת מציאותם לגמרי, על־ידי־זה ש"שורפים" אותם באש דנרות חנוכה... כי אם שנשארים בקיומם, אלא שתמורת היותם מקודם לכן במעמד ומצב של "תרמודאי" (מרידה בקדושה) נפעל אצלם הענין דאתהפכא חשוכא לנהורא.

ועל־דרך הפירוש השני במה שכתוב "והשבתי חיה רעה מן הארץ" – שלא זו בלבד ש"מעבירן מן העולם", אלא "משביתן שלא יזיקו", היינו, שקיימת מציאותה של ה"חיה רעה", אלא שמהפכים את טבעה שלא תזיק, על־דרך ובדוגמת המצב שהיה קודם החטא, שנחש הקדמוני היה "שמש גדול" (סנהדרין נט, ב). וזהו גם הענין ד"בכל לבבך – בשני יצריך", שגם מציאותו של היצר־הרע מתהפכת לקדושה, ובלשון הידוע – שיש הנברא נעשה יש האמיתי.

וענין זה מובן גם ליהודי פשוט, ואדרבה: "כמה דפשיט כו' טפי מעלי" (ראש השנה כו, ב) – הלואי יתקבל הדבר אצל "משכיל" כפי שמתקבל אצל יהודי פשוט:

כאשר מסבירים ליהודי פשוט מה שכתוב בגמרא שזמנה של הדלקת נר חנוכה הוא "עד דכליא ריגלא דתרמודאי", מבין הוא בפשטות שהכוונה בזה היא – לזמן ש"תרמודאי" מפסיקים להסתובב ב"רשות הרבים", מכיון שנכנסים לבתיהם. ונמצא, שהפירוש ד"כליא ריגלא דתרמודאי" הוא – לא שמתבטלת מציאותם של ה"תרמודאי" [פירוש כזה – אינו עולה על דעתו כלל...], כי אם ששוב אינם מסתובבים ב"רשות הרבים", אלא כל אחד ואחד מהם נכנס לביתו (לרשות היחיד).

והענין בזה:

החילוק שבין "רשות הרבים" ל"רשות היחיד" הוא – ש"רשות הרבים" הוא "טורי דפרודא", דקאי על הפירוד מקדושה חס־ושלום (בדוגמת ענין המרידה), ו"רשות היחיד" ענינו – הרשות ד"יחידו של עולם".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועל־פי־זה – "כליא ריגלא דתרמודאי" פירושו, שמפסיקים להסתובב ב"רשות הרבים", "טורי דפרודא", מכיון שכל אחד ואחד מהם נכנס ל"רשות היחיד" – דיחידו של עולם.

דהנה, ביתו של כל אחד ואחד מישראל הוא – "רשות היחיד", וזאת – ללא כל חילוק במעמדו ומצבו הרוחני, תמיד נחשב ביתו ל"רשות היחיד". ובפשטות: כאשר צדיק גמור נכנס לבית זה ביום השבת, מותר לו לטלטל בכל הבית במשך כל היום כולו, מכיון שעל־פי הלכה נחשב ביתו ל"רשות היחיד". זאת אומרת, שמצד אמיתית ופנימיות הענינים הרי ביתו (מקומו האמיתי) של כל יהודי הוא – "רשות היחיד", דיחידו של עולם.

אלא מאי – לפעמים יתכן מצב שיהודי יוצא מביתו ("רשות היחיד"), ומסתובב ב"רשות הרבים", "טורי דפרודא".

ועל זה באה הפעולה דנרות חנוכה – להאיר על פתח ביתו מבחוץ עד דכליא ריגלא דתרמודאי. היינו, שיהודי מאיר את החוץ ב"נר מצוה ותורה אור", עד שפועל על אלו שמסתובבים ב"רשות הרבים" ("תרמודאי") שיפסיקו להסתובב ב"רשות הרבים", ויחזרו לבתיהם – ל"רשות היחיד", דיחידו של עולם.

כאשר מדברים בענין זה עם "משכיל" – טוען הוא ש"כליא" פירושו ביטול המציאות לגמרי כו', אבל כאשר מדברים עם יהודי פשוט – לא עולה על דעתו כלל לחשוב כן, אלא כפירוש הפשוט שבדבר, ש"תרמודאי" מפסיקים להסתובב ב"רשות הרבים", ונכנסים ל"רשות היחיד", כנ"ל.

ח. ויש להוסיף בזה – שלא זו בלבד שאלו שהסתובבו ב"רשות הרבים" ("תרמודאי") יוצאים מרשות הרבים וחוזרים ל"רשות היחיד", אלא עוד זאת, שעל־ידי־זה מהפכים את המציאות ד"רשות הרבים" עצמה:

מציאותה של "רשות הרבים" על־פי הלכה היא – על־ידי־זה שמהלכים בה ששים ריבוא בני־אדם, ואם אין מהלכים בה ששים ריבוא בני־אדם (אפילו ששים ריבוא חסר אחד) – אין לזה גדר של "רשות הרבים".

ועל־פי־זה – כאשר פועלים על "תרמודאי" שלא יסתובבו עוד ברחוב ("רשות הרבים"), הרי אפילו כאשר פועלים זאת על אחד מהם בלבד, אזי מתבטל כבר הגדר ד"רשות הרבים", מכיון ששוב אין מהלכים כאן ששים ריבוא בני־אדם (ס' רבוא חסר אחד), ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר פועלים זאת על כל ה"תרמודאי", שכולם לא יסתובבו עוד ב"רשות הרבים" – הרי בוודאי שעל־ידי־זה מתבטל הגדר ד"רשות הרבים", היינו, שמהפכים את הענין ד"רשות הרבים" ("טורי דפרודא") לקדושה.

ט. ההוראה מכל האמור לעיל בנוגע למעשה בפועל. ובהקדים:

מובן ופשוט שאין להסתפק בשמיעת והבנת הדברים הנאמרים בעת ההתוועדות – הוא שומע ומבין את הפירוש, ואכן הפירוש מוצא חן בעיניו, ומכריז "כפתור ופרח" [כמסופר במדרש (בראשית רבה פרשה צא, יב) "בשעה שהיה אדם אומר דבר מתוקן לפני רבי טרפון, היה אומר: כפתור ופרח"], ובזה מסתיים הדבר – אלא עיקר הכוונה היא, שהדברים יבואו למעשה בפועל, שהרי "המעשה הוא העיקר".

וההוראה היא – שכל יהודי צריך להאיר את החוץ ב"נר מצוה ותורה אור", ולפעול על אלו שמסתובבים ב"רשות הרבים" שיפסיקו להסתובב ולהיות מונחים ב"הו־הא" ד"רשות הרבים", אלא יחזרו למקומם האמיתי – "רשות היחיד", דיחידו של עולם.

וכאן יכול לבוא ה"משכיל" ולטעון: הוא שמע בפירוש בעת ההתוועדות שעל־ידי הדלקת נר חנוכה נפעל הענין ד"כליא ריגלא דתרמודאי", ואם כן, אינו צריך לטרוח הרבה – הוא יכול לשבת בביתו ולהסתגר בד' אמותיו, להדליק נר חנוכה, ולהמתין חצי שעה (או חמישים דקות), ועל־ידי־זה בוודאי יפעל (בדרך ממילא) את הענין ד"כליא ריגלא דתרמודאי".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הנה על זה אומרים לו: כ"ק מורי וחמי אדמו"ר נשיא דורנו ידע בוודאי אודות "עצה" זו, ואף־על־פי־כן, דרש ותבע לצאת ל"רשות הרבים", ולפעול על היהודים הנמצאים שם שיפסיקו להסתובב ב"רשות הרבים", ויחזרו למקומם האמיתי ב"רשות היחיד" דיחידו של עולם!

י. והנה, אף־על־פי שכבר עברו ימים אחדים דימי חנוכה – עדיין יכולים לתקן ולהשלים מה שלא עשו בימים שעברו:

הדלקת נר חנוכה היא באופן שבכל יום ויום מדליקים "כנגד ימים היוצאין", היינו, שבליל רביעי דחנוכה מדליקים ד' נרות כנגד יום הרביעי, יום השלישי, יום השני ויום הראשון, ונמצא, שכל "ימים היוצאין" ישנם ביום זה. וכן בליל שמיני דחנוכה – שאז מדליקים שמונה נרות, כנגד כל שמונת ימי חנוכה, היינו, שביום זה ישנם כל ימי חנוכה בפועל.

ולכן, ניתן לתקן ולהשלים מה שהחסירו בימים הקודמים, ואדרבה: באופן ד"כפלים לתושיה".

יא. ולאידך גיסא – ישנם הטוענים שכבר התייגעו ביגיעה עצומה בכל עניני חנוכה במשך שלשה ימים רצופים, ולכן – טוענים הם – רצונם לנוח קימעא, לכל הפחות – יום אחד של מנוחה.

ובפרט – טוענים הם – כאשר נמצאים ביום השבת, שענינו – "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" [כמובא במשנה (סוף תמיד) בפירוש "מזמור שיר ליום השבת" – השיר של יום השבת], אמנם מעין ודוגמא בלבד, אבל סוף־כל־סוף הרי זה מעין ודוגמת המנוחה דלעתיד לבוא.

הנה על זה אומרים: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה כו' שנאמר ילכו מחיל אל חיל", היינו, שיהודי צריך להיות תמיד בתנועה של הליכה "מחיל אל חיל", עד שלא שייך אצלו ענין של מנוחה – "אין להם מנוחה".

וכאשר טוען שאינו בדרגת "תלמיד חכם" – אומרים לו: הכל יודעים שהנך "עניו"... אבל אף־על־פי־כן, ישנו פסוק מפורש "וכל בניך לימודי ה'", היינו, שכל אחד ואחד מישראל ("כל בניך") הוא בבחינת "תלמיד חכם" ("לימודי ה'"). – בנוגע ל"בניך" השני, ישנו לימוד "אל־תקרי בניך אלא בוניך", סוג מיוחד וכו', אבל "בניך" הראשון קאי על כל אחד ואחד מישראל – "כל בניך" כפשוטו.

ואם הדברים אמורים בכל הזמנים כולם, היינו, שבכל יום ויום (גם בימי החול) צריך יהודי להיות בתנועה של הליכה "מחיל אל חיל" – הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא ביום השבת.

ביום השבת ישנו אמנם הענין דעונג שבת – סעודת שבת, בשר שמן וכו', ומובן שאכילה זו צריכה להיות מתוך תענוג דוקא, ולא באופן של קבלת עול, שגונח ומתאנח על זה שצריך לאכול בשר שמן... שהרי קבלת עול ותענוג הם ב' תנועות הפכיות!

ואפילו כאשר מדובר אודות הדרגא של "עבד פשוט" שעבודתו היא מתוך תענוג, אלא שהתענוג שלו הוא תענוג האדון, הרי סוף־כל־סוף ישנו ענין התענוג,

ומכיון שכן – משתדל הוא לאכול "בשר שור" דוקא, שהוא טעים יותר מאשר בשר כבש ועז, בשר עוף, ועל־אחת־כמה־וכמה – דגים,

[בסעודה שלישית ישנו "שטורעם" מיוחד בנוגע לאכילת דגים דוקא, אבל בנוגע לשאר הסעודות – יש להשתדל לאכול מאכלים טעימים יותר, עד ל"בשר שור"].

אבל ביחד עם זה, עליו לדעת שהתענוג שלו צריך להיות קשור עם קדושת השבת, ולא עם הטעם המשובח של "בשר שור"!...

ובעומק יותר – שלימות העבודה דיום השבת אינה באכילת בשר שור (גם כאשר התענוג הוא מצד קדושת השבת), אלא בענינים נעלים יותר, ובכללות – הליכה "מחיל אל חיל" בעניני התורה ומצוותיה:

במאמר חסידות (ספר המאמרים קונטרסים חלק ב עמוד 818) מובא "המעשה הידוע אשר פעם הראה הבעל־שם־טוב נשמתו־עדן לתלמידיו שור מלובש בבגדי שבת־קודש [כולל – "שטריימל"] ויושב אצל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שולחן, כי היה צדיק אחד שאכל בשר לקיים מצות שבת, ומפני תוקף רצונו לקיים את המצוה באכילת בשר בשבת, נעשה עצמו כן, ולבושי שבת ידוע דאינם משתנים".

כלומר: אף שמדובר אודות "צדיק אחד שאכל בשר לקיים מצות שבת", והיה מלובש ב"שטריימל" – לא מפני שנסה לחקות מישהו אחר, אלא זה היה אמנם לבוש השייך אליו (לפי מעמדו ומצבו), שהרי בוודאי הראה הבעל־שם־טוב לתלמידיו את אמיתת הדברים, ומכיון שראו אותו מלובש ב"שטריימל", מובן, שלבוש זה מתאים למעמדו ומצבו – אף־על־פי־כן, "מפני תוקף רצונו לקיים את המצוה באכילת בשר בשבת, נעשה עצמו כן", ולכן ראו "שור" מלובש ב"שטריימל"!

והענין בזה:

אצל כל אדם – "אתם קרויין אדם" – כלולים כל פרטי הדרגות דדומם־צומח־חי־מדבר, ומובן, ששלימות העבודה של האדם היא – לא רק בנוגע לבחינת ה"חי" שבו, עד לתכלית העילוי שבזה – פני שור שבמרכבה, אלא בעיקר – בנוגע לבחינת "מדבר" שבו.

ועל־דרך־זה בענינו: המצוה דאכילת בשר בשבת קשורה עם בחינת ה"חי" שבו "שור מלובש בבגדי שבת"; ואילו שלימות העבודה, הקשורה עם בחינת ה"מדבר" שבו, היא – ההוספה בעניני התורה ומצוותיה באופן של הליכה "מחיל אל חיל".

[ומטעם זה הובא סיפור הנ"ל במאמר חסידות, אף שבדרך כלל לא מצינו סיפור במאמר חסידות, ובפרט סיפור שתוכנו אינו מתאים לכאורה עם הכלל שאפילו "בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב" כו' (בבא בתרא קכג, א) – מכיון שבסיפור זה יש צורך ללמוד את ההוראה הנ"ל. ועל־דרך החילוק שבין פרשת נח לפרשת שמיני, שבפרשת נח נאמר "הבהמה אשר איננה טהורה", ובפרשת שמיני נאמר הלשון "טמאה" – מכיון שפרשת שמיני נאמרה לאחרי מתן תורה, בנוגע להלכה בפועל, ושם צריכים לפרט ולבאר את הדברים באופן ברור כו']

ועל־פי־זה מובן שאין מקום לטענה שביום השבת ברצונו לנוח ולא לעסוק בעבודה הקשורה עם ימי חנוכה, כי – אדרבה: אם בכל ימי השנה נדרשת ממנו ההליכה "מחיל אל חיל", הרי על־אחת־כמה־וכמה שכן הוא ביום השבת, ובשבת חנוכה – עבודה בעניני חנוכה.

יב. ויש לקשר את כל האמור לעיל (אודות עבודת ימי חנוכה) עם הפרשה שהולכים לקרוא בתפלת מנחה דשבת חנוכה – "ויגש אליו יהודה":

מבואר בכמה מקומות ש"יוסף" הוא ענין התלמוד, ו"יהודה" הוא ענין המעשה. וזהו הפירוש ד"ויגש אליו יהודה" – החיבור דתלמוד עם מעשה, הן בעבודתו הפרטית של כל אחד ואחד מישראל, והן בכללות ישראל – החיבור דמארי תורה (יוסף) עם מארי עובדין טבין (יהודה). כלומר, שהעילוי ד"תלמוד" יורד ונמשך למטה מטה, עד למעשה בפועל.

וזהו גם תוכן הענין דחנוכה – הפצת פנימיות התורה, בחינת שמן, רזין דרזין שבתורה, באופן שיאיר "על פתח ביתו מבחוץ", ועד שפועלים ש"כליא ריגלא דתרמודאי", כנ"ל בארוכה. כלומר, שהענינים הכי נעלים (נשמתא דאורייתא) יורדים ונמשכים עד למטה מטה (בחוץ).

ועל־ידי העבודה בכל ענינים אלו זוכים לקיום היעוד המובא בהפטרת פרשת ויגש: "קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה גו' ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף גו' וקרב אותם אחד אל אחד גו' והיו לאחדים בידך", שענין זה יהיה לעתיד לבוא. שאז "יתחברו שניהם יוסף ויהודה ביחד בתכלית היחוד האמיתי, דהיינו מה שכתוב ויגש אליו יהודה, וכמו שכתוב אחד באחד יגשו" ('תורה אור' ויגש מד, ב).

וכאמור – זוהי הנקודה דימי חנוכה, שיש לצאת ל"רשות הרבים" ולפעול על היהודים הנמצאים ב"רשות הרבים", על־ידי־זה שמאירים אותם באור ד"נר מצוה ותורה אור", עד לאור דפנימיות התורה ("שמן" שבתורה) – שעל־ידי־זה נפעלת אחדותם של כל בני ישראל, יוסף ויהודה, באופן ד"אחד באחד יגשו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובקרוב ממש זוכים לקיום היעוד "קהל גדול ישובו הנה", היינו, שכל בני ישראל נעשים למציאות אחת של "קהל גדול" – לשון יחיד.

ולהעיר: כאשר מדובר אודות הבירור דנפש הבהמית על־ידי העבודה דנפש האלקית, שעל־זה נאמר "משכני אחריך נרוצה", לשון רבים, נפש הבהמית ונפש האלקית יחדיו, היינו, שעל־ידי הבירור דנפש הבהמית נפעל ענין המרוצה גם אצל נפש האלקית – הנה לאחרי־זה נאמר "הביאני המלך חדריו", "הביאני" לשון יחיד, דקאי רק על נפש האלקית; מה־שאין־כן כאשר מדובר אודות העבודה דבירור וקירוב הזולת שהיה ב"רשות הרבים" – הנה מלבד העילוי שנפעל אצלו [על־דרך ענין המרוצה שנפעל אצל נפש האלקית על־ידי בירור נפש הבהמית], נפעל הענין ד"קהל גדול ישובו הנה" – שניהם יחדיו, אלא באופן ששניהם נעשים למציאות אחת – "קהל גדול" לשון יחיד.

וכאמור – שעל־ידי־זה זוכים לקיום היעוד "והיו אחד בידי" – בידו של הקב"ה, "גואלנו הוי'", וכן "והיו לאחדים בידך" – בידו של משיח צדקנו, "דוד עבדי נשיא להם לעולם", בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

יג. נוסף על ההוראה הכללית הקשורה עם שבת חנוכה, ישנה הוראה נוספת הנלמדת מהיום הפרטי שבו חל שבת חנוכה בשנה זו – יום שלישי דחנוכה:

הענין המיוחד דיום שלישי דחנוכה – מובן, מקריאת התורה דימי חנוכה, והרי הקריאה דיום השלישי היא – "ביום השלישי נשיא לבני זבולון אליאב בן חלון".

והנה, ענינו המיוחד של זבולון [בפרט בבואו לאחרי ישכר, הנשיא דיום השני] הוא – "זבולון בצאתך". כלומר: ישכר ענינו – לימוד התורה, "ישכר באוהליך", מארי תורה. וזבולון ענינו – מארי עובדין טבין, "זבולון בצאתך", יציאה לעסוק בעניני העולם, החל מקיום המצוות בדברים גשמיים, עד להתעסקות בעניני העולם כפשוטם – "פרקמטיא".

ובהקדמה לשניהם – "המקריב ביום הראשון גו' נחשון בן עמינדב למטה יהודה":

ענינו של נחשון בן עמינדב הוא – מסירת נפש, כמסופר במדרשי רבותינו ז"ל שקפץ לים כו', וזוהי ההקדמה לכללות ענין העבודה, הן לימוד התורה והן קיום המצוות, על־דרך הענין ד"ברכו בתורה תחילה".

כלומר: התחלת העבודה היא – תנועת הביטול ומסירות־נפש, שענינו מסירת הרצון להקב"ה, ללא כל נפקא־מינה מה הם פרטי העבודה הנדרשת ממנו, ובלשון הידוע: אילו נצטווינו לחטוב עצים. ולאחרי הקדמה זו – באים פרטי עניני העבודה, לכל לראש – לימוד התורה (ישכר), ואחר כך – קיום המצוות, כולל – התעסקות בעניני העולם, "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" (זבולון).

על־פי־זה מובן הקשר עם כללות הענין דחנוכה:

הנקודה המיוחדת דחנוכה היא – להאיר על פתח ביתו מבחוץ דוקא. ובזה מתבטא החילוק שבין חנוכה לפורים, שאף שבשניהם ישנו הענין ד"פרסומי ניסא" – הרי הפרסום דפורים הוא על־ידי קריאת המגילה "ברוב עם הדרת מלך" בבית הכנסת [על־דרך כללות הענין דפורים – "קיימו מה שקיבלו כבר", מתן תורה (שבת פח, א)], ואילו הפרסום דחנוכה הוא – "על פתח ביתו מבחוץ" דוקא.

וזהו על־דרך ובדוגמת כללות ענינו של זבולון – "זבולון בצאתך", יציאה לחוץ ("רשות הרבים") דוקא, כדי לעסוק בבירור עניני העולם.

ועל־פי־זה מובן שביום השלישי דחנוכה, "נשיא לבני זבולון", ישנה הדגשה יתירה בנוגע לכללות העבודה דפעולה והתעסקות עם ה"חוץ" דוקא, שזהו התוכן הכללי דעניני חנוכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ויש להוסיף בזה – שעל־פי האמור לעיל (סעיף י) שהדלקת נר חנוכה היא כנגד "ימים היוצאין", היינו, שביום השלישי מדליקים בפועל גם כנגד יום שני ויום ראשון, נמצא, שעל־ידי העבודה דזבולון (ביום השלישי) מוסיפים אור גם בעניני העבודה דישכר ויהודה (יום שני ויום ראשון).

יד. מובן ופשוט שכאשר מדברים אודות העילוי שבעבודת זבולון, הרי הכוונה בזה היא – ליהודי שעוסק בעניני מסחר בלית־ברירה, בידעו שמוכרח לעסוק בזה כדי לפרנס את בני ביתו, לקיים מצות צדקה וכיוצא בזה, ומכיון שכן, משתדל הוא לנצל כל רגע פנוי ללימוד התורה, בידעו שזוהי מציאותו האמיתית של יהודי.

ישנו מי שמונח לגמרי בכל ישותו בעניני ה"עסק" – כיצד יצליח לסובב ולהערים על כולם, ומאחל לעצמו, שלעתיד לבוא יצליח במסחרו כמה פעמים ככה: אם כיום משתדל להעלים ולסובב את כולם [לאחרי שמסובב ומבלבל לעצמו את הראש...], הרי מכיון ש"שכר מצוה מצוה"... מתאר לעצמו שלעתיד לבוא יצליח לסובב את העולם כולו!

אם כיום מתנהלת הערמומיות שבעניני המסחר באופן של מדידה והגבלה, הרי לעתיד לבוא – יהיה הדבר באופן שלמעלה מכל מדידה והגבלה...

הנה – כאמור – לא לכך היא כוונת הדברים!

יהודי פשוט בדור הקודם, ועוד מקדמת דנא, ידע בפשטות, שהדבר הכי טוב שיכול להתברך בלבבו הוא – שהקב"ה יזכה אותו ב"חתן" שהוא "תלמיד חכם"! ואם יזכה אותו הקב"ה ב"נשמה חדשה" כך שהוא בעצמו יוכל להיות בדרגת "תלמיד מכם" – אין לך אושר גדול יותר מזה! – הוא מצדו היה מוכן וחפץ לעסוק בלימוד התורה במשך כל היום כולו, אלא שמסיבות שונות [אם מפני העדר הכשרון, או מפני החינוך וכו'] אינו יכול למלא שאיפה זו, ומוכרח להקדיש את רוב שעות היום עבור עניני פרנסה. לעתיד לבוא יקויים היעוד "ועמדו זרים ורעו צאנכם", אבל בזמן הזה – עליו לעסוק בעצמו בעניני הפרנסה.

ולכן, לא זו בלבד שיש לו קביעת עתים לתורה, "כדת הניתנה לכל אחד ואחד בהלכות תלמוד תורה", אלא עוד זאת, כאשר יש לו רגע פנוי – ממהר הוא ורץ למלא את שאיפתו לעסוק בלימוד התורה, בידעו שמציאותו האמיתית היא – לימוד התורה.

וכפי שנזכר בהתוועדות שלפני־זה מאמרו של רבי שמעון בן יוחאי במסכת מנחות (צט, ב): "אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש", כלומר, אף שבמשך רוב שעות היום עסוק הוא בעניני המסחר, ואין לו פנאי כי אם לקרוא קריאת־שמע שחרית וערבית, מכל־מקום, פוסק רבי שמעון בן יוחאי – ש"תורתו אומנתו" – שעל־ידי־זה מקיים מה שכתוב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה", וטעם הדבר – מכיון שכל מציאותו מונחת אך ורק בלימוד התורה (קריאת־שמע וכיוצא בזה), וזאת – גם בשעות שבהם עסוק הוא (מפני ההכרח) בעניני המסחר.

יהודי כזה לא יעלה על דעתו ששכרו לעתיד לבוא יהיה – שיצליח להערים ולסובב את כולם בעניני המסחר! הוא יהודי פשוט שבפשוטים שאינו יודע אודות מאמר רבותינו ז"ל "שכר מצוה מצוה", ובודאי אינו יודע אודות ביאור אדמו"ר הזקן ש"משכרה נדע מהותה" (תניא פרק לט), ולכן אינו עולה על דעתו ששכרו לעתיד לבוא יהיה ב..עניני מסחר (שבהם התעסק בזמן הזה)! – כל התעסקותו בעניני המסחר אינה אלא מפני ההכרח, ומצד פנימיותו – מונח הוא בלימוד התורה באופן ד"לא ימוש גו' יומם ולילה".

הנה ליהודי שנמצא במצב כזה, מסבירים, שישנו עילוי מיוחד בעבודה דזבולון – בירור העולם, ועד שעל־ידי־זה נפעל תוספת אור גם בעבודה דישכר ויהודה (כנ"ל סעיף יג).

וענין זה מודגש – כאמור – ביום השלישי דחנוכה, כי: נוסף לזה שהנקודה הכללית דחנוכה היא להאיר "על פתח ביתו מבחוץ" דוקא, ישנה הדגשה מיוחדת ביום השלישי דחנוכה – "נשיא לבני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

זבולון", קרבנו של נשיא זבולון עבור כל שבטו [אף ש"לא גבה משבטו" אלא "משלו הביא" (פירוש רש"י נשא ז, יב)], שענינו – "זבולון בצאתך", יציאה לעסוק בבירור העולם (פרקמטיא).

ולכן: כאשר מגיע יום השלישי דחנוכה – אזי מודגש העילוי שבאופן העבודה דזבולון, והכוונה בזה – הן ענין של עידוד עבור היהודים שעבודתם היא בקו דזבולון (מארי עובדין טבין), והן הוראה ליהודים שעבודתם היא בקו דישכר (מארי תורה) – שבזמן זה צריכה להיות (גם אצלם) הדגשה מיוחדת על העבודה ד"עובדין טבין", כפי שמבאר אדמו"ר הזקן באגרת הקודש (סימן ה) ש"גם תלמידי חכמים צריכים לעסוק בגמילות חסדים, כמאמר רבותינו ז"ל שאפילו תורה אין לו".

טו. וזוהי כללות ההוראה דימי חנוכה, המודגשת ביותר ביום השלישי דחנוכה, "נשיא לבני זבולון" – בירור העולם, להאיר על פתח ביתו מבחוץ דוקא, ועד שמהפכים את מציאותם של ה"תרמודאי" המסתובבים ברשות הרבים, ויתירה מזו: מהפכים את כללות המציאות דרשות הרבים עצמה, "טורי דפרודא", כנ"ל בארוכה.

ועד שעל־ידי־זה מהפכים את כללות ענין הגלות לגאולה – כמבואר ב'לקוטי תורה' (בהעלותך לה, ג) בפירוש הפסוק "וגולה על ראשה" שבהפטרת שבת חנוכה, ש"גולה" הוא "לשון גאולה", בתוספת אל"ף, דקאי על גילוי והמשכת "אלופו של עולם" – על־ידי־זה שמאירים את העולם ב"נר מצוה ותורה אור" (נר חנוכה), ואז "נעשה מבחינת גולה בחינת גאולה".

ומהבקשה שמבקשים בכל התפילות דימי החול: "כי לישועתך קוינו כל היום", ובכל התפילות כולם, כולל בשבתות וימים טובים: "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים" – זוכים בקרוב ממש לקיום הדבר בפועל ממש,

ואז יקויים גם הענין ד"ויגש אליו יהודה" – כנ"ל (סעיף יב) שענין זה יהיה לעתיד לבוא,

בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, בעגלא דידן.

* * *

טז. כאן המקום להשלים מה שדובר בהתוועדות די"ט כסלו (סעיף נד ואילך) אודות הכלל שמסיימים בטוב, שכן הוא גם בכל החלקים שבספר "יד החזקה" להרמב"ם, שבכולם הסיום הוא בדבר טוב, עניני אגדה (המושכת לבו של אדם) ומוסר, וכיוצא בזה.

ולכאורה, דרוש ביאור בנוגע לסיום דספר נשים, וסיום ספר טהרה:

סיום ספר נשים הוא: "שנאמר וידעת כי שלום אהלך גו' ולא תחטא". ולכאורה, הסיום בתיבת "(ולא) תחטא" אינו בדבר טוב?

וסיום ספר טהרה הוא: "הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גילוליכם אטהר אתכם, השם ברחמיו הרבים יטהרנו מכל חטא עון ואשמה, אמן". ולכאורה, הסיום בתיבות "חטא עון ואשמה" אינו בדבר טוב?

קושיא זו מתחזקת יותר על־פי המדובר בהתוועדות הנ"ל אודות סיום המשנה במסכת ברכות, "התקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, שנאמר כו' ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך, רבי נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה'", שחידושו של רבי נתן מתבטא בהבאת הפסוק בסדר הפוך ("הפרו תורתך משום עת לעשות לה") כדי לסיים בדבר טוב – שעל־פי־זה, היה יכול הרמב"ם להביא את הפסוק "וידעת כי שלום אהלך גו'" באופן הפוך, "ולא תחטא וידעת כי שלום אהלך", כדי לסיים בדבר טוב?

ועל־אחת־כמה־וכמה בנוגע לסיום ספר טהרה, שאינו צריך כלל לשנות את סדר הפסוק, כי אם להקדים את הבקשה "השם ברחמיו הרבים יטהרנו מכל חטא עון ואשמה", ולסיים: "שנאמר וזרקתי עליכם גו' אטהר אתכם", סיום בדבר טוב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גם צריך להבין:

בפירוש דברי המשנה בסוף מסכת ברכות, בענין "עת לעשות לה' הפרו תורתך" – כותב הרמב"ם (בפירוש המשניות שלו) ש"עת לעשות לה'" קאי על הפרעון והעונש לרשעים על זה ש"הפרו תורתך". ועל־פי־זה – אינו מובן: כיצד מתאים סיום זה [דבריו של רבי נתן: "הפרו תורתך משום עת לעשות לה'"] עם הכלל שיש לסיים בדבר טוב, הרי הרמב"ם מפרש ש"עת לעשות לה'" קאי על ענין של עונש?

יז. והביאור בזה:

בכלל שמסיימים בטוב, ישנם ב' פירושים: (א) הסיום צריך להיות בתיבה שהיא דבר טוב, (ב) הסיום צריך להיות בענין שתוכנו הוא דבר טוב.

ועל־פי־זה מובן שגם הסיום דספר נשים וספר טהרה הוא בדבר טוב: "ולא תחטא" – שלילת החטא, וכן "יטהרנו מכל חטא עון ואשמה" – טהרה מכל ענינים בלתי־רצויים.

ובנוגע לפירוש הרמב"ם במשנה דסוף ברכות – הנה:

לכל לראש – כאשר ישנה סתירה בין פירוש המשניות לספר ה"יד", כבנידון דידן – שבפירוש המשניות אינו נוקט את הכלל דמסיימים בטוב (שהרי מפרש ש"עת לעשות לה'" הוא ענין של עונש), ואילו בספר ה"יד" מסיים בטוב, הרי ידוע הכלל שהעיקר הוא כמו שכתב בספר ה"יד", להיותו "בתראי" ביחס לפירוש המשניות, ובפרט להיותו ספר של "הלכות הלכות".

ועוד ועיקר: מסכת ברכות אינה מסתיימת במשנה, כי אם בגמרא המבארת את דברי המשנה – על־דרך ש"התורה בפירושה ניתנה" (תורה שבכתב ביחד עם הפירוש דתורה שבעל־פה), וכן בנוגע למשנה וגמרא. ואם כן, הענין ד"עת לעשות לה'" (שלפירוש הרמב"ם אינו דבר טוב) אינו סיום המסכת, ואילו סיום המסכת ממש (בגמרא) הוא אמנם בדבר טוב.

יח. ויש להוסיף בזה – על־דרך הרמז, ובהקדים:

נתבאר בהתוועדות שלפני־זה שבסיום בדבר טוב גופא ישנם חילוקי דרגות זו למעלה מזו. ולכן מצינו בסיום הש"ס שלאחרי מאמרו של רבי יהושע בן לוי "עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", מוסיפה המשנה: "אמר רבי שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", אף־על־פי שרבי שמעון בן חלפתא היה לפני רבי יהושע בן לוי – כדי לסיים בשלום, תכלית השלימות בדבר טוב (אף שגם מאמרו של רבי יהושע בן לוי הוא בדבר טוב). וכמובא גם במאמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר (ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 95).

ועל־דרך־זה יש לומר בנידון דידן, שהרמב"ם אינו מסיים בפסוק "וזרקתי עליכם גו' אטהר אתכם", אלא מקדים פסוק זה, ומסיים "השם כו' יטהרנו מכל חטא עון ואשמה" – שבזה מודגשת דרגא נעלית יותר בענין הטהרה.

ובהקדים – שישנם כמה חילוקי דרגות בענין הטהרה, ולדוגמא: הטהרה הדרושה לחולין, למעשר, לתרומה, לקודש, עד לדרגא החמישית (על־דרך ובדוגמת "החמישית לפרעה") – טהרה לחטאת.

ובנוגע לענינו – ענין הטהרה יכול להיות בכמה אופנים: (א) טהרה ממצב בלתי־רצוי, (ב) טהרה שאינה שייכת כלל למצב בלתי־רצוי, היינו, שהוא טהור מלכתחילה, על־דרך לשון טהרה שמצינו בנוגע לחיות ובהמות טהורות, (ג) תכלית השלימות דטהרה – שמהפכים את הענינים הבלתי־רצויים עצמם.

ומובן גודל העילוי בענין הטהרה כאשר מהפכים את הענינים הבלתי־רצויים – על־דרך העילוי דבעלי־תשובה לגבי צדיקים גמורים, מפני שאצלם נוסף הענין ד"זדונות נעשו לו כזכיות", לא רק כשגגות, אלא כזכיות, עד ל"זכיות" ממש.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דוגמא לדבר:

מבואר ב'לקוטי תורה' (בחוקותי מח, א ואילך) בנוגע לדברי התוכחות, ש"אף שלפי הנראה דברי התוכחות אלו הם קללות, אבל לפי האמת אינם רק ברכות", ואדרבה: ברכות אלו הם ממקום נעלה ביותר, בחינת סתים כו', עד שאינן יכולות להתגלות למטה אלא בלשון של קללה. וכמובא שם מה שכתוב במסכת מועד־קטן (ט, ב) "הנך כולהו ברכתא נינהו", אף שנאמרו בלשון של היפך הברכה, מכיון ש"הברכה היא מבחינת סתים".

דהנה, לכאורה אינו מובן: לשם מה אמרו לשונות של היפך הברכה, לשונות מבהילים, שלא "בדרי דאונא" כלל, ואחר כך היה צורך לפרש ולבאר ש"הנך כולהו ברכתא נינהו" — מדוע לא אמרו מלכתחילה לשונות של ברכה?!

אלא הביאור בזה — שעל־ידי לשונות אלו המשיכו ברכה ממקום נעלה ביותר, בחינת סתים כו', שזוהי המשכה ממקום נעלה כל כך שאין דרך אחרת להמשיכה כי אם בלשון של היפך הברכה, כדי שהצד שכנגד לא יבין, ובמילא לא יתנגד לכך כו'.

וענין זה מובן גם באותיות של נגלה דתורה:

כאשר רצו לברכו — ראו למעלה (בשורש ומקור כו') אותיות שענינם היפך הברכה. ובזה ישנם ב' דרכים: (א) להלחם נגד הדבר. (ב) להפוך ענין זה גופא לטוב. ומפני גודל העילוי שבהפיכת הדבר הבלתי־רצוי גופא לטוב — בחרו בדרך זו, לברך בלשון של היפך הברכה, כדי להפוך זאת לטוב.

וזהו גם העילוי דבעלי־תשובה לגבי צדיקים — שמהפכים את הענינים הבלתי־רצויים עצמם, "זדונות נעשו לו כזכיות".

ועד כדי כך — שעל־ידי־זה משנים אפילו את מציאות העבר [על־דרך המבואר בירושלמי (נדרים פרק ו הלכה ח. ועוד) שהתורה היא 'בעל־הבית' על מציאות העולם, עד כדי כך שבכוחה לשנות גם את מציאות העבר — "בתוליה חוזרין"], שלכן, המקדש את האשה על־מנת שאין בו חטא, הרי היא מקודשת מכיון שעל־ידי התשובה נעקר עוונו מתחילתו, על־דרך ובדוגמת "המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים והלכה אצל חכם והתירה מקודשת", מכיון ש"חכם עוקר את הנדר מעיקרו", דלא כרופא "שאינו מרפא אלא מכאן ולהבא" (כתובות עד, ב).

דהנה, ישנו אופן בתשובה שהוא בדוגמת ענין הרפואה — תשובה מיראה, שהוא "כבעל מום שנתרפא שמקצת שמו עליו"; אבל בתשובה מאהבה — "נעקר עוונו מתחילתו" (יומא פו, סוף עמוד א ובפירוש רש"י), ולא זו בלבד, אלא עוד זאת — "זדונות נעשו לו כזכיות".

ומכיון שכן, אין מה לחפש שמתחילה היו אצלו ענינים בלתי־רצויים — כי אדרבה: כאשר מוצאים ענין בלתי־רצוי שהיה בעבר, נוסף ענין של "זכיות".

יט. על־פי־זה יש לבאר את סיום הרמב"ם בספר טהרה:

כאשר הרמב"ם מביא את הפסוק "וטהרתם מכל טומאותיכם גו' אטהר אתכם", ולאחרי־זה כותב דבר נוסף, "השם כו' יטהרנו מכל חטא עון ואשמה" — מובן, שכוונתו להוסיף ולהדגיש דרגא נעלית יותר בענין הטהרה: הפיכת הדברים הבלתי־רצויים עצמם לטוב.

כלומר: אם היה מקדים "השם כו' יטהרנו מכל חטא כו'", והיה מוסיף "שנאמר וטהרתם גו'" — אין זה דבר נוסף (דרגא נעלית יותר כו'), כי אם ראיה והוכחה בלבד על מה שכתב לפני־זה; מה־שאין־כן כאשר מקדים את הפסוק "וזרקתי גו' אטהר אתכם", ואחר כך מוסיף "השם כו' יטהרנו מכל חטא עון ואשמה", ומדייק לסיים בתיבות "חטא עון ואשמה" [ולא בתיבת "יטהרנו", אף שגם בה מודגש שהטהרה היא ממצב בלתי־רצוי] — הרי בזה מודגש ענין נעלה ביותר, שהענין ד"חטא עון ואשמה" עצמו מתהפך לטוב. ומטעם זה מוסיף ומסיים בתיבת "אמן" — מפני גודל העילוי שבענין זה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ועל־דרך־זה מובן בנוגע לסיום ספר נשים – שהסיום ד"ולא תחטא" מדגיש שענין ה"חטא" עצמו נהפך לטוב, "זדונות נעשו לו כזכיות".

ועל־פי־זה יש לבאר שגם הענין ד"עת לעשות לה'" – הענין של עונש כו', כפירוש הרמב"ם בפירוש המשניות – הוא דבר טוב, מכיון שענין העונש עצמו מורה על גודל האהבה כו', כמבואר באגרת הקודש (סימן כב) המשל ד"מלך גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו מרוב אהבתו", (אינו ברור).

כ. וזהו גם הביאור בכללות ענין הגלות, ועד לגודל אריכות הגלות כו', עד כדי כך שאפילו בזמן הגמרא נאמר כבר ש"כלו כל הקיצין", שהכוונה בזה היא – כדי להפוך זאת לטוב כו', על־ידי כללות מעשינו ועבודתנו במשך זמן הגלות, להאיר את חושך העולם ב"נר מצוה ותורה אור".

וכאמור לעיל – הרי זוהי הנקודה דנרות חנוכה, להאיר "על פתח ביתו מבחוץ", עד שפועלים "כליא ריגלא דתרמודאי", ביטול החושך והפיכתו לקדושה.

ומובן, שעבודה זו נפעלת מתוך קירוב דוקא, באופן של אהבת ישראל ואחדות ישראל, ופשיטא – שלא על־ידי הנהגה הפכית, כפי שישנם כאלו שמשתדלים לעשות הכל כדי לגרום למחלוקת חס־ושלום בין חוגי בני ישראל!

אם כוונתם היתה לתקן משהו – היו עושים זאת בדרכי נועם כו', ומכיון שמתנהגים באופן הפכי – הרי רואים בפועל שכל כוונתם אינה אלא לגרום לענין של מחלוקת!...

ולאלו הטוענים אודות מה שמדברים בלהט ובריבוי עצום כל כך אודות ביאת משיח צדקנו – הנה ישנו מכתב של ה"מונקאטשער" שנדפס עוד פעם לאחרונה (אגרות שפירין עמוד רלח ואילך) שבו כותב בפירוש ובאופן חד־משמעי, שאינו משתמע לתרי אפי [בלשונו של כ"ק מורי וחמי אדמו"ר: "מיט אמסטערדאם'ער אותיות"] שצריכים מסירות־נפש בשביל שיבוא משיח צדקנו, על־דרך ובדוגמת המסירות־נפש על ג' הענינים שעליהם נאמר "יהרג ואל יעבור", וזוהי המלחמה האמיתית נגד "ציונות"!...

ה"מונקאטשער" מקובל בכל החוגים לבעל־מעלה, גדול בישראל, לוחם נגד הציונות וכו', והוא כותב בפירוש שיש למסור נפש עבור ביאת משיח צדקנו, ומאריך לבאר שמסירות־נפש זו היא כמו בנוגע לג' הענינים ד"יהרג ואל יעבור"!

וכאמור – אם מתיימרים להלחם נגד "ציונות" – הרי הדרך לכך היא על־ידי מסירות־נפש להביא את משיח צדקנו!...

הלוואי היו מפרסמים מכתב זה – שכבר נדפס בספרו, וכל הרוצה יכול לקנות את הספר, ולראות בעצמו את תוכן המכתב!

כא. ויהי־רצון שכל אחד ואחד יעשה את כל התלוי בו כדי להוסיף בכל הענינים דאהבת ישראל ואחדות ישראל, עד להתעסקות באופן של מסירת נפש. ובוודאי יכול כל אחד ואחד לעסוק בזה, שהרי אין לך דבר העומד בפני הרצון.

ועל־ידי־זה ימהרו ויזרזו עוד יותר את ביטול ענין הגלות (שסיבתו – היפך דאהבת ישראל), בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו.

ולהעיר, שגם אז יהיו כאלו שיצטרכו לענין של מסירות־נפש – לעזוב בחוץ לארץ את הבתים המפוארים, את המכוניות המפוארות וכו'!...

בנוגע לבתי כנסיות ובתי מדרשות – אמרו חכמינו ז"ל (מגילה כט, א) ש"עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל", מה־שאין־כן בנוגע לבתים הפרטיים כו'.

וכמו כן בנוגע לכסף וזהב: בנוגע לכסף וזהב שהרוויחו בדרכים כשרות כו' – נאמר "כספם וזהבם אתם", מה־שאין־כן בנוגע לכסף וזהב שהרוויחו בדרכים בלתי־רצויות כו'!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכאמור – שתיכף ומיד זוכים לגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, באופן דשלימות העם, ביחד עם שלימות התורה ומצוותיה, ובאופן כזה באים לארצנו הקדושה כפי שהיא בשלימותה – שלימות הארץ,

שאז יהיה ה"חוט המשולש" בענין השלימות – שלימות העם, שלימות התורה, ושלימות הארץ.

ולהעיר – מג' דורות של מלכות שמצינו בנוגע למלך המשיח, (הוא ובנו ובן בנו (ראה פירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין פרק י דיבור־המתחיל ועתה (בסופו)).

וזוכים לבוא לבית המקדש השלישי – בית נצחי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך", ושם רואים את הדלקת המנורה בבית המקדש [בכל ערב, או גם בכל בוקר – כידוע הפלוגתא שבין הרמב"ם ורש"י (נסמן ב'לקוטי שיחות' חלק ו עמוד 229 הערה 26)], ביחד עם הדלקת נרות חנוכה, "הנרות הללו אינן בטלין לעולם",

במהרה בימינו ממש, ושמחת עולם על ראשם.

* * *

כב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל תנו רבנן נר חנוכה כו'.

* * *

כג. נהוג לבאר פסוק עם פירוש רש"י בפרשת השבוע, וכן לבאר ענין בהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי על הזהר דפרשתנו.

וכמו כן צריכים להשלים את הביאור בפירוש רש"י ובהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי – מההתוועדות הקודמת (דשבת פרשת וישב), שמפני קוצר הזמן הספיקו להזכיר את השאלות בלבד, כדלקמן.

[מכיון שהיה הפסק של שבוע שלם בין התוועדות הנ"ל להתוועדות זו, והיה מספיק זמן לחשוב אודות השאלות ששאלו בהתוועדות הנ"ל – חשבתי שיהיו כאלו שיתייגעו למצוא את ביאור הדברים, ויפרסמו את הדברים (בקובצים המופיעים מדי שבוע) כדי לזכות את הרבים. ובפועל – לא מצאתי בכל הקובצים, אחד שינסה לתרץ את השאלות הנ"ל!

קובצים אלו הופיעו גם לקראת שבת זו (כבכל שבוע), ישנם אלו שכותבים בקובצים אלו [בחתימת שמותיהם, או – מפני גודל העניוות – בראשי תיבות בלבד, אם ראשי־תיבות השייכים לשמם, או ראשי־תיבות שאינם שייכים לשמם כלל...], ישנה "מערכת" וכו', ואף־על־פי־כן, בכל הקובצים שראיתי לא מצאתי שיתעכבו למצוא ביאור על קושיות הנ"ל.

אין כל צורך למצוא ביאור עמוק כו' כך שיוכלו לומר עליו את התואר ד"עוקר הרים וטוחנן זו בזו"; יכולים לכתוב ביאור פשוט המובן בפשוטו של מקרא, ואדרבה: "כמה דפשיט כו' טפי מעלי". ודבר זה הוא ביכלתו של כל אחד ואחד, שהרי הובטחנו "יגעת ומצאת"!

ידוע פתגם כ"ק מורי וחמי אדמו"ר שישנם חילוקי דרגות באופן קבלת ההשפעה כו', אחד בא עם חבית גדולה ואחד בא עם כוסית קטנה בלבד. ועל־דרך־זה בנידון־דידן: "איני מבקש אלא לפי כחן", כל אחד היה צריך להשתדל ולהתייגע למצוא ביאור על קושיות הנ"ל – לפי ערכו, אבל הצד השוה הוא – שהיתה צריכה להיות שימת־לב לענין זה! (חסר קצת)].

כד. בנוגע לפירוש רש"י בפרשתנו – נתעכב על ענין הדורש ביאור בפשוטו של מקרא, שרש"י אינו מבארו:

בפרשתנו (מג, לב) נאמר: "ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולכאורה, דרוש ביאור בפשוטו של מקרא מהו הטעם ל"השנות החלום" אצל יוסף – חלום אחד אודות "אלומות", וחלום שני אודות "כוכבים"? והרי בנוגע לחלומותיו של יוסף אי אפשר לומר ש"נכון הדבר מעם האלקים וממהר האלקים לעשותו" (כבפרשתנו) – כי קיום החלום היה לאחרי כמה וכמה שנים, שהרי החלומות היו כאשר יוסף היה בן שבע עשרה שנה, וכאשר יוסף נהיה מלך ומושל במצרים (שכתוצאה מזה היה יכול להיות קיום החלום) היה בן שלושים שנה?!

כאשר הבן־חמש למקרא לומד אודות חלומותיו של יוסף בפרשת וישב – לא קשה לו מאומה, מכיון שעדיין לא למד שישנו ענין מיוחד ב"השנות החלום"; אבל לאחרי שלומד בפרשתנו את הפסוק "ועל השנות החלום גו'" – מתעוררת אצלו קושיא (בפשוטו של מקרא) מהו הטעם ל"השנות החלום" אצל יוסף. ואמנם, כמה מפשטני המקרא (הרשב"ם, הרמב"ן, האור החיים, ועוד) מתעכבים על קושיא זו, ומבארים שחלומותיו של יוסף לא היו בלילה אחד, וכיוצא בזה. ואילו רש"י, שענינו לפרש "פשוטו של מקרא" – אינו מתעכב לבאר קושיא זו!

ולכן, בהכרח לומר שענין זה מובן בפשטות כל כך עד שרש"י אינו צריך לבאר זאת, כפי שיתבאר לקמן.

כה. בהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי על הזהר דפרשתנו (לקוטי לוי יצחק עמוד קסח ואילך) מובא מאמר הזהר (קצט, א) "רבי חייא פתח ואמר וכו' וכיון דברא קודשא־בריך־הוא לאדם יהב קמיה אורייתא וכו', מנלן דכתיב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה וכו'".

ומבאר אדוני־אבי־מורי־ורבי את פרטי הלשונות בזה – באותיות הקבלה כו', וענין זה מבואר גם בביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי (בתחלתו). אבל עדיין צריך להבין את הביאור וההוראה מענין זה בעבודת האדם, וכפי שיתבאר לקמן.

כו. האמור לעיל קשור גם עם מאמר הזהר המבואר בהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי שהוזכר בהתוועדות הקודמת (שיחת שבת פרשת וישב סעיף ל"א) – "רבי חייא כד אתא מהתם לארעא דישראל, קרא באורייתא כו' וכד הוו קיימין קמיה כל אינון דלעאן באורייתא, הוה אמר דא אשתדל באורייתא לשמה ודא לא אשתדל באורייתא לשמה, והוה צלי על ההוא דאתעסק לשמה כו' וצלי על ההוא דלא אתעסק בה לשמה כו'", שגם שם מדובר אודות דבריו של רבי חייא בקשר עם לימוד התורה.

וכפי שיתבאר לקמן – ההוראה הנלמדת מענין זה בנוגע לעבודת כל אחד ואחד מישראל.

כז. כאן המקום להשלים גם בנוגע להמדובר בהתוועדות הקודמת אודות פירוש רש"י בפרשת וישב:

על הפסוק "וישב יעקב" כותב רש"י (בין הדברים): "ועוד נדרש בו, וישב יעקב, ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף, צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה".

ושאלו על זה:

מהו הביאור בטענה "לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" – הרי הקב"ה הבטיח ליעקב אבינו "היטב איטיב עמך", ופשיטא שהכוונה בזה היא לא (רק) בנוגע לעניני עולם הבא, כי אם בעיקר בנוגע לעניני עולם הזה ("לישב בשלוה בעולם הזה") – ששם שייכת הבקשה שהקב"ה יצילו מפני עשו?! ועד כדי כך – שאפילו לאחרי שחשש שמא "נתמעטו זכיותי על־ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לפיכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו", סיים "ואתה אמרת היטב איטיב עמך" (בעולם הזה כפשוטו), ואם כן, מהו פשר הטענה "לא דיין לצדיקים כו'"?!

ויש להוסיף בזה:

אפילו אם הקב"ה אינו מסכים עם בקשתו של יעקב "לישב בשלוה" (מאיזה סיבה שתהיה) – הרי אין זו סיבה להביא עליו צרה חדשה, "קפץ עליו רוגזו של יוסף"?!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מצינו אמנם בפירוש רש"י (וישב לז, לד) שענין זה היה עונש על "כ"ב שנה שלא קיים יעקב כיבוד אב ואם", אבל בפסוק דילן מפרש רש"י שהסיבה לכך ש"קצף עליו רוגזו של יוסף" היא – מפני ש"ביקש יעקב לישב בשלוה"?!

וכפי שיתבאר לקמן.

כח. בהמשך להמוזכר לעיל בענין "ביקש יעקב לישב בשלוה" – הרי כאן המקום לעורר עוד הפעם אודות ההצעה שכל בני ישראל יוסיפו בתפילה, הן בהתחלת התפילה – "הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך", והן בסיום התפילה – "אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך", שענין זה יסייע לבטל את המצב ד"מלכיות מתגרות זו בזו", וכתוצאה מכך – מצב של מנוחה ושלוה אצל בני ישראל, "לישב בשלוה", כמדובר לעיל (שיחות י"ט כסלו ושבת פרשת וישב שנה זו) בארוכה.

דהנה, אף שבפירוש רש"י, בפשוטו של מקרא, הובא ענין זה בסגנון של טענה: "אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" – הרי מובן, שטענה זו היתה שייכת רק בזמנו של יעקב אבינו, מה־שאין־כן בימינו אלו, לאחרי שבני ישראל עברו כבר את כל היסורים והתלאות כו' במשך כל שנות הגלות, הרי בוודאי ובוודאי יצאו כבר ידי־חובתם כו', וכמו שכתב אדמו"ר האמצעי ב"שערי תשובה" (שער התשובה פרק ה (ה, ב)) שלאחרי כל הגזירות כו' בטלו ענינים אלו ולא יהיו עוד, ובלשון הכתוב (נחום א, ט): "לא תקום פעמיים צרה", ולכן, בודאי הגיע הזמן שבני ישראל צריכים "לישב בשלוה (גם) בעולם הזה".

ומהעצות לזה – ההוספה בתפילה, הן בהתחלת התפילה – "הריני מקבל כו'", והן בסיום התפילה – "אך צדיקים גו' ישבו ישרים את פניך", באופן של מנוחה והתיישבות, "לישב בשלוה", כנ"ל בארוכה.

כט. בנוגע לענין ד"מלכיות מתגרות כו'" – הנה במדרש רבה (בראשית רבה פרשה מב, ד) הלשון הוא "מלכיות מתגרות אלו באלו", ואילו הלשון (דלעיל) "מלכיות מתגרות זו בזו" מקורו – בלקח טוב (על הפסוק לך יד, א).

והטעם לדיוק הלשון "זו בזו" (כבלקח טוב) ולא "אלו באלו" (כבמדרש רבה) הוא – מפני שבנוגע למצב שאודותיו מדובר עתה, מתאים יותר הלשון "מלכיות מתגרות זו בזו", מלכות אחת במלכות אחרת (ולא "אלו באלו"):

עיקר ההתגרות בימינו אלו היא – בין שתי מעצמות־העל: ארצות־הברית וברית־המועצות, המתגרות אחת בחברתה ("זו בזו").

אין הכוונה להתגרותם בדרום אמריקה – שכן התגרות זו אינה שייכת כלל למצבם של בני־ישראל, אלא הכוונה להתגרותם במזרח התיכון, הן בנוגע ללבנון, והן בנוגע למצרים כו', שבנוגע להתגרות זו צריכים להשתדל ביותר שהדבר לא יפגע חס־ושלום בבני ישראל.

ואף ששם (בלבנון) ישנה התגרות של כמה וכמה מלכיות, מוסלמים ונוצרים וכו' ("אלו באלו"), הרי הסיבה העיקרית לכך היא – התגרותם של שתי מעצמות־העל, ועד שלולי זאת – היתה מתבטלת כבר מזמן ההתגרות המתנהלת בין העמים הקטנים.

ולכן, עיקר ההשתדלות צריכה להיות בנוגע לביטול הענין ד"מלכיות מתגרות זו בזו", ובדרך ממילא – תתבטל התגרותם של שאר המלכיות "אלו באלו".

ל. בנוגע להשפעת התגרות המלכיות ביחס למצבם של בני ישראל – הנה נוסף על האמור לעיל אודות ההוספה בתפילה כו', שזוהי הפעולה העיקרית הנפעלת על־ידי כל בני ישראל, ישנו ענין נוסף הקשור לפעולה על־פי דרכי הטבע (שגם בזה חייבים על־פי התורה) אצל אלו השייכים לכך, והיא – העמידה בתוקף הכי גדול בכל הקשור לענין של בטחון, מבלי לוותר מאומה על דבר שיכול להעמיד בסכנה חס־ושלום את בטחונם של בני ישראל (שולחן־ערוך (ודאדמו"ר הזקן) אורח חיים סימן שכט סעיף ו).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכמדובר כמה פעמים בארוכה שראו במוחש את התוצאה שהיתה בעקבות הוויתורים על עניני בטחון, ולא רק פעם אחת, אלא פעם אחר פעם, ואף־על־פי־כן, חוזרים וממשיכים להתנהג באותה שיטה, מבלי ללמוד מאומה מטעויות העבר.

ב"קעמפ־דייוויד" חתמו על "חוזה שלום" אומלל, שבו החזירו למצרים כל עניני הבטחון — שטחים אסטרטגיים, שדות נפט וכו' וכו', ובכך העמידו בסכנה את בטחונם של 2—3 מליון יהודים (כן ירבו) הדרים בארץ הקודש, וכל זה — תמורת "פיסת נייר" בלבד, חתימה על "הסכם שלום", שעכשיו רואים בעליל עד כמה שוה ערכו של שלום זה... הלוואי ישאר מצב הדברים כפי שהוא כיום, ולא באופן גרוע יותר, רחמנא ליצלן!...

היה אמנם "לחץ כבד" לחתום על הסכם זה, כולל — לחץ גם מיהודים!... ולכן — טועים הם — היה הכרח לחתום על ההסכם. — אם אינך יכול לעמוד בפני הלחץ — אזי חזור לביתך! כיצד יכול אתה להעמיד בסכנה את בטחונם של בני ישראל אך ורק מפני שאינך יכול לעמוד בפני לחץ?!

ואדרבה: אילו היה נעמד בתוקף שלא לחתום על הסכם כזה (המסכן את בטחונם של בני ישראל), והיה מראה שהוא מתכנן לארוז את מזוודותיו ולחזור לביתו — היו רצים אחריו עם כל גינוני הכבוד, פורשים לרגליו "שטיח אדום", וכיוצא בזה, ואז היה הוא הקובע את תוכן הדברים שבהסכם השלום.

מצב הדברים אז היה באופן שנשיא 'ארצות־הברית' היה מוכרח לצאת עם "הסכם חתום" בידי שלשת המדינות (ישראל, מצרים וארצות־הברית), כדי להפגין את יוקרתו לקראת ה"בחירות"... מצדו לא היה איכפת מה יהיה תוכן ההסכם, מה שהיה נוגע לו בעיקר הוא — כאמור — שלא לצאת ללא הסכם חתום בידי שלשת המדינות. ולכן, אם היו עומדים בתוקף המתאים שלא להסכים בשום פנים ואופן לוותר על עניני בטחון — היו חותמים "הסכם שלום" כאשר עניני הבטחון היו נשארים בידי בני ישראל!

ואף־על־פי־כן, מפני העדר ההרגש ד"גאון יעקב", ואדרבה: ההשתדלות להתרפס ולמצוא חן בעיני הגוי — העמידו בסכנה את בטחונם של היהודים הנמצאים בארץ הקודש!

זאת ועוד:

גם לאחרי שהתחוורה להם הטעות המבהילה שעשו בחתימת "חוזה השלום" — לא התאים להם להודות על טעותם ולשנות את דעתם, אלא המשיכו "לשחק" כאילו הסכם זה מהווה "נצחון גדול" עבור בני ישראל, ויש לחגוג את המאורע במסיבות־ראוה ואיחולי "מזל טוב"!

כך התנהגו לאורך כל התקופה של ביצוע פרטי ההסכם, שלב לאחרי שלב, החזרת שליש סיני, שני שלישים מסיני, החזרת שדות הנפט, עד להחזרת כל שטחי סיני, בד בבד עם פירוק ישובי "חבל ימית" — תקופה שארכה משך זמן רב, לאחרי שהיה כבר ברור לכל, גודל הטעות שבזה, ואף־על־פי־כן, המשיכו הם ליישם ולבצע את פרטי ההסכם!

גירשו יהודים מ"חבל ימית", וזאת — למרות שניתנה להם הבטחה ברורה שדבר כזה לא יקרה, וכל זה למה — מפני שהתחייבו והבטיחו לגוי לעשות כן.

הגע עצמך: אדם שנשבע בנקיטת חפץ (בספר תורה!) שמתחייב להזיק לעשרה בני־אדם, האם יעלה על דעת מישהו שיש לאפשר לו לקיים את ההבטחה שקיבל על עצמו בשבועה?! — גם "עורך־דין" שאינו־יהודי, ואפילו ילד קטן, יודע ומבין עד כמה מופרך ומושלל הדבר: האם מפני שקבלת על עצמך החלטה כזו נאפשר לך להזיק לבני־אדם?! — אדרבה: צריכים להעניש אותך על קבלת החלטה זו!

ועל־אחת־כמה־וכמה כאשר מדובר אודות החלטה והבטחה להזיק ולסכן את בטחונם של 2—3 מליון יהודים (לא רק עשרה בני־אדם) — הרי פשיטא שאפילו לאחרי כל ההחלטות וההתחייבויות, עד לאופן של שבועה כו', היה אסור לאפשר קיום הבטחה זו!

ואף־על־פי־כן, מפני גודל הרצון להתרפס ולמצוא חן בעיני הגוי — העדיפו לסכן את בטחונם של

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בני ישראל (גם לאחרי שהיו מודעים לגודל הסכנה) כדי להראות לכל הגוים שהם אנשים המתנהגים על־פי "צדק ויושר", שלא לזוז כמלא נימה מקיום הבטחתם, תהיה איזו שתהיה, גם הבטחה המסכנת את בטחונם של בני ישראל!...

לא. וכאמור, גם לאחרי שראו בעליל מה שנגרם כתוצאה מהנהגה זו – לא לומדים מטעויות העבר, וממשיכים ללכת באותה דרך – להתרפס בפני הגוי ולמצוא חן בעיניו, וזאת – תמורת כל מחיר שבעולם!

כיום מודים כבר כולם שחתימת הסכמי "קעמפ־דייוויד" היתה טעות חמורה ביותר – כפי שכבר נדפס בארץ ישראל (על־ידי אלו שהיו מעורבים בדבר), כל המאורעות שבדבר לפרטיהם, "איש הי' בארץ עוץ ושמו גו'". וכמו כן מודים כיום בנוגע לטעות שנעשתה בפעמים הקודמות כאשר החזירו את שטחי סיני למצרים. ואף־על־פי־כן, ממשיכים להתנהג באותו אופן, פעם אחר פעם.

וכמו כן התנהגו עתה במלחמת "שלום הגליל" (בהבא לקמן – ראה בארוכה שיחות כ"ב סיון, ג' תמוז וז' תמוז תשמ"ב (נדפס גם בקובץ "המאור" סיון־תמוז תשמ"ב)):

כדי להשיג את המטרה הרצויה – היו צריכים תיכף ומיד להכנס לתוך 'ביירות', ולהפטר אחת ולתמיד מכל המחבלים, אם על־ידי גירושם מלבנון ופיזורם בשאר ארצות, או בדרכים כיוצא בזה. ובפועל – היו "רודפי־שלום" (אלו ש"רודפים" ומרחיקים את השלום...) שהתערבו עם שיקולים פוליטיים של נשיאת־חן בעיני הגוי, ולא אפשרו להכנס לתוך 'ביירות' כדי לסיים את הפעולה, וגרמו לעצור באמצע הפעולה, ולהשאיר את החיילים כפי שהם חשופים לפגיעה מצד המחבלים, מצב שהביא לריבוי קרבנות ה'־ינקום־דמם!

המצב הכי גרוע הוא – להתחיל בפעולה מסויימת ולהשאר באמצע במצב של "פוסח על שתי הסעיפים"!

מסופר בתנ"ך (מלכים א' יח, כא) אודות דבריו של אליהו הנביא לבני ישראל: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' האלקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו", כלומר, שהמצב של הליכה אחרי הבעל רחמנא־ליצלן הוא טוב יותר מאשר המצב ד"פוסחים על שתי הסעיפים", כי כאשר הולכים אחרי הבעל חס־ושלום, הנה סוף־כל־סוף יחזרו בתשובה, מה־שאין־כן כאשר נמצאים במצב ד"פוסחים על שתי הסעיפים", שאז לא יודעים שצריכים לחזור בתשובה (ראה רבינו יונה ריש ברכות. שולחן־ערוך ודאדמו"ר הזקן אורח חיים סימן תרג. קונטרס ומעין מאמר יד פרק ב. וראה 'לקוטי שיחות' חלק א עמוד 183 ואילך).

ועל־דרך־זה בענינו – כאשר התחילו בפעולה שנועדה להבטיח את שלומם של בני ישראל, וכבר שילמו עבור זה מחיר כבד ביותר – קרבנות מבני ישראל, ולאחרי כל זה – מפסיקים באמצע הפעולה, ונשארים במצב של "פוסחים על שתי הסעיפים": את הפעולה לא סיימו, ולאידך – השאירו את החיילים חשופים לפגיעה מצד המחבלים, תוך כדי מתן־הוראה שאין להם לירות!...

וכל זה למה – כדי למצוא חן בעיני הגוי, מכיון שמפחדים שמא הגוי לא יהיה שבע־רצון מפעולה זו!

דובר כמה פעמים ש'ארצות הברית' היתה מעוניינת בסיום הפעולה בשלימותה, ומטעם זה – עזב נשיא 'ארצות הברית' את עיר־הבירה לתקופה מסויימת, מתוך תקוה שינצלו את הזמן כדי לסיים את הפעולה, ואף־על־פי־כן, הצורך להתרפס בפני הגוי ולישא־חן בעיניו הוא עד כדי כך – שגם כאשר כל אחד ואחד מבין בפשטות שגם הגוי מסכים ומעוניין בדבר, מפחדים הם לעשות זאת!...

וכתוצאה מזה – מגיעים למצב שצריכים לשחרר אלפי מחבלים, ולאפשר להם לחזור למקומותיהם באופן מאורגן, ולהמשיך – רחמנא ליצלן – בכל פעולותיהם!

כוונת הדברים אינה למחלוקת ושקלא־וטריא שהתנהלה בארץ ישראל האם היה צורך לשחרר אלפי מחבלים תמורת שחרורם של ששה יהודים – לא על זה מדובר עתה, כי אם על הדברים שהביאו לידי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מצב זה – "תחלתו בפשיעה וסופו באונס"! שזהו ההרגש שיש צורך להכנע תיכף ומיד בפני כל לחץ, היפך הגמור מהנהגה באופן של "גאון יעקב"!

וכאמור, שורש הבעיה היא – "רגש הנחיתות" בפני הגוי, והצורך להתרפס בפניו ולישא־חן בעיניו.

ועניין זה, לדאבוננו, גובר והולך: אם בעבר הסכימו להכנע בתנאי שיקבלו "פיסת נייר", הרי כיום מוכנים להכנע גם ללא "פיסת נייר", תמורת הבטחה בעל־פה בלבד, בה בשעה שיודעים איזה ערך יש להבטחה זו! וכל זה – כאמור – כדי לישא־חן בעיני הגוי!

מוכנים להחזיר שטחים נוספים למצרים – אלא הנס הוא שמצרים אינה מוכנה לקבל... הלוואי ימשיך המצב באופן כזה! וכמו כן מוכנים ורוצים להחזיר את השטחים של לבנון, וזאת – למרות שראו את תוצאותיה של שיטה זו.

לב. ועוד הגדילו לעשות – כאשר הקימו בירושלים עיה"ק "ועדת חקירה" על מנת לחקור את חלקם של היהודים במאורעות שאירעו במחנות הפליטים, כדי להראות לכל העמים את גודל מדת ה"צדק ויושר" של בני ישראל, שלא נמנעים מלהוקיע את אנשי הצבא על שלא מילאו את תפקידם באופן המתאים.

הכל יודעים ברור מי הם אלו שעשו את המעשה בפועל ממש – הם עצמם מודים בזה, ואדרבה: הם עוד "מתפארים" בכך שקיימו את המנהג והמסורת של "נקמת גואל הדם" הנהוג אצלם.

ועל־פי־זה – אפילו אם רצונם של שופטי "ועדת החקירה" להראות עד כמה דוגלים הם ב"צדק ויושר", עד כדי כך שאינם נרתעים למתוח ביקורת על יהודים, היו צריכים לפתוח את ה"דין־וחשבון" שלהם בהודעה ברורה וחד־משמעית, שחקירתם העלתה שבפועל ממש נעשתה הפעולה על־ידי אלו ואלו, להוקיעם ולדרוש שיענישו אותם וכו', ורק אחר כך יש מקום להמשיך ולכתוב אודות חלקם של בני ישראל בדבר, שלכל היותר אינו מתבטא אלא בכך ש..ידעו אודות המאורע ולא "מסרו את נפשם" להתערב ולמנוע סכסוך של שתי אומות!

מצד אחד טוענים שאין זה תפקידם של יהודים להיות "שוטר של המזרח התיכון", וביחד עם זה – מאשימים אותם על שלא התנהגו כ"שוטר", להתערב ולמנוע סכסוך שבין שתי אומות!

אלא מאי – "רגש הנחיתות" כלפי הגוי הוא גדול כל כך, עד שאינם מעלים על דעתם את האפשרות להכריז שהגוי הוא זה שביצע את הפעולה (למרות שהדבר ידוע ומפורסם בלאו־הכי), ולכן מאשימים הם רק את היהודים על.."חלקם" (כביכול) בפרשה זו!

לג. ובזה ישנה הוראה ולימוד מימי חנוכה:

נצחונם של בני ישראל בימי חנוכה הוא – שנשארו נאמנים לעם ישראל, לתורה ומצוותיה, והלכו עם התוקף ד"גאון יעקב", מבלי להתפעל מהלחץ של היוונים, ביחד עם ה"מתייוונים" – יהודים ש"רדפו" אחרי היוונים, התרפסו בפניהם והשתדלו לישא־חן בעיניהם, תמורת כל מחיר!

אבל לדאבוננו, ישנם כיום יהודים שהולכים בשיטתם של ה"מתייוונים", והם אלו שגרמו לכל ה"מחדלים" השונים, הן במלחמת יום־כיפור, הן בהסכמי קעמפ־דייוויד, הן במלחמת "שלום הגליל", והן בשאר הענינים שהיו בינתיים!

ולפלא, שבכל המקרים הצליחו אותם "מתייוונים" להטות את הכף, להשפיע ולפעול על כולם (גם אלו שהם בעלי מעמד גבוה יותר בממשלה) שיסכימו לדעתם!

אותם "מתייוונים" יכולים להיות יהודים שמניחים תפילין בכל יום, אבל בענין זה – הם בבחינת "תינוקות שנשבו", מכיון שקיבלו חינוך שצריכים להתפעל מהגוי, להתרפס בפניו ולהשתדל לישא־חן בעיניו, ובלשונם: יהודי בביתך ואדם בצאתך!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ולכן, אף שבענין זה הם בבחינת "תינוקות שנשבו" – אין זה מצדיק את העובדה שממנים יהודי כזה בתור "שר" ("מיניסטר") ומנהיג בישראל, כאשר רואים שהנהגתו ושיטתו גורמת למחדל אחרי מחדל!...

לד. לכאורה, יש מקום לשאלה: מהי התועלת בכל הדברים האמורים – הרי כבר דובר ברוח זו כמה וכמה פעמים, ואף־על־פי־כן לא הועילו הדברים?! – הנה המענה לכך בפשטות:

רואים במוחש שטבע האדם הוא – שכאשר חותכים בסכין את אצבעו הקטנה, צועק הוא מרוב כאב. וכאשר שואלים אותו: וכי חושב אתה שצעקה זו תמעיט את הכאב? – משיב בשלילה. הוא לא "טפש" לחשוב שיוושע על־ידי צעקתו. הוא יודע שיש לטפל בזה באופן כך וכך, וכאשר מדובר אודות מקרה חמור יותר – יש לקרוא לרופא, וכיוצא בזה. אבל אף־על־פי־כן, התגובה הראשונה שלו (ללא כל חשבון) היא – צעקה, וטעם הדבר – מכיון שמדובר אודות חתך שנעשה באצבע שלו, דבר הכואב לו!

והנמשל – מובן ופשוט!

אבל ביחד עם זה, ישנה עצה שהיא בוודאי תועיל (במוקדם או במאוחר), והיא – העצה האמורה לעיל אודות ההוספה בתפילה, הן בהתחלת התפילה – אמירת "הריני מקבל עלי כו'", והן בסיום התפילה – "אך צדיקים גו' ישבו ישרים את פניך".

וכאמור – עצה זו חייבת להועיל, על־פי המבואר ב'תורת אמת' אודות גודל העילוי דתפילת הציבור, שמכיון ש"הן א־ל כביר ולא ימאס" (איוב לו, ה. וראה ברכות ח, ריש עמוד א), הרי בוודאי שתפילה זו מתקבלת ופועלת פעולתה – שנפעל הענין ד"ישבו ישרים את פניך", "לישב בשלוה".

ואלו שהתנהגו עד עתה באופן בלתי־רצוי – הנה על־ידי פעולה זו, בוודאי "יערה עליהם רוח ממרום", ומכאן ולהבא הנה הם בעצמם ישנו את הנהגתם, ויתחילו להתנהג על־פי הוראות התורה – לעמוד בתוקף ד"גאון יעקב".

ועל־ידי־זה נזכה בקרוב ממש לשלימות הענין ד"ישבו ישרים את פניך" – "יראה גו' אל פני האדון ה'" (משפטים כג, יז), בבית המקדש השלישי, כאשר יקויים היעוד "והיה מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני" (ישעיה סו, כג), שאז יהיה ענין העליה לרגל בכל שבת ושבת, ובוודאי – בשבתות מיוחדות, בשבת זו – שבת חנוכה,

בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

לה. הביאור בפירוש רש"י בפרשת וישב:

המאורע ד"רוגזו של יוסף" התרחש כאשר יוסף היה בן שבע עשרה שנה. ולכאורה אינו מובן: וכי רק אז "ביקש יעקב לישב בשלוה" (שלכן דוקא אז "קפץ עליו רוגזו של יוסף"), הרי לפני־זה עברו כבר כמה שנים שבהם ישב יעקב בשלוה (לא רק "ביקש לישב בשלוה") – כי: כאשר נולד יוסף, רצה יעקב לחזור לארץ כנען, ולבקשתו של לבן התעכב עוד שש שנים, ואחר כך התעכב בדרך ב' שנים, עד שהגיע לארץ מגורי אביו – בהיות יוסף בן ה' שנה, ואם כן, מאז שחזר יעקב לארץ מגורי אביו, עד שיוסף היה בן שבע עשרה שנה (תשע שנים לערך) – ישב יעקב בשלוה, ועל־פי־זה אינו מובן: מה התחדש עתה – כאשר יוסף היה בן שבע עשרה שנה – שפתאום "ביקש יעקב לישב בשלוה", ולכן "קפץ עליו רוגזו של יוסף"?!

והביאור בזה:

דברי רש"י "ביקש יעקב לישב בשלוה", באים לאחרי הקדמתו בפסוק שלפני־זה: "יעקב ראה כל האלופים (אלופי עשו) הכתובים למעלה, תמה ואמר, מי יכול לכבוש את כולן. מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף, וכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שמכלה ושורף את כולם". ומזה מובן, שהמשמעות ד"ביקש יעקב לישב בשלוה" היא – ביחס לפעולתו בנוגע לעשו, היינו, שבמקום ללכת אל הר שעיר [כפי שהבטיח "עד אשר אבוא אל אדוני שעירה" (וישלח לג, יד ובפירוש רש"י)] כדי לפעול על עשו להחזירו למוטב וכו' – "ביקש יעקב לישב בשלוה" ולא לעסוק בענין זה.

ולכן: בשנותיו הראשונות של יוסף, כאשר היה צעיר לימים – הנה טענה זו (מדוע יושב בשלוה ואינו הולך לפעול על עשו) אינה חזקה כל כך, מכיון שיש מקום לומר שעדיין לא נשלם כוחו של יוסף שעל־ידו יכולים לנצח את עשו ("ניצוץ יוצא מיוסף ששורף ומכלה את כולם"); אבל לאחרי שיוסף נעשה "בן שבע עשרה שנה", שאז נעשה הענין ד"תולדות יעקב יוסף" בשלימות, "שהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו", ו"כל מה שלמד משם ועבר מסר לו" – הנה מכיון שכבר נשלם כוחו של יוסף, שוב אין כל סיבה לעכב את הפעולה עם עשו.

ומשום זה, כאשר "ביקש יעקב לישב בשלוה" ולא לעסוק בענין ד"לשפוט את הר עשו" בהיות יוסף בן שבע עשרה שנה (לאחרי שנשלם כוחו) – אזי "קפץ עליו רוגזו של יוסף", מדה כנגד מדה: מכיון שלא התעסק לפעול על עשו בכוחו של יוסף ["בית יוסף להבה ובית עשו לקש, ניצוץ יוצא מיוסף ששורף ומכלה את כולם"], לכן "קפץ עליו רוגזו של יוסף" דוקא.

ועל־פי־זה מתורצות כל השאלות דלעיל – בפשטות.

לו. הביאור בנוגע ל"השנות החלום" אצל יוסף:

החילוק שבין חלום פרעה לחלום יוסף הוא – שאצל פרעה היו שני החלומות שוים, אלא שחלום אחד עסק ב"פרות" וחלום שני עסק ב"שבלים", אבל – כאמור – תוכן החלומות שוה בכל הפרטים (הן בנוגע למספר שני השבע והרעב, והן בנוגע לפתרון הבליעה וכו'); מה־שאין־כן אצל יוסף – היו שני חלומות שונים זה מזה, כדלקמן, ולכן לא שייך לומר על זה "השנות החלום" – מכיון שאין זה חלום אחד החוזר ונשנה ב' פעמים (כחלום פרעה), כי אם שני חלומות שונים.

והביאור בזה:

החלום הראשון הוא: "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה גו' והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוינה לאלומתי". ותוכנו – ביטול והשתחוואה של השבטים אל יוסף בעניני שדה ("מאלמים אלומים בתוך השדה"), היינו, שיהיו זקוקים אליו כדי להשיג תבואה כו', כאשר היה משביר בר לכל עם הארץ.

אבל החלום השני הוא: "והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי" – שבחלום זה: (א) נוסף גם שמש וירח – יעקב ובלהה, שלא הוזכרו בחלום הראשון, (ב) השבטים נמצאים במעמד ומצב של "כוכבים", מצב נעלה יותר באין־ערוך ממעמדם ומצבם בחלום הראשון בהיותם "מאלמים אלומים בתוך השדה", בדוגמת כוכבים המאירים כו', ותוכנו – ביטול והשתחוואה של השבטים (כוכבים, כולל – "השמש והירח") אל יוסף בארמון המלכות, ולא רק "בשדה" (בעת מילוי תפקידו כ"משביר בר" – בעניני תבואה השייכים לשדה).

ונמצא, ששני חלומות אלו מדברים אודות ב' זמנים ומצבים שונים, ולכן אין זה "השנות החלום", כי אם שני חלומות שונים.

לז. הביאור בהערות אדוני־אבי־מורי־ורבי:

ב' הענינים המבוארים בזהר אודות רבי חייא (הן בפרשתנו והן בפרשת וישב) – יש בהם הוראה עבור לומדי תורה:

בדברי הזהר בפרשת וישב – ישנה הוראה שצריכים להשתדל עבור כל הסוגים דלומדי התורה, הן אלו שלומדים לשמה, הן אלו שלומדים שלא לשמה, והן אלו שהיו במעמד ומצב בלתי־רצוי כו'.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובדברי הזהר בפרשתנו ישנה הוראה בנוגע לאופן הפעולה בזה – שמכיון שצריכים לפעול אצל כל הסוגים דלומדי תורה, צריכים להקדים את כל פרטי הדרגות שבלימוד התורה – שהם ד' הענינים ד"אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה".

ויש להאריך בזה, ותן לחכם ויחכם עוד.

לח. כאן המקום להודות לאלו שעסקו בפרסום ההצעה אודות אמירת "הריני מקבל עלי כו'" ו"אך צדיקים יודו לשמך גו'" – על־ידי־זה שהדפיסו זאת בעיתון, ועוד הוסיפו – להדפיס זאת באופן שכל מי שרוצה יוכל לגזור את הקטע שבו מופיעים ענינים אלו, על מנת להדביקם בסידורו, ותבוא עליהם ברכה.

ובהמשך לזה – אתן להם בקבוק משקה, כדי לארגן התוועדות בימים הבאים, ובפרט ב"זאת חנוכה" – יום סגולה מיוחד (כמבואר מעלתו בדרושי חסידות בכמה מקומות), כדי לקבל החלטות טובות להוסיף בכל הענינים דאהבת ישראל ואחדות ישראל, באופן ד"איש את רעהו יעזורו".

ויהי־רצון שכל פעולות אלו יצטרפו ויתלכדו יחדיו – להיות "ידא אריכתא", ועל־ידי־זה יזכו לקבל את כל הענינים מידו של הקב"ה – "ימינך פשוטה לקבל שבים",

עדי קיום היעוד שהקב"ה "אוחז בידו ממש איש איש ממקומו, כענין שנאמר ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל",

בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, וכפסק־דין הרמב"ם: "מיד הן נגאלין".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן משקה להרב דוד שי' רסקין, ולהרב גרשון בער שי' יעקבסאן].

הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה.

לאחרי תפלת מנחה, תפלת ערבית והדלקת נר חנוכה – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "שיבנה בית המקדש".

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שני עמ' ב

לאוצר' [כמבואר לקמן (ז.)], ופירושו, **לֹא תַכִּנִּים דְּבָרֶיךָ** – כלומר אל תמנע מלומר את דעתך **מִפְּנֵי אִישׁ**, אף שהוא רבך.

התוספתא ממשיכה, ומביאה דברי מוסר הנוגעים לעדים ולדיינים: **וְיִהוּ עֵדִים יוֹדְעִים אֶת מִי הֵן מְעִידִין**, כלומר שאם מעידים עדות שקר אין היא נוגעת רק לבעל דין שבאו להפסידו, אלא מעידים הם כביכול על הקדוש ברוך הוא, שמחמת ששיקרו יצטרך לטרוח להשיב את הממון לבעליו, וכמו כן ידעו **לִפְנֵי מִי הֵן מְעִידִין**, ולא יעיזו פניהם בפני הקב"ה שעדותם עליו, **וּמִי עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן**, כלומר שהקדוש ברוך הוא עצמו עתיד להענישם אם ישקרו, שכן הם מעידים לפני הקדוש ברוך הוא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יט יז) **'וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה'"**, ו'שני האנשים' הכוונה לשני העדים, ו'אשר להם הריב', הכוונה לבעלי הדין.

וְיִהוּ הַדַּיָּנִין יוֹדְעִין אֶת מִי הֵן דָּנִין – כלומר שאם עיוותו את הדין אין זה נוגע רק לבעל דין שהפסידוהו שלא כדין, אלא גם לקדוש ברוך הוא, שמחמת שעיוותו את הדין יצטרך לטרוח להשיב את הממון לבעליו, **וְלִפְנֵי מִי הֵן דָּנִין, וּמִי עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן**, כלומר שהקב"ה עצמו עתיד להענישם אם יטו את הדין, שכן הם דנים לפני הקב"ה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים פב א) **'אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט'**, והכוונה שהקב"ה שופט יחד עם הדיינים הנקראים 'אלהים', **וְכֵן בְּיְהוֹשָׁפָט הוּא אוֹמֵר** (דברי הימים ב' יט ו) **'וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּׁפְטִים, רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי (אם) לַה'"**. **שֶׁמָּא יֹאמַר הַדַּיָּן**, כיון שכה חמור הוא עונש הטועה בדין, **מַה לִּי בַּצַּעַר הַזֶּה** להענש אם אטעה, הרי כמה שאתאמץ לדון דין צדק, שמא לבסוף אטעה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – על כן ממשיך הפסוק ואומר **'עִמָּכֶם בַּדָּבָר מִשְׁפָּט'**, כלומר כפי שעלתה על דעתכם בשעה ששמעתם את הטענות, כך שיפטו במשפט, שכן אין רצון הקב"ה שתמנעו מלדון אלא שתכוונו את ליבכם להוציא משפט אמת וצדק כפי שלבכם נוטה, ומי שעושה כן אינו נענש. וכן אמרו, **אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת**, ויתכוין להוציא משפט אמת וצדק, ושוב לא יענש.

הגמרא מבארת את דעת תנא קמא השנויה לעיל [בתחילת העמוד] שסבר 'נגמר הדין, אין אתה רשאי לבצוע'. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי גְּמַר דִּין**, שאחריו שוב אסור לדיין לעשות ביניהם פשרה. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, כגון שהדיין כבר אמר, **אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי**.

הגמרא מביאה את דעתו של רב להלכה: **אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה** שמצוה על הדיין לעשות פשרה.

מקשה הגמרא: **אִינִי** – האם כך הוא, שרב סובר שמצוה לעשות פשרה, **וְהָא רַב הוּנָא, תַּלְמִידֵיהּ דְּרַב הָוָה** – תלמידו של רב היה, ומן הסתם נהג כפי דעתו, **וְכִי הֲוָה אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא** – וכאשר היו באים לפני רב הונא לדון, **אָמַר לְהוּ, אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ** – אם רצונכם בדין תורה, אדון אתכם, **אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ** – ואם רצונכם בפשרה, אפשר ביניכם. ואם דעת רב שמצוה לעשות פשרה, מדוע הציע להם רב הונא לעשות דין. משיבה הגמרא: **מַאי מִצְוָה נַמִּי דְּקָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה,**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

פרשת מקץ

כרך כ, ב

מתורגם ללשון הקודש

א.
"אין והכן אלא שבת"

על הפסוק[1] "וירא יוסף... ויאמר לאשר על ביתו... וטבוח טבח והכן...", נאמר במדרש[2]: "והכן, אין והכן אלא שבת[3], היך מה דאת אמר (=כנאמר) והיה ביום הששי והכינו..."[4], הדא אמרה (=זאת אומרת) ששמר יוסף את השבת קודם שלא תינתן"[5].

מפשטות לשון המדרש ניתן לטעות, שהכוונה בכך היא להבדיל את יוסף משאר אחיו, ואת שמירת השבת משאר המצוות. כלומר, שהוא – ולא השבטים האחרים – שמר שבת; שמר שבת – ולא מצוות אחרות.

חז"ל[6] אומרים שהאבות קיימו את כל מצוות התורה, למרות, שלא נצטוו על כך, ונאמר אצל אברהם[7] "למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו", וודאי הוא שגם אצל יעקב קויים "יצוה את בניו" – את כל בניו[8], וכפי שכותב רש"י במפורש בפירושו על הש"ס[9] "שבני יעקב שומרי מצוות היו, דאף־על־פי שלא ניתנה תורה מקובלין היו מאבותיהן"[10] –

אלא, כוונת המדרש איננה לשלול את קיום שאר המצוות על ידי יוסף[11] ואת קיום מצות השבת ושאר המצוות על ידי השבטים[12], אלא לציין ששמירת השבת על ידי יוסף נלמדת מן הפסוק – ("הדא אמרה")[13] – ואילו המצוות האחרות שקיים יוסף, וכן קיום מצות שבת וכל המצוות על ידי כל השבטים[14], אינם נאמרים במפורש בפסוקים[15].

ענין זה, הדגשת מעלת שמירת השבת על ידי יוסף מופיע במדרש גם במקום אחר[16]:

"מי הקדימני ואשלם*[16], מדבר ביוסף שהוא הקדים ושימר את השבת עד שלא ניתנה, וטבוח טבח והכן, אמר רבי יוחנן ערב שבת היתה ואין והכן אלא לשבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו... (ובסיום המדרש נאמר) אמר הקדוש־ברוך־הוא: יוסף, אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה התורה, חייך שאני משלם לבן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת".

ממדרש זה מובן, בהמשך לאמור לעיל, שההדגשה המיוחדת על שמירת השבת של יוסף איננה רק משום

---

1) פרשתנו מג, טז.

2) ב"ר פצ"ב, ד. וש"נ.

3) בכ"מ (מכילתא בשלח יג, יט. לקח טוב שם) "אין והכן אלא ערב שבת", במכילתא דרשב"י שם "אלא לצורך שבת". בבמדב"ר פי"ד, ב (בסופו) "ע"ש היתה ואין הכן אלא לשבת". וראה תנחומא נשא כח בסופו (ותנחומא באבער שם לג): והרי אין דרך המלכים להכין מיום לחבירו כו'. ובפשטות זוהי כוונת הב"ר שבפנים – ראה רבינו בחיי כאן. פי' מהרז"ר לב"ר כאן. ועוד. בהלשון "אין והכן אלא שבת" – ראה לקמן הערה 64.

4) בשלח טז, ה.

5) כ"ה בב"ר לפנינו, וביל"ש כאן "עד שלא תינתן". ועד"ז הוא לפי כמה גירסאות במדרש (ראה ב"ר הוצאת תיאודור־אלבק. ושם גם גירסא "קודם שתינתן"). ובבמדב"ר ותנחומא שם: "עד שלא ניתנה".

6) ראה יומא כח, ב. משנה סוף קדושין. פרש"י תולדות כו, ה (מב"ר פס"ד, ד. וש"נ) לגבי אברהם. וראה פרש"י תולדות שם יב. כז, ג. ט (בנוגע ליצחק). וישלח לב, ה (בנוגע ליעקב). וראה ויק"ר פ"ב, יו"ד.

7) וירא יח, יט.

8) וראה בארוכה פרשת דרכים בתחלתו (דרוש א' וב'), בית האוצר (בתחלתו) וש"נ – אם קיום המצות דהאבות והשבטים הי' רק להחמיר על עצמם או גם להקל, שיצאו מכלל בני נח ודינם כישראל. וראה ע"ד הפשט – לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 145 ואילך. 265 ואילך. וש"נ. ועוד.

9) חולין צא, א ד"ה פרע להן – בפירוש פסוק זה ("וטבוח טבח גו'").

10) להעיר ממדרש לקח טוב כאן: מכאן שהיו אבותינו נהוגים במצות קודם מ"ת.

11) ראה יפ"ת (השלם) כאן: וה"ה לכל המצות.

12) ראה מדרש שכל טוב כאן: מכאן שהיו האבות והשבטים שומרין מצות שבת עד שלא ניתנה.

13) להעיר מלשון המדרש (ב"ר פי"א, ז) "אברהם שאין כתוב בו .. יעקב שכתוב בו כו'". ובמפרשים שם.

14) וכן יש לפרש לכאורה בכמה מקומות בחז"ל (ראה הערה 6) דא' בנוגע ליצחק ויעקב שקיימו מצות פרטיות, וכן בנוגע לכמה מהשבטים (כבויק"ר שם: "יהודה קיים מה שכתוב בתורה"), שהפירוש בזה, שבמצות אלו ובאנשים אלו ישנו לימוד מכתובים.

15) ראה חולין צא, א. ובהנסמן בהערה 8.

16) במדב"ר פי"ד ב (בסופו).

*16) איוב מא, ג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שאצלו נאמר הדבר בפסוק, אלא שאצלו היתה שמירת השבת בעלת יתרון[17] לעומת קיום שאר המצוות על־ידו[18], ולעומת קיום המצוות על ידי שאר השבטים, עד אשר כתוצאה מכך זכה דוקא בן בנו של יוסף לשכר מיוחד על שמירת שבת, ואדרבה – זוהי הסיבה לכך שדוקא שמירת השבת של יוסף מוזכרת במפורש בפסוק.

יש להבין: מהי המעלה המיוחדת של שמירת השבת על ידי יוסף לעומת שמירת השבת של שאר השבטים[19], וכיצד היא נרמזת במילים "וטבוח טבח והכן"?

ב.
מדוע הוכחה בדרך השלילה?

כן יש להבין את ההוכחה מן הכלל "אין והכן אלא שבת" על כך ש"שמר יוסף את השבת":

כפי שמבינים בפשטות, ההוכחה היא, שמכיון שיוסף הורה להכין את המאכלים לשבת לפני שבת, הרי זאת הוכחה לכך שביום השבת עצמו לא יכלו לבצע את מלאכת הבישול וכדומה.

אך לפי זה דרוש הסבר: מדוע נרמז הענין של קיום מצות שבת על ידי יוסף במדרש באופן עקיף – שכמסקנה מכך שהוא הכין מערב שבת לשבת, ניתן להסיק שבשבת הוא לא היה יכול להכין ולבצע מלאכה[20]? והרי, לכאורה, התורה היתה צריכה לספר לנו אודות קיום מצות השבת על ידי יוסף באופן ישיר – בלשון דומה לנאמר במכילתא.

במכילתא[21] אנו אכן מוצאים הוכחה זו באופן חיובי: מכך שיוסף הכין בערב שבת אפשר ללמוד, שהוא קיים את הציווי[22] "זכור את יום השבת", אשר בענינו, בהכנה, הוא מתקיים דוקא לפני שבת – בימות החול – בערב שבת[23],

וכפי שנאמר במכילתא[24], שמן הפסוק "זכור..." לומדים "תהא זוכרו באחד בשבת שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת".

ג.
"קודם שלא תינתן"

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר מדוע מוסיפים במדרש ומדגישים ששמירת השבת על ידי יוסף קויים "קודם שלא תינתן". והרי, תמוה, וכלשון ה"יפה תואר"[25] "מאי קא משמע לן, פשיטא שבימי יוסף לא ניתנה עדיין"?

בעל ה"יפה תואר" משיב "ושמא מפני שלכאורה היה איסור בדבר שלא ניתנה עדיין, דבן נח ששמר שבת חייב מיתה[26] (כי נאמר[27] עוד לפני מתן תורה "לא ישבותו") לכן אמר דמכל מקום היה שומרו"[28].

אך לפי הסבר זה לא היה צורך להדגיש שמצות השבת עדיין לא ניתנה אז, אלא היה צורך להדגיש שהיא ניתנה (מאוחר יותר) דוקא לבני ישראל. כי הענין של בן נח ששבת חייב מיתה אינו חל רק לפני מתן תורה, אלא גם אחרי מתן תורה, אחרי שניתנה[29], ואם כך צריך היה הדבר להיאמר בביטוי המתאים לכך, כגון "ששמר יוסף את השבת שניתנה רק לישראל" וכדומה.

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: "נתינה"[30] אפשרית כאשר הדבר שניתן קיים במציאות, וה"נתינה" גורמת רק

---

17) ומובן שכ"ה גם לפי הדרשה בב"ר שלפנינו. אלא שר"י מוסיף (במדב"ר שם) את ענין השכר "שאני משלם לבן בנך כו'".

18) ועד"ז ביעקב "שכתוב בו שמירת שבת .. קבע תחומין מבעוד יום" (ב"ר פי"א, ז), "ששמר יעקב את השבת קודם שניתן" (שם פע"ט, ו (בסופו)). וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 241 ואילך.

19) ביפ"ת השלם לב"ר כאן: אלא נקט שבת אגב אורחי' דסעודו', ועוד כי השבת הוא אות ועיקר גדול ששקולה כנגד כל המצות*. ועוד דהוי חידוש משום דבן נח מוזהר עליו.

אבל טעמים אלו מסבירים רק הטעם מדוע יש בו לימוד מפורש ששמר את השבת אף שקיים כל המצות. ובבמדב"ר הנ"ל משמע שיש יתרון בעצם שמירת שבת שלו, כבפנים.

20) ואף שגם ביעקב למדין ששמר את השבת מזה ש"ויחן את פני העיר, נכנס בערב שבת" (ב"ר פע"ט שם), שם י"ל דבא להודיע לא רק ששמר את השבת, אלא "דקבע תחומין", מצוה מיוחדת (ראה מפרשי המדרש שם. וראה לקו"ש שם), משא"כ בנדו"ד ביוסף. ועצ"ע.

21) בשלח שם. וכ"ה בתדא"ר פכ"ד (כ"ו).

22) יתרו כ, ח.

23) אף שבשבת עיקר המצוה דזכור היא לכאורה לקדש את השבת בדברים, מצות קידוש היום – ראה פסחים קו, א. רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"א.

24) יתרו שם. פרש"י שם. וראה ביצה טז, א. רמב"ן עה"פ. מפרשי רש"י שם. שו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ב ס"י.

25) השלם לב"ר כאן.

26) סנהדרין נח, סע"ב.

27) נח ח, כב.

28) ומסיים "וטעם היתרו פי' לעיל". וכוונתו לכאורה לדעתו שיצאו מכלל בני נח – ראה בהנסמן בהערה 8.

29) ואדרבה, ממ"ש "קודם שלא תינתן", "עד שלא ניתנה", הסברא נותנת דלא הי' אז האיסור דגוי ששבת, מאחר שלא ניתנה עדיין, וראה בית האוצר בתחלתו.

30) ולא "לפני שנאמרה" או "לפני שנצטוו עלי'" וכיו"ב. וראה לקמן הערה 33.

*) ועד"ז הוא ברמב"ן תולדות כו, ה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לכך, שהדבר יוצא ממקום ומרשות אחת ועובר לידי רשות אחרת ולמקום אחר[31].

וכיון שלגבי השבת מדגישים במיוחד[32] "קודם שלא תינתן", "עד שלא ניתנה"[33], מובן שהשבת קיימת לפני כן, והיא ניתנת[34].

ד.
שבת – כבר מבראשית

ההסבר לכך הוא:

נאמר בתורה[35], שאחד הטעמים למצות שבת – זכירת שבת[36], שמירת שבת[37] וכדומה – הוא "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ .. וינח ביום השביעי", "וביום השביעי שבת וינפש".

מכך מובן, שכבר בששת ימי בראשית היתה השבת מובדלת משאר ימות השבוע. כפי שאומרת התורה מיד בפרשת בראשית בתחילת הסיפור על הבריאה[38] "וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו... ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו". אלא שהציווי לישראל ניתן רק לאחר יציאת מצרים – בזמן מתן תורה, ולפני כן במרה – לאחר יציאת מצרים[39].

כפי שמבאר הרמב"ם ב"מורה נבוכים"[40], ששני טעמים אלו למצות שבת – בדברות הראשונות נאמר "כי ששת ימים..." ו"במשנה תורה[41]: וזכרת כי עבד היית במצרים... על כן צוך ה' אלקיך..." – הם "מפני שהם לשני עלולים מתחלפים .. כי העלול במאמר הראשון הוא כבוד היום והגדילו .. אמנם תתו לנו תורת השבת וצוותו אותנו לשומרו הוא עלול נמשך לסיבת היותנו עבדים במצרים". כלומר, הסיבה לכך שמצות שמירת השבת שייכת רק לישראל, ולא לעמים אחרים, למרות שגם הם נכללים ב"כולם נבראו ונתחדשו במעשה בראשית"[42], משום "היותנו עבדים למצרים אשר לא היינו עבדים ברצוננו ובעת שחפצנו ולא היינו[43] יכולים לשבות"[44].

לפי זה מובן במה היתה שונה לפני מתן תורה מצות שבת מיתר מצוות התורה: המצוות האחרות – "מציאותן" התחדשה בזמן מתן תורה, ולפני כן הן לא היו קיימות כלל – הן לא היו "חפצא" בפני עצמן, "חפצא" של מצוה. בקיום המצוות לפני מתן תורה היה קיים רק מעשה ה"גברא" – פעולת האדם[45].

לעומת זאת השבת, הרי היום השביעי כבר נבדל מעצם בריאתו, משום "וינח ביום השביעי". ויוצא מכך, שה"חפצא" של יום השבת כבר היה לפני מתן תורה, מאז ששת ימי בראשית[46], אם כי לא היה עדיין הציווי ל"גברא", לישראל, ולכן לא היה זה חפצא של מצות ה' לאדם.

לפי זה ניתן להבין מדוע נלמד הענין[47] שהשבת אינה שייכת לבני נח מן הפסוק[48] "ויום ולילה לא ישבותו", הנאמר לגבי נח – משום שה"חפצא" של שבת כבר היה קיים אז[49].

ה.
"נתינת" השבת מרשות לרשות

וזהו ההסבר לכך שלגבי השבת מופיעים הביטויים "קודם שלא תינתן", "עד שלא ניתנה":

---

31) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 50 ואילך.

32) נוסף על מה שנאמר בנוגע לכל התורה כולה – משנה סוף קידושין. ולהעיר שביומא (שבהערה 6), במאמר רב, לא הובאו התיבות "עד שלא ניתנה". ולהעיר מויק"ר שם – "עד שלא ניתנה תורה להם והם עשו אותה מאליהן". וראה גם במדב"ר שם.

33) ואין לומר שההוספה ד"קודם שלא תינתן" גבי שבת היא משום ששבת ניתנה לפני נתינתה הכללית – מ"ת, בפרשת המן ולפנ"ז במרה (ראה שבת פז, רע"ב ובתוס' שם. ועוד) כי נוסף ע"ז דאז הו"ל לשנות ולומר "לפני שנאמרה", "לפני שנצטוו", וכיו"ב (ראה שבת שם: כאשר צוך במרה) – אינו מובן למאי נפק"מ כאן מתי ניתנה. ובבמדב"ר שם מפורש: אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה התורה.

34) להעיר ממארז"ל (שבת י, ב) "א"ל הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם", נוסף על מרז"ל שם (פח, ב) בנוגע לכל התורה. גם שם מדגיש "חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעים דורות קודם שנברא העולם" (וראה פרש"י שם. פי' רב ניסים גאון שם).

35) יתרו שם, יא. תשא שם, יז.

36) יתרו שם.

37) תשא לא, יז ואילך.

38) ב, ב־ג.

39) ראה לעיל הערה 33.

40) ח"ב פל"א. וראה בארוכה אברבנאל למו"נ שם. רמב"ן ואתחנן ה, טו. וראה גם נזר הקודש (הארוך) לב"ר פי"א, ז. לקו"ש חי"ב ע' 111 ואילך.

41) ואתחנן שם.

42) אברבנאל למו"נ שם.

43) להעיר משמו"ר דלקמן הערה 49.

44) וראה גם חינוך מצוה לא, לב.

45) ראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 226 ואילך. וש"נ.

46) ועפ"ז יש להסביר הדעה (ב"ר פט"ז, ה) דלאדם הראשון נתן הקב"ה מצות שבת.

47) סנהדרין נח, ב.

48) נח ח, כב.

49) וי"ל שמטעם זה תקן להם משה לישראל (במצרים) את יום השבת לנוח – שמו"ר פ"א, כח. פ"ה, יח. וש"נ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אף לפני הציווי על שמירת שבת היתה השבת קיימת באותה מהות כפי שהיא מאוחר יותר – לאחר ה"נתינה" – יום שביתה ממלאכה, אלא שאז היא היתה ברשות אחרת, נעלה יותר, ברשות הנותן: השבת היתה יום מיוחד משום שהקדוש־ברוך־הוא "שבת" ביום זה כביכול, ממלאכתו. "נתינת" השבת העבירה אותה מרשות הנותן גם לרשות המקבל. כלומר, שהשביתה תגיע ל"גברא", לישראל כאן למטה.

לפני "נתינת" השבת ממי שנאמר עליו "וישבות ביום השביעי", ה', היא לא היתה שייכת לאף אחד אחר. במילים אחרות: אין בכחו של ה"נברא" לגרום לכך שיום השבת יהיה אצלו בדומה ליום השבת אצל ה"בורא"[50], ולכן אין מקום לכך שהוא ישבות ממלאכה. במתן תורה התחדשה ה"נתינה" בכללה ובפרטיה – כיון שבמתן תורה בטלה הגזירה, ונקבע ש"העליונים ירדו לתחתונים"[51], ובמיוחד לגבי שבת (הרי כשם שמצות מילה נעשית חפץ דמצוה[52] כבר לפני מתן תורה) – "ציווך במרה", השבת צוותה כבר לגברא – הקדוש־ברוך־הוא "נתן" לישראל את הזמן של היום השביעי, את ה"חפצא" של שבת, כך שהוא "יהיה" אצלם חפצא של מצוה[53], וישפיע בתוך היהודי כאן למטה.

ו.
יוסף לעומת שאר השבטים

ויש לומר, שזוהי המעלה של שמירת השבת על ידי יוסף לעומת שמירת השבת על ידי השבטים:

קיום המצוות על ידי האבות והשבטים לפני שנצטוו, נעשה באופן שאותו יכולה לחדש פעולת האדם. אך לא היה בכוחם לשנות את מציאותו וטבעו של ה"חפצא" מכפי שהוא נברא – ה"חפצא" (מצה וכדומה) לא נבדל על ידי פעולתם מחפצים אחרים שכמותו, ולא הפך לחפצא של מצוה. וכך לגבי השביתה בשבת על ידי השבטים, שהיתה זו רק פעולתו של הגברא, ואילו את ה"חפצא" של השבת כזמן, לא היה בכחם לשנות, ושביתתם ממלאכה רק היתה סימן ל"כי בו שבת...".

ואילו אצל יוסף, הרי שמירת השבת שלו מוזכרת במפורש בתורה, והיא נעשתה למציאות מיוחדת בעולם, מציאות נצחית[54].

ויש לומר, שהסיבה לכך היא:

ידועה[55] מעלתו של יוסף לעומת שאר השבטים: השבטים היו רועי צאן. זהו אופן של עבודה רוחנית אשר "גורם ההתבודדות"[56] והתנתקות מעניני העולם, ולכן היו פעולותיהם, כולל שמירת השבת "מנותקות" מן העולם. פעולתם בענין "בו שבת" לא שינתה את הזמן בעולם. לעומת זאת יוסף עבד בתוך מצרים, "ערות הארץ". ולא זו בלבד שמצרים לא עכבה אותו בעבודת ה', אלא שבהיותו במצרים היה הוא המושל והשליט על מצרים "ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[57], ולא רק לגבי הגשמיות – "וישבור למצרים...", כי אם גם בקשר לרוחניות – יוסף הביא לידי כך "שימולו"[58].

וכיון שבהיותו "למטה" – במצרים, וגם שם "בבית אדוניו המצרי", לפני "ובלעדיך..." – הרי "ויהי הוי' את יוסף"[59], לכן הורגשה אצלו ובתוכו (צוותא וחיבור) השבת של הקדוש־ברוך־הוא – "כי בו שבת מכל מלאכתו" – ה"חפצא" של שבת לה', ולכן שמירת השבת אצלו "קודם שלא תינתן" היתה בעלת מעלה בדומה לשמירת השבת שלאחר מתן תורה[60].

---

50) ולהמדרש הנ"ל הערה 46 י"ל דשאני אדם הראשון, כי א) נתן לו (הקב"ה) מצות שבת. ב) דהי' בגן עדן (עיי"ש שלמדין זה דנתן לו מצות שבת ממ"ש (בראשית ב, טו) ויניחהו בג"ע, "וינח ביום השביעי" וכו').

51) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

52) ראה לקו"ש שם ע' 227. וש"נ.

53) ומתורץ מש"כ לעיל הערה 33.

54) ראה צפע"נ (מכות יא, א. מפענ"צ פ"ה סי"ב) בנוגע לשבועת משה המפורשת בתורה "ויואל משה" (שמות ב, כא).

55) סה"מ תקס"ה ע' קצב ואילך. תו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף. דרמ"צ פא, א. סה"מ תרכ"ט ע' רנח ואילך. המשך תרס"ו ע' שטו. סה"מ תפר"ח ע' כג ואילך. ובכ"מ.

56) לשון הכלי יקר (בראשית ד, ג) במעלת הבל שהי' רועה צאן.

57) פרשתנו מא, מד.

58) ב"ר פצ"א, ה. תנחומא פרשתנו ז. פרש"י פרשתנו מא, נה.

59) וישב לט, ב.

60) ועפ"ז אולי י"ל דזהו גם המעלה דשמירת שבת דיוסף לגבי שמירת שבת דיעקב (ראה לעיל הערה 18). והרי החילוק הנ"ל בין יוסף לשבטים מבואר הוא (במקומות שבהערה 55) לגבי יוסף והאבות (כולל יעקב). ולכן דוקא ביוסף נלמד ענין שמירת השבת מ"והכן" (כדלקמן סעיף ז), משא"כ אצל יעקב (ראה לעיל הערה 20).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ז.
"והכן" – שינוי בחפצא

לפי זה ניתן לבאר מדוע גילתה התורה את ענין שמירת השבת על ידי יוסף דווקא באמצעות הביטוי "והכן", המצביע, כדלעיל על "והיה ביום הששי והכינו...":

ההעדר והשביתה ממלאכה ביום השבת עצמו מביא לידי שינוי ב"גברא", האדם נח ביום זה ושובת ממלאכה.

דוקא הפעולה של ההכנה מערב שבת לשבת משפיעה על חפצי העולם ועל הזמן בעולם, שמפני יחודיות יום השבת מתכוננים לקראתו לפני כן, והוא גורם לשינוי בעולם.

ויש לומר, שאף יותר מכך – זוהי פעולה הנמשכת ביום השבת*[60],

כפי שמתבטא הענין גם בהלכה:

מן הפסוק "והיה ביום הששי והכינו..." אין לומדים רק שצריך להתכונן לשבת בפעולות של אפיה ושל בישול מבעוד יום. שהרי דבר זה נאמר במפורש בפסוק "את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו"[61] אלא מפסוק זה לומדים[62], ש"אחשביה רחמנא לסעודת שבת, שיזמיננה בפיו מבעוד יום ובחול"[63].

הפעולה "והכינו את אשר יביאו" מבטאת שסעודת השבת, הנאכלת בשבת, היא סעודה חשובה.

לכן רומזת התורה אודות שמירת השבת של יוסף בביטוי "הכנה", כי המעלה בשמירת השבת על ידו התבטאה שבאמצעותו ובתוכו היה "יום השבת יום מיוחד. כלומר, התקיים ה"חפצא" של "וינח ביום השביעי", דבר המתבטא, כאמור, דוקא בהכנה לקראתו[64].

ה.
שביתה בפנימיות

כשם שלפני מתן תורה היו שני אופנים אלו של שמירת שבת, מעין ובדומה לכך ישנם גם לאחר מתן תורה:

ישנה[65] השבת כפי שהיא ניתנה בדיבור בגלוי בפשט ההלכה, שביתה בשבת ממלאכה..., וישנה "בחינת שמור בפנימיות", "שביתה מדיבורים גשמיים"[66] – לא זו בלבד שלא להרבות בדיבור[67], אלא באופן של שביתה, "שלא לשוח שום שיחה בטלה ח"ו"[66]. אופן זה של שביתה[68] נובע מכך ש"שביתתו" של הקדוש־ברוך־הוא מורגשת אצל ישראל – לא רק השביתה מעשיית שמים וארץ גשמיים, אלא "כמו ששבת ה', מי' מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ"[66].

וכשם ששמירת השבת על ידי יוסף לפני מתן תורה היתה מושלמת, משום שהורגש אצלו הענין של "כי בו שבת" של הקדוש־ברוך־הוא, כך גם לגבי שמירת השבת לאחר מתן תורה, שה"שומר שבת כהלכתו"[69] אינו שובת רק ממעשים גשמיים ומדיבורים גשמיים, אלא מורגשת אצלו, כביכול, השביתה של הקדוש־ברוך־הוא עד ל"פנימיות"[66] השבת היא הכוונה בתפלת השבת ובתלמוד תורה לדבקה בה' אחד כמו שנאמר[70] שבת לה' אלקיך".

ועבודה זו מביאה מיד את הגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו, כמאמר חז"ל[71] "אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן (שזה במשך של שבת אחת[72]) מיד נגאלים".

(משיחת ש"פ מצורע תשמ"א)

---

*60) ועפ"ז יובן מה שממשיך בבמדב"ר "אמר הקב"ה יוסף אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה התורה חייך שאני משלם לבן בנך שיקריב קרבנו בשבת" –

כי תוכן הענין דהקרבת קרבן (נשיא אפרים) בשבת, "מה שאין יחיד מקריב" (ל' במדב"ר שם) הוא מה ששבט אפרים הוסיף בקדושת השבת על הקדושה שבשבת מצ"ע (ראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 49 ואילך), ולכן זהו השכר על קיום מצות שבת דיוסף, שלמדין מענין ההכנה לשבת שלו, דהיינו שלא הי' זה שמירת שבת (– כביעקב), כ"א הוספה ופעולה בשבת, כבפנים.

61) בשלח טז, כג.

62) פרש"י ביצה ב, ב ד"ה והכינו. וראה פרש"י פסחים מז, ב ד"ה והכינו.

63) אבל סעודת חול לא חשיבא ולא שייכא בה הזמנה הלכך באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר ביצה כו' (רש"י ביצה שם ד"ה ואין).

64) ואולי י"ל הפירוש בלשון המדרש שלפנינו "אין והכן אלא שבת" ולא "אלא בע"ש" או "אלא לשבת" וכיו"ב (ראה לעיל הערה 3), דכל הגדר דהכנה מתאים רק כשמדובר בשבת, דסעודה חשובה היא כו', כנ"ל.

65) ראה בכל הבא לקמן – תניא קו"א בסופו. וראה לקו"ש חי"א ע' 81 ואילך.

66) לשון אדמו"ר הזקן בקו"א שם.

67) שו"ע אדה"ז או"ח סש"ז ס"ב.

68) ש"אין אנו מצווים מדאורייתא על שביתה מהדיבור כ"א על השביתה ממעשה" (ל' הצ"צ באוה"ת שמות כרך ד' ס"ע ב'תשב ואילך), הרי על השביתה מדיבור באופן "שלא לשוח שום שיחה בטילה" אין ציווי גם מד"ס – ראה שיחת ש"פ אמור תשמ"ב.

69) שבת קיח, ב. הובא בקו"א שם. ומדייק "כהלכתו דייקא". וממשיך "לכן מוטל כו' להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא. גם יזהר שלא לשוח כו'", כבפנים.

70) יתרו כ, יוד.

71) שבת שם. וביורושלמי (תענית פ"א סה"א): שבת א' כתיקונה.

72) ראה לקו"ת (בהר מא, א ואילך) דירוש' הנ"ל "אינו סותר למאמר .. (שבבבלי הנ"ל) כו' כי פי' שתי שבתות היינו ג"כ שבת אחת", עיי"ש בארוכה. ובכ"מ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לקוטי שיחות

חנוכה

כרך כ

מתורגם ללשון הקודש

א.
"מצות חנוכה – נר איש וביתו"

תנו רבנן[1] מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך .. פליגי בה תרי אמוראי (=חולקים בכך שני אמוראים) .. חד אמר: טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין.

מן הניסוח "פליגי[2] בה תרי אמוראי" נראה להבין בפשטות, שהמחלוקת בין שני האמוראים איננה רק לגבי הטעמים של בית שמאי ובית הלל, אלא יש לכך השלכה גם על ההלכה.

ואכן כך מוסבר בכמה ספרים ופוסקים[3] שהמחלוקת בין הרמב"ם[4] לבין בעלי ה"תוספות"[5]

– אם, כדעת ה"תוספות", "מהדרין מן המהדרין" היא תוספת רק על הענין של "נר איש וביתו", שה"מהדרין מן המהדרין" מדליקים בלילה השני של חנוכה שני נרות עבור כל בני הבית ביחד, או, כדעת הרמב"ם, שהכוונה היא להוספה גם על ה"והמהדרין נר לכל אחד ואחד", ש"המהדרין מן המהדרין", הרי בנוסף להדלקת "נר לכל אחד ואחד", הם נוהגים גם באופן של "מוסיף והולך", או "פוחת והולך", במספר הנרות עבור כל אחד מבני הבית – שמחלוקת זו תלויה בשתי הדעות של האמוראים שלעיל:

לפי הדעה הראשונה, "שטעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין", אין מדליקים עבור כל אחד מבני הבית בנפרד, אלא רק "נר איש וביתו", כדי שיהא ניכר שמספר הנרות הוא כנגד הימים – נכנסין או יוצאין, ולא משום שיש פחות או יותר בני בית[6].

ואילו לפי הדעה השניה, ש"טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין", אין צורך להבחין במספר הימים לפי מספר הנרות, ולפי טעם זה מוסיפים ה"מהדרין מן המהדרין" גם על ה"מהדרין" נר לכל אחד ואחד.

אך אפשר לומר שההבדל להלכה בין שני הטעמים הללו איננו רק כיצד להסביר את הדין של "מהדרין מן המהדרין", לפי ה"תוספות" או הרמב"ם, כי אם גם לפי מנהגנו – כפי שפוסק הרמ"א[7] "וכן המנהג פשוט", שכל אחד מבני הבית מדליק נרות חנוכה ומוסיף והולך – גם בכך יש הבדל בהלכה למעשה בין שני הטעמים[8], כפי שיוסבר להלן.

ב.
ההשלכות של מחלוקת האמוראים שלעיל על ההלכה למעשה לפי מנהגנו

כאשר הדליק אדם בלילה השני נר אחד בלבד, מאיזו סיבה שהיא, יש להסתפק, כמה נרות עליו להדליק בלילה השלישי:

לפי הדעה הראשונה, ש"טעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין", מובן בפשטות, שעליו להדליק שלושה נרות

---

1) שבת כא, ב. – לאחר זמן י"ל אנציקלופדי' תלמודית כרך טז (ירושלים תש"מ), ושם בערך חנוכה הובאה שקו"ט כו' בכמה ענינים דלקמן. וש"נ.

2) בשאילתות סוף שאילתא כו (שלפנינו) ליתא הלשון "פליגי". ושם עוד שינויים. אבל ראה שאילתות דפוס ירושלים (תשכ"א) שאילתא כז. וראה הלשון ברי"ף ורא"ש שם. ובמס' סופרים פ"כ ה"ה: ונרות כב"ה משום מעלין בקודש ולא מורידין כעין ימים היוצאין. וראה לקמן הערה 19.

3) ס' הנותן אמרי שפר (למהראנ"ח) פ' וישב – הובא בברכ"י או"ח רסתרע"א. פר"ח וביאורי הגר"א שם.

4) הל' חנוכה רפ"ד.

5) שבת שם ד"ה והמהדרין.

6) כבתוס' שם שכתבו "דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים".

7) סי' תרע"א ס"ב.

8) ראה גם שפת אמת שבת שם שקו"ט בהנפק"מ בין ב' המ"ד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כנגד הימים היוצאין. אך לפי הדעה השניה, ש"טעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין", די בכך אם ידליק רק שני נרות, כי גם אז יקיים את ההידור של "מעלין בקודש ואין מורידין".

הבדל זה הוא רק במקרה של "בדיעבד", כאשר לא קיימו לפני כן את המצוה בהידור. אך קיים הבדל בהלכה למעשה גם כאשר קיימו בלילות הקודמים את מצות נר חנוכה באופן של "מהדרין מן המהדרין":

כאשר יש לאדם שמן וכדומה המספיק רק לשני נרות בלילה השלישי של חנוכה – כמה נרות ידליק[9]: לפי הדעה הראשונה יוצא, לכאורה, שמשום שבין כך ובין כך אין בידו לקיים את המצוה "כנגד ימים היוצאין", די[10] בהדלקת נר אחד כדי לקיים את עיקר המצוה "נר איש וביתו", כי באמצעות הוספת עוד נר לא יתוסף בהידור המצוה, כי אין בידו נרות "כנגד ימים היוצאין"[11].

ואילו לפי הדעה השניה ש"טעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין" עליו להדליק שני נרות. אמנם אין הוא מקיים בכך את ההידור בשלימות – אין הוא נוהג באופן של "מעלין בקודש" – אך הוא מקיים לפחות את "ואין מורידין". הוא איננו מדליק פחות משני הנרות אשר הדליק בלילה השני[12].

ג.
"חפצא" או "גברא"

ביתר עומק יש לומר, שיש הבדל בין שתי הדעות לגבי מהות הקשר שבין "מהדרין מן המהדרין" לבין "מצות נר חנוכה":

ההבדל ביניהם בפשטות הוא: לפי הדעה הראשונה קשורים הטעמים של בית שמאי ובית הלל לימי החנוכה – כנגד הימים הנכנסין וכנגד הימים היוצאין. ואילו לפי הדעה השניה, קשורים הטעמים לענין "צדדי" – פרי החג, והנהגת האדם בקודש.

במילים אחרות: א) זוהי חובה החלה על ה"גברא": בכך שהוא מוסיף והולך בכל לילה במספר הנרות, או פוחת והולך לפי דעת בית שמאי, נוסף הידור בקיום המצוה של האדם, אך הנרות שהוא מוסיף הם בבחינת "רשות"[13].

ב) זהו פרט ודין במצוה עצמה[14], הנרות נעשים "חפצא דמצוה"[15] של מצות נר חנוכה[16].

והמפרשים מציינים הבדל בהלכה למעשה בין שני הסברים אלו: כאשר הביאו לאדם את הנרות הנוספים לאחר שברך על הנר הראשון, האם עליו לברך על הנרות של ההידור, וכפי שידועה מחלוקת האחרונים בכך[17].

וזהו ההבדל בין שתי הדעות:

לפי הדעה הראשונה, ש"טעמא דבית שמאי כנגד הימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד הימים היוצאין" – שזהו טעם הקשור לימי החנוכה ולנס חנוכה, שעליו תקנו את מצות נר חנוכה – הרי הנרות שמוסיפים בכל יום הם חלק מחנוכה וממצות נר חנוכה, הנרות הם נרות מצוה של חנוכה, וכפי שמובן גם בפשטות, שעל ידי הוספה בנרות מתפרסם כיצד בכל יום נוסף משהו בנס הנרות[18].

ואילו לפי הדעה השניה, ש"טעמא דבית שמאי כנגד

---

9) ראה גם צפע"נ מהד"ת נט, א (נעתק בצפע"נ כללי התוהמ"צ ערך חנוכה).

10) ויתרה מזה י"ל דאסור להדליק שנים – דמביא אחרים לידי תקלה במספר הנרות שידליקו.

11) ולדעת הכתב סופר (שו"ת או"ח סקל"ה) אסור לגרוע מן המנין דלילה זה. ע"ש.

12) וגם להדיעות דצ"ל מעלין דוקא אבל "בשוין נמי אסור" (ר"ן למגילה כו, א. מאירי שם. דיעה הראשונה בשו"ע או"ח סקנ"ג ס"ד) – הרי בנדו"ד שאי אפשר לו להעלות, ולאידך – מחוייב בהדלקת נ"ח (משא"כ גבי ס"ת שבמגילה שם כז, א), פשוט שטוב יותר להדליק ב' נרות (בשווה ללילה שלפנ"ז) מלהוריד ממש. – ועצ"ע בליל ד' ויש לו רק לשני נרות.

13) לשון הרמ"א מדרכי משה סי' תרעד (מהג"מ). ביאורי הגר"א סתרע"ו ס"ה.

14) וי"ל דזהו החילוק בין "מהדרין" או "מצוה מן המובחר": "מהדרין" מדבר בהגברא, ו"מצוה מן המובחר" – בהחפצא. ועפ"ז תומתק הוספת הרמב"ם שם "והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר כו'".

15) ולהעיר שבטור וש"ע שם (סתרע"א ס"ב) לא הובא שיש "מצות נ"ח" ויש "מהדרין כו'". ומפשטות הלשון "כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך כו'" משמע, דההוספה נעשית חלק מגוף המצוה, וראה הערה 17.

16) מלשון הרמ"א (סי' תרע"ד ס"א) ד"עיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ" – אין הכרח דס"ל שההידור הוא רק במעשה הגברא ושאר הנרות הם מעין "רשות" – שהרי כותב "כ"כ" (ובפרט שלא כתב כלשונו בד"מ מהג"מ "רשות" (הנ"ל הערה 13)), כ"א שגם הם נעשים חלק מהמצוה, אלא שבזה אפשר ב' אופנים: א) דחל עליהם שם המצוה ומ"מ אינם כעיקר מצותו (ואין מברכין עליהן בפ"ע?). ב) דנעשים כעיקר המצוה. וראה בהמצויין בהערה הבאה.

17) ראה אנציקלופדיא שם ע' ערב. וש"נ. אלא שבכמה אחרונים (ש"נ) הסברא לא לברך על הידור מצוה הוא (גם) מצד מעשה הגברא, "היכן צונו דלא הוה רק למהדרין" (לשון הפרמ"ג א"א ר"ס תרעו). וראה ביאורי הגר"א (שבהערה 13).

18) ראה פנ"י שבת שם ד"ה פליגי בה. שו"ת גליא מסכת או"ח ס"ו. וראה לשון הלבוש שם סתרע"א ס"ב.

ולהעיר מלשון הרי"ף: לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים כו' והלכך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין" — שאלה טעמים אשר אינם קשורים לימי החנוכה ולנס חנוכה[19] — הרי ה"מהדרין מן המהדרין" היא תוספת והידור רק בדרכו של ה"גברא" באופן כללי — שהאדם יהיה מעלה בקודש וכו'[20], אך לא ב"חפצא" של המצוה.

ד.
טעמי הדעה השניה אינם קשורים לחנוכה

לפי זה ניתן להבין את ההדגשה וההרחבה בפירושו של רש"י על סוגיה זו, ואלה דבריו: פרי החג, מתמעטין והולכים בקרבנות דפרשת פינחס. מעלין בקודש ואין מורידין מקרא ילפינן לה (=נלמד מפסוק) במנחות בפרק שתי הלחם"[21].

לכאורה, אין מובנת ההרחבה "בקרבנות דפרשת פינחס"[22], ומדוע חשוב לציין ש"מעלין בקודש..." (א) נלמד מ"קרא"[23], (ב) שלימוד זה הוא "במנחות בפרק שתי הלחם"?

ויש לומר — רש"י מדגיש שלפי דעה זו אין הטעמים של בית שמאי ובית הלל קשורים לחנוכה ולנס חנוכה.

"פרי החג מתמעטין והולכים בקרבנות דפרשת פנחס" — לכך אין כלל קשר עם חנוכה. "מעלין בקודש ואין מורידין מקרא ילפינן לה במנחות בפרק שתי הלחם" זהו (א) לימוד והוראה בתורה שבכתב, בעוד אשר כל ענין החנוכה הוא מדברי סופרים, (ב) לימוד זה הוא "במנחות בפרק שתי הלחם" — זוהי הוראה כללית לגבי הענינים הנדונים במנחות, ללא קשר לחנוכה.

ה.
ההבדל בהלכה למעשה במקרה אחר

לפי הסבר זה של המחלוקת, מובן, שההשלכה השניה לגבי ההלכה למעשה, המוזכרת לעיל בסעיף ב' — כאשר יש לאדם רק שני נרות בלילה השלישי של חנוכה, האם ידליק נר אחד או שנים — איננה הכרחית.

גם לפי הדעה ש"טעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין" עליו להדליק בלילה השלישי שני נרות אם אין בידיו שמן לשלושה — כי למרות שלא יקיים את שלימות ההידור הדרוש בלילה השלישי, בכל זאת הוא ידליק לפחות כנגד חלק מן הימים היוצאים, כי על ידי כך הוא מוסיף בעצם המצוה, נרות החנוכה מושלמים אצלו יותר, ואינם מפרסמים רק את עיקר נס הנרות, אלא גם את ההוספה בנס יחסית ליום הראשון[24],

אלא יהיה הבדל בהלכה למעשה במקרה שאין בידו די שמן כדי לקיים אפילו את ההידור של היום הקודם — כגון אילו יש בידו בלילה השמיני פחות משבעה נרות —

וההבדל למעשה הוא באופן הפוך מן הנאמר לעיל:

לפי הדעה הראשונה "כנגד ימים היוצאין", כיון שזהו חלק מגוף המצוה של חנוכה עליו להדליק כל מה שבידו, כדי להוסיף ככל יכולתו במצות נר חנוכה, כדלעיל.

אך לפי הדעה השניה, ש"טעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין" — שהתוספת בנרות איננה קשורה לעצם המצוה של נרות חנוכה — יוצא, שעליו להדליק רק "נר איש וביתו", ולקיים את עיקר המצוה.

אם הוא יוסיף על עיקר המצוה, עלול להיווצר מצב שהוא עובר על "ואין מורידין". אך לא כן אם יקיים ביום זה את עיקר המצוה כתיקונה — "נר איש וביתו".

(משיחות מוצש"ק פר' מקץ תשל"ט)

מברכינן אניסא כל יומא ויומא כו' הואיל ובכל יום ויום הי' הנס מתחדש באותו פח של שמן (וראה גם הלשון בב"י סי' תרע"ב ד"ה ומ"ש "מתשובה אשכנזית"). אבל ע"פ מש"כ בביאורי הגר"א הנ"ל (הערה 3) דדעת הרי"ף היא כמ"ד הב' מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' ומסקנא דב' זקנים היא כמ"ד מעלין בקודש, מובן דלדעתו הוספת הנרות אינה מוסיפה בהנס בכ"י (כבפנ"י כו' הנ"ל), וא"כ הנרות הנוספים אינם מגוף המצוה כ"א רק מצד המצוה דמהדרין (מעלין בקודש) שעל הגברא (ראה לשון הב"י שם. ולהעיר מצפע"נ שם).

19) בשו"ת גליא מסכת (וראה גם פנ"י) שם ועוד דב' הטעמים צריכים זל"ז, דגם למ"ד כנגד פרי החג ומעלין בקודש כו' צריך להטעם כנגד ימים היוצאין או הנכנסין. וכן משמע במס' סופרים (הנ"ל הערה 2). אבל זהו רק לקבוע מספר הנרות, משא"כ בנוגע לתוכן ההידור — "עיקר טעמייהו על פי פרי החג ומעלין בקודש .. אין ענין פלוגתתן נוגע ונובע מקורו מיסוד ושורש נס של חנוכה" (שו"ת שם). ואכ"מ.

20) ראה חדא"ג מהר"ל שבת שם: מ"מ מצד האדם מתעלה האדם ביתרון של קדושה יותר ולפיכך כו'. וראה מ"ש בספרו נר מצוה ד"ה ת"ר נר חנוכה (ע' כא ואילך).

21) צט, א.

22) בפשטות י"ל דבא להדגיש למתמעטים והולכים בקרבנות, היינו דמצינו הענין דפוחת והולך בקודש (ראה חדא"ג מהרש"א שם. פנ"י שם. ועוד), אבל עדיין צריכה ביאור ההוספה "דפרשת פנחס".

23) ואולי י"ל דרש"י בא לפרש שיש בזה חיוב ומה"ת [ולא כבברכות כח, א: גמירי מעלין כו' (וראה ירושלמי בכורים פ"ג ה"ג: שמעתי שמעלין כו'). וראה שד"ח כללים מערכת מ"ם כלל קצד. מאסף לכל המחנות או"ח סכ"ה סקי"ב — הדיעות בכמה פרטים בזה]. ועפ"ז מתורצת קושיית הפוסקים (הנ"ל הערה 17) דאין לברך על הידור.

24) ואין לבטל ודאי זה מפני חשש תקלה לאחרים (דלעיל הערה 10).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות ל, ז - והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה

מו

ביאור לשון הזהר (ח"ג דף לה, א) "בשעתא דכהנא פלח פולחנא ואקריב קרבנא ואקטר קטרת", כנגד הג' קווים "חסד גבורה ותפארת"

רַבִּי יִצְחָק[1] אָמַר, וַאֲגַדְּתוֹ (עמוס ט, ו), כְּמָה דְאַתְּ אָמַר (בא יב, כב) וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב, מַאי קָא מַיְירֵי, דְּכַד מִתְחַבְּרָאן כַּחֲדָא, וְאִתְבַּרְכָא מִנַּיְיהוּ, כְּדֵין שָׁלְטָא עַל כֹּלָּא, וְנָהֲרָא לְעֵילָּא וְתַתָּא, וְכֹלָּא בְּשַׁעְתָּא דְּכָהֲנָא פָּלַח פּוּלְחָנָא, וְאַקְרִיב קָרְבְּנָא, וְאַקְטַר קְטֹרֶת, וּמְכַוְּוִן מִלִּין לְקָרְבָא כֹּלָּא כַּחֲדָא, כְּדֵין כְּתִיב וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ.

ספר הזהר חלק ג דף לה, א

וכלא בשעתא[2] דכהנא פלח פולחנא, ואקרב קרבנא, ואקטר

1) [בתרגום ללה"ק]: **רַבִּי יִצְחָק אָמַר** (מש"כ (עמוס ט, ו)) **וַאֲגֻדָּתוֹ** (על ארץ יסדה, היינו) **כְּמָה דְאַתְּ אָמַר** (כמו שנאמר) **וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב** (ושואל) **מַאי קָא מַיְירֵי** (מה כוונת הכתוב ואגודתו, והשיב) **דְּכַד מִתְחַבְּרָאן כַּחֲדָא** (כשזו"ן מתחברים ומתייחדים יחד באגודה אחת), **וְאִתְבַּרְכָא מִנַּיְיהוּ** (שאז המלכות מקבלת מבחי' נה"י דז"א), **כְּדֵין שָׁלְטָא עַל כֹּלָּא** (אז היא שולטת על כל העולמות), **וְנָהֲרָא לְעֵילָּא וְתַתָּא** (והיא מאירה למעלה ולמטה), **וְכֹלָּא בְּשַׁעְתָּא דְּכָהֲנָא פָּלַח פּוּלְחָנָא** (וכל זה נעשה בשעה שהכהן עובד העבודה), **וְאַקְרִיב קָרְבְּנָא** (ומקריב קרבן), **וְאַקְטַר קְטֹרֶת** (ומקטיר קטרת), **וּמְכַוְּוִן מִלִּין לְקָרְבָא כֹּלָּא כַּחֲדָא** (ומכוין בכונות הראויות כדי לקרב את כל הו"ק למלכות שיהיו ביחוד אחד), **כְּדֵין כְּתִיב** (אז כתוב) **וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ**. עיי"ש.

2) בסימן זה יבואר "**ששה**" שאלות ודיוקים בלשון הזהר, והם:

א) מה הם שלשת הפרטים, 1) "**פלח פולחנא**", 2) "**ואקרב קרבנא**", 3) "**ואקטר קטרת**"?

ב) מ"ש "**פלח פולחנא**" (=**עובד העבודה**), לאיזה עבודה הכוונה, אם על קרבנות וקטרת הרי אמר זה במפורש, א"כ לאיזה עבודה הכוונה?

ג) טעם וביאור "**סדר**" השלשה פרטים, 1) "**פולחנא**", 2) "**קרבנא**", 3) "**קטרת**"?

ד) הבעל המימרא הוא "**ר' יצחק**", מהו הקשר דהדרש במיוחד להשם "**יצחק**"?

ה) דיוק וביאור דכל אלו העבודות היו ע"י "אש", הדלקת המנורה ב"אש", הקרבת הקרבנות ב"אש", והקטרת ב"אש"?

קטרת, ומכוון מלין לקרבא כלא כחדא, היינו אימתי מתחברין נה"י[3] כחדא ונמשכים למלכות[4]. **הוא בשעתא דכהנא פלח פולחנא כו'**. על איזה פולחנא כוונתו אם על קרבנות וקטרת הרי אמר אח"ז בהדיא. קרבנא. קטרת. וע"כ שכוונתו על עבודה אחרת שנקראת פולחנא סתם.

וי"ל:

פולחנא, הוא הדלקת המנורה שמנורה הוא בחי' אור והיתה בימין[5] הוא בחי' אהבה רבה דאהרן בחי' חסד[6].

1) טעם דכל העבודות הנ"ל הי' ע"י "**כהן**" דוקא?

ראה בפנים בלקוטי לוי יצחק כאן, ביאור עוד כמה דיוקים בלשון הזהר.

3) **נה"י . . למלכות**: ראה ספר המאמרים ה'תרנ"ט ע' קכה וז"ל: וסדר ואופן ההמשכה מעליון לתחתון הוא רק חיצוניות שבעליון נעשה פנימיות לתחתון, דהפנימיות שבעליון א"א להתגלות אל התחתון, וכל זמן שיהי' בחי' התגלות הפנימיות, לא יוכל להיות התגלות מציאות התחתון. וכן בלידת והתגלות המדות מן המוחין הוא ג"כ רק מבחי' חיצוניות המוחין, היינו מבחי' חיצוניות ההשגה, ועיקר לידת המדות הוא מן הבכן לבד (כי כללות המוחין הם פנימיות לגבי מדות) שנשאר לאחר כל ההשגה כו', ועצם ההשגה צריך להתעלם, דכל זמן שמאיר גילוי המוחין, לא יוכל להיות התפעלות המדות כו', כמ"ש במ"א, כ"א לאחר שמתעלם הפנימיות, אז נמשך בחי' החיצוניות להיות מקור למדות כו'. והוא מה שנה"י דאימא נעשים מוחין לז"א, בחי' נה"י לבד. עיי"ש.

וראה דרך מצותיך צז, ב. לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים ע' תו. ועיין גם ילקוט לוי יצחק עה"ת **חלק ד** סי' כ. **חלק ה** סי' מח. סז.

4) ראה המשך כל הביאור בפנים בלקוטי לוי יצחק כאן, דיש ההמשכה מחג"ת המבואר שם קודם בזהר, ומ"ש ר' יצחק הוא בחי' נה"י.

5) ימין . . בחי' חסד: ראה תניא סוף פרק ד וז"ל: . . כמ"ש (שיר השירים ב, ו) וימינו תחבקני שהיא התורה שנתנה מימין שהיא בחי' חסד ומים. עיי"ש.

ראה לעיל סימן כג.

6) **אהרן בחי' חסד**: ידוע שכהן הוא איש החסד. ראה לקו"ש חכ"ז ע' 89 הע' 19 "ברכה לג, ח "וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך". וראה זח"א בהשמטות דף רנו סע"א. זח"ג דף קמה ע"ב ואילך. ועוד."

וראה תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשי"ג ע' קמט וז"ל: כהן הוא בחינת חכמה דאצילות, כי חכמה היא התחלת קו הימין, חח"ן מימין, ולכן נקראת כהן איש החסד. ובפרט לפי פירוש הרמ"ז דכהן הוא בחינת חסד דאריך שמתלבש בחכמה דאצילות, שאז גם החכמה היא בבחינת חסד, ונקרא כהן גדול, בחינת רב חסד. עיי"ש.

ראה גם סידור עם דא"ח רסח, ב [ובהוצאת תשע"ט – שצא, סע"א

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ונקראת פולחנא סתם כי לית[7] פולחנא כפולחנא דרחימותא.

ואקרא קרבנא, קרבן הוא עבודה קו[8] השמאל גבורה. (והיינו מה שקדשי קדשים היו נשחטים[9] בצפון. צפון[10] הוא צד השמאל גבורה. ועיקר עבודת הקרבן והכפרה הי' זריקת הדם, דם הוא גבורה.)

ואקטר קטרת. קטרת שבמזבח הפנימי שהי' עומד באמצע[11] הוא תפארת[12]. וקטר הוא תרגום[13] דקשר, הוא בחי' והקשורים[14] ליעקב תפארת.

והר"ת **פולחנא קרבנא קטרת הוא** פק"ק[15] מספר מנצפ"ך[16] גבורות. הוא כי כל אלו הג' שייכים ליצחק[17]

ואילך]. אור התורה תצוה עמוד א'תקסג ואילך (מובא לקמן סימן נא הערה 17).

7) [= אין עבודה כמו עבודת האהבה]. ראה זהר ח"ב נה, ב. ח"ג רסא, א. לקוטי תורה שלח מב, ג. ועוד.

8) ראה הערה 10.

9) זבחים פרק ה משנה א (מז, א בדפי הגמרא).

10) **צפון . . גבורה:** ראה תהלים – יהל אור עמוד רסא וז"ל: ויש להעיר ממ"ש ע"פ ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'. כי הנה רוח צפונית אינה מסובבת כו' בראו ולא גמרו כו' והוא דוגמת רוחיהון של המזיקים שלא נגמרה בריאתן כמ"ש הרע"ב באבות פ"ה מ"ו. והיינו לפי שמקו השמאל יש יניקת החיצונים ביותר ולכן חם שהוא קו השמאל נמשך ממנו כנען כו' ולכן מצפון יוצא החשך כמ"ש ברבות פ' במדבר גבי דגל מחנה דן צפונה כו' . . ולכן לא נגמר בריאת צפון. וע"כ הקרבנות דוקא בצפון שע"י הקרבנות זבחי אלקים רוח נשברה כו' עי"ז מהפך חשוכא לנהורא. ויתרון האור נמשך מהחשך התגלות אשר צפנת ליראיך ס"ת כתר, והיינו בקץ הימין שיוגמר הבירור אזי עורי צפון כו' ואזי יתגלה רב טוב הצפון כו'. וזהו הנני מביא אותם מארץ צפון כו', עיי"ש.

וראה שם עמוד תרעג, דמ"ש אשר צפנת ליראיך היא בינה הנק' עוה"ב ועלמא דאתכסיא, עיי"ש.

ראה גם ספר המאמרים – תורת שמואל ה'תרכ"ז עמוד רמט ואילך. תרל"א ח"א עמוד קי. תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשכ"ח ע' ס. ועוד.

11) פקודי מ, ה. ראה תוספתא יומא פ"ב הי"א. יומא לג, ב. ירושלמי שקלים פ"ו ה"ג. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ז. פ"ג הי"ז.

12) **באמצע הוא תפארת . . ליעקב:** כמארז"ל (ב"מ פד, א) "**שופרא** דיעקב אבינו מעין שופרא דאדם הראשון". ראה זהר ח"א דף קנז, ב. ח"ג דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב. תורה אור פ, ד.

ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת ויחי (הוצאת תשע"ה) עה, ב בסופו: כל עיקר בחינת יעקב הוא בחינת קו האמצעי שנקרא בריח התיכון המבריח כו' שהוא בחינת תפארת דז"א כידוע, דהיינו בחינת התכללות מחו"ג דוקא שזהו עיקר ענין התפארת כאשר יש כמה גוונים שונים הפכיים יחדיו מעורבים, ולא כאשר אין רק גוון אחד אדום או לבן שאין זה תפארת כלל כידוע, ובחי' ההתכללות מאדום ולבן הוא בחינת התכללות מחו"ג כנודע.

וזהו שיעקב נקרא בחיר שבאבות כי בחינת אברהם הוא רק בחינת החסד בלבד ובחי' יצחק הוא רק מדת הפחד ואין שם בחינת תפארת כו', אבל בחינת יעקב כלול משניהם וכמ"ש אלקי אבי אברהם ופחד יצחק הי' לי שכלולים בו אור חסד דאברהם ופחד דיצחק, וע"כ נק' בריח התיכון כו' שכולל ב' הקוין דימין ושמאל והוא עיקר בחינת התפארת וכו'. עיי"ש.

13) ו"קטר" הוא תרגום ד"קשר": ראה "רשימת המנורה" ע' צט ואילך. וז"ל (ובתוס' פענוחים והערות בשוה"ג מהמו"ל): "וכיון שהקטורת ענינה ריח שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) נהנית ממנו, נמצא, שרומזת הקטורת שהאדם הוא במדריגה שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) היא המושלת בו, ואז הוא מתקשר בה' בלי מונע – כמרומז ב"קטורת" שהוא מלשון קשר, כפי שמצינו ש"וקטרת" הוא התרגום ד"ותקשר"*, וכדרשת רז"ל על קטורה שקשרה פתחה ואין לה שייכות אלא לאברהם (רש"י בראשית כה' א' – מב"ר**), ועינינו בעבודה – שהאדם מתקשר עם הקב"ה להיות שייך אליו בלבד, והתקשרות זו היא בלי מניעה, כיון שאין הגוף תופס מקום כלל, ורק הנשמה היא המושלת עליו." עיי"ש.

*) כמ"ש (וישב לח, כח): "וַתִּקְשׁוֹר עַל יָדוֹ שָׁנִי וגו'", ותרגם אונקלוס: "וְקָטָרַת על יְדֵיהּ וגו'". (ראה אוה"ת תולדות קנב, סע"א: "ענין קטרת שהוא לשון קשר, כי כל קשר שבפסוק מתורגם בלשון קטר כמו . . ותקשור שני על ידו וקטרת על ידי' כו').

**) בפרש"י: "קטורה, זו הגר, ונקראת קטורה על שם . . שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם". ובב"ר פס"א, ד: "ושמה קטורה, מן קטר כזה שהוא חותם גנזכה (פירוש: אוצר גנוז וחתום) ומוציאה בחותמת קשורה וחתומה".

וראה זהר ח"ג דף רפח, א.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ח חלק ג ע' 302 ואילך.

14) ויצא ל, מב. "והי' העטופים ללבן והקשורים ליעקב".

15) פק"ק בגי' 280, וכן אותיות מנצפ"ך הוא במספר 280. ראה הביאור בהערה 16.

16) **מנצפ"ך – גבורות.** פירוש: האותיות "מנצפך" הן מיוחדות, בסוג בפני עצמן מכל שאר האותיות דהאל"ף בי"ת, דכל שאר האותיות באות בראש התיבה, באמצע, או בסוף, משא"כ האותיות "מנצפך" – היינו האותיות הסופיות "ם', ן', ץ', ף', ך'" באות הן **רק** בסוף התיבה.

וראה במאורי אור ערך מנצפ"ך וז"ל: "מנצפך הם ה' גבורות, ולכן הם באים בסוף התיבה לתת גבול ומדה, כי כן טבע הגבורות". ובלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים עמוד שמ וז"ל: "מדה וגבול הוא מצד הגבורות, וכמו ה' אותיות מנצפ"ך הבאים בסוף התיבה, שעד פה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גבורות. כי הרי יצחק תיקן מנורה בזהר תרומה דף קל"ג[18]. ויצחק הוא הי' קרבן עולה ע"ג[19] המזבח, וכן ריח הקטרת שייך ליצחק, שכתוב בו[20] וירח את ריח בגדיו, וכתיב ראה ריח בני. והיינו מה שבעל המימרא כאן[21] הוא ג"כ ר' יצחק בחי' גבורות.

וכל אלו הג' דברים היו באש. הדלקת המנורה באש. והקרבת הקרבנות באש. והקטרת הקטרת באש. אש הוא[22] בחי' גבורות.

אך העושה אותם הי' כהן דוקא בחי' חסדים שהוא יכול להמתיק את הגבורות. והכהן[23] הוא בחי' ור"ב חס"ד[24] שמספרו ג"כ פק"ק, הוא יכול להמתיק את הגבורות. וכמו אלקים[25] ברב חסדך, שרב חסד ממתיק הגבורות דשם אלקים[26].

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רנז

תבוא ולא יותר, וכל מדה וגבול הוא מצד הגבורות". וראה גם בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד רכז: מנצפך בגימטריא גבורה דין. עיי"ש.

17) **ליצחק – גבורות:** ראה פרדס שער (כג) ערכי הכינויים פ"ג. מאמרי אדמו"ר הזקן פרשיות ח"ב עמוד תקפ, ובהנסמן שם. תורת חיים (לאדמו"ר האמצעי) תולדות קמז, ג. שם, ד. לקוטי שיחות חלק ה עמוד 357 ואילך. חלק כ עמוד 101 ואילך.

18) דף קלג, ב. וז"ל [ובתרגום ללה"ק]: מְנוֹרָה אַתְקִין יִצְחָק דְּאַקְדִּישׁ שְׁמָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵינֵיהוֹן דְּכָל עָלְמָא (תיקן יצחק במה שקידש שמו של הקב"ה לעיניהם של כל בני העולם כשנעקד), וְנָהִיר נְהִירוּ דְּבוּצִינָא עִלָּאָה בְּהַהִיא קְדוּשָׁה (והאיר האור של נר העליון בקידוש שם שמים שנתקדש שמו כשנעקד על גבי המזבח). עיי"ש. ראה גם לעיל סי' כג. כד.

19) וירא כב, ב. "והעלהו שם לעלה".

20) תולדות כז, כז. "וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'".

21) מבאר ומרמז באותיות **השם** "רב **יצחק**", עפ"י מאחז"ל "שְׁמָא מילתא היא". ראה ברכות ז, ב. יומא פג, ב. זהר ח"א דף ו, א. ח"ב דף קעט, ב. ילקוט לוי יצחק עה"ת **חלק ג** סימן קל. קלג. **חלק ד** סימן טו. פ.

22) ראה תניא – אגרת הקדש פרק יב.

23) ראה פרי עץ חיים שער (יב) הסליחות פרק ח, ד"ה אמר יצחק (שהוא לשון האריז"ל). וז"ל: והנה התיקון ו' דעתיק, הוא חסד דעתיק, וזהו כי חפץ חסד כו' וכנגדו בי"ג מדות אלו בתיקון ו', מנינו ורב חסד מדה ו' ומדה זו היא מדת כה"ג כו' וכנזכר באדרא (דקל"ב ע"ב) כו' עיי"ש.

24) ור"ב (בגי' 208) + חס"ד (72) = 280, וכן פק"ק הוא 280 כנ"ל.

25) תהלים סט, יד. ראה גם לעיל סי' ו. לקמן סי' נו. עט. פ.

26) ראה תניא – שער היחוד והאמונה פרק ו (דף פ, סע"א ואילך) וז"ל: והנה שם אלקים הוא שם מדת הגבורה והצמצום ולכן הוא גם כן בגימטריא הטבע לפי שמסתיר האור שלמעלה המהוה ומחיה העולם, ונראה כאילו העולם עומד ומתנהג בדרך הטבע, ושם אלקים זה הוא מגן ונרתק לשם הוי"ה להעלים האור והחיות הנמשך משם הוי"ה ומהוה מאין ליש שלא יתגלה לנבראים. עיי"ש.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שישי עמ' א

בגזירה שוה של התיבות 'רָשָׁע רָשָׁע' מֵחַיְבֵי מִיתוֹת בית דין. כְּתִיב הָכָא לענין חיוב מלקות 'וְהָיָה אִם בֵּן הַכּוֹת רָשָׁע', וּכְתִיב הָתָם לגבי חייבי מיתת בית דין (במדבר לה לא) 'אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת', מַה לְהַלָּן לגבי חייבי מיתות צריך לדונם בְּבית דין של עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אַף כָּאן לגבי חייבי מלקיות צריך לדונם בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רָבָא אָמַר, מַלְקוּת בְּמָקוֹם מִיתָה עוֹמֶדֶת. דהיינו, מסברא יש להצריך עשרים ושלשה דיינים לגבי חיוב מלקות, מאחר שנתינת המלקות היא במקום מיתת בית דין, שהרי אדם זה שעבר על אזהרת הבורא ראוי היה למות במיתת בית דין, אלא שחסה עליו התורה ופטרה אותו בעונש מלקות בלבד, ולפיכך יש לדון מלקות אלו כאחת ממיתות בית דין, ואין לחייבם אלא על פי בית דין של עשרים ושלשה.

הגמרא מקשה על דברי רבא: אָמַר ליה רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, אִי הָכִי שחיוב מלקות הוא במקום מיתה, אוּמְדָנָא לָמָּה לִי – מדוע הדין הוא שצריך לבדוק את הלוקה קודם שמלקים אותו וּלְשַׁעֵר כמה מלקות יכול הוא לקבל שלא ימות, לְמִחַיֵּיהּ וְאִי מָאֵית לִימוּת – יש להכותו, ואם ימות מחמת כן ימות, שהרי מעיקר הדין חייב הוא מיתה.

אָמַר ליה רב אשי לרב אחא בריה דרבא, אָמַר קְרָא (דברים כה ג) 'וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ', ויש ללמוד מתיבת 'אחיך' דכִּי מָחֵית אַנַּבָּא דְּחַיֵּי מָחֵית – שכשמכה אתה את הנידון הכה על גב אדם חי, שיהא עליו שֵׁם 'אחיך', ולפיכך יש לבדוק קודם לכן כמה מלקות יוכל לקבל ולהשאר בחיים.

שב רב אחא ושאל לרב אשי: אֶלָּא הָא דְּתַנְיָא בברייתא, אֲמִדּוּהוּ לְקַבֵּל עֶשְׂרִים – אם שיערו הבודקים שיכול הנידון לקבל רק עשרים מלקות, ואם יקבל מכה אחת נוספת ימות בה, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ בית דין אֶלָּא מַכּוֹת הֲרָאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ – להתחלק לשלשה חלקים, מאחר שצריך להכותו שני שליש מהמלקות מאחוריו, ושליש אחד מלפניו, וְכַמָּה הֵן תַּמְנֵי סְרֵי – ולפיכך לא ילקוהו אלא שמונה עשרה מלקות, כדי שיוכלו לחלקם, שתים עשרה מאחוריו ושש מלפניו. ואם מלקות במקום מיתה עומדת,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

הַגָּלוּת מַחְסִירָה בְּאֵיכוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה

יֶשְׁנָם יְהוּדִים שֶׁלֹּא אִכְפַּת לָהֶם שֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת, בְּאָמְרָם שֶׁהָעִקָּר הוּא שֶׁנִּתֶּנֶת לָהֶם הָאֶפְשָׁרוּת לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם מִצְוֹות, וְלָכֵן לֹא אִכְפַּת לָהֶם לְהִמָּצֵא בַּגָּלוּת עוֹד מֶשֶׁךְ זְמַן חַס וְשָׁלוֹם!...

יְהוּדִי צָרִיךְ לָדַעַת שֶׁהַגָּלוּת אֵינָהּ מְקוֹמוֹ הָאֲמִתִּי, וְכַיָּדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב הַמַּהַר"ל שֶׁמֵּאָז שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם נִשְׁלַל אֶצְלָם כָּל מְציאוּת הָעֲבָדוּת לְגַמְרֵי, הַיְנוּ, שֶׁלֹּא יִתָּכֵן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל עֲבָדוּת חַס וְשָׁלוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" - "עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים"!...

וּמַה שֶּׁטּוֹעֵן שֶׁהָעִקָּר הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה, וְלָכֵן לֹא אִכְפַּת לוֹ לִהְיוֹת בַּגָּלוּת - הֲרֵי כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בַּגָּלוּת יֶשְׁנוֹ חִסָּרוֹן בִּכְלָלוּת הָעִנְיָן שֶׁל לִמּוּד הַתּוֹרָה.

(התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1383. מתוך "לקראת שבת")

"מֵעֵין" שֶׁל הֲפִיכַת הַגָּלוּת

בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה יִתְהַפֵּךְ חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת לְאוֹר, הַגָּלוּת עַצְמָהּ תִּתְהַפֵּךְ לִגְאֻלָּה. וְיֵשׁ מֵעֵין וְדֻגְמָה שֶׁל הֲפִיכָה זוֹ גַּם בְּתוֹךְ זְמַן הַגָּלוּת - כַּאֲשֶׁר גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת נַעֲשֶׂה יְהוּדִי "בַּעַל הַבַּיִת" עַל הָעוֹלָם, וְהוּא מְקַבֵּל עֵזֶר וְסִיּוּעַ מִמַּלְכוּת הַמְּדִינָה.

עִנְיָן זֶה מְדֻגָּשׁ בְּיוֹתֵר בְּדוֹרֵנוּ זֶה, גַּם בִּמְדִינָה זוֹ, שֶׁהִיא מַלְכוּת שֶׁל חֶסֶד, וְגַם בַּמְּדִינָה הַהִיא, שֶׁעָזְרָה וְסִיָּעָה לַיְּהוּדִים לָצֵאת מִן הַמֵּצַר אֶל הַמֶּרְחָב.

טַעַם הַדָּבָר הוּא, שֶׁכֵּן דּוֹרֵנוּ הוּא דּוֹר הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַגָּלוּת וְדוֹר רִאשׁוֹן שֶׁל הַגְּאֻלָּה, וּכְכָל שֶׁמִּתְקָרְבִים אֶל הַגְּאֻלָּה מֻדְגֶּשֶׁת יוֹתֵר וְיוֹתֵר הַהֲכָנָה לַהֲפִיכַת הַגָּלוּת בַּגְּאֻלָּה הָעֲתִידָה, עַל יְדֵי "טְעִימָה" מֵעֵין זֶה בִּזְמַן הַגָּלוּת.

(ש"פ ויגש תנש"א)

אֵיךְ מְבַטְּלִים אֶת פִּתּוּיֵי הַיֵּצֶר?

רִבּוּי הַדִּבּוּר אוֹדוֹת הַגְּאֻלָּה הוּא מִפְּנֵי שֶׁעֶצֶם הַדִּבּוּר בַּדָּבָר מְבַטֵּל אֶת פִּתּוּיֵי הַיֵּצֶר הָרַע שֶׁבָּא וְטוֹעֵן שֶׁעֲדַיִן חֲסֵרִים לוֹ עִנְיָנִים אֲחֵרִים וְלָמָּה לוֹ לִדְאֹג אוֹדוֹת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ וְהַגְּאֻלָּה... בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּבָר הָיוּ בַּגָּלוּת כָּל כָּךְ הַרְבֵּה שָׁנִים, וּבְמֵילָא מֵהֵיכִי תֵּיתִי, שֶׁיִּשְׁהוּ בְּגָלוּת עוֹד כַּמָּה שָׁנִים, וַאֲפִלּוּ אִם הַגָּלוּת תִּמְשֹׁךְ עוֹד אֶלֶף וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה – גַּם לֹא אִכְפַּת לוֹ!!! הוּא עָסוּק בְּעִנְיָנִים חֲשׁוּבִים!

וְלָכֵן חוֹזְרִים וּמְדַבְּרִים עַל כָּךְ פַּעַם אַחַר פַּעַם כְּדֵי לְעוֹרֵר וּלְהַזְכִּיר שֶׁאֵין שׁוּם הֶבְדֵּל אִם הוּא אָדָם שֶׁעָסוּק בְּעִנְיָנִים גְּדוֹלִים וְטוֹבִים אוֹ שֶׁאֵינֶנּוּ עָסוּק, מְדֻבָּר עַל כָּךְ שֶׁ"שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא", בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בַּגָּלוּת, וְגַם הוּא עַצְמוֹ נִמְצָא בַּגָּלוּת, וְאִי לָאו חֹשֶׁךְ הַגָּלוּת לֹא הָיָה אוֹמֵר דָּבָר שֶׁכָּזֶה! וְאַדְּרַבָּה - הָא גּוּפָא רְאָיָה שֶׁנִּמְצָא בְּעֹמְקֵי הַגָּלוּת!

(תורת מנחם תשמ"ז ח"ב ע' 625. מתוך "לקראת שבת")

לְעוֹרֵר אֶת רְצוֹן ה' לַהֲבָאַת הַגְּאֻלָּה

נֶאֱמַר בְּפִרְקֵי אָבוֹת (פֶּרֶק ב מִשְׁנָה ד) "עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ", וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים בְּקֶשֶׁר לַהֲבָאַת הַגְּאֻלָּה:

יְהוּדִי יָכוֹל לַחְשֹׁב שֶׁנִּמְצָאִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת, הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאִם כֵּן מַה יָּכוֹל הוּא לַעֲשׂוֹת!... הִנֵּה עַל זֶה בָּאָה הוֹרָאַת הַמִּשְׁנָה - "עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ": הִנְּךָ יָכוֹל וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה שֶׁיִּהְיֶה כִּרְצוֹנְךָ, כְּלוֹמַר, לִפְעֹל לְמַעְלָה רָצוֹן חָדָשׁ שֶׁהַגְּאֻלָּה תִּהְיֶה תֵּכֶף וּמִיָּד מַמָּשׁ.

וְעַל הַתְּמִיהָה כֵּיצַד יוּכַל לַעֲשׂוֹת רָצוֹן חָדָשׁ לְמַעְלָה - וַהֲלֹא עָלָיו לְקַיֵּם אֶת רְצוֹן קוֹנוֹ, וְלֹא לְחַפֵּשׂ לַעֲשׂוֹת רָצוֹן חָדָשׁ?!

הִנֵּה עַל זֶה אוֹמֶרֶת הַמִּשְׁנָה "כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ": הָרָצוֹן הֶחָדָשׁ שֶׁעוֹשֶׂה יְהוּדִי לְמַעְלָה - הוּא "רְצוֹנוֹ", רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא שֶׁזּוֹהִי דַּרְגָּא נַעֲלִית יוֹתֵר בָּרָצוֹן, בְּחִינַת 'רַעֲוָא דְּרַעֲוִין'.

וּמִכֵּיוָן שֶׁכֵּן, בִּמְקוֹם לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי שֶׁ'רְצוֹנוֹ' בָּא לְאַחַר כַּמָּה וְכַמָּה צִמְצוּמִים וּפְרָסָאוֹת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כוּ' - מוּטָב לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ כְּפִי שֶׁרְצוֹנוֹ הוּא לַאֲמִתָּתוֹ!

(ע"פ תורת מנחם התוועדויות תשד"מ, ח"ד ע' 2292. מתוך "לקראת שבת")

מְחַיֵּי הַמֵּתִים

כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר מַהַר"ש נָהַג לוֹמַר "מְקֻבָּל לַחְשֹׁב כִּי אִם אֵינְךָ מְסֻגָּל לָלֶכֶת לְמַטָּה, לֵךְ לְמַעְלָה, וַאֲנִי אוֹמֵר 'מִלְּכַתְּחִלָּה מִלְּמַעְלָה' ("לְכַתְּחִלָּה אַרִיבֶּער").

מהדורת הגלות הרפסה ושימוש אישי בלבד

אֶת הָאִמְרָה זוֹ נִתָּן לְהַשְׁלִיךְ עַל כָּל תְּחוּמֵי הַחַיִּים. לְמָשָׁל, בְּנוֹגֵעַ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים בְּרוּחָנִיּוּת. אֲנָשִׁים הֲרֵחוֹקִים מִתּוֹרָה וּמִצְוֹות מְשׁוּלִים לְמֵתִים, כִּי הֵם מְנֻתָּקִים מִמְּקוֹר הַחַיִּים הָרוּחָנִי - מִן הַתּוֹרָה. מִי שֶׁמִּקָּרֵב אֲנָשִׁים כָּאֵלֶּה אֶל הַתּוֹרָה כָּמוֹהוּ כִּמְחַיֵּה מֵתִים. וְאֵין לַחְשֹׁשׁ מִפְּנֵי הַמִּכְשׁוֹלִים הַבֵּין-אִישִׁיִּים אוֹ הַחֲבָרְתִּיִּים שֶׁעֲשׂוּיִים לְהִתְעוֹרֵר בַּדֶּרֶךְ. יֵשׁ לְדַלֵּג מֵעֲלֵיהֶם וְלִפְעֹל בֶּאֱמוּנָה וּבִנְחִישׁוּת - וּמֻבְטָחִים אָנוּ שֶׁהַפְּעִילוּת תַּצְלִיחַ וְהַ'מֵּתִים' יִתְעוֹרְרוּ לִתְחִיָּה. כָּךְ נִזְכֶּה לְקָרֵב בִּמְהֵרָה אֶת תְּחִיַּת הַמֵּתִים כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁתִּתְגַּשֵּׁם בַּגְּאֻלָּה הַשְּׁלֵמָה שֶׁתָּבוֹא תֵּכֶף וּמִיָּד.

(ע"פ התוועדות ש"פ אחרי-קדושים תשמ"ו. מתוך "לקראת שבת")

גּוֹלָה וּגְאֻלָּה

יֵשׁ הַחוֹשְׁשִׁים מִכָּךְ שֶׁהַגְּאֻלָּה תָּבוֹא תֵּכֶף וּמִיָּד, בְּאָמְרָם: כַּאֲשֶׁר מָשִׁיחַ יָבוֹא, מַה יִּהְיֶה עִם כָּל הָעֲסָקִים שֶׁהוּקְמוּ, הָרְכוּשׁ וְהַנְּכָסִים שֶׁנִּצְבְּרוּ, הַחֲבֵרִים וְהַקְּשָׁרִים שֶׁנִּרְקְמוּ, וְכוּ' וְכוּ'?

הַמַּעֲנֶה עַל כָּךְ הוּא: אֵין מַה לַּחְשֹׁשׁ. הַגְּאֻלָּה אֵין פֵּרוּשָׁהּ בִּטּוּל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאִבּוּד הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים שֶׁנוֹצְרוּ (עַל פִּי הַתּוֹרָה) בַּגָּלוּת. אַדְּרַבָּה: גַּם דְּבָרִים אֵלֶּה עַצְמָם יִכָּלְלוּ בַּגְּאֻלָּה, הֵם יִתְעַלּוּ לְמַצָּב שֶׁל גְּאֻלָּה, לְמַעֲלָתָם וּשְׁלֵמוּתָם הָאֲמִתִּית.

דָּבָר זֶה נִרְמָז בְּכָךְ שֶׁ"גּוֹלָה" בְּתוֹסֶפֶת אָלֶ"ף הִיא "גְּאוּלָה". כְּלוֹמַר: הַ"גּוֹלָה", הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים שֶׁבַּגָּלוּת, אֵינָם מִתְבַּטְּלִים אֶלָּא נִשְׁאָרִים בִּמְקוֹמָם; אֶלָּא שֶׁמְּגַלִּים בָּהֶם אֶת הָאָלֶ"ף, אַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם, גִּלּוּי הָאֱמֶת וְהַפְּנִימִיּוּת שֶׁבְּתוֹכָם.

(ש"פ אחרי קדושים תנש"א)

יִהְיֶה שִׁנּוּי לֶעָתִיד לָבֹא?

מֵהַנֶּאֱמָר כִּי "אֵין בֵּין עוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבַד" מַשְׁמָע שֶׁבִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה חִדּוּשׁ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּלְאִידָךְ יָדוּעַ שֶׁיִּהְיֶה אָז "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ" וְכַדּוֹמֶה.

שְׁנֵי בֵּאוּרִים יֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה:

א. הַגְּדָרָה זוֹ נֶאֱמְרָה עַל הַשֶּׁלֶב הָרִאשׁוֹן בַּגְּאֻלָּה (הַתְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה), וְאִלּוּ בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְהַתְּקוּפָה הַשְּׁנִיָּה יִתְחוֹלְלוּ שִׁנּוּיִים בְּטֶבַע הָעוֹלָם "וְגָר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ".

ב. בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא (זֹהַר חֵלֶק ג' קכה, א. הוּבָא בְּאַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן כו) נֶאֱמַר שֶׁלְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים יִהְיֶה שִׁנּוּי מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְרַק אֵצֶל עַמֵּי הָאָרֶץ לֹא יִהְיֶה שִׁנּוּי בְּמִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם בֵּין הַגָּלוּת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא רַק יוּסַר שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת.

(ע"פ קונטרס 'ענינה של תורה החסידות' סעיף ד. מתוך "לקראת שבת")

אגרות קודש

ב"ה, י"ג כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה יואל שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתב כת"ר מודיע מעריכת מלוה מלכה סעודתא דדוד מלכא משיחא במוצש"ק ויגש אליו יהודא (וכמ"ש אחד באחד יגשו, וזה יהי' לעת"ל כו' אז ועבדי דוד מלך על כל ישראל - תורה אור לרבנו הזקן ר"פ ויגש מד, ב).

יהי רצון אשר באסיפת כו"כ מבני ישראל דאכל בי' עשרה שכינתא שריא ובסעודתא דדוד מלכא חי וקיים (עיין זהר ויגש רז, רע"א. ובמפרשיו שם מובן שזהו ענין גישה דיהודה ליוסף), יתעוררו בהוספה בעניני תורתנו ומאור שבתורה פנימיות התורה, שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות - ותומשך ההתעוררות על כל הימים הבאים לקראתנו לשלום.

בכבוד ובברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש יומי

פרשת מקץ

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

מא (א) **וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר:**

רש"י◄ **וַיְהִי מִקֵּץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מִסּוֹף', וְכָל לְשׁוֹן 'קֵץ', סוֹף הוּא. **עַל־הַיְאֹר** • כָּל שֶׁאָר נְהָרוֹת אֵינָם קְרוּיִים יְאוֹרִים, חוּץ מִנִּילוּס, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הָאָרֶץ עֲשׂוּיִין יְאוֹרִים יְאוֹרִים בִּידֵי אָדָם, וְנִילוּס עוֹלֶה בְּתוֹכָם וּמַשְׁקֶה אוֹתָם, לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִין בְּמִצְרַיִם תָּדִיר כִּשְׁאָר אֲרָצוֹת.

א וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל נַהֲרָא:

(ב) **וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:**

רש"י◄ **יְפֹת מַרְאֶה** • סִימָן הוּא לִימֵי הַשִּׂבְעָה, שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְאוֹת יָפוֹת זוֹ לָזוֹ, שֶׁאֵין עַיִן בְּרִיָּה צָרָה בַּחֲבֵרְתָּהּ. **בָּאָחוּ** • בַּאֲגָם, מרישׁ"ק בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ: "יִשְׁגֶּא אָחוּ".

ב וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשָׂר וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

(ג) **וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:**

רש"י◄ **וְדַקּוֹת בָּשָׂר** • טינבי"ש בְּלַעַ"ז, לְשׁוֹן 'דַּק'.

ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֳרָנָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן מִן נַהֲרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשָׂר וְקָמָן לְקִבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן עַל כֵּיף נַהֲרָא:

(ד) **וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:**

רש"י◄ **וַתֹּאכַלְנָה** • סִימָן שֶׁתְּהֵא כָּל שִׂמְחַת הַשָּׂבָע נִשְׁכַּחַת בִּימֵי הָרָעָב.

ד וַאֲכָלַן תּוֹרָתָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירַן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה:

(ה) **וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת:**

ה וּדְמוּךְ וַחְלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד פַּטִּימָן וְטָבָן:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(א) וְכַאֲשֶׁר עָבְרוּ שְׁתֵּי שָׁנִים תְּמִימוֹת רָאָה פַּרְעֹה כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַנִּילוּס.

(ב) וְהָיוּ עוֹלוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁבַע פָּרוֹת בַּעֲלוֹת מַרְאֶה יָפֶה, מְגֻשְּׁמוֹת בָּשָׂר וְרָעוּ בַּמַּרְעֶה.

(ג) וְהָיוּ שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עוֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הַנִּילוּס, מְכֹעָרוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת הַבָּשָׂר, וּמִיָּד עָמְדוּ לְצִדָּן עַל שְׂפַת הַנִּילוּס.

(ד) וַאֲזַי אָכְלוּ הַפָּרוֹת מְכֹעָרוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקּוֹת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הַיָּפוֹת וְהָעֲנָקִיּוֹת, וְהִתְעוֹרֵר פַּרְעֹה.

(ה) אַחֲרֵי זֹאת נִרְדַּם וְרָאָה שֵׁנִית,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **בְּקָנֶה אֶחָד** • טואיד"ל בְּלַעַ"ז. **בְּרִיאוֹת** • שיינ"ש בְּלַעַ"ז.

(ו) **וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:**

ו **וְהָא שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן קְדוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן:**

רש"י◄ **וּשְׁדוּפֹת** • השלייד"ש בְּלַעַ"ז, 'שְׁקִיפָן קְדוּם', חֲבוּטוֹת, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף הֶחָבוּט תָּמִיד עַל־יְדֵי הַדֶּלֶת הַמַּכָּה עָלָיו. **קָדִים** • רוּחַ מִזְרָחִית, שֶׁקּוֹרִין ביש"א.

(ז) **וַתִּבְלַעְנָה הַשִׁّבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:**

ז **וּבְלָעָא שִׁבְּלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שִׁבְּלַיָּא פַּטִּימָתָא וּמָלְיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא:**

רש"י◄ **הַבְּרִיאוֹת** • שיינ"ש בְּלַעַ"ז. **וְהִנֵּה חֲלוֹם** • וְהִנֵּה נִשְׁלַם חֲלוֹם שָׁלֵם לְפָנָיו, וְהֵצְרַךְ לְפוֹתְרִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדִי לְאֵינוֹ יְהוּדִי

בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב מְסֻפָּר אוֹדוֹת שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת יוֹסֵף שֶׁהָיוּ דּוֹמִים זֶה לָזֶה, וְכָאן בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ מְסֻפָּר אוֹדוֹת שְׁנֵי הַחֲלוֹמוֹת שֶׁחָלַם פַּרְעֹה.

וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם: אֵצֶל יוֹסֵף, בַּחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן חָלַם אוֹדוֹת הָ'אֲלוּמוֹת' – עִנְיְנֵי הָאָרֶץ, וּבַחֲלוֹם הַשֵּׁנִי אוֹדוֹת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים – עִנְיְנֵי הַשָּׁמַיִם. אָמְנָם אֵצֶל פַּרְעֹה בִּתְחִלָּה חָלַם אוֹדוֹת שֶׁבַע הַפָּרוֹת – מִין הַחַי, וּלְאַחַר מִכֵּן חָלַם אוֹדוֹת שֶׁבַע שִׁבֳּלִים – מִין הַצּוֹמֵחַ.

וְכָאן רוֹאִים הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדִי לְגוֹי:

יְהוּדִי שַׁיָּךְ לֹא רַק לְעִנְיְנֵי הָאָרֶץ אֶלָּא גַּם לְעִנְיְנֵי שָׁמַיִם – רוּחָנִיּוּת. וְאִלּוּ הַגּוֹי שַׁיָּךְ רַק לְעִנְיְנֵי אֶרֶץ, וּבָזֶה גּוּפָא "פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ" (קֹדֶם מִין הַחַי, וּלְאַחַר מִכֵּן מִין הַצּוֹמֵחַ, הַפָּחוּת מִמֶּנּוּ).

וְכַמְסֻפָּר אוֹדוֹת כְּ"ק אַדְמוּ"ר הָרַיַּ"צ מִלִּיובַּאוִיטְשׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, שֶׁבְּעֵת שִׁבְתּוֹ בְּמַאֲסָר אֵצֶל הַסּוֹבְיֶיטִים, הִנֵּה בְּאַחַת הַחֲקִירוֹת, אֵימַּ עָלָיו הַחוֹקֵר בְּאֶמְצָעוּת אֶקְדָּח. וְאָמַר לוֹ כ"ק אַדְמוּ"ר הָרַיַּ"צ נ"ע: דָּבָר זֶה יָכוֹל לְהַפְחִיד רַק אֶת אֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֱלִילִים רַבִּים וְעוֹלָם אֶחָד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֵ־ל אֶחָד וּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת, אֵינָם מְפַחֲדִים מִדָּבָר כָּזֶה.

(עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ ג, עַמּוּד 805 - מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

(ח) **וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה:**

ח **וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא יָת כָּל חַרְשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת כָּל חַכִּימָהָא וְאִשְׁתָּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת חֶלְמֵהּ וְלֵית דְּפָשַׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה:**

רש"י◄ **וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ** • 'וּמְטַרְפָּא רוּחֵהּ', מְקַשְׁקֶשֶׁת בְּתוֹכוֹ כְּפַעֲמוֹן, וּבְנְבוּכַדְנֶאצַּר הוּא אוֹמֵר: (דניאל ב) "וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ", לְפִי שֶׁהָיוּ שָׁם שְׁתֵּי פְּעִימוֹת: שִׁכְחַת הַחֲלוֹם וְהַעֲלָמַת פִּתְרוֹנוֹ (ב"ר). **חַרְטֻמֵּי** • הַנִּחָרִים בְּטִימֵי מֵתִים, שֶׁשּׁוֹאֲלִים בַּעֲצָמוֹת ('טִימֵי', הֵן עֲצָמוֹת בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבַמִּשְׁנָה: 'בֵּית שֶׁהוּא מָלֵא טַמְיָא', מָלֵא עֲצָמוֹת). **וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה** • פּוֹתְרִים הָיוּ אוֹתָם, אֲבָל לֹא לְפַרְעֹה, שֶׁלֹּא הָיָה קוֹלָן נִכְנָס בְּאָזְנָיו, וְלֹא הָיָה לוֹ קוֹרַת־רוּחַ בְּפִתְרוֹנָם, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: 'שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה מוֹלִיד, שֶׁבַע בָּנוֹת אַתָּה קוֹבֵר' (ב"ר).

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים מְלֵאוֹת עוֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד.

(ו) וְהָיוּ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים רָזוֹת, מֵכּוֹת מֵהַרוּחַ הַמִּזְרָחִית, צוֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן.

(ז) וַאֲזַי בָּלְעוּ הַשִּׁבֳּלִים הָרָזוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָעֲנָקִיּוֹת הַמְּלֵאוֹת, וְהִתְעוֹרֵר פַּרְעֹה כִּי הוּא אַךְ חֲלוֹם.

(ח) וְהָיָה לִפְנֵי הָנֵץ הַחַמָּה הִתְמוֹטְטָה רוּחוֹ, וְלָכֵן שָׁלַח וְקָרָא לִכְלַל מְכַשְּׁפֵי מִצְרַיִם וּלְכָל חֲכָמֶיהָ וְסִפֵּר לָהֶם אֶת חֲזִיּוֹנוֹ, וְלֹא נִמְצָא מִי שֶׁפֵּרֵשׁ אוֹתוֹ עֲבוּרוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ט) וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם:

ט וּמַלִּיל רַב שָׁקֵי (עם) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת סָרְחָנַי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא דֵין:

(י) פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת שַׂר הָאֹפִים:

י פַּרְעֹה רְגֵז עַל עַבְדּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי:

(יא) וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:

יא וַחֲלֵמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפִשְׁרַן חֶלְמֵהּ חֲלַמְנָא:

רש"י◄ **אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ** • חֲלוֹם הָרָאוּי לַפִּתְרוֹן שֶׁנִּפְתַּר לָנוּ, וְדוֹמֶה לוֹ.

(יב) וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר:

יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָּא וְאִשְׁתָּעִינָא לֵהּ וּפְשַׁר לָנָא יָת חֶלְמָנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פָּשָׁר:

רש"י◄ **נַעַר עִבְרִי עֶבֶד** • אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאֵין טוֹבָתָם שְׁלֵמָה, שֶׁמְּזַכִּירוֹ בִּלְשׁוֹן בִּזָּיוֹן. **נַעַר** • שׁוֹטֶה וְאֵין רָאוּי לִגְדֻלָּה. **עִבְרִי** • אֲפִלּוּ לְשׁוֹנֵנוּ אֵינוֹ מַכִּיר.

עֶבֶד • וְכָתוּב בְּנִימוּסֵי מִצְרַיִם שֶׁאֵין עֶבֶד מוֹלִךְ, וְלֹא לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי שָׂרִים (סְפָרִים אֲחֵרִים: שִׂירִים, וְכֵן גָּרַס רַא"ם). **אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ** • לְפִי הַחֲלוֹם וְקָרוֹב לְעִנְיָנוֹ.

(יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה:

יג וַהֲוָה כְּמָא די פְּשַׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתִיב עַל שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלָב:

רש"י◄ **הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי** • פַּרְעֹה הִנִּיחָם לְמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר: "פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו", חֲרִי מִקְרָא קָצַר לָשׁוֹן וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵשִׁיב, לְפִי שֶׁאֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִי הֵשִׁיב. מִי שֶׁבְּיָדוֹ לְהָשִׁיב וְהוּא פַּרְעֹה, וְכֵן דֶּרֶךְ כָּל מִקְרָאוֹת קְצָרִים, עַל מִי שֶׁעָלָיו לַעֲשׂוֹת, הֵם סוֹתְמִים אֶת הַדָּבָר.

(יד) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן בֵּית אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוַת פַּרְעֹה:

רש"י◄ **מִן־הַבּוֹר** • מִן בֵּית הַסֹּהַר, שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּמִין גֻּמָּא, וְכֵן כָּל "בּוֹר" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן גֻּמָּא הוּא, וְאַף אִם אֵין בּוֹ מַיִם קָרוּי בּוֹר, פוש"י בְּלַעַ"ז. **וַיְגַלַּח** • מִפְּנֵי כְּבוֹד הַמַּלְכוּת (ב"ר).

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(**ט**) אֲזַי דִּבֵּר רֹאשׁ הַמַּשְׁקִים בֵּין יָדָיו (לִפְנֵי) וְאָמַר: אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם אֶת טָעֲיוֹתַי.

(**י**) וְזֹאת כִּי פַּרְעֹה רָגַז עַל שְׁנֵי עֲבָדָיו, וּלְכָךְ שָׂם אוֹתָם בַּמִּשְׁמָר הַשַּׁיָּךְ לְבֵית רֹאשׁ הַסַּיָּפִים, אוֹתִי וְאֶת רֹאשׁ הָאוֹפִים.

(**יא**) אֲזַי רָאִינוּ חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד, אֲנִי וְהוּא, וְהָיָה חֶזְיוֹן כָּל אֶחָד בְּהֶתְאֵם לְפֵרוּשׁוֹ.

(**יב**) וְהָיָה שָׁמָּה עִמָּנוּ נַעַר מִתְבַּגֵּר עִבְרִי, עֶבֶד לְרֹאשׁ הַסַּיָּפִים, וְכָךְ סִפַּרְנוּ אוֹתוֹ לוֹ וּפֵרַשׁ לָנוּ, פֵּרַשׁ לְכָל אֶחָד בְּהֶתְאֵם לְחֶזְיוֹנוֹ.

(**יג**) וְכָךְ כְּשֵׁם שֶׁפֵּרַשׁ לָנוּ כָּכָה הָיָה, הֶשִׁיבַנִי הַמֶּלֶךְ אֶל מַעֲמָדִי וְצָלַב אֶת הַהוּא.

(**יד**) וְלָכֵן שָׁלַח פַּרְעֹה וְקָרָא לְיוֹסֵף וְהֶבִיאוּהוּ מִן הַכֶּלֶא, וְהִסְתַּפֵּר שְׂעָרוֹ וְהֶחֱלִיף בְּגָדָיו וְנִכְנַס אֶל פַּרְעֹה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום שני כ"ב כסלו ~

(טו) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ:

טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שְׁמִעֵית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ:

רש"י◄ תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ • תַּאֲזִין וְתָבִין חֲלוֹם לִפְתֹּר אוֹתוֹ. תִּשְׁמַע • לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַאֲזָנָה, כְּמוֹ: "שׁוֹמֵעַ יוֹסֵף", "אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשׁוֹנוֹ", אנטינדר"א בְּלַעַ"ז.

(טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה:

טז וַאֲתִיב יוֹסֵף יָת פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר מִן חָכְמָתִי אֱלָהִין מִן קֳדָם יְיָ יִתְּתַב יָת שְׁלָמָא דְּפַרְעֹה:

רש"י◄ בִּלְעָדָי • אֵין הַחָכְמָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא אֱלֹהִים יַעֲנֶה, יִתֵּן עֲנִיָּה בְּפִי לִשְׁלוֹם פַּרְעֹה.

(יז) וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:

יז וּמַלִּיל פַּרְעֹה (עם) לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא אֲנָא קָאֵם עַל כֵּיף נַהֲרָא:

(יח) וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ:

יח וְהָא מִן נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרְתָּא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה:

(יט) וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרָעָה:

יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרְתָּא אָחֳרָנָין סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחְדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא חֲזֵיתִי כְּוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְבִישׁוּ:

רש"י◄ דַּלּוֹת • כְּחוּשׁוֹת, כְּמוֹ: (שמואל ב יג) "מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל"? דְּאַמְנוֹן. וְרַקּוֹת בָּשָׂר • כָּל לְשׁוֹן 'רַקּוֹת' שֶׁבַּמִּקְרָא, חַסְרֵי בָשָׂר, וּבְלַעַ"ז בלוא"ש.

(כ) וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת:

כ וַאֲכָלָן תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרְתָּא קַדְמָיְתָא פַּטִּימָתָא:

(כא) וַתָּבֹאנָה אֶל־קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ:

כא וַעֲלָא לִמְעֵיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי עֲלוּ לִמְעֵיהֵן וּמְחֶזֵיהֵן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעָרִית:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(טו) אָמַר לוֹ פַּרְעֹה: כְּבָר רָאִיתִי חִזָּיוֹן וְאֵין לוֹ מְפָרֵשׁ, וּכְבָר שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ כִּי אַתָּה אִם שָׁמַעְתָּ חִזָּיוֹן אַזִּי תְּפָרֵשׁ אוֹתוֹ.

(טז) וְעָנָה יוֹסֵף וְאָמַר: מִבִּלְעָדַי יְדִיעָתִי, ה' יָשִׁיב לְפַרְעֹה בְּשָׁלוֹם.

(יז) אַחֲרֵי זֹאת דִּבֵּר פַּרְעֹה וְאָמַר: רָאִיתִי כְּאִלּוּ אֲנִי עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַנִּילוּס.

(יח) וְהִנֵּה כְּבָר עָלוּ מִמֶּנּוּ שֶׁבַע פָּרוֹת עֲנָקִיּוֹת הַבָּשָׂר, בַּעֲלוֹת מַרְאֶה יָפֶה וְרָעוּ בַּמִּרְעֶה.

(יט) וְהָיוּ שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, כְּבָר עָלוּ אַחֲרֵיהֶן; צְנוּמוֹת, מְכֹעָרוֹת הַפָּנִים מְאֹד, רָזוֹת הַבָּשָׂר, לֹא רָאִיתִי כְּמוֹהֶן בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם לַכִּעוּר.

(כ) וְכָךְ אָכְלוּ הַפָּרוֹת הָרָזוֹת הַמְכֹעָרוֹת אֶת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת הָעֲנָקִיּוֹת.

(כא) וְנִכְנְסוּ אֶל בִּטְנֵיהֶן וְלֹא נִכָּר שֶׁהֵן כְּבָר נִכְנְסוּ, וּמַרְאֵיהֶן מְכֹעָר כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּתְּחִלָּה. אַחֲרֵי זֹאת הֶקִיצוֹתִי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כב) וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת וְטֹבוֹת׃

כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שֵׁבְלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מְלְיָן וְטָבָן׃

(כג) וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃

כג וְהָא שְׁבַע שֵׁבְלַיָּא נָצָן לָקְיָן שְׁקִיפָן קְדוּם צָמְחָן בַּתְרֵיהוֹן׃

רש"י◄ צְנֻמוֹת • צְנֻמָא בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, סֶלַע, הֲרֵי הֵן כְּעֵץ בְּלִי לְחְלוּחַ וְקָשׁוֹת כְּסֶלַע, וְתַרְגּוּמוֹ: 'נָצָן לָקְיָן', נָצָן, אֵין בָּהֶן אֶלָּא הַנֵּץ, לְפִי שֶׁנִּתְרוֹקְנוּ מִן הַזֶּרַע.

(כד) וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי׃

כד וּבְלָעָן שֵׁבְלַיָּא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שֵׁבְלַיָּא טָבָתָא וַאֲמָרִית לַחַרְשַׁיָּא וְלֵית דִּי מְחַוִּי לִי׃

(כה) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃

כה וַאֲמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה חֶלְמָא פַּרְעֹה חַד הוּא יָת דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד חַוִּי לְפַרְעֹה׃

(כו) שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃

כו שְׁבַע תּוֹרְתָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שֵׁבְלַיָּא טָבָתָא שְׁבַע שְׁנִין אִנּוּן חֶלְמָא חַד הוּא׃

רש"י◄ שֶׁבַע שָׁנִים וְשֶׁבַע שָׁנִים • כֻּלָּן אֵינָן אֶלָּא שֶׁבַע, וַאֲשֶׁר נִשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמַיִם, לְפִי שֶׁהַדָּבָר מְזֻמָּן, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשׁ לוֹ בַּסּוֹף: "וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם וְגוֹ'". בְּשֶׁבַע שָׁנִים הַטּוֹבוֹת נֶאֱמַר: "הִגִּיד לְפַרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ, וּבְשֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב נֶאֱמַר: "הֶרְאָה אֶת פַּרְעֹה", לְפִי שֶׁהָיָה הַדָּבָר מֻפְלָג וְרָחוֹק, נוֹפֵל בּוֹ לְשׁוֹן מַרְאֶה.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃

כז וּשְׁבַע תּוֹרְתָּא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא דְּסָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן שְׁבַע (נ"י שַׁבְעָא) שְׁנִין אִנּוּן וּשְׁבַע שֵׁבְלַיָּא לָקְיָתָא דִּשְׁקִיפָן קְדוּם יְהֵוְיָן שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא׃

(כח) הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃

כח הוּא פִּתְגָּמָא דִּי מַלִּילִית עִם פַּרְעֹה דִּי יְיָ עָתִיד לְמֶעְבַּד אַחֲזֵי לְפַרְעֹה׃

(כט) הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כט הָא שְׁבַע שְׁנִין אָתְיָן סִבְעָא (נ"י שַׂבְעָא) רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כב) אַחֲרֵי זֹאת רָאִיתִי, הָיוּ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צוֹמְחוֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת כָּרָאוּי.

(כג) וְהָיוּ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים נוֹבְלוֹת, מֵכוֹת מֵהָרוּחַ הַמִּזְרָחִית, כְּבָר צָמְחוּ אַחֲרֵיהֶן.

(כד) וְכָךְ בָּלְעוּ הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטּוֹבוֹת, וְאָמַרְתִּי זֹאת לַמַּדְעָנִים וְלֹא הוֹדִיעוּנִי דָּבָר.

(כה) אָמַר לוֹ יוֹסֵף: חֶזְיוֹן פַּרְעֹה אֶחָד הוּא, אֶת אֲשֶׁר ה' עָתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ הֵרְאָה לְפַרְעֹה.

(כו) שֶׁבַע הַפָּרוֹת הַטּוֹבוֹת וּשְׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטּוֹבוֹת הֵן שֶׁבַע שְׁנוֹת טוּב, וַהֲרֵי זֶה חֲלוֹם אֶחָד.

(כז) וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרָזוֹת הַמְכֹעָרוֹת הָעוֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַיּוֹצְאוֹת, מֻכּוֹת מֵהָרוּחַ הַמִּזְרָחִית, תִּהְיֶנָּה שֶׁבַע שְׁנוֹת רָעָב.

(כח) הוּא הַדִּבּוּר אֲשֶׁר אֲמַרְתִּיו לְפַרְעֹה, אֶת אֲשֶׁר ה' עָתִיד לַעֲשׂוֹתוֹ הֵרְאָהוּ לְפַרְעֹה.

(כט) עֲתִידוֹת לָבוֹא עֲלֵיכֶם שֶׁבַע שָׁנִים, יִהְיֶה שָׂבָע גָּדוֹל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ל) וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ:

ל וִיקוּמוּן שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא בַּתְרֵיהֵן וְיִתְנַשֵּׁי כָּל סִבְעָא (נ״י שַׂבְעָא) בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וִישֵׁיצֵי כַּפְנָא יָת (עַמָּא דְ)אַרְעָא:

רש״י ◄ וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן הַבְּלִיעָה.

(לא) וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד:

לא וְלָא יִתְיְדַע שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) בְּאַרְעָא מִן קֳדָם כַּפְנָא הַהוּא דִּיהֵי בָתַר כֵּן אֲרֵי תַקִּיף הוּא לַחֲדָא:

רש״י ◄ וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע • הוּא פִּתְרוֹן: "וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבְּנָה".

(לב) וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ:

לב וְעַל דְּאִתַּנַּית חֶלְמָא לְפַרְעֹה תַּרְתֵּין זִמְנִין אֲרֵי תַּקִּין פִּתְגָּמָא מִן קֳדָם יְיָ וְאוֹחִי יְיָ לְמֶעְבְּדֵהּ:

רש״י ◄ נָכוֹן • מְזֻמָּן.

(לג) וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:

לג וּכְעַן יֶחֱזֵי פַּרְעֹה גְּבַר סוּכְלְתָן וְחַכִּים וּמַנְּיֵהּ עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:

~ נקודות משיחות קודש ~

חָכְמַת יוֹסֵף בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹמוֹת

וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (מא, לג) לְאַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ יוֹסֵף אֶת חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, יָצָע לוֹ כֵּיצַד עָלָיו לִנְהֹג לִקְרַאת שְׁנוֹת הָרָעָב — "וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה" גו', "יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד".

וְלִכְאוֹרָה תַּפְקִידוֹ שֶׁל יוֹסֵף הָיָה רַק לְפָרֵשׁ אֶת דְּבַר הַחֲלוֹם, וְלֹא לְיַעֵץ מַה לַּעֲשׂוֹת.

וְהַסְּבָרָה בָּזֶה: הַקֹּשִׁי בְּפִתְרוֹן הַחֲלוֹם שֶׁבְּעֶטְיוֹ נִכְשְׁלוּ הַחַרְטוּמִים לְפָרְשׁוֹ, מְסֻפָּר בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עוֹלוֹת . . רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר, וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר", כְּלוֹמַר — שֶׁהַפָּרוֹת הָרָזוֹת וְהַשְּׁמֵנוֹת עָמְדוּ יַחַד עַל שְׂפַת הַיְּאוֹר. הִתְקַשּׁוּ הַחַרְטוּמִים: מַהוּ הַהֶסְבֵּר לְהִמָּצְאוּת שְׁנֵי הַסִּימָנִים הֶהָפְכִיִּים - רָזוֹת וּשְׁמֵנוֹת — בְּיַחַד?

רַק יוֹסֵף, בְּחָכְמָתוֹ, עֵרֵב אֶת שְׁנֵי הַהֲפָכִים בְּפִתְרוֹנוֹ: בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע "וְיִקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאוֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ בָר", הַיְינוּ שֶׁכְּבָר בִּשְׁנוֹת הַשָּׂבָע יִתְכּוֹנְנוּ לִשְׁנוֹת הָרָעָב, וּמֵאֵידָךְ — בִּשְׁנוֹת הָרָעָב "וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב", שֶׁיֹּאכְלוּ אֶת אֹכֶל שְׁנוֹת הַשֹּׂבַע.

מַעֲלָה נוֹסֶפֶת וְעִקָּרִית, שֶׁפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם נָסַב לֹא רַק עַל הַצָּפוּי מֵאֵת הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא גַּם מַעֲשָׂיו שֶׁל פַּרְעֹה — צְבִירַת הָאֹכֶל, נִרְמְזוּ בַּחֲלוֹמוֹ.

וְעַל־כֵּן "וַיִּטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה". פֵּרוּשׁ: עֲצָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף מָצְאָה חֵן בְּעֵינֵי פַּרְעֹה יוֹתֵר מִפִּתְרוֹן הַחֲלוֹם עַצְמוֹ, עַד שֶׁשִּׁבְּחוֹ "אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ", בְּכִנּוּתוֹ לַעֲצָתוֹ.

(עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק טוּ, עַמּוּד 340 - מתוך 'לקראת שבת')

(לד) יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע:

לד יַעְבֵּד פַּרְעֹה וִימַנֵּי מְהֵימְנִין עַל אַרְעָא וִיזָרֵז יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא):

רש״י ◄ וְחִמֵּשׁ • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וִיזָרֵז', וְכֵן: "וַחֲמֻשִׁים".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ל) וְעוֹד יַגִּיעוּ לָכֶם שֶׁבַע שְׁנוֹת רָעָב לְאַחֲרֵיהֶן, וְיִשְׁכַּח כָּל הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְעָלוּל הָרָעָב לְכַלּוֹת אֶת תּוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ.

(לא) וְלֹא יִהְיֶה נִכָּר רֹשֶׁם אוֹתוֹ הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַבָּא אַחֲרָיו כִּי הוּא עָצוּם מְאֹד.

(לב) וְאוּלָם חֲזָרַת הַחִזָּיוֹן אֶל פַּרְעֹה פַּעֲמַיִם מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר יַצִּיב מֵאֵת ה', וּמְמַהֵר לַעֲשׂוֹתוֹ.

(לג) וְכָעֵת יִרְאֶה לוֹ פַּרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִימַנֶּהָ אוֹתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(לד) וּתְהִי לוֹ סַמְכוּת כִּי יְמַנֶּה מְמֻנִּים עַל הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁיַּאַגְרוּ אֶת יְבוּל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע הַשָּׁנִים שֶׁל הַשָּׂבָע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לה) וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ:

לה וְיִכְנְשׁוּן יָת כָּל עִיבּוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְּאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן עִיבּוּר תְּחוֹת יְדָא דְּפַרְעֹה עִיבּוּרָא בְּקִירְוַיָּא וְיִטְרוּן:

רש"י◄ אֶת־כָּל־אֹכֶל • שֵׁם דָּבָר הוּא, לְפִיכָךְ טַעְמוֹ בָּאֶל"ף וְנָקוּד בְּפַתָּ"ח קָטָן (סגול). וְאוֹכֵל שֶׁהוּא פּוֹעֵל, כְּגוֹן "כִּי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב", טַעְמוֹ לְמַטָּה בַּכ' וְנָקוּד קָמֵץ קָטָן (צירי). תַּחַת יַד־פַּרְעֹה • בִּרְשׁוּתוֹ וּבְאוֹצְרוֹתָיו.

(לו) וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב:

לו וִיהֵי עִבּוּרָא גְנִיז (לְעַמָּא דְ)לְאַרְעָא לְשִׁבְעָא שְׁנֵי כַּפְנָא דִּי תְהֵוְיָן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְלָא תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא דְאַרְעָא בְּכַפְנָא:

רש"י◄ וְהָיָה הָאֹכֶל • הַצָּבוּר, כִּשְׁאָר פִּקָּדוֹן הַגָּנוּז לְקִיּוּם הָאָרֶץ.

(לז) וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו:

לז וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל עַבְדּוֹהִי:

(לח) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדּוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּהּ:

רש"י◄ הֲנִמְצָא כָזֶה • "הֲנִשְׁכַּח כְּדֵין", אִם נֵלֵךְ וּנְבַקְּשֶׁנּוּ, הֲנִמְצָא כָּמוֹהוּ? "הֲנִמְצָא", לְשׁוֹן תְּמִיהָה, וְכֵן כָּל הֵ"א הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה וּנְקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּח.

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

(לט) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ:

לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת כָּל דָּא לֵית סָכְלְתָּן וְחַכִּים כְּוָתָךְ:

רש"י◄ אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ • לְבַקֵּשׁ "אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם", שֶׁאָמַרְתָּ — 'לֹא נִמְצָא כָּמוֹךָ'.

(מ) אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ:

מ אַתְּ תְּהֵי מְמַנָּא עַל בֵּיתִי וְעַל מֵימְרָךְ יִתְּזַן כָּל עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי יַקִּיר מִנָּךְ:

רש"י◄ יִשַּׁק • יִתְּזַן, יִתְפַּרְנֵס. כָּל צָרְכֵי עַמִּי יִהְיוּ נַעֲשִׂים עַל יָדֶךָ, כְּמוֹ: (לעיל טו) "וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי", וּכְמוֹ: (תהלים ב) "נַשְּׁקוּ־בַר", גרגישו"ן בְּלַעַ"ז. רַק הַכִּסֵּא • שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין לִי מֶלֶךְ. כִּסֵּא • לָשׁוֹן שֶׁל הַמְּלוּכָה, כְּמוֹ: (מלכים א א) "וּיגַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(לה) וְיַאַסְפוּ מָזוֹן שֶׁל אוֹתָן הַשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַבָּאוֹת, וְיַאַחְסְנוּ אֶת דְּגָנָן תַּחַת יַד מְמֻנִּים מִטַּעַם פַּרְעֹה, וְיִשְׁמְרוּ אֶת אָכְלָהּ בְּמוֹשְׁבוֹתֶיהָ.

(לו) וִיהִי בָּהּ פִּקָּדוֹן לְשֶׁבַע שְׁנוֹת הָרָעָב אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא יִכָּרֵתוּ תּוֹשָׁבֵי הָאָרֶץ מִן הָרָעָב.

(לז) וּלְכָךְ נִרְאָה טוֹב דִּבּוּרוֹ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאֵצֶל כָּל שָׂרֵי צְבָאוֹ.

(לח) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר פַּרְעֹה לְשָׂרֵי צְבָאוֹ: הַאִם אֲנַחְנוּ נִמְצָא כְּדֻגְמַת זֶה, אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ ה' בְּמַדָּעוֹ.

(לט) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר לוֹ: מֵאַחַר שֶׁה' הֵבִיא לִידִיעָתְךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, לֹא קַיָּם נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ.

(מ) אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי, עַל פִּי פִּקֻּדָתְךָ יֻנְהַג כָּל עַמִּי, לֹא אֶכָּבֵד אֲנִי מֵעָלֶיךָ אֶלָּא בַּכִּסֵּא בִּלְבַד.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(מא) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי מַנִּיתִי יָתָךְ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש"י◄ **נְתַתִּי אֹתְךָ** • 'מַנִּיתִי יָתָךְ', וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לְשׁוֹן נְתִינָה הוּא, כְּמוֹ: "וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן". בֵּין לִגְדֻלָּה בֵּין לְשִׁפְלוּת, נוֹפֵל לְשׁוֹן נְתִינָה עָלָיו, כְּמוֹ: (מלאכי ב) "נְתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים".

(מב) וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃

מב וְאַעְדִּי פַּרְעֹה יָת עִזְקְתֵּה מֵעַל יְדֵהּ וִיהַב יָתַהּ עַל יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבִּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא עַל צַוְּארֵהּ׃

רש"י◄ **וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ** • נְתִינַת טַבַּעַת הַמֶּלֶךְ, הִיא אוֹת לְמִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לוֹ, לִהְיוֹת שֵׁנִי לוֹ לִגְדֻלָּה. **בִּגְדֵי־שֵׁשׁ** • דְּבַר חֲשִׁיבוּת הוּא בְּמִצְרַיִם. **רְבִד** • עֲנָק, וְעַל שֶׁהוּא רָצוּף בְּטַבָּעוֹת קָרוּי רְבִיד, וְכֵן: (משלי ז) "רָבַדְתִּי עַרְשִׂי", רַצַּפְתִּי עַרְשִׂי מַרְצָפוֹת. בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'מֶקֶף רְבָדִין שֶׁל אֶבֶן עַל הָרִבֻּד שֶׁבָּעֲזָרָה', וְהִיא רִצְפָּה.

(מג) וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מג וְאַרְכִּיב יָתֵהּ בִּרְתֵּכָא תִּנְיֵתָא (נ"י תִּנְיָנָא) דִּי לֵהּ וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש"י◄ **בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה** • הַשְּׁנִיָּה לְמֶרְכַּבְתּוֹ הַמְּהַלֶּכֶת אֵצֶל שֶׁלּוֹ. **אַבְרֵךְ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דֵּין אַבָּא לְמַלְכָּא', 'רַךְ' בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי 'מֶלֶךְ'. בְּ'הַשַּׁתָּפִין': 'לָא רֵיכָא וְלָא בַּר רֵיכָא'. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה, (ספרי פ' דברים) דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה: 'אַבְרֵךְ, זֶה יוֹסֵף, שֶׁהוּא אָב בְּחָכְמָה וְרַךְ בַּשָּׁנִים'. אָמַר לוֹ בֶּן דּוּרְמַסְקִית: 'עַד מָתַי אַתָּה מְעַוֵּת עָלֵינוּ אֶת הַכְּתוּבִים'? אֵין 'אַבְרֵךְ' אֶלָּא לְשׁוֹן בְּרָכִים, שֶׁהַכֹּל הָיוּ נִכְנָעִין לְפָנָיו וְיוֹצְאִין תַּחַת יָדוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתוֹן אוֹתוֹ וְגוֹ'".

(מד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מד וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר מִימְרָךְ לָא יְרִים גְּבַר יָת יְדֵהּ לְמֵיחַד זִין וְיָת רִגְלֵהּ לְמִרְכַּב עַל סוּסְיָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

רש"י◄ **אֲנִי פַרְעֹה** • שֶׁיֵּשׁ יְכֹלֶת בְּיָדִי לִגְזֹר גְּזֵרָה עַל מַלְכוּתִי. וַאֲנִי גּוֹזֵר: שֶׁ"לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ". **וּבִלְעָדֶיךָ** • שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתְךָ. דָּבָר אַחֵר: "אֲנִי פַרְעֹה", אֲנִי אֶהְיֶה מֶלֶךְ, "וּבִלְעָדֶיךָ וְגוֹ'", וְזֶהוּ דֶּגְמַת "רַק הַכִּסֵּא". **אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(מה) וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃

מה וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם יוֹסֵף גַּבְרָא דְמִטַּמְרָן גְּלָיָן לֵהּ וִיהַב לֵהּ יָת אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְאוֹן לְאִתְּתָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט) עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(מא) אָמַר לוֹ פַּרְעֹה: רְאֵה בִּתְשׁוּמֶת לֵב כִּי כְּבָר מִנִּיתִי אוֹתְךָ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(מב) אַחֲרֵי זֹאת הֵסִיר פַּרְעֹה אֶת חוֹתָמוֹ מִיָּדוֹ וְשָׂמוֹ עַל יַד יוֹסֵף, וְהִלְבִּישׁ אוֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְשָׂם שַׁרְשֶׁרֶת זָהָב עַל צַוָּארוֹ.

(מג) וְהִרְכִּיב אוֹתוֹ לְצִדּוֹ וְהֵכְרַז עָלָיו בְּאוֹתוֹ מַעֲמָד: הָאַצִּיל־הֶחָבִיב, זֶה הוּא נִכְבָּדוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ! וְהֻפְקַד עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(מד) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר לוֹ: עַל אַף שֶׁאֲנִי פַּרְעֹה, מִבְּלִי חַוַּת דַּעְתְּךָ לֹא יוֹשִׁיט אָדָם אֶת יָדוֹ לְקַלְמוֹס בִּכְתִיבָה וְלֹא אֶת רַגְלוֹ בִּרְכִיבָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(מה) וְקָרָא אֶת שְׁמוֹ 'מְגַלֶּה הַנִּסְתָּרוֹת' וְחִתֵּן אוֹתוֹ עִם אָסְנַת בַּת פּוֹטִיפֶרַע כֹּהֵן אוֹן, וְיָצָא יוֹסֵף מוֹשֵׁל עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **צָפְנַת פַּעְנֵחַ** • מְפָרֵשׁ הַצְּפוּנוֹת, וְאֵין לְ'פַּעְנֵחַ' דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא. **פּוֹטִי פֶרַע** • הוּא פּוֹטִיפַר, וְנִקְרָא "פּוֹטִי פֶרַע" עַל שֶׁנִּסְתְּרֵס מֵאֵלָיו, לְפִי שֶׁחָמַד אֶת יוֹסֵף לְמִשְׁכַּב זְכוּר (סוטה יג).

(מו) **וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:**

מו **וְיוֹסֵף בַּר תְּלָתִין שְׁנִין כַּד קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף מִן קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט) בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם:**

(מז) **וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשִׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֻמָצִים:**

מז **וּכְנָשׁוּ דָּיְרֵי אַרְעָא בִּשְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ"י שִׁבְעָא) עִיבוּרָא לְאוֹצָרִין:**

רש"י◄ **וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאֵין הַלָּשׁוֹן נָעֲקָר מִלְּשׁוֹן עֲשִׂיָּה. **לְקֻמָצִים** • קֹמֶץ עַל קֹמֶץ, יָד עַל יָד, הָיוּ אוֹצָרִים.

(מח) **וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:**

מח **וּכְנַשׁ יָת כָּל עִיבוּר שְׁבַע שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וִיהַב עִיבוּר בְּקִרְוַיָּא עִבּוּר חֲקַל קַרְתָּא דִּי בְסַחְרָנָהָא יְהַב בְּגַוֵּהּ:**

רש"י◄ **אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ** • שֶׁכָּל אֶרֶץ וְאֶרֶץ מַעֲמֶדֶת פֵּרוֹתֶיהָ וְנוֹתְנִין בַּתְּבוּאָה מֵעֵפֶר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלִּירָקֵב. (גְּרָאָה לִי שֶׁהוּא דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה, וְאֵין צָרִיךְ כְּלָל לְהַגִּיהַּ בְּרַשִּׁ"י, כַּאֲשֶׁר עָלָה בְּדַעַת קְצָתָם).

~ נקודות משיחות קודש ~

אסוף התבואה – בעבודת ה'

אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ:

רַשִּׁ"י מְתָאֵר אֶת אִסּוּף תְּבוּאַת מִצְרַיִם וְשִׁמּוּרָהּ: "וְנוֹתְנִים בַּתְּבוּאָה מֵעֵפֶר הַמָּקוֹם, וּמַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה מִלֵּירָקֵב" (מא, מח).

מַשְׁמָעוּת הַפֵּרוּשׁ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

אִסּוּף תְּבוּאָה – הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם לוֹמֵד וּמִצְטַבֶּרֶת אֶצְלוֹ, כְּפֵרוּשׁ הַ'תּוֹסְפוֹת' (דִּיבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְרֹב תְּבוּאוֹת" סַנְהֶדְרִין, מב.) "בַּעַל שְׁמוּעוֹת הוּא בַּעַל חִטִּין".

"מַעֲמִיד אֶת הַתְּבוּאָה" – כְּדֵי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד תִּקָּלֵט הֵיטֵב וְתֵחָשֵׁב 'מְקַיֶּמֶת' לַמְרוֹת שֶׁהִיא תּוֹרַת הַקָּבָּ"ה, וּגְבוֹהָה בְּהַרְבֵּה מִשִּׁכְלוֹ שֶׁל הָאָדָם, זָקוּק הוּא לְ –

"עֶפֶר" – שֶׁמּוֹרֶה עַל "בִּטּוּל" מְציאוּתוֹ. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה (וְאָז) פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ". כְּשֶׁיְּהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה מִתּוֹךְ "בִּטּוּל", נִכָּר בְּלִמּוּדוֹ "נוֹתֵן הַתּוֹרָה", הַקָּבָּ"ה.

"עֵפֶר הַמָּקוֹם" – הַבִּטּוּל צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא מֵאוֹתוֹ מָקוֹם וְעִנְיָן – בְּלִמּוּדוֹ, וְלֹא בִּדְבָרִים אֲחֵרִים – מִלְּחֶמֶת הַיֵּצֶר, שֶׁאָז צָרִיךְ לִנְהֹג בְּאֹפֶן שֶׁל "עַז כַּנָּמֵר וְגִבּוֹר כָּאַרְיֵ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם".

(עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ כה, עַמּוּד 224 - מתוך 'לקראת שבת')

(מט) **וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר:**

מט **וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִבּוּרָא כְּחַלָּא דְּיַמָּא סַגִּי לַחְדָּא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי לֵית מִנְיָן:**

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(מו) וְהָיָה יוֹסֵף בֶּן שְׁלוֹשִׁים שָׁנָה עֵת עָמַד בֵּין יְדֵי (לפנ') פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְכַאֲשֶׁר יָצָא מִבֵּין יָדָיו (מלפניו) סִיֵּר בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(מז) וְהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה בְּשֶׁבַע שְׁנוֹת הַשָּׂבָע מְלֹא הַמַּחְסָנִים.

(מח) וּלְכָדְ אָסַף אֶת שְׁאֵרִית מְזוֹן שֶׁבַע הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְשָׂמוֹ בַּקָּרְיוֹת שֶׁלָּהּ, שָׂם מְזוֹן כְּפָרֵי כָּל קִרְיָה וַאֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ בְּתוֹכָם.

(מט) וּלְכָדְ אָסַף יוֹסֵף מִן הַדְּגָנִים קָרוֹב לְמִסְפַּר חוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד, עַד כִּי הִפְסִיק לִמְנוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מִנְיָן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר.** עַד כִּי חָדַל לוֹ הַסּוֹפֵר לִסְפֹּר, וַהֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר. **כִּי־אֵין מִסְפָּר.** לְפִי שֶׁאֵין מִסְפָּר, וַהֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דְּהָא'.

(נ) וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אוֹן:

נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תַּרְתֵּין בְּנִין עַד לָא עַלַת שַׁתָּא דְּכַפְנָא דִּילִידַת לֵהּ אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְּאוֹן:

רש"י◄ **בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב.** (תענית יא) מִכָּאן שֶׁאָסוּר לָאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּשְׁנֵי רְעָבוֹן.

(נא) וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי:

נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי אַנְשִׁנַנִי יְיָ יָת כָּל עַמְלִי וְיָת כָּל בֵּית אַבָּא:

(נב) וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

נב וְיָת שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרָיִם אֲרֵי אַפְּשַׁנִי יְיָ בְּאַרַע שִׁעְבּוּדִי:

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

(נג) וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

נג וּשְׁלִימַת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

(נד) וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:

נד וּשְׁרִיאַת שְׁבַע שְׁנֵי כַּפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָתָא וּבְכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא:

(נה) וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ:

נה וּכְפָנַת כָּל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא (קֶדֶם) לְפַרְעֹה (עַל) לְלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוַת יוֹסֵף דִּי יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן:

רש"י◄ **וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם.** (ב"ר) שֶׁהִרְקִיבָה תְּבוּאָתָם שֶׁאָצְרוּ, חוּץ מִשֶּׁל יוֹסֵף. **אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ.** לְפִי שֶׁהָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ, וּכְשֶׁבָּאוּ אֵצֶל פַּרְעֹה וְאוֹמְרִים: 'כָּךְ הוּא אוֹמֵר לָנוּ'. אָמַר לָהֶם: 'לָמָּה לֹא צִבַּרְתֶּם בָּר, וַהֲלֹא הִכְרִיז לָכֶם שֶׁשְּׁנֵי הָרָעָב בָּאִים'? אָמְרוּ לוֹ: 'אָסַפְנוּ הַרְבֵּה וְהִרְקִיבָה'. אָמַר לָהֶם: 'אִם כֵּן, כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הֲרֵי גְּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָה, מָה אִם יִגְזֹר עָלֵינוּ וְנָמוּת'?.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(נ) וְנוֹלְדוּ לְיוֹסֵף שְׁנֵי בָנִים טֶרֶם בָּאוּ שְׁנוֹת הָרָעָב, אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אוֹתָם אָסְנַת בַּת פּוֹטִיפֶרַע כֹּהֵן אוֹן.

(נא) וְקָרָא שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי אָמַר: הֲרֵי ה' כִּבֵּר הִשְׁכִּיחַ מִמֶּנִּי אֶת כָּל סִבְלִי וּמַה שֶּׁהָיָה מֵעֵין זֶה בְּבֵית אָבִי.

(נב) וְקָרָא אֶת שֵׁם הַשֵּׁנִי אֶפְרַיִם כִּי אָמַר: הֲרֵי הִצְמִיחָנִי ה' בְּאֶרֶץ חֻלְשָׁתִי.

(נג) אַחֲרֵי זֹאת תָּמוּ שֶׁבַע שְׁנוֹת הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(נד) וְהֵחֵלּוּ לְהַגִּיעַ שֶׁבַע שְׁנוֹת הָרָעָב כְּשֵׁם שֶׁאָמַר יוֹסֵף, וְהָיָה רָעָב בְּכָל הָאֲרָצוֹת, וּבְכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה אֹכֶל.

(נה) וְכַאֲשֶׁר רָעֲבוּ תוֹשְׁבֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם, צָעֲקוּ הָאֲנָשִׁים אֶל פַּרְעֹה בְּסִבַּת הַמָּזוֹן, וְאָמַר לָהֶם: לְכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר אֲלֵיכֶם – בַּצְּעוּ אוֹתוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

חיוב יוסף למול את המצרים

לכו אל־יוסף אשר־יאמר לכם תעשו:

הָיָה יוֹסֵף אוֹמֵר לָהֶם שֶׁיִּמּוֹלוּ (מא, נה. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה הַדָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר, מַדּוּעַ דָּרַשׁ יוֹסֵף מֵהַמִּצְרִיִּם שֶׁיִּמּוֹלוּ, אֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּזֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּהִנֵּה בְּצִוּוּי הַקָּבָּ"ה לְאַבְרָהָם עַל הַמִּילָה, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה (לך יז, יג) "הִמּוֹל יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ גוֹ'", שֶׁמֻּטָּל חִיּוּב עַל בְּנֵי מִשְׁפַּחַת אַבְרָהָם שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם אֵלּוּ הַקְּנוּיִים לָהֶם, וְנִמְצָאִים בִּרְשׁוּתָם.

וְעַל־פִּי־זֶה, מִכֵּיוָן שֶׁיּוֹסֵף הָיָה הַ"שַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ" (פרשתנו מב, ו), וּבִלְעָדָו "לֹא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם מא, מד), חֲרֵי כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם הָיוּ שַׁיָּכִים אֵלָיו וּבִרְשׁוּתוֹ, וְעַד שֶׁלְּדַעַת כַּמָּה רִאשׁוֹנִים, אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה - גּוּפָם קְנוּי לַמֶּלֶךְ, וְלָכֵן הָיָה עָלָיו חִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל שֶׁיִּמּוֹלוּ גַּם כָּל אַנְשֵׁי מִצְרַיִם.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק י', עמוד 136 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(נו) וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

נו וְכַפְּנָא הֲוָה עַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת כָּל (אוֹצָרַיָּא) דִּי בְהוֹן עִיבוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרַיִם וּתְקֵיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ • מִי הֵם "פְּנֵי הָאָרֶץ"? אֵלּוּ הָעֲשִׁירִים (ב"ר). אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דִּי בְהוֹן עִיבוּרָא'. וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם • 'שֶׁבֶר' לְשׁוֹן מֶכֶר וּלְשׁוֹן קִנְיָן הוּא. כָּאן מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן מֶכֶר. "שִׁבְרוּ לָנוּ מְעַט אֹכֶל", לְשׁוֹן קִנְיָן, וְאַל תֹּאמַר אֵינוֹ כִּי־אִם בִּתְבוּאָה, שֶׁאַף בְּיַיִן וְחָלָב מָצִינוּ: "וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב". (ישעיה נה)

(נז) וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:

נז וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עַלּוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִבּוּרָא מִן יוֹסֵף אֲרֵי תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל אַרְעָא:

רש"י◄ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה • אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר. וְאִם תִּדְרְשֵׁהוּ כְּסִדְרוֹ, הָיָה צָרִיךְ לִכְתֹּב: 'לִשְׁבֹּר מִן יוֹסֵף'.

מב (א) וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:

א וְחָזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית עִיבּוּרָא מִזְּדַבַּן בְּמִצְרַיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי לְמָא תִתְחָזוּן:

רש"י◄ וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם • וּמֵהֵיכָן רָאָה, וַהֲלֹא לֹא רָאָה אֶלָּא שָׁמַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ'" וּמַהוּ "וַיַּרְא"? רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ, שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ בְּפֵרוּשׁ שֶׁזֶּה יוֹסֵף. לָמָּה תִתְרָאוּ • לָמָּה תֵרָאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׂבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה. (תענית י) (וְלִי נִרְאָה כִּפְשׁוּטוֹ: "לָמָּה תִתְרָאוּ", לָמָּה יְהוּ הַכֹּל מִסְתַּכְּלִין בָּכֶם וּמַתְמִיהִים בָּכֶם, שֶׁאֵין אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לָכֶם אֹכֶל בְּטֶרֶם שֶׁיֹּכְלֶה מַה שֶּׁבְּיֶדְכֶם?) וּמִפִּי אֲחֵרִים שָׁמַעְתִּי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּחִישָׁה: 'לָמָּה תִּהְיוּ כְחוּשִׁים בָּרָעָב'? וְדוֹמֶה לוֹ: "וּמַרְוֶה גַּם־הוּא יוֹרֶא". (משלי יא)

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(נו) וְכַאֲשֶׁר הִתְפַּשֵּׁט הָרָעָב עַל פְּנֵי הָאָרֶץ, פָּתַח יוֹסֵף אֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְסִפֵּק לַמִּצְרִיִּים, וְהִתְחַזֵּק הָרָעָב בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם.

(נז) וְרַבִּים מִיּוֹשְׁבֵי הָאֲרָצוֹת הִגִּיעוּ אֶל מִצְרַיִם לֶאֱסֹף תְּבוּאָה מִיּוֹסֵף כִּי הִתְחַזֵּק הָרָעָב בַּאֲרָצוֹתָם.

(א) וַאֲזַי שָׁמַע יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ סַחַר תְּבוּאָה בְּמִצְרַיִם וְאָמַר לְבָנָיו: אַל תִּתְרַשְּׁלוּ.

(ב) אָמַר: הִנֵּה כְּבָר שָׁמַעְתִּי כִּי סַחַר תְּבוּאָה מָצוּי בְּמִצְרַיִם, רְדוּ אֵלֶיהָ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

בִּטָּחוֹן מְחֻלָּט בַּה׳

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ:
כְּשֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב אָבִינוּ מִבָּנָיו לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם וּלְהָבִיא מָזוֹן, טָעַן בִּפְנֵיהֶם: "לָמָּה תִתְרָאוּ?" וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י (מב, א): "לָמָּה תַּרְאוּ עַצְמְכֶם בִּפְנֵי בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי עֵשָׂו כְּאִלּוּ אַתֶּם שְׁבֵעִים, כִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עֲדַיִן הָיָה לָהֶם תְּבוּאָה".
מִזֶּה שֶׁכָּתַב רַשִׁ"י "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים, יֵשׁ לְדַיֵּק שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּרְשׁוּתָם תְּבוּאָה רַבָּה כָּל־כָּךְ, דְּזֶהוּ רַק "כְּאִלּוּ" אַתֶּם שְׂבֵעִים — וְלֹא שֶׁבֶּאֱמֶת הָיוּ שְׂבֵעִים בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.
וְצָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֶרְאוּ עַצְמָם שְׂבֵעִים, מֵעֵבֶר לְמַה שֶׁהָיָה בְּיָדָם?
אֶלָּא שֶׁמִּכָּאן נִכָּר גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם בַּה׳ שֶׁל בְּנֵי יַעֲקֹב, שֶׁבָּטְחוּ בְּוַדָּאוּת שֶׁלֹּא יַעֲזֹב אֶת אֲבִיהֶם יַעֲקֹב גַּם בִּימֵי הָרָעָב. אַף שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁבְּיָדָם הִסְפִּיקָה רַק "בְּאוֹתָהּ שָׁעָה", מִכָּל־מָקוֹם לֹא הָיָה לָהֶם סָפֵק שֶׁגַּם בֶּעָתִיד יִדְאַג הַקָּבָּ"ה לְפַרְנְסָם בְּאֹפֶן נִסִּי. וּמִצַּד גֹּדֶל בִּטְחוֹנָם, הֶרְאוּ עַצְמָם כְּאִלּוּ הֵם שְׂבֵעִים בְּרֹב תְּבוּאוֹת, כִּי כָּךְ הִרְגִּישׁוּ בְּבִטְחוֹנָם הֶחָזָק בַּה׳, כְּאִלּוּ יֵשׁ כְּבָר בְּיָדָם תְּבוּאָה מַסְפִּיקָה.

(על־פי לקוטי־שיחות חלק ל, עמוד 190 - מתוך 'לקראת שבת')

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֵׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת:

ב וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית אָמְרִין אֲרֵי אִית עִיבוּרָא מִזְּדַבַּן בְּמִצְרָיִם חוּתוּ לְתַמָּן וּזְבוּנוּ לָנָא מִתַּמָּן וְנֵחֵי וְלָא נְמוּת:

רש"י ◄ רְדוּ־שָׁמָּה • וְלֹא אָמַר 'לְכוּ', רֶמֶז לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּעְבְּדוּ לְמִצְרַיִם, כְּמִנְיַן רד"ו.

(ג) וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם:

ג וּנְחָתוּ אֲחֵי יוֹסֵף עַסְרָא לְמִזְּבַּן עִיבוּרָא מִמִּצְרָיִם:

רש"י ◄ וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף • וְלֹא כָּתַב: 'בְּנֵי יַעֲקֹב', מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִים בְּמִכְירָתוֹ, וְנָתְנוּ לִבָּם לְהִתְנַהֵג עִמּוֹ בְּאַחֲוָה וְלִפְדּוֹתוֹ בְּכָל מָמוֹן שֶׁיִּפְסְקוּ עֲלֵיהֶם. עֲשָׂרָה • מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר, וַהֲלֹא כְּתִיב: "וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן"? אֶלָּא לְעִנְיַן הָאַחְוָה הָיוּ חֲלוּקִין לַעֲשָׂרָה, שֶׁלֹּא הָיְתָה אַהֲבַת כֻּלָּם וְשִׂנְאַת כֻּלָּם שָׁוָה לוֹ, אֲבָל לְעִנְיַן: "לִשְׁבֹּר בָּר", כֻּלָּם לֵב אֶחָד לָהֶם (בב"ר).

(ד) וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן:

ד וְיָת בִּנְיָמִין אֲחוּהִי דְיוֹסֵף לָא שְׁלַח יַעֲקֹב עִם אֲחוֹהִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְעַרְעִנֵּהּ מוֹתָא:

רש"י ◄ פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן • וּבַבַּיִת לֹא יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן? אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: 'מִכָּאן שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה' (ב"ר).

(ה) וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

ה וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְּבַּן עִיבוּרָא בְּגוֹ עָלַיָּא אֲרֵי הֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

רש"י ◄ בְּתוֹךְ הַבָּאִים • מַטְמִינִין עַצְמָן שֶׁלֹּא יַכִּירוּם, לְפִי שֶׁצִּוָּה לָהֶם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִתְרָאוּ כֻּלָּם בְּפֶתַח אֶחָד אֶלָּא שֶׁיִּכָּנֵס כָּל אֶחָד בְּפִתְחוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁלֵט בָּהֶם עַיִן הָרָע, שֶׁכֻּלָּם נָאִים וְכֻלָּם גִּבּוֹרִים.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

וְאִסְפוּ לָנוּ תְּבוּאָה מִמֶּנָּה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת.
(ג) וַאֲזַי יָרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשִׂירִיָּה לֶאֱסֹף תְּבוּאַת דְּגָנִים מִמִּצְרַיִם.
(ד) וּבִנְיָמִין אֲחִי־יוֹסֵף, לֹא שָׁלַח אוֹתוֹ יַעֲקֹב עִם אֶחָיו כִּי הוּא אָמַר: כְּדֵי שֶׁלֹּא יַשִּׂיגֶנּוּ הַמָּוֶת.
(ה) וְכַאֲשֶׁר נִכְנְסוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱסֹף תְּבוּאָה בֵּין הַנִּכְנָסִים כִּי הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ו) וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃

ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט עַל אַרְעָא הוּא דְּזַבִּין עִיבּוּרָא לְכָל עַמָּא דְּאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ לֵהּ עַל אַפַּיָּא עַל אַרְעָא׃

רש"י ◄ וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם • נִשְׁתַּטְּחוּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם, וְכֵן כָּל 'הִשְׁתַּחֲוָאָה' פְּשׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הוּא (שבועות טז)•

(ז) וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃

ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן וְחַשִּׁיב מָה דְּמַלִּיל לְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן קַשְׁיָא וַאֲמַר לְהוֹן מְנָן אַתְּיתוּן וַאֲמָרוּ מֵאַרְעָא דִּכְנַעַן לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא׃

רש"י ◄ וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם • נַעֲשָׂה לָהֶם כְּנָכְרִי בִּדְבָרִים, לְדַבֵּר קָשׁוֹת (ב"ר)•

(ח) וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃

ח וְאִשְׁתְּמוֹדַע יוֹסֵף יָת אַחוֹהִי וְאִנּוּן לָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ׃

רש"י ◄ וַיַּכֵּר יוֹסֵף וְגוֹ' • לְפִי שֶׁהִנִּיחָם חֲתוּמֵי זָקָן (ב"מ לט כתובות כז)• וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ • שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו מְצָאוּהוּ בַּחֲתִימַת זָקָן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו", כְּשֶׁנִּמְסְרוּ בְּיָדוֹ, הִכִּיר שֶׁהֵם אֶחָיו וְרִחֵם עֲלֵיהֶם, "וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ", כְּשֶׁנָּפַל בְּיָדָם, לִנְהֹג בּוֹ אַחְוָה•

(ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם׃

ט וּדְכִיר יוֹסֵף יָת חֶלְמַיָּא דִּי חֲלִים לְהוֹן וַאֲמַר לְהוֹן מְאַלְּלִין אַתּוּן לְמֶחֱזֵי יָת בִּדְקָא דְּאַרְעָא אֲתִיתוּן׃

רש"י ◄ אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם • עֲלֵיהֶם, וְיָדַע שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ• עֶרְוַת הָאָרֶץ • גִּלּוּי הָאָרֶץ, מֵהֵיכָן הִיא נוֹחָה לִיכָּבֵשׁ, כְּמוֹ (ויקרא כ): "אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה", וּכְמוֹ: (יחזקאל טז) "עֵרֹם וְעֶרְיָה", וְכֵן כָּל עֶרְוָה שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן גִּלּוּי הוּא. וְתַרְגּוּם אונְקְלוֹס: 'בִּדְקָא דְּאַרְעָא', כְּמוֹ: "בֶּדֶק הַבַּיִת", רְעוּעַ הַבַּיִת, אֲבָל לֹא דִּקְדֵּק לְפָרְשׁוֹ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא•

(י) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃

י וַאֲמָרוּ לֵהּ לָא רִבּוֹנִי וְעַבְדָּךְ עַלּוּ לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא׃

רש"י ◄ לֹא אֲדֹנִי • לֹא תֹּאמַר כֵּן, שֶׁהֲרֵי "עֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר אֹכֶל"•

(יא) כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃

יא כֻּלָּנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד נָחְנָא כֵּיוָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲווֹ עַבְדָּךְ אַלִּילֵי׃

רש"י ◄ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ • נִצְנְצָה בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּכְלָלוּהוּ עִמָּהֶם, שֶׁאַף הוּא בֶּן אֲבִיהֶם• כֵּנִים • אֲמִתִּיִּים, כְּמוֹ: (שמות י) "כֵּן דִּבַּרְתָּ", (במדבר כז) "כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרוֹת", (ישעיה טז) "וְעֶבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו"•

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ו) וְיוֹסֵף הוּא שַׁלִּיט הָאָרֶץ וְהוּא מְסַפֵּק לְכָל עַמּוֹ, וּלְכָךְ בָּאוּ אֶחָיו וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ עַל פְּנֵיהֶם עַל הָאָרֶץ.

(ז) וְכָךְ רָאָה יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהִכִּיר מִי הֵם, וְהִתְחַזָּה אֲלֵיהֶם וְדִבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וְאָמַר לָהֶם: מִנַּיִן בָּאתֶם? אָמְרוּ: מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לֶאֱסֹף אֹכֶל.

(ח) וְזִהָה יוֹסֵף אֶת אֶחָיו בְּבֵרוּר וְהֵם לֹא זִהוּ אוֹתוֹ.

(ט) וְכַאֲשֶׁר זָכַר אֶת הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר רָאָה עֲבוּרָם, אָמַר לָהֶם: אַתֶּם סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ וּלְמַעֲשֶׂה בָּאתֶם לִבְחֹן אֶת מַצַּב הָאָרֶץ.

(י) אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אֲהָהּ, אֲדֹנִי! וַעֲבָדֶיךָ הִגִּיעוּ לֶאֱסֹף תְּבוּאַת אֹכֶל.

(יא) וַאֲנַחְנוּ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד וַאֲנַחְנוּ אֲמִינִים, לֹא הָיוּ עֲבָדֶיךָ סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃

יב וַאֲמַר לְהוֹן לָא אֲרֵי בִּדְקָא דְאַרְעָא אֲתֵיתוּן לְמֶחֱזֵי׃

רש"י◄ כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת• (ב"ר) שֶׁהֲרֵי נִכְנַסְתֶּם בַּעֲשָׂרָה שַׁעֲרֵי הָעִיר, לָמָּה לֹא נִכְנַסְתֶּם בְּשַׁעַר אֶחָד?.

(יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים ׀ אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃

יג וַאֲמָרוּ תְּרֵין עֲסַר עַבְדָיךָ אַחִין אֲנַחְנָא בְּנֵי גַּבְרָא חַד בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וְהָא זְעֵירָא עִם אָבוּנָא יוֹמָא דֵין וְחַד לֵיתוֹהִי׃

רש"י◄ וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ וְגוֹ'• וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ אֶחָד שֶׁאֵינֶנּוּ, נִתְפַּזַּרְנוּ בָּעִיר לְבַקְּשׁוֹ.

(יד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃

יד וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הוּא דִי מַלֵּילִית עִמְּכוֹן לְמֵימַר מְאַלִּילֵי אַתּוּן׃

רש"י◄ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי• הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי, שֶׁאַתֶּם מְרַגְּלִים, הוּא הָאֱמֶת וְהַנָּכוֹן, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: אָמַר לָהֶם: 'וְאִלּוּ מְצָאתֶם אוֹתוֹ וְיִפְסְקוּ עֲלֵיכֶם מָמוֹן הַרְבֵּה, תִּפְדּוּהוּ'? אָמְרוּ לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לָהֶם: 'וְאִם יֹאמְרוּ לָכֶם שֶׁלֹּא יַחֲזִירוּהוּ בְּשׁוּם מָמוֹן, מַה תַּעֲשׂוּ'? אָמְרוּ: 'לְכָךְ בָּאנוּ, לַהֲרֹג אוֹ לֵיהָרֵג'. אָמַר לָהֶם: "הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם", לַהֲרֹג בְּנֵי הָעִיר בָּאתֶם, מְנַחֵשׁ אֲנִי בַּגְּבִיעַ שֶׁלִּי, שֶׁשְּׁנַיִם מִכֶּם הֶחֱרִיבוּ כְּרָךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם.

(טו) בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי פַרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃

טו בְּדָא תִּתְבַּחֲנוּן חֵי פַרְעֹה אִם תִּפְּקוּן מִכָּא אֶלָּהֵין בְּמִתֵּי אֲחוּכוֹן זְעֵירָא הָכָא׃

רש"י◄ חֵי פַרְעֹה• אִם יִחְיֶה פַּרְעֹה. אִם תֵּצְאוּ מִזֶּה• מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה.

(טז) שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיַקַּח אֶת־אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חֵי פַרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם׃

טז שְׁלָחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבֵּר יָת אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן הִתְאַסְּרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אַתּוּן אָמְרִין וְאִם לָא חֵי פַרְעֹה אֲרֵי מְאַלִּילֵי אַתּוּן׃

רש"י◄ הַאֱמֶת אִתְּכֶם• אִם אֱמֶת אִתְּכֶם. לְפִיכָךְ הֵ"א נָקוּד פַּתָּ"ח שֶׁהוּא כְּמוֹ בִּלְשׁוֹן תֵּמַהּ, וְאִם לֹא תְּבִיאוּהוּ: "חֵי פַרְעֹה, כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם".

(יז) וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃

יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן (לְבֵית) לְמַטְרָא תְּלָתָא יוֹמִין׃

רש"י◄ מִשְׁמָר• בֵּית הָאֲסוּרִים.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יב) אָמַר לָהֶם: לֹא, אֶלָּא לְמַעֲשֶׂה בָּאתֶם כְּדֵי לִבְחֹן את מַצַּב הָאָרֶץ.

(יג) אָמְרוּ: אֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ, שְׁנֵים עָשָׂר אַחִים בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, הַשְּׁנֵים עָשָׂר אֵצֶל אָבִינוּ הַיּוֹם וְאֶחָד נֶעְדָּר.

(יד) אָמַר לָהֶם יוֹסֵף: הוּא אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָכֶם הִנְּכֶם סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ.

(טו) בְּזֶה הַפִּתְרוֹן תִּבָּחֲנוּ, חֵיֵי פַרְעֹה, אִם תֵּצְאוּ מִפֹּה, אֶלָּא בְּהַגִּיעַ אֲחִיכֶם הַקָּטָן בְּיוֹתֵר הֵנָּה.

(טז) שַׁגְּרוּ שָׁלִיחַ אֶחָד מִכֶּם וְיָבִיא אֶת אֲחִיכֶם הֵנָּה בְּזֶהוּי בָּרוּר וִיזֹהֶה, וְאַתֶּם תֵּאָסְרוּ עַד שֶׁיִּבָּחֵן דִּבּוּרְכֶם הַאִם הַצֶּדֶק אִתְּכֶם, וְאִם לֹא אֲזַי, חֵיֵי פַרְעֹה, הִנְּכֶם סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ.

(יז) וְכָךְ אָסַף אוֹתָם אֶל הַמִּשְׁמָר לִשְׁלֹשָׁה יָמִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יח) וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֗ם יוֹסֵף֙ בַּיּ֣וֹם הַשְּׁלִישִׁ֔י זֹ֥את עֲשׂ֖וּ וִחְיֽוּ
אֶת־הָאֱלֹהִ֥ים אֲנִ֖י יָרֵֽא׃

יח וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה דָּא עִיבִידוּ וְקַיְּימוּ מִן קֳדָם יְיָ אֲנָא דָחֵל׃

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

(יט) אִם־כֵּנִ֣ים אַתֶּ֗ם אֲחִיכֶ֤ם אֶחָ֙ד֙ יֵאָסֵ֣ר בְּבֵ֣ית
מִשְׁמַרְכֶ֔ם וְאַתֶּ֖ם לְכ֣וּ הָבִ֑יאוּ שֶׁ֚בֶר רַעֲבוֹן֙ בָּתֵּיכֶֽם׃

יט אִם כֵּינָנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאַסַּר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דְּחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן׃

רש"י◄ **בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם** • שֶׁאַתֶּם אֲסוּרִים בּוֹ עַכְשָׁו. **וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ** • אֶל בֵּית אֲבִיכֶם. **שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם** • מַה שֶּׁקְּנִיתֶם לְרַעֲבוֹן אַנְשֵׁי בָּתֵּיכֶם.

(כ) וְאֶת־אֲחִיכֶ֥ם הַקָּטֹ֖ן תָּבִ֑יאוּ אֵלַ֗י וְיֵאָמְנ֤וּ דִבְרֵיכֶם֙
וְלֹ֣א תָמֻ֔תוּ וַיַּֽעֲשׂ֖וּ־כֵֽן׃

כ וְיָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תֵּיתוּן לְוָתִי וִיהֵימְנוּן פִּתְגָמֵיכוֹן וְלָא תְּמוּתוּן וַעֲבָדוּ כֵן׃

רש"י◄ **וְיֵאָמְנוּ דִבְרֵיכֶם** • יִתְאַמְּתוּ וְיִתְקַיְּמוּ, כְּמוֹ: (במדבר ה) "אָמֵן אָמֵן", וּכְמוֹ: (מלכים א ח) "יֵאָמֵן נָא דְבָרְךָ".

(כא) וַיֹּ֣אמְרוּ֗ אִ֤ישׁ אֶל־אָחִיו֙ אֲבָ֣ל אֲשֵׁמִ֔ים אֲנַחְנוּ֙
עַל־אָחִינוּ֙ אֲשֶׁ֣ר רָאִ֔ינוּ צָרַ֥ת נַפְשׁ֖וֹ בְּהִתְחַנְנ֑וֹ אֵלֵ֗ינוּ
וְלֹ֤א שָׁמָ֙עְנוּ֙ עַל־כֵּ֣ן בָּ֔אָה אֵלֵ֖ינוּ הַצָּרָ֥ה הַזֹּֽאת׃

כא וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל אָחוּנָא דִּי חֲזַיְנָא עָקַת נַפְשֵׁהּ כַּד הֲוָה מִתְחַנֵּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא מִנֵּהּ עַל כֵּן אֲתָא לְוָתְנָא עַקְתָא הָדָא׃

רש"י◄ **אֲבָל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּקוּשְׁטָא'. וְרָאִיתִי בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' לִישְׁנָא דְּרוֹמָאָה הוּא: 'אֲבָל, בְּרַם'. **בָּאָה אֵלֵינוּ** • טַעֲמוֹ בַּבִּי"ת, לְפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן עָבָר, שֶׁכְּבָר בָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'אָתַת לָנָא'.

(כב) וַיַּ֣עַן רְאוּבֵ֗ן אֹתָם֙ לֵאמֹ֔ר הֲלוֹא֙ אָמַ֣רְתִּי אֲלֵיכֶ֔ם
לֵאמֹ֖ר אַל־תֶּחֱטְא֣וּ בַיֶּ֑לֶד וְלֹ֣א שְׁמַעְתֶּ֗ם וְגַם־דָּמוֹ֙
הִנֵּ֣ה נִדְרָֽשׁ׃

כב וַאֲתִיב רְאוּבֵן יָתְהוֹן לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא תְּחוֹבוּן (נ"י תֶּחְטָאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא קַבֶּלְתּוּן וְאַף דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי׃

רש"י◄ **וְגַם־דָּמוֹ** • 'אֶתְּ'ין וְ'גַמְּ'ין רִבּוּיִין, דָּמוֹ וְגַם דַּם הַזָּקֵן.

(כג) וְהֵ֣מָּה לֹ֔א יָדְע֖וּ כִּ֣י שֹׁמֵ֑עַ יוֹסֵ֖ף כִּ֣י הַמֵּלִ֥יץ בֵּינֹתָֽם׃

כג וְאִנּוּן לָא יָדְעוּן אֲרֵי שָׁמִיעַ יוֹסֵף אֲרֵי מְתַרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן׃

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יח) וְאָמַר לָהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: בַּצְּעוּ שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלֶּה וְתִחְיוּ בָּם כִּי מִתְיָרֵא אֲנִי מֵה' בְּעִנְיַנְיכֶם.

(יט) אִם נִתָּן לָתֵת בָּכֶם אִמּוּן, אֲזַי אֶחָד מִכֶּם יֵאָסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם, וְאַתֶּם צְאוּ לַדֶּרֶךְ, הוֹלִיכוּ אֹכֶל לְהַשְׂבִּיעַ רַעֲבוֹן בֵּיתְכֶם.

(כ) וְתָבוֹאוּ עִם אֲחִיכֶם הַקָּטָן בְּיוֹתֵר אֵלַי כְּדֵי שֶׁיֵּצָדֵק דִּבּוּרְכֶם וְלֹא תִּהְיוּ מֵכִּים, וְעָשׂוּ כָּכָה.

(כא) אַחֲרֵי זֹאת אָמְרוּ מִקְצָת מֵהֶם לְמִקְצָתָם: אַךְ אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ בְּאָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ אֶת נַפְשׁוֹ בִּמְצוּקָה, מִתְחַנֵּן אֵלֵינוּ וְלֹא הִתְרַצֵּינוּ לוֹ, לָכֵן בָּאָה עָלֵינוּ הַמְּצוּקָה הַזֹּאת.

(כב) וּלְכָךְ עָנָה לָהֶם רְאוּבֵן בַּאֲמִירָה: הַאִם לֹא אָמַרְתִּי לָכֶם אַל תַּעֲשׂוּ עֲבֵרָה בּוֹ, וְלֹא רְצִיתֶם לְקַבֵּל, וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ נִתְבָּעִים בְּדָמוֹ.

(כג) וְהֵם לֹא הָיוּ מוּדָעִים כִּי יוֹסֵף מֵבִין זֹאת כִּי הוּא הֶעֱמִיד מְתַרְגֵּם בֵּינֵיהֶם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף•** מֵבִין לְשׁוֹנָם, וּבְפָנָיו הָיוּ מְדַבְּרִים כֵּן. **כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם•** כִּי כְּשֶׁהָיוּ מְדַבְּרִים עִמּוֹ הָיָה הַמֵּלִיץ בֵּינֵיהֶם, הַיּוֹדֵעַ לָשׁוֹן עִבְרִי וְלָשׁוֹן מִצְרִי, וְהָיָה מֵלִיץ דִּבְרֵיהֶם לְיוֹסֵף וְדִבְרֵי יוֹסֵף לָהֶם. לְכָךְ הָיוּ סְבוּרִים שֶׁאֵין יוֹסֵף מַכִּיר בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **הַמֵּלִיץ•** זֶה מְנַשֶּׁה בְּנוֹ.

(כד) **וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:**

כד וְאִסְתַּחַר מֵעִלְּוֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְּוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם•** נִתְרַחֵק מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ בּוֹכֶה. **וַיֵּבְךְּ•** לְפִי שֶׁשָּׁמַע שֶׁהָיוּ מִתְחָרְטִין. **אֶת־שִׁמְעוֹן•** (ב"ר) הוּא הִשְׁלִיכוֹ לַבּוֹר, הוּא שֶׁאָמַר לְלֵוִי: "הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא". דָּבָר אַחֵר: נִתְכַּוֵּן יוֹסֵף לְהַפְרִידוֹ מִלֵּוִי, שֶׁמָּא יִתְיַצְּבוּ שְׁנֵיהֶם לַהֲרֹג אוֹתוֹ. **וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם•** לֹא אֲסָרוֹ אֶלָּא לְעֵינֵיהֶם, וְכֵיוָן שֶׁיָּצְאוּ, הוֹצִיאוֹ וְהֶאֱכִילוֹ וְהִשְׁקָהוּ (ב"ר)◆

(כה) **וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן:**

כה וּפַקִּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת מָנֵיהוֹן עִיבּוּרָא וְלַאֲתָבָא כַסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיְמַלְּאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם . . וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ (מב, כה) יֵשׁ לִשְׁאֹל, בְּתְחִלָּה דִּבֵּר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו דְּבָרִים קָשִׁים וְהֶאֱשִׁים אוֹתָם בְּרִגּוּל; וּמַדּוּעַ שִׁנָּה לְפָתַע אֶת יַחַסוֹ וְצִוָּה לָתֵת לָהֶם בָּר, לְהָשִׁיב אֶת כַּסְפָּם, וְאַף לְסַפֵּק לָהֶם צֵידָה לַדֶּרֶךְ? וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה יוֹסֵף אָמַר לָהֶם שֶׁיִּתָּכֵן שֶׁהֵם חַפִּים מִפֶּשַׁע — "וִיבַחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם", וְסִיֵּם "אֶת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרֵא". לָכֵן פִּיֵּס אוֹתָם וְהֶעֱנִיק לָהֶם מֵעֵין פִּצּוּי עַל עָגְמַת הַנֶּפֶשׁ שֶׁגָּרַם לָהֶם.

(שיחת ש"פ מקץ תשמ"ז)

(כו) **וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם:**

כו וּנְטָלוּ יָת עִיבּוּרְהוֹן עַל חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזָלוּ מִתַּמָּן:

(כז) **וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:**

כז וּפְתַח חַד יָת סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת כַּסְפֵּהּ וְהָא הוּא בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּפְתַּח הָאֶחָד•** הוּא לֵוִי, שֶׁנִּשְׁאַר יָחִיד מִשִּׁמְעוֹן בֶּן זוּגוֹ. **בַּמָּלוֹן•** בַּמָּקוֹם שֶׁלָּנוּ בַּלַּיְלָה. **אַמְתַּחְתּוֹ•** הוּא שַׂק.

(כח) **וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֱרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ:**

כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתּוֹתַב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְּטוֹעֲנִי וּנְפַק מַדַּע לִבְּהוֹן וּתְרָהוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי לְמֵימַר מָה דָּא עֲבַד יְיָ לָנָא:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כד) וְסוֹבֵב עַצְמוֹ מֵהֶם וּבָכָה, אַחֲרֵי זֹאת חָזַר אֲלֵיהֶם וְדִבֵּר אֲלֵיהֶם, וְלָקַח מִבֵּינֵיהֶם אֶת שִׁמְעוֹן וְאָסַר אוֹתוֹ בְּנוֹכְחוּתָם.

(כה) וְנָתַן יוֹסֵף פְּקֻדָּה, וְכָךְ מִלְּאוּ כְּלֵיהֶם דָּגָן וְהֶחֱזִירוּ לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלָּהֶם, כָּל אִישׁ אֶל שַׂקּוֹ, וְנִתְּנָה לָהֶם צֵדָה לַדֶּרֶךְ, וְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶם כָּכָה.

(כו) נָשְׂאוּ סְחוֹרַת תְּבוּאָתָם עַל חֲמוֹרֵיהֶם וְיָצְאוּ לַדֶּרֶךְ מִשָּׁם.

(כז) וּכְשֶׁפָּתַח אֶחָד מֵהֶם אֶת שַׂקּוֹ לְהָנִיחַ מִסְפּוֹא לַחֲמוֹרוֹ בַּחֲנַיַת הַלַּיְלָה, רָאָה אֶת לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלּוֹ וְהִנֵּה הִיא בְּשַׂקּוֹ.

(כח) וְאָמַר לְאֶחָיו: כְּבָר הֻחְזְרוּ לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלִּי וְהִנֵּה הֵן בְּכֵלַי, וְלָכֵן פִּרְפֵּר מִפַּחַד לִבָּם וְנִתְרְדוּ כָּל אֶחָד עִם אָחִיו בְּאָמְרָם: מֶה עָשָׂה ה' לָנוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי•** גַּם הַכֶּסֶף בּוֹ עִם הַתְּבוּאָה. **מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ•** לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי עֲלִילָה זוֹ, שֶׁלֹּא הוּשַׁב - אֶלָּא לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ.

(כט) וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר:

כט וַאֲתוֹ לְוַת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דִכְנָעַן וְחַוִיוּ (נ״ו וְחַוִיאוּ) לֵהּ יָת כָּל דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימָר:

(ל) דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ:

ל מַלִּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (נ״ו קָשִׁין) וִיהַב יָתָנָא כִּמְאַלִּילֵי יָת אַרְעָא:

(לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים:

לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּינָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלִּילֵי:

(לב) שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

לב תְּרֵין עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אָבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא דֵין עִם אָבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

(לג) וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אַחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ:

לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אֵדַע אֲרֵי כֵּינָנֵי אַתּוּן אַחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת עִיבוּרָא דְחַסִּיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאֲזִילוּ:

(לד) וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ:

לד וְאַיְתִיאוּ יָת אַחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאֵדַע אֲרֵי לָא מְאַלִּילֵי אַתּוּן אֲרֵי כֵּינָנֵי אַתּוּן יָת אַחוּכוֹן אֶתֵּן לְכוֹן וְיָת אַרְעָא תַּעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא:

רש"י◄ **וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ•** תְּסֹבְבוּ, וְכָל לְשׁוֹן 'סוֹחֲרִים' וּ'סְחוֹרָה', עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזְּרִים וְסוֹבְבִים אַחַר פְּרַקְמַטְיָא.

(לה) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ:

לה וַהֲוָה אִנּוּן מְרִיקִין סַקֵּיהוֹן וְהָא גְבַר צְרִיר כַּסְפֵּהּ בְּסַקֵּהּ וַחֲזוֹ יָת צְרָרֵי כַסְפֵּיהוֹן אִנּוּן וַאֲבוּהוֹן וּדְחִילוּ:

רש"י◄ **צְרוֹר־כַּסְפּוֹ•** קֶשֶׁר כַּסְפּוֹ.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כט) וְהִגִּיעוּ אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן, וְהוֹדִיעוּ לוֹ בִּכְלָלוּת מַה שֶּׁבָּא עֲלֵיהֶם, בְּאָמְרָם:

(ל) הָאִישׁ אֲדוֹן הָאָרֶץ דִּבֵּר אֵלֵינוּ בְּהַעֲרִימוֹ קְשָׁיִים, וְהֶאֱשִׁים אוֹתָנוּ בְּרִגּוּל הָאָרֶץ.

(לא) וְאָמַרְנוּ אֵלָיו: אֲנַחְנוּ אֲמִינִים, לֹא הָיִינוּ סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ.

(לב) וַאֲנַחְנוּ שְׁנֵים עָשָׂר אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ, אֶחָד מֵאִתָּנוּ נֶעְדָּר וְהַקָּטָן אֵצֶל אָבִינוּ הַיּוֹם בְּאֶרֶץ כְּנַעַן.

(לג) וְאָמַר לָנוּ הָאִישׁ אֲדוֹנֵי הָאָרֶץ: יָדַעְתִּי שֶׁאַתֶּם אֲמִינִים, הַשְׁאִירוּ אֶצְלִי אֶחָד מִכֶּם וּקְחוּ אֹכֶל רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם וּצְאוּ לַדֶּרֶךְ.

(לד) וְהָבִיאוּ לִי אֶת אֲחִיכֶם הַקָּטָן בְּיוֹתֵר כְּדֵי שֶׁאֵדַע שֶׁאַתֶּם אֲמִינִים וְלֹא סוֹכְנֵי־חֶרֶשׁ, וְאֶתֵּן לָכֶם אֶת אֲחִיכֶם וּפְרוּ בָּאָרֶץ.

(לה) וְעֵם הֱיוֹתָם מְרוֹקְנִים אֶת כְּלֵיהֶם, וְהִנֵּה בַּצְּרוֹר לְשׁוֹנוֹת־כֶּסֶף־כָּל־אִישׁ בְּשַׂקּוֹ, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ אֶת לְשׁוֹנוֹת כַּסְפָּם, הֵם וַאֲבִיהֶם נִחְרְדוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה:

לו וַאֲמַר לְהוֹן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן יָתִי אַתְכֻּלְתּוּן יוֹסֵף לֵיתוֹהִי וְשִׁמְעוֹן לָא הֲוָה הָכָא (לֵיתוֹהִי) וְיָת בִּנְיָמִן תִּדְבְּרוּן עֲלַי הֲווֹ כָּלְהוֹן:

רש"י◄ אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם • מְלַמֵּד שֶׁחֲשָׁדָן שֶׁמָּא הֲרָגוּהוּ, אוֹ מְכָרוּהוּ כְּיוֹסֵף. שִׁכַּלְתֶּם • כָּל מִי שֶׁבָּנָיו אֲבוּדִים, קָרוּי שַׁכּוּל.

(לז) וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ:

לז וַאֲמַר רְאוּבֵן לְוַת אֲבוּהִי לְמֵימַר יָת תְּרֵין בְּנֵי תְּמִית אִם לָא אַיְתִנֵּהּ לְוָתָךְ הַב יָתֵהּ עַל יְדִי וַאֲנָא אֲתֵבְנֵהּ לָךְ:

(לח) וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה:

לח וַאֲמַר לָא יֵחוּת בְּרִי עִמְּכוֹן אֲרֵי אֲחוּהִי מִית וְהוּא בִּלְחוֹדוֹהִי אֶשְׁתָּאַר וִיעַרְעַנֵּהּ מוֹתָא בְּאָרְחָא דִּי תְהָכוּן בַּהּ וְתַחֲתוּן יָת שֵׂיבְתִּי בְּדָוּנָא לִשְׁאוֹל:

רש"י◄ לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם • לֹא קִבֵּל דְּבָרָיו שֶׁל רְאוּבֵן, אָמַר: 'בְּכוֹר שׁוֹטֶה הוּא זֶה, הוּא אוֹמֵר לְהָמִית בָּנָיו, וְכִי בָּנָיו הֵם וְלֹא בָּנַי'? (ב"ר).

מג (א) וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ:

א וְכַפְנָא תַּקִּיף בְּאַרְעָא:

(ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:

ב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ (עיין רש"י) לְמֵיכַל יָת עִיבוּרָא דְּאַיְתִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַאֲמַר לְהוֹן אֲבוּהוֹן תּוּבוּ זְבוּנוּ לָנָא זְעֵיר עִיבוּרָא:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל • יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: 'הַמְתִּינוּ לַדָּקֵן עַד שֶׁתֹּכְלֶה פַּת מִן הַבַּיִת' (ב"ר). כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ • 'כַּד שֵׁיצִיאוּ' (וְהַמְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', טוֹעֶה. "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת", מְתַרְגֵּם: 'כַּד סַפִּיקוּ', כְּשֶׁשָּׁתוּ דֵּי סִפּוּקָם, הוּא גְּמַר שְׁתִיָּתָם, אֲבָל זֶה: "כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל", כַּאֲשֶׁר תַּם הָאֹכֶל הוּא, וּמְתַרְגְּמִינָן: 'כַּד שֵׁיצִיאוּ').

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ג וַאֲמַר לֵהּ יְהוּדָה לְמֵימַר אַסְהָדָא אַסְהֵד בָּנָא גַּבְרָא לְמֵימַר לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֶלָּהֵין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(לו) וְאָמַר לָהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: עֲשִׂיתֶם אוֹתִי שַׁכּוּל, יוֹסֵף נֶעְדָּר וְשִׁמְעוֹן כָּלוּא וּבִנְיָמִין מְבֻקָּשׁ, עָלַי נֶאֱסְפוּ אֵלּוּ כֻּלָּן.

(לז) וְאָמַר לוֹ רְאוּבֵן: אַתָּה שַׁכֵּל אֶת שְׁנֵי בָנַי אִם לֹא אֲשִׁיבוֹ אֵלֶיךָ, מְסֹר אוֹתוֹ לִי וַאֲנִי אֲשִׁיבוֹ אֵלֶיךָ.

(לח) אָמַר: אַל יִהְיֶה נוֹכָח עִמָּכֶם בְּנִי כִּי אָחִיו כְּבָר מֵת וְנִשְׁאָר הוּא לְבַדּוֹ, וְלָכֵן אִם תַּגִּיעַ אֵלָיו הַמִּיתָה בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ שָׁמָּה, וְהוֹרַדְתֶּם אֶת שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן אֶל רִגְבֵי הָאֲדָמָה.

(א) וְהָרָעָב חָזָק בָּאָרֶץ.

(ב) וְכַאֲשֶׁר סִיְּמוּ לֶאֱכֹל אֶת חֲבִילוֹת הַמָּזוֹן אֲשֶׁר הֵבִיאוּם מִמִּצְרַיִם אָמַר לָהֶם אֲבִיהֶם: חִזְרוּ, אִסְפוּ לָנוּ מְעַט מִן הַמָּזוֹן.

(ג) אָמַר לוֹ יְהוּדָה: הֲרֵי הָאִישׁ בִּקֵּשׁ מֵאִתָּנוּ בְּלָשׁוֹן רַכָּה וְאָמַר: לֹא תִרְאוּ פָנַי אֶלָּא עִם אֲחִיכֶם אִתְּכֶם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **הָעֵד הֵעֵד•** לְשׁוֹן הַתְרָאָה, שֶׁסָּתָם הַתְרָאָה, מַתְרֶה בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים, וְכֵן: (דברים ל) "הֵעַדְתִּי בָכֶם", (שמות יט) "רֵד הָעֵד בָּעָם". **לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם•** לֹא תִּרְאוּנִי בְּלֹא אֲחִיכֶם אִתְּכֶם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: אֱלָהִין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן, יִשֵּׁב הַדָּבָר עַל אָפְנוֹ וְלֹא דִּקְדֵּק לְתַרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא.

(ד) אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל:

ד אִם אִיתָךְ מְשַׁלַּח יָת אָחוּנָא עִמָּנָא נֵיחוֹת וְנִזְבֵּן לָךְ עִיבוּרָא:

(ה) וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם:

ה וְאִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח לָא נֵיחוֹת אֲרֵי גַּבְרָא אֲמַר לָנָא לָא תֶחֱזוּן אַפַּי אֱלָהִין כַּד אֲחוּכוֹן עִמְּכוֹן:

(ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח:

ו וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְמָה אַבְאֶשְׁתּוּן לִי לְחַוָּאָה לְגַבְרָא הַעַד כְּעַן לְכוֹן אָחָא:

(ז) וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם:

ז וַאֲמָרוּ מִשְׁאַל שְׁאֵל גַּבְרָא לָנָא וּלְיַלְדוּתָנָא לְמֵימַר הַעַד כְּעַן אֲבוּכוֹן קַיָּם הַאִית לְכוֹן אָחָא וְחַוֵּינָא לֵהּ עַל מֵימַר פּוּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין הֲמִדַּע הֲוֵינָא יָדְעִין אֲרֵי יֵימַר אוֹחִיתוּ יָת אֲחוּכוֹן:

רש"י◄ **לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ•** לְמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ. וּמִדְרָשׁוֹ: 'אֲפִלּוּ עִנְיָנֵי (נ"א עֵצֶה) (יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן עֵצָה שֶׁמְּדַבְּרִים בִּיחִידוּת, וְזֶהוּ עֵצֶה) עֲרִיסוֹתֵינוּ גִּלָּה לָנוּ'. **וַנַּגֶּד־לוֹ•** שֶׁיֵּשׁ לָנוּ אָב וְאָח. **עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה•** עַל־פִּי שְׁאֵלוֹתָיו אֲשֶׁר שָׁאַל, הֶזְקַקְנוּ לְהַגִּיד. **כִּי יֹאמַר•** אֲשֶׁר יֹאמַר. 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בְּלְשׁוֹן 'אִם', וְ'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בְּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', הֲרֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אֶחָד מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ 'כִּי', וְהוּא 'אִי', שֶׁהֲרֵי 'כִּי' זֶה כְּמוֹ 'אִם', כְּמוֹ: "עַד אִם דִּבַּרְתִּי דְּבָרִי".

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ:

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אֲבוּהִי שְׁלַח עוּלֵימָא עִמִּי וְנֵקוּם וְנֵזֵיל וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת אַף אֲנַחְנָא אַף אַתְּ אַף טַפְלָנָא:

רש"י◄ **וְנִחְיֶה•** נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ: 'עַל־יְדֵי הֲלִיכָה זוֹ תִּחְיֶה רוּחֲךָ', שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". **וְלֹא נָמוּת•** בָּרָעָב, (ב"ר) בִּנְיָמִין - סָפֵק יִתָּפֵשׂ, סָפֵק לֹא יִתָּפֵשׂ, וְאָנוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים בָּרָעָב אִם לֹא נֵלֵךְ, מוּטָב שֶׁתַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִתְפֹּשׂ אֶת הַוַּדַּאי.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ד) וְלָכֵן אִם תִּשְׁלַח אֶת אָחִינוּ עִמָּנוּ, נֵרֵד וְנֶאֱסֹף לְךָ אֹכֶל.

(ה) וְאִם לֹא תִּשְׁלַח אוֹתוֹ, לֹא נֵרֵד כִּי הָאִישׁ אָמַר לָנוּ: לֹא תִּרְאוּ פָנַי אֶלָּא אִם אֲחִיכֶם אִתְּכֶם.

(ו) וְאָמַר יִשְׂרָאֵל: וְלָמָּה גְּרַמְתֶּם לִי רַע, וּמְסַרְתֶּם יְדִיעָה לָאִישׁ כִּי נוֹתַר לָכֶם אָח.

(ז) אָמְרוּ: כִּי הוּא שָׁאַל עַל אוֹדוֹתֵנוּ וְעַל אוֹדוֹת שַׁרְשֶׁרֶת תּוֹלְדוֹתֵינוּ, בַּאֲמִירָה: הַאִם אֲבִיכֶם עוֹדֶנּוּ חַי וְהַאִם נוֹתַר לָכֶם אָח, וּלְכָךְ יִדַּעְנוּ אוֹתוֹ עַל דֶּרֶךְ זֶה הַדִּבּוּר. הַאִם יָדַעְנוּ שֶׁהוּא עָתִיד לוֹמַר לָנוּ: הוֹרִידוּ אֶת אֲחִיכֶם?!

(ח) אַחֲרֵי זֹאת אָמַר יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל אָבִיו: שְׁלַח אֶת הַנַּעַר הַמִּתְבַּגֵּר עִמָּנוּ, וְנָקוּם וְנֵצֵא לַדֶּרֶךְ וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת, אֲנַחְנוּ וְאַתָּה וּילָדֵינוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ט) אָנֹכִי אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים:

ט אֲנָא מְעָרְבְּנָא בֵּהּ מִן יְדִי תְּבְעִנֵּהּ אִם לָא אַיְתִנֵּהּ לָךְ וַאֲקִימְנֵהּ קֳדָמָךְ וְאֵהֵי חָטֵי לָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

רש"י◄ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ • שֶׁלֹּא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ מֵת, כִּי־אִם חַי. וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים • לָעוֹלָם הַבָּא.

(י) כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם:

י אֲרֵי אִלּוּלְפוֹן בְּדָא אִתְעַכָּבְנָא אֲרֵי כְּעַן תַּבְנָא דְּנַן תַּרְתֵּין זִמְנִין:

רש"י◄ לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ • עַל־יָדְךָ, כְּבָר הָיִינוּ שָׁבִים עִם שִׁמְעוֹן, וְלֹא נִצְטַעַרְתָּ כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ.

(יא) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן | אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים:

יא וַאֲמַר לְהוֹן יִשְׂרָאֵל אֲבוּהוֹן אִם כֵּן הָכָא דָּא עִיבִידוּ סִיבוּ מִדְּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא בְּמָנֵיכוֹן וְאוֹחִיתוּ לְגַבְרָא תִּקְרַבְתָּא זְעֵיר קְטַף וּזְעֵיר דְּבַשׁ שְׁעַף וּלְטוֹם בָּטְנִין וְשִׁגְדִּין:

רש"י◄ אֵפוֹא • כָּל לְשׁוֹן 'אֵפוֹא' לְשׁוֹן יָתֵר הוּא, לְתַקֵּן הַמִּלָּה בְּלָשׁוֹן עִבְרִי: 'אִם כֵּן, אֶזְדַּקֵּק לַעֲשׂוֹת, שֶׁאֶשְׁלָחֵנוּ עִמָּכֶם, צָרִיךְ אֲנִי לַחֲזֹר וּלְבַקֵּשׁ אַיֵּה פֹּה תַּקָּנָה וְעֵצָה לְהַשִּׂיאֲכֶם'. וְאוֹמֵר אֲנִי: "זֹאת עֲשׂוּ". מִזִּמְרַת הָאָרֶץ • מְתֻרְגָּם: 'מִדְּמְשַׁבַּח בְּאַרְעָא', שֶׁהַכֹּל מְזַמְּרִים עָלָיו כְּשֶׁהוּא בָּא לָעוֹלָם. נְכֹאת • שַׁעֲוָה. (בראשית רבה). בָּטְנִים • לֹא יָדַעְתִּי מַה הֵם. וּבְפֵרוּשׁ א' ב' שֶׁל רַבִּי מָכִיר רָאִיתִי פושטציא"ס, וְדוֹמֶה לִי שֶׁהֵם אֲפַרְסְקִין.

(יב) וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא:

יב וְכַסְפָּא עַל חַד תְּרֵין סִיבוּ בְּיֶדְכוֹן וְיָת כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בְּיֶדְכוֹן מָאִים שָׁלוּ הוּא:

רש"י◄ וְכֶסֶף מִשְׁנֶה • פִּי שְׁנַיִם כָּרִאשׁוֹן. קְחוּ בְיֶדְכֶם • לִשְׁבָּר אֹכֶל, שֶׁמָּא הוּקַר הַשַּׁעַר. אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא • שֶׁמָּא הַמְּמֻנֶּה עַל הַבַּיִת, שְׁכָחוֹ שׁוֹגֵג.

(יג) וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ:

יג וְיָת אֲחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוַת גַּבְרָא:

(יד) וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי:

יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין לְקֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אֲחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דְּאִתְכְּלִית תְּכֵלִית:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ט) אֲנִי אֶעֱרֹב לוֹ, מִיָּדִי תִּדְרֹשׁ אוֹתוֹ. אִם לֹא אָבִיא אוֹתוֹ אֵלֶיךָ וְאָשִׂים אוֹתוֹ בֵּין יָדֶיךָ (לפניך), אַזַּי הָיִיתִי חוֹטֵא לְךָ לְעוֹלָם.

(י) אִלְמָלֵא הִתְמַהְמַהְנוּ אַזַּי כְּבָר הָיִינוּ הוֹלְכִים וְחוֹזְרִים פַּעֲמַיִם.

(יא) אָמַר לָהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם: אִם הַמַּצָּב הוּא כָּךְ, אַזַּי עֲשׂוּ אַתֶּם שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלֶּה: קְחוּ מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ אוֹתָם לָאִישׁ מַתָּנָה: מְעַט צָרִי (תרגום בלע"ז) וּמְעַט דְּבַשׁ וְאֲגוֹזֵי קָשִׁיו (כרנוב בלע"ז) וּשְׁתִילֵי עֵץ חֹרֶשׁ הַנִּקְרָא בַּלּוּט (אלון, שבלוט בלע"ז) וּבֹטְנִים וּשְׁקֵדִים.

(יב) וְגַם פִּי שְׁנַיִם מִלְּשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף קְחוּהוּ אִתְּכֶם, וּלְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף הַמֻּחְזָרוֹת בְּפִיּוֹת כְּלֵיכֶם, הַחֲזִירוּ אוֹתָן אִתְּכֶם כִּי יִתְּכֵן שֶׁהַדָּבָר הָיָה לְלֹא כַּוָּנָה.

(יג) וּקְחוּ אַחֵיכֶם וְקוּמוּ חִזְרוּ אֶל הָאִישׁ.

(יד) וּבַעַל הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת, הַמְּסַפֵּק חֶסְרוֹנָם שֶׁל הַנִּמְצָאִים כֻּלָּם, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים בֵּין יָדָיו (לפניו) כְּדֵי שֶׁיְּשַׁחְרֵר לָכֶם אֶת אֲחִיכֶם הָאַחֵר עִם בִּנְיָמִין, וַאֲנִי יָרֵא כִּי אֲשַׁכֵּל עוֹד כְּשֵׁם שֶׁכָּבַר שָׁכַלְתִּי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ **וְאֵל שַׁדַּי•** מֵעַתָּה אֵינְכֶם חֲסֵרִים כְּלוּם אֶלָּא תְּפִלָּה, הֲרֵינִי מִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם. **וְאֵל שַׁדַּי•** שֶׁדַּי בִּנְתִינַת רַחֲמָיו וּכְדֵי הַיְכֹלֶת בְּיָדוֹ לִיתֵּן, יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: מִי שֶׁאָמַר לָעוֹלָם דַּי, יֹאמַר דַּי לְצָרוֹתַי, שֶׁלֹּא שָׁקַטְתִּי מִנְּעוּרַי: צָרַת לָבָן, צָרַת עֵשָׂו, צָרַת רָחֵל, צָרַת דִּינָה, צָרַת יוֹסֵף, צָרַת שִׁמְעוֹן, צָרַת בִּנְיָמִין. **וְשַׁלַּח לָכֶם•** 'וְיִפְטַר לְכוֹן', כְּתַרְגּוּמוֹ, יִפְטָרֵנוּ מֵאֲסוּרָיו, לְשׁוֹן "לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ", וְאֵינוֹ נוֹפֵל בְּתַרְגּוּם לְשׁוֹן וְיִשְׁלַח, שֶׁהֲרֵי לְשָׁם הֵם הוֹלְכִים אֶצְלוֹ. **אֶת־אַחִיכֶם•** זֶה שִׁמְעוֹן. **אַחֵר•** רוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרְקָה בּוֹ: לְרַבּוֹת יוֹסֵף (ב"ר). **וַאֲנִי•** עַד שׁוּבְכֶם אֶהְיֶה שַׁכּוּל מִסָּפֵק. **כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי•** מִיּוֹסֵף וּמִשִּׁמְעוֹן. **שָׁכָלְתִּי•** מִבִּנְיָמִין.

(טו) **וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף:**

טו וּנְסִיבוּ גֻּבְרַיָּא יָת תְּקָרֻבְתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִּידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִן וְקָמוּ וּנְחָתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף:

רש"י◄ **וְאֶת־בִּנְיָמִן•** מְתַרְגְּמִינָן: 'וּדְבָרוּ יַת בִּנְיָמִן', לְפִי שֶׁאֵין לְקִיחַת הַכֶּסֶף וּלְקִיחַת הָאָדָם שָׁוָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי: בְּדָבָר הַנִּקָּח בַּיָּד מְתַרְגְּמִינָן 'וּנְסִיב', וְדָבָר הַנִּקָּח בְּהַנְהָגַת דְּבָרִים מְתַרְגְּמִינָן 'וּדְבָר'.

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

(טז) **וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבַּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם:**

טז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ אָעֵיל יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסָתָא וְאַתְקִין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא:

רש"י◄ **וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן•** כְּמוֹ: 'וְלִטְבּוֹחַ טֶבַח וּלְהָכֵן', וְאֵין "טְבֹחַ" לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'וּטְבַח'. **בַּצָּהֳרָיִם•** זֶה מְתֻרְגָּם: 'בְּשֵׁירוּתָא', שֶׁהוּא לְשׁוֹן סְעֻדָּה רֵאשׁוֹנָה בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, וּבְלַעַ"ז דיזנ"ר, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'שָׁדָא לְכַלְבָּא שֵׁירוּתֵיהּ'. 'בָּצַע אַכּוֹלָא שֵׁירוּתָא', (ברכות לט) אֲבָל כָּל תַּרְגּוּם שֶׁל צָהֳרַיִם, 'טִיהֲרָא'.

~ נקודות משיחות קודש ~

וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן (מג, טז) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי לְהַלָּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁדָּבָר שָׁנוּי הוּא לַמִּצְרִי לֶאֱכֹל עִם עִבְרִי, מִשּׁוּם שֶׁהַיְּהוּדִים אוֹכְלִים אֶת הַבְּהֵמָה שֶׁהַמִּצְרִים עוֹבְדִים לָהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָיוּ גַּם בְּהֵמוֹת שֶׁלֹּא עָבְדוּ לָהֶם. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיִּגַּשׁ "כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל רוֹעֵי צֹאן" — הוּא לְפִי שֶׁהַשְּׁבָטִים הָיוּ רוֹעִים כָּל צֹאן, גַּם צֹאן שֶׁהַמִּצְרִיִּים עוֹבְדִים לָהֶם. וּרְאֵה רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (יא, ה) שֶׁעָבְדוּ רַק לַבְּכוֹר, וְלָכֵן הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת גַּם בִּבְכוֹר בְּהֵמָה.

(לקוטי שיחות ה עמ' 266)

(יז) **וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף:**

יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דִי אֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(טו) וְלָקְחוּ הָאֲנָשִׁים זֹאת הַמַּתָּנָה וְגַם פִּי שְׁנַיִם מִלְּשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף לָקְחוּ אִתָּם וְאֶת בִּנְיָמִין, וְקָמוּ וְיָרְדוּ לְמִצְרַיִם וְעָמְדוּ בֵּין יְדֵי (לפני) יוֹסֵף.

(טז) וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף כִּי בִּנְיָמִין אִתָּם, אָמַר לַשּׁוֹעֵר שֶׁלּוֹ: הַכְנֵס אֶת הָאֲנָשִׁים אֶל הַבַּיִת, וּזְבַח זֶבַח וְהַתְקֵן אוֹתוֹ כִּי הָאֲנָשִׁים יֹאכְלוּ עִמִּי בַּצָּהֳרָיִם.

(יז) וְעָשָׂה הָאִישׁ כְּמוֹ שֶׁאָמַר יוֹסֵף, וְהִכְנִיס אוֹתָם אֶל בֵּיתוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יח) וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ:

יח וּדְחִילוּ גֻּבְרַיָּא אֲרֵי אִתַּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמָרוּ עַל עִסַּק כַּסְפָּא דְּאִתּוֹתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתַּעֲלִין לְאִתְרְבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִּין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא:

רש"י◄ **וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים•** כָּתוּב הוּא בִּשְׁנֵי יוּדִי"ן, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּדְחִילוּ'. **כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף•** וְאֵין דֶּרֶךְ שְׁאָר הַבָּאִים לִשְׁבֹּר בָּר לָלוּן בְּבֵית יוֹסֵף, כִּי־אִם בַּפַּנְדְּקָאוֹת שֶׁבָּעִיר. **וַיֹּאמְרוּ•** שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְאָסְפָם אֶל מִשְׁמָר. **אֲנַחְנוּ מוּבָאִים•** אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת הַזֶּה. **לְהִתְגֹּלֵל•** לִהְיוֹת מִתְגַּלְגֶּלֶת עָלֵינוּ עֲלִילַת הַכֶּסֶף וְלִהְיוֹתָהּ נוֹפֶלֶת עָלֵינוּ. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: 'וּלְאִסְתַּקְפָּא עֲלָנָא', הוּא לְשׁוֹן לְהִתְעוֹלֵל, כִּדְמִתַּרְגְּמִינָן: "עֲלִילוֹת דְּבָרִים", 'תַּסְקוּפֵי מִלִּין', וְלֹא תִּרְגְּמוּ אַחַר לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. "וּלְהִתְגּוֹלֵל", שֶׁתִּרְגֵּם 'לְאִתְרַבְרָבָא', הוּא לְשׁוֹן: (קהלת יב) "גֵּלַת הַזָּהָב", (נחום ב) "וּהֵצַב גֻּלְתָּהּ הֶעָלָתָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן מַלְכוּת.

(יט) וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת:

יט וּקְרִיבוּ לְוַת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית יוֹסֵף וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ בִּתְרַע בֵּיתָא:

(כ) וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל:

כ וַאֲמָרוּ בְּבָעוּ רִבּוֹנִי מֵיחַת נְחֵתְנָא בְּקַדְמֵיתָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא:

רש"י◄ **בִּי אֲדֹנִי•** (יבמות צז) לְשׁוֹן בַּעְיָא וְתַחֲנוּנִים הוּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי: בִּיָּא, בִּיָּא! (סנהדרין סד). **יָרֹד יָרַדְנוּ•** יְרִידָה הוּא לָנוּ: 'רְגִילִים הָיִינוּ לְפַרְנֵס אֲחֵרִים, עַכְשָׁו אָנוּ צְרִיכִים לְךָ'.

(כא) וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ:

כא וַהֲוָה כַּד אֲתֵינָא לְבֵית מְבָתָא וּפְתַחְנָא יָת טוֹעֲנָנָא וְהָא כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ כַּסְפָּנָא בְּמַתְקְלֵהּ וַאֲתֵיבְנָא יָתֵהּ בִּידָנָא:

(כב) וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ:

כב וְכַסְפָּא אָחֳרָנָא אוֹחִיתְנָא בִּידָנָא לְמִזְבַּן עִיבּוּרָא לָא יְדַעְנָא מָן שַׁוִּי כַּסְפָּנָא בְּטוֹעֲנָנָא:

(כג) וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן:

כג וַאֲמַר שְׁלַם לְכוֹן לָא תִּדְחֲלוּן אֱלָהֲכוֹן וֵאֱלָהָא דַּאֲבוּכוֹן יְהַב לְכוֹן סִימָא בְּטוֹעֲנֵיכוֹן כַּסְפְּכוֹן אֲתָא לְוָתִי וְאַפִּיק לְוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן:

רש"י◄ **אֱלֹהֵיכֶם•** (תנחומא): בִּזְכוּתְכֶם, וְאִם אֵין זְכוּתְכֶם כְּדַאי, "וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם", בִּזְכוּת אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יח) וְלָכֵן הִתְיָרְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הֻכְנְסוּ אֶל בֵּית יוֹסֵף, וְאָמְרוּ: בְּסִבַּת לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר הֻחְזְרוּ בְּכֵלֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מֻכְנָסִים, כְּדֵי לְהִתְעוֹלֵל עָלֵינוּ וּלְהַפְּלִיל אוֹתָנוּ וְלָקַחַת אוֹתָנוּ לַעֲבָדִים, וַחֲמוֹרֵינוּ לִהְיוֹת רְכוּשׁוֹ.

(יט) וּלְכָךְ נִגְּשׁוּ אֶל מְמֻנֶּה הַשַּׁעַר שֶׁל יוֹסֵף וְדִבְּרוּ אִתּוֹ בְּשַׁעַר הַבַּיִת.

(כ) וְאָמְרוּ: אֲהָהּ, אֲדֹנִי! אֲנַחְנוּ יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁנֵּאָסֵף תְּבוּאַת אֹכֶל.

(כא) וְכַאֲשֶׁר הִגַּעְנוּ אֶל מְקוֹם הַלִּינָה, פָּתַחְנוּ אֶת כֵּלֵינוּ וְהִנֵּה לְשׁוֹנוֹת־כֶּסֶף־כָּל־אִישׁ בְּשַׂקּוֹ, לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלָּנוּ בְּמִשְׁקָלָן הַיָּדוּעַ, וּלְכָךְ הֶחְזַרְנוּ אוֹתָן עִמָּנוּ.

(כב) וּלְשׁוֹנוֹת כֶּסֶף אֲחֵרוֹת הוֹרַדְנוּ עִמָּנוּ לֶאֱסֹף אֹכֶל, לֹא נֵדַע מִי שָׂם לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלָּנוּ בְּכֵלֵינוּ.

(כג) אָמַר: שָׁלוֹם לָכֶם וְאַל תִּפְחֲדוּ, אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם חָנַן אֶתְכֶם בְּאוֹצָר בִּכְלֵיכֶם, וּבְהִתְיַחֵס לִלְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁלָּכֶם, הִנֵּה כְּבָר הִגִּיעוּ אֵלַי. אַחֲרֵי זֹאת הוֹצִיא אֲלֵיהֶם אֶת שִׁמְעוֹן.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(כד) וַיָּבֹא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃

כד וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף וִיהַב מַיָּא וְאַסְחוּ רִגְלֵיהוֹן וִיהַב כִּסְתָּא לַחֲמָרֵיהוֹן׃

רש"י◄ וַיָּבֹא הָאִישׁ • הֲבָאָה אַחַר הֲבָאָה, לְפִי שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ חוּץ עַד שֶׁדִּבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבַּיִת, וּמִשֶּׁאָמַר לָהֶם: "שָׁלוֹם לָכֶם", נִמְשְׁכוּ וּבָאוּ אַחֲרָיו.

(כה) וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃

כה וְאַתְקִינוּ יָת תִּקְרַבְתָּא עַד דְּעַל יוֹסֵף בְּשֵׁירוּתָא אֲרֵי שְׁמָעוּ אֲרֵי תַּמָּן יֵיכְלוּן לַחְמָא׃

רש"י◄ וַיָּכִינוּ • הִזְמִינוּ, עִטְּרוּהוּ בְּכֵלִים נָאִים.

(כו) וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבַּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃

כו וְעַל יוֹסֵף לְבֵיתָא וְאַיְתִיאוּ לֵהּ יָת תִּקְרַבְתָּא דִּי בִידֵיהוֹן לְבַיְתָא וּסְגִידוּ לֵהּ לְאַרְעָא׃

רש"י◄ הַבַּיְתָה • מִפְּרוֹזְדּוֹר לְטְרַקְלִין (נִרְאֶה דִּיּוּקוֹ דְּרַשׁ"י מֵ"הַבַּיְתָה" בַּתְּרָאָה: "וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבַּיְתָה", דְּקַשְׁיָא לֵיהּ: הֲלֹא כְּבָר הוּבְאוּ בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֶלָּא עַל־כָּרְחָךְ צָרִיךְ לוֹמַר, מִפְּרוֹזְדּוֹר לְטְרַקְלִין וְדוֹק).

(כז) וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃

כז וּשְׁאֵיל לְהוֹן לִשְׁלַם וַאֲמַר הַשְׁלַם אֲבוּכוֹן סָבָא דִּי אֲמַרְתּוּן הַעַד כְּעַן קַיָּם׃

(כח) וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

כח וַאֲמָרוּ שְׁלַם לְעַבְדָּךְ לְאָבוּנָא עַד כְּעַן קַיָּם וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ׃

רש"י◄ וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ • עַל שְׁאֵלַת שָׁלוֹם. קִידָה - כְּפִיפַת קָדְקֹד, הִשְׁתַּחֲוָאָה - מִשְׁתַּטֵּחַ לָאָרֶץ.

(כט) וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃

כט וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת בִּנְיָמִין אֲחוּהִי בַּר אִמֵּהּ וַאֲמַר הָדֵין אֲחוּכוֹן זְעֵירָא דִּי אֲמַרְתּוּן לִי וַאֲמַר מִן קֳדָם יְיָ יִתְרַחַם עֲלָךְ בְּרִי׃

רש"י◄ אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי • בִּשְׁאָר שְׁבָטִים שָׁמַעְנוּ חֲנִינָה: "אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ", וּבִנְיָמִין עֲדַיִן לֹא נוֹלַד, לְכָךְ בֵּרְכוֹ יוֹסֵף בַּחֲנִינָה.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(כד) וְכַאֲשֶׁר הִכְנִיס הָאִישׁ אֶת הָאֲנָשִׁים אֶל בֵּית יוֹסֵף, נָתַן לָהֶם מַיִם וְרָחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וְהִשְׁלִיךְ מִסְפּוֹא לַחֲמוֹרֵיהֶם.

(כה) וְהֵם הֵכִינוּ אֶת הַמִּתָּנָה עַד בִּיאַת יוֹסֵף בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי שָׁמָּה יֹאכְלוּ אֹכֶל.

(כו) וְכַאֲשֶׁר בָּא יוֹסֵף אֶל בֵּיתוֹ, הִכְנִיסוּ הַמִּתָּנָה אֲשֶׁר אִתָּם אֵלָיו וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ עַל הָאָרֶץ.

(כז) וְשָׁאַל אוֹתָם עַל אוֹדוֹת שְׁלוֹמָם וְאָמַר: הַאִם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם עוֹדֶנּוּ חַי, וְהַאִם הוּא שָׁלֵם בִּבְרִיאוּתוֹ?

(כח) אָמְרוּ: עַבְדְּךָ אָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חַי וְהוּא שָׁלֵם בִּבְרִיאוּתוֹ. אַחֲרֵי זֹאת כָּרְעוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ.

(כט) אַחֲרֵי זֹאת הֵרִים עֵינָיו וְהִסְתַּכֵּל אֶל בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ וְאָמַר: הַאִם זֶה הוּא אֲחִיכֶם הַקָּטָן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לִי, וְאָמַר: הַשֵּׁם יָחֹן אוֹתְךָ, הוֹי, בְּנִי שֶׁלִּי!

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ שבת קודש כ"ז כסלו ~

(ל) וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:

ל וְאוֹחֵי יוֹסֵף אֲרֵי אִתְגּוֹלְלוּ רַחֲמוֹהִי עַל אֲחוּהִי וּבְעָא לְמִבְכֵּי וְעַל לְאִדְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבָא וּבְכָא תַמָּן:

רש"י ◄ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו • שְׁאָלוֹ: יֵשׁ לְךָ אָח מֵאֵם? אָמַר לוֹ: אָח הָיָה לִי וְאֵינִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא. יֵשׁ לְךָ בָּנִים? אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ: וּמַה שְׁמָם? אָמַר לוֹ: בֶּלַע וָבֶכֶר וְגוֹ'. אָמַר לוֹ: מַה טִּיבָן שֶׁל שְׁמוֹת הַלָּלוּ? אָמַר לוֹ: כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי, וְהַצָּרוֹת אֲשֶׁר מְצָאוּהוּ: בֶּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. בֶּכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר לְאִמּוֹ. אַשְׁבֵּל, שֶׁשְּׁבָאוּ אֵל. גֵּרָא, שֶׁנִּתְגַּיֵּר בְּאַכְסַנְיָא. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים בְּיוֹתֵר. אֵחִי וָרֹאשׁ, אָחִי הָיָה, וְרֹאשִׁי הָיָה. מֵפִים, מִפִּי אָבִי לָמַד. וְחֻפִּים, שֶׁלֹּא רָאָה חֻפָּתִי וְלֹא רָאִיתִי אֲנִי חֻפָּתוֹ. וָאָרֶד, שֶׁיָּרַד לְבֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה, מִיָּד נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. נִכְמְרוּ • נִתְחַמְּמוּ, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: (ב"מ עד) 'עַל הַכֹּמֶר שֶׁל זֵיתִים', וּבִלְשׁוֹן אֲרַמִּי: (פסחים נא) 'מִשּׁוּם מִכְמַר בִּשְׂרָא', וּבַמִּקְרָא: "עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ", נִתְחַמְּמוּ וְנִקְמְטוּ קְמָטִים קְמָטִים, מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב. כֵּן דֶּרֶךְ כָּל עוֹר כְּשֶׁמִּתְחַמְּמִין אוֹתוֹ, נִקְמָט וְנִתְכַּוֵּץ.

(לא) וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:

לא וְאַסְחֵי אַפּוֹהִי וּנְפַק וְאִתְחַסִּין וַאֲמַר שַׁוִּיאוּ לַחְמָא:

רש"י ◄ וַיִּתְאַפַּק • נִתְאַמֵּץ, וְהוּא לְשׁוֹן: (איוב יב) "וּמְזִיחַ אֲפִיקִים רִפָּה", וְכֵן: (שם מא) "אֲפִיקֵי מָגִנִּים". חוֹזֵק.

(לב) וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם:

לב וְשַׁוִּיאוּ לֵהּ בִּלְחוֹדוֹהִי וּלְהוֹן בִּלְחוֹדֵיהוֹן וּלְמִצְרָאֵי דְּאָכְלִין עִמֵּהּ בִּלְחוֹדֵיהוֹן אֲרֵי לָא יָכְלִין מִצְרָאֵי לְמֵיכַל עִם עִבְרָאֵי לַחְמָא אֲרֵי בְּעִירָא דְּמִצְרָאֵי דָּחֲלִין לֵהּ עִבְרָאֵי אָכְלִין:

רש"י ◄ כִּי־תוֹעֵבָה הִוא • דָּבָר שָׂנוּאוּי הוּא לַמִּצְרִים "לֶאֱכֹל אֶת הָעִבְרִים", וְאוּנְקְלוֹס נָתַן טַעַם לַדָּבָר.

(לג) וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ:

לג וְאַסְחָרוּ קֳדָמוֹהִי רַבָּא כְּרַבְיוּתֵהּ וּזְעֵירָא כִּזְעֵרוּתֵהּ וּתְמָהוּ גֻּבְרַיָּא גְּבַר לְחַבְרֵהּ:

רש"י ◄ הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ • מַכֶּה בַּגְּבִיעַ וְקוֹרֵא: 'רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, יְהוּדָה, יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן, בְּנֵי אֵם אַחַת, הָסֵבּוּ כַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁהוּא סֵדֶר תּוֹלְדוֹתֵיכֶם', וְכֵן כֻּלָּם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִנְיָמִין אָמַר: זֶה אֵין לוֹ אֵם, וַאֲנִי אֵין לִי אֵם, יֵשֵׁב אֶצְלִי.

(לד) וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ:

לד וּנְטַל חֻלָּקִין מִן קֳדָמוֹהִי לְקָדְמֵיהוֹן וּסְגִי חֻלָּקָא דְּבִנְיָמִן מִחֻלָּקֵי דְּכֻלְּהוֹן חַמְשָׁא חֻלָּקִין וּשְׁתִיאוּ וּרְוִיאוּ עִמֵּהּ:

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ל) וּמִהֵר יוֹסֵף כַּאֲשֶׁר סָעֲרוּ רַחֲמָיו עַל אָחִיו, וּלְכָךְ בִּקֵּשׁ לִבְכּוֹת וְנִכְנַס אֶל הַחֶדֶר וּבָכָה שָׁמָּה.

(לא) אַחֲרֵי זֹאת רָחַץ אֶת פָּנָיו וְיָצָא וְנִרְגַּע וְאָמַר: הַגִּישׁוּ אֶת הַמָּזוֹן.

(לב) וְהִגִּישׁוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים אֲשֶׁר הֵם אוֹכְלִים עִמּוֹ לְבַדָּם, כִּי הַמִּצְרִים אֵינָם מַרְשִׁים לְעַצְמָם לֶאֱכֹל מַאֲכָל יַחַד עִם הָעִבְרִיִּים כִּי מְזוֹנָם מָאוּס אֵצֶל הַמִּצְרִים.

(לג) וְהוֹשִׁיב אוֹתָם בֵּין יָדָיו (לְפָנָיו), הַבְּכוֹר לְפִי מַדְרֵגָתוֹ וְהַצָּעִיר בְּמַדְרֵגָתוֹ וְהִשְׁתּוֹמְמוּ הָאֲנָשִׁים מִקְצָתָם אֶל מִקְצָתָם.

(לד) וְנָשָׂא תַּפְרִיטִים מִבֵּין יָדָיו (מִלְּפָנָיו) אֲלֵיהֶם, וְכָךְ הָיָה תַּפְרִיט בִּנְיָמִין יוֹתֵר מִתַּפְרִיטָם חֲמֵשֶׁת מוֹנִים, וְשָׁתוּ עִמּוֹ עַד אֲשֶׁר הִשְׁתַּכְּרוּ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י◄ מַשְׂאֹת • מָנוֹת. חָמֵשׁ יָדוֹת • חֻלְקוֹ עִם אֶחָיו, וּמַשְׂאַת יוֹסֵף וְאָסְנַת וּמְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ •

(ב"ר) וּמִיּוֹם שֶׁמְּכָרוּהוּ, לֹא שָׁתוּ יַיִן וְלֹא הוּא שָׁתָה יַיִן, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שָׁתוּ.

מד (א) וַיְצַ֣ו אֶת־אֲשֶׁ֣ר עַל־בֵּיתוֹ֮ לֵאמֹר֒ מַלֵּ֣א אֶת־אַמְתְּחֹ֣ת הָאֲנָשִׁ֗ים אֹ֚כֶל כַּאֲשֶׁ֣ר יוּכְלוּן֔ שְׂאֵ֖ת וְשִׂ֑ים כֶּ֚סֶף־אִ֣ישׁ בְּפִ֔י אַמְתַּחְתּ֖וֹ׃

א וּפַקִּיד יָת דִּי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ לְמֵימַר מְלֵי יָת טוֹעֲנֵי גֻּבְרַיָּא עִיבוּרָא כְּמָה דִי יָכְלִין לְמַטְּלֵי וְשַׁוּי כְּסַף גְּבַר בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ׃

(ב) וְאֶת־גְּבִיעִ֣י גְּבִ֣יעַ הַכֶּ֣סֶף תָּשִׂ֗ים בְּפִי֙ אַמְתַּחַ֣ת הַקָּטֹ֔ן וְאֵ֖ת כֶּ֣סֶף שִׁבְרֹ֑ו וַיַּ֣עַשׂ כִּדְבַ֣ר יוֹסֵ֔ף אֲשֶׁ֥ר דִּבֵּֽר׃

ב וְיָת קַלִּידִי קַלִּידָא דְכַסְפָּא תְּשַׁוֵּי בְּפוּם טוֹעֲנָא דִזְעֵירָא וְיָת כְּסַף זְבִינוֹהִי וַעֲבַד כְּפִתְגָּמָא דְיוֹסֵף דִּי מַלִּיל׃

רש"י◄ גְּבִיעַ • כּוֹס אָרֹךְ, וְקוֹרִין לוֹ מדרינ"ש׃

(ג) הַבֹּ֣קֶר אֹ֗ור וְהָאֲנָשִׁ֤ים שֻׁלְּחוּ֙ הֵ֣מָּה וַחֲמֹרֵיהֶֽם׃

ג צַפְּרָא נְהַר וְגֻבְרַיָּא אִתְפַּטָּרוּ אִנּוּן וַחֲמָרֵיהוֹן׃

(ד) הֵ֣ם יָצְא֗וּ אֶת־הָעִיר֒ לֹ֣א הִרְחִיקוּ֔ וְיוֹסֵ֖ף אָמַ֣ר לַאֲשֶׁ֣ר עַל־בֵּיתֹ֑ו קוּם֙ רְדֹ֣ף אַחֲרֵ֣י הָאֲנָשִׁ֔ים וְהִשַּׂגְתָּ֖ם וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֑ם לָ֣מָּה שִׁלַּמְתֶּ֖ם רָעָ֥ה תַֽחַת־טוֹבָֽה׃

ד אִנּוּן נְפָקוּ מִן קַרְתָּא לָא אַרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ קוּם רְדַף בָּתַר גֻּבְרַיָּא וְתַדְבְּקִנּוּן וְתֵימַר לְהוֹן לְמָה אַשְׁלֶמְתּוּן בִּישָׁא חֲלָף טַבְתָּא׃

(ה) הֲלֹ֣א זֶ֗ה אֲשֶׁ֤ר יִשְׁתֶּה֙ אֲדֹנִ֣י בּ֔וֹ וְה֥וּא נַחֵ֖שׁ יְנַחֵ֑שׁ בּ֚וֹ הֲרַעֹתֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר עֲשִׂיתֶֽם׃

ה הֲלָא דֵין דְּשָׁתֵי רִבּוֹנִי בֵּהּ וְהוּא בָּדָקָא מְבָדֵק בֵּהּ אַבְאֶשְׁתּוּן דִּי עֲבַדְתּוּן׃

(ו) וַיַּשִּׂגֵ֑ם וַיְדַבֵּ֥ר אֲלֵהֶ֖ם אֶת־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃

ו וְאַדְבֵּיקִנּוּן וּמַלִּיל עִמְּהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃

(ז) וַיֹּ֣אמְרוּ אֵלָ֗יו לָ֤מָּה יְדַבֵּר֙ אֲדֹנִ֣י כַּדְּבָרִ֔ים הָאֵ֖לֶּה חָלִ֣ילָה לַעֲבָדֶ֑יךָ מַֽעֲשֹׂ֥ת כַּדָּבָ֖ר הַזֶּֽה׃

ז וַאֲמָרוּ לֵהּ לְמָה יְמַלֵּל רִבּוֹנִי כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין חַס לְעַבְדָּיךָ מִלְּמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא הָדֵין׃

רש"י◄ חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ • חֵלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי. וְתַרְגּוּם: 'חַס לְעַבְדָּיךָ', חָס מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, יְהִי עָלֵינוּ מֵעֲשׂוֹת זֹאת, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּגְּמָרָא: 'חַס וְשָׁלוֹם'.

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(א) אַחֲרֵי זֹאת פָּקַד עַל הַמְמֻנֶּה אֶצְלוֹ וְאָמַר: מַלֵּא אֶת כְּלֵי הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כְּפִי שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְהָרִים, וְשִׂים לְשׂוֹנוֹת־כֶּסֶף־כָּל־אִישׁ בְּשַׂקּוֹ.

(ב) וְאֶת גְּבִיעִי, גְּבִיעַ הַכֶּסֶף, שִׂים אוֹתוֹ בַּשַּׂק שֶׁל הַקָּטָן בְּיוֹתֵר יַחַד עִם לְשׂוֹנוֹת הַכֶּסֶף שֶׁנָּתַן עֲבוּר קְנִיַּת תְּבוּאָתוֹ, וְעָשָׂה כְּפִי שֶׁאָמַר לוֹ יוֹסֵף.

(ג) וְכַאֲשֶׁר הֵאִיר הַבֹּקֶר שֻׁחְרְרוּ הָאֲנָשִׁים, הֵם וַחֲמוֹרֵיהֶם.

(ד) וְהֵם כְּבָר יָצְאוּ מִן הַיִּשּׁוּב, טֶרֶם יַרְחִיקוּ, וּכְבָר אָמַר יוֹסֵף לַמְמֻנֶּה אֶצְלוֹ: קוּם וְהִתְחַקֵּה אַחֲרֵיהֶם, וְכִי תַּשִּׂיג אוֹתָם אֱמֹר לָהֶם: לָמָּה הֶעֱנַקְתֶּם רֹעַ תְּמוּרַת טוֹב.

(ה) הַאִם אֵין זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה בּוֹ אֲדֹנִי,

(ו) וְהוּא לְמַעֲשֶׂה בָּחַן אֶתְכֶם בּוֹ, וְהִנֵּה גְּרַמְתֶּם רַע בְּמַה שֶׁעֲשִׂיתֶם.

(ז) וְכָךְ הִשִּׂיג אוֹתָם וְדִבֵּר אִתָּם בָּעִנְיָן הַהוּא.

(ז) אָמְרוּ אֵלָיו: לֹא יֹאמַר אֲדֹנִי זֶה הַדִּבּוּר, הֲרֵי עֲבָדֶיךָ נִשְׁגָּבִים מִכְּדֵי לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ נקודות משיחות קודש ~

קְדוּשַׁת עַם יִשְׂרָאֵל

עַל הַפָּסוּק "חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה" (מד, ז), פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י "חוּלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הָרֶמֶז:

כְּתִיב (ראה יד, ב) "כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם, וְעוֹסְקִים רַק בְּעִנְיְנֵי קְדוּשָׁה וַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ.

וְאַף שֶׁהַתּוֹרָה צִיְּתָה "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבוֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ" (יתרו כ, ט), שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, חֲרֵי נִצְטַוִּינוּ גַּם כֵּן "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" (אבות פ"ב מי"ב) וּ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" (משלי ג, ו), שֶׁכַּוָּנַת הַהִתְעַסְּקוּת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה, הִיא לְהַעֲלוֹת וּלְזַכֵּךְ אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי לְקָדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ "חוּלִין הוּא לָנוּ - לְשׁוֹן גְּנַאי", דְּאָמְרוּ הַשְּׁבָטִים לִשְׁלוּחֵי יוֹסֵף, שֶׁזֶּה שֶׁהֵם אוֹמְרִים "חוּלִין הוּא לָנוּ", שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁיָּכִים לְעִנְיָנִים שֶׁל "חוּלִין" וּדְבָרִים שֶׁאֵינָם קְשׁוּרִים לִקְדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ, חֲרֵי זֶה "גְּנַאי" וְהֵיפֶךְ הָאֱמֶת, כִּי יִשְׂרָאֵל עַם קָדוֹשׁ הוּא וְאֵין בֵּינֵיהֶם וּלְגַשְׁמִיּוּת עוֹלָם־הַזֶּה שׁוּם קֶשֶׁר וְשַׁיָּכוּת.

(על־פי 'לקוטי שיחות' חט"ו עמ' 359 ואילך)

(ח) הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֲשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב:

ח הָא כַסְפָּא דִּי אַשְׁכַּחְנָא בְּפוּם טוֹעֲנָנָא אֲתֵיבְנוֹהִי לָךְ מֵאַרְעָא דִכְנָעַן וְאֵכְדֵין נִגְנוּב מִבֵּית רִבּוֹנָךְ כַּסְפָּא אוֹ דַהֲבָא (מָנִין דִּכְסַף אוֹ מָנִין דִּדְהָב):

רש"י◄ הֵן כֶּסֶף וְגוֹ' • זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, וְכֻלָּן מְנוּיִין בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

~ נקודות משיחות קודש ~

זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה (רש"י מד, ח) לְרַשִׁ"י הֵקֶשֶׁה: חֲרֵי בִּנְיָמִין לֹא הָיָה עִם שְׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּעֵת יְרִידָתָם לְמִצְרַיִם בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל אֵלּוּ שֶׁהֶחְזִירוּ אֶת הַכֶּסֶף, וְאֵין הַקַּל־וָחֹמֶר תָּקֵף לְגַבָּיו! וְהוּא מְתֻרָץ, שֶׁדֶּרֶךְ הַכָּתוּב לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקַל־וָחֹמֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ 'פְּגָם', שֶׁכֵּן נִתָּן לִמְצֹא פְּגָם בְּכָל אֶחָד מֵעֲשָׂרָה קַל־וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה. וּלְדַגְמָא - הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה (וארא ו, יב): יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה, וְאֵלּוּ לְפַרְעֹה לֹא הָיְתָה סִבָּה זוֹ.

(שיחת ש"פ מקץ תשל"ו)

(ט) אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:

ט דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ מֵעַבְדָּךְ וּמִית וְאַף אֲנַחְנָא נְהֵי לְרִבּוֹנִי לְעַבְדִּין:

(י) וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְּדִבְרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם:

י וַאֲמַר אַף כְּעַן כְּפִתְגָּמֵיכוֹן כֵּן הוּא דִּי יִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן תְּהוֹן זַכָּאִין:

רש"י◄ גַּם־עַתָּה כְּדִבְרֵיכֶם • אַף זוֹ מִן הַדִּין: אֱמֶת, כְּדִבְרֵיכֶם כֵּן הוּא, שֶׁכֻּלְּכֶם חַיָּבִים בַּדָּבָר, עֲשָׂרָה שֶׁנִּמְצֵאת גְּנֵבָה בְּיַד אֶחָד מֵהֶם, כֻּלָּם נִתְפָּשִׂים. אֲבָל אֲנִי אֶעֱשֶׂה לָכֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: "אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד".

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(ח) חֲרֵי לְשׁוֹנוֹת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ אוֹתָן בְּפִיּוֹת כֵּלֵינוּ, הֶחְזַרְנוּ אוֹתָן אֵלֶיךָ מִן אֶרֶץ כְּנַעַן, וְלָכֵן אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁנִּגְנֹב מִבֵּית אֲדוֹנְךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב.

(ט) מִי שֶׁיִּמָּצֵא עִמּוֹ מִן עֲבָדֶיךָ יֵהָרֵג, וַאֲנַחְנוּ גַּם כֵּן נִהְיֶה לַאֲדוֹנִי עֲבָדִים.

(י) אָמַר: כְּעֵת כְּפִי שֶׁאָמַרְתֶּם כָּכָה יִהְיֶה. מִי שֶׁיִּמָּצֵא עִמּוֹ יִהְיֶה לִי עֶבֶד, וְאַתֶּם תִּהְיוּ זַכָּאִים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(יא) וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃

יא וְאוֹחִיאוּ וּנְחִיתָא גְּבַר יָת טוֹעֲנֵהּ לְאַרְעָא וּפְתָחוּ גְּבַר טוֹעֲנֵהּ׃

(יב) וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃

יב וּבְלַשׁ בְּרַבָּא שָׁרִי וּבְזְעֵירָא שֵׁצִי וְאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בְּטוֹעֲנָא דְּבִנְיָמִן׃

רש"י ◄ בַּגָּדוֹל הֵחֵל • שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא.

(יג) וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃

יג וּבְזָעוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמוֹ גְּבַר עַל חֲמָרֵהּ וְתָבוּ לְקַרְתָּא׃

רש"י ◄ וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ • בַּעֲלֵי זְרוֹעַ הָיוּ, וְלֹא הֵצְרְכוּ לְסַיֵּעַ זֶה אֶת זֶה לִטְעֹן. וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה • מֶטְרוֹפּוֹלִין הָיְתָה, וְהוּא אוֹמֵר הָעִירָה, הָעִיר כָּל שֶׁהוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם אֶלָּא כְּעִיר בֵּינוֹנִית שֶׁל עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם לְעִנְיַן הַמִּלְחָמָה.

(יד) וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה׃

יד וְעַל יְהוּדָה וַאֲחוֹהִי לְבֵית יוֹסֵף וְהוּא עַד כְּעַן תַּמָּן וּנְפָלוּ קֳדָמוֹהִי לְאַרְעָא׃

רש"י ◄ עוֹדֶנּוּ שָׁם • שֶׁהָיָה מַמְתִּין לָהֶם.

(טו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃

טו וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף מָה עוֹבָדָא הָדֵין דִּי עֲבַדְתּוּן הֲלָא יַדְעָתּוּן אֲרֵי בָדָקָא מְבָדֵק גַּבְרָא דִּי כְוָתִי׃

רש"י ◄ הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ וְגוֹ' • הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ חָשׁוּב כָּמוֹנִי, יוֹדֵעַ לְנַחֵשׁ וְלָדַעַת מִדַּעַת וּמִסְּבָרָא וּבִינָה, כִּי אַתֶּם גְּנַבְתֶּם הַגָּבִיעַ.

(טז) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃

טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה נֵימַר לְרִבּוֹנִי מַה נְּמַלֵּל וּמַה נִּזְכֵּי מִן קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת חוֹבָא בְּעַבְדָּיךָ הָא אֲנַחְנָא עַבְדִּין לְרִבּוֹנִי אַף אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ׃

רש"י ◄ הָאֱלֹהִים מָצָא • יוֹדְעִים אָנוּ שֶׁלֹּא סָרַחְנוּ, אֲבָל מֵאֵת הַמָּקוֹם נִהְיְתָה לְהָבִיא לָנוּ זֹאת. מָצָא בַּעַל חוֹב מָקוֹם לִגְבּוֹת שְׁטַר חוֹבוֹ. וּמַה־נִּצְטַדָּק • לְשׁוֹן צֶדֶק, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ צַדִּ"י וְהִיא בָּאָה לְדַבֵּר

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יא) וּלְכָךְ מִהֲרוּ וְהֵנִיחַ כָּל אִישׁ כֵּלָיו עַל הָאָרֶץ וּפָתַח כָּל אִישׁ כֵּלָיו.
(יב) וְחִפֵּשׂ, הִתְחִיל בַּגָּדוֹל בְּיוֹתֵר וְסִיֵּם בַּקָּטָן בְּיוֹתֵר וְנִמְצָא הַגָּבִיעַ בִּכְלֵי בִנְיָמִין.
(יג) וְקָרְעוּ אֶת לְבוּשָׁם, וְהֵרִים כָּל אִישׁ עַל חֲמוֹרוֹ וְחָזְרוּ אֶל הַיִּשּׁוּב.
(יד) וְנִכְנַס יְהוּדָה וְאֶחָיו אֶל בֵּית יוֹסֵף, וְהוּא עֲדַיִן שָׁמָּה וְנָפְלוּ בֵּין יָדָיו (לִפְנֵיו) עַל הָאָרֶץ.
(טו) אָמַר לָהֶם יוֹסֵף: מָה הָעֲשִׂיָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם, הַאִם לֹא יְדַעְתֶּם כִּי אִישׁ כָּמוֹנִי דַּרְכּוֹ לִבְחֹן?
(טז) אָמַר יְהוּדָה: מַה נֹּאמַר לַאֲדוֹנִי, מַה נְּדַבֵּר וְעַל מָה נַבִּיעַ מִחְאָה, ה' הִפִּיל אֶת עֲבָדֶיךָ בַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם. הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים לַאֲדוֹנִי, אֲנַחְנוּ וּמִי שֶׁנִּמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בִּלְשׁוֹן מִתְפַּעֵל אוֹ נִתְפַּעֵל, נוֹתֵן טִי"ת בְּמִקּוֹם תָּי"וּ, וְאֵינָהּ נִתֶּנֶת לִפְנֵי אוֹת רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְסוֹד הַתֵּבָה, אֶלָּא בְּאֶמְצַע אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: "נִצְטַדָּק", מִגְּזֶרֶת צֶדֶק. "וַיִּצְטַבַּע", מִגְּזֶרֶת צֶבַע. "וַיִּצְטָרוּ", מִגְּזֶרֶת "וְצִיר אֱמוּנִים". "הִצְטַיְּדוּ", מִגְּזֶרֶת "צֵדָה לַדֶּרֶךְ". וְתֵבָה שֶׁתְּחִלָּתָהּ סָמֶ"ךְ אוֹ שִׁי"ן, כְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, הַתָּי"וּ מַפְּרֶדֶת אֶת אוֹתִיּוֹת הָעִקָּר, כְּגוֹן: "וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב", מִגְּזֶרֶת סֶבֶל. (דניאל ז) "מִשְׁתַּכַּל הֲוֵית בְּקַרְנַיָּא", מִגְּזֶרֶת סָכָל. (מיכה ו) "וַיִּשְׁתַּמֵּר חֲקוֹת עָמְרִי", מִגְּזֶרֶת שָׁמַר. (ישעיה טו) "וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל", מִגְּזֶרֶת: "מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלָל". (שמות טז) "מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי", מִגְּזֶרֶת: (ירמיה יח) "דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה".

(יז) וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עֶבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם: ססס

יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח קַלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לִשְׁלַם לְוַת אֲבוּכוֹן: ס ס ס

ססס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן. חסלת פרשת מקץ

ההפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעה - רפג

פירוש רבי סעדיה גאון (פרוייקט רס"ג)

(יז) אָמַר: אֲנִי נִשְׁגָּב מִלַּעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה לִי עֶבֶד, וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל אֲבִיכֶם.

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שלישי עמ' א

(תהלים מא ז) 'גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ וְגוֹ' אוֹכֵל לַחְמִי, הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב' – גם האיש אשר היה עמי עד היום בשלוה, והאכלתיו מלחמי, מרבה לארוב לי כדי להרגני.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, כִּי רְחִימְתִּין הֲוָה עַזְיָזָא – כשהאהבה שבינינו [ביני לבין אשתי] היתה עזה, אַפּוּתְיָא דְּסַפְּסִירָא שְׁכֵיבָן – על רוחב הסייף [־חרב] שכבנו שנינו, כלומר, שהיה די לנו במקום מועט, הַשְׁתָּא – עכשיו דְּלֵא עַזְיָזָא רְחִימְתִּין – שאהבתנו אינה עזה, פּוּרְיָא כַּר שִׁיתִּין גַּרְמִידֵי לֵא סַגִּי לָן – מטה ברוחב של ששים אמה אינה מספיקה לנו. אָמַר רַב הוּנָא, קְרָאֵי כְּתִיבִי – אימרה זו כתובה כבר בפסוקים, שכן מֵעִיקָּרָא כְּתִיב – בתחילת השראת השכינה בישראל, נאמר, (שמות כה כב) 'וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם, וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת' ששם תשרה השכינה, ומשם ידבר הקדוש ברוך הוא עם משה, וְתַנְיָא אָרוֹן גּוּבְהוֹ תִּשְׁעָה וְכַפּוֹרֶת טֶפַח, חֲדֵי כָּאן סך הכל גובה עֲשָׂרָה טפחים מן הקרקע, באורך שתי אמות וחצי, ורוחב אמה וחצי, הרי שהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו במקום מועט זה, (וכתיב) [וְלְבָסוֹף כְּתִיב] – ולאחר שחטאו ישראל, על אף שנאמר (מלכים א' ו ב) 'וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַה', שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ, וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ, וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ', וְלְבָסוֹף כְּתִיב – בכל זאת נאמר (ישעיה סו א) 'כֹּה אָמַר ה', הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵיזֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי' וְגוֹ', שכאשר חטאו אמר להם הקדוש ברוך הוא איזה בית יכולים אתם לבנות לי שתהיה שכינתי מצומצמת בתוכו, על אף שהיה גדול ששים אמה, ועל אף שבתחילה היה די בגובה עשרה טפחים ובמקום מועט.

הגמרא חוזרת לבאר את מאמרו של רבי חנין (לעיל ו:) שהפסוק 'לא תגורו מפני איש' מלמד 'שלא תכניס דבריך מפני איש', ואין לתלמיד הרואה שרבו טועה בדין להימנע מלומר את דעתו. מבררת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'לֹא תָגוּרוּ' לִישְׁנָא דְּכַנּוּשֵׁי הוּא – מנין המשמעות ש'לא תגורו' הוא מלשון 'הכנסה'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר קְרָא – נאמר בפסוק (דברים כח לט) 'יַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר', שפירושו לא תכניסנו לביתך. מקור נוסף: רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מֵהָכָא, 'תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ, אָגְרָה בַּקָּצִיר מַאֲכָלָהּ' (משלי ו ח) – שהנמלה מכינה בקיץ אוכל לימות החורף, על ידי שכונסת דברי מאכל בשעת הקציר, ומכאן ש'אגרה' הוא לשון הכנסה. מקור נוסף: רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר, מֵהָכָא, 'אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל' (שם י ה) – הבן המשכיל אוגר מזונו בימי הקיץ.

הגמרא מביאה דברי מוסר הנוגעים לדיינים: אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב א) 'אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל, בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט' – כלומר, הטעם שהקדוש ברוך הוא משרה את שכינתו על ישראל [המכונים 'עדת אל'] היא משום שהם שופטים על פי המשפטים שאלהים קבע, וְכָל דַּיָּין שֶׁאֵינוֹ דָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר על בית דין שאינו דן דין אמת, (שם יב ו) 'מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה' וְגוֹ' – משום שהנכם שודדים את העניים, ומצערים את האביונים, אסתלק עכשיו מבית הדין, כך אומר ה'.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר (נַחְמָן) אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּין שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה – מאחד מבעלי הדין, וְנוֹתֵן לָזֶה – לבעל דין השני שֶׁלֹּא כְּדִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ את נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב כב־כג) 'אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר' – אל תגזול את העני, במחשבה שעני הוא, ואין בכחו לעמוד כנגדך, ואל תדכאו [מלשון השפלה] את העניים בשערי בית הדין, 'כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ' – כי אף שאין בכחו לריב את ריבו, ה' יריב עבורו, ויטול מן הגוזלים אותם, את נפשם.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם יֵרָאֶה דַּיָּין עַצְמוֹ, כְּאִילּוּ חֶרֶב מוּנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו לדוקרו בה אם יטעה, וְגֵיהִנָּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו לבולעו, אם יטעה בדין, ודבר זה נלמד ממה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח תהלים

יום ראשון, כ"א כסלו > מפרק קד עד סוף פסוק קה

יום שני, כ"ב כסלו > מפרק קו עד סוף פרק קז

יום שלישי, כ"ג כסלו > מפרק קח עד סוף פרק קיב

יום רביעי, כ"ד כסלו > מפרק קיג עד סוף פרק קיח

יום חמישי, כ"ה כסלו > פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו

יום שישי, כ"ו כסלו > פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק

שבת קודש, כ"ז כסלו > פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תניא יומי

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ד, אך ביודעיי... עד עמ' 8, אמרים הנ"ל.

אַךְ בְּיוֹדְעֵי וּמַכִּירֵי קָאַמִינָא, – אני מדבר אודות אלה שאני יודע אותם ומכירם – אומר רבנו הזקן, **הֵם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ שֶׁבִּמְדִינָתֵינוּ וְסִמּוּכוֹת שֶׁלָּהּ** – והסמוכות למדינתנו, **אֲשֶׁר הָיָה הַדִּבּוּר שֶׁל חִיבָּה מָצוּי בֵּינֵינוּ** – בהיכנסם אל רבנו הזקן ל"יחידות", **וְגִילוּ לְפָנַי כָּל תַּעֲלוּמוֹת לִבָּם וּמוֹחָם בַּעֲבוֹדַת ה' הַתְּלוּיָה בַּלֵּב, אֲלֵיהֶם תִּטּוֹף מִלָּתִי וּלְשׁוֹנִי עַט סוֹפֵר**[14] **בְּקוּנְטְרֵסִים אֵלּוּ** – של ספר ה"תניא", **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים', מְלֻקָּטִים מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם עֵדֶן** – כפי שהזכרנו בלמדנו את "דף השער", אומרים חסידים, שב"ספרים" הכוונה לספרי השל"ה הקדוש וספרי מהר"ל (מפראג) וב"סופרים" הכוונה על הבעל־שם־טוב והרב המגיד ממזריטש, **הַמְפֻרְסָמִים אֶצְלֵנוּ, וּקְצָת מֵהֶם נִרְמָזִין לְחַכִּימִין** – חלק מה"אמרים" מרומזים לפני החכמים, אלה שדי להם ברמז "די לחכימין ברמיזא", **בְּאִגְּרוֹת הַקֹּדֶשׁ מִרִבּוֹתֵינוּ שֶׁבְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן,** – רבנו הזקן קרא לכמה מזקני תלמידי הרב המגיד, ובפרט את רבי מנחם מענדל מויטבסק, בשם "רבותינו", הרביים שלו; **וּקְצָתָם שָׁמַעְתִּי מִפִּיהֶם הַקָּדוֹשׁ בִּהְיוֹתָם פֹּה עִמָּנוּ,** – לפני עלייתם לארץ ישראל, **וְכֻלָּם הֵן תְּשׁוּבוֹת עַל שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת אֲשֶׁר שׁוֹאֲלִין בְּעֵצָה כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ דִּמְדִינָתֵנוּ תָּמִיד כָּל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ** – ומצבו בעבודת ה', **לָשִׁית** – לתת, **עֵצוֹת בְּנַפְשָׁם בַּעֲבוֹדַת ה', לִהְיוֹת כִּי אֵין הַזְּמַן גָּרְמָא עוֹד** – אין הזמן מרשה עוד, **לְהָשִׁיב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד עַל שְׁאֵלָתוֹ בִּפְרָטוּת, וְגַם הַשִּׁכְחָה מְצוּיָה, עַל כֵּן רָשַׁמְתִּי כָּל הַתְּשׁוּבוֹת עַל כָּל הַשְּׁאֵלוֹת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִהְיוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינָיו** – כפי שכתוב לגבי תפילין[15] "ולזכרון בין עיניך", **וְלֹא יִדְחֹק עוֹד לְכַנֵּס לְדַבֵּר עִמִּי בִּיחִידוּת, כִּי בָּהֵן** – בענינים שבספר ה"תניא", **יִמְצָא מַרְגּוֹעַ לְנַפְשׁוֹ וְעֵצָה נְכוֹנָה לְכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה עָלָיו בַּעֲבוֹדַת ה', וְנָכוֹן יִהְיֶה לִבּוֹ בָּטוּחַ בַּה' גּוֹמֵר בַּעֲדֵנוּ:** – ככתוב[16]: "לא־ל גומר עלי". **וּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה לְהָבִין דְּבַר עֵצָה מִתּוֹךְ קוּנְטְרֵסִים אֵלּוּ,** – שאין הוא יודע כיצד ללמוד מה"תניא" עצה שהוא נזקק לה בעבודת ה', **יְפָרֵשׁ שִׂיחָתוֹ לִפְנֵי הַגְּדוֹלִים** – גדולי המבינים ועובדי ה', **שֶׁבְּעִירוֹ וְהֵם יְכוֹנְנוּהוּ.** – הם יסבירו לו. **וַאֲלֵיהֶם** – לאותם "גדולים", **בַּקָּשָׁתִי, שֶׁלֹּא לָשׂוּם יָד לַפֶּה** – שלא לשתוק כדי שלא להראות שהם הם המבינים, **לְהִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת שֶׁל שֶׁקֶר חַס־וְשָׁלוֹם,** – שכן, ענוה ושפלות שלא במקומן, הן ענין של שקר, **וְכַנּוֹדָע**[17] **עֹנֶשׁ חַמַּר עַל מוֹנֵעַ בָּר,** – כלומר, למנוע ענינים של תורה מהזולת, **וְגֹדֶל הַשָּׂכָר** – לאלה שמוסרים עצמם ללמוד עם הזולת, כפי שידוע **מִמַּאֲמַר רַז"ל**[18] **עַל פָּסוּק**[19] **"מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'",** – הגמרא מפרשת שם את הפסוק "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" – "רש" היינו מי שעני בתורה, ו"איש תככים" – מי שעשיר בתורה, הרי כששני אלה "נפגשו", ובן התורה מתעסק עם ה"עני" בתורה, "מאיר עיני שניהם ה'" – הקב"ה מאיר עיני שניהם באור שלמעלה משניהם, **כִּי יָאִיר ה' פָּנָיו**

הקדמה

אך ביודעיי ומכיריי קאמינא הם כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינותינו וסמוכות שלה אשר היה הדבור של חיבה מצוי בינינו וגילו לפני כל תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב אליהם תטוף מלתי ולשוני עט סופר בקונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים מלוקטים מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן המפורסמים אצלינו וקצת מהם נרמזין לחכימין באגרות הקדש מרבותינו שבאה"ק תובב"א. וקצתם שמעתי מפיהם הקדוש בהיותם פה עמנו וכולם הן תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתינו תמיד כל אחד לפי ערכו לשית עצות בנפשם בעבודת ה' להיות כי אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות וגם השכחה מצויה על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות למשמרת לאות להיות לכל אחד וא' לזכרון בין עיניו ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה' ונכון יהיה לבו בטוח בה' גומר בעדינו: ומי שדעתו קצרה להבין דבר עצה מתוך קונטרסים אלו יפרש שיחתו לפני הגדולים שבעירו והם יכוננוהו ואליהם בקשתי שלא לשום יד לפה להתנהג בענוה ושפלות של שקר ח"ו וכנודע עונש המר על מונע בר וגודל השכר ממאמר רז"ל ע"פ מאיר עיני שניהם ה' כי יאיר ה' פניו אליהם אור פני

---

14. תהלים מה, ב. **15.** שמות יג, ט. **16.** תהלים נז, ג קלח, ח. **17.** ראה סנהדרין צא, סוף עמוד ב. **18.** ראה תמורה טז, א. **19.** משלי כט, יג.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

– והפנימיות שלו, **אֲלֵיהֶם אוֹר** – של, **פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים. וּמְחַיֶּה חַיִּים** – זה שנותן חיים לחיים, **יְזַכְּנוּ וִיחַיְּנוּ לַיָּמִים אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְגוֹ' כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי וְגוֹ'** – את הקב"ה, "למקטנם ועד גדולם"[20], **כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' וְגוֹ'**, – כמים לים מכסים"[21], **אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

וְהִנֵּה אַחַר שֶׁנִּתְפַּשְּׁטוּ הַקּוּנְטְרֵסִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּקֶרֶב כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּהַעְתָּקוֹת רַבּוֹת מִידֵי סוֹפְרִים שׁוֹנִים וּמְשֻׁנִּים, הִנֵּה עַל־יְדֵי רִבּוּי הַהַעְתָּקוֹת שׁוֹנוֹת רַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ הַטָּעוּיוֹת־סוֹפְרִים בִּמְאֹד מְאֹד, – כפי שכבר הזכרנו בלמדנו הסכמותיהם של הצדיקים רבי זושא ורבי יהודה ליב הכהן, נפלו על פי טעות שגיאות בכתבים, עקב המעתיקים השונים, והיו גם כאלה שבמכוון זייפו ענינים ב"תניא", כדי שיוכלו להעליל וכו', ויש לומר שעל אלה רומז רבנו הזקן במלה "משונים". **וּלְזֹאת** – ולכן, **נָדְבָה רוּחָם שֶׁל אֲנָשִׁים אֲפָרָתִים** – אנשים חשובים, **הַנִּזְכָּרִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל מֵעֵבֶר לַדַּף**[22] **לִטְרֹחַ בְּגוּפָם וּמְאֹדָם לְהָבִיא אֶת קוּנְטְרֵסִים הַנִּזְכָּרִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל** – ספר ה"תניא", **לְבֵית הַדְּפוּס מְנֻקִּים מִכָּל סִיג** – כמו הפסולת המופרשת מהתבואה וכדומה, **וְטָעוּיוֹת־סוֹפֵר וּמְנֻהָּים הֵיטֵב,** – כפי שכ"ק רבינו מעיר, יש לומר שהמלה "סיג" רומזת גם כן על הענינים שזייפו אותם, והיה צורך לנקות את הקונטרסים מהזיופים. **וְאָמִינָא לְפָעֲלָא טָבָא יִישַׁר חֵילָא.** – ואני אומר לפעולה טובה זו: יישר כח. **וְלִהְיוֹת כִּי מִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב**[23] **"אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ", וְאָרוּר בּוֹ קְלָלָה בּוֹ נִדּוּי חֵם־וְשָׁלוֹם וְכוּ'**[24], **עַל כֵּן כִּיהוּדָה וָעוֹד לִקְרָא**[25] **קָאָתִינָא לְמִשְׁדֵּי גּוּדָא רַבָּא** – כדבר מיותר (כפי שמביאים למשל ראיה ממה שמתנהגים ב"יהודה" בשעה שיש על כך פסוק מפורש) אני בא להטיל איסור גדול, **עַל כָּל הַמַּדְפִּיסִים שֶׁלֹּא לְהַדְפִּיס קוּנְטְרֵסִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל לֹא עַל יְדֵי עַצְמָן וְלֹא עַל יְדֵי גִּירָא דִּילְהוֹן** – ולא על ידי באי כוחם, **בְּלִתִּי רְשׁוּת הַנִּקּוּבִים הַנַּ"ל מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים מִיּוֹם כְּלוֹת הַדְּפוּס**[26]. **וְלַשּׁוֹמְעִים יוּנְעַם וְתָבוֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב. כֹּה דִּבְרֵי הַמְלַקֵּט** – ספר לִקּוּטֵי **אֲמָרִים הַנִּזְכָּר לְעֵיל:**

הקדמה

מלך חיים. ומחיה חיים יזכנו ויחיינו לימים אשר לא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כולם ידעו אותי וגו' כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו' אכי"ר:

והנה אחר שנתפשטו הקונטרסים הנ"ל בקרב כל אנ"ש הנ"ל בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים הנה ע"י ריבוי ההעתקות שונות רבו כמו רבו הטו"ס במאוד מאוד ולזאת נדבה רוחם של אנשים אפרתים הנקובים הנ"ל מע"ל לטרוח בגופם ומאודם להביא את קונטריסים הנ"ל לבית הדפוס מנוקים מכל סיג וט"ס ומוגהים היטב ואמינא לפעלא טבא יישר חילא ולהיות כי מקרא מלא דבר הכתוב ארור מסיג גבול רעהו וארור בו קללה בו נידוי ח"ו וכו' ע"כ כיהודה ועוד לקרא קאתינא למשדי גודא רבא על כל המדפיסים שלא להדפיס קונטרסים הנ"ל לא על ידי עצמן ולא על ידי גירא דילהון בלתי רשות הנקובים הנ"ל משך חמש שנים מיום כלות הדפוס ולשומעים יונעם ותבא ברכת טוב כה דברי המלקט ליקוטי אמרים הנ"ל:

~ יום שני כ"ב כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ה, פרק א תניא... עד עמ' 10, ושבעים פנים לתורה).

פֶּרֶק א. תַּנְיָא [בְּסוֹף פֶּרֶק ג דְּנִדָּה]: – למדנו בסוף פרק שלישי במסכת נדה: **"מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ,** – יהודי לפני לידתו, משביעים אותו בשמים, **תְּהִי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע.** – היה צדיק ואל תהיה רשע, **וַאֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ** – בדונם אותך לפי מעשיך, **אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה** – **הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע".** – לידתו של יהודי היא

ליקוטי אמרים

ספר של בינונים

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע

20. ירמיה לא, לג. **21.** ישעיה יא, ט. **22.** השותפים ר' שלום שכנא ור' מרדכי. ראה הסכמתו של ר' זושא מאניפאלי והערה 8 שם. **23.** דברים כז, ז. **24.** שבועות לא, א - בשינוי הסדר, וראה רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ג. **25.** קידושין ו, א. **26.** כנ"ל יום ג' פ' תבא תקנ"ו - ראה לעיל בהסכמות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי לשם כוונה מיוחדת, לבצע את תכלית בריאתו. הנשמה יורדת לעולם הזה ומתלבשת בגוף, כדי לבצע שליחות אלקית מיוחדת בעולם־הזה. וכדי שהאדם יוכל לבצע תכלית וכוונה זו ושיהיה בכוחו לקיים את שליחותו, לשמה ירדה נשמתו למטה — משביעים אותו, לפני לידתו, שיהיה צדיק ושלא יהיה רשע. ואילו בעיני עצמו יחשוב את עצמו כרשע, ועל־ידי־זה יבצע תכלית כוונת שליחותו בעולם־הזה. השבועה האמורה מורכבת משני חלקים: בחלק הראשון משביעים אותו כיצד עליו להיות — שיהיה צדיק ולא יהיה רשע, בחלק השני של השבועה משביעים אותו כיצד יחזיק את עצמו בעיניו — שיחשוב את עצמו כרשע. **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּהָא תְּנָן [אָבוֹת פֶּרֶק ב'[1]]:** — למדנו במשנה, בפרק שני של מסכת אבות: **"וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ".** — שלא תחשוב את עצמך כרשע. כיצד, איפוא, אפשר לומר שמשביעים את האדם לחשוב את עצמו כרשע, כשהמשנה אומרת שאסור לאדם לחשוב את עצמו כרשע? **וְגַם, אִם יִהְיֶה בְּעֵינָיו כָּרָשָׁע — יֵרֵע לְבָבוֹ וְיִהְיֶה עָצֵב, וְלֹא יוּכַל לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב,** — מלבד הקושיא האמורה ממסכת אבות, אין החזקת עצמו כרשע, תואמת לדרכים בהן על היהודי להתנהג בעבודתו את השי"ת. יודעים אנו, שעיקר גדול בעבודת השי"ת הוא לעבדו מתוך שמחה וטוב לבב. כשיהודי מקיים מצוה, עליו לעשות זאת מתוך חדוה גדולה, על שזכה לעבוד את מלך מלכי המלכים הקב"ה; כן, כשמונע עצמו מעבירה, עליו להיות שבע רצון על שעלה בידו, בגלל רצונו של הקב"ה, להימנע מעשיית עבירה. כיצד, איפוא, אפשר לומר שמשביעים אותו לחשוב את עצמו כרשע? הרי לא יוכל אז לעבוד את השי"ת מתוך שמחה. זאת ועוד: הרי מובן שכשם שהחלק הראשון בשבועה („תהי צדיק ואל תהי רשע") נוגע ליכולת ביצוע שליחותו בעולם־הזה, כך גם נוגע לכך החלק השני של השבועה. ברם, אם יחזיק עצמו כרשע — יהיה שקוע בעצבות, דבר שיש בו בודאי משום הפרעה לקיום שליחותו בעבודת השי"ת מתוך שמחה. **וְאִם לֹא יֵרֵע לְבָבוֹ כְּלָל מִזֶּה** — לאידך גיסא, אם אכן יקיים את השבועה ויחזיק את עצמו כרשע, אלא שכדי שזה לא יפריע לו בעבודת ה' בשמחה, יחליט בנפשו שהדבר לא ירגיז אותו כלל; שלא יהא איכפת לו מה שהוא רשע, ואז לא יהיה שרוי בדכאון או בעצבות וממילא יוכל לעבוד את ה' בשמחה, **יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי קַלּוּת, חַס־וְשָׁלוֹם.** — שלא יעריך כל כך חומרתה של עבירה. שכן, למרות שהגיע להחלטתו האמורה, כדי שהדבר לא יפריע לו לעבודה בשמחה — אך עם זאת הרי לא מפריעה לו העובדה שהוא רשע, וכך הוא עלול לבוא למצב כזה שחומרת עבירה תקל בעיניו חלילה באמת. כדי להסביר את האמור, יש בתחילה לברר ולקבוע מובנם האמיתי של המושגים "צדיק" ו"רשע", ועל כך הוא אומר בהמשך הפרק: **אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה מָצִינוּ בַּגְּמָרָא[2] ה' חֲלֻקּוֹת: צַדִּיק וְטוֹב לוֹ, צַדִּיק וְרַע לוֹ, רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, רָשָׁע וְרַע לוֹ, וּבֵינוֹנִי.** — "בינוני", כלומר אדם שאינו "צדיק" אבל גם אינו "רשע". כל הדרגות האמורות מתבטאות גם במובן הגשמי, וכגון: "צדיק וטוב לו" הכוונה גם בפשטות, שטוב לו גם בגשמיות, או "צדיק ורע לו" הכוונה שגם במובן הגשמי רע לו. וכך גם בשאר הדרגות. **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא: "צַדִּיק וְטוֹב לוֹ — צַדִּיק גָּמוּר,** — ממילא אינו צריך לסבול יותר בעולם־הזה, ומשום כך טוב לו גם בגשמיות, **צַדִּיק וְרַע לוֹ — צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר".** — ממילא עליו עוד לסבול בעולם־הזה, ומשום כך רע לו גם בגשמיות. פירוש זה בגמרא מלמד אותנו, ששני צדיקים אלה, האחד ש"טוב לו" והשני ש"רע לו", אינם באותה מדריגה, אלא שלזה טוב ולזה רע, אלא שאלו הן שתי מדריגות מיוחדות בצדיקים. ברם, גם לפי פירוש זה בגמרא, אין בציונים "טוב לו" ו"רע לו" משום תואר להגדרת מדריגותיהם של צדיקים אלה. הגדרת דרגותיהם היא: "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור". "טוב לו" ו"רע לו" הם ענינים צדדיים: לאחד טוב משום שהוא "צדיק גמור" ואילו לשני לא טוב מפני שהוא "צדיק שאינו גמור". **וּבְרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרְשַׁת מִשְׁפָּטִים פֵּרַשׁ:** — ב'זוהר' בחלק הנקרא "רעיא מהימנא" בפרשת משפטים, פירשו: **צַדִּיק וְרַע לוֹ — שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ כָּפוּף לַטּוֹב וְכוּ',** — הוא מסוג הצדיקים שעדיין יש בו משהו מהרע, אלא שרע זה בטל לטוב שלו. בהתאם לכך, יוצא ש"צדיק וטוב לו" היינו צדיק שיש בו רק טוב ואין בו מהרע כלל. בהתאם ל"זוהר" זה יוצא, שנוסף לתוארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור", מהווים גם "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" תוארים המציינים את מדריגות הצדיקים: מדריגה אחת של "צדיק" שיש בו רק טוב, ואת הרע שבקרבו הפך לגמרי לטוב — "צדיק וטוב לו". מדריגה אחרת של "צדיק", שעדיין יש בו קצת רע — "צדיק ורע לו". אבל

ליקוטי אמרים

וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פי' צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו'

1. משנה יג. 2. ברכות ד, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נדרשת הסברה על הכפילות בתארים שבכל אחת המדריגות של "צדיק": "צדיק גמור" — ו"צדיק וטוב לו", "צדיק שאינו גמור" — ו"צדיק ורע לו". מכיון ש"צדיק גמור" הנו "צדיק וטוב לו", ו"צדיק שאינו גמור" הוא "צדיק ורע לו" — לשם מה, איפוא, מצויינת כל דרגה בשני תוארים? כפי שהדברים יוסברו להלן, מבטא כל אחד מהתארים האמורים פרט מייחד בעבודתו של ה"צדיק": התארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור" מתארים עבודתו של ה"צדיק" מצד נשמתו, עד כמה גדולה אהבתו להשי"ת, כי בגלל אהבתו זו קיבל את התואר "צדיק" — ועל כך בא התואר "צדיק גמור", שאהבתו להקב"ה היא בדרגת "אהבה בתענוגים", אהבה מלאה. או שאהבתו להשי"ת איננה מלאה ובגלל כך הוא נקרא "צדיק שאינו גמור". ואילו "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" מתארים מצבו של ה"צדיק" בשעה שהוא עסוק בהפיכת הנפש הבהמית לקדושה. שכן, "צדיק" על־ידי עבודתו הגדולה את השי"ת מתוך אהבה בתענוגים, מהפך את הרע שבו לטוב ולקדושה. "צדיק וטוב לו" — שכבר הפך לגמרי את הרע שבקרבו והוא מורכב רק מטוב, ואילו "צדיק ורע לו" — שעדיין לא הצליח להפוך את הרע לגמרי, משהו מהרע עדיין נשאר בקרבו. מההסברים הבאים מתבהר שמדובר כאן אודות הרע הרוחני שבלב. שכן, אין ל"צדיק" שום שייכות לרע כזה שיכול להתבטא במחשבה, בדיבור, ובודאי לא, חלילה, במעשה.

וּבַגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ט' דִּבְרָכוֹת[3]: **"צַדִּיקִים – יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן כּוּ', רְשָׁעִים – יֵצֶר הָרַע שׁוֹפְטָן, בֵּינוֹנִים – זֶה וְזֶה שׁוֹפְטָן וְכוּ'. אָמַר רַבָּה: כְּגוֹן אֲנָא – בֵּינוֹנִי.** – כמו אני – "בינוני". רבה מעמיד עצמו כדוגמא לאדם שהוא "בינוני". **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי:** – אמר לו אביי, **לֹא שָׁבִיק מַר חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה וְכוּ'".** – אינך משאיר חיים לאף אחד, כי אם אתה "בינוני", הרי שכל אלה שהם בדרגה נמוכה ממך, הם רשעים, ו"רשעים – גם – בחייהם נקראים מתים"[4], הרי שעל־ידי שאתה קורא לעצמך "בינוני" אינך משאיר חיים לאף אחד. **וּלְהָבִין כָּל זֶה בָּאֵר הֵיטֵב,** – נוסף על השאלה דלהלן, שלפי המקובל ש"בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות – כיצד יכול היה רבה לטעות טעות גדולה כל כך, לומר על עצמו שהוא "בינוני"? – ישנה כאן שאלה נוספת: באם "בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי זה "מציאות" כזו, כיצד, איפוא, יכולה להיות מחלוקת בין רבה לאביי על דבר שהוא "מציאות"? **וְגַם לְהָבִין מַה שֶּׁאָמַר אִיּוֹב [בְּבָא בַּתְרָא פֶּרֶק א'**[5]**]: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ צַדִּיקִים בָּרָאתָ רְשָׁעִים כּוּ'", וְהָא 'צַדִּיק' וְ'רָשָׁע' לֹא קָאָמַר!** – והרי "צדיק" ו"רשע" לא אמר. הגמרא מספרת, שהמלאך שואל את הקב"ה על כל מי שעומד להיוולד, האם יהיה חכם או טיפש, גבור או חלש וכו', ואילו ביחס ל"צדיק" ו"רשע" לא נאמר שם שום דבר, כי זה נתון לבחירתו של האדם. כיצד, איפוא, אמר איוב: "בראת צדיקים, בראת רשעים"? **וְגַם לְהָבִין מָהוּת מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִי,** – המלה "מהות" משמעה "מה הוא", והנה מהותו של "צדיקים" הוא טוב, מהותו של "רשע" הוא רע, מהי, איפוא, מהות מדריגת ה"בינוני"? **שֶׁבְּוַדַּאי אֵינוֹ מֶחֱצָה זְכִיּוֹת וּמֶחֱצָה עֲוֹנוֹת, שֶׁאִם כֵּן, אֵיךְ טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי, וְנוֹדַע**[6] **דְּלָא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגִּרְסָא,** – שפיו לא פסק מללמוד תורה, **עַד שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת לֹא הָיָה יָכוֹל לִשְׁלֹט בּוֹ,** – כלומר, גם בכמות, לא החסיר אף רגע מללמוד תורה, וגם באיכות – היה לימודו בדרגה עליונה, עד כדי כך שמלאך המות לא היה יכול להפריע לו, **וְאֵיךְ הָיָה יָכוֹל לִטְעוֹת בְּמֶחֱצָה עֲוֹנוֹת חַס־וְשָׁלוֹם? וְעוֹד,** – מתי יכולים לקרוא לאדם "בינוני"? **שֶׁהֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה עֲוֹנוֹת** – עד שחוזר בתשובה, **נִקְרָא רָשָׁע גָּמוּר** – ולא "בינוני", **[וְאִם אַחַר־כָּךְ עָשָׂה תְּשׁוּבָה – נִקְרָא צַדִּיק גָּמוּר],** – [הערת כ"ק רבינו: קדושין מט, ב. ובאור זרוע סי' קיב: צדיק גמור]; **וַאֲפִלּוּ הָעוֹבֵר עַל אִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים – מִקְרֵי רָשָׁע,** – אפילו זה שעובר על איסור קל, כמו איסור דרבנן, ולא רק איסור דאורייתא, נקרא "רשע", **כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ב דִּיבָמוֹת**[7] **וּבְפֶרֶק קַמָּא דִּנְדָרִים**[8]. – כמו שאנו מוצאים, יתירה מזו, בפרק שני במסכת יבמות ובפרק ראשון במסכת נדה, **וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְלֹא מִחָה –**

ליקוטי אמרים

רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב [ב"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי' בראת רשעי' כו' והא צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק'

---

3. ברכות סא, ב. 4. ברכות יח, ב. ב"ר לט, ז. זח"ב קו, ב. ועוד. 5. בבא בתרא טז, א. 6. ראה בבא מציעא פו, א. 7. יבמות כ, א. 8. נדה יב, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוא עצמו לא עבר על שום עבירה, הוא רק לא מיחה במי שעבר עבירה, **נִקְרָא רָשָׁע [בְּפֶרֶק ו דִּשְׁבוּעוֹת[9]]. וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, בְּמִבַּטֵּל אֵיזוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמָהּ,** — כל־שכן וקל־וחומר מי שמבטל קיום מצות־עשה שהיה בידו לקיימה, **כְּמוֹ כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, שֶׁעָלָיו דָּרְשׁוּ רַז"ל[10]:** — הפסוק[11]: **"כִּי דְּבַר ה' בָּזָה וְגוֹ' הִכָּרֵת תִּכָּרֵת וְגוֹ'". וּפְשִׁיטָא דְּמִקְרֵי רָשָׁע טְפֵי מֵעוֹבֵר אִסּוּר דְּרַבָּנָן.** — ברור הרי שהוא נקרא "רשע" יותר מאשר מי שעובר על איסור דרבנן בלבד, **וְאִם כֵּן, עַל־כָּרְחֲךָ הַבֵּינוֹנִי אֵין בּוֹ אֲפִלּוּ עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה,** — גם עוון ביטול תורה, שמאד קשה להינצל ממנו, והוא אחד משלשת הדברים[12] שאין אדם ניצול מהם בכל יום — הנה אף בחטא זה של ביטול תורה אין ה"בינוני" נכשל, **וּמִשּׁוּם הָכִי** — ולכן, **טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי*** — מכיון שאומרים ש"בינוני" אין בו אפילו עוון ביטול תורה, יוסבר כיצד טעה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני", כי גם אם רבה נזהר ונשמר בכל דבר, אף הקטן ביותר, ולא הפסיק מלימודו אף לרגע אחד, יכול היה לחשוב על עצמו שהוא "בינוני". [הגהה] **(וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג דַּף רלא: כָּל שֶׁמְּמַעֲטִין עֲוֹנוֹתָיו וְכוּ',** — מכאן נראה שגם הזוהר סובר ש"צדיק ורע לו" הוא מי שיש לו מקצת עבירות, כמו שלומדים בפשטות, ואם כן — הרי "בינוני" הוא זה שיש לו רק מחצית מצוות? **הֵיא שְׁאֵלַת רַב הַמְנוּנָא לְאֵלִיָּהוּ, אֶבָל לְפִי תְּשׁוּבַת אֵלִיָּהוּ שָׁם, פֵּרוּשׁ "צַדִּיק וְרַע לוֹ" הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'רַעְיָא מְהֵימְנָא' פְּרָשָׁה מִשְׁפָּטִים דִּלְעֵיל.** — ש"צדיק ורע לו" הוא זה שיש לו מקצת מן הרע, אלא שהרע שבו כפוף לטוב **וְשִׁבְעִים פָּנִים לַתּוֹרָה[13])**.

ליקוטי אמרים

רשע [בפ"ו דשבועו'] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפש' לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו' ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומש"ה טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 10, והא דאמרינן... עד עמ' ו, אלא להתייהר כו'.

ליקוטי אמרים

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּעַלְמָא[14], — ומה שאנו אומרים בכל מקום, **דְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה** — מחצית מצוות ומחצית עוונות, **מִקְרֵי** — נקרא, **בֵּינוֹנִי, וְרֹב זְכִיּוֹת מִקְרֵי** — נקרא, **צַדִּיק, הוּא שֵׁם הַמֻּשְׁאָל לְעִנְיַן שָׂכָר וְעֹנֶשׁ,** — שם שאינו מציין את משמעותו האמיתית של הדבר, כי אם "שואלים" מילה מסויימת ממקום אחר, כדי להסביר בו פרט מסויים של הדבר. כך גם השמות "בינוני" ו"צדיק" הם שמות מושאלים לגבי שכר ועונש, **לְפִי שֶׁנִּדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ,** — ההבדלים בין צדיקים, בינונים ורשעים, נחשבים כאן רק בשייכות למשפטו של אדם, והוא נידון לפי רוב מעשיו, **וּמִקְרֵי** — ונקרא, **צַדִּיק בְּדִינוֹ מֵאַחַר שֶׁזּוֹכֶה בַּדִּין,** — לגבי פרט זה שיצא זכאי בדין, הוא נקרא "צדיק" כלומר "צודק", **אֲבָל לְעִנְיַן אֲמִתַּת שֵׁם הַתֹּאַר וְהַמַּעֲלָה שֶׁל מַעֲלַת**

---

9. שבועות לט, ב. **10.** סנהדרין לט, א. **11.** במדבר טו, לא. **12.** בבא בתרא קסד, ב. **13.** הערת כ"ק רבינו: "מפרש דלכאורה איך גם קס"ד דר"ה לשאול כן מכל קושיות האמורות - אלא דקסבר שאפ"ל שזהו אחד מע' פנים לתורה". **14.** ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּמַדְרֵגוֹת חֲלֻקּוֹת צַדִּיקִים וּבֵינוֹנִים, אָמְרוּ רַז"ל[15]: **"צַדִּיקִים יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר**[16]: **וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי"** – **שֶׁאֵין לוֹ יֵצֶר הָרָע, כִּי הֶרְגוֹ בְּתַעֲנִית;** – דוד המלך הרג את היצר־הרע שלו על־ידי תעניות. ברם, ברור הדבר שאפשר להרוג את היצר־הרע גם בדרכים אחרות. על־כל־פנים, מגמרא זו מובן שהמשמעות האמיתית של "צדיק" הוא זה שאין לו יותר יצר־הרע. **אֲבָל כָּל מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ, אַף שֶׁזְּכוּיוֹתָיו מְרֻבִּים עַל עֲוֹנוֹתָיו – אֵינוֹ בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת צַדִּיק כְּלָל.** – אפילו לא במעלת ומדריגת ה"בינוני". **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[17] **בַּמִּדְרָשׁ: "רָאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּצַּדִּיקִים שֶׁהֵם מוּעָטִים – עָמַד וּשְׁתָלָן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְכוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: **וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם":** – כלומר, בכל דור ישנו צדיק שהוא יסוד העולם. דבר זה מובן רק על־פי מה שלמדנו ש"צדיק" הוא זה שאין לו יצר־הרע לגמרי. שכן, אם "צדיק" הוא זה שיש לו רוב מצוות – מדוע הוא אומר שצדיקים הם כל כך מועטים? הרבה יהודים ישנם שיש להם רוב זכויות! **אַךְ בֵּאוּר הָעִנְיָן,** – להבין מה הן מדריגות ה"צדיק" וה"בינוני", וכיצד בצדיקים עצמם ישנן כמה וכמה מדריגות, **עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטָאל זַ"ל בְּשַׁעֲרֵי הַקְּדֻשָּׁה [וּב'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ פֶּרֶק כ], דְּלְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע, יֵשׁ שְׁתֵּי נְשָׁמוֹת, וּכְדִכְתִיב**[19]: **"וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי",** – נשמות לשון רבים, למרות שהפסוק מדבר אודות יהודי יחיד, כמו שנאמר לפני זה: "כי רוח מלפני יעטוף", **שֶׁהֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת**[20] – **נֶפֶשׁ אַחַת מִצַּד הַקְּלִיפָּה וְסִטְרָא אָחֳרָא,** – כמו קליפת פרי, המכסה ומסתירה על התוכן הפנימי של הפרי, כך ברא הקב"ה כוחות המסתירים על החיות האלקית הפנימית שבכל דבר. "סטרא אחרא" – משמעותו, צד אחר, לא צד הקדושה, אלא הצד ההפכי מקדושה, וזהו נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא, **וְהִיא הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּדַם הָאָדָם לְהַחֲיוֹת הַגּוּף, וּכְדִכְתִיב**[21]: **"כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא",** – הנפש המחיה את גופו הגשמי של האדם, הוא הדם, **וּמִמֶּנָּה** – מנפש זו, **בָּאוֹת כָּל הַמִּדּוֹת רָעוֹת, מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת רָעִים שֶׁבָּהּ,** – יסודותיה של נפש זו הם רעים, כי הרי היא באה מקליפה ומרע, והם ארבעה במספר. שכן, כשם שכל דבר גשמי מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר, כך גם כל דבר רוחני, כולל מציאותה של נפש זו, מורכב מארבעה יסודות רוחניים, שמהם באות המדות הרעות, **דְּהַיְינוּ: כַּעַס וְגַאֲוָה מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁנִּגְבָּהּ לְמַעְלָה,** – טבעה של האש להימשך ללמעלה, ומשום כך באות ממנה המדות הרעות כעס וגאווה: כעס הוא פועל יוצא מגאווה, כי כשאדם אינו מתגאה, הוא ממילא אינו כועס כשמישהו עושה דבר נגד רצונו. **וְתַאֲוַת הַתַּעֲנוּגִים מִיסוֹד הַמַּיִם, כִּי הַמַּיִם מַצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג,** – כלומר, כל הדברים המביאים לתענוג, ומכיון שמים מצמיחים דברים המביאים תענוג, הרי זה אומר שבמים מוסתר ענין התענוג, והתאוה לתענוג באה, איפוא, מיסוד המים. **וְהוֹלְלוּת וְלֵיצָנוּת וְהִתְפָּאֲרוּת וּדְבָרִים בְּטֵלִים מִיסוֹד הָרוּחַ,** – כשם שהרוח אין בה ממשות, כך אין בהוללות, ליצנות, התפארות ודברים בטלים, שום ממשות והם נעדרי תוכן לגמרי. **וְעַצְלוּת וְעַצְבוּת מִיסוֹד הֶעָפָר.** – כשם שהעפר בטבעו יש בו כבדות והוא נמשך ללמטה, כך גם עצלות, שהיא בעצם כבדות באברי האדם, עצבות ומרה שחורה, מביאות את האדם לנמיכת רוח ולכבדות. **וְגַם מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבְּטֶבַע כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם, כְּמוֹ רַחֲמָנוּת וּגְמִילוּת חֲסָדִים – בָּאוֹת מִמֶּנָּה.** – מהנפש של הקליפה, אלא נשאלת השאלה: אם נפש זו היא מקליפה ומרע, כיצד באות ממנה מדות טובות? – על כך הוא אומר: **כִּי בְּיִשְׂרָאֵל נֶפֶשׁ זוֹ**

ליקוטי אמרים

צדיקים ובינונים ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו אף שזכיותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאוה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ'

---

15. ברכות סא, ב. **16.** תהלים קט, כב. ראה להלן פרק יג הערה 9. **17.** יומא לח, ב. **18.** משלי י, כה. **19.** ישעי' נז, טו. **20.** הערת כ"ק רבינו: "שולל שאין הכוונה למדרי' הנשמה שבנרנח"י (שזה אין הכרח בכאו"א - ופשיטא - לא בנפה"ב) כ"א המדרי' ההכרחית - נפש". **21.** ויקרא יז, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דְּקְלִפָּה, הִיא מִקְלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם־כֵּן טוֹב, — ומטוב זה שבנפש זו באות ביהודי המדות הטובות הטבעיות, **וְהִיא** — קליפה זו באה **מִסּוֹד "עֵץ הַדַּעַת** — שיש בו **טוֹב וָרַע":** מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן נַפְשׁוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֵן מִשְּׁאָר קְלִפּוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן טוֹב כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר מט פֶּרֶק ג. וְכָל טִיבוֹ דְּעֻבְּדִין הָאֻמּוֹת לְגַרְמַיְהוּ עֻבְּדִין, — כל הטוב שעושים אומות העולם הוא לטובת עצמם, מכיון שנפשותיהם הן מקליפה כזו שאין בה טוב כלל. **וְכִדְאִיתָא** — וכמו שמצינו, **בַּגְּמָרָא**[22] **עַל פָּסוּק**[23]: **"וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת"** — **שֶׁכָּל צְדָקָה וָחֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, אֵינָן אֶלָּא לְהִתְיַהֵר כו':** — יהודי, כשעושה טוב, גם אם זה בא מצד טבעו הטוב, הרי כוונתו בכך היא לעזור לזולת. ראיה לכך: באם הזולת אינו זקוק לעזרתו, הוא מרוצה ושבע רצון. ואילו, באומות העולם אין כוונתם לעזור לזולת, כי־אם למלא שביעות רצונם הם, להגדיל את שמם ולהתגאות. אמנם, גם בין אומות העולם ישנם יוצאים מן הכלל, והם הנקראים חסידי אומות העולם, שיש בהם מדות טובות, ומטיבים עם הזולת כדי לעזור לו ולא לטובת עצמם, כי הנפש שלהם איננה מהקליפות הטמאות לגמרי, כי־אם מקליפת נוגה [הערת כ"ק רבינו: מפני שנלקחים מנוגה כו' כידוע בשער חהמ"צ בס' — לקוטי ביאורים לר"ה מפאריטש מז, ב. —].

ליקוטי אמרים

נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עץ הדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר כו':

מספרים על החסיד רבי הלל מפאריטש — מגדולי החסידים, גאון בנגלה ובקבלה, חיבר ספרים בחסידות ותשובות בנגלה, ובהיותו עילוי נפלא היה כבר בצעירותו בקי בהרבה ספרי קבלה — שבתחילה חשב את עצמו במדריגת "צדיק", ואילו משנהיה לחסיד חב"ד והחל ללמוד את הפרק הראשון בספר התניא, אמר אימרה רוסית: צדיק ודאי שאיננו — הלואי בינוני.

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ו, פרק ב ונפש... עד עמ' ז, בראשית:

פֶּרֶק ב. וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל, הִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל מַמָּשׁ, — "חלק אלו־ה ממעל" — לשון הפסוק באיוב[1], ורבנו הזקן מוסיף את המלה "ממש", כדי להדגיש פירושן הפשוט של מלים אלו. שכן, ישנם, כידוע, פסוקים שנאמרו, כהגדרת חכמינו ז"ל[2] "בלשון הבאי", בלשון של גוזמא, למשל: "ערים גדולות ובצורות בשמים"[3], הרי "בשמים" ביטוי של מליצה, כי אין הכוונה לשמים ממש. כדי שלא יפרשו את המלים "חלק אלו־ה" כלשון של מליצה, מוסיף רבנו הזקן המלה "ממש", להדגיש שנשמת יהודי היא אכן ממש חלק אלו־ה ממעל. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[4]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים",** — פסוק זה נאמר על אדם הראשון שהיה בעל נשמה כללית, נשמה הכוללת והמקיפה את כל כללות נשמות ישראל, **וְ"אַתָּה נָפַחְתָּ בִּי"**[5], — זה נאמר על נשמתו של כל אחד ואחד מישראל. מה מלמד אותנו הביטוי "נפחת", המשמש כאן לתיאור הכנסת הנשמה ביהודי? — הוא מסביר מיד: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[6]**: "מַאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח",** — מי שנופח הרי הוא נופח מתוכו, **פֵּרוּשׁ, מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ, שֶׁתּוֹכִיּוּת וּפְנִימִיּוּת הַחַיּוּת שֶׁבָּאָדָם מוֹצִיא בִּנְפִיחָתוֹ בְּכֹחַ:** — כמו שאנו רואים במוחש, כשאדם מדבר אין הוא מתעייף כל כך מהר, ואילו כשהוא נופח הוא מתעייף מהר. כי, כשהוא נופח, הוא משתמש בחיות הפנימית שבו, ומכיון שצורת הכנסת הנשמה מהקב"ה לגופו של יהודי מתוארת במלה "נפחת" — הרי שהנשמה באה מהפנימיות שבאלקות. ראיה נוספת לכך שהנשמות מושרשות בפנימיותו ועצמותו של הקב"ה — ממה

ליקוטי אמרים

פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח: כך עד"מ נשמות

22. בבא בתרא י, ב. 23. משלי יד, לד. 1. לא, ב. 2. תמיד כט, א. 3. דברים א, כח. 4. בראשית ב, כ. 5. בברכת "אלקי נשמה", של ברכות השחר, ברכות ס, ב. 6. בדפוסי הזוהר שלנו, חסר לשון זה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהנשמה באה כביכול, ממחשבתו של הקב"ה ושלכן נקראים בני ישראל בניו של הקב"ה — וכך מסביר ה"תניא" את הדברים: **כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה,** — נשמות ישראל נובעות ממחשבתו של הקב"ה, שהיא הפנימיות של האלקות, ואילו כל שאר הנבראים, כולל המלאכים, באים, כביכול, מדיבורו של הקב"ה, ולגבי המחשבה נחשב הדיבור כדבר חיצוני. **כְּדִכְתִיב**[7]: — כמו שכתוב: **"בְּנֵי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל", "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"**[8]. **פֵּרוּשׁ,** — מה משמעות העובדה שיהודי מתואר כבנו של הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁהַבֵּן נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב, כָּךְ כִּבְיָכוֹל נִשְׁמַת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁכָה מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** — ומאחר ונשמתו של יהודי באה ממחשבתו וחכמתו של הקב"ה, הרי, שהיא באה מהקב"ה בעצמו, שכן, **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** — הקב"ה חכם, אבל לא באותה בחינת חכמה שאנו, הנבראים, מכירים, **אֶלָּא הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[9]* **הגהה** [הרמב"ם השיג בשכלו ש"הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". אך ישנם גדולים וחכמים שאינם סוברים כמותו[10] והם אומרים שאי אפשר כלל לומר על הקב"ה שהוא ההבנה עצמה וכו', כי הקב"ה הוא למעלה מכל ההגדרות שמביא הרמב"ם. ואומר רבנו הזקן בהגהה, שחכמי הקבלה הודו לרמב"ם. ברם, מה שעל־פי קבלה צודק הרמב"ם, אין זה אמור לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם". שכן, הקב"ה עצמו הוא למעלה לאין שיעור גם מהחכמה הבלתי מושגת אודותה כותב הרמב"ם; לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם" צודקים אלה שחולקים על הרמב"ם, שכן הוא למעלה מעלה מכל המושגים האלה. אלא, לאחר שאור־אין־סוף האלקי מצמצם ומגביל את עצמו בהרבה הגבלות, אז שייך לומר עליו שהוא מתאחד עם החכמה שבעולם האצילות ואז אפשר לומר עליו "הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". ועל כך אומר רבנו הזקן: **וְהוֹדוּ לוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** — חכמי הקבלה הודו לרמב"ם, שבקב"ה שייך ענין החכמה באותה צורה, שכל השלשה: ה"מדע", ה"יודע" וה"ידוע", הם דבר אחד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפַּרְדֵּס מֵהָרְמַ"ק.** — כמו שאומר רבי משה קורדובירה בספר ה"פרדס" שלו, **וְגַם לְפִי קַבָּלַת הָאַר"י זַ"ל צַיְּבָא מִלְּתָא,** — גם לפי קבלת האריז"ל, שלפיה אנו יודעים יותר, שהקב"ה נעלה מעלה מעלה גם מסוג החכמה המובא בדברי הרמב"ם — נכונה דעתו של הרמב"ם, וזאת **בְּסוֹד הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים,** — כשאור־אין־סוף ברוך־הוא מתלבש על ידי צמצומים רבים **בְּכֵלִים דְּחב"ד דַּאֲצִילוּת,** — ב"כלים" של "חכמה", "בינה" ו"דעת" שבעולם האצילות. כשהוא מתאחד עם ספירות אלו שבעולם האצילות — נכונה סברתו של הרמב"ם, **אַךְ לֹא לְמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת,** — אבל לא באותה דרגה שאור־אין־סוף הוא למעלה מעולם האצילות. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר**[11], **שֶׁאֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא מְרוֹמָם וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוּת אֵין קֵץ, לְמַעְלָה מַעְלָה מִמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד, עַד שֶׁמָּהוּת וּבְחִינַת חב"ד נֶחֱשֶׁבֶת כַּעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]**: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ":** — בעצם היה צריך לומר: כולם בחכמה **חכמת**" או "**השכלת**" — בהתאם למלה "חכמה" המובאת בפסוק — מדוע נאמר בפסוק "עשית"? — אלא הוא בא להדגיש שחכמה נחשבת כעשיה לגבי הקב"ה.], **שֶׁהוּא הַמַּדָּע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ כּוּ',** — והרמב"ם מסיים: "והוא הידוע", כלומר, הבנתו כביכול של הקב"ה שונה לגמרי ממה שבני אדם מגדירים כהבנה. ההבנה בהשגה האנושית, בנויה על שלשה יסודות שונים: **נפש** האדם שהיא ה"יודע", היא שיודעת ומבינה. ובמה הנפש מבינה? — **בכח ההבנה**, המביא לכך שהנפש תדע ותבין. וכוח זה נקרא "מדע" (הוא מביא לידי כך שידעו ויבינו). **והדבר** אותו יודעים ומבינים, כגון הלכה במשנה או סוגיא הנלמדת ומושגת. הרי שישנם כאן שלשה דברים נפרדים: ה"יודע", ה"מדע" וה"ידוע". שונה הדבר לגבי הקב"ה, כהסברו של הרמב"ם: "הוא המדע, הוא היודע והוא הידוע", ועל כך הוא אומר בהמשך: **וְדָבָר זֶה אֵין כִּיכֹלֶת הָאָדָם לַהֲבִינוֹ עַל בּוּרְיוֹ כּוּ',** — ודבר זה — שהמבין, כוח ההבנה, והדבר אותו מבינים, הם אותו אחד, אין ביכולת האדם להבין לאשורו, **כְּדִכְתִיב**[13]**: "הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ תִּמְצָא", וּכְתִיב**[14]**: "כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְגוֹ'".** — הרי

ליקוטי אמרים

ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם* שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

---

7. שמות ד, כב. **8.** דברים יד, א. **9.** הלכות יסודי התורה פרק ב' הלכה י'. **10.** מהר"ל מפראג בספר גבורות ה', ועוד. **11.** שער היחוד והאמונה פ"ט. ובעוד מקומות. **12.** תהלים קד, כד. **13.** איוב יא, ז. **14.** ישעי' נה, ח.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שחכמתו של הקב"ה היא עצם אחד עם הקב"ה. ומכיון שנשמתו של יהודי באה, כאמור לעיל, מחכמתו של הקב"ה, הרי שהיא באה מהקב"ה עצמו. בהתאם למה שהוסבר, שנשמתו של כל בן ישראל באה מחכמתו של הקב"ה — להלן נכנה אותה "חכמה עילאה" — נשאלת השאלה: אם אכן כל הנשמות באות משורש אחד, מחכמה עילאה, היו צריכות כולן, כל הנשמות, להיות במדריגה אחת שווה. מנין נוצר, איפוא, השוני במדריגות שבהן מחולקות נשמות ישראל? — וכך הוא שואל: **וְאַף שֶׁיֵּשׁ רִבְבוֹת מִינֵי חִלּוּקֵי מַדְרֵגוֹת בַּנְּשָׁמוֹת, גָּבוֹהַּ מֵעַל גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, כְּמוֹ גֹּדֶל מַעֲלַת נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל נִשְׁמוֹת דּוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה דְּעִקְּבֵי מְשִׁיחָא, שֶׁהֵם בְּחִינַת עֲקֵבִים מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַמּוֹחַ וְהָרֹאשׁ;** — שכן, הנשמות שבדורותינו, נקראות נשמות של עקבתא דמשיחא, כי לגבי המוח והראש הן בבחינת העקב שברגל. כשם שאין להשוות את החיות שבעקב הרגל לחיות שבמוח ובראש, כך אין מקום להשוות את נשמות ה"עקביים" שבדורותינו לנשמות ההן הנקראות בשם מוח וראש. כאן מדובר על היתרון העצום במעלת הנשמות שבדורות הקודמים לגבי הנשמות שבדורותינו. **וְכֵן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר יֵשׁ רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם הֵם בְּחִינַת רֹאשׁ וּמוֹחַ לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת הֶהָמוֹן וְעַמֵּי הָאָרֶץ;** — מלבד זאת, בכל דור ישנם, באותו דור, הבדלים גדולים במדריגות הנשמות, **וְכֵן נְפָשׁוֹת לְגַבֵּי נְפָשׁוֹת, כִּי כָּל נֶפֶשׁ כְּלוּלָה מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה.** — הבדלים אלה שבבני ישראל, אינם רק במדריגת הנשמה, כי אם גם במדריגת הנפש. שכן, כל נפש כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה, וכשם שב"נשמה" ישנן מדריגות שונות, כך גם ב(רוח וב)נפש ישנן מדריגות שונות. רואים אנו מכך, מה גדול מספר ההבדלים והחילוקים במדריגות הנשמות. בהתאם לכך, היו צריכים, לכאורה, להיות אותם הבדלים גם בשרשן של הנשמות באלקות — כאשר נשמה גבוהה יותר באה משורש נעלה יותר? — אך, **מִכָּל מָקוֹם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה כֻּלָּם,** — למרות המדריגות השונות שבנשמות, **מֵרֹאשׁ כָּל הַמַּדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין, הַמְלֻבָּשׁ בְּגוּף עַמֵּי הָאָרֶץ וְכָל שֶׁבַּכֵּלִים,** — הרי זה הכל, **נִמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהִיא חָכְמָה עִלָּאָה כִּבְיָכוֹל.** — כדי להבהיר ולהסביר כיצד, בכל זאת, מתהווים ההבדלים במדריגות הנשמות, למרות ששרשן אחד, משתמש כאן רבנו הזקן במשל הבן והאב — אותו משל שכבר השתמש בו לעיל, כדי לציין שנשמות ישראל נקראות "בנים" להקב"ה, ובאות מ"חכמה עילאה" כמו שהבן בא ממוח האב. מאותו משל עצמו גם יובן כיצד מתהווים הבדלי המדריגות בנשמות. כדי להקל על הלומד־המתחיל, נביא כאן הסבר קצר: במשל אנו רואים, שכל גופו של הילוד בא מטיפת מוח האב. כלומר, על אף ההבדלים שבאבריו השונים של הילוד — מהנעלה ביותר עד לפחות ביותר, מהמוח שלו עד צפרני רגליו — הם באים כולם משורש אחד, מטיפת המוח של האב. כיצד, אם כך, נתהוו הבדלים אלה באברים? — הרי זה מחמת שהיית טיפת מוח האב, במשך תשעת חדשי העיבור, בבטן האם, בהם היא עוברת תהליך מסויים של התהוות הגוף. שהייה ממושכת זו בתהליך התהוות הגוף באופן הדרגתי, יוצרת את ההבדלים שבין אבר אחד למשנהו. ככל שחלק מהטיפה מתגשם יותר, כך ההשתנות גדולה יותר. הרי, שכל האברים באים, אכן, משורש אחד — טיפת מוח האב — ולמרות זאת מתהווים בהם הבדלים גדולים כאלה של מעלה ומטה, מהמוח עד לצפרניים. דבר נוסף מובן מהמשל האמור, שגם החלק הנחות ביותר שבגוף הילוד, הצפרניים שלו, הינו קשור, גם אחרי ההולדה, בשורשו הראשון — במוח האב. שכן, גם הצפרניים יונקות חיותן ממוחו של הילוד, ומאחר שמוחו נשאר, גם אחרי ההולדה, מהות זהה עם מוח האב, הרי שגם הצפרניים, אחרי ההולדה, קשורות עדיין בשורשן הראשון. כך נבין גם ביחס לנשמות: אף שכל הנשמות באות משורש אחד, מ"חכמה עילאה", על כל אחת מהן לעבור, אחרי ירידתה מ"חכמה עילאה", השתלשלות של הרבה עולמות ולרדת הרבה מדריגות, מדריגה אחרי מדריגה, עד להתלבשותה בגוף גשמי — תהליך זה של השתלשלות וירידה מדרגה לדרגה, מביא לשינויי המדריגות בנשמות, שכן, על נשמה אחת משפיעה הירידה יותר מאשר על נשמה אחרת. וכך גם בחלק השני של המשל, גם אחרי ירידתן לדרגות הנמוכות ביותר, נשארות אותן נשמות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון, "חכמה עילאה". שכן גם הן, בדרגתן הנחותה, מקבלות את יניקתן הרוחנית מנשמות הצדיקים והחכמים שגם למטה הן בבחינת ראש ומוח. ועל־ידי צדיקים אלה, נשארות גם הנשמות הנחותות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון. וכך אנו לומדים בספר ה"תניא": **כִּמְשַׁל הַבֵּן הַנִּמְשָׁךְ מִמּוֹחַ הָאָב, שֶׁאֲפִלּוּ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו נִתְהַוּוּ מִטִּפָּה זוֹ מַמָּשׁ,** — כיצד, אבל, נתהוו ממנה הצפרניים? — **עַל יְדֵי**

ליקוטי אמרים

קץ כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיח' שהם בחי' עקביים ממש לגבי המוח והראש וכן בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח לגבי נשמות ההמון וע"ה וכן נפשות לגבי נפשות כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל המדריגות עד סוף כל דרגין המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפי' צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש ע"י שהייתה תשעה חדשים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁהִיְתָה תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים בְּבֶטֶן הָאֵם, וְיֵרֵדָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, לְהִשְׁתַּנּוֹת וּלְהִתְהַוּוֹת מִמֶּנָּה צִפָּרְנַיִם. — הרי, שאף שכל אבריו של הילוד, ממוחו עד צפרניו, באים משורש אחד, מטיפת מוח האב, נתהוו בהם שינויים והבדלים גדולים כל כך, מהמוח עד הצפרניים. דבר נוסף אנו רואים: **וְעִם כָּל זֶה, עוֹדֶנָּה קְשׁוּרָה וּמְיֻחֶדֶת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיְתָה טִפַּת מֹחַ הָאָב;** — גם אחרי שהתגשמה כל כך בצורה של צפרניים, וזאת מכיון, **וְגַם עַכְשָׁו בַּבֵּן, יְנִיקַת הַצִּפָּרְנַיִם וְחִיּוּתָם נִמְשֶׁכֶת מֵהַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ;** — ומשום שהצפרניים מקבלות חיותן ממוחו של הילוד, שלא נשתנה משורשו הראשון ונשאר — מוח, הרי, שגם הצפרניים קשורות, אחרי ההולדה, באמצעות מוחו של הילוד, למוחו של האב שהוא שורשו ומהותו הראשון. והוא מביא על כך ראיות: **כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא [נִדָּה שָׁם[15]]: "לֹבֶן, שֶׁמִּמֶּנּוּ גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְצִפָּרְנַיִם"** — הרי שיש לצפרניים שייכות למוח. וגם לפי תורת הקבלה יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח: **[וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר הַחַשְׁמַל, בְּסוֹד לְבוּשִׁים שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָיוּ צִפָּרְנַיִם מִבְּחִינַת מֹחַ תְּבוּנָה].** — מכאן ראיה שגם על־פי קבלה, יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח, כמו שהוא במשל הבן. **וְכָכָה מַמָּשׁ, בְּבֶיכוֹל, בְּשֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה, בִּירִידָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה** — "השתלשלות" — מלשון שלשלת (שרשרת) המורכבת ממספר מסויים של טבעות הקשורות ומושחלות זו בזו, עד שגם הטבעת האחרונה קשורה ומושחלת בטבעת העליונה, באמצעות הטבעות שביניהן המקשרות את כולן יחד, אותו דבר בסדר מדריגות העולמות: כל אחד מהם קרוב וקשור לעולם השני, ודרך עולמות אלה יורדת הנשמה למטה בעולם־זה ומתלבשת בגוף. "אבי"ע" — ראשי תיבות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ענינם של ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, יוסבר בהרחבה בהמשך הפרקים הבאים. ובקצרה: כדי שיתהווה העולם הגשמי שלנו, ושיהיה בכוחו לקלוט את ההשפעה האלקית, שגם הנבראים שבעולם הגשמי הזה יהיה באפשרותם להשיג ולהבין אלקות — אותם עניני אלקות שנבראים מסוגלים להבינם — נוצרו לצורך זה ארבעת העולמות (לפי הסדר ממעלה למטה): אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. "אצילות" — עולם שמדריגתו הכללית היא זיו והארה מהאור האלקי האין־סופי, הארה כזו שהיא עדיין קרובה לאור־אין־סוף ברוך־הוא. זהו גם פירוש המלה "אצילות" — הפרשה (מלשון "ואצלתי מן הרוח"[16]) כלומר, מהותה של הארה זו היא ההארה האלקית המובדלת ומופרשת ממקורה. וגם "אצילות" מלשון "אצל" ו"סמוך", כלומר, עולם זה ומדריגה זו של אצילות קרובים עדיין לאור־אין־סוף ברוך־הוא. המדריגה הכללית של עולם ה"בריאה" היא, כשמו של עולם זה: עולם שנברא, הבריאה הראשונה של יש מאין — כאשר מאין, מאפס, נהיה יש ודבר ממשי. ברם, כאן מדובר על הדרגה הראשונית של התהוות הנברא, אין זו עדיין בריאה בעלת צורה ותבנית. "יצירה" — העולם בו מקבל ה"יש", שנברא מה"אין", צורה ותבנית. "עשיה" — עולם בו הישות היא בשלימות, יש גמור. ברם, מובן, שכל האמור מדובר במובן רוחני. כי רק לאחר כל אלה באה יצירתו של עולמנו, הנקרא עולם העשיה הגשמי, העולם הזה וברואיו. התחלתו של סדר ההשתלשלות היא מ"חכמה" של עולם האצילות, ו"חכמה" זו היא הספירה והמדריגה הראשונה בעולם העליון ביותר — אצילות. זאת אומר לנו רבנו הזקן, כששורש נשמתו של בן ישראל יורד ממדריגה אחת לשניה, על־ידי השתלשלותם של ארבעת העולמות אבי"ע — אצילות, בריאה, יצירה, עשיה — **מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ"** — הכל משתלשל מ"חכמה" שהיא המקור של כל סדר ההשתלשלות, הנה על־ידי ירידה זו של שורש הנשמה, **נִתְהַוּוּ מִמֶּנּוּ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עֵמֵי הָאָרֶץ וּפְחוּתֵי הָעֶרֶךְ.** — ההבדלים בין עליון לתחתון בנשמות, נתהוו בתהליך ירידתן בסדר ההשתלשלות. שכן, על נשמות מסויימות השפיעה יותר ירידת ההשתלשלות, ומשום כך ירדו במדריגה נחותה יותר — כפי שהדבר במשל הצפרניים, שעליהן השפיעה השהייה תשעה חדשים בבטן האם, יותר מאשר על אברים אחרים. ברם, כשם שבמשל קשורות הצפרניים בשורשן הראשון על־ידי יניקת חיותן ממוח הילוד — כך גם בנשמה: **וְעִם כָּל זֶה, עוֹדֶנָּה קְשׁוּרוֹת וּמְיֻחָדוֹת**

ליקוטי אמרים

בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוו' ממנה צפרנים ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהיתה טפת מוח האב וגם עכשיו בבן יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש כדאיתא בגמ' [נדה שם] לובן שממנו גידים ועצמות וצפרנים [וכמ"ש בע"ח שער החשמל בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן שהיו צפרנים מבחי' מוח תבונה] וככה ממש בביכול בשרש כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודינה

---

15. סוף פרק ג. **16.** במדבר יא, יז.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָן וְעַצְמוּתָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת חָכְמָה עִלָּאָה, — כיצד נעשה הדבר? — **כִּי יְנִיקַת וְחַיּוּת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, הוּא מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים, רָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרָם:** — על ידי שהם יונקים חיותם מהצדיקים והחכמים שהם בבחינת "ראש" ו"מוח" — קשורים כל בני ישראל בשורשם במוח שלמעלה, "חכמה עילאה". **וְכָזֶה יוּבָן מַאֲמַר רַז"ל[17] עַל פָּסוּק: "וּלְדָבְקָה בּוֹ"[18] — שֶׁכָּל הַדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִדְבַּק בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** — לכאורה: כיצד משווים את הדבקות בתלמידי חכמים לדבקות בשכינה? אלא, לפי מה שהוסבר לעיל, הדברים מובנים: **כִּי עַל יְדֵי דְּבִיקָה בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, קְשׁוּרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתָן הָרִאשׁוֹן וְשָׁרְשָׁם שֶׁבַּחָכְמָה עִלָּאָה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וְהוּא הַמֻּדָּע כּוֹ'.** — כפי שכבר למדנו, שמאחר שהם מאוחדים עם "חכמה עילאה" על־ידי דביקותם בתלמידי חכמים, הרי הם ממילא מאוחדים ודבוקים עם השכינה, עם הקב"ה עצמו. [**וְהַפּוֹשְׁעִים וּמוֹרְדִים בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים – יְנִיקַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל נֶפֶשׁ רוּחַ וְנִשְׁמַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים**]. — השפעה בבחינת "אחוריים" היא כמי שנותן דבר לשונאו שלא מרצונו הפנימי, כי אם ברצון חיצוני בלבד, בגלל טעם מסויים שיש לו בזה, וזה מתבטא גם בצורת הנתינה: הוא נותן לו מאחורי גבו, ובשעת מעשה מפנה את פניו ממנו. כך גם במובן הרוחני, כשמשפיעים על מישהו שלא מתוך רצון טוב, פירוש הדבר, שההשפעה באה מבחינת "אחוריים". אף בענינו: מן ההכרח לומר, שהשפעה אלוקית מסויימת מקבלים גם הפושעים והמורדים מתלמידי חכמים, שכן, כל נשמה, בלי הבדל, מן ההכרח שתהיה קשורה בשורשה ומקורה, כמוסבר לעיל, אלא שהשפעה זו הם מקבלים רק מבחינת "אחוריים". על־כל־פנים, מובן, שכל יהודי יש בו נשמה של קדושה הבאה מ"חכמה עילאה", ועל כך אומר רבנו הזקן: **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[19] וּבְזֹהַר חָדָשׁ[20], שֶׁהָעִקָּר תְּלוּי שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ דַּוְקָא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ כּוֹ',** — עמי הארץ שאינם מקדשים עצמם בשעת תשמיש, "ממשיכים" בילדיהם נשמות נחותות. לכאורה, הרי הסברנו, שכל יהודי, בלי הבדל, יש בו נשמה של קדושה, בלי תלות אם הוריו קידשו עצמם בשעת תשמיש או לא? מסביר רבנו הזקן שב"זוהר" לא מדובר על עצם הנשמה, כי אם ביחס ללבושיה הרוחניים של הנשמה: **הַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁאֵין לְךָ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁאֵין לָהּ לְבוּשׁ מִנֶּפֶשׁ דְּעַצְמוּת אָבִיו וְאִמּוֹ,** — לכך מתייחס ה"זוהר" וה"זוהר חדש", בקראם את לבוש הנשמה בשם — נשמה, מפני שהלבוש נוגע ביותר לנשמה, שכן: **וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה – הַכֹּל עַל יְדֵי אוֹתוֹ הַלְּבוּשׁ כּוֹ', וַאֲפִלּוּ הַשֶּׁפַע שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם – הַכֹּל עַל יְדֵי לְבוּשׁ זֶה,** — כי, כדי שהנשמה תוכל לפעול בגוף בו התלבשה, ולקיים מצוות מעשיות בענינים גשמיים, מן ההכרח שזה יהיה על־ידי לבוש, **וְאִם יְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ – יַמְשִׁיךְ לְבוּשׁ קָדוֹשׁ לְנִשְׁמַת בְּנוֹ,** — ממילא תהיה אצל הבן עבודת השם קלה בהרבה, **וַאֲפִלּוּ הִיא נְשָׁמָה גְּדוֹלָה, צְרִיכָה לְקִדּוּשׁ אָבִיו כּוֹ'.** — בשעת תשמיש, **אֲבָל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, הִנֵּה לִפְעָמִים נִשְׁמַת אָדָם גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, בָּא לִהְיוֹת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם נִבְזֶה וְשָׁפָל כּוֹ', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל כָּל זֶה בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וּבְטַעֲמֵי מִצְוֹת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[21]:**

ליקוטי אמרים

קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון שהיא המשכת חכמה עילאה כי יניקת וחיו' נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם: ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושרשם שבחכמה עילאה שהוא ית' וחכמתו א' והוא המדע כו' [והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחי' אחוריים של נפש רוח ונשמת ת"ח] ומ"ש בזהר ובזהר חדש שהעיקר תלוי שיקדש עצמו בשעת תשמיש דווקא משא"כ בני עמי הארץ כו' היינו משום שאין לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות אביו ואמו וכל המצות שעושה הכל ע"י אותו הלבוש כו' ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים הכל ע"י לבוש זה ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' אבל הנשמה עצמה הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו' כמ"ש האר"י ז"ל כל זה בליקוטי תורה פ' וירא ובטעמי מצות פ' בראשית:

---

17. כתובות קיא, ב. **18.** דברים ל, כ. **19.** ראה חלק ב. קד, ב. **20.** בראשית דף יא. **21.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בזה מוסיף הדגשה עד כמה הנשמה כו' ממעל וגם חילוקי המדרי' הם מצד ההשתל' (שג"ז למע' מעוה"ז) והמטה אין פועל בזה (שגם האו"א בכלל המטה). ער שמ"ש בזהר כו'".

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 7, פרק ג והנה... עד עמ' 14, ופחדו.

ליקוטי אמרים

פרק ג והנה כל בחי' ומדרגה משלש אלו נפש רוח ונשמה כלולה מעשר בחי' כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן הנחלקות לשתים שהן שלש אמות ושבע כפולות פי' חכמה בינה ודעת ושבעת ימי הבנין חסד גבורה תפארת כו' וכך בנפש האדם שנחלקת לשתים שכל ומדות. השכל כולל חכמה בינה ודעת. והמדות הן אהבת ה' ופחדו ויראתו ולפארו כו' וחב"ד נקראו אמות ומקור למדות כי המדות הן תולדות חב"ד: וביאור הענין כי הנה השכל שבנפש המשכל' שהוא המשכיל כל דבר נקרא בשם חכמה כ"ח מ"ה וכשמוציא כחו אל הפועל

פֶּרֶק ג. בפרק השני הסביר רבנו הזקן, שלכל אחד מישראל, יש נפש אלקית, שהיא חלק אלו־ה ממעל ממש, והיא כלולה משלש בחינות: נפש, רוח ונשמה.

בפרק השלישי, אותו אנו עומדים ללמוד, תבוא הסברה מפורטת יותר על כוחותיה הפנימיים של הנפש האלקית:

וְהִנֵּה, כָּל בְּחִינָה וּמַדְרֵגָה מִשָּׁלֹשׁ אֵלּוּ: נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה – כְּלוּלָה מֵעֲשֶׂר בְּחִינוֹת, – כל אחת מהשלש, גם הנפש, גם הרוח וגם הנשמה – מורכבת מעשרה כוחות שונים, שהם **כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת עֶלְיוֹנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלְשְׁלוּ מֵהֶן,** – עשרת הכוחות מקבילים לעשר הספירות שלמעלה המהוות מקור להן, ומהן הם נובעים, **הַנֶּחְלָקוֹת לִשְׁתַּיִם,** – עשר ספירות אלה מתחלקות לשתי קבוצות – **שֶׁהֵן: שָׁלֹשׁ אִמּוֹת וְשֶׁבַע כְּפוּלוֹת;** – שלש הספירות העליונות יותר, נקראות בשם "אמות" – מלשון "אם", מפני שהן מהוות עיקרן ומקורן של שאר שבע הספירות, כדוגמת האם שהיא מקור לילדיה. ושבע ספירות, שהן שבע המדות, נקראות "כפולות", מפני שהן באות לידי ביטוי בשני אופנים. **פְּרוּשׁ,** – אלו מהן נקראות "אמות" ואלו "כפולות"? **חָכְמָה בִּינָה וָדַעַת,** – נקראות "אמות", **וְשִׁבְעַת יְמֵי הַבִּנְיָן: חֶסֶד גְּבוּרָה תִּפְאֶרֶת כו'.** – שבע המדות: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד, מלכות, שהן ה"כפולות" נקראות גם "שבעה ימי הבנין". שכן, על ידן ברא הקב"ה את העולם בששת ימי בראשית, כל יום באמצעות מדה אחרת: ביום ראשון פעלה מדת החסד, ביום שני – גבורה, וכך הלאה. וכשם שהספירות העליונות נחלקות לשני חלקים כלליים **וְכָךְ בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם,** – גם בעשרת כוחות הנפש קיימת החלוקה, **שֶׁנֶּחְלֶקֶת לִשְׁתַּיִם: שֵׂכֶל וּמִדּוֹת. הַשֵּׂכֶל** – במובנו הכללי, **כּוֹלֵל: חָכְמָה בִּינָה וָדַעַת, וְהַמִּדּוֹת הֵן: אַהֲבַת ה'** – הביטוי הפנימי של מדת החסד, **וּפַחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ** – הביטוי הפנימי של מדת הגבורה, **וּלְפָאֲרוֹ כו'.** – ביטויה של מדת התפארת. **וְחָכְמָה בִּינָה־דַעַת נִקְרְאוּ אִמּוֹת וּמָקוֹר לַמִּדּוֹת, כִּי הַמִּדּוֹת הֵן תּוֹלְדוֹת חָכְמָה־בִּינָה־דַעַת:** – להבהרת המושגים "חכמה", "בינה", "דעת", שבנפש, בהם דנים הרבה בפרקים הבאים – ולהלן נציין אותם בשם "חב"ד" – נביא כאן הסבר קצר: "כוח החכמה" מייצג את הרעיון הראשוני, בסיסי, של הבנת השכל, את ה"נקודה" של השכל כולו. אמנם, נקודת־שכל זו כוללת בתוכה כל הפריטים וכל המבנה של ההבנה, אלא שהללו מרוכזים עדיין ב"נקודה", בצורה מוסתרת (כמו נקודה שאין בה עדיין גבולות ברורים של רוחב, אורך וכו'). זה נקרא גם "ברק המבריק", הברקתו של השכל, הארתה של ההבנה. משל למי שמתייגע לתרץ קושיא מסויימת, ולפתע מבריק רעיון במוחו, שבהתאם לסוגיא ולסברא מסויימות, אפשר לתרץ את הקושיא – הנה ברעיון ראשוני זה של הארת השכל, חסרה עדיין התפיסה הבהירה כיצד ואיך מתורצת הקושיא, יש כאן רק נקודת יסוד כללית לפירוק הקושיא. לאחר מכן בא "כוח הבינה" ומפריד ומבהיר את הפריטים השונים הגלומים בנקודת החכמה. וכך מצטייר בעיניו בנינו השלם של השכל לכל רוחבו ואורכו וכו'. זהו ענינו של כוח הבינה – "מבין דבר מתוך דבר"[1], שמ"תוך דבר", ממה שהיה ב"תוך", בפנימיות ההמצאה של "כוח החכמה", הוא "מבין דבר" – הוא מבין את כל היקפו של השכל. אחרי שאדם מבין כבר היטב את השכל לכל פרטיו, עליו להתעמק בהבנת השכל, להתקשר ולהתאחד עמו בצורה כזו שהוא מרגיש וחש בו, ולא רק שמבין אותו. כך נהיה האדם מושפע מהשכל. ואז, אם השכל עוסק ב"טוב" שבדבר מסויים – יעורר באדם המשכיל, משיכת הלב ואהבה לאותו דבר. ואם השכל עוסק בצד הלא־טוב שבדבר – יעורר באדם את הנטיה לפחד ולברוח מאותו דבר. כוח זה של "התעמקות", "התקשרות" ו"הרגשה" – נקרא בשם "דעת", מלשון "והאדם ידע"[2]. **וּבֵאוּר הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּיל,** – הרי למדנו, ש"שכל" הוא שם כללי על שלשת כוחות חב"ד. על איזה כוח מהם הוא מדבר כאן? – הוא מסביר מיד, **שֶׁהוּא הַמַּשְׂכִּיל כָּל דָּבָר** – מדובר כאן על כוח ההבנה הראשון. הנקודה, ה"ברק המבריק", שעדיין אין בו פרטים וקוים בהירים של השכל, והוא **נִקְרָא בְּשֵׁם "חָכְמָה", "כֹּחַ מָה".**

---

1. חגיגה יד, א. סנהדרין צג, ב. 2. בראשית ד, א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

— כלומר, כוח כזה שעדיין שואלים עליו "מה"?, מה הוא? שכן, אין כוח זה פועל עדיין במלוא היקפו ובהירותו, **וּכְשֶׁמּוֹצִיא כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל, שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ לְהָבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ** — לכל פרטיו, היוצרים בנין שלם של אותו שכל, לאורכו ולרוחבו. "אורך" היינו: הורדת השכל ממעמדו הגבוה והבלתי מושג, למעמד נמוך יותר, כדי שיהיה מובן יותר. כמו ה"משלים" שממשילים על דבר שכל, על־ידם ממשיכים ו"מאריכים" את השכל לדרגה נמוכה יותר, כדי שיהיה קל יותר לתלמיד להבין אותו. באם המשל המובא, עדיין עמוק מדי להבנתו של התלמיד, מן ההכרח להביא משל נוסף על המשל הראשון, ובכך מתהווה ירידה נוספת של השכל (כמו שנאמר בשלמה המלך: "וידבר שלשת אלפים משל"[3], שלמה המלך נתן שלשת אלפים משלים על מושכל אחד. כדי שהחכמה כפי שהבין אותה שלמה המלך תוכל להיקלט בהבנתו של האדם הפשוט, נדרש ממנו לומר שלשת אלפים משלים, משל ראשון על השכל עצמו, ולאחר מכן משל על המשל הראשון, וכך הלאה, משל אחרי משל, עד שלשת אלפים משלים). זהו מובנו של "אורך" בשכל — הירידה הארוכה של השכל לדרגות הנמוכות ביותר. "רוחב" בשכל הוא: התפשטותו של השכל לרוחב — המספר הרב של הפרטים מהם מורכב השכל; כמו כן ענפיו המרובים של השכל, ולמשל שמשכל מסויים בעניני טריפות נבנית סברא שנוגעת לדיני ממונות. זהו פירוש המושג "לאשורו" — בנינו השלם של השכל לאורכו ולרוחבו. **וּלְעָמְקוֹ**, — כל שכל יש בו עומק ועומק בתוך עומק. וכשאדם מבין "שכל" כראוי לאורכו, לרוחבו ולעמקו, והוא מבין אותו, **מִתּוֹךְ אֵיזֶה דְּבַר חָכְמָה הַמֻּשְׂכָּל בְּשִׂכְלוֹ** — ממה שלפני זה היה בבחינת העלאת רעיון בלבד של "כוח החכמה" — צורה זו של הפרדת הפרטים, של נקודת השכל, ביסודיות, **נִקְרָא "בִּינָה"**. — "בינה" מייצגת, איפוא, את הכוח המפרק את הפרטים של נקודת השכל "לאשורו ולעמקו", **וְהֵן הֵם "אָב" וְ"אֵם"** — ה"חכמה" היא ה"אב" וה"בינה" היא ה"אם", **הַמּוֹלִידוֹת אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ וּפַחֲדוֹ**[4]. — אהבת ה' ויראתו הן מקבוצת ה"מדות" שבנפש, הנולדות מן השכל. כיצד הן נולדות מהשכל?

ליקוטי אמרים

שמתבונן בשכלו להבין דבר לאשורו ולעמקו מתוך איזה דבר חכמה המושכל בשכלו נקרא בינה והן הם אב ואם המולידות אהבת ה' ויראתו ופחדו

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 14, כי השכל... עד עמ' 14, וענפי'.

כִּי הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַמַּשְׂכִּיל, כְּשֶׁמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק מְאֹד בִּגְדֻלַּת ה', אֵיךְ הוּא "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין" — ממלא כל העולמות באור אלקי ובחיות — כמו הנשמה הממלאת ומחיה כל חלקי ואברי הגוף. אור וחיות אלקי זה מתלבש ומתאחד בכל בריה והוא מותאם לתכונתו המיוחדת של כל נברא, **וְ"סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"** — אור וחיות אלקי שלמעלה מהיכולת להתלבש בתוך העולמות; מדובר כאן באור אלקי הפועל בצורה "עקיפה", בדרך מקיף. או כשמתבונן בענין של **וְ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשֵׁיב"** — איך שכל הבריאה נחשבת לכלום לגבי הקב"ה. ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, איך שכל הנבראים בטלים לגביו באופן מוחלט, היא על־ידי התעמקות מחשבתו, באחד מהענינים האמורים, בגדולתו של הקב"ה, ואז: **נוֹלֶדֶת וְנִתְעוֹרֶרֶת מִדַּת יִרְאַת הָרוֹמְמוּת בְּמוֹחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לִירָא וּלְהִתְבּוֹשֵׁשׁ** — "יראת בושת", יראה הבאה וחדורה בבושה, כמי שמפחד מחכם וצדיק גדול — הרי זו יראה המתבטאת גם בבושה וביראת הכבוד שיש לו כלפי גדולתו של אותו חכם וצדיק. כך גם כאן, מביאה ההתבוננות בענינים האמורים לירא ולהתבושש, **מִגְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ סוֹף וְתַכְלִית,**

ליקוטי אמרים

כי השכל שבנפש המשכלת כשמתבונן ומעמיק מאד בגדולת ה' איך הוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין וכולא קמיה כלא חשיב נולדה ונתעוררה מדת יראת הרוממות במוחו ומחשבתו לירא ולהתבושש מגדולתו ית' שאין לה

---

3. מלכים א ה, יב. 4. "יראה" רומזת על מורא, המורגש (בעיקר) במוח, יראה "מובנת" ואילו "פחד" הוא כשזה כבר מורגש בלב. לכן בתחילת הפרק, כשהוא מפרש את ה"מדות" באופן כללי, הוא מזכיר בתחילה "פחד" ולאחר מכן "יראה". שכן, פחד שבלב הוא יותר בחינת "מידה" מאשר יראה במוח - מאחר שמקומן של המדות הוא הרי בלב. ואילו כאן, בדברו אודות המדות כפי שהן נולדות ומתגלות מהשכל - הוא מזכיר בתחילה "יראה" ולאחר מכן - "פחד", כי בסדר ההולדה מהשכל, נוצרת בתחילה היראה במוח, ולאחר מכן היא הופכת לרגש של פחד בלב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּפַחַד ה' בְּלִבּוֹ. — עד כאן דובר על ההתבוננות בגדולתו של הקב"ה, המביאה ומעוררת יראה ופחד — ביטוייה של מדת הגבורה. **וְשׁוּב** — ההתבוננות בגדולת ה' מביאה גם להתעוררות מדת החסד, כשההתבוננות היא ב"טוב" שבאלקות, **יִתְלַהֵב לִבּוֹ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, בַּחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה וּתְשׁוּקָה וְנֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה,** — ביטויים שונים של אהבה שלכל אחד מהם מובן שונה, **לְגֶדֶלֶת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** — כלומר, שבמקרה המדובר מעוררת ההתבוננות אהבה חזקה להקב"ה, **וְהִיא כְּלוּת הַנֶּפֶשׁ,** — אהבה זו עשויה להתלקח בצורה כזו, שהנפש תכלה מרוב אהבה, ובאמת היתה הנפש כלה לגמרי אילו האדם לא היה משתלט על עצמו ומרסן אהבתו הגדולה באמצעות עבודה עצמית, להפסיק תהליך זה של כלות הנפש, ולהישאר כנשמה בגוף, כדי לבצע כוונתו של הקב"ה, כְּדִכְתִיב[5]: "נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי וְגוֹ'", וּכְתִיב[6]: "צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וְגוֹ'", וּכְתִיב[7]: "צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי וְגוֹ'". וְהַצְּמָאוֹן הוּא מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַטִּבְעִיִּים, וְכֵן הוּא בְּ'עֵץ חַיִּים', שֶׁיְּסוֹד הָאֵשׁ הוּא בַּלֵּב, וּמִקּוֹר הַמַּיִם וְהַלֵּיחוּת מֵהַמֹּחַ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ, שֶׁהִיא בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא מַיִם שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית. — הלב שהוא מקום הרגשות, הוא חם "יסוד האש", ואילו המוח, מקומו של השכל המתון והמחושב — הוא קר. כמו שרואים במוחש, ההבדל שבין מי שהוא בעל לב לבין מי שהוא בעל מוח. כך גם לגבי המוחין והמדות של הנפש האלקית: החום וההתלהבות של האהבה באים לידי ביטוי בלב ומבחינתו של הלב, יכול האדם להגיע עד לידי כלות הנפש. ואילו המוח הוא קר ומיושב. ואותה הבנה מתונה ומחושבת שכוונתו של הקב"ה היא שתהיה דוקא נשמה בגוף, כדי לקיים תורה ומצוות — מצננת את האש שבלב, ואינה מרשה לאדם להגיע לכלות הנפש. עד כאן דובר כיצד שתי המדות יראה ואהבה נולדות מ"חכמה" ו"בינה". **וּשְׁאָר הַמִּדּוֹת כֻּלָּן הֵן עִנְפֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.** — ממילא מובן גם איך נולדות שאר חמש המדות מ"חכמה" ו"בינה". האמור לעיל מסביר לנו מדוע "חכמה" ו"בינה" נקראות "אב" ו"אם" של המדות: מההתבוננות של "חכמה" ו"בינה" נולדות המדות. חכמה נקראת "אב": כשם שבטיפת מוח האב ישנם כבר כל פרטי האברים של הילוד, אלא ששם הם בצורה עדינה ומוסתרת — כך גם בנקודת ה"חכמה", ישנה כבר, בצורה מוסתרת, כל פרטי השכל בו הוא מתבונן. וכשם שה"אם" מביאה את פרטי אבריו של הילוד לידי גילוי והתגשמות — כך כוח ה"בינה" מפריד ומגלה כל פרטיו של השכל, ולכן נקראת בינה — "אם". אך עדיין לא הוסבר לנו מה תפקידו של כוח הדעת בהולדת המדות. שכן, כאמור, גם דעת היא "אם" ומקור למדות, ועל כך הוא מסביר: **וְהַדַּעַת, הוּא מִלְּשׁוֹן "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה"[2], וְהוּא לְשׁוֹן הִתְקַשְּׁרוּת וְהִתְחַבְּרוּת, שֶׁמִּקַּשֵּׁר דַּעְתּוֹ בְּקֶשֶׁר אַמִּיץ וְחָזָק מְאֹד, וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק בְּגֶדֶלֶת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינוֹ מֵסִיחַ דַּעְתּוֹ.** — הוא מקשר בצורה חזקה את ה"דעת" שלו, בכל מה שהבין, ומרכז את מחשבתו באותו ענין ואינו מסיח דעתו ממנו. **כִּי אַף מִי שֶׁהוּא חָכָם וְנָבוֹן בְּגֶדֶלֶת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** — גם אם הפעיל את ה"חכמה" ואת ה"בינה" בגדולת הקב"ה, **הִנֵּה אִם לֹא יְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ וְיִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּחֹזֶק וּבְהַתְמָדָה — לֹא יוֹלִיד בְּנַפְשׁוֹ יִרְאָה וְאַהֲבָה אֲמִתִּית, כִּי־אִם דִּמְיוֹנוֹת שָׁוְא.** — רק יהיה נדמה לו שיש לו יראה ואהבה אמיתיות. ברם, לאמיתו של דבר, בלי הפעלתו של כוח הדעת, אין לו מדות אלו, **וְעַל כֵּן הַדַּעַת הוּא קִיּוּם הַמִּדּוֹת וְחִיּוּתָן, וְהוּא כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה, פֵּרוּשׁ אַהֲבָה וַעֲנָפֶיהָ וְיִרְאָה וַעֲנָפֶיהָ:** — מכאן, שגם "דעת" היא "אם" ומקור למדות. שכן, באמצעות כוח ה"דעת" נולדות מדות חיות ואמיתיות.

ליקוטי אמרים

סוף ותכלית ופחד ה' בלבו ושוב יתלהב לבו באהבה עזה כרשפי אש בחשיקה וחפיצה ותשוקה ונפש שוקקה לגדולת אין סוף ב"ה והיא כלות הנפש כדכתיב נכספה וגם כלתה נפשי וגו' וכתיב צמאה נפשי לאלהים וגו' וכתיב צמאה לך נפשי וגו' והצמאון הוא מיסוד האש שבנפש האלהית וכמ"ש הטבעיים וכ"ה בע"ח שיסוד האש הוא בלב ומקור המים והליחות מהמוח וכמ"ש בע"ח שער נ' שהיא בחי' חכמה שנקרא מים שבנפש האלהית ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן כמ"ש במקום אחר. והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה:

---

5. תהלים פד, ג. **6.** שם, מב, ג. **7.** שם, סג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כפי שהדבר קרה כמעט תמיד, היה האיכר יהודי פשוט, שגם לא היה ביכלתו לקרוא מכתב, ואחד מתפקידיו של ה"מלמד" היה גם לקרוא את המכתבים המגיעים אל האיכר. פעם אחת הגיע מכתב לאיכר בו מודיעים לו שאביו נפטר לעולמו. האיכר הרי לא יכול היה לקרוא את המכתב, ומסר אותו ל"מלמד" שיקריא לו את תוכנו. בשמעו את תוכן המכתב — נפל האיכר והתעלף. נשאלת השאלה: האיכר הרי רק שמע את תוכן המכתב מפיו של ה"מלמד". ואילו המלמד ידע את התוכן על־ידי "ראיה", הוא עצמו ראה וקרא את המכתב — ולמעשה התעלף האיכר, ולא ה"מלמד"? אלא, לגבי האיכר, הרי מדובר בקשר לאבא שלו, לכן הוא חש והרגיש בדבר אחרת מאשר ה"מלמד". כך גם במי שמבין היטב דבר שכל, הרי אפשרי הדבר, שהוא וה"שכל" הם שני דברים נפרדים, וה"שכל" אינו משפיע עליו, אין זה ה"אבא" שלו. ואילו, כשמשתמשים בכוח ה"דעת", על ידו הוא מתקשר ונעשה דבר אחד עם ה"שכל" — שלא רק שהוא מבין את ה"שכל", אלא הוא גם מרגיש וחש בו — משפיע אז ה"שכל" עליו, עד שהוא מתעורר באהבה או ביראה, בהתאם לתוכן ה"שכל", זה נעשה ה"אבא" שלו.

~ יום שבת קודש כ"ז כסלו ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ח, פרק ד ועוד... עד עמ' ח, לא תעשה.

פֶּרֶק ד. בפרק השלישי הסביר רבנו הזקן, שכל נפש אלקית יש בה עשרה כוחות, המתחלקים לשני חלקים כלליים: "שכל" ו"מדות". בפרק הרביעי יוסבר שלנפש האלקית גם שלשה "לבושים", שלשה כלי שרת וביצוע: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש האלקית בשעה שהיא חושבת, מדברת או עוסקת בעניני תורה ומצוות.

וְעוֹד יֵשׁ לְכָל נֶפֶשׁ אֱלֹהִית שְׁלֹשָׁה לְבוּשִׁים, — שלשה כלי שרת וביצוע המשמשים את הנפש כמו "לבוש", בגד, שאפשר ללבשו ואפשר לפשוט אותו: כשהנפש פועלת באמצעות שלשה כוחות אלה — היא מלובשת בהם, וכשאין היא משתמשת בהם — היא מופשטת מהם. וכשם שהבגדים בהם לבוש האדם, מבליטים את יופיו וחשיבותו של האדם — כן גם כשהנפש משתמשת בכוחות־"לבושים" האמורים — באים על־ידי־כך לידי ביטוי השכל או רגשות הנפש, **שֶׁהֵם מְחַשָּׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה; שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם מְקַיֵּם בְּמַעֲשֶׂה כָּל מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת,** — בשעה שהוא מניח תפילין או מקיים מצות ציצית וכדומה, **וּבְדִבּוּר הוּא עוֹסֵק בְּפֵרוּשׁ כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת וְהֲלָכוֹתֵיהֶן,** — דיבורו שקוע בלימוד התורה, שהיא פירושן של המצוות, ולמשל: מסכת ברכות, בה מדובר אודות מצות ודיני ברכות; מסכת שבת — בה מדובר אודות מצות ודיני שבת, וכו', **וּבְמַחֲשָׁבָה הוּא מַשִּׂיג כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׂיג בְּפֵרְדֵ"ם הַתּוֹרָה** — אז, **הֲרֵי כְּלָלוּת תַּרְיַ"ג אֵבְרֵי נַפְשׁוֹ מְלֻבָּשִׁים בְּתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה;** — שכן, כשם שישנן שש מאות ושלש עשרה (תרי"ג) מצוות בתורה, הנחלקות לשני סוגים: מאתים ארבעים ושמונה — מצוות־עשה, ושלש מאות ששים וחמש מצוות־לא־תעשה, וכנגדן ישנם, בגוף האדם, מאתים ארבעים ושמונה אברים, ושלש מאות ששים וחמשה גידים, שהם ביחד תרי"ג (613) — כך גם הנפש האלקית, יש בה שש מאות ושלשה עשר "אברים" רוחניים־נשמתיים, כל אבר כנגד מצוה מסויימת. וכשהנפש מקיפה, באמצעות שלשת לבושיה (מחשבה, דיבור ומעשה) **כל** תרי"ג המצוות, הרי מלובשים אז כל תרי"ג אברי הנפש **בכל** תרי"ג המצוות — כל אבר של הנשמה במצוה שיש לו אליה שייכות פנימית (משום כך מדייק ומדגיש רבנו הזקן את המלה "כל": "**כל** מצוות מעשיות", "בפירוש **כל** תרי"ג מצוות התורה", "**כל** מה שאפשר לו להשיג" — שכן, אם שלשה הלבושים אינם מקיפים את **כל** תרי"ג המצוות, במצוה אחת אין הם עוסקים, נשאר אז חלק מסויים בנשמה בלי המצוה, בלי הלבוש, שלו). כל האמור הוא באופן כללי, שעל־ידי קיום כל המצוות, במעשה, דיבור ומחשבה, לבושה הנפש **כולה בכל** תרי"ג מצוות התורה — כאן יבוא הסבר מפורט על כל לבוש בנפרד ועל החלק בנפש המתלבש בו: **וּבִפְרָטוּת,** — איזה חלק מיוחד בנפש מתלבש במחשבה, איזה בדיבור וכו': **בְּחִינַת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ** — המהוות יחד באופן כללי את כוח השכל וההבנה, **מְלֻבָּשׁוֹת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג בְּפֵרְדֵ"ם** — פשט, רמז, דרוש, סוד, **כְּפִי יְכֹלֶת הַשָּׂגָתוֹ** — כל אחד לפי כוח השגתו, אחד משיג יותר ואחד פחות, **וְשֹׁרֶשׁ נַפְשׁוֹ לְמַעְלָה;** — מה להבין, כי יש לפעמים אשר אחד יש לו, מצד שורש

ליקוטי אמרים

פרק ד ועוד יש לכל נפש אלהית שלשה לבושים שהם מחשבה דבור ומעשה של תרי"ג מצות התורה שכשהאדם מקיים במעשה כל מצות מעשיות ובדבור הוא עוסק בפירוש כל תרי"ג מצות והלכותיהן ובמחשבה הוא משיג כל מה שאפשר לו להשיג בפרד"ם התורה הרי כללות תרי"ג אברי נפשו מלובשים בתרי"ג מצות התורה ובפרטות בחי' חב"ד שבנפשו מלובשות בהשגת התורה שהוא משיג בפרד"ם כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה. והמדות שהן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נשמתו, שייכות לחלק ה"פשט" שבתורה, ולכן מסוגל להבין ענינים בתורה שיש להם שייכות ל"פשט", ויש אשר מצד שורש נשמתו הוא מסוגל יותר להבין את חלק ה"רמז", ה"דרוש" או ה"סוד" שבתורה. הרי כשאדם מבין בתורה עד כמה ששכלו יכול להשיג, מלובשות אז החב"ד שבנפשו ב"מחשבה" והשגה של תורה. **וְהַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן יִרְאָה וְאַהֲבָה וְעִנְּפֵיהֶן וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן — מְלֻבָּשׁוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה וּבְדִבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁכְּנֶגֶד כֻּלָּן**[1]. — מה שנאמר קודם, שבהבנת התורה מתלבש חלק השכל שבנפש, במחשבה — אינו דורש ביאור. שכן, הדבר מובן מאליו, שהשכל משיג את התורה באמצעות לבוש המחשבה דוקא. ברם, מה שנאמר כאן, שהמדות מתלבשות בקיום המצוות, על־ידי מעשה או דיבור של תורה — דורש ביאור: איזה קשר יש בין מדות אהבה ויראה, שהן רגש, ל"מעשה" ול"דיבור"? מקומן של המדות הוא הרי בלב — כיצד, איפוא, מתלבשות המדות ב"מעשה" המתבצע ביד למשל (כמו הנחת תפילין ביד), או ב"דיבור", בפה (בשעת לימוד התורה בכוח הדיבור)? על כך הוא מסביר ששלימות קיום המצוות, כלומר, שהמצוות תיעשנה בשלימות מתוך רגש פנימי של חיות־נשמתית — זה בא דוקא מיראה ואהבה: **כִּי הָאַהֲבָה הִיא שֹׁרֶשׁ כָּל רְמַ"ח** — (248), **מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּמִמֶּנָּה הֵן נִמְשָׁכוֹת, וּבְלִעֲדָהּ אֵין לָהֶן קִיּוּם אֲמִתִּי,** — באם חסרה האהבה, חסר אז גם בקיומן האמיתי של המצוות, **כִּי הַמְּקַיְּמָן בֶּאֱמֶת הוּא הָאוֹהֵב אֶת שֵׁם ה' וְחָפֵץ לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, וְאִי אֶפְשָׁר לְדָבְקָה בּוֹ בֶּאֱמֶת, כִּי־אִם בְּקִיּוּם רְמַ"ח פִּקּוּדִין,** — 248 מצוות־העשה, **שֶׁהֵם רְמַ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** — אברי המלך, **כְּבְיָכוֹל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר;** — כמו, למשל, באבריו של אדם, משמש כל אבר כלי מיוחד לכוח מסויים של הנפש המתלבש באותו אבר: העינים הן כלי לכוח הראיה, האזנים — לכוח השמיעה, וכו' — כך גם כל מצוה משמשת כלי לפרט מסויים ברצונו של הקב"ה, הרצון העליון, המתלבש באותה מצוה. כי כל מצוה מייצגת את רצונו של הקב"ה לעשותה ואיך לעשותה — ממילא מובן שעל־ידי קיום המצוות, שהן ה"אברים" והכלים לרצון הקב"ה, מתאחדים עם הקב"ה, בעל הרצון. הרי, שמדת האהבה להקב"ה, מתלבשת בקיום המצוות והיא "פנימיותן" של המצוות, היא השורש וכוח החיות לקיומן של רמ"ח מצוות־העשה בשלימותן המלאה. שכן, כשהוא מקיים את המצוות כתוצאה מאהבתו להקב"ה ומרצונו להידבק אליו, נעשה אז קיום המצוות בחיות ובעונג — בשלימות; כמי שעושה דבר לידידו מתוך אהבתו אליו, הרי זה נעשה בחיות ובעונג. **וְהַיִּרְאָה הִיא שֹׁרֶשׁ לְשֵׁם"ה 'לֹא תַעֲשֶׂה', כִּי יָרֵא לִמְרֹד בְּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** — שציווה שלא לעשות אותה עבירה — מדובר כאן בסוג יראה שהוא פחד מחומרת הצו שלא לעבור אותה עבירה. **אוֹ יִרְאָה פְּנִימִית מִזּוֹ, שֶׁמִּתְבּוֹשֵׁשׁ מִגְּדֻלָּתוֹ, לַמְּרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו, כָּל תּוֹעֲבַת ה' אֲשֶׁר שָׂנֵא, הֵם הַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא, אֲשֶׁר יְנִיקָתָם מֵהָאָדָם הַתַּחְתּוֹן, וַאֲחִיזָתָם בּוֹ הוּא בְּשֵׁם"ה מִצְוֹת 'לֹא תַעֲשֶׂה'.** — כשאדם עובר על "לא־תעשה" ועובר חלילה עבירה, מקבלות מכך ה"קליפות" ו"סטרא אחרא" — הצד האחר, המנוגד, של הקדושה — יניקה וחיות. ומפני שהקליפות וסטרא־אחרא מכסות על אלקות ועל קדושה, והקב"ה שונא אותן — נזהר היהודי ומתבייש מלעבור עבירה, כדי שלא לחזק אותן ושלא לתת להן חיות. הרי, ש"יראה" מתלבשת בקיום מצוות "לא־תעשה": הפחד מהקב"ה מהווה הכוח הפנימי שמונע את היהודי מלהיכשל בעבירות. מכל האמור מובנת שייכותן של יראה ואהבה לקיום המצוות; ואיך המדות מהוות שורש וחיות המתלבשות בקיום המצוות במעשה או בדיבור. עד כאן הסביר רבנו הזקן, שלכל נפש אלקית — שלשה לבושים בהם היא מתלבשת: מחשבה, דיבור ומעשה של תורה ומצוות. כאן מתחיל רבנו הזקן להסביר שאם כי מחשבה, דיבור ומעשה, נקראים "לבושים" בלבד לנפש האלקית, וכרגיל הלבוש נחות במעלה מן הדבר שהוא משמש לו לבוש — הרי ביחס ללבושים אלה (מחשבה, דיבור ומעשה) שונה הדבר והם גבוהים במדריגתם מן הנפש עצמה; וכשהנפש מתלבשת בלבושים אלה — היא חושבת ומדברת בתורה ומקיימת מצוות — מתעלית הנפש למדריגה נעלה יותר. שכן, תורה ומצוות הן דבר אחד עם הקב"ה, ולכן על־ידי לבושים אלה של תורה ומצוות — מתאחד יהודי בקב"ה. וכך מסביר ה"תניא" את הדברים:

ליקוטי אמרים

יראה ואהבה וענפיהן ותולדותיהן מלובשות בקיום המצות במעשה ובדבור שהוא ת"ת שכנגד כולן כי האהבה היא שרש כל רמ"ח מ"ע וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול כמ"ש במקום אחר והיראה היא שרש לשם"ה לא תעשה כי ירא למרוד במלך מלכי המלכים הקב"ה. או יראה פנימית מזו שמתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ולעשות הרע בעיניו כל תועבת ה' אשר שנא הם הקליפות וסטרא אחרא אשר יניקתם מהאדם התחתון ואחיזתם בו הוא בשם"ה מצות לא תעשה.

1. פאה פרק א, משנה א.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח היום יום ...

יום ראשון

יום שני — כא כסלו — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש"י.
תהלים: קד־קה.
תניא: הקדמת המלקט . . . בעלה וגו'.

מען זאָל זיך אויסלערנען משניות בעל פה כל חד לפום שיעורי' דילי', און געהן אין גאס און חזר'ן משניות, דערמיט וועט מען זוכה זיין צו מקבל זיין פני המשיח.

חסידים דארפען לערנען חסידות: סתם חסידים – יום שני, יום חמישי ויום השבת, תמימים – שעה אחת בכל יום.

תרגום

יֵשׁ לְשַׁנֵּן מִשְׁנָיוֹת בְּעַל פֶּה כָּל אֶחָד כְּפִי עֶרְכּוֹ, וּבְעֵת הַהֲלִיכָה בָּרְחוֹב לַחֲזֹר מִשְׁנָיוֹת. בְּכָךְ נִזְכֶּה לְקַבֵּל פְּנֵי הַמָּשִׁיחַ.

חֲסִידִים צְרִיכִים לִלְמֹד חֲסִידוּת: חֲסִידִים סְתָם [=חֲסִידִים רְגִילִים] – יוֹם שֵׁנִי, יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם הַשַּׁבָּת. תְּמִימִים – שָׁעָה אַחַת בְּכָל יוֹם.

יום שני

יום שלישי — כב כסלו — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קו־קז.
תניא: אך ביודעיי . . . את ה' וגו' אכי"ר.

מִתַּקָּנוֹת כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: לֹאמַר בְּכָל בֹּקֶר אַחַר הַתְּפִלָּה – וְגַם בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים – תְּהִלִּים כְּפִי שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחֹדֶשׁ, וְאַחַר אֲמִירָה בַּעֲשָׂרָה – קַדִּישׁ יָתוֹם.

בְּחֹדֶשׁ שֶׁל כט יוֹם אוֹמְרִים בְּיוֹם כט הַשִּׁעוּר דִּשְׁנֵי הַיָּמִים.

יום שלישי

יום רביעי — כג כסלו — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה אחר . . . אמרים הנ"ל.

משיחות אאזמו"ר – אלול תרל"ה: ג' ימים קודם השבת הוא הכנה לשבת. אויף שבת זאָגט ער אין זהר דמיני' מתברכין כולהו יומין. כולהו יומין איז כל ששת ימי השבוע, וואָס אויף דעם האָט דער אויבערשטער געגעבען א ברכה כללית וברכך ה"א בכל אשר תעשה, איז די ברכת השבת מלפניו ומלאחריו, די הכנה צו שבת איז מיום ד', און דער אָנזאָג איז דער קליינער לכו נרננה, וואָס איז ג' פסוקים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תרגום

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַמַּהַר"שׁ] – אֱלוּל תרל"ה: ג' יָמִים קֹדֶם הַשַּׁבָּת הוּא הֲכָנָה לְשַׁבָּת. עַל שַׁבָּת נֶאֱמַר בַּזֹּהַר שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְבָּרְכִים כָּל הַיָּמִים. כָּל הַיָּמִים – הֵם כָּל שִׁשֶּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, בַּעֲבוּרָם נָתַן הַקָּדוֹשׁ–בָּרוּךְ–הוּא בְּרָכָה כְּלָלִית "וּבֵרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה". בִּרְכַּת הַשַּׁבָּת הֲרֵי הִיא מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו, הַהֲכָנָה לְשַׁבָּת הִיא מִיּוֹם ד' – שֶׁהַהוֹרָאָה וְהַצִּיווּי עַל כָּךְ הוּא הַ"לְכוּ נְרַנְּנָה" הַקָּטָן [אוֹתוֹ אוֹמְרִים בְּשִׁיר שֶׁל יוֹם הָרְבִיעִי בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית] שֶׁהוּא ג' פְּסוּקִים.

יום רביעי

יום חמישי **כד כסלו, ערב חנוכה** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק א. תניא . . . פנים לתורה.

(המשך). ביאור ג' פסוקים – לכו נרננה – ע"פ מדה ממוצעת מדת כל אדם: מיטוואָך אז מען הויבט אָן טראַכטען וואו וועט מען נעהמען אויף שבת, הן בפשטות און הן מיט וואס וועט מען שבת'ן – יעדער איד איז דאָך שבת גאָר אנאנדערער – ווערט מרה שחורה'דיג, איז די עצה, לכו נרננה, בטחון. ווען עס קומט דאָנערשטאָג, עס ווערט נעהנטער צו שבת, און עס איז נאָך אלץ ניטאָ, איז יעמאָלט נרננה'ט זיך ניט, מען פאַרשטעהט אז מ'דארף עפעס טאָן. איז אז מ'זיצט דאָנערשטאָג'דיגע נאַכט און מ'לערענט חסידות, יעמאָלט איז פרייטאָג דערהערט מען כי אל גדול גו' ומלך גדול גו', און מיט דעם שבת'ט א איד.
במנחה אין אומרים תחנון.

תרגום

[הֶמְשֵׁךְ]. בֵּאוּר ג' הַפְּסוּקִים – "לְכוּ נְרַנְּנָה" – עַל פִּי מִדָּה מְמֻצַּעַת מִדַּת כָּל אָדָם: בְּיוֹם רְבִיעִי, כְּשֶׁמַּתְחִילִים לַחֲשֹׁב מִבֵּין יִקְחוּ עֲבוּר שַׁבָּת, הֵן בְּפַשְׁטוּת וְהֵן בְּצוּרַת קִיּוּם הַשַּׁבָּת – כָּל יְהוּדִי הֲרֵי הוּא שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי בְּשַׁבָּת – שׁוֹקְעִים בְּדִכָּאוֹן. הָעֵצָה לְכָךְ – "לְכוּ נְרַנְּנָה", בִּטָּחוֹן. כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם חֲמִישִׁי, יוֹתֵר קָרוֹב לְשַׁבָּת, וַעֲדַיִן אֵין כֹּל, בְּמַצָּב בִּלְתִּי "מַרְנִין" זֶה, מְבִינִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ. אֲזַי, כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים בְּלֵיל שִׁשִּׁי וְלוֹמְדִים חֲסִידוּת, אוֹ אָז נִקְלָט בְּיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁ"כִּי אֵל גָּדוֹל גוֹ' וּמֶלֶךְ גָּדוֹל גוֹ'". וְעִם זֶה [תְּכָנִים אֵלּוּ] – שׁוֹבֶת יְהוּדִי.
בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

יום חמישי

יום שישי **כה כסלו, א חנוכה** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: וישב, ששי עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והא דאמרינן . . . להתייהר כו'.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] הָיָה מַדְלִיק נֵרוֹת חֲנֻכָּה בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב, וְלֹא הָיָה מְדַיֵּק בַּפֶּתַח שֶׁיִּהְיֶה מִדָּרוֹם לְצָפוֹן אוֹ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב. "הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ" – אַחַר הַדְלָקַת כָּל הַנֵּרוֹת. וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּסָמוּךְ לְהַנֵּרוֹת חֲצִי שָׁעָה – לְבַד מִיּוֹם ו' עֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַכֵּב חֲצִי שָׁעָה – מְדַיֵּק שֶׁיִּדְלְקוּ הַנֵּרוֹת חֲמִשִּׁים דַּקּוֹת לְכָל־הַפָּחוֹת.

מִנְחָה, נֵר חֲנֻכָּה, נֵר שַׁבָּת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יום שישי

שבת כו כסלו, ב חנוכה ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה.

שיעורים. חומש: וישב, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: פרק ב. ונפש . . . בראשית.

יוֹם הִתְוַעֲדוּת. טַל וּמָטָר. נֵר חֲנֻכָּה אַחַר הַבְדָּלָה וְקוֹדֶם אֲמִירַת וְיִתֶּן־לְךָ. בְּבֵית הַכְּנֶסֶת – נֵר חֲנֻכָּה קוֹדֶם הַבְדָּלָה.

בְּיוֹם שַׁבַּת־קֹדֶשׁ שֶׁמְּבָרְכִים הַחֹדֶשׁ, הַשְּׁכֵּם בַּבֹּקֶר יִתְקַבְּצוּ אַנַ"שׁ [=אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, חֲסִידֵי חַבַּ"ד] לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַגִּיד כָּל הַתְּהִלִּים. אַחַר הָאֲמִירָה יִלְמְדוּ כְּשָׁעָה מַאֲמָר שֶׁל חֲסִידוּת שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן לַכֹּל, וְאַחַר־כָּךְ תְּפִלָּה. מוֹעֵד הִתְוַעֲדוּת כְּפִי הַזְּמַן שֶׁיַּגְבִּילוּ מַתְאִים לִתְנָאֵי הַמָּקוֹם, מְקוֹם דִּירָתָם לְהַצְלָחָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

אַחַר אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים יֹאמְרוּ קַדִּישׁ יָתוֹם. וְאִם יֵשׁ חִיּוּב – יאָרְצַייט [=יוֹם הַשָּׁנָה לַפְּטִירָה] אוֹ אָבֵל – אוֹמְרִים קַדִּישׁ יָתוֹם אַחַר כָּל סֵפֶר.

שבת קודש

יום ראשון כז כסלו, ג חנוכה ה'תש"ג

שיעורים. חומש: מקץ, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: פרק ג. והנה כל . . . 14 ופחדו.

בַּמַּאָסָר הַשֵּׁנִי שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – בִּשְׁנַת תקס"א – לֹא יָשַׁב בִּתְפִיסָא וּמַאָסָר כָּבֵד כְּבָרִאשׁוֹנָה. אֲבָל הַמַּלְשִׁינוּת הָיְתָה כְּבֵדָה יוֹתֵר, כִּי עִקַּר הַהַלְשָׁנָה הָיָה עַל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, וְהַהִתְנַגְּדוּת הָיְתָה גְּדוֹלָה בִּמְאֹד. הָיָה תָּפוּס בַּ"טַיְינְעֶ סאָוועֶט" [=הַמּוֹעֵצָה הַחֲשָׁאִית]. יוֹם שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת: נֵר ג' דַּחֲנֻכָּה.

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום הששי... ויהי רצון אשר תכה"י הנה יצליחו בורא עולם ומנהיגו לבשר **אך** טוב וכביטוי חז"ל טוב לשמים וטוב לבריות, וכשמתבוננים בהנעשה מסביב לנו, ובפרט בתקופתנו, תקופה אשר נתרועעו כל היסודות, רואים אשר זה בזה תלוי, וזה שאינו מודה בהחיוב להיות טוב לשמים, ז.א. בענינים שבין אדם למקום, חשוד הוא לזלזל גם בהטוב לבריות, בענינים שבין אדם לחבירו, וזלזול המביא גם למעשים בלתי רצוים ומזיקין ליחסי ההדדיים שבין אדם לחבירו.

בטח שמע עכ"פ ראשי פרקים אודות ענין יום הי"ט כסלו הממשמש ובא, וכיון שנזדמן מכתבו בסמיכות ליום זה, מוסגר פה חוברת מבארת פרשת החג שבטח תענין אותו.

בברכה לבשו"ט,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

מתי 'בית' כולל גם את ה'עלייה'?

הלכות מכירה פרק כה, הלכה א: הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת – לֹא מָכַר אֶת הַיְּצִיעַ... בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה רֹחַב הַיְּצִיעַ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יָתֵר; אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַבַּיִת. וְכֵן הָעֲלִיָּה שֶׁעַל גַּב הַבַּיִת הַפְּתוּחָה לְתוֹכוֹ כְּאַרְבָּה בְּמַעֲזִיבַת הַבַּיִת, הֲרֵי הִיא בִּכְלַל הַבַּיִת.

הקשה ה'לחם משנה' (הל' נדרים פ"ט הט"ו):

כאן כתב הרמב"ם שהמוכר את הבית מכר גם את העלייה, רק ב"עלייה שעל גבי הבית הפתוחה לתוכו בארובה", והדברים סותרים לדבריו בהל' נדרים(פ"ט הט"ו) שהנודר מן הבית אסור בעלייה, וכאשר אסר על עצמו להיכנס לבית אסור לו להיכנס גם לעלייה, ומשמע "שהעלייה בכלל הבית" גם אם אינה פתוחה לבית!

ואין לחלק בין מכירה לנדר, שהרי הגמרא (נדרים נו, א) משווה את דין המכירה לדין נדר.

וביאר ב'שלמי תודה' (נדרים שם):

גם העלייה נקראת 'בית' ולכן לעניין נדרים, כיון שנדר מן הבית אסור גם בעלייה אף אם אינה פתוחה לבית שהרי נדר ממה שנקרא 'בית'. ומכל מקום לעניין מכירה, במכירת הבית לא כלל את העלייה שחוץ לבית, כי אף שנקראת 'בית' הרי לא מכר לו אלא בית אחד, והעלייה נחשבת חלק מהבית שמכר רק כאשר היא פתוחה לבית.

וכעין זה כתב ב'עיני אברהם' (לרבי אברהם בן יהודה. נט, א):

לעניין נדרים, הנודר שאסר על עצמו להיכנס לבית, אוסר את כל ההנאות מבית זה, והרי העלייה בנויה בחלל הבית ולולי חלל הבית אין מציאות של העלייה, ואין כל הבדל האם הפתח הוא לתוך הבית או מחוצה לו. מה שאין כן לעניין מכירה – כאשר פתח העלייה נפתח לתוך הבית הרי העלייה חלק מהבית ונכללת במכירתו, אך כאשר הפתח מבחוץ הרי העלייה נחשבת כבית אחר ואיננה חלק מהבית שנמכר.

~ יום שני כ"ב כסלו ~

קניית ארבעת המינים מילדים

הלכות מכירה פרק כט, הלכה יא: יֵרָאֶה לִי, שֶׁקָּטָן שֶׁקָּנָה קַרְקַע וְנָתַן דָּמִים וְהֶחְזִיק – תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִמְּכָרוֹ בְּקַרְקַע כְּלוּם; שֶׁהַקָּטָן כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּפָנֵינוּ הוּא; וְזָכִין לָאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו.

מדין תורה אין לקטן כוח זכייה, וחכמים תיקנו לו מקח וממכר במטלטלין (לעיל ה"א). ומחדש הרמב"ם שכאשר קונה קרקע חל הקניין מהתורה, כי אף שלקטן בעצמו אין כח זכיה, כאשר אחר מקנה לו מועילה דעת המקנה מדין 'זכין לאדם שלא בפניו', כי החיסרון בקטן הוא שאין לו דעת, ואדם אחר יכול לפעול בעבורו (קצות החושן, סי' רלה סק"ד).

והנה, בגמרא (סוכה מו, ב) נאמר שאין לאדם לתת לולב לקטן ביום ראשון של סוכות קודם שיצא בו בעצמו, כי הקטן קונה מדרבנן אך אינו מקנה לאחרים, ונמצא שהלולב עבר לבעלות הקטן ושוב לא יוכל הגדול לצאת בו שהרי אינו שלו. וכתב הרשב"א (גיטין סה, א) שמדובר בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות (הגיל שבו יש לו אפשרות להקנות מדרבנן), אך כאשר הגיע לגיל זה אפשר לתת לו לולב, כי כשם שקונה מדרבנן כך גם חוזר ומקנה מדרבנן.

אך לדעת הרמב"ם (הל' לולב פ"ח ה"י) אף אם הגיע לעונת הפעוטות אין לתת לו את הלולב כי כאשר אחר מקנה לו קונה מעיקר הדין מדאורייתא, אך אינו יכול להקנות מדאורייתא. ולכן, אף שמדרבנן יכול להקנות כשהגיע לעונת הפעוטות, מן התורה לא חל הקניין, ואילו הקניין שקנה הוא את הלולב כן חל מהתורה (כיון שאחר הקנה לו), ונמצא שמדין תורה הלולב שייך לו ולא לגדול (לח"מ שם).

וה'כתב סופר' (או"ח סי' קכח) דן בקניית ד' מינים מילדים, וכתב, שלכאורה יש לחלק שאם זכו מההפקר, מאחר שאין מי שהקנה להם לא זכו מהתורה, ומאחר שמדרבנן יכולים להקנות לאחרים כשהגיעו לעונת הפעוטות חל הקניין, אך אם קנו מאחר הרי זכו מהתורה, ואילו להקנות אינם יכולים אלא מדרבנן, נמצא שמדאורייתא נשארו ארבעת המינים שלהם ואין הלוקח יוצא בהם ידי חובה.

אך למעשה כתב שלדעת הרמב"ם ניתן לקנות מהקטן גם אם קנה, כי הקנין מועיל לקטן מהתורה מדין 'זכין לאדם שלא בפניו', ואם כן זהו רק כאשר הדבר הוא זכות בשבילו, אך במקרה זה אם חל הקנין הרי זה לרעתו שלא יוכל להקנות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לאחר, והרי רצונו להקנות לאחרים כדי שיוכלו לצאת ידי חובה, ולכן במקרה זה לא יחול הקנין מהתורה אלא מתקנת חכמים שתיקנו שלקטן עצמו יהא כח קנין, וממילא יוכל גם להקנות לאחר מדרבנן (אמנם כתב שלפי דעת התוספות אינו כן, עיי"ש).

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

נתינת מתנה לגוי בימינו

הלכות זכיה ומתנה פרק ג, הלכה יא: אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן מַתְּנַת חִנָּם לְגוֹי, אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי" – בִּמְכִירָה, לֹא בְּמַתָּנָה. אֲבָל לְגֵר תּוֹשָׁב – בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בִּנְתִינָה, מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מְצֻוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ".

האם האיסור לתת לגוי מתנה, קיים גם כלפי רוב הגויים שאינם עובדי עבודה־זרה?

יש מהראשונים הסוברים שהאיסור נוהג רק בגוי העובד עבודה־זרה. ובכך פירשו את דברי המשנה (חולין צג ב) "שולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכה" (ואין בכך איסור לפני עוור לא תיתן מכשול). ואין בכך משום איסור מתנה לגוי כי מדובר בגוי שאינו עובד עבודה־זרה (שו"ת הרשב"א א, ח).

אולם הרמב"ם מנמק את ההיתר לתת מתנה לגר תושב בכך ש"אתה מצווה להחיותו שנאמר גר ותושב וחי עמך". הרי שלולי החיוב להחיותו, גר תושב היה אסור לתת לו מתנת חינם על אף שאינו עובד עבודה־זרה. ואם כן, לא די בכך שאינו עובד עבודה־זרה כדי להתיר לתת לו מתנה אלא ההיתר הוא רק אם חל עליו דין גר תושב (שהיא כעין גירות חלקית) וקיבל על עצמו בפני בית־דין לקיים את שבע מצוות בני נח (שבט הלוי ד, ריג).

ויש שהוסיפו כי בימינו אף אם קיבל עליו את שבע מצוות בני נח לא שייך היתר זה, כי הדין המיוחד של גר תושב נוהג רק בזמן שהיובל נוהג, אך בזמן הזה, אפילו אם קיבל עליו אפילו את כל דיני התורה מלבד דין אחד, אין מקבלים אותו (ראה ראב"ד איסורי ביאה פי"ד ה"ח), ואם כן ע"פ דברי הרמב"ם אסור לתת לו מתנת חינם (ראה שבט הלוי שם).

אמנם, בשלחן ערוך (חו"מ סי' רמט ס"ב) נפסק להלכה: "גוי שאינו גר תושב אסור ליתן לו מתנה". הרי שלגר תושב מותר לתת, ומכך יש להסיק לכאורה שאף בזמן הזה קיים ההיתר לתת מתנה לגר תושב שהרי ב'שולחן ערוך' מופיעות רק הלכות הנוהגות בזמן הזה. והיינו משום שאע"פ שבימינו אין מקבלים גר תושב, מכל מקום אם קיבל מעצמו לקיים את שבע מצוות בני נח, הרי זה מועיל להתיר לתת לו מתנת חינם (ראה מנחת חינוך צג, 'לא תחנם' עמ' יט).

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

זכיה עבור שוטה

הלכות זכיה ומתנה פרק ד, הלכה ז: וְהַמְזַכֶּה לְשׁוֹטֶה עַל יְדֵי בֶּן דַּעַת, זָכָה.

והקשה ה'קצות החושן' (סי' רמג סק"ו):

בגמרא (ב"מ עא, ב) מבואר שישראל גדול יכול לזכות עבור קטן אך לא עבור נכרי, כי זכיה היא מדין שליחות, וקטן 'אתי לכלל שליחות' שהרי כשיגדל יוכל למנות שליח בעצמו, ואף שבקטנותו אינו יכול למנות שליח לעצמו, אדם אחר יכול לזכות בשבילו, אך נכרי אינו בכלל דין שליחות ולכן לא ניתן לזכות עבורו. ולפי־זה קשה, איך אפשר לזכות עבור שוטה והרי אינו בכלל שליחות?

ואמנם הרא"ש (כתובות פ"ב סי' יד בשם הרמ"ה) כתב שניתן לזכות עבור שוטה רק כאשר הוא 'עיתים שוטה עיתים חלים', היינו שיש בו דעת לסירוגין, וכיון שעתיד לבוא לכלל דעת הרי הוא דומה לקטן שעתיד להיות בכלל שליחות, ומשמע מדבריו שלשוטה גמור אכן אי אפשר לזכות, אך הרמב"ם לא הזכיר חילוק זה, ולשיטתו צריך ביאור: מה בין שוטה לנכרי?

וה'נתיבות המשפט' (סי' רמג סק"ג) מתרץ שלדעת הרמב"ם כל שוטה נחשב כ'אתי לכלל שליחות' שהרי יכול להתרפא ממחלתו.

וה'אמרי בינה' (דיני קנינים סי' כד) מוסיף ומבאר: אע"פ שבוודאי אין כל השוטים עתידים לבוא לידי דעת, אך "כל השוטים יש סיבה המסבב לבלבול המוח לשבש דעתו... ואם נעמוד על הסיבה המסבב שטותו, יש בוודאי תרופה לרפאותו". כלומר: כיון שקיימת אפשרות עקרונית שיתרפא ויבוא לכלל דעת, הרי אף שיתכן שלמעשה לא יתרפא, דינו כקטן ש'אתי לכלל שליחות' ואפשר לזכות עבורו.

ולכאורה עדיין קשה: אם כדי שייחשב בר־שליחות, די בכך שראוי לבוא לכלל שליחות אפילו על ידי פעולה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(שירפאוהו), מדוע אי אפשר לזכות לנכרי והרי ביכלתו להתגייר ולבוא לכלל שליחות?

ויש לחלק: נכרי שהתגייר נחשב ישות חדשה לגמרי, ובמציאותו כגוי אכן אינו בר שליחות, אך שוטה שהחלים אינו מציאות חדשה, ונמצא שגם בהיותו שוטה יש להחשיבו כמי שעתיד לבוא לכלל שליחות.

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

מתנת שכיב מרע- מתי זוכים בה?

הלכות זכיה ומתנה פרק ח, הלכות ח-ט: מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; וְאֵין אֶחָד מֵהֶן זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה בּוֹ... אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה. לְפִיכָךְ מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת הָאִשָּׁה וְלִמְזוֹן הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָהֶן, שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בִּכְתֻבָּה וּבְמִזּוֹנוֹת, וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶן לֹא יִקְנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

כתובת האשה (׳כתובת בנין דכרין׳ – לבנים שירשו את כתובת אמם) וכן מזון האלמנה והבנות, אף שאין גובים אותם מנכסים משועבדים (הל׳ אישות פי״ח הי״ג, פי״ט ה״ט) הרי הם זוכים בהם, אף שה׳שכיב מרע׳ נתן אותם לאדם אחר, כי כבר ״במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזונות״ ואילו אלו שה׳שכיב מרע׳ נתן להם אינם קונים ״אלא לאחר מיתה״.

וכתב ה׳לחם משנה׳: משמעות דברי הרמב״ם היא שהכתובה והמזונות קדמו למתנת שכיב מרע.

והביאור: חז״ל תקנו את תשלום הכתובה והמזונות, וחלות הקניין היא מיד בשעה שהבעל־האב מתחיל להיות גוסס (כי אחר כך אין קיום למעשיו), ואילו מתנת שכיב מרע שציוה לתת לאחר מיתה, הרי הנותן גומר בדעתו שהקניין יחול רק לאחר יציאת נשמתו, כי כל עוד נשמתו באפו הוא מקווה שיעמוד מחוליו ונכסיו ישארו בידו (סמ״ע חו״מ סי׳ רנב סק״ב).

והוסיף ה׳לחם משנה׳: במקום אחר (הל׳ אישות פי״ט הי״ג) כתב הרמב״ם שמתנת שכיב־מרע וחיוב כתובה ומזונות ״באים כאחד״, ולכן האלמנה והיתומים זוכים בכתובה ובמזונות כי מתנת שכיב מרע אינה דוחה את תקנת המזונות וירושת הכתובה.

וה׳קצות החושן׳ (חו״מ שם סק״א) הקשה:

אם מתנת שכיב־מרע וחיוב כתובה ומזונות ״באים כאחד״ מדוע אכן הכתובה והמזונות קודמים למתנת שכיב־מרע והרי מסתבר יותר שיחלוקו?

וביאר: בגמרא (תמורה כה, א) דנו באומר על בכור בהמה ביציאתו מן הרחם ׳יהא עולה׳ האם חלה עליו קדושת העולה או קדושת בכור. והמסקנה היא: ׳דברי הרב׳ (קדושת הבכורה שהיא מצוות הקב״ה) ו׳דברי התלמיד׳ (קדושת העולה שבאה מאמירת האדם) – שומעים ל׳דברי הרב׳ וחלה קדושת הבכורה. ואף כאן – מתנת שכיב־מרע היא מ׳דברי התלמיד׳ (האדם הנותן) ואילו חיוב כתובה ומזונות הם ׳דברי הרב׳ (תקנת חכמים), ולכן חיובי הכתובה והמזונות מבטלים את מתנת שכיב־מרע.

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

מותר לקבל מתנות?

הלכות זכיה ומתנה פרק יב, הלכה יז: הַצַּדִּיקִים הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי הַמַּעֲשֶׂה, לֹא יְקַבְּלוּ מַתָּנָה מֵאָדָם; אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּה׳ בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא בִּנְדִיבִים; וַהֲרֵי נֶאֱמַר: "וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת – יִחְיֶה".

מדברי הרמב״ם נראה, שזוהי רק הנהגת צדיקים גמורים ולא של כל אדם. אך ב׳שלחן ערוך׳ (חו״מ רמט, ה) כתב ״מידת חסידות שלא לקבל מתנה״, ואם כן הרי זו הנהגה לכל אדם אלא שהיא מידת חסידות ולא איסור.

וכמה שיטות בדבר:

לדעת ה׳מגיד משנה׳ טעם הדבר הוא, כי ראוי לאדם להסתפק במועט ולהימנע ממותרות. ולפי זה, מדובר במתנות שהן מותרות אך לא במתנות לצרכים בסיסיים.

אך הסמ״ע (שם סק״ד) כתב שהטעם הוא מפני שהלהוט אחר מתנות עלול לעבור על האיסור להחניף לאחרים, וכן ימנע מלהוכיח אחרים על מעשיהם הרעים. ולפי זה, אין הבדל בין מותרות לצרכים בסיסיים.

ורבינו בחיי (כד הקמח, ערך ׳חמדה׳) כתב שהוא משום סייג לאיסור ׳לא תחמוד׳ ומדברי רש״י (משלי טו, כז) משמע שהוא הרחקה מאיסור גזל כי אם יתרגל שלא ליהנות מממון אחרים אפילו מרצונם, כל־שכן שימנע מגזל. והרלב״ג (משלי שם) כתב שהוא ממידת הביטחון בה׳ שלא להישען על מתנות בשר־ודם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו'נפקא מינה' בין הטעמים בקבלת מתנה כשאינו יודע מי הנותן או מגוף ציבורי וכיו"ב: לפי הסמ"ע שהוא כדי שלא יחניף לנותן וימנע מלהוכיחו, אין זה שייך כשאינו יודע מי הנותן או במתנה מגוף ציבורי, אך לפי הטעמים האחרים יש מקום להחמיר גם בזה (ראה 'אורחות מתנה' סי' יד, פ"א, ג).

~ שבת קודש כ"ז כסלו ~

מחילה על היזק ראיה

הלכות שכנים פרק ב, הלכה יד: חֲצַר הַשֻּׁתָּפִין... יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֵהוּ חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁהֲזֵק רְאִיָּה – הֲזֵק הוּא.

האם יכולים השותפים למחול זה לזה על היזק ראיה, ועל ידי זה ייפטרו מבניית הכותל?

לדעת הרמב"ן (ב"ב נט, א ד"ה ומסתברא) המחילה לא תועיל – "כיון דודאי אסור הוא למזיק להזיקו בראיה ולהסתכל בו לדעת, ואין אדם יכול ליזהר בכך לעמוד כל היום בעצימת עינים, על כרחנו נאמר לזה סתום חלונך ואל תחטא תדיר", ואילו לדעת הרא"ש המחילה כן תועיל, ומבאר: "אע"פ שהאומר לחבירו קרע כסותי, שבור כדי, יכול לחזור בו ויתחייב חבירו בהזיקו אחר שחזר בו – שאני הכא, דתביעת ממון יש ביניהם שנתחייב כל אחד לחבירו לסייעו בבנין הכותל והוי כמו שנתחייב לו מנה ומחל לו עליו שזכה במחילתו בלא קנין".

ובספר 'קובץ שעורים' (ריש ב"ב) הקשה על דברי הרא"ש שהשווה היזק ראיה לתביעה ממונית – שבחוב ממון, דוגמת הלואה, המחילה אכן מועילה להפקיע את השעבוד מכאן ואילך, אבל בהיזק ראיה המתחדש בכל רגע ע"י השותף השני, המחילה צריכה להתחדש בכל רגע כי גם אם הניזק מחל על הנזק שהיה עד עכשיו, יכול לחזור בו בנוגע לנזק שמכאן ולהבא!

וה'אבן האזל' (להלן הט"ז) מבאר שהדבר תלוי בגדר החיוב של בניית הכותל מחמת היזק ראיה:

לדברי הרמב"ן (הנ"ל) היזק ראיה הוא "נזקי אדם באדם... משום עין הרע, אי משום לישנא בישא, אי משום צניעותא", ואם חובת בניית הכותל נובעת מחמת הנזק – מחילה לא תועיל להיפטר מבנין הכותל כי סיבת הכותל, שהיא הנזק, מתחדשת בכל רגע.

אבל אם בניית הכותל לא נובעת מנזק הראיה (כי כדי למנוע את הנזק יכול המזיק לומר שלא יביט ולא יזיק ואין לחייבו לבנות כותל), אלא בגלל שמחמת היזק ראיה אי־אפשר להשתמש בחצר דבר של צינעה, הרי בניית הכותל באה כדי לא להפסיד את ערכה הממוני של החצר. ולדעה זו, שהיא דעת הרא"ש, כשמחלו על בניית הכותל שהיא חיוב ממוני, ויתרו על שווי החצר ולא יכולים לחזור בהם.

אגרות קודש

ב"ה, י"א כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

ברכה ושלום!

מאשרים מכתבה מכ"ז חשון שנתקבל זה עתה, ולפלא שעד עתה לא כתבה מעבודתה בשטח החינוך ובפרט שכנראה רואה היא פירות בעמלה.

ובמ"ש שבהגיע המחוננכים שלה לגיל ידוע עוברים לגן ילדים אחר שהוא חפשי, מהנכון הי' שתעורר ע"ז שימת לב בעלי המוסד בו מכהנת, שע"י שהנ"ל אבודים לא רק הילדים אלא גם במדה חשובה ההשפעה על ההורים, וזה מזיק גם מנקודת מבט מפלגתי נוסף על העיקר - ענין הדתי, ובודאי בקל יש לסדר, שהמוסד שלה יוכל להתאים גם לילדים בני חמש ובכלל עד הגיל בו נכנסים לבי"ס רגיל, ושנה בגיל רך כזה הרי הישג חשוב הוא גם בנוגע להילד נוסף שעי"ז משפיעים על ההורים עוד שנה אחת.

בודאי נשי חב"ד שבסביבתה תנצלנה ימי חדש כסלו בכלל וימי יו"ד וי"ט כסלו ביחוד להתפתחות עבודתן, ותקותי שגם היא מהפעילות בזה וכל המרבה ה"ז משובח ובפרט בענין הנוגע לרבים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור וגם בענינם הפרטי.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

הִלְכוֹת מְכִירָה

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללים במכירת הבית (בשאינן) [ושאינן] נכללין, וכן במכירת החצר ובית הבד והמרחץ.

א. הַמּוֹכֵר דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּשְׁמִישִׁין[2] - לֹא מָכַר אֶת הַתַּשְׁמִישִׁין, אֶלָּא אִם כֵּן פֵּרֵשׁ[3]. כֵּיצַד? מָכַר[4] אֶת הַבַּיִת[5] - לֹא מָכַר אֶת הַיָּצִיעַ שֶׁסְּבִיבוֹת הַבַּיִת[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּתוּחַ[7] לְתוֹכוֹ. בַּמֶּה[8] דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה רֹחַב הַיָּצִיעַ אַרְבַּע אַמּוֹת אוֹ יָתֵר[9]; אֲבָל פָּחוֹת מִזֶּה[10] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַבַּיִת. וְכֵן[11] הָעֲלִיָּה שֶׁעַל גַּבֵּי הַבַּיִת הַפְּתוּחָה לְתוֹכוֹ בַּאֲרֻבָּה בְּמַעֲזִיבַת הַבַּיִת[12] - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל הַבַּיִת[13].

2) דברים המשמשים לסיפוק צרכים מסויימים, הקשורים עם הדבר המסויים שמכר. 3) שהתנה מפורש, שמוכר את הדבר ואת תשמישיו. 4) משנה בבבא בתרא סא. 5) סתם (רבינו גרשום ורשב"ם) ולא פירש כלום בדבר תשמישי הבית. 6) כפירושו של רב יוסף שם. "והוא כמו חדר שעושין סביבות כתלי הבית מבחוץ כמו שהיה במקדש ... ויש שעושים כן בתוך עוביו של כותל" (רי"ף). וכן פירש רבינו במשנה שם: "יציע הוא חלל בין שני כותלים". וכל זה דווקא אם הוא מבחוץ או בעובי הכותל, אבל אם הוא בפנים הבית – נמכר בכלל הבית (כסף משנה). ויש שם פירוש אחר בגמרא שיציע הוא "אפתא" כלומר עלייה שעל גבי הבית (רי"ף), ואין הלכה כן. 7) "שאין לה פתח אחר, אלא מן הבית נכנסים לתוכו" (סמ"ע, ריד, סעיף קטן ב), ועם זה אינה בטילה לגבי הבית (משנה שם), הואיל וחשוב הוא (גמרא שם). 8) מימרא של מר זוטרא (שם). 9) שאז הוא חשוב וקובע מקום לעצמו. 10) שאינו חשוב. 11) לפירוש האחר בגמרא שם זהו "יציע" שבמשנה ואם כן אינה מכורה בכל הבית, אף על פי שהיא פתוחה לתוכו – אם רחבה ארבע אמות. אבל הרי"ף ורבינו פסקו להלכה כרב יוסף, ולפי זה עלייה זו אינה "יציע" והיא בכלל הבית אם פתוחה לתוכו אף על פי שרחבה ארבע אמות. 12) "שהיא קרקעיתה של אותה העלייה וממנו נכנס ויוצא. וזה הוא פיתחה" (רי"ף). 13) אף על פי שרחבה ארבע אמות. לפי שהיא חלק מן הבית.

ב. הַמּוֹכֵר אֶת הַבַּיִת - לֹא מָכַר אֶת הַחֶדֶר[14] שֶׁלְּפָנִים מִמֶּנּוּ[15], אַף עַל פִּי שֶׁמָּצַר לוֹ[16] מְצָרִים הַחִיצוֹנִים[17]; וְלֹא אֶת הַגָּג[18], בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲקֶה עֲשָׂרָה[19] טְפָחִים וְיֵשׁ בּוֹ רֹחַב אַרְבַּע אַמּוֹת, וְלֹא[20] אֶת הַבּוֹר[21] הֶחָפוּר בַּקַּרְקַע[22], וְלֹא אֶת הַדּוּת הַבָּנוּי בַּבּוֹר[23], אַף עַל פִּי שֶׁמָּכַר לוֹ[24] הָעֹמֶק וְהָרוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

14) "רגילין היו לבנות חדר לפנים מהבית להצניע שם ממונם וכליהם, ואין תשמישן לדור בו כתשמיש הבית והיציע" (סמ"ע סימן ריד סעיף קטן ו, מדברי הרשב"ם דיבור המתחיל ולא את החדר). 15) מסתימת לשון רבינו נראה שהמדובר גם בחדר שאינו רחב ארבע אמות (מגיד משנה) וגם באופן שהוא פתוח לבית (כמו שכתב הרשב"ם שם), מכיוון שאין תשמישו כשל הבית. 16) ציין לו את הגבולות של הבית. 17) כלומר, מחוץ לחדר, באופן שהגבולות כוללים אף את ה"חדר" בתוכם, אף על פי כן אין הוא כלול במכירת הבית, לפי שאנו אומרים: "מצרים הרחיב לו", כלומר, הרחיב אותם למעלה מהמידה (וראה למעלה פרק כא הלכה יז) כן היא מסקנת הגמרא שם סא: 18) משנה שם. 19) שאז הוא מקום חשוב, ואינו בטל כלפי הבית. 20) משנה שם סד. 21) עשוי לאגירת מים, והוא תשמיש נפרד מזה של הבית עצמו. 22) קרקע קשה, שמחזיקה את המים. 23) אם קרקע הבור היא מעפר תיחוח, שאינו מחזיק את המים, בונים בו כותל של אבנים להחזקת המים, ומפירוש המשניות לרמב"ם נראה קצת שהבניין בולט מעל לבור על פני הקרקע, שכך הם דבריו (שם): "בור הוא חפירה בקרקע, והדות בנוי על הקרקע". וראה למעלה פרק כד הלכה טו. 24) וכתב כך מפורש בשטר המכירה.

ג. וְצָרִיךְ[25] הַמּוֹכֵר לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ מִן הַלּוֹקֵחַ, כְּדֵי לְהִכָּנֵס בְּבוֹר זֶה אוֹ לַדּוּת שֶׁשַּׁיֵּר[26]; שֶׁכָּל הַמּוֹכֵר - בְּעַיִן יָפָה[27] מוֹכֵר. וְאִם אָמַר[28] לוֹ: מָכַרְתִּי לְךָ הַבַּיִת חוּץ מִן הַבּוֹר אוֹ הַדּוּת - אֵין צָרִיךְ[29] לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ. וְכֵן הַמּוֹכֵר בּוֹר אוֹ דּוּת בִּלְבַד[30] - אֵין הַלּוֹקֵחַ צָרִיךְ לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[31], אֶלָּא נִכְנָס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל מוֹכֵר עַד הַדּוּת[32] וּמְמַלֵּא[33].

25) גם זה במשנה שם וכרבי עקיבא ופסקו בגמרא (שם סה.) הלכה כמותו. 26) ייתכן, כי כוונת רבינו להדגיש שמה שאמרו "צריך ליקח לו דרך", אין זה אלא ב"בור ודות", אבל לו ב"חדר" ו"גג", המובאים לפני זה בהלכה א. וגם להלן פרק כו הלכה ד דקדק רבינו לכתוב כן. 27) ואינו מוכר בצמצום, ולא שייר לעצמו חלק בשטח שמכר. כן מסקנת הגמרא (שם סה:) בטעם דברי רבי עקיבא. 28) כן הוא במשנה שם, שבזה מודה גם רבי עקיבא. 29) שתנאי זה היה מיותר, שהרי בין כך ה"בור ודות" הם שלו, ולא היה צריך להתנות על זה, ובהתאם לכלל המקובל, שכל "לשון יתירה באה לרבות" אנו אומרים שהתכוון בריבוי דברים זה להתנות להשאיר לעצמו גם את הדרך. 30) ועיכב את הבית לעצמו. 31) שם במשנה

מוקדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כרבי עקיבא. ומאותו הטעם האמור, שמוכר בעין יפה מוכר, ומכר לו גם את הדרך. 32) בכתב־יד תימן: "הבור". 33) מים מן הבור או הדות.

ד. שְׁנַיִ[34] בָּתִּים זֶה לִפְנִים[35] מִזֶּה, מָכַר שְׁנֵיהֶם לִשְׁנַיִם אוֹ נָתַן שְׁנֵיהֶם לִשְׁנַיִם - אֵין לָהֶם דֶּרֶךְ זֶה עַל זֶה[36]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נָתַן הַחִיצוֹן[37] וּמָכַר הַפְּנִימִי. אֲבָל[38] אִם מָכַר הַחִיצוֹן וְנָתַן הַפְּנִימִי - יֵשׁ לוֹ[39] דֶּרֶךְ[40]; שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן יוֹתֵר[41] מִן הַמּוֹכֵר[42].

34) ברייתא שם סה. 35) ואי אפשר לפנימי לצאת החוצה כי אם דרך החיצונה (סמ"ע, ריד סעיף קטן לז). 36) כלומר, כשם שאין לחיצון דריסה לפנימי, כך אין לפנימי זכות לעבור דרך החיצוני וחייב הוא לפייס את החיצון, שייתן לו דרך לעבור. ואף על פי שאם מכר רק את הפנימי והשאיר לעצמו את החיצוני, היה לפנימי דרך עליו, מפני שמוכר בעין יפה הוא מוכר – כאן שמכר את שניהם לשניים, כשם שעינו טובה לזה, כך היא טובה לזה, ומה שהוא עין יפה לזה, הוא עין רעה לזה, ולפיכך אין להם דרך זה על זה. ואמנם אם לא מכר לשניהם כאחד, אלא מקודם מכר את הפנימי והשאיר את החיצוני לעצמו, כיוון שזכה הפנימי בדרך על המוכר – אין זכות זו מסתלקת אף כשמכר אחר כך גם את החיצוני לשני (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). 37) שוודאי אין לו לפנימי דרך על החיצון, שהרי הנותן, נותן בעין יפה יותר מהמוכר, כמו שמסיק מיד אחרי זה. 38) מסקנת הגמרא שם. 39) לפנימי. 40) על החיצון. 41) שהרי אף החכמים הסוברים, שמוכר בעין רעה מוכר, מודים שנותן בעין יפה נותן, הרי שיש עדיפות למקבל מתנה על הקונה, ביחס לטובה מבעל הבית. 42) ודווקא שמכר ונתן כאחד, אבל אם מכר את החיצון תחילה ואחרי כן נתן את הפנימי, לא זכה הפנימי בדרך, שהרי תיכף שמכר את החיצון והשאיר לעצמו את הפנימי – אבד את הדרך על החיצון, שהרי מוכר בעין יפה מוכר, ואם כן כשנתן אחרי זה את הפנימי לשני, לא יכול לתת לו אלא מה שבידו, והיינו בלי דרך על החיצון (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש).

ה. הַמּוֹכֵר[43] אֶת הַבַּיִת - מָכַר[44] אֶת הַתַּנּוּר[45] וְאֶת הַכִּירַיִם[46], וְאֶת מַלְבְּנוֹת[47] הַפִּתָּחִים הַמְּחֻבָּרִין בְּטִיט[48], וְאֶת הַדֶּלֶת[49] וְאֶת הַנֶּגֶר[50] וְאֶת הַמַּנְעוּל[51], אֲבָל לֹא הַמַּפְתֵּחַ[52]. וּמָכַר[53] אֶת הַמַּכְתֶּשֶׁת[54] הַקְּבוּעָה[55], אֲבָל לֹא אֶת הַמִּטַּלְטֶלֶת[56]. וּמָכַר אֶת הָאַצְטְרֻבִּיל[57], אֲבָל לֹא אֶת הַכְּלִי שֶׁהַקֶּמַח יוֹרֵד לְתוֹכוֹ, שֶׁהוּא כְּמוֹ כְּפִיפָה[58] שֶׁל עֵץ[59]. וְלֹא מָכַר[60] אֶת מַלְבְּנוֹת[61] כַּרְעֵי[62] הַמִּטָּה, וְלֹא[63] אֶת מַלְבְּנוֹת הַחַלּוֹנוֹת[64], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בְּטִיט[65], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְנוֹי[66]. וּבִזְמַן[67] שֶׁאָמַר 'הוּא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ' - הֲרֵי כֻּלָּן[68] מְכוּרִין.

43) משנה שם סה. 44) ברשב"ם שם דיבור המתחיל מכר, נתן כלל קבוע לכל ההלכות הבאות: "כל תשמישי בית הקבועים מכורים בכלל בית, והמטלטלין אינם מכורים" וכן הוא בשולחן ערוך סימן ריד סעיף יא. 45) המחובר לקרקע (רשב"ם. וכן כתב המגיד משנה, ועיין להלן). 46) אף הם מחוברים לקרקע (רשב"ם ומגיד משנה) ויש בהם שני חללים מלמעלה לשפיתת שתי קדרות. ואף על פי שבמשנה שלפנינו הנוסחא "ולא את התנור ולא את הכירייים" – הרי בכי"מ הנוסחא: "מכר תנור, מכר כיריים" וכן הוא ברשב"ם, בריי"ף ובספר המקח והממכר לרב האי שער כ. וכתב שם הרשב"ם שלפי נוסחא זו המדובר במחוברים לקרקע, שבתלושים בוודאי לא קנה. 47) עמודים של עץ מסביב למזוזות הבית מלמטה ולמעלה בצורת מרובע, והדלת שוקף עליהן (בבא בתרא סט.). 48) בגמרא (שם) הסיקו שאם הם מחוברים בטיט, הם בוודאי בכלל הבית. והסתפקו שם באופן שהם מחוברים רק ביתידות. והרמב"ם הדגיש "בטיט", שב"יתידות" הרי זה ספק, ובכל ספק בממונות אנו פוסקים לקולא לנתבע, היינו למוכר. 49) משנה שם. 50) ברייתא (שם סה:) והוא בריח הקבוע בכותל (סמ"ע סעיף קטן מב), ונקרא כך על שנגרר מקצה הכותל לקצהו (ערוך, ערך נגר א). 51) לנעול בו את הבית (ברייתא שם). והוא קבוע (רשב"ם שם). 52) אף על פי שהוא קבוע בדלת (גמרא שם) – כיוון שקל מאוד להוציאו מן הדלת, היינו שאין מזיזין אותו מן הפותחת ולטלטלו (רשב"ם שם דיבור המתחיל והוא מפתח). 53) משנה וברייתא (שם סה.). 54) "כלי ששוחקים וכותשים בו הדברים הגסים כגון מכתשת אבן" (רבינו בפירוש המשניות). 55) בקרקע (רשב"ם שם). 56) שאינה קבועה בקרקע ומטלטלין אותה לפעמים ממקום למקום. 57) בסיס של עץ שעליו מעמידים הריחיים (רבינו בפירוש המשניות). והוא קבוע בקרקע (רבינו גרשום). 58) סל. 59) והוא פירוש המלה "קלת" שהובאה במשנה. וכן הוא בפירוש המשניות שלו: "עגול מעץ שעושים סביב הריחיים, כדי שלא יתפזר כלום מן הקמח". 60) זה שמכר את הבית (ר"י בן מיגאש, ודעת רשב"ם ראה להלן). 61) חתיכות עץ המחוברות לקרקע, שנותנים תחת המיטה, שלא תדבק בקרקע, והסתפקו בגמרא (בבא בתרא סט.) אם הם בכלל הבית (ואילו המחוברים למטה – בוודאי אינם בכלל בית, גמרא שם). והשאירו זאת בתיקו, ולפיכך דינו ככל ספק בדיני ממונות: לקולא לנתבע. ולדעת הרשב"ם שם המדובר במוכר מיטה, והסתפקו במלבנות שאינם מחוברים למיטה, ואילו המחוברים לה – בוודאי מכורים איתה. 62) רגלי. 63) אף זו בעייה בגמרא (שם) שלא נפתרה. 64) עמודים מסביב החלונות בצורה רבועית. 65) כך נראה בגמרא שם, שהבעייה היא במחוברין בטיט. ומאחר שלא נפתרה, דן בה רבינו כבכל ספק בממון: לטובת הנתבע. ורשב"ם שם, פירש שהבעייה היא במחוברין ביתידות, אבל המחוברות בטיט – בוודאי קנה. ודעתו שגם הבעייה (במחוברות ביתידות) – נפתרה בדרך "אם תמצי לומר" – שקנה. 66) ואינם כל כך בכלל תשמישי הבית (גמרא שם). 67) משנה וברייתא (שם). 68) כל אלו ששלל אותם לעיל ושהם שנויים במשנה ובברייתא הנ"ל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואף המלבנות שלא נזכרו לא במשנה ולא בברייתא, ואם כן אין מקור מפורש שגם הם נמכרים בכלל הבית, אם אמר: "הוא וכל מה שבתוכו" — סובר רבינו שאינם גרועים, בעניין זה, מכל יתר הדברים השנויים במשנה (מגיד משנה). ודעת רשב"ם (שם) שרק תשמישים המיוחדים לבית זה — נכללים בזה.

ו. הַמּוֹכֵר[69] אֶת הֶחָצֵר - מָכַר בּוֹרוֹת שִׁיחִין[70] וּמְעָרוֹת[71] שֶׁבְּתוֹכָהּ[72], וְכָל הַבָּתִּים[73] הַחִיצוֹנִים[74] וְהַפְּנִימִים[75], וּבָתִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן הַחוֹל[76], וְהַחֲנֻיּוֹת הַפְּתוּחוֹת לְתוֹכָהּ[77]; אֲבָל שֶׁאֵינָן פְּתוּחוֹת לְתוֹכָהּ[78] - אֵינָן נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ. הָיוּ פְּתוּחוֹת לְכָאן וּלְכָאן[79]: אִם רֹב תַּשְׁמִישָׁן לְתוֹכָהּ - נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ; וְאִם לָאו - אֵינָן נִמְכָּרוֹת עִמָּהּ. וְלֹא מָכַר אֶת הַמִּטַּלְטְלִין[80] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר 'הִיא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ' - חֲרֵי כֻּלָּן[81] מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר אֶת הַמֶּרְחָץ[82] וְלֹא בֵּית הַבַּד[83] שֶׁבְּתוֹכָהּ[84].

69) משנה ובריתא שם סז. 70) שיח הוא בור ארוך וצר (רש"י בבא קמא נ: דיבור המתחיל חריצין ונעיצין). 71) בורות מרובעים ומכוסים בתקרה (רש"י שם). 72) בניגוד למוכר בית שלא מכר בור ודות (למעלה הלכה ב) — מכר חצר, מכר אותם מפני שדרך החצרות להיות בהן בורות ואין דרך הבית בכך (ר"י בן מיגאש). 73) ברייתא שם. 74) הנמצאים בשפת החצר, אבל פתוחים אליו (רשב"ם שם דיבור המתחיל החיצונים). 75) בפנים החצר, אף שאין להם פתח לחצר והכניסה והיציאה הן דרך הבית החיצון (סמ"ע סימן רטו סעיף קטן ב בשם הר"ן). 76) לתעשיית הזכוכית (רשב"ם שם בשם ר"ח). 77) שאין מוכרים אלא לבני חצר זו (רשב"ם שם). 78) אלא לרשות הרבים. 79) לתוכה ולרשות הרבים. 80) היינו, תשמישי הבית הבלתי־קבועים, אותם שאינם נמכרים עם הבית (למעלה הלכה ה) — אינם נמכרים גם עם החצר, וכל שכן מטלטלין סתם שאינם תשמישי הבית (רשב"ם שם). 81) כל התשמישים המטלטלים. 82) שאינו בכלל חצר (רשב"ם שם דיבור המתחיל לא את המרחץ), ויש לו שם בפני עצמו ואינו מצוי בכל חצר (סמ"ע שם סעיף קטן א). 83) בית שבו עוצרים שמן מהזיתים. 84) מפני אותו הטעם שיש במרחץ.

ז. הַמּוֹכֵר[85] אֶת בֵּית הַבַּד [86]- מָכַר[87] אֶת הָאֶבֶן[88] הַגְּדוֹלָה הַבְּנוּיָה בָּאָרֶץ[89] שֶׁטּוֹחֲנִים עָלֶיהָ זֵיתִים, וְאֶת הַכְּלוֹנְסָאוֹת[90] שֶׁל אֶרֶז שֶׁסּוֹמְכִין בָּהֶן בְּעֵת טְחִינַת הַזֵּיתִים, וְאֶת הַיְקָבִים[91], וְאֶת הַכֵּלִים[92] שֶׁנּוֹתְנִין בָּהֶן אֶת הַזֵּיתִים הַכְּתוּשִׁין, וְהֵם הַמַּפְרְכוֹת; אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָרֵחַיִם הָעֲלִיּוֹנָה[93]. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר 'הוּא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכוֹ' - חֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר[94] אֶת הַכּוֹבְשִׁין[95] שֶׁמְּכַבְּשִׁין בָּהֶן הַזֵּיתִים[96], וְלֹא אֶת הַגַּלְגַּל[97], וְלֹא אֶת הַקּוֹרָה, וְלֹא אֶת הַשַּׁקִּין[98], וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין[99].

85) משנה ובריתא שם סז: 86) תהליך עצירת השמן היה (כפי שנמצא במשנה במסכת מנחות פו.) כך: בתחילה היו כותשים את הזיתים במכתשת, או טוחנים אותם בריחיים (לפי דעה אחרת), אחר כך שמים אותם בסל, והם היו זבים מאליהם, ושמן זה הוא שמן ראשון. אחרי כן היו טוענים על הזיתים קורה, והשמן הנסחט על ידה הוא השמן השני, ואחרי כן היו טוחנים אותם בריחיים, וטוענים עליהם את הקורה, וזה היה שמן שלישי. 87) אף בעניין זה מביא הרשב"ם (שם) את הכלל של הלכה זו: תשמישים קבועים, הם בכלל בית הבד, ושאינם קבועים אינם בכללו. 88) זה פירושו של רבינו למלה "ים" שבמשנה, שעליה אמרו בגמרא שהיא "טלפחא" (=עדשה), וכן כתב בפירוש המשניות: "ים־האבן שטוחנים בתוכו הזיתים". 89) כן כתב גם ר"י מיגאש. 90) כך פירשו בגמרא את המלה "בתולות" שבמשנה, והם עמודים שנועצים אותם בראש הגת להעמיד בהם את הקורה, וכן הוא בפירוש המשניות. 91) ברייתא שם. והם בורות או נקבים בקרקע, שהשמן יורד לתוכם (רשב"ם ומגיד משנה). והתוספות (דיבור המתחיל ים־טלפחא) בשם הערוך, מפרשים שאלו הם סלים שמביאים בהם הזיתים. ואף שאינם מחוברים הם בכלל הבד. ולא הזכירו את היקב־הגת עצמה, מפני שזה עיקרו של הבד, ופשוט הוא שנמכר עימו. 92) המחוברים בקרקע. וייתכן כי אף אם הם תלושים, — בטלים הם אגב בית הבד, וראה למעלה. 93) אבל הריחיים התחתונה — מכורה. והיא "האבן הגדולה" שלמעלה. 94) במשנה שם מפורש שאם אמר לו "הוא וכל מה שבתוכו" — גם העבירים (= הכובשים) והגלגל והקורה מכורים. ורבינו פסק כברייתא שם. ואולי גרס כן גם במשנה (מגיד משנה וכסף משנה). 95) זה פירוש הגמרא למלה "עבירין" שבמשנה. 96) בפירוש המשנה כתב רבינו: "שמכבידים אותן על האמתחות, ששמים בהם הזיתים הכתושים, ועליהם נתלית האבן וכובשן". 97) שמגלגל האבן ומגביה אותה ומכביד על הזיתים הכתושים, והשמן יוצא" (פירוש המשניות). 98) ברייתא שם. ובמשנה לא הוזכרו. 99) אף זה בברייתא ולא במשנה. והם שקים לשאת בהם את הזיתים, אלא שהשקים הם מנוצה של עיזים, והמרצופין מעור.

ח. אָמַר לוֹ[100]: בֵּית הַבַּד וְכָל תַּשְׁמִישָׁיו[101] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - כֻּלָּן[102] מְכוּרִין. הָיוּ[103] חוּצָה לָהּ[104] חֲנֻיּוֹת[105] שֶׁשּׁוֹטְחִים[106] בָּהֶן הַזֵּיתִים אוֹ הַשֵּׁמֶשׁ[107]: אִם[108] מָצַר לוֹ[109] מְצָרִים[110] הַחִיצוֹנִים[111] שֶׁלָּהֶן - קָנָה הַכֹּל; וְאִם לָאו[112] - לֹא קָנָה אֶלָּא מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ[113].

100) ברייתא שם סח. בעניין מרחץ, אבל בשקלא וטריא (שם) השוו בית הבד למרחץ בעניין זה. 101) משמע אפילו תשמיש כל דהו. 102) כל המנויים למעלה בהלכה הקודמת ואף שקים ומרצופין בכלל (סמ"ע סימן רטו סעיף קטן יב). 103) בגמרא (שם) העלו הלכה זו על כל פרטיה, על רקע של עובדה מסויימת. 104) מחוץ לבית הבד. 105) שמוכרין בהם גם צרכי מאכל כגון פת ויין, ולכך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נקראים חנויות (סמ"ע שם, סעיף קטן יג). 106) לייבשם ולהכינם על ידי כך להוציא שמנם בבית הבד. 107) "שומשום" בעברית, והוא מין זרעונים, שעוצרים מהן שמן. 108) נוסף על התנאי: "וכל תשמישיו" (סמ"ע שם סעיף קטן יד). 109) ציין לו. 110) גבולות. 111) מחוץ לחנויות, באופן שגם הן כלולות בתוך הגבולות. 112) שלא מצר לו המצרים או לא התנה מפורש: "וכל תשמישיו". 113) אבל לא את החנויות שמחוצה לה.

ט. הַמּוֹכֵר[114] אֶת הַמֶּרְחָץ[115] - מָכַר אֶת בֵּית הַנְּסָרִים[116] שֶׁיּוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן[117] כְּשֶׁהֵן עֲרֵמִים, וְאֶת בֵּית הַיְקָמִים[118] שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן הַמַּיִם, וְאֶת בֵּית הַסַּפְסָלִין[119] שֶׁיּוֹשְׁבִין עֲלֵיהֶן בַּחֲצַר הַמֶּרְחָץ כְּשֶׁהֵן לְבוּשִׁים, וְאֶת בֵּית הַוֵּילָאוֹת[120] שֶׁמִּסְתַּפְּגִין[121] בָּהֶן; אֲבָל[122] לֹא מָכַר אֶת הַנְּסָרִים עַצְמָן, וְאֶת הַיְקָמִים עַצְמָן, וְלֹא אֶת הַסַּפְסָלִין עַצְמָן, וְלֹא אֶת הַוֵּילָאוֹת עַצְמָן. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הוּא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[123] - לֹא מָכַר הַבְּרֵכוֹת הַמְסַפְּקוֹת לוֹ מַיִם בֵּין בִּימוֹת הַחַמָּה[124] בֵּין בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלֹא בֵּית כִּנּוּס הָעֵצִים[125]. וְאִם אָמַר[126] לוֹ: מֶרְחָץ וְכָל תַּשְׁמִישָׁיו אֲנִי מוֹכֵר לָךְ - הֲרֵי הֵן כֻּלָּן מְכוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חוּצָה לוֹ[127].

114) משנה ובריתא שם סז: 115) בית העשוי לרחוץ בו, והוא מורכב משלושה חדרים: פנימי לרחיצה, בינוני להלבשה, וחיצוני שעומדים בו לבושים. ומפורש בתוספתא בבא בתרא פרק ג: "המוכר את המרחץ מכר את הבתים הפנימיים ובתים החיצוניים". 116) בית שמצניעים בו לוחות עץ. 117) בפירוש המשניות שלו הביא רבינו: "לוחות ששמים עליהם הבגדים". 118) מקום שמחזיקים בו את היקמים, הם ספסלאות של עץ שמשתמשים בהם בבית המרחץ ונותנים בהם מים לפני כל אחד ואחד (מגיד משנה בשם ר"י בן מיגאש). 119) מקום שמחזיקים בו הספסלים. וכן כתב רבינו בפירוש המשניות: "כיסאות", וכ"אית דגרסי" ברשב"ם בבריתא. וברי"ף הביא כן גם במשנה כגירסת רבינו "ספסלים". 120) מקום שמחזיקים בו הוילאות. וכגירסת הרי"ף. אבל לפנינו במשנה: "בלניות". 121) שסופגים בהם את המים מהגוף אחרי הרחיצה, ובפירוש המשניות כתב רבינו: "יריעות או סינרים לכסות את הערווה". 122) משנה ובריתא (שם). בהתאם לכלל שרק התשמישים הקבועים ומחוברים הם בכלל הנכסים דלא ניידי, אבל לא התשמישים המטלטלין. 123) כלומר, אף אם אמר: "כל מה שבתוכו". 124) שאז המים הם מועטים ואפשר היה להעלות על הדעת שהם בטלים אגב המרחץ (רשב"ם שם סח. דיבור המתחיל בין בימות החמה). 125) כן בבריתא (ובמשנה "ולא את אוצרות של עצים"). היינו, שלא מכר, לא את העצים ולא את הבית. וכך מפורש בתוספתא: "לא מכר לא את הבית ולא את העצים", מפני שאין זה תשמיש מיוחד למרחץ כל כך, שהרי בעצים אפשר להשתמש גם לעניינים אחרים (סמ"ע סעיף קטן יח). 126) בבריתא שם סח. 127) מחוץ למרחץ. ואף על פי שלא מצר לו מצרים החיצונים (ראה למעלה הלכה ח). ומה שהצריכו בגמרא שם להרחיב לו המצרים — שם מדובר בבית הבד, ולא במרחץ. [ומה שאמרו שם "תנינא אם אמר בית המרחץ וכל תשמישיו" — גירסת הרי"ף ורא"ש שם "בית הבד" וכן הוא בכי"מ]. ודעת הרשב"ם שם שאין הבדל בין בית הבד לבית המרחץ (הגהות מיימוני).

פֶּרֶק שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללין במכירת העיר ושאינן נכללין, וכן במכירת שדות, ומשפט חילוף המתנה מן המכר במה שנזכר בפרק כה ובפרק זה ודין מנהג המקומות.

א. הַמּוֹכֵר[2] אֶת הָעִיר - מָכַר בָּתִּים[3], וּבוֹרוֹת[4] שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, וּמֶרְחֲצָאוֹת, וְשׁוֹבָכוֹת[5], וּבֵית הַבַּדִּים, וּבֵית הַשַּׁלְחִין שֶׁבָּהּ[6] וְהַסְּמוּכִין לָהּ[7], וְאֶת הֶחָרָשִׁין[8] הַמַּקָּפִין[9] לָהּ, וְאֶת הַשָּׂדוֹת הַיְדוּעוֹת לָהּ[10], וְאֶת הַבִּיבָרִין[11] שֶׁל חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁפְּנֵיהֶם[12] כְּנֶגְדָּהּ[13], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקִים[14] מִמֶּנָּה; אֲבָל לֹא מָכַר הַמַּטַּלְטְלִין[15] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ אֲנִי מוֹכֵר לָךְ' - הֲרֵי כֻּלָּן[16] מְכוּרִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[17] - לֹא מָכַר לֹא אֶת שְׁיָרֶיהָ[18], וְלֹא אֶת בְּנוֹתֶיהָ[19], וְלֹא הֶחָרָשִׁין הַמַּקִּצִּין מִמֶּנָּה[20], וְלֹא אֶת הַחֵלֶק שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּיָּם[21], וְלֹא אֶת בִּיבְרֵי חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁאֵין פְּנֵיהֶם כְּנֶגְדָּהּ[22], וְלֹא אֶת בִּיבְרֵי חַיָּה וְעוֹפוֹת וְדָגִים שֶׁאֵין פְּנֵיהֶם כְּנֶגְדָּהּ[23].

2) משנה ובריתא, בבא־בתרא סח. 3) ולא ראו צורך להזכיר חצרות, שהם עיקר העיר (רשב"ם שם ד"ה מכר את הבתים). 4) אף שאינם בכלל בית (למעלה פכ"ה ה"ב) — הרי הם בכלל עיר. וכן כל הרשומים להלן. 5) מקום מושבם של יונים. 6) הן הגינות שבתוך העיר (וכמאן־דאמר דבית השלחין היינו גינונייתא, ועיין רשב"ם שם — הגר"א סימן רטו ס"ק ז). 7) אף הם גינות, וכן כתב הרשב"ם שם: "גינונייתא, גינות הסמוכין לעיר ושבתוך העיר". 8) יערות (ברייתא שם). ובכ"י תימן: "החורשין". 9) הסמוכים. כן מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי ברייתות, שיש הבדל בין "מוקצין לה", היינו סמוכים לה — לפי דעת רבינו, לבין "מוקצין ממנה", היינו רחוקים ממנה. ועיין רשב"ם שם ד"ה המוקצים לה. 10) שיודעים שהן שייכות לעיר (ערוך־השלחן). פרט ל"פיסקי באגי" שאינן ידועות ששייכות לעיר — אינן מכורות. ועיין ב"ח שם. והיינו כמאן־דאמר דבית השלחין היינו "באגי", וכן מסקנת הגמרא שם שרק "פיסקי באגי" אינם מכורים, אבל באגי (= השדות הסמוכות לעיר) — מכורים (הגר"א סימן רטו, ס"ק ו). 11) מקום גדור מיוחד להחזיק בו בעלי חיים שונים. [ולדעת רבינו נתן אב הישיבה בפירושו למשנה (שבת פי"ג) היא מלה מורכבת "בי־בר", כמו בית־בר בית־מקום לחיות בר. וראה מש"כ שם עמוד 56 הערה 2]. 12) כלומר, הפתח שלהם (שם סח: וברשב"ם ד"ה דנגיח

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קאיהי לגאו). 13) כנגד העיר. 14) בגמרא לא הוזכר פרט זה, אבל למדו רבינו מתוך זה שביחס לחורשות, חילקו בגמרא בין סמוכים לרחוקים. ואילו ביחס לביברין, לא חילקו אלא בין פתחיהם כנגד העיר לבין אם אינם פתוחים כנגדה, הרי שבהם אין חילוק בין סמוך לרחוק. 15) היינו, אף העשויים לשימוש אלא שאינם קבועים ומחוברים, וכל־שכן סתם מטלטלין שאינם תשמישים, כגון אוצרות של תבואה שבוודאי אינם מכורים (רשב"ם ד"ה אבל לא את המטלטלין). 16) כלשון התוספתא (ב"ב פ"ג, הוצאת צוק"מ עמ' 402). ובמשנה מפורש: "אפילו היו בה בהמה ועבדים". 17) תוספתא שם. 18) הם "פסקי באגי" (גמרא שם). ולדעת רשב"ם, הם קטעי בקעה שסלע מפסיק בינם לבין העיר. ולדעת רבינו, הם פסקי שדות שאינם ידועים ששייכים לעיר (ב"ח סימן רטו). 19) כפרים הסמוכים לה (רשב"ם ד"ה ולא בנותיה). 20) הרחוקים ממנה. 21) אי בים, הנושא את שם העיר ושייך לעיר. 22) היינו, חלק של העיר הנמצא רחוק ומופלג מן העיר, ונושא את שם העיר (רשב"ם). [וכנוסחת כ"י מינכן שם: "היה לה חלק אחד בים וחלק אחד ביבשה – אין נמכרין עמה". וכ"ה ביד רמ"ה]. 23) כלומר, שאין פתחם כנגד העיר, אלא הצד החיצון.

ב. הַמּוֹכֵר[24] אֶת הַשָּׂדֶה[25] - מָכַר אֶת הָאֲבָנִים[26] הַסְּדוּרוֹת לְגָדֵר[27], וְאֶת הָאֲבָנִים שֶׁמֵּנָּחוֹת עַל הָעֲמָרִים[28], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְצָרְכָּהּ[29]. וּמָכַר אֶת הַקָּנִים[30] הַחֲלָקִים[31] הַמֻּנָּחִין תַּחַת הַגְּפָנִים[32] כְּדֵי לְהַעֲמִיד אֶת הַכֶּרֶם[33], מִפְּנֵי שֶׁהֵן לְצָרְכָּהּ[34]. וּמָכַר אֶת הַתְּבוּאָה הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ לְהִקָּצֵר[35]. וּמָכַר אֶת מְחִיצַת הַקָּנִים[36] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִבֵּית רֹבַע[37], אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּנִים שֶׁלָּהּ עָבִים וַחֲזָקִים[38]. וּמָכַר אֶת הַשּׁוֹמֶרֶת[39] הָעֲשׂוּיָה[40] בְּטִיט[41], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה[42]. וּמָכַר[43] אֶת הֶחָרוּב[44] שֶׁאֵינוֹ מֵרְכָּב[45] וְאֶת בְּתוּלַת הַשִּׁקְמָה[46], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן עָבִים[47]. וּמָכַר[48] כָּל הַדְּקָלִים שֶׁבָּהּ. אֲבָל לֹא מָכַר אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן סְדוּרוֹת[49] לְגָדֵר, וְלֹא אֶת הָאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מֻנָּחוֹת עַל גַּבֵּי הָעֲמָרִין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מוּכָנוֹת[50] לְכָךְ; וְלֹא אֶת הַקָּנִים שֶׁבַּכֶּרֶם שֶׁאֵינָן מֻנָּחִין[51] תַּחַת הַגְּפָנִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁפִּין וַחֲלָקִים[52] וּמוּכָנִים לְכָךְ; וְלֹא אֶת הַתְּבוּאָה הָעֲקוּרָה[53] מִן הַקַּרְקַע, אַף עַל פִּי[54] שֶׁהִיא צְרִיכָה[55] לַשָּׂדֶה. וּבִזְמַן[56] שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין.

24) משנה בבא־בתרא סח: 25) ובה יש קנה־מידה מיוחד ביחס לתשמישים, והוא שאף תשמישים שאינם קבועים בקרקע, אבל הם מיוחדים לשדה זה ואין מזיזים אותם ממקומם, אף הם בכלל השדה (רשב"ם ד"ה האבנים שהן לצרכה, וסמ"ע סי' רטו ס"ק כו). 26) כך הוא במשנה. ובגמרא יש שני פירושים, אשר לטיבם של האבנים האלו, ורבינו הביא שניהם להלכה, שלענין הדין שניהם אמת (מגיד־משנה). 27) המסודרות בתוך השדה לעשות מהן גדר לשדה. אבל אם אינן סדורות, אע"פ שהן צבורות, אינן נמכרות עם השדה (גמרא שם סט.). 28) אחרי קצירת העמרים, שוטחים אותם על פני השדה, ושמים עליהם אבנים שלא יתפזרו על־ידי הרוח (רשב"ם שם סט.). והנה בגמרא שם אמרו שלדעת רבנן החולקים על רבי מאיר "הוא דמחתן", ולדעת רשב"ם היינו שהן מונחות בתוך השדה. ולדעת ה'תוספות' (שם ד"ה והוא) צריך שיהיו מונחות פעם אחת על העמרים. והזמנה גרידא אינה מספיקה לענין זה (סמ"ע שם ס"ק כט). ומדברי רבינו נראה שגם עכשיו בעת הקנייה, הן מונחות על העמרים. 29) לצורך קבוע של השדה. ואף־על־פי שאינם מחוברים לה. 30) משנה, שם סח: 31) המפוצלים (רשב"ם ד"ה קנים המחולקין) או שהוסרו קליפותיהם, שלא יתליעו ('תוספות' ד"ה מחולקין, בשם ה'ערוך'). 32) כלומר, העומדים תחת הגפנים. וראה למעלה הערה כז בדין אבנים. 33) כלומר, לסמוך את הגפנים. ומכאן שהמוכר לחבירו "שדה" – הגפנים בכלל (רשב"ם שם). וראה למעלה פכ"ד הי"ד והערה קנט. ולהלן הערה מז. 34) לצורך השדה (= הגפנים שבתוכה). 35) שהיא בשלה, עד שראויה לקצירה. כן הוא במשנה ובגמרא שם. 36) זה לשון רבינו בפירוש המשנה: "ומחיצת הקנים, מקום שנטועים בו הקנים בלבד". ולפנינו במשנה: "חיצת הקנים". ופירשה הרשב"ם: "קנים הרבה הגדילים בקלח אחד" (ועיין 'תוספות יום טוב' וסמ"ע ס"ק ל). 37) רובע סאה. ולפיכך היא נטולת חשיבות ובטילה אגב השדה (משנה שם). 38) ועם זה בטלים אגב השדה (גמרא שם סט.). 39) הסוכה של שומרי הכרם. 40) כגירסת רבינו חננאל והרי"ף (ובמשנה שלפנינו: "שאינה עשויה בטיט", וראה להלן). 41) שכיון שהיא טוחה סביב בטיט – היא נחשבת קבועה ועומדת בשדה (סמ"ע, ס"ק לא). ודעת רשב"ם בהיפך: כיון שאינה טוחה בטיט – אינה חשובה, והיא בטלה לגבי השדה. 42) כן הוא בגמרא. 43) משנה, שם. 44) אילן המגדל חרובים. 45) כשהחרוב מזדקן ונעשה חזק, מרכיבים אותו באילנות אחרים. וזה שהוא צעיר עדיין אינו חשוב, ובטל הוא אגב השדה. 46) אילן שעושה מין תאנים. וכשעודנו צעיר ולפני שחתכו ענפיו, הוא נקרא: "בתולת השקמה". והוא בטל לגבי השדה. 47) שענפיה עבים. כן הוא בגמרא שם. 48) אין זה מפורש במשנה, ולמדה רבינו מהא דלעיל, שהמוכר את השדה מכר את הגפנים שבה (עיי"ש הערה לב), ומהא דלהלן שלא מיעטו אלא חרוב המורכב וסדן השקמה – הרי שאילנות אחרים הם בכלל השדה. וכן מפורש בתוספתא פ"ג דבבא־בתרא (הוצאת צוק"מ עמ' 14, 402). וראה עוד למעלה פרק כד הלכה יב והערה קכא, ושם הי"ד והערה קנט. 49) אף שהן צבורות לצרכי הגדר, וכחכמים ולא כרבי מאיר (שם סט.). 50) עומדות מזומנות לתשמיש זה. ואף כאן כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 51) שאינם עומדים. ראה למעלה הערה לא. 52) זה פירוש המילה "משופין", ואף זה כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 53) התלושה. 54) כן הוא בגמרא (שם). 55) לשוטחה על פני השדה לייבשה (רשב"ם שם). 56) משנה (שם סח:).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ג. בֵּין כָּךְ[57] וּבֵין כָּךְ - לֹא מָכַר[58] מְחִיצַת הַקָּנִים שֶׁהִיא בֵּית רֹבַע[59], אַף עַל פִּי[60] שֶׁהַקָּנִים שֶׁבָּהּ דַּקִּים וּקְטַנִּים. וְלֹא[61] מָכַר עֲרוּגָה[62] קְטַנָּה[63] שֶׁל בְּשָׂמִים[64] שֶׁיֵּשׁ לָהּ שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּגוֹן[65] שֶׁקּוֹרִין לָהּ בֵּי וַרְדָּא[66] שֶׁל פְּלוֹנִי. וְלֹא אֶת הַשּׁוֹמֵרָה בִּזְמַן שֶׁאֵינָהּ עֲשׂוּיָה בְּטִיט[67], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְבוּעָה בָּאָרֶץ. וְלֹא מָכַר אֶת הֶחָרוּב הַמֻּרְכָּב[68] וְלֹא סַדָּן[69] שֶׁל שִׁקְמָה, וַאֲפִלּוּ הֵן דַּקִּים[70]. וְלֹא מָכַר[71] אֶת הַבּוֹר[72] שֶׁבָּהּ, וְלֹא אֶת הַגַּת[73], וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ[74], בֵּין חֲרֵבִים[75] בֵּין שְׁלֵמִים[76].

57) משנה, שם. 58) מפני שכל המנויים להלן: מחיצת הקנים שהיא בית רובע, ערוגת בשמים, חרוב המורכב וכו׳, נחשבים כשדה בפני עצמם ואינם נכללים במשפט: "כל מה שבתוכו", שהוא מכר לו שדה אחת ולא שתי שדות (רשב"ם שם ד"ה לא את חיצם הקנים, ומגיד־משנה כאן). 59) שאז היא נחשבת כשדה נפרד. 60) גמרא, שם סט. 61) מימרא של רבי יוחנן, שם. 62) גינה בצורת מלבן מרובע. כלשון רבינו בפירוש המשנה (כלאים פ"ג מ"א): "עושים בגינות ערוגות מרובעות כדי לזרוע בם הירקות", ו"לשון עברי הוא מערוגת מטעה" (יחזקאל יז, ז) — 'תוספות יום טוב' שם. 63) ואין בה בית רובע (רשב"ם שם). 64) לדעת הרשב"ם (שם), הוא־הדין לכל שדה שיש לה שם בפני עצמו, אלא ששדה של בשמים הדרך לקרוא לה שם מיוחד (ד"ה לא את חיצת הקנים בלבד). 65) פירוש רב פפא, למימרת רבי יוחנן (שם). 66) בית הוורד. 67) כגירסת הר"ח והרי"ף. והטעם, שכיון שאינה טוחה מסביבה בטיט, הרי היא כדבר המטלטל ואינה בטלה לשדה (ובמשניות שלפנינו, הגירסא להיפך: "שהיא עשויה בטיט". לפי שאז היא חשובה ואינה בטלה אגב השדה, וזוהי דעת רשב"ם. וראה למעלה הערות לט־מ). 68) שמרכיבים את החרוב אחרי שהוא מזדקן, ואז יש לו חשיבות מיוחדת ונחשב כשדה בפני עצמו. 69) גזע העץ, כשהשקמה מזקינה, קוצצים את עוביה, ואחרים באים במקומם ואז נקראת בשם "סדן", ונעשית חשובה ביותר, ואינה בטילה אגב השדה. 70) כלומר, החרוב והסדן הם דקים (גמרא שם). 71) מפני שכל אלו והמנויים להלן, הם דברים נפרדים ובלתי כלולים בתוך השדה, משנה שם עא. 72) בור של מים בתוך השדה להשקות את השדה. 73) מקום שדורכים בו ענבים. 74) מושבם של יונים. וכל אלו אינם נמכרים בכלל השדה, אע"פ שאמר לו: "כל מה שבתוכה" (רשב"ם שם). 75) מלשון חורבן שאין מים בבור ואין יונים בשובך וכו׳. 76) כלומר, מיושבים.

ד. וְצָרִיךְ[77] הַמּוֹכֵר לִקְנוֹת לוֹ דֶּרֶךְ[78] מִן הַלּוֹקֵחַ, כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ בָּהּ עַד אוֹתוֹ הַבּוֹר אוֹ אוֹתוֹ הַדּוּת אוֹ אוֹתוֹ הַגַּת אוֹ אוֹתוֹ הַשּׁוֹבָךְ[79] שֶׁנִּשְׁאֲרוּ לוֹ בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה. וְאִם[80] פֵּרֵשׁ וְאָמַר 'חוּץ מֵאֵלּוּ' - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקַּח לוֹ [דֶּרֶךְ][81].

77) משנה, שם. כרבי עקיבא ולא כחכמים. 78) שהמוכר, בעין יפה הוא מוכר, ואנו מניחים שלא השאיר לעצמו דרך בתוך השדה שמכר, אף שהוא צריך לה לשם הליכה אל הדברים שהשאירם בשדה. 79) דקדק לכתוב רק אלו, שרק להם צריך לקנות דרך ולא לאחרים הנזכרים בהלכה זו, וכן נראה ברשב"ם שם ד"ה במוכר (הגר"א סימן רטו ס"ק יז). וראה במגיד־משנה, ולמעלה פרק כה הלכה ג ובהערה כט. 80) משנה, שם. ובזה אף רבי עקיבא מודה (שם). 81) לפי שהתנאי מיותר, שהרי בין כך היא שלו, ולפיכך אנו אומרים, שבא להוסיף בענין דרך.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[82] בְּמוֹכֵר; מִפְּנֵי[83] שֶׁהָיָה לוֹ לַלּוֹקֵחַ[84] לְקָרֵשׁ[85] וְלֹא פֵּרֵשׁ[86], אֵין לוֹ[87] אֶת אֵלּוּ[88]. אֲבָל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה - קָנָה[89] אֶת כֻּלָּן[90]; בֵּין בְּשָׂדֶה, בֵּין בְּבַיִת, בֵּין בְּחָצֵר, בֵּין בְּבֵית הַבַּד[91]. כֻּלָּן שֶׁל דָּבָר: הַנּוֹתֵן קַרְקַע[92] בְּמַתָּנָה - קָנָה הַמְקַבֵּל כָּל הַמְחֻבָּר[93] לָהּ[94], עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ[95].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אֲבָל הַנּוֹתֵן מַתָּנָה – קָנָה אֶת כֻּלָּן".

ההבדל שבין מתנה למכר וירושה הוא, שבמכר וירושה צריכה להיות שייכות ואחיזה ללוקח או ליורש, שהרי הירושה היא דווקא בקרובו של המוריש, ומכירה היא לזה ששילם מנכסיו תמורת הדבר הנמכר. מה שאין כן במתנה אפשר שלא יהיה למקבל שום שייכות ואחיזה למתנה הניתנת לו רק מצד חסדו וטובו של הנותן, ולכן הוא הדין שאם נתן במתנה גם אם לא פירש המקבל קנה הכל, כיון שאין לו שום אחיזה ושייכות למתנה ואינו יכול לפרש דבר.

ומבואר בהמשך "וככה" פרק עא, שהגם שבעניין התורה הלשון הוא "נותן התורה" ו"אשר נתן לנו", מכל־מקום יש בנתינת התורה את כל שלושת העניינים ירושה, מכר ומתנה (עיי"ש).

(לקו"ש י"ג ע' 115 הע' 23
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

82) [שישנם כמה דברים שאינם מכורים בכלל שדה, בית, חצר ובית־הבד, אפילו אם אמר לו "דבר זה וזה וכל מה שבתוכו" וראה להלן]. 83) כדבריו של יהודה בן נקוסא (שם). 84) כן כתב גם בפירוש המשניות, וכ"ה ברשב"ם שם בשם ר"ת. 85) שהרי הוא נותן מעות, ואינו מתבייש לעמוד על המקח ולפרש ברורות מה כלול במכר. 86) והוא לא עשה כן ולא פירש. 87) הפסיד בגלל ההזנחה שלו. 88) שאע"פ שאמרו: המוכר בעין יפה הוא מוכר — היינו לענין זה שמה שמכר מפורש מכר הכל ולא עיכב לעצמו כלום, אבל לא עד כדי כך שיכלול במכירתו יותר ממה שפירש (רשב"ם ד"ה במכר). 89) המקבל, שהוא מתבייש לומר לנותן שיפרט לו בדיוק את פרטי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

המתנה (פירוש המשניות). 90) היינו, כל אלה שאינם בכלל המכר, וגם אלה שאינם אפילו בכלל "כל מה שבתוכה", כגון חרוב המורכב (רשב"ם שם ד"ה אבל בנותן מתנה, ורמב"ן בשם ר"י מיגאש), בכל זאת הם בכלל המתנה. 91) [נראה שאף מרחץ בכלל זה, אע"פ שהשמיטו רבינו. אבל עיר אינה בכלל זה. שהרי לדעת רבינו אין לכלול במתנה אלא "דבר המחובר לה", פרט למטלטלין ופרט לדבר המחובר שהוא מחוצה לה. ואילו בעיר אין לך דבר לכלול במתנתו אלא מטלטלין או דברים שהם מחוצה לה]. 92) כי דוקא בקרקע קיים הפרש זה בין מכר ומתנה, אבל לא במטלטלין כגון ספינה (מגיד־משנה). 93) פרט לתלוש. ואפילו תבואה התלושה הצריכה לקרקע (ולדעת הרשב"ם, אם צריכה לקרקע, הרי היא בכלל). 94) דוקא מה שבתוך הדבר הניתן, כגון בור ודות וחרוב. אבל לא במה שנמצא חוצה לו, כגון יציע וחדר (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). [וראה למעלה הערה צ]. 95) הנותן, מה הוא מוציא מכלל המתנה.

ו. וְכֵן[96] הָאַחִין[97] שֶׁחָלְקוּ[98], וְזָכָה אֶחָד מֵהֶן[99] בַּשָּׂדֶה - זָכָה בְּכֻלָּן[100]. וְהַמַּחֲזִיק[101] בְּנִכְסֵי הַגֵּר[102], הֶחֱזִיק בַּשָּׂדֶה - זָכָה בְּכֻלָּן[103]. וְהַמַּקְדִּישׁ[104] אֶת הַשָּׂדֶה - הִקְדִּישׁ כֻּלָּן.

96) מילת ההשוואה מתוספת הרמב"ם היא. 97) משנה, שם. 98) שמכיון שבאו לחלוק, רוצים להסתלק אחד מהשני לגמרי (סמ"ע סימן רטו ס"ק מא). 99) כלומר, כל אחד מהן. ובמשנה שם: "וזכו בשדה". 100) כלומר, "בכל שהוא קבוע ועומד בשדה" (סמ"ע שם). 101) עשה קנין חזקה (משנה שם). 102) שהם הפקר, וכל הקודם ועושה בהם קנין זכה. 103) אף בהרוב המורכב וכיוצא בו, אע"פ שהוא כשדה אחר, והמחזיק בשדה אינו קונה את השדה השניה הסמוכה לה, אם יש מיצר ביניהם (ראה להלן פ"א מהלכות זכיה ומתנה הלכה ז) — כאן נקנה החרוב, שהרי אין מיצר בינו ובין שאר השדה (רשב"ם שם ד"ה החזיק בכולה, וסמ"ע ס"ק מב). 104) שהמקדיש מקדיש בעין יפה באותה המידה של מתנה, ואף כאן לא היה למקבל ההקדש, כלומר הגזבר, לפרש — כמו מקבל מתנה (למעלה הערה צ).

ז. אַף בְּמוֹכֵר וְלוֹקֵחַ אֵין כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מֵעִנְיָנִים[105] אֲמוּרִים אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מִנְהָג, וְלֹא שֵׁמוֹת יְדוּעִים[106] לְכָל דָּבָר וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁהַמּוֹכֵר כָּךְ מָכַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה מָכוּר, וְסוֹמְכִין עַל הַמִּנְהָג[107]. וְכֵן מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין אֶלָּא בַּיִת[108] לַבַּיִת לְבַדּוֹ, אוֹ שֶׁקּוֹרִין בַּיִת לַבַּיִת וְכָל סְבִיבוֹתָיו וּלְכֹל שֶׁעַל גַּבָּיו - הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם. וְכֵן הַדִּין בְּמוֹכֵר חָצֵר אוֹ שָׂדֶה אוֹ עִיר אוֹ מְטַלְטְלִין - בַּכֹּל הוֹלְכִין אַחַר הַשֵּׁמוֹת הָעֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל.

105) בכ"י תימן: "מעניינים". 106) שמות ידועים לנושאי המכירה, כלומר, מה כלול בכלל הבית או השדה. 107) כן הוא בתוספתא פ"ד דבבא־בתרא (הוצאת צוק"מ עמ' 24, 403) וכן כתב רב האי בספר "המקח והממכר" שער כ בסופו. וראה למעלה פרק יז הלכה ו, ולהלן פכ"ז הי"א, ופכ"ח הט"ו. 108) מקור הדברים בבבא־בתרא סא: ובבא־קמא כז.

ח. וְזֶה עִקָּר גָּדוֹל: בְּכָל דִּבְרֵי מַשָּׂא וּמַתָּן הוֹלְכִין אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם וְאַחַר הַמִּנְהָג. אֲבָל מָקוֹם שֶׁאֵין יָדוּעַ בּוֹ מִנְהָג וְלֹא שֵׁמוֹת מְיֻחָדִין, אֶלָּא יֵשׁ קוֹרִין כָּךְ וְיֵשׁ שֶׁקּוֹרִין כָּךְ - עוֹשִׂים כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ חֲכָמִים בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו הדברים הנכללין במכירת הספינה ושאינן נכללין, וכן בכל שאר המטלטלין אם בהמות ואם עבדים ואם שאר הדברים.

א. הַמּוֹכֵר[2] אֶת הַסְּפִינָה - מָכַר אֶת הַתֹּרֶן[3], וְאֶת הַנֵּס[4], וְאֶת הָעֲגָנִים[5] שֶׁלָּהּ, וְאֶת כָּל הַמְּשׁוֹטִין[6] הַמַּנְהִיגִין[7] אוֹתָהּ[8], וְאֶת הַכֶּבֶשׁ[9] וְהָאַסְכָּלָה שֶׁעוֹלִין בָּהֶן לַסְּפִינָה וְיוֹרְדִין עָלֶיהָ, וְאֶת בֵּית הַמַּיִם[10] שֶׁבְּתוֹכָהּ; אֲבָל לֹא מָכַר[11] אֶת הַבְּצִית[12], וְהִיא הַסְּפִינָה הַקְּטַנָּה[13] שֶׁהוֹלְכִים בָּהּ עַל הַמַּיִם הַקְּרוֹבִים לַיַּבָּשָׁה[14]; וְלֹא מָכַר הַדּוּגִית[15], וְהִיא הַסְּפִינָה הַקְּטַנָּה שֶׁצָּדִין[16] בָּהּ הַמַּלָּחִים אֶת הַדָּגִים; וְלֹא מָכַר אֶת הָעֲבָדִים הָעוֹשִׂין בָּהֶן[17], וְלֹא אֶת הַמַּרְצוּפִין[18], וְלֹא אֶת הַסְּחוֹרָה[19] שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּבִזְמַן שֶׁאָמַר לוֹ 'הִיא וְכָל מַה שֶׁבְּתוֹכָהּ אֲנִי מוֹכֵר' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין.

2) משנה בבבא־בתרא עג. וברייתא שם. 3) עמוד גבוה, שעליו תולין את הנס (ראה להלן). 4) הוילון או המפרש שפורסין על התורן, להוליך את הספינה ברוח. 5) ברזלים כעין מזלגות של ברזל הקשורים בשלשלאות, שמשליכים לתוך הים, לעגן את הספינה ולהעמידה. 6) כן הוא בגמרא, בפירוש למילה "מנהיגין" שבמשנה. והם עצים שבהם משוטטים ומושכים את הספינה (יד רמ"ה). ויש מפרשים "החבלים שבהם מושכים את הספינה ומכניסים אותה לנמל" (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 7) משוטים אלו, מנהיגים ומושכים את הספינה בים. 8) בנוסח הגמרא שלנו, חסרה מילה זו לגמרי. ו"אסכלה" שבברייתא (שהובאה בסמוך) היא ה"כבש של הספינה שעולים בו" (רשב"ם בשם רב האי ור"ח), אבל יש מפרשים שהיו שם שני סולמות: האחד שבו עולים מהיבשה אל הספינה, והשני שבו יורדים מפתח הספינה אל קרקעית הספינה. לאחד קראו "כבש", ולשני — "אסכלא" (סמ"ע סימן רב ס"ק ד). וזהו מה שכתב רבינו "שעולין — ויורדין עליה". 9) מקום בספינה, שאוצרים בו מים מתוקים, כיון שמי הים הם מלוחים ובלתי ראויים לשתיה. 10) שכל אלו המנויים להלן, אף שהם עשויים לצרכי הספינה, אין שם הספינה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עליהם, ואפשר להשתמש בהם גם לצרכים אחרים. 11) כתנא־קמא, ולא כרבי נתן (שם). 12) הקשורה לגדולה, ועוברים מן הגדולה עליה סמוך ליבשה. 13) לפי שאין הספינה הגדולה יכולה להתקרב אל היבשה, מפני שאין שם נמל־מים־עמוק, ולפיכך עוברים ממנה לספינה קטנה ועל־ידה יורדים אל היבשה. 14) כתנא־קמא, ולא כסומכוס (שם). 15) בגמרא (שם) אמר רבא "ביצית היינו דוגית", והפרש השמות תלוי רק במוצא הגיאוגרפי של התנאים: רבי נתן הוא בבלי, ובמקומו קראו לספינה קטנה: ביצית. וסומכוס הוא מארץ־ישראל, ושם קראו לה: דוגית. אבל דעת רבינו שיש ששינוי השם כרוך גם בשינוי המהות, והוא: שבבבל שהימים והנהרות לא היו עמוקים אצל שפתם, ולפיכך היה צריך לעבור בהם מהספינה הגדולה לקטנה והיא הביצית. ואולי על שם הביצה שעל שפת היאורות הבבליים. ובא"י היו המים שעל שפת הים עמוקים, לא היו משתמשים בספינות הקטנות האלו אלא לשם צידת דגים. ומה שאמר רבא ש"ביצית היינו דוגית", רוצה לומר שהמדובר כאן באותה הספינה הקטנה, אלא משתמשים בה לצרכים שונים, וכתוצאה מזה העלו לה שמות שונים במקומות שונים (כסף־משנה). 16) העובדים בספינות (משנה, שם). 17) שקים גדולים שבהם משימים הסחורה שבספינה (רשב"ם שם עז:). 18) פירושו של רב פפא (שם עז:) למלה "אנתיקי" שבמשנה, ולכאורה זה מיותר, אחרי שגם השקים, הקבועים יותר בספינה, אינם נמכרים אתה, ואולי לא הובא זה אלא להשמיענו, שאף הסחורה כלולה בביטוי: "היא וכל מה שבתוכה" (כן כתבו ה'תוספות' שם עג. ד"ה ולא את האנתיקי). 19) משנה (שם עז:).

ב. הַמּוֹכֵר[20] אֶת הַקָּרוֹן[21] - לֹא מָכַר אֶת הַפִּרְדּוֹת[22], בִּזְמַן[23] שֶׁאֵינָן קְשׁוּרוֹת עִמּוֹ[24]; מָכַר אֶת הַפִּרְדּוֹת - לֹא[25] מָכַר אֶת הַקָּרוֹן. מָכַר אֶת הַצֶּמֶד[26] - לֹא מָכַר[27] אֶת הַבָּקָר; מָכַר אֶת הַבָּקָר - לֹא מָכַר אֶת הַצֶּמֶד, וַאֲפִלּוּ[28] בְּמָקוֹם שֶׁקּוֹרִין מִקְצָתָן[29] לַצֶּמֶד[30] בָּקָר.

20) "מין מן העגלות" (פירוש המשניות). 21) בפירוש המשניות (שם) הביא רבינו שני פירושים, וזה לשונו: "ופרדות עצים הנפרדים ממנו, שמושכות אותו. ויש מפרשים – קיבוץ פרדה. כלומר, הבהמות שמושכות את הקרון". 22) גמרא שם. על רקע של סתירה בין הברייתא והמשנה. 23) בשעת מכירה, ואם קשורות עם הקרון בשעת מכירה – נמכרות הן עמו (מגיד־משנה). ויש אומרים, שכל זה אינו אלא במוכר, אבל במשכיר, שאין דרך לשכור פרדות מאחר וקרון מאחר – נמכרות הן עם הקרון אע"פ שאינן קשורות עמו (נמוקי־יוסף). 24) כנראה, מסתימת הלשון, שאף אם הקרון והפרדות קשורים – אין הקרון נמכר עמהן. וכן הביא הרמ"א (סי' רב סעיף ב) בשם ה'טור'. והטעם, שהפרדות אפשר לרכוב עליהן בלי הקרון, ולא כן בקרון בלי הפרדות, ולפיכך אין הפרדות קשורות כל־כך בקרון כמו שהקרון קשור בהן (סמ"ע, שם ס"ק ז). 25) "העול שבצוארי השוורים, המחבר אותם" (פירוש המשניות). 26) ולא הזכיר את הפרט של "קשורות", ולדעת ר"י בן מיגאש והרמב"ן דין צמד ובקר לענין קשורות, כדין קרון ופרדות (מגיד־משנה). [וכן יש ללמוד מדברי התוספתא (בבא־בתרא תחלת פ"ד): "מכר את הצמד מכר את הבקר, מכר את הבקר לא מכר את הצמד". וזהו בניגוד למשנה: "מכר את הצמד לא מכר את הבקר". ועל־כרחנו שהתוספתא עוסקת באופן שהם קשורים, בדומה לתירוץ הגמרא בענין קרון ופרדות]. אבל דעת הרשב"ם שבצמד ובקר לא קנה אפילו אם הם קשורים, והוכיח כן ממה שאמרו בגמרא (עח:) "תנא, מילי מילי קתני", ואין ללמוד דבר מדבר. והרמ"א (רב סעיף ד) פסק כדעת ר"י בן מיגאש, וראה להלן הלכה ג והערה לא. 27) יוצא מתוך השקלא־וטריא (שם עז:). 28) אבל אם כולם קוראים כך, הם נמכרים יחד (בסוגיא שם). וראה להלן פרק כח הלכה טו והערה קכד. 29) כלומר, לצמד עם בקר ביחד, קוראים "בקר". וזה מוסב על "מכר את הבקר, לא מכר את הצמד" (ועיין סמ"ע שם ס"ק י). 30) הראב"ד ציין כאן את המקור בתוספתא, ואמנם נמצאת הלכה זו שם (בבא־בתרא בתחילת פ"ד), אלא שלשונה קטוע כדלהלן: "מכר את העול, מכר את הפרות, לא מכר את העול". אבל בספר "המקח והממכר" לרב האי, שער כ הביא הלכה זו במלואה, ונראה שמקורו בתוספתא זו. וזה לשונו: "דגרסי' מכר את העול מכר את הפרה, מכר את הפרה לא מכר את העול" (תוספות ראשונים).

ג. הַמּוֹכֵר[31] אֶת הָעֹל[32] - מָכַר אֶת הַפָּרָה[33]; מָכַר אֶת הַפָּרָה - לֹא מָכַר אֶת הָעֹל. מָכַר אֶת הָעֶגְלָה[34] - מָכַר אֶת הַבָּקָר[35]; מָכַר אֶת הַבָּקָר - לֹא מָכַר אֶת הָעֶגְלָה. וְאֵין הַדָּמִים רְאָיָה[36] בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[37].

31) במסכת כלים (פי"ד משנה ד) פירש רבינו, עול של עגלה שהוא "העץ הנמשך בין שתי הבהמות, אשר יוליכו העגלה יקרא עול". וכיוצא בזה צריך לפרש עול של פרה, שהוא העץ ששמים על צוארי הפרה למשוך אותה בו. 32) לכאורה, הצמד זהה עם העול, ויש כאן סתירה להלכה הקודמת, שהמוכר את הצמד לא מכר את הבקר, ורמז על זה המגיד־משנה. וגם עצם הלכה זו תמוה, האיך תימכר הפרה אגב העול ('טור' סימן רב). ואמנם הראב"ד השיג בזה על רבינו, בטענה, ש"אע"פ שהוא כן בתוספתא אין סומכין עליה, שאין הטעם שלה ברור". אבל הסמ"ע (שם ס"ק יא) כתב שכאן בעול, מדובר שהוא קשור עם הפרה, ובאופן זה גם בצמד נמכר הבקר עמו, ראה למעלה שם הערה כה. 33) אף כאן ישנה סתירה למה שכתוב בהלכה הקודמת "המוכר את הקרון לא מכר את הפרדות" (ראה במגיד־משנה וכסף־משנה). ולדעת הסמ"ע (שם ס"ק יא) אף כאן מדובר כשהבקר קשור לעגלה, ובאופן זה גם בקרון ופרדות – קנה הפרדות. 34) כנראה מהראב"ד, שאף כאן המקור הוא התוספתא. וכן ציין ב"באר הגולה" (סימן רב אות י), וכן הוא בספר "המקח והממכר" שם: "דגרסי' כו' מכר את העגלה מכר את הפרה, מכר את הפרה לא מכר את העגלה". אבל לפנינו בתוספתא ליתא. 35) משנה (שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עז:) כחכמים, ולא כרבי יהודה. 36) שאף שנתן הלוקח סכום כסף גדול, המתאים לקנין שני הדברים, ועולה הרבה יותר על ערך האחד, אין זה משמש הוכחה לטיב הקנין, ועיין להלן הלכה ה. ושם כל פרטי הדין ואף הנמקתו. 37) שהלשון המקובלת נוגדת לראיית הדמים.

ד. וְכֵן[38] הַמּוֹכֵר[39] אֶת הַחֲמוֹר - מָכַר[40] אֶת הַמַּרְדַּעַת[41] וְאֶת הָאַכָּף[42], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן עָלָיו[43]; אֲבָל לֹא מָכַר[44] אֶת הַשַּׂק[45] וְלֹא מִרְכֶּבֶת הַנָּשִׁים[46], וַאֲפִלּוּ[47] הָיוּ עָלָיו[48] בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר.

38) מילת ההשוואה שהוסיף רבינו, מכוונת, כנראה, למה שנאמר בהלכה ה, שגם בענינים אלה אין הדמים ראיה. 39) משנה בבא־בתרא עח. בהתאם לפירושו של עולא בגמרא שם. 40) הכלל בזה הוא כדלהלן: כלי הרכיבה הם בכלל מכירת החמור (ואין בזה שום מחלוקת תנאים), שסתם חמור עומד לרכיבה, אבל כלי המשא שלו אינם בכלל (כדעת תנא־קמא של נחום המדי במשנה שם), וכך יוצא מתוך המימרא של עולא. 41) "כעין אוכף (= כר) שמניחים על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם" (רמ"א, רב סעיף ז). 42) כעין "כלי עץ נתון על המרדעת לרכיבה או כדי למנוע חיכוך המשאות" (רמ"א שם). 43) זו היא דעת ר"י בן מיגאש, והוא מוכיח כן מתוך זה שנסתפקו בגמרא, אם פלוגתת התנאים בכלי המשא היא כשאינם עליו, או בעודם עליו. ואילו בכלי רכיבה, שעליהם אמר עולא שלדברי הכל הם מכורים – בהם לא ציין שהמדובר בעודם עליו, הרי שבהם אין הבדל זה קיים. אך ראשונים אחרים סוברים, שדבר זה תלוי בפתרון הבעיא: אם בכלי משא מדובר כשאינם עליו, ברור שכלי רכיבה אף אם אינם עליו – הם בכלל. אבל אם בכלי משא מדובר בעודם עליו, מסתבר שגם בכלי רכיבה לא קנה אלא אם עודן עליו. ומכיון שהבעיא לא נפתרה, אין מוציאין מידי הנתבע, היינו, מידי המוכר. יוצא במסקנא, שכלי משא אינם מכורין אף בעודן עליו, וכלי רכיבה מכורים רק אם עודם עליו (מגיד־משנה). 44) כתנא־קמא ולא כנחום המדי, במשנה שם. 45) העשוי לשים בתוכו משא. 46) שזה גם כן כעין כלי משא, שהאשה אינה רוכבת כגבר, אלא יושבת כמשא. [כן הוא ברשב"ם שם ובסמ"ע (סי' רב ס"ק יב). וראה בפסחים ג. ולהלן פ"ד מהלכות שכירות הלכה ה]. 47) דבר זה הוא, כאמור, בעיא בגמרא שלא נפתרה, ולפיכך פסק שלא קנה, לפי שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכן כתב הרי"ף. 48) בברייתא שם אמרו: "שאם אמר הוא וכל מה שעליה – כולן מכורין", והביאו הרמ"א בסימן רב סעיף ז. ופלא שרבינו השמיטו.

ה. וְאֵין[49] הַדָּמִים רְאָיָה[50]. שֶׁאִם[51] טָעָה[52] בִּכְדֵי שֶׁהַדַּעַת[53] טוֹעָה - יֵשׁ לוֹ[54] אוֹנָאָה[55] אוֹ בִּטּוּל מֶקַח[56], כְּדִין כָּל הַמּוֹכֵר וְלוֹקֵחַ[57]; וְאִם[58] טָעָה בִּכְדֵי שֶׁאֵין[59] הַדַּעַת טוֹעָה - לֹא[60] בָּטַל הַמֶּקַח, שֶׁזֶּה[61] מַתָּנָה[62] נָתַן לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא[63] הַחֲמוֹר[64] בְּלֹא שַׂקִּים[65]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא[66] בָּזֶה אֵין מְבִיאִין בּוֹ רְאָיָה מִן הַדָּמִים.

49) משנה, שם עז: כחכמים ולא כרבי יהודה. 50) היינו, שאם נתן הלוקח דמים, שסכומם עולה על ערך נושא המכירה, אין אומרים שזה ראייה שהתכוון לכלול במכירה זו עוד דברים, כגון אם קנה צמד, ונתן מאה זהובים, אין אומרים: כיון שבעד צמד לבדו לא היה נותן סכום גדול כזה, אלא ודאי התכוון גם לצירוף הבקר (סמ"ע שם ס"ק טו). 51) כלומר, ודינו של העודף כדלהלן. 52) היינו, הטעות היא, שהוסיף דמים יותר מששוה מחיר נושא המכירה. 53) שהטעות אינה מופרזת, רק שאפשר להניח שהלוקח טעה, ונתן יותר מכפי שצריך, מתוך אי־הבנה. 54) אין אנו אומרים שהתוספת בדמים באה לכלול תוספת בחפצים, אלא שהתכוון באמת רק לנושא המכירה, ואשר לעודף דמים שנתן – היה זה מחמת טעות. וזה כלול במסגרת "אונאה", ולכן הדין הוא כמו בכל אונאה. 55) אם ההפרש הוא ב"שתות". 56) אם ההפרש הוא ביותר מ"שתות". 57) ראה למעלה פרק יב. 58) כלשון האחרון בגמרא, וכפי הנמקת הרשב"ם (ד"ה בכדי שהדעת טועה) שהתשובה הראשונה היא דוחק. 59) שההפרש הוא מוגזם, ואין להניח שהיתה כאן טעות, שאין אדם טועה עד כדי כך. 60) אף כאן, אין אנו אומרין, שהתכוון בתוספת דמים זו לתוספת דברים. ולא עוד אלא שכאן אף אין דנים דין אונאה, ואין המוכר יכול לתבוע את העודף, שבו נתאנה. 61) העודף הזה. 62) שמכיון שלא יתכן שאדם טועה בשיעור כזה, אנו אומרים שהתכוון לתת לו את העודף הזה בתורת מתנה. וזה הוא כלל בכל דיני אונאה, שאם האונאה היא מופרזת, בכדי שאין הדעת טועה – אין בה דין אונאה, והיא נחשבת כמתנה. וראה בפ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה י. 63) כלומר, אינו מקבל את דמיו שנתן יותר משויו של נושא המכירה בחזרה, וכן אינו מקבל תוספת דברים על זה שכרגיל. 64) רבינו נותן דוגמא מההלכה האחרונה שעסק בה. 65) היינו, כלי המשא. 66) בכל השטחים, שאפשר היה כאילו להניח, שהדמים ישמשו הוכחה להכליל יותר דברים בנושא המכירה.

ו. הַמּוֹכֵר[67] אֶת הַשִּׁפְחָה - מָכַר כֵּלִים[68] שֶׁעָלֶיהָ, אֲפִלּוּ הֵם מֵאָה; אֲבָל לֹא[69] מָכַר הַשֵּׁירִים[70] וְלֹא הַנִּזְמִים[71] וְלֹא הַטַּבָּעוֹת וְלֹא אֶת הַקַּטְלָאוֹת[72] שֶׁבְּצַוָּארָהּ. וְאִם[73] אָמַר לוֹ 'שִׁפְחָה וְכָל מַה שֶׁעָלֶיהָ' - הֲרֵי כֻּלָּן מְכוּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ כֵּלִים שֶׁל מֵאָה מָנֶה.

67) תוספתא בבא־בתרא פ"ד, והביאה הרי"ף פרק המוכר את הספינה. 68) בגדים. 69) והכלל הוא: מכר את הבגדים ולא את התכשיטים שעליה, כי כל אלו שהוא מונה להלן ושמוציאם מכלל המכירה – אינם מלבושים אלא תכשיטים. 70) אצעדות. 71) טבעות ששמים באף או באוזן (ועיין שבת נט: ורמב"ם פי"ט מהלכות שבת הלכה ז). 72) תכשיט של אשה הנתון בצואר בדוחק, והאשה חונקת עצמה בה כאילו היא קוטלת את עצמה, כדי שתראה בעלת בשר, וכך הם דברי רבינו בפירוש המשניות (פרק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

במה אשה, שבת נז.): "וקטלא – חונקת, והיא חוטין שעורכין בה גרגרי זהב וקושרין אותה על הצואר בדוחק כאדם החונק את עצמו" (וראה בשו"ע חו"מ סימן רכ, סעיף ט). 73) כן בתוספתא שם.

ז. הָאוֹמֵר[74] לַחֲבֵרוֹ: שִׁפְחָה מְעֻבֶּרֶת אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, פָּרָה מְעֻבֶּרֶת אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מָכַר לוֹ אֶת הַוָּלָד[75]. שִׁפְחָה מֻנִיקָה[76] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, פָּרָה מֻנִיקָה[77] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - לֹא מָכַר לוֹ אֶת הַוָּלָד[78]. חֲמוֹרָה[79] מֻנִיקָה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מָכַר לוֹ אֶת הַסִּיָּח[80]; שֶׁאֵין[81] אָדָם קוֹנֶה חֲמוֹרָה לַחֲלָבָהּ[82].

74) תוספתא פ"ד דבבא־בתרא (הוצאת צוקמ. עמ' 3, 403). 75) שהרי אמר לו: "מעוברת". 76) תוספתא שם. 77) משנה בבא־בתרא עח: (לפי פירושו של רב פפא). וכן הוא בתוספתא שם (לפי כ"י ווין ודפוס ראשון – תוספות ראשונים). 78) מפני שיד הלוקח על העליונה, והמוכר יכול לומר שהתכוון במילה "מניקה", שיוכל הלוקח להשתמש בחלב הפרה, ולנצל את השפחה בתור מינקת לבנו של הלוקח, אבל לא התכוון למכור את הוולד של הפרה או של השפחה (סמ"ע שם ס"ק כ). 79) משנה שם, לפי פירושו של רב פפא שם. 80) חמור קטן. ובגמרא (שם) דרשו את המילה מלשון סיחה נאה, שחמור קטן הולך אחרי קריאה אליו, הנאמרת בנחת, ולא כן חמור זקן הזקוק לרסן ולמרדעת (ועיין שם רשב"ם ד"ה שמהלך אחרי סיחה נאה). 81) הוא הטעם שנתן בגמרא. 82) "שידוע שחלב האתון לא יצלח לכל, אם כן לאיזה תועלת אמר חמור מניקה, אלא כדי שימכור הסיח עמה" (רבינו בפירוש המשנה).

ח. הָאוֹמֵר[83] לַחֲבֵרוֹ: רֹאשׁ[84] עֶבֶד זֶה אוֹ רֹאשׁ חֲמוֹר זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - הֲרֵי זֶה מָכַר חֶצְיוֹ[85]. וְכֵן הַדִּין בְּכָל אֵיבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה[86] תְּלוּיָה בּוֹ[87]. אָמַר לוֹ: יַד[88] עֶבֶד זֶה אוֹ יַד חֲמוֹר זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - מְשַׁמְּנִין[89] בֵּינֵיהֶם. וְכֵן הַדִּין בְּכָל אֵיבָר שֶׁאֵין הַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בּוֹ. אָמַר לוֹ: רֹאשׁ פָּרָה זוֹ אֲנִי מוֹכֵר לְךָ - לֹא מָכַר אֶלָּא הָרֹאשׁ בִּלְבַד[90]; שֶׁהֲרֵי[91] רֹאשָׁהּ נִמְכָּרֶת[92] תָּמִיד בַּמִּטְבָּחַיִם[93].

83) ערכין ד: וירושלמי בבא־קמא פ"ה הלכה א. וראה עוד להלן. 84) והוא אבר שהנשמה תלויה בו. ראה להלן. 85) של העבד או של החמור. מאחר שהוא אבר שהחיות תלויה בו, רואים אותו כחצי הגוף. בערכין ד: אמר: "ראש עבד זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש עבד מכור לך, משמנין ביניהם. ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש עבד מכור לך, משמנין ביניהם. ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. ראש חמור מכור לך, משמנין ביניהם". ונראה שרבינו גרס שם: "ראש עבד מכור לך, הוא וחבירו שותפים. יד עבד זה מכור לך, משמנין ביניהם" (לחם־משנה בפ"ה מהלכות ערכין הלכה יז, ועיין ביאור הגר"א סימן רכ, ס"ק טז). וראה להלן שיש סמך לנוסחא זו בירושלמי. 86) החיות. 87) הרי זה מכר חציו. כן מפרש בירושלמי (בבא־קמא פ"ה הלכה א) "רגלה מכורה לך, מכר חציה". וחסרון רגל בבהמה עושה אותה טריפה, אם נחתכה מן הארכובה ולמעלה (פ"ח מהלכות שחיטה הלכה יא). וראה בתמורה יא. שדבר שעושה אותה טריפה, הוא אבר שהנשמה תלויה בו (אור שמח). ועיין בראב"ד ובמגיד־משנה. 88) והוא אבר שאין הנשמה תלויה בו, ודין זה לא הוזכר לא בברייתא בערכין שם ולא בירושלמי שם, אבל יש ללמדו ממה שהזכירו שם ראש ורגל, מכלל שאם מכר אבר שאין הנשמה תלויה בו – לא מכר חציו. ולדעת הלחם־משנה (בהלכות ערכין שם) גרס רבינו כן בערכין שם. 89) "לשון שומא. כלומר, שישומו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי, ולפי שוויו יטול" (סימן רכ, סעיף יב) וראה למעלה פרק כא הלכה כב. 90) ברייתא שם. 91) כדברי רב פפא, בגמרא שם. 92) שרגילים למכור את הראש של פרה לחוד, מכיון שהוא ראוי לאכילה, אבל ראש העבד או ראש החמור, שאינם לאכילה, אין דרך למכרם לחוד, וכוונתו היתה למכור חציים. 93) מקום ששוחטים הבהמות.

ט. מָכַר אֶת הָרֹאשׁ[94] בְּבְהֵמָה גַּסָּה[95] - לֹא[96] מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם; מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם - לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקָּנֶה[97] - לֹא מָכַר אֶת הַכָּבֵד; מָכַר אֶת הַכָּבֵד - לֹא מָכַר אֶת הַקָּנֶה. אֲבָל בִּבְהֵמָה דַּקָּה: מָכַר אֶת הָרֹאשׁ - מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם; מָכַר אֶת הָרַגְלַיִם - לֹא מָכַר אֶת הָרֹאשׁ. מָכַר אֶת הַקָּנֶה - מָכַר אֶת הַכָּבֵד; מָכַר אֶת הַכָּבֵד - לֹא מָכַר אֶת הַקָּנֶה.

94) משנה בבא־בתרא פג: 95) בקר (פירוש המשניות, שם). 96) כך היו, כנראה, שימושי הלשון המקובלים באותה התקופה. 97) הריאה, ונקראת על שם הקנה שלה (רשב"ם), כלומר, הקנה בצירוף הריאה. וב'תוספות' (שם ד"ה מכר) הוסיפו גם לב.

י. הַמּוֹכֵר[98] אֶת הַבּוֹר[99] - לֹא מָכַר אֶת מֵימָיו[100]. מָכַר אֶת הָאַשְׁפָּה[101] - מָכַר אֶת זִבְלָהּ[102]. מָכַר כַּוֶּרֶת[103] - מָכַר דְּבוֹרִים. מָכַר שׁוֹבָךְ[104] - מָכַר אֶת הַיּוֹנִים.

98) כתנא־קמא בברייתא (ב"ב עט:) ולא כרבי נתן (שם). 99) שמכונסים בו מים לשתייה. 100) במשנה (שם עח:) נאמר שהמוכר בו מכר את מימיו. אך בגמרא (שם עט:) אמרו שמשנה זו היא דעת יחיד, הוא רבי נתן. וכן פסק הרי"ף שאין הלכה כמשנה. ואע"פ שכלל בידינו: "סתם במשנה, ומחלוקת בברייתא, הלכה כמשנה" – כיון שאמרו בגמרא שהמשנה היא יחידאה, אין הלכה כמותה (כסף־משנה). ויש פוסקים הלכה כמשנה (רשב"ם). 101) מקום מיוחד, שמחזיקין בו זבל. 102) שבטל אגב האשפה. 103) מקום שמגדלים בו דבורים. 104) מקום שמחזיקים בו יונים.

יא. אַל[105] יָלוּז[106] מֵעֵינֶיךָ הָעִקָּר הַגָּדוֹל בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁהוּא מִנְהַג הַמְּדִינָה[107] וְהַשֵּׁמוֹת[108] הַיְדוּעִים בְּיִחוּד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְכָל דָּבָר וְדָבָר. וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין מִנְהָג וְלֹא שֵׁם שֶׁהַכֹּל אוֹמְרִים לוֹ בִּיחוּד וְלֹא שִׁתּוּף[109] - הוֹלְכִין אַחַר אֵלּוּ הַכְּלָלוֹת שֶׁבֵּאַרְנוּ[110].

105) חזרה על הסיכום, שנאמר בסוף הפרק הקודם, וכן נמצא גם במקומות אחרים. וריבוי החזרות נראה מוזר קצת. 106) יסור, מלשון הכתוב (משלי ג, כא): "בני אל ילוזו מעיניך". 107) העיקר הזה, תכנו הוא: מנהג המדינה. שבכל עניני מקח וממכר – הולכים לפי הנוהג המקומי. 108) שבכל דיון על קביעת נושאי המכירה, קובעים השמות, שהנוהג הוא לתת במקום המכר לנושאים אלו. 109) היינו, ששם זה מיוחד רק לנושא זה, ואיננו שם שיתופי לנושאים הרבה. 110) פרק כו הלכה ח.

~ יום שני כ"ב כסלו ~

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו משפטי הקרקע אי זה דבר נמדד עימו וכן כל המשפטים התלויים בעניין המדידה והשיעור כשהזכירו הלוקח או המוכר (מודה) [מידה], וכל הנמשך אחר זה.

א. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ[2]: בֵּית כּוֹר[3] עָפָר[4] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, וְהָיוּ בְּתוֹךְ הַשָּׂדוֹת גֵּאָיוֹת קְטַנִּים[5] עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים[6], אַף עַל פִּי[7] שֶׁאֵין בָּהֶן מַיִם[8], אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵין נִמְדָּדִין[9] בִּכְלַל הַבַּיִת כּוֹר; שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה לִתֵּן מְעוֹתָיו בְּמָקוֹם אֶחָד, וְנִרְאִין כִּשְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת[10]. וְלוֹקֵחַ אֵלּוּ הַגֵּאָיוֹת וְהַסְּלָעִים בִּכְלַל הַבַּיִת כּוֹר בְּלֹא דָמִים[11]. הָיוּ[12] פָּחוֹת מִכָּאן - נִמְדָּדִין עִמָּהּ[13].

2) משנה בבבא בתרא קב: 3) שטח שראוי לזרוע בו שלושים סאה. והנה, מידת סאה על סאה, היא חמישים על חמישים (=אלפיים וחמש מאות בסך הכל), ואם כן כור, שהוא שלושים סאה הוא שבעים וחמש אלף אמה. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 4) היינו, שהוא ראוי לזריעה, ויש דין ודברים בין הרשב"ם ותוספות (שם) אם זה פרט הכרחי בקביעת הלכה זו, שאם אמר בית כור סתם, לדעת הרשב"ם, שמא התכוון הלוקח לשימוש בקרקע זו לצרכים אחרים ולא לזריעה, שאז מצב השדה המתואר לקמן אינו מפריע לתכניתו, וידו על התחתונה. 5) תרגום עברי למלה ארמית "נקעים" שבמשנה. 6) לדעת רשב"ם (דיבור המתחיל אין נמדדין עמה) המדובר כשרחבם ארבעה טפחים, שאז הם מהווים רשות נפרדת בדיני שבת. ראה בפרק י"ד מהלכות שבת הלכה א. 7) מסקנת הגמרא (שם קג.). 8) והרי אפשר לזרוע בהם. 9) לא מצטרפים, גאיות או סלעים אלו, למידת השטח, שנקבע בין הצדדים במכר. 10) שהרי גאיות וסלעים אלו הם רשות בפני עצמם. 11) ייתכן כי למד זאת רבינו מלשון המשנה "אינן נמדדין עימה" – אינן נמדדין עם השדה, אבל נכללים בה ונמכרים איתה. וסובר רבינו כי הם דומים לכל הנמכרים בכלל שדה, בית, עיר ומרחץ (למעלה פרק כה ופרק כו).

והמגיד משנה הביא דברי ר"י בן מיגאש שהפודה שדה מהקדש לוקח הסלעים והגאיות בלי פדיון והוא הדין לקונה שדה, שהם שלו בלא דמים. 12) משנה שם. 13) שאינם רשות בפני עצמם.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[14]? כְּשֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן[15] אֶלָּא בֵּית אַרְבָּעָה קַבִּין[16], וְהָיוּ[17] הָאַרְבָּעָה קַבִּין מֻבְלָעִין בְּתוֹךְ חֲמִשָּׁה[18] קַבִּין[19], וּמֻבְלָעִין בְּתוֹךְ רֻבָּהּ[20] שֶׁל שָׂדֶה; אֲבָל הָיְתָה יָתֵר עַל אַרְבָּעָה קַבִּין, אוֹ שֶׁהָיוּ מְפֻזָּרִין הַרְבֵּה[21], אוֹ אֵינָן מֻבְלָעִין[22], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה - אֵינָן נִמְדָּדִין עִמָּהּ. הָיוּ נִבְלָעִין רֻבָּן[23] בְּמִעוּטָהּ[24] אוֹ מְעוּטָן[25] בְּרֻבָּהּ, אוֹ שֶׁהָיוּ מֻחְלָקִין[26] כְּמוֹ חוּט[27] שָׁוֶה אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל[28] אוֹ כְּמוֹ מְשֻׁלָּשׁ[29], אוֹ שֶׁהָיוּ בַּצְּדָדִין[30], אוֹ שֶׁהָיוּ דֶּרֶךְ עֲקַלָּתוֹן[31] - כָּל אֵלּוּ סָפֵק[32], וְהַמּוֹצִיא[33] מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְכֵן[34] אִם הָיוּ[35] עָפָר מִלְּמַעְלָה[36] וְסֶלַע מִלְּמַטָּה, אוֹ[37] סֶלַע מִלְּמַעְלָה וְעָפָר מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[38].

14) שגאיות וסלעים פחותים מעשרה טפחים – נמדדים עם השדה. מימרא של רבי יצחק שם קג. 15) בכל הגאיות או הסלעים יחד. 16) היינו, לכור, ולפי ערך זה למידות־שטח אחרות (רשב"ם דיבור המתחיל טרשין, וסמ"ע שם סעיף קטן ח) – היינו חלק אחד מארבעים וחמישה, שהרי הכור הוא מאה ושמונים קבים – שאין אדם מוותר על יותר מזה. 17) הסתייגות, שהוסיף רב עוקבא בר חמא (שם). 18) לפני הכסף־משנה הייתה הגירסה: "עשרת" וכן הוא בדפוס רומי. 19) ולא בפחות מזה, שאז נחשב כסלע יחידי (להלן הלכה ג). ולא ביותר מזה, שנמצא מקלקל לו את כל השדה (סמ"ע שם סעיף קטן יב). 20) מימרא של רב חייא בר אבא בשם רבי יוחנן, שם. וכפי נוסחת כתב יד מינכן שם: "אמר רב חייא בר אבא" (ולא "רב חייא בר אבא אמר", כלפנינו) ולפי זה לא בא רב חייא בר אבא לחלוק אלא להוסיף. וכן גירסת הרי"ף והרא"ש. וצריך שיהיו רצועה צרה וארוכה המובלעת ברובה של שדה, דהיינו, שישה עשר סאה לבית כור, כשאין בה אלא ארבעה קבים, ועוד קב אחד בר זריעה ביניהם, ביחד חמישה קבים, ראה בסמ"ע שם סעיף קטן י. 21) יותר מחמישה קבים. 22) לא בחמישה קבים אלא בפחות מזה, ולא ברובה של שדה. 23) בעייה בגמרא (שם קג.). 24) היינו, שרוב השטח של ארבעת קבים אלו מפוזר בתוך מיעוט של השדה ורק חלק קטן ממנו מפוזר בתוך הרוב, כגון, שהייתה הרצועה רחבה במיעוט של השדה וצרה ברוב השדה. והשאלה אם זה נחשב כמפוזר בתוך רוב השדה, אחרי שכללות השטח נמצאת בו, או מכיוון שרוב השטח הוא רק במיעוטו של השדה הרי זה כאילו לא נתמלא התנאי של מובלעין בתוך רובה של השדה. 25) כן הוא בדפוס רומי ובכתב יד תימן. אבל המגיד משנה כתב שהנוסחה המדוייקת היא "ומיעוטן" וכן כתב רשב"ם שם: "והכי גרסינן רובן במיעוטה ומיעוטן ברובה, מהו "תיקו". וחדא בעייא היא. 26) שורה של בעיות בגמרא (שם קג.־ קג:).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וענין הבעייה, שאם הסלעים יש להם צורות אלו זה מכביד להעביר את המחרשה בשטח שביניהם, ומפסיד, על כן, את השימוש אף ביתר השדה. 27) בגמרא: "כשורה". 28) בגמרא "כשיר". 29) מלה זו אינה בגירסתנו בגמרא, אבל כגירסת רב האי שם: "כחצובה" (מגיד־משנה), והיינו, שלוש רגלים. 30) בגמרא שם: "איצטדין", והיינו, שקרניים יוצאים מהסלעים לצדדים אחרים של השדה. 31) הסלעים מפוזרים בצורה של קו מעוקם. 32) שכל הבעיות האלו לא נפתרו בגמרא. 33) נאמר על כל אחד מהצדדים כמו שמפרש הטור (ריח). שאם הלוקח לא שילם עדיין, אין המוכר יכול להוציא ממנו את כסף התמורה, ואם הלוקח כבר שילם מוכרח הוא לקבל את הקרקע כמו שהיא. 34) אף היא בעייה בגמרא (שם קג:), שהובאה בשם רב אשי (אחרי שהובאה שם הברייתא בעניין סלע יחידי, ושלכן פירשוה הרשב"ם ור"י מיגאש שהיא מוסבת על הברייתא הנ"ל). 35) היינו, סלעים גבוהים עשרה. 36) כלומר, ואפשר במידת מה לזרוע בעפר זה, אם כי היניקה מופרעת על ידי הסלע שתחתיו (סמ"ע שם, סעיף קטן כ), וזרעים מסויימים אפשר לזרוע בעפר זה (ר"ן). 37) מפני שאם הסלע הוא רק למעלה, אפשר בנקל לעקור אותו ולזרוע בעפר שתחתיו (סמ"ע שם, סעיף קטן כא). 38) אף זו היא בעייה שלא נפתרה (שם).

ג. הָיָה[39] בָּהּ סֶלַע יְחִידִי, אֲפִלּוּ בֵּית רֹבַע[40] לְכוֹר - אֵין נִמְדָּד עִמָּהּ. וְאִם הָיָה[41] סָמוּךְ לַמֶּצֶר[42], אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא[43] - אֵין זֶה נִמְדָּד עִמָּהּ[44]. הִפְסִיק[45] עָפָר בֵּין סֶלַע לַמֶּצֶר[46] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[47].

39) ברייתא שם. 40) לפי גירסת רב האי ורבינו תם, ולפנינו בגמרא: "אפילו כל שהוא". והמדובר בסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים, שנמדדים עימה אם אינם אלא ארבעה קבים, ועל זה אמר שאם הייתה אבן גדולה אחת – אפילו אינה אלא כשיעור בית רובע הקב לכור – אינה נמדדת עימה (רשב"א – מגיד משנה). 41) שם. 42) ליד גבול השדה. 43) אפילו רק אבן קטנה אחת. 44) שרק הסלעים שבתוך השדה בטלים לגבי השדה, אבל אלה הנמצאים בסופה, קרוב לגבול, אינם בטלים לגבה. 45) שם, בעייה של רב פפא. 46) אם נשאר שטח קטן של עפר בין הסלע לגבול, שאז היא בעייה (שם), אם סלע זה נחשב עוד לקרוב למיצר, או לא. 47) הבעייה לא נפתרה בגמרא.

ד. אָמַר[48] לוֹ: כְּבֵית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, אֲפִלּוּ הָיוּ בָּהּ גֵּאָיוֹת עֲמֻקּוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, אוֹ סְלָעִים גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי אֵלּוּ נִמְדָּדִין עִמָּהּ[49].

48) משנה שם קב: 49) מפני שלא אמר לו "בית כור עפר", אלא "כבית כור עפר" – "משמע כמות שהוא בין סלעים בין עפר [ובין גאיות] – כבית כור עפר ולא בית כור עפר ממש" (רשב"ם שם דיבור המתחיל כבית כור, ומגיד משנה). ומכיוון שלא חילק רבינו כאן בין אם יש בהם ארבעת קבים או יותר מזה, כמו שחילק בהלכה ב – נראה שאין חילוק בזה מאחר שאמר "כבית כור עפר". ומה שאמר רבי יצחק (שם קג.) "טרשים שאמרו בית ארבעת קבין" זה מוסב רק על הרישא של המשנה כשאמר "בית כור עפר", וכן נראה מזה שמימרא זו של רבי יצחק נקבעה אחרי הפיסקא של המשנה "פחות מכאן נמדדין עימה", שהיא מהרישא של המשנה. ודעת רשב"ם שמימרת רבי יצחק מוסבת גם על הסיפא של "כבית כור" – וזה מתאים לנוסחת ספרים אחרים שלא גרסו שם את הפיסקא מהמשנה.

ה. הָאוֹמֵר[50] לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לָךְ, מִדָּה בְּחֶבֶל[51], אִם פִּחֵת כָּל שֶׁהוּא - מְנַכֶּה[52] לוֹ מִן הַדָּמִים[53]; וְאִם הוֹתִיר[54] כָּל שֶׁהוּא - יַחֲזִיר לוֹ[55].

50) משנה שם קג: 51) "כלומר, בצמצום – כמו שמודדים במידת החבל לא פחות ולא יותר" (רשב"ם שם). ורבינו בפירוש המשניות כתב: "ומידה בחבל מורה על הקפדה על מדידת אותה קרקע". שמעלה לכתחילה את ההנחה משיעור הבית כור. 52) בערך הפחת. 53) אף על פי שאין אונאה בקרקעות (למעלה פרק י"ג הלכה ח) – זו אינה אונאה, אלא טעות, וטעות לעולם חוזרת, בהתאם לכלל הידוע של רבא: "כל דבר שבמידה ושבמשקל ושבמניין, אפילו פחות מכדי אונאה חוזר (בבא בתרא צ.). וראה למעלה פרק ט"ו הלכה ב, שדעת רבינו שבמקרה זה "נקנה המקח ומחזיר את הטעות". וראה במגיד משנה. 54) שיש יותר מבית כור. 55) למוכר.

ו. אָמַר[56]: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לָךְ[57] - הֲרֵי[58] זֶה כְּמִי שֶׁפֵּרֵשׁ וְאָמַר[59]: בֵּית כּוֹר עָפָר, בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר[60]. וְאִם פִּחֵת מִן הַמִּדָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים, שֶׁהוּא רֹבַע[61] לְכָל סְאָה[62], אוֹ הוֹתִיר כָּךְ רֹבַע לְכָל סְאָה - הִגִּיעוּ[63]. יָתֵר עַל כֵּן - יַחְשֹׁב עִמּוֹ עַל כָּל הָרְבָעִים כֻּלָּן[64] שֶׁחָסְרוּ אוֹ הוֹסִיפוּ; וְכֹל שֶׁהוֹסִיף עַל בֵּית כּוֹר - יְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים, וְכֹל שֶׁהוֹסִיף עַל בֵּית כּוֹר - יַחֲזִיר לוֹ.

56) משנה שם קג: וגמרא שם קד. 57) ולא הוסיף בדבריו, לא "מידה בחבל" ולא "בין חסר ובין יתר", וזהו "בית כור סתם", המהווה בעייה בגמרא, אם דינו כראשון או כשני. 58) מסקנת הגמרא (שם קד.). 59) זה הובא במשנה שם. 60) היינו, בערך בית כור, ובלשונו של רבינו בפירוש המשניות: "שנתפייסו שניהם בקרוב המידה". ולפיכך אין הקפדה אם קצת פחות או יותר, אבל לא במידה מופרזת, שהרי סוף סוף הזכיר "בית כור". 61) רבע הקב. 62) היא שישה קבים, ורבע הקב הוא אחד מארבעה ועשרים בסאה. ובבית כור, זהו שלושים רבעי הקב שהם שבעה קבים ומחצית הקב. 63) קיבל מה שקיבל, היינו, שהמקח קיים כמו שהוא, ואין אחד יכול לתבוע מהשני, לא את הפחת ולא את היתרון. 64) היינו, שאם יש חיסרון או יתרון יותר על המידה הראוייה, חייבים לעשות חשבון לא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רק במה שיותר על המידה, אלא על כל מה שחסר או יתר (גמרא שם קד:).

ז. וּמַה הוּא מַחֲזִיר לוֹ[65]? אִם הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת פְּחוּתָה מִתִּשְׁעָה קַבִּין[66] - מַחֲזִיר לוֹ דָּמִים כִּשְׁעַת הַמְּכִירָה[67], לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמּוֹכֵר[68]; וְאִם הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת סְמוּכָה לְשָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁל מוֹכֵר - מַחֲזִיר לוֹ אוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת קַרְקַע; שֶׁהֲרֵי סוֹמֵךְ אוֹתָהּ לִשְׁאָר שְׂדוֹתָיו וְאֵינוֹ מַפְסִיד כְּלוּם. הָיְתָה הַתּוֹסֶפֶת יְתֵרָה עַל תִּשְׁעָה קַבִּין[69] - נוֹתְנִין[70] רֹבַע לְכָל סְאָה וּסְאָה, וְהַנִּשְׁאָר[71] יָתֵר עַל הָרְבָעִים, אִם יֵשׁ בּוֹ תִּשְׁעָה קַבִּין - נוֹתֵן לוֹ כָּל הָרְבָעִים כֻּלָּן עִם הַיָּתֵר מִן הַקַּרְקַע, וְנוֹתְנוֹ לוֹ[72] כָּשָׁעָה שֶׁלְּקָחָהּ מִמֶּנּוּ[73].

65) הלוקח למוכר, במקרה שיש יתרון על המידה, האם בדמים או בקרקע? (משנה קג:). 66) מידת שטח קרקעי הראוייה להיקרא: "שדה" (בבא בתרא יא.). 67) היינו, אם הייתה בזול בשעת המכירה והוקרה אחר כך – נותן לו לפי הזול (ראה להלן בתחילת הלכה ח). ומקור הדברים שם קד. ולא ייפו כוחו של מוכר, להכריח את הלוקח שיקנה ביוקר, שהרי הלוקח אומר לו: אני איני רוצה לקנות קרקע שלך, ואם אתה רוצה להכריחני לפי תקנת חכמים, תן לי אותה בשער הזול (ר"י בן מיגאש)) ומה שאמר רבינו "לייפות כוח המוכר" – אינו אלא לומר שאם רצה, לוקח הקרקע כדלהלן. 68) שאם רצה – מחזיר לו הלוקח את הקרקע, כי בעצם היה צריך לקבל את הקרקע שלו בחזרה, אלא שייפו חכמים את כוחו לקבל דמים, כיוון שהיתרון הוא פחות מלהיות שדה, והוא נטול ערך בשבילו. 69) שאז היא ראוייה להיקרא שדה (שם יא.), ואין המוכר מפסיד כלום, אם הוא מקבל את הקרקע שלו בחזרה. 70) אין נותנים ללוקח, אלא מחשבין ומנכים מן התוספת את החלק שהיה ראוי להיות שייך ללוקח, ורק את היתר מצרפים לתשעה קבים. 71) מקור דברי רבינו שם קד: "ואי איכא מילתא יתירא לתשעת קבין הדרי" וכפירוש ה"יש מפרשים" שברשב"ם: "שצריך ט' קבין יותר לבד כל הרבעים כולם". אבל הדברים צריכים עיון שהרי כל דבר ראוי למוכר – כשיש שדה בת תשעה קבין ביחד עם הרבעים – למה לא יתן לו הלוקח קרקע ולמה נכריח את הלוקח לתת לו דמים עד שיהיו תשעה קבין חוץ מהרבעים (מגיד משנה). 72) בכתב יד תימן: "ונותנה לו". [כלומר, אם המוכר משאירה ביד הלוקח, וראה להלן]. 73) כלומר, כשער הזול (כדלהלן תחילת הלכה ח). [וקל וחומר הוא ממה שאמרו למעלה בפחות מתשעה קבין שהלוקח מחזיר הדמים, לפי תקנת חכמים שתיקנו לטובת המוכר, ואף על פי כן לא כפו את הלוקח לקנות כשער של עכשיו אלא כשער הזול – ביותר מתשעה קבין שלא תיקנו חכמים שיחזיר הלוקח הדמים, אלא הלוקח מכריח את המוכר לקבל בחזרה את הקרקע – על אחת כמה וכמה שאין המוכר יכול להכריח את הלוקח לקנותה כשער היוקר].

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[74]? כְּשֶׁהִיא בְּזוֹל בִּשְׁעַת מִמְּכָר וְהוֹקִירָה בִּשְׁעַת הַחְזָרַת הַיָּתֵר[75]; אֲבָל אִם הָיְתָה בְּיֹקֶר וְהוּזְלָה[76] - אוֹמְרִין לַלּוֹקֵחַ: אִם רָצִיתָ לִתֵּן לוֹ דְּמֵי הַתּוֹסֶפֶת כֻּלָּהּ[77] - תֵּן לוֹ דָּמִים כְּפִי הַמִּמְכָּר[78], וְאִם רָצִיתָ לִתֵּן לוֹ קַרְקַע - תֵּן לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁוָה עַכְשָׁו[79].

74) שייפו חכמים כוחו של לוקח שמחזיר לו דמים כשער הזול. בין בתשעה קבין ובין בפחות, כנ"ל. 75) והמוכר רוצה להכריח את הלוקח לקבלה כשער היוקר. בבא בתרא שם: "כשהוא נותן לו (=מוכר ללוקח) נותן לו כשער שלקח ממנו – דהווה זולא מעיקרא ויקרא לה השתא". 76) והלוקח רוצה להכריח את המוכר למכרה לו בזול. 77) בין אם הייתה התוספת תשעה קבין שצריך להחזירה למוכר ובין אם הייתה פחות מזה שאם רצה המוכר מקבל דמיה, כדלעיל. 78) ואינך יכול להכריח את המוכר למכרה לך כשער הזול של עכשיו. 79) כלומר, אין המוכר יכול לסרב לקבל את הקרקע שלו בחזרה אף על פי שהוזלה בהיותה בידי הלוקח.

ט. וְדִין חֲצִי קַב בְּגִנָּה - כְּדִין תִּשְׁעָה קַבִּין בְּשָׂדֶה: שֶׁאִם הוֹתִיר בְּגִנָּה פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב עַל הָרְבָעִים - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ אֶלָּא דָּמִים[80]; הוֹתִיר חֲצִי קַב[81] - מַחֲזִיר לוֹ אֶת כָּל הָרְבָעִים עִם הַיָּתֵר בְּדָמִים[82] אוֹ קַרְקַע כִּשְׁעַת הַזּוֹל שֶׁל עֵת הַחֲזָרָה[83].

80) ואינו יכול להכריחו לקבל הקרקע. אבל משלם לו כשער הזול של שעת המכירה, כנ"ל בהלכה ז. 81) חוץ מהרבעים, כנ"ל. 82) ואם הייתה ביוקר והוזלה, מקבלה הלוקח ביוקר, ואינו יכול להכריח את המוכר למכרה לו בזול, כנ"ל הלכה ח. 83) ואין המוכר יכול לסרב לקבלה, לאחר שהוזלה ביד הלוקח, כנ"ל בהלכה ח.

י. מָכַר שָׂדֶה[84] וְנַעֲשֵׂית גִּנָּה[85] בְּיַד לוֹקֵחַ, אוֹ גִּנָּה וְנַעֲשֵׂית שָׂדֶה[86] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[87] אִם מְחַשֵּׁב לוֹ כַּדִּין שֶׁהָיְתָה בְּעֵת הַמֶּכֶר אוֹ כַּדִּין שֶׁהוּא עַתָּה[88].

84) שאם אין בה תשעה קבין מחזיר לו הלוקח דמים. 85) כגון, שנתגלו בה מים. וכפי שהיא עתה, אין לכוף את הלוקח להחזיר לו דמים, כיוון שיש בה חצי קב. 86) כגון, שייבש בו המעיין. 87) שהבעייה שם לא נפתרה. 88) ולא פירש רבינו מהו דינו של ספק זה. ונראה שאין כופין את הלוקח, שהמוציא מחבירו עליו הראייה. ועיין במגיד משנה.

יא. הָאוֹמֵר[89] לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר עָפָר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, מִדָּה בְּחֶבֶל[90], בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר[91], אוֹ[92] שֶׁאָמַר: בֵּית כּוֹר אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, בֵּין חָסֵר בֵּין יָתֵר, מִדָּה בְּחֶבֶל - הַלֵּךְ[93] אַחַר הַפְּחוּת שֶׁבַּלְּשׁוֹנוֹת[94], וְאֵין לוֹ אֶלָּא כַּדִּין[95], אִם חָסֵר אִם יָתֵר.

89) כחכמים בגמרא שם קה. 90) שלפי זה מנכה או מחזיר אפילו כל שהוא (למעלה הלכה ה). 91) שלפי זה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אם חסר או יתר אחד מעשרים וארבעה הרי זו מחילה (למעלה הלכה ו), והרי סתירה בדבריו. 92) כלומר, שאין הפרש איזו לשון נאמרה בראשונה ואיזו באחרונה, בניגוד לשיטת בן ננס שהולכים אחרי הלשון האחרונה. 93) לשון הגמרא, שם קה. והטעם, שספק לנו איזו לשון היא עיקר, ולפיכך הולכין אחרי הפחות שבלשונות. 94) בפירוש המשנה שם כתב רבינו: "ואין הלכה כבן ננס, אבל יקח הלוקח וכו' הפחות שבשעורין, וזהו שאמר וכו' הפחות שבלשונות". הרי דעתו כדעת רשב"ם. ראה להלן. 95) "כלומר: כדין המוציא מחבירו, שעליו הראייה" (ב"ח סימן ריח). ודעת רשב"ם שהלוקח הוא המוציא מחבירו לפי שהמוכר יש לו "חזקת מרא קמא" וכדעת רב נחמן בבבא מציעא קב: וראה בפרק ז מהלכות שכירות הלכה ב. וכן מפורש בדברי רבינו בפירוש המשניות. ראה למעלה.

יב. מָכַר לוֹ בֵּית כּוֹר, וְאָמַר לוֹ: בַּסִּימָנִין וּבַמְּצָרִים[96], פִּחֵת שְׁתּוּת אוֹ הוֹתִיר שְׁתּוּת - הִגִּיעוֹ[97]; פִּחֵת יָתֵר עַל שְׁתּוּת - יְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים; הוֹסִיף[98] לוֹ יָתֵר עַל שְׁתּוּת - יִתֵּן לוֹ דָּמִים אוֹ קַרְקַע, הַכֹּל לְפִי הַשִּׁיּוּר. אִם הִנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה פָּחוֹת מִתִּשְׁעָה קַבִּין, וּבִגְנָבָה פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב, וְלֹא הָיָה סָמוּךְ לִשְׂדֵה הַמּוֹכֵר - מַחֲזִיר לוֹ הַדָּמִים[99].

96) גבולות, שהגדיר לו את הסימנים והגבולות של הקרקע העומדת למכירה. 97) כלומר, הרי זו מחילה, שאין הלוקח יכול לתבוע ניכוי אם חסר, ולא המוכר לתבוע חזרה אם יתר. ואף על פי שאם אמר לו "בית כור" סתם, או אמר לו "בית כור הן חסר הן יתר" אין שם מחילה אלא אם פיחת או הותיר חלק אחד מעשרים וארבעה (למעלה הלכה ו) — כאן שסימן לו המצרים, הרי זה כאומר לו "שדה מכורה לך, בין שהיא גדולה, בין שהיא קטנה" ומה שאמר לו בתחילת דבריו "בית כור" מועיל שאם פיחת או הותיר יותר משתות שאין זו מחילה (רשב"ם שם). 98) מסקנת הרמב"ם עצמו, המשווה דין זה עם אלו הקודמים, וכנראה אף לעניין זה, שאם יש יותר משתות שחייב להחזיר אף את השתות, וכן בחיסרון, שלכל עניין הם שווים (כסף משנה, והמגיד משנה העלה את הדבר בצריך־עיון). 99) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ז־ט.

יג. הַמּוֹכֵר לַחֲבֵרוֹ שָׂדֶה שֶׁהַלּוֹקֵחַ יוֹדֵעַ אוֹתָהּ וְאֶת מְצָרֶיהָ וּכְבָר הִרְגַּל בָּהּ, אֲפִלּוּ אָמַר לוֹ "יֵשׁ בְּמִשִּׁיחָתָהּ[100] מָאתַיִם"[101], וְנִמְצֵאת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים - הִגִּיעַתּוּ, שֶׁהֲרֵי יְדָעָהּ וְקִבֵּל עָלָיו. וְזֶה שֶׁהִזְכִּיר לוֹ הַחֶשְׁבּוֹן - כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא יָפֶה כְּמוֹ שָׂדֶה אַחֶרֶת שֶׁיֵּשׁ בְּמִשִּׁיחָתָהּ מָאתַיִם[102].

100) במידתה. 101) בגמרא יש: "עשרים, וחמש עשרה" במקום "מאתיים, ומאה וחמישים" אבל היחס הוא זהותי, והיינו, שההפרש הוא ברבע. וכתב המגיד משנה שיש אומרים שאף עד למחצית קיים המקח. 102) ולהשביח מקחו התכוון, אף על פי שלאמיתו של דבר אינה שווה כן (רשב"ם. וכן נראה מדברי רבינו — ב"ח שם).

יד. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: בֵּית כּוֹר פְּלוֹנִי[103] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּמִשִּׁיחָתוֹ אֶלָּא לֶתֶךְ[104] - הִגִּיעוֹ; שֶׁלֹּא מָכַר לוֹ אֶלָּא מָקוֹם הַנִּקְרָא בֵּית כּוֹר. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הַמּוֹכֵר[105] לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהוּא נִקְרָא בֵּית כּוֹר. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: כֶּרֶם שֶׁלִּי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[106] אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גְּפָנִים[107] - הִגִּיעוֹ; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין אוֹתוֹ כֶּרֶם. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: פַּרְדֵּס זֶה אֲנִי מוֹכֵר לְךָ, אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ רִמּוֹנִים[108] - הִגִּיעוֹ; וְהוּא שֶׁיִּקָּרֵא פַּרְדֵּס. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן.

103) כן כתב הראב"ד (בשיטה מקובצת שם): "האומר לחבירו בית כור זה אני מוכר לך — זה וזה גרסינן". ומשמע דווקא אם אומר "זה" או "פלוני", אבל אם אמר לו בית כור סתם, צריך לתת לו בית כור שלם (קצות החושן, סימן ריח סעיף קטן א). 104) חצי כור. 105) בברייתא שם נאמר: "והוא שנקרא בית כור", ומזה נראה שהמוכר צריך להוכיח שזה נקרא כך. וכן כתב רבינו למעלה פרק כא הלכה כא, עיין שם. 106) ביטוי זה — כביטוי "בית כור פלוני", ראה למעלה. 107) שזה הנותן את השם "כרם". 108) כמו שנאמר (שיר השירים ד, יג): "שלחיך פרדס רימונים" (שיטה מקובצת בשם הרב יהונתן). וראה למעלה פרק כד הלכה יד.

טו. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם מִנְהָג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִנְהָג - הַלֵּךְ אַחַר הַמִּנְהָג, וְאַחַר לְשׁוֹן רֹב אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם[109] הַיְּדוּעִים לָהֶן.

109) אף על פי שאין הולכים בממון אחר הרוב (למעלה פרק כו הלכה ה) — בעניין הלשון, הכל מודים שהולכים אחר הרוב, שהוא קובע הלשון לכל העולם, וגם המיעוט יודע שזוהי הלשון המקובלת, וראה למעלה פרק כז הלכה ב (אבן האזל).

פֶּרֶק תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבארו בו דיני החרש והשוטה והקטן והשיכור וכל פרטיהן במקח וממכר.

א. שְׁלֹשָׁה אֵין[2] מֶקָּחָן[3] מֶקָּח וְאֵין מִמְכָּרָן[4] מִמְכָּר[5], דִּין תּוֹרָה: הַחֵרֵשׁ, הַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן. אֲבָל[6] חֲכָמִים תִּקְּנוּ שֶׁיִּהְיֶה הַחֵרֵשׁ וְהַקָּטָן[7] נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן וּמַעֲשָׂיו קַיָּמִין, מִשּׁוּם[8] כְּדֵי חַיָּיו[9].

2) כמו שמפורש בהרבה מקומות בש"ס, ולדוגמא במשנה (גיטין נט:) שמציאת חרש שוטה וקטן אין בה איסור גזל מן התורה, אלא חכמים אסרוה מפני דרכי שלום (וראה פי"ח מהלכות גזילה ואבידה הלכה ב) — הרי שאין קנינם קנין מן התורה. 3) כשהם קונים. 4) כשהם מוכרים. 5) לא הזכיר רבינו אלא מקח וממכר, שאנו זקוקים להקנאתם של אלו: להקנות את המקח (כשהם המוכרים) ולהקנות את הדמים (כשהם הקונים), אבל מתנה לא הזכיר. ונראה שהוא סובר שבמתנה יש להם קנין מן התורה, מפני

שדעת אחרת מקנה להם. וכן נראה בפ"ח מהלכות לולב הלכה י, ועיין שם בהערה עב. וראה בפ"ד מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז. 6) משנה וגמרא, גיטין נט. 7) אבל בשוטה לא תיקנו (להלן הלכה ד). 8) שם, אצל קטן, והוא־הדין לחרש (מגדל עוז). 9) ראה להלן הלכה ו, שכל זה במטלטלין אבל לא בקרקע.

ב. הַחֵרֵשׁ[10] כֵּיצַד נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן? חֵרֵשׁ שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ וְלֹא מְדַבֵּר[11], אוֹ מְדַבֵּר וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ כְּלוּם - מוֹכֵר וְלוֹקֵחַ הַמִּטַּלְטְלִין בִּרְמִיזָה[12], אֲבָל לֹא בְּקַרְקַע[13]. וְאַף בְּמִטַּלְטְלִין לֹא יִתְקַיְּמוּ מַעֲשָׂיו עַד שֶׁבּוֹדְקִין[14] אוֹתוֹ בְּדִיקוֹת רַבּוֹת[15] וּמִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר.

10) משנה, בגיטין נט. "חרש רומז ונרמז, ובן בתירא אומר קופץ ונקפץ במטלטלין". 11) והוא החרש ש"דיברו בו חכמים בכל מקום" (תרומות פ"א משנה ב). 12) כתנא־קמא ולא כבן בתירא במשנה שם. 13) סובר רבינו, שמה שנאמר במשנה שם "במטלטלין" – אינו לבן־בתירא בלבד אלא גם לתנא־קמא. והראב"ד חולק על זה (מאירי גיטין שם עמוד 234, ועיין מגיד־משנה). ומה שאמרו במשנה שם: "חרש" – גם חרש שמדבר ואינו שומע בכלל. ומה שאמרו (בתרומות שם) שחרש שדיברו בו חכמים בכל מקום, הוא חרש שאינו שומע ואינו מדבר – אין זה אלא חרש הנמנה ביחד עם שוטה וקטן, אבל אם נאמר חרש לחוד, בלי סמיכות לשוטה וקטן, – אף חרש שמדבר ואינו שומע בכלל. וזהו מה שאמרו בגיטין עא. "מדבר ואינו שומע – זהו חרש", שלכאורה אין הלכה מיוחדת לחרש זה, אבל הכוונה למשנה בגיטין הנ"ל, שחרש רומז ונרמז, ועל זה אמרו שגם מדבר ואינו שומע זהו חרש לענין זה (הגר"א בחושן־משפט סימן רלה ס"ק נד, ונתיבות־המשפט ב'משפט האורים' שם ס"ק כ). [ומה שאמרו בגיטין שם: "מדבר ואינו שומע זהו חרש, שומע ואינו מדבר זהו אלם, וזה וזה הרי הן כפקחין לכל דבריהם" – אין הכוונה ב"זה וזה" גם למדבר ואינו שומע, אלא "זה וזה" היינו גם "שומע ואינו מדבר" וגם "אלם" שדיבר ושוב נשתתק, ועל זה אמר ששניהם כפקחין (אלא שבתוספתא פ"א דתרומות, הנוסחא להיפך: "שומע ואינו מדבר זהו אילם, מדבר ואינו שומע זה הוא חרש, וזה וזה הרי הוא כפיקח לכל דבר". וראה ב'דרישה' סימן רלה, ס"ק יט בסופו). וכן נראה שפירש המאירי שם (עמוד 251 ד"ה אע"פ שבפקח), אבל מדבר ואינו שומע אינו כפקח לכל דבריו. ואינו מוכר בקרקעות, לפי שבקרקעות צריך חריפות יתירה, שהרי גם בן יג שנה אינו יכול למכור קרקעות, עד שיהא יודע בטיב משא ומתן, כמו שכתב רבינו להלן הלכה יב ('נתיבות' שם). וראה במגיד־משנה וכסף־משנה]. 14) כמו שבודקין לגיטין. וראה להלן הלכה ג שבודקין מי שנשתתק. 15) יותר ממה שבודקים את מי שנשתתק, שאין דעתו צלולה כל־כך (סמ"ע שם ס"ק מח).

ג. אִלֵּם[16] שֶׁשּׁוֹמֵעַ וְאֵינוֹ מְדַבֵּר, אוֹ מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[17] - מֶקָּחוֹ[18] מֶקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת בַּכֹּל, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין בֵּין בְּקַרְקַע[19]. וְהוּא שֶׁיִּבָּדֵק כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין[20], אוֹ יִכְתֹּב בִּכְתַב יָדוֹ[21].

16) גיטין עא. 17) אחרי שמקודם ידע לדבר, בניגוד לשומע ואינו מדבר – שאינו יכול לדבר מיום הוולדו. 18) ברייתא, גיטין שם: "כשם שבודקין אותו (=את הנשתתק – רש"י) לגיטין, כך בודקין אותו למשאות ולמתנות (=למשא ומתן)". 19) שהרי אף לגיטין הוא כפיקח ממש. 20) ראה פ"ב מהלכות גירושין הלכה טז. 21) ראה בהלכות גירושין, שם.

ד. הַשּׁוֹטֶה[22] - אֵין[23] מֶקָּחוֹ מֶקָּח וְאֵין מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וְאֵין מַתְּנוֹתָיו קַיָּמוֹת. וּבֵית דִּין[24] מַעֲמִידִים אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לְשׁוֹטִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּעֲמִידִין לְקָטַנִּים.

22) ראה הגדרתו בחגיגה ג: ובפ"ט מהלכות עדות הלכה ט. 23) בהרבה מקומות בספרות התלמודית, מהם: כתובות כ. ובבא־בתרא קנה: 24) נלמד ממימרא של מר עוקבא בכתובות מח. וראה בפי"א מהלכות נחלות הלכה יא.

ה. מִי[25] שֶׁהוּא עֵת שׁוֹטֶה וְעֵת שָׁפוּי[26], כְּגוֹן אֵלּוּ הַנִּכְפִּין[27] - בְּעֵת שֶׁהוּא שָׁפוּי כָּל מַעֲשָׂיו קַיָּמִין, וְזוֹכֶה לְעַצְמוֹ וְלַאֲחֵרִים כְּכָל בֶּן דַּעַת. וּצְרִיכִין הָעֵדִים לַחְקֹר הַדָּבָר הֵיטֵב, שֶׁמָּא בְּסוֹף שְׁטוּתוֹ[28] אוֹ בִּתְחִלַּת[29] שְׁטוּתוֹ עָשָׂה מַה שֶּׁעָשָׂה[30].

25) כתובות כ. וראש השנה כח. 26) בדעה צלולה. 27) חולי נופל. 28) היינו, שעדיין לא עברה שטותו לגמרי. 29) שכבר התחילה השטות, וראה בסמ"ע סימן רל"ה ס"ק נב. 30) שאז אין מעשיו כלום.

ו. קָטָן[31] עַד שֵׁשׁ שָׁנִים - אֵין הַקְנָיָתוֹ לַאֲחֵרִים כְּלוּם[32]; וּמִשֵּׁשׁ שָׁנִים[33] עַד שֶׁיַּגְדִּיל[34], אִם יוֹדֵעַ[35] בְּטִיב[36] מַשָּׂא וּמַתָּן - מֶקָּחוֹ מֶקָּח, וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וּמַתְּנָתוֹ[37] קַיֶּמֶת[38]. בֵּין[39] בְּדָבָר מְרֻבֶּה[40], בֵּין בְּדָבָר מוּעָט; בֵּין בְּמַתְּנַת בְּרִיא, בֵּין בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[41]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּטֵל, וְלֹא יִמָּצֵא מִי שֶׁיִּמְכֹּר לוֹ, וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ. וְהַכֹּל בְּמִטַּלְטְלִין[42]; אֲבָל בְּקַרְקַע - אֵינוֹ מוֹכֵר וְלֹא נוֹתֵן[43] עַד שֶׁיַּגְדִּיל.

31) גיטין נט. משנה וגמרא. וראה בפ"ד מהלכות אישות הלכה ז. 32) אבל לעצמו זוכה לפני זה, כמו שיוצא מהמימרא של רבא בגיטין סה. וראה במגיד־משנה ובסמ"ע סימן רלה ס"ק ב. 33) [היינו שגמרו שש שנים, והוא נכנס בתחילת השנה השביעית (מאירי שם עמוד 235). וראה להלן הלכה ח והערה מט]. 34) שיהיה גדול – בן שלש־עשרה שנים ויום אחד. 35) יוצא מתוך השקלא־וטריא בגיטין שם. וראה להלן הלכה ח. 36) ענין (סמ"ע ס"ק ד), או טבע ('ערוך' ערך טיב). 37) שם, כמר בר רב אשי. 38) וגם כאן משום כדי חייו, שכל נותן מתנה לחבירו – בוודאי קיבל ממנו איזו טובת הנאה מקודם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

39) שם. 40) שבוודאי עשה לו המקבל טובה מרובה. 41) שזה רק בדיבור. 42) משנה, שם. וראה למעלה הערה יב. 43) דקדק לכתוב "אינו מוכר ולא נותן" להורות שלקנות הוא יכול, כמו שהסביר להלן הלכה יא.

ז. בַּמֶּה[44] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָטָן שֶׁאֵין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס; אֲבָל אִם הָיָה[45] לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס - אֵין מַעֲשָׂיו כְּלוּם[46], אֲפִלּוּ בְּמִטַּלְטְלִין, אֶלָּא מִדַּעַת הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹס; שֶׁאִם רָצָה לְקַיֵּם מֶקָּחוֹ וּמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנָתוֹ בְּמִטַּלְטְלִין[47] - קַיָּם.

44) מימרא של רפרם, בכתובות ע. 45) שאז אין כאן חשש יותר משום כדי חייו. 46) בין במקח וממכר ובין במתנה, כמו שכתב להלן, ובניגוד לדעת הר"ח שהובאה בהגהות מיימוניות כאן, וב'תוספות' כתובות שם ד"ה אבל, שבמתנה אפילו אם היה לו אפוטרופוס – מתנתו מתנה. 47) ולא בקרקע.

ח. בּוֹדְקִין[48] אֶת הַקָּטָן אִם יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן[49] אוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ; לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָטָן חָכָם וְנָבוֹן, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וְהוּא בֶּן שֶׁבַע[50], וְיֵשׁ אַחֵר, שֶׁאֲפִלּוּ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן. קָטָן הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁאֵין לוֹ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן בְּמִטַּלְטְלִין וְטָעָה - דִּינוֹ כְּדִין הַגָּדוֹל: פָּחוֹת מִשְּׁתוּת - מְחִילָה[51], שְׁתוּת - מַחֲזִיר הַהוֹנָיָה, יָתֵר עַל שְׁתוּת - בָּטֵל מֶקָּח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[52]. וַאֲנִי אוֹמֵר[53], שֶׁאֵין מֶקָּח הַקָּטָן וּמִמְכָּרָיו בְּמִטַּלְטְלִין קַיָּמִין אֶלָּא בְּשֶׁמָּשַׁךְ אוֹ הִמְשִׁיךְ[54]; אֲבָל אִם נָתַן מָעוֹת עַל הַמֶּקָּח וְחָזַר[55] בּוֹ - אֵינוֹ מְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, וַאֲחֵרִים שֶׁחָזְרוּ בּוֹ - מְקַבְּלִין מִי שֶׁפָּרַע.

48) גיטין נט. שהכל תלוי בחריפותו של הקטן. 49) פירוש: במטלטלין (מגיד־משנה). 50) [היינו בתחילת השנה השביעית, ראה למעלה הלכה ו והערה לב]. 51) גיטין שם: "עד שתות כגדול" כלומר עד שתות – מחילה. והראב"ד תמה על זה, על־פי הכלל הידוע: "יתומים אינם בני מחילה", וכנראה שפירש "עד שתות כגדול" – מלמעלה, כלומר עד שתות בטל מקח, ואילו בפחות משתות לא דיברו (מאירי). ולדעת רבינו צריך לומר, שדין מחילה ביתומים אינו חמור יותר מגוף הדין של מקח וממכר, שאע"פ שאינם בני משא ומתן – תיקנו להם חכמים את אלו, משום כדי חייהם, כמו כן תיקנו להם גם דיני אונאה, מאותו הטעם. 52) לעיל פי"ב ה"ב־ד. 53) למד כן ממה שאמרו גיטין נב. (ופסקה רבינו למעלה פ"ט ה"ד ואילך) בנכסי יתומים שיש להם אפוטרופוס, שאין קונים מהם בכסף, ולמד מזה גם לקטן עצמו (מגיד־משנה). 54) וגם נתנו לו מעות. אבל במשיכה לחוד לא קונים מהם, ואם רצו חוזרים בהם (למעלה שם ה"ג). 55) שגם גדול אינו קונה בכסף, אלא שחייב ב"מי שפרע", וראה למעלה בפרק ט.

ט. וְכֵן[56] אִם קָנוּ[57] מִיַּד הַקָּטָן אוֹ הִשְׁכִּיר מְקוֹם[58] הַמִּטַּלְטְלִין, וְחָזַר בּוֹ - לֹא קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִידֵי הַקָּטָן בַּדִּין[59], וְאֵין קִנְיָן מִיַּד הַקָּטָן כְּלוּם[60]; שֶׁהַקִּנְיָן בִּשְׁטָר[61], וְאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין אֶלָּא עַל שְׁטָר שֶׁל אָדָם גָּדוֹל[62].

56) נמשך אחרי "ואני אומר" שבהלכה הקודמת. 57) בקנין חליפין. 58) אחד מדרכי הקנין, שהלוקח קונה או שוכר את המקום בו נמצאים מטלטלין מסויימים העומדים למכירה, ואחרי שקנה את המקום, קונה את המטלטלין שעליו בתורת קנין "חצר", ולא צריך קנין אחר. 59) שבקנין כסף או בקנין חליפין, נשארים המטלטלין ברשות היתומים, מה־שאין־כן בקנין משיכה, שהלוקח מושכם לרשותו. וגם בדין השכיר מקום המטלטלין, אע"פ שלהלכה הם עומדים ברשות הקונה, כיון ששכר את מקומם – למעשה הם עומדים בבית הקטן, וצריך להוציאם מהם בדין. והראב"ד נתן בזה טעם אחר: שכירות הרי היא כמכר (בבא־מציעא נו:) וכשם שאינו יכול למכור קרקעות (למעלה הלכה ו), כן אינו יכול להשכירם. 60) אפילו באופן שאין המטלטלין ברשותו של הקטן, ואין צריך להוציאם מידו (סמ"ע שם ס"ק כה). 61) בכ"י תימן "כשטר", וכ"ה בשו"ע שם סעיף ה. כלומר, כל קנין עומד להכתב, כמו שאמרו כמה פעמים בגמרא (ומהם: גיטין נא. ובבא־בתרא מ.), וסובר רבינו שצריך שיהיה הקנין ראוי לכתיבה. 62) בבא־בתרא קנה.

י. וְכֵן[63] קָטָן שֶׁקָּנָה מִטַּלְטְלִין, וְקָנוּ מִיָּדוֹ, וְשָׁכַר[64] מֵהֶם הַמָּקוֹם - לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה בַּדְּרָכִים שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַגְּדוֹלִים[65]. רְאָיָה לַדָּבָר: שֶׁאֵין חָצֵר[66] שֶׁל קָטָן וְלֹא אַרְבַּע אַמּוֹת[67] שֶׁלּוֹ קוֹנִין לוֹ[68], מִפְּנֵי שֶׁנִּתְרַבּוּ מִדִּין שְׁלִיחוּת[69] וְלֹא מִדִּין יָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[70], וְלֹא יִהְיֶה הַקִּנְיָן[71] אוֹ שְׁכִירוּת הַמָּקוֹם גָּדוֹל מֵחֲצֵרוֹ[72]. אֲבָל הַקְּטַנָּה, שֶׁנִּתְרַבְּתָה חֲצֵרָהּ מִיָּדָהּ[73] - תִּקְנֶה הַמִּטַּלְטְלִין מֵאַחֵרִים אִם קָנוּ מִיָּדָהּ[74] אוֹ בִּשְׁכִירוּת מָקוֹם.

63) גם זה המשך למה שכתב למעלה (הלכה ח), "ואני אומר". 64) בכ"י תימן: "וקנו ממון (צ"ל "מהן") או שכר". וכ"ה ב'טור': "וקנה מידם או שכר". "וקנה", היינו קנין סודר. 65) כלומר, לא תיקנו לו חכמים לקטן אלא קנין משיכה ולא קנין סודר. 66) כלל הוא, שחצרו – היינו כל רשותו הפרטית של האדם, קונה לו כל מה שנמצא בתוכו. 67) תקנת חכמים, שכל אדם קונה כל מה שנמצא מונח בלי בעלים בארבע אמות סביבו, למנוע מחלוקת והתנצחות (בבא־מציעא י.) 68) שם י: ויא. ודעת הראב"ד (להלן הי"א) שלא אמרו קטן אין לו חצר אלא במציאה, אבל במקח וממכר שדעת אחרת מקנה לו – יש לו חצר. 69) ואין הקטן קונה בקנין חצר, מפני שאין קטן יכול לעשות שליח (בבא־מציעא שם). 70) [צריך לומר "שנתבאר", והוא בפרק יז מהלכות גזילה ואבדה הלכה י]. 71) קנין סודר. 72) באופן שלא תיקנו חכמים בקטן אלא קנין משיכה בלבד ולא קניינים אחרים. 73) "שכשם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שהיא מתגרשת בגט המגיע לידה, כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה, וכשם שיש לה חצר לענין גט, כך יש לה לענין מציאה" (פי"ז מהלכות גזילה שם). ומקור הדברים מבבא־מציעא יא. ויב. 74) בכ"י תימן: "קנו מידן", וב'טור': "קנתה מידן". שמכיון שמצאנו בקטנה שחצרה כידה (מה־שאין־כן בקטן) — הרחיבו גם חכמים את קניניה, ועיין ש"ך סימן רלה ס"ק ג.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁקָּטָן שֶׁקָּנָה קַרְקַע וְנָתַן דָּמִים וְהֶחֱזִיק[75] בַּקַּרְקַע - תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִמְכָּרוֹ בְּקַרְקַע כְּלוּם[76]; שֶׁהַקָּטָן כְּמִי שֶׁאֵינוֹ בְּפָנֵינוּ הוּא, וְזָכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[77], וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו[78].

75) דוקא אם נתן דמים והחזיק, אבל אם לא נתן דמים — דרך הקטן לחזור בו, שקרובה דעתו לגבי הדמים (סמ"ע ס"ק כט). 76) למעלה הלכה ו. — בכל זאת קניינו קנין, כמו שמבאר. ולפי זה, צריך לפרש מה שישנו במשנה (גיטין נט.) "הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין" — שתיבת "במטלטלין" איננה אלא על "ממכרן ממכר", אבל ב"מקחן מקח" — אפילו בקרקע. 77) קידושין מב. ושם מדובר גם בקטנים. [ואין קנין זה מן התורה, שהרי "זכין לאדם" אינו אלא על־ידי אחר (ראה להלן פ"ד מהלכות זכיה הלכה ב, וב'קצות החושן' סימן רלה, תחילת ס"ק ד), אלא תקנת חכמים היא כאן. ולא תיקנו אלא בחזקה, שהיא כמשיכה, שהביא הקרקע לרשותו, אבל בקנין אחר לא תיקנו. ולפיכך גם מטלטלין לא קנה בקנין סודר (למעלה ה"י) וראה בראב"ד ובמגיד־משנה]. 78) משנה, בגיטין יא:

יב. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, וְהֵבִיא הַזָּכָר שְׁתֵּי שְׁעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה[79] וְהַבַּת אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה[80], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן - מֶקָּחוֹ מֶקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר וּמַתְּנָתוֹ מַתָּנָה בְּמִטַּלְטְלִין[81]; אֲבָל בְּקַרְקַע - אֵין מַעֲשָׂיו קַיָּמִין עַד שֶׁיִּהְיֶה יוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[82].

79) ראה פ"ב מהלכות אישות הלכה י. 80) שם הלכה א. 81) היינו, אף מן התורה, עיין בבבא־בתרא קנה: ". . . מטלטלי דזביניה זביני" (בן יג שנה שאינו יודע בטיב משא ומתן, ועיין רשב"ם שם). 82) כן דעת הרי"ף, שמעשה של רבא שם היה במוכר בנכסיו, וגרס שם "ההוא פחות מבן עשרים דאזל זבין נכסי, אתא לקמיה דרבא כו' אמר להו זביניה לאו זביני" (מפני שלא ידע בטיב משא ומתן, ולא גרסינן "דאזל זבין נכסי אבוה") וכן שם מה ששלח גידל בר מנשיא בתינוקת בת ארבע־עשרה שנה ויום אחד, ואמרו לו אם יודעת בטיב משא ומתן מקחה מקח, — הכל מדובר במוכר נכסיו ולא נכסי אביו.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקַרְקַע שֶׁלּוֹ[83]; אֲבָל קַרְקַע שֶׁיָּרַשׁ[84] מֵאֲבוֹתָיו אוֹ מִשְּׁאָר מוֹרִישָׁיו[85] - אֵין מִמְכָּרוֹ מִמְכָּר עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה[86], אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְיוֹדֵעַ בְּטִיב מַשָּׂא וּמַתָּן[87]; שֶׁמָּא יִמְכֹּר בְּזוֹל, מִפְּנֵי שֶׁדַּעְתּוֹ נוֹטָה אַחַר הַמָּעוֹת[88], וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ בְּדַרְכֵי הָעוֹלָם.

83) שקנה אחר שהגדיל, וידע בטיב משא ומתן (למעלה הי"ב), או אפילו כשהיה קטן (למעלה הי"א). 84) מימרא של שמואל, בבבא־בתרא קנו. ושל רבא, בגיטין סה. 85) אע"פ שבגמרא (שם ושם) לא נזכרו אלא "נכסי אביו" — סובר רבינו שאין הבדל ביניהם, שכיון שלא טרח בנכסים אלו — עלול הוא למכרם מתוך קלות דעת (הגר"א סימן רלה, ס"ק כו). והרשב"א חולק וסובר ש"נכסי אביו" דוקא, שלא תיקנו חכמים אלא בדבר המצוי, וזה אינו אלא ירושה מאב (מגיד־משנה). 86) כרבא בגיטין שם, וכרב הונא בר חיננא בשם רב נחמן, ולא כרבא בשמו (ב"ב קנה.) ובאופן זה ממכרו ממכר אפילו אם אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). 87) שאם אינו יודע בטיב משא ומתן — אינו יכול למכור אפילו בנכסיו. ואם כן, מה שאמרו "בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים" — הכוונה אפילו באופן שיודע בטיב משא ומתן. 88) בבא־בתרא קנו. "זימנין דמקרקשי ליה זוזי. אבל נכסים שקנה כיון שטרח בהם, אין דעתו קלה למכרם (הגר"א, הובא למעלה הערה פד). [ודין מטלטלין שירש, לא נזכר כאן, ובשו"ע סימן רלה סעיף ט כתב: "וכשהוא בן עשרים שנה שלימות והביא שתי שערות, מוכר בין במטלטלין בין בקרקעות, בין שלו בין של אביו". והעיד הגר"א (שם ס"ק לג) ש"בין במטלטלין" מיותר, שהרי במטלטלין מוכר אפילו בפחות מבן כ'. ואם נניח כי בשל אביו אינו מוכר אפילו במטלטלין כל זמן שאינו בן כ' — הדברים מיושבים, וראה להלן הלכה יז והערה קד].

יד. מַתְּנָתוֹ[89] כְּשֶׁהוּא פָּחוֹת[90] מִבֶּן עֶשְׂרִים, בֵּין[91] מַתְּנַת בָּרִיא בֵּין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע - הֲרֵי זוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁאִלּוּ[92] לֹא הִגִּיעַ לוֹ הֲנָיָה גְּדוֹלָה - לֹא נָתַן, וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי תָּמִיד[93], וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּתְקַיֵּם מַתְּנָתוֹ[94], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין[95].

89) שם קנה: מימרא של אמימר. 90) אבל הוא יותר מבן שלש־עשרה (מגיד־משנה). 91) נלמד מפעוטות למעלה הלכה ו (מגיד־משנה). 92) שם קנו. 93) ועל דבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים, כמפורש בכמה מקומות בתלמוד, ועיין מגיד־משנה הלכה יג (הובא למעלה הערה פד). 94) אפילו בנכסי אבותיו, ואפילו אינו יודע בטיב משא ומתן (מגיד־משנה בשם ר"י בן מיגאש). 95) גמרא בבא־בתרא שם.

טו. בַּמֶּה[96] דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא מוֹכֵר קַרְקַע אָבִיו כְּשֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים? כְּשֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אוֹ כְּשֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ סִימָנֵי סָרִיס[97]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְלֹא נַעֲשָׂה סָרִיס - קָטָן הוּא, וְאֵין מִמְכָּרוֹ בְּקַרְקַע מִמְכָּר, וַאֲפִלּוּ בִּנְכָסָיו, עַד שֶׁיַּגְדִּיל לְרֹב שְׁנוֹתָיו[98].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

96) שם קנה: 97) שאינו ראוי להוליד, וסימניו מפורשים בפ"ב מהלכות אישות הלכה יג. 98) היינו שלשים וחמש שנה ויום אחד (הלכות אישות שם, הלכה יא).

טז. מִי[99] שֶׁמָּכַר בֵּין בִּנְכָסָיו בֵּין בִּנְכְסֵי אָבִיו וָמֵת, וּבָאוּ קְרוֹבָיו וְעָרְעֲרוּ שֶׁהָיָה קָטָן בִּשְׁעַת הַמֶּכֶר[100], וּבִקְשׁוּ לְבָדְקוֹ[101] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם לְנַוְּלוֹ[102]. וְעוֹד, שֶׁהַסִּימָנִים מִשְׁתַּנִּין בַּמִּיתָה[103]. וַחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשְּׁטָר אֶלָּא אִם כֵּן יָדְעוּ בְּוַדַּאי שֶׁהַמּוֹכֵר גָּדוֹל[104].

99) ברייתא שם קנה. מעשה שבא לפני רבי עקיבא. 100) ואין ממכרו ממכר (למעלה הלכה טו). 101) אם היו בו סימני גדלות. 102) [במסכת שמחות (פ"ד הי"ב) הובא אותו מעשה שהובא בבבא־בתרא שם בלשון זה: "אל יבדק, מאחר שנסתם הגולל אין מזיזין את המת ממקומו". וכן הוא בשו"ע יורה־דעה (סוף סימן שסג). ואע"פ שאיסור ניוול המת הוא אפילו לפני הקבורה, כמפורש בחולין יא: — אין זה אלא בבדיקת איבריו הפנימיים, אם אינו טריפה, אבל לבדוק מבחוץ אם יש לו שתי שערות, אין זה ניוול. ועיין בהגהות 'בית הלל' ליורה־דעה שם]. 103) גם נימוק זה שם. כלומר, שאע"פ שלא נמצאו הסימנים לאחר מיתה, יתכן שהיו מחיים ונשתנו לאחר מיתה. 104) שם קנה. וראה למעלה הלכה ט.

יז. פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שֶׁמָּכַר קַרְקַע אָבִיו[105] - חוֹזֵר[106] וּמוֹצִיא מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, בֵּין קֹדֶם עֶשְׂרִים בֵּין אַחַר עֶשְׂרִים. וּמוֹצִיא מִן הַלּוֹקֵחַ כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל[107]. וְאִם הוֹצִיא הוֹצָאוֹת אוֹ שֶׁנָּטַע וְזָרַע - שָׁמִין לוֹ[108] וּמַחֲזִיר אֶת הַשְּׁאָר. כַּדִּין הַזֶּה הוֹרוּ רַבּוֹתַי. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֲפִלּוּ קָטָן שֶׁמָּכַר קַרְקַע מִנִּכְסֵי אָבִיו, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה בֶּן עֶשְׂרִים לֹא מִחָה - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר[109]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁלָּקַח הַמָּעוֹת וְנִשְׁתַּמֵּשׁ הַלּוֹקֵחַ בְּקַרְקַע זוֹ לְפָנָיו כְּשֶׁהוּא בֶּן עֶשְׂרִים וְלֹא מִחָה - נִתְקַיְּמָה בִּידֵי הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי רָצָה בְּמִמְכָּרוֹ.

105) [ובנכסי עצמו, אם אינו יודע בטיב משא ומתן, אע"פ שגוף הקרקע אינו מכור — אינו מוציא הפירות, שהרי מטלטלין הם ובמטלטלין מכירתו מכירה (למעלה הלכה יב, אבל בנכסי אביו אף במטלטלין אין מכירתו מכירה (ראה למעלה הלכה יג והערה פז) ועיין סמ"ע סימן רלה ס"ק יד]. 106) שמכירתו אינה מכירה (למעלה הלכה יג). 107) שהרי שלא בדין אכל. 108) כדין אריס, למחצה לשליש ולרביע, שאע"פ שלכאורה דינו כיורד שלא ברשות, כיון שלא נתיישבה עוד דעתו של המוכר (למעלה הי"ג) ויורד שלא ברשות בשדה שאינה עשויה ליטע, שמין לו וידו על התחתונה (פ"י מהלכות גזילה ואבידה ה"ד) ואינו מקבל כאריס — כאן תיקנו חכמים שיקבל כאריס, שאם לא כן יפסיד את השדה כיון שיודע שבכל שעה אפשר להוציאה מידו, וכמו שמצאנו בבעל בנכסי אשתו קטנה (כתובות פ. — הגר"א שם ס"ק מה, והסמ"ע שם ס"ק מא נסתפק בזה).

109) כמו שמצאנו בקטנה שנתקדשה, שאם גדלה שעה אחת ושתקה, שזקוקה לגט, ואינה יוצאה במיאון (פי"א מהלכות גירושין הלכה ו). וכמו כן בקטן שנתגייר ע"י בי"ד ולא מיחה כשנתגדל, ששוב אינו יכול לחזור בו (פ"י מהלכות מלכים הלכה ג). ועיין עוד בפ"כ מהלכות אישות הלכה יג (מגיד־משנה והגר"א ס"ק מו).

יח. הַשִּׁכּוּר[110] - מֻקָּחוֹ מֻקָּח, וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, וּמַתְּנוֹתָיו קַיָּמִין. וְאִם[111] הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט, וְהוּא הַשִּׁכּוּר שֶׁעוֹשֶׂה וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה עוֹשֶׂה[112] - אֵין מַעֲשָׂיו כְּלוּם, וַהֲרֵי הוּא כְּשׁוֹטֶה[113] אוֹ כְּקָטָן פָּחוֹת מִבֶּן שֵׁשׁ[114].

110) תוספתא תרומות פ"ג, ובבלי עירובין סה. 111) מימרא של רבי חנינא בעירובין שם. 112) כמו שנאמר (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה". וראה בפ"ד מהלכות אישות הלכה יח. 113) למעלה הלכה ד. 114) למעלה הלכה ו.

פֶּרֶק שְׁלִשִׁים[1]

1) נתבארו בו משפטי המוכר דבר לאחר שלא מדעתו, וכן דין העבד עם אדון, ודין האשה עם הבעל, ודין האפוטרופוסין בנכסי יתומים. ונסתיים הפרק בדין המוכר או הנותן ביום שבת קודש, ונסתיימו ההלכות.

א. הַמּוֹכֵר שֶׁמָּכַר קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין, וְזָכָה בָּהֶן הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[2] - יַד הַלּוֹקֵחַ עַל הָעֶלְיוֹנָה[3]; וְאִם רָצָה לוֹקֵחַ - אֵין הַמּוֹכֵר יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[4], וְאִם לֹא רָצָה[5] - תַּחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ[6]. לְפִיכָךְ[7] כּוֹתְבִין[8] שְׁטָר לַמּוֹכֵר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַלּוֹקֵחַ עִמּוֹ. וּלְעוֹלָם[9] הַלּוֹקֵחַ[10] נוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[11], וַאֲפִלּוּ מָכַר שָׂדֵהוּ מִפְּנֵי רָעָתָהּ[12].

2) כגון שזיכה לו המוכר על־ידי אחר (ראה להלן פ"ד מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב). 3) כדי שתהיה זאת זכות גמורה. בהתאם לכלל הידוע: "זכין לו לאדם, שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו" (הלכות זכיה ומתנה שם). 4) לפי שקנאה הלוקח. כן הוא בקידושין ז. שאם אמר לחבירו הילך מנה ותהא שדך מכורה לפלוני, קנה אותו פלוני השדה, מדין עבד כנעני. וכן בבבא־קמא קב: שאם קנה מישהו שדה בשביל ראש הגולה, קנה האחרון (ביאור הגר"א סימן רלה ס"ק סד). 5) כששמע שמכרו לו הקרקע או המטלטלין — התנגד מיד ולא רצה לקבל (להלן פ"ד שם הל' ב־ג). 6) "שזכות היא שתנתן לו מתנה [או מקח], אם ירצה. אבל אם לא ירצה, אין נותנין מתנה לאדם בעל־כרחו" (שם הלכה ב). ומקור הדברים בבבא־בתרא קלז: קלח. 7) אחרי שאין כל חשש הפסד ללוקח, שתמיד יכול לחזור, אם המוכר מזכה לו בלי ידיעתו. 8) משנה בבא־בתרא קסז: 9) היינו, אפילו במקרה המפורט לקמן. 10) משנה, שם. 11) שכותב את שטר המכירה. שכן תיקנו חכמים, שמי שנשכר יתן שכר הסופר (מלאכת שלמה בשם רשב"א). [ורמז לדבר, מה שנאמר בירמיה (לב, מד): "שדות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בכסף יקנו, וכתוב בספר וחתום" — הרי שהקונה הוא הכותב]. 12) גמרא שם, קסח. "כדאמרי אינשי זבנית קנית, זבינת אוביד" (= פתגם עממי אומר: קנית — נשכרת, מכרת — הפסדת) — ר"י בן מיגאש ורמ"ה, מהגמרא בבבא־מציעא נא.

ב. וְכֵן[13] הָעֶבֶד שֶׁקָּנָה[14] אוֹ מָכַר, אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ נִתְּנָה לוֹ - יַד הָאָדוֹן עַל הָעֶלְיוֹנָה; אִם רָצָה[15] לְקַיֵּם מַעֲשָׂיו - הֲרֵי אֵלּוּ קַיָּמִין[16], וְאִם לֹא רָצָה - בָּטְלוּ כָּל מַעֲשָׂיו[17]. וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הוּא שֶׁמְּקַיֵּם הָאָדוֹן אוֹ מְבַטֵּל, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ כְּלוּם.

13) ספר "המקח והממכר" שם. וזהו בהתאם לכלל הידוע בספרות התלמודית: מה שקנה עבד קנה רבו (קידושין כג: ולהלן פ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יב). 14) [כעין זה מצאנו בתוספתא פ"ט דבבא־בתרא (הוצאת צוקמ. עמ' 41019): "המוכר שדה חבירו במעמד חבירו לא עשה כלום, כתב מקיימני אחריו דבריו קיימין". הרי שהסכמתו אח"כ משווה לקנין מעמד משפטי (אור שמח). וכן הוא בקידושין נב: במי שקידש אשה בדבר שאינו שלו, ובא בעל הדבר ונתן הסכמתו, שהרי אלו קידושין. והוא־הדין לתורם פירות חבירו ובא בעל הפירות והסכים, שהרי זו תרומה, וראה בדברי רבינו בפ"ד מהלכות תרומות הלכה ג]. 15) הסכים והודיע על כך מיד. 16) ואין צורך בפעולת קנין חדשה של האדון. 17) "שמה שאמרו שיד העבד כיד רבו — לזכות בעבורו, ולא לחייב כלל, אפילו במה שהוא בזכות" (כגון שקנה בזול גדול, או מכר ביוקר גדול — 'נתיבות המשפט' סימן רלה, משה"א ס"ק לד) — מגיד־משנה. והמוכר צריך להחזיר את דמי המקח לאדון (מגיד־משנה בשם רב האי). ואין העבד קונה המתנה לפי שאין לו קנין בלי רבו, ועיין אור־שמח ואבן־האזל.

ג. וְכֵן[18] הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה מַתָּנָה, בֵּין בְּנִכְסֵי בַּעְלָהּ בֵּין בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[19] שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ, בֵּין בִּדְבָרִים שֶׁיִּחֵד[20] לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ בֵּין בְּנִכְסֵי מְלוֹג[21], בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, וְכֵן אִם לָקְחָה אוֹ נִתְּנָה [לָהּ מַתָּנָה] - יַד הַבַּעַל עַל הָעֶלְיוֹנָה; וְאִם רָצָה לְקַיֵּם[22] - יְקַיֵּם[23], אִם רָצָה לְבַטֵּל - יְבַטֵּל[24] הַכֹּל. אֲבָל[25] הַבַּעַל שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן, בֵּין קַרְקַע שֶׁהִכְנִיסָה[26] לוֹ אִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אוֹ קַרְקַע שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם[27] מִשֶּׁלּוֹ[28] בֵּין קַרְקַע שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ[29] מִיַּד הָאִשָּׁה אַחַר שֶׁקִּיְּמָה מַעֲשָׂיו - הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה בָּטֵל[30]; מִפְּנֵי[31] שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת[32]: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[33].

18) מקור דברי רבינו, בספר "המקח והממכר" שער ד. 19) נכסים שהאשה מכניסה לבעלה, והוא זוכה אף בגופם של אלו, אלא שהוא נושא באחריות במקרה של אבדון או כליון, ומכאן המונח "ברזל", שהאשה יכולה לבטוח בהם בבטחון של ברזל. 20) כל נכסי הבעל משועבדים לכתובת האשה, ועם זה יש שהוא מייחד שדה מסויים לגביית הכתובה, ואז אין הבעל יכול למכור שדה זה בלי הסכמתה. 21) נכסים שהאשה מכניסה לבעלה, והבעל אינו זוכה בגופם אלא בפירותיהם, אבל אינו נושא באחריות להם ואם אבדו או כלו, אבדו לאשה. ו"מלוג" היינו מריטה ותלישה, כמורט השערות ומניח הראש, כן הוא אוכל הפירות ומניח הקרן ('ערוך' ערך מלג, וראה בפט"ז מהלכות אישות הלכה א והערה ט). 22) בנכסים שלו הטעם פשוט: יד האשה כיד בעלה, ואם הוא מקיים הרי שפעולת האשה נחשבת כפעולתו, ובנכסים המשותפים כגון נכסי צאן ברזל ומלוג, צריך בעצם הסכמת שניהם, והרי בזה שהיא הקדימה למכור, יש גם משום הסכמתה. 23) משנה, בגיטין נה: 24) שהאשה יכולה רק לעשות פעולות לזכות בעלה, ולא לחובתו כמו בעבד, ובנכסים המשותפים בכל אופן הרי צריך גם הסכמתו. 25) משנה בגיטין שם. ולפי ההסתייגות של האמוראים בבבא־בתרא מט: וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה יח. 26) והיינו נכסי צאן ברזל (וראה לחם־משנה בהלכות אישות שם). 27) שהבעל כותב לה שדה נגד הנדוניא שהיא הכניסה לו. 28) כן גירסת ה'תוספות' שם בניגוד לגירסת הרשב"ם. 29) ולכאורה יש הסכמת שניהם. 30) המגיד־משנה מפרש שהמקח בטל על אתר, אך רבינו בפירוש המשניות בגיטין, אומר מפורש: "ויכולה להוציא מידי הלוקח כשתגבה כתובתה", הרי שעד אותו הזמן המקח קיים. 31) וטענה זו ישנה רק בנכסים אלו המנויים, שהיא בוטחת עליהם במיוחד ואינה להוטה למכרם. 32) היינו אם היא באמת אומרת כך, וראה 'בית שמואל' אבן־העזר סימן צ ס"ק נח. 33) אבל לא הסכימה לכך בלב שלם.

ד. מָכַר אוֹ נָתַן נִכְסֵי מְלוֹג, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - יַד הָאִשָּׁה עַל הָעֶלְיוֹנָה; רָצְתָה[34] לְבַטֵּל - מְבַטֶּלֶת[35], וְאִם[36] קִיְּמָה[37] מַעֲשָׂיו[38] - קָנוּ הַלָּקוֹחוֹת[39].

34) שבנכסים שלה צריך הסכמת שניהם, של הבעל ושל האשה. 35) ובטל המכר אף לפירות, שהם לגמרי ברשות הבעל, כתובות צ: 36) בבא־בתרא ג. 37) שבנכסי מלוג, אין היא יכולה לטעון טענת "נחת רוח עשיתי לבעלי", מכיון שהם כולם שלה, ואין כאן חשש לעורר איבת הבעל, אם לא תסכים. וראה להלן הלכה ו והערה נה. 38) בכ"י תימן: מעשיו. 39) בקנין הבעל, ואין צורך בפעולת־קנין שלה.

ה. בַּעַל שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל אוֹ מִטַּלְטְלִין שֶׁנָּתַן[40] לָהּ מִשֶּׁלּוֹ[41], אַף עַל פִּי[42] שֶׁאֵינוֹ[43] רַשַּׁאי[44], אִם עָבַר וּמָכַר אוֹ נָתַן - קָנוּ[45] הַלָּקוֹחוֹת, וְאֵין[46] הָאִשָּׁה יְכוֹלָה לְהוֹצִיא מִיָּדָם. וְכֵן[47] יֵשׁ לוֹ לַבַּעַל לִמְכֹּר כָּל נְכָסָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תַּחַת יַד שִׁעְבּוּד הַכְּתוּבָּה. וְאִם תָּבוֹא[48] לִטְרֹף[49] - טוֹרֶפֶת; אֶלָּא אִם כֵּן[50] כָּתְבָה[51] לַלּוֹקֵחַ תְּחִלָּה[52] וְקָנוּ[53] מִיָּדָהּ.

40) בכ"י תימן ובדפוס רומי: שנתן לה. וכ"ה בשו"ע אבן־העזר סימן צ סעיף טו. 41) שאז דינם כדין נכסי צאן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ברזל. ועיין שם ב'חלקת מחוקק' ס"ק מט, וב'בית שמואל' ס"ק נב. 42) בבלי יבמות סו: ומגיד־משנה בשם ירושלמי, כתובות פרק מציאת האשה. 43) כל ההמשך, לשון הירושלמי. 44) מביטוי זה למד רבינו, כנראה, שאינו רשאי לכתחילה, אבל בדיעבד – הקנין קיים. 45) זו היא גם דעת רב האי ב"מקח וממכר", שער ו. וראשונים אחרים, ביניהם הרשב"א, חולקים עליו. 46) ואין זה דומה לקרקע, שנשארת תמיד קיימת, והאשה שמה את בטחונה עליה, משא"כ במטלטלין, שאין דעתה סומכת עליהם, שהרי בנכסי צאן ברזל הוא יכול בלעדי זה לכלות אותם עד גמירא (מגיד־משנה בשם הרשב"א), ובין כך ובין כך הרי הוא נושא באחריות והיא תקבל את התמורה, אף אם הוא מוכר (חלקת מחוקק שם). 47) כתובות פא: ושם מובא הדבר כפשוט ביותר ומובן מאליו. 48) במקרה של גירושין או אלמנות. 49) לגבות את כתובתה מקרקע זו שמכר הבעל, ושהיתה, כמו כל נכסי הבעל, משועבדת לכתובתה. 50) כתובות צה. 51) שדין ודברים אין לה עם לוקח זה. 52) היינו קודם שמכר הבעל, אבל לאחר שמכר הבעל, יכולה היא לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי", שם. 53) בקנין חליפין, גם זה שם.

ו. הָאִשָּׁה[54] שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל לְבַעְלָהּ - לֹא קָנָה[55], וְיֵשׁ[56] לָהּ לַחֲזֹר וּלְהוֹצִיא מִיָּדוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִישׁוּת[57]. בֵּית[58] דִּין שֶׁמָּכְרוּ[59] אוֹ לָקְחוּ בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים, בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין, וְכֵן[60] הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין[61], בֵּין[62] שֶׁמִּנּוּ אוֹתָם בֵּית דִּין בֵּין שֶׁמִּנָּה אוֹתָן אֲבִי יְתוֹמִים - מֻקָּחָן מֻקָּח וּמִמְכָּרָן מִמְכָּר[63], אֲבָל[64] מַתְּנָתָם אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין אָדָם נוֹתֵן דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

54) בבא־בתרא נ. 55) שיכולה היא לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי". אבל בנכסי מלוג, אינה יכולה לטעון כן. וראה למעלה הלכה ד והערה לו, ובפכ"ב מהלכות אישות הלכה יז. 56) שהאשה יכולה לתבוע במקרה של גירושין ואלמנות את נכסי צאן הברזל כמו שהם – אם הם קיימים. 57) פכ"ב הלכה יח. 58) סמיכות ההלכות האלו, הנראות רחוקות אלו מאלו, היא בזה, שהן דנות בהגבלות המוטלות על בא־כח בנכסים. 59) שהם אינם גרועים מאפוטרופוס המתמנה על־ידם (ראה להלן), והם נקראים "אביהן של יתומים" (וראה ביאור הגר"א חושן־משפט סימן רלה, ס"ק סח). 60) תוספתא תרומות פ"א, והובאה בגיטין נב. 61) מילה מורכבת משתי מילים רומיות: "פטר" (= אב), ו"פוס" (= בן): מפקח. 62) גיטין שם. 63) וראה פרטים בפי"א מהלכות נחלות. 64) כמו שמנמק הרמב"ם בסמוך, ויוצא מתוך התוספתא הנ"ל, שאין האופטרופוס רשאי לתת אפילו צדקה בשביל היתומים, וגם במקח וממכר הם נתונים להגבלות, ויש הרבה דברים שאינם רשאים לעשות (מגיד־משנה).

ז. הַמּוֹכֵר[65] אוֹ הַנּוֹתֵן בְּשַׁבָּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּיוֹם טוֹב, אַף עַל פִּי שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ[66] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין. וְכֵן כָּל מִי שֶׁקָּנוּ[67] מִיָּדוֹ בְּשַׁבָּת - הַקִּנְיָן קַיָּם, וְכוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת וְנוֹתְנִין.

65) מקור הלכה זו בתוספתא ביצה פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 207): "אין דנין וכו' ולא מקדשין ולא מעריכין (ואיסורם משום מקח וממכר – ביצה לז.) וכו' וכולן שעשאן בין אנוסין ובין שוגגין ובין מזידין ובין מוטעין – מה שעשה עשוי [בשבת, ואין צריך לומר ב'יום טוב' – דפוס ראשון]" והובאה ברי"ף פ"ה דביצה בשם ירושלמי. ולומד משם לדין קנין בשבת וב'יום טוב'. 66) מכת מרדות, "על שעבר על דברי חכמים" (ש"ע, סימן רלה סעיף כח). 67) קנין חליפין, שאף זה אסור בשבת.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מְכִירָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה

עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לֵידַע דִּין זוֹכֶה מִן הַהֶפְקֵר הֵיאַךְ יִקְנֶה וּבַמֶּה יִקְנֶה. וְדִין נוֹתֵן מַתָּנָה וּמְקַבֵּל מַתָּנָה. וְאֵי זוֹ מַתָּנָה חוֹזֶרֶת וְאֵי זוֹ אֵינָהּ חוֹזֶרֶת. וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו אלו דברים הם העיקר שכל המחזיק בהם זכה בהם, ומה משפטי המחזיק בהם, במה קנה בחזקתו, ודין גוי עם ישראל בקנייתו שיש צד שהנכסים הם כהפקר.

א. הַהֶפְקֵר, כָּל הַמַּחֲזִיק בּוֹ - זָכָה[2]. וְכֵן[3] הַמִּדְבָּרוֹת וְהַנְּהָרוֹת וְהַנְּחָלִים[4], כֹּל שֶׁבָּהֶן[5] - הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן - זָכָה. כְּגוֹן הָעֲשָׂבִים וְהָעֵצִים וְהַפֵּרוֹת שֶׁל אִילָנוֹת שֶׁל יַעַר[6] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

2) נדרים מג. ומקומות רבים אחרים בתלמוד. וראה בפרק ב מהלכות נדרים הלכה יד שכתב רבינו: "ומה הוא ההפקר, הוא שיאמר אדם נכסים אלו הפקר לכל, בין במטלטלין בין בקרקעות. וכיצד דין ההפקר, כל הקודם וזכה בו קנהו לעצמו ונעשה שלו". 3) היינו, צורה שנייה של הפקר, דברים שהם מופקרים ועומדים, שאף פעם לא היו שייכים לאיש. וראה בבא קמא יג: 4) מלשון הכתוב (דברים ח, ז) "ארץ נחלי מים". וראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה ב ובפרק ט מהלכות רוצח הלכה ב. 5) מה שמוצאים בהם, כמו שמפרש רבינו בסמוך. 6) יער הוא הפקר וכן נראה במכות ז: "יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם" (מגדל עוז). ומה שכתב רבינו "של יער" – מוסב על כל הנ"ל, היינו על עשבים ועצים ופירות. [ומסתימת לשון רבינו נראה, שהכוונה גם לתלושים וגם למחוברים ולא כרבי שמעון בן אלעזר בתוספתא בבא קמא פרק ח שאמר: "תלושין שבמדבר (בבבלי בבא קמא פא: "תלושין שבהרים") הרי הן של כל השבטים, ומחוברין הרי הן של אותו השבט", שלדעת רבינו דעת יחיד היא ואין חכמים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מודים לו. והראב"ד בהשגה שכתב: "דווקא לאותו השבט" כוונתו לפסוק כרבי שמעון בן אלעזר הנ"ל, וראה מגיד משנה ולחם משנה ואבן האזל].

ב. הַצָּד דָּגִים מִן הַיַּמִּים[7] וּמִן הַנְּהָרוֹת, אוֹ שֶׁצָּד עוֹפוֹת אוֹ מִינֵי חַיּוֹת[8] - הוֹאִיל וְאֵין לָהֶם בְּעָלִים, זָכָה. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָצוּד בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[9]. וְאִם צָד שָׁם - קָנָה[10]. וְאִם הָיוּ הַדָּגִים בְּבֵיבָרִים[11] שֶׁל בְּעָלִים, וְכֵן חַיָּה וָעוֹף שֶׁבְּבֵיבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֵּיבָר גָּדוֹל וְהוּא מְחֻסַּר צִידָה - חֲרֵי זֶה שֶׁל בַּעַל הַבֵּיבָרִים[12], וְהַצָּד מִשָּׁם - חֲרֵי זֶה גַּזְלָן[13].

7) כלומר, הימים הגדולים. פרט לימה של טבריא, שיש לו דינים מיוחדים לעניין זה, ראה בפרק ה מהלכות נזקי ממון הלכה ג. 8) במדברות וביערות שהם הפקר, כנ"ל. 9) לפי שאין לו להיכנס לשדה חבירו שלא ברשותו. ורק להציל את נחיל הדבורים שלו, שברח, התירו לו להתהלך בשדה חבירו (בבא קמא קיד.). 10) אם עשה קניין. והמדובר בשדה שאינה משתמרת, ובעל השדה אינו עומד בצד שדהו, ולפיכך לא זכה מטעם קניין חצר, – שאין חצרו של אדם קונה לו אלא אם היא משתמרת, או אם עומד בצידה (בבא מציעא יא.). וראה להלן הלכה ד. 11) [ביבר הוא כלי להחזקת חיות־בר ודגים]. 12) שהרי הם משתמרים בביבירים, וחצר המשתמרת קונה לו לאדם אפילו שלא מדעתו (בבא מציעא שם). 13) כלומר, עובר על "לא תגזול" מן התורה, ואפשר להוציאה בדיינים כמו שמפרש הראב"ד בהלכה ג (לחם משנה שם).

ג. אֲבָל[14] הַלּוֹקֵחַ דָּגִים מִתּוֹךְ מְצוֹדָתוֹ[15] שֶׁל חֲבֵרוֹ כְּשֶׁהוּא[16] בְּתוֹךְ הַיָּם[17], אוֹ שֶׁלָּקַח חַיָּה מִמְּצוֹדָתוֹ[18] כְּשֶׁהִיא פְּרוּסָה בַּמִּדְבָּר - חֲרֵי זוֹ אָסוּר[19] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[20]. וְאִם[21] הָיָה[22] הַמְּצוֹדָה כְּלִי[23], וְלָקַח מִתּוֹךְ הַמְּצוֹדָה - חֲרֵי זֶה גַּזְלָן[24].

14) משנה בגיטין נט: וכתנא קמא. 15) מצודה זו היא: חוט ארוך ובו כמה מחטים שעל ידם ניצודים הדגים. 16) בכתב יד תימן: "כשהיא". 17) בניגוד לביבירים, שלמעלה. 18) גם מצודה זו היא על ידי חוט ובה מחטים לתפיסת החיות. 19) אבל אין בו משום גזל ממש, שיהא אפשר להוציאו בדיינים, "מפני שעדיין לא הגיעו ליד הזוכה בהן" (לשון רבינו בפרק ו מהלכות גזילה הלכה יב), לפי שאין בית קיבול למצודות אלו, וראה להלן. 20) "מפני דרכי שלום" (משנה שם). 21) גיטין ס: וסא. 22) בכתב יד תימן: "הייתה". 23) שיש לה בית קיבול. 24) ואפשר להוציאו בדיינים (ראב"ד). שכליו של אדם קונים לו (גיטין שם, שבזה אין פלוגתא בין תנא קמא ורבי יוסי).

ד. הַפּוֹרֵס מְצוֹדָה[25] בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְצָד בָּהּ חַיָּה אוֹ עוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת דָּבָר זֶה[26] - קָנָה[27]. וְאִם הָיָה[28] עוֹמֵד בַּעַל הַשָּׂדֶה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[29] וְאָמַר[30]: זָכְתָה לִי שָׂדִי - קָנָה בַּעַל הַשָּׂדֶה[31], וְאֵין לְבַעַל הַמְּצוֹדָה כְּלוּם.

25) מצודה סתם היא חוט ארוך ובה מחט, כמבואר למעלה בהלכה ג, וראה להלן. 26) כמו שכתב למעלה בהלכה ב. 27) מדברי סופרים, משום דרכי שלום, כמו שכתב למעלה בהלכה ג. 28) בבא מציעא יא. 29) המדובר בשדה שאינה משתמרת שהרי במשתמרת אינו צריך לעמוד בצד שדהו (פרק י"ז מהלכות גזילה ואבידה הלכה ח). 30) לאחר שהחיה והעוף כבר היו ניצודים במצודה. 31) ובטל קניינו של בעל המצודה, ואין כאן משום "דרכי שלום", שלא תיקנו תקנה זו אלא בפורס מצודה בשדה הפקר, אבל לא לפורס בשדה חבירו שלא ברשות, ובייחוד כשבעל השדה עומד וצווח שהוא עצמו רוצה לזכות בזה, ראה מגיד משנה. ולא חילק רבינו בין אם החכה רצה כדרכה לבין אם הייתה רגלה שבורה כמו שחילק בהלכות גזילה (שם הלכה יא) – שהרי כאן המדובר כשכבר היו ניצודים במצודה, ודינם כצבי שבור וכגוזלות שלא פרחו שנקנים לבעל השדה (אף על פי שאינה משתמרת, אם עומד בצד שדהו) וראה בראב"ד ובמגיד משנה, כסף משנה ולחם משנה.

ה. דָּגִים[32] שֶׁקָּפְצוּ לְתוֹךְ הַסְּפִינָה - קָנָה בַּעַל הַסְּפִינָה; שֶׁזּוֹ כְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת הִיא[33]. וְאֵינָהּ חָצֵר הַמְּהַלֶּכֶת[34], שֶׁהַמַּיִם הֵן שֶׁמּוֹלִיכִין אוֹתָהּ, וְאֵינָהּ הוֹלֶכֶת מֵחֲמַת עַצְמָהּ[35].

32) בבא מציעא ט: 33) וקונה, כאמור, בלי עמידת בעל החצר בחצרו ובלי אמירתו. 34) שאינה קונה (למעלה פרק ג מהלכות מכירה הלכה יג). 35) כן בגמרא שם.

ו. גֵּר[36] שֶׁמֵּת וְלֹא הוֹלִיד יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[37] - אֵין לוֹ יוֹרְשִׁין, אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם וְהֶחֱזִיק בִּנְכָסָיו - זָכָה. וְאֵין בַּעַל הַמֶּצֶר[38] יָכוֹל לְסַלְּקוֹ[39] בְּדָמִים, שֶׁזּוֹ כְּמַתָּנָה[40] הִיא[41].

36) משנה בבבא בתרא מב. וגמרא שם נג. ועוד. 37) היינו, שלא הוליד אחרי שנתגייר, אף על פי שלידתו הייתה בקדושה, אחר שנתגייר, כיוון שהולידו טרם שנתגייר (מגיד משנה). ובלשון השולחן ערוך (רעב סעיף א): "ולא הניח בן, שהורתו ולידתו בקדושה". וראה קידושין יז:־יח. ותוספות שם דיבור המתחיל כאן שהורתו, ובבא בתרא קמט. בעובדא דאיסור גיורא. 38) בעל השדה, הגובל עם שדה הגר. 39) כדין בעל מצרא (פרק י"ב מהלכות שכנים הלכה ה). 40) ובמתנה אין דין בעל מצרא (פרק י"ג שם הלכה א). 41) שכשם שבמתנה, אין בעל המצר יכול לטעון, – כמו שהוא טוען במכר – "קנה לך במקום אחר ואל תיכנס בגבולי", שרק זה רצה לתת לו מתנה ורק במקום זה ולא במקום אחר – אף בהפקר הדבר כן, שהרי אינו יכול למצוא נכסי הפקר במקום אחר, ראה בלחם משנה.

ז. שְׁתֵּי[42] שָׂדוֹת בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּמְצֶר[43] אֶחָד בֵּינֵיהֶן: הֶחֱזִיק בְּאַחַת מֵהֶן לִקְנוֹתָהּ - קְנָאָהּ[44]. הֶחֱזִיק בָּהּ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִקְנוֹת אוֹתָהּ וְאֶת חֲבֵרְתָּהּ - זוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ קָנָה, אֲבָל חֲבֵרְתָּהּ לֹא קָנָה[45]. הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי[46] לִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ - לֹא קָנָה אַחַת מֵהֶן; חֲבֵרְתָּהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ, וְאוֹתָהּ - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ. הֶחֱזִיק[47] בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ וְלִקְנוֹת אֶת חֲבֵרְתָּהּ וְאֶת הַמֶּצֶר שֶׁבֵּינֵיהֶן[48], אוֹ שֶׁהֶחֱזִיק בַּמֶּצֶר לִקְנוֹת שְׁתֵּיהֶן[49] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[50]; וְאִם בָּא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּהּ כְּדֵי לִקְנוֹתָהּ - זָכָה הָאַחֲרוֹן[51].

42) בבא בתרא נג. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 43) משעול בין שדות (רמ"א סימן רעה, סעיף ד) או נקע וגדר, המהווים גבול בין השדות, וראה פירוש רבינו גרשום שם נה. דיבור המתחיל המצר. 44) כלומר, קנה כולה, כדלהלן הלכה י ששדה המצויינת במצריה (=בגבולות סביב לה), כיוון שהכיש מכוש אחד קנה כולה. 45) אבל במכר, אם החזיק בשדה אחד קנה שדות הרבה, ואף הנמצאים במדינות רחוקות (קידושין כז. ולמעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יט), משום שמתן הדמים מצרף את כל השדות לחטיבה אחת (הגהות מיימוני ורשב"ם שם), ויש שכתבו דמתנה הרי היא כמכר בעניין זה מפני שדעת אחרת מקנה אותו (מגיד משנה, ועיין משנה למלך). 46) "שאין אדם קונה שלא מדעתו" (רשב"ם שם, דיבור המתחיל אף אותה לא קנה). 47) בעייה בגמרא (שם). 48) והבעייה היא אם קנה אף את השדה השניה, כיוון שנתכוון לקנות גם את המצר, או אולי לא קנה גם את המצר (רשב"ם שם, דיבור המתחיל או דלמא). 49) אף זו בעייה שם, שמא קנה שתיהן, מאחר שהמצר הוא ה"אפסר" (=החבל) של השדות. 50) כי הבעייה לא נפתרה. 51) שחזקתו ברורה, ואין חזקת הראשון המפוקפקת יכולה לעמוד נגדה (מגיד משנה).

ח. וְכֵן[52] שְׁנֵי בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה[53], שֶׁהֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן[54] לִקְנוֹתוֹ וְלִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - לֹא קָנָה אֶלָּא זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ בִּלְבַד. הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַשֵּׁנִי - אַף זֶה שֶׁהֶחֱזִיק בּוֹ לֹא קָנָה.

52) בבא בתרא שם, מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה. 53) אחד פנימי ואחד חיצוני, שמן הפנימי עוברים אל החיצוני. 54) בין בפנימי, בין בחיצוני, כן הוא לפי גירסת הרי"ף. בניגוד לגירסת רשב"ם, שלפיה, אם החזיק בפנימי קנה אף החיצון שמשועבד לפנימי.

ט. הַמַּחֲזִיק[55] בִּשְׁטָר[56] מִנִּכְסֵי הַגֵּר כְּדֵי לִקְנוֹת אֶת הַקַּרְקַע הַכְּתוּבָה בְּאוֹתוֹ שְׁטָר - לֹא קָנָה[57] אֶלָּא הַשְּׁטָר בִּלְבַד, לָצֹר[58] עַל פִּי צְלוּחִיתוֹ[59] וְכַיּוֹצֵא[60] בָּזֶה.

55) בבא קמא מט: 56) שטר קניין, או שטר מתנה של הגר, ולא שטר חוב כפירוש רש"י שם. 57) שהרי לא עשה בה קניין, כן הובא בגמרא שם: "המחזיק בשטרותיו של גר וכו' אדעתא דארעא הוא דמחזיק [בשטר] ובארעא הא לא אחזיק" – הרי שפשוט הדבר שלא קנה הקרקע בהגבהת השטר. 58) שימוש אפשרי של הנייר. 59) בגמרא שם הסתפקו באופן שהחזיק בשטר בסתם, אם כוונתו לקרקע ולא קנה השטר או שנתכוון גם לשטר, ולא נפשטה הבעייא. ואילו באופן שנתכוון בוודאי לקנות הקרקע, לא הסתפקו כלל, שוודאי לא קנה השטר. ואם כן דברי רבינו תמוהים משני צדדים, שהוא כתב שהמחזיק כדי לקנות את הקרקע, קנה השטר. אבל יש אומרים שסוגיא זו אינה סוברת שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (בבא מציעא יא.) – אבל לפי מה שאנו פוסקים להלכה, שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח), אין ספק שאפילו אם לא נתכוון כלל לקנות השטר – קנה השטר (ש"ך סימן ערה סעיף קטן ג, ועיין תוספות בבא בתרא נד. דיבור המתחיל אדעתא). 60) שימושים דומים של הנייר.

י. שָׂדֶה[61] הַמְצֻיֶּנֶת[62] בִּמְצָרֶיהָ - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ[63] בָּהּ מַכּוּשׁ אֶחָד[64] - קָנָה אֶת כֻּלָּהּ; וְאִם[65] אֵינָהּ מְצֻיֶּנֶת בִּמְצָרֶיהָ - קוֹנֶה מְמֻנָּה בְּאוֹתוֹ מַכּוּשׁ[66] כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ הַצֶּמֶד[67] בִּשְׁעַת חֲרִישָׁה וְיִחָזֵר[68]. הַמֵּצַר[69] וְהֶחָצָב[70] שֶׁמִּתַּחֲמִין בּוֹ תְּחוּמִין[71] מַפְסִיקִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וְכָל הַמַּחֲזִיק בַּשָּׂדֶה - לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַמֵּצַר אוֹ עַד הֶחָצָב.

61) בבא בתרא נד. כרב נגד שמואל מפני שרב נחמן עשה מעשה כמותו (מגיד משנה). 62) שגבולותיה בולטים וגלויים (רבינו גרשום שם דיבור המתחיל המסויימת). והמדובר בנכסי הגר, שאילו במכירה ונתן דמים קונה במכוש אחד כמה שדות (פרק א מהלכות מכירה הלכה יט וראה למעלה הלכה ז). 63) היכה, חפר. 64) חפירה אחת. 65) גמרא שם. 66) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "אינה מסויימת במיצריה, עד כמה? אמר רב פפא כדאזיל תיירא דתורי והדר", כלומר, עד כמה הוא קונה במכוש אחד. ורשב"ם מפרש אחרת, ועיין תוספות שם. 67) שני שוורים החורשים יחד. 68) שהצמד עושה תלם אחד באורך מסויים של השדה, – לא כל האורך – וחוזר. ושיעור אורך זה הוא קונה במכוש אחד. 69) =הגבול. שם נה. מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן. 70) צמח שיש לו שרשים יורדים בעומק הארץ – אינם נוטים לכאן ולכאן, ובו תיחם יהושע חלקי השבטים (בבא בתרא נו.) ועל כן נקרא חצוב (פירוש המשניות לרבינו בפרק א מכלאים משנה ח). 71) שעושים תחומין.

יא. כָּל הַמַּפְסִיק לְפֵאָה[72] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[73]. כֵּיצַד? הָיָה שָׁם נַחַל אוֹ אַמַּת הַמַּיִם וְכַיּוֹצֵא בָהּ[74] - לֹא קָנָה אֶלָּא עַד הַנַּחַל אוֹ עַד הָאַמָּה. וְכָל הַמַּפְסִיק בִּרְשׁוּת שַׁבָּת[75] - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[76], כְּגוֹן שֶׁהָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת רְשׁוּת הַיָּחִיד[77] אוֹ כַּרְמְלִית[78], אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינֵיהֶם רְשׁוּת[79] שֶׁחוֹלֶקֶת לְגִטִּין[80].

72) היינו, שהפסקה זו מהווה גבול בין השדות, וצריך לתת פאה לכל שדה לחוד, שאין מניחין את הפאה משדה על חברתה, ראה בפרק ג מהלכות מתנות עניים הלכה א. 73) אין דבר זה מפורש בתלמוד, אבל למדו רבינו בקל וחומר מפאה, שכן אמרו בבבא בתרא נה. "המצר והחצב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מפסיקין בנכסי הגר, אבל לעניין פאה וטומאה לא" — ואם כן דברים המפסיקים בפאה בוודאי מפסיקים בנכסי הגר (מגיד משנה). 74) שמפסיקים לפאה, פאה פרק ב משנה א, ורבינו שם הלכה ב. 75) לעניין הוציא חצי שיעור לרשות אחת וחצי שיעור לרשות אחרת ויש הפסק ביניהן, שאין חצאי השיעור מצטרפים (פרק י"ח מהלכות שבת הלכה כד). 76) אף זה אינו מפורש וגם זה נלמד בקל וחומר משבת שכן אמרו שם נה: "אבל לשבת לא", כלומר המצר והחצב שהם מפסיקים בנכסי הגר, אינם מפסיקים לשבת, ואם כן דברים המפסיקים לשבת, בוודאי שהם מפסיקים לפאה (מגיד משנה). 77) הלכות שבת שם. 78) כלומר, אפילו כרמלית שאינה מפסקת ברשויות שבת (הלכות שבת שם) — מפסקת כאן, שהרי גם החצב שאינו אלא "מקום פטור" (רשב"ם בבא בתרא נו. דיבור המתחיל רבא אמר) חוצץ כאן (למעלה הלכה י), וכל שכן שהכרמלית מפסיקה, שהרי הכרמלית חשובה יותר כרשות בפני עצמה מאשר מקום פטור (ראה בפרק י"ד מהלכות שבת הלכה יא), ועיין לחם משנה. 79) היינו, אפילו מקום פטור, עיין ברשב"ם שם. וראה להלן. 80) היינו, שאם השאיל הבעל מקום בחצירו לאשתו, על מנת לזרוק שמה הגט, וזרק ונפל בעמוד העומד על יד המקום המושאל, נחשב עמוד זה כרשות אחרת, ואינו כלול במקום המושאל, ואם השאיל לה מקום אחד, לא השאיל לה שני מקומות. וכמה דברים חולקים שם רשות בעניין גיטין: א. מקום שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות. ב. מקום שגבוה עשרה טפחים אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות. ג. מקום שיש לו שם לווי אף על פי שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות ואינו גבוה עשרה טפחים (פרק ה מהלכות גירושין הלכה ט). הרי שגם מקום פטור חולק רשות לעניין גיטין, והוא הדין לנכסי הגר. ורא"ה לזה ממה שאמר רבא (בבא בתרא נו.): "רשות שבת כרשות גיטין", הרי שהשווה שניהם, ואם רצו לומר שלעניין נכסי הגר המצר והחצב מפסיקין ולעניין שבת אינם מפסיקין (שם נו:), הוא הדין שבנכסי הגר יותר מפסיק מלעניין גיטין.

יב. כָּל דָּבָר[81] הַמַּפְסִיק לְטֻמְאָה - מַפְסִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר[82]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס אָדָם לְבִקְעָה זוֹ, וְטֻמְאָה בַּבִּקְעָה בְּצִדָּה אַחֶרֶת[83], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הִגִּיעַ לְמָקוֹם הַטֻּמְאָה[84] אִם לָאו - כָּל מָקוֹם שֶׁמַּחֲזִיקִין אוֹתוֹ לְטֻמְאָה, הֲרֵי הוּא כְּמָקוֹם אַחֵר מֻחְלָק בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

81) משנה טהרות פרק ו משנה ה ומובאה בבבא בתרא נו: 82) שהרי (שם נו.) רצו לומר שהמצר והחצב שמפסיקין בנכסי הגר אינם מפסיקין לעניין טומאה, ואם כן אלו שמפסיקין לעניין טומאה כל שכן שמפסיקין בנכסי הגר. 83) כלומר, בבקעה אחרת, שאף על פי שהנכנס לבקעה שיש בה כמה שדות וטומאה באחת מהן ואינו יודע לאיזה שדה נכנס, הרי הוא טמא וכדעת חכמים ולא כרבי אליעזר בבבא בתרא שם (פרק כ מהלכות אבות הטומאה הלכה ט) — כאן שהוא מסופק אם נכנס לבקעה זו, גם לחכמים דרבי אליעזר, הוא טהור (לחם משנה). 84) כלומר, אותה הבקעה שבה נמצאת אותה השדה הטמאה.

יג. בִּקְעָה[85] גְּדוֹלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׂדוֹת רַבּוֹת, וְכֻלָּן שֶׁל גֵּר אֶחָד, וְלֹא הָיָה בֵּינֵיהֶן[86] לֹא מֶצֶר וְלֹא חָצָב וְלֹא דָּבָר מִדְּבָרִים הַמַּפְסִיקִין, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בְּמִקְצָת הַבִּקְעָה לִקְנוֹת אֶת כֻּלָּהּ - כֹּל הַנִּקְרָא עַל שֵׁם אוֹתוֹ הַגֵּר קוֹנֶה אוֹתוֹ.

85) בבא בתרא נו. מימרא של רבי מרינוס. 86) [ביניהם, כלומר, בין השדות לא היה מצר ולא שום דבר המפסיק, אבל מסביב הייתה כל הבקעה מסויימת במצריה, שאם לא כן לא קנה אלא "כדי שילך הצמד בשעת חרישה ויחזור" (למעלה הלכה י). ועיין מגיד משנה מה שהאריך בדברי רבינו, ולפי הנ"ל הכל מבורר].

יד. עַכּוּ"ם שֶׁמָּכַר מִטַּלְטְלִין לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ קָנָה מִטַּלְטְלִין מִיִּשְׂרָאֵל - קוֹנֶה בִּמְשִׁיכָה[87] וּמַקְנֶה בִּמְשִׁיכָה אוֹ בְּדָמִים[88]. אֲבָל הַקַּרְקַע - אֵינוֹ קוֹנֶה אוֹתוֹ מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[89], וְאֵינוֹ מַקְנֶה אוֹתוֹ לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּשְׁטָר[90]; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ[91] סוֹמֶכֶת אֶלָּא עַל הַשְּׁטָר[92]. לְפִיכָךְ[93], יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִן הָעַכּוּ"ם וְנָתַן הַדָּמִים[94], וְקִדֵּם[95] שֶׁיַּחֲזִיק בָּהּ בָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּדֶּרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיקִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר[96] - זָכָה אַחֲרוֹן, וְנוֹתֵן לָרִאשׁוֹן אֶת הַדָּמִים[97]. מִפְּנֵי שֶׁהָעַכּוּ"ם מֵעֵת שֶׁלָּקַח הַדָּמִים סִלֵּק רְשׁוּתוֹ, וְיִשְׂרָאֵל לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ, וְנִמְצְאוּ נְכָסִים אֵלּוּ בְּנִכְסֵי מִדְבָּר[98], שֶׁכָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן - זָכָה.

87) כאמימר ולא כרב אשי, עבודה־זרה עא. 88) כלומר, קונה ומקנה במשיכה וקונה ומקנה בדמים (מגיד משנה וכסף משנה), כמו שנראה בעבודה־זרה שם. בניגוד למה שנאמר בבכורות יג. שאין הגוי קונה אלא או בדמים או במשיכה. ועיין תוספות עבודה־זרה שם דיבור המתחיל שקילו ומגיד משנה וכסף משנה. 89) עם נתינת הכסף (למעלה פרק א מהלכות מכירה הלכה יז). מקור הדברים בבבא בתרא לה: מימרא של רב יהודה בשם רב: "גוי אין לו חזקה אלא בשטר" ומפרשה רבינו לעניין חזקת קניין ולא לעניין חזקת שלוש שנים, ועיין רשב"ם שם. וטעם הדבר: שאם יקנה בחזקה יבוא להחזיק באלימות (מגיד משנה שם). 90) שם במימרא של רב: "ישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי — אין לו חזקה אלא בשטר" ופירשה כנ"ל בחזקת קניין. וישראל הבא מחמת גוי היינו הקונה מן הגוי (כסף משנה שם). ועוד שם נד: מימרא של שמואל. 91) של הישראל הקונה מן הגוי (משנה למלך, וראה מגיד משנה וכסף משנה שם). 92) שמא יחזור וייקחנו הגוי ממנו באלימות. והיינו, אפילו במקום שאין כותבין את השטר, שהרי במקום שכותבים, אף ישראל מישראל אינו קונה אלא בשטר (למעלה פרק א שם הלכה ד — לחם משנה). 93) שם נד: מימרא של רב יהודה בשם שמואל, וכן שם עובדא, שרב נחמן עשה בה כשמואל. 94) שנסתלק הגוי מן הקרקע (כדלהלן בדברי רבינו), שהרי אצלו נגמר הקניין על ידי קבלת הכסף, אלא שהישראל אינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קונה בזה מאחר שלא סמכה דעתו על הגוי בלי שטר (גמרא שם). 95) אבל קדם הראשון והחזיק בה – קנה הוא מן ההפקר, שהחזקה שלו אינה גרועה מזו של השני, ויש חולקים על רבינו בזה (מגיד משנה). 96) מפני שחזקה בנכסי הגר שונה מזו הרגילה, כמו שיבואר להלן בפרק ב הלכה א־ב. 97) כן כתב רב האי בספר המקח והממכר שער יד. לפי שקרקע זה כמשכון ביד הלוקח הראשון, על מעותיו שנתן לגוי, והרי זה דומה למשכון הגר ביד ישראל ובא ישראל אחר והחזיק בו, שלוקח ממנו הראשון כנגד מעותיו, כמו שכתב רבינו להלן פרק ב הלכה טו (רא"ש בבבא בתרא פרק ג סימן סה). 98) כלומר, הפקר. ראה למעלה הלכה א.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מִשְׁפַּט יָדוּעַ לַמֶּלֶךְ; אֲבָל[99] אִם דִּין אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁפָּטוֹ שֶׁלֹּא יִזְכֶּה בַּקַּרְקַע אֶלָּא מִי שֶׁכּוֹתֵב בִּשְׁטָר אוֹ הַנּוֹתֵן דָּמִים וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - עוֹשִׂין כְּפִי מִשְׁפַּט הַמֶּלֶךְ; שֶׁכָּל[100] דִּינֵי הַמֶּלֶךְ בְּמָמוֹן[101] עַל פִּיהֶן דָּנִין.

99) בבא בתרא שם. 100) בהתאם לכלל הידוע של שמואל: "דינא דמלכותא דינא" בבא בתרא שם, ועוד. 101) דווקא בממון, אבל לא באיסורים, וכן הוא במשנה גיטין י: שכל השטרות של גויים כשרים משום "דינא דמלכותא דינא", חוץ מגיטי נשים.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו אי זו חזקה קונה בנכסי ההפקר ומהות החזקה, וכל הנמשך אחר זה.

א. נִכְסֵי גֵר שֶׁאֵין לוֹ יוֹרְשִׁים[2], וְנִכְסֵי הַהֶפְקֵר, וְשָׂדֶה שֶׁמְּכָרָהּ הָעַכּוּ"ם לְיִשְׂרָאֵל וַעֲדַיִן לֹא הֶחֱזִיק בָּהּ[3] - כֻּלָּם דִּינָם שָׁוֶה[4]: כָּל הַמַּחֲזִיק בָּהֶם בְּדֶרֶךְ מִדַּרְכֵי הַחֲזָקָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְכִירָה[5] - קָנָה[6], חוּץ מֵאֲכִילַת הַפֵּרוֹת[7].

2) ראה למעלה פרק א הלכה ו. 3) שם הלכה יד. 4) לפי שכולם הפקר. 5) פ"א הלכה ח. 6) משנה בבא־בתרא מב. 7) בבא־בתרא נז. ונד. שאינו קונה אלא כשעושה דבר לטובת השדה, כדלהלן.

ב. כֵּיצַד? הִלּוֹקֵחַ קַרְקַע מֵחֲבֵרוֹ, וְהֶחֱזִיק בָּהּ בַּאֲכִילַת פֵּרוֹתֶיהָ - קָנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[8]; אֲבָל בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר אוֹ נִכְסֵי הַגֵּר, אֲפִלּוּ אָכַל פֵּרוֹת הָאִילָן כַּמָּה שָׁנִים - לֹא קָנָה גּוּף הָאִילָן וְלֹא גּוּף הַקַּרְקַע, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּגוּף הָאָרֶץ אוֹ יַעֲבֹד עֲבוֹדָה בָּאִילָן. וּמַעֲשֶׂה[9] בְּאִשָּׁה אַחַת, שֶׁאָכְלָה פֵּרוֹת דֶּקֶל[10] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבָא אֶחָד וְהֶחֱזִיק בָּאִילָן בַּעֲבוֹדָה שֶׁעָבַד בְּגוּף הָאִילָן[11]; וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: זֶה הָאַחֲרוֹן קָנָה.

8) בפ"א מהלכות מכירה הלכה טו־טז. והראב"ד חולק על דברי רבינו, כאן ושם. 9) שם נד. 10) של הפקר.

11) בגמרא שם: "רפיק תותיה פורתא (= חרש תחתיו מעט)".

ג. יֵשׁ[12] דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁאִם הֶחֱזִיק בָּהֶן הַלּוֹקֵחַ[13] - לֹא קָנָה עֲדַיִן, וְאִם הֶחֱזִיק בְּאֶחָד מֵהֶן בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר - קָנָה. כֵּיצַד? הַמּוֹצֵא[14] פַּלְטֵרִים[15] גְּדוֹלִים[16] בְּנוּיִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר אוֹ בְּנִכְסֵי הֶפְקֵר, וְסִיֵּד[17] בָּהֶן סִיּוּד אֶחָד אוֹ כִּיֵּר[18] בָּהֶן כִּיּוּר אֶחָד, כְּגוֹן אַמָּה אוֹ יוֹתֵר[19] כְּנֶגֶד[20] הַפֶּתַח - קָנָה.

12) שם נז. ושם מנו את ההבדלים, שבין נכסי הגר לבין נכסי חבירו. 13) לא כתב רבינו "הלוקח מחבירו" (כמו שכתב למעלה בתחילת הלכה ב) לפי שכאן לא מדובר בחזקת קנין אלא בחזקת שלש שנים, שבזה אינו קונה אם נרה או היטיבה בדברים אחרים, אלא־אם־כן אכל פירותיה, כמפורש בפי"ב מהלכות טוען ונטען הלכה ט. כן פירש רבינו יהושע הנגיד, נכדו של רבינו (הובא בכסף־משנה), ואילו בלוקח שדה מחבירו – קנה בכל פעולה שעושה לטובת השדה אע"פ שלא אכל פירותיה, וכן מפורש בפ"א מהלכות מכירה הלכה יב, שאם חיבר המים לשדה כיון שהועיל לה קנה, ואם כן פשוט שהוא־הדין לנרה וכיוצא בה. וראה להלן הערה כה. 14) שם נג: 15) ארמונות. 16) כן הוא בגמרא שם (והרשב"ם מוחק גירסא זו) – וכוונתו להדגיש, כנראה, שאף בארמונות גדולים קונים בציור קטן. 17) טח. 18) צייר, והיינו, ציורים פעוטים כגון פרחים וצעצועים, בניגוד לצורה (להלן הלכה ד) שהיא צורה של בעל־חי. 19) וברורה שיטת רבינו, שאף ביותר מאמה צריך שיהיה נגד הפתח (שלא כדעת רשב"ם). ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה. 20) בכותל מול הכניסה, ששם נראה יותר ויש לו חשיבות מיוחדת.

ד. הַצָּר[21] צוּרָה[22] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה. וְהַמַּצִּיעַ[23] מַצָּעוֹת[24] בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[25]. הַנָּר[26] אֶת הַשָּׂדֶה בְּנִכְסֵי הַגֵּר - קָנָה[27]. הַמְפַצֵּל[28] זְמוֹרוֹת הַגֶּפֶן אוֹ שֹׁרִיגֵי[29] אִילָנוֹת וְכַפּוֹת תְּמָרִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר: אִם דַּעְתּוֹ[30] לַעֲבֹד[31] הָאִילָן - קָנָה[32]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַאֲכִיל הָעֵצִים לְבְהֵמָה - לֹא קָנָה[33].

21) מימרא של רב, שם נד. 22) של חיה ושל עוף (רשב"ם). וכיון שהיא חשובה ביותר, אין צריך שיעור אמה כמו בכיור, שלמעלה הלכה ג (רשב"ם). ודרך אגב למדנו מכאן, שאין איסור בעשיית צורות של חיה ושל עוף (הגהות מיימוניות אות ב). 23) שם נג: מימרא של רב ששת, המסתמך על ברייתא אחת. 24) מחצלאות לשכיבה. 25) כיון שייפה הקרקע בהצעתו (מגיד־משנה בשם ר"י מיגש). ויש מפרשים שאע"פ שלא ייפה הקרקע, קנה. ואינו דומה לאכילת פירות, כיון שנהנה מגוף הקרקע. ומקור הדברים מהפסוק "ושבו בעריכם אשר תפשתם" (ירמיה מ, י) – במה תפשתם בישיבה (רשב"ם, וכן הוא בקיצור במגיד־משנה). [אבל בדברי רבינו אי־אפשר לפרש כן, שבאופן זה קונה גם בלוקח מחבירו. וקל־וחומר הוא: אם אכילת פירות קונה – זה שנהנה מגוף הקרקע, בוודאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שקונה. וכן כתב רבינו בפ"א מהלכות מכירה הט"ו שאם שטח בה פירות או העמיד בה בהמה – קנה]. 26) חרש, שם נז. 27) לכאורה נראה מכאן שבמכר לא קנה בניר. ובפ"א מהלכות מכירה הלכה טז כתב רבינו: המוכר שדה לחבירו ונכנס בה הלוקח וזרעה או נרה – הרי זה קנה". ואע"פ שבדפוס רומי וכ"י אברבנאל חסרה כאן בבא זו (של "הנר את השדה בנכסי הגר – קנה") – ברור שנשמטה בדילוג. וחוץ מזה, בלי בבא זו ישנה סתירה בדברי רבינו, שכאן נראה בדבריו שבלוקח שדה מחבירו אינו קונה אלא באכילת פירות, ולא בפעולה שעשה לטובת השדה, ולפיכך הדגיש בסייד וצר צורה וכו' שדווקא בנכסי הגר קונה, ואילו בפ"א מהלכות מכירה כתב רבינו שנרה וזרעה (הלכה טז) ופתח לה מים (הלכה יב) – קונה. ולפירושו של רבינו יהושע הנגיד (למעלה הערה יא) שכוונת רבינו כאן להוציא חזקת שלש שנים ולא חזקת קנין – הכל ברור ופשוט. 28) חותך, שם נד. מימרא של שמואל. 29) ענפי. 30) שהוא מגלה אותה ע"י מעשיו, כלהלן בהלכה הבאה. 31) שמתכוון לעשות תיקון באילן, על־ידי חיתוך הענפים המיותרים. 32) שתיקון באילן הוא מדרכי החזקה. 33) שזו היא אכילת פירות, שאינה קונה בנר. ואף־על־פי שממילא נתקן האילן, כיון שאינו מכוון לתקן, אינו קונה (הגהות מיימוניות).

ה. כֵּיצַד?[34] הָיָה[35] כּוֹרֵת מִכָּאן וּמִכָּאן[36] - הֲרֵי חֶזְקָתוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַעֲבוֹדַת הָאִילָן; הָיָה כּוֹרֵת מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לָעֵצִים. וְכֵן[37] הַמְלַקֵּט עֵצִים וַעֲשָׂבִים וַאֲבָנִים מִן הַשָּׂדֶה: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ[38] - קָנָה[39]; וְאִם לָעֵצִים[40] - לֹא קָנָה[41].

34) כלומר, איך אנו יודעים אם דעתו לאילן או להאכיל העצים לבהמה. 35) שם נד. 36) כלומר, מכל צדי האילן. 37) שם, מימרא שניה של שמואל. 38) לנקותה ולהכשירה לחרישה. 39) שזה תיקון בגוף הקרקע. 40) להכין לו עצים או עשבים או אבנים, לתשמישו. 41) שזו היא אכילת פירות.

ו. כֵּיצַד? לִקֵּט[42] הַגֵּס[43] וְהַדַּק[44] - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ; לִקֵּט הַגֵּס וְלֹא הַדַּק - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנִּתְכַּוֵּן לָעֵצִים[45]. וְכֵן הַמַּשְׂוֶה[46] פְּנֵי הָאָרֶץ: אִם דַּעְתּוֹ לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם שֶׁיַּעַמִּיד[47] בּוֹ גֹּרֶן[48] - לֹא קָנָה[49].

42) שם. 43) עצים גדולים. 44) עצים קטנים. 45) שרק הגדולים ראויים לשימוש. 46) שם. 47) שזו היא הנאת שימוש, ולא תיקון, הואיל והקרקע עומדת לחרישה. 48) לדוש שם תבואה. 49) לדעת רשב"ם שם אין זה אלא בגורן שאינו קבוע, שכיון שאחרי הדישה יחרוש מקומו, אין זה תיקון לשדה. אבל אם עשהו גורן קבוע – קנה, שזהו תיקון לשדה.

ז. כֵּיצַד? הָיָה[50] לוֹקֵחַ עָפָר מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ וְנוֹתְנוֹ לְמָקוֹם הַנָּמוּךְ - הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן הָאָרֶץ; רְאֵינוּהוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זֶה, אֶלָּא מַשְׁלִיךְ הֶעָפָר וְהַצְּרוֹרוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּלֹא הַקְפָּדָה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַשְׁוּוֹת מָקוֹם לְדַיִּשׁ. וְכֵן הַפּוֹתֵחַ[51] מַיִם לְתוֹךְ הָאָרֶץ: אִם לְתַקֵּן הָאָרֶץ - קָנָה; וְאִם לָצוּד[52] הַדָּגִים לֹא קָנָה.

50) שם. 51) שם. 52) אף זו הנאת שימוש.

ח. כֵּיצַד? עָשָׂה מָקוֹם שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ הַמַּיִם בִּלְבַד[53] - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן[54] הָאָרֶץ; עָשָׂה שְׁנֵי פְּתָחִים, אֶחָד לְהַכְנִיס וְאֶחָד לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לָצוּד דָּגִים.

53) בלי שער יציאה. 54) שיתעכבו המים במקום וישקו את השדה.

ט. הַבּוֹנֶה[55] פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים בְּנִכְסֵי הַגֵּר, וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דְּלָתוֹת[56] - קָנָה הָאַחֲרוֹן[57]; שֶׁהָרִאשׁוֹן לֹא עָשָׂה בְּגוּף הָאָרֶץ כְּלוּם[58], וַהֲרֵי[59] הוּא כְּמִי שֶׁעָשָׂה גַּל אֲבָנִים עַל הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל בְּגָדֵר[60] זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָחָב בְּיוֹתֵר וּמְפֻלָּשׁ, וְאֵין צוּרַת אוֹתוֹ הַבִּנְיָן מוֹעֶלֶת[61] לוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיד דְּלָתוֹת.

55) שם נג: מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבוה. 56) יש מפרשים, שהעמיד הדלתות ונעלן, שאם לא נעל, גם הוא לא עשה כלום, כמו הראשון, ואע"פ שבמכירה קונה בנעילת דלת לחוד (פ"א מהלכות מכירה הלכה י, ועיין שם בכסף־משנה) – בגר שאין דעת אחרת מקנה צריכים גם העמדה (לחם־משנה). ויש מפרשים, שגם בלא נעל – קנה, שכיון שעל־ידי העמדת הדלתות ישנה אפשרות לנעול, הרי זו עשייה גמורה וקנה, ראה בהגהות מיימוניות. 57) נראה מדברי ר"י בן מיגש, שגם מה שבנה הראשון הוא הפקר וזכה בו השני (מגיד־משנה). 58) כיוון בזה לדברי רבו ר"י בן מיגש, שכתב: "שלא חפר הראשון יסודות, שחפירות הקרקע ליסודות – כנר את השדה, שמתקנה לזריעה ואע"פ שלא זרעה – קנה" (ועיין מגיד־משנה וכסף־משנה בשם הר"ן). 59) שם. 60) כלומר, אין לומר שבנין זה יהווה תיקון מבחינת היותו גדר. 61) כלומר, אין עדיין כל תועלת בבנין שהוא בלי דלתות, שאי־אפשר עדיין להנות ממנו ולגור בו כמו שהוא. ומכאן שאם יש תועלת, כגון שעשה מקום לזבל או לדיר בהמות – קנה (מגיד־משנה וכסף־משנה).

י. הַמַּפִּיץ[62] הַזֶּרַע[63] לְתוֹךְ הַתְּלָמִים[64] - לֹא קָנָה; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִשְׁלִיךְ הַזֶּרַע לֹא הִשְׁבִּיחַ כְּלוּם[65], וּבְעֵת שֶׁצָּמַח וְהִשְׁבִּיחַ - שֶׁבַח הַבָּא מֵאֵלָיו הוּא, וְאֵינוֹ קוֹנֶה.

62) שם נג: נד. מימרא של רב יהודה. 63) אמנם בגמרא שם הוזכר זרע מסויים – "לפת". 64) חריצים, שהיו כבר לפניו. והוא לא כיסה את הזרע (רשב"ם שם). 65) אחרי שלא כיסה את הזרע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא. הָיְתָה[66] מְחִיצָה בִּנְכְסֵי הַגֵּר, וּבָא זֶה וְעָשָׂה מְחִיצָה אַחֶרֶת עַל גַּבָּהּ - לֹא קָנָה[67], וַאֲפִלּוּ[68] נִבְלְעָה מְחִיצָה הַתַּחְתּוֹנָה וַהֲרֵי הָעֶלְיוֹנָה קַיֶּמֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁבָּנָה לֹא הוֹעִיל, וּבְעֵת שֶׁהוֹעִיל - מֵאֵלָיו בָּא הַמַּעֲשֶׂה.

66) עירובין כה. מימרא של רב חסדא. 67) לפי שהיא מיותרת ואין בה כל תועלת. 68) בגמרא שם הוסקה הלכה זו מתוך השוואה למימרא המשמשת מקור להלכה הקודמת.

יב. הַמַּחֲזִיק[69] בִּנְכְסֵי הַגֵּר וּבְהֶפְקֵר וְהוּא אֵין דַּעְתּוֹ לִקְנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁבָּנָה וְגָדַר - לֹא קָנָה[70].

69) נלמד מן ההלכה הבאה, וראה שם ציון המקור. 70) יש אומרים, שכל זה אינו אלא בהפקר או בנכסי הגר, אבל במתנה – קנה, כיון שדעת אחרת מקנה אותו (קצות־החושן סימן רעה, ס"ק ד).

יג. הָעוֹדֵר[71] בִּנְכְסֵי הַגֵּר וּכְסָבוּר[72] שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא קָנָה. עָדַר[73] בִּנְכְסֵי גֵּר זֶה וּכְסָבוּר שֶׁל גֵּר אַחֵר - הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן בְּמַעֲשָׂיו אֵלּוּ לִזְכּוֹת מִן הַהֶפְקֵר, הֲרֵי זֶה קָנָה.

71) החורש. יבמות נב: מימרא של רב יוסף. 72) כגון שהוא שכן, ונכסיו גובלין עם נכסי הגר. 73) שם, מימרא של אביי.

יד. הָיָה[74] מַשְׁכּוֹן[75] יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַגֵּר, וּכְשֶׁמֵּת הַגֵּר בָּא יִשְׂרָאֵל וְהֶחֱזִיק בְּמַשְׁכּוֹן זֶה - מוֹצִיאִין[76] אוֹתוֹ מִיָּדוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁמֵּת הַגֵּר בָּטַל שִׁעְבּוּדוֹ[77].

74) בבא־קמא מט: מימרא של רבה. 75) אפילו משכנו שלא בשעת הלואתו (מגיד־משנה, וראה בש"ך סימן רעה, ס"ק ז). 76) שאין בו לגר (= הבעל־חוב) במשכון זה, אלא שעבוד להלוואתו, ומה שאמרו: "בעל־חוב קונה משכון" (בבא־מציעא פב.) – אינו אלא להתחייב באחריות שמירתו (פ"י מהלכות שכירות הלכה א), אבל אינו זוכה בו להיות כשלו, שהרי הלוה יכול תמיד לפדותו בדמים (וראה 'תוספות' שם ד"ה משכונו של ישראל). 77) וזוכה בו הלוה, מיד עם מיתת הגר.

טו. הָיָה[78] מַשְׁכּוֹן הַגֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ[79] - לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ הָרִאשׁוֹן כְּנֶגֶד מְעוֹתָיו[80], וְהָאַחֲרוֹן קָנָה אֶת הַשְּׁאָר.

78) בבא־קמא שם, המשך המימרא של רבה. 79) אם לא הקדימו בעל החוב, כדלהלן הלכה טז. 80) שהשעבוד שחל על נכסי הגר אינו נפקע מנכסיו, אף שמת הגר, ולאו דוקא שיש משכון בידי המלוה, אלא אף אם יש לו על הגר מלוה בשטר או בעדים (מגיד־משנה בהלכה טז).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[81] בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַמַּשְׁכּוֹן בַּחֲצַר הָרִאשׁוֹן; אֲבָל אִם הָיָה בַּחֲצֵרוֹ - חֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[82], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן מְצִיאָה[83], וְאֵין לָזֶה הָאַחֲרוֹן כְּלוּם.

81) מסקנות הגמרא שם. 82) ואף־על־פי שאינו עומד בצד חצרו. כלל ידוע של רבי יוסי בר חנינא, בבבא־מציעא יא. וכל זה אינו אלא בחצר המשתמרת, אבל אם אינה משתמרת, אינה קונה אלא אם עומד על ידה, וראה לעיל פ"א הלכה ד. 83) פי"ז מהלכות גזילה ואבידה ה"ח.

יז. גֵּר[84] שֶׁמֵּת, וּבִזְּבְזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו[85], וְהָיוּ בָּהֶן עֲבָדִים גְּדוֹלִים - קָנוּ[86] עַצְמָן בְּנֵי חוֹרִין; אֲבָל הָעֲבָדִים הַקְּטַנִּים - הֲרֵי הֵן כִּבְהֵמָה, וְכָל הַמַּחֲזִיק בָּהֶן[87] - זָכָה בָּהֶם. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[88] דַּרְכֵּי הַחֲזָקָה שֶׁיִּקְנוּ בָהֶם אֶת הָעֲבָדִים.

84) גיטין לט. 85) כלומר, תפסו נכסיו וזכו בהם מן ההפקר, כדין גר שמת ואין לו יורשין שנכסיו הפקר, ראה למעלה הלכה א. 86) שהם קודמים לאחרים, לזכות בעצמם. 87) בקטנים שאין להן יד לזכות בעצמם (וראה 'תוספות' שם ד"ה קטנים). כאבא שאול ולא כחכמים, שכן הכריע רבי יהושע בן לוי (גיטין שם). וראה 'תוספות' קידושין כג. ד"ה ואיכא דאמרי. 88) בפ"ב מהלכות מכירה, הלכה א־ד.

יח. גֵּר[89] שֶׁמֵּת, וּבִזְּבְזוּ יִשְׂרָאֵל אֶת נְכָסָיו, וְשָׁמְעוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵת, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן, אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת[90] - כֻּלָּן חַיָּבִין לְהַחֲזִיר. הֶחֱזִירוּ כֻּלָּן, וְאַחַר כָּךְ שָׁמְעוּ שֶׁשְּׁמוּעָה רִאשׁוֹנָה אֱמֶת הָיְתָה וּבָרִאשׁוֹנָה מֵת, אוֹ מֵת בְּנוֹ מִקֹּדֶם[91], אוֹ הִפִּילָה אִשְׁתּוֹ[92], כָּל הַמַּחֲזִיק בַּשְּׁנִיָּה[93] - קָנָה, וּבָרִאשׁוֹנָה[94] - לֹא קָנָה[95].

89) בבא־בתרא קמב. בברייתא. וכתב הגר"א (סימן רעה, ס"ק כט) שרבינו גרס במסקנת הגמרא שם: "איכא בינייהו (בין אביי שאמר שלפיכך לא קנו בחזקה הראשונה, מפני ששם מדובר באופן שנתברר שבזמן החזקה הראשונה היה העובר קיים ויש לו זכות בירושה הבאה מאיליה, לבין רבא שאף הוא מודה שיש לעובר זכות בירושה (ועיין ב'אבן האזל'), אלא שכאן מדובר אף באופן שנתברר לבסוף שבזמן החזקה הראשונה כבר מת הבן או כבר הפילה, ואעפ"כ לא קנה, מפני שרפוי הדבר בידי המחזיקים ולא נתכוונו לקנות, והא ראיה שמיד ששמעו שיש לו בן החזירו הנכסים) ששמעו בו שמת, ולא מת, ומת" (וכ"ה בתוספות רי"ד – אור שמח). וזהו פירושו: שמעו בו, כלומר בגר עצמו, שמת (ואז החזיקו בנכסיו). ולא מת, כלומר שוב שמעו בו שלא מת והחזירו הנכסים. ומת, כלומר, שוב שמעו ששמועה ראשונה אמת. לאביי, כיון שנתברר שמת לפני החזקה – קנו. ולרבא, לא קנו – כיון שגם כאן היה הדבר רפוי בידם. ופסק רבינו כרבא. 90) שאע"פ שהמזכה לעובר לא קנה (פכ"ב מהלכות מכירה הלכה י), בירושה הבאה מאליה – יש לו לעובר זכות, כאביי שם. ואף רבא לא חלק עליו, אלא שתירץ באופן אחר. ראה למעלה הערה פז. 91) לפני שהחזיקו בראשונה. שאם מת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אחר־כך אין כל חידוש של קנו בראשונה, שהרי הנכסים של העובר. ראה למעלה. 92) גם כאן מדובר כשהפילה אשתו מקודם, שאם לא כן, אין שום חידוש בזה כנ"ל. 93) בפעם השניה, אחרי שהראשונים החזירו את הנכסים. 94) אלה שהחזיקו הראשונים בנכסים אלו. 95) שבזה שהחזירו, גילו דעתם שלכתחילה היה הקנין רופף בידם, ולא נתכוונו לקנין של ממש, וזהו הפירוש בדברי רבא: "ורפויי רפיא בידיהם".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שווי המתנה למכר בעניינן ותנאיהם ומהות המקבלים כגון גוי ועבד ואשה.

א. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ - אֵין הַמְקַבֵּל זוֹכֶה בָּהּ אֶלָּא בְּאֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁהַקּוֹנֶה זוֹכֶה בָּהֶן בְּמִקָּחוֹ[2]: אִם מִטַּלְטְלִין רוֹצֶה לִתֵּן לוֹ - עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ, אוֹ שֶׁיִּמְשֹׁךְ דָּבָר שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְהַגְבִּיהַּ[3], אוֹ יִקְנֶה בְּאֶחָד מִשְּׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין נִקְנִין בָּהֶן[4]; וְאִם קַרְקַע אוֹ עֲבָדִים נָתַן לוֹ - עַד שֶׁיַּחֲזִיק כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּחֲזִיק הַלּוֹקֵחַ[5], אוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר מַתָּנָה לְיָדוֹ[6]. אֲבָל בִּדְבָרִים לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן עֲדַיִן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[7].

2) בבא־בתרא קנא. מעשה באמו של רב עמרם חסידא, שרצתה לתת מתנה, ועל זה שואלת שם הגמרא: "והא לא משך (המקבל)?" וכן יש בכמה מקומות בגמרא (מגיד־משנה). 3) ראה פ"ג מהלכות מכירה, הלכה א־ב. 4) קנין חצר (שם הלכה ז). קנין אגב קרקע (שם הלכה ח) וקנין סודר (שם פ"ה הלכה ה). 5) חזקת קנין בעבדים שם בפ"א מהלכות מכירה הלכה ג־ח, וחזקת קניין בקרקע בפ"ב הלכה א־ב. 6) ראה שם פ"א הלכה ג־ז, ופ"ב הלכה א. 7) ואין בזה אפילו משום מחוסר אמנה, חוץ ממתנה מועטת (פ"ז מהלכות מכירה, הלכה ט).

ב. מָחַל[8] לַחֲבֵרוֹ חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו, אוֹ נָתַן[9] לוֹ הַפִּקָּדוֹן שֶׁהָיָה מֵפְקָד אֶצְלוֹ - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה הַנִּקְנִית בִּדְבָרִים בִּלְבַד, וְאֵין צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10].

8) קידושין טז. ועוד מקומות אחרים, ראה ב'תוספות' סנהדרין ו. ד"ה צריכה קנין. 9) מכאן שבפקדון כיון שהוא בעין, צריך לשון מתנה דוקא ולא מועילה לשון מחילה (לחם־משנה ומשנה־למלך). 10) פ"ה מהלכות מכירה הלכה יא, וראה במגיד־משנה שם.

ג. וְכֵן הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: מָנֶה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדְךָ תְּנֵהוּ לָזֶה - קָנָה[11], וְאֵין אֶחָד[12] מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. בֵּין שֶׁנָּתַן הַמָּנֶה בְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶצְלוֹ[13], בֵּין שֶׁנִּתְּנוֹ לוֹ מַתָּנָה; בֵּין שֶׁהָיָה חוֹב אֶצְלוֹ[14], בֵּין שֶׁהָיָה פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].

11) והוא דין מעמד שלשתן (גיטין יג:). 12) מכל השלשה. 13) כלומר, הנותן פרע למקבל חוב שהיה חייב לו. ראה בשו"ע חושן־משפט סימן קכו, סעיף א. ומקור הדברים לפי גירסת הרי"ף בגיטין יד. "הנהו גינאי וכו' יהבינהו ניהליה למרי ארעא בטסקא" (הגר"א שם). 14) אצל הנפקד. 15) פ"ו מהלכות מכירה, הלכה ח.

ד. כְּשֵׁם שֶׁאֵין צְרִיכִים עֵדִים לְעִנְיַן מֶקָּח וּמִמְכָּר אֶלָּא לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד אִם הָיְתָה שָׁם טַעֲנָה וּכְפִירָה[16], כָּךְ בִּמְחִילוֹת וּמַתָּנוֹת אֵין צְרִיכִין עֵדִים אֶלָּא מִפְּנֵי הַמְשַׁקְּרִים[17].

16) קידושין סה: "לא איברו סהדי אלא לשקרי (= לא נבראו עדים אלא כנגד השקרנים)". 17) כן כתב בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה ט.

ה. כְּשֵׁם שֶׁמּוֹכֵר צָרִיךְ לְסַיֵּם[18] הַמִּמְכָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19], כָּךְ הַנּוֹתֵן. כֵּיצַד? הַכּוֹתֵב לַחֲבֵרוֹ 'קַרְקַע מִנְּכָסַי[20] נְתוּנָה לָךְ', אוֹ[21] שֶׁכָּתַב לוֹ 'כָּל נְכָסַי קְנוּיִין לָךְ חוּץ מִמִּקְצָתָן'[22] - הוֹאִיל וְלֹא סִיֵּם הַדָּבָר שֶׁנָּתַן לוֹ[23] וְאֵינוֹ יָדוּעַ, לֹא קָנָה כְּלוּם; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ 'תֵּן לִי פָּחוּת שֶׁבִּנְכָסֶיךָ', עַד שֶׁסִּיֵּם לוֹ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן לוֹ. אֲבָל[24] אִם אָמַר לוֹ 'חֵלֶק כָּךְ וְכָךְ בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית' - הוֹאִיל וְסִיֵּם הַשָּׂדֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיֵּם הַחֵלֶק, נוֹטֵל אוֹתוֹ חֵלֶק מִן הַפָּחוּת שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׂדֶה[25].

18) להגדיר את נושא המכירה, מהותו ומקומו. 19) בפרק כא מהלכות מכירה, הלכה א־ג. 20) יוצא מתוך הפסקא הבאה. 21) פאה פ"ג משנה ח. הובאה בגיטין ח: —ט. כפי שהובנה ע"י הרי"ף והר"י מיגש (הובאו דבריהם במגיד־משנה). 22) ולא הגדיר מה הם מקצת הנכסים שלא נתן לו. 23) ש"נכסים" ו"קרקע" הם שמות כוללים לכל הסוגים: שדות וכרמים, גנות ופרדסים, יערות, הרים וגבעות וכו' וכו' שהכל נקרא "נכסים" ו"קרקע". אבל אם סיים לו סוג מיוחד, כגון אם אמר לו בית מבתי אני מוכר לך — מכירתו מכירה, ונותן לו הקטן שבהם (פכ"א מהלכות מכירה, הלכה יט). וכמו כן אם אמר לו חלק כך וכך בשדה פלונית, כדלהלן (מגדל עוז). 24) בבא־בתרא קז: במשנה. וראה בפכ"א מהלכות מכירה, הלכה כב. 25) שיד הלוקח על התחתונה.

ו. כָּל הַנּוֹתֵן[26] מַתָּנָה עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁהִתְנָה נוֹתֵן בֵּין שֶׁהִתְנָה הַמְקַבֵּל[27], וְהֶחֱזִיק הַמְקַבֵּל וְזָכָה בָּהּ: אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְקַיֵּם[28] הַמַּתָּנָה[29]; וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - בָּטְלָה הַמַּתָּנָה, וַיַּחֲזִיר פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[30]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי כָּרָאוּי[31].

26) נזכר בכמה מקומות בתלמוד. ומקור הדברים בתנאם של בני גד ובני ראובן, שמשה רבינו כשנתן להם את עבר הירדן, התנה עמם על־מנת שיעברו את הירדן (במדבר לב). 27) קידושין מט: במשנה "וכן היא (= האשה מקבלת את הקידושין) שהטעתו (= שהתנתה עמו ולא נתקיים תנאה — לא נתקיימו הקידושין)". 28) במשנה־למלך ובשו"ע (רמא, סעיף ט) "נתקיימה". 29) היינו, מעת קיום התנאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואילך (פ"ו מהלכות אישות, הלכה טו). 30) בבא־מציעא סה: וכ"כ רבינו בפי"א מהל' מכירה, הלכה יא. 31) ראה להלן בהלכה ז.

ז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[32], שֶׁכָּל תְּנָאִין שֶׁיֵּשׁ בְּמַתָּנוֹת אוֹ בְּמֶקָּח וּמִמְכָּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה תְּנַאי כָּפוּל, וְהֵן[33] קוֹדֵם לְלָאו[34], וּתְנַאי קוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה[35], וְיִהְיֶה תְּנַאי שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[36]. וְאִם חָסֵר אֶחָד מֵאֵלּוּ - הַתְּנַאי[37] בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי[38].

32) בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א־ב. 33) התנאי החיובי. 34) גיטין עה: דברי רבא. 35) בבא־מציעא צד. במשנה וגיטין עה. והיינו שהתנה לפני שעשה הקונה מעשה הקנין (שם הלכה ד). ולדעת הראב"ד (שם הלכה א) צריך שדיבור התנאי יקדים לדיבור על המעשה. 36) כרבי יהודה בן תימא (בבבא־מציעא שם), ולא כחכמים החולקים עליו. וטעם כל אלו, לפי שדיני תנאי נלמדו מתנאי בני גד ובני ראובן, ושם היו כל ארבעה דברים אלו. קידושין סא. גיטין עה. ופד. ו'תוספות' שם ד"ה על־מנת. 37) על יתר משפטי התנאי שלא הזכירם רבינו, ראה מגיד־משנה בפ"ו מהלכות אישות, הלכה א. 38) כן כתב גם בהלכות אישות שם, הלכה ב.

ח. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו' דָּמֵי[39], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְכָפֹל הַתְּנַאי[40]. כָּךְ הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[41], וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה. וְרַבּוֹתַי[42] הוֹרוּ, שֶׁאֵין צָרִיךְ לְכָפֹל הַתְּנַאי וּלְהַקְדִּים הֵן לְלָאו אֶלָּא בְּגִטִּין וּבְקִדּוּשִׁין בִּלְבָד[43]. וְאֵין לְדָבָר זֶה רְאָיָה[44].

39) גיטין עד. ושם מימרא של רב הונא בשם רבי (וכן הוא בהלכות אישות שם, הלכה יז. ובפ"ח מהלכות גירושין, הלכה א). כלומר, כשם שבאומר "מעכשיו" נתקיים המעשה למפרע, לכשיתקיים התנאי, כמו באומר "על מנת". 40) והוא־הדין ליתר משפטי התנאי, חוץ מתנאי שאי־אפשר לקיימו, ראה בהלכות אישות שם. והטעם בזה הוא: שרק בתנאי של "אם" שאין המעשה מתקיים מיד אלא עם קיום התנאי, ונמצא התנאי מבטל המעשה, שהרי אילולא התנאי היה המעשה מתקיים מיד. אבל בתנאי של "מעכשיו" או של "על מנת", שהוא כמו "מעכשיו", שהמעשה מתקיים למפרע ואין התנאי בא לבטל לגמרי את המעשה – בזה אין צורך לשלשה ממשפטי התנאי: תנאי כפול, הן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה (הלכות אישות שם, הערה נז בשם הראב"ד, וראה במשנה־למלך כאן). 41) רב האי גאון, הובא ברא"ש גיטין פ"ו אות ט (הלכות אישות שם, הערה נג). 42) ובהלכות אישות שם הלכה יד, כתב: "יש מקצת גאונים אחרונים", והם הרי"ף ורבינו שמואל בן חפני הכהן (שם הערה מד). 43) ולא בדיני ממון: כי אין הלכה כרבי מאיר (קידושין סא.) ש"כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי", ורק בגיטין וקידושין החמירו (מגיד־משנה בהלכות אישות שם, הערה מה שם). 44) ובהלכות אישות שם מביא רבינו גם ראייה לדעתו, וכתב: "ואין ראוי לסמוך על דבר זה, שכל שכפילת התנאי עם שאר הארבעה דברים וכו' למדו אותם חכמים אם יעברו וכו' ותנאי זה לא היה בגיטין ולא בקידושין, ובזה הורו גדולי הגאונים הראשונים (= השאילתות ובה"ג – שם הערה מו), וכן ראוי לעשות". ועיין ראב"ד כאן שקיים דעת רב האי, ודחה הראיה מבני גד ובני ראובן.

ט. הַנּוֹתֵן[45] מַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה[46]. בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִיר מִיָּד[47], בֵּין שֶׁהִתְנָה לְהַחֲזִירָהּ לִזְמַן קָצוּב, אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל אֶחָד מֵהֶם[48], אוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁל פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה, בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[49] בֵּין בְּקַרְקַע[50]. וְאוֹכֵל[51] פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה.

45) בבא־בתרא קלז: מימרא של רבא. 46) אם קיים תנאו וחזר לבסוף (פ"ח מהלכות לולב הלכה י, ושו"ע חושן־משפט סימן רמא, סעיף ו). ואם אמר כל ימי חייו של מקבל, כדלהלן, יחזירו יורשיו. ואם אמר כל ימי חיי הנותן, יחזיר המקבל ליורשי הנותן. 47) כגון אתרוג לצאת בו (בבא־בתרא שם). 48) בעובדא של האשה ורב ביבי בר אביי (בבא־בתרא שם), מדובר בנתן לכל ימי חיי המקבל. וסובר רבינו שהוא־הדין בנותן לכל ימי חיי הנותן. 49) כגון אתרוג ושור. שם. 50) בעובדא הנזכרת ברב ביבי בר אביי (שם). 51) כמו בעובדא הנ"ל שהאשה נתנה האילן במתנה על־מנת להחזיר, לרב ביבי בר אביי, והוא אכל פירותיו.

י. הָאוֹמֵר[52] לַחֲבֵרוֹ: שׁוֹר זֶה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ, הִקְדִּישוֹ וְהֶחֱזִירוֹ - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ[53] וּמֻחְזָר[54]. אָמַר לוֹ: עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי[55] - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[56]; שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלָיו אֶלָּא שֶׁיַּחֲזִיר דָּבָר הָרָאוּי לוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[57].

52) בבא־בתרא שם, מימרא של רבא בשם רב נחמן, וכפירושו של רב אשי. 53) שכל זמן שהוא זוכה במתנה, היא כולה שלו ויכול לעשות בה הכל. 54) שהגוף מוחזר בעין, ובזה נתמלא התנאי, ואף שהמצב החוקי של החפץ נשתנה בינתיים, הרי סוף־סוף התנאי היה על החזרת אותו החפץ, והוא הוחזר. 55) ומילה מיותרת זו באה להדגיש: דבר הראוי לי, שאוכל להשתמש בו, וההנמקה שם בגמרא, בדברי רב אשי. 56) שמכיון שבטל תנאי, בטלה המתנה, ואין בידי המקבל להקדישה. 57) אם החזירו באופן שאינו ראוי לו לנותן.

יא. אָסוּר[58] לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתְּנַת חִנָּם; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְגֵר תּוֹשָׁב[59]. שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ[60] תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי - בִּמְכִירָה וְלֹא בְּמַתָּנָה; אֲבָל לְגֵר תּוֹשָׁב - בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בִּנְתִינָה[61], מִפְּנֵי שֶׁאַתָּה מְצֻוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ[62], שֶׁנֶּאֱמַר: גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ.

58) עבודה זרה כ. כרבי יהודה ש"דברים ככתבם" ולא כרבי מאיר. 59) גוי שקיבל עליו שבע מצוות בני נח, ואז מותר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לנו להושיבו בינינו, ולכן נקרא "גר תושב". ואין מקבלים אותו אלא בזמן שהיובל נוהג (פי"ד מהלכות איסורי ביאה, הלכה ז־ח. וראה עוד בפ"י מהלכות עבודה זרה הלכה ו, בפ"כ מהלכות שבת הלכה יד, ובפ"ח מהלכות מלכים הלכה י־יא). 60) בגמרא עבודה זרה שם, הביאו גם הפסוק: "לא תחנם". וגם בפ"י מהלכות ע"ז הלכה ד הביא רבינו רק פסוק זה: "לגר אשר בשעריך וגו'". ועיין ב'ספר המצוות' (ל"ת נ) וב'מנחת חינוך' (מצוה תכו). 61) כלומר, לא הכריחתו התורה לתת לו במתנה, אלא רשות בידו לתת, אבל יכול גם למכור. וראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי מאיר. 62) שם כ. וסה. כלומר, ומשום כך חייב הוא למכור לו, על־כל־פנים.

יב. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְעֶבֶד אוֹ לְאִשָּׁה - קָנָה הַבַּעַל וְהָאָדוֹן[63]; אֶלָּא שֶׁהָאָדוֹן קוֹנֶה לַגּוּף[64], וְהַבַּעַל קוֹנֶה אוֹתָהּ לַפֵּרוֹת[65].

63) קידושין כג: לדברי הכל, גם לרבי מאיר וגם לרבנן, גם לרב ששת וגם לרבי אלעזר. 64) כפי שיוצא מסתימת הלשון: "אין קנין לעבד בלא רבו" (ראה 'תוספות' שם ד"ה ורבי אלעזר). 65) כן כתב גם בפ"ז מהלכות נדרים הלכה יז, ומקור הדברים בירושלמי, כתובות פ"ו שאמרו: "אע"ג דלרבי מאיר עביד יד העבד כיד רבו, זכתה האשה זכה בעלה, – מודה שאין עליה אלא אכילת פירות בלבד". וראה 'תוספות' שם.

יג. נָתַן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁאֵין לְבַעְלָהּ רְשׁוּת בָּהּ, וּלְעֶבֶד עַל מְנָת שֶׁאֵין לְרַבּוֹ רְשׁוּת בּוֹ - קָנָה הָאָדוֹן וְקָנָה הַבַּעַל[66]. אֲבָל[67] הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה אוֹ לְעֶבֶד, וְהִתְנָה עִמָּהֶן הַנּוֹתֵן בְּגוּפָהּ שֶׁל מַתָּנָה שֶׁתִּהְיֶה לְכָךְ וְכָךְ[68] - לֹא קָנָה הָאָדוֹן וְלֹא קָנָה הַבַּעַל.

66) קידושין שם כרב ששת ולפי דברי רבי מאיר, או כרבי אלעזר ולפי דברי הכל, ונדרים פח. כרב ושמואל. 67) נדרים שם כשמואל, וראה להלן הלכה יד. 68) כלומר, חוץ מהתנאי השלילי שהתנה, שלא יזכה האדון או הבעל, אלא התנה גם תנאי חיובי, שהעבד או האשה יזכו בחפץ לשימושים מסויימים, וממילא אין הבעל יכול לקנות, שאף שלאשה ולעבד עצמם אין בו קנין, אלא לדבר זה, אין בו שום קנין לאדון או לבעל.

יד. כֵּיצַד? הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ נְתוּנִים לָךְ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּלְבְּשִׁי בָּהֶן, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתִּשְׁתִּי בָּהֶם, וְתַעֲשִׂי מַה שֶּׁתִּרְצִי[69] בְּלֹא רְשׁוּת הַבַּעַל[70] - לֹא קָנָה הַבַּעַל. וְכֵן אִם אָמַר לְעֶבֶד[71]: עַל מְנָת שֶׁתֹּאכַל בָּהֶן וְתִשְׁתֶּה בָּהֶן, עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא[72] בָּהֶם לְחֵרוּת, אוֹ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָהֶם כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה בְּלֹא רְשׁוּת אָדוֹן שֶׁלְּךָ - לֹא קָנָה הָאָדוֹן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

69) כלומר: "או תעשי מה שתרצי וכו'". וכן כתב להלן בעבד (משנה־למלך). ודלא כרב (נדרים שם) שאמר: צריך לפרט, אבל אם אמר לה: "מה שתרצי תעשי", קנה אותה בעלה – אלא כשמואל (שם) שאף באופן זה לא קנה הבעל (מגיד־משנה). 70) שצריך שני תנאים: השלילי, – ע"מ שאין וכו', והחיובי, התנאי בגוף החפץ (מגיד־משנה). 71) דעת רבינו שדין העבד והאשה שוים בתחום זה, וראה הגהות מיימוניות אות ג. 72) קידושין שם, כרבי אלעזר לדעת חכמים. וכאן אין צריך להוסיף "בלא רשות אדון" – כיון שאמר לו: "שתצא בהם לחירות". וכן נראה מדברי רבינו בפ"ה מהלכות עבדים ה"א, וכן אמנם לא נזכר זאת בגמרא קידושין שם (לחם־משנה).

טו. הַנּוֹתֵן[73] כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ - קָנָה, וְיָצָא בֶּן חוֹרִין, וְקָנָה שְׁאָר הַנְּכָסִים. וְאִם[74] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[75] - לֹא קָנָה כְּלוּם; שֶׁאֵין[76] זֶה גֵּט חֵרוּת גָּמוּר, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר[77] בּוֹ בַּגֵּט[78], וּמִתּוֹךְ שֶׁלֹּא נִשְׁתַּחְרֵר לֹא קָנָה כְּלוּם.

73) פאה פ"ג מ"ח, והובאה בגיטין ח: ובבא־בתרא קמט: 74) שם. 75) בבא־בתרא קנ. מימרא של רב דימי בר יוסף בשם רבי אלעזר. ולאו דוקא אם שייר קרקע, שבזה בוודאי לא יצא לחירות, שאפשר לפרשו שהכוונה לשייר העבד עצמו שהוא כקרקע. 76) ההנמקה של רב אשי בגיטין ט. ושל רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 77) גט אשה – צריך שיהיה כורת לגמרי היחסים בין הבעל והאשה, לפי שנאמר "ספר כריתות", וכמו־כן גט חירות של עבד, שנלמד בגזירה שוה "לה לה" מאשה, צריך שיכרות היחסים שבין האדון והעבד. 78) בשטר השחרור. ואף־על־פי שאמר לו: עצמך וכל נכסיי קנויים לך וכו' חוץ מטלית פלונית – אין כורת והגט בטל (להלן פ"ז מהלכות עבדים ה"א) וראה מגיד־משנה ולחם־משנה.

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו המקבל מתנה ואינו רוצה בה או שלא הגיעה לידו, ודין הזוכה במתנה על יד אחרים או על יד רשותו, ודין אם נחלקו זה אומר נתתיה וזה אומר לא קיבלתיה או שאומר בהיפך.

א. הַמְקַבֵּל אֶת הַמַּתָּנָה וְזָכָה[2] בָּהּ, וְאַחַר שֶׁבָּאָה לְיָדוֹ וְהוּא שׁוֹתֵק חָזַר בּוֹ וְאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָהּ'[3], אוֹ 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ'[4], אוֹ 'חֲרֵי הִיא בְּטֵלָה'[5], אוֹ שֶׁאָמַר 'מוּם זֶה נִרְאָה לִי בָּהּ'[6] - לֹא אָמַר כְּלוּם[7]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ, כָּךְ הַמְקַבֵּל אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ אַחַר שֶׁזָּכָה. מַתָּנָה זוֹ שֶׁאָמַר הַמְקַבֵּל 'אֵינִי רוֹצֶה בָהּ' אַחַר שֶׁבָּאת לְיָדוֹ - חֲרֵי הִיא הֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהּ - זָכָה בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הִפְקִירָהּ הַמְקַבֵּל אַחַר שֶׁזָּכָה בָּהּ. אֲבָל[8] אִם הָיָה צוֹרֵחַ מֵעִקָּרוֹ - לֹא קָנָה הַמְקַבֵּל, וְחוֹזֶרֶת[9] לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים.

2) בקניין הראוי. 3) "אי אפשי בה". בבא בתרא קלז: "אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אי אפשי בהן – קנה, ואפילו עומד וצווח", אם שתק מעיקרא. 4) היינו "אינה מתנה" שבברייתא שם. ורבינו גרס כגירסת הספרים בגיטין לב. ובכריתות כד. שהובאה בתוספות שם דיבור המתחיל מבוטלת "אי אפשי בה, בטלה היא, אינה מתנה – דבריו קיימין" וכמסקנת הגמרא בכריתות שם ש"דבריו קיימין" אינו שיחזרו לבעלים אלא שהוא לא קנה אותם, והם הפקר אין הכוונה לעבר וחוזר לבעל המתנה אלא לעתיד והם הפקר. 5) בגמרא שם "בטלה היא" ורבינו אינו מחלק ביניהם (ועיין ראב"ד). וכן נראה להלן הלכה יג שכתב "או שאמר בטילה, אבל אם אמר סתם "בטילה היא", לא אמר כלום. וכן כתב המגיד משנה שם. 6) המדובר במום גלוי שוודאי ראה אותו מיד ומכיוון ששתק אז ודאי הסכים וקיבל, וכשאומר עתה "מום זה נראה לי בה" אינו יכול לבטל את המתנה למפרע (ראה כסף משנה). 7) שכל אלו אינן לשונות של עבר, לבטל המתנה למפרע, אלא לשונות של להבא. 8) בבא בתרא קלח. מסקנת רבי אבא בר ממל. 9) לפי פירוש התוספות (שם דיבור המתחיל כאן).

ב. הַמְזַכֶּה[10] לַחֲבֵרוֹ בְּמַתָּנָה עַל יְדֵי אַחֵר - כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִיק בָּהּ אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁמָּשַׁךְ הַמִּטַּלְטְלִין אוֹ הִגִּיעַ שְׁטַר הַקַּרְקַע לְיָדוֹ אוֹ הֶחֱזִיק בַּקַּרְקַע, זָכָה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ, וְאֵין הַנּוֹתֵן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ. אֲבָל[11] הַמְקַבֵּל - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: אִם רָצָה[12] - מְקַבֵּל; אִם לֹא רָצָה - אֵינוֹ מְקַבֵּל. שֶׁזָּכִין[13] לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו; וּזְכוּת הוּא שֶׁתִּנָּתֵן לוֹ מַתָּנָה, אִם יִרְצֶה, אֲבָל אִם לֹא יִרְצֶה - אֵין נוֹתְנִין מַתָּנָה לְאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ.

10) גיטין יא: במשנה. 11) בבא בתרא קלח. 12) הסכים מפורש מיד עם קבלת המתנה לידו, או שתק ולא מחה. 13) גיטין שם במשנה.

ג. זְכָה[14] לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר, וּכְשֶׁשָּׁמַע הַמְקַבֵּל שָׁתַק, וְאַחַר כָּךְ צָוַח וְאָמַר 'אֵינִי מְקַבְּלָהּ' - הֲרֵי זֶה סָפֵק[15] אִם זֶה שֶׁשָּׁתַק כְּבָר רָצָה[16], וְזֶה שֶׁחָזַר וְצָוַח חָזַר בּוֹ[17]; אוֹ שֶׁשָּׁתַק מִפְּנֵי[18] שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לְיָדוֹ כְּלוּם[19], וְזֶה שֶׁצָּוַח הוֹכִיחַ[20] סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ[21]. לְפִיכָךְ: אִם קָדַם אַחֵר וְזָכָה בָּהּ לְעַצְמוֹ - אֵין[22] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה בָּהּ' הֲרֵי הִפְקִירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23], וְזֶה שֶׁקָּדַם וּלְקָחָהּ מִן הַהֶפְקֵר - זָכָה. וְאִם חָזְרוּ הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים וּתְפָשׂוּהָ מִיַּד זֶה שֶׁקָּדַם וְזָכָה בָּהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדָם; שֶׁמָּא הַמְקַבֵּל לֹא זָכָה, וְכֵיוָן שֶׁאָמַר 'אֵינִי רוֹצֶה' הוֹכִיחַ סוֹפוֹ עַל תְּחִלָּתוֹ, וְלֹא קָנָה אוֹתָהּ, וּבִרְשׁוּת בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים הִיא קַיֶּמֶת עֲדַיִן.

14) בבא בתרא שם. מימרא של רב נחמן בר יצחק, וברייתא המובאת על ידו, ובה מחלוקת על נושא זה בין החכמים ורבן שמעון בן גמליאל, לפי הפירוש של רבא בחולין לט: 15) בבבא בתרא שם לא הכריעו בין התנאים, ובחולין (שם) הביאו עובדא, שלא רצו בה להכריע. 16) ששתיקה זו כמו כל שתיקה שפירושה הסכמה. 17) ודינו כמו שכתב בהלכה א. 18) כדברי רבא (בבא בתרא שם). 19) ואין לו עדיין על מה לצווח או למחות. 20) גילה. 21) שאף אז כששתק דעתו הייתה לשלילה. 22) כדין כל ספק בממון. 23) בהלכה א.

ד. רְאוּבֵן שֶׁרָצָה לִתֵּן מֵאָה דִינָרִין לְשִׁמְעוֹן, וְשָׁלַח לוֹ הַמֵּאָה עַל יְדֵי לֵוִי: אִם אָמַר לוֹ 'זְכֵה[24] בְּמֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן', אוֹ 'תֵּן[25] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[26]; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ[27] מֵאָה זוּז לְשִׁמְעוֹן' - יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַמֵּאָה לְיַד שִׁמְעוֹן.

24) בלשון זו אין כל ספק שוודאי זכה המקבל, אף על פי שלא הגיע לידו, כיוון שבא ליד השליח, ראה גיטין יא: יד. ועוד. 25) גיטין יא: "כל האומר תנו כאומר זכו". 26) רק לעניין זה, שאינו יכול לחזור בו, אמרו "תן – כזכה", אבל לעניין זכייה אין הדבר כן, אלא אינו זוכה עד שיגיע לידו, כמפורש להלן הלכה יא. אולם כל זה אינו אלא באומר "תן", אבל באומר "זכה" – זכה מיד (ראה פרק ו מהלכות עבדים הלכה א). ומה שכתב רבינו "אינו יכול לחזור בו" – לא כתב אלא על "תן" ולא על "זכה". 27) ומשמעותו שהנותן עושה אותו רק שליח להולכה, ולא שנותן לו לזכות מיד בשביל המקבל, שם יד: ולב: (וראה להלן פרק י הלכה יב בדין שכיב מרע). ודקדק רבינו לכתוב "ראובן שרצה ליתן וכו'" שדווקא במתנה הדין כן, אבל בפריעת חוב אינו יכול לחזור בו (פרק ט"ז מהלכות מלוה ולוה הלכה ב) וכן בהחזרת פיקדון כשהנפקד כפר בו עד עכשיו (פרק א מהלכות שכירות הלכה ו), ועיין ראב"ד.

ה. הָלַךְ[28] לֵוִי בְּמֵאָה זוּז שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ עִמּוֹ לְהוֹלִיכָן לְשִׁמְעוֹן, וּבִקֵּשׁ שִׁמְעוֹן וְלֹא מְצָאָהוּ - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[29]. מֵת[30] שִׁמְעוֹן בְּחַיֵּי רְאוּבֵן - יַחֲזִיר לִרְאוּבֵן[31] אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[32]. מֵת רְאוּבֵן בְּחַיֵּי שִׁמְעוֹן - יִתֵּן הַמֵּאָה לְשִׁמְעוֹן אוֹ לְיוֹרְשָׁיו[33]; שֶׁמִּצְוָה[34] לְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמֵּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַדְּבָרִים וְהוּא בָּרִיא[35], שֶׁהֲרֵי הַמֵּאָה בְּיָדוֹ שֶׁל שָׁלִיחַ עֲדַיִן[36].

28) המשך להלכה הקודמת והמדובר כשאמר לו "הולך". ומקור הדברים בברייתא שם יד: 29) שהרי הולך לאו כזכי, ולא זכה השליח בשביל המקבל. 30) ברייתא שם. 31) כנ"ל, שלא זכה עדיין שמעון, והנותן התכוון רק לשמעון ולא ליורשיו. 32) של ראובן אם מת ראובן אחרי מיתת שמעון. 33) שהרי מיד עם מיתת ראובן, זכה בהם שמעון, מפני הטעם הבא בסמוך ש"מצוה לקיים דברי המת", וממנו זכו היורשים (עיין רש"י שם וש"ך סימן קכה סעיף קטן לג). 34) גיטין שם ברייתא בשם רבי מאיר. 35) כדברי רב פפא שם. ובדין שכיב מרע, ראה להלן פרק י הלכה יב. 36) שלא החזיר לראובן בחייו של זה ובידו לקיים דברי המת. [בתוספות כתובות ע. דיבור המתחיל הא,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הוכיחו שלא אמרו מצוה לקיים דברי המת אלא אם נמסר ליד שליש לשם כך (וראה להלן פרק י"א הלכה כג בהגהות מיימוני אות ט), שאם לא כן למה הוצרכו לתקן בשכיב מרע שיהיו דבריו ככתובין וכמסורין. וזה גם מקור לדברי רבינו].

ו. אֵין אָדָם זוֹכֶה בְּמַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹכֶה גָּדוֹל[37] וּבֶן דַּעַת. וְאֶחָד אִישׁ וְאֶחָד אִשָּׁה[38], וַאֲפִלּוּ אֵשֶׁת אִישׁ[39], וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה[40]. אֲבָל הָעַכּוּ"ם אֵינוֹ זוֹכֶה; הוֹאִיל וְאֵין רָאוּי לִשְׁלִיחוּת לְעוֹלָם[41], כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְיִשְׂרָאֵל[42]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְעַכּוּ"ם[43], כָּךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְעַכּוּ"ם[44].

37) עירובין עט: במשנה וקידושין מב. מימרא של רב יצחק. 38) עירובין שם. 39) עירובין שם: "על ידי אשתו". 40) בעירובין שם: "ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנעניים, מפני שידן כידו", הרי שרק על ידי עבדו אינו יכול לזכות לאחרים, אבל על ידי עבד כנעני של אחר יכול הוא לזכות לאחרים. וראה בפרק א מהלכות עירובין הלכה כ. 41) להוציא מדברי רב אשי לפי לשון אחת בבבא מציעא עא: שרק לעניין תרומה אין שליחות לגוי, אבל לעניין אחר יש לו שליחות. 42) שזכייה היא מטעם שליחות. 43) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרב אשי בלשון אחרונה. 44) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לרבינא, שאמר שישראל זוכה לגוי מדברי סופרים.

ז. קָטָן[45] שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ צְרוֹר[46] וְזוֹרְקוֹ[47], אֶגּוֹז וְנוֹטְלוֹ[48] - זוֹכֶה לְעַצְמוֹ[49], וְאֵינוֹ זוֹכֶה לַאֲחֵרִים; פָּחוֹת[50] מִזֶּה - לֹא זָכָה לְעַצְמוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְכֵן הַשּׁוֹטֶה אֵינוֹ זוֹכֶה לֹא לוֹ[51] וְלֹא לַאֲחֵרִים. וְהַמְזַכֶּה לְשׁוֹטֶה עַל יְדֵי בֶּן דַּעַת - זָכָה[52]. אֲבָל הַחֵרֵשׁ זוֹכֶה[53] לְעַצְמוֹ[54], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[55].

45) גיטין סה. מימרא של רבא. 46) אבן. 47) הרי יודע הוא לברוח מן הרע. 48) הרי שיודע לבחור בטוב. 49) מן התורה. לפי שדעת אחרת מקנה לו (מגיד משנה כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א. עיין שם), אבל במציאה אין לו קניין מן התורה אלא מדרבנן משום דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). 50) שם. 51) מן התורה, אבל מדרבנן, זכה, ואסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום (פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה יב). ומקור הדבר ממה שאמרו ביבמות קיג: ששוטה אין לו יד לקנות (קצות החושן סימן רמג סעיף קטן ה). ויש שהביאו מסוגיית הגמרא ביבמות לא. וכתובות כ. [ואף על פי ששם מדובר במקח וממכר, שגם בקטן אינו מן התורה, כיוון שנתינת הדמים שלו אינה נתינה (מגיד משנה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) – סובר רבינו שכל עיקר תקנת חכמים בקטן וחרש במקח וממכר משום כדי חייהם (פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) אינו אלא מפני שיש להם קניין מן התורה במתנה. ושוטה שלא תקנו בו חכמים קניין במקח וממכר, הוא מפני שאין לו שום קניין מן התורה, ואף לא במתנה, וראה להלן לגבי חרש]. 52) שוודאי אינו גרוע מקטן בן יום אחד דלהלן הלכה ח (סמ"ע רמג סעיף קטן ל). ומה שאמרו ביבמות קיג. שפיקח שנשא שוטה, זכתה בכתובה שכתב לה – על כורחך כשזיכה לה על ידי אחר, וראה במגיד משנה. אבל צריך עיון ממה שאמרו בבבא מציעא עב. שזכין לקטן מפני שעתיד להיות גדול, ואין זכין לגוי שבלי מעשה גירות לא יהיה ישראל, ואם כן גם שוטה, מי יודע אם יתרפא, ואף אם יתרפא זה לא יהיה ממילא אלא על ידי מעשה. וראה בקצות החושן שם סעיף קטן ו. 53) והיינו, כאמור, במציאה מפני דרכי שלום, ובמתנה מן התורה. 54) [נלמד מתוך מה שתיקנו חכמים שמקחו מקח וממכרו ממכר, משום כדי חייו (למעלה פרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה א) ואם אין לו עיקר קניין מן התורה במתנה לא היו חכמים מתקנים במקח וממכר. וההבדל בין שוטה לחרש הוא: שוטה אין לו יד (יבמות קיג:) ואילו חרש יש לו יד שהרי חרשת מקבלת גיטה (שם קיב:), ראה בקצות החושן שם סעיף קטן ה]. ורק לעצמו יש לו יד אבל לזכות לאחרים אינו יכול, כמפורש בבבא מציעא ח. 55) פרק יז הלכה ד, שחרש אינו מקנה לאחרים (ראה בהערה הקודמת. ועיין מגדל עוז ולחם משנה).

ח. זָכִין[56] לְקָטָן אַפִלּוּ בֶּן יוֹם אֶחָד[57], וּלְגָדוֹל[58] בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[59]. וַחֲצֵרוֹ[60] שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַמַּתָּנָה לַחֲצֵרוֹ[61] - כְּאִלּוּ זָכָה בָּהּ אַחֵר[62].

56) כלומר, אחר זוכה עבורו, בבא בתרא קנו: במשנה, ונראה מדברי רבינו שזהו מן התורה. וכנוסחת הספרים (שהובאה בתוספות כתובות יא. דיבור המתחיל מטבילין) בבבא מציעא שם שגרסו "קטן – אף על גב דלית ליה שליחות אית ליה זכייה" ולא גרסו "מדרבנן" וכן הוא בכמה כתבי יד. ראה בדקדוקי סופרים לבבא מציעא שם. 57) [שהרי למאן דאמר אדם מקנה לדבר שלא בא לעולם מזכין אף לעובר. בבא בתרא קמא: וראה למעלה פרק כ"ב מהלכות מכירה הלכה י]. 58) שם קנו: במשנה לפי רבי יהושע. ולפי רבי מאיר בברייתא שם – גם לדברי רבי אליעזר. 59) משנה בגיטין יא: וראה למעלה הלכה ב. 60) בבא קמא מט: מימרא של רבי יוסי בר חנינא. 61) או לאוויר חצרו, ראה בפרק ה מהלכות גירושין הלכה ג. 62) כלומר, כאילו זכה בה על ידי שליח, שחצר מטעם שליחות היא (בבא מציעא י:).

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת[64]; אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת[65], כְּגוֹן שָׂדֵהוּ וְחֶרְבָּתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד בִּצְדָדָהּ[66] וְיֹאמַר: זָכְתָה לִי שָׂדִי[67]. וְכֵן אַרְבַּע[68] אַמּוֹת[69] שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן[70] קוֹנִין לוֹ[71], בְּסִמְטָא[72] אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[73] אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים[74]; אֲבָל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75] אוֹ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[76] - אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁיַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ. וּקְטַנָּה[77] תִּזְכֶּה לָהּ חֲצֵרָהּ[78] וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ; אֲבָל הַקָּטָן[79] אֵינוֹ זוֹכֶה עַד שֶׁתַּגִּיעַ מַתָּנָה לְיָדוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ אַחֵר.

63) שחצרו קונה לו, אף על פי שאינו עומד שם. 64) שם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יא. שאז היא נחשבת כשליח המשמר דבר הנשלח על ידו (כסף משנה בשם הר"ן). 65) שאז אינו דומה לשליח (שם). 66) שאז היא משתמרת על ידו. וראה במגיד משנה פרק י"ז מהלכות גזילה הלכה ח. שיש מחלוקת בין המפרשים אם צריך לעמוד בתוך השדה או שאפשר לעמוד גם מחוצה לה. ודעת רבינו, שגם במתנה צריך שיעמוד בצד שדהו ודלא כרב פפא בבבא מציעא יא: אלא כפי התירוץ הראשון שם בגמרא. וכן נראה בקידושין כו: ויש פוסקים כרב פפא (מגיד משנה). 67) דעת רבינו שבחצר שאינה משתמרת ועומד בצידה צריך גם אמירה. כמו שאמרו במשנה (שם יא.): "ראה אותן רצין וכו' ואמר זכתה לי שדי וכו'". וכן כתב רבינו בהלכות גזילה שם. ובתוספות שם דיבור המתחיל זכתה, כתבו ש"אמר" לאו דווקא. 68) בבא מציעא י. מימרא של ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא, ורא"ש בשם הירושלמי (שם) שקונות גם במציאה וגם במתנה. 69) שיעור קומה של אדם בפישוט ידיים ורגליים. 70) ואף על פי שבחצר שאינה משתמרת, צריך גם עמידה בצידה וגם אמירה, כנ"ל – בארבע אמות, אין צורך באמירה "מפני שהוא יכול לנטות עצמו וליטלה" (מגיד משנה בהלכות גזילה שם). [וברור הדבר שגם בחצר שאינה משתמרת, אם הייתה המציאה קרובה אליו בתוך ארבע אמות, שוודאי זכה בה, אף על פי שלא אמר, כיוון שעומד קרוב לה]. 71) תקנת חכמים היא כדי שלא יריבו המוצאים זה עם זה (הלכות גזילה שם הלכה ט). 72) רחוב צדדי, או קרן זווית של רשות הרבים (מגיד משנה שם). והיא מימרא של רב ששת בבבא מציעא י: שבסימטא "לא דחקי רבים". 73) גמרא שם. וגם שם לא שכיחי רבים (כתובות לא:). 74) שם, תשובת רב פפא, ולפי גירסת הרי"ף. 75) שם בדברי רב ששת: "רשות הרבים דקא דחקי רבים לא תקינו רבנן [ארבע אמות]". 76) שם, לרב פפא. 77) שם יא. לפי הלשון האחרונה, ולדברי הכל, או זו שלפני האחרונה, וכרבי יוחנן משום רבי ינאי. 78) שבקטנה גילתה התורה שחצרה נחשבת כידה לעניין גט. ולומדים מזה גם ליתר השטחים, כגון מציאה ומתנה, מה שאין כן בקטן. 79) שהחצר אינה נחשבת אצלו כיד, וגם אינה יכולה להיות נחשבת כשליחות, שאין שליחות לקטן. ואף על פי שזכין לקטן (למעלה הלכה ח), הרי שזכייה אינה מטעם שליחות – אינה דומה חצר לשליח ממש שעושה פעולת הקניין וזוכה עבור הקטן (וראה בהשגת הראב"ד כאן ובפרק כ"ט מהלכות מכירה הלכה יב וקצות החושן סימן רמג סעיף קטן יא).

י. הַמַּתָּנָה[80] כְּגֵט[81], שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לִמְסֹר דְּבָרִים[82] לְשָׁלִיחַ. כֵּיצַד? אָמַר לִשְׁלִישָׁה: אִמְרוּ לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי שֶׁיִּכְתְּבוּ וַיַּחְתְּמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וְיִתְּנוּהָ לִפְלוֹנִי - אֵין זֶה כְּלוּם[83]; וְאִם אָמְרוּ לְאוֹתָן הָעֵדִים וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לַמְקַבֵּל - לֹא קָנָה. וְכֵן אִם אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ בִּשְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּהוּ לִפְלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר לְסוֹפֵר לִכְתֹּב, אֶלָּא הֵן עַצְמָן כּוֹתְבִין, כְּמוֹ בְּגֵט[84].

80) גיטין כט. כשמואל וכרבא, ולא כרב ואביי. 81) וראה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ו. 82) שהשליח יאמר דברים מסויימים למישהו, במקום שיעשה פעולה מסויימת. 83) שדברים אינם נמסרים לשליח (משנה גיטין סו:) אפילו אם אמר להם שיאמרו לאחרים (שם עא.). וראה בהלכות גירושין שם. וכל שכן אם אמר להם רק: "תנו גט לאשתי". שאף על פי שהם שלושה ונראה שעשה אותם בית־דין שיאמרו לאחרים לכתוב ולחתום – לא קנה שאין זה עדיף מ"אומר אמרו" וראה בלחם משנה פרק ב מהלכות גירושין הלכה ה. [וכתב הטור בשם הראב"ד "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם והוא הדין אם אומר להם תנו" ואף על פי שלפנינו בראב"ד אין הנוסחא כן. נראה שנוסחת הטור היא הנכונה, וזהו פירושו: אם "אומר אמרו" לא מועיל למה שאמר ואם אמרו לעדים וכתבו לא קנה – כל שכן שאם לא עשו כמאמרו אלא חתמו הם בעצמם, שוודאי לא עשו כלום, שהרי על זה לא נצטוו (ולפי הנראה נפלו מלים אלו "וכל שכן אם חתמו הם בעצמם" בטעות מלשון הראב"ד הנ"ל אל תוך דברי המגיד־משנה, ועיין לחם משנה) "והוא הדין אם אומר להם תנו" כלומר גם באומר להם תנו, אומרים שברור הדבר שעשאם בית־דין ולא מועיל אם הם חתמו בעצמם, שהרי לא נצטוו על כך, ולעשות שליח לכתיבה גם כן אינם יכולים, שדברים אינם נמסרים לשליח, כנ"ל. וראה להלן בהערה הבאה]. 84) שם במשנה גיטין סו.־סו: "אמר לשניים תנו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו". [ואף על פי שכבר כתב רבינו שאפילו אומר מפורש "אמרו לפלוני ולפלוני וכו'", לא מועיל – אם קל וחומר הוא שבאומר "כתבו וחתמו וכו'", שאינם יכולים לומר לסופר לכתוב – יש חידוש באומר "כתבו וחתמו", שהרי ב"אומר אמרו", לא מועיל אם כתבו וחתמו בעצמם, כנ"ל, ואילו ב"כתבו וחתמו", "הרי הן עצמם כותבים", ויש מקום לטעות, שכיוון שהם עצמם יכולים לעשות מעשה – יכולים לעשות גם שליח, ומשמיענו רבינו שגם באופן זה אינם יכולים למנות שליח. וכתב הראב"ד (הובא במגדל עוז): "והוא הדין אם אמר להם (לשניים) תנו צריכין הם לכתבו". כלומר, בניגוד לאומר לשלושה תנו, שעשה אותם בית־דין, ואינם יכולים לכתוב בעצמם (חוץ ממה שאינם יכולים לעשות שליח) – באומר לשניים "תנו", לא עשאם בית־דין, אלא כוונתו שיכתבו בעצמם. וכן מפורש במשנה גיטין שם, ובמקום "צריכין" שבדבריו – צריך להיות "יכולין", וראה באור שמח].

יא. הַכּוֹתֵב[85] בִּשְׁטָר 'נְתַתִּי[86] שֶׁדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי', אוֹ שֶׁכָּתַב 'נְתַתִּיהָ[87] לוֹ', אוֹ 'הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ' - הֲרֵי זוֹכֶה בָּהּ כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַשְּׁטָר לְיָדוֹ. אֲבָל[88] אִם כָּתַב בַּשְּׁטָר 'אֶתְּנֶנָּה[89] לוֹ', אַף עַל פִּי שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו הָעֵדִים - לֹא זָכָה הַמְקַבֵּל[90], עַד שֶׁיֹּאמַר לְעֵדִים 'כִּתְבוּ שְׁטַר מַתָּנָה וּתְנוּ לוֹ', וְכוֹתְבִין[91] וְנוֹתְנִין לוֹ; שֶׁאֵין[92] הַמְקַבֵּל זוֹכֶה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁטַר הַמַּתָּנָה לְיָדוֹ[93], אוֹ עַד שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ בּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[94].

85) גיטין מ: בברייתא. 86) לשון עבר. 87) זוהי גירסת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרי"ף. וצריך עיון מה בין "נתתי" ל"נתתיה" – שניהם מלשון עבר (סמ"ע סימן רמה, סעיף קטן א). ובגמרא שם: "נתונה", והוא לשון הווה. 88) כחכמים ולא כרבי מאיר (שם). 89) לשון עתיד. 90) שאין כאן נתינה אלא הבטחה לתת. 91) אפילו הלשון "אתננה לו", שרק אם נותן השטר מידו ליד המקבל, שהמתנה מתקיימת מיד, צריך לכתוב בלשון עבר "נתתי" או בלשון הווה "נתונה", אבל אם אומר לעדים שיכתבו ויתנו, שאין המתנה מתקיימת עתה כשנותן לעדים אלא אחר כך כשיבוא השטר לידי המקבל – בזה אפשר לכתוב גם לשון עתיד "אתננה" (כסף משנה). 92) וממילא אף הלשון: "אתננה" היא טובה, אחרי שאין המקבל זוכה, אלא אחרי שמוסרים את השטר לידו, ולשעה זו כיוון הנותן בלשון "אתננה" (כסף משנה). 93) [ראה בפרק ו מהלכות עבדים הלכה א ש"תן" אינו כ"זכה" ולא זכה עד שיגיע לידו. וראה ברש"י גיטין ט: וברי"ף שם]. 94) למעלה הלכה ב.

יב. הָאוֹמֵר[95] 'נָתַתִּי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְפְלוֹנִי', וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא נָתַן לִי'[96] - חוֹשְׁשִׁין[97] שֶׁמָּא זִכָּה לוֹ עַל יְדֵי אַחֵר[98]. אֲבָל אִם אָמַר 'כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ'[99], וְהוּא אוֹמֵר 'לֹא כָּתַב וְלֹא נָתַן לִי': אִם הַמְקַבֵּל מַתָּנָה הוּא שֶׁאָמַר כֵּן - הוֹדָאַת בַּעַל דִּין[100] כְּמֵאָה עֵדִים הוּא, וְהַנּוֹתֵן אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ; וְאִם בֶּן הַמְקַבֵּל הוּא שֶׁאָמַר 'לֹא נָתַתָּ לְאָבִי שָׂדֶה זוֹ', וְהוּא אוֹמֵר 'כָּתַבְתִּי וְנָתַתִּי לוֹ' - מַנִּיחִין אֶת הַפֵּרוֹת עַל יְדֵי שָׁלִישׁ עַד שֶׁיִּוָּדַע הַדָּבָר הֵיאַךְ הוּא[101].

95) שם, המשך הברייתא. 96) המדובר, כשהמקבל רוצה במתנה אלא שמספר האמת שלא קיבלה (סמ"ע רמה סעיף קטן ז). 97) יש לשון "חשש" שאינו ספק, אלא וודאי (תוספות שם דיבור המתחיל חיישינן). וכן לשון התוספתא (בבא בתרא פרק י): "לא אמר כלום", והיינו, שאין מתחשבים כלל עם דברי המקבל. ברם בשולחן־ערוך חושן משפט סימן רמה, סעיף ד, מביא המחבר לשון "דאיכא למימר", והיינו, שיש לומר, ואין וודאות גמורה. ולכאורה, זהו פירוש המלה "שמא". 98) וזה לא ידע על זה כלל. וכך אנו יכולים על ידי זה לסלק את הסתירה שביניהם ולאמת את דברי שניהם. 99) היינו, שהנותן מדגיש שהוא בעצמו נתן לידי המקבל, ואין המקבל יכול לטעות בזה. 100) הוא המקבל שהוא זכור יותר מן הנותן, לפי שהנותן הייתה לו מחשבה לתת לפני שייתן, ופעמים שהוא סבור שכבר נתן (מגיד משנה בשם התוספות). ויש מפרשים, שלעולם מקבלים את ההודאה של התובע ולא של הנתבע, מאחר שישנה התנגשות בין הודאתו של זה לבין הודאתו של זה, אנו אומרים העמד ממון בחזקתו (רשב"א שם). 101) על ידי עדים. מפני שהדבר ספק, שמא קיבל זה את המתנה והבן אינו יודע, ואם כן אין הודאתו הודאה (גיטין שם).

יג. מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁטָּעַן וְאָמַר: זוֹ שֶׁתַּחַת יָדִי אֵינָהּ מַתָּנָה בְּיָדִי, אֶלָּא שׁוֹמֵר אֲנִי עָלֶיהָ וְכֵיוָצֵא בוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר: בְּטֵלָה הָיְתָה מִתְּחִלָּתָהּ, לְפִי שֶׁלֹּא קִבַּלְתִּיהָ אֶלָּא בְּעַל כָּרְחִי בְּאֹנֶס אוֹ בְּטָעוּת, וְכֵיוָצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - דִּבְרֵיו קַיָּמִין[102]; וְנִשְׁבָּע עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת[103], וְתַחֲזֹר לִבְעָלֶיהָ.

102) גיטין לב. מימרא של רב ששת (לפי נוסחה שלפנינו): "מקבל מתנה שאמר לאחר שבאת מתנה לידו – בטילה היא (משמע בטילה הייתה מקודם שקיבלתי – רש"י), אינה מתנה – דבריו קיימין". וראה למעלה הלכה א. 103) הראב"ד מעיר כאן שעניין השבועה כאן הוא "רעיון רוח", ואמנם לא מצינו שבועה אצל הודאת בעל הדין, שהרי הוא מוותר על שלו, ומה מקום לשבועה? אך המגיד־משנה מפרש, שכאן מדובר, שבעלי חוב של המקבל רוצים לגבות את חובם מהשדה, ולפיכך צריך להישבע שאינו מערים עליהם, וכן הביא בשולחן־ערוך סי' רמה סעיף ז. ואף על פי שבפרק ב מהלכות מלוה ולוה הלכה ב כתב רבינו שאם יש לו ללווה ממון וטוען שהוא של אחרים אינו נאמן אלא בעדים – כאן, שידוע שהיו הנכסים של הנותן, נאמן הוא לאמר שלא קבלם במתנה ושנשארו ברשותו של הנותן (לחם משנה).

יד. טָעַן הַנּוֹתֵן וְאָמַר 'שׁוֹמֵר אַתָּה עָלֶיהָ', אוֹ שֶׁאָמַר 'שֶׁלֹּא מִדַּעְתִּי[104] נְתַתִּיהָ', אוֹ 'גְּזוּלָה הִיא בְּיָדְךָ', וְזֶה אוֹמֵר 'אַתָּה נָתַתָּ לִי' - נִשְׁבָּע[105] הַמְקַבֵּל שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר.

104) שלא מרצוני. 105) כדין כל כופר בכול, כיוון שהמטלטלין בידו, ראה פרק ח מהלכות טוען ונטען הלכה א, ובקרקעות, כשיש לו חזקת שלוש שנים, ועיין פרק י"א שם הלכה א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו איכות עשיית המתנה שצריך שלא תהיה מסותרת, וכל הנמשך אחר זה, ודין שתי שטרות על שדה אחת שניהם במכר או אחד במתנה ואחד במכר, וכל הנמשך.

א. הַנּוֹתֵן[2] מַתָּנָה, בֵּין בָּרִיא בֵּין חוֹלֶה[3], צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת. אָמַר[4] לְעֵדִים: כִּתְבוּ בַּסֵּתֶר וּתְנוּ לוֹ - אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁזֶּה מַעְרִים כְּדֵי לְאַבֵּד מָמוֹן אֲחֵרִים[5], שֶׁיַּחֲזֹר וְיִמְכֹּר אַחַר שֶׁיִּתֵּן.

2) בבא־בתרא מ: מימרא של רב יהודה, ש"מתנה טמירתא (מסותרת)" אינה כלום. 3) נלמד מדברי הרי"ף בבבא־בתרא שם בשם רב האי, והעתיקו רבינו להלן פ"ט הלכה א. ובין במתנה במקצת נכסיו, בין בכל נכסיו (ראה שם הערה ב). 4) כלשון הראשון של רב יוסף, שאמר בפירוש מימרתו של רב יהודה (שם). ולפי זה, אם לא אמר לכתוב בסתר, אע"פ שלא אמר לעשותה בפרהסיא – אין זו "מתנה טמורה". ואילו ללשון השני, גם זו היא מתנה טמורה, כיון שלא אמר לעשותה בפרהסיא. וראה להלן הערה ה. 5) היינו הלקוחות המאוחרים למתנה, כהמשך דברי רבינו. והראב"ד מפרש, ש"אחרים" – היינו מקבל המתנה, כלומר: הוא מכר אותה מקודם לאחר ואחר־כך הוא נותנה במתנה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לזה, ולפיכך הוא רוצה שהדבר ייעשה בסתר, והוא מערים לאבד "ממון אחרים", היינו הטובה שקיבל מקודם ממקבל המתנה שתמורתה נתן לו המתנה. וכנראה שבספר שהיה לפני הראב"ד היו חסירות המילים "שיחזור וימכור אחר שיתן", ועיין מגיד־משנה.

ב. לְפִיכָךְ[6], כָּל שְׁטַר מַתְּנַת קַרְקַע[7] שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ: וְאָמַר לָנוּ פְּלוֹנִי הַנּוֹתֵן שְׁבוּ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת וְכִתְּבוּ לוֹ מַתָּנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת, וְכַיּוֹצֵא[8] בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ - חוֹשְׁשִׁין[9] לָהּ שֶׁמָּא מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת הִיא, וְלֹא זָכָה הַמְּקַבֵּל.

6) כלומר, לפי שאמרנו ש"מתנה מסותרת", אינה כלום, אם לא אמר להסתיר וגם לא אמר לפרסם, שבזה נחלקו שתי הלשונות של רב יוסף (ראה למעלה הערה ג), ספק הוא, וחוששין שמא מתנה מסותרת היא, וכמו שאמרו בגמרא שם: "סתמא מאי – רב אשי אמר חיישינן, והלכתא חיישינן" (לחם־משנה). 7) גם במטלטלין יש דין של "מתנה מסותרת" (מגיד־משנה), ומה שכתב רבינו "קרקע" הוא מחמת סוף הדברים שכתב: "חוששין שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל". וזה לא שייך אלא בקרקע שעומדת בחזקת בעליה הראשונים, אבל במטלטלין, אם הם ביד המקבל, הם בחזקתו (הגר"א סימן רמב, ס"ק י). 8) היינו, ביטויים דומים, המדגישים את הפומביות. 9) כרב אשי שם, וכמו שכתב הרי"ף. וראה למעלה הערה ה.

ג. הַכּוֹתֵב[10] שְׁתֵּי מַתָּנוֹת עַל שָׂדֶה אַחַת, הָרִאשׁוֹנָה מְסֻתֶּרֶת וְהָאַחֲרוֹנָה גְּלוּיָה וּמְפֻרְסֶמֶת - אַחֲרוֹן קָנָה[11]. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הָרִאשׁוֹנָה סְתָם, וְאֵין בָּהּ לֹא עִנְיַן סְתִירָה וְלֹא עִנְיַן גִּלּוּי, אֶלָּא מַתָּנָה סְתָם[12] - הָאַחֲרוֹן קָנָה.

10) בבא־בתרא שם. 11) ואין המתנה הראשונה יכולה לשמש כמודעה לבטל המתנה השניה (ראה פ"י מהלכות מכירה הלכה א) – לפי שנעשתה בסתר (מסקנת הגמרא שם). 12) שאמרנו למעלה שחוששים שמא מתנה מסותרת היא, ולא זכה המקבל מספק, כיון שקרקע בחזקת בעליה עומדת (למעלה הערה ו) – הרי היא ברשות הבעלים ליתנה לאחר.

ד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[13], שֶׁהַמּוֹסֵר מוֹדָעָה וְאַחַר כָּךְ נָתַן - הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין[14] זֶה אֹנֶס. שֶׁאֵין הוֹלְכִין בְּמַתָּנָה[15] אֶלָּא אַחַר דַּעַת הַנּוֹתֵן; הוֹאִיל[16] וְגִלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ - מַתְּנָתוֹ בְּטֵלָה. לְפִיכָךְ[17], מִי שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים מוֹכִיחִין שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ לִתֵּן מַתָּנָה זוֹ[18], אֲפִלּוּ שֶׁנִּתְּנָהּ מַתָּנָה גְּלוּיָה וְנִמְצֵאת שֶׁנִּתְּנָהּ מִקֹּדֶם מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת - הֲרֵי שְׁתֵּי הַמַּתָּנוֹת בְּטֵלוֹת: הָרִאשׁוֹנָה - מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת; וְהַשְּׁנִיָּה - מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה, וַהֲרֵי קֹדֶמָה זוֹ הַמַּתָּנָה שֶׁנִּמְצְאָה כְּמוֹ מוֹדָעָה לָהּ[19].

13) בפרק י מהלכות מכירה הלכה ג. ומקור הדברים בבבא־בתרא שם. 14) בניגוד לפירוש רשב"ם שם, ד"ה גילוי מילתא בעלמא. 15) בניגוד למכר, שמקבל כסף, שאז אין מודעה גרידא מספיקה, אלא אם הוא אנוס, כי יתכן שבשעת המכירה גמר למכור מפני שהיה צריך לדמים, מה שאין לומר כן במתנה. 16) שם: "במתנה, גילוי מילתא בעלמא היא". 17) כלל מופשט שהסיק רבינו מהעובדא שבהלכה הבאה המובאת בגמרא (שם). 18) ובהוכחה זו גרידא, אין אנו יכולים לבטל המתנה השניה, אלא בהצטרף גם המתנה המוסתרת המשמשת כאן כמודעה. 19) בבא־בתרא שם. ואף שמתנה טמירה כשהיא לעצמה, אינה מספיקה לשמש כמודעה, כאמור למעלה הלכה ג – כאן מצטרפת ההוכחה, שאין דעת הנותן ליתן מתנה זו לשני, לבטל המתנה השניה.

ה. מַעֲשֶׂה[20] בְּאֶחָד, שֶׁרָצָה לִשָּׂא אִשָּׁה. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי נִשֵּׂאת לְךָ עַד שֶׁתִּכְתֹּב לִי כָּל נְכָסֶיךָ. שָׁמַע בְּנוֹ הַגָּדוֹל וְצָוַח עַל שֶׁמַּנִּיחוֹ רֵיקָן. אָמַר לְעֵדִים: לְכוּ וְהֵחָבְאוּ וְכִתְּבוּ לוֹ כָּל נְכָסַי בְּמַתָּנָה. וְאַחַר כָּךְ כָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו וּנְשָׂאָהּ. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים, וְאָמְרוּ: הַבֵּן לֹא קָנָה וְהָאִשָּׁה לֹא קָנְתָה; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּרְצוֹנוֹ כָּתַב לָהּ, וּכְאָנוּס[21] בְּדָבָר הוּא, שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַעְתּוֹ בַּמַּתָּנָה הָרִאשׁוֹנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּטֵלָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְסֻתֶּרֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ[22].

20) הובאה בבבא־בתרא שם. 21) "כאנוס", ולא אנוס ממש. שלא היה אונס גמור, שהרי אם ירצה לא ישאנה ולא יתן לה נכסיו (מגיד־משנה) – ובכל זאת בטלה המתנה בצירוף המודעה, ע"י המתנה המסותרת. 22) היינו, כל מקום שיש צירוף של שני גורמים: הוכחות בגוף המתנה, ומתנה טמירה קודמת לה, אם כי מתנה טמירה גרידא אינה נחשבת מודעה, וההוכחות כשלעצמן אינן מספיקות לבטל את המתנה – שתיהן ביחד מבטלות את המתנה.

ו. שְׁנֵי[23] שְׁטָרוֹת שֶׁזְּמַנָּן[24] בְּיוֹם אֶחָד, וְהֵן כְּתוּבִין עַל שָׂדֶה אַחַת, בֵּין בְּמֶכֶר בֵּין בְּמַתָּנָה: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת[25] - כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה[26]; וְאִם אֵין דֶּרֶךְ הַמָּקוֹם לִכְתֹּב שָׁעוֹת - הֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַדַּיָּנִים[27]: כֹּל שֶׁדַּעְתָּם נוֹטָה[28] לְהַעֲמִיד שָׂדֶה זוֹ בְּיָדוֹ - יַעֲמִידוּ[29].

23) כתובות צד. 24) התאריך, שבו נכתבו השטרות. 25) [ונמסר בלי עדים, שכיון שחתמו בו עדים הוא כשר גם בלי עדי מסירה (פ"א מהלכות גירושין הלכה טז), ואם כן אי־אפשר לברר מי קדם במסירה]. 26) שם צד: כלומר כל ששטרו מוקדם, הוא זכה, שכיון ששטרו נכתב קודם בוודאי גם נמסר קודם, כשם שאנו תולים כך בשטרות אחרים, שאחד מהם מוקדם ביום או בכמה ימים (מגיד־משנה). 27) מקביל לביטוי התלמודי: "שודא דדיינא". וכשמואל בניגוד לרב (כתובות שם). 28) שהם משערים, למי היתה דעתו של הנותן נוטה יותר ואותו היה מעדיף על השני,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ובוודאי לו מסר מקודם. וה'תוספות' בבא־בתרא לה. ד"ה שודא, פירשו ש"שודא דדיינא" היינו שהדיינים עושים כרצונם. וראה בסמ"ע סימן רמ, ס"ק יב. 29) שהרי לשיטת רבי אלעזר, שעדי מסירה כרתי (כורתים או חותכים את הגט) בגט ובכל השטרות, הכל תלוי למי נמסר השטר ראשון, וברור שיש כאן אחד שזכה, אם כי אין אנו יודעים מיהו – האפשרות שהשטרות נמסרו כאחד היא נדירה ואין להביאה בחשבון – ומוטב לנו, איפוא, לתת לאחד על סמך השערת הדיינים, מאשר לקיים חלוקה (מגיד־משנה).

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[30] בְּשְׁטָר שֶׁאֵין[31] בּוֹ קִנְיָן[32], אֶלָּא[33] קָנָה שָׂדֶה זוֹ בִּשְׁטָר זֶה, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מִי הוּא מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁהִגִּיעַ[34] שְׁטָרוֹ לְיָדוֹ תְּחִלָּה; אֲבָל אִם הָיָה בְּכָל שְׁטָר מֵהֶן קִנְיָן[35] - כֹּל שֶׁקָּדַם לוֹ הַקִּנְיָן זָכָה, וְיִשְׁאֲלוּ[36] הָעֵדִים. וְכֵן אִם הָיוּ שָׁם[37] עֵדִים שֶׁזֶּה הִגִּיעַ לְיָדוֹ שְׁטַר מַתְּנָתוֹ תְּחִלָּה - קָנָה הָרִאשׁוֹן[38].

30) שהכל תלוי במסירת השטר, שמי שנמסר לו קודם, הוא זכה. הרי"ף בכתובות פרק מי שהיה נשוי (שם). 31) שלא הוזכר בו. 32) סתם קנין, הוא קנין חליפין. 33) שהשטר הוא הוא הקנין. 34) ואין השטר קונה אלא עם המסירה, ולפיכך מי שהגיע לידו תחלה – קונה תחלה, ולפיכך אנו מסתמכים על שעות כראייה לקדימת המסירה, ואם אין כותבים שעות – סומכים על הכרעת הדיינים, כמו שפורט בהלכה שלמעלה. 35) כלומר, שכתוב בו "וקנינא מפלוני וכו'" ואין השטר אלא לראייה. 36) את עדי החתימה, מי קדם בקנין. ואם אי־אפשר לברר מי קדם, נוהגים כמו בהלכה הקודמת: "שודא דדיינא" (טור סימן רמ). 37) באופן שלא כתוב בו קנין. 38) למסירה, אף שאינו הראשון לכתיבה, ואף שהשטר השני נמסר אף הוא באותו היום, וראה סמ"ע שם ס"ק טו.

ח. שְׁנֵי[39] שְׁטָרוֹת הַיּוֹצְאִים עַל שָׂדֶה אַחַת בְּשֵׁם קוֹנֶה אֶחָד, וְאֵין זְמַנָּם שָׁוֶה[40]: אִם הָיָה שְׁטָר אֶחָד מֻכָּר וְאֶחָד מַתָּנָה: אִם הָיָה הַשְּׁטָר הָרִאשׁוֹן מַתָּנָה וְהַשֵּׁנִי שֶׁאַחֲרָיו מֻכָּר - לֹא בִּטֵּל הָאַחֲרוֹן אֶת הָרִאשׁוֹן; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: לְהוֹסִיף לוֹ אַחֲרָיוּת[41] חָזַר וְכָתַב בְּשֵׁם מֻכָּר[42]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה כָּתוּב שָׁם אַחֲרָיוּת, שֶׁאַחֲרָיוּת טָעוּת[43] סוֹפֵר הוּא. וְכֵן[44] אִם הָרִאשׁוֹן מֻכָּר וְהַשֵּׁנִי מַתָּנָה - קָנָה הַשֵּׁדֶה מִזְּמַן רִאשׁוֹן; שֶׁלֹּא כָתַב לוֹ שְׁטַר מַתָּנָה אֶלָּא לְיַפּוֹת כֹּחוֹ, וּמִשּׁוּם דִּין בֶּן הַמֶּצֶר[45].

39) כתובות מד. מימרא של רב נחמן. 40) זה ביום אחד, וזה ביום שני. ונתעורר ספק אולי ביטל השני את הראשון, שכיון שיש ביד בעל השטר שני השטרות, הרי זה כאילו מודה שהראשון בטל, וראה להלן הלכה ט. 41) שאם יטרפנו בעל חובו, יחזיר לו דמיו. 42) שהרי סתם מתנה – אין בה אחריות. 43) שאנו אומרים, שהמוכר ציוה לכתוב באחריות, והסופר טעה ושכח, ולפיכך אפילו לא כתובה אחריות מפורש, הרי היא כאילו כתובה (בבא־מציעא יד. ולמעלה פי"ט מהלכות מכירה הלכה ג). 44) אף זה בגמרא שם. 45) שהוא קודם לקנות השדות הגובלות עם שדהו (פי"ב מהלכות שכנים הלכה ה), אבל במתנה אין דין בר־מצרא (שם פי"ג הלכה א). ואע"פ שמתנה שכתוב בה אחריות, דינה כמכירה, ויש בה דין בר־מצרא (שם) – כאן שלא כתב בשטר מתנה שום אחריות אע"פ שכתב לו גם שטר מכר – אין בו דין בר־מצרא (מגיד־משנה בשם רשב"א). אבל יש להבין כאן, כיצד אפשר לבטל המכירה בשטר מתנה שאחר־כך (משנה־למלך). ויש אומרים ש"לייפות כחו" היינו שתהיה לו האפשרות ללוקח להעלים את שטר המכירה ולגלות רק את שטר המתנה, ובזה יסלק ממנו את טענת הבר־מצרא, ואם כן אין ראיה ששטר המתנה מבטל את שטר המכירה שלפניו, שהרי לצורך הנ"ל נכתב. ואמנם אם יתברר שיש לו גם שטר מכר, לא יסתלק הבר־מצרא, וראה במגיד־משנה.

ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשְּׁטָרוֹת בְּמֻכָּר אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּמַתָּנָה: אִם[46] הוֹסִיף בַּשֵּׁנִי כְּלוּם[47] - הַרֵי הָרִאשׁוֹן קַיָּם[48], שֶׁלֹּא כָּתַב הַשֵּׁנִי אֶלָּא מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת; וְאִם[49] לֹא הוֹסִיף - בִּטֵּל שְׁטָר שֵׁנִי אֶת הָרִאשׁוֹן[50], וְאֵין לוֹ אַחֲרָיוּת אֶלָּא מִזְּמַן הַשֵּׁנִי[51]. לְפִיכָךְ[52], כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁאָכַל הַלּוֹקֵחַ מִזְּמַן רִאשׁוֹן עַד זְמַן שֵׁנִי - מַחֲזִיר אוֹתָם[53]. וְאִם הָיָה עַל אוֹתָהּ שָׂדֶה חֹק לַמֶּלֶךְ בְּכָל שָׁנָה - הַנּוֹתֵן אוֹ הַמּוֹכֵר נוֹתֵן אוֹתוֹ הַחֹק עַד זְמַן הַשְּׁטָר הַשֵּׁנִי[54].

46) כתובות שם, מימרא של רב פפא, כפירוש והוספה לדברי רב נחמן. 47) אע"פ שלא הודגש בשטר שזוהי הוספה, אלא שמידת השטח הוגדלה בשטר זה, ביחס לשטר הקודם, וראה להלן. 48) וכנראה שכוונת רבינו, שאת העיקר גובה המקבל מזמן הראשון, ואת התוספת מזמן השני (מגיד־משנה). ואע"פ שבשתי כתובות ובאחת מהן תוספת על השניה (בלי הדגשת התוספת), פסק רבינו (בפט"ז מהלכות אישות, הלכה כט) ש"גובה באיזה מהן שתרצה ותבטל השניה", ואם כן גם כאן צריך להיות כן, שאם רצה לפי השטר הראשון אין לו אלא כפי הכתוב בו, בלי התוספת, ואם רצה לפי השטר השני, יש לו גם העיקר וגם התוספת מהזמן השני (וכן אמנם דעת רש"י בכתובות שם) – אין לדמות שטר לכתובה, שבכתובה הדרך לכתוב "ואוסיפית לך וכו'", וכיון שלא הדגיש ההוספה בכתובה השניה, אין כוונתו להוסיף, אלא אם רצתה גובה מזו ואם רצתה גובה מזו, אבל במכירה אין הדרך לכתוב כן, ולפיכך אף שלא הדגיש ההוספה, הרי הוא כאילו הדגיש, וגובה העיקר מזמן ראשון והתוספת מזמן שני (סמ"ע סימן רמ ס"ק ז, והגר"א שם ס"ק ח). 49) מימרא של רב נחמן, שם. 50) בגמרא שם, נחלקו בטעמו של דבר: לרב אחא הוא, מפני שבקבלת השטר השני, מוותר המקבל על שעבודו מזמן השטר הראשון עד זה של השני. ולרפרם, מפני שבזה מודה המקבל שהראשון מזויף, ורבינו פסק כרפרם, ראה להלן. 51) שאם בא בעל חובו של הנותן או המוכר וטרף ממנו מזמן השטר הראשון עד זמן השטר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

השני, אינו יכול לחזור ולתבוע מהנותן או מהמוכר. 52) לפי סוגיית הגמרא שם, מילה זו תמוהה, שהרי רבינו העתיק את דברי רב נחמן (שם) כלשונם, ועל זה נחלקו שם רב אחא ורפרם, הנ"ל, ואמרו שההבדל ביניהם אם הלוקח או הנותן מחזירים הפירות שבין זמן השטר הראשון לבין זמן השטר השני, וכן אם הוא משלם מס המלך לזמן הנ"ל – שלדעת רב אחא, שהלוקח מוותר על שעבודו, אינו מחזיר הפירות, והוא משלם מס המלך; ולדעת רפרם, שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, מחזיר הוא את הפירות, והמוכר משלם מס המלך. והנה דעת רבינו להלן ברורה כרפרם, אבל זה לא כלול במילים "ביטל שטר שני את הראשון", כנ"ל, ואם כן מאי לפיכך? (לחם־משנה). 53) אחרי שהלוקח מודה שהשטר הראשון מזויף, ואין לו אלא מזמן השטר השני. 54) כנ"ל לדעת רפרם. ושם אמרו עוד הבדל שלישי – שלרב אחא, עדי השטר הראשון כשרים. ואילו לרפרם, הם פסולים (וראה ב'תוספות' שם ד"ה איכא בינייהו), ורבינו השמיט דבר זה (לחם־משנה).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו משפטי האומדנות במתנה שאומדין כוונת הנותן למה הייתה ולמי נתכוונן אחר זה, ומשפטי הדברים שהן נקנין בגילוי הדעת בלבד או באמירה שלא בקניין, ומשפט הקידושין והסבלונות שבין איש לארוסתו ולא נגמר העניין ביניהם, והנמשך אחר זה.

א. לְעוֹלָם[2] אוֹמְדִין[3] דַּעַת[4] הַנּוֹתֵן. אִם הָיוּ הַדְּבָרִים מַרְאִין סוֹף דַּעְתּוֹ - עוֹשִׂין עַל פִּי הָאֹמֶד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ. כֵּיצַד? מִי[5] שֶׁהָלַךְ בְּנוֹ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשָׁמַע[6] שֶׁמֵּת, וְכָתַב כָּל נְכָסָיו[7] לְאַחֵר מַתָּנָה גְּלוּיָה גְּמוּרָה[8], וְאַחַר כָּךְ בָּא בְּנוֹ - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; שֶׁהַדְּבָרִים מוֹכִיחִין, שֶׁאִלּוּ יָדַע שֶׁבְּנוֹ קַיָּם - לֹא הָיָה נוֹתֵן כָּל נְכָסָיו[9]. לְפִיכָךְ[10], אִם שִׁיֵּר מִנְּכָסָיו כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין[11] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[12].

2) בבא־בתרא קמו: כרבי שמעון בן מנסיא שאמר: "אזלינן בתר אומדנא". וכן פסק רב נחמן, שם קלב. 3) בדיני ממונות, יש וצריך תנאי כפול (למעלה פ"ג הלכה ז־ח), ויש שמספיק גילוי דעת גרידא (למעלה פי"א מהלכות מכירה הלכה ח), ויש שאפילו אומד הדעת קובע, כמו כאן. וראה 'תוספות' קידושין מט: ד"ה דברים שבלב. 4) על רקע הנסיבות ועל יסוד הערכה פסיכולוגית, אנו משערים דעתו של הנותן, אף שהוא עצמו לא פירש אותה. 5) בבא־בתרא שם. 6) לא פירש רבינו אם זה בשכיב מרע, או אף בבריא, כמו שפירש בהלכה ב. ויש אומרים, שהדברים אמורים רק בשכיב מרע. אבל בבריא אע"פ שבא בנו, מתנתו קיימת, שאם על עצמו לא חס ולא השאיר לעצמו כלום, קל־וחומר שעל בנו אינו חס (וראה בכתובות עט. 'טור' חו"מ סימן רמו בשם הרמב"ן, וראה ביאור הגר"א שם ס"ק ג). 7) דוקא "כל נכסיו", אבל אם השאיר לעצמו כל שהוא מנכסיו – מתנתו קיימת, כמו שמפרש בסמוך, וכן הוא לשון הברייתא הנזכרת, וראה עוד להלן. 8) ראה למעלה פ"ה הלכה א־ב. 9) מבלי להשאיר כלום לבנו. 10) כלומר, כיון שכל ההוכחה היא מזה שלא השאיר כלום – לפיכך אם השאיר כל שהוא, שבטלה ההוכחה הנ"ל – מתנתו קיימת. 11) כן הוא בבבא־בתרא קמט: ראה להלן בסמוך. 12) מקור דברי רבינו, מלשון הברייתא הנ"ל של רבי שמעון בן מנסיא "וכתב כל נכסיו" (וכן הוא בתוספתא כתובות פ"ד (הוצאת צוקמ. עמ' 265.14) לפי כ"י ווין ודפוס ראשון) – הרי שדווקא אם כתב כל נכסיו, אבל אם שייר – מתנתו מתנה, כנ"ל. ועוד שבגמרא בבא־בתרא שם, השוו דין ברייתא זו לדין מתנת שכיב מרע, ושם מפורש במשנה: "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, ושייר קרקע כל שהוא – מתנתו קיימת, לא שייר קרקע כל שהוא – אין מתנתו קיימת". ושם קמט: אמרו שקרקע לאו דוקא, אלא אפילו שייר מטלטלין, מתנתו קיימת, וראה להלן פ"ח הלכה טו (מגיד־משנה), ושם הלכה ז והערה מח.

ב. וְכֵן[13] הַכּוֹתֵב[14] כָּל נְכָסָיו מַתָּנָה[15] לְאֶחָד מִבָּנָיו, בֵּין שֶׁהָיָה בְּרִיא[16] בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ[17] הָיָה בֵּן קָטָן הַמֻּטָּל בַּעֲרִיסָה[18] - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא[19] אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[20], וַהֲרֵי הוּא בְּכָל הַנְּכָסִים כְּאֶחָד מֵאֶחָיו. אֲמִדַּן דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לִהְיוֹת אֶחָיו נִשְׁמָעִין[21] לוֹ. וְאִם שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין בְּמִטַּלְטְלִין - זָכָה הַבֵּן בַּמַּתָּנָה[22].

13) מילת קישור זו, באה לציין שאף הלכה זו, כמו זו הקודמת, שייכת למסגרת ההלכות מטעם אומד הדעת, ובשתיהן, אם שייר כל שהוא – מתנתו מתקיימת. 14) שם קלא: [דוקא כותב, שבכתיבה מכוון להוציא קול ולהחשיבו כדי שיכבודוהו, אבל באמירה בלבד שאין לה קול, בוודאי אין כוונתו לעשותו אפוטרופוס. וכן כתב רבינו להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב, והיא דעת הר"ח (הובא ברא"ש פרק יש נוחלין סימן לא, עיין שם) והרי"ף שם. ומקורם ממשנת רבי יוחנן בן ברוקא (בבא בתרא קל.) שאם אמר בני פלוני יירשני – דבריו קיימין (ראה להלן פי"ב הלכה א). וכל־שכן אם אמר בלשון מתנה, שוודאי קנה. ר"י מיגאש ב"ב קלא: לפי דעה זו]. 15) [לדעת רבינו, הר"ח והרי"ף, אין הבדל בענין זה בין מתנה לבין ירושה, אלא בין כותב לאומר, שבאומר – זכה בין במתנה ובין בירושה (ראה למעלה), ובכותב – לא זכה לא במתנה ולא בירושה (שלא כהגהת חוות־יאיר על הרי"ף שם), ולא כדעת רשב"ם (ב"ב קל.) שעיקר החילוק בין מתנה, שיש חשש של אפוטרופסות, לבין ירושה שלא שייך בה אפוטרופסות, לפי שאפוטרופוס אינו יורש. ועיין שם שבנה יסודו ממה שאמר רב הונא (ב"ב קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחר – רואים אם ראוי ליורשו, נוטלן משום ירושה" ואילו לדעת הרי"ף ורבינו, מדובר שם בבת בין הבנות וכיוצא בזה, שלא שייך שם ענין אפוטרופסות (ראה להלן פ"ט הלכה ה). ומה שדקדק רבינו לכתוב כאן "מתנה", הוא מחמת "בריא" שהביא להלן, שבו לא מועילה לשון ירושה בהעברת נכסים מבן לבן, אלא לשון מתנה דוקא (בבא־בתרא קלא. וקכו: וראה בדברי רבינו להלן פי"ב הלכה ב, ובפ"ו מהלכות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נחלות הלכה ד־ה]. 16) בבא־בתרא קלב. בעיא של רבא, שאולי דוקא בשכיב מרע אמרו, שלא נתכוון אלא להיות אחיו נשמעין לו, מאחר שהוא הולך למות. אבל בבריא, לא אמרו כן. ולא נפתרה בעיא זו, ומכיון שבכל ספק הלכתי בדיני ממונות, הולכים לקולא לנתבע – אין מוציאים כאן מחזקת הבנים, וקובעים להלכה שלא עשאו אלא אפוטרופוס (רי"ף שם). 17) שם, מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל, כתשובה לבעיא שהועלתה שם. 18) שלכאורה, אין מקום להשתדלות זו לכבודו. 19) בבא־בתרא שם. 20) להלן הלכה ד, בדין "הכותב כל נכסיו לאשתו", כתב רבינו: "אף־על־פי שקנו מידו – לא עשאה אלא אפוטרופא", וצריך־עיון למה השמיטו כאן. 21) שאין להניח שיקיים אדם הפלייה בין הבנים, ויתן את כל נכסיו רק לאחד מהם, ומן הסתם התכוון רק לחזק את כבודו ומשמעתו בין האחים. אבל אם כתב כל נכסיו לזר, שאין מקום להשערה זו שהתכוון למשמעת, אחרי שאין עליו הדאגה לכבודו של אדם זה – מתנתו מתנה. 22) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן. שכיון שלא כתב לו כל הנכסים, בוודאי נתכוון למתנה גמורה, ולא לעשותו אפוטרופוס.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[23] שֶׁכָּתַב לְבֵן[24] בֵּין הַבָּנִים; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְבֵן בֵּין הַבָּנוֹת[25], אוֹ לְבַת[26] בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ לְאֶחָד מִן הַיּוֹרְשִׁין[27] בֵּין שְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[28].

23) כן הוא ברי"ף בבא־בתרא פרק יש נוחלין (קלא:), ומקור דבריו ממה שאמר רב הונא (שם קלג.): "שכיב מרע שכתב כל נכסיו כו' נוטלן משום ירושה". וכתב על זה שם שדברי רב הונא בשאר יורשין, כגון בת בין הבנות ואח בין האחים, אבל בן בין הבנים בכתיבה לא עשאו אלא אפוטרופוס. ואם תאמר: "בנו מאי טעמא לא קנה בכתובה – וכל היורשים קנו – כבר אמרו עלה בגמרא דהלכתא בלא טעמא היא, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים". ובגמרא שבידי הרי"ף לא היה כתוב (שם קלא:) "איבעיא להו, בת אצל הבנים ואשה אצל האחים", שלפי"ז מפורש אליבא דרבינא שגם "בת אצל הבנים" – לא קנתה, אלא היה כתוב: "איבעיא להו, אשה אצל האחים" (רא"ש שם סימן לא) וכ"ה בגמרא כ"י ה' שבידי בעל "דקדוקי סופרים". 24) אע"פ שלדעת הרי"ף (למעלה) זוהי הלכה בלי טעם – יש בזה קצת מן ההגיון, שהבנות בלא זה יכבדו את הבן. 25) בנות שהן יורשות, כגון בנות בניו שמתו בחייו (ערוך השלחן). [ועיין 'נתיבות' סימן רמו ס"ק א, וראה בבבא־בתרא קמג: "ולסלוקי לברתי מעישור קאתי"]. 26) שאין הוא דואג לכבודה כמו לזה של הבן. 27) שוודאי אינו דואג לכבודו. 28) שלא אמרו אלא בכותב לאחד מבניו.

ד. וְכֵן[29] הַכּוֹתֵב[30] כָּל נְכָסָיו[31] לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין בָּרִיא בֵּין שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[32] - לֹא עֲשָׂאָהּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל יוֹרְשָׁיו. בֵּין שֶׁהָיוּ יוֹרְשָׁיו בָּנָיו מִמֶּנָּה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת[33], אוֹ אֶחָיו[34] אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[35]. וְאִם[36] שִׁיֵּר כָּל שֶׁהוּא, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין - קָנְתָה כָּל שֶׁכָּתַב לָהּ.

29) אף כאן מדובר בענין אומד הדעת. 30) שם קלא: מימרא של רב יהודה בשם שמואל. 31) בלשון מתנה (וראה במגיד־משנה למעלה הלכה ב, שכן גרס בגמרא שם) שאם בלשון ירושה אפילו אם שייר כל שהוא לא קנתה, לפי שאינה ראויה ליורשו, ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ב־ה. 32) אף שלכאורה, לעשות אפוטרופוס אין צורך בקנין. והמקור לזה, ממה שאמר בסתם: "הכותב כל נכסיו" – משמע בין בקנין ובין שלא בקנין (נמוקי־יוסף). וכן מדין מתנת בריא, שאמרו שהיא צריכה קנין. וכן ממה שאמרו להלן "שייר כל שהוא" וגם בזה צריך קנין, הרי שגם קנין אינו מועיל כאן (ביאור הגר"א לאבן־העזר סימן קז, ס"ק ב). ואם נכתב הקנין בשטר השכיב־מרע צריך לכתבו בלשון יפוי כח ותוספת על המתנה, שאם לא כן, בטל השטר לגמרי, כדלהלן פ"ח הלכה י ('חלקת מחוקק' שם ס"ק א). 33) שם, בעיא שנפתרה, ולשתי הדעות, של רבינא ושל רב עוירא, ושניהם בשם רבא. 34) כרבינא בשם רבא, ולא כרב עוירא (לפי גירסת הרי"ף שם). 35) למד מדין אחיו, והרא"ש בתשובה חולק על זה, ראה ב'חלקת מחוקק' שם ס"ק ג. 36) שם קנ: מימרא של רבא בשם רב נחמן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[37] בִּנְשׂוּאָה; אֲבָל אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה[38] אוֹ לִגְרוּשָׁה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁיֵּר כְּלוּם - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם[39], וּמַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת.

37) שם קלא: כדבר פשוט. 38) שעדיין אינו דואג כל כך לכבודה. 39) ראה להלן הלכה ו שאחר, שאינו יורש – קנה.

ו. הַכּוֹתֵב[40] כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד מִבָּנָיו וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה חֲצִי[41] הַנְּכָסִים בְּמַתָּנָה, וְנִשְׁאַר הַחֲצִי לְבָנָיו; וְהַבֵּן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ - אַפּוֹטְרוֹפּוֹס מִנָּהוּ עַל שְׁאָר אֶחָיו[42].

40) שם קלא: כדבר פשוט, ועיין שם ברשב"ם ד"ה פשיטא, שפירש באופן אחר, ודחה דברי יש מפרשים כפירוש רבינו, וראה בהגהות מיימוניות. 41) ואחרי שנתן את החצי הראשון לאחר, החצי הנשאר הוא "כל הנכסים". 42) שכשם שאילו נתן את החצי הראשון לאחר, קודם שנתן את החצי השני לבנו – ברור שהחצי השני הוא "כל הנכסים", כן הוא הדין כשנתן ביחד. וראה בסמ"ע, סימן רמו ס"ק טז.

ז. וְכֵן[43] אִם כָּתַב כָּל נְכָסָיו[44] לְאִשְׁתּוֹ וּלְאַחֵר - זֶה הָאַחֵר קָנָה מֶחֱצָה, וְאִשְׁתּוֹ אַפּוֹטְרוֹפָּא עַל מֶחֱצָה.

43) שם בגמרא. 44) שם קלב. ברייתא, וכחכמים.

ח. כָּל אִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ בְּמַתָּנָה[45] - אִבֵּדָה כְּתֻבָּתָהּ[46], וְתִקְרַע[47]. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא שְׁטַר חוֹב עָלָיו, וְהָלְכוּ כָּל הַנְּכָסִים בְּחוֹבוֹ שֶׁקָּדַם הַמַּתָּנָה[48]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- תִּשָּׁאֵר הִיא בְּלֹא כְּלוּם, וְלֹא תִּקַּח בִּכְתֻבָּתָהּ שֶׁקְּדָמָה הַחוֹב[49]; שֶׁאֲמְדַן[50] דַּעַת הוּא, שֶׁבַּהֲנָאָה[51] שֶׁבָּאָה לָהּ בִּשְׁמוּעָה זוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ כָּל נְכָסָיו אִבְּדָה כָּל זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּנְּכָסִים חוּץ[52] מִמַּתָּנָה זוֹ.

45) דוקא באופן שקנתה במתנה, כגון אשתו גרושה או ארוסה (גמרא שם), או כל אשה, כלשון רבינו, אלא שכתב לה בלשון ברורה שזו היא מתנה ולא אפוטרופסות. אבל באופן שעשאה אפוטרופסות, לא אבדה כתובתה (מגיד־משנה מהגמרא שם). 46) היינו, שעבוד כתובתה על נכסים אלו, ראה להלן. 47) לאו דוקא. שהרי רק על נכסים אלו ויתרה, אך אם הבעל קונה נכסים חדשים, חל שעבוד הכתובה עליהם (רשב"ם שם ד"ה אבדה כתובתה, וכן כתבו ה'חלקת מחוקק' סימן קז ס"ק ח, והבית־שמואל שם ס"ק ו). 48) וגובה מן הדין מנכסים אלו של המתנה, אך ששעבוד הכתובה קודם לחוב. ולולא ויתרה, היתה היא קודמת לגבות את כתובתה מן החוב. 49) צ"ל "שקדמה לחוב". כלומר, והיה דינה לגבות כתובתה מנכסים אלו, לפי שהיא קודמת למתנה – אעפ"כ אינה גובה, שהרי ויתרה. 50) כן מסקנת הגמרא שם. 51) שזה גורם לה נחת רוח מיוחדת. שיוצאת שמועה שהיא חשובה לבעלה, עד שהוא מוכן לתת לה את כל נכסיו במתנה, ותמורת הנאה זו היא מוותרת על שעבוד הכתובה. 52) חוץ מזכות זו, לזכות בנכסים אלו בתורת מתנה.

ט. וְכֵן הַכּוֹתֵב[53] נְכָסָיו לְבָנָיו, בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[54], בֵּין בָּרִיא[55] בֵּין שָׁכִיב מְרַע, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ עִמָּהֶן קַרְקַע[56] כָּל שֶׁהוּא - הוֹאִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ שֵׁתֶף בֵּין הַבָּנִים וְלֹא מָחֲתָה, אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ[57], וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם; אֲבָל[58] מִנְּכָסָיו שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ אַחַר אֵלּוּ - נוֹטֶלֶת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ.

53) פאה פ"ג משנה ז, והובאה בבבא־בתרא קלב. 54) יוצא מתוך העובדא, שם קלב: "פלגא לברת". 55) בגמרא שם, בעיא של רבא שאולי בבריא שמצפה שיקנה עוד נכסים אינה מוותרת כלום, ולא נפתרה. ולפיכך אינה יכולה להוציא ממון מספק, ועיין בפירוש המשנה לרבינו שם (מגיד־משנה). 56) דוקא קרקע ולא מטלטלין, ראה להלן הלכה י. 57) כלומר, על־ידי הנאה זו, שהפכה שותף עם יתר הבנים, מוותרת היא על שעבוד כתובתה. והיא מימרת רב נחמן בבבא־בתרא שם. ונראה שאין צורך בהסכמתה המפורשת, אלא מכיון שלא מחתה – אבדה כתובתה. [וכן כתב רבינו בפירוש המשנה (פאה שם) והביא ראיה לכך מלשון המשנה "שאמרו אבדה כתובתה ולא אמר איבדה" (ובכמה כתבי־יד הנוסחא אמנם "איבדה", ראה ב"נוסחאות המשנה" במשנת מכון הרי פישל) רוצה לומר, כי בשתיקותה – אבדה" (לשון רבינו שם). ואע"פ שהגמרא שם הוכיחה מברייתא של רבי יהודה שאמר "אימתי שהיתה שם וקבלה עליה" – סובר רבינו שסוגיא זו אינה להלכה, שמה שאמרו שאימתי דרבי יהודה לפרש דברי חכמים (סנהדרין כה.) אינו אלא במשנה ולא בברייתא (רמב"ן במלחמות שם, ו'תוספות' בעירובין פא: ד"ה ה"ג. ועיין בדק"ס שם עמוד 364 הערה ק' בשם הריטב"א). ועוד שיש גורסים בדברי רבי יהודה "במה דברים אמורים" (ריטב"א בדק"ס שם, וכ"ה ברז"ה וברמב"ן שם וברבינו"צ בפאה שם) ו"במה דברים אמורים" הוא לחלוק, לדעת רבי יוחנן בעירובין פב. (רמב"ן שם), וכן סובר שמואל (שגם עליו סובבת קושיית הגמרא שם) בעירובין פא: וגם מהבעיא של רבא שם, בדין בריא (ראה למעלה הערה טז) נראה שאין צורך שתקבל בפירוש, שאם קבלה בפירוש, מה בין בריא לשכיב מרע. וכן דעת הירושלמי בפאה שם שהביאו דברי רב ושמואל ורבי יוסי בר' חנינא (שבבבלי שם) ולא הקשו עליהם מהברייתא הנ"ל של רבי יהודה – הרי שבירושלמי הבינו שפירוש דברי חכמים, בלא קבלה בפירוש]. 58) שם קלג. מדברי רב כהנא, וכהלכה מוסכמת.

י. כָּתַב[59] לָהּ עִמָּהֶן מִטַּלְטְלִין[60] בִּלְבַד, אוֹ[61] שֶׁשִּׁיֵּר[62] לְעַצְמוֹ קַרְקַע[63] כָּל שֶׁהוּא - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת. וְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[64] הִיא, שֶׁאֲפִלּוּ שִׁיֵּר מִטַּלְטְלִים כָּל שֶׁהוּא. שֶׁהֲרֵי[65] הִיא אוֹמֶרֶת[66]: מִמָּה שֶׁשִּׁיֵּר אֲנִי גּוֹבָה; וּמִתּוֹךְ שֶׁתֵּרֵד לְמַה שֶׁשִּׁיֵּר תֵּרֵד לִשְׁאָר נְכָסִים וְתִטְרֹף[67].

59) בברייתא, המביאה הדין הנ"ל בהלכה הקודמת – כתוב מפורש: "וכתב לה קרקע", וכן מפורש בדברי רב נחמן בתוך דיון על רקע עובדא מסויימת (שם קלב:). 60) מפני שאינם חשובים בעיניה, ובוודאי לא ויתרה על כתובתה, בגללם. 61) שם קלג. מדברי רב יימר על רקע עובדא מסויימת. 62) מפני הטעם, שמביא רבינו בסוף ההלכה. 63) אפילו דקל (שם בדברי רב יימר). ודוקא קרקע, אבל לא מטלטלין (שם קנ:) מפני שבתקופה התלמודית לא גבתה האשה כתובתה מיתומים ממטלטלין. 64) כלומר, לפי תקנת הגאונים, שהאשה יכולה לגבות כתובתה מן היתומים אף ממטלטלין (פרק טז מהלכות אישות הלכה ז) – אין להבדיל גם כאן בין שייר קרקע לשייר מטלטלין (מגיד־משנה, וראה בשו"ע אהע"ז סימן קז סעיף ב). 65) ההנמקה הבאה בדברי רב יימר (שם קלג.). 66) וממילא אין היא מוותרת כלל על שעבודה, שהרי היא בטוחה לגבות מזה שנשאר, בין קרקע ובין מטלטלין. 67) תגבה בכח השעבוד שיש לה עליהם.

יא. הַכּוֹתֵב[68] כָּל נְכָסָיו לְבָנָיו, וְכָתַב לְאִשְׁתּוֹ חֵלֶק עִמָּהֶן[69], וּמֵת אֶחָד מִן הַבָּנִים בְּחַיֵּי אָבִיו[70] - הֲרֵי זוֹ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מֵחֶלְקָן[71] זֶה שֶׁמֵּת; שֶׁלֹּא אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִלִּטְרֹף מֵהֶן[72].

68) שם קלב: קלג. מימרא של רב כהנא. 69) כנ"ל בהלכה ט. 70) ולא הניח בנים, ואם כן אביו יורש את החלק שנתן לו. 71) שהרי זה כאילו קנה הבעל נכסים חדשים. 72) כלומר, מלטרוף מן היורשים (מגיד־משנה). אבל מנכסים שבאו לו, לאב, אחר אלו, הרי היא נוטלת מהן כתובתה (למעלה הלכה ט). ונכסים אלו שירש האב, אחרי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכתב כל נכסיו, מבנו – אינם פחותים מנכסים שקנה מאחר, וגובה מהם (גמרא שם).

יב. הָרוֹצֶה[73] לְהִנָּשֵׂא, וְכָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ בֵּין לִבְנָהּ[74] בֵּין לְאַחֵר[75], וְאַחַר כָּךְ נִשֵּׂאת, וְנִתְגָּרְשָׁה[76] אוֹ[77] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - מַתְּנָתָהּ בְּטֵלָה[78]; שֶׁזּוֹ מַבְרַחַת הִיא, וְלֹא כָתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ אֶלָּא לְהַבְרִיחַ מִבַּעְלָהּ[79] שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה[80], וּכְשֶׁתִּהְיֶה צְרִיכָה לָהֶן[81] יַחְזִרוּ לָהּ[82]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - קָנָה הַמְקַבֵּל מַתָּנָה אֶת הַכֹּל[83]. וְאִם[84] שִׁיְּרָה כְּלוּם, אֲפִלּוּ מִטַּלְטְלִין[85] - מַתְּנָתָהּ קַיֶּמֶת[86]; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת.

73) כתובות עח: עט. מימרא של רב חנילאי בר אידי בשם שמואל. 74) בכתובות שם נזכרה "בתו". ובבבא־בתרא קנא. נזכר "בנו". 75) וכל־שכן הוא: אם בכותבת לבנה או לבתה, אמרו "לא שביק איניש נפשיה ויהיב לאחריני" (=אין אדם מזניח עצמו ונותן לאחרים) – קל־וחומר בכותב לאחר (שם בגמרא בדברי רבא). 76) שם. 77) תוספת של רבינו. 78) לגבי קנין הגוף. אבל לגבי פירות, הרי היא שלו, כל זמן שהיא תחת בעלה (להלן הלכה יג). ואע"פ שאין למקבל בה קנין הגוף – אין הבעל יורשה, שעשאום חכמים כנכסים שאינם ידועים לבעל, ולא זכה בהם כלל (כתובות עט. וראה בפכ"ב מהלכות אישות הלכה ח־ט). 79) אומד הדעת הוא, אף שלא אמרה כן בפירוש (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש, וראה 'תוספות' כתובות עח: ד"ה כתבתינהו, וכן נראה מדברי רבינו, שהרי סדר הלכה זו בסמוך להלכות אחרות של אומד הדעת). 80) רק לגבי קנין הגוף היתה כוונת הברחה מבעלה, שלא יירשה ולא יחלטו הנכסים אצלו לאחר מותה, אבל לגבי אכילת הפירות, כל זמן שהנכסים ברשותו – לא היתה כוונת הברחה מבעלה, כדי שלא יאכל הפירות, אלא המקבל אוכל פירות, כדלהלן הלכה יג]. 81) היינו, כשתתגרש, או כשימות הבעל. 82) שאין אדם מזניח את עצמו לגמרי לטובת אחרים, ואפילו הם בניו (כתובות עט. מדברי רבא ורב נחמן). 83) כן כתב רבינו גם בהלכות אישות שם הלכה ט. 84) כרבי זירא בכתובות עט. ורבא בשם רב נחמן בבבא־בתרא קנ: 85) בבא־בתרא שם. 86) אלא־אם־כן גילתה דעתה מפורש, שאז אין מתנתה מתנה, כתובות שם ובבא־בתרא קנא. (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה אפילו) וראה בהלכות אישות שם.

יג. כָּל הַנּוֹתְנִין כָּל נְכָסֵיהֶם, מִשֶּׁתִּבְטַל הַמַּתָּנָה וְיַחְזִרוּ כָּל הַנְּכָסִים לַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים אֵין הַמְקַבֵּל מַתָּנָה מַחֲזִיר פֵּרוֹת[87]; שֶׁאֲפִלּוּ נָתַן הָאָדָם מַתָּנָה בְּפֵרוּשׁ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר כָּל יְמֵי חַיֵּי פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל פֵּרוֹת כָּל זְמַן הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[88].

87) שכל זמן שהיא תחת בעלה, היא ברשות המקבל. וכן נראה בבבא־בתרא קנא. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה גליא – וראה ב'אור שמח'. 88) למעלה פ"ג הלכה ט. וכל־שכן כאן שהמתנה ניתנה באופן סתמי, כאילו לתמיד, ורק אנו מסיקים מאומד הדעת שהיא זמנית גרידא. אבל במתנה בטעות כמו למעלה הלכה א – הפירות חוזרים (לחם־משנה).

יד. מִי[89] שֶׁשָּׁלַח כֵּלִים מִמְּדִינַת הַיָּם[90], וְאָמַר: יִנָּתְנוּ אֵלּוּ לִבְנַי - הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּתְנוּ לַבָּנִים וְלַבָּנוֹת. הָרָאוּי[91] לְבָנִים, כְּגוֹן סְפָרִים[92] וּכְלֵי מִלְחָמָה[93] - לַבָּנִים; וְהָרָאוּי לְבָנוֹת, כְּגוֹן כְּלֵי מֶשִׁי הַצְּבוּעִים[94] וַחֲלִי זָהָב[95] - יִטְּלוּם הַבָּנוֹת[96]. הָיוּ רְאוּיִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן הַזְּכָרִים[97]. וְכֵן[98] הַמְשֻׁלָּחִים[99] כֵּלִים לְבֵיתוֹ סְתָם, וְהָיוּ בָּהֶן כֵּלִים הָרְאוּיִין לְבָנוֹת[100] - יִטְּלוּ אוֹתָן בְּנוֹתָיו[101]; אֲמִדַּן דַּעַת הוּא שֶׁלָּהֶן שָׁלַח. וְאִם אֵין לוֹ בָּנוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת - יִטְּלוּ אוֹתָן נְשֵׁי בָנָיו[102]; שֶׁהַדַּעַת נוֹטָה שֶׁלָּהֶן שָׁלַח.

89) ירושלמי כתובות פרק שני דייני גזרות, הובא ברי"ף בבבא־בתרא קמג: וברשב"ם שם. ובבריא, אבל בשכיב מרע אין הבנות בכלל (ירושלמי שם, ובבלי בבא־בתרא שם, וכן כתב רבינו להלן פי"א הלכה א). שבחייו רוצה לכבד בנותיו כדי שתהיינה חביבות על בעליהן, אבל בשעת מיתה אינו רוצא לעקור נחלה דאורייתא (נמוקי־יוסף בבא־בתרא שם, דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 90) מארץ רחוקה, הנמצאת מעבר לים. 91) זה לא נזכר בירושלמי שם, אבל למדו רבינו ממה שאמרו בבבלי בבא־בתרא קמג: באופן ששלח לביתו סתם (הובא להלן), ורבינו הרכיב את שתי ההלכות יחד בכדי להשוות את דעת שני התלמודים (כסף־משנה). 92) [שאין דרכה של אשה ללמוד, שהרי כל המלמד את בתו תורה – כאילו מלמדה תפלות (סוטה כ.) ואף תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה, כמו שכתב רבינו בפ"א מהלכות תלמוד תורה הלכה יג]. 93) [שהאשה אסורה בהם, משום "לא יהיה כלי גבר על אשה" – נזיר נט. ופי"ב מהלכות עבודה זרה, הלכה י]. 94) פסחים קח. "ונשים בראוי להן – בבגדי צבעונין". 95) נזם זהב. פי"ב מהלכות עבודה זרה, שם. 96) כאן לא הזכיר רבינו שאם הן נשואות – יתן לכלותיו, כמו שכתב להלן בדין אמר "לביתי" – שדווקא אם אמר "לביתי" אף כלותיו בכלל, אבל אם אמר "לבני" – רק בניו ובנותיו בכלל, ולא "כלותיו" (משנה־למלך וב"ח בחושן־משפט סימן רמז, וראה בסמ"ע וש"ך שם ס"ק א). 97) פשוט הוא, שדעתו של אדם קרובה יותר לבנו מלבתו, שהרי אפילו לאשת בנו דעתו קרובה יותר מלבתו הנשואה (להלן באמר "לביתי"). והטעם, מפני שעל בנו לפרנסה, כל־שכן בבנו ובבתו, שדעתו קרובה יותר אצל הבן (מגיד־משנה). וכן נראה גם בלשון הירושלמי (כתובות שם) "והבנות בכלל" – שדין קדימה לבנים. ויש מנמקים בזה, שבעצם הדבר כיון שאמר "לבני" ביטוי זה במשמעותו הראשונית מכוון רק לבנים, ורק אם יש דברים שהם ראויים רק לבנות, אנו משערים שלא יתכן שהתכוון בזה לבנים אלא לבנות, אבל דבר הראוי לשניהם ינתן לבנים. ובדין אמר "לביתי" דלהלן, והיו דברים הראויים לבנים ולבנות, ראה להלן הערה צט. 98) יש דיון בין המפרשים, אם יש

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דמיון בין הלכה זו, לבין מה שנאמר למעלה (באומר "לבני"). ראה להלן הערה צט. 99) בבא־בתרא קמג: 100) ואם הם ראויים לבנים, ינתן לבנים (גמרא שם). והשמיט זאת רבינו כאן, מפני שכבר כתב כן למעלה. ואם ראויים לבנים ולבנות, יש אומרים שאף כאן, כמו למעלה, הבנים קודמים. ויש אומרים, שאין זה אמור אלא למעלה כשאמר "לבני", ואז הבנים קודמים (ראה לחם־משנה). 101) פנויות. והן קודמות לנשי בניו (גמרא שם). ואם יש לו אשה, מה דינו? ראה במשנה־למלך ובשו"ע חו"מ סימן רמז סעיף ב. 102) ואם לא היו נשים לבניו – יטלו בנותיו הנשואות (סמ"ע סימן רמז ס"ק ה).

טו. הַמַּשִּׂיא[103] בְּנוֹ גָּדוֹל[104] לִבְתּוּלָה בְּבֵית - קָנָה[105] הַבַּיִת. וְהוּא[106] שֶׁיִּהְיוּ נִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים לְזֶה הַבֵּן, וְלֹא הִשִּׂיא הָאָב בֵּן אַחֵר קֹדֶם לוֹ[107], וְלֹא[108] שִׁיֵּר הָאָב בְּזֶה הַבַּיִת שֶׁיִּחֵד לוֹ כְּלוּם. וּדְבָרִים[109] אֵלּוּ כַּהֲלָכָה שֶׁאֵין לָהֶם טַעַם הֵם, וְנִגְּעוּ[110] חֲכָמִים בַּדָּבָר הַזֶּה מֵאֶמְדַּן הַדַּעַת, שֶׁמֵּרֹב שִׂמְחָתוֹ וְאַהֲבָתוֹ גָּמַר[111] וְהִקְנָהוּ הַבַּיִת, שֶׁהֲרֵי לֹא שִׁיֵּר בָּהּ לְעַצְמוֹ כְּלוּם[112]. לְפִיכָךְ, אִם שִׁיֵּר שָׁם אֲפִלּוּ פַּךְ[113] אֶחָד - לֹא קָנָה הַבַּיִת. יִחֵד[114] לוֹ בַּיִת וּכְלֵי בַּיִת, אַף עַל פִּי[115] שֶׁשִּׁיֵּר בַּבַּיִת כְּלִי אֶחָד לְעַצְמוֹ, אוֹ[116] הָיָה לוֹ שָׁם אוֹצָר[117] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - קָנָה כְּלֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַבַּיִת לֹא קָנָה.

103) בבא־בתרא קמד. מימרא של רבי חנינא. 104) כלומר: "גדול שבבניו" (רמ"ה). 105) הבן. 106) כלומר: ודוקא. 107) אבל אם השיא האב, בת קודם לו – כיון שלגבי זכרים, הנישואין של עכשיו הם ראשונים, זכה הבן בבית, וכן כתב הרא"ש (בבא־בתרא פ"ט סימן יא). 108) מדברי רב ירמיה שם, שתירץ ברייתא שהובאה כסתירה למימרת רבי חנינא. וכן אמרו שם עוד אמוראים. 109) מימרא של מר זוטרא, שם. 110) הנימוק הוא של רבינו, ואינו במקור התלמודי. ולפיכך אמרו: "כהלכתא בלא טעמא", ולא אמרו "הלכתא בלא טעמא" – שקצת טעם יש בזה. וראה 'תוספות' שם, ד"ה כהלכתא. 111) ושיערו חכמים שאין אהבה ושמחה גמורה, אלא דוקא כשישנם כל התנאים הנ"ל. 112) וזו הוכחה שרוקן את הבית למוסרו לבנו. 113) שם, עובדא של רב אשי כשהשיא את בנו. 114) ברייתא שם. 115) מכאן דקדק המגיד־משנה, שאם לא השאיר כלום בבית, וקנה הבן את הבית עצמו, כל־שכן שקנה עם הבית אף את כלי הבית, שזהו שאומר רבינו שאפילו לא קנה את הבית קנה את הכלים, וכל־שכן אם קנה הבית, שוודאי קנה הכלים. 116) מימרא של רב ירמיה. 117) מחסן לתבואה.

טז. יִחֵד[118] לוֹ בַּיִת וַעֲלִיָּה[119] - בַּיִת קָנָה, עֲלִיָּה לֹא קָנָה[120]. וְכֵן[121] אִם יִחֵד לוֹ בַּיִת וְאַכְסַדְּרָה[122] - בַּיִת קָנָה, אַכְסַדְּרָה לֹא קָנָה[123]. שְׁנֵי[124] בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה - לֹא קָנָה אֶלָּא הָאֶחָד שֶׁנִּשָּׂא בּוֹ.

118) שם, כדבר פשוט. 119) היינו, שלבית שבו התקיימו הנישואין יש עוד עלייה. 120) מפני שהעלייה אינה חלק של הבית לענין זה, והיא רשות נפרדת [וראה בפכ"ה מהלכות מכירה הלכה א, ופ"ט מהלכות נדרים הלכה טו]. 121) בעיא בגמרא שלא נפתרה. ומספק, כדין כל ספק הלכתי בדיני ממונות, אין מוציאין מן המוחזק, היינו, האב (הגהות מיימוניות). 122) מרפסת, שממנה נכנסים לבית. 123) מפני שאין בה תשמיש בית ('תוספות' שם, ד"ה בית ואכסדרה). 124) אף זו בעיא שלא נפתרה, שם.

יז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּנִשּׂוּאִין[125], שֶׁשְּׁנַיִם[126] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין[127], וּפָסַק[128] זֶה עַל יְדֵי[129] בְּנוֹ וְזֶה עַל יְדֵי בִּתּוֹ, וְאָמְרוּ[130]: כַּמָּה[131] אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ?[132] כָּךְ וְכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ?[133] כָּךְ וְכָךְ! וְעָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ[134] - קָנוּ בַּאֲמִירָה[135]. וְאֵין[136] קוֹנִין בַּאֲמִירָה זוֹ עַד שְׁעַת נִשּׂוּאִין; שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק[137] - דַּעְתּוֹ לִכְנֹס. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁהֵן פּוֹסְקִין מְצוּיִין בִּרְשׁוּתוֹ; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[138]. וּדְבָרִים אֵלּוּ לֹא נִתְּנוּ לְהִכָּתֵב[139], לְפִיכָךְ[140] אֵינָן כִּשְׁטָר[141] עַד שֶׁיִּטְרַף[142] בָּהֶן.

125) פכ"ג מהלכות אישות הלכה יב־טו. 126) היינו, אבי החתן ואבי הכלה, ובהלכות אישות (שם הלכה יב) הוסיף רבינו אף האיש והאשה עצמם. וראה במגיד־משנה. 127) התקשרות לנישואין. 128) התחייב. 129) בשביל. 130) אמירה בלבד, בלי קנין וכתיבה. 131) כתובות קב: מימרא של רב גידל בשם רב. 132) בהלכות אישות (שם יד) ציין רבינו "ובנישואין ראשונים". ולפני המגיד־משנה היתה כנראה שם הגירסא: "לבנו הגדול", ראה מגיד־משנה ולחם־משנה כאן. 133) בהלכות אישות שם, כתב רבינו: "בין קטנה ובין גדולה". 134) זו לשונו של רב גידל. ומזה נראה, שדווקא בעת קידושין ממש, ולא קודם לזה ולא לאחר מכן. וראה בפכ"ג מהלכות אישות הלכה יז, ובהערה עה שם. 135) בלי קנין, והטעם בגמרא (כתובות שם) בסיום דברי רבא: מפני הנאת החיתון, יש כאן גמירות דעת גמורה. כלומר, ולא צריך קנין, שכרגיל, משמש סמל מוחשי לגמירות דעת. 136) יוצא מתוך דברי המשנה, כתובות סו. ומפורש בירושלמי שם. וראה הלכות אישות שם הלכה טו. 137) דברי רב ספרא, בירושלמי שם. 138) פכ"ב מהלכות מכירה הלכה ה. ושם, שדבר שאינו ברשותו של המקנה, הוא כדבר שלא בא לעולם. ועיין 'בית שמואל' אבן־העזר סימן נא ס"ק ד. [בהלכות מכירה שם הלכה י, ולהלן פ"ח הלכה ה כתב רבינו שהמזכה לעובר, אע"פ שלא בא לעולם – קנה, שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד השתמש רבינו בסברא, ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", כסיבה לזה שדברים אלו נקנין באמירה, ואעפ"כ זה לא מועיל להקנות לדבר שלא בא בעולם, לפי שיש כאן "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם דבר שלא בא לעולם, וראה להלן פ"ח שם הערה סב]. 139) בכתובות שם: "א"ל רבינא לרב אשי, דברים הללו [=הנקנין באמירה] ניתנו ליכתב או לא ניתנו ליכתב, א"ל לא ניתנו ליכתב" ופירש רבינו "לא ניתנו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ליכתב" כלומר, שאף אם נכתבו אין להם תוקף של שטר (וראה בראב"ד ומגיד־משנה, וכן דעת הגאונים במאירי שם) ואין דעות כל המפרשים שוות בזה (ראב"ד, ועיין 'תוספות' שם). 140) כלומר, מכיון שאין להם תוקף של שטר, כנ"ל. 141) שיש, כידוע, הפרש בין מלוה בעל־פה, שגובה רק מנכסים בני חורין, שנמצאים ברשותו של הלוה, לבין מלוה בשטר, שגובה אף מנכסים משועבדים, היינו, שנמכרו לאחרים. 142) שיגבה מן הלקוחות. שלא עלה על דעתם להשתעבד אלא מנכסים בני חורין, ולא מנכסים משועבדים (מגיד־משנה ומאירי).

יח. הַמְקַדֵּשׁ[143] אֶת הָאִשָּׁה, אֲפִלּוּ קִדְּשָׁהּ בְּאֶלֶף דִּינָר[144], בֵּין שֶׁחָזְרָה הִיא[145] בֵּין שֶׁחָזַר הוּא[146], בֵּין שֶׁמֵּת[147] הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא - אֵין הַקִּדּוּשִׁין חוֹזְרִין[148] לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הֵן מַתָּנָה גְּמוּרָה שֶׁאֵין לָהֶם חֲזָרָה.

143) בבא־בתרא קמה. פלוגתא בין התנאים והאמוראים בברייתא ובגמרא, וראה להלן. 144) בברייתא שם: "קדשה בכסר". 145) ובעלה גרש אותה בהסכמתו לדרישתה ('חלקת מחוקק' סימן נ ס"ק א). 146) וגירשה. ובזה אין שום פלוגתא, כי הרי הוא גרם. 147) ואף בזה הכל מודים, מכיון שהיא יכולה לטעון: הבו לי בעלי ואשמח בו (גמרא שם). [וברש"י לכתובות עו: "דמאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו – שאם מת החתן הקידושין חוזרין", ולפי הגמרא בבבא־בתרא שם, אם מת החתן – אף למאן־דאמר קידושין לאו לטיבועין ניתנו, אין הקידושין חוזרין. אבל ברש"י מהדורא קמא (בשטמ"ק שם) כתב: "במארס את הבתולה ומתה, האב חייב להחזיר את הקידושין לבעל, לפי שלא ניתנו קידושין לטיבועין"]. 148) בגמרא שם: "אמר רב פפא, הלכתא בין שמת הוא, בין שמתה היא והדר ביה הוא (=חזר בו הוא) – קידושין לא הדרי (=כסף הקידושין אינו חוזר), הדרא ביא איהי (=חזרה בה היא) אפילו קידושי נמי הדרי. אמימר אמר, קידושי לא הדרי, גזירה שמא יאמרו קידושין תופסין באחותה". כלומר, אם יראו שהקידושין חוזרין, יחשבו שהקידושין היו בטעות ולא תפסו, וממילא מותר המקדש באחותה. [ומתוך זה, שרבינו לא העתיק גזירה זו בחזרה היא, ואדרבה כלל ביחד חזר הוא וחזרה היא – נראה שאין זה מטעם גזירה, אלא על־פי הדין, מפני שפוסק כרבי יהודה הנשיא שאמר "קידושין לטיבועין ניתנו" (בבא־בתרא שם) כלומר, כסף הקידושין נטבעין, נשקעין לעולם אצלה ולא היה בדעת המקדש ליתן לה דוקא אם יחיו ביחד, אלא נתכוון למתנה גמורה בכל אופן. ולפיכך הביא הלכה זו כאן בהלכות זכיה ומתנה. ובפרק זה, שכולו עוסק באומדן דעת במתנה, ולא הביאה בהלכות אישות, שאין טעמה מפני החשש שיתירו את אחותה, אלא שזוהי מתנה גמורה על־פי דיני המתנות. וכן פסק המאירי בכתובות עו: (עמוד 823) כמאן־דאמר קידושין לטיבועין ניתנו. וראה במרדכי קידושין פ"ג סימן תקלה, ובמגיד־משנה כאן].

יט. וְאִם הָיוּ קִדּוּשֵׁי טָעוּת - חוֹזְרִין הַמָּעוֹת[149].

149) כן מפורש בכתובות שם, בדברי רב נחמן בר יצחק.

כ. וְהַמְקַדֵּשׁ[150] אֲחוֹתוֹ[151] - הַמָּעוֹת מַתָּנָה[152]. אָדָם יוֹדֵעַ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּעֲרָיוֹת, וְאֵין זֶה טוֹעֶה, אֶלָּא גָּמַר וְנָתַן לְשֵׁם מַתָּנָה.

150) קידושין מו: ובבא־מציעא טו: ושם מחלוקת בזה בין רב ושמואל, ופסק כשמואל, בהתאם לכלל הידוע שהלכה כשמואל בדיני ממונות. 151) שהיא מן העריות המפורשות בתורה (פ"א מהלכות אישות הלכה ה) ואין קידושין תופסין בה (שם פ"ד הלכה יב). 152) בפ"ט מהלכות גזילה הלכה ז, פסק רבינו, בקונה שדה מחבירו והכיר הלוקח שגזילה היא ביד המוכר, שמחזיר לו הקרן, כדעת רב שם (בניגוד לשמואל), שאדם יודע שקרקע אין לו, וגמר ונתן לשם פקדון. ויש מחלקים, לפי סוגיית הגמרא בבבא־מציעא שם, בין נכרי שנותן לו רק לפקדון, לבין אחות שנותן לה לשם מתנה. ועיין לחם־משנה כאן, ומשנה־למלך בהלכות גזילה שם.

כא. הַשּׁוֹלֵחַ[153] סִבְלוֹנוֹת[154] לְבֵית חָמִיו, בֵּין מְרֻבִּין[155] בֵּין מוּעָטִין[156], בֵּין שֶׁאָכַל[157] שָׁם סְעֻדַּת אֵרוּסִין בֵּין שֶׁלֹּא אָכַל, בֵּין שֶׁמֵּת הוּא בֵּין שֶׁמֵּתָה הִיא, אוֹ שֶׁחָזַר בּוֹ הָאִישׁ - יַחְזִרוּ הַסִּבְלוֹנוֹת כֻּלָּן[158], חוּץ מִן הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[159].

153) בבא־בתרא קמו. וקמו: 154) מלשון סבל, משא, שנושאין אותו מיד זה ליד זה (מדברי רבינו בפירוש המשניות). 155) שוודאי חוזרים, כמפורש במשנה שם. וכפירושו של הר"י בן מיגאש, שאפילו אם אכל חוזר וגובה, ראה להלן. 156) במועטין, מפורש במשנה שם שאין נגנבין, אבל רבינו פוסק כדעת רבין (שם קמו:), ראה להלן. 157) רבינו מפרש המשנה הנ"ל כדעת ר"י בן מיגאש, שבין במרובין ובין במועטין מדובר כשאכל, וסוף המשנה הוא המשך של הרישא (שחילקה בין אכל שאינו נגבה לבין לא אכל שגובה), שאם לא אכל חוזר וגובה אפילו במועטין, ואם אכל אינו גובה במועטין, ואילו במרובין אפילו אם אכל חוזר וגובה. וכשבא רבין שם ואמר שלעולם סבלונות חוזרים, על־כרחנו שאפילו במועטין ואפילו אם אכל, הם חוזרים. 158) היינו, כל אלה שעודם קיימים ולא בלו. אבל אם בלו – דינם כמאכל ומשקה, כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה שם. 159) שנאכלו ואינם קיימים.

כב. וְכֵן כֵּלִים מוּעָטִים שֶׁשָּׁלַח לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ שָׁם בְּבֵית אָבִיהָ[160]: אִם נִשְׁתַּמְּשָׁה בָּהֶן וּבָלוּ אוֹ אָבְדוּ - אֵינָן מִשְׁתַּלְּמִין; אֲבָל אִם הָיוּ קַיָּמִין - חוֹזֵר הַכֹּל, וְגוֹבֶה אוֹתָם בְּבֵית דִּין; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁלֹּא שִׁלָּחָם אֶלָּא דֶּרֶךְ נוֹי בִּלְבָד.

160) המפורש במשנה שם, שאינן נגבין שהרי פירש לה שתשתמש בבית אביה, – גם על זה חלק שם רבין ואמר שכל שהוא קיים חוזר לעולם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כג. חָזְרָה[161] הִיא בָּהּ - חוֹזֵר הַכֹּל; וַאֲפִלּוּ הַמַּאֲכָל וְהַמַּשְׁקֶה[162] נוֹתֶנֶת דָּמָיו בְּזוּל[163]. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁאִם הָיוּ דְּמֵי מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה [שָׁוֶה] שִׁשָּׁה - מִשְׁתַּלֶּמֶת אַרְבָּעָה[164], אִם חָזְרָה בָּהּ; שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ מַתָּנָה זוֹ אֶלָּא לְדַעַת שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר בָּהּ.

161) בבא־בתרא שם, סוף המימרא של רבין. 162) שכבר כלו. 163) פחות משווים האמיתי של האוכל, משלמין בזול, מכיון שאלמלי ידע זה האוכל שהוא ישא בהוצאות, לא היה אוכל את המאכלים היקרים. 164) בגמרא שלפנינו שם, מפורש כן: "עד כמה בזול עד תילתא". אבל בכל כתבי־היד שם חסרות מילים אלו, וכן אינן ברי"ף. ולפיכך מביא זאת רבינו בשם הגאונים.

כד. הוֹרוּ רַבּוֹתַי, שֶׁאִם הָיָה מִנְהַג הַמְּדִינָה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל אָדָם סְעֻדָּה וְיַאֲכִיל לְרֵעָיו, אוֹ יְחַלֵּק מָעוֹת לַשַּׁמָּשִׁים וְלַחַזָּנִין[165] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְעָשָׂה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין כָּל הָעָם, וְחָזְרָה בָּהּ - מְשַׁלֶּמֶת הַכֹּל; שֶׁהֲרֵי גָּרְמָה לוֹ לְאַבֵּד מָמוֹן, וְכָל הַגּוֹרֵם לְאַבֵּד מָמוֹן חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם[166]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ לוֹ עֵדִים כַּמָּה הוֹצִיא, שֶׁאֵין זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל[167].

165) [היינו שליחי ציבור. וכן דעת רבינו בפי"ד מהלכות תפלה הלכה ח. ולא כמו שכתבו ה'תוספות' ברכות לד. ד"ה לא יענה, שחזן הוא שמש בית הכנסת]. 166) כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ז. והיינו מטעם "דיני דגרמי", וכמו שהסבירו ה'תוספות' (בבבא־בתרא כב: ד"ה זאת אומרת, בשם הר"י) שאם נעשה ההיזק בשעת מעשה, הרי זה דיני דגרמי וחייב לשלם, ואף כאן כעת שחוזרת בה, נעשה ההיזק (ט"ז באהע"ז סימן נ ס"ק ד). והראב"ד חולק על דברי רבינו, וראה במגיד־משנה. [ואע"פ שבחזרתה לא נתכוונה להזיק, ולדעת רבינו אין חיוב ב"גרמי", אלא במתכוון להזיק (ראה בפ"ו מהלכות סנהדרין הלכה א) – יש להבדיל בין דיין שטעה, שאם נחייבהו לשלם, לא ידון לעולם, כמו שכתב הרי"ף בפ"ד דסנהדרין (ראה בסמ"ע סימן כה ס"ק ו), לבין מזיק אחר, שאע"פ שלא התכוון להזיק – חייב לשלם. ומה שכתב רבינו בתשובה בדין הפורץ גדר לפני בהמת חברו, שאם נתכוון כדי שתזיק – חייב, ואם לא נתכוון לכך פטור (ראה פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה ב, במגדל־עוז ובמגיד־משנה) – כנראה שבפורץ גדר הקילו יותר, מפני שההיזק אינו בא מיד בשעת המעשה]. 167) [אע"פ שבנגזל תיקנו חכמים שיהא נשבע ונוטל (פ"ד מהלכות גזילה הלכה א) וכמו כן במזיק (פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה יז) ובמוסר ממון חבירו לגוי, שהוא מדיני דגרמי, השאירו חכמים ב"תיקו" אם עשו תקנה זו או לא (ב"ק סב.) ופסק רבינו שאם תפש הנמסר אין מוציאין מידו, ונשבע וזוכה במה שתפש (שם פ"ח הלכה ז) – כאן בחזרה בה שלא התכוונה להזיק אין הדין כן, מפני שכל תקנה זו אינה אלא מדין קנס (הלכות גזילה שם) ולא קנסו חכמים שוגג אטו מזיד, כמו שכתב רבינו בפ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ג. וראה באבן־האזל].

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי השושבינות – והוא מנהג ברוב המדינות ששולחים החברים זה לזה מעות ביום חתונתן – ויש ביניהם משפט ודין לפי שאינן מתנה גמורה אלא על דעת להשתלם, וכל הנמשך בזה.

א. מִנְהָג[2] פָּשׁוּט בְּרֹב הַמְּדִינוֹת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מְשַׁלְּחִין לוֹ רֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו מָעוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּתְחַזֵּק בָּהֶן עַל הַהוֹצָאָה שֶׁמּוֹצִיא בְּאִשְׁתּוֹ, וּבָאִים אוֹתָן הָרֵעִים וְהַמְיֻדָּעִים שֶׁשָּׁלְחוּ לוֹ וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן בְּשִׂבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אוֹ בְּמִקְצָתָן, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְאֵלּוּ הַמָּעוֹת[3] שֶׁמְּשַׁלְּחִין נִקְרָאִין שׁוֹשְׁבִינוּת[4]; וְאוֹתָם שֶׁשָּׁלְחוּ הַמָּעוֹת וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין עִם הֶחָתָן נִקְרָאִים שׁוֹשְׁבִינִין.

2) דין השושבינות במשנה בבא בתרא קמד: ובגמרא שם קמה: 3) ש"לא נאמרו דיני שושבינות אלא במעות בלבד" (להלן הלכה טו, מהמשנה שם). 4) מלשון ריעות. וראה רשב"ם שם דיבור המתחיל הכי גרסינן האחין.

ב. הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[5] אֵינָהּ מַתָּנָה גְּמוּרָה. הַדְּבָרִים יְדוּעִים, שֶׁלֹּא שָׁלַח זֶה עַשָּׂרָה דִינָרִין בִּשְׁבִיל שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה בָּזֶה[6]; וְלֹא שָׁלַח אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבִּדַּעְתּוֹ הָיָה, שֶׁאִם יִשָּׂא הוּא אִשָּׁה - יַחֲזֹר וְיִשְׁלַח לוֹ כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם נָשָׂא זֶה אִשָּׁה וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת - הֲרֵי זֶה תּוֹבְעוֹ בַּדִּין[7] וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ.

5) משנה וגמרא שם קמה: 6) [בכתב יד אברבנאל: "בזוז", ובכתב יד תימן: "בזוז אחד". וראה בגמרא שם: "עד זוזא"]. 7) משנה ובריתא שם.

ג. וְאֵין יָכוֹל לְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[8]. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא בְּתוּלָה[9], וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת, וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אַלְמָנָה[10] - אֵינוֹ יָכוֹל לִתְבֹּעַ לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי מַחֲזִיר לְךָ אֶלָּא בִּבְתוּלָה, כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לִי. וְכֵן אִם שָׁלַח לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי אַלְמָנָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ לְהַחֲזִיר לוֹ בְּנִשּׂוּאֵי בְּתוּלָה.

8) כלומר, באותם התנאים ממש, לא גרועים ולא מעולים, כמו שמפרש להלן. ומקור דבריו בברייתא שם: "עשו עימו בשנייה (=בנישואי אשתו שנייה), וביקש לעשות עימו בראשונה, יכול לומר לו לכשתינשא אשה אחרת, אעשה עמך". ומזה מוכח שאם עשה עימו בשמחה קטנה אינו יכול לתבעו לשמחה גדולה. אבל צריך עיון שהשמיט רבינו בבא זו. 9) ששמחתה מרובה. 10) ששמחתה מועטת.

ד. עָשָׂה[11] רְאוּבֵן מִשְׁתֶּה בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָא, וְעָשָׂה שִׁמְעוֹן בְּצִנְעָה, אוֹ[12] שֶׁעָשָׂה רְאוּבֵן בְּצִנְעָה, וְשִׁמְעוֹן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּפַרְהֶסְיָא - אֵינוֹ יָכוֹל לְתָבְעוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵינִי עוֹשֶׂה עִמְּךָ אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי.

11) שם בברייתא. 12) אף זה לא הוזכר בברייתא.

ה. רְאוּבֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן שׁוֹשְׁבִינוּת וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ[13], וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן כְּנִשּׂוּאֵי רְאוּבֵן עַצְמָן, וּבָא רְאוּבֵן וְאָכַל וְשָׁתָה עִמּוֹ; אוֹ שֶׁקָּרָא לוֹ שִׁמְעוֹן וְלֹא רָצָה לָבוֹא[14]; אוֹ שֶׁהָיָה בַּמְּדִינָה וְשָׁמַע קוֹל טַבְלָא[15], בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ יָבוֹא, וְשָׁמַע וְלֹא בָּא - חַיָּב לְהַחֲזִיר לוֹ הַשּׁוֹשְׁבִינוּת כֻּלָּהּ[16]; שֶׁהֲרֵי יָדַע[17] וְלֹא בָּא, אוֹ קָרָא לוֹ בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִקְרוֹת אֶחָד אֶחָד וְלֹא בָּא.

13) בזה בוודאי מחזיר לו כל השושבינות. 14) גם בזה אין ספק שמחזיר לו כל השושבינות ואינו מנכה לו כלום, שהרי קרא לו ולא בא. 15) לוח חלק שעליו מכים בקורנוס להזמנת האורחים. [וכנראה שלפני רבינו הייתה הגירסא בבבא בתרא קמה: "הווה במתא (=היה בעיר) ושמע קול טבלא, איבעי ליה למיתא (=הרי עליו לבוא)". ולפנינו גירסה אחרת]. 16) כלומר, בלי ניכוי כלל. 17) על ידי קול הטבלא, במקום שאין קוראין כל אחד.

ו. לֹא[18] הָיָה רְאוּבֵן בַּמְּדִינָה - מְנַכִּין[19] לוֹ דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה שִׁמְעוֹן אֶצְלוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ שְׁאָר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת[20]. וְכֵן אִם הָיָה בַּמְּדִינָה וְלֹא קְרָאָהוּ[21] אוֹ לֹא הוֹדִיעוֹ[22] - מְנַכִּין לוֹ; וְיֵשׁ לוֹ עָלָיו תַּרְעֹמֶת[23] מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ.

18) נלמד מתוך ראשית המימרא שם, שדווקא אם היה במדינה צריך לבוא. 19) שם בגמרא. 20) ואין לו עליו תרעומת, על שלא קראו לו ולא הודיעו לו, שהרי לא היה במדינה. 21) נראה שרבינו גרס שם כגירסת כתב־יד מינכן: "לא ידע, איבעי ליה לאודועיה, לא אודעיה תרעומת אית ליה". והיינו, במקום שדרכן לקרות כל אחד ואחד. 22) על ידי קול טבלא במקום שאין קוראים לכל אחד ואחד. ונלמד מהרישא שם שאם שמע קול טבלא היה עליו לבוא – ומזה מוכח שאם לא שמע, יש לו עליו תרעומת על שלא הודיעו. 23) שם בגמרא.

ז. וְכַמָּה[24] מְנַכִּין? נָהֲגוּ[25] בְּנִכּוּי: אִם דִּינָר אֶחָד שָׁלַח לוֹ שִׁמְעוֹן[26] - אֵינוֹ מַחֲזִיר לוֹ כֻּלּוֹם, שֶׁהֲרֵי[27] זֶה דְּמֵי מַה שֶּׁאָכַל; וְאִם יָתֵר עַל הַדִּינָר עַד סֶלַע[28] - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[29].

24) שם. 25) כך אמר שם אביי, שכן נהגו בני גננא. 26) בתור שושבינות. 27) כרגיל אוכל אדם בסעודת חתן בעד דינר אחד, אם שלח לו רק דינר. 28) שאז מאכילים אותו בריווח יותר. 29) [ומכיוון שהסכום הוא קטן אין אומדין דעת המשלח, ואין חוששין שמא הוא צר עין, עיין לחם משנה].

ח[30]. מִסֶּלַע וּלְמַעְלָה - אוֹמְדִין דַּעַת הַמְשַׁלֵּחַ וְשִׁעוּר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת: אִם אָדָם חָשׁוּב - מְנַכֶּה לוֹ מֶחֱצָה[31]; וְאִם צַר עַיִן וּמְדַקְדֵּק בְּהוֹצָאָתוֹ - אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ אֶלָּא שִׁעוּר מַה שֶּׁאָכַל וְשָׁתָה[32], וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַשְּׁאָר.

30) [ציון הלכה ח כאן הוא טעות, שהכול קשור ביחד: "אומדין דעת המשלח ושיעור השושבינות (רש"ש). כלומר, אומדין דעתו אם הוא צר עין. וכמו כן מחשבין כמה שלח לו, בכדי לדעת כמה היא מחצה, באופן שהוא אדם חשוב. וכן בכתב־יד תימן ובדפוס רומי הכול מחובר כנ"ל. וכן נראה בבית יוסף אבן העזר סימן ס]. 31) אף שמסכום גדול הרי המחצית הרבה יותר ממה שאכל, אין מדרכו של אדם חשוב לעשות חשבון מדוייק. והוא מוכן להעניק יותר ממה שהוא מקבל. 32) [כלומר, דינר אחד ולא יותר. ואף על פי שאם שלח שלושה דינרין מנכה לו דינר ומחצה כמבואר למעלה, זה אינו אלא באופן הנ"ל שאין אומדין ואין מחשבין כלל, אבל כאן שאומדין ומחשבין – מחשבין בדיוק, כעין מה שכתב רבינו בפרק יח מהלכות מכירה הלכה יא, שאם בא לנפות מנפה את הכל, עיין שם].

ט. מֵת[33] שִׁמְעוֹן קֹדֶם שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה, אוֹ[34] שֶׁנָּשָׂא וּמֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה - אֵין רְאוּבֵן חַיָּב לְהַחֲזִיר לְיוֹרְשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לָהֶם: תְּנוּ לִי שׁוֹשְׁבִינִי וְאֶשְׂמַח עִמּוֹ.

33) שם קמד: בגמרא. 34) יוצא מתוך דברי רב יוסף (שם קמה.) שדווקא אחרי שכלו כל שבעת ימי המשתה אפשר לדרוש את השושבינות.

י. לְכִיכָּךְ[35], אִם שָׂמַח עִמּוֹ[36] וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, אוֹ קָרָא לוֹ וְלֹא בָּא[37], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה בַּמְּדִינָה[38], אוֹ שֶׁלֹּא הוֹדִיעוֹ[39] - הוֹאִיל וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְאַחַר כָּךְ מֵת שִׁמְעוֹן, חַיָּב רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְיוֹרְשָׁיו; אוֹ כֻּלָּהּ[40], אוֹ בְּנִכּוּי אִם לֹא הוֹדִיעוֹ אוֹ לֹא הָיָה עִמּוֹ בַּמְּדִינָה[41].

35) מימרא של רב יוסף (שם). 36) שכבר נתחייב להחזיר השושבינות. 37) כאמור למעלה הלכה ה שבמקרה זה מחזיר לו כל השושבינות. 38) שמחזיר לו השושבינות בניכוי מה שאכל ושתה (למעלה הלכה ו). 39) שגם בזה מנכה לו (שם). 40) כשקרא לו ולא בא. 41) שאינו חייב לשלם ליורשים, אלא כמה שהיה משלם לשושבין עצמו.

יא. מֵת[42] רְאוּבֵן וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְבּוֹת הַשּׁוֹשְׁבִינוּת מִיּוֹרְשִׁין - כּוֹפִין יוֹרְשֵׁי רְאוּבֵן לְהַחֲזִיר בְּנִכּוּי[43]; וּמָקוֹם שֶׁלֹּא נָהֲגוּ - אֵין הַיּוֹרְשִׁין מְשַׁלְּמִין כְּלוּם.

42) כבר העיר הראב"ד שאין מקור בגמרא למנהג בעניין שובינות. אולם רבינו למד כן מדיני סבלונות בקידושין כשם שלמדו משם (מה שנאמר בהלכה ט) שאם מת שמעון אין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ראובן חייב להחזיר מפני שאומר ליורשי שמעון: תנו לי שושביני ראובן ואשמח בו, וזה נלמד כמו שאמרו שם לעניין קידושין שאם מת הבעל אין האשה חייבת להחזיר המתנות מפני שאומרת להם תנו לי בעלי ואשמח עימו – כמו כן למד רבינו דין זה של מת ראובן שתלוי במנהג, ממה שאמרו שם שאם מתה האשה "מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין". וכן כתב ר"י מיגאש. 43) שהרי אביהם לא היה ולא אכל שם, וכבר כתב למעלה (הלכה ו) שאם לא היה ראובן במדינה מנכין לו דמי מה שאכל ושתה שמעון אצלו.

יב. מֵת[44] רְאוּבֵן אַחַר שֶׁנָּשָׂא שִׁמְעוֹן אִשָּׁה, וְשָׁלְמוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[45] - כּוֹפִין אֶת יוֹרְשָׁיו וּמְשַׁלְּמִין הַשּׁוֹשְׁבִינוּת בְּכָל מָקוֹם; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב אֲבִיהֶן לְשַׁלֵּם. וְאִם כֻּלָּהּ הָיָה חַיָּב לְשַׁלֵּם - מְשַׁלְּמִין כֻּלָּהּ; וְאִם בְּנִכּוּי - מְשַׁלְּמִין בְּנִכּוּי.

44) המגיד־משנה מביא את דברי הר"י מיגאש ומסתמך על הסברה הפשוטה, שכיוון שנתחייב האב – חייבים היורשים לשלם את חובו, אבל באמת אפשר למצוא מקור מפורש להלכה זו, והיא: המימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן (בבבא בתרא שם) כפירוש למשנה, ושם שאם מת השושבין, נגבית השושבינות מבניו, והיינו באופן הנ"ל כשמת ראובן אחרי שבעת ימי המשתה, שהרי באופן אחר – זה תלוי במנהג (למעלה הלכה יא). 45) או כגון ששמח עימו ואחר כך מת (למעלה הלכה י). שאם לא שמח ומת בתוך ימי המשתה אין ראובן חייב (למעלה הלכה ט).

יג. חֲמִשָּׁה[46] דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשוֹשְׁבִינוּת: נִגְבֵּית בְּבֵית דִּין, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא כְּמוֹ מִלְוָה[47]. וְאֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּעוֹנָתָהּ[48] כְּעֵין נִשּׂוּאֵי רִאשׁוֹן[49]; שֶׁזֶּה כְּמוֹ תְּנַאי הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ שֶׁעַל דַּעַת זֶה שִׁלָּחָהּ[50]. וְאֵין בָּהּ מִשּׁוּם רִבִּית. אֲפִלּוּ שָׁלַח לוֹ דִּינָר וְהֶחֱזִיר לוֹ עֲשָׂרָה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְהוֹסִיף[51] לוֹ שָׁלַח. וְאֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּהּ[52]; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגֹּשׁ אוֹתוֹ וּלְתָבְעוֹ עַד שֶׁיִּשָּׂא כְּדֶרֶךְ שֶׁנָּשָׂא הוּא[53]. וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בָּהּ פִּי שְׁנַיִם[54] כְּשֶׁתַּחֲזֹר לַיּוֹרְשִׁין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי[55], וְאֵין הַבְּכוֹר נוֹטֵל בְּרָאוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[56].

46) ברייתא שם קמה. וההנמקה שלה בגמרא שם קמה: 47) כלומר, ולא כמתנה. 48) כשמגיעה עונת הנישואין לחבירו. 49) כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ג והלכה ה. 50) שיחזיר לו בעת נישואיו ולא קודם לכן "שיכול לומר לו: איני רוצה לקבל [עתה] שאני רוצה לשמוח עימך, כדרך ששמחת עימי (מגיד משנה). 51) שיכול היה גם לתת פחות, והוסיף לו מרצונו הטוב, מחמת ידידות וריעות. 52) ויכול לתבוע את השושבינות אחרי שמיטה. 53) והרי זה דומה למלווה את חבירו לעשר שנים, היינו, שזמן הפירעון מאוחר לשביעית, שאין השביעית משמטתו (פרק ט מהלכות שמיטה ויובל הלכה ט), אחרי שאינו יכול ליגוש אותו עכשיו בהגיע השנה השביעית. ואמנם אם היו הנישואין בשנה השביעית – השביעית משמטתה בסופה, שהרי הגיע זמנה (מגיד משנה). 54) כדין בכור, שנוטל חלק כפול בירושה. 55) שאינו מוחזק ביד המוריש בעת מיתתו, וחוב שהוא ביד אחרים הרי הוא ראוי (פרק ג מהלכות נחלות הלכה א). 56) בהלכות נחלות שם.

יד. הַשּׁוֹלֵחַ תְּשׁוּרָה[57] לַחֲבֵרוֹ[58], אוֹ שֶׁנְּתָנָהּ לוֹ מָעוֹת כְּשֶׁמָּטָה יָדוֹ[59], וְהוּא מְמָאֵן לִקַּח, וְזֶה נִשְׁבַּע שֶׁאֵי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּקַּח, וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקַח[60], וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ מַתָּנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר הוּא[61] וְלִתְבֹּעַ, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ שֶׁהוּא מִלְוָה.

57) [היא מנחה שלוחה ממיני אוכלים כמו שנאמר (שמואל־א ט, ז): "כי הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא". ולא פירש שהיא מתנה אלא שלח לו בסתם]. 58) [ואף על פי שלא מיאן לקבל, ולא הפציר בו. לפי שתשורה ממיני אוכלים, לעולם היא מתנה, וכמו שכתב להלן הלכה טו בדין שולח לחבירו כדי יין]. 59) שאינו מצווה לתת לו צדקה דווקא אלא להחזיק בידו גם על ידי הלוואה או עשיית שותפות איתו או להמציא לו מלאכה – כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות, כמפורש בפרק ח מהלכות מתנות עניים הלכה ז]. 60) [דווקא אם נתן בצורה זאת של הפצרה, אבל אם נתן מעות סתם הרי זו הלוואה כמו בשושבינות (למעלה הלכה א ולהלן הלכה טו). ונראה שלכך תיקנו במשלוח מנות בפורים שישלח בשר או תבשיל או מיני אוכלים (פרק ב מהלכות מגילה הלכה טו, ועיין ביצה יד: במשנה), שמשלוח זה הוא למתנה ואילו מעות הם להלוואה כנ"ל. פרט למתנות לאביונים, שאף על פי שהן מעות, כיוון שנותנן לעני הפושט יד ומבקש, בוודאי כוונתו למתנה ולא להלוואה. ומסתבר, לפי זה, שעני הנותן לחבירו אפילו פירות בוודאי כוונתו על מנת להחזיר. ולפיכך כתב רבינו בפרק ו מהלכות מתנות עניים הלכה יז: "מעשר עני וכו' ואין עושין שושבינות", הרי שגם בנתינת פירות יש דין שושבינות, כיוון שהנותן הוא עני. ואילו בהלכות שמיטה ויובל, שלא מדובר בעני, כתב (פרק ו שם הלכה י): "דמי שביעית וכו' ואין עושין בהן שושבינות", דקדק לכתוב "דמי שביעית", שרק בדמים יש דין שושבינות, אבל בפירות אין דין שושבינות כנ"ל. וכמו כן בהלכות מעשר שני (פרק ג הלכה כא), שאף שם לא מדובר בעני, נראה שהמדובר בדמי מעשר שני (עיין שם) ועליהם כתב ש"אין עושין בהן שושבינות", אבל בפירות אין דין שושבינות. וכן מדוקדקים דברי התוספתא שדין מעשר עני המדבר בפירות נשנה לחוד במסכת פאה שם, ואילו דיני מעשר שני ושביעית, שהמדובר בהם בדמים, נשנו ביחד בשביעית פרק ז. וראה בתוספתא כפשוטה, בפאה שם עמוד 40]. 61) בכתב יד תימן חסרה תיבת "הוא".

טו. וְכֵן הַשּׁוֹלֵחַ[62] לַחֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וּפֵרוֹת בְּעֵת הַנִּשּׂוּאִין - אֵין נִגְבִּין בְּבֵית דִּין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא גְּמִילוּת חֲסָדִים; וְלֹא נֶאֱמְרוּ דִּינֵי שׁוֹשְׁבִינוּת אֶלָּא בְּמָעוֹת בִּלְבַד[63].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

62) שם קמד: בסוף המשנה. 63) הראב"ד כתב על שתי ההלכות (הלכה יא והלכה טו) שדבר זה אינו מחוור, לפי שהוא מפרש כרשב"ם, שכאן מדובר שלא בעת הנישואין או כשאינו אוכל אצלו, ולפי זה אין הבדל בין מעות ליין, ועיין באור שמח.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר אי זה אדם נידון כבריא ואי זה נידון כשכיב מרע לעניין חילופי דיניהן במתנות, והחילוק שיש בין שכיב מרע למצווה מחמת מיתה ומשפטיהם ומתנותיהם.

א. הַסּוּמָא אוֹ הַפִּסֵּחַ[2] אוֹ הַגִּדֵּם[3], אוֹ הַחוֹשֵׁשׁ בְּרֹאשׁוֹ אוֹ בְּעֵינוֹ אוֹ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[4] - הֲרֵי הוּא כְּבְרִיא לְכָל דְּבָרָיו[5] בְּמִקָּחוֹ אוֹ בְּמִמְכָּרוֹ וּמַתְּנוֹתָיו.

2) שנקטעו רגליו. 3) שנקטעו ידיו. 4) שאינו חושש בכל גופו. 5) שכן כתוב בשטר שכיב מרע (בבא־בתרא קנג.): "כד הוה קציר ורמי בערסיה (=כשהיה חולה ושוכב במיטה)". ומכאן, שכל שלא הגיע למצב זה אינו נחשב כשכיב מרע.

ב. אֲבָל הַחוֹלֶה שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחַ כָּל הַגּוּף וְכָשַׁל כֹּחוֹ מֵחֲמַת הֶחָלִי עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו בַּשּׁוּק, וַהֲרֵי הוּא נוֹפֵל עַל הַמִּטָּה - הוּא [הַנִּקְרָא] שְׁכִיב מְרַע[6], וּמִשְׁפְּטֵי מַתְּנוֹתָיו אֵינָם כְּמַתְּנַת בָּרִיא. כֵּיצַד?[7] שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר לִתֵּן לְפְלוֹנִי כָּךְ וְכָךְ, בֵּין בְּחֹל[8] בֵּין בְּשַׁבָּת[9], בֵּין כָּתַב[10] בֵּין לֹא[11] כָּתַב - זָכוּ הַכֹּל כְּשֶׁיָּמוּת[12] בְּכָל מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם, וְאֵינוֹ[13] צָרִיךְ קִנְיָן; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין[14] וְכִמְסוּרִין[15] הֵן[16]. וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[17]. וְאַף עַל פִּי[18] שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה[19], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[20] דַּעְתּוֹ עָלָיו כְּשֶׁיֵּדַע שֶׁאֵין דְּבָרָיו קַיָּמִים[21].

6) כלומר, "שוכב חולה". "ואלישע חלה את חליו" (מלכים־ב יג, יד) תורגם: "ואלישע מרע ית מרעיה". 7) כחכמים, ולא כרבי אליעזר (שם קנו.). וכרבי יהושע, ולא כרבי אליעזר (שם קנו:). 8) שיכול לכתוב. 9) שאינו יכול לכתוב. 10) שם קנג. עובדא במתנת שכיב מרע, שהיה כתוב בה, ועוד מקומות. [ואם עבר וכתב בשבת, ראה בפרק ל מהלכות מכירה הלכה ז]. 11) משנה, שם קנו: וכן שם קעה. 12) שם קלז. וראה להלן הלכה ח. 13) שם קנא: מימרא של רב נחמן. 14) היינו, כקרקע שקונים בשטר. 15) היינו, כמטלטלין שקונין במסירה או במשיכה. 16) שם, קנא. 17) שם, קמז: כרבא בשם רב נחמן, ולא כרבי זירא בשם רב, וכרב נחמן בשם רבה בר אבוה, שלמדו זאת מן התורה. ויש אומרים שגם לדעתם הוא מדברי סופרים, והפסוקים שמצאו אינם אלא אסמכתא, וראה ב'תוספות' שם קמז. ד"ה מנין. 18) מסקנת הגמרא שם, על רקע של סתירה בין שתי מימרות של רב נחמן. 19) לענין מחילת שטר חוב (שם). וראה להלן פ"י הלכה ב. 20) תבולבל. 21) שם בדברי רב נחמן, ולפי הפירוש השני של הרשב"ם שם ד"ה מתנת. וכמו שכתב שם ד"ה ועשאוה כשל תורה, שמאותו הטעם, שלא תטרף דעתו, עשאוה כשל תורה.

ג. לְפִיכָךְ[22], אִם[23] אָמַר 'קְנוּ[24] מִמֶּנִּי' - אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[25] קוֹנִין[26] מִמֶּנּוּ; שֶׁזֶּה הַקִּנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ[27].

22) כלומר, כיון שחששו שמא תטרף דעתו עליו. 23) מימרא של רבי לוי, בבבא־בתרא קנו: 24) שאין לו בטחון גמור שיקיימו את דבריו באמירתו גרידא. 25) שאסור לעשות בו קנין, וכל פעולה של מקח וממכר (פרק כג מהלכות שבת הלכה יב). [ואע"פ שזה הקנין אינו צריך ואינו מועיל – אסור, מפני שנראה כקונה. ועיין שם הלכה יד]. 26) אם כי הקנין מיותר – עושים זאת כדי להפיס דעתו (גמרא שם). 27) והריהו כאילו אינו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע. ומכאן, שאם הקנין הכרחי כגון במתנת שכיב מרע במקצת (להלן הלכה טו) – לא התירוהו אף בשכיב מרע, בנגוד לשיטת הרשב"ם שם ד"ה קונין משכיב ומרע וכו', וה'תוספות' שם, ד"ה קונין משכ"מ. ומה שהתירו בגט שכיב מרע שתסגור ותפתח הדלת ותקנה הגט בשבת (גיטין עז:) – שם אין קנין החזקה ניכר כל־כך אלא דומה כנועל בית לשמרו, ולפיכך התירוהו בשכיב מרע (מאירי שם, ולחם־משנה כאן).

ד. וְאֵין[28] שְׁכִיב מְרַע צָרִיךְ לוֹמַר 'אַתֶּם עֵדַי'[29], אֶלָּא כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶת דְּבָרָיו הֲרֵי זֶה עֵד; שֶׁאֵין[30] אָדָם מְשַׁטֶּה בִּשְׁעַת מִיתָה[31].

28) בבא־בתרא קעה. מסקנה סופית של רבא. 29) כדין כל הודאה שצריך לומר כן, שאם לא – אומר לו: "משטה הייתי בך" (סנהדרין כט: ופ"ו מהלכות טוען ונטען הלכה ו). 30) כך נמק רבא את מסקנתו, אחר שפתר את הבעיא (וראה הגהות הב"ח שם אות א). 31) אבל בריא, אם לא אמר "אתם עדי", יכול לומר משטה אני בך, כמבואר למעלה. [ושם בגמרא הכריעו גם, שאין צריך לומר "כתובו", ורבינו השמיטו. וראה במגיד־משנה בשם הרשב"א, וצ"ע].

ה. שְׁכִיב מְרַע[32] שֶׁצִּוָּה לָתֵת מַתָּנָה לְעֶבֶד שֶׁבִּמְעֵי אִמּוֹ - זָכָה[33] הָעֶבֶד; מִפְּנֵי[34] שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[35], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

32) הוא־הדין לבריא, כמו שנראה מדברי רבינו בפכ"ב מהלכות מכירה הלכה י (ראה מגיד־משנה שם), אלא שבשכיב מרע מספיק באמירה, ואילו בבריא צריך קנין. וראה פירוש המשניות לרבינו, בבבא־בתרא פרק מי שמת (קמ:) [ואע"פ שמטעם זה ש"דעתו של אדם קרובה אצל בנו", אמרו שפסיקות דמים לבן ולבת בעת הקידושין נקנית באמירה (למעלה פ"ו הלכה יז, ובפכ"ג מהלכות אישות הלכה יד) – אין זה אלא בדבר שבא לעולם (למעלה פ"ו הי"ז), אבל אם ישנם "תרתי לריעותא" (=שני חסרונות): דברים בעלמא בלי קנין, וגם אינו בעולם כמו בריא האומר לתת מתנה לעובר – לא קנה, ולא מועילה הסברא שדעתו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

של אדם קרובה אצל בנו, וראה למעלה פ"ו הערה קלז]. 33) אע"פ שהמזכה לעובר לא קנה, שהרי הוא כמי שלא בא לעולם (הלכות מכירה, שם). 34) כרבי יצחק בשם רבי יוחנן, שם קמב: שהעלה נימוק זה להסביר את המשנה שם קמ: שרבינו מביא את תוכנה להלן הלכה ו. 35) ויש כאן גמירות דעת גמורה, וזה מועיל אף שאינו בעולם. 36) בהלכות מכירה, שם.

ו. אָמַר[37]: אִם[38] יָלְדָה[39] אִשְׁתִּי זָכָר - יִטֹּל מָנֶה, וְאִם נְקֵבָה - מָאתַיִם[40], וְיָלְדָה זָכָר - נוֹטֵל מָנֶה; יָלְדָה נְקֵבָה - נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה[41] - הַזָּכָר נוֹטֵל מָנֶה, וְהַנְּקֵבָה מָאתַיִם; יָלְדָה טֻמְטוּם[42] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[43] - נוֹטֵל כַּפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[44].

37) משנה שם קמ: והיינו, שכיב מרע, הנזכר לעיל, שהרי בבריא צריך קנין ולא די באמירה בלבד. וראה במגיד־משנה מה שכתב בשם ר"י מיגאש. 38) שם. 39) כלומר אם תלד, וכ"ה במשנה שם. 40) כן דרכו של אב לדאוג יותר לבתו, שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה, כבן (שם קמא.). 41) כלומר, תאומים. [ונראה שלפני רבינו היתה הנוסחא במשנה שם: "האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, ילדה זכר יטול מנה. נקבה מאתים, ילדה נקבה נוטלת מאתים. ילדה זכר ונקבה, זכר נוטל מנה, נקבה נוטלת מאתים". וכן הוא בכ"י מינכן (והמילים "אם זכר מנה, אם נקבה מאתים" שלפני המילים "ילדה זכר ונקבה" – חסרות) ולפי"ז על־כרחנו נפרש "ילדה זכר ונקבה" – היינו שילדה תאומים, ומה שאמרו ברישא "האומר אם ילדה אשתי וכו'", היינו שאמר שני הדברים ביחד: אם ילדה זכר יטול מנה, נקבה מאתים. ורשב"ם שם גרס במשנה כמו שהוא לפנינו, ופירש ששתי בבות הן במשנה. וילדה זכר ונקבה, היינו ילדה זכר או נקבה, אבל בתאומים אין להם כלום. והוכיח כן מהגמרא, שם קמא: באומר "המבשרני". ורבינו סובר שרק שם אין להם כלום, מפני שלידת תאומים אינה בשורה בשבילו. אבל כשמזכה לבניו – מזכה גם לתאומים, שהרי הם ילדיו – לחם־משנה]. 42) אדם שמקומם של אברי המין – אטום. ולא ידוע אם הוא זכר או נקבה. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה א. 43) זה שיש לו שני אברי המין, גם של זכר וגם של נקבה. ודעת רבינו, שדינו כספק זכר וספק נקבה, ראה בפ"ב מהלכות אישות הלכה כד. ולגבי קדושת הבכור, נתמעט בפירוש (בכורות מב. וראה בפ"ב מהלכות בכורות, הלכה ה). 44) כן פסק גם בפ"ה מהלכות נחלות, הלכה ב. ומקור הדברים, מהרישא של המשנה שם: "הניח בנים ובנות וטומטום וכו' הזכרים דוחים אותו אצל נקבות וכו' הנקבות דוחות אותו אצל זכרים", ובדעת רבא בגמרא שם ש"דוחים אותו ויש לו", כפחות שבשניהם. ומה שאמרו במשנה שם: "האומר אם תלד אשתי זכר וכו' ילדה טומטום אינו נוטל" – הוא לדעת רבן שמעון בן גמליאל, שאמר בדין מקדיש עובר אם זכר ואם נקבה, ש"אם ילדה טומטום ואנדרוגינוס, אין קדושה חלה עליהן", שלדעתו אין כוונת המקדיש אלא לזכר ודאי או לנקבה ודאית. ואין הלכה כמותו, אלא שאם אמר "אם זכר לעולה, ואם נקבה לשלמים" אין קדושה חלה על הטומטום, שהרי אפילו אם הקדישו בפירוש לכך אינו קדוש, לפי שאינו ראוי לקרבן, אמנם אם יאמר "אם זכר ואם נקבה – הרי אלו למזבח", וילדה טומטום – ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה ו "כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" – אין עליו קדושה כלל. ואם אמר "למזבח" – ימכר ויביא בדמיו כל קרבן שירצה. שכן הדין במקדיש טומטום ואנדרוגינוס (ראה בפ"ג מהלכות איסורי מזבח, הלכה י). ולזה נתכוון רבינו במה שכתב בפט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ח, ש"אם אמר אם תלד זכר וכו' וילדה טומטום וכו' הרי הן חולין כמו שביארנו", וזה ודאי נמשך למה שכתב לפני־זה בהלכה, ו"כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח", והיינו בפ"ג שם הלכה י, כלומר שאינו קדוש מצד שאינו ראוי למזבח, וזה תלוי באיזה לשון אמר, אם אמר "לעולה" אין עליו קדושה כלל ואם אמר "למזבח" – ימכר ויביא בדמיו איזה קרבן שירצה, כנ"ל, אבל לעולם כוונת המקדיש גם לטומטום ואנדרוגינוס. וכמו שכתב כאן. ועיין מגיד־משנה ולחם־משנה כאן, ובלח"מ בהלכות איסורי מזבח שם.

ז. שְׁכִיב מְרַע[45] שֶׁאָמְרוּ לוֹ: נְכָסָיו לְמִי? וְאָמַר לָהֶם: דּוֹמֶה[46] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, עַכְשָׁו[47] שֶׁאֵין לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת נְכָסָיו לִפְלוֹנִי[48]; וְנוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן אוֹ שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהִפִּילָה אוֹ מֵת הַבֵּן אַחַר כָּךְ - אֵין[49] מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה.

45) שם, קמו: – קמז. 46) עד עכשיו חשב. 47) ששאלתם העמידה אותו על הטעות. 48) "נכסיו" ולא "כל נכסיו" – הרי ששייר לעצמו כל שהוא, וראה להלן. 49) בגמרא שם אמרו שזה אפילו לחכמים שחולקים על רבי שמעון בן מנסיא, ואינם הולכים אחרי אומד הדעת, באופן שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר־כך בא בנו – מודים הם כאן כיון שגילה דעתו מפורש. ואע"פ שרבינו פוסק כרבי שמעון בן מנסיא (לעיל פ"ו הלכה א) – הביא גם הלכה זו, להשמיענו שאע"פ שלענין אומדנא (בפ"ו שם) יש הבדל בין כתב כל נכסיו לבין שייר לעצמו כל שהוא – כאן במפרש, אפילו אם שייר לעצמו, אין מתנתו מתנה.

ח. מַתְּנַת[50] שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[51]. וְאֵין אַחֵר זוֹכֶה בַּדָּבָר שֶׁצִּוָּה לוֹ, בֵּין בְּמִקַּרְקְעֵי בֵּין בְּמִטַּלְטְלֵי, אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[52].

50) בבא־בתרא קלה. ויותר מפורש שם קלו. 51) כלומר,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לאחר גמר המיתה, ולא עם גמר המיתה. וכרבא ולא כאביי, ואף אביי חזר בו (שם). 52) כלומר, לא זו בלבד שאין קנינו אלא לאחר מיתה – אלא שגם אינו זוכה בזה למפרע משעת אמירה ולא כדעת ה'תוספות' (גיטין יד: ד"ה הא) שזוכה למפרע. וראה 'קצות החושן' סימן רנ ס"ק א שהאריך בזה.

ט. לְפִיכָךְ[53] מוֹצִיאִין לִכְתֻבַּת[54] הָאִשָּׁה וּמְזוֹן הָאַלְמָנָה וְהַבָּנוֹת[55] מִיַּד אֵלּוּ שֶׁצִּוָּה לָתֵת לָהֶם[56]; שֶׁהֲרֵי בְּמִיתָתוֹ[57] נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים בַּכְּתֻבָּה וּבַמְּזוֹנוֹת, וְאֵלּוּ שֶׁנָּתַן לָהֶם לֹא יִקְּנוּ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

53) כלומר, לפי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. 54) היינו, "כתובת בנין דכרין" (פט"ז מהלכות אישות הלכה ז), שהיא כירושה ואינה גובה מנכסים משועבדים (=לקוחות ומקבלי מתנה) כמפורש בכתובות נב: ונה. וכן פסק רבינו בפי"ט שם הלכה ט. אבל סתם כתובה – גובה אף ממשועבדים (פט"ז שם הלכה י). ועיין מגיד־משנה. 55) שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים (גיטין מח: ופרק יח מהלכות אישות הלכה יג). 56) בבא־בתרא קלג. מימרא של רבא, לגבי מזון האלמנה. וסובר רבינו שהוא־הדין למזון הבנות ולכתובת בנין דכרין. והראב"ד בפי"ט מהלכות אישות שם חולק על רבינו בזה, עיין שם. 57) אין הכוונה ל"עם גמר מיתה", לעומת מתנת שכיב מרע שהיא "לאחר גמר מיתה" (ראה בבא־בתרא קלז.), שהרי כתובת בנין דיכרין היא כירושה (למעלה הערה נג) וירושה אינה אלא לאחר גמר מיתה (ועיין 'קצות החושן' סימן רנב ס"ק א) – אלא בשניהם, גם בכתובת בנין דיכרין ומזון האשה והבנות, וגם במתנת שכיב מרע, אין הדבר נגמר אלא לאחר גמר מיתה. ומה שכתב "במיתתו" היינו לאחר גמר המיתה, ולפי ששניהם באים כאחד – אין מתנת שכיב מרע יכולה לבטל מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין. וכן כתב הרי"ף בבבא־בתרא פרק ח (קלג.) וכן כתב גם רבינו בעצמו בפי"ט מהלכות אישות שם: "הואיל ומתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה – הרי המתנה וחיוב הנכסים בתנאים אלו (=מזון האלמנה והבנות וכתובת בנין דיכרין) באין כאחד, ולפיכך אלמנתו ובנותיו ניזונות מנכסיו, ובניו יורשים כתובת אמן שמתה בחיי בעלה". וב'קצות החושן' שם הטעים הלכה זו, שמתנת שכיב מרע שבאה בבת אחת עם התנאים הנ"ל אינה מבטלת אותם, מפני שמתנת שכיב מרע אינה אלא "דברי תלמיד", כלומר מרצונו של האדם עצמו, ואילו מזון האשה והבנות וכתובת בנין דיכרין הם "דברי הרב", כלומר תקנת חכמים, וכלל הוא בידינו – דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב קודמין, ומקור לזה דברי הגמרא בתמורה כה. "אמר על הבכור עם יציאת רובו (=שאז נתקדש מאליו בקדושת בכורה), עולה (=יתקדש לעולה) – דברי הרב (=קדושת בכורה שהיא במצות התורה) ודברי התלמיד (=קדושת עולה שהיא בנדבת לבו של האדם) דברי מי שומעים?" כלומר, חלה עליו קדושת בכורה. וראה בלחם־משנה כאן. ועיין בהלכות אישות שם הערה נז. ולהלן פרק יב הלכה י ובהערה מג.

י. מַתְּנַת[58] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתוּב בָּהּ קִנְיָן[59], בֵּין שֶׁהָיְתָה בִּמְקֻצָּת[60] נְכָסָיו בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּכָל נְכָסָיו[61] - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר[62]; וְהוֹאִיל[63] וּמַתָּנָה זוֹ לֹא תִּקְּנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה, וַהֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[64].

58) בבא־בתרא קנב. כשמואל, שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 59) והוא־הדין לקנין גרידא בלי כתיבה (הגהות מיימוניות). 60) והיינו, שגילה דעתו בפירוש שנותן מחמת מיתה, שאז אינו צריך קנין (להלן הלכה יז), אבל באופן אחר, הקנין אינו מיותר אלא אדרבה – הכרחי, כמבואר להלן הלכה טו (מגיד־משנה). וראה ברשב"ם וב'תוספות' שם ד"ה מתנת שכיב מרע. 61) שאין צריך קנין (למעלה הלכה ב). 62) שוויתר על הזכות של שכיב־מרע, ורוצה להקנות לו בקנין רגיל. 63) שהרי עם כל זה, אינו מכוון אלא למתנת שכיב מרע, שהיא לאחר מיתה, כנ"ל. 64) יש אומרים, שאף אם נמסר השטר למקבל בחיי הנותן, אינו קונה, אחרי שכוונת הנותן היתה שיקנה אחר מיתה (הגהות מיימוניות). וראה להלן הלכה יב, ובמה שכתבנו שם. [ומה שכתב להלן פרק יב (הלכה טו) שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו להקנות הגוף מהיום, ומה שכתב "לאחר מיתה" אינו אלא לפירות – אין זה אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע, אין זמנו מוכיח עליו, שמקנה לו הגוף מהיום, – שוודאי לא נתכוון להקנות לו אלא לאחר מיתה].

יא. וְאִם[65] קָנוּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי[66] לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל[67], כְּגוֹן[68] שֶׁכָּתוּב: וְקָנִינוּ מִמֶּנּוּ מוֹסִיף עַל מַתָּנָה זוֹ - הֲרֵי הִיא קַיֶּמֶת[69].

65) שם בגמרא, דברי רבא ואחרים. 66) והדגיש את זה מפורש בעת הקנין או בשטר כדלהלן. 67) ולא לבטל זכות מתנת שכיב־מרע. 68) על נוסח אחר, ראה להלן הלכה יג. 69) והיא מתנת שכיב מרע.

יב. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר 'כִּתְבוּ[71] וּתְנוּ לִפְלוֹנִי מָנֶה'[72], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לוֹ[73] - אֵין כּוֹתְבִין וְאֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא לֹא גָּמַר לְהַקְנוֹתוֹ אֶלָּא בִּשְׁטָר, וְאֵין שְׁטָר לְאַחַר מִיתָה.

70) שם קלה: מימרא של רבי אלעזר, והסכים לו רבי יוחנן. 71) שטר קנין. 72) קרקע שוה מנה, שקנינה בשטר (וראה לחם־משנה). [והמדובר במצווה מחמת מיתה שאינו צריך קנין (להלן הלכה יז). וראה למעלה הלכה י]. 73) שאם כתבו ומסרו בחיים, קנה המקבל מיד, שאינה גרועה ממתנת בריא, ומכאן שמדובר בשטר קנין, ומנה היינו קרקע שוה מנה (לחם־משנה).

יג. וְאִם אָמַר 'כִּתְבוּ' כְּדֵי לְיַפּוֹת כֹּחַ הַמְקַבֵּל, כְּגוֹן[74] שֶׁאָמַר 'תְּנוּ מָנֶה לִפְלוֹנִי', וְאָמַר 'וְאַף כִּתְבוּ וּתְנוּ לוֹ' - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לְאַחַר מִיתָה.

74) שם קלו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יד. שְׁכִיב מְרַע[75] שֶׁכָּתַב כָּל[76] נְכָסָיו מַתָּנָה סְתָם[77], וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם[78], אִם עָמַד - חוֹזֵר[79]. וַאֲפִלּוּ[80] קָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[81]. בֵּין שֶׁהִקְנָה כָּל נְכָסָיו לְאֶחָד[82] בֵּין שֶׁכְּתָבָם לְשְׁנַיִם[83]. שֶׁאֹמֶד דַּעַת הוּא, שֶׁלֹּא נָתַן זֶה הַכֹּל[84], אֶלָּא שֶׁנִּתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יִקְנוּ כְּלוּם אֶלָּא לְאַחַר מוֹתוֹ.

75) משנה, שם קמו: ומימרא של שמואל שם קנא: 76) ודוקא כל, כדלקמן. 77) שלא כתב מפורש שזו היא מתנת שכיב מרע, וראה להלן הלכה יז. 78) במשנה, שם: "ולא שייר בקרקע", אבל בגמרא שם קנ: שקרקע לאו דוקא, ואפילו מטלטלין – הם שיור. וראה להלן הלכה טו. 79) כלשונו של שמואל. ובמשנה שם: "אין מתנתו קיימת", שאפילו לא חזר במפורש, המתנה בטלה מאליה, אם עמד, וראה להלן הלכה כו, ובשו"ע סימן רנ סעיף ב. 80) שם, כדברי שמואל. 81) שבלי זה אינו קונה אפילו לאחר מיתה, כמבואר למעלה הלכה יא. 82) גיטין ט. מימרא של רב נחמן. 83) במשנה, ובמימרא של שמואל: "הכותב כל נכסיו לאחרים", – לשון רבים. וראה בשו"ע שם סעיף יא, ובסמ"ע שם ס"ק לב. 84) כלומר בחייו, שאין אדם נותן כל נכסיו לאחרים כל זמן שהוא חי.

טו. שִׁיֵּר[85] כְּלוּם לְעַצְמוֹ, בֵּין קַרְקַע[86] בֵּין מִטַּלְטְלִין[87] - הֲרֵי[88] זוֹ מַתָּנָה בְּמִקְצָת, וּסְתָמָהּ[89] כְּמַתְּנַת בָּרִיא, שֶׁקּוֹנֶה מִזְּמַן הַכְּתִיבָה[90]. לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר[91]. וְהוּא שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ; שֶׁמַּתְּנַת שְׁכִיב מְרַע בְּמִקְצָת צְרִיכָה קִנְיָן[92], בֵּין עָמַד[93] בֵּין לֹא עָמַד.

85) משנה, שם קמו: וגמרא שם קנא: 86) משנה, שם. 87) גמרא שם קנ: 88) משנה, שם. 89) כשלא כתב מפורש כי היא מתנת שכיב מרע. 90) [בפ"א מהלכות מכירה הלכה ז, כתב רבינו בשטר מכירה או מתנה: "כיון שהגיע השטר לידו קנה", וכן כתב להלן הלכה יח. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן קצא סעיף א (ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ב), ואם כן צריך להיות כאן: "מזמן הנתינה", כלומר: נתינת השטר ליד המקבל]. 91) כיון שכבר קנה מחיים. והמגיד־משנה (להלן הלכה טז) הביא כן בלשון הגמרא בבא־בתרא קנא: ובמשנה (שם קמו:) "שייר קרקע כל שהוא – מתנתו קיימת". 92) גמרא שם קנא: 93) ככל מתנת בריא.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתַּן סְתָם; שֶׁהֲרֵי אָנוּ אוֹמְרִין דַּעְתּוֹ וְאוֹמְרִין: הוֹאִיל וְשִׁיֵּר[94], לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַקְנוֹת לוֹ מֵחַיִּים בְּמַתְּנַת בָּרִיא.

94) וזהו סימן שלא מחמת מיתה נתן, שהרי שייר לעצמו, אלא האמין שיחיה עוד ויצטרך לשיור זה.

יז. אֲבָל[95] אִם נָתַן לוֹ הַמִּקְצָת בְּפֵרוּשׁ בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[96], שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה - אֵינוֹ צָרִיךְ קִנְיָן. וְאִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם לֹא עָמַד - קָנָה זֶה הַמִּקְצָת. וְאִם הָיָה בָּהּ קִנְיָן - לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה מְיַפֶּה כֹּחוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97].

95) שם בגמרא. 96) זהו "מצוה מחמת מיתה" בגמרא שם, ולהלן הלכה כג. וראה בהשגת הראב"ד. 97) למעלה הלכה י־יא.

יח. אַל תִּטְעֶה בִּשְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו וּפֵרֵשׁ שֶׁנְּתָנָן הַכֹּל מֵעַכְשָׁו וְהִקְנָה מֵחַיִּים[98]; שֶׁאֵין[99] זֶה מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֶלָּא כִּשְׁאָר כָּל מַתְּנוֹת הַבְּרִיאִים, שֶׁאִם הִגִּיעַ הַשִּׁטָּר לְיַד הַמְקַבֵּל אוֹ שֶׁקָּנוּ מִיַּד הַנּוֹתֵן - קָנָה הַכֹּל, וְאֵין יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ.

98) כלומר, אל תטעה שזוהי מתנת שכיב מרע. 99) כלומר, אלא דע שאין זה מתנת שכיב מרע, כיון שפירש שמקנה לו מחיים. וזה נלמד מתוך ההלכה הבאה, שאם כתב לו מחיים בלבד הרי זו מתנת בריא. וכן הוא בכמה מקומות בתלמוד, שישנה מתנת שכיב מרע שהיא במתנת בריא (מגיד־משנה).

יט. הַנּוֹתֵן[100] מַתָּנָה כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע, וְכָתַב בָּהּ 'בַּחַיִּים וּבַמָּוֶת', אוֹ 'מֵחַיִּים[101] וּבַמָּוֶת', בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[102] - הוֹאִיל וְכָתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת', הֲרֵי זוֹ מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. שֶׁזֶּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'וּבַמָּוֶת' - שֶׁלֹּא יִקְנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[103]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵחַיִּים' - סִימָן לְיַשֵּׁב אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁיִּחְיֶה מֵחֳלִי זֶה[104].

100) בבא־בתרא קנג. ושם מחלוקת רב ושמואל על רקע עובדא מסויימת, ונהרדעי פסקו כרב. 101) כאמימר ולא כרבא, שאם כתב "מחיים" כוונתו שיקנה מחיים, אלא גם בזה, כאומר "בחיים", כוונתו לסימן טוב וליישב דעתו, כדלהלן. 102) שהרי כתב בפירוש "ובמות" (וראה למעלה הלכה טז). וראה במגיד־משנה ולחם־משנה. 103) כיון שהוא שכיב מרע. ואולם, בריא הכותב כן, כוונתו להקנות לו מהיום ועד עולם (לקמן פי"ב הלכה טז). 104) גמרא שם. שלפי שהזכיר מיתתו, לא רצה להיות פותח פיו לשטן, ולפיכך כתב שם "בחיים" או "מחיים", לאמר: המקום יצילני מחולי זה ולא אמות (רשב"ם שם).

כ. שְׁכִיב מְרַע[105] שֶׁנָּתַן הַנְּכָסִים[106], שֶׁהַדָּבָר גָּלוּי[107] שֶׁהֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַתָּנָה בְּמִקְצָת, וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ[108] וְעָמַד[109] - אֵינוֹ חוֹזֵר; חוֹשְׁשִׁין[110] אָנוּ, שֶׁמָּא[111] נִשְׁאֲרוּ לוֹ נְכָסִים אֲחֵרִים בַּמְּדִינַת הַיָּם. עַד שֶׁיֹּאמַר 'כָּל נְכָסַי שֶׁהֵן אֵלּוּ'[112], אוֹ[113] שֶׁהָיָה מֻחְזָק[114] שֶׁאֵין לוֹ נְכָסִים אֶלָּא אֵלּוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה הַמַּתָּנָה בַּכֹּל.

105) שם קמח: מימרא של רב אחא בר מניומי בשם רב נחמן. 106) ולא כתב בשטר "כל נכסי נתונים לך". ומה שאמרו שם: "שכתב כל נכסיו לאחרים", היינו שפירט כל הנכסים הידועים לנו (רשב"ם ור"י מיגאש שם). 107) כלומר, שעד כמה שגלוי וידוע לנו, אין לו כאן נכסים אחרים. 108) שהרי מתנה במקצת צריכה קנין. 109) ואם מת זוכה המקבל אף בלי קנין, כדין מתנת שכיב מרע בכולה. וכל החשש, שמא היא מתנה במקצת, אינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא לטובת המקבל (מגיד־משנה). ויש חולקים עליו. וראה הגהת הרמ"א לחושן־משפט סימן רנ סעיף ט. 110) בספרות התלמודית, משתמשים בביטוי "חוששים" אף להקל, וראה סמ"ע שם ס"ק כט. 111) אחרי שלא כתב מפורש: "כל הנכסים". ויש אומרים שגם הקנין מראה שהתכוון למתנת בריא (משנה־למלך בשם הרשב"א). 112) כעין גירסת הר"ח והרי"ף: "כל נכסיי אלו הן". ובנוסחתו שם: "כל נכסי". ויש אומרים שאם הלשון "כל נכסיי אלו הן" אינו נותן מקום לשיור, כל־שכן שהלשון "כל נכסיי" מוכיח שאין לו יותר (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש, וראה בכסף־משנה). 113) כתשובת מר בר רב אשי, שם. 114) והיינו, שמקובל בסביבה זו, שאדם זה אין לו נכסים יותר, ולא שצריך עדים על כך. וראה סמ"ע שם ס"ק לא.

כא. שְׁכִיב מְרַע[115] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לַאֲחֵרִים - רוֹאִין: אִם כִּמְחַלֵּק[116] כְּתָבָם: מֵת - קָנוּ[117] כֻּלָּן, עָמַד - חוֹזֵר[118] בְּכֻלָּן; וְאִם[119] כְּנִמְלַךְ[120], אַחַר שֶׁשִּׁיֵּר חָזַר וְכָתַב, וְקָנוּ[121] מִיָּדוֹ עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד: מֵת - קָנוּ כֻּלָּן[122], עָמַד - אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא בָּאַחֲרוֹן; שֶׁהֲרֵי נָתַן לוֹ כָּל הַנְּכָסִים הַנִּשְׁאָרִים.

115) מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן (שם). 116) שלכתחילה היה בדעתו לחלק את כל נכסיו, כגון שחילק לכולם בבת אחת, בלי הפסק. ראה שו"ע סימן רנ סעיף יא. 117) אפילו בלי קנין, כדין שכיב מרע (שו"ע שם). 118) אף אם היה קנין בייפוי כח (ראה שו"ע שם). 119) לשון המימרא. 120) שלכתחילה לא היה בדעתו לחלק כל נכסיו. וההוכחה לכך היא ההפסקה שבין מתן למתן, ויוצא שלראשונים היתה זו מתנה במקצת, ולאחרון היא מתנה בכולה. 121) כדין מתנת שכיב מרע במקצת, שצריכה קנין. 122) גם האחרון, ואע"פ שאצלו היא מתנת שכיב מרע בכולה. וצריך לאמר שקנינו היה בייפוי כח, כנ"ל הלכה י־יא (ראב"ד ומגיד־משנה).

כב. הַכּוֹתֵב[123] כָּל נְכָסָיו[124] לְעַבְדּוֹ[125] וְעָמַד - חוֹזֵר בַּנְּכָסִים, וְאֵינוֹ חוֹזֵר בָּעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי יָצָא[126] עָלָיו שֵׁם בֶּן חוֹרִין.

123) גיטין ט. מימרא של רב יוסף בר מניומי בשם רב נחמן. 124) דוקא כל נכסיו, אבל אם שייר – אף עצמו לא קנה (פ"ז מהלכות עבדים הלכה א). 125) שנכסיו קנויים לו, וגם הוא עצמו קנוי לעצמו ויוצא לחרות (הלכות עבדים שם הלכה ב). 126) ואין בן חורין חוזר ונעשה עבד, ואדוניו יודעים זאת, ולפיכך יש להניח שכוונתם היתה לשחרר העבד מיד. וראה 'תוספות' שם ד"ה ואינו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, ובשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף טו, וסמ"ע שם ס"ק מח).

כג. שְׁכִיב מְרַע[127] שֶׁצִּוָּה מֵחֲמַת מִיתָה, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה דַעְתּוֹ נוֹטָה שֶׁהוּא מֵת וַדַּאי, וְנִכַּר[128] דָּבָר זֶה מִכְּלַל דְּבָרָיו[129], אַף עַל פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[130] בְּמִקְצָת, אִם עָמַד - חוֹזֵר.

127) שם קנא: פסק דין של רב נחמן. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא שציוה מחמת המיתה, אין דינו כמצוה מחמת מיתה, אלא־אם־כן מת סמוך לצוואתו יום או יומיים (הגהות מיימוניות להלן הכ"ד). 128) אף שלא אמר מפורש, וכל־שכן אם אמר כן מפורש, וראה בשו"ע שם סימן רנ סעיף ז. 129) כמו האשה שהתאוננה ואמרה: "וי, שאשה זו הולכת למות", ואמרו זוהי מצוה מחמת מיתה (בבא־בתרא שם). 130) כן פסק רב נחמן שם. והיינו בייפוי כח. אחרת לא היה קונה המקבל אפילו כשלא עמד, כאמור למעלה הלכה יז.

כד. וְהַמְפָרֵשׁ[131] בַּיָּם[132], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[133], וְהַיּוֹצֵא בְּקוֹלָר[134], וְהַמְסֻכָּן[135], וְהוּא שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחָלִי[136] וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ[137] - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן[138] כְּמִצְוָה מֵחֲמַת מִיתָה, וַהֲרֵי דְּבָרָיו כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין, וּמְקַיְּמִין אוֹתָן אִם מֵת[139]; וְאִם נִצַּל וְעָמַד[140], אֲפִלּוּ קָנוּ מִיָּדוֹ בְּמִקְצָת - חוֹזֵר, כְּדִין כָּל מְצַוֶּה מֵחֲמַת מִיתָה.

131) המפליג לדרך רחוקה. משנה גיטין סה: לענין גט. ובגמרא שם סו. הביאו המימרא של רב הונא, המשווה מתנה לגט. והיינו, שגם במתנה – דין אלו כמצוה מחמת מיתה. 132) שהדרך בים היא הרת סכנות. 133) עם חבר אנשים למדבר, וראה פירוש המשניות לרבינו, שם. 134) מובל מטעם המלכות מבית הסוהר לגרדום, וראה פירוש המשניות, שם. 135) הוספה של רבי שמעון שזורי במשנה שם. ובחולין עה: פסקו כמותו. 136) ירושלמי גיטין פ"ו הלכה ז (הובא בר"ן לגיטין שם). 137) היינו, שתש כל הגוף. 138) זו היא שיטת הרי"ף, שמה שאמר רב הונא שמתנה דומה לגט, שהוא כמצוה מחמת מיתה, היינו בכל ארבעת הדברים האלו, ואע"פ שהיוצא בשיירה והמפרש בים, דעתם לחזור, ואינם הולכים למות – אף הם כמצוי מחמת מיתה הם, לפי שדעתם לעזוב מקום זה, ולהשתקע במקום אחר, לפיכך אם חזרו לכאן, מתנתם בטלה אפילו אם נתנו מקצת מנכסיהם ובקנין (נמוקי־יוסף לב"ב פ"ט בשם רבינו יונה, וראה סמ"ע סימן רנ ס"ק כב). ויש חולקים על זה ואומרים שרק מסוכן ויוצא בקולר שהולכים למות, דינם כמצוי מחמת מיתה (הרא"ש בגיטין שם). 139) [זהו ביוצא בקולר ובמסוכן, ואילו יוצא בשיירא ומפרש בים – כשהגיעו למחוז חפצם והשתקעו שם, וראה בהערה למעלה]. ועיין 'באר היטב' סימן רנ ס"ק יז. 140) ויוצא בשיירא ומפרש בים שחזרו למקומם הראשון, כנ"ל.

כה. שְׁכִיב מְרַע[141] שֶׁנִּתַּק מֵחֳלִי לָחֳלִי, אִם[142] לֹא עָמַד[143] וְלֹא הָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ בַּשּׁוּק[144] - מַתְּנָתוֹ מַתָּנָה[145].

141) שנתן כל נכסיו, או ציוה מחמת מיתה וחילק מקצת נכסיו. גיטין עג. מימרא של רבי אלעזר בשם רב, וכן מסקנת הגמרא שם. 142) מסקנת הגמרא שם. 143) בין החולי הראשון לבין החולי השני. 144) דוקא בשוק. אבל הלך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

במשענת בבית אין זו עמידה (חושן־משפט סימן רנ סעיף ב בהגהת הרמ"א). 145) שבוודאי יש בו עדיין מחולי ראשון, ומת מחמתו.

כו. עָמַד[146] בֵּין הֶחָלִי שֶׁצִּוָּה בּוֹ וּבֵין הֶחָלִי שֶׁמֵּת מִמֶּנּוּ וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ[147] - אוֹמְדִין אוֹתוֹ עַל פִּי רוֹפְאִים[148]: אִם מֵחֲמַת חָלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת; וְאִם[149] לָאו - אֵין מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת. וְאִם הָלַךְ בַּשּׁוּק בְּלֹא מִשְׁעֶנֶת - אֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[150], אֶלָּא בָּטְלוּ[151] מַתְּנוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת.

146) גיטין עב. במשנה, לענין גט. ובגמרא (שם עב:) אמר רב הונא שגיטו של שכיב מרע כמתנתו, וכתב הר"ן שם שלכל הענינים שווים הם. 147) כיון שלא הלך עוד כדרכו בלי משענת, מתעורר אצלנו ספק, שמא עוד לא הבריא מחולי ראשון. 148) זה לא נזכר במשנה, והיא תוספת של רבינו, כי אמידה של בריאות יכולה להיות רק על־פי מומחים לה. ובפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח, לא הביא זאת רבינו. 149) יוצא מתוך השקלא־וטריא, שם. 150) [כן אמרו בגיטין שם לענין גט, לדעת רב הונא הסובר שגם בגיטו של שכיב מרע, אם עמד חוזר כמו במתנתו – שאם הלך בלי משענת אינו צריך אומד, ופשוט שהוא־הדין במתנה. ואף־על־פי שגם בהלך בלי משענת, יתכן שהחולי הראשון גרם לו ליפול לחולי השני אשר ממנו מת – אין אנו חוששים לכך, אלא כיון שעמד מחוליו הראשון, בטלה המתנה, וכמו כן בטל הגט לדעת רב הונא, שגם אם עמד חוזר. אבל לפי דברי רבה ורבא שחלקו על רב הונא (שם עג.) וסוברים שבגט אפילו אם עמד אינו חוזר, וכל הספק אינו אלא מפני שאמר בתנאו: "זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה" – יש חשש אף בהלך בלי משענת שמא גרם לו החולי הראשון ליפול לחולי השני, ונמצא שמת מחולי זה שעליו דיבר. ולפיכך לא חילק רבינו בפ"ט מהלכות גירושין הלכה יח בדין זה של "האומר הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי מחולי זה" בין הלך במשענת לבין הלך בלי משענת, שבכל אופן צריך אומד, שאע"פ שלענין "עמד" הרי זה "עמד" כנ"ל, לענין "אם מתי מחולי זה" יש חשש שמותו נגרם לו מחוליו הראשון, ועיין כסף־משנה]. 151) היינו מאליהן, אע"פ שלא אמר שחזר בו. וכן הוא בשו"ע חושן־משפט סימן רנ סעיף ב, ועיין שם בביאור הגר"א ס"ק ה שהביא מקור לזה.

כז. מַתְּנַת[152] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאֵין כָּתוּב בָּהּ[153] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁצִּוָּה בּוֹ מֵת[154], וְאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לִשְׁאֹל לָהֶם[155], אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי זֶה הַמְצַוֶּה מֵת[156] - הֲרֵי הַמַּתָּנָה בְּטֵלָה[157]. שֶׁאֵין מִיתָתוֹ רְאָיָה[158]; שֶׁמָּא מֵחֳלִי שֶׁנָּתַן בּוֹ הַמַּתָּנָה נִרְפָּא[159], וְאַחַר כָּךְ חָלָה חֳלִי אַחֵר וָמֵת[160]. לְפִיכָךְ הַנִּכָּסִים בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין[161], עַד שֶׁיָּבִיא[162] רְאָיָה[163] שֶׁמִּתּוֹךְ הֶחָלִי הַזֶּה שֶׁנָּתַן בּוֹ מַתָּנָה זוֹ מֵת.

152) שם קנג. וכאביי ולא כרבה, שאת שיטת רבה העמידו כרבי נתן, ואת רבי נתן זיהו אחרי כן עם רבי מאיר שהוא יחיד ואין הלכה כמותו, אלא כחכמים (רי"ף שם), בניגוד לרשב"ם שם ד"ה חולים, שפוסק כרבה וכרבי נתן, שהוא מפורסם בספרות התלמודית כדיין מומחה. 153) וכיון שלא כתבו בו כן, אפשר שנתרפא מאותו חולי ושוב מת מחולי אחר, ואין למקבל כלום כנ"ל הלכה כו. 154) אחרי מות המצווה, היו עושים שטר שישמש לראיה ביד המקבל, והיו כותבים בו שמתוך אותו חולי מת (רשב"ם שם). 155) שאם יש עדים שמת מתוך חולי זה – זוכה המקבל. כן יוצא מתוך דברי רבי יעקב שם קנג: (וראה 'תוספות' שם ד"ה והן). וכן נראה מדברי רב הונא שם קנד. 156) והיה לנו לומר שקברו מוכיח עליו, כלומר, הרי הוא מת לפנינו, ויש כאן "חזקה דהשתא" (=חזקה של עכשיו), שמכיון שרואים אותו עכשיו מת, בוודאי מת מחולי זה – אין אנו אומרים כן, אלא חוששים שמא מת מחולי אחר, כדלהלן. 157) שהרי אם עמד מחולי ראשון – נתבטלה המתנה, כמבואר בהלכה הקודמת. 158) כאביי שם, שרוב החולים חיים, ולפיכך אין אנו מתחשבים עם המצב של עכשיו, שהוא מת לפנינו, אלא מניחים שהבריא מחוליו הראשון ומת אחרי־כן ממחלה אחרת. 159) כלומר, אין כאן הנחה ודאית, אלא ספק הדבר בידינו. 160) ואם כן, המתנה בטלה, כנ"ל. 161) מכיון שהדבר ספק, כאמור, מעמידים הנכסים בחזקת הבעלים הראשונים, כדין כל ספק, וראה להלן פ"ט הלכה כג שאם החזיק המקבל במטלטלין, על הנותן להביא ראיה. 162) המקבל. 163) בעדים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שציווה להסתיר מתנתו, ומשפט הלשון שהוא מועיל באמירתו, ואיכות המקבלים כגוי ועבד וגר, ואם המקבל רוצה במתנה, ודיני חזרת השכיב מרע בפירוש או שהיא ניכרת מתוך מעשיו והנמשך אחר זה, וכן גם כן אם כתב חלוקת נכסיו ולא יצא הכתב מרשותו, והדומה לזה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: לֹא תְּגַלּוּ מַתָּנָה זוֹ וְלֹא תּוֹדִיעוּ בָהּ אָדָם אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[3] - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה קַיֶּמֶת, וְאֵינָהּ מַתָּנָה מְסֻתֶּרֶת; שֶׁבְּעֵת שֶׁהִקְנָהּ[4], שֶׁהוּא אַחַר מוֹתוֹ, הֲרֵי אָמַר[5] 'גַּלּוּ אוֹתָהּ'.

2) רי"ף בבבא־בתרא פרק ג בשם רב האי גאון – ומקור לזה בתוספתא שם פ"ח: "הכותב דייתיקי (=מתנת שכיב מרע) והיה מתיירא מן היורשין, נכנסין אצלו כמבקרין אותו ושומעין דבריו מבפנים ויוצאין וכותבין מבחוץ". הרי שאע"פ שנזהר שלא לגלות, אין זו "מתנה טמורה" שלהלן, שאינה מתנה (רמב"ן בבבא־בתרא מ:). 3) מכאן שאם צוה להעלים אף לאחר מיתה, אינה מתנה, כמו כל "מתנה טמורה", ולפיכך כלל רבינו לעיל פ"ה הלכה א יחד את הבריא ואת השכיב־מרע בדין זה של מתנה גלויה (מגיד־משנה). ואף־על־פי שכל עיקר פסול "מתנה טמורה" אינו אלא שמא יחזור הנותן וימכור לאחר, אחר נתינה זו, ונמצא מפסיד ללוקח (למעלה שם), וזה לא שייך כאן, שהרי מחיים יכול הוא לחזור בו (למעלה פ"ח הלכה יד). וגם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לאחר מיתה אין חשש, כי רק הנותן מתנה טמורה, עורר עליו את החשד, בנתנו מתנה טמורה, אבל את היורשים אין לחשוד בכך – וצריך לומר שלא חילקו חכמים בגזירתם, וכיון שתיקנו כן בבריא – גזרו גם בשכיב מרע (׳קצות החושן׳ סימן רמב ס"ק ד). 4) שהקנין חל. 5) והיינו, שלא רק צוה להעלים אחר מותו כמו שצוה לעשות את זה לפני מותו, אלא גם אמר מפורש שיגלו אותה אחרי מותו, וראה למעלה פ"ה הלכה ב, שכל שלא אמר כן מפורש – הרי היא מתנה טמורה, ואינה מתנה.

ב. מְצַוֶּה[6] מֵחֲמַת מִיתָה אֵין צָרִיךְ לוֹמַר ׳גַּלּוּ אֶת הַמַּתָּנָה׳[7], אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁהִיא כְּתוּבָה סְתָם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מְסֻתֶּרֶת הִיא[8].

6) הרי"ף, שם בשם רב האי גאון. 7) שמתוך טרדתו אינו יכול להאריך, וכמו כן לא הצריכו בו, לענין גט, לומר "תנו" כמפורש בגיטין סו: (כסף־משנה). 8) אבל אם אמר להם במפורש: "אל תגלו" – הרי זו מתנה טמורה ואינה כלום (׳קצות החושן׳ שם).

ג. שְׁכִיב מְרַע[9] שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: יִטֹּל פְּלוֹנִי[10] כָּל נְכָסַי, אוֹ מִקְצָת נְכָסַי[11], אוֹ ׳יַחֲזִיק׳, אוֹ ׳יִזְכֶּה׳, אוֹ ׳יִקְנֶה׳ - כֻּלָּן לְשׁוֹן מַתָּנָה הִיא[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר[14] ׳יַחְסֵן׳[15] אוֹ ׳יִירַשׁ׳ עַל[16] מִי שֶׁרָאוּי[17] לְיָרְשׁוֹ - הֲרֵי זֶה קָנָה.

9) בבא־בתרא קמח: מימרא של רב ששת. 10) אם כי לשון עתיד הוא, ואינו קונה בבריא (למעלה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח). 11) [לפי המבואר להלן, צריך לפרש כאן באופן שציוה במפורש שהוא נותן לו במתנת שכיב־מרע (ראה למעלה פ"ח הלכה יז). שאם לא כן, דינה כמתנת בריא ולא מועילה בה לשון עתיד]. 12) בכ"י תימן: "הן". [ואע"פ שכל אלו לשון עתיד הן, ואינן מועילות במתנת בריא (ראה פ"ב מהלכות מכירה הלכה ח, ובראב"ד שם) – במתנת שכיב מרע הן מועילות, לפי שאין אדם משטה בשעת מיתה ובוודאי מכוון הוא להקנאה גמורה (רמ"ה שם). ויש מפרשים, מפני שבשכיב־מרע אין הקנין נגמר אלא לאחר מיתה, ולפיכך מועילה לשון עתיד (ב"ח סימן רנג), או מפני שבשכיב מרע הקילו שלא תטרף דעתו עליו (לבוש שם, ולפי כל הטעמים הנ"ל אין הדברים אמורים אלא במתנת שכיב מרע בכולה, אבל במתנת שכיב מרע במקצת נכסיו, שדינה כמתנת בריא, אינה מועילה לשון עתיד, וראה בהערה שלמעלה]. 13) ברייתא שם. 14) ואף אלו לשונות של עתיד הן. 15) לשון ירושה בארמית. 16) לפי שיטת רבי יוחנן בן ברוקה (שם קל.), שהלכה כמותו, ששכיב מרע יכול לעשות אחד הראוי ליורשו כיורש יחידי (ראה להלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 17) שראוי באותה השעה להיות אחד מן היורשין, כגון בן בין הבנים או אח בין האחים כשאין בן.

ד. אָמַר[18] ׳יֵהָנֶה[19] פְּלוֹנִי בָּהֶן׳, ׳יַעֲמֹד בָּהֶן׳, ׳יִשָּׁעֵן בָּהֶן׳ - לֹא קָנָה[20].

18) בבא־בתרא שם, בעיא שלא נפתרה. 19) יש מקום לספק, אם כוונתו להנאה של מתנה או לאיזו הנאה כל שהיא, וכן בביטויים הסמוכים: "יעמד" "ישען" לא ברור אם התכוון למתנה, או לאיזה שמושים מסויימים, וזו היא הבעיא. 20) כבכל ספק משפטי, שהמוציא מחבירו – עליו להביא ראיה.

ה. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר[22]: אִם אֵינוֹ רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[23]; וְאִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה[24]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הַיּוֹרֵשׁ הַזֶּה אַחַת מִבְּנוֹתָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל בְּנֵי בָנָיו, אוֹ אֶחָד מִכְּלַל אֶחָיו, וְכֵיוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר יוֹרְשִׁין; אֲבָל אִם כְּתָבָהוּ לְאֶחָד מִבָּנָיו - לֹא עָשָׂהוּ אֶלָּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25].

21) שם קלג. מימרא של רב הונא. 22) אפילו כתב מפורש בלשון מתנה (ראב"ד להלן הלכה ו. וכ"כ רבינו להלן פי"ב הלכה ד). 23) ואם אמר לזה: "אחריך לפלוני" – אחרי מות זה, שייכים הנכסים לפלוני האחר, כמבואר להלן פי"ב ה"ד. 24) ואפילו אמר לו: "אחריך לפלוני", אין לאותו פלוני כלום בנכסים אחרי מות הראשון, כיון שמקבל בירושה, וירושה אין לה הפסק (ראה להלן שם). כן הוא בגמרא בבא־בתרא שם בביאור ההבדל בענין זה בין ירושה ומתנה. 25) למעלה פ"ו הלכה ב־ג.

ו. מִי[26] שֶׁאָמְרוּ לוֹ בִּשְׁעַת[27] מִיתָתוֹ: נְכָסֶיךָ לְמִי הֵן? שֶׁמָּא לִפְלוֹנִי? וְאָמַר לָהֶן: אֶלָּא לְמִי? רוֹאִין: אִם רָאוּי לְיָרְשׁוֹ - נוֹטְלָן מִשּׁוּם יְרֻשָּׁה; וְאִם לָאו - נוֹטְלָן מִשּׁוּם מַתָּנָה[28].

26) בבא־בתרא שם. מימרא של רב נחמן. 27) תשובה בלשון תמיהה. וזה נחשב כהסכמה לדבריהם, וכאילו אמר מעצמו לתת את נכסיו לפלוני. 28) ראה למעלה, בהבדל שבין ירושה לבין מתנה.

ז. גֵּר[29] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּן שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[30] - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹרְשׁוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[32], כָּךְ אֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לוֹ כָּל נְכָסָיו בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, לֹא כָּל נְכָסָיו וְלֹא מִקְצָתָן[33]. שְׁלִשׁוֹן יְרֻשָּׁה וּמַתָּנָה לְגַבֵּי יוֹרֵשׁ אֶחָד הֵן[34]; וְאִם תֹּאמַר יִקְנֶה, נִמְצָא זֶה יוֹרֵשׁ אֶת אָבִיו[35].

29) בבא־בתרא קמט. מימרא של רבא, על רקע העובדא של איסור גיורא (איסור הגר). 30) כלומר, נתעברה ממנו בעודו גוי, ואחר־כך נתגיירו. 31) בבא־בתרא שם. שהרי גם הבן וגם האב הם גרים, וגר אינו יורש גר, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים (קידושין יז:) 32) פ"ו מהלכות נחלות, הלכה י. 33) [אם נתן לו בפירוש במתנת שכיב מרע שאינו אלא לאחר מיתה, שאם לא כן דינה כמתנת בריא, כמבואר למעלה פ"ח הלכות טז־י (׳ערוך השלחן׳ סי׳ רנו ס"ק א). וראיה לכך מסוגיית הגמרא בבבא־בתרא שם, ממה שאיסור גיורא לא נתן מתנת שכיב מרע במקצת. ודברי הגר"א סימן רנו ס"ק א צ"ע]. 34) כלומר, שכל דין מתנת

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שכיב מרע ביורשים, הוא רק מתורת ירושה, שהרי אפילו אומר לו בלשון מתנה, הרי זה כירושה (להלן פי"ב הלכה ד). והוא מלשון הרי"ף שם. 35) גזירת חכמים היא (בית יוסף סימן רנו) שמי ששמע שנתן לבן זר מתנת שכיב מרע, בין בלשון ירושה ובין בלשון מתנה, יחשוב שבן זה יורש את אביו והוא בנו גמור לכל דבר, ואם יהיו לו עוד שני אחים שהורתם ולידתם בקדושה, וימות אחד מהם בלי בנים, והוא יחלוץ לאשתו – יאמרו שתנשא לשוק (עיין תוספות קידושין יח. ד"ה כאן, וערוך השולחן שם).

ח. לְפִיכָךְ[36], אִם נָתַן לְגֵר מִשְּׁאָר הַגֵּרִים[37] - מַתְּנָתוֹ קַיֶּמֶת[38].

36) כן מפורש בדברי הרי"ף שם. 37) שהורתם שלא בקדושה, ואינו בדין ירושה גם מאביו. 38) שאין בזה שום גזירה שמא יחשבוה לבנו יורשו, ראה למעלה. וכל־שכן שיכול ליתן מתנת שכיב מרע לישראל. וראה ב'תוספות' בבא־בתרא שם ד"ה כל, שכתבו שגר שאין לו יורשין – אינו יכול לתת מתנת שכיב מרע לשום אדם, כיון שהוא אינו בר ירושה, כלומר אינו מוריש.

ט. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְפִלּוֹנִי אֶצְלִי כָּךְ וְכָךְ[40], תְּנוּהוּ לוֹ[41]; אוֹ שֶׁאָמַר: כְּלִי פְּלוֹנִי פִּקָּדוֹן הוּא בְּיָדִי לְפִלּוֹנִי, תְּנוּהוּ לוֹ; חָצֵר פְּלוֹנִית שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא; חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי אֵינוֹ שֶׁלִּי, שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן הוֹדָאָתוֹ הוֹדָיָה[42]. וַאֲפִלּוּ[43] הוֹדָה הַגֵּר לִבְנוֹ שֶׁאֵין הוֹרָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה - דְּבָרָיו קַיָּמִין[44]. אֲפִלּוּ הוֹדָה שְׁכִיב מְרַע לְעַכּוּ"ם[45] - נוֹתְנִין[46] לוֹ.

39) בבא־בתרא שם. 40) מדברי רב ושמואל שם. 41) שאם לא אמר כן, יש חשש שהתכוון רק שלא להשביע את בניו (להלן פי' הלכה ד), ובמקום שאין חשש זה אמנם לא צריך שיאמר "תנו" (עיין שם). 42) שהודאת בעל הדין – כמאה עדים, והיא כהודאת בריא, שאם עמד אינו חוזר, שאין זו מתנה אלא הודאה שהדבר של המקבל (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 43) בבא־בתרא שם, שאיסור הגר הודה שנכסיו שייכים לבנו שלא היתה הורתו בקדושה. 44) שאין זו מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים למקבל, כנ"ל. ואין כאן ענין מתנת שכיב מרע. 45) שאסור לתת לו מתנת חנם, ואין בו דין מתנת שכיב מרע, כמבואר להלן. 46) שאין כאן מתנה אלא הודאה שהנכסים שייכים לגוי, כנ"ל.

י. אֲבָל שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה לִתֵּן לְעַכּוּ"ם מַתָּנָה - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁצִּוָּה לַעֲבֹר עֲבֵרָה[47] מִנְּכָסָיו.

47) כמבואר למעלה פ"ג הלכה יא, שאסור לתת מתנה לגוי. ואע"פ שלא נמצא מקור להלכה זו בגמרא (באר הגולה סימן רנו אות ח) – סברא היא: כיון שמתנת שכיב מרע היא תקנת חכמים – לא תיקנו חכמים במקום איסור (משנה־למלך).

יא. אָמַר[48]: פְּלוֹנִי עַבְדִּי עֲשׂוּ אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[49], אוֹ[50] שֶׁאָמַר[51]: עָשִׂיתִי אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין[52], אוֹ הֲרֵי הוּא בֶּן חוֹרִין[53] - כּוֹפִין[54] אֶת הַיּוֹרְשִׁין וּמְשַׁחְרְרִין אוֹתוֹ[55]; שֶׁעֶבֶד יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצְוֹת[56].

48) תוספתא גיטין פ"ה (הוצאת צוקמ. עמ' 330.14): "האומר עשו פלוני עבדי בן חורין לאחר מיתה – לא אמר כלום, וכופין את היורשים לקיים דברי המת". וכן הוא בירושלמי שם פ"א הלכה ה, שאם אמר מפורש שחררו (בלשון ציווי), הכל מודים שכופין את היורשים. וכן פסק רבינו להלן פ"ו מהלכות עבדים הלכה ד. וכן בבבלי גיטין מ. 49) כוונתו לצוות שישחררוהו לאחר מותו, כלשון התוספתא הנ"ל, שהרי מתנת שכיב מרע אינה אלא לאחר מיתה, והמדובר במתנת שכיב מרע בכל נכסיו או במצוה מחמת מיתה (למעלה פ"ח הלכות יד־טז). 50) ירושלמי שם. וכן בבבלי שם מ: 51) בירושלמי ובבבלי שם אמרו, שכל זה בשטר, וכן כתב רבינו בפ"ז מהלכות עבדים הלכה ב. ברם, כל זה אינו אלא שיהא משוחרר לגמרי, אבל שיהא דינו כהפקר ושיכופו היורשים לשחררו – די באמירה בלבד. 52) כלומר, בלשון זה רוצה לשחרר אותו, ושיחול השחרור לאחר מיתה, כנ"ל. 53) אף זה לשון שחרור, וראה להלן. 54) תוספתא שם ("לענין עשו אותו בן חורין") וירושלמי שם (לענין "עשיתי" ו"הרי הוא"). 55) בלשון "עשו אותו בן חורין" עדיין הוא עבד גמור, אלא שכיון שציוה לשחררו, מצוה לקיים דברי המת. ובלשון "עשיתי אותו בן חורין" ו"הרי הוא בן חורין" הרי הוא כאילו הפקירו, כנ"ל, והמפקיר עבדו ומת, היורש כותב לו גט שחרור (פ"ח מהלכות עבדים הלכה יג, וכ"ה בשו"ע יו"ד סימן רסז סעיף עד), ולפי שגילה דעתו לשחררו – מצוה על היתומים לקיים דברי אביהם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר בעשה (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), והיאך אנו כופים את היורשים (באומר "עשו אותו בן חורין") לעבור על דברי תורה – כל האיסור לשחרר עבדו אינו אלא בשחרור בחינם, כעין מה שאמרה תורה בגויים "לא תחנם", ודרשו חכמים (ע"ז כ.): "לא תתן להם מתנת חינם", אבל אם עשה לו העבד טובה, אין איסור זה. וכיון שאמר שישחררוהו בוודאי עשה לו טובה, שהרי הוא בחזקת כשרות, ובוודאי לא יצווה לעבור על איסור 'עשה' (מגיד־משנה בשם רשב"א. וראה בהשמטות הרמב"ן לגיטין לח:). 56) אלו שהאשה חייבת בהן. כלומר, אע"פ שלגוי אסור לתת שום מתנה, אף באופן שהגוי נתן לו פעם מתנה, שהרי איסור מתנה לגוי נלמד מהפסוק (דברים יד, כא) "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי" – "לנכרי במכירה ולא בנתינה" (פ"י מהלכות ע"ז הלכה ד), וזו אינה מכירה, שהרי אינו חייב לתת לו מתנה זו – כיון שעבד ישנו במקצת מצוות, מותר ליתן לו מתנה (אבן־האזל). [אבל עדיין לא מבורר, למה הוצרך רבינו לטעם זה, שעבד ישנו במקצת מצוות, הרי גם לגר תושב מותר ליתן מתנה, כמפורש למעלה פ"ג הלכה יא].

יב. אָמַר[57]: פְּלוֹנִית שִׁפְחָתִי[58] עֲשׂוּ לָהּ קֹרַת רוּחַ -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עוֹשִׂין לָהּ קֶרֶת רוּחַ, וְאֵינָהּ עוֹבֶדֶת אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁהִיא רוֹצָה בָּהּ מִכָּל הָעֲבוֹדוֹת הַיְדוּעוֹת לַעֲבָדִים בְּאוֹתוֹ מָקוֹם[59].

57) גיטין מ. מימרא של רב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן. 58) והוא־הדין לעבד (מגיד־משנה). 59) כדעת הרי"ף שם. ולדעת רש"י שם, ד"ה ועושין לה קורת רוח, אם אין רוחה מתקררת אלא בשחרור, כופין את היורשין לשחררה. וכל זה משום מצוה לקיים את דברי המת (גמרא שם).

יג. שְׁכִיב מְרַע[60] שֶׁכָּתַב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְאָמַר הַלָּה: אֵינִי רוֹצֶה בָּהֶן - לֹא קָנָה.

60) בבא־בתרא קלז: קלח. מימרות מנוגדות של שמואל ורבי יוחנן, והכריע רבי אבא בר ממל שם, שאם אמר מיד, אינו רוצה – לא קנה. וכתב שם הרי"ף שהמדובר בשכיב מרע שדבריו ככתובים וכמסורים. אבל בבריא, לא מספיק מה שכתב אלא צריך למסור השטר למקבל. וראה למעלה פ"ד הלכה א בדין מתנת בריא.

יד. שָׁתַק[61] וְאַחַר כָּךְ צָוַח - קָנָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין הֵן, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁתַק אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בָּהֶן.

61) שם, כדברי ההכרעה של רבי אבא בר ממל. והמדובר כששתק גם לאחר מיתה, אבל אם שתק מחיים ושוב צווח – לא קנה, שהרי מתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה. וכן כתב הנמוקי־יוסף בבבא־בתרא פ"ט דפוס ווילנא דף סב. ד"ה משזכה (נתיבות־המשפט סימן רמה, ב'משפט האורים' ס"ק ו).

טו. שְׁכִיב מְרַע[62] שֶׁכָּתַב לָזֶה, וְחָזַר וְכָתַב לְאַחֵר - הָאַחֲרוֹן קָנָה[63]; שֶׁיֵּשׁ[64] לוֹ לַחֲזֹר עַד שֶׁיָּמוּת[65]. בֵּין בַּכֹּל בֵּין בְּמִקְצָת[66], בֵּין לְעַצְמוֹ בֵּין לְאַחֵר[67]. וַאֲפִלּוּ[68] כָּתַב וְזִכָּה[69] לָרִאשׁוֹן, וְכָתַב וְזִכָּה לָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן קָנָה; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁזִּכָּה, עַדַיִן מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע הִיא.

62) שם קנב: מימרת רב דימי, ש"דייתיקי מבטלת דייתיקי". 63) שהכתיבה השניה ביטלה את הראשונה. 64) שם קמו: במשנה. 65) שהרי אין המתנה חלה כי־אם אחר מיתה. 66) כוונת רבינו למתנת שכיב מרע בכל נכסיו, וחזר בו ממקצת נכסיו. ומקור הדברים שחזרה מועילה במקצת נכסיו, הוא מהלכה יז, עיין שם (הגר"א סימן רנ ס"ק ל. ועיין כסף־משנה כאן). 67) כגון כאן, שהוא חוזר בו מהמתנה כדי לתת אותה לאחר. 68) שם קנב: כשמואל ולא כרב. 69) לדעת ר"י בן מיגאש שם, היינו שזיכה לו על־ידי אחר, ועשה כן כדי לייפות כחו (ראה למעלה פ"ח הלכה י, ולהלן הלכה יז, ובסמ"ע שם ס"ק מג).

טז. אֲבָל[70] שְׁכִיב מְרַע שֶׁכָּתַב וְזִכָּה וְקָנוּ[71] מִיָּדוֹ - אֵין לְאַחֵר קִנְיָן כְּלוּם, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ לֹא לְאַחֵר וְלֹא לְעַצְמוֹ[72], בֵּין שֶׁנְּתָנָן הַכֹּל בֵּין שֶׁנְּתָנָן מִקְצָת[73].

70) מימרא של שמואל, שם. 71) היינו, שיש שני דברים: זיכוי וקנין. ומכיון שטרח כל־כך – סימן הוא שהתכוון למתנת בריא, וקנה מיד. 72) שם קנג. בשם רב הונא מכופרי. 73) לדעת הש"ך (רנ ס"ק טז) היינו כשפירש שנותן במתנת שכיב מרע, שבאופן אחר דינה כמתנת שכיב מרע (למעלה פ"ח הלכה יז) שאם לא כן למה לנו זיכוי וקנין, הרי מתנה במקצת לעולם היא כמתנת בריא. ברם, דעת ר"י בן מיגאש, שאם פירש דינה כמתנת שכיב מרע – אע"פ שזכה וקנה.

יז. שְׁכִיב מְרַע[74] שֶׁחָזַר בְּמִקְצָת - חָזַר בַּכֹּל[75]. כֵּיצַד? נָתַן[76] כָּל נְכָסָיו לָרִאשׁוֹן, וְקָנוּ[77] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[78], וְחָזַר וְנָתַן מִקְצָתָן לְאַחֵר, וְקָנוּ מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[79] - הַשֵּׁנִי קָנָה[80], אֲבָל הָרִאשׁוֹן לֹא קָנָה כְּלוּם[81], בֵּין שֶׁעָמַד בֵּין שֶׁמֵּת.

74) שם קמח: בעיא שנפשטה. 75) [ב'שולחן ערוך' שם סעיף יב כתב: "מסתמא חזר בכל", כנראה שאין זה דבר ברור, ואעפי"כ אין להוציא ממון מספק מן היורשים. וראה למעלה פ"ח הלכה כז, ולהלן הערה עח]. 76) ברייתא שם. 77) כלומר, אף שגם קנו מידו (מגיד־משנה). 78) שאם לא כן, הקנין גורע, כמו שכתב למעלה פ"ח הלכה י. 79) [מכיון שהדבר ספק (ראה למעלה הערה עג) – כתב רבינו "וקנו מידו" שמא היא מתנה במקצת, ו"כדי לייפות את כחו" שמא היא "מתנה בכולה" ואינה צריכה קנין, והקנין גורע כדלעיל פ"ח הלכה י, אלא־אם־כן ייפה את כחו (שם הלכה יא) וראה ב'אור שמח']. 80) [גבי ראשון, כתב שלא קנה בין שעמד בין שמת, וכאן לא פירש, ונראה שאינו קונה אלא לאחר מיתה, שהרי ספק הוא שמא היא מתנה בכולה, שאינה קונה אלא לאחר מיתה, ראה למעלה הערה עג]. 81) שהרי חזר בו הנותן.

יח. נָתַן[82] מִקְצָת נְכָסָיו[83] וְקָנוּ[84] מִיָּדוֹ, וְאַחַר כָּךְ נָתַן כֻּלָּן לְאַחֵר[85], וְקָנוּ[86] מִיָּדוֹ כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[87]: אִם מֵת - קָנָה הָרִאשׁוֹן הַמִּקְצָת, וְקָנָה הַשֵּׁנִי אֶת הַשְּׁאָר[88]; וְאִם עָמַד - רִאשׁוֹן קָנָה[89], שֵׁנִי לֹא קָנָה[90].

82) ברייתא שם, ולפי מסקנת הגמרא. 83) שדינה כמתנת בריא. 84) סתם בלי יפוי כח כדין מתנה במקצת (למעלה פ"ח הלכה טו). 85) וזו היא מתנת שכיב מרע בכולה, ראה למעלה פ"ח הלכה כא. 86) אף שקנו. 87) שאם לא כן, הקנין גורע – כדלעיל פ"ח הלכה י. 88) כדין מתנת שכיב מרע בכולה. 89) שהיא מתנה במקצת, שדינה כמתנת בריא. 90) כדין מתנת שכיב מרע בכולה, שאם עמד חוזר (למעלה פ"ח הלכה יד).

יט. שְׁכִיב מְרַע[91] שֶׁהִקְדִּישׁ כָּל נְכָסָיו וְלֹא שִׁיֵּר כְּלוּם, אוֹ הִפְקִיר אוֹ חִלְּקָן לַעֲנִיִּים, אִם[92] עָמַד - חוֹזֵר בַּכֹּל[93].

91) שם קמח: בעיות שלא נפשטו, אם אף אלו דינם כדין כל מתנת שכיב מרע, או שמא ביחס להקדש ועניים והפקר שהוא גם לעניים וגם לעשירים – מתכוון הוא להקנות בלב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שלם, בין אם יחיה ובין אם ימות. 92) הבעיות שלא נפתרו בגמרא, ונשארו בתיקו. 93) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו – עליו להביא ראיה. ולדעת רבינו, ההקדש או העניים והזוכים מן ההפקר, הם ה"מוציאים" בניגוד לדעת הרא"ש (הביאו הגהות מיימוניות), שאין מבטלים מעשה על יסוד אומדנא של ספק.

כ. מָכַר[94] כְּשֶׁהוּא[95] שְׁכִיב מְרַע - מִמְּכָרוֹ קַיָּם כַּבְּרִיא.

94) נלמד ממה שנאמר בהלכה הבאה. 95) השו"ע (סימן רנ סעיף ג) מוסיף כאן: "אם מקצתם מכר". שהרי אם מכר הכל, זהו הדין בהלכה הבאה.

כא. מָכַר[96] כָּל נְכָסָיו: אִם הַמָּעוֹת עַצְמָן קַיָּמוֹת[97], אִם עָמַד - חוֹזֵר; וְאִם הוֹצִיא הַמָּעוֹת - אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר.

96) שם קמט. 97) הרי כאילו יש לנו הוכחה שהתכוון לחזור בו, אם יעמוד, שלפיכך שמר במיוחד על כסף המכירה, להחזירו עם הבראתו. ור"י מיגאש פירש להיפך: אם המעות קיימות, אינו חוזר, שהמעות הללו הן שיור, ואין זו "מתנה בכולה". ועיין מגיד־משנה.

כב. מַתָּנָה[98] שֶׁהִיא סְתָם, וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֶׁנְּתָנָן אוֹ שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע, הוּא אוֹמֵר: שְׁכִיב מְרַע הָיִיתִי[99], וַהֲרֵי עָמַדְתִּי[100], וְאֶחֱזֹר בְּמַתְּנָתִי; וּמְקַבֵּל מַתָּנָה אוֹמֵר: בָּרִיא הָיָה[101], וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר - עַל הַמְקַבֵּל[102] לְהָבִיא רְאָיָה[103] שֶׁבָּרִיא הָיָה. לֹא מָצָא רְאָיָה - נִשְׁבָּע[104] הַנּוֹתֵן שְׁבוּעַת הֶסֵּת[105] וְיִפָּטֵר, וְתַעֲמֹד הַקַּרְקַע בְּחֶזְקַת הַנּוֹתֵן[106].

98) שם קנג. במשנה, כחכמים ולא כרבי מאיר. 99) כלומר, ונתתי כל נכסיי שיזכה בהם המקבל לאחר מיתה. 100) אף שעכשיו הוא בריא, אין אנו מעמידים אותו בחזקת בריא, ודלא כרבי נתן שם קנג: 101) ונתן נכסיו בקנין. 102) כדין כל ספק בממון, שהמוציא מחבירו – עליו להביא ראיה. 103) בעדים. 104) כדין כל כופר בכל. 105) מתקנת חכמים. 106) שקרקע עומדת תמיד בחזקת בעליה הראשונים.

כג. אֲבָל אִם הָיוּ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הַמְקַבֵּל - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'שֶׁלִּי הֵן'[107], יִשְׁבַּע הֶסֵּת[108] שֶׁבָּרִיא הָיָה כְּשֶׁנְּתָנָן לוֹ מַתָּנָה זוֹ.

107) כדין כל מחזיק במטלטלין (פ"ח מהלכות טוען ונטען הלכה א). וראה במגיד־משנה. 108) שהרי גם הטוען "שלי הן", נשבע היסת (הלכות טוען ונטען שם).

כד. מִי[109] שֶׁמֵּת וְנִמְצֵאת[110] מַתָּנָה קְשׁוּרָה עַל יְרֵכוֹ[111], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּעֵדִים, וְקָנוּ מִידוֹ לְיַפּוֹת כֹּחַ אֵלּוּ שֶׁנְּתָנָן לָהֶם[112] - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כְּתָבָהּ וְנִמְלַךְ[113].

109) בבא־בתרא קלה: 110) בכת"י תימן: "ונמצאת". 111) מה שמסלק את החשש, שמא השטר מזויף. 112) והואיל וייפה כחם, אין לחשוש שמא לא גמר להקנות להם אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה – כמפורש למעלה פ"ח הלכה יא. ולפיכך הוצרך רבינו לטעם שמא נמלך, וכן פירש ר"י מיגאש. [וכ"ה במשנה בבבא־מציעא יח. "מצא דייתיקי וכו' הרי זה לא יחזיר, שאני אומר כתובין היו ונמלך עליהן שלא ליתנן"]. אבל הרשב"ם שם פירשה, כנראה, בלי יפוי כח, שהרי כתב שם בטעם הדברים, שכיון שלא אמר השכיב־מרע שיתנו, אלא כתב שטר – שמא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה. 113) התחרט. וחוששין כן, כיון שלא ציוה בפיו. וכן פירש ר"י מיגאש.

כה. וְאִם[114] זָכָה בָּהּ לְאַחֵר[115], בֵּין מִן הַיּוֹרְשִׁין[116] בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַיּוֹרְשִׁין - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבָּהּ קַיָּמִין[117], כְּכָל מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע.

114) משנה, שם. 115) כגון שהמתנה כללה כמה אנשים שהזכירם בשטר, וזיכה את המתנה לאחד מהם. ולדעת התוי"ט (בבא־בתרא פ"ח משנה ו) צ"ל "לאחד", וכ"ה בכ"י תימן. 116) והחידוש שבדבר, שאף זיכוי השטר ליורש, משמש גילוי דעת גם למי שאינו יורש, וראה סמ"ע שם. 117) שהמסירה לאחד, משמשת גילוי דעת על רצונו של הנותן לקיים את הדברים הכתובים בשטר, ושאין דעתו לחזור בו.

כו. וְכֵן[118] מִי שֶׁכָּתַב שְׁטַר חוֹב עַל עַצְמוֹ בְּשֵׁם אַחֵר[119], אוֹ בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו [אוֹ] מִן הַיּוֹרְשִׁין, וְנָתַן הַשְּׁטָר עַל[120] יַד שָׁלִישׁ, וְאָמַר לוֹ: יִהְיֶה זֶה אֶצְלְךָ, וְלֹא פֵּרֵשׁ לוֹ כְּלוּם[121], אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ: הַנַּח עַד שֶׁאֹמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה, וָמֵת - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם.

118) משנה בבבא־מציעא כ. "מצא שטר בין שטרותיו, ואינו יודע מה טיבו – יהא מונח עד שיבוא אליהו", שמא הפקידו הלוה אצלו וכתב ללוות ולא לוה (באר הגולה סימן רנ סעיף כה, ועיין במגיד־משנה וכסף־משנה). 119) בשביל אחר, שהוא חייב ממון לאותו אחר. 120) כ"ה בדפוס רומי ובכ"י תימן. ובדפוסים חדשים נדפס בטעות "עד". 121) שמא כתב ללוות ולא לוה, כנ"ל.

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע הנותן מעות או חובות או המודה בהן לאחרים, ומה שנמשך אחר זה, וכן אם נאמר ליורש בחלום שהן של אחרים, ודין אם אמרו היתומים שעשו כדבר אביהם, או שאמרו שחזרו בו אם נאמנין, ודין שכיב מרע השולח מתנה לאחר ולא הגיע לידו, ודין הנותן מתנות לאחרים הרבה ולא הספיקו הנכסים לשיעורי המתנות, או שיצא עליהן חוב כיצד דינן, ודין שכיב מרע הנותן דבר שאין בו ממש.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[3] מָנֶה[4] לִפְלוֹנִי, וּמֵת -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יִתְּנוּ לְאַחַר מִיתָה; שֶׁדִּבְרֵי שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין דָּמוּ[5], וְאֵין[6] חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא עַל מָנֶה קָבוּר[7] הוּא אוֹמֵר[8].

2) גיטין יג. במשנה, ולפי פירושו של רב פפא. 3) לעומת מה שכתב למעלה פרק ח הלכה יב שאם אמר: "כתבו ותנו לפלוני מנה", שאין כותבין ונותנין אחר מיתה, שכיוון שאמר גם "כתבו", לא גמר להקנות אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה. 4) בין "מנה זו" בין מנה סתם. 5) בגמרא שם, ועוד בכמה מקומות בש"ס. ומדובר כאן במחלק כל נכסיו, שלאחד יצאה בחלקו מנה, או אף בנותן לאחד מנה בלבד, אלא שמצווה מחמת מיתה (ראה למעלה שם הלכה יז), שאם לא כן, הרי זו כמתנת בריא שצריכה קניין (שם הלכה טו), וכאן אפילו קניין לא יועיל, שהרי מטבע אינה נקנית בחליפין (פרק ו מהלכות מכירה הלכה א), וראה שולחן־ערוך סימן רנג סעיף יח. 6) מסקנת הגמרא שם, בניגוד לדעת רב. 7) טמון אי־שם. 8) אלא נותנים מהרכוש הגלוי שיש לו. ברם לדעת הרשב"א (הובא במגיד־משנה) אין זה אלא אם יש כסף בעין, נותנים, אבל אם אין כסף בעין, אין מוכרים מהנכסים לתת לו את תמורתם, כי "מנה" פירושה: כסף מזומן, ולא שווה מנה. וכן נראה מדברי רבינו בפרק ג מהלכות טוען ונטען הלכה ח (מגיד משנה, ועיין שם).

ב. וְכֵן[9] שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: הַלְוָאָה[10] אוֹ פִקָּדוֹן[11] שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד פְּלוֹנִי תְּנוּ אוֹתָהּ לְפְלוֹנִי - דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְאֵין צָרִיךְ לְמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּן[12]. וְכֵן[13] אִם אָמַר: תְּנוּ שְׁטָר פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִי - זָכָה בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר[14], וּכְאִלּוּ כָּתַב[15] וּמָסַר[16], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָשַׁךְ הַשְּׁטָר. וְאֵין[17] הַיּוֹרֵשׁ[18] יָכוֹל לִמְחֹל שְׁטָר זֶה שֶׁנְּתַן בְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע. וּמִפְּנֵי מָה הַמּוֹכֵר אוֹ נוֹתֵן שְׁטַר חוֹב לַחֲבֵרוֹ, וְחָזַר וּמְחָלוֹ הַיּוֹרֵשׁ - מָחוּל[19]; וּשְׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן שְׁטַר חוֹב, אֵין הַיּוֹרֵשׁ יָכוֹל לִמְחֹל? מִפְּנֵי שֶׁקִּנְיַן הָרְאָיָה בִּשְׁטָר מִדִּבְרֵיהֶם[20], לְפִיכָךְ הַיּוֹרֵשׁ עֲדַיִן זֶה הַשְּׁטָר שֶׁלּוֹ הוּא מִן הַתּוֹרָה וּמוּחָלוֹ; וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם, עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּשֶׁל תּוֹרָה, וּכְאִלּוּ קָנָה מָמוֹן שֶׁבִּשְׁטָר מִן הַתּוֹרָה וְהִגִּיעַ לְיָדוֹ וְלֹא נִשְׁאַר לַיּוֹרֵשׁ בּוֹ קִנְיָן, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ מוֹחֵל.

9) בבא בתרא קמז: וקמח. מימרא של רבא בשם רב נחמן. אף כאן במחלק כל נכסיו או במצווה מחמת מיתה. 10) יש אומרים שאין דין זה אמור אלא בהלוואה שביד ישראל, אבל בהלוואה שביד גוי, שנאמר עליו (תהלים קמד, ח): "אשר פיהם דיבר שווא וימינם ימין שקר", אין אמון לישראל בהם, ואף השכיב מרע אין דעתו סומכת עליו, שיפרע חובו (הגהות מיימוני בשם רבינו אליעזר ממיץ). 11) קל וחומר הוא מהלוואה, שאינה בעין (ועיין בבבא בתרא שם שישנה סברא ש"מעמד שלושתן" אינו מועיל אלא בפיקדון ולא בהלוואה), ואף על פי כן, מועילים דברי שכיב מרע כקניין בבריא – כל שכן שדבריו מועילים בפיקדון שהוא בעין. וכן נראה בבבא בתרא קמט. בעניין איסור גיורא. 12) מדברי הרי"ף שם. כלומר, דברי שכיב מרע הם כאילו מסר ב"מעמד שלושתן", המועיל בבריא (למעלה פרק ג הלכה ג). וכן מבואר בגמרא (בבא בתרא שם). 13) שם קנא. פסק הלכה של רב נחמן. 14) כלומר, לא רק בנייר של השטר, אלא גם במה שכתוב בו. 15) שטר מתנה על השטר הזה. 16) ראה בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יא. ואף על פי ששם מפורש שאינו קונה אלא אם כתב בשטר המכירה (או המתנה) "קנה שטר פלוני וכל השעבוד שיש בו" – כאן בשכיב מרע, אף על פי שלא פירש שיקנה השטר וכל שעבודו, אנו תולים שהכביד עליו חליו ולפיכך לא באה מחשבתו לידי ביטוי, וכן אמרו גם לעניין גיטין שאף על פי שבריא האומר "כתבו גט לאשתי" אין כותבים ונותנים עד שיאמר "תנו" – בשכיב מרע, כותבים ונותנים אף באופן זה כמו שכתב רבינו בפרק ב מהלכות גירושין הלכה יב (כסף משנה בשם הר"ן). 17) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 18) דווקא היורש, אבל השכיב־מרע עצמו הרי הוא יכול גם לחזור בו ממתנתו, וכך מפורש ברי"ף בפרק מי שמת (בבא בתרא שם). 19) כמפורש בפרק ו מהלכות מכירה הלכה יב. 20) כלומר, התוכן הכתוב בו אינו דבר ריאלי (וראה להלן הלכה טו), וכלשונו של רבינו (למעלה פרק ו מהלכות מכירה הלכה י): "ואין הראייה נתפסת ביד", ולפיכך אין בו קניין מן התורה.

ג. שְׁכִיב מְרַע[21] שֶׁאָמַר: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי, אִם אָמַר 'תְּנוּ'[22] - נוֹתְנִין, לֹא אָמַר 'תְּנוּ' - אֵין נוֹתְנִין; שֶׁמָּא[23] לֹא אָמַר 'מָנֶה יֵשׁ לִפְלוֹנִי בְּיָדִי' אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עַל יוֹרְשָׁיו שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מָמוֹן[24].

21) שם קעד: מימרא של רב ושמואל. 22) ששוב אין חשש שמא עושה כן כדי שלא יאמרו על יורשיו שיש להם ממון. 23) שם בגמרא. 24) בלשון הגמרא שם: "אדם עשוי שלא להשביע את בניו".

ד. לְפִיכָךְ[25], אִם אָמַר זֶה דֶּרֶךְ הוֹדָאָה[26], וְלֹא הָיָה שָׁם חֲשַׁשׁ הַעֲרָמָה - נוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר 'תְּנוּ'.

25) כן הוא ברי"ף בפרק גט פשוט, והוכיח זאת ממימרא אחרת שם (הובאה להלן הלכה ח): "שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי ואמרו יתומים חזר ואמר לנו אבא פרעתיו נאמנין", הרי שאם לא אמרו כן – נותנין, ולפיכך חילק בין אמר כן דרך הודאה לבין אמר כן דרך הערמה. 26) היינו, שניכר מדבריו שזו היא הודאה רצינית. ואף על פי שבבריא שהודה יש טענת "השבעה" אפילו אם הודה בדרך הודאה, כמפורש בדברי רבינו בפרק ז מהלכות טוען ונטען הלכה א – בשכיב מרע אין חוששים כל כך. והא ראייה, שהרי טענת "השטאה" ישנה בבריא ואינה בשכיב מרע כלל (למעלה פרק ח הלכה ד). ועיין לחם משנה כאן.

ה. כֵּיוֹצֵא[27] בּוֹ: רָאוּ אֶת אֲבִיהֶם שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בְּשָׂדֶה[28] תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר 'שֶׁל פְּלוֹנִי הֵן', 'שֶׁל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן׳: אִם כְּמוֹסֵר[29] - דְּבָרָיו קַיָּמִין; אִם כְּמַעֲרִים[30] - לֹא אָמַר כְּלוּם.

27) ברייתא בסנהדרין ל. ואף הרי"ף שם, נתן הלכה זו כדוגמא להלכה הקודמת. 28) ארון מסויים. 29) בלשון צוואה (רש"י שם). ולפיכך אין חוששים כל כך ל"השבעה". 30) שלא יראוהו כעשיר.

ו. וְכֵן[31] אִם בָּא אֶחָד[32] וְאָמַר לָהֶם: אֲנִי רָאִיתִי אֶת אֲבִיכֶן שֶׁהִטְמִין מָעוֹת בִּשְׂדֵה תֵּבָה וּמִגְדָּל, וְאָמַר ׳שֶׁל פְּלוֹנִי הֵם׳, ׳שֶׁל מַעֲשֵׂר[33] הֵן׳: אִם הָיוּ טְמוּנִין בַּבַּיִת[34] - לֹא אָמַר כְּלוּם[35]; בַּשָּׂדֶה[36] - דְּבָרָיו קַיָּמִין[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאִלּוּ יָכוֹל לִטֹּל - דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְאִם לָאו - לֹא אָמַר כְּלוּם.

31) אף זה בברייתא שם. ורוצה לומר שחוץ ממה שאמרנו למעלה שאם אמר דבריו כמוסר – נאמן, כמו כן ישנה נאמנות בהא דלהלן אף על פי שלא אמר מפורש כמוסר אלא שהעניין מוכיח כן. 32) דווקא באחד צריך "מיגו", אבל שניים יכולים להוציא ממון אפילו בלי "מיגו". 33) בכתב יד תימן: "מעשר שני". 34) במקום שהעד אינו יכול להגיע אליו. 35) שאין מוציאין ממון על פי עד אחד. 36) במקום שהוא יכול ליטול בעצמו. 37) שהרי יש לו מיגו, שיכול הוא ליטלם בעצמו ולעשות בהם כרצונו, ולפיכך נאמן לאמר כי אביהם אמר לו כן. ואף על פי שלא אמר דבריו כמוסר, אין חשש של "השבעה", מאחר שהטמין הכסף בפני העד הזה ובמקום שהעד יכול ליטלו משם, בוודאי דברי אמת מסר לו (נימוקי יוסף שם).

ז. הֲרֵי[38] שֶׁהָיָה מִצְטַעֵר עַל מָעוֹת שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו וְלֹא יָדַע הֵיכָן הֶחְבִּיאָם, וְאָמְרוּ לוֹ בַּחֲלוֹם: כָּךְ וְכָךְ הֵם, בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל פְּלוֹנִי הֵן, וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי הֵן, וּמְצָאָן בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ וּבַמִּנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ - זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה, וְאָמְרוּ חֲכָמִים: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.

38) אף זה בברייתא שם.

ח. שְׁכִיב מְרַע[39] שֶׁהוֹדָה[40] שֶׁיֵּשׁ לְפְלוֹנִי בְּיָדוֹ מָנֶה, וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ ׳פְּרַעְתִּיו׳[41] - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין[42] עַל זֶה שְׁבוּעַת הֶסֵּת.

39) בבא בתרא קעה. מימרא של רבה. 40) בגמרא שם: "שכיב מרע שאמר". אבל רבינו רצה להדגיש בזה, שהיה בדרך הודאה, וכמו שכתב למעלה הלכה ד. 41) כלומר: בעת שאמר להם "מנה לפלוני בידי" סבור היה שעודנו חייב לו ואחר כך נזכר שפרע לו (תוספות שם דיבור המתחיל חזר) ורק שכיב מרע, שאין דעתו מיושבת עליו, נאמן בזה, ולא בריא (תוספות שם). ואם אמר שפרע אחר כך נאמן אפילו אם היה בריא (תוספות שם, וראה בהגהות מיימוני). 42) כדין כל כופר הכל. והיינו, כשהתובע טוען שלא זזה ידו מתחת ידו של אביהם וברי לו שלא אמר פרעתי, כי אחרת אין נשבעים היסת על טענת שמא (פרק א מהלכות טוען ונטען הלכה ז).

ט. אָמַר[43] ׳תְּנוּ׳, וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: חָזַר וְאָמַר לָנוּ אָבִינוּ ׳פְּרַעְתִּיו׳[44] - אֵין נֶאֱמָנִין[45].

43) המשך המימרא של רבה לפי המסקנה בגמרא שם. 44) כלומר, נזכר אחר כך שפרע כנ"ל. 45) שכיוון שאמר "תנו", ודאי דקדק היטב בדבר וידע שלא פרע, ואינו נאמן לומר שנזכר אחר כך. אולם, אם טוענים שאמר להם אביהם שפרע אחר כך ודאי נאמנים, וראה ש"ך שם סעיף קטן יד.

י. אָמַר[46]: מָנֶה לִפְלוֹנִי בְּיָדִי[47], וְאָמְרוּ יְתוֹמִים: נָתַנּוּ[48] - אֵין נֶאֱמָנִין; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר ׳תְּנוּ׳[49], וּמִנַּיִן יָדְעוּ שֶׁחַיָּבִין לִתֵּן[50]?

46) בבא בתרא שם בסוגיית הגמרא. 47) והיינו, בדרך הודאה, שאם לא כן יש חשש של "השבעה" שהרי המדובר כשלא אמר "תנו" כדלהלן, אלא שהיתומים לא ידעו מזה, ראה להלן. 48) שהם פרעו בעצמם, בניגוד להלכות הקודמות, שטענתם הייתה שאביהם פרע. 49) ויש חשש של "השבעה", כמבואר למעלה הלכה ג אלא שנתברר לבסוף שאמירתו הייתה בדרך הודאה, כנ"ל. 50) שהרי לא ידעו שאמירתו הייתה בדרך הודאה עד שנתברר הדבר לבסוף, ואם כן ודאי סברו שאמר כן שלא להשביע את בניו ובוודאי לא נתנו. דוגמא לכך מה שאמרו בבבא מציעא יז. "אמרו לו (=בית הדין) צא תן לו (=לבעל חובך) ואמר פרעתי, נאמן – חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי אינו נאמן", לפי ש"צא תן לו" הוא פסק־דין ברור ויודע שעליו ליתן, אבל "חייב אתה ליתן לו" אינו פסק־דין ברור ולפיכך אינו נאמן לומר פרעתי, שוודאי לא פרע כיוון שלא ברור לו שצריך לשלם (מגיד משנה). וראה בראב"ד.

יא. אָמַר ׳תְּנוּ׳, וְאָמְרוּ יְתוֹמִים ׳נָתַנּוּ׳ - נֶאֱמָנִין, וְנִשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ.

יב. שְׁכִיב מְרַע[51] שֶׁנָּתַן מָנֶה לְאֶחָד וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ[52] מָנֶה זֶה לִפְלוֹנִי, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת: אִם קַיָּם הָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּתַן לוֹ הַשְׁכִיב מְרַע[53] - יִנָּתְנוּ לְיוֹרְשֵׁי מִי שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לוֹ; שֶׁדִּבְרֵי[54] שְׁכִיב מְרַע כִּכְתוּבִין וְכִמְסוּרִין[55] הֵן. וְאִם לֹא הָיָה קַיָּם[56] - יַחְזְרוּ לְיוֹרְשֵׁי מְשַׁלֵּחַ; שֶׁאֵין קִנְיָן לְמֵת[57].

51) גיטין יד: 52) וכלל הוא ש"הולך לאו כזכי", ואין המקבל זוכה עד שיגיע לידו (למעלה פרק ד הלכה ד) – זה אינו אלא בבריא אבל בשכיב מרע אמרו "הולך כזכי" (גמרא שם). 53) שאז יכול היה השליח לזכות בעבורו. 54) מדברי הרי"ף שם. 55) ואינו צריך קניין. ואף על פי שמתנת שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה ח) וכאן הרי מת המקבל בחיי השכיב מרע? – כיוון שטרח ונתן המנה לשליח בוודאי דעתו שיקנה מיד (ש"ך בחושן משפט סימן קכה סעיף קטן לו בשם בית

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

יוסף). 56) בשעה שנתן השכיב־מרע לשליח. 57) מדברי הרי"ף שם.

יג. שְׁכִיב מְרַע[58] שֶׁאָמַר: תְּנוּ[59] מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי - אֵין אוֹמְרִין: הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה[60]. לְפִיכָךְ[61], אִם לֹא הִגִּיחַ תְּשַׁע מֵאוֹת - חוֹלְקִין הַנִּמְצָא לְפִי[62] מַה שֶּׁכָּתַב לָהֶן. וְאִם[63] יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכֻּלָּן[64], מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי מַה שֶּׁכָּתוּב לָהֶן[65]. כֵּיצַד[66]? הָיָה הַחוֹב אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים - בַּעַל הַמָּאתַיִם נוֹתֵן מֵאָה, וּבַעַל הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וּבַעַל הָאַרְבַּע מֵאוֹת נוֹתֵן מָאתַיִם.

58) בבא בתרא קלח. 59) והיינו, במחלק כל נכסיו ללא שיור, או במצווה מחמת מיתה. 60) שאין אדם יכול להוציא שני משפטים כאחד, והוא התכוון בעצם לתת לכולם בבת אחת, אלא שהכרחי היה לו לפרט את שמות המקבלים בזה אחרי זה. ויש אומרים שאם הסכום שווה בכולם, שהיה יכול לכוללם יחד, ולא לפרט בזה אחרי זה, – יש כאן דין קדימה (מגיד משנה). 61) מדברי הרי"ף. 62) היינו, לפי האחוזים, כמו שמסביר הרי"ף, שחלוקה זו מעמידה אותנו על רצונו של הנפטר, לתת לזה כפליים או פעם וחצי מן השני. ולעניין כתובה, עיין פרק י"ז מהלכות אישות הלכה ח. ולעניין חוב, עיין בפרק כ מהלכות מלוה ולוה הלכה ד. 63) המשך הברייתא שם. 64) אחרי שכולם קיבלו את המתנה בעת אחת. והמדובר כשלא הניח נכסיו ליורשים, שאם הניח להם, גובה מהם (מגיד משנה להלן הלכה יד בשם הרשב"א). 65) היינו, לפי האחוזים כדלהלן. 66) מדברי הרי"ף, שם.

יד. אֲבָל[67] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו[68] שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לִפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו אַרְבַּע מֵאוֹת לִפְלוֹנִי - כָּל הַקּוֹדֵם[69] בַּשְּׁטָר זָכָה. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנָיו; אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנֵי פָנָיו.

67) לשון הברייתא, שם. 68) שכאן הוא מדגיש את הקדימה והאיחור. 69) שאם אין סכום מספיק בעיזבונו לחלוקת כולם, ייקח הראשון, שקיבל את המתנה, קודם לאלו שבאים אחריו.

טו. שְׁכִיב מְרַע[70] שֶׁאָמַר: יְדוּר פְּלוֹנִי בְּבַיִת זֶה, יֹאכַל פְּלוֹנִי פֵּרוֹת דֶּקֶל זֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם; שֶׁלֹּא[71] הִקְנָה לָהֶם דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, שֶׁהַדִּירָה וְהָאֲכִילָה וְכֵיוֹצֵא בָהֶן הֲרֵי הֵן כְּדִבּוּר וּכְשֵׁנָה שֶׁאֵין נִקְנִין[72]. אֲבָל[73] אִם אָמַר: תְּנוּ בַּיִת זֶה לִפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיְּדוּר בּוֹ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, אוֹ: תְּנוּ דֶּקֶל זֶה לִפְלוֹנִי כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו - דְּבָרָיו קַיָּמִין; שֶׁהֲרֵי הִקְנָה לָהֶם הַגּוּף לַפֵּרוֹת[74], וְהַגּוּף דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַמָּשׁ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

70) שם קמז: מימרא של רב נחמן. 71) מדברי הר"י מיגאש. ולרשב"ם (שם דיבור המתחיל אמר רב נחמן) טעם אחר על אכילת פירות. 72) כלומר, אף בבריא בקניין. ואם כן גם האמירה בשכיב־מרע, שהיא במקום קניין, אינה מועילה (גמרא שם). 73) המשך המימרא שם. 74) ראה פרק כג מהלכות מכירה הלכה א.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שלא ביאר בדבריו, אם שלא ביאר מי הם המקבלים, אם שלא ביאר שיעור הדבר הניתן להם או עניינו, וכל הנמשך אחר זה, וכן לדון כוונתו במתנותיו וכל התלוי בזה ומה שהוא נמשך בזה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר: נְכָסִים אֵלּוּ לְבָנַי - אֵין הַבָּנוֹת בִּכְלָלָם[3]. הָיָה[4] לוֹ בֵּן אֶחָד וּבַת, אוֹ בֵּן וּבֶן הַבֵּן[5], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָמַר 'לְבָנַי', שֶׁהוּא לְשׁוֹן רַבִּים - אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא לִבְנוֹ; שֶׁהַבֵּן הָאֶחָד נִקְרָא בָּנִים[6].

2) יוצא מתוך המשך ההלכה שלפנינו. 3) דווקא בשכיב מרע אין הבנות בכלל בניו, לפי שבשעת מיתה אינו רוצה לעקור נחלה דאורייתא, אבל במתנת בריא – אף הבנות בכלל, כמפורש למעלה פרק ו הלכה יד, ועיין שם הערה פח. 4) בבא־בתרא קמג: בעיא שנפתרה על־ידי רבא ורב יוסף. 5) שאינו בכלל בניו (בבא־בתרא שם) בלשון בני אדם (רשב"ם שם). 6) כמו בבמדבר כו, ח: "ובני פלוא אליאב".

ב. שְׁכִיב מְרַע[7] שֶׁאָמַר 'נְכָסַי לְטוֹבִיָּה', וָמֵת, וּבָא אֶחָד שֶׁשְּׁמוֹ טוֹבִיָּה וְאָמַר 'אֲנִי הוּא' - נוֹטְלָן[8]. וְאִם הֶחְזַק[9] שְׁמוֹ רַב[10] טוֹבִיָּה - אֵינוֹ נוֹטְלָן[11]. וְאִם הָיָה שְׁכִיב מְרַע גַּם[12] בּוֹ וְקוֹרֵא אוֹתוֹ בִּשְׁמוֹ[13] - נוֹטְלָן[14].

7) כתובות פה: מימרא של רבי יוחנן. 8) אע"פ שיש בסביבה עוד אחד ושמו טוביה, שגם אותו אפשר להביא בחשבון – כיון שזה שלפנינו הזדרז לבוא, נותנים לו (שו"ע חושן־משפט סימן רנג סעיף כט). שוודאי כיוון לו, ואין חשש לרמאות, שהרי סוף הדבר להגלות (סמ"ע שם ס"ק סג). 9) שם בגמרא. 10) מוסמך להוראה. 11) מפני שאין לזהות אותו עם טוביה סתם, שלרב לא היה קורא בשמו. 12) רגיל בו. 13) בינו לבין עצמו (משנה־למלך). 14) אע"פ שקרא לו כן בפני אחרים – כיון שרגיל לקראו תמיד כן בינו לבין עצמו (משנה־למלך).

ג. בָּאוּ[15] שְׁנַיִם לִתְבֹּעַ, וְכָל אֶחָד מֵהֶן מֻחְזָק שְׁמוֹ טוֹבִיָּה, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם תַּלְמִיד חָכָם - תַּלְמִיד חָכָם קוֹדֵם[16]. אֵין בָּהֶן תַּלְמִיד חָכָם, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן שָׁכֵן[17] אוֹ קָרוֹב - הוּא קוֹדֵם. הָיָה[18] אֶחָד שָׁכֵן וְאֶחָד קָרוֹב - שָׁכֵן קוֹדֵם[19]. שְׁנֵיהֶם[20] קְרוֹבִים אוֹ שְׁנֵיהֶם שְׁכֵנִים אוֹ שְׁנֵיהֶם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - יַעֲשׂוּ[21] הַדַּיָּנִין כְּמוֹ שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם; כָּל מִי שֶׁדַּעְתָּן נוֹטָה שֶׁעַל זֶה אָמַר - נוֹתְנִין לוֹ. וְכֵן אִם הָיוּ רַבִּים.

15) המשך הסוגיא שם. 16) כי מן הסתם רוצה אדם, ההולך למות, להנות תלמיד־חכם מנכסיו, שמצוה רבה היא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

(ברכות לד: – רש"י). 17) כלומר, חבר הרגיל אצלו במשא ומתן (רמ"א שם). 18) בעיא שנפתרה, שם. 19) בהתאם למה שנאמר במשלי כז, י: "טוב שכן קרוב מאח רחוק". והמדובר כשהקרוב אינו ראוי ליורשו, שאם ראוי ליורשו – הוא קודם לשכן (ש"ך סימן רנג ס"ק לח בשם ה'טור'). 20) שם. 21) זהו פירושו של רבינו למונח התלמודי: שודא דדייני. והוא, שהדיינים יעשו לפי אומד דעתם, למי היתה כוונת הנותן לתת. וכן פירש רש"י שם. ברם ה'תוספות' שם, ד"ה שודא דדייני, פירשו: שהדיינים נותנים למי שהם רוצים. וראה למעלה פרק כא מהלכות מכירה הלכה טו. ומה שאמרו בתוספתא (בבא־בתרא פרק יא צוק"מ עמ' 414.18): "האומר תנו מאתים דינר ליוסף בן שמעון, והיו שם שני יוסף בן שמעון, אין דורשין לשון הדיוט לומר לזה היה אוהב ולא לזה היה אוהב, אלא שניהם חולקים בשוה". – "התוספתא – כדעת רב בשני שטרות [שאמר: יחלוקו] (כתובות צד.) ואין הלכה כן [אלא כשמואל שם שאמר שודא דדיינין]" – מאירי בכתובות פה: עמוד 380. וכן כתב הרא"ה שם שהתוספתא "משובשת, מדלא מייתינן לה בגמרא דילן". ועיין כסף־משנה. וכתב הש"ך (שם ס"ק לט) שהמדובר באופן שהיורשים מסכימים לשלם לאחד מהם, אבל אם רוצים לדחותם, – יכולים הם לעשות כן כמו בשני יוסף בן שמעון שיצא שטר חוב על אחד מהם, ששניהם יכולים לדחותו (פכ"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה ח). וראה בלחם־משנה כאן.

ד. שְׁכִיב מְרַע[22] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי - חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

22) יוצא מתוך ההלכה הבאה. ומדובר במחלק או במצוה מחמת מיתה.

ה. אָמַר[23]: נְכָסַי לִפְלוֹנִי וּלְבָנַי - חוֹלְקִין: פְּלוֹנִי נוֹטֵל מֵחֵצָה, וְכָל בָּנָיו מֵחֵצָה[24]. וּמַעֲשֶׂה[25] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: נְכָסַי לִיךְ וְלִבְנָיִךְ; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הִיא מֵחֵצָה, וְכָל הַבָּנִים מֵחֵצָה.

23) בבא־בתרא קמג. כדעת רב יוסף. 24) וכך הם דברי רבי בברייתא שם: "והיתה לאהרן ולבניו – מחצה לאהרן ומחצה לבניו". 25) בבא־בתרא שם.

ו. אָמַר: לִפְלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְלִבְנֵי פְּלוֹנִי - נוֹטְלִין בְּנֵי פְּלוֹנִי מֵחֵצָה[26], וְהַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים מֵחֵצָה.

26) לשיטת רבינו, הכלל נוטל תמיד מחצה, לא רק במקום פרט אחד כבהלכה הקודמת, אלא אף כלפי כמה פרטים.

ז. שְׁכִיב מְרַע[27] שֶׁאָמַר: יַחֲלֹק פְּלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל מֵחֵצָה[28]. תְּנוּ[29] חֵלֶק[30] לִפְלוֹנִי בִּנְכָסַי - יִטֹּל אֶחָד מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר[31]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה: יִטֹּל רְבִיעַ הַנְּכָסִים[32].

27) בבא־בתרא סג. ושם לא נזכר מפורש "שכיב מרע", אלא מכיון שהובא שם "האומר" – סובר רבינו שמדובר בשכיב מרע, שדבריו ככתובים וכמסורים, שהרי בבריא צריך קנין. 28) שזה כלול במילה: "יחלוק". 29) בעיא שם, שנפתרה מברייתא, שתוכנה הובא בהלכה הבאה. 30) ולא ידוע לנו "חלק" מהו? 31) והוא הפחות שבשיעורים שבהלכה הבאה. וזו היתה הכוונה של רבינא בר קיסי לפתרון הבעיא. 32) כמו שכתב הרי"ף: "שאין דרך בני אדם לומר חלק סתם על פחות מרביע". וכוונת רבינא בר קיסי בפתרון הבעיה, היתה לפתור מתחילת הברייתא "תנו חלק לפלוני בבור – אין פחות מרביע".

ח. שְׁכִיב מְרַע[33] שֶׁאָמַר: תְּנוּ חֵלֶק לִפְלוֹנִי בְּבוֹר הַיַּיִן[34] שֶׁיֵּשׁ לִי - יִטֹּל רְבִיעַ הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לֶחָבִית[35] - הֲרֵי מְעוּט[36], וְיִטֹּל שְׁמִינִית[37] הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַקְּדֵרָה[38] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשְּׁנֵים עָשָׂר מִן הַיַּיִן. אָמַר: תְּנוּ לוֹ בּוֹ חֵלֶק לַטָּפִיחַ[39] - נוֹטֵל חֵלֶק מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר מִן הַיַּיִן שֶׁבַּבּוֹר; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁלְּחֵלֶק מוּעָט נִתְכַּוֵּן[40].

33) ברייתא שם. 34) ברי"ף וברשב"ם: בור של מים. 35) למלאות מן הבור לתוך החבית. 36) שמילת ל"חבית" באה למעט ממדת הבור. כלומר, שלא צריך מן הבור, אלא בכדי למלאות חבית. 37) שכך שיערו חכמים (רי"ף שם). 38) מה שצריך לשים בקדרה, הקטנה מחבית. 39) כד קטן לשתייה. 40) שיטת הר"ח, שהלכה זו רק במתנה, אבל במקח – הדמים מודיעים, היינו, שהוא מקבל חלק לפי חשבון המעות שנתן (מגיד־משנה). אבל רבינו אינו סובר שהדמים מודיעים, כמו שנראה למעלה פכ"ז מהלכות מכירה הלכה ג (לחם־משנה).

ט. וְאֵין[41] גּוֹמְרִין מִן הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ לְדִין אַחֵר.

41) מדברי הרי"ף שם. לפי שאין אנו יודעים יפה לנמק את השיעורים האלו שנתנו כאן חכמים. ורק לענין "תנו חלק לפלוני בנכסי", למדו בכאן (רי"ף שם).

י. שְׁכִיב מְרַע[42] שֶׁאָמַר: תִּטֹּל[43] אִשְׁתִּי כְּאֶחָד מִן הַבָּנִים[44] - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִבָּנָיו. וְאִם[45] נוֹלְדוּ[46] לוֹ בָּנִים אַחַר הַצַּוָּאָה - מִצְטָרְפִין עִם אֵלּוּ שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וְנוֹטֶלֶת חֵלֶק עִם כֻּלָּן. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁלֹשָׁה בָּנִים בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה, וּלְאַחַר זְמַן נוֹלְדוּ לוֹ שְׁנַיִם - נוֹטֶלֶת כְּאֶחָד מִן הַחֲמִשָּׁה, שֶׁהוּא שְׁתוּת כָּל הַמָּמוֹן.

42) בבא־בתרא קכח: מימרא ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא. ואף שם לא הוזכר שכיב מרע, וראה למעלה הלכה ז והערה כו, ולהלן בהערה הבאה. 43) וזהו לשון המועיל רק בשכיב מרע (ראה למעלה פרק ט הלכה ג). 44) היינו, חלק שוה כאחד מן הבנים. 45) כדברי התוספת של רבא, בגמרא שם. 46) ואם מתו אחר הצוואה, ונתרבה חלקם של אלה שנשארו – נוטלת אף היא כאחד מהם (רשב"ם). ויש מפקפקים בזה (מגיד־משנה בשם הראב"ד).

יא. וְאֵינָהּ[47] נוֹטֶלֶת עִמָּהֶם אֶלָּא בִּנְכָסִים שֶׁהָיוּ לוֹ בִּשְׁעַת הַצַּוָּאָה. אֲבָל נְכָסִים שֶׁבָּאוּ לוֹ אַחַר זְמַן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הַצַּוָּאָה[48] - אֵין לָהּ בָּהֶן חֵלֶק; שֶׁאֵין אָדָם מַקְנֶה דָּבָר שֶׁלֹּא בָּא בִּרְשׁוּתוֹ.

47) מדברי רבא. 48) כן גם ברשב"ם שם, ד"ה ובנכסים של עכשיו.

יב. שְׁכִיב מְרַע[49] שֶׁאָמַר: מִטַּלְטְלִין שֶׁיֵּשׁ לִי לְפְלוֹנִי - נוֹטֵל כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[50], אֲבָל לֹא חִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[51]. אָמַר[52]: כָּל מִטַּלְטְלִין שֶׁלִּי - נוֹטֵל הַכֹּל[53].

49) שם קנ. וגם שם לא הוזכר "שכיב מרע" אלא שמכיון שלא הוזכרה אלא אמירה בלי קנין, ע"כ שמדובר בשכיב מרע. 50) תשמישי הבית, שרק אלו הם בכלל "מטלטלין" בלשון בני אדם. 51) כגון בהמות (רשב"ם שם ד"ה לבד מחיטי ושערי) וסחורות ופרקמטיאות (רמ"ה), שאינם בכלל "מטלטלין". 52) שם. 53) שמילת "כל" באה לרבות, אף אלו.

יג. וְהָעֲבָדִים[54] בִּכְלַל[55] הַמִּטַּלְטְלִין, אֲבָל לֹא רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מְחֻבֶּרֶת לָאָרֶץ[56].

54) בעיא בגמרא שם, שלא נפשטה, אך הרי"ף פתר אותה ממה שאמרו שם קכח. שאין המלוה גובה חובו מיתומים ומעבדים, הרי שהם כמטלטלין, כיון שאפשר להסתירם, אע"פ שמן הדין הם כקרקע. ועיין נמוקי־יוסף שם. 55) והיינו, אם אמר "כל מטלטלין שלי". שאם לא כן, הם כחיטים ושעורים (מגיד־משנה). 56) כלומר, אין נוהגים לטלטלה. אבל הריחיים העליונה, שרגילים לטלטלה כדי לתקנה, – היא בכלל מטלטלין (גמרא ורי"ף שם).

יד. אָמַר[57]: כָּל הַמִּטַּלְטֵל[58] - נוֹטֵל אַף רֵחַיִם הַתַּחְתּוֹנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.

57) שם. 58) משמע, כל מה שאפשר לטלטלו, אם כי אין נוהגים לעשות כן.

טו. שְׁכִיב מְרַע[59] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי - נוֹטֵל כָּל הַמִּטַּלְטְלִין[60] וְכָל הַקַּרְקָעוֹת[61] וְהַבְּגָדִים[62] וְהָעֲבָדִים וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹפוֹת[63]. וְהַתְּפִלִּין עִם שְׁאָר סְפָרִים - הַכֹּל בִּכְלַל הַנְּכָסִים. אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה - יֵשׁ בּוֹ סָפֵק[64] אִם הוּא בִּכְלַל[65] נְכָסִים אוֹ אֵינוֹ[66]; לְפִיכָךְ, אִם תְּפָסוֹ - אֵין מוֹצִיאִין[67] מִיָּדוֹ.

59) שם קנ: וקנא. 60) לא נאמר מפורש בגמרא, אבל יוצא מתוך פירוט הדברים דלהלן. 61) מפורש שם. 62) גם זה מפורש שם. 63) כל זה מפורש שם. והעיר בלחם־משנה על "כספים ושטרות" שנזכרו בגמרא שם, והשמיטם רבינו. 64) בעיא שם בגמרא. 65) שהרי יכול למוכרו לצרכים מסויימים, כגון לישא אשה (שם). 66) שהרי אין לו רשות למוכרו לכל דבר. ואין להעיר: אם אינו בכלל הנכסים, למה אינו שיור במתנת השכיב־מרע, שיצריך קנין כמתנת בריא (למעלה פ"ח הלכה טו)? – שכיון שאינו בכלל הנכסים, אין זה שיור (אור־שמח).

67) למעלה (פרק ט הלכה ד) בדין ספק במתנת שכיב מרע, פסק רבינו "לא קנה", ולא כתב ש"אם תפס אין מוציאין מידו" – שם כל המתנה מוטלת בספק, אבל כאן אין ספק על עיקר המתנה, אלא על ספר־התורה אם גם הוא בכלל או לא (לחם־משנה). [וראה בפ"ט מהלכות טוען ונטען הלכה יב, וצ"ע].

טז. שְׁכִיב מְרַע[68] שֶׁאָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בְּכוֹרִי כָּרָאוּי לוֹ[69] - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל בְּכוֹרָתוֹ.

68) בבא־בתרא קלח. בברייתא. 69) אלו הן מילים מיותרות, ולפיכך הן באות לרבות שנוטלן נוסף על חלק בכורה שלו. וראה בסמוך אם לא הזכיר מילה מיותרת זו.

יז. אָמַר[70] 'בִּבְכוֹרָתוֹ'[71] - יָדוֹ עַל הָעֶלְיוֹנָה: רָצָה חֵלֶק בְּכוֹרָה - נוֹטֵל[72], רָצָה[73] מָאתַיִם זוּז - נוֹטֵל.

70) שם, המשך הברייתא. 71) ולא אמר: כראוי לו. 72) אם חלק הבכורה הוא יותר ממאתיים זוז, שאינו יכול לסלק אותו מהבכורה, אם כי יכול לגרוע מחלקם של יתר היורשים. ראה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה ג, ובסמ"ע סימן רנג ס"ק יח. 73) ואם לא הזכיר לא "כראוי לו" ולא "בבכורתו", ראה לקמן.

יח. וְכֵן[74] אִם אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי כָּרָאוּי לָהּ[75] - נוֹטַלְתָּן וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. וְאִם אָמַר 'בִּכְתֻבָּתָהּ' - יָדָהּ עַל הָעֶלְיוֹנָה[76].

74) המשך הברייתא שם. 75) ושוב יש כאן מילים מיותרות, הבאות לרבות את העודף על הכתובה. 76) שאינו יכול לבטל את כתובתה, ואם הכתובה יותר מהמתנה – נוטלת הכתובה.

יט. אָמַר: תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי בַּעַל חוֹבִי כָּרָאוּי לוֹ - נוֹטְלָן וְנוֹטֵל אֶת חוֹבוֹ. אָמַר 'בְּחוֹבוֹ' - אֵין לוֹ אֶלָּא חוֹבוֹ[77].

77) ואין ידו על העליונה לקחת את המתנה, אם היא יותר מחובו, מפני שאם הוא לוקח יותר מחובו, זה נראה כריבית, אחרי שהוא הזכיר "בחובו", משא"כ כשאומר "כראוי לו", שהוא דיבור המוכיח, שחייב לו הכרת תודה בעד איזו גמילות חסד, ולא כתוספת בעד ההלואה, וראה בסמ"ע שם ס"ק טז.

כ. שְׁכִיב מְרַע[78] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לִפְלוֹנִי וְיִשָּׂא בִתִּי - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁנָּתַן לוֹ שְׁתֵּי מַתָּנוֹת, כָּל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה יִקַּח[79]. לְפִיכָךְ, אִם רָצָה לִקַּח הַמָּעוֹת וְלֹא יִשָּׂא הַבַּת - יִקַּח. אֲבָל אִם אָמַר: יִקַּח בִּתִּי וּתְנוּ לוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז - הֲרֵי זֶה תְּנַאי[80], וְלֹא יִזְכֶּה בַּמָּעוֹת עַד שֶׁיִּקַּח הַבַּת.

78) ביצה כ. מימרא של רב פפא. על רקע עובדא מסויימת, ולפי ביאורו של הרי"ף בבבא־בתרא פרק מי שמת (דפוס ווילנא דף סו ע"ב). 79) [לולא טעם זה, היה צריך לקיים את התנאי, אע"פ שאין התנאי קיים אלא אם הוא קודם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

למעשה (בבא־מציעא צד.) — לדעת רבינו (בפ"ו מהלכות אישות הלכה ד) כל שלא הקדים ממש את המעשה, כלומר כל זמן שלא נתן — תנאו קיים, אע"פ שהזכיר את המעשה לפני התנאי, ועיין עוד להלן בדברי הרמב"ן]. 80) אע"פ שלא כפל תנאו, וכל תנאי שאינו כפול אינו תנאי (הלכות אישות שם הלכה ב), ואף בממון הלכה כן (עיין שם הלכה יד) — בשכיב מרע, לא הצריכו דיני תנאי כשם שלא הצריכו בו קנין, שלא תיטרף דעתו עליו (רמב"ן במלחמות שם, וראה בהערה שלמעלה).

כא. שְׁכִיב מְרַע[81] שֶׁאָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז לְבִתִּי בִּכְתֻבָּתָהּ, אוֹ לִכְתֻבָּתָהּ, אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הָעִיר לְהוֹסִיף[82] בְּשׁוּמַת הַנְּדוּנְיָא[83] וְלִכְתֹּב שֶׁוֶה מָנֶה בְּמָאתַיִם - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מָאתַיִם זוּז; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז סְתָם, אֶלָּא בִּכְתֻבָּתָהּ. כְּלוֹמַר: תְּנוּ לָהּ מַה שֶּׁתִּהְיֶה שׁוּמָתוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז.

81) בבא־מציעא קד: לפי מסקנת הגמרא. 82) משום כבוד הכלה. 83) שהיא מכניסה לו, ושהוא זוכה בהם, בגוף ובפירות, והוא אחראי להם ומשעבד נכסיו לשם כך, ועם פרידתה ממנו או לאחר מיתתו היא מקבלת בחזרה את תמורתם, והם "נכסי צאן ברזל" (פרק טז מהלכות אישות הלכה א) ומשום כבודה של האשה היו שמים את ערך הנדוניה שהיא מכניסה בשליש או חצי יותר משויים (פרק כג שם הלכה יא, כרבן שמעון בן גמליאל בכתובות סו:). וכמובן כשהיא יוצאת היו מנכים מן הסכום כפי המנהג שהיה להוסיף (שם הלכה יב).

כב. אָמַר[84]: תְּנוּ נְדוּנְיָא לְבִתִּי כָּךְ וְכָךְ בְּגָדִים, כָּךְ וְכָךְ כֵּלִים; הוּזְלוּ הַבְּגָדִים וְהַכֵּלִים אַחַר כֵּן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ כְּשַׁעַר הַזּוֹל. וְכֵן[85] אִם אָמַר: תְּנוּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז דְּמֵי הַיַּיִן[86] לְבִתִּי, וְהוּקַר הַיַּיִן - הָרֶוַח לַיְתוֹמִים, וְנוֹתְנִין לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[87]. מַעֲשֶׂה[88] בְּאֶחָד, שֶׁהָיָה יוֹצֵא בְּקוֹלָר[89] וְאָמַר: תְּנוּ לְפְלוֹנִי אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מֵהַיַּיִן[90] שֶׁל מָקוֹם פְּלוֹנִי; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: יִטֹּל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז מִדְּמֵי אוֹתוֹ הַיַּיִן. שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה לִתֵּן לוֹ מִן הַיַּיִן מִשְׁקַל אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז[91], וְלֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָמִים[92]; וְזֶה שֶׁיִּחֲדָן[93], כְּדֵי לְיַפּוֹת אֶת כֹּחוֹ[94]. וְשׁוּב[95] מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: הַדֶּקֶל לְבִתִּי, וְהִנִּיחַ שְׁנֵי חֲצָאֵי דֶּקֶל[96]; אָמְרוּ חֲכָמִים: תִּטֹּל הַשְּׁנֵי חֲצָאִים. שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן, וְהֵם שֶׁקָּרָא דֶּקֶל. וְשׁוּב מַעֲשֶׂה[97] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְפְלוֹנִי בַּיִת הַמַּחֲזִיק מֵאָה כּוֹרִין[98], וְנִמְצָא הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לְזֶה הַמְצַוֶּה מַחֲזִיק מֵאָה וְעֶשְׂרִים; וְאָמְרוּ חֲכָמִים: זָכָה בְּבֵית זֶה[99]. שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁכַּוָּנָתוֹ לָזֶה[100] הָיְתָה; שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן[101] - בְּעַיִן יָפָה נוֹתֵן[102]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

84) כתובות נד. מימרא של רב אידי בר אבין. ואין אנו אומרים, שיתנו לה דמים לפי השער של שעת הצוואה. ואם הוקרו הבגדים והכלים, הפסידו היתומים, וצריכים לתת כשעת היוקר (מגיד־משנה). 85) אף זה שם נד: מימרא של רב יוסף. 86) בגמרא שם: "מן חמרא" (=מן היין), ורבינו גרס שם "מדמי חמרא". וכן גרסו הרי"ף, הראב"ד (הובא ברשב"א לגיטין סו.) והמאירי שם. שאילו אמר "מן חמרא" — דינו מבואר להלן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ארבע. 87) שהרי דמי היין ציוה לתת לה, ולא יין. 88) גיטין סה: סו. 89) בסוגר שעל הצואר מבית הסוהר לגרדום. 90) לא אמר "דמי היין", ולא אמר "יין במשקל". 91) שהרי לא הזכיר "משקל". 92) אע"פ שלא הזכיר "דמי היין". 93) לומר: "של מקום פלוני", שזה מוכיח כאילו הכוונה למשקל ארבע מאות זוז מאותו יין, שאם היתה כוונתו לדמי היין, למה הזכיר יין של מקום פלוני. 94) [שלא יוכלו היתומים לדחותו (רמב"ן ורשב"א שם בשם ר"ח) כלומר: אם היה אומר "ארבע מאות זוז מיין שלי", ולא היה מפרש "מהיין של מקום פלוני" — היו יכולים לדחותו שליין קבור שיש לו באיזה מקום, התכוון. וכמו שאמרו בגיטין יג. "שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני מנכסי, מנה זה נותנין, מנה סתם אין נותנין, חיישינן שמא מנה קבור קאמר". ואע"פ שבמסקנא שם אמרו: "והלכתא — לקבורה לא חיישינן", וכן פסק רבינו למעלה פרק י הלכה א — כתב כן לייפות את כחו "להסתלק מן הדינים והטענות", כלשון רבינו בפכ"ד מהלכות מכירה הלכה יד. ובגמרא שם שלפנינו שם: "מחמרא, כדי לייפות כחו", ופירש"י לא הזכיר בפירוש לא "יין" ולא "דמי יין" (ועיי"ש מה שכתב במה שאמרו "כדי לייפות כחו"). ומתוך דברי רבינו, נראה שגרס שם: "מחמרא דנהר פניא, כדי לייפות כחו"]. 95) כתובות קט: בעיית רב אשי שנפשטה על־ידי אבימי מהגרוניא בשם רבא. 96) שיש לו שותפות בשני דקלים נפרדים, בכל אחד מהם — חצי. ונחלקו המפרשים בדבר: יש אומרים שהניח גם דקלים אחרים, והספק היה אם יכולים היורשים לדחותה ולתת לה שני חצאים אלה, ופסקו להלכה שידה על התחתונה (רש"י שם). ויש מפרשים, שלא הניח אלא שני חצאים אלה, והספק היה אם יכולה ליטלם, כיון שאינו דקל שלם, ופסקו להלכה שיכולה ליטלם. ולפי דעה זו, אם יש לו דקלים אחרים בוודאי יכולה לתבוע דקל שלם (רא"ש שם סימן יד). וכתב הבית־יוסף בסימן רנג, שדעת רבינו נוטה כדעה השניה, ועיין מגיד־משנה. 97) בבא־בתרא עא. כדעת רב אשי. 98) בכ"י תימן: "כדין", וכ"ה בדפוס רומי. והיינו "מאה גולפי" שבגמרא שם. שאפשר לסדר על פני השטח שלו, באורך וברוחב — מאה כדים. 99) אם אין לו אחר פחות מזה. 100) למרות שהוא יותר גדול משהוא אמר. 101) שם, בדברי רב אשי. 102) ואין אנו אומרים כמר זוטרא שהתכוון לתת לו רק שטח של מאה כורים מתוך הבית, והיתר השאיר ליורשים (רשב"ם שם ד"ה מאה ועשרים).

כג. שְׁכִיב מְרַע[103] שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל[104] בְּכָל שַׁבָּת, אוֹ[105] שֶׁאָמַר: אַל תִּתְּנוּ לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם אֶלָּא סְלַע בְּכָל שַׁבָּת - נוֹתְנִים לָהֶם כָּל צָרְכָּן[106]; שֶׁלֹּא[107] נִתְכַּוֵּן זֶה לְהַרְעִיב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֶת בָּנָיו, אֶלָּא לְזָרֵז אוֹתָם, שֶׁמָּא יַרְוִיחוּ בְּהוֹצָאָה[108] יוֹתֵר מִדַּי.

103) ברייתא בכתובות סט: 104) חצי סלע. 105) כרב חסדא בשם מר עוקבא (שם ע.) שסיכם את ההלכה בניגוד לנאמר בברייתא. 106) שבוודאי זה היה רצונו, כדלקמן. 107) גמרא שם. 108) כלומר, ירחיבו ויגדילו הוצאתם.

כד. שְׁכִיב מְרַע שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: אַל תִּסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[109]. אַל[110] תִּקְבְּרוּהוּ מִנְּכָסָיו[111] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ שֶׁיָּחוּס עַל מָמוֹן בָּנָיו וְיַפִּיל עַצְמוֹ עַל הַצִּבּוּר, שֶׁאָסוּר לְהַנִּיחוֹ בְּלֹא קְבוּרָה[112], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת הַיּוֹרְשִׁין לְקָבְרוֹ מִנְּכָסָיו.

109) בסנהדרין מו: נסתפקו בזה אם כבוד המת הוא ויכול לוותר עליו, או הוא כבוד החיים, ואין בידו לוותר, ונפשטה מברייתא של רבי נתן שהוא כבוד המת. וכן פסק רבינו בפרק יב מהלכות אבל, הלכה א. 110) כתובות מח. מימרא של רב מתנה. 111) אלא מן הצדקה (רש"י שם). 112) שהקבורה מצוה הי, א שנאמר כי קבור תקברנו (הלכות אבל שם). וכל המלין מתו עובר עליו בלא־תעשה (סנהדרין מז:). ואם ציוה שלא לקברו כלל, בעיא היא בסנהדרין שם, וראה בהלכות אבל שם.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו משפטי שכיב מרע שנתן נכסיו ליורשיו או לאחד מהן והתנה בהן, וכן כל הנותן נכסיו לאחר ואחריו לאחר מה דינן, והנותן נכסיו לאחר מותו, וכל הדומה לזה. ונסתיים הפרק בביאור שראוי לחסידים להסתפק במה שיש להם ולא יקבלו מתנות שנאמר ושונא מתנות יחיה.

א. שְׁכִיב מְרַע[2] שֶׁאָמַר[3]: בְּנִי[4] פְּלוֹנִי יִירָשֵׁנִי[5] - הֲרֵי זֶה יוֹרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַדּוֹ[6], וְלֹא יִירָשׁוּהוּ שְׁאָר הַבָּנִים. וְכֵן[7] אִם אָמַר עַל בַּת בֵּין הַבָּנוֹת, אוֹ אָח בֵּין הָאַחִין, אוֹ שְׁאָר יוֹרְשִׁין[8] - דְּבָרָיו קַיָּמִין.

2) בבא־בתרא קל. במשנה, וכרבי יוחנן בן ברוקה, שנפסקה הלכה כמותו, שם בגמרא. ודוקא שכיב מרע, אבל בריא – לא (להלן הלכה ב). 3) דוקא אמר, אבל כתב – לא קנה בנו, שלא כתב אלא לעשותו אפוטרופוס (למעלה פ"ו הלכה ב, ולהלן פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). 4) אבל למי שאינו ראוי ליורשו, אינו יכול להוריש במקום שיש יורשים (גמרא שם, וכ"ה בפ"ו מהלכות נחלות הלכה א). 5) דוקא כשאומר בלשון ירושה, אבל אם אמר בלשון מתנה – אין הבדל בין בריא לשכיב מרע, ובין מי שראוי ליורשו לבין מי שאינו ראוי ליורשו – בכל אופן יכול ליתן כאוות נפשו (להלן הלכה ה, והלכות נחלות שם הלכה ה). 6) ולמדו כן מהפסוק (דברים כא, טז) "והיה ביום הנחילו את בניו" – "התורה נתנה רשות להנחיל לכל מי שירצה" (בבא־בתרא שם) שהרי לא נאמר שינחלו בניו אלא הנחילו את בניו – הרי שהוא המנחיל לכל מי שירצה מבניו (רשב"ם שם). והמדובר במקרה שאין בכור, שאם יש בכור – לא אמר כלום, שנאמר "לא יוכל לבכר וגו'" (הלכות נחלות שם הלכה ב). 7) ברייתא שם. 8) בבת בין הבנות, כשאין בנים; באח בין האחים, כשאין לא בנים ולא בנות. ובשאר יורשין, כשרק הם היורשים, ואין אחרים קודמים להם.

ב. אֲבָל הַבָּרִיא[9] - אֵין דְּבָרָיו קַיָּמִין[10].

9) שנתן כל נכסיו לאחד מיורשיו, בלשון ירושה, ובקנין, כדין מתנת בריא. 10) שם קלא. בעיא של רבא. ולדעת רב האי, הרי"ף ור"י מיגאש, היא בעיא שלא נפתרה "ולא עבדינן בה עובדא" (=לא עושים בה מעשה), וראה 'נמוקי יוסף', שאפילו תפס המקבל מוציאים ממנו, וכן נראה מלשון רבינו. וראה למעלה פי"א הלכה טו והערה סו. ולהלן בהלכות נחלות שם הלכה ד, ובלחם־משנה שם.

ג. שְׁכִיב מְרַע[11] שֶׁאָמַר: נְכָסַי לִפְלוֹנִי[12], וְאַחֲרָיו[13] לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן[14].

11) בבא־בתרא קלז. בברייתא, וכרבן שמעון בן גמליאל, שכן פסק רבי יוחנן שם, הלכה כמותו. ודוקא שכיב מרע. 12) כלומר: נכסי במתנת שכיב מרע לפלוני, שאינו ראוי ליורשו. 13) אחרי מותו של פלוני, והוא־הדין אם אמר לו "אם תמות" ('טור' חושן־משפט סימן רמח, בשם רבינו יונה). 14) שכל זמן שהמתנה בידו – היא כולה שלו, גם הגוף וגם הפירות, ולפיכך יכול למכרה. ואז אין לו לשני כלום, ראה להלן הלכה י. אבל מה ששייר יש לו, לפי שאמר "ואחריו לפלוני", והמקבל הראשון אינו ראוי ליורשו, ואין זו אלא מתנה שיש לה הפסק.

ד. וְאִם[15] הָיָה הָרִאשׁוֹן רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[16], כְּגוֹן שֶׁהָיָה בֵּן מִכְּלַל הַבָּנִים[17] - אֵין לַשֵּׁנִי כְּלוּם[18]; שֶׁכָּל לְשׁוֹן מַתָּנָה[19] לְיוֹרֵשׁ הֲרֵי הוּא כִּלְשׁוֹן יְרֻשָּׁה, וִירֻשָּׁה אֵין לָהּ הֶפְסֵק[20], וְאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר 'וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי'.

15) שם קלג. בשם רב אחא בנו של רב עויא. 16) אע"פ שגם השני ראוי ליורשו (מגיד־משנה). 17) ובאופן שאין חשש שלא עשאו אלא אפוטרופוס, כגון ששייר משהו, שלא נתן לו כל נכסיו (לעיל פ"ו ה"ב) או שהיה באמירה בלבד (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ב). והוא־הדין לבת בין הבנות במקום שאין בנים, ולאח בין האחים אם אין לו בנים ובנות. 18) אם מת הראשון, אלא הכל ליורשין. 19) כן דעת הגאונים, שאפילו כתב במפורש לשון מתנה, הרי זו ירושה (אם לא שכתב במפורש שאינו נותן בירושה אלא במתנה, כדלהלן). ויש חולקים על זה (מגיד־משנה). 20) מימרא של רב אחא שם, שמכיון שעשאו ליורש, אינו יכול שוב להפסיק את שלשלת הירושה, ומגלה את רצונו בזה, שאין אדם מתנה לעקור דבר מן התורה (רשב"ם שם).

ה. אֲבָל הַבָּרִיא שֶׁנָּתַן מַתְּנַת בָּרִיא[21] עַל דֶּרֶךְ זֶה, וְכָתַב לָזֶה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לִפְלוֹנִי - אֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה הָרִאשׁוֹן[22] רָאוּי לְיָרְשׁוֹ בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה רָאוּי לְיָרְשׁוֹ[23].

21) דוקא בלשון מתנה, שהרי בלשון ירושה אין דבריו קיימים כלל, כמבואר למעלה הלכה ב. 22) [כוונת רבינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להשמיענו, שמה ששייר ראשון יש לו לשני, וכפי הנוסח שכתב להלן הלכה ו: "השני קונה מה שמשייר הראשון"]. 23) אחרי שבריא אין בכחו להנחיל למי שירצה בתורת ירושה, וכל כחו אינו אלא בלשון מתנה – מתנה יש לה הפסק, ויש לשני מה ששייר ראשון.

ו. שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֶיךָ לְפְלוֹנִי, וְהָיָה רִאשׁוֹן רָאוּי לִירָשׁוֹ, וּפֵרֵשׁ וְאָמַר: לֹא מִשּׁוּם יֵרֵשָׁה אֲנִי נוֹתֵן לָךְ, שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק, אֶלָּא בְּמַתָּנָה, וַהֲרֵי הִפְסַקְתִּיהָ - הַשֵּׁנִי קוֹנֶה מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר הָרִאשׁוֹן[24]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן הַמָּעוֹת עַל יַד שָׁלִישׁ[25], אוֹ שֶׁאָמַר: תְּנוּ לְבָנַי שֶׁקֶל בְּכָל שַׁבָּת, וְלֹא מִשּׁוּם יֵרֵשָׁה אֲנִי נוֹתְנָם לָהֶם, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַנְּכָסִים אַחַר מוֹתָם יִהְיֶה לִפְלוֹנִי - אֵין נוֹתְנִין לָהֶם אֶלָּא שֶׁקֶל[26], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַסְפִּיק לָהֶם[27].

24) דבר זה למד רבינו, ממה שאמרו (בבא־בתרא קכט:): "האומר תנו שקל לבני בשבת, וראויין ליתן להם סלע, נותנין להם סלע וכו' ואם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם כו' אין נותנים להם אלא שקל" – הרי שאפילו בבנו אם אמר אם מתו יירשו אחרים תחתיהם – יורשים האחרים, ושם בברייתא במימרא של רב אחא בריה דרב עויא מפורש שאמר למי שראוי ליורשו: נכסי לך ואחריך לפלוני – אין לשני במקום ראשון כלום (הובא למעלה הלכה ד) – אלא על־כרחנו שכאן באומר תנו שקל לבני, מדובר כשפירש ואמר לא משום ירושה אני נותן, אלא משום מתנה, ועיין ראב"ד. וראה להלן הערה הבאה. 25) אפילו אם נתן סתם, ולא פירש שאין זה בירושה אלא במתנה שיש לה הפסק – כיון שלא בא ליד היורשים אלא מסר לשליש עבורם, יעשה שליש מה שהושלש בידו. וכן כתב ה'בית יוסף' סימן רמח, בשם הר"ן. ובסברא זו מתרץ שם את הסתירה שהובאה למעלה בהערה הקודמת. 26) בניגוד למה שכתב בפרק יא הלכה כג. 27) שבשני האופנים הנ"ל אין אנו אומרים שכוונת הצמצום היתה לזרז אותם (כמו בפרק יא שם), אלא לחסוך מן הנכסים למען האחרים, המקבלים נכסיו לאחרי מותם של אלה.

ז. נְכָסַי[28] לְפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו לְפְלוֹנִי: מֵת רִאשׁוֹן - קָנָה שֵׁנִי; מֵת שֵׁנִי - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל יוֹרְשֵׁי הַשֵּׁנִי[29]; מֵת שֵׁנִי בְּחַיֵּי רִאשׁוֹן - יִהְיוּ הַנְּכָסִים שֶׁל יוֹרְשֵׁי רִאשׁוֹן.

28) ברייתא בבבא־בתרא קכט: ושם מעשה בשלשה מקבלים, ורבינו כתב בשנים והוא־הדין לשלשה (ראה מגיד־משנה). 29) שכיון שבשעת מותו של ראשון אין השני בחיים, אינו זוכה בנכסים אלו. שהנותן לא כיון ליורשי השני אלא לשני עצמו.

ח. וְאַף עַל פִּי[30] שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, אָסוּר[31] לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר וְלִתֵּן גּוּפוֹ, אֶלָּא אוֹכֵל הַפֵּרוֹת[32] עַד שֶׁיָּמוּת וְיִזְכֶּה הַשֵּׁנִי.

30) שם קלז. כרשב"ג בברייתא השנייה, הנראית כסותרת לברייתא הראשונה (שבהלכה ז). וכפי שפורשו הדברים בשקלא־וטריא שם. 31) שברייתא ראשונה – בדיעבד, וברייתא שניה – לכתחילה. כדי שיתקיים רצונו של הנותן, שהשני יזכה אף הוא בנכסים. 32) או מוכר אותם לאחרים.

ט. וְאִם[33] עָבַר הָרִאשׁוֹן וּמָכַר וְנָתַן בְּמַתָּנָה - אֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין לַשֵּׁנִי לֹא מִן הַגּוּף וְלֹא מִן הַפֵּרוֹת אֶלָּא הַנִּשְׁאָר. וְכָל הַמַּשִּׂיא[34] עֵצָה לָרִאשׁוֹן לִמְכֹּר - נִקְרָא רָשָׁע[35]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן עֲבָדִים וְהוֹצִיאָן הָרִאשׁוֹן לְחֵרוּת[36], אוֹ כֵּלִים וַעֲשָׂאָן תַּכְרִיכִים לְמֵת[37] - מַעֲשָׂיו קַיָּמִין.

33) כרשב"ג בברייתא הראשונה שם. 34) מימרא של אביי, שם. 35) רק המשיא נקרא רשע, אחרי שהוא חוטא ולא לו, אבל מקבל המתנה עצמו שמכר, שעשה זאת להנאתו – אף כי עשה איסור, אינו נקרא רשע (רשב"ם שם). 36) מימרא של רבי זירא בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהמשחרר עבדו עובר ב'עשה' (פ"ט מהלכות עבדים הלכה ו), ויש כאן טענה שמא לא נתן לו על־מנת שיעשה עבירה בנכסיו – בכל זאת מה שעשה עשוי (שם בגמרא). 37) מימרא של רב יוסף בשם רבי יוחנן, שם. ואע"פ שהם אסורים בהנאה כדין כלי המת (פי"ד מהלכות אבל, הלכה כא) ויש כאן טענה שמא לא נתן אלא על־מנת שיהנו בני אדם מנכסיו, ולא על־מנת לאסרם בהנאה – בכל זאת מה שעשה עשוי (גמרא שם).

י. בַּמֶּה[38] דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּכַר הָרִאשׁוֹן אוֹ נָתַן מַתָּנָה[40] לַאֲחֵרִים; אֲבָל אִם מְכָרָן הָרִאשׁוֹן אוֹ נְתָנָן לִבְנוֹ מַתָּנָה אוֹ לְאֶחָד מִיּוֹרְשָׁיו - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[41]. וְכֵן[42] אִם נְתָנוֹ[43] מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, אֲפִלּוּ לַאֲחֵרִים - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁאֵין מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[44], וּכְשֶׁיָּמוּת[45] יִקְנֶה הַשֵּׁנִי[46].

38) שם קלז: מימרא של רב הונא בנו של רב יהושע, במעשה שהיה. 39) שאם עבר ומכר – אין השני מוציא מיד הלקוחות. 40) מתנת בריא. 41) שכוונת הנותן כשאמר "ואחריך לפלוני", לא היה בדעתו שיוכל המקבל הראשון לתתם לבניו או ליורשיו, שאם כן לא עשה ולא כלום – שכל מה שיש לאדם הוא נותן לבניו. אבל כשאינו יכול לתתם לבניו או ליורשיו, אע"פ שיוכל לתתם לאחרים, אין אדם חוטא (שהרי אסור למכור ולתת לאחרים כנ"ל הלכה ח) ונותן לאחרים (מגיד־משנה). ולרשב"ם והראב"ד פירוש אחר בדברי הגמרא שם. 42) שם קלז. מימרא של רבי יוחנן. 43) מקבל־מתנה ראשון זה. 44) מימרא של אביי שם. וכן פסק רבינו למעלה פ"ח הלכה ט. 45) היינו, בשעת מיתה, לפני גמר המיתה, שהנותן רצה לְזַכּוֹת בנכסים את המקבל הראשון רק כל זמן שהוא זקוק להם, ולא כשהוא עומד למות, ואינו יכול להנות מהם, שאז רוצה הוא שיעברו לאחרים. אבל שכיב מרע הנותן נכסיו לאחרים, מעוניין הוא להחזיק בהם עד הרגע האחרון, ולפיכך אינו זוכה המקבל אלא לאחר גמר המיתה, ראה רשב"ם שם ד"ה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וכבר קדמו. [והמדובר כשהנותן נתן לראשון ולשני במתנת שכיב מרע, אבל אם נתן במתנת בריא ובקנין, אין צריך לדקדק שהשני קודם למקבל מהראשון, אלא אפילו שניהם שווים – השני קודם, שהרי הוא קונה מן התורה, ואילו המקבל מהראשון אינו זוכה אלא מדין מתנת שכיב מרע, שחכמים עשו דבריו ככתובים וכמסורים, וראה למעלה פ"ח הלכה ט, ובהערה נו שם]. 46) שהוא, הזוכה בגמר מיתה, קודם למקבל מן הראשון בתורת מתנת שכיב מרע, שאינו זוכה אלא לאחר מיתה.

יא. הָיָה חוֹב עַל הָרִאשׁוֹן אוֹ כְּתֻבַּת אִשָּׁה[47], וּבָאוּ לְבֵית דִּין לְהִפָּרַע מִנְּכָסִים אֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹן קַיָּם - אֵין בֵּית דִּין מַגְבִּין אוֹתָם מִגּוּף הַנְּכָסִים[48], אֶלָּא מִן הַפֵּרוֹת בִּלְבַד[49] שָׁמִין לָהֶם. מֵת הָרִאשׁוֹן, וּבָא בַּעַל חוֹבוֹ וְאִשְׁתּוֹ לִגְבּוֹת מִנְּכָסִים אֵלּוּ - אֵין מַגְבִּין לָהֶם כְּלוּם[50]. אֲפִלּוּ עֲשָׂאָן אַפּוֹתֵיקִי[51], אוֹ שֶׁיִּחֲדָן לְאִשְׁתּוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ - אֵינָן גּוֹבִין מִנְּכָסִים אֵלּוּ כְּלוּם, אֶלָּא חֲרֵי הֵן שֶׁל שֵׁנִי.

47) כגון שגירש את אשתו. 48) אע"פ שאמרנו לעיל (הלכה ט) שאם עבר ומכר או נתן, אין השני מוציא מיד הלקוחות – כל זמן שלא גבה המלוה בחובו ולא גבתה האשה בכתובתה, אע"פ שהנכסים משועבדים להם, אין זה כעבר ומכר או נתן במתנה, שהרי יכול לסלק חובו במעות, וכן יכול לסלק הכתובה במעות (מגיד־משנה). ומהר"ם מרוטנבורג חולק על רבינו ('טור' סימן רמח). 49) שהם שלו, והוא יכול למכרם אפילו לכתחילה (למעלה הלכה ח). 50) לא מן הגוף ולא מן הפירות, שלאחר מותו אין לו כלום, שהכל שייך לשני (סמ"ע שם סעיף־קטן יח). 51) שמייחד נכסים מסויימים לגביית החוב. והיא מילה יוונית, ופירושה משכון ושעבוד (מוסף הערוך, ערך אפתק ב). ויש אומרים שהיא נוטריקון "אפה (=על פה) תהא קאי", כלומר, ממנה תתבע חובך (ערוך שם, ורש"י ב"ק יא:).

יב. שְׁכִיב מְרַע[52] שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה פְּנוּיָה: נְכָסַי לָךְ, וְאַחֲרֵיךְ לִפְלוֹנִי, וְעָמְדָה וְנִשֵּׂאת[53] - בַּעַל לוֹקֵחַ הוּא[54], וְאֵין הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[55]. וְאִם[56] אָמַר לָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה: נְכָסַי לִיךְ, וְאַחֲרֵיךְ לִפְלוֹנִי, וָמֵתָה - הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בִּנְכָסִים עַל תְּנַאי זֶה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה, נִמְצָא כְּאִלּוּ אָמַר לָהּ בְּפֵרוּשׁ: אַחֲרֵיךְ יִקְנֶה פְּלוֹנִי, לֹא הַבַּעַל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה[57] נְכָסִים אֵלּוּ כְּשֶׁהִיא תַּחַת בַּעְלָהּ[58], וּמֵתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - יַעַמְדוּ נְכָסִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ[59]. שֶׁאִם יוֹצִיא הַבַּעַל מִיַּד הַלּוֹקֵחַ מִפְּנֵי שֶׁמָּכְרָה כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה[60] - חֲרֵי הַשֵּׁנִי מוֹצִיא מִיַּד הַבַּעַל[61], וְהַלּוֹקֵחַ חוֹזֵר וּמוֹצִיא מִיַּד הַשֵּׁנִי, שֶׁחֲרֵי מָכְרָה לוֹ, וְאֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיֵּר רִאשׁוֹן, וְאֵין בִּשְׁלִשְׁתָּן מִי שֶׁהוֹצִיא מָמוֹן אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ[62], וּלְפִיכָךְ תַּעֲמֹד בְּיָדוֹ. מַעֲשֶׂה[63] בְּאֶחָד שֶׁאָמַר: נְכָסַי לְאִמִּי[64], וְאַחֲרֶיהָ לְיוֹרְשַׁי, וְהָיְתָה לוֹ בַּת נְשׂוּאָה, וּמֵתָה הַבַּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּבְחַיֵּי אֵם אָבִיהָ, וְאַחַר כָּךְ מֵתָה הַזְּקֵנָה; וְאָמְרוּ חֲכָמִים[65]: אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן נְכָסִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא זָכְתָה בָּהֶן הָאִשָּׁה אֶלָּא אַחַר שֶׁמֵּתָה[66]. אֲבָל אִם הִנִּיחָה[67] הַבַּת בֵּן אוֹ בַּת, הָיוּ יוֹרְשִׁין הַנְּכָסִים; שֶׁמַּשְׁמַע יוֹרְשִׁין וַאֲפִלּוּ יוֹרְשֵׁי יוֹרְשִׁין[68]. וְאִלּוּ אָמַר: וּכְשֶׁתָּמוּת הַזְּקֵנָה חֲרֵי הֵן לְבִתִּי מֵעַכְשָׁו, הָיָה[69] הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָן אַחַר מִיתַת אִשְׁתּוֹ[70].

52) כתובות צה: מימרא ראשונה של אביי, וכמו שפירשו אותה בשקלא־וטריא שם. 53) אבל אין להשיא לה עצה זו כדי להבריח את הנכסים מן השני (שם בגמרא, וכמו שאמרנו למעלה הלכה ט). 54) מתקנת אושא (כתובות נ.). 55) כאילו מכרה לאחר (למעלה הלכה ט). 56) מימרא שניה של אביי, וכמו שפירשוה שם. 57) זו שאמר לה שכיב מרע, כשהיא נשואה: "נכסי ליך ואחריך לפלוני". 58) שאם היה המדובר בנכסיה (=נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל) הבעל מוציא מיד הלקוחות (פכ"ח מהלכות אישות הלכה ז). 59) היינו שלכתחילה מעמידים הנכסים בידי הלוקח, שהרי בסופו של דבר הם עתידים לעמוד בידו, ולמה צריך לטרוח בחינם (מגיד־משנה). וזה בניגוד לפירוש רש"י שם ד"ה ומוקמינן. וראה 'תוספות' שם ד"ה ומוקמינן. 60) שאילו מכרה כשהיא ארוסה, אינו מוציא מיד הלוקח, שאין לבעל בנכסי ארוסתו כלום עד שיכנוס (הלכות אישות שם הלכה ח). 61) שכיון שהשכיב־מרע אמר לה כשהיא נשואה, הרי זה כאילו אמר לה: אחריך ולא הבעל, כנ"ל. 62) לפי שבאמת הדברים חוזרים וסובבים, שהרי מיד כשהלוקח מחזיקם בא שוב הבעל ונוטל, ושוב בא השני ומוציא מיד הבעל, ושוב הלוקח מוציא מיד השני וחוזר חלילה וכו' וכו' ולפיכך קבעו חכמים שהנכסים נשארים ביד מי שהוציא ממון, הוא הלוקח (גמרא שם). 63) בבא־בתרא קכה: 64) שם: "לסבתא", ומפרש הרשב"ם: "לזקנתי". ורבינו מפרש: "סבתא" ביחס לבתו, והיא – אמו. 65) בבא־בתרא שם. 66) וכן פסק רבינו בפ"א מהלכות נחלות הלכה יא. 67) כ"ה בכ"י תימן. 68) כרב הונא, שם. אחרת היו זוכים בהם יורשי הסבתא, כדין מת שני בחיי הראשון (למעלה הלכה ז). 69) יוצא מתוך הסברת רבי אלעזר לדברי רב הונא, וכן דייק הרי"ף שם. ויש חולקים בזה (מגיד־משנה). 70) שאין זה "ראוי" אלא מוחזק ביד הבת למפרע. ושכתוצאה מזה אם מכרה האם, בטל המכר למפרע (רשב"ם שם).

יג. הַכּוֹתֵב[71] נְכָסָיו לִבְנוֹ[72] וּלְאַחַר[73] מוֹתוֹ[74] - חֲרֵי הַגּוּף שֶׁל בֵּן מִזְּמַן הַשְּׁטָר, וְהַפֵּרוֹת לָאָב עַד שֶׁיָּמוּת[75]. לְפִיכָךְ[76]: הָאָב אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[77], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְתוּנִין לַבֵּן; וְהַבֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר[78], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָאָב. מֵת הָאָב וְהִנִּיחַ[79] פֵּרוֹת מְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע[80] - חֲרֵי הֵן שֶׁל בֵּן[81], מִפְּנֵי[82] שֶׁדַּעְתּוֹ[83] שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ[84]. הָיוּ[85] תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר[86] - חֲרֵי הֵן שֶׁל יוֹרְשִׁין[87]. עָבַר[88] הָאָב וּמָכַר[89]

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

- מְכוּרִין[90] עַד שֶׁיָּמוּת, וּכְשֶׁיָּמוּת הָאָב מוֹצִיא הַבֵּן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. וְאִם[91] הָיוּ שָׁם פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין[92] - שָׁמִין[93] אוֹתָם לַלּוֹקֵחַ[94], וְנוֹתֵן הַבֵּן דְּמֵיהֶם. הָיוּ תְּלוּשִׁין אוֹ שֶׁהִגִּיעוּ לְהִבָּצֵר - הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ. עָבַר[95] הַבֵּן וּמָכַר - אֵין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[96] עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. מָכַר[97] הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב, וּמֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ מֵת הָאָב - כְּשֶׁיָּמוּת הָאָב קָנָה הַלּוֹקֵחַ; שֶׁאֵין לָאָב אֶלָּא פֵּרוֹת, וְקִנְיָן[98] פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[99].

71) בבא־בתרא קלו. במשנה, כדעת ר' יוסי. 72) והיו לו עוד בנים אחרים. 73) בכ"י תימן: "לאחר". וכ"ה במגדל־עוז ובמגיד־משנה. 74) ובשטר כתוב זמן הנתינה, והרי זה כאילו היה כתוב: "מהיום ולאחר מותו", לפי שיטת רבי יוסי (שם), שהלכה כמותו, וראה להלן הלכה טו. 75) כן פירשו בגמרא שם, את שני הביטויים האלה: "מהיום" ו"לאחר מותו", שלכאורה הם סותרים זה את זה, – שכוונתם: גוף מהיום, ופירות לאחר מיתה, שכל זמן שאפשר לנו לפרש את דבריו, שלא תהיה בהם סתירה, אנו עושים זאת. ועיין רשב"ם שם ד"ה גט ואינו גט, וראה בהלכה הבאה. 76) משנה, שם. 77) כלומר: מכירה סתם, שמשמע גם הגוף וגם הפירות. 78) אף כאן מכירה סתם, כנ"ל. 79) יוצא מתוך המשנה, שם קלח: כמו שהסיקו בגמרא (שם קלט.). 80) שעל־פי הדין הם שייכים לכל היורשים, שהרי הפירות הם של האב ולא של הבן המקבל. 81) של בן זה, שלו כתב נכסיו, ולא של בניו האחרים. 82) מימרא של עולא, בגמרא שם. 83) ואנו אומרים שבשעת מיתתו מחל לבנו (הרי"ף). 84) ראה למעלה פרק ח הלכה ה. ואלמלא סברא זו – שייכים הפירות לכל היורשים, ראה להלן הערה צב. 85) משנה, שם. 86) שהם כתלושים, ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה יז. 87) שהרי לא נתן לבן אלא גוף הקרקע, ואילו הפירות נשארו לאב, ובמותו נפלו לירושה לפני כל בניו. 88) משנה, שם קלו. 89) סתם ולא פירש שמוכר רק הפירות (רשב"ם). 90) היינו, הפירות. אבל גוף הקרקע, אינו מכור, שהרי אינו שלו, מכיון שנתנה לבנו. ואם רצה הלוקח לחזור בו מן המקח, חוזר בו, שהרי הוא רצה לקנות גם הגוף וגם הפירות (נמוקי־יוסף). 91) בבא־בתרא קלט. 92) לקרקע, וצריכים לה, שלא הגיעו להבצר. 93) מה שוים במצב זה, שהם מחוברים וצריכים עוד לקרקע. 94) שהרי על־פי הדין הם של האב, וכשמכר האב ללוקח – הכל ללוקח. אלא שאם עודם ברשות האב בשעת מיתתו, הוא מוחל אותם לבנו, מפני שדעתו קרובה אליו, כמבואר למעלה, וראה מגיד־משנה. 95) בבא־בתרא קלו. במשנה. 96) כלומר: בפירות. 97) בבא־בתרא שם, פלוגתת רבי יוחנן וריש לקיש, והלכה כריש לקיש. 98) בגמרא שם תלו הלכה זו בעיקרון זה, אם קנין הפירות כקנין הגוף, ואז אינו יכול למכור, או לאו כקנין הגוף, ואז יכול היה הבן למכור. 99) כריש לקיש שם. שהלכה זו היא בין שלושת ההלכות שרבא פסק כריש לקיש ביבמות לו. ולרבי יוחנן הסובר קנין פירות כקנין הגוף, אין מכירתו של הבן מכירה, אלא אם מת האב בחייו, שבאו הנכסים לרשותו, אבל אם מת הבן בחיי האב, שלא באו הנכסים לרשותו של הבן, הרי הנכסים נחשבים כאילו הם של האב, אע"פ שאין לו אלא פירותיהם – שקנין פירות כקנין הגוף.

יד. מַתְּנַת[100] בְּרִיא[101] שֶׁכָּתוּב בָּהּ 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה'[102] - הֲרֵי הִיא כְּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע, שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה; שֶׁמַּשְׁמַע דְּבָרִים אֵלּוּ: שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁקָּנָה הַגּוּף מֵהַיּוֹם, אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ וְאוֹכֵל פֵּרוֹת אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה.

100) ברייתא שם קלה: וכפירושה על־ידי אביי. 101) והיינו, שעשה בה קנין ככל בריא, ראה סמ"ע סימן רנז ס"ק יא. 102) רק לענין זה, דינה כמתנת שכיב מרע, אבל לענין חזרה, אין דינה כמתנת שכיב מרע שיכול לחזור בו, אלא מכיון שעשה קנין אינו יכול לחזור בו. וכן פירשו רשב"ם ורמב"ן. ויש אומרים, שגם לענין חזרה – דינה כמתנת שכיב מרע (מגיד־משנה).

טו. שְׁטַר[103] מַתָּנָה[104] שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁיִּקְנֶה פְּלוֹנִי שָׂדֶה פְּלוֹנִית לְאַחַר מִיתָה, בֵּין שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר קִנְיָן[105] בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ קִנְיָן[106], כֵּיוָן שֶׁכָּתוּב בּוֹ זְמַן וּבִזְמַן זֶה חַי הָיָה, הַזְּמַן מוֹכִיחַ[107] שֶׁמֵּחַיִּים הִקְנָה לוֹ[108], וְאֵינוֹ זוֹכֶה[109] אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[110]; שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַקְנוֹת לוֹ בִּשְׁטָר זֶה לְאַחַר מִיתָה, לֹא הָיָה כּוֹתֵב בּוֹ זְמַן[111]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין כָּתוּב בּוֹ 'מֵהַיּוֹם וּלְאַחַר מִיתָה' - קוֹנֶה לְאַחַר מִיתָה. וְזֶה שֶׁכּוֹתְבִין בְּכָל הַמַּתָּנוֹת וְהַמִּמְכָּרוֹת 'מֵעַכְשָׁו' וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בַּשְּׁטָר הַזְּמַן - לְהַרְוִיחַ הַדָּבָר כּוֹתְבִין בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ[112].

103) כרבי יוסי, שם קלו. במשנה, ולא כרבי יהודה החולק עליו שם. וכמו שפסק רב הלכה כמותו (שם). 104) של בריא (סמ"ע סימן רנז ס"ק א). ואילו מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין – כיון שאינו צריך קנין, יש חשש שנתכוון להקנות בשטר לאחר מיתה (למעלה פרק ח הלכה י). ולדעת ה'נמוקי יוסף' (בבא־בתרא פרק ט דפוס ווילנא עא ע"ב) מתנת שכיב מרע שכתוב בה מהיום, דינה כמתנת בריא וזקוקה לקנין, וראה להלן הערה קט. 105) שזה אף רבי יהודה מודה, כמו שהעלו בשקלא־וטריא שם. 106) אלא השטר עצמו משמש קנין כשהגיע ליד המקבל (פ"א מהלכות מכירה הלכה ז). 107) כדברי רב נחמן בשיטת רבי יוסי, וכן מפורש בברייתא של רבי יוסי שם. 108) גוף הקרקע. 109) לאכול פירותיה. 110) וכלל הוא בידינו: "אין שטר לאחר מיתה" (בבא־בתרא קנב.). 111) [כל זה אינו אלא במתנת בריא, אבל במתנת שכיב מרע אין הזמן מוכיח, כי ודאי לא נתכוון להקנות אלא לאחר מיתה, ראה למעלה פ"ח הלכה י, והערה סב]. 112) ראה ברשב"ם (שם קלו.) ד"ה מוכיח.

טז. בְּרִיא[113] שֶׁנָּתַן מַתָּנָה וְכָתַב בַּשְּׁטָר 'מֵחַיִּים

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וּבַמָּוֶת' - הֲרֵי זוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה[114] מֵחַיִּים, שֶׁהֲרֵי כָּתוּב בּוֹ 'מֵחַיִּים'[115]; וְזֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ 'וּבַמָּוֶת' - כְּמִי שֶׁאוֹמֵר 'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם', וּכְמוֹ נוֹיֵי הַשֶּׁטֶר הוּא זֶה.

113) יוצא מתוך פלוגתת רב ושמואל (שם קנג.), שבו נפסקה ההלכה כרב, הובאה למעלה פרק ח הלכה יט, ונראה משם שרק בשכיב מרע כוונתו לאחר מיתה, וזה שכתב "מחיים" הוא לסימן יפה, אבל בבריא אנו אומרים להיפך, שעיקר כוונתו מחיים, וזה שכתוב "ובמות", הוא כמו שאומרים "מעתה ועד עולם", וכמו שכתב רבינו. 114) לגוף ולפירות. 115) ובבריא אין לומר שכתב כן "ליישב דעתו שיחיה מחולי זה", כמו שאמרו בשכיב מרע (פ"ח הלכה יט).

יז. הַצַּדִּיקִים[116] הַגְּמוּרִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה לֹא יְקַבְּלוּ מַתָּנָה מֵאָדָם, אֶלָּא בּוֹטְחִים בַּה' בָּרוּךְ שְׁמוֹ, לֹא בִּנְדִיבִים[117]. וַהֲרֵי נֶאֱמַר: וְשׁוֹנֵא מַתָּנוֹת יִחְיֶה.

116) קידושין נט. ושם מעשה ברב גידל שלא רצה לקבל מתנה. ובחולין מד: אמרו: "רבי אלעזר כי הוו משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל, וכי הוו מזמני ליה לא אזיל" (כששלחו לו מבית הנשיא איזו מתנה, לא היה מקבל. וכשהזמינו אותו לסעודה, לא היה הולך), אמר: לא קא בעי מר דאיחי? (אינו רוצה שאחיה?) דכתיב ושונא מתנות יחיה, רבי זירא – כי הוו מזמני ליה אזיל, אמר אתייקורי הוא דמתייקרו בי (=מתכבדים הם בי)". [ורבינו לא כתב שאם מזמינים אותו – מותר, מפני שפסק כרבי אלעזר החולק על רבי זירא, וראה בהגהות מיימוניות]. 117) על־פי הפסוקים: "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו" (ירמיה יז, ז) ו"אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה" (תהלים קמו, ג). וכתב במגדל־עוז, שכתבו כאן רבינו בסוף הלכות זכיה ומתנה, כדי לחתום ההלכות האלו בענין טוב ויפה.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת זְכִיָּה וּמַתָּנָה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

~ שבת קודש כ"ז כסלו ~

הִלְכוֹת שְׁכֵנִים

עִנְיַן אֵלּוּ הַהֲלָכוֹת לִידַע דִּין חִלּוּק הַקַּרְקָעוֹת בֵּין הַשֻּׁתָּפִין. וְהַרְחָקַת גֵּזֶל כָּל אֶחָד מֵהֶם מִשְּׁכֵנוֹ[1] וּמִבַּעַל הַמָּצָר שֶׁלּוֹ[2]. וְדִין בַּעַל הַמָּצָר.

וּבֵאוּר כָּל הַדִּינִין הָאֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) כולל היזק ראייה וכיוצא בו. 2) כולל נזקי רכוש.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[3]

3) נתבארו בו משפטי חלוקת השותפין באלו דברים כופין זה לזה לחלוק או שיישאר לאחד מהם הכול ויקנה חלק חבירו בדמים, והנמשך אחר זה.

א. אֶחָד[4] הַקּוֹנֶה מֵחֲבֵרוֹ חֲצִי שָׂדֶהוּ, אוֹ שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ מֵאֶחָד שָׂדֶה, אוֹ שֶׁיָּרְשׁוּ, אוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָהֶן בְּמַתָּנָה, אוֹ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ מִן הַהֶפְקֵר[5], אוֹ נִכְסֵי גֵר, כְּלָלוֹ[6] שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶם שֻׁתָּפוּת בְּקַרְקַע, וּבִקֵּשׁ אֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין לַחֲלֹק וְלִטֹּל חֶלְקוֹ לְבַדּוֹ: אִם[7] יֵשׁ בְּאוֹתָהּ קַרְקַע דִּין חֲלֻקָּה[8] - כּוֹפֶה אֶת שְׁאָר הַשֻּׁתָּפִין וְחוֹלְקִין עִמּוֹ; וְאִם אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - אֵין אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לַחֲלֹק. וְכֵן הַדִּין בְּמִטַּלְטְלִין[9]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? בְּשֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ[11] בַּמָּקוֹם שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ, אֶלָּא יַד כֻּלָּן מִשְׁתַּמֶּשֶׁת בְּכָל הַמָּקוֹם; אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר חֶלְקוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - כּוֹפֶה כָּל אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ לְהַבְדִּיל[12] בֵּין חֶלְקוֹ לְחֵלֶק חֲבֵרוֹ[13].

4) בבא בתרא ב. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן (שם ג.) ושם יא. במשנה. 5) כן נראה בבבא מציעא ז: ובפירוש רבינו חננאל שם (אור שמח). 6) כלשון המשנה בראש המסכת: "השותפין", לשון סתמית ללא כל הבדל, איך הוקמה שותפות זו. 7) משנה שם יא. ושם ג. לפי פירושו של רבי אסי בשם רבי יוחנן במשנה שם ב. 8) פרטי דין חלוקה – להלן הלכה ד. 9) במשנה שם יא. מפורטים גם דברים שהם מטלטלין. וראה להלן הלכה ה. 10) הרי"ף, סמוך למשנה הנ"ל יא. ולמד זאת מהמימרא של רב אשי שם ג. "שהלך זה בתוך שלו והחזיק" (וראה תוספות שם דיבור המתחיל רב אשי) וכן כתב רבינו להלן פרק ב הלכה י: "וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו וכו' אף על פי שלא קנו מידם, אין אחד מהם יכול לחזור בחבירו". ועיין להלן. 11) ברי"ף שם נוסף: "ואינו יכול להשתמש בחלקו של חבירו", וראה להלן. 12) כי מאחר ששניהם מכירים כל אחד ואחד חלקו – הרי התקיימה כאן חלוקה ביניהם ואינם שותפים עוד בחצר. ואף על פי שלא עשו זאת בקניין, אינם יכולים לחזור עוד אחר שחלקו, כי הרי כל השותפות הייתה מתחילה רק עד שיתחלקו ואף על פי שאנו פוסקים להלכה "האחים שחלקו לקוחות הם" ואין אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שכל אחד ואחד קיבל חלקו המיוחד לו – מכל מקום מעכשיו אנו קובעים כי כל אחד ואחד קיבל חלקו המיועד לו מתחילה בעת התחלת השותפות לכשיתחלקו ביניהם, ולפיכך אינם צריכים קניין (אבן האזל להלן פרק ב הלכה י). 13) הבדלה זו מחיצה היא, אלא שיש הבדל בין מקום שיש בו היזק ראייה, שצריכה להיות גבוהה ארבע אמות (כדלהלן פרק ב הלכה טז) לבין מקום שאין בו היזק ראייה, שדי לה בגובה כל שהוא (מגיד משנה).

ב. אֶחָד[14] מִן הַשֻּׁתָּפִין[15] שֶׁאָמַר לַחֲבֵרוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[16] בְּדָבָר שֶׁאֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּחְלְקוּ, כְּגוֹן שִׁפְחָה אוֹ כְּלִי: מְכֹר לִי חֶלְקְךָ בְּכָךְ וְכָךְ, אוֹ קְנֵה מִמֶּנִּי[17] בַּשַּׁעַר הַזֶּה[18] - הַדִּין עִמּוֹ, וְכוֹפִין אֶת הַנִּתְבָּע לִמְכֹּר לַחֲבֵרוֹ אוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ. אֲבָל אִם אֵין הַתּוֹבֵעַ רוֹצֶה לִקְנוֹת, אוֹ לֹא יִמְצָא בַּמֶּה יִקְנֶה - אֵינוֹ יָכוֹל

מוגדרה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ כַּשַּׁעַר הַזּוֹל; שֶׁהֲרֵי חֲבֵרוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁאֶקְנֶה, אֶלָּא שֶׁאֶמְכֹּר[19]. לְפִיכָךְ[20]: שְׁנֵי אַחִין, אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר, שֶׁהִנִּיחַ לָהֶם אֲבִיהֶם מֶרְחָץ אוֹ בֵּית הַבַּד: אִם עֲשָׂאָן הָאָב[21] לִשָּׂכָר - הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע[22], כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצוּ לַעֲמֹד בַּשֻּׁתָּפוּת[23]; עֲשָׂאָן[24] הָאָב לְעַצְמוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אָחִיו לְהַשְׁכִּיר אוֹתָם, אֶלָּא מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁהִשְׁתַּמֵּשׁ אֲבִיהֶם. וַהֲרֵי עָשִׁיר אוֹמֵר לֶעָנִי: קַח לְךָ זֵיתִים, וּבוֹא וַעֲשֵׂה אוֹתָם בְּבֵית הַבַּד; קְנֵה לְךָ עֲבָדִים, וְבָאוּ וְיִרְחֲצוּ בַּמֶּרְחָץ[25]. וְאֵין הֶעָנִי כּוֹפֶה אֶת הֶעָשִׁיר לִקְנוֹת חֶלְקוֹ[26]. אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר לוֹ: קְנֵה מִמֶּנִּי אוֹ מְכֹר לִי, וַהֲרֵינִי לוֶֹה וְקוֹנֶה[27] אוֹ מוֹכֵר[28] לַאֲחֵרִים וְקוֹנִין - הַדִּין עִמּוֹ. אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן: אֵינִי קוֹנֶה, אֶלָּא הֲרֵינִי מוֹכֵר חֶלְקִי - מוֹכְרִין אוֹתָהּ לַאֲחֵרִים. אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶם: אֵינִי מוֹכֵר, אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה שֶׁיִּקְנֶה חֵלֶק חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן רוֹצֶה לֹא לִקְנוֹת חֵלֶק חֲבֵרוֹ וְלֹא לִמְכֹּר חֶלְקוֹ, אֶלָּא יִשָּׁאֲרוּ שֻׁתָּפִין בַּגּוּף - הֵיאַךְ הֵן עוֹשִׂין? אִם הָיָה הַמָּקוֹם עָשׂוּי לְשָׂכָר[29] - מַשְׂכִּירִין אוֹתוֹ וְחוֹלְקִין שְׂכָרוֹ; וְאִם אֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר: אִם חָצֵר הוּא - שׁוֹכְנִין בָּהּ שָׁנָה שָׁנָה[30], שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁכְּנוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת, מִפְּנֵי הֶזֵּק רְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[31], וְאֵין אָדָם עָשׂוּי לִטְרֹחַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם לְפַנּוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר, אֶלָּא מִשָּׁנָה לְשָׁנָה; וְאִם מֶרְחָץ הוּא - נִכְנָסִין לָהּ שְׁנֵיהֶם תָּמִיד בְּכָל יוֹם[32]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁרָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ תָּמִיד[33], וְאֵינוֹ עָשׂוּי לְשָׂכָר, כְּגוֹן מֶרְחָץ אוֹ מַצָּע אוֹ סֵפֶר תּוֹרָה - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: הִשְׁתַּמֵּשׁ אַתָּה יוֹם וַאֲנִי יוֹם, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: בְּכָל יוֹם אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ.

14) שם יג. ושם, פלוגתת רב יהודה ורב נחמן אם אומרים "גוד או אגוד" (ראה להלן), והלכה כרב יהודה, כמו שפסק אמימר (שם יג:) וכברייתא שהובאה שם. 15) היינו, אלה שנזכרו למעלה: קונה מחבירו חצי שדה, שניים שקנו שדה, ירשו, ניתנה לה מתנה, זכו מן ההפקר. ובכולם יש דין של "גוד או אגוד". והראב"ד להלן הלכה ג חולק על זה וכתב שלא אמרו "גוד או אגוד" אלא בירושה ומתנה, אבל במקח וממכר לא אמרו כן, שהרי השני אומר לו: על דעת כן נשתתפנו, שלא ניחלק, ועיין שם. 16) נלמד מדברי רבא לרב נחמן, שם יג. 17) זהו "גוד או אגוד" שבגמרא שם. וכפירוש הערוך (ערך גד ב, לפי נוסחת הכסף־משנה): גוד: משוך, כלומר, קנה. אגוד: אמשוך, כלומר, אקנה, היינו מכור. 18) ואם כן התובע את החלוקה הוא הוא הקובע את השער, בין לעצמו, במקרה שהוא קונה, ובין לחבירו כשיקנה הוא (בניגוד לרש"י שם דיבור המתחיל אית דינא, שפירש גוד: קוץ. אגוד: אקוץ, שלעולם, הקונה קובע את השער וראה כסף משנה). ונראה מדברי רבינו שאפשר לקבוע גם שער העולה על שוויו האמיתי של החפץ, ויש חולקים על זה (ראה במגיד משנה). 19) והכול תלוי בתובע האומר "גוד או אגוד", שיוכל לומר כן בשני הצדדים: גם גוד, שהאחר יקנה, וגם אגוד שהוא יקנה. אבל אם הנתבע הוא עני ואינו יכול לקנות, אין זה מפריע לתובע להגיד לו "או קנה או מכור". כן הכריע הרי"ף שם בניגוד לדעת החולקים על זה (מגיד משנה). 20) משנה שם קעב. והובאה שם יג. 21) מפשטות דברי רבינו נראה שהכול תלוי בהתנהגות האב המוריש (כסף משנה). ויש אומרים שהעיקר תלוי בגדלם ובקטנם, שאם הם גדולים וראויים להשכיר, משכירים והשכר לאמצע. ואם הם קטנים, שאינם ראויים להשכיר, אינו יכול לכופו להשכיר (מגיד משנה. וראה בתוספות שם יג: דיבור המתחיל אם). 22) ואין העשיר יכול לומר, שהוא רוצה להשתמש בחלקו, כי הרי זה יפריע להשכיר את החלק השני (מגיד משנה בשם הרשב"א). 23) אבל אם ירצה העשיר יכול לבטל את השותפות על ידי זה שיאמר לו "גוד או אגוד", ור"י מיגאש השאיר זאת בספק, מאחר שהדבר עומד לשכר ואולי דינו כדבר שיש בו דין חלוקה, וראה מגיד־משנה. 24) משנה שם. 25) כלומר, אף על פי שאין העני יכול להשתמש בבית הבד או בבית המרחץ – אומר לו העשיר: מה איכפת לי אם אינך יכול, מצידי תוכל לקחת זיתים או עבדים ולהשתמש בהם. 26) שכל שאינו נותן אפשרות משני הצדדים: "גוד או אגוד" – אינו יכול להכריחו. 27) אף על פי שאין לו משלו. וכן נראה שם יג. שגם עבד כנעני שאין לו לשלם הרי הוא בכלל "אגוד" על ידי שילווה מאחרים. 28) כלומר: אף שאין לו כסף, יכול הוא לבקש מהשותף שיאפשר לו זאת על ידי מכירה לאחרים. ויש חולקים על זה (שולחן ערוך סימן קעא, סעיף ו). 29) מכאן משמע שמה שאמר למעלה "אם עשאם האב" לאו דווקא עשאה האב כפירושו של הכסף־משנה אלא כדעת האומרים שהכול תלוי אם ראוי להשכיר או לאו וכמו שכתב המגיד־משנה. 30) את עיקרון החלוקה לזמנים, למד הר"י מיגאש מתשובת רב נחמן (שם יג.) הסובר שאין אומרים "גוד או אגוד", לשאלת רבא, מה יעשו בחפץ השייך לבכור ופשוט, ועל כך ענה רב נחמן שזה משתמש בו יום אחד וזה יומיים. והוא הדין למקום שאין אפשרות של גוד או אגוד (מגיד משנה). והראב"ד בהשגתו חולק על זה ואומר שאין האחד יכול להכריח את השני לחלוקת שנים, שהשני יכול לטעון, שהוא אינו מוכן להיות נע ונד. ועוד, אם אין לו להיכן יפנה, מה תהא עליו, אלא: או תסבול היזק ראייה או תחלוק. 31) ואי־אפשר לכוף על חלוקה, אף על פי שיש היזק ראייה. 32) מקור לדברים אלו בברייתא (שם יג. והובאה למעלה) שבמרחץ שעשה האב לעצמו משתמשים בה ביחד כדרך שהשתמש בה אביהם (מגיד משנה בשם ר"י מיגאש). ועוד ראייה ממה ששאלו שם מה עושים בבכור ופשוט שהניח להם עבד ובהמה טמאה – מכלל שבפשוט ופשוט לא הייתה כל בעייה, מפני ששניהם יכולים להשתמש יחד (ר"י מיגאש, וראה בתוספות שם דיבור המתחיל בכור ופשוט). ואם אינו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ראוי להשתמש בו יחד, יש אומרים שמחלקים אותו לימים (ר"י מיגאש). 33) שאם רק מזמן לזמן, הרי אפשר לקיים חלוקה בין השותפים בשימוש לזמנים נפרדים.

ג. אֶחָד הַשּׁוֹכֵר מֵחֲבֵרוֹ מִקְצָת חָצֵר אוֹ שָׂדֶה שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה[34], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁשָּׂכְרוּ מָקוֹם אֶחָד בְּשֻׁתָּפוּת - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ וְלוֹמַר לוֹ: אוֹ שְׂכֹר מִמֶּנִּי חֶלְקִי, אוֹ הַשְׂכֵּר לִי חֶלְקְךָ[35]. וְאִם יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה - חוֹלְקִין.

34) כלומר, לא בחצר ולא בשדה (ובשולחן־ערוך חושן משפט סימן קעא סעיף ט היפך הסדר: "מקצת שדה או חצר שאין בה דין חלוקה"). 35) הראב"ד חולק על זה ולדעתו, אין מקום להלכות אלו, של גוד או אגוד אלא בירושה ומתנה, אבל לא בשכירות ובמקח־וממכר מפני שיכול השותף לטעון, שעל מנת כן שכרו או קנו לכתחילה בשותפות, שימשיכו ככה. ורבינו סובר כי התובע יכול לדחות את טענת השותף בטענה נגדית, שבזמן השכירות חשב אמנם שיוכל להיות בשותפות עם זה, ורק אחרי כן נתברר לו שזה אינו לפי רוחו (מגיד משנה בשם הרשב"א).

ד. אֵי זֶהוּ דִּין חֲלֻקָּה? כֹּל[36] שֶׁאִלּוּ יֵחָלֵק לְפִי הַשֻּׁתָּפִין, יַגִּיעַ לַפָּחוּת[37] שֶׁבָּהֶם חֵלֶק שֶׁשֵּׁם הַכֹּל קָרוּי עָלָיו; אֲבָל אִם אֵין שֵׁם הַכֹּל נִקְרָא עַל הַחֵלֶק - אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה. כֵּיצַד[38]? כָּל חָצֵר[39] שֶׁאֵין בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת[40] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ קְרוּיָה חָצֵר. וְכָל שָׂדֶה שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין[41] - אֵינָהּ קְרוּיָה שָׂדֶה[42]. וְכָל גִּנָּה[43] שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת חֲצִי קַב - אֵינָהּ קְרוּיָה גִּנָּה. וְכָל [44]פַּרְדֵּס[45] שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי זְרִיעַת שְׁלֹשָׁה קַבִּין - אֵינוֹ קָרוּי פַּרְדֵּס. לְפִיכָךְ[46]: אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר, עַד שֶׁיִּהְיֶה אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין; וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי זְרִיעַת תִּשְׁעָה קַבִּין [לְכָל אֶחָד וְאֶחָד]; וְלֹא אֶת הַגִּנָּה, עַד שֶׁיִּהְא בָּהּ חֲצִי קַב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וְלֹא אֶת הַפַּרְדֵּס, עַד שֶׁיִּהְא בּוֹ בֵּית שְׁלֹשָׁה קַבִּין לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[47]? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכַיּוֹצֵא בָהּ[48]; אֲבָל בְּבָבֶל וְכַיּוֹצֵא בָהּ[49] - אֵין חוֹלְקִין אֶת הַשָּׂדֶה, עַד שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי[50] חֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה[51] וַחֲרִישַׁת יוֹם לָזֶה; וְלֹא אֶת הַפַּרְדֵּס[52], עַד שֶׁהָיָה בּוֹ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת לָזֶה [וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אִילָנוֹת לָזֶה], כְּדֵי עֲבוֹדַת אָדָם אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד; וְשָׂדֶה[53] שֶׁמַּשְׁקִין אוֹתָהּ בִּכְלִי - עַד שֶׁיִּהְא בָּהּ כְּדֵי שֶׁיִּמָּלֵא הַפּוֹעֵל יוֹם אֶחָד לָזֶה וְיוֹם אֶחָד לָזֶה.

36) משנה בבבא בתרא יא. 37) היינו, אם יש הרבה שותפים, ויש ביניהם אחד, שאין לו אלא חלק קטן – אף הוא צריך לקבל בשיעור של דין חלוקה. ואם לאו, מעכב הוא את החלוקה (סמ"ע קעא סעיף קטן ה). 38) משנה שם. 39) ובית – כחצר (הגהות מיימוני אות ה). 40) חוץ מארבע אמות של פתחים (להלן פרק ב הלכה א).

41) היינו סאה (=שישה קבין) וחצי סאה אורך על רוחב סאה והוא שטח של שלושת אלפים שבע מאות וחמישים אמה (רבינו בפירוש המשניות שם). 42) שלא כדאי להשקיע מאמצים בחרישה וזריעה בשטח קטן מזה (תוספות שם דיבור המתחיל ולא את השדה). 43) שזורעין בה ירקות, והיא חשובה אף בשטח קטן. 44) גמרא שם יב. 45) כרם (רש"י דיבור המתחיל פרדסא) או שדה אילן אחר, כמבואר בסוף ההלכה (מגיד משנה). 46) משנה שם יא. 47) גמרא שם יב. 48) שהקרקע חשובה ושווייה דומה לזה שבארץ ישראל. 49) שהקרקע אינה חשובה כל כך. 50) מסקנת רב יוסף שם יב. 51) שאין פועל לפחות מיום (רש"י שם). ובגמרא שם דנו בדבר אם הכוונה ליום חרישה בעונת החרישה, או ליום חרישה בעונת הזריעה. ורבינו לא ציין כלל, אם כוונתו לזו או לזו, ובפירוש המשניות כתב שהעיקר שיהיה בכל חלק שיעור של עבודת יום אחד, "בחרישה או זריעה וכיוצא בהן", וראה לחם־משנה. 52) מימרת רבא בר קטינא שם. 53) שם מימרת רב נחמן, וכפירוש הר"ח (תוספות שם דיבור המתחיל דוולא) והיינו, בבבל, בהקבלה לגינה בארץ ישראל (לחם משנה וסרה בזה קושיית התוספות שם).

ה. אֵין[54] חוֹלְקִין אֶת הַטְּרַקְלִין, וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן[55], וְלֹא אֶת הַשּׁוֹבָךְ, וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד, וְלֹא אֶת הַמֶּרְחָץ, וְלֹא אֶת הַטַּלִּית, עַד שֶׁיְּהֵא בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה[56]. אִם מֶרְחָץ חָלְקוּ - עַד שֶׁיְּהֵא בְּכָל חֵלֶק מֵהֶן כְּדֵי מֶרְחָץ. וְאִם שׁוֹבָךְ - עַד שֶׁיְּהֵא כָּל חֵלֶק שׁוֹבָךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן בְּטַלִּית וּבִשְׁאָר כָּל הַדְּבָרִים. אֵין[57] בָּהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה - מַעֲלִין[58] אוֹתוֹ בְּדָמִים, וְיֵשׁ [לוֹ] לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: אוֹ מְכֹר לִי אוֹ קְנֵה מִמֶּנִּי. אָמַר[59] אֶחָד מֵהֶם: חֵלֶק זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַחֲלָקִין שָׁוִים[60], אֲנִי אֶטֹּל אֶת הַפָּחוּת וְטֹל אַתָּה אֶת הַיָּתֵר[61] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: אֵין רְצוֹנִי לִקַּח מַתָּנָה[62], אֶלָּא הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה בְּשָׁוֶה הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין בְּדָמִים.

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה ש"רוב דיני התורה אינן אלא לתקן הדעות ולישר כל המעשים" ומתוך הדינים וההלכות למדים עניינים והוראות בעבודת ה', יש לומר, שעניין השכנים בעבודת ה' הוא שאין להסתפק בעבודה עם עצמו וצריך לפעול גם על כל אלו שבסביבתו שיהיו "שכנים" שלו בענייני יהדות, תורה ומצוותיה.
>
> (על פי לקו"ש חלק כ"ו ע' 307
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

54) משנה שם יא. 55) "מין ממיני ארמונים" (רבינו בפירוש המשניות). 56) ולא פורש כמה השיעורים של כל חלק וחלק בדברים אלו. 57) ברייתא שם יג:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

58) והיינו, לפי העיקרון של גוד או אגוד, כמבואר בסמוך. 59) כרבן שמעון בן גמליאל שם ש"מסתבר טעמו" (רי"ף שם). ויש חולקים ופוסקים כתנא קמא שיכול לומר לו טול אתה שיעור ואני פחות (הגהות מיימוני אות ט). 60) ויש אחד מהם גדול ואחד קטן. 61) ויש בו כשיעור. 62) בהתאם לכתוב: "ושונא מתנות יחיה", כמו שנימקו בגמרא שם. וראה למעלה בסוף הלכות זכייה ומתנה. וכסף מחיר הדבר – אין לי (גמרא שם).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו משפטי חלוקת החצר המשותפת לבעלי בתים מיוחדים כל בית לכל אחד מהם, וכן אם רצו השותפין לחלוק דבר שאין בו דין חלוקה, ומה שיש לשותפין זה על זה משמירת הנזקין אחר שחלקו, והנמשך אחר זה.

א. חַצְרוֹת[2] הַכְּפָרִים[3], שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בּוֹנֶה לוֹ בַּיִת[4] וְנִמְצֵאת הֶחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַבָּתִּים[5] מְשֻׁתֶּפֶת לְכָל בְּנֵי הַבָּתִּים - הֲרֵי יֵשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח[6] אַרְבַּע אַמּוֹת[7] לְפָנָיו[8] בְּרֹחַב כָּל הַפֶּתַח[9]; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל שֻׁתָּף וְשֻׁתָּף - חוֹלְקִין אוֹתָהּ; וְאִם לָאו - אֵין חוֹלְקִין אוֹתָהּ. שֶׁכָּל חָצֵר שֶׁאֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינָהּ קְרוּיָה חָצֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[10]. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, לָזֶה שְׁנֵי בָּתִּים[11] וְלָזֶה בַּיִת אֶחָד: זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָּתִּים - מוֹדְדִין לוֹ מִן הֶחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל בַּיִת וָבַיִת עַל כָּל רֹחַב הַפֶּתַח, אֲפִלּוּ הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת; וְזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת אֶחָד - נוֹתְנִין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּרֹחַב פִּתְחוֹ לִפְנֵי פִּתְחוֹ; וְהַנִּשְׁאָר מִן הֶחָצֵר: אִם יֵשׁ בָּהּ שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת וְלָזֶה אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת חוּץ מִן הַפְּתָחִים - יֵשׁ בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, וְחוֹלְקִין; פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה.

2) בבא־בתרא יא. ברייתא ומימרא של רבי אסי בשם רבי יוחנן. 3) דוקא של הכפרים והדומה להם, וזה לפי שיטת הר"י מיגאש, ראה בסמוך. 4) כלומר, כל אחד ואחד בונה בקרקע הפקר וכל אחד זוכה בחצר, ולפיכך זה שיש לו פתח אחד, זוכה הוא בארבע אמות כנגד פתחו, ואם יש לו שני פתחים זכה בשמונה אמות, אבל שנים שקנו חצר בשותפות, בין שיש לו פתח אחד בין שיש לו שני פתחים, אין לו אלא ארבע אמות בלבד, וכן דעת ר"י מיגאש בבבא־בתרא שם, והובא במגיד־משנה, ועיין לחם־משנה. 5) היינו, שמקודם היתה אדמת הפקר, כנ"ל, ואחרי שהקימו הבתים הקיפו את השטח, ואז זכה כל אחד בחצר, בהתאם למספר הפתחים שלו. 6) היינו פתח לכל בית, כמבואר להלן, ואם היו כמה פתחים בבית אחד, אם כל פתח ברוח אחרת, יש לכל פתח ופתח ארבע אמות, כמבואר להלן הלכה ב, עיין שם. 7) לפרק שם משאו (להלן הלכה ג). ויתר החצר יש לו תשמישים אחרים. 8) כלומר, בעומק החצר. 9) כמדת רחבו, כן מדת השטח. ויש אומרים, שלעולם יש לו רוחב ארבע אמות, אף באופן שהפתח אינו רחב ארבע אמות, לפי שאי־אפשר לפרק משאו בפחות מד' אמות (רא"ש שם סימן לח). ונחלקו הראשונים, מה זכותו בד' אמות אלו: יש אומרים שאע"פ שהן מיוחדות לו – גם חבירו יכול להשתמש בהם לפרקים, ויש אומרים שהן קנויות לו לגמרי (ראה במגיד־משנה להלן הלכה ג). 10) למעלה פ"א הלכה ד. 11) בברייתא שם: "לזה פתח אחד, ולזה שני פתחים". ומפרש רבינו "פתחים": בתים. שאם יש שני פתחים בבית אחד, אין לו אלא ארבע אמות בשביל פתח אחד בלבד, אם לא שהם בשני רוחות כדלהלן הלכה ב.

ב. בַּיִת[12] שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים רַבִּים מִכָּל רוּחוֹתָיו - יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ[13]. וְאִם[14] יִחֵד לוֹ[15] פֶּתַח - אֵין לוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ[16].

12) שם יא. מימרא של אמימר, בחפירה (כן הנוסחא ברי"ף ובר"י מיגאש שהובא במגיד־משנה) דסופלי (=מקום שמעבדים בו עורות – ר"י מיגאש) שיש לה ארבעה פתחים מכל צד ויש לה ארבע אמות לכל פתח. הרי לפנינו חידוש כפול: א' שמקום זה דינו כבית, ויש לו ארבע אמות (ר"י מיגאש). ב' שיש ארבע אמות לכל פתח ופתח כשכל אחד ואחד ברוח אחר. וזהו מקורה של הלכה זו שבדברי רבינו [והשמיט את החידוש הראשון, שגם לחפירה דסופלי יש ארבע אמות – שממה שכתב להלן (הלכה ה) שלול של תרנגולין אין לו ארבע אמות, וכפי ההסברה בגמרא שם שהתרנגולים מטפסים ועולים בעצמם, מוכח שמקומות אחרים שאינם דומים ללול של תרנגולים – יש להם ארבע אמות]. 13) פתח אחד לכל רוח ורוח, כנ"ל. 14) שם, במימרא של אמימר. 15) כלומר, השאיר כל הפתחים ואינו משתמש אלא באחד מהם. ועיין להלן הלכה ז ובהערה שם. 16) הראב"ד השיג כאן על דברי רבינו, וכתב שלא אמרו בגמרא שייחוד מפקיע שאר הרוחות אלא בחפירה דסופלי, אבל בבית אינו מפקיע, ויש לו ארבע אמות לכל רוח.

ג. אַכְסַדְרָה[17]: אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְהִכָּנֵס לְתוֹכָהּ בְּמַשָּׂאוֹ - אֵין לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְאִם לָאו - יֵשׁ לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת. שֶׁלֹּא אָמְרוּ שֶׁיֵּשׁ לְכָל פֶּתַח וָפֶתַח אַרְבַּע אַמּוֹת, אֶלָּא לִפְרֹק שָׁם מַשָּׂאוֹ.

17) שם יא: מימרא של רב הונא. "אכסדרא", שאין לה דפנות כלל (רש"י), או שיש לה רק שלשה דפנות ופתוחה מצד רביעי (תוספות שם ד"ה הכא).

ד. בֵּית[18] שַׁעַר[19] אוֹ מִרְפֶּסֶת[20] - יֵשׁ לָהֶם אַרְבַּע אַמּוֹת[21]. הָיוּ[22] חֲמִשָּׁה בָּתִּים פְּתוּחִים לַמִּרְפֶּסֶת, וְהַמִּרְפֶּסֶת פְּתוּחָה לֶחָצֵר - אֵין לָהּ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת[23].

18) ברייתא שם. 19) חדר קטן (שיש בו ארבע אמות לפחות, ראה להלן הלכה ח) שהוא על יד השער הגדול והוא שייך לאחד מבני החצר, וכל בני החצר עוברים דרך החדר הזה, ואעפ"כ יש לו דין בית ויש לו ארבע אמות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בחצר [ואע"פ שמכניסים המשאוי דרך החדר – צריך הוא ארבע אמות בחצר, בכדי לפרק את המשאוי, וכ"ה להלן בבית שחציו מקורה וקירויו כלפי חוץ, ועיין יד רמ"ה]. 20) מקום גבוה בחצר, שפתחי העליות פתוחים אליו. 21) למטה ליד החצר, לצורך המפרסת. 22) ברייתא שם. 23) שהרי כולם נכנסים דרך המרפסת, ונחשב הכל כבית אחד וכפתח אחד.

ה. לוּל[24] שֶׁל תַּרְנְגוֹלִים - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[25].

24) שם, בעיא שנפתרה. 25) שהתרנגול מטפס ועולה מטפס ויורד, ואינו זקוק לארבע אמות כמו חמור, שמפרקים אותו ממשאו (גמרא שם).

ו. בַּיִת[26], חֶצְיוֹ מְקֻרֶה[27] וְחֶצְיוֹ שֶׁאֵינוֹ מְקֻרֶה[28], בֵּין שֶׁקֵּרוּיוֹ כְּלַפֵּי פְּנִים[29] בֵּין שֶׁקֵּרוּיוֹ כְּלַפֵּי חוּץ[30] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[31].

26) שם, בעיא שנפתרה. 27) מכוסה בתקרה. 28) ויש בו ארבע אמות על ארבע אמות. שאם לא כן, אין בו מקום לפרק משאו, ובוודאי יש לו בחצר (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 29) שוודאי יכול לפרק בחוץ בחלק שאינו מקורה. 30) שצריך להכניסו דרך החלק המקורה אל החלק שאינו מקורה ולפרקו שם. 31) בחצר. אלא מפרק את החמור בבית, כנ"ל.

ז. בַּיִת[32] סָתוּם[33] - יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[34]. פָּרַץ אֶת פְּצִימָיו[35] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[36].

32) שם, יב. 33) שהיה בו פתח אחד בלבד וסתמו אותו (כסף־משנה למעלה הלכה ב). 34) בחצר. ואע"פ שאמרנו למעלה (הלכה ב) שאם יש לו פתחים בכל רוח ואינו משתמש אלא באחד מהם, אע"פ שלא סתמם, אין לו ארבע אמות אלא כנגד הפתח שהוא משתמש בו – כאן, שאין לו אלא פתח אחד בלבד וסתמו, בוודאי עומד הוא לפתחו היום או מחר, שהרי אין לו פתח אחר (כסף־משנה שם). 35) מסגרת הפתח. 36) שכיון שביטלו מתורת פתח, הסתלק מארבע אמותיו שבחצר. ויש אומרים, שארבע אמות שבחצר חוץ מאלה שבפתח – יש לו (רמ"א סימן קעב, סעיף ז).

ח. בַּיִת[37] שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[38] - אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בֶּחָצֵר[39]. אֶלָּא אִם יֵשׁ בֶּחָצֵר אַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה[40] עַד פֶּתַח הַבַּיִת הַזֶּה - חוֹלְקִין. וְהַזֶּבֶל[41] שֶׁל חָצֵר[42] מִתְחַלֵּק לְפִי הַפְּתָחִים[43]. אֲבָל[44] אַכְסַנְיָא[45] שֶׁל מֶלֶךְ - לְפִי בְּנֵי אָדָם.

37) סוכה ג: ברייתא, ולפי שפירשוה שם. 38) שאז אין עליו תורת בית, והוא עומד ליהרס (סוכה, שם). 39) היינו ארבע אמות של הפתח. אבל ארבע אמות בחצר, חוץ משל פתח – יש לו, כדלהלן. 40) המדובר, כגון ששני השותפים יש להם בתים קטנים, פחות מארבע אמות כל אחד, ולפיכך כופה אחד את השני לחלוק בחצר, אם יש בו ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה, אע"פ שאין לאף אחד מהם ארבע אמות בשביל הפתח, חוץ מארבע אמות הנ"ל (מגיד־משנה, וראה בראב"ד). 41) ברייתא בבבא־בתרא יא: 42) שנערם בחצר במשך הזמן על־ידי השכנים הזורקים מתוך בתיהם, וכל אחד ואחד מהם רוצה לזכות בו, לזבל בו שדותיו (רש"י שם). 43) שהרי דרך הפתחים השליכוהו שם (רש"י שם). 44) בעיא שנפתרה מברייתא שם. 45) הרי"ף מביא שם שני פירושים למילה "אכסניא": א' זבל של אכסניא (וכן פירשו הר"ח והר"י מיגאש). ב' אכסניא של מלך כשגובים אותם (וכן פירש"י שם: "חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להם אכסניא בבתיהם"). ומכיון שכתב רבינו "אכסניא של מלך" נראה שהיינו כפירוש השני שברי"ף וביפרש"י (מגיד־משנה), באופן ששני הדינים הנ"ל אינם דומים: "זבל של חצר" הוא לזכות לבני החצר, ואילו "אכסניא של מלך" הוא לחובה לבני החצר. ועיין סמ"ע סימן קעב, ס"ק כ.

ט. הַשֻּׁתָּפִין[46] שֶׁרָצוּ לַחֲלֹק דָּבָר שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַפְסִידִין[47] אֶת שְׁמוֹ - חוֹלְקִין[48]. וּבְכִתְבֵי[49] הַקֹּדֶשׁ[50], אַף עַל פִּי שֶׁרָצוּ - לֹא יַחֲלֹקוּ[51]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[52] בְּכֶרֶךְ אֶחָד[53]; אֲבָל בִּשְׁתֵּי כְּרִיכוֹת - חוֹלְקִין[54].

46) משנה, שם יא. 47) שהחלק לא יהיה ראוי לשאת את השם הקודם של העצם השלם. 48) בזה אין כל חידוש, אלא בא להשמיענו שבכתבי הקודש אע"פ שרצו אין חולקין (מגיד־משנה בשם רש"י). 49) שם. 50) היינו, עשרים וארבעה ספרי התנ"ך, ובזמנם היו רגילים לכתבם בגליון כספר־תורה (רש"י שם ד"ה כתבי הקודש). 51) שחלוקה זו יש בה משום בזיון כתבי הקודש (רש"י שם). ויש שכתבו, שאפילו אם יגיע לכל אחד ספר שלם, ואפילו אם יגיע לזה תורה ולזה נביאים – אין כבודם של ספרי הקודש שיחלקו בב"ד אחר שנתחברו בכרך אחד (מגיד־משנה בשם רשב"א). 52) מימרא של שמואל, שם יג: 53) שיש שם בזיון, כנ"ל. 54) אע"פ שבכל כריכה ספר אחר מכתבי הקודש. והיינו, אם רצו לחלוק, כמו שכתב בתחילת ההלכה, וכמו שאמר רב שלמן, בגמרא שם. וכן כתב רבינו בפירוש המשניות שם: "ורצו לחלוק, שיקח אחד מהם ספר־תורה זה, וחבירו ספר אחר", וראה בלחם־משנה.

י. מָקוֹם[55] שֶׁאֵין בּוֹ דִּין חֲלֻקָּה שֶׁרָצוּ שֵׁתָּפִין לְחָלְקוֹ, אַף עַל פִּי[56] שֶׁקָּנוּ מִיָּדָם - כָּל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; שֶׁזֶּה קִנְיַן דְּבָרִים[57] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58]. אֲבָל[59] אִם קָנוּ מִיָּדָם שֶׁזֶּה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי וְזֶה רָצָה בְּרוּחַ פְּלוֹנִי - אֵינָן יְכוֹלִים לַחֲזֹר בָּהֶם[60]. וְכֵן[61] אִם[62] הָלַךְ זֶה בְּעַצְמוֹ[63] וְהֶחֱזִיק[64] בְּחֶלְקוֹ, וְזֶה בְּעַצְמוֹ וְהֶחֱזִיק בְּחֶלְקוֹ[65], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדָם - אֵין אֶחָד מֵהֶם יָכוֹל לַחֲזֹר בַּחֲבֵרוֹ.

55) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי רב אסי בשם רבי יוחנן. 56) כמו שבירורו בשקלא־וטריא שם. 57) שאין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש, כגון

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על חפץ, או אף על שעבוד של קרקעות. ואילו פעולה של חלוקה – אין בה ממש, ואין הקנין חל עליה. 58) בפ"ה מהלכות מכירה, הלכה יד. וזה־לשונו שם: "הרי שכתב בשטר: וקנינו מפלוני – שיחלקו השדה שביניהם – הרי זה קנין דברים ואינו מועיל כלום, שהרי לא הקנה לחבירו דבר מסויים וידוע". 59) מסקנת הגמרא שם, לבירור המימרא של רבי יוחנן. 60) שהרי נחלקו, וזכה כל אחד בחלקו, בקנין שיש בו ממש. 61) מימרא של רב אשי, לבירור דבריו של רבי יוחנן, שם. 62) היינו, אחרי שהסכימו ביניהם על החלוקה. 63) לפנינו בגמרא אין המלים "בעצמו" – "בעצמו", שבדברי רבינו, אבל ישנם בגמרא כ"י מינכן וברי"ף ובעוד ראשונים. [וראה להלן, שלדברי רבינו אין צריך לשום קנין בחלוקת השותפות. ולפיכך אין צריך שיאמר כל אחד לחבירו "לך חזק וקני", אלא אף אם הלכו כל אחד ואחד בעצמו – אע"פ שאין זה קנין – הרי זו חלוקה]. 64) לדעת רבינו והרי"ף אין כאן קנין חזקה, אלא מכיון שכל אחד ואחד נטל חלקו, הרי נתחלקו ביניהם, וחלוקה אינה צריכה קנין, כמבואר למעלה פ"א הלכה א הערה יב. 65) [מאחר שלא היה כאן שום קנין חזקה, אלא זוהי חלוקה, כנ"ל, – לא די בזה שאחד ילך ויחזיק, אלא צריך ששניהם יחזיקו כל אחד בשלו, ועיין מגיד־משנה].

יא. הָאַחִין[66] שֶׁחָלְקוּ[67], וְעָשׂוּ בֵּינֵיהֶם גּוֹרָל - כֵּיוָן שֶׁעָלָה גּוֹרָל לְאֶחָד מֵהֶן קָנוּ כֻּלָּן[68]. בַּהֲנָיָה[69] שֶׁנַּעֲשֵׂית לָהֶם, שֶׁשָּׁמְעוּ זֶה מִזֶּה לַדָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ[70] עָלָיו, גָּמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן וּמַקְנֶה לַחֲבֵרוֹ[71].

66) בבא־בתרא קו: ברייתא של רבי יוסי. 67) היינו, שבירורו חלקים שוים, והגורל צריך להכריע למי שייך כל חלק. 68) אם הם שנים, קנה השני חלקו. ואם הם שלשה – הראשון קנה חלקו, והשנים את שני החלקים האחרים, כשאינם מחולקים ביניהם, ואם רוצים לחלוק – יחלקו. ויש מפרשים, כשסומנו החלקים לפי תולדותם: ראובן, שמעון, לוי וכו' וכיון שראובן זכה בחלק זה וזה, זכה שמעון על־ידו ואח"כ לוי וכו' וכו' (מגיד־משנה). 69) מסקנת רב אשי, שם. 70) לחסל את השותפות, ובוודאי מעוניינים הכל שדבר ביצוע החלוקה יקום מהר ולא יתעכב עוד. 71) דעת רבינו, שהגורל הוא קנין. וכן נראה בגמרא שם, שלמדו זאת מחלוקת הארץ בגורל. ואע"פ ששאלו שם: מה לחלוקת ארץ ישראל שהיתה גם ב'אורים ותומים' – הרי תירץ שם רב אשי שבמקום 'אורים ותומים' יש לנו היום ההנאה מההסכמה ההדדית. אולם הרא"ש בתשובה (הובאה בחושן־משפט סימן קעג סעיף ב ברמ"א) כתב שגורל אינו אלא בירור ולא קנין. ונראה שלפניו היתה הנוסחא בגמרא שם "אלא אמר רב אשי בההיא הנאה וכו'" – שלפי"ז חזרו בהם ממה שלמדו מחלוקת ארץ ישראל (הגר"א שם ס"ק ד), וכן דעת הראב"ד בהשגה, שכתב שלא נתחוורו לו דברי רבינו (לחם־משנה, ואור־שמח כתב שהשגת הראב"ד שייכת להלן בהלכה יב, עיין שם בהערה עו).

יב. הָאַחִין[72] שֶׁחָלְקוּ - הֲרֵי הֵן כְּלָקוּחוֹת זֶה מִזֶּה[73], וְאֵין לָהֶם דֶּרֶךְ[74] זֶה עַל זֶה, וְלֹא סֻלָּמוֹת זֶה עַל זֶה[75], וְלֹא חַלּוֹנוֹת זֶה עַל זֶה, וְלֹא אַמַּת הַמַּיִם זֶה עַל זֶה; שֶׁכֵּיוָן שֶׁחָלְקוּ, לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶן זְכוּת בְּחֵלֶק חֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹמַר לָאַחִין: כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ לְאֶחָד - הָיָה מַעֲבִיר בָּהּ אַמַּת הַמַּיִם הַזֹּאת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם; אֲבָל עַתָּה, שֶׁנַּעֲשֵׂית זֶה חֶלְקִי - יֵשׁ לִי[76] לְהָסִיר אַמַּת הַמַּיִם מֵעָלַי. וְכֵן סוֹתֵם הַחַלּוֹן[77] הַמַּשְׁקִיף עַל חֶלְקוֹ, וּבוֹנֶה[78] בְּצַד הַסֻּלָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְבַטֵּל תַּשְׁמִישׁוֹ. וְהוּא הַדִּין בִּשְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ[79] שָׂדֶה מֵאֶחָד, וְחָלְקוּ - לֹא נִשְׁאַר לְאֶחָד מֵהֶם זְכוּת בְּחֵלֶק חֲבֵרוֹ, וּמַפְסִיק אַמַּת הַמַּיִם מֵחֶלְקוֹ וְסוֹתֵם הַחַלּוֹנוֹת[80].

72) שם ז: ועוד. מימרא של רב נחמן בשם שמואל, בניגוד לשיטת רב. 73) ואין אנו אומרים "ברירה": הוברר הדבר למפרע שזהו חלקו של זה וזהו חלקו של זה אלא לקוחות הם זה מזה בעת החלוקה, גיטין כה. ורמב"ם פי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ. והקדים זאת בהלכה זו, מפני שזהו יסודה, שכיון שהם כלקוחות זה מזה, הם מוכרים זה לזה בעין יפה, ואינם משיירים כלום אחד אצל חבירו, כדין כל מוכר (בבא־בתרא סד: ופכ"ה מהלכות מכירה הלכה ג), ואע"פ שאין זה מפורש בגמרא, שזהו טעמה של הלכה זו – נראה כן בסוגיית הגמרא ב"ב סה. ועיין מגיד־משנה. 74) שאם אחד קבל חצר חיצונה ואחד פנימית, אין הפנימי יכול לדרוש דרך מהחצר החיצונה, אף כי דרך כזו היתה קיימת בחיי אביו, שהרי עם החלוקה כאילו מכר את חלקו, היינו, החצר החיצונה לאחים, ומכר כדרך המוכרים בעין יפה ולא השאיר לעצמו דרך, ובעל החצר החיצונה, ביחס לחצר שלו, אינו מוכר, שנאמר גם עליו שמכר בעין יפה. אלא לוקח הוא (רשב"ם שם סה. ד"ה אין להם דרך ו'תוספות' ז: ד"ה אין להם דרך). 75) שאחד קיבל בית וחצר, והשני – עלייה, ונמצא הסולם עומד בחצרו של השני (רש"י שם ז: ד"ה ולא סולמות). או שאחד קיבל בית, והשני – חצר ועלייה, ונמצא הסולם נשען על ביתו של השני ('תוספות' שם). 76) [בכ"י תימן: "יש לו". ולפי"ז יכול לכוף לבעל אמת המים להסירה מעליו. וכן כתב הרא"ש (ב"ב פ"א סימן כ) בשם רבינו "שצריך לסתום החלון ולהסיר אמת המים מעליו". והכסף־משנה השמיט מדברי הרא"ש את המילים "ולהסיר אמת המים מעליו", ומתוך זה יצא לו, שבאמת המים אינו יכול לכופו. והוכיח כן מהלשון "יש לי להסיר" שהמדובר על הניזק, ולפיכך בא לפרש בדברי רבינו שגם בחלון סותם הוא בעצמו. ומוכיח כן ממה שכתוב להלן: "ובונה בצד הסולם" שוודאי הכוונה לבעל החצר ולא לבעל העלייה]. 77) לדעת הרא"ש (שם) כוונת רבינו שיכול לכוף לבעל החלון שיסתום חלונו, וכן כתב הריב"ש (הובא בכסף־משנה). אבל הראב"ד (בראב"ש שם) סובר שאינו יכול לכופו לסתום חלונותיו, אלא שאם רצה לבנות כותל סמוך להם – יכול לעשות זאת. והטעים הרשב"א בחידושיו משום "שהוא לא נתחייב לו בבנין", כלומר לא נתחייב לתת לו הוצאות הסתימה. ובהסתמך על דברי הראב"ד הנ"ל שהובאו בראב"ש כתב ב'אור שמח' שכן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

גם כוונת דברי הראב"ד בהשגה כאן, שכתב בהלכה יא: "לא נתחוורו דבריו", והשגה זו אינה שייכת להלכה יא אלא להלכה יב, וההתחלות הדומות "האחין שחלקו" – "האחין שחלקו" הן שגרמו לדברים להעתק ממקומם. וראה למעלה, שלפי פירוש הכסף־משנה בדברי רבינו – דעתו כדעת הראב"ד. 78) בעל החצר, וראה למעלה. 79) שהרי כל עיקר הטעם באחים שחלקו הוא מפני שהם כלקוחות המוכרים בעין יפה, כמפורש בבבא־בתרא סה. (הגר"א סימן קעג ס"ק ה). 80) והוא־הדין שבונה בצד הסולם, כנ"ל.

יג. אֲבָל[81] שְׁנַיִם שֶׁקָּנוּ שָׂדֶה מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים[82] אוֹ מִשְּׁנֵי אַחִין[83] - אֵין לְאֶחָד מֵהֶן לְהַפְסִיק אַמַּת הַמַּיִם, וְלֹא לְשַׁנּוֹת דָּבָר מִן הַנְּזָקִים שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהֶן הַמּוֹכְרִין[84].

81) (מגיד־משנה בשם ר"י מיגאש). 82) שלא היו שותפים (מגיד־משנה בשם הר"י מיגאש). 83) אף כאן שלא היו בשותפות (שם). 84) שהרי כל קנינם מהמוכרים, ואינם קונים זה מזה ואינם מוכרים זה לזה כלל, ולפיכך הם מקבלים את כל הזכויות של המוכרים.

יד. חֲצַר[85] הַשֻּׁתָּפִין שֶׁיֵּשׁ[86] בָּהּ דִּין חֲלֻקָּה, אוֹ[87] שֶׁחֲלָקוּהָ בִּרְצוֹנָם[88] אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהּ חֲלֻקָּה - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מֵהֶן לָכֹף אֶת חֲבֵרוֹ לִבְנוֹת הַכֹּתֶל[89] בָּאֶמְצַע[90], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֵהוּ חֲבֵרוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ; שֶׁהֵזִּיק רְאִיָּה - הֵזִּיק הוּא[91]. וְאֵין לוֹ חֲזָקָה בְּחֶצֵר, אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁעָמְדוּ כָּךְ שָׁנִים רַבּוֹת בְּלֹא מְחִיצָה - כּוֹפֵהוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[92].

85) משנה בבבא־בתרא ב. וכפי פירושה בגמרא שם ג. לפי הלשון השניה. 86) יוצא מתוך השקלא־וטריא שם, שאם יש דין חלוקה – יש כפייה לעשות מחיצה, משום שהיזק ראיה שמו היזק. 87) מימרא של רב אסי בשם רבי יוחנן, כפי שפירשוה במסקנא שם. 88) שהסכימו לחלוק ובקנין, או שחלקוהו כבר, כמו שכתב רבינו למעלה (הלכה י). 89) שגבהו ארבע אמות, כדלהלן. 90) היינו, שיש כפייה על שני דברים: א' על עצם בניית הכותל. ב' על בנייתו באמצע, בחלקם של שניהם. וראה להלן. 91) כלשון אחרון בגמרא שם ג. שגם רבי יוחנן סובר כמותו. וראה בהגהות מיימוניות כמה הוכחות שהלכה כדעה זו. 92) "לפי שאין דעתו של אדם סובלת נזק [זה] (מאלו), וחזקתו שאינו מוחל, שהיזקו היזק קבוע" (להלן פי"א הלכה ז). וראיה לכך ממה שאמרו בגמרא (ב"ב ב:) שלפי המפרש במשנה שם "השותפין שרצו לעשות מחיצה – בונין את הכותל באמצע" – "מחיצה־כותל" – על כרחנו שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי נאמר במשנה שרק אם רצו שניהם בונים את המחיצה. ואם יש חזקה בהיזק ראיה, אין ראיה מהמשנה שהיזק ראיה לאו שמיה היזק, שהרי כאן החזיקו כמה שנים בלי מחיצה. אלא על־כרחנו שלמאן־דאמר היזק ראיה שמיה היזק – לא מועילה חזקה (ר"י מיגאש). ומה שאמרו להלן (פ"ז הלכה א־ו) שמועילה חזקה בחלון, אע"פ שיש שם היזק ראיה – כאן אחד מזיק את השני, ולפיכך לא מיחה בו, שאומר לו הרי גם אתה ניזוק ממני, והייתי מצפה שאתה תתבע את בנין המחיצה, כמו שכתב ר"י מיגאש בתחלת בבא־בתרא. ועיין עוד בראב"ש שם סימן ב. [וראה במגיד־משנה שהביא עוד בשם ר"י מיגאש שמחלק בין חלון לחצר, בזה שבחלון עשה מעשה בפתיחת החלון, אבל ראה להלן פ"ז הלכה א והערה ב].

טו. רַחַב[93] מְקוֹם הַכֹּתֶל - מִשֶּׁל שְׁנֵיהֶם. וְכַמָּה יִהְיֶה רָחְבּוֹ? הַכֹּל[94] כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[95]. וַאֲפִלּוּ[96] נָהֲגוּ[97] לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם בְּקָנִים וּבְהוּצִין[98]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲוִיר שֶׁיִּסְתַּכֵּל בּוֹ וְיִרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ.

93) משנה, שם ב. 94) שם. 95) היינו, כמנהג השותפים לבנות כשחולקים ביניהם, ולא כמנהג שאר הבנינים במדינה (מגיד־משנה). 96) שם ד. 97) אבל אם המנהג הוא פחות מזה, אין משגיחים בו. שאם לא כן, למה צריכה הגמרא לפרוט את אלו דוקא (הגהות מיימוניות אות כ בשם ה'תוספות'), ומכאן שאף במקום שאמרו "הכל כמנהג המדינה" אין הכל בכלל. ויש גם יוצאים מן הכלל. וראה ב'תוספות' שם ב. ד"ה בגויל. 98) כפות תמרים (רש"י ורבינו גרשום).

טז. כַּמָּה[99] גֹּבַהּ הַכֹּתֶל? אֵין פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת[100]. וְכֵן בְּגֻנָּה[101], כּוֹפֵהוּ[102] לְהַבְדִּיל גִּנָּתוֹ מִגִּנַּת חֲבֵרוֹ בִּמְחִיצָה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[103]. אֲבָל[104] בְּבִקְעָה - אֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא בִּמְקוֹם שֶׁנְּהַגּוּ[105]. רָצָה[106] לְהַבְדִּיל בִּקְעָתוֹ מִבִּקְעַת חֲבֵרוֹ - כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה. וְעוֹשֶׂה חֲזִית[107] כְּמוֹ[108] אַמָּה בְּסִיד מִבַּחוּץ[109], כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהַכֹּתֶל שֶׁלּוֹ. לְפִיכָךְ[110], אִם נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁלּוֹ. וְאִם[111] עָשׂוּ מִדַּעַת שְׁנֵיהֶם - בּוֹנִים הַכֹּתֶל בָּאֶמְצַע, וְעוֹשִׂין חֲזִית מִכָּאן וּמִכָּאן[112]. לְפִיכָךְ, אִם נָפַל הַכֹּתֶל - הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶן.

99) שם ה. במשנה. 100) מפני שבמחיצה פחותה מזה, עדיין אפשר להסתכל מעליה [ואע"פ שגבהו של אדם אינו, בדרך כלל, יותר משלש אמות – יכול הוא להגביה עצמו על ראשי אצבעותיו ולהציץ עד גובה ארבע אמות – 'תוספות' חגיגה יא. ד"ה ברום]. 101) משנה שם ב. לפי הפירוש הפשוט שהמדובר בשתי גינות סמוכות זו לזו. וראה להלן הערה קיב. 102) אפילו בסתם, שאין שם מנהג לגדור, בניגוד לבקעה, ראה להלן. ועיין עוד להלן הלכה יז (והערה קיז) שאפילו במקום שנהגו שלא לגדור – מחייבין אותו. 103) "כדי שיתפוס אותו כגנב, אם נכנס לרשותו", כמו בין גג לגג (בבא־בתרא ו: ולהלן פרק ג הלכה ו). אבל היזק ראיה "שלא יראה חבירו בשעה שמשתמש" (מלשון רבינו למעלה הלכה יד) אין בגינה, שהרי אין משתמשים בה יותר מבגג, שעליו אמרו שדי במחיצה עשרה טפחים (רבינו בתשובה). ומה שאמרו בגמרא (שם ב:) בשקלא־וטריא בסוגיית "היזק ראיה", שמה שנאמר במשנה "וכן בגינה במקום שנהגו לגדור מחייבין אותו" הוא משום היזק ראיה, והקשו מזה למאן־דאמר היזק ראיה לאו שמיה היזק,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ותירצו: "גינה שאני, כדרבי אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", "שלא יזיקנו בעין רעה" (רש"י). הרי שגינה חמורה מחצר לענין זה? – כבר נשאל על זה רבינו, והשיב שיש הבדל גדול בין היזק ראיה שהוא היזק גדול, שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו, ובין היזק ראיה שיראה קמת חבירו משום עין רעה, שאלו דברי חסידות הם שלא יעיין בו בעין רעה, ואותו התירוץ אינו אליבא דהלכתא, שעיקר היזק ראיה בחצר מקום שבני אדם דרין, עכ"ד רבינו. [ויש להוסיף בביאור דבריו: שאע"פ שרב אמר "אסור לאדם לעמוד וכו'", הרי שזהו איסור גמור ולא מדת חסידות – רב לשיטתו שאמר (בבא־מציעא קז:) "והסיר ה' ממך כל חולי – זו עין [רעה], תשעים ותשעה [מתים] בעין רעה". שלפי"ז דין הוא שאסור להסתכל, ולפיכך כופין אותו לעשות כותל גבוה ארבע אמות. אבל שמואל חולק עליו (שם) ואומר "והסיר ה' ממך כל חולי – זה הרוח (= רוח רעה)". ו"הכל [מתים] ברוח [רעה]". ולפי דבריו, אין איסור בהסתכלות בקמת חבירו. ולפי הכלל הידוע, שהלכה כשמואל בדיני ממונות, אין לכוף לעשות כותל גבוה ארבע אמות לגינה, מאחר שאין איסור בהסתכלות. ואין כאן אלא מדת חסידות בלבד. כמו שאמרו בפסחים קי: בעניני "זוגות" (= סכנה לשתות שני כוסות ביחד), שמי שאינו מקפיד על זה, אינו ניזוק, ואעפי"כ "למיחש מיבעי" (= טוב לחשוש). ואם כן, על־כרחנו שפירוש המשנה "וכן בגינה – מחייבין אותו" היינו לגדור בגדר של עשרה טפחים בלבד כדי שלא ייתפס עליו כגנב, ולא בכותל של ארבע אמות משום עין רעה. וגם שינוי הלשון במשנה מוכיח כן, שבחצר אמרו "כותל", ובגינה אמרו לגדור מלשון "גדר". וסתם גדר הוא עשרה טפחים, ראה בכלאים פ"ב משנה ח, ובפאה פ"ב משנה ג ברמב"ם ורע"ב שם. אבל להלן בפ"ג הלכה ג, כלל רבינו "גדר" ו"כותל" ביחד, עיין שם. וראה להלן פ"ג הלכה ח ובהערה עא]. 104) משנה שם, ולפי מסקנת הגמרא, שם ד. 105) מפני שבבקעה אין עומדים הזרעים כל השנה כמו בגינה (סמ"ע סימן קנח, ס"ק ג בשם הרמב"ן). 106) האחד, ובמקום שאין מנהג. 107) מלשון מראה, היינו דבר בולט (רבינו בפירוש המשניות). 108) כרבי יוחנן, שם ד. ד: 109) אבל לא מבפנים, שמא יעשה גם חבירו בפנים. אבל שמא יקלוף חבירו סימן זה, אין לחשוש, שהרי יכירו זאת, ובמחיצה של קנים והוצים (ראה למעלה הלכה טו) נתנו בגמרא שם סימנים מיוחדים ורבינו השמיטם, וצ"ע (כסף־משנה). 110) משנה, שם ב. 111) שם. 112) ובלי סימן כלל אי־אפשר, שמא יעשה אחד בצד חבירו ויאמר שלו הוא. ולקלוף אי־אפשר, שהרי ניכר הוא, כנ"ל (גמרא שם, וראה סמ"ע סימן קנח, ס"ק ט).

יז. הַמּוֹכֵר[113] גִּנָּה לַחֲבֵרוֹ סְתָם[114], וְהָיְתָה מְעֹרֶבֶת עִם גִּנּוֹת אֲחֵרוֹת[115] - כּוֹפִין אֶת הַלּוֹקֵחַ לִבְנוֹת אֶת הַכֹּתֶל[116] בֵּינֵיהֶם[117], וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לִגְדֹּר בַּגִּנּוֹת[118]. אֲבָל אִם מָכַר בִּקְעָה סְתָם - אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לִגְדֹּר, אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ.

113) כן פירש רבינו בפירוש המשניות בתחילת בבא־בתרא, מה ששנו שם "וכן בגינה מקום שנהגו לגדור מחייבין אותו". וראה במגיד־משנה, ולהלן הערה קיז. 114) היינו שלא הזכיר לו את דבר עשיית המחיצה. 115) שנשארו בידו של מוכר (ועיין ראב"ד ומגדל־עוז). 116) ראה למעלה הלכה טז, שבגינה אין צריך אלא מחיצה גבוהה עשרה טפחים. 117) כלומר, כופין את הלוקח שישתתף בבנין זה עם המוכר (כן דעת הראב"ד, וכן יש לפרש בדברי הרמב"ם, ועיין מגיד־משנה). 118) כן הוא בירושלמי: "תני: בגינה בין מקום שנהגו לגדור, בין מקום שנהגו שלא לגדור – כופין". והגר"א (סימן קנח ס"ק א) כתב שכן מפרש רבינו גם בבבלי (שם ד.) ושגירסתו שם שונה מזו שלפנינו. ועיין ראב"ד ומגיד־משנה.

יח. מָקוֹם[119] שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת כְּתָלִים הַמַּבְדִּילִין[120] בַּחֲצֵרוֹת אוֹ בַּגִּנּוֹת[121] בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן גָּזִית[122] - זֶה נוֹתֵן[123] שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְזֶה נוֹתֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. בְּגָזִית[124] - זֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם וּמֶחֱצָה. בִּכְפִיסִין[125] - זֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם[126], וְזֶה נוֹתֵן טִפְחַיִם. בִּלְבֵנִים[127] - זֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה[128], וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה. וְכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ - עֲבִי הַכֹּתֶל עִם הַסִּיד[129]. וְהוֹאִיל[130] וּמְקוֹם הַכֹּתֶל מֻשָּׁל שְׁנֵיהֶם, אִם נָפַל הַכֹּתֶל - חֲרֵי הַמָּקוֹם וְהָאֲבָנִים שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וַאֲפִלּוּ[131] נָפַל לִרְשׁוּת אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁפִּנָּה אֶחָד מֵהֶן אֶת כָּל הָאֲבָנִים לִרְשׁוּתוֹ, וְטָעַן שֶׁמָּכַר לוֹ חֲבֵרוֹ חֶלְקוֹ אוֹ נְתָנוֹ לוֹ בְּמַתָּנָה - אֵינוֹ נֶאֱמָן[132], אֶלָּא חֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּת שֶׁל שְׁנֵיהֶם עַד[133] שֶׁיָּבִיא רְאָיָה[134].

119) משנה בבא־בתרא ב. 120) היינו, לא כתלים סתם, אלא כתלים המבדילים בנכסי שותפים (מגיד־משנה). 121) שם במשנה: "וכן בגינה". ופירשו בגמרא, שזה מוסב על גויל וגזית, כלומר רחבי הכתלים. 122) והיינו "גויל" שבמשנה. כלומר, אבנים בלתי מהוקצעות. 123) כלומר, אם המנהג בגויל – דין הוא ברוחב ששה טפחים ולא פחות. ואם נהגו בפחות, אין הולכין אחר מנהג זה (מגיד־משנה). 124) אבנים מהוקצעות, שעל־ידי הקיצוע מתמעט רחבן משמה טפחים לחמשה. 125) חצי לבנה מכאן וחצי לבנה מכאן וטיט באמצע. 126) שלשה טפחים לשני חצאי הלבנה (שהרי הלבנה שלשה טפחים כדלהלן) וטפח לטיט שביניהם. 127) היינו, לבנים שלמות. 128) שהלבנה שלשה טפחים. 129) כלומר עם הטיח. וכתב הרי"ף, שכן מסקנת הגמרא. ולפנינו שם ג: היא בעיא שלא נפשטה, אלא שרב נחמן בר יצחק אמר שם שמסתבר ש"הן וסידן". 130) משנה, שם. 131) שם ד. שזהו כל חידושה של פסקא זו במשנה. 132) שכיון ששותפים הם – שותפים אינם מקפידים אחד על השני. ולפיכך, אם דבר הידוע לשניהם נמצא אצל אחד מהם, אין ראיה שמכרו לו. 133) ואם אין האבנים תחת ידו – נאמן הוא במיגו, שהיה יכול לטעון שהחזירם לחבירו (מגיד־משנה ולחם־משנה). 134) בעדים שהם שלו.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו משפטי המחיצות שיש בין השותפין אם נפלו, וקצת הדינין ממה שיש לשכנים לעשות זה לזה מגדירת המחיצה ומתיקון הרשות המשותף.

א. כֹּתֶל[2] חָצֵר, הַמַּבְדִּיל בֵּין שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, שֶׁנָּפַל - יֵשׁ לְכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם לָכֹף עַל חֲבֵרוֹ לִבְנוֹתוֹ עַד גֹּבַהּ אַרְבַּע אַמּוֹת[3], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה; אֲבָל[4] יָתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[5] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[6]. רָצָה הָאֶחָד וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל[7] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, אִם[8] בָּא חֲבֵרוֹ וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ[9] בַּגֹּבַהּ שֶׁכְּנֶגֶד כָּתְלוֹ[10]. כֵּיצַד? בָּנָה אֶחָד כֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן וְהִגְבִּיהוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וּבָנָה כֹּתֶל אֶחָד כְּנֶגְדּוֹ אוֹ בְּצִדּוֹ[11] לַעֲשׂוֹת לוֹ בַּיִת[12], וְהִגְבִּיהַּ הַכֹּתֶל הָאַחֵר שֵׁשׁ אַמּוֹת - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בִּשְׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁמּוֹסִיף עַל אַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁהֲרֵי נִרְאֶה מִמַּעֲשָׂיו[13] שֶׁהוּא רוֹצֶה בָּהֶן[14]. וְכֵן אִם חָקַק בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל שֶׁבֵּינֵיהֶן[15] מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ הַקּוֹרוֹת[16], אוֹ שֶׁבָּנָה עָלָיו קוֹרָה[17] גְּדוֹלָה שֶׁהַקּוֹרוֹת נִשְׁעָנִין עָלֶיהָ - מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּשֵׁשׁ הָאַמּוֹת כֻּלָּן[18] שֶׁהוֹסִיף חֲבֵרוֹ עַל הָאַרְבַּע אַמּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּנָה כָּל הַכֹּתֶל[19]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁהוּא רוֹצֶה בְּכָל הַגֹּבַהּ הַזֶּה.

2) בבא־בתרא ה. במשנה. 3) שזהו השיעור למניעת היזק ראיה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה טז. ואין כל חידוש בהלכה זו, אחרי שכבר פסק רבינו (למעלה פ"ב הלכה ד) שהיזק ראיה שמיה היזק, ושותפין שחלקו כופים זה את זה לעשות כותל גבוה ארבע אמות ביניהם – קל־וחומר אם כבר היה כותל ביניהם ונפל, שיכולים לכוף אחד את השני לבנותו מחדש, אלא עיקר החידוש הוא, שלמעלה מארבע אמות אין כופים זה את זה (גמרא בבא־בתרא ב:). 4) משנה, שם. 5) שאז אין עוד היזק ראיה. 6) אע"פ שמקודם היה הכותל יתר על ארבע אמות (כסף־משנה). 7) על הוצאותיו בלא השתתפותו של השני. 8) משנה, שם. 9) החצי שעליו לשלם. ובתשלום זה, הוא זוכה בחצי הכותל, שהרי המקום של שניהם, שכשם שמחייבין אותו לשלם, כן מחייבין את חבירו, ונוטל הוא חצי הכותל על־כרחו (מגיד־משנה ומשנה־למלך). 10) אבל למעלה מכתלו אינו חייב, כהדגמת רבינו בסמוך, וכרב נחמן (שם ו.) שאמר: "למאי דסמך – סמך, למאי דלא סמך – לא סמך", ודלא כרב הונא שאמר: "סמך לפלגא, סמך לכולה". ומפרשה רבינו לעניין שיעור הגובה (ועיין שם ב'תוספות' ד"ה סמך). 11) [שהרי במשנה (שם ה.) נאמר סתם "סמך לו כותל אחר – מגלגלין עליו את הכל", משמע בין סמך לו מכנגדו ובין סמך לו מן הצד. ולפי זה, שהמדובר גם בסמך מן הצד, על־כרחנו שהפלוגתא של רב הונא ורב נחמן (ראה הערה הקודמת) אינה אלא בגובה ולא באורך]. 12) שהוא רוצה להשתמש בכותל האמצעי לשים עליו ועל הכותל הנגדי – תקרה, כמו שנראה ממעשיו, אף שלא השתמש עדיין ולא עשה עוד את התקרה. 13) בניית הכותל. 14) אבל אין לחייבו בארבע אמות הנותרות, שהרי לא גילה דעתו אלא על השתים בלבד. 15) בניגוד לפרש"י שם, שחקק בכותל שסמך. 16) זהו "קבעתא דכשורי", שעליו אמרו (שם ו.) שאף רב נחמן, שרבינו פסק כמותו, מודה ש"סמך לפלגא – סמך לכולה". 17) עץ ארוך ועב, שעליו שמים את הקורות, והוא מגן עליהם מלחלוחית הכותל. וזהו "אפרזתא" (שם) שגם בזה מודה רב נחמן. 18) שהרי כאן מעשיו משמשים גילוי דעת ברור, שברצונו להשתמש בכל הכותל האמצעי. 19) בכ"י תימן: "שלא בנה כנגד הכותל". כלומר, לא בנה עשר אמות כנגד כל גבהו של כותל, אלא שש אמות בלבד, כנ"ל (ועיין סמ"ע סימן קנז, ס"ק כז).

ב. אֶחָד[20] מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁבָּנָה[21] הַכֹּתֶל שֶׁמַּבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, וְתָבַע חֲבֵרוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בַּהוֹצָאָה, וְאָמַר 'נָתַתִּי[22] חֶלְקִי' - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁנָּתַן[23], וְנִשְׁבָּע הֶסֵּת[24] שֶׁנָּתַן וְנִפְטַר, עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה הַתּוֹבֵעַ שֶׁלֹּא נָתַן[25]. אֲבָל[26] אִם בָּא לִתְבַּע אוֹתוֹ לִתֵּן חֶלְקוֹ בְּהוֹצָאַת שְׁאָר הַגֹּבַהּ שֶׁהוֹסִיף עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, מִפְּנֵי שֶׁסָּמַךְ לוֹ[27] אוֹ כְּנֶגְדּוֹ, וְאָמַר 'נָתַתִּי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[28]; אֶלָּא[29] חֲבֵרוֹ נִשְׁבָּע[30] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[31] שֶׁלֹּא נָתַן לוֹ וְנוֹטֵל מִמֶּנּוּ, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין[32], עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה זֶה שֶׁנָּתַן לוֹ.

20) משנה, שם. 21) שידוע לנו בוודאות, שרק אחד בנה את הכותל בלי השתתפות השני, וכל־שכן אם לא ידוע לנו שהאחד בנה לבדו, שהשני נאמן. 22) היינו, אחרי שזה תבע ממנו את ההוצאות. 23) "והטעם, לפי שהואיל ששניהם חייבין לבנות, וזה ידוע לכל העולם, יש לומר שנתן חלקו" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 24) מדרבנן, בלי נקיטת חפץ, כדין כופר הכל (שבועות מ:). 25) כלומר, שיעידו עדים, שהיו כל הזמן עם הנתבע מהתחלת הבנייה ואילך, וראו שלא נתן. וראה בשו"ע סימן קנז, סוף סעיף ח. 26) משנה, שם. 27) היינו, בצדו. 28) "לפי שנאמר לו: האיך ידעת שאתה חייב לשלם, כדי שתתן לו קודם שתעמדו בדין?" (רבינו בפירוש המשניות), וכלשון הגמרא (ב"ב ה:) "מי יימר דמיחייבו לי רבנן". 29) מתוספת רבינו. 30) אע"פ שהתובע חובו מן הלוה בתוך זמנו, וטען הלה: פרעתי, גובה בלא שבועה, אפילו מן היתומים (ב"ב שם ורמב"ם פי"ד מהלכות מלוה ולוה הלכה א) – שם ישנה "חזקה" שוודאי לא שילם בתוך זמנו, אבל כאן בנידון שלנו אין "חזקה" שוודאי לא שילם. ומה שנראה בסוגיית הגמרא (ב"ב שם) שהסברא של "מי יימר דמיחייבו לי רבנן" עדיפה מהסברא של "אין אדם פורע תוך זמנו" שנחלקו בה אביי ורבא שם – זהו רק לפי ה"סלקא דעתין" שלא ידעו עוד מ"חזקה – אין אדם פורע תוך זמנו" (אבן־האזל). 31) באחיזת חפץ של קדושה, כגון ספר־תורה או תפילין (שבועות לח:). 32) אף־על־פי שאין למצוא שבועה כזו ברשימת הנשבעין ונוטלין שבמסכת שבועות פרק ז – יש מקור אחר לשבועה זו בבבא־קמא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קיד: "המכיר כליו וספריו ביד אחר, ישבע לו לוקח כמה נתן ויטול", שמשם למדו הגאונים לתובע מחבירו חוב שיש לו עליו משכון – שנשבע בנקיטת חפץ ונוטל כדרך נשבעין ונוטלין (פי"ג מהלכות מלוה ולוה הלכה ג, ועיין בראב"ש פ"ז דשבועות סימן ד), וכמו־כן בנידון־דידן שידוע לכל שהראשון בנה הכותל, שהרי זה כאילו מוחזק בו, ודינו כתובע חוב שיש לו עליו משכון, כנ"ל (אבן־האזל, ועיין מגיד־משנה).

ג. מִי שֶׁהָיָה[33] לוֹ חָרְבָּה בֵּין חָרְבוֹת חֲבֵרוֹ, וְעָמַד חֲבֵרוֹ וְגָדַר רוּחַ רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּה זוֹ מְשֻׁלָּשׁ רוּחוֹתֶיהָ גְּדוּרָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לוֹ הַהוֹצָאָה כֻּלּוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא הוֹעִיל לוֹ, וַהֲרֵי חָרְבָּתוֹ פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים[34] כְּשֶׁהָיְתָה. לְפִיכָךְ, אִם גָּדַר לוֹ[35] רוּחַ רְבִיעִית, עַד שֶׁנִּמְצֵאת חָרְבָּתוֹ מֻקֶּפֶת גָּדֵר - מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶת הַכֹּל, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא זֶה בְּאַרְבַּע רוּחוֹת[36] עַד אַרְבַּע אַמּוֹת[37]. וּבְלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מְקוֹם הַכֹּתֶל שֶׁל שְׁנֵיהֶם[38].

33) במשנה (בבא־בתרא ד:): "המקיף את חבירו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית – אין מחייבין אותו. רבי יוסי אומר, אם עמד וגדר את הרביעית – מגלגלין עליו את הכל". ואמרו שם בגמרא "אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יוסי דאמר אם עמד וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל, לא שנא עמד ניקף, לא שנא עמד מקיף". ויש אומרים, שמשנה זו מדברת בבקעה ובמקום שלא נהגו לגדור, שאילו בחצר יכול לכוף אותו לבנות הכתלים באמצע כמפורש למעלה פ"ב הלכה יד־טז (רשב"ם ועוד). אבל לדעת רבינו, כיון שבבקעה לא נהגו לגדור – אין לחייבו אפילו אם עמד וגדר. ולפיכך הוצרך רבינו להעמיד הלכה ז בחורבה, כלומר חצר שחרבה ולא משתמשים בה עכשיו, ואם עמד המקיף וגדרה מכל ארבע רוחותיה, הרי הוא כיורד לשדה חבירו שלא ברשות ונטעה, שאם היתה שדה העומדת ליטע, שמין לו ונוטל כאריסי העיר (בבא־מציעא קא. ופ"י מהלכות גזילה ואבידה הלכה ד), שהרי חצר חרבה עומדת להיגדר (כסף־משנה הלכה ד, והגר"א סי' קנח ס"ק ז בשם ירושלמי), [וכ"ה בירושלמי בבא־מציעא פ"י הלכה ג]. ואע"פ שבית חרב אינו עומד להבנות (הלכות גזילה ואבידה שם הלכה ט, אבן־האזל). ולדעת חכמים החולקים על רבי יוסי, ואינם מחייבים אלא באופן שהניקף עמד וגדר, שגילה דעתו שרוצה בגדר – חצר חרבה אינה עומדת להיגדר, ודינה כשדה שאינה עומדת ליטע, שרק אם בעל השדה גילה דעתו חייב לשלם לו וידו על העליונה (בבא־מציעא שם).
34) רבינו מפרש במשנה שם, כפירש"י בבבא־קמא כ: שגדרו היה בין המקיף לבין הניקף. ועיין ב'תוספות' שם ד"ה את, שפירשו שהקיף מסביב. 35) המקיף, וכדעת רבי יוסי, כנ"ל. 36) כרב הונא (שם) ולא כחייא בר רב שאמר שמשלם רק דמי קנים בזול [ואף שבשדה העשויה ליטע, אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה (הלכות גזילה שם ה"ד) – כאן בחורבה שהנאתם שווה, גם הוצאתם שווה]. 37) כגובה הכותל שבין חצרות (למעלה פ"ב הלכה טז). 38) שיכול להשתמש בכתלים, כמבואר להלן הלכה ד. ובביאור הגר"א סימן קנח, ס"ק יא הביא מקור לדברי רבינו מהירושלמי בבא־בתרא למשנה הנ"ל.

ד. אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּתֶל שֶׁל זֶה שֶׁבָּנָה, וּבְחֶלְקוֹ בָּנָה - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מְגַלְגְּלִין עָלָיו אֶלָּא דָּבָר מוּעָט כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּכְּתָלִים[39]. וְכֵן[40] אִם הַנִּקָּף עַצְמוֹ הוּא שֶׁגָּדַר רוּחַ רְבִיעִית - הֲרֵי גִּלָּה דַּעְתּוֹ, וְנוֹתֵן חֲצִי הַהוֹצָאָה שֶׁל שָׁלֹשׁ רוּחוֹת[41], אִם הָיוּ הַכְּתָלִים[42] שֶׁל שְׁנֵיהֶם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

39) והראב"ד חולק על רבינו, ולדעתו להיפך. אם בנה הראשון על שלו, הרי הקל בזה על השני שהרויח לו את מקור הכותל, ולפיכך אין לו להפסיד בשביל כך את ההוצאות. 40) כלומר, לא רק באופן שהמקיף גדר כל ארבע הרוחות, אלא אפילו אם המקיף לא גדר אלא שלש רוחות שלא הועילו מעשיו כלום, בכל זאת חייב הניקף לשלם אם הוא עצמו גמר לגדור (סמ"ע סימן קנח, ס"ק טו).
41) בניכוי הוצאת חצי הכותל הרביעי (ערוך־השולחן).
42) בכ"י תימן ובדפוס רומי: "היו הכתלים". ובאבן־האזל תיקן "היה מקום הכתלים".

ה. וְכֵן[43] שְׁנֵי[44] בָּתִּים זֶה בְּצַד זֶה[45], וְהָיוּ גַּגֵּיהֶן עֲשׂוּיִין לְדִירָה[46], אֲפִלּוּ הָיוּ בִּשְׁנֵי צִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[47] - זֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה[48] לַחֲצִי גַּגּוֹ שֶׁהוּא דָּר בּוֹ, וְזֶה עוֹשֶׂה מַעֲקֶה לַחֲצִי גַּגּוֹ, וְזֶה שֶׁלֹּא[49] כְּנֶגֶד זֶה[50], וּמַעְדִּיף[51], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ זֶה אֶת זֶה[52]. וְאַף עַל פִּי[53] שֶׁבְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים רוֹאִין אוֹתוֹ, יָכוֹל כָּל אֶחָד לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ: אֵלּוּ אֵין רוֹאִין אוֹתִי אֶלָּא בַּיּוֹם[54] בְּעֵת שֶׁאֶעֱמֹד עַל גַּגִּי, וְאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי תָּמִיד[55].

43) [בכ"י תימן חסרה מילה זו, ולפי נוסחתנו (וכ"ה גם בדפוס רומי) זה נמשך להלכה הקודמת, שכשם שאין לחייב בהוצאות חצי הכותל אלא־אם־כן הוא עומד על מקום של שניהם, כמו כן בשני גגות אין לחייב אחד להשתתף בהוצאות חצי הכותך שיבנה חבירו על גגו, שהרי לא יוכל להשתמש בכותל זה, אלא כל אחד בונה על חצי גגו ומעדיף]. 44) שם ו: מימרא של אביי. 45) היינו, שאחד סמוך לשני ואין רשום הרבים מפסקת ביניהם, בניגוד לשיטת ה'תוספות' שם, ד"ה בשני צדי ר"ה, שדווקא בשני צדי רשות הרבים חייבים לגדור שאין האחד מרגיש בחבירו כשעולה בגגו, שיזהר ממנו. אבל אם אין רשות הרבים מפסקת ביניהם – אין צריך לגדור, והיינו דאמר רב נחמן: "אבל בין גג לגג, לא (=אין צריך לגדור)" וראה להלן שלדעת רבינו מיושבת הסתירה הנ"ל, בין מימרתו של אביי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לבין מימרתו של רב נחמן, באופן אחר. 46) כלומר, גגים שטוחים ולא משופעים. ובזה מיושבת הסתירה הנ"ל בין מימרת אביי לבין מימרת רב נחמן. 47) שבני רשות הרבים רואים אותם (גמרא שם, ולהלן בדברי רבינו), וכל־שכן כשרשות היחיד מפסיקה ביניהם (שם בגמרא). 48) מחיצה על הגג נקראת "מעקה" בלשון התורה (דברים כב, ח). 49) כגון אחד לצד צפון, ואחד לצד דרום. 50) בכ"י תימן "זה שלא כנגד זה". וצ"ל "זה שלא כנגד זה, וזה שלא כנגד זה". 51) כל אחד מושך קצת יותר מהמחצית, וכמובן שהעדפה זו אינה אלא כשהם זה כנגד זה. ולא כשהם זה בצד זה (סמ"ע סימן רנט, ס"ק ה). 52) ולא יהיה ביניהם היזק ראיה. 53) וזהו החידוש שיש בשני צדי ר"ה (גמרא שם). 54) שאז רואים גם על גג גבוה. אבל בלילה, שאין אור מספיק לעוברים ושבים, אינם יכולים לראות למעלה בגגות. אבל בחלון הבית יכולים לראות גם בלילה, כמפורש להלן פ"ה הלכה ו (לחם־משנה). 55) לדעת הסמ"ע (שם ס"ק ו) מילה אחרונה זו באה לרבות גם את הנימוק האחרון בגמרא. והיינו, שאנשי ר"ה רואים רק בעיון והתאמצות, ורק כשהוא עומד. ואילו אנשי הגגות רואים תמיד, היינו גם כשיושבים, וגם ללא מאמץ.

ו. גַּג[56] הַסָּמוּךְ[57] לַחֲצַר חֲבֵרוֹ - עוֹשֶׂה[58] לוֹ מַעֲקֶה גָּבוֹהַּ אַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל[59] בֵּין גַּג לְגַג מִשְּׁאָר הַגַּגִּין[60] - אֵינוֹ זָקוּק לְאַרְבַּע אַמּוֹת; שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם דָּרִין בַּגַּגּוֹת, לְפִיכָךְ אֵין בַּגַּגּוֹת הֵזֵק רְאִיָּה. אֲבָל[61] צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה בֵּין שְׁנֵי הַגַּגִּין גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁיִּתְפֹּס אוֹתוֹ כְּגַנָּב אִם נִכְנַס לִרְשׁוּתוֹ.

56) שם ו: מימרא של רב נחמן בשם שמואל. ואף כאן בגג העשוי לדירה, כנ"ל (סמ"ע סימן קס, ס"ק ב). 57) היינו, שקרקעית הגג שוה לזו של החצר, שהרי לענין היזק ראיה אין הבדל בין רחוק ובין סמוך, כמו שנראה בהלכה הקודמת, בדין שני גגות בשני צדי רשות הרבים (ועיין מגיד־משנה שם) — סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז. 58) היינו בעל הגג, שהוא מזיק לבעל החצר, ולא בעל החצר שאינו מזיק, כמו שאמרו בבבא־בתרא ב: שבעל החצר שקבוע לו תשמישו, אינו יודע להזהר מפני בעל הגג שלא קבוע לו תשמישו. ונראה מדברי רבינו להלן (סוף הלכה ז), שבעל החצר אינו משתתף אפילו בעשרה טפחים שלא ייתפס עליו כגנב (ראה להלן בדין שני גגות) שכיון שבעל הגג שהוא המזיק בהיזק ראיה, חייב לעשות כותל גבוה ארבע אמות כדי לסלק היזק ראיה — שוב אין בעל החצר נתפס עליו כגנב, שהרי הכותל מפסיק ביניהם (סמ"ע סימן קנט, ס"ק ז). ודעת הרשב"א שבעל החצר משתתף אתו במחיצה בת עשרה טפחים (מגיד־משנה), וראה להלן הערה סט. 59) המשך מימרא של רב נחמן בשם שמואל (שם). 60) "פירוש: שאין ראויים לתשמיש" (ראב"ד). 61) מדברי התוספת של רב נחמן עצמו (שם).

ז. שְׁתֵּי[62] חֲצֵרוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ[63] - לֹא יֹאמַר הָעֶלְיוֹן: הֲרֵינִי בּוֹנֶה מִכְּנֶגְדִּי[64] וְעוֹלֶה; אֶלָּא בּוֹנִים שְׁנֵיהֶם מִלְּמַטָּה[65] וְעוֹלֶה[66], וּבוֹנֶה הָעֶלְיוֹן לְבַדּוֹ מִכְּנֶגְדּוֹ[67] וָמַעְלָה. וְאִם[68] הָיְתָה חֲצֵרוֹ לְמַעְלָה מִגַּגּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[69] - אֵין הָעֶלְיוֹן זָקוּק לַתַּחְתּוֹן כְּלָל[70].

62) כרב חסדא, בניגוד לרב הונא, וכן הוא בברייתא שם. 63) ושניהם מזיקים אחד לשני בהיזק ראיה. 64) שאינני צריך לסבול משפלות הקרקע של השני. 65) אף העליון, שאם אין יסוד — אין בנין (מגיד־משנה). והיינו, עד ארבע אמות מקרקעית החצר שלמטה. צריכים שניהם יחד לבנות, כדין כל שני שותפים בחצרות, ואולי כאן צריך יותר מארבע אמות. עד כמה שהתחתון יכול עוד להזיק לעליון אם זה עומד (מגיד־משנה לפי הפירוש השני, וראה ב'תוספות' שם ד"ה שתי חצרות). 66) בב"ח סימן קס, חסרה מילה זו. 67) היינו, מן המקום שכלה היזק ראיה של הראשון, ומשם והלאה בונה הוא לבדו ארבע אמות שלא יזיק הוא בראיה את התחתון (מגידמשנה). 68) ברייתא שם. 69) שאין בעל החצר מזיק לבעל הגג, כמבואר למעלה (הלכה ו הערה נז). 70) ברם התחתון, בעל הגג, זקוק לעליון, שהרי הוא מזיק לבעל החצר. ונראה מדברי רבינו, שאין העליון זקוק אפילו למחיצת עשרה טפחים, שמכיון שהתחתון חייב לבנות כותל כדי להסיר היזק ראייתו, שוב אין העליון יכול לרדת למטה לגגו, ראה למעלה הערה נז. והראב"ד כתב בהשגה: "אין דבריו ברורין כלל". ואמנם זהו בניגוד למה שאמרו בסוגיא שם, שאין העליון זקוק למחיצת ארבע אמות, אבל זקוק הוא למחיצת עשרה טפחים כדי שייתפס עליו כגנב (מגיד־משנה). וה'דרישה' סימן קס ס"ק א, מיישב סוגיית הגמרא הנ"ל לפי שיטת הרמב"ם, עיין שם.

ח. מִי[71] שֶׁהָיָה כָּתְלוֹ סָמוּךְ לְגִנַּת חֲבֵרוֹ[72], וְנָפַל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְפַנּוֹת אֲבָנָיו. אָמַר לוֹ[73]: הִגִּיעוּךָ, וַהֲרֵי הֵן שֶׁלְּךָ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[74]. וְאִם[75] רָצָה בָהֶן בַּעַל הַגִּנָּה, וְאָמַר לוֹ 'הֵן': אִם פִּנָּה אוֹתָם[76] - קָנָה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ; וַאֲפִלּוּ אָמַר: הֵילָךְ יְצִיאוֹתֶיךָ וְאֶטֹּל אֲבָנַי - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. אֲבָל אִם לֹא פִּנָּה - לֹא קָנָה; שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ אֶלָּא לִדְחוֹתוֹ.

71) בבא־מציעא קיז: וקיח. במשנה. 72) [נקט גינה, מפני שבגינה אינו כופה חבירו אלא למחיצה בת עשרה טפחים בלבד (למעלה פ"ב הט"ז), וכשרצה לעשות כותל גבוה ארבע אמות, בנה אותו לבדו ('פרישה' סימן קסו, ס"ק א), וראה בסמ"ע שם ס"ק א]. 73) בעל הכותל לבעל הגינה. 74) שאינו יכול להכריח חבירו לקנות, אם אינו רוצה. 75) הבדל זה בשקלא־וטריא בגמרא שם. 76) בפני הבעלים, שאז יש לנו הוכחה ברורה, שהתכוון באמת להקנות לו (מגיד־משנה בשם הרשב"א, וש"ך סימן קסו ס"ק א). אבל אם פינה שלא בפניו, או שלא פינה כלל —

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא קנה, שלא נתכוון בעל הכותל להקנות לו, אלא משתמט הוא מתביעתו, לפנות האבנים מגינתו, ומדחה אותו לאמר: הן שלך (גמרא שם).

ט. חָמֵשׁ[77] גִּנּוֹת הַמְסַפְּקוֹת מַיִם מִמַּעְיָן אֶחָד, וְנִתְקַלְקֵל הַמַּעְיָן - כֻּלָּן מִתַּקְּנוֹת עִם הָעֶלְיוֹנָה[78]. נִמְצֵאת הַתַּחְתּוֹנָה מִתַּקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמִתַּקֶּנֶת לְעַצְמָהּ[79]; וְהָרִאשׁוֹנָה[80] אֵינָהּ מִתַּקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַטָּה. וְכֵן חָמֵשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁשּׁוֹפְכִין[81] מַיִם לְבִיב[82] אֶחָד, וְנִתְקַלְקֵל הַבִּיב - כֻּלָּן מִתַּקְּנוֹת עִם הַתַּחְתּוֹנָה[83]. נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה מִתַּקֶּנֶת עִם כֻּלָּן, וּמִתַּקֶּנֶת לְעַצְמָהּ[84]; וְהַתַּחְתּוֹנָה אֵינָהּ מִתַּקֶּנֶת עִם הַשְּׁנִיָּה, וְלֹא מֵהַשְּׁנִיָּה וּלְמַעְלָה.

77) בבא־מציעא קח. בברייתא. [וכתבה כאן אגב הלכה ז, שהעליון בונה הכותל מלמטה עם התחתון]. 78) שאם אין מים בעליונה — לא יהיו לתחתונות. 79) ואין העליונות משתתפות בתיקונה. 80) כלומר, העליונה. 81) מלוכלכים. 82) לביב של שופכין. תעלה שמעבירה את המים המלוכלכים. 83) שהרי כאן להיפך, כולן מעוניינות שהמים יצאו מן התחתונה ללא תקלה, שלא יתעכבו בגינות העליונות. 84) ואין התחתונות משתתפות אתה בתיקונה, שהרי אינן מעוניינות בזה שמי השופכים של העליונה ירדו אליהן.

י. בְּנֵי[85] הַנָּהָר[86] - מַשְׁקִין עַל הַסֵּדֶר[87]. רָצָה[88] אֶחָד מֵהֶן[89] לִסְכֹּר, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזוֹר לוֹ הַמַּיִם, וְיַשְׁקֶה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִפְתַּח, וְאַחֵר רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹת תְּחִלָּה - כָּל הַמִּתְגַּבֵּר זָכָה[90]. וּבוֹר[91] הַקָּרוֹב[92] לָאַמָּה[93] - מִתְמַלֵּא רִאשׁוֹן[94], מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[95].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם שינה מלשון הגמרא בגיטין (ס, ב.) — "כל דאלים גבר", ומכאן הוראה ל"תיקון הדעות" שיש להשתדל תמיד להשתמש בלשון נקיה דוקא, כפי שהשתמש הרמב"ם בלשון עדינה יותר, ובמקום "אלים" מלשון אלימות נקט "מתגבר" לשון גבורה שישנו גם בקדושה, וכמו"כ הלשון "זכה" מלשון זכות, טוב יותר מהלשון "גבר".

(על פי "יין מלכות' ספר קנין סימן טז
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

85) גיטין ס: 86) בעלי שדות שנהר עובר על פניהם. 87) היינו שראשון ראשון קודם [וכנראה שגם זה מפני דרכי שלום], בניגוד לפירוש רש"י (שם ד"ה במיזל) שמפרש שכולם שוים בהשקאה. 88) מחלוקת רב ושמואל (שם). 89) בגמרא שם העמידו את המחלוקת בין רב לשמואל בבעל שדה עליון לבעל שדה תחתון, ועיין ב"ח סימן קע, שכתב שרק הם באים בטענה ולא האמצעים. אבל רבינו לא כתב כלל עליון ותחתון, ועיין סמ"ע שם ס"ק ב. 90) מימרא של רב הונא בר תחליפא (גיטין שם) שמכיון שלא הוכרעה ההלכה, במחלוקתם של רב ושמואל, יש לנקוט כאן בכלל הידוע: "כל דאלים גבר", היינו: כל המתגבר זכה. 91) משנה, שם נט: 92) שהיו רגילים לחפור בורות סמוך לאמת המים, לעצור את המים בתוכם לעת מצוא. והמדובר שהבור נחפר לאחרי שכבר עברה כאן אמת המים, ראה להלן. 93) תעלה המוליכה מים מן הנהר לשדות. 94) בגמרא פירשו משפט זה של המשנה לפי רב, שהמדובר ב"אמה המהלכת על פי הבור", והיינו כשקדם הבור לאמת המים (רשב"א). ברם, לפי המסקנא שאנו פוסקים להלכה שכל המתגבר זכה — גם כאן, כיון שחפר הבור, אע"פ שעשה שלא כדין, כיון שעשה — עשה, שגם זה בכלל כל המתגבר זכה (ראה ראב"ד ומגיד־משנה ולחם־משנה). 95) שזהו הטעם לכל דיני קדימה בענינו, וכמו כן בסדר הקריאות בתורה, במשנה שם.

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שכל העוסקים בפרה מתחלה ועד סוף מטמאים בגדים, אם אחר שיפרוש ממטמאיו מטמא בגדים, והפרה עצמה אם מטמאה, המתעסק בה אחר שהכניסו אפרה, כל הנשרפים מטמאים עד שייעשו אפר, ובאיזה מקום הוא שורף, מאימתי מטמאים בגדים הנושאים פרים ושעירים הנשרפים.

א. כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף מְטַמְּאִין בְּגָדִים כָּל זְמַן עֲשִׂיָּתָן. שֶׁנֶּאֱמַר בַּשּׁוֹחֵט וּמַשְׁלִיךְ עֵץ אֶרֶז: וְכִבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ; וְנֶאֱמַר בַּשּׂוֹרֵף: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו; וְנֶאֱמַר: וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת אֵפֶר הַפָּרָה. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל הָעוֹסְקִין בָּהּ מִתְּחִלָּה וְעַד

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

סוֹף מְטַמְּאִים בְּגָדִים וּטְעוּנִין טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל הַמְשַׁמְּרָהּ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּתָהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים מִדִּבְרֵיהֶם, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָזִיז בָּהּ אֵיבָר[2].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף מְטַמְּאִין בְּגָדִים כָּל זְמַן עֲשִׂיָּתָן.... וּטְעוּנִין טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ דִּין תּוֹרָה".

וצריך להבין בדברי חז"ל בדברי אומות העולם שמונין את ישראל על מצוה זו: איך יתכן שפרה אדומה תטהר את הטמאין ותטמא את הטהורים. והביאור בזה על־פי הסיפור הידוע שהיה אצל אדמו"ר האמצעי שמסקנתו שכדי לתת לאדם את התיקון וסדר התשובה הראויים לו, צריך למצוא בעצמו עניין דומה בדקות דדקות. ועוד, גם מצבו של הזולת צריך שיהיה נוגע לו, כידוע פתגם אדמו"ר הריי"ץ על הפסוק מהמגילה "ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו", שצריך להרגיש כאילו העניין של חברו קרה לו עצמו.

כך גם בטהרת פרה אדומה, צריך המטהר שתהיה לו שייכות מסוימת למצב של היפך הטהרה, כדי שיוכל לטהר את חברו.

(על־פי "יין מלכות" ספר טהרה סימן ח
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) לצורך שריפתה ודינו יהיה כעסוק בפרה.

ב. כָּל מָקוֹם[3] שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה בְּטֻמְאוֹת "יְכַבֵּס בְּגָדָיו" - לֹא בָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁהַבְּגָדִים שֶׁעָלָיו בִּלְבַד הֵם טְמֵאִים; אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁכָּל בֶּגֶד אוֹ כְּלִי שֶׁיִּגַּע בּוֹ הַטָּמֵא הַזֶּה בִּשְׁעַת חִבּוּרוֹ בִּמְטַמְּאָיו - הֲרֵי הֵן טְמֵאִים. אֲבָל אַחַר שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמְּטַמְּאָיו אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים. כֵּיצַד? הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנְּבֵלָה - אֶחָד בֶּגֶד שֶׁעָלָיו אוֹ כְּלִי שֶׁיִּגַּע בּוֹ כָּל זְמַן שֶׁהוּא נוֹשְׂאָהּ הֲרֵי הֵן טְמֵאִין, וַהֲרֵי הֵן רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה. וְכֵן זֶה הַנּוֹשֵׂא הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן. פֵּרַשׁ מִמְּטַמְּאָיו וְהִשְׁלִיךְ אֶת הַנְּבֵלָה - הֲרֵי הוּא רִאשׁוֹן כְּמוֹת שֶׁהָיָה, וְאִם יִגַּע בִּכְלִי אוֹ בֶּגֶד - אֵינוֹ מְטַמֵּא אוֹתוֹ, שֶׁאֵין וְלַד טֻמְאָה מְטַמֵּא כֵּלִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּנְבֵלָה. וְכֵן כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה, אִם נָגַע בְּבֶגֶד אוֹ בִּכְלִי בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה אוֹ בִּשְׁעַת שְׂרֵפָה - הֲרֵי הֵן טְמֵאִין. אֲבָל אַחַר שֶׁיִּפְרֹשׁ מִמַּעֲשֶׂיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא טָבַל, אִם נָגַע בִּכְלִי - אֵינוֹ מְטַמְּאוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְלַד הַטֻּמְאָה[4]. וְהַפָּרָה עַצְמָהּ אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים[5] שֶׁנָּגְעוּ בּוֹ, אֶלָּא הַמִּתְעַסֵּק בָּהּ בִּלְבַד הוּא הַטָּמֵא וְטָעוּן טְבִילָה וּמְטַמֵּא בְּגָדִים כָּל זְמַן שֶׁעוֹסֵק בָּהּ.

3) תורת כהנים שמיני פרק ו פרשתא ו: "מנין לעשות שאר כלים כבגדים? תלמוד לומר וטמא". 4) ראשון לטומאה. אדם וכלים הנוגעים באב הטומאה נעשים ולד הטומאה. 5) והוא הדין שאינה מטמאה אוכלים, אלא שכאן המדובר בטומאת אדם וכלים בלבד וסמך על דבריו בהלכה ז.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׂרְפָה כְּמִצְוָתָהּ; אֲבָל אִם נִפְסְלָה - הַמִּתְעַסֵּק בָּהּ טָהוֹר. אֵרַע פְּסוּל בִּשְׁחִיטָתָהּ[6] - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּגָדִים. אֵרַע פְּסוּל בְּהַזָּיָתָהּ - כָּל הָעוֹסֵק בָּהּ לִפְנֵי פְּסוּלָהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים[7], לְאַחַר פְּסוּלָהּ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים.

6) הרי לא נעשה בה כל פעולה כשירה לשם אפר פרה. 7) ואין אנו אומרים הרי פרה זו לא נעשתה כמצוותה ולא תטמא בגדים אפילו לפני פיסולה. וטעמו של דבר, מכיוון שהאדם או הכלים נטמאו, אינם חוזרים לטהרתם בלי טבילה והערב שמש.

ד. הִשְׁלִים לִכְנֹס אֶת אֶפְרָהּ - הַמִּתְעַסֵּק בָּהּ אַחַר כֵּן בְּחִלּוּק הָאֵפֶר אוֹ בְּהַצְנָעָתוֹ וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָהוֹר[8]. וְלֹא הַפָּרָה בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[9] מִן הַפָּרִים וּמִן הַשְּׂעִירִים - הַשּׂוֹרְפָם מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת שְׂרֵפָתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ אֵפֶר. שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּפַר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה בִּנְיַן אָב[10] לְכָל הַנִּשְׂרָפִים שֶׁיְּהוּ מְטַמְּאִין בְּגָדִים עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ אֵפֶר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא אֵרַע לָהֶן פְּסוּל וְנִשְׂרְפוּ כְּמִצְוָתָן בְּבֵית הַדֶּשֶׁן[11]; אֲבָל אִם נִפְסְלוּ בַּעֲזָרָה - נִשְׂרָפִין שָׁם[12] כִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, וְשׂוֹרְפָן טָהוֹר. וְכֵן הַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן[13] מִשֶּׁיֵּעָשׂוּ אֵפֶר[14] אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים. וְאֵי זֶהוּ שׂוֹרֵף? זֶה הַמְסַיֵּעַ בִּשְׂרֵפָה, כְּגוֹן הַמְהַפֵּךְ בַּבָּשָׂר וְהַמַּשְׁלִיךְ עֵצִים וְהַמְהַפֵּךְ בָּאֵשׁ וְהַחוֹתֶה גֶּחָלִים כְּדֵי שֶׁתִּבְעַר הָאֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל הַמַּצִּית הָאוּר[15] וְהַמְסַדֵּר אֶת הַמַּעֲרָכָה - טָהוֹר. כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, שֶׁהַנּוֹשֵׂא פָּרִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין לְהוֹצִיאָן לְבֵית הַדֶּשֶׁן לִשְׂרָפָן - טָמֵא וּמְטַמֵּא בְּגָדִים דִּין תּוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּהוֹלָכָתָן, וְטָעוּן טְבִילָה וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ; כְּמוֹ הַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל, שֶׁהוּא מְטַמֵּא כָּל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי שֶׁיִּגַּע בּוֹ בַּכֵּלִים שֶׁעָלָיו כָּל זְמַן שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּשִׁלּוּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו.

8) איסוף האפר הוא המעשה האחרון בעיסוק הפרה. 9) פר ושעיר של יום הכיפורים, פר העלם דבר של צבור ופר כהן משיח ושעירי חטאת של ציבור על עוון עבודה זרה. 10) אחת המידות שהתורה נדרשת בהן ומשמעותה, הדבר שנאמר כאן מחייב גם בכל העניינים הדומים. 11) שמחוץ לחומת ירושלים. 12) אם נפסלו לאחר זריקת דמם, ואם נפסלו לפני זריקה שורפים אותם בהר הבית. 13) בפרים ושעירים הנשרפים. 14) ונגמרה מצוותם, שהרי אפרם אינו טעון איסוף כאפר פרה. 15) בעצים.

ה. מֵאֵימָתַי מְטַמְּאִין בְּגָדִים הַנּוֹשְׁאִין פָּרִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים? מִשֶּׁיָּצְאוּ בָּהֶן חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה. נְשָׂאוּם בְּמוֹטוֹת וְיָצְאוּ מִקְצָת הַנּוֹשְׁאִים חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה וְהָאַחֲרוֹנִים לֹא יָצְאוּ - אֵלּוּ שֶׁיָּצְאוּ מְטַמְּאִין בְּגָדִים, וְאֵלּוּ שֶׁעֲדַיִן לֹא יָצְאוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּגָדִים עַד שֶׁיֵּצְאוּ. יָצְאוּ וְחָזְרוּ[16] לָעֲזָרָה - הַנּוֹשְׁאִין בָּעֲזָרָה[17] טָהוֹר[18] עַד שֶׁיֵּצֵא בָּהֶן. הָיָה עוֹמֵד חוּץ לָעֲזָרָה[19] וּמוֹשֵׁךְ אוֹתָם מִשָּׁם מֵאַחַר שֶׁחָזְרוּ[20], הוֹאִיל וּכְבָר יָצְאוּ לַחוּץ וַהֲרֵי זֶה הַמּוֹשְׁכָם בַּחוּץ - הֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא.

16) הפרים. 17) באו אנשים אחרים והתחילו לנושאם. 18) ואין אנו אומרים הפרים כבר יצאו ולפיכך הם מטמאים את כל המטפל בהם. וטעמו של דבר, לפי שנאמר (במדבר יט, ז), "ורחץ בשרו במים ואחר יבוא אל המחנה", משמע שהוא נמצא מחוץ למחנה, ואלה הלא עודם בעזרה. 19) האנשים האחרים שבאו להוציא שנית את הפרים. 20) הפרים.

ו. וּמֵאֵימָתַי מְטַמֵּא בְּגָדִים הַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר[21]? מִשֶּׁיָּצָא חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם עַד שְׁעַת דְּחִיָּתוֹ לַעֲזָאזֵל[22]. אֲבָל אַחַר שֶׁדְּחָהוּ, אִם נָגַע[23] בְּכֵלִים וּבְבְגָדִים - טְהוֹרִים[24].

21) לעזאזל ביום הכיפורים, ונאמר בו (ויקרא טז, כו): ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל המחנה. 22) שהוא דוחה את השעיר מן הצוק (צוק = הר סלעי זקוף). 23) הדוחה. והוא הדין אם נגע לפני דחייתו בשעה שפירש מן השעיר. 24) אבל מטמא אוכלין ומשקין כוולד הטומאה.

ז. הַנּוֹגֵעַ בְּפָרִים וּבִשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין עַצְמָן, אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁיָּצְאוּ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, בֵּין אֳכָלִין בֵּין מַשְׁקִין[25] - הַכֹּל טָהוֹר. וְכֵן אִם נָגְעוּ בְּשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ עַצְמוֹ בִּזְמַן הוֹלָכָתוֹ - טְהוֹרִין. שֶׁאֵין אֵלּוּ מְטַמְּאִין אֶלָּא לַמִּתְעַסֵּק בָּהֶן בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ - טָהוֹר.

25) כרב דימי זבחים קה, א. לפי גירסת הספרים שבידינו (וכן גורס רש"י שם): "צריכים הכשר טומאה ממקום אחר" ורבינו מפרש הדברים כפשוטם, שלדעת חכמים פרים הנשרפים ופרה אדומה אינם מטמאים טומאת אוכלין, אלא אם נגעו בשרץ וכדומה, אבל כל זמן שלא נטמאו אינם מטמאים.

~ יום שני כ"ב כסלו ~

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

א. הַמַּיִם שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו אֵפֶר הַפָּרָה - אֵין מְמַלְּאִין אוֹתָן אֶלָּא בִּכְלִי, וּמִן הַמַּעְיָנוֹת אוֹ מִן הַנְּהָרוֹת הַמּוֹשְׁכִין[2]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי[3]. וּנְתִינַת אֵפֶר הַפָּרָה עַל הַמַּיִם[4] שֶׁנִּתְמַלְּאוּ הוּא הַנִּקְרָא קִדּוּשׁ, וְהַמַּיִם הָאֵלּוּ שֶׁנִּתַּן עֲלֵיהֶן הָאֵפֶר הֵן הַנִּקְרָאִין מֵי חַטָּאת וּמַיִם מְקֻדָּשִׁין, וְהֵם שֶׁקָּרָאָן הַכָּתוּב מֵי נִדָּה[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הַמַּיִם שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו אֵפֶר הַפָּרָה - אֵין מְמַלְּאִין אוֹתָן אֶלָּא בִּכְלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל כֶּלִי".

זה ש"אין ממלאין אותן אלא בכלי" הוא לא מפני שאי־אפשר לקחת מים ללא דבר שיש לו בית קיבול, אלא שצריך למלאות בכלי שיש בו בית קיבול דווקא. וההוראה מזה, שכל עניין של גילוי והמשכה צריך שיבוא בכלים דווקא, כמבואר בכמה מקומות החשיבות של המשכה בגדרי הטבע.

בנוסף צריכים המים להיות "חיים", וכפירוש הרמב"ם להלן "מים המכזבין פסולין", ואם המים חרבין אפילו פעם בשבע שנים - פסולין".

ובזה ההוראה היא שעבודת היהודי צריכה רצף תמידיות וקביעות, שאם לא כן - מורה הדבר שאין זה באופן של אמת לאמיתו. ויתירה מכך, צריך שתהיה בעבודתו בעילוי אחר עילוי עד להליכה האמיתית שהיא עילוי שלא בערך לדרגתו הקודמת, עד כדי כך שמבטל לגמרי את דרגתו הקודמת, כפי שמצינו ברבי זירא ש"ישב מאה תעניתא דלישתכח גמרא בבלאה מיניה" כדי לבוא לעילוי של תלמוד ירושלמי שהוא באין־ערוך. וכמבואר ששכחה זו אינה של הלימוד עצמו ח"ו אלא של דרך הלימוד של תלמוד בבלי.

(על־פי "יין מלכות" ספר טהרה סימן ט
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) אבל מי בורות שניקוו פסולים. 3) מקרא זה מלמדנו שני הדינים: א. שאין ממלאים אלא בכלים; ב. מי בורות פסולים. "מים חיים" פירושו מי מעיינות או נהרות מושכים. 4) בתוספתא פרה פ"ו ה"ב, שנינו: "נתן את האפר ואחר־כך נתן את המים, פסול". ובגמרא סוטה טז, ב מפורש הטעם, מפני שכתבה תורה "מים חיים אל כלי", משמע שהמים צריכים להגיע ישר לכלי, בלי הפסק אפר ביניהם. 5) במדבר יט, ט.

ב. הַכֹּל כְּשֵׁרִים[6] לְמַלֹּאת הַמַּיִם, חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[7]; וְהַכֹּל כְּשֵׁרִין לְקַדֵּשׁ[8], חוּץ מֵחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[9]. וְאֵין מְמַלְּאִין וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בִּכְלִי, וְאֵין מַזִּין אֶלָּא מִכְּלִי[10]. וְהַמִּלּוּי וְהַקִּדּוּשׁ כְּשֵׁרִין בַּלַּיְלָה[11], אֲבָל אֵין מַזִּין וְאֵין טוֹבְלִין[12] אֶלָּא בַּיּוֹם[13]. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לְהַזָּאָה וְלִטְבִילָה[14].

1) יבאר המים שנותנים עליהם אפר פרה מאי זה מקום ממלאים אותם, ובאי זה דבר, הכשרים למלאות המים או לקדש, ואם מילוי וקידוש כשרים בלילה, כלים הכשרים למלאות ולקדש, והמסייע למלאות בדבר המקבל טומאה, המפנה המעיין לתוך הגת וחזר ומילא ממנו בכלי, המים הכשרים למלאות ומי התערובת.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

6) אפילו אשה. רבינו מדמה מילוי לאיסוף האפר (ראה פ"ד הי"ז). 7) ראה פ"ב ה"ז, ובהערות שם. 8) לתת האפר על המים. 9) פרה פ"ה, מ"ד, כתנא־קמא. 10) ידים פ"א מ"ב. 11) תוספתא פרה פ"ד ה"ו. 12) את האזוב במי חטאת, כדי להזות על הטמא. 13) פרה פי"ב מי"א. והטעם, מפני שכתבה תורה (שם, יט): "והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וכו'". וטבילת אזוב למדנו בהיקש מהזאה, משום שנאמר: וטבל . . . והזה (רבינו בפירושו למשנה שם). 14) הכסף־משנה רושם מקור הדין במשנה מגילה כ, ב. לא התכוון למה שנאמר במשנה "הזאה", שהרי שם הכוונה להזאת דם קרבנות, אלא למה שאמרו: זה הכלל, כל שמצוותו ביום, כשר כל היום.

ג. בְּכָל הַכֵּלִים מְמַלְּאִין וּמַזִּין וּמְקַדְּשִׁין[15], אֲפִלּוּ בִּכְלֵי גְלָלִים[16] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה[17] וּבִסְפִינָה. וְאֶחָד כְּלֵי חֶרֶס וְאֶחָד כָּל הַכֵּלִים. אֲבָל אֵין מְמַלְּאִין וְאֵין מְקַדְּשִׁין וְלֹא מַזִּין בְּדָפְנוֹת הַכֵּלִים[18], וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחַץ[19], וְלֹא בִּמְגוּפַת הֶחָבִית[20], וְלֹא בְּחָפָנָיו[21], וְלֹא בְּבֵיצַת הַתַּרְנְגֹלֶת[22], וְלֹא בְּשִׂקֶּת שֶׁבְּסֶלַע[23]. אֲבָל בֵּיצַת הַיּוֹצְרִים[24] כְּשֵׁרָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּלֵי אֲדָמָה.

15) בפרה פ"ה מ"ה, שנינו: "בכל הכלים מקדשים". ורבינו מדמה מילוי והזאה לקידוש. 16) רפש בקר מיובש. 17) ואף־על־פי שלגבי טומאה אין דינם ככלי. 18) כלי שנשבר ונשאר בית קיבול בדופן שבור. 19) כלי חרס לשאוב בו יין מן הגת, ובשוליו מבחוץ יש לו בית קיבול (ויש מפרשים, גומא בשולי הכלי בפנים). 20) אם יש בה בית קיבול, מפני שחור זה אינו משמש לקבלת משקין אלא לתחוב בו אצבע ולהוציא את המגופה מן החבית. 21) בכף היד. 22) כחכמים שם במשנה. 23) שחצב בית קיבול בסלע המחובר לקרקע, ונופלים בו מי מעיינות (רבינו כותב שם: "אם יהיה בו חפירה". אולם אין הבדל בין חפירה טבעית ובין חצובה בידי אדם). 24) יוצרי כלי חרס גובלים בתחילה תבנית ביצה מטיט, ויש לה בית קיבול, ולאחר מכאן נותנים לה התבנית הרצויה להם. ביצת היוצרים היא איפוא חומר גלמי, ואף־על־פי־כן מותר לקדש בה מפני שהיא כבר כלי (שם משנה ו).

ד. שׁוּלֵי כְּלֵי עֵץ[25] וּכְלֵי זְכוּכִית וּכְלֵי עֶצֶם - אֵין מְקַדְּשִׁין בָּהֶן עַד שֶׁיָּשׁוּף אוֹתָן וִיתַקְּנֵם וְיַעֲשֵׂם כֵּלִים בִּפְנֵי עַצְמָן[26]. וְכֵן מְגוּפָה שֶׁהִתְקִינָהּ[27] לְהִיוֹת כְּלִי - מְקַדְּשִׁין בָּהּ. וּבֵיצַת הַנַּעֲמִית[28] כְּשֵׁרָה לְקַדֵּשׁ בָּהּ[29], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁכְּשֵׁרָה לְמַלֹּאת בָּהּ וּלְהַזּוֹת מִמֶּנָּהּ[30].

25) תוספתא שם פ"ה ה"ו. שולי כלים שיש להם בית קיבול מבחוץ. 26) אבל אם הפך את הכלי ושוליו למעלה - אין מקדשים בהם. 27) תוספתא שם, לפי גירסת הר"ש והגר"א. 28) של בת היענה, שהיא גדולה וקליפתה קשה כאבן, ומתקנים ממנה כלים. 29) תוספתא שם.

30) עיקר הדין שצריכים כלי, נאמר בתורה גבי קידוש: "ונתן עליו מים חיים אל כלי". ומילוי והזאה למדנו מקידוש, ולפיכך הכשר לקידוש, ברור שהוא כשר גם למילוי והזאה.

ה. כְּלִי[31] שֶׁחִבְּרוּ בָּאָרֶץ אוֹ בְּסֶלַע[32], אֲפִלּוּ חִבְּרוּ בְּסִיד - מְקַדְּשִׁין בּוֹ[33] וּמַזִּין מִמֶּנּוּ. עָשָׂה עֲטָרָה[34] שֶׁל טִיט סָבִיב לַכְּלִי[35], וְהַמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי צָפִין עַד שֶׁהָלְכוּ[36] לָעֲטָרָה: אִם נִטְּלָה הָעֲטָרָה עִם הַכְּלִי[37] - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ כְּשֵׁרִים, שֶׁהֲרֵי הֵן בִּכְלִי אֲדָמָה[38]; וְאִם לָאו - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁהִקִּיף עֲטָרָה שֶׁל טִיט בְּסֶלַע אוֹ עַל הָאָרֶץ וּמִלֵּא אוֹתָהּ מַיִם, שֶׁהֵן פְּסוּלִין מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בִּכְלִי.

31) משנה שם פ"ה, ז. 32) מחובר לקרקע מימי בראשית. 33) הכלי לא נתבטל לגבי האדמה או הסלע. 34) שם. 35) רבינו במשנה אומר, שהמדובר בכלי שחיברו לסלע שבבבא הראשונה. וכן גם משמעות לשונו כאן בסוף ההלכה, ומפרש, שהקיף את כל הכלי בעטרה של טיט ושפתה עודפת על שפת הכלי. נראה כוונתו שהעטרה מרוחקת קצת מן הכלי, ונוצר חלול בינה ובין הכלי והיא מחוברת לשולי הכלי, וכשהמים עוברים על שפת הכלי הם נשפכים לחלול. 36) שהגיעו לעטרה אחרי שעברו על שפת הכלי. 37) ואינה מתפוררת ולא נשארת במקומה. 38) שאינו קשור בסלע (הר"ש פירש שהמדובר בסלע תלוש, וכן פירוש הברטנורא).

ו. כְּלִי חֶרֶס[39] שֶׁנִּקַּב בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[40] - אֵין מְמַלְּאִין וּמְקַדְּשִׁין בּוֹ; אֲבָל אִם נִקַּב בְּמוֹצִיא מַשְׁקֶה[41] - מְקַדְּשִׁין בּוֹ.

39) מימרא של רבא, במסכת שבת צה, ב. 40) אם יכניסו את המקום המנוקב למשקין, ייכנסו דרך הנקב. 41) המשקה שבתוך הכלי המנוקב יוצא דרך הנקב, אבל המשקין אינם נכנסים דרכו. מובן ששיעור זה הוא פחות מכונס משקה. [רבינו כאן וגם רבא שם, לא פירשו באיזה משקה אמרו. ברור שיש נקב שמוציא מים ואינו מוציא שמן. ונראה שהכוונה למים].

ז. כְּלִי שֶׁנִּקַּב[42] מִלְּמַטָּה[43] וּסְתָמוֹ בְּסַמַרְטוּטִין - פָּסוּל, שֶׁהַמַּיִם שֶׁבּוֹ אֵינָן עַל עִגּוּל הַכְּלִי[44] אֶלָּא עַל הַפִּקָּק[45]. הָיָה נָקוּב מִן הַצַּד וּפִקְּקוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[46] לְמַלֹּאת וּלְקַדֵּשׁ וּלְהַזּוֹת מִמֶּנּוּ.

42) פרה פ"ה מ"ז. 43) בשוליים. 44) סתם כלים, עגולים הם. 45) הכלי אינו מחזיק את המים, ולולא הפקק היו נשפכים. 46) פירוש, החלק שלמטה מן הנקב, והוא־הדין כשלא סתם את הנקב. ונקט "פקקו", משום הרישא בנקוב מלמטה, שאפילו פקקו - פסול (כן פירוש הרא"ש והגר"א במשנה).

ח. הַזּוֹלֵף מַיִם[47] מִן הַמַּעְיָן בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו[48] וּבַחֲרָסִים[49] וְנָתַן לְתוֹךְ הֶחָבִית - פְּסוּלִין[50], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נִתְמַלְּאוּ בִּכְלִי. נָתַן אֶת הֶחָבִית[51] בַּמַּיִם וְדָחַק הַמַּיִם בְּיָדָיו אוֹ בְּרַגְלָיו אוֹ בַּעֲלֵי יְרָקוֹת כְּדֵי שֶׁיַּעַבְרוּ לֶחָבִית - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[52]. וְכֵן אִם שִׁקְּעוּ בַּמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּגְּבְרוּ הַמַּיִם וְיַעֲלוּ וְיִשָּׁפְכוּ לֶחָבִית - פְּסוּלִין. וְאִם עָשָׂה כֵּן בַּעֲלֵי קָנִים אוֹ בַּעֲלֵי אֲגוּז[53] - הֲרֵי הַמַּיִם כְּשֵׁרִים. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה, אִם סִיַּע בּוֹ הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיִּמָּלְאוּ הַכְּלִי - הַמַּיִם פְּסוּלִין; וְאִם סִיַּע בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה - כְּשֵׁרִים.

47) תוספתא פרה פ"ו ה"ב. 48) שואב את המים בידיים או ברגליים. 49) שברי כלי חרס. 50) כך גורס רבינו בתוספתא, ולא כגירסא שבספרים שלנו. ואפשר גם לפרש שהעמיד ידיו או רגליו במקום המעיין או הנהר המושך, והפנה את זרם המים לחבית. 51) פרה פ"ו מ"ד. 52) מפני שנכנסו לחבית באמצעות או בסיוע דבר המקבל טומאה. 53) שניהם אינם ראויים לאכילה ואינם מקבלים טומאה.

ט. הַמַּפְנֶה[54] הַמַּעְיָן לְתוֹךְ הַגַּת אוֹ לְתוֹךְ הַגֶּבֶא[55], וְחָזַר וּמִלֵּא בִּכְלִי מֵאוֹתוֹ הַגֶּבֶא אוֹ הַגַּת - פְּסוּלִים; שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ שֶׁתְּהֵיֶה לְקִיחַת הַמַּיִם מִן הַמַּעְיָן בִּכְלִי בַּתְּחִלָּה.

54) שם מ"ה. רבינו שם מפרש, שהשקיע ידו במעיין, ועלו המים ונשפכו לתוך הגת. והר"ש פירש שעשה חריץ מן המעיין עד הגת, וזרמו מים לתוכו ואחר־כך סתם את החריץ. 55) בור קטן לא עמוק, מלשון "כמשק גבים שוקק" בישעיה לג, ד (הר"ש).

י. הַיָּם[56] הַגָּדוֹל[57] - כְּמִקְוֶה[58], וְאֵינוֹ כְּמַעְיָן. לְפִיכָךְ אֵין מְמַלְּאִין מִמֶּנּוּ לְקִדּוּשׁ. וְכָל הַנְּהָרוֹת[59] פְּסוּלִין[60] לְקַדֵּשׁ מֵהֶן מֵי חַטָּאת. וּשְׁאָר הַיַּמִּים[61] - כְּמַעְיָן[62].

56) שם פ"ח מ"ח. 57) הכוונה לים התיכון ולאוקיינוס (תפארת ישראל). 58) שנאמר (בראשית א, י): "ולמקוה המים קרא ימים", ולפיכך אף־על־פי שמימיו חוזרים ושבים (ובגמרא חולין סז, א קורא להם "נובעים") פסולים לקדש מגזירת הכתוב. 59) שיש עליהם חשש תערובות של מים פסולים. 60) תוספתא פרה פ"ט ה"א. [גירסת הגר"א בתוספתא: "כשרות", וכנראה גם בדברי רבינו הוא גורס כך, בהסתמך על דבריו בהלכה א, שכל הנהרות המושכים כשרים]. אבל נהרות שאין בהם חשש תערובות, כתב רבינו למעלה בהלכה א שהם כשרים. 61) הקטנים, כגון כנרת וחולה. 62) כשרים לקידוש.

יא. וְהַמַּיִם הַנִּגְרָרִין[63] מִשְּׁאָר הַיַּמִּים[64], וְהֵן הַנִּקְרָאִין זוֹחֲלִין - פְּסוּלִין[65]. וְהַזּוֹחֲלִין מִן הַמַּעְיָן - הֲרֵי הֵם כְּמַעְיָן וּכְשֵׁרִים[66].

63) עוברים את שפת הים ונמשכים ונקווים בגומות. 64) וכל־שכן הנגררים מים הגדול. 65) לחטאת, כר' יוסי במשנה שם. ואפשר שגם ר' יהודה מודה שזוחלים פסולים גם בשאר ימים. 66) מקוואות פ"ה מ"ה, "הזוחלין כמעיין".

יב. מַיִם[67] הַמְּכִין[68] וְהַמְכַזְּבִין[69] - פְּסוּלִין. וְאֵלּוּ הֵן הַמְּכִין: הַמְּלוּחִים אוֹ הַפּוּשְׁרִים[70]. וְהַמְכַזְּבִים הֵם הַמַּעְיָנוֹת שֶׁפְּעָמִים מְקִירִים[71] וּפְעָמִים חֲרֵבִין וִיבֵשִׁין. אֲפִלּוּ הָיוּ חֲרֵבִין פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים - פְּסוּלִין. אֲבָל אִם הָיוּ חֲרֵבִין בִּשְׁנֵי בַּצֹּרֶת[72] אוֹ לְשָׁנִים רַבּוֹת יָתֵר מִשֶּׁבַע, אוֹ שֶׁהָיוּ מֵימֵיהֶן פְּעָמִים מְרֻבִּין וּפְעָמִים מוּעָטִין וְאֵינָן חֲרֵבִין - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים. וּמַעְיָן הַיּוֹצֵא בַּתְּחִלָּה[73] - כָּשֵׁר[74], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדֹּק שֶׁמָּא יְכַזֵּב.

67) פרה פ"ח מ"ט. 68) שהם מזיקים לגוף. 69) כלשון "אשר לא יכזבו מימיו" (ישעיה נח, יא). לקמן יבואר. 70) מעיין שמימיו מלוחים מטבעם או חמים, הם הנקראים "מוכים". 71) מוציאים מים, מלשון: "כהקיר בו מימיה" (ירמיה ו, ז). 72) עצירת גשמים יוצאת מן הכלל. 73) מעיין חדש, ואין אנו יודעים אם יכזב או לא. 74) כחכמים בתוספתא פרה פ"ט ה"ב.

יג. מֵי בְּצִים[75] וּמֵי הַיַּרְדֵּן וּמֵי הַיַּרְמוּךְ - פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת[76]. וְאֵלּוּ הֵן מֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת: מַיִם כְּשֵׁרִים לְקִדּוּשׁ שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּמַיִם פְּסוּלִין - אֵין מְמַלְּאִין מִתַּעֲרֹבֶת שְׁגִיהֶם; אֲבָל מַיִם כְּשֵׁרִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּמַיִם כְּשֵׁרִים, כְּגוֹן מֵימֵי שְׁתֵּי הַמַּעְיָנוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ וְנִמְשְׁכוּ - מְמַלְּאִין מֵהֶן[77].

75) משנה יוד שם. פירוש, מים שנמצאים שמקומות מרעה שמעורב בהם טיט רך. 76) מעורבים בהם מים פסולים. 77) ולא גזרו על תערובת כשרים משום תערובת פסול. כחכמים שם.

יד. הַמַּיִם[78] שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ[79] שִׁנּוּיִין מֵחֲמַת עַצְמָן[80] - כְּשֵׁרִין.

78) שם מי"א. 79) נשתנה טעמם או צבעם. 80) ולא מתערובת דבר מן החוץ.

טו. בְּאֵר[81] שֶׁנָּפַל לְתוֹכָהּ חָרְסִית אוֹ אֲדָמָה וְנַעֲשׂוּ מֵימֶיהָ עֲכוּרִין[82] - מְמַלֵּא מִמֶּנָּה וְאֵין צָרִיךְ לְהַמְתִּין[83]. נָפַל לְתוֹכָהּ שֶׁטֶף[84] שֶׁל מֵימֵי גְשָׁמִים[85] - יַמְתִּין עַד שֶׁתֵּצַל[86].

81) שהוא מעיין. 82) על־ידי עליית אבק וחול מקרקע הבאר (רבינו בפירושו שם). 83) עד שקיעת החול, שהחול הבא מקרקעית המעיין, אינו פוסל. כר' עקיבא שם. 84) תוספתא שם פ"ט ה"ב. 85) ונשתנה מראה מי הבאר (הגר"א שם). 86) שיחזרו המים לצלילותם הקודמת. חרסית ואדמה אינם מתערבים כל־כך במים, ולפיכך אין צריך להמתין. אבל מי גשמים מתערבים ונשתנו המים שלא מחמת עצמם. שנינו בתוספתא: הכול שווים (אין אדם חולק

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

על זה) בבאר שירד לתוכה שטף של מי גשמים שצריך להמתין.

טז. אַמַּת[87] הַמַּיִם[88] הַבָּאָה מֵרָחוֹק, הוֹאִיל וּתְחִלָּתָהּ מִן הַמַּעְיָן - כְּשֵׁרָה לְמַלֹּאת מִמֶּנָּה. וּבִלְבַד שֶׁיִּשְׁמְרֶנָּה שֶׁלֹּא יִפְסְקֶנָּה אָדָם[89], וְנִמְצָא מְמַלֵּא מִן הַמַּיִם שֶׁפָּסְקוּ תְּחִלָּתָן מִן הַמַּעְיָן, שֶׁהֵן פְּסוּלִין.

87) שם במשנה. 88) חריץ עמוק בקרקע, ומי מעיין מושכים בו. 89) "אדם" לאו דווקא, אפילו תיפסק מאליה, נפסלו המים שנשארו בחלק האמה שאינו מחובר למעיין. פסק כתנא־קמא, שצריכה שמירה.

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר אם המלאכה פוסלת במים קודם שיתקדשו או בהזאה, השכר אם פוסל בקידוש ובהזייה ומילוי, הממלא בידו אחת ועושה מלאכה באחרת, והממלא לאחרים או לעצמו, חמשה שמילאו חמש חביות לקדשם חמשה קידושים ונמלכו לערבם, הרוצה למלאות מים לקדש ומים אחרים לצרכיו, השואל חבל למלאות בו כו', הממלא ונותן לחבית והצניע החבית שלא תשבר, הממלא ונותן לשוקת ופינה חרסית מהשוקת והממלא לשתות ונמלך, שלשל הדלי ונפסק החבל מידו, ומים שמלאם לחטאת ואח"כ נמלך.

א. הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת[2] בַּמַּיִם קֹדֶם שֶׁיִּתְקַדְּשׁוּ[3], וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת בַּהַזָּאָה. וּדְבָרִים אֵלּוּ הֵן דִּבְרֵי קַבָּלָה[4]. כֵּיצַד? הַמְמַלֵּא מַיִם לְקִדּוּשׁ וְנִתְעַסֵּק בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת בִּשְׁעַת הַמִּלּוּי, אוֹ בִּשְׁעַת הוֹלָכַת הַמַּיִם שֶׁמְּמַלֵּא, אוֹ בְּעֵת שֶׁמְּעָרֶה אוֹתָן מִכְּלִי אֶל כְּלִי[5] - פְּסָלָן. לְעוֹלָם הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בַּמַּיִם עַד שֶׁיָּטִיל לָהֶן אֶת הָאֵפֶר. הֵטִיל אֶת הָאֵפֶר וְנִתְקַדְּשׁוּ וְנַעֲשׂוּ מֵי נִדָּה - אֵין הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בָּהֶן; אֶלָּא הַמּוֹלִיךְ הַמַּיִם הַמְּקֻדָּשִׁין אוֹ מְעָרֶה אוֹתָן מִכְּלִי לִכְלִי וְהוּא עוֹסֵק בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְכֵן מַזֶּה מֵהֶן בְּיָדוֹ אַחַת וְהוּא עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיָדוֹ הָאַחֶרֶת.

2) משנה, פרה פ"ד, ד. 3) לפני נתינת האפר עליהם. 4) איש מפי איש עד משה רבינו. ב'ספרי' חוקת, פיסקה קכד - שנינו: אין לי אלא שמלאכה פוסלת בפרה, במים מנין (שמלאכה פוסלת אותם)? תלמוד־לומר (במדבר יט, ט): "והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה". או אפילו קידשו (המלאכה פוסלת אותם)? תלמוד־לומר "למי נדה", כבר הם מי נדה. ובמשנתנו מפרש רבינו שלמדנו מים מפרה, ששניהם נכללו באותו פסוק, ואות "ל" של "למי נדה" משמעותה, שהאדם חושב לעשותם מי נדה, ואחרי נתינת האפר כבר נעשו מי נדה, ואין הכתוב מדבר בהם. (נתבאר כבר, שהדינים שאינם יוצאים מפשוטו של הכתוב, אלא ע"י דרשה נוטה מהפשוט, דינים מקובלים הם, ומקובל גם לדרוש כך את הכתוב, ולפיכך אומר רבינו כאן: "דברי קבלה" אף־על־פי שנדרשים ב'ספרי' מן הכתוב).

5) מהכלי ששאב בו את המים מהמעיין, לכלי שבו יתן את האפר על המים.

ב. הַשָּׁכָר[6] פּוֹסֵל בַּקִּדּוּשׁ וּבַהַזָּיָה[7], וְאֵינוֹ פּוֹסֵל בַּמִּלּוּי[8]. כֵּיצַד? הַנּוֹטֵל שְׂכָרוֹ לְקַדֵּשׁ מֵי חַטָּאת אוֹ לְהַזּוֹת מֵהֶן - הֲרֵי אוֹתָן הַמַּיִם כְּמֵי הַמְּעָרָה[9] וְהָאֵפֶר כְּאֵפֶר מִקְלֶה[10] שֶׁאֵינוֹ כְּלוּם. אֲבָל נוֹטֵל הוּא שָׂכָר לְמַלֹּאת הַמַּיִם אוֹ לְהוֹלִיכָן. וּמְקַדְּשִׁין אוֹתָן בְּחִנָּם, וּמַזֶּה מֵהֶן הַמַּזֶּה בְּחִנָּם. הָיָה הַמְקַדֵּשׁ אוֹ הַמַּזֶּה זָקֵן[11] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו, וּבָא הַטָּמֵא וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַהֲלֹךְ עִמּוֹ בְּמָקוֹם רָחוֹק לְקַדֵּשׁ אוֹ לְהַזּוֹת - הֲרֵי זֶה מַרְכִּיבוֹ עַל הַחֲמוֹר, וְנוֹתֵן שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁבָּטַל מֵאוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁבִּטְּלוֹ מִמֶּנָּה[12]. וְכֵן אִם הָיָה כֹּהֵן, וְהָיָה טָמֵא[13] בְּטֻמְאָה הַמּוֹנַעְתּוּ מִלֶּאֱכֹל תְּרוּמָתוֹ[14] בְּעֵת שֶׁיֵּלֵךְ עִמּוֹ לְהַזּוֹת אוֹ לְקַדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה מַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ וְסָכוֹ[15]; וְאִם בִּטְּלוֹ מִמְּלָאכָה - נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה. שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים אֵינָן שָׂכָר שֶׁנִּשְׂתַּכֵּר בַּקִּדּוּשׁ אוֹ בַהַזָּאָה, שֶׁהֲרֵי לֹא הִרְוִיחַ כְּלוּם וְלֹא נָטַל אֶלָּא כְּנֶגֶד מַה שֶׁהִפְסִיד.

6) משנה, בכורות כט, א. 7) אם קיבל שכר כדי לקדש או להזות, לא נתקדשו המים וההזאה פסולה, בגמרא שם למדו זה מן המקרא. 8) גמרא, שם. 9) שפסולים לקידוש. 10) אפר עצים שרופים. 11) משנה, שם. 12) כפי שכר פועל בינוני שמנכים משכרו המלא את ערך מניעת טירחת העבודה. כלומר, שמים במה היה הפועל מסכים לקבל ולהיבטל ממלאכתו, ורק סכום זה מותר לו לקבל (רבינו בפירושו למשנה). 13) ההליכה תגרום לו טומאה. 14) וצריך לקנות חולין שמחירם גדול ממחיר תרומה שמותרת רק לכהנים בלבד. 15) רגילים היו לסוך גופם בשמן (מלשונו — שהיא גם לשון המשנה — משמע שמאכילהו ומשקהו חינם, ולא נתבאר למה לא ינכה דמי תרומה).

ג. הַמְמַלֵּא[16] בְּאַחַת יָדוֹ וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיָדוֹ הָאַחֶרֶת, אוֹ הַמְמַלֵּא לוֹ וּלְאַחֵר, אוֹ שֶׁמִּלָּא לִשְׁנַיִם כְּאַחַת[17] - שְׁנֵיהֶן פְּסוּלִין; שֶׁהַמִּלּוּי מְלָאכָה, וְנִמְצָא כָּל מִלּוּי מִשְׁנֵיהֶם כְּאִלּוּ עָשָׂה עִמּוֹ מְלָאכָה אַחֶרֶת. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁהַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בַּמִּלּוּי, בֵּין שֶׁמִּלָּא לְעַצְמוֹ בֵּין שֶׁמִּלָּא לַאֲחֵרִים.

16) פרה פ"ז מ"ב. 17) אבל בזה אחר זה כשרים, כמבואר בה"ד.

ד. הַמְמַלֵּא[18] לַאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ מִלֵּא אֶלֶף חָבִיּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ לְאֶלֶף בְּנֵי אָדָם[19] - כֻּלָּן כְּשֵׁרִים, וְכָל אֶחָד מֵהֶן נוֹטֵל הַמַּיִם שֶׁלּוֹ וּמְקַדְּשָׁן. מִלֵּא לְעַצְמוֹ חָבִית אַחַר חָבִית: אִם נִתְכַּוֵּן לְקַבֵּץ כָּל הַחֲבִיּוֹת לִכְלִי אֶחָד וּלְהַשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶן אֶת הָאֵפֶר וּמְקַדְּשָׁן קִדּוּשׁ אֶחָד -

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כֻּלָּן כְּשֵׁרִים, שֶׁהַכֹּל מִלּוּי אֶחָד הוּא[20]; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְקַדֵּשׁ כָּל חָבִית וְחָבִית בִּפְנֵי עַצְמָהּ - כֻּלָּן פְּסוּלִין חוּץ מִן הָאַחֲרוֹנָה; שֶׁהָרִאשׁוֹנָה נִפְסֶלֶת בַּמְּלָאכָה שֶׁעָשָׂה קֹדֶם שֶׁיְּקַדֵּשׁ, וְהוּא מִלּוּי הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן הַשְּׁנִיָּה נִפְסֶלֶת בְּמִלּוּי הַשְּׁלִישִׁית, וְאֵין כְּשֵׁרָה אֶלָּא אַחֲרוֹנָה[21].

18) רבינו בפירושו למ"א שם, כותב שדין זה התבאר בתוספתא (כנראה התכוון לפ"ז ה"ד) ומנמק את ההבדל בין לאחרים ובין לעצמו: אם מילא לאחרים, הרי אחר מילוי כל חבית גמר את פעולתו במים שבחבית זו, ולהיפך אין המילויים האחרונים פוסלים את הקודמים, אבל במילא לעצמו כדי לקדש הרי המילוי השני הוא מלאכה המפסיקה בין מילוי לקידוש ופוסל את המילוי. 19) משמע, שאם מילא כמה חביות לאדם אחד, הדין כמו במילא לעצמו. (וכן משמע מדבריו בפ"ח ה"ה במילא לאחר בשתי ידיו). 20) והמילוי ייגמר עם שפיכת כל המים לכלי הגדול. 21) שלא עשה כל מלאכה בין מילואה לבין הקידוש.

ה. חֲמִשָּׁה[22] שֶׁמִּלְּאוּ חָמֵשׁ חָבִיּוֹת לְקַדְּשָׁן חֲמִשָּׁה קִדּוּשִׁים[23], כְּגוֹן שֶׁיַּשְׁלִיךְ הָאֵפֶר עַל כָּל אַחַת וְאַחַת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְנִמְלְכוּ לְעָרְבָן וּלְקַדְּשָׁן כֻּלָּן קִדּוּשׁ אֶחָד, אוֹ שֶׁמִּלְּאוּם לְקַדְּשָׁן קִדּוּשׁ אֶחָד וְנִמְלְכוּ לְקַדְּשָׁן חֲמִשָּׁה קִדּוּשִׁין - כֻּלָּן כְּשֵׁרִין, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְעַסֵּק הַמְמַלֵּא בְּמִלּוּי אַחֵר[24]. אֲבָל הַיָּחִיד שֶׁמִּלֵּא חָמֵשׁ חָבִיּוֹת לְקַדְּשָׁם חֲמִשָּׁה קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר וְנִמְלַךְ לְקַדְּשָׁן קִדּוּשׁ אֶחָד - אֵין כָּשֵׁר אֶלָּא אַחֲרוֹן[25]. מִלְּאָן לְקַדְּשָׁם קִדּוּשׁ אֶחָד וְנִמְלַךְ לְקַדְּשָׁן חֲמִשָּׁה קִדּוּשִׁין - אֵין כָּשֵׁר אֶלָּא זֶה שֶׁקִּדֵּשׁ בַּתְּחִלָּה[26]. וְכֵן אִם אָמַר לְאַחֵר[27]: קַדֵּשׁ לְךָ[28] אֶת אֵלּוּ - אֵין כָּשֵׁר אֶלָּא זוֹ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה מֵהֶן בַּתְּחִלָּה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: קַדֵּשׁ לִי[29] אֶת אֵלּוּ - הֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִין[30]; שֶׁהֲרֵי לְקִדּוּשׁ אֶחָד מִלְּאָן[31], וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּמְלַךְ עָלֶיהָ לְקַדְּשָׁהּ חֲמִשָּׁה קִדּוּשִׁין[32] - הֲרֵי לֹא קִדֵּשׁ הוּא אֶלָּא אַחֵר[33] קִדֵּשׁ לוֹ.

22) שם מ"א. 23) שכל אחד יקדש את חביתו. 24) וגם לא היה הפסק בין מילוי לקידוש. 25) הראשונות נפסלו לפני שנמלך, ואינן חוזרות להיות כשרות. 26) והאחרות נפסלו על־ידי קידוש ראשון המפסיק בין מילויין ובין קידושן. ואין זה דומה לחמשה שנמלכו, מפני ששם כל אחד מטפל בחבית שלו בלבד, ובה אין כל הפסק. 27) המדובר במילאן לקדש קידוש אחד ונמלך לקדש חמשה. שאם מילאן בתחילה על־מנת לקדש כל אחת בפני־עצמה נפסלו ארבע החביות הראשונות ע"י המלויים שאחריהן, כמו שנתבאר למעלה. 28) והממלא מסתלק מכל הענין, הרי השני בא במקומו, וכאילו הוא מילאן (רבינו בפירושו למשנתנו). 29) ואם כן, השני אין לו כל השתדלות במעשה המילוי, והראשון שמילא אינו עושה כל מלאכה. 30) כמו בחמישה שמילאו. 31) נימוק למה לא נפסלו ארבעה הראשונים. 32) ואמרנו שבנמלך, כשרה הראשונה בלבד. 33) שלא מילא, ואינו פוסל את המילויים של אדם אחר.

ו. הָרוֹצֶה[34] לְמַלֹּאת מַיִם לְקַדְּשָׁן וּמַיִם אֲחֵרִים לִצְרָכָיו[35] - מְמַלֵּא אֶת שֶׁל צְרָכָיו תְּחִלָּה, וְקוֹשְׁרָן[36] וְטוֹעֲנָן לַאֲחוֹרָיו, וְאַחַר כָּךְ מְמַלֵּא אֶת שֶׁל חַטָּאת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעַסֵּק בִּמְלָאכָה[37] אַחַר הַמִּלּוּי[38], וְנוֹתְנָם לְפָנָיו[39] וְהוֹלֵךְ.

34) שם מ"ה. 35) צרכים פרטיים. 36) בזמנם היו ממלאים מים בנודות של עור, וקושרים את פיהם בחבל וכדומה, כדי שלא יישפכו. 37) מילוי המים לצרכיו הפרטיים. 38) של מי חטאת. 39) ואם נתן את מי החטאת לאחוריו — פסולים, לפי שכתבה תורה (במדבר יט, ט): "למשמרת", משמע שצריך לשומרם, ואם הם מאחוריו אינו יכול לשמרן שמירה מעולה (נראה שפסולים מדרבנן, ומדאורייתא מספיקה השמירה גם כשהמים לאחוריו. ראה לקמן פ"י ה"ד).

ז. שְׁנַיִם[40] שֶׁהָיוּ מְמַלְּאִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְעַצְמוֹ וְהִגְבִּיהוּ זֶה עַל זֶה[41] וְנָטַל זֶה לָזֶה קוֹץ מִיָּדוֹ אוֹ מִגּוּפוֹ בִּשְׁעַת מִלּוּאוֹ[42]: אִם מִלְּאוּ שְׁנֵיהֶם לְקִדּוּשׁ אֶחָד[43] - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים[44]; וְאִם מִלְּאוּ לְקַדֵּשׁ כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ - זֶה שֶׁהִגְבִּיהַּ אוֹ הוֹצִיא אֶת הַקּוֹץ פָּסַל מֵימָיו[45].

40) שם מי"א. 41) עזרו זה לזה בהגבהת החביות. 42) והקוץ התחוב מפריע לו בעבודת המילוי. 43) לערב את המים וליתן את האפר על המים המעורבים. 44) מפני שכל המלאכות היו לצורך המילוי האחד. 45) מפני שעשה מלאכה בשעת המילוי שלא לצורך המילוי שלו.

ח. הַשּׁוֹאֵל[46] חֶבֶל לְמַלֹּאת בּוֹ וּמִלֵּא, וְנָטַל הַחֶבֶל בְּיָדָיו וּמֵימָיו עַל כְּתֵפוֹ, וּפָגַע בַּבְּעָלִים[47] בְּדַרְכּוֹ וְנָתַן לָהֶן אֶת הַחֶבֶל כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ - כְּשֵׁרִין[48]. וְאִם יָצָא מִן הַדֶּרֶךְ כְּדֵי לְהוֹלִיךְ הַחֶבֶל לַבְּעָלִים - פָּסַל אֶת הַמַּיִם[49].

46) שם מ"ו. 47) שהשאילו את החבל. 48) הולכת החבל בלי הוספת דרך, אינה מלאכה. 49) ההליכה שלא לצורך המים - פוסלת.

ט. מִי שֶׁהָיָה מְמַלֵּא[50] וּמַשְׁלִיךְ הַחֶבֶל שֶׁמִּלֵּא בּוֹ עַל הָאָרֶץ, וְאַחַר שֶׁמִּלֵּא חָזַר וְקִבֵּץ[51] עַל יָדוֹ - פְּסָלָן[52]. וְאִם הָיָה דּוֹלֶה וּמְקַבֵּץ לְתוֹךְ יָדוֹ - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים.

50) שם מ"ז. 51) כרך אותו סביב ידו. 52) אפשר היה לו לכרוך על ידו אגב דליה, והוסיף עבודה ע"י השלכת החבל על הקרקע.

י. הַמְמַלֵּא[53] וְנוֹתֵן לְחָבִית[54] עַד שֶׁיְּמַלְּאֶנָּה מַיִם, וְהִצְנִיעַ אֶת הַחָבִית[55] שֶׁלֹּא תִּשָּׁבֵר[56] בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְמַלֵּא, אוֹ שֶׁכְּפָאָהּ עַל פִּיהָ עַל מְנָת לְנַגְּבָהּ[57] לְמַלֹּאת בָּהּ - כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה מִצֹּרֶךְ הַמִּלּוּי הוּא. אֲבָל אִם

50) שם מ"ז. 51) כרך אותו סביב ידו. 52) אפשר היה לו לכרוך על ידו אגב דליה, והוסיף עבודה ע"י השלכת החבל על הקרקע.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הִצְנִיעָהּ אוֹ נִגְּבָהּ כְּדֵי לְהוֹלִיךְ בָּהּ אֶת הַקִּדּוּשׁ[58] - פָּסַל, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ הַמִּלּוּי[59]. וְכֵן הַמְמַלֵּא וְנוֹתֵן לְשׁוֹקֶת, וּפִנָּה חַרְסִית מִן הַשּׁוֹקֶת בִּשְׁעַת מִלּוּי: אִם בִּשְׁבִיל שֶׁתַּחֲזִיק מַיִם רַבִּים - כְּשֵׁרִים, שֶׁהֲרֵי זוֹ צֹרֶךְ הַמִּלּוּי; וְאִם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַחֲרָסִין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא זוֹלֵף[60] אֶת הַמַּיִם שֶׁמְּמַלֵּא בַּשּׁוֹקֶת - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

53) שם מ"ח. 54) ממלא בדלי קטן, ומערה לתוך חבית גדולה על שתתמלא. אף־על־פי שהוא דולה כמה פעמים, הרי זה מילוי אחד. 55) להעמידה במקום שאין שם עוברים ושבים. 56) ברגלי אדם ובהמה. 57) להוציא ממנה את המים שלא נשאבו לשם מי חטאת. 58) את המים המקודשים. כשנתמלאה החבית, מפזר אפר פרה על המים ואחר הקידוש הזה הוא שואב ממנה פעם אחר פעם כפי צרכיו ונותן לחבית קטנה, ואם הצניע או נגב את החבית הקטנה כדי להוליך את המים המקודשים. 59) אלא לצורך קידוש או הזאה. 60) מוציא את המים מן השוקת.

יא. הַמְמַלֵּא[61] דְּלִי לִשְׁתּוֹת, וְנִמְלַךְ וְחִשֵּׁב עָלָיו לְמֵי חַטָּאת: אִם עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַדְּלִי לַמַּיִם חִשֵּׁב - מְעֻרֶּה[62] וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְנַגֵּב[63]; וְאִם מִשֶּׁהִגִּיעַ הַדְּלִי לַמַּיִם חִשֵּׁב - מְעֻרֶּה וְצָרִיךְ לְנַגֵּב[64] וְאַחַר כָּךְ יְמַלֵּא בּוֹ לְחַטָּאת. שְׁלִשֵׁל הַדְּלִי וְנִפְסַק הַחֶבֶל מִיָּדוֹ[65], אִם עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַדְּלִי לַמַּיִם חִשֵּׁב עָלָיו - מְעֻרֶּה וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְנַגֵּב[66]. נִמְלַךְ וְהוּא עוֹדֵהוּ בְּתוֹךְ הַמַּיִם[67] וְחִשֵּׁב עָלָיו לְמֵי חַטָּאת - מְעֻרֶּה וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְנַגֵּב[68]. מַיִם שֶׁמִּלְּאָן לְמֵי חַטָּאת[69], וְאַחַר שֶׁנִּתְמַלֵּא[70] חִשֵּׁב עֲלֵיהֶן לִשְׁתּוֹתָן - כְּשֵׁיַּטָּה אֶת הַכְּלִי לִשְׁתּוֹת פָּסַל הַמַּיִם[71], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁתָה מֵהֶן כְּלוּם.

61) תוספתא פרה פ"ה ה"ב, ויש בה גירסאות שונות, וגירסת רבינו ניכרת מתוך דבריו כאן. 62) שופך את המים ששאב. כלומר, הם פסולים למי חטאת, מפני שהורדת הדלי היתה שלא לשם מי חטאת. 63) המחשבה שלפני הגעת הדלי למים הועילה במקצת, שלא יצטרך לנגב את הדלי לפני שאיבת מים אחרים במחשבת קידוש (כסף־משנה). 64) המחשבה אחר שהגיע הדלי למים אינה מועילה כלום, ודין דלי זה ככל דלי שיש בו רטיבות מים פסולים שצריך ניגוב. 65) ונפל הדלי למים. 66) כמו בלא נפסק. 67) נמלך אחר שהגיע למים, ולפני שהוציאו. 68) ה'כסף משנה' גורס "וצריך לנגב". אולם אפשר לקיים גירסתנו: "ואינו צריך לנגב", וכן היא בדפוס רומי (ר"מ) וכן בכת"י תימן. והטעם, מפני שהוא לא הוריד את הדלי עד למים במחשבת שתיה אלא שנפל מאליו ע"י קריעת החבל, אנו רואים מחשבתו לשתיה כאילו נפסקה לפני הגעת הדלי למים. (אמנם לא ברור למה לא כלל את שני הדינים (עד שלא הגיע ואחר שהגיע) בבבא אחת, אולם גם לגירסת ה'כסף משנה' קשה למה לא כלל בבבא אחת דיני נפסק ולא נפסק, שהרי דינם שווה). 69) משנה, שם פ"ט, ד. 70) ולפני שנתקדשו. 71) המחשבה לבדה אינה פוסלת אלא עם מעשה ההטייה, כרבי יהושע במשנה שם. והטעם, מפני שהפסול הוא משום היסח הדעת משמירת המים לחטאת, וכל זמן שלא עשה מעשה אינו מסיח דעתו כי שמא יימלך ולא ישתה. לקמן (פ"ט הט"ו) יתבאר דין מים מקודשים.

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר המתעסק בדבר אחר קודם שיתן האפר על המים, דבר שאין בו משום מלאכה ועמד או בהיפך, הממלא מים לקדשם ומסרם לאחר לשומרם ועשו הבעלים מלאכה, היו שנים שומרים המים ועשה אחד מהם מלאכה, והמקדש בידו אחת ועשה מלאכה באחרת, מילוי או קידוש שעשה עמו מלאכה לעצמו או לאחד, האומר קדש או מלא לי ואקדש ואמלא לך, אם אמר מלא לי ואקדש לך, וההולך לקדש מה עושה.

א. מִי שֶׁהָיוּ מֵימָיו עַל כְּתֵפוֹ וְעָמַד וְהוֹרָה הוֹרָאָה[2] לַאֲחֵרִים, אוֹ שֶׁדָּן דִּין, אוֹ שֶׁחָלְצָה בְּפָנָיו[3] אוֹ מֵאֲנָה[4], אוֹ שֶׁהִרְאָה לַאֲחֵרִים אֶת הַדֶּרֶךְ[5], אוֹ שֶׁהָרַג[6] נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב, אוֹ נָטַל אֲכָלִין מִן הַשּׁוּק לְהַצְנִיעָם - הֲרֵי הַמַּיִם פְּסוּלִין, שֶׁהֲרֵי נִתְעַסֵּק בְּדָבָר אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הָאֵפֶר עַל הַמַּיִם. אֲבָל אִם נָטַל הָאֲכָלִין לְאָכְלָן וַאֲכָלָן כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, אוֹ שֶׁהָרַג נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב הַמְעַכְּבִין אוֹתוֹ[7] - הֲרֵי הַמַּיִם כְּשֵׁרִים, שֶׁזֶּה מִצֹּרֶךְ הוֹלָכַת הַמַּיִם[8]. זֶה הַכְּלָל: כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם מְלָאכָה שֶׁעָשָׂהוּ קֹדֶם מַתַּן הָאֵפֶר, בֵּין עָמַד בֵּין לֹא עָמַד - פָּסַל; וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ מִשּׁוּם מְלָאכָה: אִם לֹא עָמַד - כְּשֵׁרִים, וְאִם עָמַד - פָּסַל. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמַּיִם וּפָרַץ בִּשְׁעַת הִלּוּכוֹ מָקוֹם שֶׁיֵּלֵךְ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַץ עַל מְנָת לִגְדֹּר[9] - כְּשֵׁרִים[10]; וְאִם גָּדַר קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הָאֵפֶר - פְּסוּלִין[11]. וְכֵן אִם קָצָה[12] פֵּרוֹת לֶאֱכֹל, אַף עַל פִּי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַקְצוֹת[13] אֶת הַשְּׁאָר[14] - כְּשֵׁרִין; וְאִם הִקְצָה קֹדֶם מַתַּן הָאֵפֶר - פָּסַל[15].

2) בענייני איסור והיתר. 3) השתתף כדיין בסידור החליצה. 4) קטנה יתומה שהשיאוה אמה ואחיה, יכולה למאן ולומר בפני עדים אינני רוצה בבעלי זה והנישואין בטלים. 5) עד כאן המדובר בעמד, אבל אם עשה אחת מאלה אגב הילוכו - המים כשרים. 6) אפילו אגב הילוך וכן מתפרש הדין הבא "נטל אוכלין להצניעם". מפני ששני אלה הם מלאכה ממש פוסלים אפילו לא עמד. 7) אינו יכול להמשיך בדרכו מפני הסכנה. 8) נראה שרבינו מכשיר בנחש ועקרב המעכבים אותו אפילו עמד. 9) כשיחזור בלי מי חטאת. 10) הפירצה היא לצורך הולכת המים ואינה פוסלת אף על פי שהיא מלאכה, ואפילו אם לא נתנו לו לפרוץ בלי התחייבות לגדור אחר כך את

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הפירצה. 11) אף על פי שלא הוסיף על מה שהיה לפני שפרץ, הרי היא מלאכה שלא לצורך המים (מהר"ם מרוטנבורג בפירושו למשנה). 12) קצץ. 13) לקצוץ ויש מפרשים לשטוח לייבוש. 14) את הפירות שנשארו על העץ ובעל הפירות אינו נותן לו לאכול אם לא יתחייב להקצות אותם אחר כן. 15) שמלאכה זו אינה לצורך האכילה ממש.

ב. הָיָה אוֹכֵל בִּשְׁעַת הוֹלָכַת הַמַּיִם וְהוֹתִיר, וְזָרַק מַה שֶּׁהוֹתִיר לְתַחַת הַתְּאֵנָה אוֹ לְתַחַת הַמֶּקְצֶה[16]: אִם נִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ הַפֵּרוֹת - הֲרֵי הַמַּיִם פְּסוּלִין, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה מְלָאכָה; וְאִם זָרַקָן לְפִי שֶׁאֵין לוֹ צֹרֶךְ בָּהֶן - הֲרֵי הַמַּיִם כְּשֵׁרִין. הַמְמַלֵּא מַיִם לְקַדְּשָׁן וּמְסָרָן לְאַחֵר לְשַׁמְּרָן, וְעָשׂוּ הַבְּעָלִים מְלָאכָה - לֹא נִפְסְלוּ הַמַּיִם, שֶׁהֲרֵי מְסָרָן לְשׁוֹמֵר; וְאִם עָשָׂה הַשּׁוֹמֵר מְלָאכָה - פְּסָלָן, שֶׁהֲרֵי הֵן בִּרְשׁוּתוֹ וְהוּא נִכְנַס תַּחַת הַבְּעָלִים. הָיוּ שְׁנַיִם שׁוֹמְרִין אֶת הַמַּיִם וְעָשָׂה אֶחָד מֵהֶן מְלָאכָה - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים, שֶׁהֲרֵי הַשֵּׁנִי מְשַׁמֵּר; חָזַר הָרִאשׁוֹן[17] לִשְׁמֹר[18] וְעָמַד הַשֵּׁנִי וְעָשָׂה מְלָאכָה - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים[19], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ כָּל הַשּׁוֹמְרִין מְלָאכָה כְּאַחַת[20].

16) מחצלת שיש לה לבזבז ונותנים בה תאנים לייבשן. 17) אחר שעשה מלאכה. 18) בעשיית מלאכה הוא מסיח דעתו מן השמירה ולפיכך אומר רבינו "חזר לשמור". 19) אף על פי ששניהם עשו מלאכה בשעת שמירה. 20) אבל אם כל אחד עשה מלאכה בשעה אחרת - המים כשרים שהרי לא נפסקה השמירה.

ג. הַמְקַדֵּשׁ בְּאַחַת יָדוֹ וְעָשָׂה מְלָאכָה בַּשְּׁנִיָּה: אִם לְעַצְמוֹ קִדֵּשׁ - פָּסַל, שֶׁהֲרֵי עָשָׂה מְלָאכָה קֹדֶם מַתַּן אֹפֶר בַּמַּיִם[21]; וְאִם לַחֲבֵרוֹ קִדֵּשׁ - הַמַּיִם כְּשֵׁרִים, שֶׁאֵין זֶה פּוֹסֵל מֵימָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ[22] בַּמְּלָאכָה שֶׁעָשָׂה; שֶׁאֵין הַמְּלָאכָה פּוֹסֶלֶת בַּקִּדּוּשׁ[23] אֶלָּא בַּמַּיִם, וְהוּא[24] שֶׁיִּהְיֶה הָעוֹשֶׂה הַשּׁוֹמֵר אוֹ הַבְּעָלִים.

21) שהרי בשעה שלקח האפר לידו התחיל לעשות מלאכה. [והר"ש מפרש הטעם, שמא קדמה המלאכה]. 22) חבירו לא מסר לו כל פעולה במילוי המים אלא בקידוש, ומלאכה פוסלת רק במילוי עד נתינת האפר. 23) ולפיכך אף על פי שנמסרה לו פעולה בקידוש, אין מלאכתו פוסלת. 24) בתנאי. ובכן, מלאכה פוסלת רק אם קיימים שני התנאים האמורים: א. אם נעשתה לפני נתינת האפר על המים; ב. עשו את המלאכה הבעלים או מי שנמסרה לו השמירה על המים.

ד. הַמְקַדֵּשׁ לְעַצְמוֹ וּלְאַחֵר כְּאַחַת - שֶׁלּוֹ פָּסוּל, שֶׁהֲרֵי נִפְסְלוּ הַמַּיִם שֶׁל עַצְמוֹ[25] בָּעֵסֶק שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּקִדּוּשׁ חֲבֵרוֹ. אֲבָל אִם קִדֵּשׁ לִשְׁנַיִם כְּאַחַת - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִין, שֶׁאֵין מְלַאכְתּוֹ פּוֹסֶלֶת מִי אֲחֵרִים.

25) לפני נתינת האפר.

ה. הַמְמַלֵּא לְעַצְמוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיו[26] כְּאַחַת: בְּקִדּוּשׁ אֶחָד - פָּסוּל, בִּשְׁנֵי קִדּוּשִׁים - כָּשֵׁר[27]. קִדֵּשׁ לְעַצְמוֹ בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת: בְּקִדּוּשׁ אֶחָד[28] - כְּשֵׁרִים[29], בִּשְׁנֵי קִדּוּשִׁין[30] - פְּסוּלִין[31]. מִלֵּא וְקִדֵּשׁ בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת לְעַצְמוֹ[32] - שְׁנֵיהֶן פְּסוּלִין[33]. מִלֵּא לְאַחֵר בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת: בְּקִדּוּשׁ אֶחָד - כָּשֵׁר, בִּשְׁנֵי קִדּוּשִׁין - פְּסוּלִין[34]. קִדֵּשׁ לְאַחֵר בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת, בֵּין בְּקִדּוּשׁ אֶחָד בֵּין בִּשְׁנֵי קִדּוּשִׁין - שְׁנֵיהֶן כְּשֵׁרִים[35]. מִלֵּא וְקִדֵּשׁ בִּשְׁתֵּי יָדָיו כְּאַחַת לְאַחֵר - הַמְּלוּי פָּסוּל[36], וְהַקִּדּוּשׁ כָּשֵׁר[37]. זֶה הַכְּלָל: כָּל מִלּוּי שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁמִּלֵּא לְעַצְמוֹ בֵּין שֶׁמִּלֵּא לְאַחֵר - פָּסוּל. וְכָל מַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ כְּהִלְכָתָן וְעָשָׂה מְלָאכָה קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן אֶת הָאֹפֶר: אִם הָיוּ הַמַּיִם שֶׁלּוֹ - הֲרֵי הֵן פְּסוּלִין, וְאִם הָיוּ שֶׁל אַחֵר - כְּשֵׁרִין. וְכָל דָּבָר שֶׁבְּיָדוֹ[38] וְעָשָׂה מְלָאכָה, בֵּין שֶׁיֵּשׁ שָׁם שׁוֹמֵר שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה בֵּין שֶׁאֵין [שָׁם] שׁוֹמֵר - פָּסוּל[39]; וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ בְּיָדוֹ וְעָשָׂה מְלָאכָה: אִם יֵשׁ [שָׁם] שׁוֹמֵר - לֹא פָּסַל[40], אִם אֵין שָׁם שׁוֹמֵר - פָּסַל[41].

26) שתי חביות. 27) הכסף משנה גורס: "בקידוש אחד כשר בשני קידושין פסול" ומפרש, בקידוש אחד - כשנתכוון לקבץ כל המים לכלי אחד ולקדשם - כשר, שהרי אפילו מילא בזה אחר זה - כשרים (כלמעלה פרק ז הלכה ד), אבל בשני קידושין - לקדש כל חבית בפני עצמה - שניהם פסולים, מפני שמילוי שני פוסל את הראשון ואין אנו יודעים איזו חבית קדמה. 28) הטיל אפר בשתי ידיו לחבית אחת. 29) מפני שקידוש אחד הוא ואפילו קדמה יד אחת לשנייה אין בכך כלום, כאילו הטיל בידו אחת קימעה קימעה. 30) הטיל אפר לשתי חביות כאחת. 31) שקידוש הראשון פוסל את המים שבחבית השנייה ואין אנו יודעים איזו ראשונה. [נתבאר כבר (פרק ז הלכה ה), שלעצמו פוסל הקידוש את המילוי]. 32) מילא חבית וקידש חבית שמילאה קודם. 33) שמא קדם מילוי השנייה לקידוש הראשונה ונפסלה הראשונה על ידי מילוי השנייה, והשנייה נפסלה על ידי קידוש הראשונה. 34) במילוי אין הבדל בין לעצמו ובין לאחרים, שמלאכת הממלא פוסלת אפילו לאחרים, כמו שנתבאר למעלה. 35) כמו קידש לשניים כאחת בהלכה ד. 36) שמא קדם לו הקידוש. 37) שאפילו קדם המילוי לקידוש, לא נפסל כמו שנתבאר בהלכה ג. 38) אף על פי שאינו שלו אלא חבירו מסר לו. 39) פיסול המלאכה אינו תלוי בהיסח הדעת משמירת המים אלא פיסול בפני עצמו הוא (ודעת הראב"ד שמלאכה פוסלת מפני היסח הדעת). 40) מלאכה אינה פוסלת בשל אחרים, והיסח הדעת אין כאן שהרי יש שומר אחר. 41) בשעת עשיית המלאכה הוא מסיח דעתו מן השמירה.

ו. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: קַדֵּשׁ לִי וַאֲקַדֵּשׁ לְךָ, וְקִדְּשׁוּ זֶה לָזֶה - הָרִאשׁוֹן כָּשֵׁר, וְהַשֵּׁנִי פָּסוּל, שֶׁהֲרֵי קִדֵּשׁ

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בְּשָׂכָר[42]. אָמַר לוֹ: מַלֵּא לִי וַאֲמַלֵּא לָךְ, וּמִלְּאוּ זֶה לָזֶה - הָרִאשׁוֹן פָּסוּל, הוֹאִיל וְכַוָּנָתוֹ שֶׁיְּמַלֵּא לוֹ חֲבֵרוֹ חֵלֶף מִלּוּי זֶה, הֲרֵי זֶה כִּמְמַלֵּא לוֹ וּלְאַחֵר[43] שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]; וְהַשֵּׁנִי כָּשֵׁר, שֶׁהַמִּלּוּי בְּשָׂכָר מֻתָּר, וַהֲרֵי לֹא עָשָׂה מְלָאכָה אַחַר שֶׁמִּלֵּא, וְאֵין בְּכַוָּנָתוֹ מִלּוּי אַחֵר[45].

42) ונתבאר למעלה (פרק ז הלכה ב) שקידוש בשכר - פסול. והקידוש הראשון כשר מפני שבשעה שקידש לא קיבל כלום בשכרו וגם לא יקבל כל שכר, שהרי הקידוש השני יהיה פסול. 43) בבת אחת. 44) כלמעלה פרק ז הלכה ג, מפני שכל מילוי הוא מלאכה לגבי מילוי שני. וגם כאן רואים את מחשבתו למילוי שני כמלאכה. 45) הוא מתכוון רק למלא לחבירו אבל על מילוי בשביל עצמו אינו חושב כלל, שהרי מימיו כבר נתמלאו. והמדובר, כשקידש את מימיו לפני שהוא ממלא לחבירו, שאם לא קידשם עדיין, גם מימיו נפסלו, מפני שמילא לחבירו לפני נתינת האפר במים שלו.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: קַדֵּשׁ לִי וַאֲמַלֵּא לָךְ - שְׁנֵיהֶן כְּשֵׁרִין; שֶׁהַמְּלָאכָה אֵינָהּ פּוֹסֶלֶת הַקִּדּוּשׁ[46], וְהַמִּלּוּי בְּשָׂכָר מֻתָּר. מַלֵּא לִי וַאֲקַדֵּשׁ לָךְ - שְׁנֵיהֶן פְּסוּלִין. זֶה שֶׁמִּלֵּא בַּתְּחִלָּה פָּסוּל - שֶׁהֲרֵי הוּא כִּמְמַלֵּא וּמְקַדֵּשׁ כְּאַחַת[47], וּפָסַל הַמַּיִם בִּמְלָאכָה; וְזֶה שֶׁקִּדֵּשׁ בָּאַחֲרוֹנָה פָּסוּל - שֶׁהֲרֵי קִדֵּשׁ בְּשָׂכָר, וּכְאִלּוּ הֶחֱזִיר חוֹב שֶׁעָלָיו.

46) כמבואר למעלה הלכה ג, ולפיכך אין מחשבת המילוי פוסלת את הקידוש. וההבטחה למלא בשבילו אינה נחשבת כשכר, מפני שהמקדש אינו סומך עליה, שהרי אם זה יקיימה יפסול את מימיו שנתקדשו. 47) מחשבת הקידוש כקידוש, כמו במלא לי ואמלא לך.

ח. הַהוֹלֵךְ לְקַדֵּשׁ - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל אֶת הַמַּפְתֵּחַ וּפוֹתֵחַ לְהוֹצִיא הָאֵפֶר, וְנוֹטֵל קַרְדֹּם אִם צָרִיךְ לַחְפֹּר בּוֹ אֵפֶר הַפָּרָה, וְנוֹטֵל סֶלֶם וּמוֹלִיךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לְהָבִיא הָאֵפֶר, וְכָשֵׁר[48]. וְאִם מִשְׁנָטַל הָאֵפֶר לְקַדֵּשׁ בּוֹ כִּסָּה הַכְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ הָאֵפֶר אוֹ שֶׁהֵגִיף[49] אֶת הַדֶּלֶת אוֹ שֶׁזָּקַף אֶת הַכְּלִי[50] בָּאָרֶץ קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִיךְ הָאֵפֶר לַמַּיִם - פָּסַל הַמַּיִם[51]; אֲבָל הָאֵפֶר כָּשֵׁר לְקַדֵּשׁ בּוֹ מַיִם אֲחֵרִים. זָקַף אֶת הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֵפֶר בְּיָדוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפַּזֵּר[52] - כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵי אֶפְשָׁר; שֶׁהֲרֵי אִם הִנִּיחוֹ בָּאָרֶץ - פָּסַל, וְאִם כִּסָּהוּ - פָּסַל[53]. נָטַל אֶת הָאֵפֶר וְרָאָה שֶׁהוּא מְרֻבֶּה וְהֶחֱזִיר מִמֶּנּוּ[54] - כָּשֵׁר[55]. נָתַן הָאֵפֶר עַל הַמַּיִם וְרָאָה שֶׁהוּא מְרֻבֶּה וְנָטַל מִמֶּנּוּ לְקַדֵּשׁ מַיִם אֲחֵרִים - כָּשֵׁר[56]. קִרְסֵם[57] עֲלֵה זַיִת לַחְתּוֹת בּוֹ הָאֵפֶר[58]: אִם בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַחֲזִיק אֵפֶר הַרְבֵּה[59] - פָּסַל[60], וְאִם בִּשְׁבִיל שֶׁיִּכָּנֵס הָאֵפֶר בַּכְּלִי[61] - כָּשֵׁר[62].

48) שכל אלה הם לצורך הקידוש. 49) סגר. 50) שנטל ממנו את האפר. 51) כל אלה הם לצורך האפר ולא בשביל קידוש זה ואם כן עשה מלאכה לפני נתינת האפר על המים. 52) כשהוא שופך את האפר על המים הוא מטה את הכלי שהאפר בו (במשנה: שפופרת) ואם לא יזקפנו יתפזר האפר שבו. 53) המשך הנימוק למה שאמר: "אי אפשר". הדין עצמו, שאם כיסהו פסול, נאמר כבר למעלה. 54) לפני נתינתו על המים. 55) שהחזרת האפר לשפופרת אינה מלאכה (כסף משנה בשם הר"ש). 56) מפני שמלאכה אינה פוסלת אחר נתינת האפר על המים. 57) קטף (ויש מפרשים: חתך והתאימו לשפופרת). 58) עשהו כעין מרזב והכניסו לשפופרת, כדי שהאפר יעבור על פניו. 59) שלא יפול הרבה אפר לתוך המים. 60) שהרי מלאכה זו אינה לצורך קידוש זה, אלא לקמץ אפר. 61) כשיטה את השפופרת שהאפר בה, לא יתפזר האפר חוץ לכלי שהמים בו, אלא יפול לתוכו. 62) מעשה זה הוא לצורך הקידוש.

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר כיצד מקדשים המים באפר פרה, ואם צריך כוונה לקידוש כו', קידש פחות מכשיעור בכלי זה ופחות מכשיעור בכלי אחר, אפר שנגע במים אם מקדשים ממנו פעם שנית. וכלי קטן שהוא בכלי גדול שהם מלאים מים, היה ספוג במים בעת שנתן האפר ושתי שוקתות שבאבן אחת שנתנו אפר לאחת מהן, שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת, ומים מקודשים שנתערבו בהם מים אחרים, המטביל כלי לחטאת במים שאינם ראויים לקדש, מים מקודשים שנפלו לתוכם שרצים ורמשים או ששתתה מהם בהמה או חיה, מי חטאת או אפר חטאת שנשתנו מראיהם, החושב על מי חטאת לשתותם, מים שהניחם מגולים ומצאם מכוסים או איפכא, המוסר מים מקודשים לטמא לשמרם.

א. כֵּיצַד מְקַדְּשִׁין[2] אֶת הַמַּיִם בְּאֵפֶר הַפָּרָה? נוֹתֵן אֶת הַמַּיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְשֵׁם מֵי חַטָּאת בִּכְלִי, וְנוֹתֵן אֵפֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה עַל פְּנֵי הַמַּיִם, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא חֲבִית גְּדוֹלָה מְלֵאָה מַיִם[3], וּמְעָרֵב הַכֹּל. וְאִם נָתַן הָאֵפֶר תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתַן עָלָיו הַמַּיִם - פָּסַל[4]. וּמַהוּ זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְנָתַן עָלָיו[5] מַיִם חַיִּים? כְּדֵי לְעָרֵב אֶת הָאֵפֶר בַּמַּיִם[6].

~ נקודות משיחות קודש ~

"... נוֹתֵן אֶת הַמַּיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְשֵׁם מֵי חַטָּאת בִּכְלִי, וְנוֹתֵן אֵפֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם... כו'".

וצריך להבין איך עולה סדר זה עם המבואר בלקו"ת בעניין שנקראה מצות פרה אדומה "חוקת התורה" כי כללות כל התורה כולה היא רצוא ושוב, וכך גם פרה אדומה ששריפת האפר הוא ה"רצוא" ונתינת המים היא ה"שוב", והלא סדר העבודה בכללות הוא שקודם צריך

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

להיות ה"רצוא" ואח"כ עניין ה"שוב" כסדר עבודת התפילה שבכל יום שהיא עניין ה"רצוא", ואח"כ על־ידי לימוד התורה וקיום המצוות נעשה עניין ה"שוב".

ועל־פי־זה היה צריך להיות אפר קודם למים, ומדוע אינו כן. ויתירה מזו "אם נתן האפר תחילה ואח"כ נתן עליו המים, פסל". ויש לומר שכיון שהדין הוא שגם במים שנותן בתחילה צריך להיות האפר, והיינו שמצד מחשבת האדם הרי המחשבה על האפר קודמת לנתינת המים בכלי.

ועוד יש לומר, שגם עניין ה'רצוא' (אפר) צריך להיות חדור ומיוסד על תנועת הביטול – 'שוב' (מים), והוא היסוד לקיום כל המצוות כולן.

(על־פי יין מלכות ספר טהרה סימן יא
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) סוטה טז, ב. 3) אינו צריך לתת יותר מכדי שייראה על פני המים. 4) כחכמים שם, נגד דעת ר' שמעון. 5) ומשמע שנותן המים על האפר. 6) אחר נתינת האפר על המים, יערב הכול ויהיו מים על האפר. שם מבואר, שחכמים אומרים "אל כלי" דווקא. פירוש, כתוב בתורה "מים חיים אל כלי", משמע שהמים ניתנים ישר אל הכלי ולא אל האפר.

ב. הַמְקַדֵּשׁ צָרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן[7] וְיִתֵּן הָאֵפֶר בְּיָדוֹ עַל הַמַּיִם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקְחוּ לַטָּמֵא - עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן לְקִדּוּשׁ וּלְמִלּוּי וּלְהַזָּיָה[8]. אֲבָל אִם נָפַל הָאֵפֶר מִן הַכְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הָאֵפֶר לְתוֹךְ הַמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּטַל הָאֵפֶר בְּיָדוֹ וּדְחָפוֹ חֲבֵרוֹ אוֹ הָרוּחַ וְנָפַל הָאֵפֶר מִיָּדוֹ עַל הַמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּפַל הָאֵפֶר מִיָּדוֹ עַל צַד הַכְּלִי[9] אוֹ עַל יָדוֹ וְאַחַר כָּךְ נָפַל לַמַּיִם - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[10].

7) תוספתא פ"ו ה"ג. 8) "ולקחו לטמא", משמע שהלקיחה תהיה לשם טהרת הטמא. וכן שאר הפעולות. 9) משנה פרה פ"ו, מ"א. 10) מפני שנאמר "ולקחו . . . ונתן", משמע מה שלקח, יתן הוא עצמו.

ג. קִדֵּשׁ[11] פָּחוֹת מִכְּדֵי הַזָּאָה בִּכְלִי זֶה וּפָחוֹת מִכְּדֵי הַזָּאָה בִּכְלִי אַחֵר - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ. הָיָה הָאֵפֶר[12] צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם וְכָנַס מִמֶּנּוּ מִלְּמַעְלָה[13] וְקִדֵּשׁ בּוֹ מַיִם אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ מְקֻדָּשִׁין; וְכֹל שֶׁנָּגַע בַּמַּיִם - אֵין מְקֻדָּשִׁין בּוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה[14], וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּגְּבוּ. וַאֲפִלּוּ נָשְׁבָה הָרוּחַ וְנָתְנָה אֶת הָאֵפֶר עַל גַּבֵּי הַמַּיִם[15] - אֵינוֹ מְנַגְּבוֹ וּמְקַדֵּשׁ בּוֹ.

11) זבחים צג, ב. 12) פרה פ"ו מ"ב. 13) אפר שלא נרטב במים. 14) כחכמים, שם. 15) ואמרנו למעלה (ה"ב) שאין המים מקודשים, אף־על־פי־כן נפסל האפר לקידוש. רבינו למד דין זה מדבריהם של חכמים במשנתנו, שאמרו: כל שנגע במים אין מקדשים בו, ומשמע אפילו לא נתקדשו המים.

ד. כְּלִי קָטָן[16] שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ כְּלִי גָּדוֹל וְהֵן מְלֵאִין מַיִם וְהַמַּיִם מְעֹרָבִין - כֵּיוָן שֶׁנָּתַן הָאֵפֶר בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי הַגָּדוֹל נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלִי הַקָּטָן; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה פִּיו צַר בְּיוֹתֵר וְלֹא נִכְנַס לוֹ אֵפֶר, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם כֻּלָּן מְעֹרָבִין.

16) שם משנה ג.

ה. הָיָה סְפוֹג[17] בְּתוֹךְ הַמַּיִם בְּעֵת שֶׁנָּתַן הָאֵפֶר - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁבַּסְּפוֹג פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן בִּכְלִי[18]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? זוֹלֵף אֶת כָּל הַמַּיִם עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסְּפוֹג, וְלֹא יִגַּע בַּסְּפוֹג. וְאִם נָגַע בַּסְּפוֹג, אַף עַל פִּי שֶׁהַמַּיִם צָפִין עַל גַּבָּיו כָּל שֶׁהֵן[19] - פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם שֶׁבַּסְּפוֹג יוֹצְאִין[20] וּמִתְעָרְבִין בַּמַּיִם הַכְּשֵׁרִין. נָפַל סְפוֹג לְתוֹךְ הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין - נוֹטְלוֹ[21] וְסוֹחֲטוֹ חוּץ לַכְּלִי, וְהַמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי כְּשֵׁרִין[22].

17) שם. 18) והתורה אמרה: אל כלי. 19) פירוש, בכל כמות שהיא, אפילו הרבה. 20) ע"י לחץ קל. 21) מוציאו מן המים, ואינו חושש שמא יצאו מים ע"י סחיטה קלה. 22) אבל המים שנסחטו - פסולים. הכסף־משנה בשם הר"י קורקוס מנמק: גזרו משום נפל קודם קידוש, ולא החמירו כל־כך לאסור הנגיעה בספוג. ועוד נימוק: כי המים שאינם יוצאים אלא ע"י סחיטה, הרי הם כנשפכו מן הכלי. מקור דין זה בתוספתא פרה פ"ה ה"ה (נפלו שיבורשים בתוספתא זו, וגירסת רבינו היא כמו בספרים שלפנינו).

ו. שְׁתֵּי[23] שְׁקָתוֹת[24] שֶׁבְּאֶבֶן[25] אַחַת שֶׁנָּתַן אֶת הָאֵפֶר לְתוֹךְ אַחַת מֵהֶן - אֵין הַמַּיִם שֶׁבַּשְּׁנִיָּה מְקֻדָּשִׁין. וְאִם הָיוּ נְקוּבוֹת זוֹ לָזוֹ[26] כְּשִׁפּוֹפֶרֶת הַנּוֹד[27], אוֹ שֶׁהָיוּ הַמַּיִם צָפִין עַל גַּבֵּיהֶן[28] אֲפִלּוּ כִּקְלִפַּת הַשּׁוּם, וְנָתַן אֵפֶר לְאַחַת מֵהֶן - הֲרֵי הַמַּיִם שֶׁבַּשְּׁנִיָּה מְקֻדָּשִׁין[29].

23) משנה שם פ"ה, ח. 24) שני בתי קיבול חצובים. 25) לא מחוברת בקרקע. 26) היה נקב במחיצה שבין שתי השקתות, והמים עוברים דרכן מאחת לשניה. 27) כשרוצים לשפוך המשקין שבנודות של עור, נותנים שפופרת לתוך פיו וקושרים אותו יפה, כדי שלא יזלפו המשקין מן הצדדים. ושיעורה כעובי "שתי אצבעות חוזרות למקומן". פירוש, שאפשר להכניס בנקב שתי אצבעות (אצבע ואמה) ולסבב אותן ברווח. 28) על גבי המחיצה המפרידה ביניהן, ונמצאו שתיהן מחוברות במים הצפים. 29) מפני שהן ככלי אחד.

ז. שְׁתֵּי אֲבָנִים[30] שֶׁהִקִּיפָן זוֹ לָזוֹ וַעֲשָׂאָן שֹׁקֶת[31], וְכֵן שְׁתֵּי עֲרֵבוֹת[32], וְכֵן שֹׁקֶת שֶׁנֶּחְלְקָה, וְנָתַן אֵפֶר בְּחֵלֶק אֶחָד מֵהֶן - הַמַּיִם שֶׁבֵּינֵיהֶן[33] אֵינָן מְקֻדָּשִׁין[34]. וְאִם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חִבֵּרָן בְּסִיד אוֹ בְּגִפְסִיס[35] וְהֵם יְכוֹלוֹת לְהִנָּטֵל כְּאַחַת - הַמַּיִם שֶׁבֵּינֵיהֶן מְקֻדָּשִׁין[36].

30) שם מ"ט. 31) כגון שבשתיהן היתה חציבה פתוחה מצד אחד ופתוחה מלמעלה, וכשהסמיכן זו לזו נוצרה שוקת. 32) כלומר, שברי עריבות (ראב"ד). 33) שכנגד החריץ שביניהן. והמדובר כשחיברן בטיט, ואם יטול לידו חלק אחד תשבר השוקת. אולם אין המים יוצאים דרך הסדק, ולפיכך המים שבשוקת מקודשים, ואם לא חיברם כלל, אין כאן כלי וכל הקידוש פסול (כסף־משנה). 34) מפני שמקום החריץ משתייך גם לחצייה השני של השוקת שמימיה נתקדשו, אבל אם נתן אפר בשני החלקים - נתקדשו גם המים שבחריץ. 35) בהרבה לשונות לועזיות - גיפס. 36) אפילו אם נתן האפר רק בחלק אחד.

ח. מַיִם מְקֻדָּשִׁין[37] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בָּהֶן מַיִם אֲחֵרִים כָּל שֶׁהוּא, אֲפִלּוּ מַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְקִדּוּשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[38]. וְכֵן אִם יָרַד לְתוֹכָן טַל[39] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין. נָפַל לְתוֹכָן מַשְׁקִין[40] וּמֵי פֵּרוֹת - יְעָרֶה הַכֹּל, וְצָרִיךְ לְנַגֵּב הַכֵּלִי וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לְתוֹכוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין אֲחֵרִים. נָפַל לְתוֹכָן דְּיוֹ קוֹמוֹס[41] וְקַנְקַנְתּוּם[42] וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם - יְעָרֶה וְאֵין צָרִיךְ לְנַגֵּב[43]; שֶׁאִם יִשָּׁאֵר שָׁם דָּבָר הָרוֹשֵׁם, הֲרֵי הוּא נִרְאֶה.

37) שם פ"ט מ"א. 38) בפרה החמירו שלא יתבטלו המים הפסולים בכשרים. [פסק כחכמים, ונימוקם נתבאר בזבחים פ, א, שהזאה צריכה שיעור, וכאן אין שיעור מלא מפני שמים פסולים מעורבים בהם, ואפילו אם יזה פעמיים לא יועיל מפני שהזאות אינן מצטרפות. ואף־על־פי שרבינו (לקמן פ"י ה"ז) פסק שאם נפלה הזאה כל שהיא על הטמא נטהר, מודה הוא שעל האזוב שבו מזים - צריך להיות שיעור (הר"י קורקוס)]. 39) נגד דעת ר' אליעזר, האומר "יניחנה בחמה והטל עולה". 40) המונח "משקין" בכל הספרות התלמודית, פירושו שבעת המשקין: מים, חלב, שמן, טל, יין, דם, ודבש דבורים. אבל מיצים הנסחטים מפירות, חוץ מזיתים וענבים, נקראים "מי פירות", וגם כאן כך. ויוצא מזה, שגם בנפלו מים או טל, צריך לערות ולנגב כשרוצה לקדש מים אחרים באותו כלי. ולמה כתב רבינו בבבא ראשונה סתם "פסולים"? מפני ששם בא להשמיענו דין המים המקודשים, שהלכה כחכמים נגד ר' אליעזר שאמר: יזה שתי הזיות. ובנוגע לעירוי וניגוב, סמך על מה שיתבאר בבבא שניה (תפארת ישראל, בועז אות ג). 41) שרף־אילן צובע. 42) מים מכילים חלקיקי נחושת, ועושים מהם צבע. 43) אם לא נשארו רשמי צבע על דופני הכלי. ואם נשארו צריך להסירם, והניגוב לא יועיל.

ט. הַמַּטְבִּיל[44] כְּלִי לְחַטָּאת בְּמַיִם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְקַדֵּשׁ[45] - צָרִיךְ לְנַגֵּב[46] וְאַחַר כָּךְ יְקַדֵּשׁ בּוֹ. הִטְבִּילוֹ בְּמַיִם הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ לְנַגֵּב[47]. וְאִם הִטְבִּילוֹ לֶאֱסֹף בּוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ צָרִיךְ לְנַגֵּב[48].

44) שם פ"ה מ"ב. כל הכלים צריכים טבילה לפני שמשתמשים בהם למי חטאת. 45) שאינם מים חיים. ראה למעלה פ"ו. 46) כדי להעביר את לחלוחית המים הפסולים שעל דופני הכלי. 47) ואף־על־פי שצריכים מילוי לשם קידוש, לא הקפידו על הלחלוחית כמו במים פסולים. ועוד, מפני שהטבילו לצרכי חטאת, הרי זה כמו לשם מילוי (תפארת ישראל). 48) מפני שתערובת מים שאינם מקודשים במקודשים - פוסלת בכל שהיא.

י. קִרְוִיָּה[49] שֶׁהִטְבִּילָהּ בְּמַיִם הָרְאוּיִין לְקַדֵּשׁ[50] - מְקַדְּשִׁין בָּהּ[51]; אֲבָל אֵין אוֹסְפִין לְתוֹכָהּ מֵי חַטָּאת[52], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם שֶׁהֻטְבְּלָה בָּהֶן נִבְלָעִים בְּתוֹכָהּ וְיוֹצְאִין וּמִתְעָרְבִין בְּמֵי חַטָּאת וּפוֹסְלִין אוֹתָן. נִטְמֵאת וְהִטְבִּילוּהָ - אֵין מְקַדְּשִׁין בָּהּ[53], שֶׁהַמַּשְׁקִין הַטְּמֵאִין הַנִּבְלָעִין בְּגוּפָהּ יֵצְאוּ וְיִתְעָרְבוּ בַּמַּיִם שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָן בְּתוֹכָהּ.

49) דלעת שהוציאו את מה שבתוכה, ונשארה הקליפה העבה, וראויה לשאוב בה מים. ומפני שהיא גוף ספוגי, נבלעים בה מים ונפלטים ממנה (שם מ"ג). 50) במשניות שבידינו, הגירסא "במים שאין ראויים לקדש". ורבינו גורס "הראויים". 51) ואין חוששים שמא ספגה מים אגב טבילה, ולא נשאבו לשם מי חטאת, ונפלטים לתוך המים העומדים לקידוש. אבל אם הטבילוה במים שאינם ראויים לקדש - חוששים (ראה ההלכה הקודמת בדין ניגוב). 52) החמירו בתערובת שאינם מקודשים במקודשים, יותר מתערובת מים שנשאבו שלא לשם מילוי. 53) בטומאה החמירו יותר (כסף־משנה).

יא. מַיִם מְקֻדָּשִׁין[54] שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְנִתְבַּקְּעוּ אוֹ שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן[55] - פְּסוּלִין[56]. אֲפִלּוּ הָיוּ יְבֵשִׁים[57] בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן הַנְּמָלָה וְהַדִּירָה וְהַכִּנָּה שֶׁבַּתְּבוּאָה. נָפַל לְתוֹכָהּ חִפּוּשִׁין[58], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְבַּקְּעוּ וְלֹא נִשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן - הֲרֵי הַמַּיִם פְּסוּלִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּשְׁפוֹפֶרֶת[59] וְהַמַּיִם נִכְנָסִין בְּתוֹכָהּ וְיוֹצְאִין מִתּוֹכָהּ עִם הַלֵּחָה שֶׁבָּהּ.

54) שם פ"ט מ"ב. 55) של המים, ואף־על־פי שלא נתבקעו. 56) שינוי מראה המים מוכיח שנפלטה לתוכם ליחותם של בעלי החיים. 57) מטבעם, ועורם קשה. 58) תולעת שחורה בעלת כנפים קשות סוככות על כנפים דקות. 59) פיה, וכן מקום יציאתה רחבים והמעי ישר.

יב. מַיִם מְקֻדָּשִׁין[60] שֶׁשָּׁתָת מֵהֶן בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה - פְּסוּלִין[61]. וְכֵן כָּל הָעוֹפוֹת - פְּסוּלִין; חוּץ מִן הַיּוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מוֹצֶצֶת[62] וְאֵין רִיר יוֹצֵא מִפִּיהָ וּמִתְעָרֵב בַּמַּיִם. וְכֵן כָּל הַשְּׁרָצִים[63] שֶׁשָּׁתוּ - אֵינָן פּוֹסְלִין; חוּץ מִן הַחֻלְדָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְלַקֶּקֶת בִּלְשׁוֹנָהּ, וְנִמְצֵאת הַלֵּחָה יוֹצְאָה מִפִּיהָ לַמַּיִם.

60) שם מ"ג. 61) מפני שמים מעורבים בריר, ניגרים מפיהן וחוזרים לכלי (רבינו במשנה). 62) כשהיא שותה,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פותחת את פיה קימעה ומוצצת. 63) שמונת השרצים האמורים בתורה (ויקרא יא, כט - ל): החולד (חולדה) והעכבר והצב והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת.

יג. מִי חַטָּאת[64] שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן[65] מֵחֲמַת עַצְמָן - כְּשֵׁרִים; נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת עָשָׁן[66] - פְּסוּלִין. הִגְלִידוּ[67] וְחָזְרוּ וְנִמּוֹחוּ - כְּשֵׁרִים[68]. אֲפִלּוּ נִמּוֹחוּ[69] בַּחַמָּה. אֲבָל אִם הִמְחָן בָּאוּר - פְּסוּלִין.

64) מים מקודשים ומי חטאת היינו הך, אלא שרבינו נקט לשונם של המקורות שמהם שאב. 65) תוספתא פרה פ"ט ה"ה. 66) עשן מעכיר את המים. 67) קרשו מפני הקור. 68) שם. 69) חימום טבעי, לא בידי אדם - דינו כמו נימוח מאליו.

יד. אֵפֶר חַטָּאת[70] שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאָיו מֵחֲמַת עַצְמוֹ אוֹ מֵחֲמַת עָשָׁן - כָּשֵׁר[71]. נִשְׁתַּנּוּ מֵחֲמַת אָבָק, אוֹ שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ סִיד אוֹ גִּפְסִיס, אוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ אֵפֶר מִקְלֶה[72] כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי זֶה פָּסוּל.

70) שם. 71) מפני שעשן אינו דבר זר לגבי אפר. 72) אפר פשוט, שלא משריפת פרה אדומה.

טו. הַחוֹשֵׁב[73] עַל מֵי חַטָּאת לִשְׁתּוֹתָן - לֹא פְּסָלָן, עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה מֵהֶן[74]. וְאִם שָׁפַךְ מִן הַכְּלִי לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ וְלֹא נָגְעָה שְׂפָתוֹ בַּמַּיִם שֶׁבַּכְּלִי - לֹא פָּסַל[75].

73) משנה פרה פ"ט, ד. 74) כר' יוסי בשיטתו של ר' יהושע. והטעם, מפני שהמים כבר מקודשים אינו מסיח דעתו מהם, אולי יחזור בו ברגע האחרון. אבל אם שתה פסלם, מפני הרוק שבפיו, כמו בעלי חיים אחרים (ראה למעלה סוף פ"ז דין מים שאינם מקודשים). 75) את המים שנשארו בכלי. שם: ואם גרגר כשר. והטעם, זהירותו שלא לנגוע בשפתיו במים, מוכיחה שלא הסיח דעתו לגמרי, וחשב על הכשרן של המים שישארו.

טז. כְּלִי[76] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין שֶׁהִנִּיחוּ מְגֻלֶּה וּבָא וּמְצָאוּ מְכֻסֶּה - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין; שֶׁמָּא אָדָם שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר לְחַטָּאת נָגַע בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָדָם כִּסָּהוּ בְּוַדַּאי. הִנִּיחוּ מְכֻסֶּה וּבָא וּמְצָאוּ מְגֻלֶּה: אִם יְכוֹלָה הַחֲלִדָּה[77] לִשְׁתּוֹת מִמֶּנּוּ אוֹ שֶׁיָּרַד לוֹ טַל בַּלַּיְלָה - פְּסוּלִין, וְאִם לָאו - כְּשֵׁרִין. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ כָּאן שְׁתֵּי סְפֵקוֹת: סָפֵק אָדָם גִּלָּה אוֹ בְּהֵמָה חַיָּה וָרֶמֶשׂ; וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר אָדָם גִּלָּהוּ, שֶׁמָּא הָיָה טָהוֹר[78] לְחַטָּאת אוֹ לֹא.

76) שם פי"א מ"א. 77) הפוסלת בשתייתה (ראה למעלה הי"ב). 78) ושני ספקות להתיר - מותר בין באיסור והיתר, ובין בטומאה וטהרה.

יז. הַמּוֹסֵר[79] מַיִם מְקֻדָּשִׁין אוֹ מַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְקִדּוּשׁ לְטָמֵא לְשָׁמְרָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[80].

79) שם פ"ז מ"י. 80) טמא אינו שומר כראוי מן הטומאה.

יח. שְׁנַיִם[81] שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִין אֶת הַמַּיִם וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן - כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל שֵׁנִי[82]. טָהַר וְחָזַר לִשְׁמֹר וְנִטְמָא הַשֵּׁנִי - כְּשֵׁרִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[83]. נִטְמְאוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת - הַמַּיִם פְּסוּלִין[84].

81) שם פ"ח מ"א. 82) השני שומר עליהם. 83) שחזר לטהרתו. 84) מפני שאין להם שומר טהור. [דינים דומים נתבארו למעלה (פ"ח ה"ב)].

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר הממלא מים לקידוש אם צריך שיהיה הוא בעצמו המקדש והמזה, אם ממלא ומקדש אדם מים ומניחם אצלו ואם מוליכם ממקום למקום, אם יוליכם בנהר ובספינה, ומים שנתקדשו אם מפשיל הכלי לאחוריו, מי חטאת ששקלם במשקל, ומי הוא כשר להזות, המזה וזה שמזין עליו אם צריך כוונה, ואם צריך טבילת האיזוב לכל הזייה.

א. הַמְמַלֵּא[2] מַיִם לְקִדּוּשׁ - אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הוּא עַצְמוֹ הַמְקַדֵּשׁ וְהַמַּזֶּה, אֶלָּא מְקַדֵּשׁ אֶחָד וּמַזֶּה אֶחָד. וְכֵן מְמַלֵּא אָדָם בִּכְלִי וּמְעָרֶה מִכְּלִי לִכְלִי[3] וּמְקַדֵּשׁ בִּכְלִי אַחֵר, וּמְעָרֶה הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין מִכְּלִי לִכְלִי וּמַזֶּה מִכְּלִי אַחֵר.

2) יומא מג, א. 3) תוספתא פרה פ"ט ה"א, וכן משמע בכמה משניות במס' פרה.

ב. מְמַלֵּא אָדָם[4] מַיִם וּמַנִּיחָן אֶצְלוֹ בְּלֹא קִדּוּשׁ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וּמוֹלִיכָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר, וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶן אֵפֶר וּמְקַדְּשָׁן בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין מַנִּיחָן אָדָם אֶצְלוֹ יָמִים וְשָׁנִים וּמַזֶּה מֵהֶן בְּכָל יוֹם שֶׁהוּא צָרִיךְ עַד שֶׁיִּתַּמּוּ, וּמוֹלִיכָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר. וּמְשַׁמֵּר אָדָם אֵפֶר פָּרָה אֶצְלוֹ וּמוֹלִיכוֹ[5] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וּמֵעִיר לְעִיר. פַּעַם אַחַת[6] הוֹלִיכוּ כְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ מֵי חַטָּאת בִּסְפִינָה בַּיַּרְדֵּן, וְנִמְצָא כְּזַיִת מִן הַמֵּת בְּקַרְקַע הַסְּפִינָה וְנִטְמְאוּ הַמַּיִם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁאֵין מַעֲבִירִין מֵי חַטָּאת וְלֹא אֵפֶר חַטָּאת בְּנָהָר[7] וּבִסְפִינָה, וְלֹא יִשִּׁיטֵם עַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְלֹא יַעֲמֹד בְּצַד הַנָּהָר מִכָּאן וְיִזְרְקֵם לַצַּד הַשֵּׁנִי. אֲבָל עוֹבֵר הוּא אָדָם בַּמַּיִם עַד צַוָּארוֹ[8] וּבְיָדוֹ אֵפֶר פָּרָה אוֹ מַיִם מְקֻדָּשִׁין. וְכֵן אָדָם וְכֵלִים הָרֵיקָנִים שֶׁהֵן טְהוֹרִין לְחַטָּאת, וּמַיִם שֶׁנִּתְמַלְּאוּ לְחַטָּאת וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַדְּשׁוּ - מַעֲבִירִין אוֹתָם בְּנָהָר בִּסְפִינָה[9].

4) תוספתא חגיגה פ"ג, ט. 5) בכת"י תימן: ומוליכו. 6) חגיגה כג, א. 7) כחכמים, שם. ובמשנה פרה פ"ט מ"ה, שגזרו בכל הנהרות, נגד דעת חנניה בן עקביה "שלא גזרו אלא בירדן ובספינה כמעשה שהיה". 8) פרה, שם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

9) שם, שלא גזרו אלא על מי חטאת אחר שנתקדשו בנתינת האפר.

ג. מַעֲבִירִין מַיִם מְקֻדָּשִׁין בִּסְפִינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל[10] וְשָׁטִין [בָּהֶם] עַל פְּנֵי הַמַּיִם; שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא עַל הַמַּיִם הַמְקֻדָּשִׁין וְעַל הָאֵפֶר בְּנָהָר.

10) משמיענו, שאפילו החכמים שאינם מצמצמים את הגזירה לכמעשה שהיה, לא הרחיבוה על הים הגדול, ואפילו בספינה לא גזרו בו. ולמד זה מלשונם בברייתא: "אחד הירדן ואחד שאר הנהרות" משמע נהרות אבל לא ים.

ד. הַמּוֹלִיךְ מַיִם[11] לְקַדְּשָׁן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מַיִם שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ[12], לֹא יַפְשִׁיל הַכְּלִי לַאֲחוֹרָיו אֶלָּא לְפָנָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה; בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁמוּרִין - הֵן מֵי נִדָּה, וְאִם לָאו - פְּסוּלִין. מִלֵּא שְׁתֵּי חָבִיּוֹת - נוֹתֵן אַחַת לְפָנָיו וְאַחַת לַאֲחוֹרָיו, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר[13].

11) שם, פ"ז, מ"ו. 12) בבא זו הוסיף רבינו מדעתו בהתאם לשיטתו, שפסול מלאכה ופסול היסח הדעת הם שני ענינים, והמלאכה אמנם אינה פוסלת מים שנתקדשו, אבל היסח הדעת פוסלת אותם. (נתבארה כבר שיטת הראב"ד, שמלאכה פוסלת מפני היסח הדעת משמירת המים. ומכיוון ששנינו, שמלאכה אינה פוסלת מים מקודשים, ברור שהיסח הדעת אינה פוסלת, ולפיכך השיג כאן על דברי רבינו). 13) השמירה היא אמנם מדאורייתא, אבל חובת שמירה מעולה מלפניו דווקא ולא מאחוריו – גזירת חכמים היא, ולא גזרו במקום שאי־אפשר, ולא החמירו על הממלא ללכת פעמיים (ראה למעלה פ"ז ה"ו).

ה. מֵי חַטָּאת שֶׁשְּׁקָלָן[14] בְּמִשְׁקָל[15]: אִם הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ - פְּסוּלִין[16], וְאִם לָאו - כְּשֵׁרִין. אֲבָל אִם שָׁקַל דְּבָרִים אֲחֵרִים בְּמֵי חַטָּאת, הוֹאִיל וַעֲשָׂאָן מִשְׁקֹלֶת - פְּסָלָן[17], שֶׁאֵין זוֹ מִשְׁמֶרֶת[18]. כָּל אֵלּוּ הַטְּהוֹרִים שֶׁמְּמַלְּאִין אוֹ שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹ שֶׁמַּזִּין, וְכֵן כָּל הַכֵּלִים שֶׁמְּמַלְּאִין וּמְקַדְּשִׁין מֵהֶם וְשֶׁמַּזִּין מֵהֶן, אִם הָיוּ טְבוּלֵי יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב שִׁמְשָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[19]; שֶׁכָּל מַעֲשֵׂה הַפָּרָה וְהַמִּלּוּי וְהַקִּדּוּשׁ וְהַהַזָּיָה כָּשֵׁר בִּטְבוּל יוֹם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי הַצְּדוּקִין מְטַמְּאִין אֶת כָּל כְּלֵי שֶׁטֶף וּמַטְבִּילִין אוֹתָן וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּמֵי חַטָּאת.

14) גיטין נג, א־ב. 15) כדי לדעת משקל המים, מסקנת הגמרא שם "כנגדן" – אם הסיח דעתו פסולים, ואם לאו – כשרים. ומפרש רבינו "שכנגדן" היינו שהניח כנגד המים משקלות בכף המאזנים. 16) מפני שהיסח הדעת פוסל גם במים המקודשים. 17) בגמרא שם אמרו "בגופם", פסולים אפילו כשלא הסיח דעתו מהם. ולפי פירוש רבינו "בגופם" הכוונה שהשתמש בהם במשקלות לשקול דברים אחרים (לרש"י דרך אחרת בפירוש הסוגיא שם. ראה 'חזון איש' ו'אור שמח'). 18) והתורה אמרה (במדבר יט, ט) "למשמרת למי נדה". יוצא מזה שמלאכה במים עצמם פוסלת אפילו במקודשים, ומה שאמרו שמלאכה אינה פוסלת אחר הקידוש, הכוונה אם עשה מלאכה אחרת בשעת עיסוקו במים (ראה 'מנחת חינוך' מצוה שצט). 19) נתבאר למעלה פ"א הי"ג, ופ"ד, וכפלו דברים אלו כאן במקומן של ההלכות הנוגעות לבני אדם העוסקים במי חטאת.

ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין[20] לְהַזּוֹת, חוּץ מֵאֵשָׁה וְטֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[21] [וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה] וְקָטָן שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת[22]; אֲבָל קָטָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת - כָּשֵׁר לְהַזּוֹת. וְהֶעָרֵל כָּשֵׁר לְהַזּוֹת, שֶׁאֵין הֶעָרֵל טָמֵא. קָטָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת שֶׁהִזָּה וְהָאִשָּׁה מְסַעֲדַתּוּ[23], כְּגוֹן שֶׁאָחֲזָה לוֹ הַמַּיִם בְּיָדוֹ - הַזָּאָתוֹ כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תֶאֱחֹז בְּיָדוֹ בִּשְׁעַת הַזָּאָה. וְאִם אָחֲזָה בְּיָדוֹ בִּשְׁעַת הַזָּיָתוֹ - פְּסוּלָה.

20) פרה פי"ב מ"י. 21) שהם ספק אשה. 22) במשנה: "ותינוק שאין בו דעת". (ביומא מג, א - דרשו מן הכתוב, שקטן כשר להזות אף־על־פי שהוא פסול למילוי מים ולאיסוף אפר. ומובן שהכשירו רק קטן שיש בו דעת, שהרי הזאה צריכה כוונה (לקמן ה"ז). ומזה יוצא, שבאיסוף ומילוי ששנינו (פרה פ"ה מ"ד) "חוץ מחרש שוטה וקטן", פסול גם קטן שיש בו דעת ('תוספות יום־טוב' במשנה ג שם, וראה קושייתו מברייתא יומא שם)). 23) שם.

ז. הַמַּזֶּה צָרִיךְ לְכַוֵּן וּלְהַזּוֹת עַל הַטָּמֵא לְטַהֲרוֹ[24]; וְאִם הִזָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה. אֲבָל זֶה שֶׁמַּזִּין עָלָיו[25] אֵינוֹ צָרִיךְ כַּוָּנָה, אֶלָּא מַזִּין עַל הָאָדָם לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. הַמִּתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת[26] לְפָנָיו וְהִזָּה לַאֲחוֹרָיו, לַאֲחוֹרָיו וְהִזָּה לְפָנָיו - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[27]. נִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת לְפָנָיו וְהִזָּה לַצְּדָדִין שֶׁל פָּנָיו - הַזָּיָתוֹ כְּשֵׁרָה[28].

24) 'ספרי' זוטא: "והזה הטהור על הטמא" (שם, יט) ולא בזמן שלא נתכוון לטמא. 25) שם מ"ב. 26) במשנה, שם. 27) מפני שלא התכוון להזאה זו. 28) הצדדים של פניו, דינם כפניו.

ח. הַמַּזֶּה[29] אֵינוֹ צָרִיךְ טְבִילָה[30] לְכָל הַזָּיָה, אֶלָּא טוֹבֵל אֶת הָאֵזוֹב וּמַזֶּה הַזָּיָה אַחַר הַזָּיָה עַד שֶׁיִּגְמְרוּ הַמַּיִם[31]. וּמַזֶּה הַזָּיָה אַחַת עַל כַּמָּה בְּנֵי אָדָם אוֹ עַל כַּמָּה כֵּלִים כְּאַחַת, אֲפִלּוּ מֵאָה. כֹּל שֶׁנָּגַע בּוֹ מִן הַמַּיִם כָּל שֶׁהוּא - טָהוֹר[32], וְהוּא שֶׁיִּתְכַּוֵּן הַמַּזֶּה לְהַזּוֹת עָלָיו. טָבַל אֶת הָאֵזוֹב[33] וְנִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל דָּבָר שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה[34] אוֹ עַל הָאָדָם[35], וְהִזָּה מֵאוֹתָהּ טְבִילָה עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ עַל הַבְּהֵמָה, אִם נִשְׁאֲרוּ מַיִם בָּאֵזוֹב - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחְזֹר וּלְהַטְבִּיל[36], אֶלָּא מַזֶּה מִן הַשְּׁאָר עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכֵּלִים הַטְּמֵאִים, שֶׁהֲרֵי תְּחִלַּת טְבִילָתוֹ כְּשֵׁרָה הָיְתָה[37]. אֲבָל אִם טָבַל אֶת הָאֵזוֹב לְהַזּוֹת עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אוֹ עַל הַבְּהֵמָה, וְהִזָּה עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכְּלִי הַטָּמֵא - הַזָּיָתוֹ פְּסוּלָה[38], עַד שֶׁיַּחֲזֹר

וְיִטְבֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה וְיִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל הָאָדָם אוֹ עַל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה.

29) שם. 30) טבילת אזוב במי חטאת. 31) שבאזוב. 32) למד זה מלשון המשנה "עד מאה". 33) שם מ"ג. 34) כלים. מלשונו של רבינו בפירושו למשנתנו, יש ללמוד שמדובר בכלים טמאים ממש, וכן באדם טמא (ראה 'ברטנורא' ו'תפארת ישראל'). 35) נקט לשון המשנה, שכתבה "אדם" בבבא בפני־עצמה (ולא נתברר לי טעם הכפילות במשנה). 36) במשנה: "לא ישנה", ומפרש רבינו, שאינו צריך להטביל פעם שנית. 37) לשם דבר שצריך הזאה. 38) מפני שהטבילה פסולה. (במשנה: "אם יש באזוב ישנה". ורבינו מפרש צריך לטבול שנית, ולפי זה, צריך לפרש מה ששנינו: "אם יש באזוב", הכוונה אפילו נשארו מים באזוב. ראה גירסת 'רבינו חננאל' ביומא יז, א. ופירושו. וראה רש"י שם).

ט. הִטְבִּיל[39] אֶת הָאֵזוֹב וְנִתְכַּוֵּן לְהַזּוֹת עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה - הַמַּיִם הַמְנַטְּפִים[40] כְּשֵׁרִין[41]. לְפִיכָךְ, אִם נָטְפוּ בַּכֵּלִי וְחָזַר וְהִטְבִּיל בָּהֶן אֶת הָאֵזוֹב בְּכַוָּנָה לְהַזּוֹת עַל דָּבָר הַמְקַבֵּל טֻמְאָה - הַזָּיָתוֹ כְּשֵׁרָה.

39) פרה, שם. 40) מן האזוב. 41) הטבילה בכוונה לא נכונה פסולה, שהרי התורה אמרה "וטבל... והזה", אבל המים נשארו בכשרותם. ונראה, שאפילו הזה על דבר שאינו מקבל טומאה, לא נפסלו המים שנשארו באזוב, ואם נטפו לכלי טהור לחטאת - מותר לטבול בהם את האזוב ולהזות.

י. מֵי חַטָּאת[42] שֶׁנִּתְמַעֲטוּ - טוֹבֵל בָּהֶן אֲפִלּוּ רָאשֵׁי גִּבְעוֹלִין[43] וּמַזֶּה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְסַפֵּג[44]. צְלוֹחִית[45] שֶׁפִּיהָ צַר - טוֹבֵל וּמַעֲלֶה כְּדַרְכּוֹ[46] וּמַזֶּה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁמָּא יִגַּע בְּצִדֵּי הַכְּלִי[47] בְּפַעַם שְׁנִיָּה.

42) שם מ"ב. 43) ראשי הבדים של האזוב. 44) שלא יקנח מדופני הכלי, אלא יטבול (רבינו בפירושו למשנתנו). 45) שם. 46) אפילו כמה פעמים. 47) שנדבקו שם טיפות מים אגב הוצאת האזוב בפעם הקודמת, ועכשיו יעלה האזוב את אותן הטיפות ויזה בהן ואין כאן טבילה (רבינו, במשנה שם). אמנם הסגנון מגומגם קצת, אבל הכוונה ברורה (ראה ראב"ד וכסף־משנה).

~ שבת קודש כ"ז כסלו ~

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד מטהרים טמא מת במי פרה, ואם טבל ביום והיזה בלילה, מי שנטמא במת ושהה כמה ימים בלא הזאה, מי שהוזה עליו בשלישי ולא בשביעי, ושכל המטמאין מקבלין הזאה, כיצד מצוות אזוב, ואם נפרדו הגבעולים ונשרו העלים או שלא אגדו, ודין מאימתי מזים באזוב, ואי זהו אזוב הכשר.

א. כֵּיצַד מְטַהֲרִים טְמֵא מֵת בְּמֵי נִדָּה? לוֹקֵחַ אָדָם טָהוֹר שְׁלֹשָׁה[2] קְלָחִין[3] שֶׁל אֵזוֹב וְאוֹגְדָן אֲגֻדָּה אַחַת, וּבְכָל בַּד וָבַד גִּבְעוֹל אֶחָד[4], וְטוֹבֵל רָאשֵׁי גִּבְעוֹלִין בְּמֵי נִדָּה שֶׁבַּכְּלִי, וּמִתְכַּוֵּן וּמַזֶּה עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכֵּלִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַחַר שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה. וְאִם הִזָּה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר - כָּשֵׁר. וְאַחַר שֶׁיַּזֶּה עָלָיו בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי טוֹבֵל בַּיּוֹם[5] וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר לָעֶרֶב. טָבַל אֶת הָאֵזוֹב בַּלַּיְלָה וְהִזָּה בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁטָּבַל אֶת הָאֵזוֹב בַּיּוֹם וְהִזָּה בַּלַּיְלָה - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה, וְהַמַּיִם מְטַמְּאִין[6] מִשּׁוּם מֵי חַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[7]. עַד שֶׁתְּהֵיֶה טְבִילַת הָאֵזוֹב בַּמַּיִם[8] וְהַזָּאָתוֹ מִמֶּנּוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַחַר שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַّחַר - כָּשֵׁר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

2) בספרי חוקת פיסקא קכח למדו זה בגזירה שווה מפסח מצרים שכתוב בו (שמות יב, כב) "ולקחתם אגודת אזוב", ואין אגודה פחות משלושה. 3) בדים עם השורש שלהם. 4) שלא יצאו כמה בדים משורש אחד ואם יש יותר מפרידם וכולם כשירים (רבינו בפירוש למשנה ח שם אמר שגבעול הוא פרח לפני שייפתח, אולם כאן אי אפשר לפרש כך, וראה שם משנה ט). 5) לא התכוון לומר שהטמא צריך לטבול ביום ולא בלילה, שהרי המשנה (פרה שם) אומרת בפירוש: "אבל הוא עצמו טובל בלילה" וכן כותב רבינו בהלכה הבאה, אלא מבאר, כיצד אפשר למהר את הטהרה (כסף משנה למעלה פרק ו הלכה ב). 6) פירוש, המים של ההזאה הפסולה מטמאים. 7) לקמן פרק ט"ו הלכה א, שמי חטאת מטמאים כל זמן שלא נעשה מצוותם, פירוש, שלא הוזו על הטמא כהלכתם. 8) למעלה כתב דין זה בהזאה וכאן מוסיף ומשמיענו שגם בטבילה כך הדין.

ב. מִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְשָׁהָה כַּמָּה יָמִים בְּלֹא הַזָּאָה, כְּשֶׁיָּבוֹא לְהַזּוֹת - מוֹנֶה בְּפָנֵינוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וּמַזִּין עָלָיו בַּשְּׁלִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וְטוֹבֵל בַּשְּׁבִיעִי וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁבָּא לְהַזּוֹת, שֶׁאֲפִלּוּ אָמַר: הַיּוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁלִּי - אֵינוֹ נֶאֱמָן, שֶׁמָּא הַיּוֹם נִטְמָא, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לִמְנוֹת בְּפָנֵינוּ; אֲבָל חָבֵר שֶׁבָּא לְהַזּוֹת[9] - מַזִּין עָלָיו אוֹ עַל כֵּלָיו מִיָּד[10]. מִי שֶׁהֵזָּה[11] עָלָיו בַּשְּׁלִישִׁי וְלֹא הֵזָּה עָלָיו בַּשְּׁבִיעִי, וְשָׁהָה כַּמָּה יָמִים - טוֹבֵל בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה אַחַר הַשְּׁבִיעִי, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, וּמַזִּין עָלָיו בַּיּוֹם, בֵּין קֹדֶם טְבִילָה בֵּין אַחַר טְבִילָה. אֲפִלּוּ טָבַל בְּלֵיל תְּשִׁעִי אוֹ בְּלֵיל עֲשִׂירִי[12] - מַזִּין עָלָיו לְמָחָר אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה[13].

9) ואומר שהיום יום שלישי לטומאתו. 10) הזאה ראשונה ואחר ארבעה ימים מזים עליו או על כליו הזאה שנייה. 11) רבינו בפירושו למשנה פרה פרק יב, משנה יא מוסר מקור דינים אלה בספרי חוקת פיסקא קכט, ויש שם כמה גירסאות, ורבינו גורס: אין לי אלא ליום שביעי, שמיני, תשיעי ועשירי מניין (פירוש אם לא היזה בשביעי לטומאתו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אלא בשמיני, בתשיעי או בעשירי, מניין שהוא טהור)? תלמוד לומר "וחטאו" - מכל מקום (בכל אופן אפילו לא בשביעי). והספרי ממשיך: שהייתי אומר אם קדמה טבילה להזאה יצא, תלמוד לומר "וחטאו" ואחר כך "וכבס בגדיו ורחץ במים". ומפרש שם רבינו שדרשה אחרונה זו נאמרה רק כשהיזה בשביעי, אבל אם היזה בשמיני או תשיעי רשאי הוא לטבול קודם ההזאה, ונימוקו, מפני שהכתוב שעליו מסתמך לימוד הספרי מדבר בהזאה בשביעי. ולפיכך פסק למעלה בהלכה א, בהזאת שביעי; "ואחר שיזה עליו ביום השביעי טובל וכו'" ובהלכה זו בשהה כמה ימים כותב: "ומזין עליו ביום בין קודם טבילה בין לאחר טבילה". 12) והוא טבול יום עד שקיעת החמה של יום מחר. 13) ואינו צריך טבילה שנייה. ומכל שכן כשטבל לפני שקיעת החמה ונגמרה טהרת הטבילה.

ג. כָּל הַמִּטַּמְּאִין[14] מִקַּבְּלִין הַזָּאָה. כֵּיצַד? זָבִים וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת - מַזִּין עֲלֵיהֶן בִּשְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי וַהֲרֵי הֵם טְהוֹרִין מִטֻּמְאַת מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן טְמֵאִין טֻמְאָה אַחֶרֶת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַזָּיָה מוֹעֶלֶת לוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא. וְכֵן הֶעָרֵל מְקַבֵּל הַזָּאָה. כֵּיצַד? עָרֵל שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֻזָּה עָלָיו שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי - הֲרֵי זֶה טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת, וּכְשֶׁיִּמּוֹל טוֹבֵל וְאוֹכֵל בַּקֳּדָשִׁים לָעֶרֶב[15].

14) ספרי זוטא חוקת יט ובברייתא ובזבחים צג, א אמרו: "נדה מזין עליה". ונראה שדין זה אינו שנוי במחלוקת (כסף משנה). 15) שם: "מלו וטבלו ועשו פסחיהם בטהרה".

ד. מִצְוַת אֵזוֹב[16] - שְׁלֹשָׁה קְלָחִין, וְכָל קֶלַח וָקֶלַח גִּבְעוֹל אֶחָד. נִמְצְאוּ שְׁלֹשָׁה גִּבְעוֹלִין. וּשְׁנַיִם שְׁנַיִם[17]. אוֹ אִם לָקַח[18] שְׁנַיִם בַּתְּחִלָּה וַאֲגָדָן - כָּשֵׁר. נִתְפָּרְדוּ הַגִּבְעוֹלִין וְנָשְׁרוּ הֶעָלִין, אֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר מִכָּל גִּבְעוֹל מֵהֶם אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא - כָּשֵׁר; שֶׁשְּׁיָרֵי הָאֵזוֹב בְּכָל שֶׁהוּא[19]. קֶלַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה בַּדִּין[20] - מְפַסְּקוֹ[21] וְאַחַר כָּךְ אוֹגֵד שְׁלָשְׁתָּן; שֶׁמִּצְוָתוֹ לִהְיוֹת אֲגֻדָּה[22], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה אֲגֻדָּה. פִּסְקוֹ וְלֹא אֲגָדוֹ אוֹ שֶׁאֲגָדוֹ וְלֹא פִּסְקוֹ אוֹ שֶׁלֹּא פִּסְקוֹ וְלֹא אֲגָדוֹ וְהִזָּה בּוֹ - כָּשֵׁר. הָאֵזוֹב הַקָּצָר[23] - אוֹגְדוֹ[24] בְּחוּט עַל הַכּוֹשׁ[25] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְטוֹבֵל[26] בַּמַּיִם וּמַעֲלֶה, וְאוֹחֵז בָּאֵזוֹב וּמַזֶּה[27]. נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם מִן הַחוּט[28] הִזָּה אוֹ מִן הַכּוֹשׁ[29] אוֹ מִן הַגִּבְעוֹל[30] - הַזָּאָתוֹ פְּסוּלָה[31].

16) תחילת הלכה זו נאמרה כבר למעלה ונכפלה כאן כהקדמה קצרה לדינים הבאים אחריה. 17) אם לקח שלושה ואגדם ונאבד אחד מהם מותר להזות בהם לכתחילה. 18) מצוה מן המובחר לקחת שלושה קלחים ואם לקח רק שניים ואגדם מותר להזות לכתחילה. בסוכה יג, א אמרו "לרבנן שלושה למצוה" אבל לא לעכב ופסק רבינו כרבנן. [בברייתא שם אמרו חכמים שאם נשתייר אחד גם כן כשר, ומדברי רבינו כאן משמע שרק שניים כשרים, ונראה שפסק בזה כרבי יוסי מפני שבמשנתנו אין חולק עליו]. 19) לפני כן המדובר בשיירי מספר הבדים ופסק רבינו שצריך שניים וכאן המדובר בשיריים של כל בד ובד עצמו, ודבר זה התכוון להדגיש בסיומו זה. 20) נראה שרבינו גורס כך במשנה ומפרש, ששלושה בדים יוצאים משורש אחד. בספרי שלפנינו כתוב: איזוב שיש בו שלושה קלחים. 21) מפריד את שלושת הבדים. 22) למעלה (הלכה א בהערה הראשונה) הובאו דברי הספרי חוקת פיסקא קכח, שלמדנו בגזירה שווה מפסח מצרים שמצוותו בשלושה בדים ומגזירה שווה זו עצמה נלמד שמצוה לאגדם. 23) וכשיאחזנו בידו לא יגיע למי החטאת. 24) קושרו. 25) פלך. 26) כשהוא אוחז בכוש. 27) שצריך להזות באיזוב עצמו ולא להניעו על ידי דבר אחר. 28) שאגד בו את בדי האיזוב. 29) שקשרו בו. 30) והזאתו כשירה. 31) מפני שהוא וודאי טמא ואין ספק הזאה מוציאה אותו מידי טומאתו הוודאית.

ה. אֵין מַזִּין לֹא בְּיוֹנְקוֹת הָאֵזוֹב וְלֹא בַּתְּמָרוֹת[32], אֶלָּא בַּגִּבְעוֹלִין. אֵלּוּ הֵן הַיּוֹנְקוֹת? גִּבְעוֹלִין שֶׁלֹּא גָּמְלוּ[33]. וּמִי שֶׁהֻזָּה עָלָיו בַּיּוֹנְקוֹת וְנִכְנַס לַמִּקְדָּשׁ - פָּטוּר[34]. וּמֵאֵימָתַי מַזִּין בָּאֵזוֹב? מִשֶּׁיָּנֵץ[35]. וְאֵזוֹב שֶׁהֻזָּה בּוֹ מֵי נִדָּה - כָּשֵׁר לְטַהֵר בּוֹ אֶת הַמְּצֹרָע. כָּל אֵזוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׁם לְוַי[36] - פָּסוּל. וְהָאֵזוֹב שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ אֵזוֹב בְּיִחוּד[37] - הוּא הַכָּשֵׁר, וְהוּא הָאֵזוֹב שֶׁאוֹכְלִין אוֹתוֹ בַּעֲלֵי בָּתִּים; אֲבָל זֶה שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ אֵזוֹב יָוָן וְאֵזוֹב כָּחְלִית וְאֵזוֹב מִדְּבָרִי - פָּסוּל.

32) כיס שבו זרע האיזוב (רבינו בפירושו למשנה). 33) רכים מאוד, במשנה מפרש רבינו: "הוא אשר בארץ". 34) בשוגג מחטאת ובמזיד ממלקות אם התרו בו למלקות, מפני שגם יונקות איזוב שמם, וכשרים מן התורה, ומדרבנן לא יצא בהזאה זו וצריך הזאה שנייה. ואם הזה בתמרות חייב. פסק כתנא קמא שם. 35) יוציא ניצה (כיס קטן שהפרח טמון בו לפני פיתוחו). 36) שם נוסף המלווה את השם "איזוב". 37) בלי תוספת.

ו. אֵזוֹב שֶׁל אֲשֵׁרָה[38] וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה וְשֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה[39] - פְּסוּלָה[40]. שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - לֹא יַזֶּה[41], וְאִם הִזָּה - כָּשֵׁר.

38) אילן ונטעים אחרים שניטעו לשם אליל. כיוצא בזה שנינו בסוכה כט, ב, גבי לולב ופירשו בגמרא (שם לא, ב) שהמדובר באשירה דמשה (שבזמן משה) שהתורה אמרה (דברים יב, ג): "ואשריהם תשרפון באש" ולפיכך "כתותי מיכתת שיעוריה" (ככתות וטחון הוא ואין בו שיעור) ולולב צריך שיעור. אבל האשירות שניטעו אחרי כיבוש הארץ אינן טעונות שריפה וכשירות בדיעבד אף על פי שהן אסורות בהנאה, ש"מצוות לאו ליהנות ניתנו" (המצוות חובה הן ולא הנאה). ונראה, שגם התוספתא כאן מתכוונת לאשירה

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתוך מהדורת חזק

שבזמן משה ופסול מפני שאיזוב צריך שיעור (הר"ש בפירושו למשנה פרק י"א ז). 39) שם. איזוב שלקטו לאכילה חייב בתרומה ומעשרות. 40) אפילו אם הוא פחות מכביצה ואינו מטמא את מי החטאת (ראה לקמן פרק י"ב הלכה ו). והטעם, מפני שאמרה תורה (במדבר יט, יא) "והזה הטהור על הטמא" למדנו שכל העיסוק בהזאה צריך להיות בטהרה (הרא"ש בפירושו למשנתנו). 41) כיוצא בזה שנינו בסוכה לד, ב גבי אתרוג של תרומה ופירשו שם בגמרא (לה, ב) מפני שמפסידה או מפני שמכשירה לקבל טומאה.

ז. אֵזוֹב שֶׁלִּקְטוֹ לְעֵצִים[42] וְנָפְלוּ עָלָיו מַשְׁקִין[43] - מְנַגְּבוֹ[44] וְהוּא כָּשֵׁר לְהַזָּיָה[45]. לִקְטוֹ לָאֲכָלִין[46] וְנָפְלוּ עָלָיו מַשְׁקִין[47], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְּבוֹ - פָּסוּל, שֶׁהֲרֵי נִטְמָא לְהַזָּיָה[48]; שֶׁכָּל הַמַּשְׁקִין וְכָל הָאֲכָלִין וְכָל הַכֵּלִים[49] הֲרֵי הֵן כִּטְמֵאִים לְעִנְיַן חַטָּאת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. לִקְטוֹ לְחַטָּאת - הֲרֵי זֶה כְּנִלְקָט לְעֵצִים[50], וְאִם נָפְלוּ עָלָיו מַשְׁקִין - מְנַגְּבוֹ וּמַזֶּה בּוֹ.

42) איזוב שלא נלקט בכוונה לאוכלו אינו מקבל טומאה, מפני שאינו מיוחד למאכל אדם ואף על פי שיש אנשים שאוכלים אותו, אבל דבר שהוא מיוחד למאכל אדם, אפילו אם לקטו להסקה - מקבל טומאה. 43) אפילו טמאים ממש. 44) כדי שלא תתערבנה טיפות המשקין במי החטאת. 45) שהרי אינו מקבל טומאה. 46) מחשבתו עושה אותו אוכל וראוי לקבל טומאה כשיוכשר באחד משבעת המשקין. 47) שלא נשמרו בטהרת חטאת. 48) בנגיעתו במשקין שלא נטהרו לחטאת ועל ידי אותם המשקין עצמם הוכשר לקבל טומאה, וההכשר והטומאה באים כאחת. 49) שלא נשמרו בטהרת חטאת. 50) רק מחשבת אכילה עושה אותו כאוכל.

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון כ"א כסלו ~

מצות לא תעשה רנב.

הַמִּצְוָה הָרִנְ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁגַּם הֵזְהִרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת אֶת־הַגֵּר בִּדְבָרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" —— בִּדְבָרִים. וְנִכְפַּל הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תוֹנוּ אִתּוֹ" (ויקרא יט, לג). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה".

~ יום שני כ"ב כסלו ~

מצות לא תעשה רנב.

הַמִּצְוָה הָרִנְ"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁגַּם הֵזְהִרְנוּ מִלְּהוֹנוֹת אֶת־הַגֵּר בִּדְבָרִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" (שם) וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "וְגֵר לֹא־תוֹנֶה" —— בִּדְבָרִים. וְנִכְפַּל הַלָּאו וְאָמַר: "לֹא תוֹנוּ אִתּוֹ" (ויקרא יט, לג). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "שֶׁלֹּא תֹּאמַר לוֹ: אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וְעַכְשָׁו נִכְנַסְתָּ תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה".

~ יום שלישי כ"ג כסלו ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמְ"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמִּשִּׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמִּשִּׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר —— תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה —— הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מִ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מִ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום רביעי כ"ד כסלו ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרִמְ"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום חמישי כ"ה כסלו ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מ(בבא) בַּתְרָא.

~ יום שישי כ"ו כסלו ~

מצות עשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרמ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין מִקָּח וּמִמְכָּר, כְּלוֹמַר: הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח וְהַמִּמְכָּר בֵּין הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים, וּכְבָר לָמְדוּ עַל אֹפֶן (קנין) זֶה מִמַּה־שֶּׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ וְגוֹ'" (ויקרא כה, יד), אָמְרוּ (בבא מציעא מז:): "דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, כְּלוֹמַר הַמְּשִׁיכָה". וּכְבָר נִתְבָּרֵר, שֶׁדְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, וְאֵין הַמְּשִׁיכָה בַּמִּטַּלְטְלִין אֶלָּא תַּקָּנַת חֲכָמִים: וְכֵן הַמְּסִירָה וְהַהַגְבָּהָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (שם צט.): כְּדֶרֶךְ שֶׁתִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּלּוֹקְחִין כָּךְ תִּקְּנוּ מְשִׁיכָה בַּשּׁוֹמְרִין (שה"משיכה" לרשותן מטילה עליהן חיובי השומרים). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁזֶּה שֶׁהִתְנוּ מְשִׁיכָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר — תַּקָּנָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ: אֲבָל שְׁאָר הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן נִקְנוֹת הַקַּרְקָעוֹת וְזוּלָתָן. כְּלוֹמַר שְׁטָר וַחֲזָקָה — הִסְמִיכוּן לַפְּסוּקִים. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה, כְּלוֹמַר: יְדִיעַת הַדְּרָכִים שֶׁבָּהֶן מִתְקַיֵּם הַמִּקָּח בְּכָל־סוּג וָסוּג, בְּפֶרֶק א' מִקִּדּוּשִׁין וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ח' מ(בבא) מְצִיעָא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ד' וּפֶרֶק ה' וּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ז' מ(בבא) בַּתְרָא.

~ שבת קודש כ"ז כסלו ~

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אַפִּלּוּ בִּיְשׁוֹ בִּלְבַד — הֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בְּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — הֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מ(בבא) קַמָּא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נביאים

הושע פרק־י ה־ט

ה לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכֵן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ:
ו גַּם־אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֶב בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ: ז נִדְמָה שֹׁמְרוֹן
מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם: ח וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ
לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ: (פ) ט מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־תַשִּׂיגָם בַּגִּבְעָה
מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עַוְלָה:

רש"י

(ה) לעגלות בית און וגו'. לפורענות העתידה־לבוא על עגלי' שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע: **יגורו.** יראו ממנו שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: **(ו) גם אותו לאשור יובל.** זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי (ד"ה א ה) וגו' ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: **מנחה למלך ירב.** זה סנחריב: **בשנה אפרים יקח.** בושת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה: **ויבוש ישראל.** מאותה עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: **(ז) נדמה.** נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני המים שהוא אושקמ"א בלע"ז: **(ח) במות און.** במות בית אל: **קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם.** שגלו עובדיהן ואין עוד פונה להם: **ואמרו.** ישראל: **להרים כסונו.** שלא יראונו אויבינו בבשתנו: **(ט) מימי הגבעה חטאת ישראל.** חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה, וכל זה מצינו בסדר עולם: **שם עמדו.** באותה מדה אחזו להם מאז: **לא תשיגם בגבעה מלחמה** וגו'. ולפי שהיה עוון עכו"ם בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיה' לתת את בני הגבעה ויונתן תרגם על ששאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העברית וגם שארי חיבור הפרשה נופל על ל' הראשון:

מצודת דוד

(ה) לעגלות. בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון באמרם אם לא הגינו על עצמן איך יגינו עלינו: **כי אבל עליו.** על העגל יתאבלו עמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו כי כשלוקח בשבי איה כבודו: **(ו) גם אותו.** כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך: **בשנה.** אז יקבל אפרים בושת על מה שעבדו ללא אלוה: **ויבוש** וגו'. כפל הדבר במ"ש: **מעצתו.** שייעצו לעשות העגלים: **(ז) נדמה שומרון מלכה.** המלך אשר בשומרון נדמה הוא כקצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ויתמיד זמן מועט כן המלך לא יתמיד במלכותו כ"א מעט זמן: **(ח) ונשמדו.** ואז ישמדו הבמות שבבית און שהם היו חטאת ישראל: **קוץ ודרדר.** כי לא יבוא מי שם ויהיו שממה: **ואמרו להרים כסונו.** למען לא יראה מי בבשתם: **(ט) מימי הגבעה.** ר"ל עון זה היה בידם מימי פלגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה: **שם עמדו.** במעלה זה עמדו אז: **לא תשיגם.** לכן לא תשיג אותם בגבעה נצחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה:

מצודת ציון

(ה) לעגלות. יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשש כחן כנקבות אמר לעגלות: **בית און.** הוא בית אל וכנהו לגנאי: **יגורו.** ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב): **וכמריו.** כן יקראו כהני עכו"ם וכן והשבית את הכמרים (מ"ב כג): **(ו) יובל.** כמו יובל שי (ישעיה יח): **ירב.** הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה): **בשנה.** מלשון בושת: **(ז) נדמה.** מל' דמיון והשואה: **כקצף.** ת"י כרותחא והם כעין אבעבועות ועל כי באים ע"י מהירו' השפיכה מכלי אל כלי ונראה כאלו השופך מתקצף לזה קרוי בל' קצף: **(ח) ונשמדו.** ענין אבדון: **ודרדר.** מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג): **(ט) עלוה.** הוא היפך מן עולה, וכמו כבש כשב:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כתובים

דברי הימים ב פרק־כט א־טז

א יְחִזְקִיָּהוּ מָלַךְ בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִיָּה בַּת־זְכַרְיָהוּ:
ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִיד אָבִיו: ג הוּא בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
פָּתַח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה וַיְחַזְּקֵם: ד וַיָּבֵא אֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיַּאַסְפֵם לִרְחוֹב הַמִּזְרָח: ה וַיֹּאמֶר
לָהֶם שְׁמָעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנִּדָּה מִן־הַקֹּדֶשׁ:
ו כִּי־מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ וְעָשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ פְּנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה וַיִּתְּנוּ־עֹרֶף: ז גַּם
סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת־הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא־הֶעֱלוּ בַּקֹּדֶשׁ לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
ח וַיְהִי קֶצֶף יְהוָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם וַיִּתְּנֵם (לזועה) לְזַעֲוָה לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים
בְּעֵינֵיכֶם: ט וְהִנֵּה נָפְלוּ אֲבוֹתֵינוּ בֶּחָרֶב וּבָנֵינוּ וּבְנוֹתֵינוּ וְנָשֵׁינוּ בַּשְּׁבִי עַל־זֹאת: י עַתָּה עִם־לְבָבִי לִכְרֹת
בְּרִית לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב מִמֶּנּוּ חֲרוֹן אַפּוֹ: יא בָּנַי עַתָּה אַל־תִּשָּׁלוּ כִּי־בָכֶם בָּחַר יְהוָה לַעֲמֹד
לְפָנָיו לְשָׁרְתוֹ וְלִהְיוֹת לוֹ מְשָׁרְתִים וּמַקְטִרִים: (פ) יב וַיָּקֻמוּ הַלְוִיִּם מַחַת בֶּן עֲמָשַׂי וְיוֹאֵל בֶּן עֲזַרְיָהוּ מִן
בְּנֵי הַקְּהָתִי וּמִן בְּנֵי מְרָרִי קִישׁ בֶּן עַבְדִּי וַעֲזַרְיָהוּ בֶּן יְהַלְלְאֵל (ס) וּמִן הַגֵּרְשֻׁנִּי יוֹאָח בֶּן זִמָּה וְעֵדֶן בֶּן
יוֹאָח: יג וּמִן־בְּנֵי אֱלִיצָפָן שִׁמְרִי (ויעואל) וְיעִיאֵל וּמִן־בְּנֵי אָסָף זְכַרְיָהוּ וּמַתַּנְיָהוּ: (ס) יד וּמִן בְּנֵי הֵימָן
(יחואל) יְחִיאֵל וְשִׁמְעִי (ס) וּמִן בְּנֵי יְדוּתוּן שְׁמַעְיָה וְעֻזִּיאֵל: טו וַיַּאַסְפוּ אֶת־אֲחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ
כְּמִצְוַת־הַמֶּלֶךְ בִּדְבְרֵי יְהוָה לְטַהֵר בֵּית יְהוָה: טז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים לִפְנִימָה בֵּית־יְהוָה לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֵת
כָּל־הַטֻּמְאָה אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהֵיכַל יְהוָה לַחֲצַר בֵּית יְהוָה וַיְקַבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא לְנַחַל־קִדְרוֹן חוּצָה:

רש"י

(ג) ויחזקם. לפי שאחז קצץ את כל כלי בית האלהים: **(ה)** והוציאו את הנדה. עבודת כוכבים, את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרח: **(ז)** ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל. אבל לאלהים אחרים עשו במות לכל עיר ועיר לקטר להם: **(יא)** אל תשלו. לשון שגגה: **(טז)** ויבאו הכהנים לפנימה. כי לא על הלוים ליכנס פנימה: לחצר בית ה'. מקום מעמד הלוים כאומר ויקבלו הלוים וגו' ויחלו באחד לחודש:

מצודת דוד

(ג) פתח. כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם: ויחזקם. תקנם בבנין: **(ד)** לרחוב המזרח. העומדת בהר הבית: **(ה)** עתה התקדשו. הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה': וקדשו וכו'. והוציאו. קדשו בזה מה שתוציאו ממנו את הנדה היא העבודת כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב: **(ו)** ויסבו פניהם. חזרו פניהם ממנה

מצודת ציון

(ה) התקדשו. הטהרו: הנדה. מל' נדידה: **(ו)** עורף. הוא אחורי הפנים: **(ח)** לזעוה. מל' זיע וחרדה כמו ונתתים לזעוה (ירמיה טו): לשמה. לתמהון: ולשרקה. כן יקרא הקול הנעשה בקיבוץ השפתים, ודרך בני אדם לעשותם על דבר חשוב שנחרב וכן ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה (שם יט): **(יא)** תשלו. ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו):

לבל הפנות אליה: **(ז)** את הנרות. של המנורה: **(ח)** ויהי קצף. ובעבור זה היה הקצף: ויתנם לזעוה. נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרם: כאשר אתם רואים. אשר כן הוא: **(ט)** בשבי. הנה הם בשבי: **(יא)** אל תשלו. לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית: כי בכם בחר וכו'. אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום: **(טו)** בדברי ה'. בדבר שהיא עבודת ה': **(טז)** לפנימה. הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית ה': הטומאה. העבודת כוכבים: ויקבלו הלוים. בהחצר קבלו מיד הכהנים כי לא היו רשאים ליכנס להיכל: חוצה. שהוא מחוץ לעיר:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

משניות מסכת סנהדרין

פרק שני

א כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן וְדָנִין אוֹתוֹ, מֵעִיד וּמְעִידִין אוֹתוֹ, חוֹלֵץ וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, וּמְיַבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ; אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בְּאַלְמָנָה. מֵת לוֹ מֵת – אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה, אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה, הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסֶה, וְיוֹצֵא עִמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא, יב): "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים – דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה, וְהַמְמֻנֶּה מְמַצְּעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם. וּכְשֶׁהוּא מִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים – כָּל הָעָם אוֹמְרִין לוֹ: אָנוּ כַפָּרָתְךָ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ – כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל.

פירוש ברטנורא

ב א כהן גדול. אינו יוצא אחר המטה. דלמא אתי למנגע מתוך טרדתו, ורחמנא אמר (ויקרא כ"א) ועל כל נפשות מת לא יבוא: **הן נכסין והוא נגלה.** כיון שנתכסו נושאי המטה מן המבוי כלומר שיצאו ממנו, הוא נגלה ונכנס בתוכו. אבל כל זמן שהן נגלין ונראין במבוי, הוא נכסה ממנו שאינו נכנס לתוכו: **ויוצא עמהן עד פתח העיר.** שבעיר מצויין מבואות ויכול להתכסות מהן. אבל חוץ לעיר ליכא הכירא: **שנאמר ומן המקדש לא יצא.** רבי יהודה דריש ומן המקדש לא יצא כל עיקר. ור' מאיר דריש ומקדושתו לא יצא, כלומר יזהר שלא יבא לידי מגע, ובתוך העיר שיש מבואות איכא היכרא ומזדהר. והלכה כרבי יהודה: **וכשהוא מנחם את אחרים.** דבמת שאינו שלו כולי עלמא מודו דיכול הוא לילך, דלא טריד ולא אתי למנגע. וכשחוזרין מן הקברות ועומדין בשורה לנחם האבלים וכל העם עוברים זה אחר זה ומנחמין האבל שעומד במעמדו וכל אחד אומר לו תתנחם מן השמים: **והממונה ממצעו.** שהוא הולך לימין כהן גדול וכל העם משמאלו, נמצא כהן גדול באמצע: **הממונה.** הוא הסגן, שהוא ממונה לעבוד תחת כהן גדול אם יארע פסול בכהן גדול ביום הכפורים: **אנו כפרתך.** בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך: **וכשמברין אותו.** שאבל אסור לאכול סעודה ראשונה משלו, וקרוביו ואוהביו מאכילין אותו: **מסובין על הארץ.** הן מצירין ומתאבלין בצערו: **והוא מיסב.** בכבוד על הספסל:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה א

לאחר שלמדנו בפרק הקודם (משנה ה') שאין דנים את הכהן הגדול אלא בבית דין הגדול, מוסיפה משנתנו ללמד, אלו דברים נוהגים בכהן הגדול משום כבודו ומשום קדושתו.

כֹּהֵן גָּדוֹל דָּן – אחרים, כלומר שיכול הוא להיות דיין ולשבת בבית דין, ואין הדיינים חוששים לכבודו שלא לחלוק עליו (**המאירי**), **וְדָנִין אוֹתוֹ** – על תביעה שיש נגדו, או על עבירה שעשה. בדיני נפשות דנים אותו בבית דין של שבעים ואחד, כמו שהזכרנו לעיל, ובדיני ממונות – ככל אדם – בבית דין של שלושה. **מֵעִיד** – מופיע כעד לפני בית הדין. לפי הגמרא אינו מעיד אלא לבן המלך, כלומר שעל המלך עצמו אינו מעיד, כמו ששנו להלן (משנה ב): "המלך לא מעיד ולא מעידין אותו", אלא שאם היה יודע עדות לבן המלך, בא המלך ויושב בבית הדין משום כבודו של הכהן הגדול, ואז בא הכהן הגדול להעיד את עדותו. אבל בדרך כלל אין זה לפי כבודו של כהן גדול שיבוא להעיד; **וּמְעִידִין אוֹתוֹ** – כל היודע עדות עליו, בכל תביעה שיש נגדו, יכול לבוא ולהעיד. **חוֹלֵץ** – אם מת אחיו בלא בנים, הרי הוא מקיים מצוות חליצה באשת אחיו, ואף על פי שהיא יורקת בפניו, אין חוששים כאן לכבודו, **וְחוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ** – אם מת הכהן הגדול בלא בנים, אחד מאחיו חולץ לאשתו, **וּמְיַבְּמִין אֶת אִשְׁתּוֹ** – וכן יכול אחיו לייבם את אשתו, שהרי כהן הדיוט הוא ומותר באלמנה, **אֲבָל הוּא אֵינוֹ מְיַבֵּם** – הכהן הגדול אינו רשאי לייבם את אשת אחיו, שמת בלא בנים, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בְּאַלְמָנָה** – שכהן גדול אסור לו לישא אלמנה (ויקרא כא, יד). **מֵת לוֹ מֵת** – מת אחד מקרוביו, ואפילו אביו או אמו, **אֵינוֹ יוֹצֵא אַחַר הַמִּטָּה** – ללוות את המת, שמא מתוך צערו ישכח וייטמא, והתורה אמרה (**ויקרא כא, יא**): "ועל כל נפשות מת לא יבוא, לאביו ולאמו לא יטמא", **אֶלָּא הֵן נִכְסִין וְהוּא נִגְלֶה** – כשנושאי מטת המת מתכסים מן העין, היינו לאחר שהם נכנסים לרחוב אחר, הוא מתגלה ברחוב שיצאו ממנו, **הֵן נִגְלִין וְהוּא נִכְסֶה** – וכשנושאי המטה מתגלים הוא מתכסה, כלומר שאינו נכנס לרחוב שהם נמצאים בו עד שיוצאים ממנו, **וְיוֹצֵא עִמָּהֶן עַד פֶּתַח הָעִיר** – כך מלווה הוא את המת מרחוק עד שער העיר, שכן בעיר יכול הוא להסתתר ולא להיראות יחד עם נושאי המטה ברחוב אחד, אבל חוץ לעיר אין לו אפשרות כזאת, לפיכך אינו מלווה משער העיר ואילך, אפילו מרחוק; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שסובר רבי מאיר, שמה שכתוב (**שם שם, יב**) "ומן המקדש לא יצא", פירושו: שלא יצא כהן גדול מקדושתו, אבל מותר לו ללוות את מתו, כשהוא הולך ומסתתר ואינו מתערב עם נושאי המטה, כמבואר לעיל. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ יוֹצֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ** – כלומר שאינו יוצא כלל ללוות את מתו, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא"** – ומפרש רבי יהודה: לא יצא כל עיקר. והלכה כרבי יהודה. **ברם**, מת שאינו מקרוביו מותר לו ללוות, שהואיל ואינו שרוי בצער, אין כל חשש שמא ישכח וייטמא. **וּכְשֶׁהוּא מְנַחֵם אֲחֵרִים** – כשחוזרים מקבורת המת ועומדים לנחם את האבלים, **דֶּרֶךְ כָּל הָעָם עוֹבְרִין בָּזֶה אַחַר זֶה** – מנהג העם, שעוברים בזה אחר זה לפני האבלים ומנחמים אותם, **וְהַמְמֻנֶּה** – סגן הכהן הגדול, שהוא ממונה למלא מקומו של כהן גדול, אם יארע בו פסול ביום הכיפורים, **מְמַצְּעוֹ בֵּינוֹ לְבֵין הָעָם** – מכוון את ההליכה, שיהא הכהן הגדול באמצע, בין הממונה ההולך לימינו של כהן גדול לבין העם שמשמאלו. **וּכְשֶׁהוּא מִתְנַחֵם מֵאֲחֵרִים** – כשאחרים באים לנחם את הכהן הגדול באבלו, **כָּל הָעָם אוֹמְרִין לוֹ: אָנוּ כַפָּרָתְךָ** – בנו תתכפר ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבוא עליך (**רש"י**), **וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם** – הכהן הגדול משיב להם בברכה. **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ** – כשמגישים לו סעודת ההבראה, שנותנים לאבל לאחר קבורת המת, שכן הלכה היא שסעודה ראשונה אסור לו לאבל לאכול משלו, אלא אחרים מביאים לו את הסעודה הזו להברותו בצערו, **כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ** – להשתתף עמו בצערו, **וְהוּא מֵסֵב עַל הַסַּפְסָל** – הכהן הגדול מיסב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ, לֹא חוֹלֵץ וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ, לֹא מְיַבֵּם וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רָצָה לַחֲלוֹץ אוֹ לְיַבֵּם—זָכוּר לְטוֹב; אָמְרוּ לוֹ: אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמְנָתוֹ; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמְנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁנָּשָׂא אַלְמְנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יב, ח): "וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ".

ג מֵת לוֹ מֵת — אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רוֹצֶה לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה — יוֹצֵא, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד, שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ג, לא): "וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה". אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּס אֶת הָעָם. וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ — כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ וְהוּא מֵסֵב עַל הַדַּרְגֵּשׁ.

פירוש ברטנורא

ב מלך לא דן ולא דנין אותו. ודוקא מלכי ישראל שאינם נשמעים לדברי חכמים. אבל מלך ממלכי בית דוד. דן ודנין אותו, שנאמר (ירמיה כ"א) בית דוד כה אמר ה' דינו לבוקר משפט: **אין שומעין לו.** דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וגנאי הוא לו שיחלוץ וירקה בפניו. וכל שאינה בת חליצה אינה בת יבום. וכן הלכה: **מלך נושא אלמנתו של מלך.** והלכה כר' יהודה בהא:

ג אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. שגנאי הוא למלך להראות עגומת נפש לפני העם: **לפייס את העם.** כדי שיכירו שלא בעצת דוד הרג יואב את אבנר. ואין הלכה כרבי יהודה: **דרגש.** מטה:

משניות מבוארות – קהתי

על ספסל, משום כבודו. ולפי הרמב"ם, אף הכהן הגדול יושב על כסא נמוך.

באור משנה ב

במשנה הקודמת עסקנו בדיני הכהן הגדול. החל ממשנה זו ועד סוף פרקנו נעסוק בדיני המלך.

הַמֶּלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָּנִין אוֹתוֹ – בגמרא מבואר: לא שנו אלא מלך ממלכי ישראל, אבל מלך ממלכי בית דוד דן ודנין אותו, שנאמר (ירמיה כא, יב): "בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק", מכאן – שמלכי בית דוד היו דנים אחרים, ואין אדם יכול להיות דיין אם עליו אין סמכות משפטית לדונו בעד עבירותיו, שנאמר (צפניה ב, א): "התקוששו וקושו", ודרש ריש לקיש: קשוט עצמך תחילה ואחר כך קשוט אחרים. ומה הטעם במלכי ישראל? משום מעשה שהיה בעבדו של ינאי המלך שהרג אדם, הורה שמעון בן שטח להזמין את ינאי המלך עם עבדו לדין, שכן כתבו בשור שנגח (שמות כא, כט): "והועד בבעליו" – יבוא בעל השור ויעמוד על שורו, והוא הדין בעבדו, שהרי הוא ממונו. בא ינאי המלך לבית הדין וישב. אמר לו שמעון בן שטח: ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך, ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר (דברים יט, יז): "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'". אמר לו: לא כשתאמר אתה אלא כמו שיאמרו חבריך. נפנה שמעון בן שטח לימינו, כבשו הדיינים פניהם בקרקע (שהיו יראים מפני המלך – **רש"י**); נפנה לשמאלו, וכבשו פניהם בקרקע. אמר להם שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם?! יבוא בעל מחשבות ויפרע מכם! מיד בא גבריאל וחבטם בקרקע ומתו. באותה שעה – הואיל ויצאה תקלה זו – גזרו חכמים: מלך לא דן ולא דנין אותו. ברם, לגבי מלכי בית דוד לא גזרו, משום שנאמר במפורש: "דינו לבוקר משפט", כמו שבארנו לעיל (**עיין "תוספות יום טוב"**). **לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ** – אף זה משום המעשה שהיה בינאי המלך. ויש אומרים שאף מלך ממלכי בית דוד אינו מעיד, שכן בזיון הוא למלך להופיע כעד בבית הדין; ברם, מעידים אותו, שהרי אמרנו לעיל שדנים אותו. **לֹא חוֹלֵץ** – אם מת אחיו של המלך בלא בנים, אינו חייב לקיים מצוות חליצה באלמנתו של אחיו, שכן גנאי הוא למלך, שתהא היבמה יורקת בפניו. **וְלֹא חוֹלְצִין לְאִשְׁתּוֹ** – של המלך, אם הוא מת בלא בנים, לפי שאלמנת המלך אינה יכולה להינשא לאחר, כמו שנלמד להלן במשנתנו. **לֹא מְיַבֵּם** – את אלמנת אחיו, שאין זה כבוד למלך, שיהא טפל לאחיו כדי לקיים "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת" (**עיין "תוספות יום טוב"**). **וְלֹא מְיַבְּמִין לְאִשְׁתּוֹ** – של המלך, כמבואר לעיל בענין חליצת אשתו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רָצָה** – המלך – **לַחֲלוֹץ אוֹ לְיַבֵּם** – את אלמנת אחיו שמת בלא בנים, **זָכוּר לְטוֹב** – שהואיל וזו מצוה, אם המלך מחל על כבודו כדי לקיימה, זכור הוא לטוב. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ** – לזלזל בכבוד המלוכה, שכן מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנאמר (דברים יז, טו): "שום תשים עליך מלך" – שתהא אימתו עליך (**גמרא יט, ב**). **וְאֵין נוֹשְׂאִין אַלְמְנָתוֹ** – של המלך, והוא הדין לגרושתו, ואפילו מלך אחר אינו נושאה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נוֹשֵׂא הַמֶּלֶךְ אַלְמְנָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ** – רבי יהודה חולק על תנא קמא וסובר שמלך נושא אלמנתו של מלך, **שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד** המלך, **שֶׁנָּשָׂא אַלְמְנָתוֹ שֶׁל שָׁאוּל** המלך, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת־בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת־נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ"** – ברם, תנא קמא סובר שכוונת הכתוב לנשים הראויות לו (כלומר המותרות לו – **רש"י**) מבית המלך, והן מירב ומיכל בנות המלך שאול.

~ יום שני ~

באור משנה ג

משנתנו ממשיכה בדיני המלך.

מֵת לוֹ מֵת – מת למלך אחד מקרוביו, **אֵינוֹ יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ** – אין המלך יוצא מפתח ארמונו, שגנאי הוא למלך להיראות עצוב ועגום לעיני העם. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם רוֹצֶה** – המלך – **לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה** – אחר מטת המת, **יוֹצֵא** – רשאי הוא לצאת, **שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד** המלך, **שֶׁיָּצָא אַחַר מִטָּתוֹ שֶׁל אַבְנֵר** – כשנהרג על ידי יואב, **שֶׁנֶּאֱמַר:** "ויאמר דוד אל יואב ואל כל העם אשר אתו קרעו בגדיכם וחגרו שקים וספדו לפני אבנר. **וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה"** – ואבנר היה חכם, והלכה היא: חכם שמת הכל כקרוביו. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **לֹא הָיָה הַדָּבָר אֶלָּא לְפַיֵּס אֶת הָעָם** – לא הלך דוד המלך אחרי מטתו של אבנר אלא כדי לפייס את העם, שידעו כולם שלא ברצונו ובעצתו הרג יואב את אבנר, וצורך שעה היה מפני שלום המלכות, אבל בדרך כלל אם רוצה המלך ללוות את מתו אין שומעים לו. **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ** – כשנותנים למלך את סעודת ההבראה (עיין באורנו למשנה הקודמת), דהיינו כשהמלך הוא אבל, ומברים אותו סעודה ראשונה לאחר קבורת מתו, **כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ** – כל העם הבאים לנחמו יושבים על הארץ להשתתף באבלו, **וְהוּא** – המלך, **מֵסֵב עַל הַדַּרְגֵּשׁ** –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד **וּמוֹצִיא לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת, עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד. וּפוֹרֵץ לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ, וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ; דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר. וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין וְנוֹתְנִין לְפָנָיו, וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ. "לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים", אֶלָּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה הוּא לוֹ, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה; אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר (דברים יז, יז): "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים"? אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגַיִל. "לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים" (שם שם, טז), אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ. "וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד" (שם שם, יז), אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַסְפַּנְיָא. וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ; יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה — מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ; נִכְנָס — מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ; יוֹשֵׁב בַּדִּין — הִיא עִמּוֹ; מֵסֵב — הִיא כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם, יט): "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו".**

ה **אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ, וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר, וְלֹא**

פירוש ברטנורא

ד **למלחמת הרשות.** מלחמת שאר אומות חוץ ממלחמת עמלק ומלחמת שבעה עממין: **ופורץ.** גדר של אחרים: **לעשות לו דרך.** ללכת לכרמו ולשדהו: **ואין ממחין בידו.** אין מעכבין עליו: **חלק בראש.** חלק היפה בורר ראשון. ונוטל מחצה מכל הבזה: **אלא שמונה עשרה.** שהרי דוד היו לו שש נשים וקאמר ליה נביא ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה, כהנה קמא שית, וכהנה בתרא שית, הרי שמונה עשר: **מרבה הוא לו.** יותר מי"ח. ושלש מחלוקות יש בדבר. ת"ק סבר נושא י"ח ואפילו פרוצות, ויותר מי"ח לא ישא ואפילו כשרות, שכך הוא גזירת הכתוב. ר' יהודה סבר נושא י"ח ואפילו פרוצות, ויותר מי"ח פרוצות לא ישא, וכשרות והגונות ישא כמו שירצה. ופליג אתנא קמא בחדא. ר' שמעון סבר אפילו אחת פרוצה לא ישא, וכשרות והגונות לא ישא יותר משמונה עשרה. ופליג אתנא קמא בחדא ואדרבי יהודה בתרתי. והלכה כת"ק: **אלא כדי מרכבתו.** דוקא סוסים בטלים להרחיב דעתו ולהתגדל ברוב סוסים [אסור]. אבל כדי רכבו ופרשיו להלחם באויביו מותר: **אספניא.** שכר חיילות הנכנסים ויוצאים עמו כל השנה: **וכותב לו ס"ת לשמו.** חוץ מס"ת שחייב כל אדם מישראל להיות לו ס"ת, והוא מונח בבית גנזיו. וס"ת שכותב לשמו כשהוא מלך נכנס ויוצא עמו תמיד: **מיסב.** על השלחן:

ה **כשהוא מסתפר.** כשמגלח שער ראשו:

משניות מבוארות – קהתי

בגמרא מבואר: "דרגש" – ערסא דצלא (עריסת עור), מין ספה קטנה ונמוכה (עיין בגמרא כ, א; ועיין באורנו למשנה נדרים ז, ה).

באור משנה ד

וּמוֹצִיא – המלך את צבאו, **לְמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת** – כגון להרחבת גבולות הארץ או כדי לפרסם את גבורתו, **עַל פִּי בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד** – כמבואר בפרק א משנה ה. **וּפוֹרֵץ** – המלך גדרות של שדות אחרים, **לַעֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ** – לכרמו ולשדהו, **וְאֵין מְמַחִין בְּיָדוֹ** – אין מעכבים עליו. **דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ אֵין לוֹ שִׁעוּר** – כלומר שעושה לו דרך רחבה, בתוך תחומיהם של אחרים, כפי צורכו (עיין משנה בבא בתרא ו, ז). יש מפרשים שמדובר כאן דווקא בשעת מלחמה (**רמב"ם הל' מלכים ה, ג; עיין שם "כסף משנה"**). **וְכָל הָעָם בּוֹזְזִין** – לוקחים ביזה במלחמה, **וְנוֹתְנִין לְפָנָיו** – מביאים את הביזה לפני המלך, **וְהוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ** – המלך נוטל ראשון את חלקו שהוא בורר לו. בגמרא מבואר, שהוא נוטל מחצה מכל הביזה, שכתוב (**דברים הימים א כט, כב**): "וימליכו שנית לשלמה בן דויד וימשחו לה' לנגיד ולצדוק לכהן" – מקיש הכתוב נגיד לכהן, מה כהן הגדול בלחם הפנים, מחצה לו ומחצה לכל שאר הכהנים (עיין גמרא יומא יז, ב). אף ה"נגיד" (המלך) בביזה, מחצה לו ומחצה לעם. משנתנו באה, אפוא, ללמד, שהמלך בורר לו ראשון את מחציתו ליטול החלק היפה. **"לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים", אֶלָּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה** – עד שמונה עשרה נשים בלבד מותר לו לישא. בגמרא מבואר, שכן מצינו בדוד המלך שהיו לו שש נשים (**שמואל ב ג, ב-ה**), ואמר לו הנביא (**שם יב, ח**): "ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה", ודרשו: כהנה" – שש, "וכהנה" – עוד שש, הרי שמונה עשרה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה הוּא לוֹ** – נשים כרצונו, ואפילו יותר משמונה עשרה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהוּ מְסִירוֹת אֶת לִבּוֹ** – ממצוות ה', כמו שאומר הכתוב: "ולא יסור לבבו". **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ** אשה **אַחַת וּמְסִירָה אֶת לִבּוֹ הֲרֵי זֶה לֹא יִשָּׂאֶנָּה** – בגמרא מבואר, שכן רבי שמעון דורש בכל מקום טעמו של הכתוב (טעמי המצוות). ואף כאן – לדעתו – היינו דורשים בעצמנו את טעם הכתוב "ולא ירבה לו נשים", ולמה כתבה התורה: "ולא יסור לבבו"? אלא להשמיענו שאפילו אחת ומסירה את לבו, לא ישאנה. **אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: "וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים"?** – ללמד: **אֲפִלּוּ כַּאֲבִיגַיִל** – שהיתה "טובת שכל" (**עיין שמואל א כה, ג**) לא ישא יותר משמונה עשרה. והלכה כתנא קמא. **"לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים", אֶלָּא כְּדֵי מֶרְכַּבְתּוֹ** – כלומר שאסור למלך להרבות לו סוסים בשביל להרחיב דעתו ולהתגדל בהם, אבל כדי רכבו ופרשיו בשביל להילחם באויביו, מותר. **"וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד", אֶלָּא כְּדֵי לִתֵּן אַסְפַּנְיָא** – הערוך גורס: אפסניא, והיא מלה יוונית, ומובנה: הוצאות החזקת הצבא. משנתנו מלמדת, שאסור למלך להרבות לו כסף וזהב בשביל להניח בגנזיו ולהתגאות או להתנאות בעשרו, אבל מותר לו לצבור כסף וזהב שיהא מצוי בידו להחזקת הצבא ולהרחבתו בשעת הצורך. **וְכוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לִשְׁמוֹ** – בגמרא מבואר, שאם אבותיו לא הניחו לו ספר תורה, חייב המלך לכתוב לו שתי תורות, שנאמר (**דברים יז, יח**): "וכתב לו את משנה התורה הזאת" – "משנה" שתים במשמע (**רש"י**), שכן מצוה היא על כל אדם מישראל לכתוב לו ספר תורה, שנאמר (**דברים לא, יט**): "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", ושונה הוא המלך מכל אדם, שכותב לו שתי תורות, אחת שמונחת בבית גנזיו, ואחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו, ועל זו השניה מדובר כאן במשנתנו: **יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, מוֹצִיאָהּ עִמּוֹ** – מוציא את התורה עמו; **נִכְנָס** – כשהוא חוזר מהמלחמה, **מַכְנִיסָהּ עִמּוֹ** – לביתו; **יוֹשֵׁב בַּדִּין** – כגון מלך ממלכי בית דוד שמותר לו לשבת בדין (עיין באור משנה ב), **הִיא עִמּוֹ** – התורה עמו בבית הדין; **מֵסֵב** – לאכול, **הִיא כְּנֶגְדּוֹ** – התורה כנגדו מונחת בארון, **שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו** למען ילמד ליראה את ה' א-להיו לשמור את כל דברי התורה הזאת ואת החוקים האלה לעשותם".

~ יום שלישי ~

באור משנה ה

משנתנו מסיימת את דיני המלך והיא מונה דברים אחדים שאסור לאנשים לעשות ביחס למלך משום יראת הכבוד.

אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ – של המלך; ברם לצורך הצלת המלך מותר לרכב על סוסו (עיין סנהדרין צה, א). **וְאֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ** – בשבט המלוכה, והוא הדין לשאר כלי תשמישיו המיוחדים לו, **וְאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִסְתַּפֵּר** – אסור להסתכל במלך שעה שהוא מסתפר, **וְלֹא כְּשֶׁהוּא עָרֹם, וְלֹא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כְּשֶׁהוּא עָרֹם, וְלֹא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יז, טו): "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" – שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ.

פרק שלישי

א דִּינֵי מָמוֹנוֹת – בִּשְׁלֹשָׁה; זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד, וּשְׁנֵיהֶן בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שְׁנֵי הַדַּיָּנִין בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד. זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין; אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים אוֹ מֻמְחִין – אֵינוֹ יָכוֹל לְפַסְלָן. זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים; אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים – אֵינוֹ יָכוֹל לְפַסְלָן.

פירוש ברטנורא

ג א זה בורר לו אחד. אחד מהבעלי דינין בורר לו דיין אחד לדונו ולהפוך בזכותו, וכן השני בורר לו דיין אחד. ושני הבעלי דינים ביחד בוררים להם עוד דיין שלישי, ומתוך כך יצא דין אמת לאמתו דצייתי בעלי דינים דינא ואמרי קושטא קא דייני לן, דסבר החייב הרי אני בעצמי בירורתי האחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך. והדיין השלישי בעצמו נוח לו להפוך בזכות שניהם, מפני ששניהם ביררו אותו: **וחכמים אומרים שני הדיינים בוררים להם אחד.** בלא דעת הבעלי דינים. כדי שלא יהיה לבו של זה השלישי נוטה אצל אחד מהן. והלכה כחכמים: **זה פוסל דיינו של זה.** יכול הוא לומר לא אדון לפני בית דין שבירורת: **בזמן שהביא עליהן ראיה.** שזה מביא ראיה על דיין שבירר זה, לפוסלו: **אבל אם הם כשרים ומומחים.** הכי קאמר, אבל אם היו כשרים שאינן לא קרובים ולא פסולים, אע"פ שהם יושבי קרנות נעשו כמומחין ואינו יכול לפוסלן. ופסק ההלכה בזה, כשקיבלו בעלי הדין מי שידין להם בין יחיד בין רבים, ופסק עליהם את הדין, דינו דין ואין סותרין דינו ואע"פ שאינו מומחה לרבים. ואם נודע שטעה, אם בדבר משנה טעה או בדבר המפורש בגמרא, מחזירים הדבר כשהיה ודנין בו כהלכה. ואם אי אפשר להחזיר כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, פטור הדיין מלשלם מאחר שקיבלוהו עליהם, שאף על פי שגרם להזיק, לא נתכוין להזיק. ואם טעה בשיקול הדעת, והוא בדבר שנחלקו בו תנאים או אמוראים או גאונים, וסוגיא דעלמא כחד מנייהו ודן זה הדיין כדברי אותו הגאון שאין סוגיית העולם כמותו, אם לא נשא ונתן ביד יחזור הדין, ואם א"א להחזיר ישלם מביתו, ואם נשא ונתן ביד, מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ודיין שלא קיבלו אותו בעלי הדין אלא שעמד מאליו או מינה אותו המלך או קצת זקני הקהל העמידוהו, אם אינו מומחה לרבים, אע"פ שנטל רשות מראש הגולה, אין דיניו דין, בין טעה בין לא טעה, ואינו בכלל הדיינין אלא בכלל בעלי זרוע, וכל אחד מבעלי דינין אם רצה סותר דינו וחוזר ודן בפני ב"ד. ואם טעה ולא נשא ונתן ביד יחזיר הדין, ואם א"א להחזיר ישלם מביתו כדין כל גורם להזיק, ואם נשא ונתן ביד ישלם מביתו וחוזר ונוטל מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה. ומומחה לרבים שקיבלו אותו בעלי דינים או שנטל רשות מראש גולה אע"פ שלא קיבלו אותו בעלי דינים, הואיל והוא מומחה, אם טעה בין בדבר משנה בין בשיקול הדעת וא"א להחזיר הדין, פטור מלשלם. ומומחה שנטל רשות מראש גולה יש לו לכוף לבעלי הדין שידונו לפניו, בין רצו בין לא רצו, בין בארץ בין בחו"ל. ומי שנטל רשות מן הנשיא שבא"י אינו יכול לכוף לבעלי הדין אלא בא"י בלבד. ומומחה הוא, מי שלמד בתורה שבכתב ושבע"פ ויודע לסבור להקיש ולהבין דבר מתוך דבר (הוא הנקרא מומחה). וכשהוא ניכר וידוע ויצא טבעו אצל אנשי דורו, נקרא מומחה לרבים, והוא יכול לדון יחידי ואפילו לא נקט רשות מראש הגולה: **זה פוסל עדיו של זה.** פלוגתיהו דר"מ ורבנן מוקי לה בגמרא, כשאמר בעל דין יש לי שתי כתי עדים בדבר והביא כת ראשונה ועמד בעל דין שכנגדו עם אחר ואמר פסולין הן, ר"מ אומר יכול הוא עם אחר לפוסלן, ולאו נוגע בעדותו הוא שהרי אמר יש לי כת אחרת. ואם בקש ולא מצא, יפסיד. ורבנן סברי אע"ג דאמר תחלה יש לי שתי כתי עדים יכול לחזור ולומר אין לי אלא אלו, ונמצא זה שבא לפסלן נוגע בעדותו הוא, ולא מפסלי אפומיה. והלכה כחכמים:

משניות מבוארות – קהתי

בְּבֵית הַמֶּרְחָץ – שדברים אלה מקילים כבודו של המלך בעיני הרואים, והרי מצווים להתייחס למלך ביראת הכבוד, **שֶׁנֶּאֱמַר: "שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ"** – ציוה הכתוב הרבה "שימות", ללמד: **שֶׁתְּהֵא אֵימָתוֹ עָלֶיךָ** – ותהא זהיר בכבודו. בגמרא מובאת ברייתא: מלך מסתפר בכל יום, שנאמר (**ישעיה לג, יז**): "מלך ביפיו תחזינה עיניך".

באור משנה א

פרק זה בא ללמדנו, כיצד דנים דיני ממונות. וכבר שנינו בראשית מסכתנו: "דיני ממונות בשלושה". והלכה היא שבית דין של שלושה, ואפילו הדיוטות, יכולים לכוף את הנתבע, שיבוא לדון בפניהם עם התובע. ברם, יש והנתבע רשאי לומר, שאינו רוצה להתדיין בפני דיינים אלה אלא בפני אחרים, וכגון שבית הדין, שהתובע הגיש לו את תביעתו, אינו קבוע בעיר, או שיש בעיר בתי דין אחדים, או משום שהדיינים אינם מומחים. משנתנו באה ללמד, כיצד בעלי הדין בוררים דיינים, שיהיו מוסכמים על ידי שני הצדדים.

דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה – דיינים, ויכולים בעלי הדין (כפי שבארנו לעיל) לברור להם דיינים, דהיינו: **זֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד** – התובע בורר לו דיין אחד, **וְזֶה בּוֹרֵר לוֹ אֶחָד** – והנתבע בורר לו דיין אחד (מכאן הביטוי הנפוץ "זבל"א" – ראשי תבות: זה בורר לו אחד). **וּשְׁנֵיהֶן** – שני בעלי הדין כאחד, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד** – את הדיין השלישי; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר, שהדיין השלישי צריך להיות נבחר בהסכמת שני בעלי הדין. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים:** לגבי הדיין השלישי אין צורך בדעת בעלי הדין, אלא **שְׁנֵי הַדַּיָּנִין** – שנבחרו על ידי בעלי הדין, **בּוֹרְרִין לָהֶן עוֹד אֶחָד** – את הדיין השלישי.

בגמרא מבואר, שאף רבי מאיר סובר ששני הדיינים בוררים להם את השלישי, אלא שצריכים הם לקבל גם את הסכמת בעלי הדין. והלכה כחכמים. **זֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל דַּיָּנוֹ שֶׁל זֶה** – כל אחד מבעלי הדין רשאי לומר, שאינו רוצה להתדיין בפני הדיין שבירר חברו; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – בגמרא מבואר, שמדובר כאן בדיין שאינו מומחה, דהיינו שאינו יודע דין תורה, אלא שהורגל לדון, ורכש לו נסיון בדיני ממונות, וסובר רבי מאיר שהואיל ואינו מומחה יכולים לפסלו. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים:** כיון שרבים המחוהו עליהם, אין בעל דין נאמן לפסלו, שכן **אֵימָתַי** – יכול בעל דין לפסול דיינים? **בִּזְמַן שֶׁמֵּבִיא עֲלֵיהֶן רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִין אוֹ פְּסוּלִין** – מחמת עבירה; **אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים אוֹ מֻמְחִין** – בגמרא מבואר: אם היו כשרים, כלומר שאינם קרובים ולא פסולים, הרי הם כמומחים, ובכגון זה **אֵינוֹ יָכוֹל לְפַסְלָן** – ואמנם אף רבי מאיר סובר, שאם היו מומחים אינו יכול לפסלן. **זֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה וְזֶה פּוֹסֵל עֵדָיו שֶׁל זֶה** – כל אחד מבעלי הדין, בצירוף עד נוסף, יכולים לפסול את העדים של בעל דין שכנגדו; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – בגמרא מבואר, כגון שאמר בעל דין, שיש לו שתי כתי עדים, וסובר רבי מאיר, שכשהביא כת אחת יכול בעל דין שכנגדו בצירוף אדם אחר לפסול את העדים הללו, ואין זה נקרא נוגע בעדותו, שהרי יש לחברו כת אחרת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים:** אין בעל הדין שכנגדו יכול לפסלם, שאף על פי שחברו אמר תחילה שיש לו שתי כתי עדים יכול הוא לחזור ולומר שאין לו אלא אלו, ונמצא זה שבא לפסלם הרי הוא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ב אָמַר לוֹ: נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא, נֶאֱמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. הָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה, וְאוֹמֵר לוֹ: דֹּר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ.

ג וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין: הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא, וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בַּתְּחִלָּה

פירוש ברטנורא

ב נאמן עלי אבא. להיות דיין. אף על פי שהוא פסול מן התורה לדוגני לא לזכות ולא לחובה, כדנפקא לן מלא יומתו אבות על בנים: **נאמנים עלי שלשה רועי בקר.** לדון. דאילו לעדות, רועי בקר כשרים הן: **רבי מאיר אומר יכול לחזור בו.** אפילו לאחר גמר דין, לאחר שקבל הדיין העדות ואמר איש פלוני אתה זכאי: **אינו יכול לחזור בו.** לאחר גמר דין בלבד הוא דפליגי רבנן עליה דר"מ. דאילו קודם גמר דין מודים חכמים לר"מ דיכול לחזור בו. ואם קנו מידו נמי שמקבל עליו עדות איש פלוני או דינו של איש פלוני, אפילו קודם גמר דין אינו יכול לחזור בו, שאין לאחר קנין כלום. וכן הלכה: **דור לי בחיי ראשך.** נדור לי בחיי ראשך ואתן לך מה שאתה תובע. ואין צריך לומר ומחול לך מה שיש לי אצלך. ונדר לו או קנו מידו, **אע"פ** שעדיין לא נדר, אינו יכול לחזור בו, כדברי חכמים. וכן הלכה:

ג ואלו הן הפסולים. לדון ולהעיד: **המשחק בקוביא.** פסול לעדות. לפי שאינו מתעסק בישובו של עולם, ואסור לאדם שיתעסק בעולמו אלא או בתורה וגמילות חסדים, או בסחורה ואומנות ומלאכה שיש בהן ישובו של עולם: **ומלוי בריבית.** אחד הלוה ואחד המלוה שניהם פסולין, דקיימא לן המלוה והלוה שניהם עוברים בלא תעשה: **ומפריחי יונים.** אית דמפרשי, מין ממיני השחוק, אם תקדים יונתך ליונתי אתן לך כך וכך. ואית דמפרשי, שמגדל יונה מלומדת להביא יונים לבית בעליה בעל כרחן. ויש בהן גזל משום דרכי שלום ולא גזל גמור: **וסוחרי שביעית.** עושין סחורה בפירות שביעית. והתורה אמרה (ויקרא כ"ה) והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ולא לסחורה: **רבי שמעון אומר וכו'** בגמרא מפרש מלתיה דר"ש הכי, בתחלה היו קוראים אותם אוספי שביעית

משניות מבוארות – קהתי

נוגע בדבר, **אֵימָתַי** — יכול בעל דין לפסול את העדים של חבירו? **בְּזְמַן שֶׁהוּא מֵבִיא עֲלֵיהֶם רְאָיָה שֶׁהֵן קְרוֹבִים אוֹ פְּסוּלִים; אֲבָל אִם הָיוּ כְּשֵׁרִים** — שאינם קרובים ולא פסולים, **אֵינוֹ יָכוֹל לְפָסְלָן** — אף בצירוף אדם מן השוק, שכן נוגע הוא בעדותו, כמו שבארנו לעיל, ואין לפסול אותם על פיו.

~ יום רביעי ~

באור משנה ב

אדם שהוא קרוב של בעל דין, כפי שיבואר להלן במשנה ד, או שהוא עבריין, כפי שיבואר במשנה הבאה, הרי הוא פסול להיות דיין או עד. ברם, מי שקיבל עליו, שיהא קרוב, או פסול מחמת עבירה, דיין או עד בדינו, בין שקיבל על עצמו להפסיד זכויותיו, ובין שקיבל עליו לשלם כל מה שיתחייב על פי עדותו או על פי דינו, דבריו קיימים. ואם הוא רוצה לחזור בו, הדין הוא שאם קנו מידו על הסכמתו, אינו יכול לחזור בו, שאין לאחר קנין כלום. אבל אם לא קנו מידו, לדברי הכל יכול הוא לחזור בו כל זמן שלא נגמר הדין (וביחס לעד – קודם שהעיד עדותו בבית הדין). משנתנו באה ללמד, שאם הוא בא לחזור לאחר גמר דין, באנו למחלוקת רבי מאיר וחכמים.

אָמַר לוֹ — בעל דין לחברו: **נֶאֱמָן עָלַי אַבָּא,** או: **נֶאֱמָן עָלַי אָבִיךָ** — כלומר: מקבל אני עלי את אבי, או את אביך, שידון בינינו או שיהא עד בדיננו, אף על פי שהוא קרוב ופסול לדון או להעיד, כמו שבארנו לעיל, או שאמר: **נֶאֱמָנִין עָלַי שְׁלֹשָׁה רוֹעֵי בָקָר** — להיות בית דין שלנו, אף על פי שאינם בקיאים בדינים, שהרי אינם באים ביישוב, ולא ראו ולא שמעו עסקי דין בין אדם לחברו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** — אפילו לאחר גמר דין יכול הוא לחזור בו ולומר שאינו רוצה אלא בדיינים ובעדים כשרים; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** — לאחר גמר הדין אינו יכול לחזור בו ביחס לדיין, ולאחר שמיעת העדות אינו יכול לחזור בו ביחס לעד. **הָיָה חַיָּב לַחֲבֵרוֹ שְׁבוּעָה** — כגון שחברו תבע ממנו ממון, ובית הדין חייבוהו להישבע ולא לשלם, או שהוא תבע מחברו, כגון שהוא שכיר או נגזל, וחייבוהו בית הדין להישבע וליטול, **וְאוֹמֵר לוֹ** — חברו: **דֹּר לִי בְּחַיֵּי רֹאשְׁךָ** — נדור לי, היינו הישבע לי, בחיי ראשך, ואני מקבל את שבועתך זו במקום השבועה שאתה חייב להישבע בפני בית הדין, ואוותר לך על תביעתי, או כשהיה צריך להישבע וליטול ואמר לו חברו: הישבע לי בחיי ראשך, ואשלם לך כפי תביעתך, ונשבע לו, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** — ולדרוש שיישבע השבועה שחייבוהו בית הדין; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ** — מאחר שנשבע לו כפי דרישתו. והלכה כחכמים.

באור משנה ג

במשנה א בפרקנו למדנו, שחכמים אומרים: אימתי יכול כל אחד מבעלי הדין לפסול את הדיין שבירר חברו את העדים של חברו? "בזמן שמביא עליהם ראיה, שהם קרובים או פסולים". אילו הם קרובים? על כך נלמד במשנה הבאה. משנתנו עוסקת ב"פסולים", היינו בפסולים מחמת עבירה. ודין תורה הוא, שכל הנקרא "רשע" הריהו פסול לעדות, שנאמר (שמות כג, א): "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס", ודרשו חכמים: אל תשת רשע עד. מכאן – כל מי שעבר עבירה שחייב עליה מלקות, פסול לעדות, שכן בחייבי מלקות כתוב (דברים כה, ב): "והיה אם בן הכות הרשע"; וכל שכן במי שחייב כרת או מיתת בית-דין. כן מי שלקח ממון חברו שלא כדין, כגון גנב או גזלן, אף על פי שאינו חייב מלקות אלא תשלומים, פסול לעדות. וכלל הוא בהלכה, שכל הפסול לעדות, פסול לדון (המאירי). ברם, משנתנו אינה מונה אלא "פסולים" מדברי חכמים.

וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין — לדון ולהעיד: **הַמְשַׁחֵק בְּקֻבְיָא** — במשחק של קוביות: עצמות או חלוקי אבנים (כענין משחק הקלפים שבימינו), כדי לזכות בכספים, כפי תנאי המשחק. בגמרא מבואר הטעם: "לפי שאינו עוסק ביישובו של עולם", כלומר שאינו עוסק בדברים המביאים תועלת ליישוב העולם, כגון תורה ומלאכה וכדומה; ויש מבארים: שאינו מכיר בטורחם וצרותיהם של בני אדם, ואינו חס על חברו להפסיד ממונו, וכן אינו בוש לומר שקר, שכן רגיל הוא במשחקו להשתמש בדרכי הונאה ואינו מתגנה לבריות על ידי כך (**המאירי**). **וְהַמַּלְוֶה בְּרִבִּית** — ואפילו בריבית מדרבנן (עיין משנה בבא מציעא ה, א–ב). ולא רק המלוה אלא אף הלווה פסול (גמרא). שכן איסור ריבית חל בין על המלוה ובין על הלווה. **וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים** — שני פירושים מובאים בגמרא: א. מין משחק, שמעיפים יונים לשם תחרות, ומי שיונתו קדמה ליונת חברו, הריהו זוכה בסכום הכסף שהתערבו עליו. לפי פירוש זה, הרי זה כמו משחק בקוביא. ב. "מפריחי יונים" – שמושכים את היונים על ידי צפצופיהם לבוא אליהם, ויש בזה משום גזל מדרבנן. **וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית** — שעושים סחורה בפירות שגדלו בשנת השמיטה, והתורה אמרה (**ויקרא כה, ו**): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – לאכלה ולא לסחורה. ואף על פי שזה איסור מן התורה, מכל מקום מונה המשנה סוחרי שביעית בין הפסולים מדרבנן – כפי שבארנו בהקדמה למשנתנו – שכן מדובר בשביעית בזמן הזה, ואין כאן איסור מן התורה (**עיין "תוספות יום טוב" על המשנה ראש השנה א, ה**); ויש מבארים, לפי שאינם יודעים שיש בזה איסור מן התורה, מאחר שחוזרים וקונים להם צרכי אוכל מדמי פירות

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית, מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין חָזְרוּ לִקְרוֹתָן סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם אֻמָּנוּת אֶלָּא הִיא, אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא — כְּשֵׁרִין.

ד וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין: אָבִיו, וְאָחִיו, וַאֲחִי אָבִיו, וַאֲחִי אִמּוֹ, וּבַעַל אֲחוֹתוֹ, וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו, וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, וּבַעַל אִמּוֹ, וְחָמִיו, וְגִיסוֹ; הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְּנֵיהֶן; וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא; אֲבָל מִשְׁנָה

פירוש ברטנורא

כלומר אוספי פירות שביעית לעצמן היו פסולים לעדות כמו סוחרי פירות שביעית: **משרבו האנסין.** השואלין מנת המלך כך וכך כורין תבואה בכל שנה, והיו צריכין לאסוף תבואה של שביעית לפרוע ממנה מנת המלך, חזרו לומר סוחרי פירות שביעית בלבד הם פסולים, אבל אוספי תבואת שביעית לתת למלך כשרים לעדות, כיון שאין אוספים לאצור לעצמן. ולענין פסק הלכה, כל מי שעבר עברה שחייב עליה מיתת ב"ד או כרת או מלקות, פסול לעדות. דמחוייב מיתה נקרא רשע, דכתיב (במדבר ל"ה) אשר הוא רשע למות, ובחייבי מלקות כתיב (דברים כ"ה) והיה אם בן הכות הרשע, והתורה אמרה (שמות כ"ג) אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, ודרשינן אל תשת רשע עד. ואם לקה חזר להכשרו, דכתיב ונקלה אחיך לעיניך, כיון שלקה הרי הוא כאחיך. ואם לקח ממון שלא כדין, אע"פ שאינו חייב ביה לא מיתה ולא מלקות, פסול לעדות, כגון גנב וגזלן ומלוה ברבית. ואם לקח ממון שיש בו איסור דרבנן, פסול לעדות מדרבנן, כגון מפריחי יונים, וחמסן דיהיב דמי ולוקח החפץ שאין הבעלים רוצים למכרו, והגבאים והמוכסים שלוקחים לעצמן, ומקבלי צדקה מן הנכרים בפרהסיא, אלו וכיוצא בהן פסולין לעדות מדרבנן, ואין עדותן בטלה עד שיכריזו עליהם ויפרסמו אותן. אבל פסולי עדות של תורה אין צריכין הכרזה. וכל הפסולין לעדות בין של תורה בין של דבריהם, אם נודע מענינם שעשו תשובה גמורה והממון שלקחו שלא כדין החזירוהו ועשו סייג וגדר לעצמן באותו דבר שחטאו בו שלא יוסיפו לעשותו עוד, הרי אלו חזרו להכשרן. ומשחקי בקוביא אע"פ שאין בזה גזל אפילו מדבריהם, הם פסולים לעדות, לפי שאין מתעסקין בישובו של עולם ואין בהם יראת שמים. ודוקא שאין להם מלאכה ואומנות אלא היא. כדברי רבי יהודה. וכן הלכה. ואימתי חזרתן, משישברו פספסיהן ויקבלו עליהם דאפילו בחנם לא עבדי:

ד ובעל אחותו וכו'. משום דבעל כאשתו: **וגיסו.** בעל אחות אשתו: **הם ובניהן וחתניהן.** ודוקא בנים ובנות שיש לו לגיסו מאחות אשתו. אבל אם יש

משניות מבוארות – קהתי

השביעית (**הר"ן; המאירי**). ברם, יש מפרשים שלא מדובר כאן באנשים שיודעים עליהם בוודאות שסוחרים בפירות שביעית, אלא באנשים שכל השנים היו הולכים בטל, וכיון שהגיעה שנת השמיטה התחילו לסחור בפירות, שחזקתם שעושים סחורה בפירות שביעית (**רמב"ם**). ורמז לפירוש זה, שקרואים במשנתנו "סוחרי שביעית" ולא "סוחרי פירות שביעית" (**המאירי**). **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: בַּתְּחִלָּה הָיוּ קוֹרִין אוֹתָן אוֹסְפֵי שְׁבִיעִית** — כלומר בראשונה היו אומרים, שאף האוספים פירות שביעית לעצמם לאכול, הריהם פסולים לדון ולהעיד כמו סוחרי שביעית, ומבואר הטעם בגמרא, מפני שהעניים היו אוספים ומביאים את הפירות לאנשים שהיו ממציאים להם מעות, והיה זה כעין סחורה. **מִשֶּׁרַבּוּ הָאַנָּסִין** — לאחר החורבן, כאשר המלכות הטילה מסים על פירות הקרקע, ורבו האנסים, דהיינו גובי המסים, שהיו אונסים את העם להביא פירות למלך אף בשנת השביעית, התירו החכמים לאסוף הפירות בשביעית, כדי לפרוע מהם את המסים, ולכן **חָזְרוּ לִקְרוֹתָן** — את הפסולים, **סוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית** — כלומר שאין פסולים אלא הסוחרים בפירות שביעית, אבל האוספים פירות שביעית לעצמם כשרים. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי** — פסולים המשחקים בקוביא, ומפריחי יונים (לפי פירוש א'), וסוחרי שביעית (לפי הרמב"ם)? **בִּזְמַן שֶׁאֵין לָהֶם אֻמָּנוּת אֶלָּא הִיא** — התעסקות זו בלבד. **אֲבָל יֵשׁ לָהֶן אֻמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא** — שמלבד התעסקות זו הרי הם עוסקים במלאכה או במסחר, **כְּשֵׁרִין** — הם לדון ולהעיד. בגמרא מבואר, שרבי יהודה אינו בא לחלוק על תנא קמא, אלא בא לפרש את דבריו. וכן הלכה.

~ יום חמישי ~

באור משנה ד

למדנו קודם, שהקרובים פסולים לעדות. ומניין? שנאמר (דברים כד, טז): "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות", ודרשו חכמים: לא יומתו אבות על פי עדות בנים, ולא בנים על פי עדות אבות. מפסוק זה למדים בברייתא בגמרא, שלא רק אבות ובנים אלא אף קרובים אחרים פסולים לעדות. ויש שלושה סוגים של קירבה משפחתית: א) קירבה הבאה מצד האב; ב) קירבה הבאה מצד האם, ג) קירבה הבאה מצד האישות, דהיינו מצד האשה או הבעל. לפי הרמב"ם אין פסולים מן התורה אלא הקרובים ממשפחת האב. אבל שאר הקרובים פסולים מדברי סופרים (הל' עדות יג, א). לפי הגמרא (סנהדרין כח, א) אין הקרובים פסולים לעדות אלא עד שלוש דרגות, בין שהקירבה היא מצד האב ובין שהיא מצד האם, והן: א. ראשון בראשון. כגון אב ובנו, או שני אחים זה עם זה, בין מן האב בין מן האם; ב. ראשון בשני. כגון סב ונכדו, או דוד ואחיינו, כגון ראובן ובן שמעון אחיו; ג. שני בשני. כגון בני האחים והאחיות זה עם זה. אבל הקרובים שקירבתם המשפחתית היא למטה משלוש דרגות אלו, כגון נכדו של ראובן עם נכדו של שמעון אחיו, שהם שלישי בשלישי. או נכדו של ראובן עם בנו של שמעון, שהם שלישי בשני. וכן אפילו נכדו של ראובן עם שמעון, שהם שלישי בראשון – כל אלה כשרים לעדות (רי"ף; רמב"ם). ויש אומרים, ששלישי בראשון פסול (רבנו תם; בעל הלכות גדולות. **ברם**, לדעת בעל הלכות גדולות אינו פסול אלא מדברי סופרים. – עיין תוספות בבא בתרא קכט, א). בענין הקירבה הבאה מצד האישות כלל הוא בהלכה, שהאשה כבעלה והבעל כאשתו, וכל שאני פסול לו, כגון שהוא אחי או בן אחי, כך אני פסול לאשתו, מפני שהיא כבעלה, וכן כל שאני פסול לה, כגון שהיא בתי או אחותי, כך אני פסול לבעלה, שהבעל כאשתו. מכאן – האב עם בנו חורגו, או חתן עם חמיו וכיוצא בהם, וכן בעלי שתי אחיות, או בעלי אשה ובתה, הרי הם ראשון בראשון, ופסולים לעדות, שכן הקירבה המשפחתית (מצד האשה) היא בדרגת ראשון בראשון. **ברם**, שני אנשים שנשותיהם הן שני בשני, כגון בנות אחים, כשרים הם וכן כשרים קרובי הבעל עם קרובי אשתו. ויש עוד חילוקי דינים, אלא שאין כאן המקום להאריך (עיין "תפארת ישראל"). לבאור משנתנו נוסיף כאן עוד הערה: הקרובים שהם פסולי עדות אינם מעידים זה את זה, דהיינו שאין אדם מעיד על קרובו, וכן אינם מעידים זה עם זה, דהיינו שלא יצטרפו שני קרובים להעיד על אדם אחר. וכבר הזכרנו בהקדמתנו למשנה הקודמת, שכל שפסול לעדות פסול לדון.

וְאֵלּוּ הֵן הַקְּרוֹבִין — הפסולים לדון ולהעיד: **אָבִיו** — בנוסח המשנה שבגמרא אין גורסים "אביו"; ויש מבארים הטעם, לפי שאבות ובנים כתובים בפירוש בתורה — "לא יומתו אבות על בנים" – כפי שהזכרנו לעיל (**רמב"ם; המאירי**), **וְאָחִיו, וַאֲחִי אָבִיו, וַאֲחִי אִמּוֹ, וּבַעַל אֲחוֹתוֹ** — שכן בעל כאשתו, כמבואר לעיל, והריהו מצד אשתו ראשון בראשון, **וּבַעַל אֲחוֹת אָבִיו, וּבַעַל אֲחוֹת אִמּוֹ** — ראשון בשני מצד אשתו, **וּבַעַל אִמּוֹ** — שאינו אביו, **וְחָמִיו** — אבי אשתו, **וְגִיסוֹ** — בעל אחות אשתו, **הֵן וּבְנֵיהֶן וְחַתְּנֵיהֶן** — כל המנויים לעיל הם וגם בניהם וגם חתניהם פסולים הם משום קירבת משפחה. **וְחוֹרְגוֹ לְבַדּוֹ** — בן אשתו מבעל אחר הוא לבדו פסול משום קירבה, אבל בנו וחתנו כשרים. **ברם** אשת חורגו דינה כחורגו, שכן אשה כבעלה, כמו שבארנו לעיל. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: זוֹ מִשְׁנַת רַבִּי עֲקִיבָא** — כך שנה רבי עקיבא במשנתו, **אֲבָל מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה** — שנשנתה קודם רבי עקיבא, לימדה שאלו הם הקרובים: **דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ, וְכָל**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רִאשׁוֹנָה: דּוֹדוֹ וּבֶן דּוֹדוֹ, וְכָל הָרָאוּי לִירָשׁוֹ. וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה; הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק — הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ מֵתָה בִּתּוֹ וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה — הֲרֵי זֶה קָרוֹב.

ה הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא, אוֹהֵב — זֶה שׁוּשְׁבִינוֹ, שׂוֹנֵא — כָּל שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה. אָמְרוּ לוֹ: לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ.

ו כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים? הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן, וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ, וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר, הֵיאָךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה? אִם אָמַר: הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ, אִישׁ

פירוש ברטנורא

לו בנים מאשה אחרת, או חתנים נשואים לבנות שיש לו מאשה אחרת, אין חשובין קרובין: **וחורגו.** בן אשתו מאיש אחר. הוא בלבד חשוב קרוב, אבל בן חורגו וחתן חורגו לא. ואשת חורגו לא יעיד לה, דאשה כבעלה. והאחים זה עם זה, בין מן האב בין מן האם, הרי הן ראשון בראשון. ובניהם זה עם זה, שני בשני. וכני בניהם זה עם זה, שלישי בשלישי. ולעולם שלישי בראשון כשר. ואין צריך לומר שלישי בשני. אבל שני בשני ואין צריך לומר לומר שני בראשון, שניהם פסולים. וכדרך שאתה מונה בזכרים כך אתה מונה בנקבות, וכל אשה שאתה פסול לה כך אתה פסול לבעלה, וכל איש שאתה פסול לו כך אתה פסול לאשתו: **אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו.** ואין הלכה כמשנה ראשונה: **וכל הראוי ליורשו.** תשלום משנתו של ר"ע היא ולא ממשנה ראשונה. וכל הראוי ליורשו, דהיינו קרובי האב. אבל קרובי האם כגון אחי אמו שהזכרנו, כשר לו, שהרי אין אחי אמו ראוי ליורשו. אבל הוא ראוי לירש אחי אמו, לפיכך הוא פסול להעיד לו: **היה קרוב.** כגון חתנו וראוי ליורשו מחמת אשתו: **ונתרחק.** שמתה אשתו קודם שראה עדות זו: **ר"י אומר וכו'.** ואין הלכה כר' יהודה:

ה שושבינו. רעהו בימי חופתו, פסול לו כל ימי החופה: **לא נחשדו ישראל על כך.** להעיד שקר משום איבה ואהבה. וכן הלכה. ודוקא בעדות פליגי רבנן עליה. אבל בדין מודו רבנן דפסול לו לדון, דאי רחים ליה אינו רואה לו חובה, ואי סני ליה לא מצי לאפוכי בזכותיה:

ו ומאיימין עליהם. מודיעים אותם שהשוכרים עדי שקר הן עצמן מבזין אותן וקוראים להן רשעים, דכתיב (במלכים א' כ"א) בנבות, והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו, שיועצי המלך שהיו יועצים לשכרן קוראים להן בני בליעל: **הוא אמר לי.** הלוה אמר לי: **לא אמר כלום.** דעביד איניש דאמר פלוני נושה

משניות מבוארות – קהתי

הָרָאוּי לִירָשׁוֹ – המשנה נקטה לשון הכתוב (**ויקרא כה, מט**): "או דודו או בן דודו יגאלנו", ומפרש רש"י: "דהיינו קרובי האב, שכן מבארים: "דודו" זה אחי אביו, "בן דודו" זה בן אחי אביו, אבל קרובי האם, כגון אחי אמו, כשר לו, שהרי אינו ראוי לירשו... אבל הוא פסול לאחי אמו, שהרי ראוי לירשו..."; ויש מפרשים, שהמשנה הראשונה באה ללמדנו, שבין קרובי האב ובין קרובי האם, כל שיש להם שייכות בנחלה: או שנוחלין ומנחילין, כגון אחיו, ואחי אביו; או שמנחילין ולא נוחלין, כגון אחי אמו וכן חמיו; או שנוחלין ולא מנחילין, כגון בעל אחותו או בעל אחות אביו (עיין משנה בבא בתרא ח, א): – כל אלה פסולים הם. ואין המשנה הראשונה חולקת על משנת רבי עקיבא אלא בבעל אחות אמו, ובעל אמו, וגיסו, שהואיל ואין להם שייכות בנחלה כלל, הרי הם כשרים (**המאירי**). ברם, הרמב"ם בפירושו כותב: "וכל הראוי לירשו" אינו מדברי משנה ראשונה, אבל הוא תשלום משנת רבי עקיבא" (**עיין שם, ועיין ברטנורא; "תוספות יום טוב"; חידושי הרש"ש**). מכל מקום אין הלכה כמשנה ראשונה. **וְכָל הַקָּרוֹב לוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** – זה המשך משנת רבי עקיבא (לפי כל המפרשים), והיא באה ללמדנו שכל שהוא קרוב לו באותה שעה שראה את העדות, או בשעה שהוא בא להעיד, הרי הוא פסול. **הָיָה קָרוֹב וְנִתְרַחֵק** – כגון חתנו שמתה אשתו, דהיינו בתו, קודם שראה את העדות, **הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר** – שכן בשעה שראה את העדות לא היה קרובו עוד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ מֵתָה בִּתּוֹ** – אשת חתנו, **וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים מִמֶּנָּה** – אבל יש לחתנו בנים מבתו, **הֲרֵי זֶה קָרוֹב** – והוא וחתנו פסולים זה לזה. ואין הלכה כרבי יהודה; אלא שמכל מקום אם רואה דיין שהוא מחזר בעדות זו לתועלת בני ביתו, יחמיץ את הדין (**המאירי**).

באור משנה ה

משנתנו היא המשך דברי רבי יהודה.

הָאוֹהֵב וְהַשּׂוֹנֵא – פסולים לדון ולהעיד: **אוֹהֵב, זֶה שׁוּשְׁבִינוֹ** – שהביא לו דורון לחופתו ואכל ושתה עמו (עיין משנה בבא בתרא ט, ד), והריהו פסול לו כל ימי החופה (**ברטנורא**). **שׂוֹנֵא, כָּל שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּאֵיבָה** – שנמנע מלדבר עמו שלושה ימים מחמת שנאה. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי יהודה: **לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ** – שיעידו שקר מחמת אהבה או שנאה. ברם, לא נחלקו חכמים על רבי יהודה אלא בענין עדות, שלדעתם אוהב ושונא כשרים להעיד, אבל מודים הם, שפסולים לדון, לפי שאין אדם רואה זכות לאויבו ולא חובה לאוהבו, ולא עוד אלא אפילו שני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה, אסור להם לישב בדין כאחד (**גמרא**), שדבר זה גורם ליציאת משפט מעוקל, שמפני השנאה שביניהם דעת כל אחד נוטה לסתור דברי חברו (**רמב"ם הל' סנהדרין כג, ז**).

~ יום ששי ~

באור משנה ו

משנתנו דנה בבדיקת העדים על ידי בית הדין, וכן בענין פסק הדין.

כֵּיצַד בּוֹדְקִים אֶת הָעֵדִים – בדיני ממונות? ואף על פי שתקנת חכמים היא, שלא תהא דרישה וחקירה בדיני ממונות (כמבואר להלן ד, א), מכל מקום היו בודקים את העדים, כדי לכוון עדותם (**המאירי**), וכיצד? **הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן** – את העדים, לבית הדין, **וּמְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן** – מטילים עליהם אימה על ידי דברי כיבושין, שאומרים להם כמה חמור עונו של המעיד עדות שקר, שגורם הוא לפורענויות קשות בעולם, ומלבד העונש הקשה הצפוי לעד שקר, הריהו מבוזה אף בעיני האדם שהוא מעיד בשבילו, ונמצא שהוא רע לשמים ורע לבריות, וכיוצא בדברים אלה; **וּמוֹצִיאִין אֶת כָּל הָאָדָם לַחוּץ** – נוסח אחר: ומוציאין אותן לחוץ, כלומר שאחרי דברי האיום מוציאים את העדים מבית הדין (**עיין "תוספות יום טוב"**), **וּמְשַׁיְּרִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן** – ומשאירים אצל הדיינים עד אחד, שהוא החשוב שבהם, שכן חוקרים את העדים זה שלא בפני זה, כדי שלא ילמד אחד מחברו לשקר, **וְאוֹמְרִים לוֹ: אֱמֹר, הֵיאָךְ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה? אִם אָמַר** – העד: **הוּא אָמַר לִי שֶׁאֲנִי חַיָּב לוֹ** – כלומר הנתבע עצמו אמר לי שהוא חייב לו, או שאמר: **אִישׁ פְּלוֹנִי** – שהוא נאמן עלי, **אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ** – וכן כל כיוצא בזה, **לֹא אָמַר כְּלוּם** – אין בעדותו ממש, שאפילו שמע מהנתבע שהוא חייב לזה, אין זו ראיה, שכן רגיל אדם לומר שהוא חייב לפלוני, כדי שלא יחזיקוהו עשיר, וכן אם שמע מאדם אחר שזה חייב לזה, הרי זה עד מפי עד ואין עדותו מועילה, **עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ** –

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פְּלוֹנִי אָמַר לִי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ — לֹא אָמַר כְּלוּם; עַד שֶׁיֹּאמַר: בְּפָנַיְנוּ הוֹדָה לוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז. וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים — נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר: חַיָּב — זַכַּאי. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי — חַיָּב. אֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר: חַיָּב, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין, וְאֶחָד אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ — יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין.

ז גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר, הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן. הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה זַכַּאי; אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה חַיָּב. וּמִנַּיִן, לְכְשֶׁיֵּצֵא אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, לֹא יֹאמַר: אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה, שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי? עַל זֶה נֶאֱמַר (ויקרא יט, טז): "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ", וְאוֹמֵר (משלי יא, יג): "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סוֹד".

ח כָּל זְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה — סוֹתֵר אֶת הַדִּין. אָמְרוּ לוֹ: כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם — סוֹתֵר; לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם — אֵינוֹ סוֹתֵר. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים?! אָמְרוּ לוֹ: הָבֵא עֵדִים, וְאָמַר: אֵין לִי עֵדִים; אָמְרוּ: הָבֵא רְאָיָה, וְאָמַר: אֵין לִי רְאָיָה; וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה, וּמָצָא עֵדִים — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְלוּם. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים, וּמָצָא עֵדִים?! לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה, וּמָצָא

פירוש ברטנורא

בי, כדי שלא יחזיקוהו עשיר: **הודה לו.** שהיו שניהם בפנינו ולהודות לו נתכוין, להיות לו עדים בדבר: **אפילו שנים מזכין או מחייבים ואחד אומר איני יודע יוסיפו דיינים.** ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו היה בטל במיעוטו, כי אמר איני יודע הוי כמו שלא ישב בדין, נמצא הדין בשנים ואנן שלש בעינן:

ז היו מכניסין אותן. לבעלי דינין. שלאחר ששמעו טענותיהן היו מוציאין אותן לחוץ כדי שישאו ויתנו בדבר ולא ישמעו הבעלי דינים מי מחייב ומי מזכה:

ח הבא ראיה. שטר זכות: **הרי זה אינו כלום.** שהרי אמר אין לי. וחיישינן שמא זייף. או שכר עדי שקר: **אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו'.** ואין הלכה

משניות מבוארות – קהתי

הנתבע לתובע, **שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ מָאתַיִם זוּז** – כלומר שנתכוון שנהיה עדים בדבר (**גמרא; רש"י; רמב"ם**); וכל שכן אם אמר: בפנינו הלוה לו מאתיים זוז, ואז עדותו מתקבלת. **וְאַחַר כָּךְ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי** – את העד השני, **וּבוֹדְקִים אוֹתוֹ** – כדרך שבדקו את הראשון. **אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים** – שאין סתירה בין שניהם, הדיינים **נוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר** – על יסוד העדות שקבלו, וגומרים את הדין ברוב דעות. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים: זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר: חַיָּב, זַכַּאי** – הרי הנתבע זכאי. **שְׁנַיִם אוֹמְרִים: חַיָּב, וְאֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי, חַיָּב** – הרי הנתבע חייב. **אֶחָד אוֹמֵר: זַכַּאי, וְאֶחָד אוֹמֵר: חַיָּב** – והשלישי אומר: איני יודע, **וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין** – את הנתבע, **וְאֶחָד אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ** – אף על פי שאילו היה חולק עליהם היה בטל במיעוטו כנגד השניים, כשאמר איני יודע הרי הוא כאילו אינו יושב בדין, ונמצא הדין בשני דיינים, והרי צריכים שלושה, לפיכך **יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין** – מוסיפים שני דיינים, ושוב נושאים ונותנים בדבר (**עיין רמב"ם הל' סנהדרין ח, ב**). ועוד יבואר ענין הוספת הדיינים להלן בפרק ה משנה ה.

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד בענין הודעת פסק הדין לבעלי הדין.

גָּמְרוּ אֶת הַדָּבָר – לאחר שגמרו הדיינים את המשא ומתן ביניהם ופסקו את הדין ברוב דעות, **הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן** – את בעלי הדין, שכן תחילה היו מוציאים אותם מבית הדין לאחר שהשמיעו טענותיהם, ולא היו נותנים לשום אדם להימצא יחד עם הדיינים בשעה שהיו נושאים ונותנים ביניהם, ולאחר שפסקו את הדין היו מכניסים את בעלי הדין, כדי להודיעם את פסק הדין. **הַגָּדוֹל שֶׁבַּדַּיָּנִים אוֹמֵר** – לנתבע: **אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה זַכַּאי;** או: **אִישׁ פְּלוֹנִי, אַתָּה חַיָּב** – וכך נגמר הדין. **וּמִנַּיִן, לְכְשֶׁיֵּצֵא אֶחָד מִן הַדַּיָּנִים, לֹא יֹאמַר** – הדיין לאחד מבעלי הדין: **אֲנִי מְזַכֶּה** – דעתי היא שאתה זכאי, **וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין** – ודעתם של חברי שאתה חייב, **אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה, שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי** – והכריעו בפסק הדין לחובתך, מניין שאסור לדיין לומר כך, שכן **עַל זֶה נֶאֱמַר: "לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ", וְאוֹמֵר** – פסוק אחר: **"הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סוֹד"** – והרי המשא ומתן של הדיינים סוד הוא, שכן אין לשום אדם להימצא בחדר בית הדין בשעה זו כפי שבארנו לעיל, וזה כדי שלא ידעו בעלי הדין מי מחייב ומי מזכה, שעל ידי כך לא יהיו הדיינים שנואים אצל בני אדם, ואותו דיין המגלה את הסוד, הרי הוא עובר על "לא תלך רכיל בעמיך".

~ שבת קודש ~

באור משנה ח

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת כיצד בית הדין גומרים את הדין, דנה משנתנו בזכותו של בעל הדין, שיצא חייב, להביא ראיה לסתור את הדין.

כָּל זְמַן שֶׁמֵּבִיא רְאָיָה – אם לאחר גמר הדין מצא החייב עדים או הוכחה מספקת לזכותו, **סוֹתֵר אֶת הַדִּין** – הרי זה מבטל את פסק הדין, וחוזרים בית דינו לדון בענייננו. **אָמְרוּ לוֹ** – בית הדין, בשעה שהודיעו לו את פסק הדין: **כָּל רְאָיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְךָ הָבֵא מִכָּאן עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם** – כלומר שקבעו לו זמן להביא עדים או ראיות שימצא, **מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם, סוֹתֵר** – את הדין, **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם** – הביא ראיה לאחר שלושים יום, **אֵינוֹ סוֹתֵר** – את הדין, שהרי הביא לאחר הזמן שקבעו לו בית הדין, ונפקעה זכותו לסתור את הדין. **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא מָצָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וּמָצָא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים** – האם משום שלא מצא אלא לאחר הזמן שקבעו לו בית הדין יאבד זכותו? אלא אפילו הביא עדים או ראיה לאחר הזמן שקבעו לו, אין זכותו נפקעת בכך, וסותר את הדין. וכן הלכה. **אָמְרוּ לוֹ** – בית דין, לפני גמר הדין: **הָבֵא עֵדִים** – לקיים טענותיך, **וְאָמַר** – בעל הדין: **אֵין לִי עֵדִים** – אלא אלו שהבאתי לפניכם, או אם **אָמְרוּ** לו: **הָבֵא רְאָיָה** – כגון שטר וכדומה, **וְאָמַר: אֵין לִי רְאָיָה** – וגמרו את הדין על פי דבריו, **וּלְאַחַר זְמַן הֵבִיא רְאָיָה, וּמָצָא עֵדִים** – הואיל והיתה שאלה מצד בית הדין בענין זה, והוא השיב ברורות שאין לו שום ראיה או עדים, **הֲרֵי זֶה** – מה שהביא לאחר פסק הדין ראיה או עדים – **אֵינוֹ כְלוּם** – שיש מקום לחשוש, שמא עדי שקר הם או שמא הראיה מזוייפת. **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: מַה יַּעֲשֶׂה זֶה שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֵדִים** – בשעה שבית דין שאלו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רְאָיָה?! אָמְרוּ לוֹ: הָבֵא עֵדִים, אָמַר: אֵין לִי עֵדִים; הָבֵא רְאָיָה, וְאָמַר: אֵין לִי רְאָיָה; רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּב בַּדִּין, וְאָמַר: קְרֻבוֹ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי, אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ — הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְּלוּם.

פרק רביעי

א אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד, כב): "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם". מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת? דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לִזְכוּת, וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד, בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת, וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת, הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת

פירוש ברטנורא

כרשב"ג: **קרבו פלוני ופלוני והעידוני.** בהא אפילו רשב"ג מודה. דכיון שהיה יודע בהן ואמר אין לי, ודאי שקרן הוא. אבל הטוען יש לי עדים או ראיה במדינת הים, אין שומעין לו לענות הדין עד שישלח למדינת הים, אלא פוסקין את הדין כפי מה שרואין ממנו עכשיו, וכשיביא עדים או ראיה סותר את הדין וחוזרים ודנים כפי העדים או הראיה שהביא: **אפונדתו.** חגורתו. ואיתא דמפרשי מלבוש הסמוך לבשרו:

ד א אחד דיני ממונות וכו' שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ובדיני נפשות כתיב (דברים י"ג) ודרשת וחקרת. וזהו דין תורה. אבל אמרו חכמים שאין מאריכין בדרישה וחקירה בדיני ממונות, שלא תנעול דלת בפני לוין. אלא אם כן ראו בית דין שהדין מרומה. ודרישה וחקירה הוא השאלה בענין בעצמו, כגון כמה הלוהו ומתי הלוהו ובאיזה ענין הלוהו ובאיזה מקום הלוהו. ויש מין אחר מן השאלה שנקראת בדיקה ואינה בענין בעצמו, כגון שישאלו לו מה היה לבוש, כלים שחורים או כלים לבנים, עומד היה או יושב בשעה שהלוהו: **פותחים.** משאו ומתנו של דין. בין לזכות בין לחובה: **מחזירין.** סותרין את הדין אחר שגמרוהו וידעו שטעו: **ואין הכל מלמדים חובה.** שאם אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה אין שומעין לו: **דנים ביום וגומרין**

משניות מבוארות – קהתי

אותו, ולכן השיב שאין לו, **וּמָצָא** – אחר כך – **עֵדִים** – לזכותו, או אם **לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה, וּמָצָא רְאָיָה** – כלומר שרבן שמעון בן גמליאל חולק אף בכגון זה על תנא קמא, וסובר שסותר את הדין. ברם, בזה אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. **אָמְרוּ לוֹ** – הדיינים לבעל הדין, לפני גמר הדין: **הָבֵא עֵדִים** – לאשר את דבריך, **אָמַר** – בעל הדין: **אֵין לִי עֵדִים;** או שאמרו לו: **הָבֵא רְאָיָה** – הוכחה מספקת לטענותיך, **וְאָמַר: אֵין לִי רְאָיָה** – אלא מה שהבאתי לפניכם, **רָאָה שֶׁמִּתְחַיֵּב בַּדִּין** – שבית הדין עומד להודיעו שהוא חייב, **וְאָמַר** – לשני אנשים שהיו שם: **קְרֻבוֹ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי וְהַעִידוּנִי** – והם העידו לזכותו, **אוֹ שֶׁהוֹצִיא רְאָיָה מִתּוֹךְ אֲפֻנְדָּתוֹ** – מתוך חגורתו, כלומר שהוציא מכיס חגורתו דבר המשמש הוכחה לטענותיו, **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ כְּלוּם** – שהואיל והיו לו עדים או שהיתה לו ראיה, והוא שיקר ואמר שאין לו, הרי ניכר הדבר שהעדים עדי שקר הם, והראיה אינה אלא ראיה מזוייפת. ואף רבן שמעון בן גמליאל מודה בזה.

באור משנה א

משנתנו מונה את ההבדלים שבין דיני ממונות לדיני נפשות.

אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת – בין דיני ממונות ובין דיני נפשות, **בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה** – שחייבים בית דין, מן התורה, לדרוש ולחקור את העדים, כמבואר בפרק הבא, משנה א, **שֶׁנֶּאֱמַר: "מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם"** – ובדיני נפשות כתוב (**דברים יג, טו**): "ודרשת וחקרת ושאלת היטב". ברם, חכמים תקנו שלא תהא דרישה וחקירה בדיני ממונות כמו בדיני נפשות, כמו שכבר הזכרנו בפרק הקודם משנה ו כדי שלא תינעל דלת בפני לווים (**גמרא**), שכן חומרה זו של דרישה וחקירה בתביעות כספיות יכולה לגרום לכך, שיימנעו אנשים מלהלוות. **מַה בֵּין דִּינֵי מָמוֹנוֹת לְדִינֵי נְפָשׁוֹת?** – כלומר: אף על פי ששווים בדרישה ובחקירה מדין תורה, משום שנאמר: "משפט אחד יהיה לכם", מכל מקום שונים הם לגבי דברים הקשורים בלימוד זכות וחובה על הנידון, שכן בדיני נפשות מהפכים בזכותו של הנידון, כדי להצילו מעונש מוות, שנאמר (**במדבר לה, כה**): "והצילו העדה את הרוצח", אבל בדיני ממונות אין הדבר כן, שהרי כל שאתה מהפך בזכותו של בעל דין אחד, הרי זה חובה לגבי בעל דין שכנגדו (**תוספות; המאירי**), ואלו הם ההבדלים ביניהם: **דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה; וְדִינֵי נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה** – כמבואר בפרק א (משניות א, ד, ו). **דִּינֵי מָמוֹנוֹת פּוֹתְחִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה** – בדיני ממונות מתחילים הדיינים את המשא ומתן המשפטי בין בדברים שהם לזכותו של הנתבע ובין בדברים שהם לחובתו, שהרי זכותו של הנתבע היא חובתו של התובע, כמו שבארנו לעיל, **וְדִינֵי נְפָשׁוֹת פּוֹתְחִין לִזְכוּת, וְאֵין פּוֹתְחִין לְחוֹבָה** – בדיני נפשות אין מתחילים אלא בדברים שהם לזכותו של הנידון, שכן מוצאים בתורה, בפרשת סוטה, שהכוהן פותח בדברים של זכות: "אם לא שכב איש אותך, ואם לא שטית טומאה תחת אישך, הנקי ממי המרים המאררים האלה" (עיין במדבר ה, יט). **דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד, בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה** – מכריעים על פי רוב דעות של אחד, כגון שניים אומרים חייב ואחד אומר זכאי, הריהו חייב. **וְדִינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל פִּי אֶחָד לִזְכוּת** – אם שנים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים, הריהו זכאי, **וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה** – שאין מכריעים לחובה אלא אם כן רבו המחייבים על המזכים לפחות בשני דיינים, כמבואר בפרק א משנה ו. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת מַחֲזִירִין בֵּין לִזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה** – אם לאחר גמר הדין נתברר לבית הדין שטעו, מחזירים את הדין, כלומר שמבטלים את פסק הדין וחוזרים בית הדין לדון בדבר; **דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַחֲזִירִין לִזְכוּת, וְאֵין מַחֲזִירִין לְחוֹבָה** – בגמרא מובאת ברייתא: "מניין ליוצא מבית דין חייב, ואמר אחד: יש לי ללמד עליו זכות, מניין שמחזירין אותו? תלמוד לומר (**שמות כג, ז**): "ונקי... אל תהרוג" – "נקי" משמע מן החטא, ואף על פי שנתחייב בדין (**רש"י**). ומניין ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד: יש לי ללמד עליו חובה, שאין מחזירין אותו, תלמוד לומר (**שם**): "וצדיק אל תהרוג" – "צדיק" משמע שנצטדק בדין, ואף על פי שאינו נקי. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה** – ואפילו אחד מן התלמידים היושבים שורות שורות לפני הדיינים. **דִּינֵי נְפָשׁוֹת, הַכֹּל מְלַמְּדִין זְכוּת, וְאֵין הַכֹּל מְלַמְּדִין חוֹבָה** – אלא הדיינים; ואם אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו חובה, אין שומעים לו. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, וְהַמְלַמֵּד זְכוּת**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מְלַמֵּד חוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת, אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה. דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם. דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם, בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה; דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם לִזְכוּת, וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה; לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב.

פירוש ברטנורא

בלילה. דכתיב (שמות י"ח) ושפטו את העם בכל, עת וכתיב (דברים כ"א) והיה ביום הנחילו את בניו, הא כיצד, יום לתחילת דין, ולילה לגמר דין: **דנין ביום וגומרין ביום.** דכתיב (במדבר כ"ה) והוקע אותם לה' נגד השמש: **גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה (וכו').** דאמר קרא (ישעיה א') מלאתי משפט צדק ילין בה: **לפיכך אין דנים לא בערב שבת.** שנמצא גמר דינו בשבת, ולהשהותו אחר שבת אי אפשר מפני עינוי הדין, ולדונו בו ביום אי אפשר שאין ארבע מיתות ב"ד דוחין את השבת, שנאמר (שמות ל"ה) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, לימד על מחוייבי שריפה שאין שורפין אותן בשבת, והוא הדין לשאר חייבי מיתות:

משניות מבוארות – קהתי

מְלַמֵּד חוֹבָה – הדיין שהביא תחילה ראיות לחובת הנתבע, רשאי לחזור בו וללמד עליו זכות, וכן להיפך. **דִּינֵי נְפָשׁוֹת, הַמְלַמֵּד חוֹבָה מְלַמֵּד זְכוּת** – הדיין שלימד חובה יכול לחזור בו וללמד זכות על הנידון, **אֲבָל הַמְלַמֵּד זְכוּת אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזוֹר וּלְלַמֵּד חוֹבָה** – בגמרא מבואר: לא שנו אלא בשעת משא ומתן, שמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור, הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו, ואולי ימצא חיזוק ללימוד הזכות, אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל הצדדים ונראה לו שטעה, הריהו חוזר ומלמד חובה (**סנהדרין לד, א; רש"י על המשנה**). **דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה** – מתחילים את הדין ביום ורשאים לגמור את הדין אפילו בלילה, **דִּינֵי נְפָשׁוֹת דָּנִין בַּיּוֹם וְגוֹמְרִין בַּיּוֹם** – שאין פוסקים את הדין בדיני נפשות אלא ביום. **דִּינֵי מָמוֹנוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם, בֵּין לְזְכוּת בֵּין לְחוֹבָה** – באותו יום שמתחילים את הדין, רשאים להוציא את פסק הדין, **דִּינֵי נְפָשׁוֹת גּוֹמְרִין בּוֹ בַיּוֹם לִזְכוּת** – אם יצא זכאי, מוציאים את פסק הדין באותו יום, **וּבְיוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו לְחוֹבָה** – אבל אם עומדים לחייבו, אין גומרים את דינו באותו יום, אלא מלינים את דינו למחר, שמא ימצאו לו זכות. **לְפִיכָךְ, אֵין דָּנִין לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב** – שמא יצא חייב בדינו ונמצא גמר דינו למחר, בשבת או ביום טוב, ולא יוכלו להמיתו באותו יום, לפי שאין מיתת בית דין דוחה לא שבת ולא יום טוב; ולהשהותו ולא להמיתו אלא לאחר השבת או לאחר יום טוב אסור משום עינוי הדין (כמבואר להלן יא, ד). ואף במוצאי השבת ובמוצאי יום טוב אין להמיתו, משום שנאמר (**במדבר כה, ד**): "והוקע אותם לה' נגד השמש". בגמרא מבואר שאין להתחיל את הדין בערב שבת ולדחות את גמר הדין ליום ראשון, שיש חשש שמא הדיינים ישכחו בינתיים את סברותיהם וטעמיהם, אף על פי שסופרי הדיינים רושמים את דברי המזכים והמחייבים (עיין סנהדרין לה, א).

אגרות קודש

ב"ה, יו"ד כסלו, ה'תשי"ח
ברוקלין, נ.י.

כבוד הרב הגאון וו"ח אי"א נו"מ בר אוריין
ובר אבהן, איש חי רב פעלים ומרא דעובדין טבין,
יושב על מדין ומנהל עדתו על מיין נייחין,
מר ניהו רבנא רפאל ברוך שי' מדברנא דק"ק דעיר
מקנס יצ"ו ומצודתו פרושה בכל המדינה

שלום וברכה!

הנני לאשר קבלת שני מכתבי כת"ר וגם המברק, ויעזור השם יתברך ויתעלה שכל השתדלויות בני ישראל בענינים של חיזוק היהדות והפצתה, ובנקודה התיכונה - להגדיל תורה ולהאדירה, יהיו בהצלחה ובלי קישויים, ומזמן לזמן תתרבה החכמה והדעה.

בטח ידועה לכת"ר פרשת חג הגאולה של כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא והשו"ע ביום י"ט כסלו, ובכל אופן שלוחה כאן חוברת די"ט כסלו שנכתבה בשעתה ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר, אף על פי שמטעמים לא ייחד שמו עלי' בפירוש.

בכבוד ובברכה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עין יעקב - מסכת ברכות

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

רש"י

דף מח עמוד ב. הגמרא מביאה מקור לברכת המזון מן התורה: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **מִנַּיִן לִבְרִכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ח י) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ'. ודורשת הברייתא מקרא זה כך, **'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' זוֹ בִּרְכַּת (הזן) [הַזִּימּוּן]**, הקודמת לברכת המזון, **'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ' זוֹ בִּרְכַּת (הזמון) ['הַזָּן]** את הכל, **'עַל הָאָרֶץ' זוֹ בִּרְכַּת הָאָרֶץ, 'הַטּוֹבָה' זוֹ** ברכת **'בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם', וְכֵן הוּא** [־הכתוב] **אוֹמֵר** (שם ג כה) **'הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן', ומכאן יש ללמוד שירושלים נקראת 'טובה'. 'אֲשֶׁר נָתַן לָךְ'** זוֹ ברכת **'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב'.**

ומטובו. ממעט בברכותיו של הקב"ה דמשמע דבר מועט כדי חייו:

מבררת הברייתא: **אֵין לִי** – עדיין אין אני יודע שצריך לברך על המזון **אֶלָּא לְאַחֲרָיו** – לאחר אכילה, אבל **לְפָנָיו** – קודם אכילה, **מִנַּיִן** שצריך לברך.

מבארת הברייתא: **אָמַרְתָּ** והרי הדברים **קַל וָחוֹמֶר,** שהרי אם **כְּשֶׁהוּא** כבר **שָׂבֵעַ** לאחר אכילתו, מצוה עליו להיות **מְבָרֵךְ** ומודה לה' על שבעו, אזי **כְּשֶׁהוּא** עדיין **רָעֵב** קודם אכילתו, ובא להשביע את רעבונו במזון שנברא על ידי הקדוש ברוך הוא, **לֹא כָּל־שֶׁכֵּן** שעליו לברך. זו היא דעת תנא קמא.

הברייתא ממשיכה לבאר דיוקים נוספים בנוסח ברכת זימון: **וּמִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אָדָם, נִיכָּר אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא אִם לָאו,** שאם מדקדק כראוי ניכר שתלמיד חכם הוא, ואם אינו מדקדק ניכר שאינו תלמיד חכם. מבארת הברייתא: **כֵּיצַד** ניכר האדם מתוך ברכותיו, **רַבִּי אוֹמֵר,** אם אומר **'וּבְטוּבוֹ** חיינו', **הֲרֵי זֶה תַּלְמִיד חָכָם,** אבל אם אומר **'וּמִטּוּבוֹ** חיינו' **הֲרֵי זֶה בּוּר** [־ריק מכל דבר כמו שדה בור], שמתוספת האות מ"ם משמע שבא למעט בשבחו של מקום, שלא נהנה אלא מעט כדי ההכרח לחייו.

מקשה הגמרא על דברי רבי: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, וְהָכְתִיב** – והלא נאמר שביקש דוד מה', **'וּמִבִּרְכָתְךָ יְבֹרַךְ (אֶת) בֵּית עַבְדְּךָ לְעוֹלָם'** (שמואל ב' ז כט), בתוספת האות מ"ם בתחילת הבקשה, ואם כדברי רבי קשה, שלא מסתבר שביקש רק מעט מברכותיו. מתרצת הגמרא: **בִּשְׁאֵלָה שַׁאנִי** – בבקשה בתפילה שונה הדבר, ששואל כעני בפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה, אבל בברכה אין לומר 'ומטובו'. חוזרת הגמרא ומקשה: **בִּשְׁאֵלָה נַמִּי** – אף בתפילה, **הָכְתִיב** (תהלים פא יא), **'הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְּאֵהוּ',** שאומר הקב"ה הרחב פיך לבקש ככל שתרצה, ואמלאנו, הרי שיכול האדם לשאול ככל רצונו. מתרצת הגמרא: **הַהוּא** – הפסוק 'הרחב פיך ואמלאהו' **בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב,** אבל בשאר בקשות יש לבקש רק קצת.

בשבח המברך על כוס מלא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמְבָרֵךְ עַל כּוֹס מָלֵא, נוֹתְנִין לוֹ נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים** – ללא גבול, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לג כג), **'וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' יָם וָדָרוֹם יְרָשָׁה',** כלומר, שהמברך על כוס מלא, יירש נחלה המתפשטת מהים ועד הדרום. מוסיפה הגמרא: **רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אוֹמֵר,** המברך על כוס מלא, אף **זוֹכֶה וְנוֹחֵל שְׁנֵי עוֹלָמִים, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא,** שיכלה התורה לכתוב 'ים ודרום יר"ש', נמצא שהאותיות יו"ד וה"א מיותרות, ובאו לרמוז שיזכה לשני עולמות שנבראו באותיות אלו, כמו שדרשו (מנחות כט:) מהפסוק (ישעיהו כו ד), 'כי ביה ה' צור עולמים', שבאותיות יו"ד וה"א יצר הקב"ה את העולם הזה והעולם הבא.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְאִם הָיָה מוּמְחֶה לָרַבִּים – שדן הרבה ומקובל על הרבים, **דָּן אֲפִילּוּ יְחִידִי**. ומי הוא הנחשב דיין מומחה, **אָמַר רַב נַחְמָן, כְּגוֹן אֲנָא דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי, וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא, כְּגוֹן אֲנָא דָּן דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. אִיבַּעְיָא לְהוּ**, האם הכוונה **כְּגוֹן אֲנָא דְּנָמִירְנָא** – שלמדתי מרבותי דינים, **וְסָבִירְנָא** – ומעצמי אני מוסיף בהם סברות וטעמים, **וְנָקִיטְנָא רְשׁוּתָא** – וגם קיבלתי רשות לדון מראש הגולה. **אֲבָל לֹא נָקִיט רְשׁוּתָא** – דיין שלא קיבל רשות לדון, **דִּינֵיהּ לֹא דִּינָא** ובטל דינו. **אוֹ דִּילְמָא, אַף עַל גַּב דְּלֹא נָקִיט רְשׁוּתָא, דִּינֵיהּ דִּינָא**, ובלבד שיהיה 'גמיר וסביר'.

פושטת הגמרא את הספק: **תָּא שְׁמַע, דְּמַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן דָּן דִּינָא וְטָעָה, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף** לשאול אם חייב לשלם משל עצמו לנידון שהפסיד מחמת טעותו. **אָמַר לֵיהּ, אִם** לפני הדיון בעלי הדין **קִבְּלוּךְ עֲלֵיהוּ** – קיבלו אותך [את מה שתפסוק להם] על עצמם לגמרי, שאף אם תטעה לא יתבעוך, **לֹא תְּשַׁלֵּם, וְאִי לֹא** קיבלו אותך בכל אופן, אלא ביקשו שתדון להם דין תורה, **זִיל שַׁלֵּים** – לך ושלם למי שנפסד מחמת טעותך, שכן הדין שדנת אינו חוזר, ונמצא שגרמת נזק לנידון. **שְׁמַע מִנָּהּ** – יש להוכיח מכאן, שאף **כִּי לֹא נָקִיט רְשׁוּתָא** – שלא נטל רשות לדון, **דִּינֵיהּ דִּינָא** – הדין שדן אינו מתבטל, ואין מחזירין אותו. שכן מכך שחייב רב יוסף את מר זוטרא לשלם באופן שלא קיבלוהו, משום שלא היה לו רשות, מוכח שהדין לא מתבטל. מסיקה הגמרא, **שְׁמַע מִנָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה הלכה נוספת הנוהגת בדיינים: **אָמַר רַב, הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמִדַּן דִּינָא וְאִי טָעָה מִיבָּעֵי לְמִיפְטְרָא** – הרוצה לדון באופן שאם יטעה יפטר מלשלם, **לִישְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא** – שיטול רשות לדון מראש הגולה. **וְכֵן אָמַר שְׁמוּאֵל**, הרוצה לדון ולהיפטר מתשלום אם יטעה, **לִישְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא.**

הגמרא מביאה פיסקי הלכות בענין נטילת רשות לדון: **פְּשִׁיטָא** – פשוט הדבר **דְּמַהָכָא לְהָכָא** – נטילת רשות מראש הגלות בבבל כדי לדון בבבל, **וְכֵן מֵהָתָם לְהָתָם** – נטילת רשות מראש הסנהדרין בארץ ישראל כדי לדון בארץ ישראל (**מַהֲנֵי**), **וְכֵן מֵהָכָא לְהָתָם** – נטילת רשות מבבל לארץ ישראל (**נַמִי**) **מַהֲנֵי** – מועילה, ונחשב שדן ברשות. והטעם לכך, משום **דְּהָכָא** – שררת ראש הגלות מכונה **'שֵׁבֶט'** – מקל, שניתנה להם רשות לרדות את ישראל במקל, **וְהָתָם** – שררת נשיאי ארץ ישראל מכונה **'מְחוֹקֵק'**, שהיא שררה מועטת מ'שבט', **כִּדְתַנְיָא** – כמו ששנינו בברייתא, (בראשית מט ז) **'לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה'** – לא תיפסק המלכות משבט יהודה אף בגלות, **אֵלּוּ** – הכוונה **לְרָאשֵׁי גָּלִיּוֹת שֶׁבַּבָּבֶל** שהם מבני בניו של יהודה, **שֶׁרּוֹדִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁבֶט** – ששולטים על ישראל בכח. **'וּמְחוֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו'** – לא יפסקו מזרעו מלמדי תורה לתלמידים, **אֵלּוּ** – הכוונה **לִבְנֵי פָנָיו שֶׁל הִלֵּל** הנשיא, **שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה בָּרַבִּים** – שהיו נשיאי הסנהדרין, שמשם יוצאת תורה לכל ישראל.

מסתפקת הגמרא: **מַהָתָם לְהָכָא מַאי** – האם מועילה נטילת רשות מנשיא שבארץ ישראל, לפטור את הדיין הדן בבבל או לא.

תָּא שְׁמַע – בא ושמע מעשה שממנו אפשר לפשוט את הספק, **דְּרַבָּה בַּר חָנָה דָּן דִּינָא וְטָעָה, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא** לשאול אם חייב לשלם לנידון שהפסיד מחמת טעותו. **אָמַר לֵיהּ, אִי קִבְּלוּךְ עֲלֵיהוּ** – אם קיבלו אותך לדיין על עצמם לגמרי, שאף אם תטעה לא יתבעוך, **לֹא תְּשַׁלֵּם, וְאִי לֹא זִיל שַׁלֵּים** – לך ושלם למי שנפסד מחמתך. מבארת הגמרא את הראיה: **וְהָא** [והרי] **רַבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא הֲוָה נָקִיט** – נטל רשות מהנשיא לדון [כמובא להלן], ובכל זאת חייבו רבי חייא לשלם, **שְׁמַע מִנָּהּ** – יש להוכיח מכאן, **דְּמַהָתָם לְהָכָא לֹא מַהֲנֵי** – שרשות של נשיא ארץ ישראל לא מועילה לפטור את מי שדן בבבל. מסיקה הגמרא, **שְׁמַע מִנָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

מקשה הגמרא: **וְכִי** ניתן לומר **דְּלֹא מַהֲנֵי, וְהָא רַבָּה בַּר רַב הוּנָא** שהתגורר בבבל, **כִּי הֲוָה מִינְּצֵי בַּהֲדֵי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – כשהיתה לו מריבה עם בני ביתו של הריש גלותא, **אָמַר** להם, **לָאו מִינַּיְיכוּ נָקִיטְנָא רְשׁוּתָא** – הרשות שיש לי לדון אינה מכם, ולכן איני כפוף לכם, שכן **נָקִיטְנָא רְשׁוּתָא מֵאַבָּא מָרִי** – לקחתי רשות מאבי מורי [רב הונא], **וְאַבָּא מָרִי** קיבל רשות **מֵרַב, וְרַב** קיבל רשות **מֵרַבִּי חִיָּיא, וְרַבִּי חִיָּיא** קיבל רשות **מֵרַבִּי** – רבי יהודה הנשיא, ונמצא שרשותו של רבה בר רב הונא לדון בבבל, מגיעה מהרשות שנתן רבי, שהיה נשיא בארץ ישראל. ואם הרשות של נשיא ארץ ישראל אינה מועילה לבבל, אם כן דבריו אינם נכונים, שהרי הוא צריך להיות כפוף אליהם.

משיבה הגמרא: **בְּמִילְּתָא דְּעָלְמָא הוּא דְּאוֹקִים לְהוּ** – בדברים בעלמא הוא דחה אותם שכביכול אינו זקוק לרשותם, אך באמת הרשות של רבי אינה מועילה כלל בבבל, ורבה בר רב הונא כפוף לריש גלותא.

מקשה הגמרא: **וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא מַהֲנֵי** רשות של ארץ ישראל לבבל, אם כן **רַבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא דְּנָקֵט לָמָּה לִי** – לשם מה נטל רשות קודם שירד לבבל [כמובא להלן], הלא הרשות של ארץ ישראל לא תועיל לבבל. משיבה הגמרא: הרשות הועילה לו **לְעָיְירוֹת הָעוֹמְדִים עַל הַגְּבוּלִין** של ארץ ישראל, שבהם מועילה הרשות של נשיאי ארץ ישראל.

מבררת הגמרא: **מַאי רְשׁוּתָא** – כיצד היה המעשה שרבה בר חנה נטל רשות מרבי. מספרת הגמרא, **כִּי הֲוָה נָחִית** [כאשר ירד] **רַבָּה בַּר חָנָה** מארץ ישראל **לְבָבֶל, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי, בֶּן אָחִי** – בנו של אחותי **יוֹרֵד לְבָבֶל, הָאִם יוֹרֶה** – רשאי הוא להורות בדיני איסור והיתר. השיב רבי, **יוֹרֶה**. שאל רבי חייא, **הָאִם יָדִין** דיני ממונות. השיב רבי, **יָדִין**. שאל רבי חייא, **הָאִם יַתִּיר בְּכוֹרוֹת**, כלומר להבחין בין מום קבוע למום שאינו קבוע. השיב רבי, **יַתִּיר**.

הגמרא מספרת כיצד נטל רב מרבי רשות לדון: **כִּי הֲוָה נָחִית** [כאשר ירד] **רַב** מארץ ישראל **לְבָבֶל, אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי, בֶּן אֲחוֹתִי** – בנה של אחותי [שקראו לה 'אימא'] **יוֹרֵד לְבָבֶל, הָאִם יוֹרֶה**. השיב לו רבי, **יוֹרֶה**. שאל רבי חייא, **הָאִם יָדִין**. השיב לו רבי, **יָדִין**. שאל רבי חייא, **הָאִם יַתִּיר בְּכוֹרוֹת**. השיב לו רבי, **אַל יַתִּיר** – אין לו רשות להתיר בכורות.

שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא לְמַר** [במה שונה רבה] **דְּקָא קָרֵי** – שקרא לו רבי חייא **'בֶּן אָחִי'. וְמַאי שְׁנָא לְמַר** [רב], **דְּקָא קָרֵי 'בֶּן אֲחוֹתִי'**, היה לו לכנות את שניהם 'בן אחי'. **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר **דַּהְכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה** – שכך היתה המציאות. **וְהָאָמַר מַר** – והלא נאמרה שמועה בשם אחד החכמים, **אֵיבוּ** אביו של רב, **וְחָנָה** אביו של רבה, **וְשִׁילָא וּמַרְתָּא וְרַבִּי חִיָּיא, כּוּלְּהוּ** [כולם] **בְּנֵי אַבָּא בַּר אַחָא כַּרְסְלָא מִכַּפְּרֵי** [שם מקום] **הֲווּ**, ונמצא שאף רב הוא בן אחיו של רבי חייא.

משיבה הגמרא: **רַב, בַּר אֲחוּהּ דַּהֲוָה בַּר אֲחָתֵיהּ** – בנוסף לכך שהיה בן אחיו, היה גם בן אחותו, אבל **רַבָּה בַּר חָנָה, בַּר אַחוּהּ דְּלָאו בַּר אֲחָתֵיהּ** – בן אחיו בלבד היה, ולא בן אחותו, ולכן חילק רבי חייא בכינוי שקרא להם. תירוץ נוסף: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא**, רבי חייא כינה את רב 'בן אחותי',

קודם השינה וקודם קריאת-שמע שעל המיטה תקרא איזה שורות בזיכרונות כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, אם באידיש או באנגלית מה שנקל לפני' יותר

ממכתב ג' כסלו, תשי"ב

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דן אפילו ביחיד. דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט וקסבר אין כאן עירוב פרשיות: **דנמירנא.** שמועות דינין מרבותי: **וסבירנא.** יודע אני להוסיף וליישב טעמים מדעתי: **ונקיטנא רשותא.** מריש גלותא דיינא דינין ממונות ביחידי: **דיניה לאו דינא.** והדר דינא לגמרי: **דן דינא.** ביחידי: **אי קבלוך עלייהו.** לגמרי לילך אחריך אם לדין אם לטעות ולא יתבעוך לא תשלם: **ואי לא זיל שלים.** ואי לא קבלו טעותך עליהם דאמרו לך דיינת לן דין תורה זיל שלים ומיהו מיהדר דינא לא אלמא גמיר וסביר וכי לא נקיט רשותא דיניה דינא ולא מהדר: **לישקול רשותא.** דכיון דברשות נחת לא משלם: **מהכא להכא.** מריש גלותא לבבל למידן דינא בבבל: **ומהתם להתם.** מנשיא דארץ ישראל לדון בארץ ישראל: **שבט.** לשון שררה ויש להן רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר דכתיב (עזרא י) **וכל אשר לא יבא** וגו' **ביכמות בהאשה רבה** (דף פט:): **מחוקק.** שררה מועטת: **שרודים את העם.** שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: **בני בניו של הלל.** הלל נשיא היה כדאמר בפסחים באלו דברים (דף סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם: **דן דינא.** בבבל וטעה: **אתא.** לא"י לקמיה דרבי חייא: **ש"מ מהתם להכא לא מהני.** דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי דנשיא דא"י היה כדאמרן לקמן בשמעתין בן אחי יורד לבבל וכו': **לא מינייכו נקיטנא רשותא.** ואיני כפוף לכם: **על הגבולין.** הנמשכות אחר ארץ ישראל: **מאי רשותא.** דרבה בר חנה: **יורה.** איסור והיתר אמר להם רבי יורה ולקמן פריך אי גמיר למה ליה רשותא בהוראה: **ידין.** ברשות ויפטר מלשלם: **יתיר בבכורות.** יראה במומין ואם קבוע הוא יתירנו לשוחטו דביומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום דאחר חורבן היה: **אל יתיר.** לקמן מפרש טעמא: **איכו.** אבוה דרב הוה כדאמרינן באור לארבעה עשר (פסחים דף ד.) א"ל אייבו קיים כו': **וחנה.** אבוה דרבה: **מכפרי.** מקום:

ואם היה מומחה לרבים כו'. פירש הקונטרס דכתיב בצדק תשפוט וקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ תקשה ליה הך ברייתא לר' אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין לד"ה וע"ק דמשמע לפי' הקונטרס דלמאן דאית ליה עירוב פרשיות אין יכול לדון יחידי והא רב יוסף ס"ל בפ' המגרש (גיטין דף פז:) דבהוראות והלואות עבדינן שליחותייהו אלמא אית ליה עירוב פרשיות ואפ"ה משמע בסמוך מעובדא דמר זוטרא דאית ליה לרב יוסף דיחיד מומחה דן ואפי' יחידי ועוד מדקאמר בסמוך אבל לא נקיט רשותא דיניה לאו דינא משמע דסבר בר' אבהו ואפי' הכי יחיד מומחה דן דלשמואל אפילו יחיד שאינו מומחה דינו דין דלאו דוקא נקט שמואל שנים כמו שאפשר לקמן בע"ה ודוחק לפרש דיניה לאו דינא לכתחלה לכך נ"ל דאפי' למאן דבעי ג' מומחין מדאורייתא תקנתא דרבנן היא דיחיד מומחה לרבים דן אפי' יחידי והשתא הא דקאמר דיניה לאו דינא לאו אכגון דרב נחמן קאי דאיהו סבר לה כשמואל לקמן דשנים שדנו דיניהן דין אלא אכגון אנא דר' חייא קאי דלית ליה דשמואל ולהאי פי' הא דפריך לקמן (דף ו.) לר' אבהו מדן את הדין ה"מ לשנויי דמיירי ביחיד מומחה לרבים ומיהו קשה דבפרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כה:) משמע דמדאורייתא קאמר דמומחה לרבים דן ביחידי דתנן התם שאין היחיד נאמן ע"פ עצמו ומפרש בגמרא דאיצטריך למיתני דלא תימא דנאמן מידי דהוה איחיד מומחה דהכא ופריך ואימא ה"נ ומשני אין לך מומחה יותר ממשה ואי מדרבנן מאי מייתי ממשה וי"ל דהתם פריך ומשני למ"ד לעיל דבר תורה חד נמי כשר:

מומחה לרבים כו'. אע"ג דהאי מומחה לרבים היינו גמירנא וסבירנא כדמסיק מ"מ הא דקאמר לקמן בזה בורר (דף כג.) לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד שמומחה לרבים לאו דינבעי גמיר וסביר בר' חייא ורב נחמן דהתם ב"ד קאמר וכיון שהם ג' אפי' סתם בני אדם מומחין לרבים אבל יחיד לא חשיב מומחה לרבים עד דגמיר וסביר: **דן** אפי' יחידי. ויכול לכוף את האדם בעל כרחו דאי בדקבליה עילויה אפי' שאינו מומחה נמי ומכאן דסתם ג' יכולין לדון את האדם בעל כרחו כשאינו רוצה לבא לב"ד דהא ג' במקום יחיד מומחה קיימי ואפי' שנים נמי דנין את האדם בעל כרחו אלא דאיקרו בית דין חצוף דאי בדקבלו עלייהו מיירי שמואל אמאי הוי ב"ד חצוף והא דתנן (לקמן דף כג.) זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד משמע דמדעתו אין בעל כרחו לא הני מילי כשאומר לא אדון לפני זה אלא לפני זה אבל אם אמר שלא יבא כלל לב"ד או אם הוה לווה ואינו רוצה לדון כלל בעירו כופין אותו ודנין אותו בעל כרחו:

כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי. והא דתנן במסכת אבות (פ"ד מ"ח) אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הקב"ה עצה טובה קמ"ל שלא יטעה והא דאמר כגון אנא כו' היינו כלומר יכול לדון ולא שהיה דן אי נמי רגיל היה בדינין ואין לחוש שמא יטעה: **ואי** לא זיל שלים. פירש בקונטרס ואי לא כגון דאמרי ליה דיינת לן דין תורה וקשה דאם כן מאי דייק מהכא דהא אפילו לא גמיר וסביר נמי מה שעשה עשוי וישלם מביתו כדמוכח לקמן (דף ו.) דפריך לרבי אבהו מדן את הדין ומוקי לה בדקבלה עילויה ובשאינו מומחה איירי דהא קתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור לכך נראה ואי לא דלא קבלוך עלייהו כלל: **דהכא** שבט והתם מחוקק. משמע דשבט עדיף והא דאמר בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נא. ושם) אבל מבבל לא"י ביון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו ואומר רבינו תם דה"מ במילתא דאיסור והיתר דבני א"י חכימי טפי דאוירא דא"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדין תורה ברבים אבל לענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי: **רבה** בר חנה. גרסינן דאי רבה בר בר חנה א"כ היה בן בנו של חנה והכא משמע דבן אחיו של ר' חייא היה וחנה אחיו של ר' חייא היה כדלקמן אבל רבה ב"ב חנה דבכולי הש"ס היה בימי ר' יוחנן ובן בנו של חנה להכי קאמר בר בר וי"מ דשם אביו בר חנה ולא יתכן כדאמר בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) כל בר חנה סיכסא: **נקיטנא** רשות מאבא מרי ואבא מרי מרב. פי' ואבא מרי נטל רשות מרב דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות בענין שמצינו (לקמן דף יג:) לענין דיני קנסות דמי שהוא סמוך יכול לסמוך ויהיב ליה רשותא למידן דיני קנסות כדאמרינן (שם) ברם זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות ואע"פ שהוצרך רבי חייא ליטול רשות מרבי בשביל רבה בר חנה ורב שמא בעירו של רבי היה ובעירו לא היה רשאי אדם ליתן רשות אלא רבי אבל אין סברא לומר דרבה בר הונא היה בימי רבי:

וְאִם הָיָה מוּמְחֶה לָרַבִּים, דָּן אֲפִילּוּ יְחִידִי. אָמַר רַב נַחְמָן, כְּגוֹן אֲנָא, דָּן דַּיְנֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. וְכֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיא, כְּגוֹן אֲנָא, דָּן דַּיְנֵי מָמוֹנוֹת בִּיחִידִי. אִיבַּעְיָא לְהוּ, כְּגוֹן אֲנָא דְּגָמִירְנָא וְסָבִירְנָא וְנָקִיטְנָא רְשׁוּתָא, אֲבָל לֹא נָקִיט רְשׁוּתָא דַּיְנֵיהּ לֹא דִּינָא. אוֹ דִּילְמָא, אַף עַל גַּב דְּלֹא נָקִיט רְשׁוּתָא, דַּיְנֵיהּ דִּינָא? תָּא שְׁמַע, דְּמַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן דָּן דִּינָא וְטָעָה, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף, אָמַר לֵיהּ, אִם קִבְּלוּךָ עֲלֵיהוּ, לֹא תְשַׁלֵּם, וְאִי לֹא, זִיל שַׁלֵּים. שְׁמַע מִנָּהּ, כִּי לֹא נָקִיט רְשׁוּתָא דַּיְנֵיהּ דִּינָא, שְׁמַע מִנָּהּ. אָמַר רַב, הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֵידַן דִּינָא וְאִי טָעָה מִיבָּעֵי לְמִיפְטְרָא, לִישְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא. וְכֵן אָמַר שְׁמוּאֵל, לִשְׁקוֹל רְשׁוּתָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא. פְּשִׁיטָא, מֵהָכָא לְהָכָא וּמֵהָתָם לְהָתָם (מַהֲנֵי), וּמֵהָכָא לְהָתָם (נַמִּי) מַהֲנֵי, דְּהָכָא 'שֵׁבֶט' וְהָתָם 'מְחוֹקֵק', כִּדְתַנְיָא 'לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה' אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלְיוֹת שֶׁבַּבָּבֶל שֶׁרוֹדִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁבֶט, 'וּמְחוֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו' אֵלּוּ בְּנֵי בְּנָיו שֶׁל הִלֵּל שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה בָּרַבִּים. מֵהָתָם לְהָכָא מַאי? תָּא שְׁמַע דְּרִבָּה בַּר חָנָה דָּן דִּינָא וְטָעָה, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, אָמַר לֵיהּ, אִי קִבְּלוּךָ עֲלֵיהוּ, לֹא תְשַׁלֵּם, וְאִי לֹא, זִיל שַׁלֵּים. וְהָא רִבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא הֲוָה נָקִיט, שְׁמַע מִנָּהּ מֵהָתָם לְהָכָא לֹא מַהֲנֵי, שְׁמַע מִנָּהּ. וְלֹא מַהֲנֵי? וְהָא רִבָּה בַּר רַב הוּנָא כִּי הֲוָה מִינְצֵי בַּהֲדֵי דְּבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, אָמַר לָאו מִינַּייְכוּ נָקִיטְנָא רְשׁוּתָא, נָקִיטְנָא רְשׁוּתָא מֵאַבָּא מָרִי, וְאַבָּא מָרִי מֵרַב, וְרַב מֵרַבִּי חִיָּיא, וְרַבִּי חִיָּיא מֵרַבִּי. בְּמִילְּתָא דְּעָלְמָא הוּא דְּאוֹקִים לְהוּ. וְכִי מֵאַחַר דְּלֹא מַהֲנֵי, רִבָּה בַּר חָנָה רְשׁוּתָא דְּנָקַט לְמָה לִי? לָעֲיָירוֹת הָעוֹמְדִים עַל הַגְּבוּלִין. מַאי רְשׁוּתָא, כִּי הֲוָה נָחִית בִּכְּוֹרוֹת, יַתִּיר. כִּי הֲוָה נָחִית רַב לְבָבֶל, אָמַר לֵיהּ לְרַבִּי, בֶּן אָחִי יוֹרֵד לְבָבֶל. יוֹרֶה, יוֹרֶה. יָדִין, יָדִין. יַתִּיר בִּכְּוֹרוֹת, אַל יַתִּיר. מַאי שְׁנָא לְמַר דִּקָּא קָרֵי 'בֶּן אָחִי', וְמַאי שְׁנָא לְמַר דִּקָּא קָרֵי 'בֶּן אֲחוֹתִי'? וְכִי תֵּימָא הָכִי הֲוָה מַעֲשֶׂה, וְהָאֲמַר מַר, אַיְבוּ וְחָנָה וְשִׁלָּא וּמַרְתָּא וְרַבִּי חִיָּיא, כּוּלְּהוּ בְּנֵי אַבָּא בַּר אַחָא בַּרְסִלָּא מִכַּפְּרֵי הֲווּ. רַב, בַּר אֲחוּהּ דַּהֲוָה בַּר אֲחָתֵיהּ. רַבָּה בַּר חָנָה, בַּר אֲחוּהּ דְּלָאו בַּר אֲחָתֵיהּ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

אי גמיר למה ליה רשותא למשקל. הא דלא משני לענין ליפטר דבפר׳ אחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) מוכח שצריך רשות ליפטר באיסור והיתר משום דאי ליפטר גרידא לא היה צריך למשקל רשותא בתרתי בהוראות ודין דבחד מיניהו בכלל כל דבר שמתחייב לשלם: **ואינהו** סבור מי בצעים. תימה היאך טעו בין ביצים לבצעים וארי״ת דאינהו סבור דמי ביצים דקאמר דהיינו מי בצים דכתיב (איוב ח) היגאה גמא בלי בצה וטעו בין בצים לביצים: **פסולין** למי חטאת. וא״ת דבפרק המוכר את הספינה (ב״ב דף עד:) משמע שהם נהרות דדרשינן ועל נהרות יכוננה אלו ד׳ נהרות ירדן ירמוך קרמיון ופיגה וארי״ת דודאי נהרות הן ולפי שאין המים צולליין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי חטאת דהוי חציצה בין מים לכלים וכתיב מים חיים אל כלי (במדבר יט): **אלא** אם כן רחוק ממנו כו׳. והא דאמר בפרק הדר (עירובין דף סב: ושם) דאפילו ביעתא בכותחא בעא מיניה מרב חסדא כולי שני דרב הונא ולא אורי התם בפניו ממש איירי דהא קאמר התם רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא ומיהו קשה מהא דקאמר התם (שם דף סג.) דרב המנונא לא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב הונא לפי שתלמידו היה והכא משמע דחוץ לשלש פרסאות יכול להורות וליכא למימר דהכא איירי בתלמיד חבר ולכך שרי נמי חוץ לשלש פרסאות כמו רב חסדא דהתם דהא כיון דממשה גמרינן כדפירש בקונטרס משמע דבתלמיד גמור איירי ודוחק לומר דחרתא דארגיז תוך ג׳ פרסאות היה ועוד דאמרינן התם (שם) בפניו אסור וחייב מיתה ושלא בפניו אסור ואין חייב מיתה משמע התם מתוך הסוגיא דתוך שלש פרסאות חשוב בפניו וחוץ של ג׳ שלא בפניו ונראה דהתם מיירי בלא נטל רשות מרבו:

רבי חזייה גרסינן. ולא רבי חייא כדפי׳ בקונטרס שאלו מעשים מביא בירושלמי על רבי שראה אותם בעבו ודייק מיניה דעבו יש בה מארץ ישראל מדבעי למיכל בה טהרות ויש בה מחוצה לארץ מדכעס על אותו כהן שהיה עומד בצד דבחוצה לארץ וגרס התם דרבי חזייה לההוא גברא דהוה קאי בארץ העמים ולעיל נמי גרס ואינהו סבור מי שלק בצים קאמר: **שנים** שדנו כו׳. הא דנקט שנים משום דאפילו שנים הוו ב״ד חצוף אבל ה״ה דחד נמי דיניה דין מדפריך בסמוך (דף ו.) לר׳ אבהו מדן הדין ולשמואל לא פריך ועוד יש לדקדק מדתניא לקמן (שם) וחכמים אומרים פשרה ביחיד ובעי לפרושי טעמא דרבנן משום דמקשי פשרה לדין: **יפה** כח פשרה כו׳. תימה במאי יפה כח דין נמי דומיא דפשרה שהיה מדעת שנים שדנו אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן כיון דקיבלו עלייהו ונראה דמיירי כגון דאתו לבי תרי ואמרי להו דונו אותנו כמו שרגילים לעשות הדין או עשו לנו פשרה כמו שרגילין לעשותה דבכה״ג יפה: וכי

על שם חכמתו. שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו: **הא קאמר דחכים טובא.** דהא תרצת דעל שם חכמתו קריה בן אחותו: **לחלק כבוד לרבה.** כדי שינהגו בו בני בבל כבוד שבק ליה האי חשיבותא דאילו לרב הוו נהגי ביה יקר בלאו הכי: **אי בעית אימא.** הא דקאמר אל יתיר: **משום היא גופא.** משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי וכו׳: **דלא ידעי אינשי.** אינו ניכר לרבים שהוא מום: **בטומאה.** לא הוו מקפידין לטהר כליהם: **מי בצעים.** אגם מריש״ק בלע״ז: **אין מכשירין.** וממימי בצעים אנו לשין הלכך לא מקבלה עיסה טומאה: **מי ביצים.** הלש עיסה בביצים של תרנגולת ואווז: **קרמיון ופיגה.** נהרות של אגמים: **פסולין.** למי חטאת מפני שהן מי בצעים ואנו מים חיים אל כלי בעינן: **נוטל רשות מרבו.** וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו: **לחתר.** מקום: **מותר ללתות.** לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכותשן מיד: **כנגד מחנה ישראל.** דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב (שמות לג) והיה כל מבקש ה׳ וגו׳ אע״ג שהמחנה ג׳ פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני מחנה ישראל ג׳ פרסאות דכתיב (במדבר לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין (דף נה:) וביומא (דף עה:): **רבי חייא חזייה כו׳.** לא איתפרש לן מאי בעיא הכא ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן אף על גב דרבי חייא תלמידו דרבי הוה ובמקומו דר׳ הוה לא חלק לו כבוד לרבי מלהפריש זה מן האיסור דלענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו כדאמרינן פרק הדר עם הנכרי (עירובין סג.) ובמס׳ שביעית ירושלמי בפרק שלש ארצות מצאתי בההוא עובדא דהההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה רבי חייא אלא רבי הוה ושני דברים הללו ראה רבי בעבו דמי ביצים אין מכשירין והאי ולא גרסינן דהוה קאי בבית הקברות אלא בעבו שבה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה ותמה עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן כו׳ וחזר וראה אותו כהן עומד בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ ישראל אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה כבית הקברות ואמר ליה לאו בן איש כהן פלוני אתה כו׳ ולכך נשנו מעשים הללו זה אצל זה: **גבה עינים.** הלך אחר עיניו: **נתן עיניו בגרושה.** ונשאה וממנה נולדתי והריני חלל: **לפלגא.** כגון רב דיהיבי להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות: **על תנאי.** כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר: **מאי.** מהני בתוך הזמן או לא: **לרב שמן.** כשהיה פורש ממנו וירד לבבל: **ברשותינו.** רשות נתונה לך לדון: **אפילו שנים מזכין כו׳.** משנה היא [בזה בורר] (לקמן דף כט.):

---

1 **עַל שֵׁם חָכְמָתוֹ, דִּכְתִיב ׳אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ׳.**
2 **יַתִּיר בְּכוֹרוֹת, אַל יַתִּיר, מַאי טַעְמָא? אִילֵימָא מִשּׁוּם**
3 **דְּלֵא חַכִּים, הָא קָא אַמְרִינַן דְּחַכִּים טוּבָא. אֶלָּא מִשּׁוּם**
4 **דְּלֵא [בָּקִי] בְּמוּמֵי, וְהָאָמַר רַב, שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֲדָשִׁים**
5 **גָּדַלְתִּי אֵצֶל רוֹעֶה בְּהֵמָה, לֵידַע אֵיזֶה מוּם קָבוּעַ וְאֵיזֶה**
6 **מוּם עוֹבֵר, אֶלָּא לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד לְרַבָּה בַּר חָנָה.**
7 **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מִשּׁוּם הָא גּוּפֵיהּ דְּרַב [בָּקִי] בְּמוּמֵי**
8 **טְפֵי, וְשָׁרֵי מוּמֵי דְּלֵא יָדְעֵי אִינְשֵׁי, וְאָמְרֵי כִּי הַאי**
9 **גַּוְונָא שָׁרֵא רַב, וְאִתּוּ לְמִשְׁרֵי מוּם עוֹבֵר. יוֹרֶה, יוֹרֶה.**
10 **אִי גָּמִיר, רְשׁוּתָא לָמָּה לִי לְמִישְׁקַל? מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה**
11 **שֶׁהָיָה, דְּתַנְיָא, פַּעַם אַחַת הָלַךְ רַבִּי לְמָקוֹם אֶחָד וְרָאָה**
12 **בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּגַבְּלִין עִיסּוֹתֵיהֶם בְּטוּמְאָה, אָמַר לָהֶם,**
13 **מִפְּנֵי מָה אַתֶּם מְגַבְּלִין עִיסּוֹתֵיכֶם בְּטוּמְאָה, אָמְרוּ לוֹ,**
14 **תַּלְמִיד אֶחָד בָּא לְכָאן, וְהוֹרָה לָנוּ מֵי בְּצָעִים אֵין**
15 **מַכְשִׁירִין. וְהוּא מֵי בֵּיצִים דָּרַשׁ לְהוּ, וְאִינְהוּ סָבוּר מֵי**
16 **בְּצָעִים קָאָמַר. וְטָעוּ נַמִּי בְּהָא, מֵי קַרְמִיּוֹן וּמֵי פִּיגָה**
17 **פְּסוּלִין מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֵי [בְּצִים], וְאִינְהוּ סָבוּר מִדְּלְגַבֵּי**
18 **חַטָּאת פְּסִילֵי, אַכְשׁוּרֵי נַמִּי לֵא מַכְשְׁרִי. וְלֵא הִיא, הָתָם**
19 **לְעִנְיַן חַטָּאת, בָּעֵינַן מַיִם חַיִּים. הָכָא, אַכְשׁוּרֵי כָּל דְּהוּ**
20 **מַכְשְׁרִי. תָּנֵא, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה גָּזְרוּ, תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה אֶלָּא**
21 **אִם כֵּן נוֹטֵל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ. תַּנְחוּם, בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי,**
22 **אִיקְּלַע לְ׳חֶתֶר׳, דָּרַשׁ לְהוּ, מוּתָּר לְלַתּוֹת חִיטִּין בְּפֶסַח.**
23 **אָמְרוּ לוֹ, לָאו רַבִּי דְּמִן צוֹר אִיפָּא הָכָא? וְתַנְיָא,**
24 **תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה בִּמְקוֹם רַבּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה**
25 **רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת, כְּנֶגֶד מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. אָמַר**
26 **לְהוּ, לָאו אַדַּעְתַּאי. רַבִּי חִיָּיא חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה**
27 **קָאֵי בְּבֵית הַקְּבָרוֹת, אָמַר לֵיהּ, לָאו בֶּן אִישׁ פְּלוֹנִי כֹּהֵן**
28 **אַתָּה, אָמַר לֵיהּ אִין, אֲבוּהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא גְּבַהּ עֵינַיִם**
29 **הֲוָה, נָתַן עֵינָיו בְּגֵרוּשָׁה וְחִילְּלוֹ. פְּשִׁיטָא, לְפַלְגָּא הָא**
30 **קָאָמַר דְּמַהֲנֵי. עַל תְּנַאי מַאי, תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר לֵיהּ**
31 **רַבִּי יוֹחָנָן לְרַב שְׁמָן, הֲרֵי אַתָּה בִּרְשׁוּתֵינוּ, עַד שֶׁתָּבֹא**
32 **אֲצֶלֵנוּ. גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵיהֶן דִּין אֶלָּא**
33 **שֶׁנִּקְרָא בֵּית דִּין חָצוּף. יָתִיב רַב נַחְמָן, וְקָאָמַר לְהָא**
34 **שְׁמַעְתָּא. אִיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, אֲפִילּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין**
35 **אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּיבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּינִין.**
36 **וְאִי אִיתָא, לֶהֱווּ כִּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, שַׁאנֵי הָתָם דְּמֵעֵיקָּרָא**
37 **אַדַּעְתָּא דִּתְלָתָא יְתִיבִי, הָכָא לָאו אַדַּעְתָּא דִּתְלָתָא**
38 **יְתִיבִי. אֵיתִיבֵיהּ, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַדִּין**
39 **בְּשֶׁלֹּשָׁה וּפְשָׁרָה בְּשִׁנַּיִם, וַיָּפָה כֹּחַ פְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין,**
40 **שֶׁשְּׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, בַּעֲלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן, וּשְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה אֵין בַּעֲלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן.**

וכי

יוסיפו הדיינין. דהוה ליה כמאן דלא הוה התם ואישתכח דתרי הוא דהוי ואנן בעינן מעיקרא תלתא דאי נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי: **שנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן.** שהרי נתרצו ועל פיהן עשו:

גברא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עַל שֵׁם חָכְמָתוֹ, שהיה חכם ביותר, והחכמה נקראת 'אחות', **דִּכְתִיב** (משלי ז ד) **'אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ'**, כלומר, קרב אליך את החכמה כפי שהנך קרוב לאחותך.

שנינו לעיל ששאל רבי חייא את רבי, האם רב **יַתִּיר בְּכוֹרוֹת, וְהִשִּׁיבוֹ, אַל יַתִּיר**. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** רבי לא נתן לרב רשות לכך. **אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּלֵא חַכִּים** – שאינו מספיק חכם בדיני מומי בכורות, **הָא קָא אַמְרִינַן דְּחַכִּים טוּבָא** – שהיה חכם ביותר. **אֶלָּא** שמא תאמר **מִשּׁוּם דְּלֵא** (בקיע) [בָּקִי] **בְּמוּמֵי** – במציאות של המומים לקבוע איזה מום הוא קבוע, **וְהָאָמַר רַב, שְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֲדָשִׁים גַּדַּלְתִּי** [־התגוררתי בצעירותי] **אֵצֶל רוֹעֶה בְּהֵמָה, לֵידַע** – כדי ללמוד להבחין **אֵיזֶה מוּם** הוא **קָבוּעַ** ומתיר את הבכור באכילה, **וְאֵיזֶה מוּם** הוא **עוֹבֵר**, והבכור נותר בקדושתו.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד לְרַבָּה בַּר חָנָה** – כדי שיחלקו בני בבל כבוד לרבה בר חנה שירד אף הוא לבבל, השאיר לו רבי את החשיבות הזו שרק הוא יהיה רשאי להתיר בכורות. **וְאִיבָּעְיָא אֵימָא, מִשּׁוּם הָא גּוּפֵיהּ דְּרַב** (בקיע) [בָּקִי] **בְּמוּמֵי טְפֵי** – מפני שלמד שמונה עשר חודשים והיה בקי ביותר במומים, **וְשֶׁרֵי מוּמֵי דְּלֵא יָדְעֵי אִינְשֵׁי** – ומתיר מומים ששאר בני אדם אינם מכירים שהם קבועים, **וְאָמְרֵי** – ויבואו אנשים לומר על מומים אחרים הדומים להם, **כִּי הַאי גַּוְונָא שְׁרָא רַב** – כזה מום התיר רב, **וּבִטְעוּתם אָתוּ לְמִשְׁרֵי** – יבואו להתיר בכור שיש בו **מוּם עוֹבֵר**, לכן רבי לא רצה לתת רשות לרב להורות במומי בכורות.

שנינו לעיל, ששאל רבי חייא את רבי האם רב **יוֹרֶה** בהלכות איסור והיתר, **וְהִשִּׁיבוֹ יוֹרֶה**. מבררת הגמרא: **אִי גָּמִיר** – אם רב בקי בהלכות אלו **רְשׁוּתָא לָמֵה לִי לְמִישְׁקַל** – לשם מה עליו ליטול רשות. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה, דְּתַנְיָא, פַּעַם אַחַת הָלַךְ רַבִּי לְמָקוֹם אֶחָד וְרָאָה בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנַבְּלִין** [־לשים] **עִיסּוֹתֵיהֶם בְּטוּמְאָה** – בכלים טמאים, ואינם חוששים שתיטמא מהם העיסה. **אָמַר לָהֶם** רבי, **מִפְּנֵי מָה אַתֶּם מְנַבְּלִין עִיסּוֹתֵיכֶם בְּטוּמְאָה**, כלומר, מדוע אינכם מטהרים את הכלים קודם שאתם לשים את העיסה, שלא תיטמא. **אָמְרוּ לוֹ** אנשי המקום, **תַּלְמִיד** חכם **אֶחָד בָּא לְכָאן, וְהוֹרָה לָנוּ שֶׁמֵּי כְּצָעִים** [־מי אגמים] **אֵין מַכְשִׁירִין** את האוכלים לקבל טומאה, וכיון שאנו לשין את העיסה במי אגמים, אינה נטמאת מהכלים.

מבארת הגמרא מה גרם לטעותם: **וְהוּא** – אותו תלמיד, **מֵי בֵּיצִים דָּרַשׁ לְהוּ** – הורה להם שהלש בחלמון וחלבון של ביצים, לא הוכשרה העיסה לקבל טומאה, **וְאִינְהוּ סָבְרוּ** – והם טעו בלשונו וסברו שמֵי **כְּצָעִים קָאָמַר**, וטעות זו נגרמה מחמת שלשונו של אותו תלמיד לא היתה ברורה כל הצורך. **וְטָעוּ נְמִי בְּהָא** – וטעו גם בביאור המשנה דלהלן, שכן שנינו בענין אלו נהרות מימיהם כשרים למי חטאת, (פרה פ"ח מ"ט), **מֵי** הנהר **קַרְמִיּוֹן וּמֵי** הנהר **פִּינָה פְּסוּלִין** לקדש בהם את אפר פרה אדומה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מֵי** (**בְּצָעִים**) [**בֵּצִים**] – מי ביצה, ולא מים חיים. **וְאִינְהוּ סָבְרוּ** – והם סברו, **מִדְּלֶגֵי חַטָּאת פְּסִילֵי** – כשם שהם פסולים למי חטאת, **אַכְשׁוּרֵי נְמִי לֵא מַכְשְׁרֵי** – כמו כן אינם מכשירים את האוכלים לקבל טומאה, ולכן קיבלו את הוראתו שמי אגמים אינם מכשירים. **וְלֵא הִיא** – ודימוי זה אינו נכון, משום **דְּהָתָם** מדובר **לְעָנְיַן מֵי חַטָּאת, וְבָעְיָנַן מַיִם חַיִּים**, ומי ביצה אינם נובעים, אבל **הָכָא** לענין **אַכְשׁוּרֵי** אוכלין לקבל טומאה, **כָּל דְּהוּ מַכְשְׁרֵי** – מים כל שהם מכשירים, שלא נאמר כאן 'מים חיים'.

מסיימת הגמרא: **תְּנָא, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה** שראה רבי שיכול להגרם טעויות על ידי תלמידים שאינם מורים באופן ברור, **גָּזְרוּ שֶׁתַּלְמִיד אַל יוֹרֶה אֶלָּא אִם כֵּן נוֹטֵל רְשׁוּת מֵרַבּוֹ** להיות מורה הוראה. ולכן היה צריך רב ליטול רשות להורות אף שהיה בקי בהלכות.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין הוראת תלמיד חכם: **תַּנְּחוּם, בְּרֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אִיקְּלַע** [־הזדמן] למקום בשם 'חֶתֶר', **דָּרַשׁ לְהוּ שְׁמוּתָּר לִלְתּוֹת חִיטִּין בְּפֶסַח** – לשרות את החיטים מעט במים קודם טחינתם, וכיון שכותשן מיד אין חוששים שיחמיצו.

אָמְרוּ לוֹ בני המקום, **לָאו רַבִּי מַנִּי דְּמִן צוֹר אִיכָּא הָכָא** – האם לא נמצא כאן רבי מני מהעיר צור, שהוא רבך, **וְתַנְיָא, תַּלְמִיד אַל יוֹרֶה הֲלָכָה בִּמְקוֹם רַבּוֹ כְּשֶׁהוּא** – כדי לעשות פשרה בין הנידונים, **אֶלָּא שֶׁאֲבוּהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא** – אביו של אותו אדם [כלומר אבין], **גְּבָה עֵינַיִם הָוָה** – אדם ההולך אחרי מראה עיניו היה, **וְנָתַן עֵינָיו בִּגְרוּשָׁה** ונשאה ונולדתי ממנה, **וְחִילְּלוֹ** – ובכך חילל אותי מהכהונה.

הגמרא מביאה ספק בענין נתינת רשות: **פְּשִׁיטָא, לְפַלְגָּא** – פשוט שנתינת רשות חלקית, כגון שמורשה לדון ולא להורות באיסור והיתר, **הָא קָאָמַר דְּמַהֲנֵי** – שמועילה כמו שאמרנו לעיל לגבי רב. מסתפקת הגמרא: **עַל תְּנַאי מַאי** – נתינת רשות לזמן מסויים מה דינה. **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַב שֶׁמָּן תַּלְמִידוֹ**, כשירד מארץ ישראל לבבל, **הֲרֵי אַתָּה בִּרְשׁוּתֵינוּ**, כלומר הרשות נתונה לך לדון **עַד שֶׁתָּבֹא** בחזרה **אֶצְלֵנוּ**, ומוכח מכאן ששייך נתינת רשות לזמן מסויים.

גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל (לעיל ג.), **שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ** דיני הלוואה, **דִּינֵיהֶן דִּין** – יש תוקף לדבריהם, **אֶלָּא שֶׁנִּקְרָא בֵּית דִּין חָצוּף** – בית דין העובר על תקנת חכמים, ולכתחילה אסור לעשות כן.

מקשה רבא על דין זה: **יָתִיב** [־ישב] **רַב נַחְמָן, וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – ואמר את ההלכה שאמר שמואל, **אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן**, שנינו במשנה להלן (כט.), **אֲפִילּוּ שְׁנַיִם מְזַכִּין אוֹ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין וְאֶחָד אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, יוֹסִיפוּ הַדַּיָּנִין** דיין נוסף, כדי שיגמר הדין בשלושה, **וְאִי אִיתָא** – שהדין כשמואל, מדוע צריך להוסיף על השנים הראשונים, **לֵהְוֵי** [־שייחשבו] **כְּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ**, שדינם דין. השיב רב נחמן: **שַׁאנֵי הָתָם דְּמֵעִיקָּרָא אַדַּעְתָּא דִּתְלָתָא יְתִיבִי** – מתחילה ישבו לדין על דעת שיהיו שלושה, ולכן אין להכשיר בדיעבד על פי שנים, אבל **הָכָא לָאו אַדַּעְתָּא דִּתְלָתָא יְתִיבִי**, ולכן שמואל מכשיר.

עוד הקשה רבא: **אִיתִיבֵיהּ**, שנינו בתוספתא (פ"א סוף ה"ד), **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַדִּין כְּשֶׁלְּשָׁה** – כדי לפסוק דין תורה צריך שלושה דיינים, **וְאִילּוּ פְּשָׁרָה** – כדי לעשות פשרה בין הנידונים, **דִּי כְּשְׁנַיִם, וְנִמְצָא שִׁיָּפָה כֹּחַ הַפְּשָׁרָה מִכֹּחַ הַדִּין, שֶׁשְּׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, כְּעֵלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן** ממה שפסקו הדיינים, **וּשְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ פְּשָׁרָה אֵין כְּעֵלֵי דִּינִין יְכוֹלִין לַחֲזוֹר בָּהֶן** ממה שפישרו ביניהם השנים, אלא יקיימו את הפשרה בעל כרחם, שהרי נתרצו למה שהשנים יפשרו ביניהם. ונמצאנו למדים שדעת רבן שמעון בן גמליאל ששנים שדנו אין דיניהם דין, וקשה על שמואל.

בזמן הזה, יוסף הוא למעלה מיהודה, ולכן נאמר "ויגש אליו יהודה", היינו, שיהודה ניגש אל יוסף

משיחת שבת פרשת מקץ ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְכִי תֵימָא פְּלִיגִי [־חולקים] **רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** וסוברים שהדין נעשה גם בדיין אחד, ושמואל סובר כמותם, **וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין,** ונמצא שאין לשמואל כמו מי לסבור.

משיב רב נחמן לרבא: **נַבְרָא אַנַּבְרָא קָא רָמֵית** – וכי אתה מקשה מרבי אבהו על שמואל, הרי שמואל חולק על רבי אבהו, וסובר שלדעת חכמים אף יחיד כשר מהתורה לדון, ולכן אמר ששנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראים בית דין חצוף.

גּוּפָא – נשוב לדברי רבי אבהו ונבאר אותם, **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין. אֵיתִיבֵיהּ** [־הקשה] **רַבִּי אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ,** שנינו בבכורות (כח:), דיין שדָּן **אֶת הַדִּין, וּבְטֵעוּת זִיכָּה אֶת הַחַיָּיב וְחִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי,** וכן מורה הוראה שבטעות **טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר** – הורה על פרות טהורים שהם טמאים, ומחמת הוראתו נהגו בהם טומאה וטימאום, או **טִיהֵר אֶת הַטָּמֵא** – הורה על פרות טמאים שהם טהורים, ומחמת הוראתו לא נזהרו בהם ועירבום עם פירות אחרים וטימאום, **מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי,** כלומר הפסק אינו בטל, **וְהַדִּיין מְשַׁלֵּם** לזה שנפסד מחמת טעותו **מִבֵּיתוֹ.** ולשון המשנה 'דן את הדין' משמע שמדובר בדיין יחידי, ונאמר שמה שעשה עשוי, כלומר שדינו דין, וקשה לרבי אבהו שאמר שלדברי הכל שנים שדנו אין דיניהם דין.

משיב רבי אבהו: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – במשנה בבכורות מדובר **דְּקִיבְּלוּהוּ עֲלַיְיהוּ** – שבעלי הדין קיבלוהו עליהם לדיין, ובאופן זה מועיל אפילו אחד. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם קיבלוהו עליהם, **אַמַּאי מְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ** – מדוע הדיין חייב, הרי קיבלו על עצמם מה שיפסוק. מתרצת הגמרא: שמדובר **דְּאָמְרוּ לֵיהּ** בעלי הדין, **דַּיְינַת לָן דִּין תּוֹרָה,** ואם טועה אין זה דין התורה.

הגמרא מבררת באיזו סוג טעות מדברת המשנה בבכורות: **אָמַר לֵיהּ** [־שאל] **רַב סַפְּרָא לְרַבִּי אַבָּא, דְּטָעָה בְּמַאי** – במה טעה אותו דיין. **אִילֵּימָא דְּטָעָה בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה** – בדין מפורש, **וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַבִּי (אַמִּי),** דיין שטָעָה **בְּדִבְרֵי מִשְׁנָה, חוֹזֵר** – הדין בטל, ומוציאין את הכסף מזה שנטל שלא כדין. **אֶלָּא** מדובר **דְּטָעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת.** מבארת הגמרא: **הֵיכִי דָּמִי בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת, אָמַר רַב פַּפָּא, כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי** – שני תנאים, **וּתְרֵי אָמוֹרָאֵי** – או שני אמוראים, **דְּפָלִיגִי אַהֲדָדֵי** – החולקים זה על זה, **וְלֹא אִיתְּמַר הִלְכְתָא לֹא כְּמַר וְלֹא כְּמַר** – לא נאמר שהלכה כמו אחד מהם, **וְסוּגְיָין דְּעָלְמָא אַלִּיבָּא דְּחַד מִינַיְיהוּ** – ורוב הדיינים סוברים כפי דעתו של אחד מהם, **וְאָזַל אִיהוּ וְעָבַד כְּאִידָךְ** – והלך דיין זה ועשה כדעת השני, **הֵיינוּ** טעות **בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת,** ובאופן זה הדין קיים, והדיין חייב לשלם לנפסד.

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת שמואל ורבי אבהו. שואלת הגמרא: **לֵימָא כְּתַנָּאֵי** – האם נאמר שמחלוקת שמואל ורבי אבהו מחלוקת תנאים היא, שהרי שנינו בברייתא, **כִּיצּוּעַ** [־פשרה] נעשית **בְּשִׁלְשָׁה** דיינים, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, פְּשָׁרָה** נעשית אף בְּדיין **יָחִיד. סַבְרוּהָ** – סברו בני הישיבה [אותם ששאלו 'לימא כתנאי'], **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שגם רבי מאיר וגם חכמים סוברים **דְּמַקְשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין** לענין מספר הדיינים, **מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְּלִגִי** – האם אין זה שבדבר זה נחלקו, **דְּמַר** [־רבי מאיר] **סָבַר, דִּין בְּשִׁלְשָׁה,** וכדבריו סבר רבי אבהו, **וּמַר סָבַר** – וחכמים סוברים **דִּין בְּשְׁנַיִם,** וכדבריהם סבר שמואל.

משיבה הגמרא: **לֹא** נחלקו התנאים בדבר זה [ואין האמוראים חלוקים במחלוקת תנאים], אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** סוברים **דִּין בְּשִׁלְשָׁה, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפְּלִגִי, דְּמַר** [־רבי מאיר] **סָבַר,** מַקְשִׁינַן [־מקישים] **פְּשָׁרָה לְדִין, וּמַר סָבַר** – וחכמים סוברים **לֹא** מַקְשִׁינַן **פְּשָׁרָה לְדִין,** ואף שלדין צריכים שלושה, לפשרה מספיק פחות מכך.

עתה דנה הגמרא לענין פשרה. מבררת הגמרא: **לֵימָא תְּלָתָא תַּנָּאֵי בְּפְשָׁרָה** – האם נאמר שישנן שלוש שיטות תנאים בכמה נעשית פשרה, **דְּמַר** [־רבי מאיר] **סָבַר, בְּשִׁלְשָׁה, וּמַר** [־רבן שמעון בן גמליאל בברייתא לעיל (ה:)] **סָבַר, בִּשְׁנַיִם, וּמַר סָבַר** – וחכמים סוברים אפילו **בְּיָחִיד.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא,** באמת אין שלש שיטות, אלא רק שתי שיטות הן, שיש הסוברים פשרה ביחיד ויש הסוברים פשרה בשלשה, **וּמַאן דְּאָמַר תְּרֵי אֲפִילּוּ חַד נַמִי** – זה שאמר שפשרה בשנים, מודה שניתן לפשר גם באחד, **וְהַאי דְּקָאָמַר תְּרֵי** – ומה שהצריך שנים **כִּי הֵיכִי דְּלִיהְוֵי עָלֵיהּ סַהֲדֵי** – כדי שיוכלו להעיד על הפשרה שעשו.

הגמרא דנה האם צריך לעשות קנין בפשרה: מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, שָׁמַע מִנָּהּ** – יש להוכיח משמועה זו, **שִׁפְשָׁרָה אֵינָהּ צְרִיכָה** שיעשו עליה הבעלי דין **קִנְיָן,** אלא עצם הפסק של הדיינים פועל שזה יזכה בכך וזה בכך. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ צְרִיכָה קִנְיָן,** אם כן, **לְמַאן דְּאָמַר צְרִיכָה תְּלָתָא** – שלושה דיינים, **לָמָּה לִי** – לשם מה צריכים אותם, **תִּסְגֵּי בִּתְרֵי וְלִיקְנֵי מִינַיְיהוּ** – נסתפק בשנים, ובעלי הדין יקנו זה מזה, ומאחר שעשו קנין, אין צורך בבית דין של שלושה, שכן פשרה אינה גרועה מסתם מתנה, שמתקיימת במה שקונה מדעתו, אלא מוכח שאין צורך בקנין, ולכן צריך כח של בית דין כדי לפסוק את הפשרה. מסיקה הגמרא שלא כדברי רב אשי: **וְהִלְכְתָא** – וההלכה היא **שִׁפְשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן** אפילו כאשר נעשית בשלשה.

הגמרא מביאה תוספתא שהאריכה בענין פשרה: **תָּנוּ רַבָּנַן** – שנינו בתוספתא (פ"א ה"ג), **כְּשֵׁם שֶׁהַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה כָּךְ בִּיצּוּעַ** [־פשרה] נעשית **בִּשְׁלֹשָׁה,**

במצוות הצדקה ישנו הן פירותיהם בעולם הזה והן הקרן קיימת לעולם הבא, לכן אתי שפיר שעל-ידה נעשה ונפעל עתה העניין דעליית המלכות שעיקרו יהיה לעתיד-לבוא

ממאמר שבת פרשת מקץ, ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

גברא אגברא. רבי אבהו אדשמואל שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל: **דן את הדין.** במומחה ליכא למימר מדקתני סיפא אם היה מומחה לב"ד: **דן את הדין.** יחידי משמע: **ומשלם מביתו.** בפירקין דלקמן (דף לג.) מוקי לה שנשא ונתן ביד מדקתני מה שעשה עשוי אלמא דיינינה דאינא דאי לא דינא ליהדר: **דין תורה.** וכיון דטעה לאו דין תורה דן: **כדבר משנה.** שמשנה מפורשת שטעה בה: **חוזר.** מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו דכיון דדבר מפורש הוא אין דינו דין: **וסוגיא דעלמא.** הילוך דינא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך הלכך דיניה לא הדר וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי דאמר ליה פסקת לי לדיינאי ומיהו איהו בעי שלומי כיון דסוגיין דעלמא כאידך: **לימא כתנאי.** הא דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי: **ביצוע.** פשרה: **סברוה.** רבנן אמוראי בני הישיבה ובעו למימר מהכא דבדשמואל ורבי אבהו פליגי: **דכולי עלמא.** רבנן ורבי מאיר: **מקשינן פשרה לדין.** דכתיב (שמואל ב ח) משפט וצדקה ואמרינן לקמן דזהו ביצוע אלמא דאיתקוש למשפט: **תלתא תנאי.** פליגי בפשרה ר"מ סבר בשלשה רבן שמעון בן גמליאל סבר לעיל (דף ה:) בשנים ורבנן דפליגי אדרבי מאיר סברי ביחיד: **מאן דאמר תרי אפילו בחד.** מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין מה לי תרי מה לי חד: **תיסגי בתרי וליקני מיניה.** דכיון דקנו מיניה למה לי בית דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו והיא מתקיימת אלא להכי בעינן תלתא לייפות כח בית דין דאף על גב דלא קנו מיניה לא ניהדרו: **והלכתא פשרה צריכה קנין.** ואפילו נעשית בשלשה:

נגמר

תוספות

וכי תימא פליגי רבנן עליה כו'. למאי דפי' בקונטרס לעיל (דף ג.) דמאן דדריש בצדק תשפוט לאכשורי חד לית ליה עירוב פרשיות תימה מאי קאמר וכ"ת הא ודאי פליג עליה מאן דלית ליה עירוב פרשיות ומאי קאמר נמי ר' אבהו שנים שדנו לד"ה אין דיניהן דין אין זה ד"ה דהא איכא דלית ליה עירוב פרשיות דסבירא ליה דיניהם דין על כן נראה כדפרי' לעיל (שם) דההיא דרשה דבצדק תשפוט אפילו למאן דאית ליה עירוב פרשיות והשתא שמואל ורבי אבהו פליגי אליבא דמאן דאית ליה עירוב פרשיות וד"ה דקאמר רבי אבהו ה"ק לד"ה דאית להו עירוב פרשיות שנים שדנו אין דיניהם דין אי נמי כדפירש לעיל (דף ב:) דאפי' למאן דלית ליה עירוב פרשיות קסבר ר' אבהו שנים שדנו אין דיניהם דין ממשפט אחד ובריתיה דלעיל דאם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי סברא נמי שפיר דאין דיניהן דין כדפירש לעיל (דף ה.):

ביצוע בג'. אע"ג דמקשי פשרה לדין לאו לכל דבר מקשינן דבדין אזלינן בתר רובא אם שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא ובפשרה לא אזלינן בתר רובא עד שיסכימו שלשתן לדעת אחד כדאמר בפ' בתרא דמסכת ע"ז (עב.) כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא:

דכולי עלמא מקשינן פשרה לדין. פי' דב"ע ר' מאיר וחכמים אבל רשב"ג דלעיל ודאי לא מקיש:

מקשינן פשרה לדין. פירש בקונטרס מדכתיב (שמואל ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה וגו' ותימה דהא תניא לקמן כשם שהדין בג' כך הפשרה בג' משמע דמקיש פשרה ומוכח לקמן דההוא תנא אית ליה דרשות לבצוע ורבי יהושע בן קרחה סבר מצוה אלמא לא דריש ת"ק משפט וצדקה לענין ביצוע דאי מקרי צדקה אם כן הוה מצוה ומההוא קרא נמי דכתיב (זכריה ח) אמת ומשפט שלום ליכא למידרש ביצוע דאיתקש שלום למשפט דאם כן הוי מצוה לבצוע דשלום נמי מצוה הוא: **לא** דס"ע כו'. תימה דלא קאמר לשמואל ודאי תנאי הוא לרבי אבהו מי לימא תנאי היא דכי האי גוונא אורחא דהש"ס בכל דוכתא:

תיסגי בתרי וליקני מיניה. אע"ג דמפרש בירושלמי טעמא דר' מאיר משום דפשרה נמי צריכה הכרע דעת מ"מ מתוך דברי ר"מ משמע דתרי נמי שעשו פשרה כמו שהיו רגילין שלשה לעשות לא עשו ולא כלום ובעלי דינין יכולין לחזור בהן:

והלכתא פשרה צריכה קנין. והא דלא סגי בתרי משום דהוי כמו קנין בטעות דלא בקיאי בפשרה שפיר: **צריכה** קנין. אם נפרש דקנין של פשרה עושין קודם הפשרה וקונין זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינין הן לשלם הן למחול אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין דמה שצריך הכא קנין על המחילה משום דאי לאו הוי קנין הוי כמו מחילה בטעות שלא היה יודע שיאמרו למחול כל כך ואף על גב דהשתא דאיכא קנין הוי כמו קנין בטעות מיהו אלימא מילתא טפי בקנין מבלא קנין ואפילו אם נפרש שהקנין הוא לאחר הפשרה אבתי אין ראיה מכאן דמצי למימר דהקנין על אותו שיש לו לאחר לפרוע אבל להאי דמחיל אין צריך קנין ומיהו בהלכות גדולות פירש בהלכות דינין דצריך קנין על המחילה אף על פי שעושין הקנין אחר הפשרה ומכל מקום אין ללמוד מכאן על שאר מחילה שתהא צריכה קנין דמחילה שעל ידי פשרה אף על פי שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות לפי שמוחל על פי עצתם של דיינין שהשיאו אותו למחול לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קנין ונראה להביא ראיה דמחילה אינה צריכה קנין מהא דאמר בפרק המקבל (ב"מ דף קיב. ושם) גבי שכיר המחהו אצל חנווני ואצל שולחני אינו עובר עליו ופליגי התם רב ששת אמר אינו חוזר עליו (רבא) אמר חוזר דמשמע דבלא קנין איירי דאי בקנין מאי טעמא דמאן דאמר חוזר אבל בלא קנין פליגי בהכי דמר סבר כשהמחהו לא לגמרי פטור לבעל הבית שלא יחזור עליו ומר סבר לגמרי פטרו אלמא מחילה לא צריכה קנין ועוד ראיה דפריך בפ"ק דקדושין (דף טז.) גבי עבד עברי קונה עצמו בשטר למה לי שטרא לימא ליה באפי תרי זיל ובלא קנין איירי דאי בקנין מאי משני עבד עברי גופו קנוי אכתי תקשה לן שטרא למ"ל יפקירנו לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור אלא על כרחך לא פריך אלא מלשון הכתוב בשטר כלומר למה לי שטר אותו לשון עצמו שכותב בשטר הרי את לעצמך יאמר לו בעל פה עוד ראיה מהא דתנן בסוף הנושא (כתובות דף קד.) שאם שהתה ב"ח שנים ולא תבעה כתובתה מסתמא מחלה ובלא קנין איירי כדמוכח מעובדא דחמתיה דרבי חייא ומטענו חטין והודה לו בשעורים דפטור אף משעורים דמודה הוי בהו אין ראיה דהתם על כרחך לאו משום דאמרינן מדלא תבע להו סתמא אחלינהו הוי פטור אלא היינו טעמא מדלא תבע שעורים מודה הוא דלא מיחייב ליה שעורים מדפריך עלה בסוף המניח (ב"ק דף לה: ושם) מהא דתנן היו הניזקין שנים כו' הניזק אומר גדול הזיק את הגדול ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול הזיק את הקטן ומסיק דאפילו כדאמר מזיק לית ליה והתם אי אפשר להיות הטעם כלל משום מחילה שהרי הוא עומד ורווח ומבבור שנטל חלק כפשוט דאמר ויתר (ב"ב דף קכו.) אין לדקדק נמי כלל מכאן חזר רבינו יצחק בר' מרדכי שהיה רגיל לפרש

1 **גברא אגברא.** רבי אבהו אדשמואל שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן
2 גמליאל: **דן את הדין.** במומחה ליכא למימר מדקתני סיפא אם היה מומחה לב"ד:
3 **דן את הדין.** יחידי משמע: **ומשלם מביתו.** בפירקין דלקמן (דף לג.) מוקי לה שנשא
4 ונתן ביד מדקתני מה שעשה עשוי אלמא דיינינה דאינא דאי לא דינא ליהדר: **דין**
5 **תורה.** וכיון דטעה לאו דין תורה דן: **כדבר**
6 **משנה.** שמשנה מפורשת שטעה בה: **חוזר.**
7 מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו דכיון
8 דדבר מפורש הוא אין דינו דין: **וסוגיא**
9 **דעלמא.** הילוך דינא כחד מינייהו ואזל איהו
10 ועבד כאידך הלכך דיניה לא הדר וכיון דלא
11 איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר האי בעל
12 דין דנקט לא בעי לשלומי דאמר ליה פסקת
13 לי לדיינאי ומיהו איהו בעי שלומי כיון
14 דסוגיין דעלמא כאידך: **לימא כתנאי.** הא
15 דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי: **ביצוע.**
16 פשרה: **סברוה.** רבנן אמוראי בני הישיבה
17 ובעו למימר מהכא דבדשמואל ורבי אבהו
18 פליגי: **דכולי עלמא.** רבנן ורבי מאיר:
19 **מקשינן פשרה לדין.** דכתיב (שמואל ב ח)
20 משפט וצדקה ואמרינן לקמן דזהו ביצוע
21 אלמא דאיתקוש למשפט: **תלתא תנאי.**
22 פליגי בפשרה ר"מ סבר בשלשה רבן שמעון
23 בן גמליאל סבר לעיל (דף ה:) בשנים ורבנן
24 דפליגי אדרבי מאיר סברי ביחיד: **מאן דאמר**
25 **תרי אפילו בחד.** מכשר דכיון דלא מקשינן
26 ליה לדין מה לי תרי מה לי חד: **תיסגי בתרי**
27 **וליקני מיניה.** דכיון דקנו מיניה למה לי בית
28 דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו
29 והיא מתקיימת אלא להכי בעינן תלתא
30 לייפות כח בית דין דאף על גב דלא קנו
31 מיניה לא ניהדרו: **והלכתא פשרה צריכה**
32 קנין. ואפילו נעשית בשלשה:

נגמר

1 **וְכִי תֵּימָא פְּלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,**
2 **וְהָאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם**
3 **דִּין, גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית. גּוּפָא, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ,**
4 **שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ דִּינֵי מָמוֹנוֹת, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין דִּינֵיהֶם דִּין.**
5 **אִיתִיבֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְרַבִּי אַבָּהוּ, דָּן אֶת הַדִּין, וְזִיכָּה אֶת**
6 **הַחַיָּיב וְחִיֵּיב אֶת הַזַּכַּאי, טִימֵּא אֶת הַטָּהוֹר טִיהֵר אֶת**
7 **הַטָּמֵא, מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וּמְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ. הָכָא בְּמַאי**
8 **עָסְקִינַן, דְּקִיבְּלוּהוּ עֲלֵיהוּ. אִי הָכִי, אַמַּאי מְשַׁלֵּם מִבֵּיתוֹ,**
9 **דְּאָמְרוּ לֵיהּ דַּיְּינַן לָן דִּין תּוֹרָה. אֲמַר לֵיהּ רַב סַפְּרָא**
10 **לְרַבִּי אַבָּא, דְּטָעָה בְּמַאי, אִילֵימָא דְּטָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה,**
11 **וְהָאָמַר רַב שֵׁשֶׁת אָמַר רַבִּי אַסִּי, טָעָה בִּדְבַר מִשְׁנָה**
12 **חוֹזֵר, אֶלָּא דְּטָעָה בְּשִׁיקּוּל הַדַּעַת. הֵיכִי דָּמֵי בְּשִׁיקּוּל**
13 **הַדַּעַת, אָמַר רַב פָּפָּא, כְּגוֹן תְּרֵי תַּנָּאֵי וּתְרֵי אָמוֹרָאֵי**
14 **דְּפְלִיגֵי אַהֲדָדֵי, וְלֹא אִיתְּמַר הִלְכְתָא לֹא כְּמַר וְלֹא כְּמַר,**
15 **וְסוּגְיָין דְּעָלְמָא אַלִּיבָּא דְּחַד מִינַּיְיהוּ, וְאָזַל אִיהוּ וְעָבַד**
16 **כְּאִידָךְ, הַיְינוּ שִׁיקּוּל הַדַּעַת. לֵימָא כְּתַנָּאֵי, בִּיצּוּעַ**
17 **בְּשִׁלְשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, פְּשָׁרָה**
18 **בְּיָחִיד. סַבְרוּהָ, דְּכוּלֵּי עָלְמָא מַקְשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין. מַאי**
19 **לָאו בְּהָא קָמִיפְּלְגִי, דְּמַר סָבַר, דִּין בְּשִׁלְשָׁה. וּמַר סָבַר,**
20 **דִּין בִּשְׁנַיִם. לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא דִּין בְּשִׁלְשָׁה, וְהָכָא בְּהָא**
21 **קָמִיפְּלְגִי, דְּמַר סָבַר, מַקְשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין, וּמַר סָבַר, לֹא**
22 **מַקְשִׁינַן פְּשָׁרָה לְדִין. לֵימָא, תְּלָתָא תַּנָּאֵי בִּפְשָׁרָה. דְּמַר**
23 **סָבַר, בְּשִׁלְשָׁה. וּמַר סָבַר, בִּשְׁנַיִם. וּמַר סָבַר, בְּיָחִיד.**
24 **אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, וְאִיתֵימָא רַב יֵימַר בַּר שֶׁלֶמְיָא, מַאן דְּאָמַר תְּרֵי, אֲפִילּוּ חַד נַמִּי.**
25 **וְהַאי דְּקָאָמַר תְּרֵי, כִּי הֵיכִי דְּלִיהְוֵי עֲלֵיהּ סַהֲדֵי. אָמַר רַב אַשִׁי, שְׁמַע מִנַּהּ, פְּשָׁרָה אֵינָהּ צְרִיכָה**
26 **קִנְיָן, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ צְרִיכָה קִנְיָן, לְמַאן דְּאָמַר צְרִיכָה, תְּלָתָא לְמָה לִי, תִּסְגֵּי בְּתְרֵי וְלִיקְנֵי**
27 **מִינֵּיהּ. וְהִלְכְתָא, פְּשָׁרָה צְרִיכָה קִנְיָן. תָּנוּ רַבָּנַן, כְּשֵׁם שֶׁהַדִּין בִּשְׁלֹשָׁה, כָּךְ בִּיצּוּעַ בִּשְׁלֹשָׁה**

נגמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לפרש דדוקא נקט בחזקת הבתים (ב"ב דף מ. ושם) קנין בפני שנים אבל אי ליכא ב' אין הקנין קנין דהא מסקינן הכא דפשרה צריכה קנין ואפילו הכי קאמרי רבנן פשרה ביחיד והא דנקט התם בפני ב' משום דאין צריך לומר כתובו ואין ראיה מכאן כלל דיכול להקנות בפני שנים לקיים הפשרה שעשה ביחיד ור"ת היה מדקדק מדאמרינן בפרק הזהב (ב"מ דף מו. ושם) היה עומד בגורן ואין בידו מעות כו' ואי אמרת מטבע ניקנה בחליפין ניקני ליה מעות אגב סודר ופשוט מיניה דאין ניקנית בחליפין דדוחק היה ליה לאוקמי בגברא ערטילאי והשתא אמאי לא משני כגון דליכא תרי ואין קנין מועיל אלא בפני שנים אלא ש"מ דודאי מהני ויש דוחין משום דסתם גורן מצויין בה בני אדם:

נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע. כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין ופירש בקונטרס שכבר אמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב ולשון הש"ס מוכח כן בודאי אבל קשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין ומיהו כשמתחייבין שבועה זה או זה שרי למימר להו לעשות הביצוע כדי ליפטר מעונש שבועה:

אבל אהדר. פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה ודאי לדידיה שרי:

טחנה ואפאה. להכי נקט ואפאה לפי שיש דברים שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה ומייתי לה פרק כל שעה (פסחים דף ל.) הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין עשאן באילפס חייבין בחמה פטורין:

אלא בנגד יהודה. והא דכתיב (בראשית מט) מטרף בני עלית על מעשה דתמר שיבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא בהיתתא:

ונמצא חזק רודפו. פירוש לדיין כדמוכח בתר הכי הא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו:

לא תכניס את דבריך. גבי רש ועשיר לא שייך לשון יראה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכניס את דבריך כדי לחלוק לו כבוד:

כנגד

נגמר הדין. שאמרו איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב: **אסור לבצוע.** משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע: **המברך.** המשבח: **אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום.** וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן: **תורת אמת וגו'.** משתעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב): **הרי שגזל כו'.** ובוצע לשון גזילה דכתיב (משלי א) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: **בנגד יהודה.** שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו: **אתאן לתנא קמא.** תנא קמא דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט וצדקה שהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב וראה שהיה עני מחויב ממון והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו: **פוטר מים ראשית מדון.** אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כדלקמן ולשום שלום ביניהן: **ראשית מדון.** קודם שתשא ותתן בדין פטור אותה: **נטשהו.** ורדוף אחר השלום: **קשה.** בעל מריבה מטריח דיינין: ה"ג **שמא יתחייב חזק ונמצא רודפו.** רודף את הדיין להפך את הדין: **שיושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו ולא לפניו וראה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מניין שלא יחלוק בבוד לרבו וישתוק תלמוד כו' ולקמן (דף ז.) מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון בינוס הוא: **את מי הן מעידין.** כאילו הן מעידין בהקב"ה כדאמר לקמן (דף ח.) שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו: **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב.** ואוקמינן במסכ' שבועות (דף ל.) בעדים הכתוב מדבר: **מה לי לצער הזה.** שאם אטעה איענש: **תלמוד לומר.** ביהושפט עמכם בדבר המשפט לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטענותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים תשפוטו ולא תיענשו: **דאין לו לדיין.** לירא ולמנוע עצמו מן הדין: **אלא לפי מה שעיניו רואות.** לידון ויתכוין להוציאו לצדקו ולאמיתו ושוב לא יענש: **היכי דמי גמר דין.** דאמרינן לעיל שוב אין אתה רשאי לבצוע:

מצוה

1 נִגְמַר הַדִּין, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְבְצוֹעַ: " סרמ"ש בנק"ש
2 סִימָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר,
3 אָסוּר לְבְצוֹעַ, וְכָל הַבּוֹצֵעַ הֲרֵי זֶה חוֹטֵא. וְכָל הַמְבָרֵךְ
4 אֶת הַבּוֹצֵעַ, הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר 'בּוֹצֵעַ
5 בֵּרֵךְ, נִאֵץ ה'", אֶלָּא יַעֲקֹב הַדִּין אֶת הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר
6 'כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא'. וְכֵן מֹשֶׁה הָיָה אוֹמֵר
7 יַעֲקֹב הַדִּין אֶת הָהָר, אֲבָל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף
8 שָׁלוֹם, וּמְשַׂיֵּם שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'תּוֹרַת
9 אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו, בְּשָׁלוֹם
10 וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי, וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
11 אוֹמֵר, הֲרֵי שֶׁגָּזַל סְאָה שֶׁל חִטִּים, וּטְחָנָהּ, וַאֲפָאָהּ,
12 וְהִפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה, כֵּיצַד מְבָרֵךְ, אֵין זֶה מְבָרֵךְ
13 אֶלָּא מְנָאֵץ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר 'וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ ה'".
14 רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא נֶאֱמַר 'בּוֹצֵעַ' אֶלָּא כְּנֶגֶד יְהוּדָה,
15 שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אָחָיו, מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג
16 אֶת אָחִינוּ', וְכָל הַמְבָרֵךְ אֶת יְהוּדָה הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ,
17 וְעַל זֶה נֶאֱמַר 'וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ ה'". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
18 קָרְחָה אוֹמֵר, מִצְוָה לְבְצוֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט
19 שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם', וְהֲלֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט
20 אֵין שָׁלוֹם, וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם אֵין מִשְׁפָּט, אֶלָּא,
21 אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלוֹם, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה בִּיצּוּעַ.
22 וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר 'וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה'
23 וְהֲלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט אֵין צְדָקָה, וּצְדָקָה אֵין
24 מִשְׁפָּט, אֶלָּא אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָקָה, הֱוֵי אוֹמֵר
25 זֶה בִּיצּוּעַ. אֲתָאן לְתַנָּא קַמָּא, דָּן אֶת הַדִּין, זִיכָּה אֶת
26 הַזַּכַּאי וְחִיֵּב אֶת הַחַיָּב, וְרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב עָנִי מָמוֹן
27 וְשִׁלֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, זֶה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, מִשְׁפָּט לָזֶה
28 וּצְדָקָה לָזֶה, מִשְׁפָּט לָזֶה שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן, וּצְדָקָה
29 לָזֶה שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. (וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר 'וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ'
30 מִשְׁפָּט לָזֶה שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מָמוֹנוֹ, וּצְדָקָה לָזֶה שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ). קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי, הַאי
31 'לְכָל עַמּוֹ', 'לְעַנִיִּים' מִיבְּעֵי לֵיהּ? אֶלָּא (רַבִּי אוֹמֵר), אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שִׁילֵּם מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, זֶהוּ
32 'מִשְׁפָּט וּצְדָקָה', מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה, מִשְׁפָּט לָזֶה שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹנוֹ, וּצְדָקָה לָזֶה שֶׁהוֹצִיא
33 גְּזֵילָה מִתַּחַת יָדוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן, וְאִי אַתָּה
34 יוֹדֵעַ לְהֵיכָן דִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצָעוּ. מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן
35 צְאוּ וּבְצָעוּ, שֶׁנֶּאֱמַר 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ' קוֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלַּע הָרִיב אַתָּה יָכוֹל לְנָטְשׁוֹ, מִשֶּׁנִּתְגַּלַּע הָרִיב אִי
36 אַתָּה יָכוֹל לְנָטְשׁוֹ. [וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לָקִישׁ] אָמַר, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְדִין, אֶחָד רַךְ וְאֶחָד קָשֶׁה, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן, אוֹ מִשֶּׁתִּשְׁמַע
37 דִּבְרֵיהֶן, וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן דִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵין אֲנִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁמָּא נִתְחַיֵּב חָזָק, וְנִמְצָא חָזָק רוֹדְפוֹ. מִשֶּׁתִּשְׁמַע
38 דִּבְרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר לָהֶן אֵינִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה
39 אוֹמֵר, מְנַיִּין לְתַלְמִיד שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ, וְרָאָה זְכוּת לָעָנִי וְחוֹבָה לָעָשִׁיר, מְנַיִּין שֶׁלֹּא יִשְׁתּוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ'. רַבִּי חֲנִין
40 אוֹמֵר, לֹא תַכְנִיס דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ, וְיֵהוּ עֵדִים יוֹדְעִים אֶת מִי הֵן מְעִידִין, וּלְפְנֵי מִי הֵן מְעִידִין, וּמִי עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעָמְדוּ
41 שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי ה'", וְיֵהוּ הַדַּיָּנִין יוֹדְעִין אֶת מִי הֵן דָּנִין וְלִפְנֵי מִי הֵן דָּנִין, וּמִי עָתִיד לִיפָּרַע מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֱלֹהִים
42 נִצָּב בַּעֲדַת אֵל'. וְכֵן בִּיהוֹשָׁפָט הוּא אוֹמֵר 'וַיֹּאמֶר אֶל הַשּׁוֹפְטִים, רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים, כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפְּטוּ כִּי לַה'". שֶׁמָּא יֹאמַר
43 הַדַּיָּן, מַה לִּי בַּצַּעַר הַזֶּה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'עִמָּכֶם בְּדַבַּר מִשְׁפָּט', אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת. הֵיכִי דָּמֵי גְּמַר דִּין, אָמַר רַב יְהוּדָה
44 אָמַר רַב, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב, אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי. אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה. אִינִי, וְהָא רַב הוּנָא, תַּלְמִידֵיהּ דְּרַב
45 הֲוָה, כִּי הֲוָה אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, אָמַר לְהוּ, אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ, אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ. מַאי מִצְוָה נַמִּי דְּקָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה,

מצוה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואם כבר נִגְמַר הַדִּין – שאמרו הדיינים מי מהצדדים זכאי ומי חייב, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ – אינך רשאי לעשות ביניהם פשרה.

סרמ"ש בְּגַּנְתְּ"ש סִימָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי חולק וואוֹמֵר, משבאו לדין, אף קודם ששמעו טענותיהם, **אָסוּר** לדיינים לִבְצוֹעַ – לעשות פשרה, **וְכָל הַבּוֹצֵעַ הֲרֵי זֶה חוֹטֵא**, **וְכָל הַמְבָרֵךְ** [־המשבח] **אֶת הַבּוֹצֵעַ, הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ** – מגדף את ה', **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** (תהילים י ג) **'בּוֹצֵעַ בֵּרֵךְ, נִאֵץ ה'"** – המברך את הבוצע הרי הוא מגדף את ה', **אֶלָּא** על הדיינים לנקוט בדרך של **יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים א יז) **'כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא', וְכֵן מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הָיָה אוֹמֵר** לשופטים, לנהוג בדרך של **יִקּוֹב הַדִּין אֶת הָהָר**, שהרי אמר לדיינים (שם א טז־יז) 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא' ובפשרה שהיא מדעת שניהם לא שייך 'תגורו', וגם הגדיל את חשיבות המשפט, על ידי שאמר 'לאלהים הוא'. **אֲבָל אַהֲרֹן** היה **אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וּמַשִּׂים שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ**, ומשלים ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין, **שֶׁנֶּאֱמַר** על אהרן (מלאכי ב ו) **'תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, וְעַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו, בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי, וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן'** – התורה שלימד לעם היתה ללא נטייה מן האמת, ודבר עוול לא עלה על שפתיו. דרכו היה להשכין שלום בין הבריות, ולהדריכם בדרך מישור, בעבור ציווי ה'. ובתוכחותיו השיב רבים מלעשות עוונות.

הברייתא מביאה שיטה נוספת, הסוברת שמותר לבצוע, ומבארת באופן אחר את הפסוק 'בוצע ברך נאץ ה'': **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, כוונת הפסוק כך היא, **הֲרֵי שֶׁנָּזַל סְאָה שֶׁל חִטִּים, וּטְחָנָהּ**, ועשה ממנו עיסה, **וַאֲפָאָהּ, וְהִפְרִישׁ מִמֶּנָּה חַלָּה**, וברך על ההפרשה, **כֵּיצַד** הוא **מְבָרֵךְ** על מצוה זו שבאה לידו בגזילה, הלא **אֵין זֶה מְבָרֵךְ אֶלָּא מְנָאֵץ** – מגדף את ה', **וְעַל** גזלן **זֶה** שמברך על מצוה הבאה מחמת גזילתו **נֶאֱמַר 'וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ נִאֵץ ה'"**, שכן לשון 'בוצע' עולה על גזלן. אבל על העושה פשרה לא נאמר כן, אם כן אין לנו מקור לאסור פשרה, ומותר לעשותה.

ביאור נוסף לפסוק 'בוצע ברך נאץ ה'': **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לֹא נֶאֱמַר 'בּוֹצֵעַ' אֶלָּא כְּנֶגֶד יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית לז כו) **'וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אֶחָיו, מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ'** – איזה רווח ממון נרוויח אם נהרוג את יוסף, ואמר שימכרוהו לישמעאלים, **וְכָל הַמְבָרֵךְ** [־המשבח] **אֶת יְהוּדָה** על מעשהו, **הֲרֵי זֶה מְנָאֵץ** – מגדף לפני המקום, שכיון שדבריו היו נשמעים, היה לו לומר להם להחזירו לאביו, **וְעַל** אדם **זֶה** שמברכו **נֶאֱמַר, 'וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ'** [־המברך את יהודה שאמר 'מה בצע'], **נִאֵץ ה'** [־מגדף את ה']. ולפי שיטה זו שהפסוק לא נדרש על דיין העושה פשרה, נמצא שמותר לעשות פשרה.

הברייתא מביאה שיטה נוספת, שמצוה לעשות פשרה: **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, מִצְוָה לִבְצוֹעַ** – לעשות פשרה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (זכריה ח טז) **'אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם', וְיֵשׁ** להקשות, **הֲלֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט** – ששפטו ביניהם בדין תורה, **אֵין שָׁלוֹם**, משום שכל אחד סבור שהצדק עמו, **וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם** – שהתפשרו בינם לבין עצמם, **אֵין מִשְׁפָּט**, שהרי אחד מהצדדים ויתר על שלו לרעהו. **אֶלָּא, אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם שָׁלוֹם, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה בִּיצּוּעַ** – פשרה הקרובה לדין, שיש כאן משפט בכך שעשו פשרה הקרובה לדין תורה, ויש שלום משום שלא מיצו את הדין עד הסוף, אלא התפשרו, ואומר הפסוק שכך יש לדיינים לנהוג. **וְכֵן בְּדָוִד** המלך **הוּא אוֹמֵר** (שמואל ב' ח טו) **'וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ', וְהֲלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט** ונטל הזוכה בדין את שלו, **אֵין צְדָקָה**, שענינה לתת משלו לאחרים, **וּבמקום שיש צְדָקָה – שנותן משלו, אֵין מִשְׁפָּט** אמת, אלא שויתר משלו לרעהו, **אֶלָּא אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צְדָקָה, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה בִּיצּוּעַ**, שהבעל דין שויתר משלו עשה צדקה, והפסוק מלמדנו שדוד היה רגיל לעשות פשרה, ומוכח שמצוה לעשות כך.

הגמרא מקדימה שהדרשה שהתוספתא תביא להלן היא בשיטת תנא קמא: **אָתָאן** – הדרשה להלן נדרשת **לְתַנָּא קַמָּא**, כלומר, לדעת רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי הסובר שאסור לבצוע, ואינו מפרש את הפסוק שנאמר בדוד לענין פשרה, אלא יפרש כך [ממשיכה התוספתא]: דיין שדָּן **אֶת הַדִּין, זִיכָּה אֶת הַזַּכַּאי וְחִיֵּב אֶת הַחַיָּב, וְרָאָה שֶׁנִּתְחַיֵּב עֲנִי מָמוֹן** – שזה שנתחייב בדין הוא עני, **וְהַדִּיין שִׁלֵּם לוֹ** [־ליוצא זכאי בדין] **מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ** במקום העני, **זֶה** נחשב **מִשְׁפָּט וּצְדָקָה**, שעשה **מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה**. מבארת הגמרא: **מִשְׁפָּט לָזֶה** שיצא זכאי, **שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ מָמוֹן** השייך לו, **וּצְדָקָה לָזֶה** שיצא חייב, **שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ** [־במקומו] **מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ** (**וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ מִשְׁפָּט לָזֶה שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מָמוֹנוֹ וּצְדָקָה לָזֶה שֶׁשִּׁלֵּם לוֹ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ**).

הגמרא מקשה על ביאורו של תנא קמא: **קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי** – היה קשה לרבי, אם אכן כוונת הפסוק 'צדקה' שדוד שילם מביתו כשהחייב הוא עני, **הַאי** – מה שנאמר **'לְכָל עַמּוֹ'** קשה, שהרי **'לְעָנִיִּים' מִיבְּעֵי לֵיהּ** – צריך היה להיכתב שדוד עשה צדקה לעניים. **אֶלָּא** [ממשיכה התוספתא, ומביאה ביאור אחר לפסוק] (**רַבִּי אוֹמֵר**), **אַף עַל פִּי שֶׁדּוד לֹא שִׁלֵּם מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ**, אלא החייב שילם מכיסו, **זֶהוּ** נחשב שעשה עמם **'מִשְׁפָּט וּצְדָקָה', מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה, מִשְׁפָּט לָזֶה** [־לזכאי], **שֶׁהֶחֱזִיר לוֹ אֶת מָמוֹנוֹ, וּצְדָקָה לָזֶה** [־לחייב], **שֶׁהוֹצִיא** את **הַגְּזֵילָה מִתַּחַת יָדוֹ**, ועשה עימו טובה בכך, שלא יענש עליה.

הברייתא מביאה שיטה נוספת בענין עשיית פשרה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְפָנֶיךָ לְדִין, עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן** – קודם ששמעת את טענותיהם, **אוֹ** אפילו **מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן** – שכבר שמעת אותם, ועדיין **אִי** [־אין] **אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה**, באותה שעה **אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצָעוּ** – התפשרו ביניכם, אבל **מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי** [־אין] **אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצָעוּ**, לפי שאין להטעות את זה שהדיין יודע שהצדק עמו שיוותר משלו לחברו, **שֶׁנֶּאֱמַר** לדיין (משלי יז יד) **'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן** – אם באת לפטור ולהשליך את המריבה המשולה כמים [לקמן (ז.)], ולהשלים בין הצדדים, עשה זאת בתחילת המריבה, קודם ששמעת את דבריהם, **וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ'** – ומשששמעת דבריהם **קוֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלַּע הָרִיב** – קודם שנתגלה לך שורש הריב, דהיינו מי מהם צודק, **אַתָּה יָכוֹל לְנָטְשׁוֹ** – לעזבו, ולהימנע מלדון אותם, והם יתפשרו ביניהם, אבל **מִשֶּׁנִּתְגַּלַּע הָרִיב** – משנתגלה לך מי הצודק בריב, **אִי אַתָּה יָכוֹל לְנָטְשׁוֹ**.

התוספתא מביאה דין נוסף, עד מתי הדיין רשאי להימנע מלדון: (**וריש לקיש**) [**וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֶקִישׁ**] **אָמַר, שְׁנַיִם שֶׁבָּאוּ לְדִין, אֶחָד רָדַף** – מקבל את מה שיפסקו לו, **וְאֶחָד קָשֶׁה** – בעל מריבה ומטריח על הדיינים כשלא פוסקים לטובתו, **עַד שֶׁלֹּא תִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן, אוֹ** אפילו **מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאִי אַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶם אֵין אֲנִי נִזְקָק לָכֶם לדין**. והטעם שהנך רשאי להימנע מלדונם, **שֶׁמָּא נִתְחַיֵּב חָזָק, וְנִמְצָא הַחָזָק רוֹדְפוֹ** – עושה מריבה עם הדיין שיחזור בו ממה שפסק לחובתו. אבל **מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר לָהֶן אֵינִי נִזְקָק לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים א יז) **'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ'** – אל תפחדו מפני איש.

התוספתא מביאה ביאור נוסף לפסוק 'לא תגורו מפני איש': **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, מִנַּיִן לְתַלְמִיד שֶׁיּוֹשֵׁב** ללמוד תורה **לִפְנֵי רַבּוֹ**, ובאו לפני רבו עשיר ועני לדין תורה, **וְרָאָה** שיש לפסוק **זְכוּת לְעָנִי, וְחוֹבָה לֶעָשִׁיר** [והוא הדין להיפך], ורבו טועה בדבר ודעתו לחייב את העני, **מִנַּיִן** שֶׁאותו תלמיד **לֹא יִשְׁתּוֹק** אלא יעמיד את רבו על טעותו, **שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ'**, ושנינו שרַבִּי חֲנִין **אוֹמֵר**, שכוונת הפסוק 'לא תגורו' היא מלשון 'לאגור ולהכניס

המשך בעמוד 54

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מִצְוָה לְמִימְרָא לְהוּ – לבעלי הדין, **אִי דִּינָא בָּעֵיתוּ אִי פְּשָׁרָה בָּעֵיתוּ** – האם דין תורה אתם רוצים או פשרה אתם רוצים.

שואלת הגמרא: **הַיְינוּ תַּנָּא קַמָּא** – לכאורה דברי רבי יהושע בן קרחה הם כתנא קמא שסובר שרשות ביד הדיין לעשות פשרה קודם שיגמר הדין. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** האם יש לדיין **מִצְוָה** להציע להם לעשות פשרה כפי שרב הונא היה אומר, **שֶׁרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה סָבַר מִצְוָה, וְתַנָּא קַמָּא סָבַר רְשׁוּת.**

שואלת הגמרא: לכאורה דברי תנא קמא הסובר שדיין רשאי לעשות פשרה קודם שיגמר הדין, **הַיְינוּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא** – הרי הם כדברי רבי שמעון בן מנסיא הסובר שכל זמן שאינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי הדיין לעשות פשרה, ומשיודע להיכן הוא נוטה אסור לו לעשות פשרה. מתרצת הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ**, מה שאמר רבי שמעון בן מנסיא **מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאִתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצְעוּ**, שתנא קמא חולק על כך וסובר שכל זמן שלא נגמר הדין עדיין רשאים לעשות פשרה.

הגמרא חוזרת לדרשת רבי אליעזר בן רבי יוסי (לעיל ו:) שמעמיד את הפסוק (תהלים י ג) 'ובוצע ברך, נאץ ה'' במי שמברך את הדיין שעשה פשרה. אומרת הגמרא: **וּפְלִינָא דְּרַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי** – ורבי אליעזר שדורש את הפסוק על כל דיין שעושה פשרה, חולק על רבי תנחום בן חנילאי, שדורש באופן אחר **דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, לֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה** – הפסוק 'ובוצע ברך' **אֶלָּא כְּנֶגֶד** הפשרה שעשה אהרן **בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לב ה) 'וַיַּרְא אַהֲרֹן, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו', **מָה רָאָה, אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, רָאָה אֶת חוּר שֶׁזָּבוּחַ לְפָנָיו** – שהרגוהו משום שלא עשה כרצונם, **וְאָמַר** לעצמו, **אִי לֹא שָׁמַעְנָא לְהוּ הַשְׁתָּא** – אם לא אשמע להם עכשיו, ואעשה להם אלהים, **עָבְדוּ לִי כִּדְעָבְדוּ בְּחוּר** – יהרגו אותי כפי שעשו לחור, **וּמִיקַּיְּים בִּי** – ויתקיים בי הפסוק **'אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה' כֹּהֵן וְנָבִיא'** (איכה ב כ), שכן אהרן היה כהן ונביא, ובעון זה חטאו קודם חורבן הבית הראשון, שהרגו את זכריה שהיה כהן ונביא בבית המקדש משום שהוכיח אותם, **וְאִם יֵעָשֶׂה כֵּן, שׁוּב לֹא הַוְיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא** – לא תהיה להם תקנה **לְעוֹלָם**, שעל עון זה נחרב בית המקדש, **אִם כֵּן מוּטָב דְּלִיעְבְּדוּ** – שיעשו **לְעֵגֶל, אֲפִשָּׁר הַוְיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא** – אולי תהיה להם תקנה על כך, על ידי שיחזורו **בִּתְשׁוּבָה.** ועל פשרה זו אומר הכתוב 'בוֹצֵעַ בֵּרַךְ, נִאֵץ ה''. אבל על דיין העושה פשרה לא נאמר שהוא מנאץ, ודלא כרבי אליעזר.

הגמרא חוזרת לדרשת רבי שמעון בן מנסיא לעיל מהפסוק (משלי יז יד) 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגֹּלֵּע הָרִיב נְטוֹשׁ' שהדיין רשאי לעשות פשרה רק קודם שהתגלה לו להיכן נוטה הריב. מבררת הגמרא: **וְהַנֵּי תַּנָּאֵי** – ולאותם תנאים שסוברים שכל זמן שלא נגמר הדין רשאי הדיין לעשות פשרה, **'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ** – מה הם דורשים מפסוק זה. משיבה הגמרא: שידרשו **כְּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא,** כאשר אדם נפטר מן העולם ובא לפני בית דין מעלה, **אֵין תְּחִילַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם נִידּוֹן אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה** – שלא עסק בתורה, **שֶׁנֶּאֱמַר 'פּוֹטֵר מַיִם, רֵאשִׁית מָדוֹן'** – על כך שפטר מעליו את עול התורה שנמשלה למים, יהיה ראשית דינו.

הגמרא מביאה לימודים נוספים מן הפסוק 'פוטר מים ראשית מדון': **אָמַר רַב הוּנָא, הַאי תִּיגְרָא** – המריבה, **דְּמָיָא לְצִינּוֹרָא דְּכִידְקָא דְּמַיָּא** – כשהנהר מתחיל לעלות על גדותיו ויוצר כעין צינור קטן שדרכו מתחילים לצאת מים, יש לסתום מיד את אותו צינור, שאם לא כן, **כֵּיוָן דְּרָוִיחַ רָוִיחַ** – הוא מרחיב והולך עד שאין אפשרות יותר לסותמו, ומציף את השדות שסביבו ומקלקלן, כמו כן המריבה, אם לא עוצרים אותה בתחילתה היא גדילה והולכת ושוב אינו יכול להפסיקה. וזוהי כוונת הפסוק 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן', שכתחילת שטף המים כך ראשית המדון [־המריבה].

משל נוסף למריבה: **אַבְּיֵי קַשִּׁישָׁא** – הגדול **אָמַר, דָּמֵי לְגוּדָא דְּגַמְלָא** – לנסרים של גשר שמעל הנהר, שהעוברים ושבים דורכים עליהם, שכל זמן שהגשר חדש מתנועעים במקומם כשדורכים עליהם, **וּכֵיוָן דְּקָם קָם** – במשך הזמן על ידי שדורסים עליהם הם מתחזקים ונקבעים במקומם. וכמו כן דרך המריבה, שבתחילה היא חלשה, אבל ככל שאדם מרבה בה, היא מתחזקת והולכת.

שמע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סימן:

הגמרא מביאה אימרות שהיו רגילים בפי אנשים, ושמואל מצא להם מקור בפסוקים: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל** – היה אדם שהיה דרכו לומר, **טוֹבִיָּה** – אשרי מי **דְּשָׁמַע וְאָדִישׁ** – ששומע חרפתו ומורגל להחריש על כך, **חֲלָפוּהּ בִּישָׁתֵיהּ מְאָה,** כלומר מרויח שחולפות ממנו מאה רעות, שהיו באות עליו על ידי המריבה. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר **'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן'** והפסוק מתפרש כך, הפותח בקטטה [שנמשלה לעיל למים], **הִיא רֵישׁ מְאָה דִּינֵי** – תחילת מאה רעות.

אימרה נוספת: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, אַתְּרֵתֵי תְּלָת גַּנְבָא לֹא מִיקְּטַל** – על שתים ושלש גניבות הגנב עדיין אינו נענש, אבל לבסוף יענש על כולן, וכמו כן מי שעבר עבירה פעמיים ושלש, ולא באה עליו פורענות אל יתמה, שאף שאין מענישים מיד על שנים ושלשה עבירות, אך סופו ללקות באחרונה. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (עמוס ב ו) 'כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ,' כלומר שעל שלש פשעים עוד החריש להם הקב"ה, אבל כשחטאו ברביעי, נענשו על כולם.

אימרה נוספת: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, שַׁב בֵּירֵי לְשַׁלְמָנָא** – אף אם יהיו שבע בורות כרויות לפני רגליו של איש הרודף אחר השלום, סופו שינצל מכולם, **וַחֲדָא לְעָבִיד בִּישׁ** – אבל עושה רעה יפול אפילו בבור אחד, דהיינו בתקלה הראשונה שתבוא לו. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (משלי כד טז) 'כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם (וְרְשָׁע יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה)' [וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה] – הגם שהצדיק נפל שבע פעמים, יקום על ידי עזרת ה', אבל הרשעים נכשלים ברעה הראשונה.

אימרה נוספת: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, (דאזיל מבי דינא שקל גלימא) [דְּמִבֵּי דִּינָא שַׁקְלוּהָ גְּלִימָא]** – מי שבית דין נטלו את טליתו בפירעון חוב שחייב לאחר, **לִיזַמֵּר זְמָר וְלִיזִיל בְּאוֹרְחָא** – שיזמר זמירות וילך לדרכו, כלומר שעליו לשמוח שהוציאו גזילה מידו. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שאמר יתרו כשיעץ למשה למנות שופטים לשפוט את העם, 'וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם' (שמות יח כג), ומהלשון 'כל' משמע שאף היוצאים חייבים בדין, הולכים לביתם בשלום ובשמחה.

אימרה נוספת: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, הִיא נַיְימָא** – האשה מתנמנמת **וְדִיקוּלָא שָׁפֵיל** – והסל שעל ראשה נופל יחד עם כלי מלאכתה שבו, כלומר, שמתוך שהיא מתעצלת במלאכתה, אין ניכר כלל שעוסקת בה. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (קהלת י יח) 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּגוֹ' וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת – כשאדם מתעצל מלתקן את ביתו, תקרת הבית מתקלקלת והולכת, וכאשר משפיל את ידיו מלהרימם בעשיית מלאכת תיקון הגג, ביתו דולף ממי הגשמים.

אימרה נוספת: **הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, גַּבְרָא דְּרַחִיצְנָא עָלֵיהּ** – האדם שבטחתי בו **אַדְּיֵיהּ לְגַוֵּיהּ וְקָם** – הרים עלי אגרופו ונעמד להיות כנגדי. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב** – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שכך אמר דוד המלך, כשאויביו רצו להורגו

המשך בעמוד 95

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

מצוה למימר להו. ברישא אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו דפתחינן להו בפשרה: **היינו ת"ק.** דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע וה"נ רשות הוא: **איכא בינייהו מצוה.** להזכיר פשרה לת"ק ליכא מצוה: **איכא בינייהו משתשמע דבריהם.** לת"ק אפילו שמע דבריהם רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי וזה חייב לר"ש בן נוטה אע"ג דלא נגמר אין רשאי לבצוע: **מקרא זה.** ובוצע ברך: **אלא כנגד מעשה העגל.** שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל: **ויכן מזבח.** הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם: **אהרן.** כהן ונביא היה: **ולא הויא להו תקנתא.** דהא סופן לעשות כן בזכריה בן יהוידע ויחרב בית המקדש על כך: **והני תנאי.** דלית להו משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לבצוע: האי **פוטר מים מאי דרשי ביה:** תחילת דינו. לעתיד לבא: **על דברי תורה.** שלא עסק בתורה: **פוטר מים.** שפוטר התורה מעליו הוא ראשית מדונו תורה נמשלה למים דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים: **לצינורא דבידקא.** כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו בעין ניגרים וצינורות קטנים ואם אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ושוב אינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים פוטר פותח כמו פטר רחם (שמות יג): **לגודא דגמלא.** דפין של גשר בתחילה כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכי נמי כשאדם מרבה בקטטה מתחזקת ובאה ולא מקרא נפקא: **טוביה דשמע ואדיש.** אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך ואדיש כמו דדש דש (גיטין דף נו:): **חלפוה בישתיה מאה.** הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר: **פוטר מים.** המתחיל (מדון) ופותח בקטטה הוא תחילת מאה דיני: מדון. נוטריקון מאה דני ל"א מדון בגימטריא מאה: **אתרי תלת גנבא לא מיקטיל.** כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא באה עליו פורענות אל יתמה דאתרי תלת גנבא לא מיקטיל וסופו ללקות באחרונה: **שב בירי לשלמנא.** שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם ינצל: **וחד בירא לעביד ביש.** לעושה רשעה: **יפול.** בתקלה ראשונה הבאה לו: **דמכי דינא** שקלוה גלימי'. מי שנטלו ב"ד טליתו לפורעה לאחר: **ליזמר וליזיל.** הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזילה הוציאו מידו: **כל העם הזה.** ביתרו כתיב ומשמע לא שנא זכאי ולא שנא חייב כולן במשמע: **היא ניימא ודיקולא שפיל.** כשהאשה מנמנמת הסל שעל ראשה שהיא נותנת בו פילכה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצילה אין מלאכתה ניכרת וכולן משלות הן: **אדייה לגזיזיה וקם.** הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי: **רחימתין הוה לנו: הרי כאן עשרה.** גובה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה סנהדרין סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתה וחצי: **ולבסוף.** בבהמ"ק היה גבוה שלשים אמה ואורכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו: **עתה אקום.** אסתלק משער ב"ד:

מטתו

תוספות

כנגד מעשה העגל. אקרא דתורת אמת קאי כדכתיב בסיפיה ורבים השיב מעון שיהא להם תקנה כדמסיק:

אלא על דברי תורה. והא דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף לא.) ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואח"כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים והכא מיירי כשלא עסק כלל אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנטשו מדברי תורה:

לגודא דגמלא. וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון:

שאינו

מִצְוָה לְמֵימְרָא לְהוּ, אִי דִּינָא בְּעֵיתוּ, אִי פִּשְׁרָה בְּעֵיתוּ. הֵיינוּ תַּנָּא קַמָּא, אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מִצְוָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה סָבַר, מִצְוָה. תַּנָּא קַמָּא סָבַר, רְשׁוּת. הֵיינוּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, אֵיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצָעוּ, וּפְלִיגָא דְּרַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, לֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה אֶלָּא כְּנֶגֶד מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיַּרְא אַהֲרֹן, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו', מָה רָאָה, אָמַר רַבִּי בִּנְיָמִין בַּר יֶפֶת, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, רָאָה חוּר שֶׁזָּבוּחַ לְפָנָיו. אָמַר, אִי לֹא שָׁמַעְנָא לְהוּ הַשְׁתָּא, עָבְדוּ לִי כִּדְעָבְדוּ בְּחוּר, וּמִיקַּיַּים בִּי 'אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה' כֹּהֵן וְנָבִיא' וְלֹא הֲוָיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא לְעוֹלָם. מוּטָב דְּלִיעְבְּדוּ לְעֵגֶל, אֶפְשָׁר הֲוָיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא בִּתְשׁוּבָה. וְהַנֵּי תַּנָּאֵי, 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' מַאי דְּרָשֵׁי בֵּיהּ? כִּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָמַר רַב הַמְנוּנָא, אֵין תְּחִילַת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם נִידּוֹן אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'פּוֹטֵר מַיִם, רֵאשִׁית מָדוֹן'. אָמַר רַב הוּנָא, הַאי תִּיגְרָא, דָּמְיָא לְצִינּוֹרָא דְּבִידְקָא דְּמַיָּא, כֵּיוָן דְּרָווּהּ רָווּהּ. אֲבַיֵּי קַשְׁיָשָׁא אָמַר, דָּמֵי לְגוּדָא דְּגַמְלָא, כֵּיוָן דְּקָם קָם: שְׁמַע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סִימָן: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, טוּבֵיהּ דְּשָׁמַע וְאָדִישׁ, חָלְפוּהּ בִּישָׁתֵיהּ מְאָה, אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן', רִישׁ מְאָה דִּינֵי. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, אַהַרְתֵּי תִּלְתָּא, גַּנְבָא לֹא מִיקְטַל. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ'. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, שַׁב בֵּירֵי לְשַׁלְמָנָא, וַחֲדָא לְעָבִיד בִּישׁ. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם (וְרָשָׁע יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה)'. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, דְּאָזִיל מִבֵּי דִּינָא שַׁקְלָה גְּלִימָא, לִיזַמַּר וְלִיזִיל בְּאוֹרְחָא, אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם'. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, הִיא נַיְימָא וְדִיקוֹלָא שָׁפִיל. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וְגוֹ'. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, גַּבְרָא דְּרַחִיצְנָא עֲלֵיהּ, אַדַּייֵהּ לְגִזִּיזֵיהּ וְקָם. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב 'גַּם אִישׁ שְׁלֹמִי אֲשֶׁר בְּטַחְתִּי בוֹ וְגוֹ'. הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל, כִּי רְחִימְתִּין הֲוָה עַזִּיזָא, אַפּוּתְיָא דְּסַפְסִירָא שְׁכִיבָן, הַשְׁתָּא דְּלֵא עַזִּיזָא רְחִימְתִּין, פּוּרְיָא בַּר שִׁיתִּין גַּרְמִידֵי לֵא סַגִּי לָן. אָמַר רַב הוּנָא, קְרָאֵי כְּתִיבִי, מֵעִיקָּרָא כְּתִיב 'וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם, וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת', וְתַנְיָא, אָרוֹן תִּשְׁעָה וְכַפֹּרֶת טֶפַח, הֲרֵי כָּאן עֲשָׂרָה. [וְלְבָסוֹף כְּתִיב] 'וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַה', שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ, וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ, וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ', וְלְבָסוֹף כְּתִיב 'כֹּה אָמַר ה', הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵיזֶה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי' וְגוֹ'. מַאי מַשְׁמַע, דְּהַאי 'לֹא תָגוּרוּ' לִשְׁנָא דְּכַנּוּשֵׁי הוּא. אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר קְרָא 'וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר'. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מֵהָכָא, 'תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ, אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ'. רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר, מֵהָכָא, 'אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל': אמ"ת ממו"ן ירא"ה סִימָן: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לְאֲמִתּוֹ, מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל, בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט'. וְכָל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ דָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה'" וְגוֹ'. וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר (נַחְמָן) [נַחְמָנִי] אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כְּדִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר' 'כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ'. וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ, כְּאִילּוּ חֶרֶב מוּנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו,

שנאמר

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מטתו שלשלמה. שכנו של מקום: **ששים גבורים.** תלמידי חכמים וששים לאו דוקא: **מלומדי מלחמה.** מלחמתה של תורה: **אם ברור לך.** הדין כבקר שהוא מאיר: **אומרהו.** והכי משמע דינו לבקר הוציאו לאור משפט: **קולר תלוי.** עונשה של הטייה: **לתלמיד היושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה: **דנמטיין שיבא מכשורא.** שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי: **שיבא.** נסורת כמו (הושע ח) כי שבבים יהיה עגל שומרון ומתרגמינן ליגסרי לווחין: **טבחי.** בקיאין בטריפות: **אם דומה הדיין למלך.** שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר: **שמחזר על הגרנות.** לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזר לשאול ב"ד: **קום עליה באמורא.** להשמיע דרשה לציבור מה שילחוש לך: **וה' בהיכל קדשו.** סמוך להאי קרא דהוי אומר לעץ הקיצה עורה לאבן וגו' הוא יורה הנה הוא תפוש וגו' כתב הס מפניו כל הארץ יכלה על עון הזה את כל הארץ: **כל עץ.** משמע דיין דכתיב (דברים כג) כי האדם עץ השדה ומוקמינן ליה בתלמיד: **אצל מזבח.** ות"ח מכפרין ומגינין כמזבח: **אלוה הבא בשביל כסף.** דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך: **לדינא.** לדון: **לקטלא.** לישא עליו חטא ועל עצמו היה אומר: **וצבי ביתיה לית הוא עביד.** צרכי ביתו אינו עושה כאן: **וריקן לביתיה עייל.** שאינו משתכר כאן כלום: **ולואי שתהא כיאה.** שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ואענש: **אמבוהא.** סיעת אנשים: **אם עלה לשמים** וגו'. כדי שלא תזוח דעתו עליו היה אומר כך: **כגללו.** גלל רע: **מכתפי להו.** נושאין אותן על הכתף שהיו זקינים ואינם יכולין לרוץ ומטריחין את הציבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר: **בשכתא דרגלא.** שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל: **מתונים.** רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוהו: **במעלות.** בחזקה ובמרוצה: **על ראשי עם קדש.** שכשהיה המתורגמן דורש היו הציבור יושבין לארץ והמפסיע ביניהן לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן: **וסמיך ליה ואלה המשפטים.** כלומר אף לשופטים אני מזהיר: **כלי הדיינים.** דשייכא בהו שימה דבר המטלטל: **רצועה.** למלקות: **מקל.** למכת מרדות עד שיחזור בו: **שופר.** לשמתא ונידוי: **סנדל.** לחליצה: **ואצוה.** כל צואה לשון זירוז הוא דתניא (קדושין דף כט:) כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוז ועל מה זירז על המקל ועל הרצועה שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים: **שמוע בין אחיכם.** כשיהיו שניהם יחד שמעו דבריהם ולא תשמעו דברי זה בלא זה שמסדר דברי שקר כדברי אמת לפי שאין מכחישן ומכיון שלב הדיין נוטה לו לזכות שוב אין לבו מהפך בזכות השני כל כך: **שמע.** דבריך בין אחיכם כשתהיו שניכם יחד משמע: **לא תשא.** לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין: **בין איש ובין אחיו.** שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחיך עליה ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה אלא העלה אותן בדמים והשווה חלוקתן ע"י מעות: **בין גרו.** לשון מגור תשמישי דירה אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה וצריך להוסיף דמים: **לא תכירהו.** אם הוא אודהב: **לא תנכרהו.** אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו: **אמר ליה.** ההוא גברא לרב: **ולאו אושפיזכני את.** כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד: **א"ל.** רב אין: **אמר ליה ההוא גברא דינא אית לי.** ורוצה אני שתהא דיין:

פסילנא

1 **שאינו** צריך לכלום. כלומר דגמיר וסביר וכן
2 מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה
3 אוקמו דיינא דלא גמיר ומיהו בפי"ג דכתובות
4 (דף קה:) מייתי לה על דיין שאינו מקבל שוחד
5 ומשמע שאין צריך לכלום שהוא עשיר:
6 **תהא** זריז. שלא להטיל אימה על הציבור
7 לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן
8 (דף ח.) דדרשינן מהאי קרא אזהרה לדיין
9 שיסבול את הציבור:

פסילנא

1 שֶׁנֶּאֱמַר ׳הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה׳, שִׁשִּׁים גִּבּוֹרִים סָבִיב
2 לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל, כּוּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב מְלוּמְּדֵי מִלְחָמָה,
3 אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׳, מִפַּחְדָּהּ שֶׁל
4 גֵּיהִנֹּם שֶׁדּוֹמָה לְלַיְלָה. דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה, וְאִיתֵּימָא רַב
5 נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב ׳בֵּית דָּוִד, כֹּה אָמַר ה׳
6 דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק׳. וְכִי בַּבֹּקֶר
7 דָּנִין, וְכָל הַיּוֹם אֵין דָּנִין, אֶלָּא אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר
8 כַּבֹּקֶר אָמְרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ. רַבִּי חִיָּא בַּר

9 אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵהָכָא ״אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ״, אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כְּאֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא
10 אֲסוּרָה לְךָ, אוֹמְרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין,
11 קוֹלָר תָּלוּי בְּצַוָּאר כּוּלָּן. פְּשִׁיטָא, לֹא צְרִיכָא אֶלָּא לְתַלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ. רַב הוּנָא, כִּי הֲוָה
12 אָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ, מְיַכְּנֵיף וּמְיַיתֵי עֲשָׂרָה רַבָּנַן מִבֵּי רַב, אָמַר כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיְין שִׁיבָּא מִכְּשׁוּרָא.
13 רַב אַשִׁי, כִּי הֲוָה אָתֵי טְרֵיפְתָּא לְקַמֵּיהּ, מְכַנֵּיף וּמְיַיתֵי לְהוּ לְכוּלְּהוּ מַבְּחֵי דְּמָתָא מַחְסְיָא. אָמַר,
14 כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיְין שִׁיבָּא מִכְּשׁוּרָא. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר, דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן, מַאי דִּכְתִיב
15 ׳מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה׳. אִם דַּיָּין דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְלוּם,
16 יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן שֶׁמְּחַזֵּר בְּבֵית הַגָּרְנוֹת, יֶהֱרְסֶנָּה. דְּבֵי נְשִׂיאָה, אוֹקְמוּ דַּיָּינָא דְּלֵא
17 הֲוָה גְּמִיר, אָמְרוּ לֵיהּ לִיהוּדָה בַּר נַחְמָנִי, מְתוּרְגְּמַנֵּיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ, קוּם עֲלֵיהּ בְּאָמוֹרָא, קָם
18 גָּחִין עֲלֵיהּ וְלֹא אָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידִּי, פָּתַח וְאָמַר, ׳הוֹי אוֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה, עוּרִי לָאֶבֶן דּוֹמֶם,
19 הוּא יוֹרֶה, הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף, וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׳ וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיפְרַע
20 מִמְּעַמְּידִין, שֶׁנֶּאֱמַר ״וַה׳ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ״. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּין
21 (עַל הַצִּיבּוּר) שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּאִילּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁרָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר ״שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ,
22 וּסְמִיךְ לֵיהּ ״לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ״. אָמַר רַב אַשִׁי, וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כְּאִילּוּ
23 נָטְעוּ אֵצֶל מִזְבַּח, שֶׁנֶּאֱמַר ״אֵצֶל מִזְבַּח ה׳ אֱלֹהֶיךָ״. כְּתִיב ״לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי
24 זָהָב״, אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב הוּא דְּלֹא עָבְדִי, הָא דְּעֵץ שָׁרֵי? אָמַר רַב אַשִׁי, אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל
25 כֶּסֶף וֶאֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל זָהָב. רַב, כִּי הֲוָה אָתֵי לְבֵי דִּינָא, אָמַר הָכִי, בִּרְעוּת נַפְשֵׁיהּ לְקַטְלָא
26 נָפִיק, וְצִבְּי בֵּיתֵיהּ לֵית הוּא עָבֵיד, וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עָיֵיל, וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא כִּיצִיאָה. כִּי הֲוֵי חָזֵי
27 אַמְבּוּהָא (דְּסָפְרֵי) אַבַּתְרֵיהּ, אָמַר, ׳אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ [וְגוֹ׳], כַּגְּלָלוֹ לְנֶצַח יֹאבֵד׳ (וְגוֹ׳). מַר
28 זוּטְרָא חַסִּידָא, כִּי הֲווֹ מְכַתְּפִי לֵיהּ בִּשְׁבִתָּא דְּרִיגְלָא, אָמַר הָכִי ״כִּי לֹא לְעוֹלָם חוֹסֶן, וְאִם נֵזֶר
29 לְדוֹר וָדוֹר״. דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא, מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרוּ רַבָּנַן, הֲווּ מְתוּגִּין בַּדִּין, דִּכְתִיב ״לֹא תַעֲלֶה
30 בְּמַעֲלוֹת״ וּסְמִיךְ לֵיהּ ״וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים״. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מְנַיִּין לַדַּיָּין שֶׁלֹּא יִפְסַע עַל רָאשֵׁי
31 עַם קוֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר ״לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת״ וּסְמִיךְ לֵיהּ ״וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים״, ״אֲשֶׁר
32 תְּלַמֵּדֵם״ מִיבָּעֵי לֵיהּ. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵּימָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אֵלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּינִין. רַב הוּנָא,
33 כִּי הֲוָה נָפֵק לְדִינָא, אָמַר הָכִי, אַפִּיקוּ לִי מָאנֵי חֲנוּתַאי, מַקֵּל וּרְצוּעָה וְשׁוֹפָר וְסַנְדָּלָא. ״וְאַצַּוֶּה
34 אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא״, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּנֶגֶד מַקֵּל וּרְצוּעָה תְּהֵא זָרִיז. ״שְׁמֹעַ בֵּין אֲחֵיכֶם
35 וּשְׁפַטְתֶּם״, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַעַל דִּין, קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַעַל דִּין
36 חֲבֵירוֹ. וְאַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יְטַעֵם דְּבָרָיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַעַל דִּין חֲבֵירוֹ, קְרֵי בֵּיהּ נַמִי
37 ״שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם״. רַב כַּהֲנָא אָמַר מֵהָכָא, מִ״לֹא תִשָּׂא״ ״לֹא תַשִּׁיא״. וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק״, אָמַר רֵישׁ
38 לָקִישׁ, צַדֵּק אֶת הַדִּין וְאַחַר כָּךְ חָתְכֵהוּ. ״בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו (וּבֵין גֵּרוֹ)״, אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲפִילּוּ
39 בֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה. ״וּבֵין גֵּרוֹ״, אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲפִילּוּ בֵּין תַּנּוּר לְכִירַיִם. ״לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט״,
40 רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא תַכִּירֵהוּ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לֹא תְּנַכְּרֵהוּ. אוּשְׁפִּיזְכָּנֵיהּ דְּרַב, אֲתָא לְקַמֵּיהּ
41 לְדִינָא, אָמַר לוֹ, לָאו אוּשְׁפִּיזְכָּנִי אַתְּ, אָמַר לוֹ, אִין. אָמַר לֵיהּ, דִּינָא אִית לִי, אָמַר לֵיהּ,

פסילנא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג ד־ח) 'הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה, שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל, כּוּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב מְלוּמְּדֵי מִלְחָמָה, אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת', והפסוק נדרש כך, הנה בית המקדש [המכונה מיטתו שלשלמה], הסנהדרין חנו בקירבתו, שהם גיבורי התורה, ונלחמים מלחמתה של תורה, וכשישבו לדין ראו כאילו חרב נעוצה בין ירכותיהם, מִפַּחְדָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁדּוֹמָה לְלַיְלָה.

הגמרא מביאה אזהרה נוספת לדיינים: דָּרַשׁ רַבִּי יֹאשִׁיָּה, וְאִיתֵימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב 'בֵּית דָּוִד, כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק' (ירמיה כא יב). שכן יש לדקדק בפסוק זה, וְכִי דווקא בַּבֹּקֶר דָּנִין, וְכָל הַיּוֹם אֵין דָּנִין, הרי כל היום כשר לדון. אֶלָּא כך נדרש הפסוק, אִם בְּרוּר לְךָ הַדָּבָר – הדין שהנך עומד לפסוק בו, בַּבֹּקֶר שהוא מאיר, אֲמְרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ.

מקור נוסף לכך: רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵהָכָא – מכאן נלמד זאת, שנאמר (משלי ז ד) 'אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ', שאם בְּרוּר לְךָ הַדָּבָר – הדין, כְּפִי שברור לך דין אֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ, אוֹמְרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ.

אימרה נוספת בענין האחריות לעיוות הדין: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין, קוֹלֵר תָּלוּי בְּצַוָּאר כּוּלָּן, כלומר, שאם הטו את הדין, כולם יענשו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – הלא דבר פשוט הוא, ולמה הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיעו. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך לומר זאת אֶלָּא לְאופן שהיה תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ ללמוד ממנו, ובא דין לפני רבו, ורואה התלמיד שהרב טועה, שיענש אף הוא עם ישתוק.

הגמרא מביאה את מנהגו של רב הונא בהכרעת הדין: רַב הוּנָא, כִּי הֲוָה אָתֵי דִּינָא לְקַמֵּיהּ – כאשר היה בא דין לפניו, הִיה מְכַנֵּיף וּמְיַיתֵי עֲשָׂרָה רַבָּנַן מִבֵּי רַב – מכנס ומביא עשרה חכמים מבית המדרש, שידונו יחד עמו. אָמַר – הסביר רב הונא שעושה כך, כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיְיין שִׁבְעָא מִכְּשׁוּרָא – כדי שיבוא עליו רק נסורת [־קיסם דק] מן הקורה, כלומר, שאם יטו את הדין ויענישום על כך, יקבל רק חלק קטן מן העונש.

הגמרא מביאה שכן נהג רב אשי בהוראה: רַב אַשִׁי, כִּי הֲוָה אָתֵי טְרֵיפְתָּא לְקַמֵּיהּ – כאשר הביאו לפניו בהמה שנולד בה ספק טרפה, מְכַנֵּיף וּמְיַיתֵי לְהוּ לְכוּלְּהוּ מַכְּחֵי דְּמָתָא מַחְסְיָא – כינס והביא את כל הטבחים [־השוחטים] הנמצאים בעיר ששמה 'מחסיא' שהיו בקיאים בטריפות, שיורו בה יחד עמו. אָמַר – הסביר רב אשי שעושה כך, כִּי הֵיכִי דְּלִימְטַיְיין שִׁבְעָא מִכְּשׁוּרָא, כלומר, שאם יטעה בהוראתו וייענש על כך, יטול רק חלק קטן מן העונש.

הגמרא מביאה שהדיין צריך להיות בקי בדינים: כִּי אֲתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן, מַאי דִּכְתִיב – מהו פירוש הכתוב (משלי כט ד) 'מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה'. הפירוש הוא כך, אִם הַדַּיָּן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְכְלוּם, כלומר, אם הוא בקי בטיב דיינים ומלא חכמה, כשם שמלך הוא עשיר ואינו חסר כלום, יַעֲמִיד אָרֶץ, כלומר, דיניו הם דיני אמת, המעמידים את הארץ, וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן שֶׁמְּחַזֵּר בְּבֵית הַגְּרָנוֹת – שהולך למקום מירוח התבואה, כדי שיתנו לו שם תרומה, כלומר שצריך לחזר ולשאול דיינים אחרים כיצד לפסוק, יֶהֱרְסֶנָּה – הוא מחריב את הארץ, שדיין כזה טועה בדיניו.

הגמרא מביאה מעשה בענין העמדת דיין שאינו בקי: דְּבֵי נְשִׂיאָה – אנשי בית הנשיא אוֹקְמוּ דַּיָּינָא דְּלָא הֲוָה גְּמִיר – מינו דיין שלא היה בקי בדינים. אָמְרוּ לֵיהּ אנשי בית הנשיא לִיהוּדָה בַּר נַחְמָנִי, שהיה מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ – המתורגמן של ריש לקיש, קוּם עָלֵיהּ בְּאָמוֹרָא – עמוד בסמוך לדיין הזה ודרוש לציבור בקול רם את מה שילחוש לך. קָם רבי יהודה בר נחמני נָחֵין עָלֵיהּ – התכופף בסמוך לו כדי לשמוע את דבריו, וְלָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידִי – ואותו דיין לא אמר כלום. פָּתַח רבי יהודה בר נחמני וְאָמַר, 'הוֹי אוֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה, עוּרִי לָאֶבֶן דּוּמָם, הוּא יוֹרֶה, הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף, וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ' (חבקוק ב יט), כלומר, שבדרך מליצה הפסוק מתפרש כך, אבוי לאומרים למי שנמשל כעץ, 'הקיצה משנתך והורה לנו', וכן לאומרים למי שדומם כאבן, 'התעורר ופסוק לנו דין', וכי בכחו להורות, הרי מינויו נעשה על ידי ששילם זהב וכסף, וכל רוח חכמה אין בו, וכמו כן הדיין הזה, שאינו יודע לדרוש.

מוסיפה הגמרא: וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיפָּרַע מִמַּעֲמִידִין – להעניש את המעמידים דיין שאינו ראוי, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק שלאחריו (שם ב ב) 'וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ' כלומר אלו הגורמים שה' ישאר בהיכל קדשו ולא יבוא למושב בית הדין (כדלעיל ז:) עונשם הוא שהקב"ה יחריב בעבורם את הארץ.

אימרה נוספת בחומר העמדת דיין שאינו הגון: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּין (עַל הַציבּוּר) שֶׁאֵינוֹ הָגוּן – שאינו ראוי לדון, כְּאִילּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁירָה [־אילן שעובדים אותו עבודה זרה] בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז יח) במצות מינוי הדיינים, 'שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ', וְסָמִיךְ לֵיהּ – ונאמר בסמוך לכך (שם טז כא) 'לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁירָה כָּל עֵץ', ונדרש כך, אל תמנה לדיין [המשול ל'עץ'] תלמיד שאינו הגון, והועשה כן דומה לנוטע אשירה. אָמַר רַב אַשִׁי, וְאם העמידו בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, נחשב כְּאִילּוּ נָטְעוּ אֵצֶל מִזְבַּח, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁירָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ' ותלמידי חכמים משולים למזבח.

עוד בענין העמדת דיין שאינו הגון: כְּתִיב (שמות כ ב) 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב', ויש לתמוה על לשון הפסוק, וכי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב הוּא דִּלְא עָבְדִי – דווקא מכסף וזהב אסור לעשות, הָא דְּעֵץ שָׁרֵי – אבל אלהים העשויים מעץ מותר לעשותם, הלא כולם אסורים. מבארת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, פסוק זה נדרש על איסור מינוי של אֱלוֹהַּ [־דיין] הָבָא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף – שמינו אותו עבור ששילם למלכות כסף, וֵאלוֹהַּ – דיין הָבָא בִּשְׁבִיל ששילם זָהָב.

מביאה הגמרא אימרות בגנות השררה והדיינות אפילו כאשר נעשות כדין: רַב, כִּי הֲוָה אָתֵי לְבֵי דִּינָא – בבואו לבית הדין אָמַר הָכִי – אמר כך על עצמו, פִּרְעוּת נַפְשֵׁיהּ לְקַטְלָא נָפִיק – ברצון עצמו יוצא הוא למיתה, כלומר, לעסוק בדבר שעלול לחטוא בו, וּצְבִי בֵּיתֵיהּ – וצרכי ביתו לֵית הוּא עָבֵיד – אינו עושה כאן, וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עָיֵיל – וריק נכנס הוא לביתו, שכן אסור ליטול שכר לדון. הוסיף רב והתפלל, וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה – שתהיה חזרתי לביתי מבית הדין, בלא חטא, כְּיִצִיאָה – כשם שיצאתי מביתי בלא חטא [כלומר, שלא אטעה ואענש].

אימרה נוספת של רב בגנות הכבוד המגיע מן השררה: כִּי הֲוֵי חָזֵי – כשרב היה רואה אַמְבּוּהָא (דְּסַפְרֵי) אַבַּתְרֵיהּ – קבוצת אנשים ההולכת אחריו לכבודו, וחשש שיבוא מכך לידי גאוה, אָמַר, על שכמותי נאמר (איוב כ ז־ז) 'אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שְׂאוֹ' [וְגוֹ'], כְּגֵלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד' (וְגוֹ'), כלומר, שאף מי שמתנשא עד לשמים, מגודל הצלחתו, סופו שיושפל מכבודו ויהיה בזוי בגלל של רעי.

וכמו כן, מַר זוּטְרָא חַסִידָא – החסיד, כִּי הֲווֹ מְכַתְּפִי לֵיהּ – כשהיו נושאים אותו עבדיו על כתפיהם, בְּשַׁבְּתָא דְּרִיגְלָא – בשבת שדורשים בה בהלכות הרגל, וחשש שיבוא מכך לידי גאוה, אָמַר הָכִי – היה אומר כך, על שכמותי נאמר בפסוק (משלי כז כד) 'כִּי לֹא לְעוֹלָם חוֹסֶן, וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר' כלומר, אף אם הנך עכשיו חזק, אל תסמוך על חזקך, שכן אינו קיים לעולם, וכן אם זכית לכתר, דע לך שלא ישאר אצלך לדורי דורות.

הגמרא מביאה דרשות מסמיכות הפסוק 'ולא תעלה במעלות' לפסוק 'ואלה המשפטים': דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא, מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרִי רַבָּנַן – מהיכן למדו דבר זה שאמרו חכמים, הֲווּ מְתוּנִין בַּדִּין – הרגילו עצמכם לדון במתינות, ולעיין בדין היטב קודם שתפסקוהו. דִּכְתִיב לגבי המזבח (שמות כ כג) 'וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל מִזְבְּחִי'

המשך בעמוד 284

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מאחר שעשית לי טובה פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב כַּהֲנָא, פּוֹק דַּיְינֵיהּ – צא לדון אותו. חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה קָא גָּאִים [בֵּיהּ] – ראה רב כהנא שאותו אדם מדבר בלשון גבוהה ובוטח ברב שיסייעו, אָמַר לֵיהּ אִי צְיַיתָא צְיַיתָא – אם תקשיב למה שאפסוק ניחא, וְאִי לָא, מַפֵּיקְנָא לָךְ רַב מֵאוּנָךְ – אוציא לך את רב מכוחך, כלומר, אנדה אותך ולא יוכל רב לסייעך.

עוד נאמר שם (דברים א יז): 'כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן', אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מכאן שֶׁיְּהֵא חָכִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה, כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה. מבררת הגמרא: לְמַאי הִלְכְתָּא, אִילֵימָא לְעַיּוּנֵי בֵּיהּ וּמִיפְסְקֵיהּ – לעיין בדין של הפרוטה ולפסוק אותו לאמיתו, פְּשִׁיטָא. מבארת הגמרא: אֶלָּא לְאַקְדּוּמֵיהּ – להקדים לדון אותו לפני הדין של המאה מנה, באופן שבא לפנינו ראשון.

עוד נאמר שם: 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ' (אָמַר רַבִּי חָנָן, אַל תַּכִּנִּים דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ, כלומר אל תמנע מלומר את דעתך משום אף אדם) 'כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא', אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא דַּיָּין לָרְשָׁעִים שֶׁנּוֹטְלִין מִזֶּה מָמוֹן וְנוֹתְּנִים לָזֶה – לבעל דין השני שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֶלָּא עוד עושים רעה שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהַחֲזִיר מָמוֹן לְבַעֲלָיו, ונמצא שהמשפט הוא גם לאלהים, האם יצטרך לטרוח להשיב ממון לבעליו.

עוד נאמר שם: 'וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו'. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי יֹאשִׁיָּה, עַל דָּבָר זֶה שתלה את הידיעה בעצמו, נֶעֱנַשׁ מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר [לגבי בנות צלפחד] (במדבר כז ה) 'וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'', וזה היה עונשו, שלא נאמרה לו פרשת נחלות, עד שבא לידו מעשה ולא ידע מה להשיב.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִי כְּתִיב 'וְאַשְׁמִיעֵכֶם' שמשמעותו שהוא ידע, 'וּשְׁמַעְתִּי כְּתִיב', ופירושו אִי גְּמִירְנָא גְּמִירְנָא – אם כבר למדתיו מוטב, וְאִי לָא, אֲזִילְנָא וְגָמִירְנָא – אלך ואלמדהו מפי ה'. אם כן אין לומר שמחמת כן לא נאמרה לו פרשת נחלות. אֶלָּא הסיבה לכך היא, כִּדְתַנְיָא, רְאוּיָה פָּרָשַׁת נְחָלוֹת שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, קודם שיבוא הדבר לכלל מעשה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד שהיו צדקניות וְנִכְתַּב עַל יָדָן, וכמו כן רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ – מלקט עצים בשבת, שנאמר בה שהמחלל שבת דינו בסקילה, שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁנִּתְחַיֵּיב מְקוֹשֵׁשׁ וְנִכְתְּבָה עַל יָדוֹ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמְּגַלְגְּלִין חוֹבָה – הלימוד שמחלל שבת הוא בסקילה, עַל יְדֵי חַיָּיב, וְזִכּוּת – לימוד שהבנים והקרובים ירשו את קרוביהם, עַל יְדֵי זַכַּאי.

דרשה נוספת בענין הדיינים: כְּתִיב (דברים א טז) 'וְאַצַּוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא', שהוא ציווי לשופטים לדון את העם בכח, וּכְתִיב – וכתוב (שם א יח) 'וְאַצַּוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִיא' שהוא ציווי לעם לשמוע לשופטים. ומאחר שהשופטים יכפו את העם לשם מה פונה אל העם. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי, שתי אזהרות הן, אַזְהָרָה לַצִּיבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת דַּיָּין עֲלֵיהֶן, וְאַזְהָרָה לַדַּיָּין שֶׁיְּכַבּוֹל אֶת טורח הַצִּיבּוּר, ויטפל בכל צורכיהם. מבארת הגמרא: עַד כַּמָּה, אָמַר רַבִּי חָנָן, וְאִיתֵימָא רַבִּי שִׁבְתַּאי, 'כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק' (במדבר יא יב) – כפי שהאומן טורח ומטפל בתינוק.

דרשה נוספת בדרך ההנהגה של מנהיגי הדור: כְּתִיב שאמר משה ליהושע (דברים לא ז) 'כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם', משמע שיבוא לארץ כאחד מהם, וּכְתִיב (שם לא כג), 'כִּי אַתָּה תָּבִיא', משמע שינהיגם בשררה ושלטון. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בפסוק הראשון אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ [ויעץ לו], אַתָּה וְחִזְּקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר (עִמָּהם) [עִמְּךָ], כלומר היה כאחד מהם להתייעץ עמם, ואל תשתרר עליהם. ובפסוק השני אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ליהושע, אל תעשה כמו שיעץ לך משה אלא טוֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל קָדְקֳדָם, שכן דַּבֵּר – מנהיג אֶחָד לַדּוֹר, וְאֵין שְׁנֵי דַּבְּרִין לַדּוֹר.

דין נוסף השייך להנהגות בית הדין: תָּנָא בברייתא, זִימּוּן בְּשְׁלִשָׁה. מבררת הגמרא: מַאי זִימּוּן, אִילֵימָא כִּרְכַּת זִימּוּן שמוסיפים בברכת המזון בשלשה סועדים, וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת זִימּוּן וּכִרְכַּת זִימּוּן בְּשְׁלִשָׁה, ומוכח שהם שני דינים נפרדים. וְכִי תֵּימָא – ושמא תאמר שאינם שני דינים אלא פְּרוּשֵׁי קְמָפְרֵשׁ – התנא מפרש מַאי זִימּוּן, בִּרְכַּת זִימּוּן. וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת, זִימּוּן בְּשְׁלִשָׁה בִּרְכַּת זִימּוּן בְּשְׁלִשָׁה, ומכך שתיבת 'שלשה' נכתבה פעמיים מוכח שהם שני דינים נפרדים.

מבארת הגמרא: אֶלָּא מַאי זִימּוּן, אַזְמוּנֵי לְדִין – שהדיינים שולחים לקרוא לבעל דין, ואומרת הברייתא שצריך להזמינו בשם שלשת הדיינים. כִּי הָא דְּאָמַר רָבָא, הַנֵּי בֵּי תְּלָתָא דַּיְינֵי דְּיָתְבִי – שלשה דיינים שיושבים, וְאָזֵיל שְׁלִיחָא דְּבֵי דִּינָא – והלך שליח בית הדין וְאָמַר מִפּוּמָּא דְּחַד – והזמין את הבעל דין רק בשם אחד מהדיינים, לָא אָמַר כֻּלּוּם, עַד דְּאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּכוּלְּהוּ – עד שיזמינו בשם כולם. מוסיפה הגמרא: הַנֵּי מִילֵּי בְּלָא יוֹמָא דְּדִינָא – ודין זה הוא רק ביום שאינו קבוע לדין, אֲבָל בְּיוֹמָא דְּדִינָא, לֵית לָן בָּהּ – אין צורך להזמין בשם שלשת הדיינים.

שנינו במשנה: תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כּוּ' בשלושה. הגמרא מסתפקת בדיני הקנס: שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, דִּינֵי קְנָסוֹת בְּכַמָּה דַּיְינִים הם נידונים. מבררת הגמרא: מַאי קָמְיַבְּעָיָא לֵיהּ – במה הסתפק, הָא אֲנַן תְּנַן – הרי שנינו לעיל (ב.) שדיני קנסות בְּשְׁלִשָׁה דיינים. מבארת הגמרא: אֶלָּא יָחִיד מוּמְחֶה קָמְיַבְּעָיָא לֵיהּ – הסתפק לגבי דיין הבקי בדינים, שדן דיני ממונות יחידי [כמבואר לעיל ה.], האם דָּאִין דִּינֵי קְנָסוֹת ביחידי, אוֹ לָא, וצריך להושיב עמו עוד שני מומחים.

אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב נחמן בר יעקב, תְּנִיתוּהָ – שנינו זאת במשנה, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְחַמִּשָׁה בְּשְׁלִשָׁה, ויש לברר במשנה מַאי שְׁלִשָׁה – איזה דיינים הם, אִילֵימָא שְׁלִשָׁה הֲדִיּוֹטוֹת – שאינם מומחים, הָאמַר אַבּוּהּ דְּאַבּוּךְ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב – הרי אמר אביו של אביך בשם רב, אֲפִילּוּ עֲשָׂרָה וְהֵן הֲדִיּוֹטוֹת, פְּסוּלִין לְדִינֵי קְנָסוֹת, אֶלָּא משנתינו עוסקת בדיינים מוּמְחִין, וְקָאָמַר שְׁלִשָׁה ולא די באחד.

שנינו במשנה: המוציא שם רע בשלשה, דברי רבי מאיר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹצִיא שֵׁם רַע בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, מפני שיש בו דיני נפשות. הגמרא מבינה שמדובר באופן שטוען שזינתה לאחר האירוסין, ואין לו עדים על כך לחייבה מיתה, אך על כל פנים רוצה להוציאה בלא כתובה, כדין אשת איש שזינתה תחת בעלה. רבי מאיר סובר שכיון שיש לפנינו רק דיני ממונות דנים בשלשה, וחכמים סוברים שבכל זאת צריכים לדון בעשרים ושלשה, וביארו טעמם מפני שפעמים ששייך בדין זה דיני נפשות.

שואלת הגמרא על חכמים: וְכִי יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, מַאי הֲוֵי, הלא עכשיו אנו דנים דיני ממונות, ומדוע להצריך עשרים ושלשה. משיבה הגמרא: אָמַר עוּלָּא, בְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז [־קול] קָמִיפַּלְגִי – רבי מאיר וחכמים נחלקו האם יש לחשוש שמחמת שיצא הקול, ימצאו עדים [שקודם לכן הבעל לא ידע עליהם] שזינתה, ומעתה הנידון יהיה גם על הריגתה, ויצטרכו עשרים ושלשה, רַבִּי מֵאִיר סָבַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז לכן מספיק שלשה דיינים, וְרַבָּנָן סָבְרֵי חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז, ומאחר שדין זה עלול לבוא לידי דיני נפשות, לכן מלכתחילה יש לדונו בעשרים ושלשה דיינים.

ביאור שני במה נחלקו רבי מאיר וחכמים: רָבָא אָמַר, כּוּלֵּי עָלְמָא לְלַעַז לֵא חַיְישִׁינַן, וְהָכָא בְּחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל דיינים הָרִאשׁוֹנִים קָמִיפַּלְגִי. מבארת הגמרא: וְהָכָא כְּמַאי עַסְקִינַן – וכאן במשנה במה מדובר, כְּגוֹן דְּאִיכְּנִיחַ – שהתכנסו בֵּי עֲשָׂרִין וּתְלָתָא בית דין של עשרים ושלשה דיינים לְמִידַּן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, על פי טענת הבעל שיש לו עדים שזינתה, אלא שלבסוף לא מצא עדים, וְאִיבַּדּוּר – ונתפזרו הדיינים, וְאָמַר לְהוּ הבעל לדיינים, דַּיְינוּ לִי מִיהָא – דונו לי לכל הפחות דִּינֵי מָמוֹנוֹת, דהיינו שלא אצטרך לשלם כתובתה. וסובר רבי מאיר שמספיק לכך שלשה דיינים, אבל חכמים חוששים לכבודם של הראשונים שנזקקו כבר לתביעתו של בעל זה, ואין לדון אותה בלעדיהם.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

פסילנא לך. שהזכרתני טובתך: **חזייה.** רב כהנא להההוא גברא: **דהוה גאים ביה.** ברב סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות: **מפיקנא לך רב מאונך.** אודיעך שאין רב יכול לסייעך דמשמתינא לך: **אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה.** לאמיתו: **לאקדומיה.** אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך: **כי המשפט לאלהים הוא.** כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו: **על דבר זה.** שנטל שררה לעצמו לומר תקריבון אלי (דברים א) שהיה לו לומר תקריבון לפני השכינה: **נענש משה.** שלא זכה שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: **כתיב ואצוה את שופטיכם.** משמע את חכמיהם הזהיר להדריך ציבור במשפט והחקים על כרחם: **וכתיב ואצוה אתכם.** דציבור עצמם הזהיר ומה הוצרך להזהירן: **כי אתה תבוא את העם.** משמע גם אתה כאחד מהן: **כי אתה תביא.** משמע (לשון) שררה נוהג עליהן: **משה אמר** לו **זקנים שבדור עמהם.** על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר עליהם דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתי' ביה אל הארץ אשר נשבע ה' וגו' ובמקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם וגו' אלמא דהקב"ה בעצמו אמרו: **דבר אחד.** מנהיג אחד: יומא דדינא. שני וחמישי תקנת עזרא היא בב"ק (דף פב:): **אומני לדינא.** ב"ד ששולחין שלוחם לבעל דין שצועקים עליו לבא ולדון לפניהם צריך השליח להזמינו בשם שלשתן: **ואמר משמיה דחד.** פלוני דיין מזמינך לא אמר כלום ואי לא אזיל לא משמתינן ליה: **דיני קנסות.** זה שמשלם יותר מדינו: **המוציא שם רע.** לא מצאתי לבתך בתולים ובא להפסידה כתובתה ולא להרגה שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו דאי אנפשות קאתי לא אמר ר"מ בשלשה: **וחכמים אומרים כו'.** מפני שיש בו דיני נפשות קס"ד דהכי קאמרי משום דאיכא מוציא שם רע דשייך ביה דיני נפשות וכגון שמביא עדים ובגמרא פרכינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי השתא מידא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים: **ור"מ סבר אין חוששין ללעז.** אין חוששין שמא כשיבואו לב"ד ויצא הקול ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותבעי כ"ג דשמא יבא לידי דיני נפשות ורבנן סברי חוששין: **רב"ע לא חיישינן ללעז.** ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה מודו רבנן דבשלשה: **והכא** בגון **דאיכניף עשרים ושלשה.** שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא מצא: **ואיבדור.** הדיינין והלכו להם: **ואמר.** הואיל ואין לי עדים דנו לי מיהת בשלשה דיני ממונות להפסידה כתובתה ע"י עצמו דקיי"ל (כתובות דף י.) חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו להפסידה על פיו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה רבי מאיר סבר בשלשה דאין חוששין לבבוד הראשונים ודנין אפילו בשלשה ורבנן סברי חוששין לכבוד הראשונים ובעי כולהו:

וחכ"א

תוספות

פסילנא לך. מרחיק היה עצמו אבל מן הדין לא מיפסיל וכן ההוא דשני דייני גזירות (כתובות קה:) דאייתי ליה צנא דפירי: **מפיקנא** לך רב מאונך. דמשמתינא לך והא דקאמר במו"ק (דף יז.) מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב הני מילי כשמנדה אותו לכבוד עצמו אבל לשם שמים לא:

מוציא שם רע. פי' בקונטרס שהבעל טוען פתח פתוח מצאתי להפסידה כתובתה וקשה לר"ת חדא דגבי אונס ומפתה קתני לה שהן קנסות ועוד דבבל דוכתא שמזכיר מוציא שם רע הוי לענין ק' סלעים ועוד דג' דמתניתין מומחין הן ובכמה דוכתי אשכחן שדנין דיני כתובה בבבל וכן נוהגין עכשיו ועוד מה שמפרש נמי חוששין ללעז מתוך שיטען פתח פתוח מצאתי חיישינן שמא ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה אין לשון לעז נופל על זה אלא על דבר שהוא שקר כמו (גיטין דף ה:) נמצאת אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים ועוד דקאמר דונו לי מיהא דיני ממונות מי דוחקו כל זמן שאין האשה תובעת אותו כתובתה ועוד דקאמר תבעו ממון בשלשה תבעה מיבעיא ליה ועוד מה שייך תביעה שאינו בא אלא לפטור את עצמו מכתובתה ועוד ובמקום דאיכא נפשות משמע דבהדיא ממון איירי ועוד שמעתי מהר"ף דלר' מאיר דאית ליה כתובה דאורייתא בפרק אף על פי (כתובות דף נו:) אינו נאמן להפסידה כתובתה דדוקא למ"ד כתובה דרבנן נאמן כדמוכח בפ"ק דכתובות (דף י.) דאמר רב נחמן חכמים תיקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו כו' ומפר"ת דכולה שמעתי' איירי לענין ק' סלעים שהאב תובע לבעל וחוששים ללעז היינו לעז הדיינים כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו דמיחייב הבעל השתא ק' סלעים דרבנן סברי בעי כ"ג דאי בג' חיישינן שמא אח"כ יבואו עדים שזינתה ויצטרך להוסיף עד כ"ג ואתי להוציא לעז על הראשונים לומר שלפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן ודוקא הוכחשו אבל הוזמו תו לא חיישינן לסהדי אחריני דמוכחא מילתא דאסהדי שקרי מהדר הבעל אבל בהוכחשו או לא כוונו עדותן אבתי אפשר להיות דקושטא הוה קאמרי ואיכא למיחש טפי דילמא אתו אחריני ור' מאיר לא חייש ללעז הדיינין ואין לדמות ליוסיפו הדיינים דלקמן (דף כט.) דלא חיישינן ללעז הדיינין:

1 פְּסִילְנָא לָךְ לְדִינָא. אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב כַּהֲנָא, פּוֹק
2 דַּיְינֵיהּ, חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה קָא גָּאִים [בֵּיהּ], אָמַר לֵיהּ,
3 אִי צָיְיתָא צָיְיתָא, וְאִי לָא, מַפֵּיקְנָא לָךְ רַב מֵאוֹנָךְ.
4 'כַּקְטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן', אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁיְּהֵא חָבִיב
5 עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה, כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה. לְמַאי
6 הִלְכְתָּא, אִילִימָא לְעַיּוּנֵי בֵּיהּ וּמִיפְסְקֵיהּ, פְּשִׁיטָא. אֶלָּא
7 לְאַקְדּוּמֵיהּ. 'לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ', (אָמַר רַבִּי חָנָן,
8 אַל תַּכִּנִּים דְּבָרֶיךָ מִפְּנֵי אִישׁ). 'כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים
9 הוּא', אָמַר רַבִּי חֲמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
10 הוּא, לֹא דַּיָּין לָרְשָׁעִים שֶׁנּוֹטְלִין מִזֶּה מָמוֹן וְנוֹתְנִים
11 לְזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהַחֲזִיר מָמוֹן
12 לִבְעָלָיו. 'וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם', אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,
13 וְאִיתֵימָא רַבִּי יֹאשִׁיָּה, עַל דָּבָר זֶה נֶעֱנַשׁ מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר
14 'וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'". מַתְקִיף לָהּ רַב
15 נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִי כְּתִיב 'וְאַשְׁמִיעֵכֶם', 'וּשְׁמַעְתִּיו
16 כְּתִיב', אִי גְּמִירְנָא גְּמִירְנָא, וְאִי לָא, אָזִילְנָא וְגָמִירְנָא.
17 אֶלָּא כִּדְתַנְיָא, רְאוּיָה פָּרָשַׁת נְחָלוֹת שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי
18 מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד וְנִכְתַּב עַל
19 יָדָן. רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשַׁת מְקוֹשֵׁשׁ שֶׁתִּיכָּתֵב עַל יְדֵי
20 מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, אֶלָּא שֶׁנִּתְחַיֵּיב מְקוֹשֵׁשׁ וְנִכְתְּבָה עַל יָדוֹ.
21 לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמְּגַלְּגְּלִין חוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּיב, וּזְכוּת עַל יְדֵי
22 זַכַּאי. כְּתִיב 'וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא', וּכְתִיב
23 'וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִיא', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָמַר
24 רַבִּי שִׁמְלַאי, אַזְהָרָה לַצִּיבּוּר שֶׁתְּהֵא אֵימַת דַּיָּין עֲלֵיהֶן,
25 וְאַזְהָרָה לַדַּיָּין שֶׁיְּסַבּוֹל אֶת הַצִּיבּוּר. עַד כַּמָּה, אָמַר
26 רַבִּי חָנָן, וְאִיתֵימָא רַבִּי שַׁבְּתַאי, 'כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן
27 אֶת הַיּוֹנֵק'. כְּתִיב 'כִּי אַתָּה תָּבוֹא', וּכְתִיב 'כִּי אַתָּה
28 תָּבִיא', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, אַתָּה
29 וְהַזְּקֵנִים שֶׁבַּדּוֹר [עִמָּךְ], אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,
30 טוֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל קָדְקֳדָם, דָּבָר אֶחָד לַדּוֹר, וְאֵין שְׁנֵי
31 דְּבָרִין לַדּוֹר. תָּנָא, זִימּוּן בִּשְׁלֹשָׁה. מַאי זִימּוּן, אִילִימָא
32 בִּרְכַּת זִימּוּן, וְהָתַנְיָא, זִימּוּן וּבִרְכַּת זִימּוּן בִּשְׁלֹשָׁה. וְכִי תֵּימָא, פְּרוּשֵׁי קָמְפָרֵשׁ מַאי זִימּוּן, בִּרְכַּת
33 זִימּוּן, וְהָתַנְיָא, זִימּוּן בִּשְׁלֹשָׁה, בִּרְכַּת זִימּוּן בִּשְׁלֹשָׁה. אֶלָּא מַאי זִימּוּן, אַזְמוּנֵי לְדִין, כִּי הָא
34 דְּאָמַר רָבָא, הַנֵּי בֵּי תְּלָתָא דַּיְינֵי דַּיְתְבִי, וְאַזִּיל שְׁלִיחָא דְּבֵי דִּינָא, וְאָמַר מִפּוּמָּא דְּחַד, לֹא אָמַר
35 כְּלוּם, עַד דְּאָמַר מִשְׁמֵיהּ דְּכוּלְּהוּ. הַנֵּי מִילֵּי בְּלֹא יוֹמָא דְּדִינָא, אֲבָל בְּיוֹמָא דְּדִינָא, לֵית לָן בָּהּ:
36 תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כו': שָׁלַח לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר רַב חִסְדָּא לְרַב נַחְמָן בַּר יַעֲקֹב, יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, דִּינֵי
37 קְנָסוֹת, בְּכַמָּה. מַאי קָמְיַבְעְיָא לֵיהּ, הָא אֲנַן תְּנַן, בִּשְׁלֹשָׁה. אֶלָּא יָחִיד מוּמְחֶה, קָמְיַבְעְיָא לֵיהּ.
38 דְּאִין דִּינֵי קְנָסוֹת, אוֹ לֹא. אָמַר לֵיהּ, תְּנִיתוּהָ, תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בִּשְׁלֹשָׁה,
39 מַאי שְׁלֹשָׁה, אִילִימָא שְׁלֹשָׁה הֲדִיּוֹטוֹת, הָאָמַר אֲבוּהּ דַּאֲבוּהּ מִשְׁמֵיהּ דְּרַב, אֲפִילּוּ עֲשָׂרָה וְהֵן
40 הֲדִיּוֹטוֹת, פְּסוּלִין לְדִינֵי קְנָסוֹת. אֶלָּא מוּמְחִין, וְקָאָמַר שְׁלֹשָׁה: וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מוֹצִיא שֵׁם רַע
41 בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: וְכִי יֵשׁ בּוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, מַאי הָוֵי. אָמַר עוּלָּא, בְּחוֹשְׁשִׁין לְלַעַז. רָבָא אָמַר, כּוּלֵּי עָלְמָא לְלַעַז לֹא
42 מֵאִיר סָבַר, אֵין חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז. וְרַבָּנָן סָבְרִי, חוֹשְׁשִׁין לְלַעַז. רָבָא אָמַר, כּוּלֵּי עָלְמָא לְלַעַז לֹא
43 חַיְישִׁינַן. וְהָכָא, בְּחוֹשְׁשִׁין לִכְבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים קָמִיפְּלְגִי. וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן, כְּגוֹן דְּאִיכְּנִיף
44 בֵּי עֶשְׂרִין וּתְלָתָא לְמֵידַן דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאִיבַּדּוּר, וְאָמַר לְהוּ, דַּיְינוּ לִי מִיהָא דִּינֵי מָמוֹנוֹת.

מיתיבי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מֵיתִיבֵי, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, תְּבָעוֹ מָמוֹן, בִּשְׁלֹשָׁה. תְּבָעוֹ נְפָשׁוֹת, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. בִּשְׁלָמָא (לְרָבָא), תְּבָעוֹ מָמוֹן תְּחִלָּה בִּשְׁלֹשָׁה, תְּבָעוֹ נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה, אֲפִילּוּ מָמוֹן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אֶלָּא לְעוּלָּא, קַשְׁיָא. אָמַר רָבָא, אֲנִי וַאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה תַּרְגִּימְנָא, וּמַנּוּ רַב חִיָּיא בַּר אָבִין, הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן, שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּינְּתָה, וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים, וְהַזִּימּוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל. בָּא לִגְבּוֹת מָמוֹן מִבַּעַל, בִּשְׁלֹשָׁה. וּבְמָקוֹם נְפָשׁוֹת, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. אַבָּיֵי אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא חַיְּישִׁינַן לְלַעַז, וּמִשּׁוּם כְּבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן, כְּגוֹן דְּאַתְּרוּ בָּהּ סְתָם, וְהַאי תַּנָּא הוּא, דְּתַנְיָא, וּשְׁאָר כָּל חַיְּיבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מְמִיתִין אוֹתָם, אֶלָּא בְּעֵדָה וְעֵדִים וְהַתְרָאָה וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ בְּאֵיזֶה מִיתָה הוּא נֶהֱרָג. רַב פָּפָא אָמַר, הָכָא, בְּאִשָּׁה חֲבֵירָה עַסְקִינַן, וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, חָבֵר אֵין צָרִיךְ הַתְרָאָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתְרָאָה אֶלָּא לְהַבְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד. רַב אַשִׁי אָמַר, כְּגוֹן

דאתרו

רבה אמר דב"ע כו' כגון דאיכניף כ"ג למידן דיני נפשות. שהביא האב עדים להזיממום עדי הבעל ולא הספיקו לקבלם עד דאיבדור מחמת אונס או מחמת פחד או להקביל פני המלך או למדידת עגלה ערופה ונשארו רק שלשה ואין לומר שקיבלו ואח"כ איבדור דלא א"ש דונו לי מידת: **מיתיבי** כו' בשלמא לרבה תבעו ממון תחלה. כלומר דלא איכניף לדיני נפשות:

והביא האב עדים והזיממום. קודם גמר הדין דהשתא ליכא מיתה בזוממין בא לגבות ממון בג' דליכא למיחש ללעז שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף דכיון דהוזמו ודאי סהדי שקרי נינהו ובמקום דאיכא נפשות כלומר שיכול לבא לידי נפשות שלא הוזמו אלא הוכחשו בעי כ"ג ותבעו נפשות ה"פ תבעו ממון שיכול לבא לידי נפשות ונידחא לפירוש רבינו תם הא דאיצטריך לאביי למימר דב"ע חוששין ללעז דכולה סוגיא איירי כשהוכחשו עדי הבעל או לא כוונו עדותן ומשום דחוששין ללעז הוי בב"ג לרבנן דאיכא חששא דלעז דשייכא מיתה בהתראה סתם דשמא יצטרכו להוסיף אבל לפירוש הקונטרס הכי נמי הוה מצי למימר דב"ע אין חוששין ללעז אפ"ה הוי לרבנן בעשרים ושלשה וי"מ לפי' הקונטרס דלהכי נקט דב"ע חוששין ללעז משום רבותא דר' מאיר דאע"ג דחוששין ללעז הוי לר' מאיר בשלשה כיון דליכא למיחש לסהדי אחריני ומיהו קשה לפר"ת למאי דמסיק פלוגתא דמתניתין בפלוגתא דבן זכאי דהשתא מוציא שם רע דרבי מאיר דאמר בשלשה הוי תביעת מאה כסף דקתבע אב ומוציא שם רע בעשרים ושלשה דרבנן היינו בחיוב מיתת האשה ולא בתביעת ממון דאין עדותן בטלה בהכחשת בדיק' לרבנן ועוד דמשמע דקאי אהא דאמר דכולי עלמא חוששין ללעז ואי חוששין ללעז כי איתכחוש נמי ליהוי בב"ג לרבי מאיר שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף ויהיה לעז ומיהו יש ליישב כדמוקי כגון דאיתכחיש בבדיקות איירי נמי שהכחישו אח"כ) עדי האב הכחשה גמורה דהשתא לא מקטלא נמי לרבנן ואפ"ה הוו בב"ג דאיכא למיחש לסהדי אחריני ואע"ג דהני אחריני נמי יהוי מוכחשין בבדיקות מ"מ מיקטלא לרבנן דהכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא ולר"מ הוה הכחשה ואין להקשות לפר"ת לאביי ולכולהו אמוראי דלקמן דלא מיחייב מיתה לר"מ היכי מיחייב ק' כסף הא קיי"ל בכתובות דלא מיחייב ק' סלע היכא דלא מצי למיתי לידי חיוב סקילה דאמר בפרק נערה (כתובות דף מד:) המוציא שם רע על הקטנה פטור כיון דלא מצי למיקיימא אם אמת היה הדבר וסקלו ויש לומר דמהאי טעמא לא ממעטינן אלא קטנה דלאו בת עונשין כלל אבל נראה דוחק מה שפירש ר"ת דהכחשה בלא הזמה מחייב ק' סלעים וצ"ל לפר"ת שהיא מותרת לבעלה כשלא כוונו עדותן או כשהוכחשו דאי לאו הכי היכי מחייב ק' סלעים הא לא קרינן ביה (דברים כב) ולו תהיה לאשה ויש ללמוד מכאן דאי אתו עדים ואמרו אשת פלוני זנתה דבעי דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה וסברא הוא דלא גרע מגזלות וחבלות ובירושלמי מצא רשב"א פלוגתא דאמוראי דאיכא דמפרש פלוגתא לענין כתובה כדמפרש בקונטרס ואיכא דמפרש לענין ק' סלע כדמפרש רבינו תם:

חוששין ללעז וחוששין לכבודן של ראשונים. אע"ג דחוששין ללעז אכתי נפקא לן במאי דחוששין לכבודן של ראשונים שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזיממום וה"ה דהוה מצי למימר אין חוששין לכבודן של ראשונים אבל אין לפרש מדחוששין ללעז כ"ש דחוששין לכבוד של ראשונים כדמוכח מדרבא חדא מה ענין זה אצל זה ועוד דהא לעולא דחוששין רבנן ללעז ולכבודן של ראשונים לא חיישינן דהיכא דהבעל הביא עדים והביא האב עדים והזיממום אמרי רבנן בא לגבות ממון בג' וא"ת אביי ושאר אמוראי דלקמן היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה דלדידהו ליכא לאוקמי כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזיממום כדמוקי לעיל כיון דסברי רבנן דכולי עלמא חוששין לכבודן של ראשונים ויש לומר דלדידהו תבעו ממון היינו שלא התרו בה כלל דליכא מיתה אלא ממון ובקונטרס פירש דמוקי לה כרבא ורבי חייא שהביא הבעל עדים שזינתה והאב הביא עדים והזיממום וליכא למיחש לכבודם של ראשונים דדינא אחרינא הוא דמעיקרא הוה בעל תובע ונראה דוחק:

בעדה ועדים ובהתראה. ומסית נמי צריך עדה אלא משום דכתיב (במדבר לה) והצילו העדה ומסית אין מהפכין בזכותו שאין טוענין למסית אבל לענין עשרים ושלשה דרשינן מהאי קרא דאין סברא לחלק בין מסית לשאר חייבי מיתות ועדים והתראה נמי צריך במסית אלא משום שמכמינין לו עדים וגם אין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו היאך נניח אבינו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים כדתניא פרק ד' מיתות (לקמן דף סז.): **באשה** חבירה. וכגון דאמר שבעל וחזר ובעל דאי לאו הכי מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת כדאמרינן בריש היו בודקין (לקמן דף מא.):

דאתרו

וחכ"א תבעו ממון כו'. ברייתא היא: **תבעו ממון תחילה.** דלא בא לידון בעדים אלא על פיו ולהפסידה כתובתה מודינן דבשלשה: **תבעו נפשות תחילה.** דאמר להביא עדים: **אפילו ממון.** כגון אם לא מצא עדים ואמר דונו לי מידה להפסידה כתובה אעפ"כ בענין עשרים ושלשה משום כבוד ראשונים: **אלא לעולא.** דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה לעולם עשרים ושלשה לרבנן בענין משום דחוששין ללעז: **והזימום.** דתו ליכא למיחש ללעז דאיגלי מילתא דאהני סהדי סמיך והני סהדי שקרי נינהו ואפילו להפסידה כתובתה לא מהימני דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר ושקורי קמשקר ובעי למיתב מאה סלע לאב ולו תהיה לאשה ותבעו ממון דקאמרי רבנן אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי והכי קאמר בא האב לגבות ממון מבעל שנמצא כבר שקרן בשלשה דהזמנה אחריתי היא ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא דדינא אחרינא הוא דמעיקרא בעל הוה תובע והשתא אב קא תבע: **וכמקום דאיכא דיני נפשות.** כלומר וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ישמעו ויבואו עדים עשרים ושלשה בעי ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתתא אמאה כסף דאב תבע לבעל ואי אפשר לומר כן דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אא"כ הביא עדים והוזמו דכל זמן שלא הביא עדים נאמן אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל ואי בשהוזמו עדיו מיירי מתניתין תו ליכא למימר חוששין ללעז ועוד מדגרסינן בתירוצא דרב חייא בר אבין בא לגבות ממון מבעל דפריש דרבי חייא להאי תבעו ממון אמאה סלע מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון אבעל ואיהו תבע להפסיד כתובה: **אביי אמר.** אי בשלא הביא עדים דכולי עלמא חוששין ללעז ובענין עשרים ושלשה דילמא שמעי סהדי ואתו ומדבענין עשרים ושלשה ברישא אפילו ממון בעשרים ושלשה דחוששין לכבודן של ראשונים והכא בפלוגתא דמתניתין כגון שהביא עדים בתחילת הזמנתו לדין דתו ליכא למיחש סהדי אחריני והני אמרי באפי תלתא דהתרו בה מיתה סתם ולא הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה רבי מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה דכי נמי יוזמו ישלם מאה כסף ורבנן סברי כיון דאתרו ביה מיתה דיני נפשות איכא ומיקטלא והאי תנא הוא וכו' ובריייתא דקתני לרבנן תבעו ממון בשלשה כדתרצה רב חייא בר אבין: **ושאר כל חייבי מיתות כו'.** גבי מסית קאי דרחמנא אמר (דברים יג) לא תחמול ולא תכסה ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים: **עדה.** כ"ג: **ועד שיודיעוהו.** עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בבית דין אם יעבור בעבירה זו ומיהו אע"ג דלא מזכרי ליה איזו מיתה התראה היא ומחייב כרבנן: **רב פפא.** כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים והכא דאמר רבי מאיר בג' כגון שהביא עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין ואמרו שלא התרו בה לפי שהאשה חבירה היא ולא הוצרכנו להתרות בה רבי מאיר סבר אף על גב דחבירה היא לא מיקטלא הלכך לא צריכין לאיבנופי תו עשרים ושלשה אלא שלשה לדון דיני ממונות דכתובה ורבנן סברי כרבי יוסי בר' יהודה: **אלא להבחין.** שלא יכול לומר סבור הייתי שמותר:

דאתרו

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מקשה הגמרא על ביאורו של עולא: **מֵיתִיבִי**, שנינו בתוספתא (פ"א ה"ב), **וַחֲכָמִים** חולקים על דברי רבי מאיר במשנתינו, **וְאוֹמְרִים, תְּבָעוֹ מָמוֹן בִּשְׁלֹשָׁה, תְּבָעוֹ נְפָשׁוֹת בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, בִּשְׁלָמָא (לְרָבָא)** יש לפרשה כך, **תְּבָעוֹ מָמוֹן תְּחִלָּה** – אם אין לבעל עדים שזינתה, ומתחילה בא רק לתבוע ממון, להפסידה כתובתה, **די בִּשְׁלֹשָׁה**, ואם **תְּבָעוֹ נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה** – שהיה סבור להביא עדים ולחייבה מיתה, והתכנסו עבור כך עשרים ושלושה דיינים, **אֲפִילּוּ מָמוֹן** – אף אם לבסוף לא מצא עדים ומבקש לדונה לכל הפחות דיני ממונות, להפסידה כתובה, צריכים לדון **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**, משום שחוששים לכבודם של הראשונים, **אֶלָּא לְעוּלָּא** הסובר שחוששים שכשישמעו עדים שתובעה שזינתה, יבואו ויעידו כדבריו, ותתחייב מיתה, **קַשְׁיָא** – קשה, כיצד יפרש שאם 'תבעו ממון בשלשה', הרי לעולם יש לדונה דווקא בעשרים ושלשה משום שחוששים שתתחייב מיתה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, אֲנִי, וַאֲרִי שֶׁבַּחֲבוּרָה** – והחשוב שבחבורה, **תַּרְגֵּימְנָא** – תירצנו את התוספתא לדברי עולא, **וּמַנּוּ** – ומי הוא 'ארי שבחבורה' **רַב חִיָּיא בַּר אָבִין, הָכָא כְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן בתוספתא, במה מדובר, **שֶׁהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁאשתו זִינְּתָה, וְהֵכִיא הָאָב עֵדִים** אחרים **וְהִזִּימוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל**, ומתברר שהבעל הוציא עליה שם רע, ועתה מחייבים את הבעל לשלם לאביה של האשה מאה סלעים קנס, ואומרת התוספתא שאם **בָּא** האב **לִגְבּוֹת מָמוֹן** – דמי הקנס **מִן הַבַּעַל**, נידון **בִּשְׁלֹשָׁה** דיינים, **וּבִמְקוֹם נְפָשׁוֹת**, והיינו באופן שדיברה בו המשנה, שטוען שזינתה ובא להפסידה כתובתה, ויש לחוש שיבואו עדים ותתחייב בנפשה, בזה נידונית **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה**, אף שעתה דנים רק דיני ממונות, שכן דעת עולא בביאור דברי חכמים.

הגמרא מביאה ביאור שלישי במה נחלקו רבי מאיר וחכמים: **אַבָּיֵי אָמַר, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – גם רבי מאיר וגם חכמים סוברים **חַיְּישִׁינַן לְלַעַז, וְכֵן** סוברים שחוששים **מִשּׁוּם כְּבוֹדָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן במשנה, במה מדובר, **כְּגוֹן** שהביא הבעל עדים שזינתה לבית דין של שלושה, ואמרו העדים **דְּאַתְּרוּ בָּהּ סְתָם**, ולא פירשו לה שעונשה יהיה בסקילה, וסובר רבי מאיר, שכיון שלא פירשו באיזו מיתה תיענש, אין בה דיני נפשות, והפסד כתובתה נידון בשלשה, **וְהַאי תַּנָּא הוּא** – וסברא זו היא כדעת תנא זה [רבי יהודה] שבתוספתא דלהלן, **דְּתַנְיָא** – ששנינו בתוספתא (פי"א ה"א) [לאחר שנשנו דיני מסית, שהורגים אותו אפילו כשלא ידע בשעת הסתה שעדיו רואים במעשיו], **וּשְׁאָר כָּל חַיְּיבֵי מִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מְמִיתִין אוֹתָם, אֶלָּא בְּעֵדָה** – בעשרים ושלושה דיינים, **וְעֵדִים** המעידים על העבירה, **וְהַתְּרָאָה** – שהתרו בהם קודם מעשה, **וְעַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁהוּא חַיָּיב מִיתָה בְּבֵית דִּין. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** שאינו נהרג **עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ בְּאֵיזֶה מִיתָה** מארבע מיתות בית דין **הוּא נֶהֱרָג.** אבל אם התרו בו סתם ולא אמרו לו באיזה מיתה יהרג, אין בזה דיני נפשות, ובאופן זה סובר רבי מאיר שדנים בשלשה, אבל דעת חכמים שאף בהתראה כזו יש עונש מיתה, ולכן צריך עשרים ושלושה דיינים.

מביאה הגמרא ביאור רביעי במחלוקת רבי מאיר וחכמים: **רַב פַּפָּא אָמַר, הָכָא, בְּאִשָּׁה חֲבֵירָה עָסְקִינַן** – כאן במשנתינו מדובר באשה הבקיאה בהלכות, היודעת שנערה המאורסה שמזנה דינה בסקילה, והביא הבעל עדים שזינתה, ואמרו שלא התרו בה כלל, **וְקָמִיפַּלְגִי כִּפְלוּגְתָּא** – וחולקים רבי מאיר וחכמים במחלוקת **דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה וְרַבָּנָן, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, חָבֵר** – תלמיד חכם הבקי בהלכות, **אֵין צָרִיךְ הַתְּרָאָה**, כדי שניתן יהיה להענישו, אלא נענש בעונש הקבוע לעבירה זו אף בלא התראה, **לְפִי שֶׁלֹּא נִיתְּנָה הַתְּרָאָה אֶלָּא** כדי **לְהַכְחִין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד** – שלא יוכל העובר לומר שוגג הייתי, וסברתי שדבר זה מותר, ולכן, בתלמיד חכם שאינו יכול לטעון כך, אין צורך בהתראה. וחכמים חולקים עליו שאף חבר צריך התראה. וכמו כן נחלקו במשנתינו, רבי מאיר סובר שאף שהיא חבירה אינה נהרגת בלא התראה, ואין כאן דיני נפשות, ומספיק שלשה לדון אותה דיני ממונות של הפסד הכתובה, ורבנן סוברים שאין צריכה התראה, ונידונית על פי עדותם למיתה בבית דין של עשרים ושלשה.

הגמרא מביאה ביאור חמישי במחלוקת רבי מאיר וחכמים: **רַב אַשִּׁי אָמַר**, מדובר במשנה **כְּגוֹן** שהבעל רוצה להוציאה בלא כתובה, והביא הבעל לפני בית דין של שלשה, עדים שזינתה, ואמרו העדים

אגרות קודש

ב"ה, ט' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ וכו' מוה' צבי שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מב' כסלו, לפלא שגם בו אינו מזכיר אודות ההדפסה במכ"ע הנקראים ע"י בני ישראל שבמדינתם, ענינים דתורת החסידות און דעם ארום פון חסידות, ובפרט שכזכור לי לפני איזה שנים כתב שהתדבר והתידד עם עורך עתון המופיע שם, והתועלת שבדבר בודאי אין צריך ביאור ואריכות.

תקותי אף שאינו כותב עד"ז שהזכרתיו אודות ההכנות לי"ט כסלו, הרי מכינים תכנית **מפורטת** איך לנצל יום זה להפצת המעינות, ובאופן שיהי' רישומו ניכר במשך השבועות והחדשים שלאחר זה, וכיון שנקרא ראש השנה לחסידות ודרכי החסידות, שבודאי שגם בזה הדיוק ראש ולא תחלה, וכמו הראש הכולל חיות האברים וכמבואר זה בכ"מ, ואין לך דבר העומד בפני הרצון, שהרי היכולת על זה ניתנה.

בברכה לבשו"ט ובפ"ש המשתתפים בעבודת הפצה המעינות חוצה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

דְּאַתְּרוּ (ביה) [בָּה] **לַמַּלְקוֹת** – שהתרו בה שאם תזנה תלקה מלקות ארבעים, **וְלֹא אַתְּרוּ** (ביה) [בָּה] **לְקִטְלָא** – ולא התרו בה שימיתוה על כך, וללא התראה אינה נהרגת, וסוברת המשנה שבאופן כזה מלקים אותה משום שעברה על הלאו של אשת איש, **וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא** – וחולקים רבי מאיר וחכמים במחלוקת **דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבָּנַן** במשנתינו, **דִּתְנַן** (לעיל ב.) **מַכּוֹת** – חיוב מלקות נידון **כִּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִים, מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ** שנידון **בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.**

הגמרא מביאה ביאור שישי במחלוקת רבי מאיר וחכמים: **רַבִּינָא אָמַר,** משנתינו מדברת **כְּגוֹן שֶׁהֵבִיא** הבעל שלשה עדים שזינתה, **וְנִמְצָא אֶחָד מִן הָעֵדִים קָרוֹב אוֹ פָּסוּל** לעדות, **וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא** – וחולקים רבי מאיר וחכמים במחלוקת **דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי,** החולקים **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** – בשיטת רבי עקיבא, כמבואר להלן. **דִּתְנַן** – שנינו במסכת מכות (ה:), נאמר (דברים יז ו) 'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת', ומקשה המשנה אם מתקיימת עדות בשנים מדוע נאמר שלשה, ומשיב תנא קמא שהתורה הקישה אותם ללמד ששנים יכולים להזים שלשה, ורבי שמעון משיב שהתורה מקישה אותם ללמד שכשם ששנים אינם נהרגים עד שיזומו כולם כך שלשה אינם נהרגים עד שיזומו שלשתם **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא בָּא הַשְּׁלִישִׁי** – הפסוק 'על פי שנים עדים או שלשה עדים' לא נצרך כדי ללמדנו ששנים מזימים את השלושה, וללמד שלא יענשו עד שיזימו את כולם, **אֶלָּא** ההיקש נאמר כדי **לְהַחְמִיר עָלָיו** – על העד השלישי, **לַעֲשׂוֹת** את **דִּינוֹ כַּיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ** – להענישו כפי שמענישים את הראשונים אם יוזמו. ויש ללמוד מכאן מוסר השכל, **אִם כֵּן** – אם כך **עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶת הַנִּיטְפָּל** – המצטרף **לְעוֹבְרֵי עֲבֵירָה** דהיינו לעידי השקר, שהענישו **כְּעוֹבְרֵי עֲבֵירָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיְּשַׁלֵּם שָׂכָר אֶת הַנִּיטְפָּל לְעוֹשֵׂה מִצְוָה,** ויתן לו שכר **כְּעוֹשֵׂה מִצְוָה.** לימוד נוסף מן ההיקש, **וּמַה שְּׁנַיִם** אם **נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה,** שהרי האחד שנותר אינו ראוי להעיד לבדו, **אַף** כת של **שְׁלֹשָׁה** עדים, אם **נִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב אוֹ פָּסוּל, עֵדוּתָן בְּטֵלָה** אף שנותרו שני עדים כשרים. מבררת המשנה שם, **וּמַנַּיִן שֶׁאֲפִילּוּ** כת של **מֵאָה** עדים, שגם נפסלת כולה על ידי אחד שהוא קרוב או פסול. **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'עֵדִים', אפילו הם מאה.

עתה הגמרא מביאה את מחלוקת רבי יוסי ורבי, בדברי רבי עקיבא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – דין זה שכאשר אחד פסול כל העדות בטילה, אמור רק **בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת, תִּתְקַיֵּים הָעֵדוּת כַּשְּׁאָר** העדים. **רַבִּי אוֹמֵר, אֶחָד דִּינֵי מָמוֹנוֹת וְאֶחָד דִּינֵי נְפָשׁוֹת** שניהם שוים בדין זה, שכאשר עד אחד פסול כל העדות בטילה, **וְאִימָּתַי** נפסלת כל העדות מחמת שאחד פסול, **בִּזְמַן שֶׁהַקְּרוֹבִים** והפסולים **הִתְרוּ בָּהֶן** – בעוברי העבירה [שיש בה דיני נפשות], וגילו בכך שדעתם להיות עדים בדבר, **אֲבָל בִּזְמַן שֶׁהַקְּרוֹבִים** והפסולים **לֹא הִתְרוּ בָּהֶן,** אלא שתקו, ורק הכשרים התרו,

אגרות קודש

ב"ה, ו' כסלו, תשי"ח
ברוקלין.

הרה"ג וו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ הרא"פ שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מעש"ק, ות"ח על הבשו"ט מאנ"ש אשר שם, ובעת רצון יזכירום על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שבודאי יעורר ר"ר על כגון דא בתוככי שאר ישראל.

ת"ח על מ"ש ע"ד ספר הזהר עם ההערות של כ"ק אאמו"ר זללה"ה.

ומ"ש אודות תמונת הגאון ר' משה חפץ, כמדומה שנדפסה בספרים מכבר, ואפשר לזה כוונתו.

בהסברא שכותב שיש אומרים דלתפלה על החולה העיקר הוא שם העריסה, לפלא גדול איך אפשר לומר זה, שהוא היפך דיני ומאמרי רז"ל בהוספת שם לחולה שמלא בש"ס ופוסקים והרי לא לחנם פסקו הדין דשם שנעקר ועד כדי כך שהגט בטל מן התורה, אתמהא. ועוד יותר: בחולה שינוי השם משנה גזר דינו - ובתפלה על זה יזכירוהו בשם עליו חל הגז"ד!

בודאי ישתתף בהתועדות דיום הבהיר י"ט כסלו ר"ה לחסידות, ויהי רצון שיהי' רישומו ניכר בכל ימות השנה הבע"ל.

בברכה לבשו"ט.

הדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא. דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא: **משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה.** טעמא מפרש לקמן (דף י.): **אחד מן העדים.** והיו שם שלשה או ארבעה שיכולה עדות להתקיים בשאר: **הא דרבי עקיבא.** במסכת מכות: **לא בא שלישי כו'.** דממשמע שנאמר (דברים יט) על פי שנים עדים (יקום) כל שכן שלשה למה נאמר או שלשה עדים אלא להחמיר עליו ליתן חומר בעדי שקר ששלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיוצא באלו שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שניטפל לעוברי עבירה: **וחומר שישלם שכר וכו'.** דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת פורענות הלכך קל וחומר הוא: **כמה דברים אמורים.** דעדותן בטלה: **בדיני נפשות.** דרחמנא אמר (במדבר לה) והצילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות ולא יהרג לא הוא ולא הם: **רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות.** שוין בכך דעדותן בטלה: **ואימתי.** בדיני נפשות עדותן בטלה: **בזמן שהתרו.** הקרוב או הפסול בעוברי עבירה שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים והרי הכתוב הקיש שלשה לבטל העדות אם יש קרוב או פסול אבל לא התרו הקרוב והפסול בעוברי עבירה אלא שתקו והכשרים התרו בהן אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר:

תוספות

דאתרו ביה למלקות. ואתיא כמ"ד (מכות יג:) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ואם היינו יכולין לפרש במלקות של מוציא שם רע היה מתיישב ותימה דמשמע הכא דסבר ר' מאיר מכות בג' אם כן הוה דריש קרא והצדיקו לענין עדים זוממין דלקו בדלקמן (דף י.) ומה הוה משני מהא דפריך תיפוק ליה מלא תענה דלא מצי לשנויי כדמשני לקמן משום דהוי לאו שאין בו מעשה מ"מ הוה לקי דהא ר' מאיר גמר בפ"ק דמכות (דף ד: ושם) דעדים זוממין לוקין ומשלמין ממון ממוציא שם רע וה"נ דגמר לענין דלוקין דאע"ג דהוי לאו שאין בו מעשה וכ"ת דהוה משני משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד חדא דאית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי ועוד דר"מ אית ליה אזהרה לעדים זוממין מקרא אחרינא בפ"ק דמכות (ג"ז שם) וי"ל דאע"ג דגמר עדים זוממין ממוציא שם רע ה"מ לענין דלא דרשינן כדי רשעתו להכי אלא מוקמינא לה לדרשה אחריתי באלו נערות (כתובות לב:) אבל גבי האי אי לאו דגלי קרא דלקי לא הוה גמרינן כיון דכתיב לעשות ודרשינן מינה באלו הן הלוקין (מכות דף יג:) דבעינן לאו שיש בו מעשה אי נמי י"ל דמוציא שם רע גופיה לא נפקא לן דלקי אלא מוהיה אם בן הכות הרשע כדאמר פרק נערה (כתובות דף מו.) למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן (מבן) מוהיה אם בן הכות הרשע:

לא בא השלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו. אדר"ש קאי דקתני בפ"ק דמכות (דף ה: ושם) לעיל מהך ר"ש אומר מה שנים אין נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה וכו' ומצי למימר דפליג אדר"ש וס"ל דנהרגין אע"פ שאין שלשתן זוממין דקסבר דאין להקיש שלשה לשנים לענין זה דכיון דכתיב (דברים יט) ועשיתם לו כאשר זמם הרי זממו שנים שיש כח בידיהם להרוג בפני עצמם ובקונטרס פירש במכות (שם) לא בא השלישי להקל עליו דלהקל עליו לא צריך קרא דכתיב (שם) והנה עד שקר העד דמשמע כל העדות ואינן נהרגין עד שיזומו כולן ולא בא הכתוב אלא להחמיר עליו אבל אין לפרש לא בא השלישי להקל עליו גרידא אלא גם להחמיר עליו אע"ג דר"ש מודה דשלשתן נהרגין ה"מ כשבאו בתוך כדי דיבור כדמפרש התם בגמרא אבל רבי עקיבא סבר שנענש אע"ג שבא אח"כ מדנקט נטפל דהא כיון דאית ליה לרבי עקיבא היקישא דעד שיהו שלשתן זוממין בבאו בבת אחת בבאו זה אחר זה נמי יקישם להכי כי היכי דמקיש לענין לענש כמותם:

בזמן שהתרו בהן. מפרש בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) הכי אמרינן להו לאסהודי אתיתו או למיחזי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינא נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ואי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' ונראה לר"י דמשום שנתכוונו להעיד לא אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אלא שהולכים ומעידים כולן בב"ד אבל משום ראייה לחוד שנתכוונו להעיד לא דאי לא תימא הכי כל גיטין כשנותנין אותן בפני קרובים או פסולים יהיו פסולים אם יתכוין הא' ולר' יוסי אפילו לא יתכוין והאי דקאמר מה יעשו ב' אחים ודאי יכולין לתקן שלא ילבו שניהם להעיד אבל פעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע"פ שהעיד אחיו כבר בב"ד אע"פ שהשני העיד לאחר כדי דיבור מ"מ עדותן בטלה דשייך שפיר לאקושי להך מילתא שלשה לשנים אפילו בזה אחר זה כיון דבשעת ראייה רואין יחד ומתכוונין להעיד לכך עדותן בטלה אפילו העידו זה אחר זה אע"ג דלענין שלשתן זוממין לא הוקשו אלא כשהעידו בתוך כדי דיבור דהתם הזומה משעת העדאת עדים קא אתיא ואע"ג דפריך במכות (שם) הרוג יציל אע"פ שאינו הולך להעיד בב"ד ה"מ מעיקרא דאכתי לא אסיק אדעתיה יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר אבל לבסוף דמסיק יקום דבר במקיימי דבר לא צריכי לשנויי קמאי דממעטי' הרוג והדורג מיקום דבר דבעינן שילבו לקיים דבר בב"ד וכן (לקמן דף לד:) לענין אין עד נעשה דיין נראה לר"י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין אבל במתכוין להעיד לא דהא דטעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכיון שהעדים בעצמם דנין לא ירצו לקבל הזומה על עדותן או משום דכתיב (דברים יט) ועמדו שני האנשים וגו' שני האנשים אלו העדים לפני השם אלו הדיינין דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינין ולא שיהו בעצמן דיינין והנך טעמי לא שייכי אלא בעד המעיד בפיו ולא במתכוין להעיד ולא כפי' רבינו שמואל שפי' בעלמא (ב"ב קיג: ד"ה ג' שנבנסו כו') שנתכוון להעיד אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה וכן לענין שאינו נעשה דיין ודקדק מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (לקמן דף לד:) שלשה שנבנסו לבקר את החולה כו' משמע דווקא שנבנסו לבקר ולא נתכוונו להעיד אמרינן רצו עושין דין אבל נתכוונו להעיד אין עושין דין ועוד נראה לר"י לדקדק דלא אמרינן אין עד נעשה דיין אלא עד המעיד דאי לא תימא הכי קשיא דרב יהודה אדרב יהודה דהא בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) פסיק רב יהודה הלכה כרבי יוסי דבראייה בעלמא נעשה עד אע"פ שאינו מכוין להעד ורב יהודה קאמר (ב"ב דף קיג:) גבי ג' שנבנסו לבקר את החולה וכו' רצו עושין דין ואמאי הא בראייה בעלמא נעשה עד ועוד להאי פירוש לית ליה לרבי יוסי לא תהא שמיעה גדולה מראייה לא בעדות החדש (ר"ה דף כה: ושם) בראוהו שלשה והן ב"ד ולא בסנהדרין באחד שהרג את הנפש שראוהו אע"פ שראוהו ביום ומיהו נראה לרשב"א דהני לא פרכי נינהו דרבי יוסי על כרחך לית ליה שיעשה עד בראייה ואפי' יעיד לבסוף דהא ר' יוסי הוא דאמר עד שיהיו פי שני עדים מתרים בו כדאמר בסמוך וכמו ששנים אין יכולין להעיד אא"כ התרו בו כך שלשה וכו' אלמא אותן יהו חשובין עדים אבל השאר לא וכן נראה הדברים דאם הוזמו כולן לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו דלא מהני סהדותייהו בלא סהדותא דאחריני ולא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול אלא באותן שהותרו והא דקאמר רבי בזמן שהתרו בהן לאו משום דרבי יוסי לא בעי התרו דאכתי טפי מרבי בעינן דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדמוכח במכות (דף ו.) ור' יוסי בעי התראה ממש אלא דיני ממונות אתא לאוסופי והא דמשמע הכא דלר' יוסי בראייה בעלמא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו' מדקאמר וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי היינו במה שנחלקו במשנה זו אבל מתוך משנה אחרת יש ללמוד דבעי ר' יוסי התראה ושמא רב יהודה פסק לגמרי כר' יוסי אי נמי לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בדיני ממונות תתקיים העדים בשאר גרידא אבל בכוונת עדות סבר כרבי והאי דקאמר במכות (שם) היכי אמרינן להו לרבי קאי וכן מוכח דקאמר אי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' וה"פ היכי אמרינן להו דעל כרחך התראה לאו דווקא דבדיני ממונות לא שייכא התראה אלא ודאי לא בעי אלא שנדע שנתכוונו להעיד והיכי אמרינן להו וכו':

רבי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהיו פי שני עדיו מתרין בו. וא"ת והא תנן באלו הן הגולין (מכות דף ט:) רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא במועד ומותרתה בפרק קמא דמכות (דף ו:) פריך לה ומשני דהתוא היינו רבי יוסי בר יהודה:

כפלוגתא דבן זכאי. תימה דמשמע דקאי אאביי דאמר דב"ע חרשיין ללעז א"כ לרבי מאיר יהא נמי בב"ג אע"ג דאיתכחיש בבדיקות דהא חיישינן שמא יבואו עדים אחרים שזינתה בין לפ"ה בין לפר"ת וי"ל דמיירי כגון דאמרי הנך סהדי לא היה שם עד אחר וטעמא דרבנן בעשרים ושלשה לפר"ת דאיירי כשהכחישו עדי האב הכחשה גמורה אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יזיס את עדי האב כגון דלא הוכחשו ויצטרך נמי כ"ג אי נמי איירי דיש לבעל שני כתי עדים המכחישים זו את זו בבדיקות דתו ליכא למיחש לר' מאיר לעדים אחרים דאפילו יבאו יהיו מוכחשים מאלו בבדיקות ולרבנן איכא למיחש לעדים אחרים דהכחשה דבדיקות לאו כלום אי נמי דעדי האב הזימו לעדי הבעל דלכולי עלמא ליכא למיחש לאחריני וטעמא דרבנן דבכ"ג משום כבוד ראשונים אפילו הזימו קודם גמר דין כל שכן לאחר גמר דין דאתי טפי שפיר דהוי בכ"ג ולרבי מאיר לא שייך כבוד ראשונים דלא היה כאן חיוב מיתה דהוכחשו בבדיקות: **עדי** האב נהרגין ומשלמין ממון. תימה דאמאי נהרגין דמצו אמרי לא לחייב עדי הבעל באנו אלא לחייב הבעל ממון קאתינא כיון שלא התרו בהן דעדים זוממין לא בעו התראה וכה"ג אמרינן לקמן בפרק היו בודקין (דף מא:) למאן דאמר חבר א"צ התראה עדי נערה המאורסה אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו וי"ל דהכא שאני כיון שיודעים דבאים להרוג את האשה יודעים שיהרגו אותן אם יזומו דאי אפשר להיות זה בלא זה אבל התם לא ידעי שהיתה חבירה אי נמי לא ידעי דחבר א"צ התראה והא דפריך התם אלא אשה חבירה דקיימא לן (כר') יוסי ב"ר יהודה דמיקטלא היכי משכחת לה הוה מצי לשנויי כגון דידעי שהיא חבירה וידעי שחבר א"צ התראה: **ממון** לזה ונפשות לזה. הא דמקשה בפרק כיצד הרגל (ב"ק דף כב: ד"ה בגדי) דפטר התם אפילו בגדי דחד ועבדא דחד מפורש במקום אחר: **לרצונו** רשע הוא. ואע"ג דרבא בעי רשע דחמס בפרק זה בורר (לקמן דף כז.) האי כמו רשע דחמס הוא דומיא דאוכל נבילות לתיאבון כיון שעובר להנאתו על דעת קונו כמו כן היה עושה בשביל הנאת ממון ומעיד שקר והא דאמר התם (דף כו:) החשוד על העריות כשר לעדות פירש בקונטרס לאו דאיכא סהדי שבא על הערוה אלא שהוא גס בעריות ומתייחד עמהן והאי דקאמר ארבעים בכתפיה וכשר היינו משום דמלקין על ייחוד כל העריות חוץ מאשת איש דמלקין על לא טובה השמועה אי נמי התם כשר משום דיצרו תוקפו כ"ב וחשוב כאנוס אבל ארביעה אין יצרו תוקפו כ"ב א"ע ה"נ יצרו תוקפו וכשר לעדות אחרת ולא ארביעה דחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והא דפריך בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) נרבע יציל אין לפרש יציל לפי שהוא פסול מחמת ששונא הרובע שרבעו לאונסו שכך היה נראה לפרש דומיא דהרוג יציל דהכי מוכח דלאונסו כשר ואין שונאו כמו הרוג ועוד דהרוג גופיה מצינא לפרש דלא מיפסל מחמת שהוא טריפה ואינו ראוי להעיד ונראה לפרש דהתם מנרבע לרצונו פריך ואע"ג דלרבא כשר התם איירי שיש עדים שנרבע לרצונו דאז אינו ראוי להעיד והוי נמצא עד אחד מהן פסול ועדותן בטלה וק"ק כיון דבנרבע לרצונו איירי בחנם נקט לבסוף הורג ורובע יציל פירוש יצילו על עצמם דמנרבע לרצונו דמיירי ביה הוי מצי למיפרך אכתי שיציל את עצמו וי"מ דמהרוג ונרבע בשהם קרובים פריך דיציל וב"ת ה"ג הא כתיב ביה (שמות כא) מכה אביו ואמו וגו' אף על פי שהוא קרוב ונרבע נמי כתיב ערות אביך ואיכא למאן דדריש לקמן (דף נד.) ערות אביך ממש:

ואין אדם משים עצמו רשע. הקשה ר"י בר' מרדכי מדקאמר בפ"ב דכתובות (דף יח: ושם) העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו פסולי עדות היינו נאמנים ואמר רמי בר חמא בגמרא לא שנו אלא שאמורו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים מחמת ממון אין נאמנים מ"ט אין אדם משים עצמו רשע ורבא הוא דמסיק התם הכי והשתא אמאי לא פלגינן דיבורא ונדימנינהו במאי דקאמרי שהיו אנוסין אבל לא מחמת ממון ונראה דהדהיא דכתובות אתיא כמאן דאמר ביש נוחלין (ב"ב דף קלא: ושם) דלא פלגינן דיבורא בחד גופא פי' בחד גופא כמו גירשתי את אשתי דלא פלגינן דיבורא בחד גופא לומר דלא מהימן לשעבר ומהימן להבא וכן אנוסין היינו מחמת ממון שעל עצמו הוא מעיד כן דאי מהימנת ליה שהוא אנוס ניהמניה שהוא מחמת ממון נאנס וכן פלוני רבעו לרצונו אין לפרש דלא מהימן במאי דקאמר לרצונו אלא פלגינן דיבורא לומר שרבעו לאונסו דא"כ הוה פלגינן דיבורא בחד גופא ובמקצת מהימן אהאי גופא ובמקצת לא מהימן אלא פלגינן לומר שרבע אבל לא שרבעו וכן מוכח מפלוני רבע שורי דאי הוה אמרי' אדם קרוב אצל ממונו ה"א דמהימן לומר שרבע שור אחר אבל לא שורו דבשורו אין שייך לחלק בין אונס לרצון וכן מוכח ההוא דזה בורר (לקמן דף כה.). דחד אמר לדידי אוזפן ברביתא דמהימן שהלוה בריבית אבל לא לדידיה ותדע דאם היה כהן נשוי אחותו והוא ואחר מעידין שפלוני בא עליה סברא היא לרבא דמצטרפין להורגו אבל לא להרגה אפילו לאוסרה על בעלה אע"פ שנאסרת באונס ואע"ג דבהדהיא דכתובות (דף יח: ושם) פלגינן דמהימנינן להו במאי דאמרי כתב ידינו הוא זה היינו אפי' בלא טעמא דפלגינן ועוד יש לומר דהתם בכתובות כיון דקיום שטרות דרבנן דעדים שחתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד לא פלגינן דיבורא לומר שאנוסין היו מחמת נפשות ואע"ג דאשכחן (גיטין דף ח:) פלגינן דיבורא גבי עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך דאמר רבא עצמו קנה ונכסיו לא קנה לא דמי דהתם כך הוא נוהג בכל שטרות דעלמא דבגט אשה ובגט שחרור הימנוהו רבנן על ידי בפני נכתב ובפני נחתם ובשאר שטרות הצריכו קיום:

אצל

רש"י

תא"כ מה יעשו שני אחין ואחד. כשר עמהם: **שראו באחד שהרג את הנפש.** ופלוגתא דר' מאיר ורבנן נמי כגון שנמצא אחד מן השלשה קרוב או פסול וראה ושתק ולא התרה ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות לא שנא התרה ולא שנא שתק עדותן בטלה ורבנן סברי כרבי דהיכא דשתק תתקיים העדות בשאר ומיקטלא: **בבדיקות.** זה אומר כליו של בועל שחורים וזה אומר לבנים: **חקירות.** איזה יום ואיזו שעה וכיוצא בהם שהעדים באים על ידיהם לידי הזמה ורבי מאיר סבר הכחשת בדיקות שמה הכחשה ולא מיקטלא ורבנן סברי כיון דבחקירה נמצאו מכוונים הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא דלא רמו סהדי אדעתייהו למיבדק כולי האי: **בעוקצי תאנים.** שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה אמר לו תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין עוקצין זנבות תאנים כמו (סוכה דף לד:) ניטל עוקצו: **עדי הבעל נהרגין.** שבאו להורגה: **ואין משלמין ממון.** אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה אין משלמין טובת הנאת כתובתה כדין שאר זוממי כתובה במסכת מכות (דף ג:) דכיון דבשבילה הן נהרגין אין משלמין לה ממון דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין דכתיב (שמות כא) לא יהיה אסון ענוש יענש ואי משום מאה סלע דהוו בעו לאפסודיה לאב והוה ליה מיתה לזה לאשה ותשלומין לזה לאב לאו עלייהו רמו לשלומי אלא על הבעל שהרי על ידן הבעל בא לשלם לאב דכל זמן שלא הביא הבעל עדים שזינתה תחתיו אינו מתחייב לשלם מאה סלע על ידי עצמו כדאמרינן בכתובות (דף מו.) דלא קרינא ביה ואם אמת היה וגו' דבלאו עדים לא מיקטלא הלכך איהו נמי לא מיחייב אלא אם כן הביא עדים שזינתה והוזמו: **והזימום לעדי האב.** דיאך אתם מזימים את אלו לומר שעמכם היו במקום פלוני והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני: **עדי האב נהרגין.** שרצו להרוג עדי הבעל: **ומשלמין ממון.** מאה כסף לבעל שבאו לחייבו כשהזימו את עדיו: **ממון לזה.** לבעל: **ונפשות לזה.** ונהרגין בשביל העדים דקסבר רב יוסף כי פטר רחמנא מתחייב בנפשו מן התשלומין היכא דמיתה וממון משום חד קאתו עליה: **פלוני רבעו.** במשכב זכור: **לאונסו.** על כרחו: **הוא ואחר.** הנרבע הזה כשר להעיד עליו ואם יש אחר עמו נהרג הרובע על פידם: **אל תשת רשע עד.** דכתיב (שמות כג) אל תשת ידך וגו': **רבא אמר.** אין אדם נפסל לעדות בהודאת פיו דאדם קרוב אצל עצמו הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע שהרי תורה פסלה קרוב לעדות ונהרג הרובע דפלגינן דיבורא ומהימנינן ליה לגבי חבריה ולא מהימנינן ליה לגבי דידיה לפסול לעדות:

פלוני

1 מָה יַעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים וְאֶחָד, שֶׁרָאוּ בְּאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת
2 הַנֶּפֶשׁ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כְּגוֹן שֶׁהִתְרוּ בָּהּ אֲחֵרִים, וְלֹא
3 הִתְרוּ בָּהּ עֵדִים. וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבָּנַן,
4 דִּתְנַן רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ נֵהָרָג, עַד שֶׁיְּהוּ פִּי
5 שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ׳עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים׳.
6 וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כְּגוֹן דְּאִיתַּכְחוּשׁ בִּבְדִיקוֹת וְלֹא
7 אִיתַּכְחוּשׁ בַּחֲקִירוֹת. וְקָמִיפַּלְגִי בִּפְלוּגְתָּא דְּבֶן זַכַּאי
8 וְרַבָּנַן. דִּתְנַן, מַעֲשֶׂה וּבְדַק בֶּן זַכַּאי בְּעוּקְצֵי תְאֵנִים. אָמַר
9 רַב יוֹסֵף, הֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁזִּינָּתָה, וְהֵבִיא הָאָב
10 עֵדִים וְהִזִּימוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל, עֵדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין וְאֵין
11 מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. חָזַר וְהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים, וְהִזִּימוּם לְעֵדֵי
12 הָאָב, עֵדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין, וּמְשַׁלְּמִין [מָמוֹן] מָמוֹן לָזֶה
13 וְנְפָשׁוֹת לָזֶה. וְאָמַר רַב יוֹסֵף, פְּלוֹנִי רְבָעוֹ לְאוֹנְסוֹ, הוּא
14 וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהָרְגוֹ. לְרְצוֹנוֹ, רָשָׁע הוּא, וְהַתּוֹרָה
15 אָמְרָה ׳אַל תָּשֶׁת רָשָׁע עֵד. רָבָא אָמַר, אָדָם קָרוֹב אֵצֶל
16 עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע. אָמַר רָבָא,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אין העדות בטילה, שהרי אם תאמר שבטילה, **מָה יַעֲשׂוּ שְׁנֵי אַחִים וְאֶחָד** כשר הנמצא עמהם, **שֶׁרָאוּ בְּאֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ**, וכי יפסלו כולם וינצל הרוצח ממיתה משום ששני האחים שפסולים להעיד זה עם זה, ראוהו ביחד. אכן רבי יוסי חולק על כך, וסובר שכיון שהאחים ראו ביחד, נפסלו כולם לעדות.

נמצא, שרבינא מעמיד את משנתינו באופן זה שהשלישי שנמצא קרוב או פסול, ראה שזינתה, ולא התרה, וסובר רבי מאיר, שהוא מצטרף לפסול את האחרים, ואין כאן דיני נפשות, ולכן די בשלשה לדון את דיני הממונות של הפסד הכתובה, ורבנן סוברים שאינו מצטרף לפוסלם, ונידונית על פי עדותם למיתה בבית דין של עשרים ושלשה.

הגמרא מביאה ביאור שביעי במחלוקת רבי מאיר וחכמים: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כְּגוֹן שֶׁהִתְרוּ בָּהּ אנשים אֲחֵרִים, וְלֹא הִתְרוּ בָּהּ הָעֵדִים** עצמם, **וְקָמִיפַּלְגִי כִּפְלוּגְתָּא** – וחולקים רבי מאיר וחכמים במחלוקת **דְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבָּנַן**, **דִּתְנַן** – ששנינו במשנה (מכות ו:) **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לְעוֹלָם** הנידון **אֵינוֹ נֶהֱרָג, עַד שֶׁיְּהוּ פִּי שְׁנֵי עֵדָיו מַתְרִין בּוֹ** – שהעדים המעידים על המעשה, הם עצמם התרו בו שאם יעבור יהרג, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יז ו) **'עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים** וגו' יוּמַת הַמֵּת', ומשמע שכל הנצרך להריגתו יהא על פי העדים, ורק אז 'יומת המת'. וחכמים חולקים וסוברים שאין הקפדה מי יתרה בו, והעיקר שיתרו בו כדין. וכמו כן נחלקו במשנתינו, רבי מאיר סובר, שכיון שהעדים לא התרו בה, אין כאן דיני נפשות, ודי בשלשה כדי לדון דיני ממונות של הפסד הכתובה, ורבנן סוברים שהעיקר שהיתה התראה, ונידונית על פי עדותם למיתה בבית דין של עשרים ושלשה.

הגמרא מביאה ביאור שמיני במחלוקת רבי מאיר וחכמים: להלן מובאת מחלוקת תנאים בדין עדים המכחישים זה את זה בבדיקות, ולהבנת הענין נקדים: נאמר בתורה לדיינים (דברים יג טו) 'וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר' וגו' ולמדו מכאן (להלן מ.) שהדיינים מצווים לחקור את העדים שבע חקירות, ומלבד זאת מצווים עוד לבדוק את העדים בשאלות שונות, ואם העדים הכחישו זה את זה בחקירות, או שאמרו שאינם יודעים, בטלה עדותם, ובבדיקות אם אמרו שאינם יודעים, עדותם קיימת, ואם הכחישו זה את זה, נחלקו בכך תנאים, כדלהלן.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל לבאר כך, שמשנתינו מדברת **כְּגוֹן דְּאִיתַּכְּחוּשׁ בִּבְדִיקוֹת** – שהעדים שהביא הבעל שזינתה, הכחישו זה את זה בבדיקות, **וְלֹא אִיתַּכְּחוּשׁ בַּחֲקִירוֹת** – ולא הוכחשו בחקירות, **וְקָמִיפַּלְגִי כִּפְלוּגְתָּא** – וחולקים רבי מאיר וחכמים במחלוקת **דְּכָן זַכַּאי וְרַבָּנַן, דִּתְנַן** – ששנינו במשנה (להלן מ.) **שהיה מַעֲשֶׂה** והעידו באחד אדם תחת עץ תאנה, **וּבָדַק כֵּן זַכַּאי** את העדים **בְּעִוְּקֵצֵי תְּאֵנִים**, דהיינו ששאל אותם האם מקום חיבור הפרי לאילן, היה עבה או דק, והכחישו בזה אחד את השני, ופסל את עדותם. וחכמים חולקים עליו, וסוברים שכיון שבחקירות נמצאה עדותם מכוונת, עדותם כשירה, וכמו כן נחלקו במשנתינו, רבי מאיר סובר שכיון שהעדים הכחישו בבדיקות, אין כאן דיני נפשות, ודי בשלשה כדי לדון דיני ממונות של הפסד הכתובה, ורבנן סוברים שאין זו הכחשה, ונידונית על פי עדותם למיתה בבית דין של עשרים ושלשה.

הגמרא מביאה דין נוסף השייך למוציא שם רע: **אָמַר רַב יוֹסֵף, הֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים שֶׁאִשְׁתּוֹ זִינָּתָה** בעודה ארוסה, **וְהֵבִיא הָאָב עֵדִים וְהִזִּימוּם לְעֵדֵי הַבַּעַל, עֵדֵי הַבַּעַל נֶהֱרָגִין** שהרי זממו לחייב את האשה מיתה בעדותם, **וְאֵין מְשַׁלְּמִין** לאשה **מָמוֹן** כנגד הכתובה שבאו להפסידה. שכיון שנהרגים, אין לחייבם גם ממון, כיון שהדין הוא שאין מענישים אדם בשתי עונשים על מעשה אחד, אלא נידון בעונש החמור בלבד [קים ליה בדרבה מיניה].

דין נוסף: **חָזַר וְהֵבִיא הַבַּעַל עֵדִים, וְהִזִּימוּם לְעֵדֵי הָאָב,** ונמצא שחוזרת עדות הראשונים למקומה, ועדי האב צריכים להיענש כאשר זממו לעשות לעדי הבעל, אם כן **עֵדֵי הָאָב נֶהֱרָגִין,** משום שזממו לחייב מיתה את עדי הבעל, **וּמְשַׁלְּמִין** לבעל [**מָמוֹן**] מאה סלעים, כנגד הקנס שהתחייב לשלם לאביה על פידם, והטעם שבמקרה הזה מחייבים אותם גם מיתה וגם תשלומים, הוא משום שיש כאן חיוב **מָמוֹן לָזֶה** – לבעל **וְחִיוּב נְפָשׁוֹת לָזֶה** – לעדי הבעל, ובאופן שהחיוב מגיע מחמת שני אנשים סובר רב יוסף שמענישים בשני עונשים.

הגמרא מביאה דין נוסף שאמר רב יוסף: **וְאָמַר רַב יוֹסֵף,** אדם הבא לבית הדין ואומר שאיש **פְּלוֹנִי רְבָעוֹ** במשכב זכור **לְאוֹנְסוֹ** – בעל כרחו, הדין בזה, **שהוא** [־הנרבע] **וְאדם אַחֵר** שבא להעיד עמו על רביעה זו, **מִצְטָרְפִין** בעדותם על מנת **לְהָרְגוֹ** לרובע בבית דין, כדין הבא על הזכר. אבל אם הנרבע אומר שאיש פלוני רבע אותו **לִרְצוֹנוֹ,** אין הוא כשר להעיד עליו, שהרי **רָשָׁע הוּא,** שהסכים מרצונו להרבע, **וְהַתּוֹרָה אָמְרָה** (שמות כג א) **'אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס',** דהיינו, שרשע פסול לעדות, ולפיכך אין להאמינו על כך שפלוני רבע.

רָבָא אָמַר, אין לפסול אדם לעדות על פי הודאת עצמו, שהרי **אָדָם קָרוֹב** הוא **אֵצֶל עַצְמוֹ,** וקרוב פסול לעדות, **וְלִפְיכָךְ אֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע** בהודאתו, שהרי אינו נאמן להעיד על עצמו לא לזכות ולא לחובה.

וסובר רבא, שמאחר ואין הנרבע נאמן להעיד על עצמו יש לחלק את עדותו לשני חלקים, על החלק האחד שבו הוא מעיד שאיש פלוני רבע אדם יש להאמינו, ולפיכך מצטרף הוא לעדות עם אדם אחר להרוג את הרובע בעדותם, אבל על החלק השני שבו הוא מעיד שהוא עצמו נרבע לרצונו אינו נאמן, ועל כן אינו נפסל לעדות. ודין זה נקרא בשם 'פלגינן דיבורא', דהיינו שמחלקים את דיבורו לשני חלקים.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של רבא בענין זה: **אָמַר רָבָא,**

מעלת הצדקה היא בעניין ההמשכה למטה דווקא, וככל שתהיה ההמשכה למטה יותר, תגדל יותר מעלת הצדקה

ממאמר שבת פרשת מקץ, ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אדם הבא לבית דין ואומר, איש **פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי** מרצונה, **הוּא** [־הבעל] **וְאָדָם אַחֵר** שבא להעיד עמו על מעשה זה, **מִצְטָרְפִין** בעדותם **לְהוֹרְגוֹ** לבועל בבית דין, כדין הבא על אשת איש, **אֲבָל לֹא** מצטרפים בעדותם **לְהוֹרְגָהּ** לאשה, מאחר שבעלה קרוב שלה ואינו נאמן להעיד עליה.

דהיינו, שגם בענין זה יש לומר 'פלגינן דיבורא', ומאמינים את בעל האשה על החלק הראשון של דבריו שאיש פלוני בא על אשת איש, אך אין מאמינים לו על החלק השני, שאותה אשת איש היתה אשתו.

שואלת הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** רבא בדין זה, **דִּמְפַלְגִינַן בְּרִיבּוּרָא** – שמחלקים את דיבורו, **הַיְינוּ הַךְ** – הרי זה ממש כמו הדין שאמר לעיל לגבי 'פלוני רבעני לרצוני', ומדוע הוצרך להשמיע זאת גם באופן כזה. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָּא** – שמא תאמר, **שאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ אַמְרִינַן**, ולפיכך יש לחלק את דיבורו ולהאמינו על הרובע ולא על עצמו, אבל אדם קרוב **אֵצֶל אִשְׁתּוֹ לֹא אַמְרִינַן** לענין זה של 'פלגינן דיבורא', ועל כן מאחר שהוא נאמן על הבועל יש להאמינו גם לגבי אשתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא שאין הדין כן, אלא כשם שאינו נאמן על עצמו כך אינו נאמן על אשתו, ועל כן בהכרח יש לחלק את דבריו ולהאמינו רק על הבועל.

הגמרא מביאה דינים נוספים שאמר רבא: **וְאָמַר רָבָא**, עדים שאמרו איש **פְּלוֹנִי בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה**, ולא העידו מי הנערה, **וְלאחר מכן הוּזְמוּ** העדים, הדין הוא שהם **נֶהֱרָגִין** על מה שרצו לחייב מיתה לאותו פלוני, **וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן** לאיש, שהרי לא רצו להפסיד ממון לאבי הנערה, מאחר שלא העידו מי היא. אבל אם אמרו העדים שפלוני בא על **בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי** שהיא נערה המאורסה, **וְלאחר מכן הוּזְמוּ** העדים, בזה הדין הוא שהם גם **נֶהֱרָגִין** על כך שרצו להרוג את אותו אדם ואת הנערה, **וְגם מְשַׁלְּמִין מָמוֹן** על כך שרצו להפסיד לאבי הנערה את שוויה של כתובת בתו, שהרי אשה שזינתה אין לה כתובה. ואין לתמוה כיצד העדים נהרגים ומשלמים, הרי כלל הוא בידינו שאדם שנתחייב בשני עונשים אינו מקבל אלא את החמור שבהם ונפטר מן הקל, מאחר שכאן יש חיוב **מָמוֹן לָזֶה** – על כך שרצו להפסיד את אבי הנערה, **וְחיוב נְפָשׁוֹת לָזֶה** – על כך שרצו להרוג לאותו פלוני ולנערה, וכשהחיובים לאנשים שונים, אין העדים נפטרים מעונש הקל.

וְאָמַר רָבָא, עדים שבאו לבית הדין ואמרו, איש **פְּלוֹנִי רָבַע** את **הַשּׁוֹר**, ולא פירשו איזה שור, **וְלאחר מכן הוּזְמוּ** העדים, הרי הם **נֶהֱרָגִין** על כך שרצו לחייב מיתה לאותו פלוני, **וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן**, שהרי לא רצו להפסיד ממון לאיש, מאחר שלא העידו מי הוא השור הנרבע. אבל אם אמרו שאיש פלוני רבע את **שּׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי**, **וְלאחר מכן הוּזְמוּ**, הרי הם **נֶהֱרָגִין וְגם מְשַׁלְּמִין מָמוֹן**, מאחר שיש כאן חיוב **מָמוֹן לָזֶה** – לבעל השור שרצו לחייב את שורו סקילה, **וְחיוב נְפָשׁוֹת לָזֶה** – לאותו פלוני שהעידו עליו שרבע את השור ורצו לחייבו מיתת בית דין, ומאחר שיש כאן שני חיובים לשני אנשים אין פוטרים אותם מהעונש הקל. שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָה לִי** – מדוע הוצרך רבא להוסיף ולומר דין זה, **הַיְינוּ הַךְ** – הרי זה ממש כמו הדין הראשון. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דְּקָא בָעֵי בַּעְיָא עִלְּוֵיהּ** – רבא נקט דין זה פעם נוספת, משום שרצה להוסיף ספק לגבי דין זה. **דְּבָעֵי רָבָא**, מה יהא הדין באדם שבא עם **עֵד** נוסף לבית הדין, ואומר איש **פְּלוֹנִי רָבַע** את **שּׁוֹרִי, מַהוּ** – מה דין השור, האם ניתן לקבל את עדות בעל השור על שורו או לא. וצדדי הספק כך הם, **מִי אַמְרִינַן** לענין 'פלגינן דיבורא' **שאָדָם קָרוֹב** רק **אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ**, ולפיכך מתוך שמקבלים אנו את עדותו על פלוני שרבע מקבלים אנו את עדותו גם על שורו שנרבע, ואין מחלקים את דיבורו, **אוֹ דִּילְמָא אַמְרִינַן שאָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ**, ולפיכך אין מקבלים את עדותו על שורו, אלא אומרים בזה 'פלגינן דיבורא', ומקבלים רק את עדותו על איש פלוני שרבע, ולא את עדותו על השור שנרבע.

בָּתַר דְּבַעְיָא הֲדַר פַּשְׁטָהּ – לאחר שנסתפק רבא, הוא פשט את הספק, ואמר **שאָדָם קָרוֹב** רק **אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ** לענין 'פלגינן דיבורא', ולפיכך, מתוך שנאמן על הרובע נאמן גם על שורו, והשור יסקל.

שנינו במשנה: **מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה כּוּ'**.

מבררת הגמרא: **מְנָנִי מִילֵּי** – מנין לומדים דין זה. **אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר קְרָא** (דברים כה א) 'כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע', ובפסוק שלאחריו נאמר 'וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו', דהיינו, שמשפט זה עוסק בחיוב מלקות, ומאחר ונקט הכתוב 'וּשְׁפָטוּם' לשון רבים, הרי מיעוט רבים **שְׁנַיִם**, **וְמכיון שאֵין** עושים **בַּיִת דִּין** שמספר הדיינים שבו **שָׁקוּל** – דהיינו מספר שיכול להתחלק לשנים, לכן **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד** דיין **אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה** דיינים לענין חיוב מלקות.

שואלת הגמרא: **אֶלָּא מַעְתָּה** – מאחר ויש לדרוש את תיבת 'ושפטום' לענין מספר הדיינים, אם כן יש להוסיף ולדרוש מתיבת 'וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק' שנאמר באותו הפסוק, להוסיף עוד **שְׁנַיִם** – שני דיינים, שהרי אף תיבה זו נאמרה בלשון רבים, וכן מתיבת 'וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע' להוסיף עוד **שְׁנַיִם**, ובסך הכל **הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה** דיינים.

משיבה הגמרא: **הַהוּא** – תיבות אלו, **מִיבְּעֵי לֵיהּ כִּדְעוּלָּא** – נצרכות הן לדרשתו של עולא. **דְּאָמַר עוּלָּא, רֶמֶז לְדִין עֵדִים זוֹמְמִין מִן הַתּוֹרָה מְנַיִין.** שואלת הגמרא: האם יש רק **רֶמֶז** בתורה **לְדִין עֵדִים זוֹמְמִין, וְהָא כְּתִיב** במפורש (שם יט יט) 'וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו'. **אֶלָּא** כוונת עולא כך היא, **רֶמֶז לְדִין עֵדִים זוֹמְמִין שֶׁלּוֹקִין** מן התורה **מְנַיִין**, כלומר, ישנם אופנים שבהם אי אפשר לקיים בעדים זוממים את מצות התורה 'ועשיתם לו כאשר זמם', ובאופנים אלו יש להלקותם מלקות ארבעים, ועל כך תמה עולא היכן יש רמז בתורה לדין זה. והוא משיב, **דִּכְתִיב** (שם כה א) 'וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע' וגו'. ולכאורה יש לתמוה, האם **מִשּׁוּם** דִּבית דין **הִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע** לפיכך **וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע**, הרי אין הרשע לוקה אלא משום רשעתו, ולא משום צדקת הצדיק, ואם כן מדוע הוזכרה במקרא זה גם צדקתו של הצדיק. **אֶלָּא** המקרא עוסק באופן שבאו **עֵדִים** זוממים **שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק** בשקר, **וְלאחר מכן אָתוּ עֵדֵי אַחֲרִינִי** – באו עדים אחרים **וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק דְּמַעִיקָּרָא** – הצדיקו את אותו אדם שהיה באמת צדיק מתחילתו, **וְשַׁוּינְהוּ לְהָנָךְ רְשָׁעִים** – ועשו את אותם עדים הראשונים לרשעים, בזה הדין הוא שבאופן שאי אפשר לקיים בהם 'כאשר זמם', אזי 'וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע' – יש להלקותם.

שואלת הגמרא: מדוע הוצרך עולא ללמוד משם שלעיתים יש מלקות בעדים זוממים, **וְתִיפּוֹק לֵיהּ** – הרי יכול היה להוציא דין זה מִמה שעברו על לאו שבתורה (שמות כ יב) 'לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר', וכל אזהרת לאו יש עמה עונש מלקות. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה** – לאו זה של 'לא תענה' אין בו עשיית מעשה, מאחר שדיבור אינו נחשב כמעשה, **וְכלל הוא** בידינו **שכָּל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו**, ולפיכך הוצרך עולא ללמדנו שמכל מקום לוקים משום שנאמר 'והיה אם בן הכות הרשע'.

שנינו במשנה: **מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה.**

מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** הסובר שאין מחייבים מלקות אלא בבית דין של עשרים ושלשה. **אָמַר אַבָּיֵי, אַתְּיָא**

המשך בעמוד 65

מדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

פְּלוֹנִי בָּא עַל אִשְׁתִּי, הוּא וְאַחֵר מִצְטָרְפִין לְהוֹרְגוֹ, אֲבָל לֹא לְהוֹרְגָהּ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, דִּמְפַלְּגִינַן בְּדִיבּוּרָא, הַיְינוּ הַךְ. מַהוּ דְּתֵימָא, אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ אַמְרִינַן, אֵצֶל אִשְׁתּוֹ לֹא אַמְרִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאָמַר רָבָא, פְּלוֹנִי בָּא עַל נַעֲרָה הַמְאוֹרָסָה, וְהוּזְּמוּ, נֶהֱרָגִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְהוּזְּמוּ, נֶהֱרָגִין וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן, מָמוֹן לָזֶה וּנְפָשׁוֹת לָזֶה. וְאָמַר רָבָא, פְּלוֹנִי רָבַע הַשּׁוֹר, וְהוּזְּמוּ, נֶהֱרָגִין וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן. שׁוֹרוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְהוּזְּמוּ, נֶהֱרָגִין וּמְשַׁלְּמִין מָמוֹן, מָמוֹן לָזֶה וּנְפָשׁוֹת לָזֶה. הָא, תּוּ לָמָּה לִי, הַיְינוּ הַךְ. מִשּׁוּם דְּקָא בָּעֵי בַּעְיָא עִלָּוְיָיהּ. דְּבָעֵי רָבָא, פְּלוֹנִי רָבַע שׁוֹרִי, מַהוּ. מִי אַמְרִינַן אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ, אוֹ דִּילְמָא אַמְרִינַן אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ. בָּתַר דְּבַעְיָא, הֲדַר פַּשְׁטָהּ, אָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ וְאֵין אָדָם קָרוֹב אֵצֶל מָמוֹנוֹ: מַכּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה כּוּ׳: מְנָהֲנֵי מִילֵּי, אָמַר רַב הוּנָא, אָמַר קְרָא, ׳וּשְׁפָטוּם׳ שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה. אֶלָּא מֵעַתָּה, ׳וְהִצְדִּיקוּ׳ שְׁנַיִם ׳וְהִרְשִׁיעוּ׳ שְׁנַיִם, הֲרֵי כָּאן שִׁבְעָה. הַהוּא, מִיבָּעֵי לֵיהּ כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, רֶמֶז לְעֵדִים זוֹמְמִין מִן הַתּוֹרָה מְנַיִין. רֶמֶז לְעֵדִים זוֹמְמִין, וְהָא כְּתִיב, כַּאֲשֶׁר זָמַם. אֶלָּא, רֶמֶז לְעֵדִים זוֹמְמִין שֶׁלּוֹקִין מִנַּיִן, דִּכְתִיב ׳וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע׳ מִשּׁוּם דְּהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַّדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע. אֶלָּא, עֵדִים שֶׁהִרְשִׁיעוּ אֶת הַצַּדִּיק, וְאָתוּ עֵדֵי אַחֲרִינִי וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק דְּמַעִיקָּרָא, וְשַׁוּינְהוּ לְהָנָךְ רְשָׁעִים, ׳וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע׳. וְתִיפּוּק לֵיהּ מִ׳לֹא תַעֲנֶה׳, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה וְכָל לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה אֵין לוֹקִין עָלָיו: מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה: מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָמַר אַבַּיֵי, אַתְיָא ׳רָשָׁע רָשָׁע׳ מֵחַיְּבֵי מִיתוֹת. כְּתִיב הָכָא ׳וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע׳, וּכְתִיב הָתָם ׳אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת׳, מַה לְּהַלָּן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, אַף כָּאן בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. רָבָא אָמַר, מַלְקוּת בִּמְקוֹם מִיתָה עוֹמֶדֶת. אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, אִי הָכִי, אוּמְדָּנָא לָמָּה לִי. לְמִחְיֵיהּ, וְאִי מָאִית לִימוּת. אָמַר לֵיהּ, אָמַר קְרָא ׳וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׳, כִּי מָחֵית, אַגַּבָּא דְּחַיֵּי מָחֵית. אֶלָּא, הָא דְּתַנְיָא, אֲמָדוּהוּ לְקַבֵּל עֶשְׂרִים, אֵין מַכִּין אוֹתוֹ אֶלָּא מַכּוֹת הָרְאוּיוֹת לְהִשְׁתַּלֵּשׁ, וְכַמָּה הֵן תַּמְנֵי סְרֵי.

רש"י

פלוני בא על אשתי אבל לא להורגה. לפי שקרוב הוא אצלה ואע"ג דמהימנינן ליה בהאי סהדותא לגבי חבריה לא מהימנינן ליה לגבי אשתו והיינו פלגינן דיבורא דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי: **אצל אשתו לא אמרינן.** אדם קרוב לענין פלגינן דיבורא והואיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחבריה ליקטלוה נמי לדידה קמ"ל: **נהרגין.** משום פלוני: **ואין משלמין ממון.** טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה מאי טעמא שהרי לא הזכירו שם האשה ולמאן מפסדי: **בא על כתו של פלוני נהרגין.** משום שניהם שבאו להרוג אותו ואותה: **ומשלמין ממון.** שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון דניסת הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי וכיון דעלה מקטלי לא משלמי לה ממון אבל היכא דלא ניסת הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו דכל שבח נעוריה לאביה והוה ליה ממון לזה לאב ונפשות לזה משום דבועל ונערה מיקטלי: **רבע השור.** ולא הזכירו שור של מי: **ואין משלמין.** דמי השור דלא ידעינן מנו: **ממון לזה.** לבעל השור: **ונפשות.** בשביל פלוני הרובע: **פלוני רבע שורי.** הוא ואחר מצטרף עמו: **מהו.** פלוני ודאי מיקטיל אלא שור מי מיקטיל: **מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו.** ופלגינן דבורא להימוני אחבריה ולא אשור או דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא אדם קרוב אצל ממונו אע"פ דפלגינן ליה לעיל אצל עצמו: **הדר פשטה.** לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו לענין פלגי דיבורא והשור יסקל וכי אמרינן בתמורה (דף כח.) רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא או העידו ולא היה עד שני עמהם אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור לא פלגינן דיבורא משום ממון: **ושפטום.** גבי מלקות כתיב: **רמז לעדים זוממין שלוקין.** היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם כגון מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו אלא סופג את הארבעים מנלן: **משום.** דב"ד הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות את הרשע צדקת צדיק למה הוזכרה כאן וכי משום צדקת צדיק מתחייב רשע מלקות אלא ודאי עדים (זוממין) רמיזי הכא דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות והכי קאמר עדים שהרשיעו צדיק והוזמו והצדיקו עדים אחרונים את הצדיק והרי נעשו רשעים אלו העדים הראשונים וילקו ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו: **לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.** מאם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' באלו הן הלוקין (מכות דף יג.): **מלקות במקום מיתה עומדת.** דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות ומיתה זו קנס עליו הכתוב והרי הוא כאחת מן המיתות וכי היכי דסקילה בפני עצמה ושריפה בפני עצמה והרג בפני עצמה הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות: **אי הכי.** דהוא גופיה מיתה הוא: **אומדנא למה לי.** דקתני באלו הן הלוקין (שם דף כב.) דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל: **ונקלה.** בשעת שלוקה יהא אחיך שיכה את החי ולא את המת וכיון דמית ליה בפלגא כי מחי על אידך פלגא לאו על החי הוא: **אמדוהו לקבל עשרים.** וראו שאין יכול לקבל עשרים ואחת ואם יכוהו עשרים ואחת ימות בה: **אין מכין אותו אלא.** שמונה עשרה דמכות הראויות להשתלש לשלשה חלקים בעינן שמכה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו ומקרא נפקא לן באלו הן הלוקין (שם דף כג.):

למחייה

תוספות

אצל אשתו לא אמרינן. אע"ג דמתני' היא בזה בורר (דף כז:) דבעל כאשתו לענין עדות ס"ד הכא דמחמת מגו דמהימן להורגו מהימן להורגה:

משום דהוי לאו שאין בו מעשה. וה"ה דה"מ למימר משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואפ"ה גלי לן והיה אם בן הכות הרשע דלקי ובלבד שלא יוכל לבא לידי חיוב מיתה אבל אם אפשר לו לבא לידי חיוב מיתה לא לקי כדאמר במרובה (בבא קמא דף עד: ושם) תסתיים דרבי אלעזר דאמר הוכחשו בנפש ולבסוף הוזמו אין נהרגין דא"ר אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואי ס"ד הוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואם תאמר דהכא משמע דלוקין אלאו דלא תענה משום דגלי לן קרא דוהיה אם בן הכות וכן בפ"ק דמכות (דף ב: ושם) גבי מעידים אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה משמע דלכ"ע לקי ובמעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז (שם ד.) הוה נמי לקי לכ"ע אי לאו משום כדי רשעתו ובפ"ק דמכות (שם) גבי מעידים אנו באיש פלוני שחייב מלקות מ' ונמצאו זוממין קאמרי רבנן דאין לוקין אלא מ' ואמרינן בגמרא (שם) האי לא תענה רבנן מאי עבדי ליה מיבעי ליה לאזהרת עדים זוממין וי"ל דהתם ודאי כיון דלקו מ' מכאשר זמם ואי אפשר להלקותם בלא אזהרה דלא ענש הכתוב אא"כ הזהיר והיינו מלא תענה ונמצא הך דלקי מכאשר זמם הוי משום אזהרה דלא תענה ולכך אי אפשר להלקותו פ' על לאו אחד אבל בבן גרושה או בן חלוצה שפיר לקי מלא תענה וכן גבי מאתים זוז אי לאו כדי רשעתו הוי לקי מלא תענה דממון לא בעי אזהרה:

וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. אפי' לרבי יהודה דאית ליה בכל דוכתא לוקין עליו אתי האי שינויא דהא מעדים זוממין יליף לה לר' יהודה בפ"ק דמכות (דף ד:) ואי לאו והיה אם בן הכות הרשע דגלי לן בעדים זוממין ה"א בכל דוכתא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

רבא אמר מלקות תחת מיתה עומדת. משמע דלית ליה ג"ש דרשע רשע ובמקום אחר מפורש (לקמן דף לג: ושם ד"ה אתיא):

מלקות תחת מיתה עומדת. י"מ משום דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן וניתנת לישראל מלקות על אזהרתו תחת מיתה דבני נח ועוד י"ל משום דזימנין מתים ע"י מלקות כדתנן באלו הן הגולין (מכות דף ח:) ומת זה תחת ידו ופטור וקשה לשני הפירושים הללו דמאי פריך אי הכי אומדנא למה לי ופי' הקונטרס עיקר:

שבבר

למחייה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות

שכבר קידשוהו בשמים. י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד ואין נראה דאם כן בזמנו נמי כבר קדשו בשמים אלא נראה כפירוש הקונטרס בפ"ב דר"ה דביום שלשים ממתינים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמא יעברו אבל יום שלשים ואחד שאי אפשר שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר והא דאמר בירושלמי רבא בר זבדא בשם רב טעמא דר' אלעזר בר' צדוק בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותו מלמטה ביום ל' מקדשין אותו הן מן הבוקר ביום ל"א דאין באן ספק דודאי יקבע היום:

ואיידי דתנא עיבור שנה. פירש בקונטרס דהתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא מיקבע לשם ניסן מה שפירש שיקדשו אדר השני לשם אדר לא דק דלשון קידוש אין להזכיר להאי תנא דלא בעי קידוש לא מלא ולא חסר ואין אומר בו מקודש מקודש והיה לו לומר שקובעין אותו לשם אדר ומה שמשמע מתוך פי' דביום שלשים קובעין אותו לשם אדר שני אין נראה דאמרינן לקמן (דף יב.) אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן אלא צריך לומר דאמירה של עיבור היינו בשעה שגומרין השבעה שתהא השנה מעוברת קודם שלשים של אדר ובשעה שבאו עדים שראו את החדש אפילו יקבעו אותו סתם לית לן בה וממילא הוי אדר השני: **חישוב** חדש אין קידוש חדש לא מני ר"א. תימה א"כ תיקשי דר' מאיר אדר' מאיר דבמתני' קתני עיבור החדש בשלשה ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ולעיל קתני בברייתא קידוש החדש ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ואין לומר דברי ר"מ דמתניתין אעיבור שנה קאי ולא אעיבור החדש מדקאמר דאיידי דבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש משמע דחד תנא תני תרווייהו:

שבעה רואי פני מלך. פירש בקונטרס דאאחשורוש קאי ואין נראה שתקנו כנגד שרי הגוים ומפרש ר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים (ב כה) דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה (נב) כתיב ושבעה אנשים מרואי פני המלך וכן מוכח בירושלמי ומונה אותן גבי סנהדרי גדולה והכי איתא התם אית תנא תני ע"א שנאמר ויקח רב הטבחים את שלשה שומרי הסף הרי שלשה ושבעה אנשים מרואי פני המלך הרי עשר ששים איש מעם הארץ הרי שבעים ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה הרי שבעים ואחד ולמה קרא אותו סריס שיושב ומסרס בהלכה כתוב אחד אומר ה' וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינין:

בת

1 **למחייה עשרים וחדא.** דהא אכתי חי הוא ואגבא דחיי מחי: **חישוב לא קתני.**
2 דנימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש דבחושבנא תליא אע"פ שצריך
3 לעברו בגון משום ירקיא ומשום מתיא אפילו הכי חושבנא בעי כדתנן במסכת
4 ערכין (דף ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא נראה לעבר יותר
5 על שמנה אבל תשעה מעוברין לא עבדינן
6 דאם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי
7 שיקרא הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה
8 אם תקדום שלשה ימים או שנים לקביעות
9 החדש לא מעברינן ליה דתמהי בה אינשי:
10 **קידוש לא קתני.** דנימא דצריך ג' לקבל
11 עדות החדש מפי העדים ולומר מקודש
12 החדש: **אלא עיבור החדש.** משמע שצריך
13 שלשה לומר מעובר החדש אמירה זו למה:
14 **לא ליקדשיה ביום שלשים.** וממילא כי
15 מקדשינן ליה למחר מיעבר החדש שעבר
16 דיום שלשים בתריה שדית ליה: **תני קידוש.**
17 ועל כל חדשי השנה קאי: **והא עבור קתני.**
18 דרך תנא טועה בגירסא לחסר תיבה על ידי
19 שכחה אבל אין נחלף לתנא בין גירסת
20 קידוש לגירסת עיבור: **ביום עיבור.** יום עיבור
21 הוא יום שלשים שממנו נעשה החדש
22 מעובר בשרוצין לעברו: **קידוש ביום עיבור.**
23 בגון בחדש חסר שעבר צריך שלשה לקדש
24 ראש חדש הבא ביום ל' לחדש שעבר: **לאחר**
25 **עיבור.** אם עשו חודש שעבר מלא וקבעו
26 ר"ח ביום ל' ואחד אין אומרין בו מקודש
27 מקודש: **בזמנו.** ביום ל' דתולדתו ביום ל'
28 הוא דאין חדש לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה
29 ותשע"ג חלקים: **שכבר קידשוהו בשמים.**
30 ב"ד שלמעלה מאתמול: **פלימו אומר בזמנו**
31 **אין מקדשין אותו.** שא"צ לעשות חיזוק
32 לדבר שהרי בזמנו באו: **חישוב דעבור.** לחשב
33 אם יעברוהו דאילו קידוש סבר תנא דידן
34 דלא צריך לקדושי לא מלא ולא חסר וכר"א
35 בר' שמעון לקמן ואיידי דתני עיבור השנה
36 דהוי נמי חישוב דעיבור השנה והתם לא סגי
37 דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר
38 השני לשם אדר דאי שתקי ממילא לשם ניסן
39 מיקבע תנא נמי גבי חדש עיבור החדש
40 וקרייה נמי לחישוב עיבור ואשמעינן
41 דחישוב בעינן אבל קידוש לא בעינן לא
42 למלא ולא לחסר כר"א: **שנים אתה מקדש.**
43 שנת של כל יובל ויובל מקדשין ב"ד לשם
44 יובל: **א' אומר לישב.** כ' מן השלשה אומר
45 צריך לישב ולעיין אם צריכה לעבר שנה זו
46 מפני האביב או התקופות או פירות האילנות
47 כדלקמן (דף יא.): **ושנים אומרים.** אינו צריך
48 להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי
49 אינה צריכה לעבר: **בטל יחיד במיעוטו.** ולא
50 ישבו החמשה עוד לעיין בדבר: **שנים**
51 **אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב.**
52 הולכין אחר השנים וישבין לישא וליתן אם
53 צריכה לעבר אם לאו ומשא ומתן של עיבור
54 צריך חמשה לפיכך מוסיפין עוד שנים ולקמן
55 מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי: **שנים**
56 **אומרים צריכה.** לעבר ושלשה אומרים אין
57 צריכה בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין
58 להם: **שנים אומרים אינה צריכה ושלשה**
59 **אומרים צריכה.** הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין ומעברין: **כנגד ברכת כהנים.** בפסוק ראשון ג' תיבות והשני ה' ושלישי ז' תיבות: **שלשה כנגד**
60 **שומרי הסף כו'.** כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין ג' כנגד שומרי הסף בצדקיהו (מלכים ב כה) גבי גלות נבוזראדן והתם
61 נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך ובאחשורוש (אסתר א) אשכחן שבעה שרי פרס ומדי ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונן:

1 **למחייה עשרים וחדא, וכי מיית בהך חדא לימות,**
2 **דהא כי מחית, אגבא דחייא קא מחית. אמר ליה,**
3 **אמר קרא 'ונקלה אחיך לעיניך', אחר שלקה, אחיך**
4 **בעינא וליכא: עיבור החדש בשלשה: חישוב לא**
5 **קתני, קידוש לא קתני, אלא עיבור. לא ליקדשא**
6 **ומסיילא לעבר. אמר אביי, תני קידוש החדש.**
7 **נמי הכי, קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה, דברי**
8 **רבי מאיר. אמר רבא, והא עיבור קתני. אלא אמר**
9 **רבא, קידוש ביום עיבור בשלשה, אחר עיבור ליכא**
10 **קידוש. ומנו, רבי אלעזר [ברבי] צדוק היא, דתנן**
11 **רבי אלעזר [ברבי] צדוק אומר, אם לא נראה בזמנו**
12 **אין מקדשין אותו, שכבר קידשוהו בשמים. רב נחמן**
13 **אמר, קידוש אחר עיבור, בשלשה. ביום עיבור ליכא**
14 **קידוש. ומנו פלימו היא, דתנינא פלימו אומר, בזמנו**
15 **אין מקדשין אותו, שלא בזמנו מקדשין אותו. רב**
16 **אשי אמר, לעולם חישוב קתני, ומאי עיבור, חישוב**
17 **דעיבור. ואיידי דקבעי למיתני עיבור שנה, תנא נמי**
18 **עיבור חודש. חישוב חודש אין, קידוש חודש לא,**
19 **מנו, רבי אלעזר היא, דתנינא רבי אלעזר אומר, בין**
20 **בזמנו בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו, שנאמר**
21 **'וקדשתם את שנת החמשים שנה', שנים אתה מקדש**
22 **ואי אתה מקדש חדשים: רבן שמעון בן גמליאל**
23 **אומר בשלשה כו': תניא, כיצד, אמר רבן שמעון**
24 **בן גמליאל בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין**
25 **וגומרין בשבעה, אחד אומר לישב ושנים אומרים**
26 **שלא לישב, בטל יחיד במיעוטו. שנים אומרים לישב**
27 **ואחד אומר שלא לישב, מוסיפין עליהם עוד שנים,**
28 **ונושאין ונותנין בדבר. שנים אומרים צריכה ושלשה**
29 **אומרים אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן. שלשה**
30 **אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה, מוסיפין**
31 **עליהם עוד שנים, שאין המנין פחות משבעה. הני**
32 **שלשה חמשה ושבעה, כנגד מי. פליגי בה רבי יצחק**
33 **בר נחמני וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן פזי. ואמרי**
34 **לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו רבי יצחק**
35 **בר נחמני. חד אמר, כנגד ברכת כהנים. וחד אמר,**
36 **שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך,**
37 **שבעה רואי פני המלך היא, דתנינא פלימו אומר, בזמנו**
38 **וחמשה ושבעה, שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה**
39 **מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך. אמר ליה אביי לרב יוסף, עד האידנא, מאי**
40 **טעמא לא פריש לן מר הכי. אמר להו, לא הוה ידענא דצריכיתו. מי בעיתו מנאי מילתא**
41 **ולא אמרי לכו: זמן, נשיא, צריך, גדי, סימן: תנו רבנן, אין מעברין את השנה אלא**

במזומנין

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לְמִחֲיֵיהּ עֶשְׂרִים וַחֲדָא – שיכוהו עשרים ואחת מלקות, ארבע עשרה מאחוריו ושבע מלפניו, **וְכִי מָיֵת בְּהַהּ חֲדָא לִימוּת** – ואם ימות במכה העשרים ואחת אין בכך כלום, **דְּהָא כִּי מָחֵית אַנַּבָּא דְּחַיָּיא קָא מָחֵית** – שהרי מכל מקום המכות כולן ניתנו על גבו של אדם חי, ונתקיים המקרא 'ונקלה אחיך', ואף שמת לאחר מכן ראוי הוא לכך, שהרי מעיקר הדין חייב הוא מיתה.

אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב אחא, אי אפשר לעשות כן, משום **דְּאָמַר קְרָא** (שם) 'וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ', ויש ללמוד מן המקרא **שֶׁאַחַר שֶׁלָּקָה אָחִיךָ בְּעֵינָא וְלֵיכָּא** – שאף לאחר שגמר ללקות יהא עליו שם 'אחיך', כלומר, שישאר בחיים, ואם ימות במכה העשרים ואחת לא יתקיים מקרא זה. ולפיכך אדם שיכול לקבל רק עשרים מלקות, אין מלקים אותו אלא שמונה עשרה.

שנינו במשנה: **עִיבּוּר הַחֹדֶשׁ בִּשְׁלֹשָׁה.**

מדייקת הגמרא: **חִישּׁוּב** החודש **לֹא קָתָנֵי** – לא שנה התנא שצריך שלשה כדי לחשב האם צריך לעבר את החודש, וכמו כן **קִידּוּשׁ** החודש **לֹא קָתָנֵי** – לא שנה התנא שצריך שלשה כדי לקבל את עדות החודש ולומר 'מקודש', **אֶלָּא** שנה התנא **עִיבּוּר** החודש, דהיינו, שצריך שלשה כדי לומר 'מעובר החודש', ועל כך יש לתמוה, מה צורך יש בדבר זה, **לֹא לִיקַּדְּשָׁא וּמִמֵּילָא לְעַבֵּר** – הרי אם בית הדין לא יקדשו את החודש ביום שלושים לחודש שעבר, אלא ביום השלושים ואחת, ממילא יהיה החודש הקודם מעובר, מאחר שיום השלושים יהיה המשכו של החודש הקודם.

משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, תְּנִי** – אכן יש לשנות בדברי המשנה **קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ**, וכוונת התנא היא, שצריך בכל חודש מחדשי השנה שישבו שלשה דיינים שיקבלו את עדות החודש ויאמרו 'מקודש'. **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ וְעִיבּוּר הַשָּׁנָה בִּשְׁלֹשָׁה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רבא** מקשה על דברי אביי: **אָמַר רָבָא, וְהָא עִיבּוּר קָתָנֵי** – הרי במשנה שנינו 'עיבור החודש בשלשה' ולא 'קידוש החודש בשלשה', ואין דרך התנא לטעות באופן כזה, ולשנות 'עיבור' במקום 'קידוש'.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, כוונת התנא כך היא, קִידּוּשׁ החודש החל **בְּיוֹם עִיבּוּר** החודש, **בִּשְׁלֹשָׁה**, כלומר, אם חל ראש חודש ביום השלושים לחודש שעבר, ונעשה החודש שעבר חסר, צריכים בית דין לקדש את החודש בשלשה, אבל **אַחַר עִיבּוּר לֵיכָּא** קִידּוּשׁ – אם חל ראש חודש ביום השלושים ואחד, שהוא לאחר יום העיבור, ונעשה החודש שעבר מלא, בזה אין בית דין מקדשים את החודש כלל. **וּמַנִּי** – וכשיטת מי סובר התנא של המשנה, כשיטת **רַבִּי אֶלְעָזָר** (בן) [בְּרַבִּי] **צָדוֹק הִיא, דִּתְנַן** (ר"ה כד.), **רַבִּי אֶלְעָזָר** (בן) [בְּרַבִּי] **צָדוֹק אוֹמֵר, אִם לֹא נִרְאָה** החודש **כְּזְמַנּוֹ** – ביום השלושים, **אֵין** בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ** ביום השלושים ואחד, **שֶׁכְּבָר קִידְּשׁוּהוּ בַּשָּׁמַיִם** מאתמול.

הגמרא מביאה דעה נוספת בביאור דברי המשנה: **רַב נַחְמָן אָמַר**, כוונת התנא כך היא, קִידּוּשׁ החודש החל **אַחַר** יום **הָעִיבּוּר, בִּשְׁלֹשָׁה**, כלומר, אם חל ראש חודש ביום שלושים ואחד לחודש שעבר, ונעשה החודש שעבר מלא, בזה צריך לקדש בפני שלשה, אבל **בְּיוֹם עִיבּוּר לֵיכָּא** קִידּוּשׁ – אם חל ראש חודש ביום עיבורו, דהיינו ביום השלושים לחודש הקודם, ונעשה החודש שעבר חסר, בזה אין מקדשים את החודש כלל. **וּמַנִּי** – וכשיטת מי סובר התנא של המשנה, כשיטת **פְּלִימוֹ הִיא, דְּתַנְיָא** – שכך שנינו בברייתא, **פְּלִימוֹ אוֹמֵר**, החודש שנראה **כְּזְמַנּוֹ** – ביום השלושים, **אֵין** בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ**, שאין צריך לעשות חיזוק לדבר, שהרי בזמנו הוא בא, ואם נראה **שֶׁלֹּא כְּזְמַנּוֹ** אלא ביום השלושים ואחד, בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ**.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדברי המשנה: **רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם חִישּׁוּב קָתָנֵי, וּמַאי עִיבּוּר חִישּׁוּב דְּעִיבּוּר** – כוונת התנא באומרו 'עיבור החודש בשלשה' היינו שצריך שלשה כדי לחשב אם צריך לעבר את החודש, **וְאַיְּידֵי דְּקָבְעֵי לְמִיתְנֵי** – ואגב שרצה התנא לשנות בהמשך המשנה **עִיבּוּר הַשָּׁנָה** בשלשה, שבזה צריך בנוסף לחישוב גם אמירה בפה, לפיכך **תָּנָא נַמִּי** – שנה גם כן לגבי חודש בלשון זה **עִיבּוּר חוֹדֶשׁ**, אף ששם די בחישוב בלא אמירה בפה.

וממשיך רב אשי ומבאר את החידוש בדברי המשנה: **חִישּׁוּב חוֹדֶשׁ אֵין** – התנא סובר שצריך שלשה רק כדי לחשב אם לעבר את החודש, אבל **קִידּוּשׁ חוֹדֶשׁ לֹא** – התנא סובר שאין צריך לקדש את החודש כלל, לא בחודש חסר ולא בחודש מלא, **מַנִּי** – כשיטת מי הוא סובר כן, כשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הִיא, דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בֵּין** אם נראה החודש **כְּזְמַנּוֹ** ביום השלושים, **וּבֵין** אם נראה **שֶׁלֹּא כְּזְמַנּוֹ** אלא ביום השלושים ואחד, **אֵין** בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה ז) במקרא העוסק לגבי קידוש שנת היובל בבית דין, 'וְקִדַּשְׁתֶּם **אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה**', ויש לדרוש המקרא כך, **שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ** – את שני היובל צריך לקדש בבית דין לשם יובל, **וְאִי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֲדָשִׁים** – אך אין בית דין צריכים לקדש כל חודש וחודש.

שנינו במשנה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה כו'** מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה.

תַּנְיָא, כֵּיצַד – באיזה אופן **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה** דיינים **מַתְחִילִין** את עיבור השנה, **וּבַחֲמִשָּׁה** דיינים **נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין** בענין זה, **וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה**, כך הוא סדר הדברים, מתחילה היו יושבים שלשה דיינים כדי לדון האם בכלל יש צורך לישב ולעיין אם לעבר את השנה, או שפשוט הדבר שאין צריך לעברה. אם **הִיא אֶחָד** מן הדיינים **אוֹמֵר** שצריך **לֵישֵׁב** ולעיין בדבר, **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים שֶׁלֹּא לֵישֵׁב** – שאין צריך לעיין בזה כלל, שודאי אין השנה צריכה להתעבר, **בָּטֵל יָחִיד בְּמִיעוּטוֹ** ואין דנים יותר בענין זה. אבל אם **שְׁנַיִם אוֹמְרִים** שצריך **לֵישֵׁב** ולעיין, **וְאֶחָד אוֹמֵר שֶׁלֹּא לֵישֵׁב**, יש לילך אחר הכרעת הרוב, ומאחר שצריך חמשה דיינים למשא ומתן של עיבור שנה, לפיכך **מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם** – על שלושת הדיינים **עוֹד שְׁנַיִם**, עד שיהיו חמשה דיינים, **וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר** האם צריכה השנה להתעבר. אם **שְׁנַיִם** מהם **אוֹמְרִים** שהשנה **צְרִיכָה** להתעבר **וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, בָּטְלוּ הַשְּׁנַיִם בְּמִיעוּטָן** ואין מעברים השנה, ואם **שְׁלֹשָׁה אוֹמְרִים** שהשנה **צְרִיכָה** להתעבר, **וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, אזי מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד שְׁנַיִם**, עד שיהיו שבעה דיינים, ומעברים את השנה, **שֶׁאֵין הַמִּנְיָן** של עיבור השנה **פָּחוּת מִשִּׁבְעָה** דיינים.

הגמרא מבררת מדוע צריך בדווקא שלשה חמשה ושבעה: **הַנֵּי** – אלו **שְׁלֹשָׁה** המתחילים לדון, **וְהַחֲמִשָּׁה** הנושאים ונותנים, **וְהַשִּׁבְעָה** הגומרים את עיבור השנה, **כְּנֶגֶד מִי הם. פְּלִיגִי בָּהּ** – נחלקו בענין זה **רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי וְחַד דְּעִימֵיהּ** – ואחד שהיה עמו, **וּמַנּוּ** – ומי הוא שנחלק עמו, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש השונים זאת להיפך, שנחלקו בזה **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי וְחַד דְּעִימֵיהּ** – ואדם אחד שהיה עמו, **וּמַנּוּ** – ומי הוא, **רַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָנִי. חַד אָמַר** – אחד מהם סובר, שששלת חמשה ושבעה הם **כְּנֶגֶד** התיבות שבבִּרְכַּת **כֹּהֲנִים**, הנחלקת לשלשה פסוקים, האחד יש בו שלש תיבות, השני חמש, והשלישי שבע. **וְחַד אָמַר** – ואחד מהם סובר, שהשְּׁלֹשָׁה המתחילים הם **כְּנֶגֶד** שלשה **שׁוֹמְרֵי הַסַּף** שמצינו לגבי מלכות צדקיהו (מלכים ב' כה יח), החמשה שנושאים ונותנים הם כנגד **חֲמִשָּׁה מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ** הנזכרים שם (פסוק יט), והשבעה המסיימים הם כנגד **שִׁבְעָה רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ** שמצינו במלכות אחשורוש (אסתר א יד). דהיינו, מאחר ועיבור שנה הוא מטבסיסי מלכות שמים, לפיכך יש לנהוג בזה כפי הנהוג במלכות הארץ, ומאחר שבמלכות הארץ מצינו שלשה ממונים וכן חמשה ושבעה, לפיכך גם לגבי עיבור השנה יש לנהוג באופן זה.

הגמרא מביאה ברייתא כשיטה זו: **תָּנֵי רַב יוֹסֵף** – שנה רב יוסף בברייתא, **הַנֵּי שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעָה** שבעיבור השנה, **שְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד שׁוֹמְרֵי הַסַּף חֲמִשָּׁה מֵרוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעָה רוֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, עַד הָאִידְּנָא מַאי טַעְמָא לֹא פָּרֵישׁ לָן מַר הָכִי** – עד עתה מדוע לא פירש לנו רבינו זאת. **אָמַר לְהוּ** רב יוסף, **לֹא הֲוָה יָדַעְנָא דִּצְרִיכִיתּוּ** – לא ידעתי שצריכים אתם לפירוש זה ואינכם יודעים אותו, **מִי בָּעֵיתּוּ מִנַּאי מִילְּתָא וְלֹא אֲמַרִי לְכוּ** – וכי שאלתם ממני פעם איזה דבר ולא אמרתי לכם.

זְמַן, נָשִׂיא, צָרִיךְ, גְּדִי, סִיכָּן.

תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בַּמְזוּמָּנִין לָהּ – בדיינים שהוזמנו לכך על ידי הנשיא מאתמול, **וּמַעֲשֶׂה הָיָה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר הַשְּׁכִימוּ לִי** מחר בבוקר **שִׁבְעָה** דיינים **לְעֲלִיָּיה** – עליית גג המיוחדת למושב בית הדין, כדי לעבר את השנה, **הַשְּׁכִּים** רבן גמליאל לעלייה **וּמָצָא בה שְׁמוֹנָה, אָמַר, מִי הוּא שֶׁעָלָה לעלייה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, שיֵּרֵד. עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר, אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְלֹא** על מנת **לְהַצְטָרֵף וְלַעֲבֹר** את **הַשָּׁנָה** עמכם **עָלִיתִי, אֶלָּא** כדי **לִלְמוֹד** מכם **הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה** כיצד מעבירים את השנה **הוּצְרַכְתִּי. אָמַר לוֹ** רבן גמליאל, **שֵׁב בְּנִי שֵׁב, רְאוּיוֹת הן כָּל הַשָּׁנִים כּוּלָּן לְהִתְעַבֵּר עַל יָדְךָ, אֶלָּא שכך אָמְרוּ חֲכָמִים, שאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּדַּיָּנִים הַמְזוּמָּנִין לָהּ** מאתמול.

מוסיפה הגמרא: **וְלֹא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הָיָה** זה שעלה שלא ברשות, **אֶלָּא אינִישׁ אַחֲרִינָא** – אדם אחר היה, **וּמֵחֲמַת כִּיסּוּפָא הוּא דַּעֲבַד** – ושמואל הקטן עשה כן כדי שלא יכירו מי הוא שעלה שלא ברשות, ויתלבנו פניו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף כענין זה: **כִּי הָא** – כמו המעשה שהיה **דְּיָתִיב רַבִּי וְקָא דָרִישׁ** – שישב רבי ודרש בבית המדרש, **וְהֵרִיחַ רֵיחַ** של **שׁוּם**, והפריע לו ריח זה באמירת השיעור, **אָמַר** רבי, **מִי שֶׁאָכַל שׁוּם שֵׁיצֵא** מבית המדרש. **עָמַד רַבִּי חִיָּיא** ממקומו **וְיָצָא** לחוץ, אף שלא אכל שום, כדי שלא לבייש את האוכל, **עָמְדוּ כּוּלָּן** – כל התלמידים, **וְיָצְאוּ** אף הם אחר רבי חייא. **כַּשַּׁחַר** – למחרת, **מְצָאוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי** – בנו של רבי **לְרַבִּי חִיָּיא, אָמַר לֵיה אַתָּה הוּא שֶׁצִּיעַרְתָּ לְאַבָּא** בכך שאכלת את השום ונדף הריח. **אָמַר לוֹ** רבי חייא, חס ושלום שאוכל שום בבואי לבית המדרש, אלא **לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל**, להלבין את פניו של אוכל השום, ועל כן יצאתי כדי שיצאו הכל עמי, ולא יכירו מי הוא האוכל.

מבררת הגמרא: **וְרַבִּי חִיָּיא מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ** – מנין למד לעשות כן, לתלות את האשם בו ובלבד שלא יתביישו אחרים. מבארת הגמרא: שלמד כן **מֵרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא, מַעֲשֶׂה** היה **בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאתָה לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר וְאָמְרָה לוֹ, רַבִּי, אֶחָד מִכֶּם** – מן היושבים כאן בבית המדרש, **קִדְּשַׁנִי בְּכִיאָה**, וחפצה אני שיכנוס אותי לו לאשה, או שיפטרני בגט. וקידושי ביאה מעשה של פריצות הוא. **עָמַד רַבִּי מֵאִיר וְכָתַב לָהּ** לאותה אשה **גֵּט כְּרִיתוּת וְנָתַן לָהּ**, אף שלא היה זה הוא שקידשה בביאה, כדי שלא לבייש את המקדש, ועל ידי כן **עָמְדוּ וְכָתְבוּ כּוּלָּם** גט **וְנָתְנוּ לָהּ.**

שבה הגמרא ומבררת: **וְרַבִּי מֵאִיר מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ** – מנין למד לנהוג כן. ומבארת הגמרא: שלמד כן **מִשְּׁמוּאֵל הַקָּטָן**, שתלה האשם בעצמו, כמו שנתבאר לעיל. **וּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, מִשְּׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל** שהיה בימי עזרא, **דִּכְתִיב** (עזרא י ב) **'וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא, אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנּוֹשֵׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, וְעַתָּה יֵשׁ מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת'.** כלומר, שכניה בן יחיאל התוודה בפני עזרא על אשר נשאו בני ישראל נשים נכריות, ואמר לו שיש תקוה ותשובה על כך שיוציאו הנשים והבנים הנולדים מהן, וכלל שכניה את עצמו בתוך החוטאים באומרו 'אנחנו מעלנו', על אף שהוא עצמו צדיק היה ולא נשא נכרית מעולם, כדי שלא להלבין את פניהם של אלו שנשאו נכריות.

שבה הגמרא ומבררת: **וּשְׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל מֵהֵיכָא גָּמַר לָהּ.** ומבארת הגמרא: שלמד כן מדבריו של הקדוש ברוך **לִיהוֹשֻׁעַ, דִּכְתִיב** (יהושע ז י–יא) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לְךָ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ, חָטָא יִשְׂרָאֵל'.** דהיינו, בשעה שניגפו בני ישראל במלחמתם לפני אנשי העי, נפל יהושע על פניו והתפלל, ואמר לו הקדוש ברוך שסיבת הדבר היא שחטאו ישראל ומעלו בחרם ירחו. **אָמַר לְפָנָיו** יהושע, **רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי מבני ישראל חָטָא** ומעל בחרם. **אָמַר לוֹ** הקדוש ברוך הוא, **וְכִי דֵּילְטוֹר** [־הולך רכיל] **אֲנִי, לֵךְ הָטֵל גּוֹרָלוֹת** ועל ידי כן תמצא את החוטא. ויש ללמוד מכאן, שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות מי החוטא ולביישו, אלא כלל את כל ישראל כחוטאים, באומרו 'חטא ישראל', ומשם למד שכניה בן יחיאל לכלול עצמו עם החוטאים.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הוא למד זאת מִדבריו של הקדוש ברוך הוא **לְמֹשֶׁה, דִּכְתִיב** (שמות טז כח) **'עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם'**, דהיינו, שציוה הקדוש ברוך את משה לומר לבני ישראל שילקטו מן ביום הששי ליומיים, מכיון שלא ירד המן ביום השבת, ואף על פי כן היו מעטים מבני ישראל שיצאו ללקוט מן ביום השבת, ועל כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה 'עד אנה מאנתם בי', וכלל את כל בני ישראל עם מיעוט החוטאים.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שהיה עם שמואל הקטן: **תָּנוּ רַבָּנָן, מַשְּׁמַּתוֹ נְבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים** שהם **חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ** – רוח נבואה **מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי כֵן** עדיין **הָיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת קוֹל**, דהיינו, שהיו שומעים קול מן השמים. **פַּעַם אַחַת הָיוּ** החכמים **מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּית בֵּית גּוּרְיָה** [־שם אדם] **בִּירִיחוֹ, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת** קול **מִן הַשָּׁמַיִם** ואמרה, **יֵשׁ כָּאן** אדם **אֶחָד שֶׁרְאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה (כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ), אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, וְנָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בְּחֹלֶל הַזֶּקֶן** והסכימו שהוא אותו אדם הראוי שתשרה עליו שכינה, **וּכְשֶׁמַּת** הלל הזקן, **אָמְרוּ עָלָיו** בהספדו **הֵי חָסִיד הֵי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא.**

שׁוּב פַּעַם אַחַת הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בִּירִיחוֹ, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם ואמרה **יֵשׁ כָּאן אדם אֶחָד שֶׁרְאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, וְנָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בְּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן, שהוא הראוי להשראת השכינה, וּכְשֶׁמַּת אָמְרוּ עָלָיו** בהספדו **הֵי חָסִיד הֵי עָנָיו תַּלְמִידוֹ שֶׁל הִלֵּל. אַף הוּא** [־שמואל הקטן] **אָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ** דברי נבואה, והוכיח סופו על תחילתו ששרתה עליו שכינה, וכך אמר, רבן שִׁמְעוֹן בן גמליאל הנשיא, **וְרבי יִשְׁמָעֵאל** בן אלישע כהן גדול, **לְחַרְבָּא** – יומתו על ידי המלכות בחרב, **וְחַבְרוֹהִי לְקַטְלָא** – וחבריהם יומתו בשאר מיתות משונות, **וּשְׁאָר עָמָא לְבִיזָּא** – ושאר העם יהיו לביזה, **וְעָקָן סַגִּיאָן עָתִידָן לְמִיתֵי עַל עָלְמָא** – וצרות מרובות עתידות לבוא על העולם. ואף על רבי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בִּקְּשׁוּ לוֹמַר כֵּן – הספד זה, הי חסיד הי עניו, **אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה** [־נתערבבה] **הַשָּׁעָה**, ולא היו יכולים לעשות כן, לפי **שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל חֲרוּגֵי מַלְכוּת** מפני יראת המלך.

הגמרא מביאה כמה ברייתות העוסקות בדיני עיבור השנה: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן יְרָצָה הַנִּשְׂיא** בכך, **וּמַעֲשֶׂה** היה **בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָלַךְ לִיטּוֹל רְשׁוּת** – לעסוק בצרכי ציבור, **אֵצֶל שִׁלְטוֹן** [־שר] **אֶחָד שֶׁבְּסוּרְיָא, וְשָׁהָה** – נתעכב **מלָבֹא, וישבו בית הדין וְעִיבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה בכך רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וּכְשֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל מסוריא וְאָמַר רוֹצֶה אֲנִי בעיבור זה, נִמְצֵאת הַשָּׁנָה מְעוּבֶּרֶת** למפרע.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה צְרִיכָה לכך מִפְּנֵי הַדְּרָכִים וּמִפְּנֵי הַגְּשָׁרִים – שנתקלקלו בימות החורף, ואין הזמן מספיק לתקנם עד הרגל, **וְכן** מעברים את השנה **מִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים** – אם נתרטבו התנורים שבהם צולים את קרבנות הפסח, ואין סיפק בידם להתייבש עד הפסח, **וְכן** מעברים השנה **מִפְּנֵי גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל** המתגוררים בחוץ לארץ, שנשמע הקול בבית דין **שֶׁכבר נֶעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן** כדי לעלות לרגל בחג הפסח, **וַעֲדַיִין לֹא הִגִּיעוּ**, ואף אין סיפק בידם להגיע אם לא יעברו את השנה. **אֲבָל** אין מעברים את השנה **לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג** היורד, **וְלֹא מִפְּנֵי הַצִּנָּה** – הקור, שאין אנשים נמנעים לעלות לרגל משום כך, **וְלֹא מִפְּנֵי גָּלְיוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִין לֹא עָקְרוּ מִמְּקוֹמָן** לעלות לרגל.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְלֹא מִפְּנֵי הַטְּלָאִים שעדיין לא גדלו כל צרכם, מאחר שאף כשהם קטנים ראויים הם

המשך בעמוד 20

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רש"י

במזומנין לה. שהזמינן הנשיא מבערב: **השכימו לי.** מחר ז' לעלייה המיוחדת לישב בה בית דין: **ולא לעבר שנה עליתי.** להצטרף עמכם עכשיו: **אלא ללמוד.** תורה מכם היאך תעשו: **מחמת כיסופא הוא דעבד.** שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו: **שציערת לאבא.** שאכלת השום ונדף הריח: **חם ושלום.** שאוכל השום בבואו לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא: **משמואל הקטן.** כדאמרן: **אנחנו מעלנו.** והוא לא נשא גויה והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: **מיהושע.** ממעשה דיהושע שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: **דילטור.** רכיל: **מאנתם.** כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב (שמות טז) יצאו מן העם ללקוט וגו': **משמתו נביאים כו'.** משום שמואל הקטן נקט לה הכא: **אף הוא.** הוכיח סופו ששרתה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: **שמעון וישמעאל לחרבא.** רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כ"ג יהרגו בחרב: **וחבייריו.** כגון ר"ע ורבי חנניא בן תרדיון: **לקטלא.** לשאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה (ברכות דף סא:) ר' חנניא בשריפה במסכת ע"ז (דף יח.): **לומר כן.** אותו הספד: **אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות.** מפני יראת המלך מיהרו לקוברן: **ליטול רשות.** לדבר על עסקי ציבור: **מפני הדרכים.** שנתקלקלו בימות החורף ומפני הגשמים ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא: **תנורי פסחים.** שצולין בהם פסחיהם ונמוקו בגשמי החורף וצריכין חמה להתייבש: **ומפני גליות ישראל.** בני הגולה הרחוקים ונשמע לבית דין שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהם ועדיין לא הגיעו שאם לא יעברוה לא ירגילו לבא בפסח: **לא מפני השלג.** שלא יחדלו בכך מלבוא: **גדיים וטלאין.** שהן דקין אין מעברין עליהן כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים שהרי יכול להקריב קטנים: **גוזלות.** שצריכין לקיני יולדות שבכל א"י וכן זבין וזבות שכולן משהין קיניהם עד עלותן לרגל אעפ"כ אין מעברין על כך שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים: **אבל עושין אותן סעד.** סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה אם צריכה לעבר מפני א' מן הדברים שמעברין עליהן כגון על האביב ועל פירות האילן ואמרי' לקמן על שתים מהן מעברין ועל א' מהן אין מעברין הללו גדיים וטלאים וגוזלות נעשו סעד ומצטרפין לאחד מהן ומעברין: **ווימנא דאביבא לא מטא.** הוא אחד מן הסימנים שמעברין עליהם כדלקמן:

חדש. כ"ט ימים:

תקיפי

תוספות

בת קול יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול: **מפני** הדרכים והגשרים. והאי דלא חשיב ג' סימנין דלקמן משום דעל שנים מהן מעברין אבל הני אפילו אם לא מעברין ובברייתא דבסמוך גבי גדיים וטלאים וגוזלות שלא פרחו נמי לא חשיב להו משום דאהנך דבסמוך אפי' אשנים מהם אין מעברין עליו אלא שעושין אותו סעד עם אחד מג' סימנים: **ומפני** גליות ישראל שנעקרו ממקומן. משום דהנך דיתבי בא"י אין צריך לעבר דאפי' האחרון יכול להגיע מר"ח ניסן עד פסח כדתניא פ"ק דתענית (דף י.) גבי שאלת גשמים ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת:

רשב"ג אומר חדש. הכא משמע דחדש סתם הוא חדש חסר וכן בפרק המדיר (כתובות דף עא.) גבי חדש מלא וחדש חסר איכא בינייהו וקשה דבסוף החולץ (יבמות דף מח: ושם) אמרינן ירח שלשים ימים שלשים וכן בפרק קמא דנזיר (ה. ושם) פריך ואימא שלשים דכתיב עד חדש ימים וי"ל דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד א"נ הכא ובהמדיר דקאמר ת"ק שלשים מוכחא מילתא דאידך תנא חדש חסר: (וע"ע תוס' כתובות עא. ד"ה רבי):

ממעטני

1 בְּמְזוּמָּנִין לָהּ. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר, הַשְׁכִּימוּ לִי
2 שִׁבְעָה לַעֲלִיָּה. הִשְׁכִּים וּמְצָא שְׁמוֹנָה, אָמַר, מִי הוּא
3 שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, יֵרֵד. עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר,
4 אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְלֹא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה
5 עָלִיתִי, אֶלָּא לִלְמוֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הוּצְרַכְתִּי. אָמַר
6 לוֹ, שֵׁב בְּנִי שֵׁב, רְאוּיוֹת כָּל הַשָּׁנִים כּוּלָּן לְהִתְעַבֵּר עַל
7 יָדְךָ, אֶלָּא אָמְרוּ חֲכָמִים, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא
8 בְּמְזוּמָּנִין לָהּ. וְלֹא שְׁמוּאֵל הַקָּטָן הָיָה, אֶלָּא אִינִישׁ
9 אַחֲרִינָא, וּמֵחֲמַת כִּיסּוּפָא הוּא דַּעֲבַד. כִּי הָא דְּיָתִיב
10 רַבִּי וְקָא דָּרִישׁ, וְהֵרִיחַ רֵיחַ שׁוּם. אָמַר, מִי שֶׁאָכַל
11 שׁוּם, יֵצֵא. עָמַד רַבִּי חִיָּיא וְיָצָא, עָמְדוּ כּוּלָּן וְיָצְאוּ.
12 בַּשַּׁחַר, מְצָאוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי לְרַבִּי חִיָּיא, אָמַר לֵיהּ,
13 אַתָּה הוּא שֶׁצִּעַרְתָּ לְאַבָּא. אָמַר לוֹ, לֹא תְּהֵא כְּזֹאת
14 בְּיִשְׂרָאֵל. וְרַבִּי חִיָּיא, מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, מֵרַבִּי מֵאִיר.
15 דְּתַנְיָא, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁבָּאתָה לְבֵית מִדְרָשׁוֹ
16 שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, אָמְרָה לוֹ, רַבִּי, אֶחָד מִכֶּם קִדְּשַׁנִּי
17 בְּבִיאָה, עָמַד רַבִּי מֵאִיר וְכָתַב לָהּ גֵּט כְּרִיתוּת וְנָתַן לָהּ, עָמְדוּ כָּתְבוּ כּוּלָּם וְנָתְנוּ לָהּ.
18 וְרַבִּי מֵאִיר מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, מִשְּׁמוּאֵל הַקָּטָן. וּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן מֵהֵיכָא גָּמִיר לָהּ, מִשְּׁכַנְיָה
19 בֶּן יְחִיאֵל, דִּכְתִיב 'וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא, אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ
20 וַנּוֹשֵׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ, וְעַתָּה יֶשׁ מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת'. וּשְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל
21 מֵהֵיכָא גָּמַר לָהּ, מִיהוֹשֻׁעַ, דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר אֶל יְהוֹשֻׁעַ קוּם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נוֹפֵל עַל
22 פָּנֶיךָ, חָטָא יִשְׂרָאֵל'. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי חָטָא. אָמַר לוֹ, וְכִי דֵּילְטוֹר אֲנִי,
23 לַךְ חָטֵל גּוֹרָלוֹת. וְאִיבְּעֵית אֵימָא, מִמֹּשֶׁה, דִּכְתִיב 'עַד אָנָה מַאֲנַתֶּם'. תְּנוּ רַבָּנַן, מִשֶּׁמֵּתוּ
24 נְבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים, חַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי, נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, וְאַף עַל פִּי כֵן הָיוּ
25 מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת קוֹל. פַּעַם אַחַת, הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית גּוּרְיָה בִּירִיחוֹ, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת
26 קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם, יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשָּׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה (כְּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ), אֶלָּא שֶׁאֵין
27 דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ, נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרוּ עָלָיו הֵי חָסִיד הֵי
28 עָנָיו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא. שׁוּב פַּעַם אַחַת, הָיוּ מְסוּבִּין בַּעֲלִיָּה בִּיבְנֶה, וְנִתְּנָה עֲלֵיהֶם בַּת
29 קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם, יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשָּׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ,
30 נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בִּשְׁמוּאֵל הַקָּטָן. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרוּ עָלָיו הֵי חָסִיד הֵי עָנָיו, תַּלְמִידוֹ
31 שֶׁל הִלֵּל. אַף הוּא אָמַר בְּשֶׁעַת מִיתָתוֹ, שִׁמְעוֹן וְיִשְׁמָעֵאל לְחַרְבָּא וְחַבְרוֹהִי לְקַטְלָא, וּשְׁאָר
32 עַמָּא לְבִיזָּא, וְעָקָן סַגִּיאָן עֲתִידָן לְמִיתֵי עַל עָלְמָא, וְעַל יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בִּקְּשׁוּ לוֹמַר בֵּן אֶלָּא
33 שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה, שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת. תְּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא
34 אִם כֵּן יְרָצָה נָשִׁיא. וּמַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָלַךְ לִיטּוֹל רְשׁוּת אֵצֶל שְׁלֹטוֹן אֶחָד שֶׁבְּסוּרְיָא,
35 וְשָׁהָה לָבֹא, וְעִיְּבְרוּ אֶת הַשָּׁנָה עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וּכְשֶׁבָּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל, וְאָמַר
36 רוֹצֶה אֲנִי, נִמְצֵאת שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת. תְּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה
37 צְרִיכָה מִפְּנֵי הַדְּרָכִים וּמִפְּנֵי הַגְּשָׁרִים, וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים וְמִפְּנֵי גָּלֻיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּעֱקְרוּ
38 מִמְּקוֹמָן וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ. אֲבָל לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג וְלֹא מִפְּנֵי הַצִּינָּה, וְלֹא מִפְּנֵי גָּלֻיּוֹת יִשְׂרָאֵל
39 שֶׁלֹּא עָקְרוּ מִמְּקוֹמָן. תְּנוּ רַבָּנַן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְלֹא מִפְּנֵי הַטְּלָאִים, וְלֹא מִפְּנֵי הַגּוֹזְלוֹת שֶׁלֹּא פָרְחוּ,
40 אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה. כֵּיצַד, רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דְּגוּזְלֵיָא רַכִּיכִין,
41 וְאִימְּרֵיָא דַעֲרָקִין, וְזִימְנָא דַּאֲבִיבָא לָא מְטָא, וּשְׁפָרַת מִילְּתָא בְּאַנְפָּאי וְאוֹסִיפִית עַל שַׁתָּא דָּא תְּלָתִין יוֹמִין. מֵיתִיבִי, כַּמָּה עִיבּוּר
42 הַשָּׁנָה, שְׁלֹשִׁים יוֹם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חֹדֶשׁ. אָמַר רַב פַּפָּא, רָצוּ, חֹדֶשׁ. רָצוּ, שְׁלֹשִׁים יוֹם. תָּא חֲזִי, מַאי אִיכָּא בֵּין

תקיפאי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תוספות רש"י

ממעטני דזיתא. מה שהקשתי על פירוש הקונטרס בסוף כירה (שבת מז. ד"ה בגלילא) והמוציא יין (שם עח.) מפורש שם: **מן** עומרי שיבליא. והא דתניא בפרק בתרא דמעשר שני (מ"ח) אמר ר' יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי הבתים שבמדינות מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא הגיע שעת ביעור עד שבא ר' עקיבא ולימד כל פירות שלא באו לעונות מעשרות פטורים מן הביעור הכא ר"ג קודם לרבי עקיבא היה:

בתר דעברוהו. פירוש והיה לו חבר ר' אלעזר בן עזריה שהיה נשיא עמו לכך אמר באנפי חבראה: **או** דילמא מעברין. פירש בקונטרס משום דתקופה דאורייתא כדכתיב (שמות לד) חג האסיף תקופת השנה וקשה דאביב נמי דאורייתא כדכתיב (דברים טז) שמור את חדש האביב וכן פירות האילן (שמות כג) וחג הקציר בכורי מעשיך ונראה דהיינו טעמא דתקופה משום דאי אפשר לטעות בה אבל בפירות האילן ובאביב עבידי דטעו בהו:

אין מעברין השנה אלא ביהודה. והא דר' עקיבא עיבר השנה בנהרדעא בריש פרק האשה שלום (יבמות דף קטו. ושם) ונהרדעא מחוצה לארץ שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל כדאמרינן בסוף ברכות (דף סג.) וא"ת והא אמרינן בזה בורר (לקמן דף כו. ושם) ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר השנה בעסיא ועסיא חוצה לארץ כדמוכח בחזקת הבתים (ב"ב דף מו. שם) דאמר כל שהראה הקב"ה למשה חייב במעשר למעוטי עדרסקים עסיא ואספמיא ואין לומר דלא הניחו כמותם דהא ר"ל קרי להו רועי בקר ויש לומר דעיבורא דהתם היינו חישוב בעלמא כמו ועיבר ג' שנים זו אחר זו דרבי עקיבא לקמן (דף יב.) דחזרו ב"ד וישבו וקבעו בארץ ישראל תדע דהתם שנה שביעית היתה ותניא לקמן דאין מעברין בשביעית וא"ל דר' עקיבא חושבנא בעלמא עבד בנהרדעא אלא דאדרבי עקיבא שלא הניח כמותו סמכו ואדר"ש בן יהוצדק לא סמכו והדור עבוד חושבנא דבברכות (דף סג.) משמע מעובדא דחנניה דקביעות ממש עבד ובירושלמי אמרינן בהדיא דכשאין יכולין לעבר אותה בארץ ישראל מעברין אותה בחוצה לארץ ירמיה יחזקאל ברוך בן נריה עיברו בחוץ לארץ והדר מייתי עובד' דחנניה וקשה קצת דבברכות (שם:) נפקא לן מדכתיב כי מציון תצא תורה וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו:

ראויה

תקיפי קמאי. רבן גמליאל שהיה נוהג שררה וזורק מורא בתלמידים כדאשכחן בבכורות (דף לו.) ובברכות (דף כז:) ובראש השנה (דף כה.) דצעריה לר' יהושע ואפ"ה קתני ביה ושפרא מילתא באנפאי וכאנפי חבראי ורבן שמעון בריה דהוה מעיינותני בתראי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) לא אמר באנפי חבראי: **דזמן ביעורא מטא.** שנה שלישית או ששית לשמיטה כל מי ששיהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו תרומה ניתן לכהן ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני מתבער בכ"מ שהוא שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה בערתי הקודש: **ממעטני זיתא.** מקום קיבוץ הזיתים להתחמם זה על זה בגליל הוי זיתים מרובין ובדרום חטים מרובין גליל ודרום מא"י הן ואין צריך להודיעו על העיבור שקרובים הן לב"ד אבל לבני גולה שרחוקים מא"י צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו חמץ בפסח: **דילמא בתר דעברוהו.** לרבן גמליאל מנשיאותו נעשה עניו: **על האביב.** אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב (שמות יג) בחדש האביב ואית דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר וקשה לי דאמרינן לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה על שתים מהן מעברין ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה ואי טעמא משום עומר הוא הרי בישלה התבואה ביהודה: **ועל פירות האילן.** אם מתאחר בישולם יותר מזמן העצרת מעברין שעצרת זמן הבאת ביכורים דכתיב (במדבר כח) וביום הביכורים ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת: **ועל התקופה.** בין על תקופת תמוז שמתעבבת וגמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין דנפקא לן לקמן מקרא בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות כדלקמן (דף יג:): **וכזמן שאביב אחר.** מן השנים שמתעברת שנה עליהן הכל שמחזין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה ואין איסור חדש נארך עליהם אבל כשאביב ראוי ליקצר והשנה מתעברת על הפירות והתקופות עציבין שזמן איסור חדש נארך עליהן: ה"ג **רשב"ג אומר על התקופה** ול"ג אף: **איבעיא להו על התקופה שמחין.** שאם התקופה נופלת בתיקונה בתחלת תשרי והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימות החורף חודש נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמו היו שמחזין או דילמא על התקופה לחודה מעברין ומפני שעיבורה מן התורה אתא רשב"ג למיפלג: **על שלש ארצות.** שלא הגיע אביב שלהן או שרואין ב"ד שמתאחר בהן זמן בישול פירות האילן מעברין שלשתן מא"י הם: **על שתים מהן.** אפילו על עבר הירדן והגליל מעברין דהואיל וברובא דא"י לא מטא אביב לא קרינן ביה חדש האביב ועל אחת מהן אין מעברין אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל אין מעברין דהואיל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל דתנן במנחות (דף סד:) כרמל רך ומלא בעינן מיכן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו ממקום רחוק ומעשה שבא עומר מגנות צריפין כו' ושתי הלחם מבקעת עין סוכר: **ובזמן שיהודה אחד.** מן המאוחרות הכל שמחזין לפי שאין עומר בא להיות מצוה מן המובחר אלא מיהודה הלכך אם בישל ביהודה ועיברוה בשביל השתים כשמגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה ואנו רך ומלא בעינן וצריך להביאו משאר ארצות ועוד שאם ביכר יהודה ורואין ציבור שראוי להביא העומר וב"ד מעברין בשביל השתים מאריכין עליהם זמן איסור חדש קשה להם הדבר אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים אין קשה להם אע"פ שראוי להביא מהג' לפי שמצותו להביא מיהודה: **אין מעברין את השנה אלא.** בב"ד הקבוע ביהודה: **שכנו של מקום.** ירושלים והוא ביהודה: **שהחדש מתכסה בו.** שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם דכתיב חדש בכסה: **הוי אומר זה ראש השנה.** שחגה בראש חדש הוא אבל שאר חגים באמצע החדש הם וכתיב כי חק כלומר חק שישראל עושין באותו חג דהיינו קידוש החדש הרי הוא כמשפט ומשפט ביום דכתיב ביום הנחילו את בניו כדדרשינן באחד דיני ממונות (לקמן דף לד:):

1 תַּקִּיפָאֵי קַדְמָאֵי לְעִינְוּוֹתָנֵי בַּתְרָאֵי. דְּתַנְיָא, מַעֲשֶׂה
2 בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל גַּב מַעֲלֶה בְּהַר
3 הַבַּיִת, וְהָיָה יוֹחָנָן סוֹפֵר הַלָּו עוֹמֵד לְפָנָיו, וְשָׁלֹשׁ
4 אִיגְּרוֹת חֲתוּכוֹת לְפָנָיו מִוּנָּחוֹת. אָמַר לוֹ, טוֹל אִיגֶּרֶתָא
5 חֲדָא, וּכְתוֹב לְאַחֲנָא בְּנֵי גְּלִילָאָה עִילָּאָה וּלְאַחֲנָא
6 בְּנֵי גְּלִילָאָה תַּתָּאָה, שְׁלוֹמְכוֹן יִסְגֵּא. מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא
7 לְכוֹן דִּזְמַן בִּיעוּרָא מְטָא, לְאַפְרוֹשֵׁי מַעֲשְׂרָא מִמַּעֲטָנָא
8 דְּזֵיתָא. וְטוֹל אִיגֶּרֶתָא חֲדָא, וּכְתוֹב לְאַחֲנָא בְּנֵי
9 דָרוֹמָא, שְׁלוֹמְכוֹן יִסְגֵּא. מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דִּזְמַן
10 בִּיעוּרָא מְטָא, לְאַפְרוֹשֵׁי מַעֲשְׂרָא מֵעוּמְרֵי שִׁיבְלַיָּא.
11 וְטוֹל אִיגֶּרֶתָא חֲדָא, וּכְתוֹב לְאַחֲנָא בְּנֵי גָּלְוָתָא בְּבָבֶל
12 וּלְאַחֲנָא דִּבְמָדַי וְלִשְׁאָר כָּל גָּלְוָתָא דְּיִשְׂרָאֵל, שְׁלוֹמְכוֹן
13 יִסְגֵּא לְעָלַם. מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דְּגוּזְלָיָא רַכִּיכִין
14 וְאִימְרָיָא דַּעֲדִקִּין וְזִמְנָא דַּאֲבִיבָא לֵא מְטָא, וּשְׁפָרָא
15 מִילְּתָא בְּאַנְפֵּאי וּבְאַנְפֵּי חֲבֵרַיי וְאוֹסִיפִית עַל שַׁתָּא
16 דָּא יוֹמִין תְּלָתִין. דִּילְמָא, בָּתַר דְּעַבְּרוּהוּ: תָּנוּ רַבָּנָן,
17 עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה. עַל הָאָבִיב,
18 וְעַל פֵּירוֹת הָאִילָן, וְעַל הַתְּקוּפָה. עַל שְׁנַיִם מֵהֶן
19 מְעַבְּרִין, וְעַל אֶחָד מֵהֶן אֵין מְעַבְּרִין, וּבִזְמַן שֶׁאָבִיב
20 אֶחָד מֵהֶן, הַכֹּל שְׁמֵחִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,
21 עַל הַתְּקוּפָה. אִיבַּעְיָא לְהוּ, עַל הַתְּקוּפָה שְׁמֵחִין, אוֹ
22 עַל הַתְּקוּפָה מְעַבְּרִין. תֵּיקוּ: תָּנוּ רַבָּנָן, עַל שָׁלֹשׁ
23 אֲרָצוֹת מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה. יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן,
24 וְהַגָּלִיל. עַל שְׁתַּיִם מֵהֶן מְעַבְּרִין, וְעַל אַחַת מֵהֶן אֵין
25 מְעַבְּרִין. וּבִזְמַן שֶׁיְּהוּדָה אַחַת מֵהֶן, הַכֹּל שְׁמֵחִין, שֶׁאֵין
26 עוֹמֶר בָּא אֶלָּא מִיהוּדָה. תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת
27 הַשָּׁנִים אֶלָּא בִּיהוּדָה, וְאִם עִיְּבְרוּהָ בַּגָּלִיל, מְעוּבֶּרֶת.
28 הַעִיד חֲנַנְיָה אִישׁ אוֹנוֹ, אִם עִיְּבְרוּהָ בַּגָּלִיל, אֵינָהּ
29 מְעוּבֶּרֶת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי,
30 מַאי טַעְמָא דַּחֲנַנְיָה אִישׁ אוֹנוֹ, אָמַר קְרָא 'לִשְׁכְּנוֹ
31 תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה', כָּל דְּרִישָׁה שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ, לֹא
32 יִהְיוּ אֶלָּא בִּשְׁכְנוֹ שֶׁל מָקוֹם. תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין
33 אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּיּוֹם, וְאִם עִיְּבְרוּהָ בַּלַּיְלָה, אֵינָהּ
34 מְעוּבֶּרֶת. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם, וְאִם קִידְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה, אֵינוֹ מְקוּדָּשׁ.
35 אָמַר רַבִּי אַבָּא, מַאי קְרָא 'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ', אֵיזֶהוּ חַג שֶׁהַחֹדֶשׁ
36 מִתְכַּסֶּה בּוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וּכְתִיב 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי
37 יַעֲקֹב', מַה מִּשְׁפָּט בַּיּוֹם, אַף קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם. תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה

בשני

בשני

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תַּקִּיפָאֵי כַּדְמָאֵי – את ההבדל שיש בין דברי רבן גמליאל הזקן שהיה מן הנשיאים הראשונים, שאף שהיה תקיף בהנהגת הנשיאות, מכל מקום דיבר בעניוות, **לְעִינְוּתָנֵי בַּתְרָאֵי** – לדברי בנו רבן שמעון בן גמליאל, שהיה נשיא בתקופה מאוחרת יותר, והיה עניו ביותר ומכל מקום לא דיבר בעניוות כאביו. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל** הזקן **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל גַּב מַעֲלָה** [־מדריגה] **בְּהַר הַבַּיִת, וְהָיָה יוֹחָנָן סוֹפֵר הָלַז** [־הזה] **עוֹמֵד לְפָנָיו, וְשָׁלֹשׁ אִיגַּרוֹת חֲתוּכוֹת** – גליונות נייר חתוכים, המוכנים לכתיבת איגרת, **לְפָנָיו מוּנָּחוֹת. אָמַר לוֹ** רבן גמליאל ליוחנן הסופר, **טוֹל אִיגַּרְתָּא חָדָא** – טול איגרת אחת מאלו, **וּכְתוֹב** בה כך, **לְאַחֲנָא בְּנֵי גְּלִילָאָה עִילָּאָה** – לאחינו בני הגליל העליון, **וּלְאַחֲנָא בְּנֵי גְּלִילָאָה תַּתָּאָה** – ולאחינו בני הגליל התחתון, **שְׁלוּמְכוֹן יִסְגֵּא** – יתרבה שלומכם, **מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דְּזִמַּן כִּיעוּרָא מְטָא** – מודיעים אנחנו לכם שזמן ביעור מעשרות הגיע, וצריכים אתם **לְאַפְרוֹשֵׁי מַעֲשְׂרָא מִמַּעֲטָנָא דְּזֵיתָא** – להפריש את כל המעשרות שנתעכבו עד עתה, מן המקום שבו הזיתים מקובצים. והמשיך רבן גמליאל לומר ליוחנן הסופר, **וְטוֹל אִיגַּרְתָּא חָדָא** – טול איגרת נוספת, **וּכְתוֹב** בה כך, **לְאַחֲנָא בְּנֵי דָרוֹמָא** – לאחינו יושבי הדרום, **שְׁלוּמְכוֹן יִסְגֵּא** – יתרבה שלומכם, **מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן דְּזִמַּן כִּיעוּרָא מְטָא** – מודיעים אנחנו לכם שזמן ביעור מעשרות הגיע, ועליכם **לְאַפְרוֹשֵׁי מַעֲשְׂרָא מֵעוּמְרֵי שִׁיבְּלְיָא** – להפריש מעשרות מן עומרי השיבולים. עוד המשיך רבן גמליאל לומר לסופר, **וְטוֹל אִיגַּרְתָּא חָדָא** – טול את האיגרת השלישית, **וּכְתוֹב** בה כך, **לְאַחֲנָא בְּנֵי גָלְוָתָא בְּבָבֶל** – לאחינו יושבי גלות בבל, **וּלְאַחֲנָא דְּבַמְדַי** – ולאחינו יושבי מדי, **וְלִשְׁאָר כָּל גָּלְוָתָא דְּיִשְׂרָאֵל** – ולשאר כל גליות ישראל, **שְׁלוּמְכוֹן יִסְגֵּא לְעָלַם** – יתרבה שלומכם לעולם, **מְהוֹדְעִין אֲנַחְנָא לְכוֹן** – מודיעים אנו לכם, **דְּגוּזְלֵיָא רַכִּיכִין** – שהגוזלים רכים, **וְאִימְּרֵיָא דַעְדִּקִין** – והכבשים הקטנים עדיין דקים, **וּבְנוּסָף לְכָךְ זִמְנָא דַּאֲבִיבָא לָא מְטָא** – לא הגיע זמן האביב, דהיינו, עדיין לא נתבשלה התבואה כל צרכה, **וּשְׁפָרָא מִילְּתָא בְּאַנְפַּאי וּבְאַנְפֵּי חֲבִירַיי** – והוטב הדבר בעיני ובעיני חבירי לעבר השנה, **וְאוֹסִיפִית עַל שַׁתָּא דָּא יוֹמִין תְּלָתִין** – והוספתי על שנה זו שלושים יום.

ומבואר מדברי הברייתא, שרבן גמליאל הזקן על אף תקיפותו כתב שהוטב הדבר בעיניו ובעיני חבריו, ואילו רבן שמעון בן גמליאל על אף ענוותנותו לא כתב אלא שהוטב הדבר בעיניו.

דוחה הגמרא: **דֵּילְמָא בָּתַר דְּעַבְּרוּהוּ** – שמא לא כתב רבן גמליאל הזקן כן אלא לאחר שהעבירוהו מנשיאותו, שאז נעשה עניו ביותר והוסיף לכתוב 'בפני חבירי'.

הגמרא מביאה כמה ברייתות העוסקות בדיני עיבור השנה: **תָּנוּ רַבָּנָן, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בֵּית דִּין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, עַל הָאָבִיב** – אם לא הגיע האביב, כלומר, שלא נתבשלה התבואה עדיין כל צרכה, **וְעַל פֵּירוֹת הָאִילָּן** שלא יתבשלו עד חג העצרת, **וְעַל הַתְּקוּפָה** של החמה שאינה נופלת בזמנה כפי חודשי הלבנה.

עַל שְׁנַיִם מֵהֶן – אם יש שני דברים מתוך השלושה, **מְעַבְּרִין** את השנה, **וְעַל אֶחָד מֵהֶן אֵין מְעַבְּרִין**, שאם רק אחד מן השלושה אינו בא כתיקונו, אין מעברים על כך את השנה. **וּבְזְמַן שֶׁהָאָבִיב** הוא **אֶחָד מֵהֶן** – מן שני הדברים שמעברים עליהם את השנה, **הַכֹּל שְׁמֵחִין**, שמאחר ועדיין לא נתבשלה התבואה כל צרכה אין הם נפסדים מן עיבור השנה, אך אם התבואה כבר ראויה להיקצר ומעברים את השנה בשביל הפירות והתקופה הכל עצבים, שמתארך עליהם זמן איסור אכילת התבואה החדשה, עד להבאת קרבן העומר.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל הַתְּקוּפָה, ולא פירש דבריו. ועל כן **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – נסתפקו בני הישיבה בביאור כוונתו, האם נתכוין לומר שאף **עַל הַתְּקוּפָה שְׁמֵחִין**, דהיינו, שאף באופן שהתקופה היא אחת משתי הסיבות שמעברים עליהם את השנה היו הכל שמחים, מאחר שאם התקופה נופלת כתיקונה ומעברים את השנה בשביל התבואה והפירות, נדחה חג הסוכות בתוך ימי החורף, ויהיו עולי הרגל מצטערים בגשמים, שהרי עונות השנה הולכות כפי תקופת החמה, אך אם מעברים בשביל התקופה שנופלת שלא בזמנה, נמצא שאף לאחר העיבור לא ידחה חג הסוכות מזמנו הרגיל, ולא ירדו בו גשמים. **אוֹ** שמא כוונת רבי שמעון בן גמליאל לומר **שעַל הַתְּקוּפָה** לבדה **מְעַבְּרִין**, ואין צריך טעם נוסף שיצטרף עמה, מאחר שמן התורה יש לעבר את השנה על התקופה, בעוד שעל האביב ופירות האילן אין מעברים אלא מדברי סופרים. **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נתבאר לבני הישיבה מה היתה כוונתו של רבי שמעון בן גמליאל.

תָּנוּ רַבָּנָן, עַל שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת – מחוזות שבתוך ארץ ישראל, שלא נתבשלה תבואתם או פירות אילנותיהם, היו בית דין **מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה**, ואלו הן הארצות, **יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל. עַל שְׁתַּיִם מֵהֶן מְעַבְּרִין, וְעַל אַחַת מֵהֶן אֵין מְעַבְּרִין**, כגון, אם לא נתבשלו התבואה והאילנות בארץ יהודה, אבל נתבשלו בגליל ובעבר הירדן לא היו מעברים, אבל אם לא נתבשלו בגליל ובעבר הירדן ונתבשלו ביהודה, היו מעברים. **וּבְזְמַן שֶׁאֶרֶץ יְהוּדָה היתה אַחַת מֵהֶן** – מן שתי הארצות שלא נתבשלו בהן התבואה והפירות, היו **הַכֹּל שְׁמֵחִין**, משום **שֶׁאֵין** מנחת **העוֹמֶר בָּא** לכתחילה **אֶלָּא מִיהוּדָה**, ולפיכך, אם עיברו בית דין את השנה על שלא נתבשלה התבואה ביהודה, יכולים היו להביא משם את מנחת העומר לאחר שתתבשל התבואה, אבל אם נתבשלה התבואה ביהודה כל צרכה, ועיברו השנה על שלא נתבשלה בעבר הירדן והגליל, לא היו יכולים להביא את העומר מיהודה, מאחר שעד שעת הבאת העומר כבר נתייבשו התבואות שבארץ יהודה, ואינן ראויות למנחת העומר, וצריכים היו להביא מן הגליל או מעבר הירדן.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנִים אֶלָּא בבית הדין הקבוע **שבִּיהוּדָה, וְאִם עִיבְּרוּהָ בַּגָּלִיל הרי היא מְעוּבֶּרֶת** בדיעבד. זו היא דעת חכמים. אבל **הָעִיד חֲנַנְיָה אִישׁ אוֹנוֹ, שאִם עִיבְּרוּהָ בַּגָּלִיל אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת** אפילו בדיעבד. **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, מַאי טַעְמָא** – מה הטעם **דַּחֲנַנְיָה אִישׁ אוֹנוֹ**, משום **דְּאָמַר קְרָא** (דברים יב ה) **'לִשְׁכְּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה'**, ויש לדרוש המקרא כך, **כָּל דְּרִישָׁה שֶׁאַתָּה דּוֹרֵשׁ**, כלומר, כל אסיפות בית הדין בעיבור השנה, **לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בְּשִׁכְנוֹ שֶׁל מָקוֹם** – בשכנות לבית המקדש, דהיינו בירושלים שבארץ יהודה.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּיּוֹם, וְאִם עִיבְּרוּהָ בַּלַּיְלָה אֵינָהּ מְעוּבֶּרֶת, וְכֵן אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם, וְאִם קִידְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה אֵינוֹ מְקוּדָּשׁ. אָמַר רַבִּי אַבָּא, מַאי קְרָא – מאיזה מקרא יש ללמוד דינים אלו, ממקרא זה (תהלים פא ד) **'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ'**, דהיינו, שיש לתקוע בשופר בחג שחל בזמן שהלבנה מתכסה, **וְאֵיזֶהוּ חַג שֶׁהַחֹדֶשׁ מִתְכַּסֶּה בּוֹ, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה**, שהוא המועד היחיד החל בתחילת החודש בזמן שהלבנה מתכסית, **וּכְתִיב** (שם) **'כִּי חוֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב'**, דהיינו, החוק שבני ישראל עושים באותו חג, שהוא קידוש החודש, דינו כמשפט, **מַה מִּשְׁפָּט** אין דנים אלא **בַּיּוֹם, אַף קִידּוּשׁ הַחֹדֶשׁ** אין מקדשים אלא **בַּיּוֹם**.

תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ד אֲבָל סַכִּין שֶׁהוּא תָּחוּב בְּכֹתֶל שֶׁל עֵץ [כה] מִבְּעוֹד יוֹם, אִם הוּא תָּקוּעַ קְצָת בְּחֹזֶק - נָהֲגוּ בוֹ אִסּוּר לְהוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹצִיאוֹ כְּבָר פַּעַם אַחַת מִבְּעוֹד יוֹם, שֶׁאָז אֵינוֹ "פְּסִיק רֵישֵׁהּ" שֶׁיּוֹסִיף בַּנֶּקֶב. אֲבָל כְּשֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ מֵעוֹלָם מִנֶּקֶב זֶה - אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יוֹסִיף בַּנֶּקֶב כְּשֶׁמּוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת, כֵּיוָן שֶׁהָיָה תָּקוּעַ קְצָת בְּחֹזֶק.

וְלֹא הִתִּירוּ לְהוֹסִיף שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן אֶלָּא בְּחָבִית, שֶׁאַף לַעֲשׂוֹת בָּהּ נֶקֶב בַּתְּחִלָּה וּבְמִתְכַּוֵּן - אֵין בּוֹ אִסּוּר לְעוֹלָם אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים [כו], אֲבָל הָעוֹשֶׂה נֶקֶב בַּכֹּתֶל בְּמִתְכַּוֵּן - חַיָּב חַטָּאת לִפְעָמִים, דְּהַיְנוּ אִם נוֹקְבוֹ כְּדֵי לִתְקוֹעַ בּוֹ יָתֵד. וְאַף הַמּוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא בְּנֶקֶב זֶה בְּמִתְכַּוֵּן - חַיָּב [כז], לָכֵן יֵשׁ לְהַחֲמִיר בּוֹ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף בּוֹ אַף שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, כְּשֶׁהוּא "פְּסִיק רֵישֵׁהּ". זֶהוּ טַעַם הַמִּנְהָג.

אֲבָל מִן הַדִּין אֵין בָּזֶה אִסּוּר בָּרוּר, כֵּיוָן שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם, אִם הָיָה עוֹשֶׂה נֶקֶב חָדָשׁ בַּכֹּתֶל בְּעֵנְיָן זֶה מַמָּשׁ [כח] שֶׁהוּא מוֹסִיף בּוֹ עַכְשָׁו בְּהוֹצָאַת הַסַּכִּין, דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא עַל מְנָת לִתְקוֹעַ בָּהּ יָתֵד - לֹא הָיָה בּוֹ אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁהִיא מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ, וְגַם הוּא מְקַלְקֵל הַכֹּתֶל [כט]. וְגַם מַה שֶּׁמּוֹסִיף בַּנֶּקֶב בְּהוֹצָאַת הַסַּכִּין זֶהוּ נַעֲשָׂה כִּלְאַחַר יָד [ל], וְכָל כִּלְאַחַר יָד אֵין בּוֹ אִסּוּר כְּלָל מִן הַתּוֹרָה אַף בִּמְלָאכָה גְּמוּרָה [לא]. אִם כֵּן, אֵין

ביאורי הלכה

כה] של עץ – בכותל של אבן לא פסיק רישיה שירחיב את הנקב בהוצאת הסכין.

כו] מדברי סופרים – כי הוא נקב להוציא בלבד[33].

כז] במתכוין חייב – אם מתכוין להוסיף על הנקב – חייב, אפילו אין כוונתו בהוספה זו לתקיעת יתד[34].

כח] בענין זה ממש – לעיל הלכה ג' כתב "שאף העושה נקב חדש כזה" כי הוא נקב להוציא בלבד ולא תועיל שום כוונה לחייב עליו מן התורה, אבל כאן הוא "בענין זה ממש" כלומר שתלוי בדעתו שיהיה אינה צריכה לגופה ומקלקל[35].

כט] מקלקל הכותל – אבל אם היה עושה בדרך תיקון היה נחשב ל"מלאכה הצריכה לגופה" גם שלא לצורך בנייה[36].

ל] כלאחר יד – בדרך שינוי, שלא כדרך עשיית נקב[37].

לא] במלאכה גמורה – בעושה נקב חדש חששו שיבוא לעשות נקב אחר שחייב עליו מן התורה, אבל המוסיף

ציונים והוספות

33) כדלעיל ס"ג וכדלקמן ס"ה. העושה נקב כדרך שרגילים לעשות לזיבת היין לא יתחייב גם אם יכוון בפירוש שנקב זה נעשה להוציא ולהכניס או לשמש כפתח חדש לחבית, והאיסור הוא רק שמא יעשה נקב אחר יפה כפי שעושים בנקבים המיועדים להוציא ולהכניס או שמשמשים לפתח נאה, משא"כ הנוקב בכותל שעל אותו הנקב ממש יכול להתחייב אם מכוון לתקוע בו יתד.

34) כיון שהוא נקב המועיל לבניין והוא צריך לו ומכוון להרחבתו, חייב אף שלא מכוון כעת שמרחיבו לתקוע בו יתד (אינו פטור מצד שאינו מתכוון כי נקב זה (והרחבתו) מביא תועלת לבניין והוא מלאכה הצריכה לגופה ע"ד המבואר בסי' רעח ס"ד, אבל העושה נקב חדש בכותל אף שהוא מתכוין לעשיית נקב אינו חייב, אלא־אם־כן כוונתו לתועלת הבניה).

35) כדלעיל הערה לג.

36) אם לא הייתה זו פעולת קלקול, היה חייב מן התורה משום "בונה" גם אם לא נקב על מנת לתקוע בה יתד (שהיא תועלת לבניה ממש) אלא גם אם זקוק לנקב למטרה אחרת (כגון שחפץ להניח שם מאכלים שאין בהנחתם משום 'בונה'), אבל כשהיא מלאכת קלקול צריך שתהיה בנקב תועלת לבנין, ואם לאו יש אומרים שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה האסורה מדברי סופרים (ראה סי' רעח ס"ב).

37) מן התורה לא נאסרו המלאכות בשבת אלא לעשותן כדרכן בחול, אבל אם עושה בשינוי מדרך החול פטור מן התורה (סי' שא ס"ב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לֶאֱסוֹר לְהוֹסִיף שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, כְּמוֹ שֶׁלֹּא אָסְרוּ כֵּן בְּחִבִּית לב, לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהָעִקָּר כְּהַמַּתִּירִין שָׁם. וּמִכָּל־מָקוֹם, אֵין לְהָקֵל נֶגֶד הַמִּנְהָג לג:

חלק ב, סימן שיד, דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִשּׁוּם בִּנְיָן וּסְתִירָה בְּשַׁבָּת, סָעִיף ד:

ביאורי הלכה

על הנקב בעניין זה ממש (כלאחר יד), גם אם יוסיף על נקב אחר האסור מן התורה לא יתחייב, נמצא שהרחבת הנקב היא חומרא והוספה על איסור נקב[38].

לב] בחבית – כשם שבאיסור חכמים של 'כל נקב' בחבית, נכלל רק כשבכוונתו להוסיף על הנקב (גם אם לא צריך לו), כך גם באיסור 'כל נקב' בבנין, נכלל רק כשבכוונתו להוסיף על הנקב[39].

לג] נגד המנהג – גם בנקב להוציא שבחבית שלעולם לא יתחייב עליו מן התורה, יש חולקים ומחמירים בפסיק רישיה וטוב לחוש להם במקום שאין שם צורך כל כך, וכל־שכן כאן שנעשה נקב שאם היה צריך לו ועושהו בכוונה לתקוע בו יתד היה מתחייב עליו[40].

ציונים והוספות

38) גם נקב שבכותל הוא ע"ד נקב שבחבית שיש בו ג' איסורים זה על גבי זה: (א) איסור עשיית נקב שאינו צריך לגופו (אף שהוא בכוונה), (ב) חומרא שלא להוסיף על נקב זה (שהוא חשש רחוק יותר, ע"ד המבואר לעיל הערה כט), (ג) חומרא לאסור גם כשאינו מתכוין (אלא שאינו דומה למלאכת 'מכה בפטיש' שם הותר יותר (כדלעיל הערה ל) אך כאן "אין בזה איסור ברור").

39) ואם לא מתכוין להוספה על הנקב כלל - מותר גם כשצריך לנקב זה. וזאת אף שהוא פס"ר בנקב שעיקרו אסור מן התורה, וכגון הוצאת סכין התקוע בנקב העשוי להוציא ולהכניס, או נקב שבחבית גדולה אף שהוא להוציא בלבד או להכניס בלבד, או סכין התקוע בנקב העשוי לתקוע בו יתד.

40) ראה לעיל הערה לג. וכשאין מנהג להחמיר יש להקל כשאין צריך כל כך, כי איסור עשיית והרחבת כל נקב הוא גזירת חכמים, וכשנתבאר שלא החמירו בהוספה על הנקב כשהוא פס"ר, אין להחמיר מדעתנו.

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות גזילה וגניבה/נזקי ממון ~

~ יום ראשון ~

כח במה דברים אמורים שאינו רשאי לעשות דין לעצמו כשנוטל כנגד מה שנטל ממנו ולא גוף החפץ בעצמו שנטל ממנו אבל ליטול גוף החפץ בעצמו שנטל זה ממנו בין בגנבה בין בגזלה מותר ליטלו ממנו בעל כרחו ואין זה גוזל אלא מציל את שלו ואם הלה אינו מניח לו ליטול מותר אפילו להכותו עד שיניח אם אינו יכול להציל ממנו בענין אחר ואינו מחוייב להוליכו לבית דין שבכגון זה שגוף החפץ שלו הוא בעין אדם עושה דין לעצמו להצילו ממי שגזלו או ממי שבא לגזלו או ממי שבא להזיקו בכל הצלה שיכול אפילו בהכאה ואף אם לא יגיע לו שום הפסד אם ילך לבית דין אינו צריך לטרוח כלל.

אבל לא ילך לבית הגזלן לגנוב חפץ שלו שמא יראה עליו כגנב אלא אם כן אי אפשר להצילו בענין אחר:

כט במה דברים אמורים להציל בעצמו אבל להציל על ידי נכרי אסור בכל ענין.

וכל זה כשיכול לברר שזה החפץ שלו אם יתבענו הלה לבית דין אבל אם לא יוכל לברר אין צריך לומר שאינו רשאי להכותו שאם יכהו יענישוהו הבית דין אלא אפילו בלא הכאה אין הצלתו כלום. אלא אם כן אין עדים כשמציל מידו שאז מועלת לו הצלה זו שיהיה נאמן בשבועה לומר שלי תפסתי במיגו שהיה יכול לכפור ולומר לא תפסתי כלום מאחר שאין עדים.

אבל כשיש עדים אין תפיסתו מועלת לו אלא למשכון אם מודה לו הלה שהוא חייב לו איזה חוב והוא שהחוב הוא הבא שלא מחמת הלואה שבחוב הבא מחמת הלואה אסור למשכנו בעצמו בכל ענין כמו שנתבאר בהלכות הלואה:

ל מי שנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה הרי זה לא ישתמש בהם (שהרי אף אם חבירו משתמש בשלו הרי זה כגוזל מן הגזלן ואסור לעשות דין לעצמו אלא על פי בית דין כמו שנתבאר למעלה) וכשבא בעל החפץ צריך להחזירו לו אפילו אם שלו נאבד. וכן כובסת נכרית המכבסת לרבים והביאה לאחד חלוק שאינו שלו אסור להשתמש בו וצריך להחזירו לבעליו אף על פי ששלו נאבד:

~ יום שני ~

לא המשחקים בקוביא שעושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם אף על פי שברצון הבעלים לקח הואיל ולקח ממון חבירו בחנם דרך שחוק והיתול הרי זה אסור מדברי סופרים.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

והמשחק עם הנכרי אין בו איסור גזל אבל יש בו איסור עסק בדברים בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם. ויש אומרים שהמשחק עם ישראל כמשחק עם הנכרי ואין בו משום גזל (ואף על פי כן איסור יש בדבר כמ"ש באו"ח סי' שכ"ב). ושנים שהמרו זה עם זה דינם כמשחקים בקוביא.

ומכל מקום אם לא השליש המעות רשאי לחזור בו אלא אם כן התחייב ליתן לצדקה שאמירתם לגבוה כמסירה להדיוט ואינם יכולים לחזור בהם:

לב המסיג גבול רעהו שהכנים מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו מלא אצבע אם בחזקה עשה הרי זה גזלן ואם הסיג בסתר הרי זה גנב ואם בארץ ישראל הסיג הגבול עובר בשני לאוין בלאו גנבה או גזלה ובלא תסיג גבול רעך וגו' בארץ וגו':

לג מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו אין צריך לומר אם החזיקו מההפקר אלא אפילו בשדה או בחצר מדעת הבעלים שראו ושתקו ומחלו זכו הרבים במתנה זו בחזקה שהחזיקו בה בהלוכם ואסור לו לחזור ולגוזלה מהם ואפילו היתה מחילה בטעות כגון שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו וחרשה ונתן להם דרך אחרת שהרי הוא חייב להחזיר להם דרך הראשונה אפילו השנייה היא טובה וישרה מהראשונה מפני שאינו יכול להחליף עם הרבים שלא מדעת כולם כי שמא יש מי שחפצים בראשונה מפני שהיא קרובה להם יותר מהשנייה אף על פי כן אסור לקלקל השנייה שכבר זכו בה רבים ואף על פי שהיחיד אינו זוכה בענין כזה רבים זכו הואיל והחזיקו בה מתחלה מדעתו ורשותו:

~ יום שלישי ~

לד מי שנזכר שגנב מאחד משנים ואינו יודע מאיזה מהם ובא לצאת ידי שמים ישלם לזה ולזה אבל אם לוה מאחד משנים ואינו יודע מאיזה מהם מניח לפניהם ומסתלק.

ואם לוה או גנב מאחד מהם ואינו יודע אם החזיר לו ובא לצאת ידי שמים יחזור וישלם אבל אם אינו יודע אם לוה או גנב פטור אף לצאת ידי שמים ואם הלה תובעו ברי שלוה ממנו חייב לצאת ידי שמים וכן בכל כיוצא בזה:

דיני נזקי ממון:

א אסור להזיק ממון חבירו אפילו על דעת לשלם כמו שאסור לגנוב ולגזול על מנת לשלם.

ואפילו לגרום נזק לחבירו בין במעשה בין בדבור אסור כגון ראובן שמוכר סחורה לנכרי ובא שמעון ואמר לנכרי שאינה שוה כל כך אף על פי שהאמת אתו אסור שהרי אונאת נכרי מותרת. וכן מי שרוצה לברוח שלא לשלם מה שחייב לנכרי (מפני שאין לו כדי כל החוב וחושש שמא יחבשוהו כדיניהם) אסור לגלות להם והמגלה אף על פי שאינו נקרא מסור שהרי לא גרם לו נזק אלא לשלם מה שחייב (על ידי מכירת בגדי אשתו או על ידי הלואה מאחרים) מכל מקום רעה גדולה עשה (ואף שהפקעת הלואתם אסורה כשיש חילול השם מכל מקום זה שאין לו אנוס הוא). וכל הגורם נזק לחבירו אפילו בענין שפטור מדיני אדם חייב בדיני שמים:

ב ואפילו אם בא הנזק עליו אסור לסלקו מעליו אם על ידי זה יגרום שיבא על חבירו שאסור להציל עצמו אפילו בגרם נזק ממון חבירו. אבל קודם שבא הנזק עליו מותר לדחותו שלא יבא עליו אף על פי שעל ידי זה יבא על חבירו כגון אמת המים הבאה לשטוף שדהו עד שלא נכנסה לשדהו מותר לגדור בפניה אף על פי שעל ידי זה היא שוטפת שדה חבירו ומשנכנסה לשדהו אסור להוציאה בענין שתגיע לשדה חבירו שכיון שמוטל הנזק עליו אינו רשאי לסלקו מעליו ולהטילו על חבירו:

~ יום רביעי ~

ג וכן חיל מלך שבא לעיר ובני העיר חייבים ליתן להם אכסניא אסור לאחד ליתן שכר לשר החיל לפוטרו מליתן אכסניא כי על ידי זה יגרום נזק לישראל אחר (אלא אם כן נותן לו עד שלא נכנס לעיר). וכן בכל שאר עניני מסים אסור למי שחייבים במס להשתדל אצל השר לפוטרו אם על ידי זה יכביד על אחרים והעושה כן נקרא מסור:

ד וכן מלך או שר שמטיל איזה דבר על עשיר אחד או שנים ויש לישראל אחד כח בהיכל המלך והשר להשתדל לפוטרם אם הדבר ברור בודאי שאם יפטרם לאלו יטיל על אחרים אינו רשאי להשתדל לפוטרם. והוא שהם אנשים ידועים למלך או השר ופרט אותם בגזרתו אבל אם לא פרט על אנשים ידועים אלא יצאה הגזירה מלפניו להטיל על שני אנשים בסתם הרי זה רשאי להשתדל על איזה איש או אנשים שרוצה שלא יהיו בכלל הגזירה אף שבודאי יכנסו אחרים תחתיהם שכיון שלא פרט על אנשים אלו עדיין לא בא הנזק עליהם ורשאי לדחותו ממי שרוצה להצילו כמו שרשאי לדחותו מעל עצמו וכן כל כיוצא בזה:

ה אם ממון חבירו מזיק את ממון שלו ואי אפשר לו להציל שלו אלא בנזק ממון חבירו מותר ואינו צריך להיות ניזוק מחבירו ולירד עמו לדין. ומכל מקום חייב למעט בנזק חבירו כל מה שאפשר ואם אפשר לו להציל שלו בלא נזק חבירו על ידי טורח חייב לטרוח ולהציל לצאת ידי שמים אף על פי שהוא בענין שפטור על נזק זה בדיני אדם כי זו מצות עשה לטרוח בגופו להציל ממון חבירו מהפסד ובכלל השבת אבדה היא כמו שנתבאר בהלכות מציאה ולפיכך שור חבירו שעלה על גבי שורו להרגו לא ידחפנו מעליו אם אפשר לו לשמוט את שלו מתחתיו וגם כששומטו ישמטנו בנחת ולא בכח שיפול העליון וכן בכל כיוצא בזה:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

~ יום חמישי ~

ו אסור למסור ישראל ביד נכרי בין גופו בין ממונו אפילו ממון קל בין בדבור להלשין עליו או לגלות מצפוניו אפילו אין הנכרי שואל אלא תבן בלבד אסור לומר שיש בבית ישראל פלוני בין שמראה לו באצבע תבן של חבירו וכל המוסר אין לו חלק לעולם הבא.

ואפילו רשע ובעל עבירות אסור למסרו לא גופו ולא ממונו ואפילו הוא מיצר לו ומצערו תמיד בדברים. אבל אם מסרו מותר למסרו במקום שיש חשש שיחזור וימסרנו ואי אפשר להציל עצמו אלא אם כן ימסרנו (או שלא נפטר עדיין ממסירה הראשונה ואי אפשר לו להציל עצמו בענין אחר).

וכן מי שרגיל להכות הבריות ואי אפשר להציל ממנו אלא אם כן ימסרוהו מצוה על כל אדם למסרו לנכרים שיקחו ממונו או שיקצצו ידו שלא יוסיף להכות עוד. אבל מי שהכה חבירו באקראי אסור אפילו למוכה עצמו למוסרו שאף על פי שאם עבר ומסר יש פוטרין בדיני אדם משום שאין אדם נתפס על צערו מכל מקום לכתחלה אסור לדברי הכל ומסור גמור הוא.

ואפילו ישראל אלם שאינו רוצה לבא לדיני ישראל אסור לקבול עליו לפני השר לכופו לעמוד לדיני ישראל עד שיטול רשות מבית דין וכן לכופו על ידי נכרים לקיים פסק דין ישראל צריך רשות בית דין:

ז המוסר מותר להרגו בכל מקום אפילו בזמן הזה קודם שימסור אלא שאומר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו אפילו ממון קל התיר עצמו למיתה ומתרין בו ואומרים לו אל תמסור אם העיז פניו ואמר לא כי אמסרנו מצוה להרגו וכל הקודם זכה לפי שההולך למסור ממון ישראל ביד נכרים הוא כרודף אחר נפשו למסרה להם והרודף אחר חבירו להרגו ניתן להצילו בנפשו של ההורג.

ואם אין פנאי להתרות בו אין צריך התראה. ואם אפשר להצילו באחד מאיבריו כגון לחתוך לשונו או לסמות עינו אסור להרגו:

~ יום שישי ~

ח עשה המוסר אשר זמם אסור להרגו. אלא אם כן הוחזק במסירות ג' פעמים שזה יהרג שמא ימסור אחרים.

ואסור לאבד ממונו של מסור בידים או על ידי מסירה לנכרים אף על פי שמותר לאבד גופו שהרי ממונו ראוי ליורשיו. אבל מותר לגרום לו הפסד ממון שכיון שגופו מופקר כל שכן ממונו ואין צריך לומר שאינו צריך להגביה אבידתו להשיבה לו. ומכל מקום אסור ליטול ממונו לעצמו (אפילו אבידתו שהגיעה לידו הואיל וראוי ליורשיו. ויש אומרים שהמסור דינו כמומר לכל התורה) ואם מצא אבידתו היא שלו ואסור להחזירה לו כמו שאסור להחזיר לנכרי לפי שאינה בכלל אבידת אחיך. וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יגביה מציאתו כלל:

ט ומי שהוחזק במסירות ונראה שאין דבריו נשמעים רק מחמת עשרו וכשיעני לא יהיו דבריו נשמעים מותר לאבד ממונו או למסרו לנכרים שהרי בזה מציל אחרים ממסירותיו:

י נכרי אנס שאנס ישראל להראות לו ממון חבירו ואפילו אונסו להביא לו ממון חבירו אם יש חשש סכנה לגופו אם לא ישמע לו אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ורשאי להציל נפשו בממונו של חבירו רק שיטול על דעת לשלם על פי בית דין שיורו לו אם חייב לשלם. אבל אם אין חשש סכנה לגוף ונפש אלא אונס ממון אינו רשאי להציל ממונו בממון חבירו אפילו על דעת לשלם כמו שנתבאר בהלכות גזלה.

במה דברים אמורים כשממון חבירו שאונסו עליו האנס אינו תחת ידו אבל אם מסרו חבירו בידו לשמרו וידע בו האנס ואונסו ליתן לו אינו חייב להציל ממון חבירו אלא על דרך שנתבאר בהלכות מציאה כי על דעת כן קבלו מן הסתם:

~ שבת קודש ~

יא אסור לעמוד על שדה חבירו להסתכל בה בשעה שהיא עומדת בקמותיה שלא יזיקנה בעין רעה (ואין צריך לומר שאסור להסתכל בחבירו בענין שיש לחוש שיזיקנו בעין רעה).

ואפילו בעסקיו ומעשיו של חבירו שאין בהם חשש היזק עין אם עושה בביתו וברשותו אסור לראות שלא מדעתו כי שמא אינו חפץ שידעו ממעשיו ומעסקיו.

לפיכך שנים שדרים בחצר אחת והם עניים שאין ידם משגת לבנות כותל באמצע החצר לחלקה לשנים שלא יראה אחד במעשיו ועסקיו של חבירו שמשתמש בחצר אם יכולים לקבל מן הצדקה כדי לעשות מחיצה קלה ביניהם עושים ואם לאו צריכים ליזהר בכל מה שאפשר שלא להסתכל זה בתשמישיו של זה בחצר.

ואין צריך לומר שאסור לאחר להסתכל לחצר חבירו לראות בעסקיו ואין צריך לומר לביתו שלא מדעתו ורצונו ואפילו רואהו ושותק לו שמא מתבייש לומר לו ואפילו נתן לו חבירו רשות לפתוח חלון לחצרו לא נתנה לו אלא לאורה אבל אסור לו לעמוד בחלון לראות בחצר חבירו:

יב ולפיכך אסור לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון שלא יראה אחד מעשיו של חבירו ואפילו שניהם מתרצים יש אוסרים שאין זו מדת צניעות שיראה זה תשמישיו של זה כל היום ואמרו חכמים וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה אמר ראויים הללו שתשרה עליהם שכינה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ואפילו רשות הרבים מפסקת ביניהם אסורים לפתוח חלון כנגד חלון אם החלונות גבוהות שאין בני רשות הרבים יכולין לראות בהן דרך הילוכם וקרקעות בתיהם הן גבוהות מקרקע רשות הרבים שהם יכולים לראות בהם אבל אם בני רשות הרבים יכולים לראות בהן דרך הילוכם אין לחוש אפילו בחלון נגד חלון שהרי סוף סוף צריך להיות צנוע בתשמישיו מפני בני רשות הרבים העוברים שם כל היום ואין צריך לומר בפתח כנגד פתח שהם נמוכים יותר:

~ 'תורה אור' פרשת מקץ - הפרשה החסידית ~

וַיְהִי מִקֵּץ [א]

"וַיְהִי[1] מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְגוֹ'" (מִקֵּץ מא, א):

הִנֵּה פָּרָשָׁה זוֹ מְחוּבֶּרֶת לַפָּרָשָׁה שֶׁלְּפָנֶיהָ (וַיֵּשֶׁב מ, כג): "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וְגוֹ'", כִּי מִפְּנֵי שֶׁ"לֹא זָכַר" נִתְהַוָּה "וַיְהִי מִקֵּץ".

וּבֵיאוּר הָעִנְיָן: כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ פַּרְעֹה וְשַׂר הַמַּשְׁקִים בִּקְלִיפָּה, כַּךְ "זֶה לְעוּמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹקִים"[2] (קֹהֶלֶת ז, יד), שֶׁכְּמוֹ כֵן בְּסִטְרָא־דִקְדוּשָׁה יֵשׁ גַּם כֵּן בְּחִינוֹת אֵלּוּ: :

וְהִנֵּה יֵשׁ ד' יְסוֹדוֹת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם – אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר: יְסוֹד הָאֵשׁ מִשְׁכָּנוֹ בַּלֵּב; וּמְקוֹר הַלֵּיחוּת – מֵהַמּוֹחַ, שֶׁשָּׁם הוּא מִשְׁכַּן יְסוֹד הַמַּיִם. וְהָרִיאָה שׁוֹאֶבֶת כָּל מִינֵי מַשְׁקֶה וְלֵיחוּת מֵהַמּוֹחַ עַל יְדֵי הַקָּנֶה, לְקָרֵר אֶת חוֹם הַלֵּב.

וְכַךְ בַּנֶּפֶשׁ־אֱלֹקִית:

יְסוֹד הַמַּיִם – בַּמּוֹחַ, הִיא בְּחִינַת חָכְמָה וְדַעַת בַּעֲבוֹדַת ה' בְּמוֹחוֹ וּבְמַחֲשַׁבְתּוֹ. וְאַף כִּי "לֵית מַחְשָׁבָה תִּפּוֹסָא בֵּיהּ כְּלָל", הֲלֹא כְּתִיב (מִשְׁלֵי לא, כג): "נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ" – "כָּל חַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ"[3]. וְהַיְינוּ הַהִתְבּוֹנְנוּת בִּבְחִינַת הִתְפַּשְׁטוּת גְּדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַעְלָה עַד אֵין קֵץ וּלְמַטָּה עַד אֵין תַּכְלִית – "אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ" (דְּבָרִים ד, לה). כִּי "בְּרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם" (תְּהִלִּים לג, ו), וְ"כוֹלָא קַמֵּיהּ – כְּלָא חָשִׁיב"; וּכְמוֹ לְמָשָׁל דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁהוּא בָּטֵל אֵלָיו וְנֶחְשָׁב כְּאַיִן נֶגְדּוֹ. וְזֶה כָּל אָדָם "לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ" יָכוֹל לָדַעַת וּלְהַשִּׂיג כִּי "אֵין עוֹד" "בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל"[4], וְכָל הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים הֵם נִמְשָׁכִים מֵרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ, וְאֵין דָּבָר חוּץ מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן הֵם מַמָּשׁ כְּלָא חֲשִׁיבֵי קַמֵּיהּ.

וְיסוֹד הָאֵשׁ הוּא הַצְּמָאוֹן שֶׁבַּלֵּב, הַמֵּבִין בְּהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדוּלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵיךְ מַמָּשׁ "כּוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבֵי", וְלָזֹאת כָּלְתָה נַפְשׁוֹ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ בְּאַהֲבָה עַזָּה כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ, שַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ לְהִתְכַּלֵּל בְּאוֹר ה' וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאֵינוֹ חָפֵץ לִהְיוֹת לְמַטָּה; כְּטֶבַע אוֹר הָאֵשׁ שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּטִבְעוֹ מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת הַמַּיִם הוּא מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, שֶׁהַמַּיִם יוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ. דְּהַיְינוּ שֶׁמַּמְשִׁיךְ עַל נַפְשׁוֹ אוֹר ה' זוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְהָאִיר עַל נַפְשׁוֹ גַּם בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה, בִּבְחִינַת בְּ"עַל כָּרְחָךְ אַתָּה חַי כוּ'"[5].

וּכְמוֹ שֶׁהַמַּיִם מְכַבִּין אֵשׁ, כַּךְ עַל יְדֵי זֶה יַרְוֶה צְמָאוֹן נַפְשׁוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָהוּ נח, א): "הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי בְּחִינַת הַמְחַבֵּר יְסוֹד הַמַּיִם שֶׁבַּמּוֹחַ עִם בְּחִינַת יְסוֹד הָאֵשׁ שֶׁבַּלֵּב, הוּא הַקָּנֶה. וְהוּא בְּחִינַת מְקוֹר אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ד, ה): "קְנֵה חָכְמָה, קְנֵה בִינָה". וְנִקְרָא בְּחִינָה זוֹ "שַׂר הַמַּשְׁקִים" – שֶׁבּוֹ שׁוֹאֵב הָרִיאָה מַשְׁקֶה מִלֵּיחוּת הַמּוֹחַ, מִיְּסוֹד הַמַּיִם שֶׁבּוֹ: :

---

1. (אֶת זוֹ דָּרַשׁ אַדְמוֹ"ר בְּשַׁבָּת [פָּרָשַׁת מִקֵּץ], חֲנוּכָּה, [ב' טֵבֵת] דִּשְׁנַת תקנ"ז. כְּתַב יָד 633).

2. [הָאֱלֹקִים]

3. (זֹהַר וַיֵּרָא קג, ב: 'נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ' דָּא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, דְּאִיהוּ אִתְיְדַע וְאִתְדְּבַק לְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ כָּל חָד, כַּמָּה דְּיָכִיל לְאִדְּבָקָא בְּרוּחָא דְּחָכְמָתָא. וּלְפוּם מַה דְּמִשְׁעַר בְּלִבֵּיהּ, הָכִי אִתְיְדַע בְּלִבֵּיהּ).

4. ("בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד". דְּבָרִים ד, לט).

5. (אָבוֹת ד, כב).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

וְזֶהוּ עִנְיָן הַחֲלוֹם שֶׁל שַׂר הַמַּשְׁקִים: "וְהִנֵּה גֶּפֶן לְפָנַי וְגו'", וָאֶשְׁחַט אֶת הָעֲנָבִים[6] וְגו', וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פַּרְעֹה".

פֵּירוּשׁ: "גֶּפֶן" נִקְרָא כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא כְּלָלוּת כָּל נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל. וְ"הָעֲנָבִים" הֵם נִיצוֹצֵי נְשָׁמוֹת, שֶׁכָּל נִיצוֹץ נִקְרָא בְּשֵׁם עֵנָב אֶחָד. כִּי בְּכָל נִיצוֹץ יֵשׁ בְּחִינַת יַיִן "הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים" (שׁוֹפְטִים ט, יג), שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה־מְסוּתֶּרֶת לִשְׁמוֹחַ בַּה'. וְהִיא יְרוּשָׁה לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ.

אֶלָּא שֶׁהִיא מְסוּתֶּרֶת מְאֹד כְּמוֹ יַיִן הַנִּטְמָן בַּעֲנָבִים. שֶׁהָעֵנָב הוּא עָגוֹל וְחָלָק וּמַקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל צַד, וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ יַיִן כִּי אִם עַל יְדֵי סְחִיטָה וּדְרִיכָה בְּגַת לְהָסִיר מֵעָלָיו הַקְּלִיפָּה הַסּוֹבֶבֶת אוֹתוֹ; כַּךְ אִי אֶפְשָׁר לְגַלּוֹת מַצְפּוּנֵי הָאַהֲבָה כִּי אִם עַל יְדֵי בְּחִינַת מְבַטְּשִׁים, "וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם"[7]. וְלֹא שֶׁיַּשְׁפִּילוּהוּ אֲחֵרִים, כִּי אִם "וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ"[8] – הֱוֵי בְּעַצְמְךָ. "וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה" – כְּאַסְקוּפָּה הַנִּדְרֶסֶת, כְּדֵי לְהָסִיר קְלִיפַּת עָרְלָה הַחוֹפֶפֶת עַל הַלֵּב.

דְּהַיְינוּ, אֲפִילּוּ מִי שֶׁלֹּא פָּגַם וְנִטְמָא בַּחֲטֹאוֹת נְעוּרִים מַמָּשׁ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הוּא לָמוּל עָרְלַת לִבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דְּבָרִים י, טז): "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". דְּהַיְינוּ מַה שֶּׁלִּבּוֹ בוֹעֵר וּמִתְאַוֶּה לְמוֹתָרוֹת. וְנִקְרָא בְּחִינַת עָרְלָה הַחוֹפֶפֶת וּמְכַסָּה עַל גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים. וְצָרִיךְ הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּבְחִינַת הֶסְתֵּר פָּנִים, וְלֹא יִהְיֶה מָסָךְ מַבְדִּיל כְּלָל, וַאֲפִילּוּ קְרוּם דַּק שֶׁהוּא בְּחִינַת עוֹר הַפְּרִיעָה.

וְעַל יְדֵי כֵן "וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס עַל כַּף פַּרְעֹה": כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] (יְשַׁעְיָהוּ מט, טז): "עַל כַּפַּיִם חֲקוֹתִיךְ"; וּכְתִיב[10]: "עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר, וַיָּצוּ עָלָיו בְּמַסְפִּגְיֵנוּ" – זוֹ תְּפִלָּה.

כִּי בְּחִינַת פַּרְעֹה בִּקְדוּשָּׁה – "זֶה לְעוּמַּת זֶה": כְּמוֹ שֶׁפַּרְעֹה בִּקְלִיפָּה הוּא קְלִיפָּה קָשָׁה, כַּךְ "זֶה לְעוּמַּת זֶה" פַּרְעֹה בַּקְּדוּשָּׁה הוּא בְּחִינַת גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, לְשׁוֹן פְּרִיעָה וְהִתְגַּלּוּת דְּבַר ה', עַל יְדֵי בְּחִינַת שַׂר הַמַּשְׁקִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת קָנֶה, שֶׁה"קּוֹל מְעוֹרֵר הַכַּוָּנָה" לִשְׁמוֹחַ בַּה' בִּתְפִלָּתוֹ. וְזֶהוּ "וָאֶתֵּן אֶת הַכּוֹס", כִּי בְּחִינַת קָנֶה הַנַּ"ל הוּא הַמּוֹלִיךְ הִתְעוֹרְרוּת הָאַהֲבָה לְמַעְלָה מֵהַשָּׁגַת בְּנֵי אָדָם. :

אַךְ בְּחִינַת יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ הַנַּ"ל, לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה רַק יִשְׁרֵי לֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים צז, יא): "וּלְיִשְׁרֵי לֵב – שִׂמְחָה", דְּהַיְינוּ מִי שֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ יָשָׁר כָּל יָמָיו. אֲבָל מִי שֶׁפָּגַם דְּרָכָיו וְנִטְמָא בַּחֲטֹאוֹת נְעוּרִים אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִשְׁמוֹחַ בַּה' בִּתְפִלָּתוֹ, כִּי רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת מְבַלְבְּלוֹת אוֹתוֹ.

וְלָכֵן זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה, כִּי יֵשׁ עוֹד בְּחִינַת יַיִן וְהוּא בְּחִינַת יַיִן הַמְּשַׂכֵּר. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי לא, ו־ז): "תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד, וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ – יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ וְגו'". וּכְמַאֲמַר רַז"ל[11] גַּבֵּי הֲרוּגֵי בֵּית דִּין: שֶׁהָיוּ מַשְׁקִין אוֹתוֹ כּוֹס יַיִן קוֹדֶם הַמִּיתָה, כְּדֵי שֶׁתִּטְרַף דַּעְתּוֹ עָלָיו, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִסְבּוֹל צַעַר הַמִּיתָה.

וְלָכֵן בִּקְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה גַּם כֵּן, מִי שֶׁרוֹצֶה לְקַבֵּל עָלָיו ד' מִיתוֹת בֵּית־דִּין – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנוֹסַח הָאַרִיז"ל: "אִם פָּגַמְתִּי בְּאוֹת י' וְנִתְחַיַּיבְתִּי סְקִילָה". וּבְפֶרֶט: כְּשֶׁרוֹאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁלִּבּוֹ מְטוּמְטָם בְּקִרְבּוֹ וְהָיָה לְאֶבֶן – זוֹ הִיא בְּחִינַת סְקִילָה, שֶׁהוּא חַיָּב בְּוַדַּאי; וְכֵן כְּשֶׁלִּבּוֹ בוֹעֵר וּמִתְאַוֶּה לִדְבָרִים אֲסוּרִים – זוֹ הִיא בְּחִינַת שְׂרֵיפָה; וְכָל שֶׁכֵּן אִם יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁפָּגַם וְנִטְמָא בְּחַטֹּאוֹת נְעוּרִים; וְכֵן כָּל חָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ, כִּי יָדַע אִינִשׁ בְּנַפְשֵׁיהּ; זֹאת הִיא עֵצָה הַיְּעוּצָה שֶׁיּוּכַל לְקַבֵּל עָלָיו ד' מִיתוֹת בֵּית דִּין בִּשְׁלִימוּת – יִשְׁתֶּה בְּחִינַת כּוֹס יַיִן הַנַּ"ל.

וְהָעִנְיָן, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: "זַכָּאֵי־קִשׁוֹט, כָּל יוֹמָא מִסְתַּכְּלֵי בְּנַפְשַׁיְיהוּ כְּאִלּוּ הַהוּא יוֹמָא מִסְתַּלְּקֵי מֵעָלְמָא"[12]. וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: כִּי "זַכָּאֵי" הֵם צַדִּיקִים, וְ"זַכָּאֵי קִשׁוֹט" הֵם יוֹתֵר בְּמַעֲלָה עֶלְיוֹנָה, וְאֵיךְ שִׁיבַּח אוֹתָם בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת יִרְאַת־עוֹנֶשׁ לְבַד?

אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא: כִּי אֲפִילּוּ צַדִּיק גָּמוּר, כְּשֶׁהוֹלֵךְ לְגַן־עֵדֶן צָרִיךְ טְבִילָה בְּנָהָר דִּי נוּר. וְהַטְּבִילָה הוּא לְהַעֲבִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מִזֶּה הָעוֹלָם. כִּי אִי אֶפְשָׁר לִירֵשׁ מְקוֹמוֹ בְּגַן־עֵדֶן כָּל זְמַן שֶׁזּוֹכֵר אֲפִילּוּ מִקְצָת דְּמִקְצָת מַעֲנִיֵּנֵי עוֹלָם־הַזֶּה. וְכֵן כְּשֶׁהוֹלֵךְ "מֵחַיִל אֶל חָיִל"[13], "מִדֵּי

6. (בְּרֵאשִׁית מ, ט־יא: "וָאֶקַּח אֶת הָעֲנָבִים וָאֶשְׁחַט אֹתָם").

7. [**אָדָם** – בְּכְתַב־יָד 1174: **הָאָדָם**].

8. (אָבוֹת ד, י).

9. [**כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב . . תְּפִלָּה** – בְּכְתַב־יָד הַנַּ"ל לֵיתָא].

10. (אִיּוֹב לו, לב. וְשָׁם: עָלֶיהָ. תַּעֲנִית ז, ב.).

11. (סַנְהֶדְרִין מג, א).

12. [**פִּרְגּוּם:** צַדִּיקִים אֲמִתִּיִּים. כָּל יוֹם וָיוֹם מִסְתַּכְּלִים בְּנַפְשָׁם כְּאִלּוּ אוֹתוֹ יוֹם מִסְתַּלְּקִים מֵהָעוֹלָם. בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת וַיְחִי דַּף ר"כ, עַמּוּד א': "זַכָּאֵי חֲסִידֵי . . מִסְתַּכְּלֵי בְּלִבַּיְיהוּ"].

13. (תְּהִלִּים פד, ח).

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ – יָבֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹות לְפָנַי וגו'" (יְשַׁעְיָהוּ סו, כג), צָרִיךְ עוֹד טְבִילָה בְּנָהָר דִּי נוּר אַחֵר, לִשְׁכּוֹחַ גַּם הַהַשָּׂגָה שֶׁהִשִּׂיג בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְעֶלְיוֹן.

וְזֹאת יָשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ: כִּי הִנֵּה עִנְיָן גַּן־עֵדֶן הוּא "שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיו הַשְׁכִּינָה", וְאֵין זֶה אֶלָּא זִיו כו'. וּמָה אִם לֹא בָּא אֶלָּא לֵיהָנוֹת מִזִּיו הַשְׁכִּינָה צָרִיךְ הוּא לְהָסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵהָעוֹלָם־הַזֶּה, הַבָּא לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּתְפִלָּה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!

(וְזֶהוּ כַּוָּונַת הַזּוֹהַר "מִסְתַּכְּלֵי בְּנִפְשַׁיְיהוּ כו'" – לְהָסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם־הַזֶּה כְּדֵי לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה)[14].

וְהִנֵּה, יֵשׁ בְּחִינַת נָהָר דִּי נוּר אַחֵר לְמַטָּה הַנַּעֲשָׂה מִ"זִּיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ":

פֵּירוּשׁ: "חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ" הִיא אַהֲבָה־עֶלְיוֹנָה בִּבְחִינַת יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ; וְ"זִיעָתָן" הוּא פְּסוֹלֶת שֶׁלָּהֶן, שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָאַהֲבָה לְמָקוֹם נָמוּךְ מְאֹד נַעֲשָׂה שְׁמָרִים וּפְסוֹלֶת בִּירִידָתָן לְעוֹלָם־הַזֶּה הַחוֹמְרִי.

וְזֹאת יָשִׂים הָאָדָם אֶל לִבּוֹ: בְּחִינַת הַיְרִידָה אֵיךְ שֶׁיָּרַד מַטָּה מַטָּה מְאֹד, וְיִתְמַרְמֵר לִבּוֹ מְאֹד וְיִצְעַק אֶל ה' בַּצַּר לוֹ[15], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (אֵיכָה ב, יח): "צְעַק לִבָּם אֶל אֲדֹנָי", עַד שֶׁיֵּצֵא מִדַּעְתּוֹ – פֵּירוּשׁ: מִדַּעְתּוֹ וּמֵחִשְׁבָתוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר בָּהּ כָּל הַיּוֹם. וְיִתְקַע מַחְשַׁבְתּוֹ בְּחוֹזֶק בְּעוֹמֶק בִּמְרִירוּת נַפְשׁוֹ, עַד שֶׁיָּסִיר כֹּחַ הַזּוֹכֵר מֵעִנְיָנָיו וּמֵעֲסָקָיו. וְזֶהוּ בְּחִינַת יַיִן הַמְשַׂכֵּר, וְ"יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ". וְעַל יְדֵי זֶה יוּכַל[16] לְהִתְפַּלֵּל וְלוֹמַר "בָּרוּךְ אַתָּה" – לְנוֹכַח, מֵעוֹמְקָא דְלִבָּא.

כִּי עִנְיָן הַמְּרִירוּת הוּא עַל הֶעָבָר, כִּי מַר נַפְשׁוֹ עַל הֶסְתֵּר פָּנָיו יִתְבָּרֵךְ. כִּי אִילּוּ הָיָה גִילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל כָּל פָּנִים כְּמוֹרָא בָּשָׂר־וָדָם, כְּמַאֲמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְתַלְמִידָיו: "הַלְוַאי שֶׁיְּהֵיה מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם וכו'"[17]. וְלָכֵן כְּשֶׁיָּשׁוּב אֶל ה' יְבַקֵּשׁ גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעוֹמְקָא דְלִבָּא. וְזֶהוּ "בָּרוּךְ אַתָּה כו'", וְכָל הַתְּפִלּוֹת וּבַקָּשׁוֹת הֵם מְסוּדָּרִים עַל דֶּרֶךְ זֶה. וְכֵן בְּקַבָּלַת מַלְכוּת־שָׁמַיִם בְּקְרִיאַת־שְׁמַע בֶּאֱמֶת, כִּי בֶּאֱמֶת רְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ לְדָבְקָה בּוֹ, וּמַר נַפְשׁוֹ עַל רִיחוּקָה מֵאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ. וְאַף כִּי בֶּאֱמֶת עֲדַיִין הוּא רָחוֹק, מִכָּל מָקוֹם עִם כָּל זֶה יֵשׁ בְּחִינַת הַבְדָּלָה מִי הוּא הָרָחוֹק, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְגַם בִּבְחִינַת יַיִן זֶה צָרִיךְ מִקּוֹדֶם – הַסְּחִיטָה, לְשׁוֹם עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִים[18], בְּמַה שֶׁיַּעֲמִיק בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ עִנְיָן כָּל הַמַּעֲשִׂים וְדִבּוּרִים וּמַחְשָׁבוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלָיו אֲשֶׁר לֹא לַה' הֵמָּה, וְיִהְיֶה שְׁפַל רוּחַ מְאֹד. :

אַךְ עוֹד אַחַת הִיא, צָרִיךְ לָשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ בִּב' בְּחִינוֹת יַיִן הַנַּ"ל, וְהוּא מַאֲמַר רַז"ל עַל "וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב" (בְּרֵאשִׁית א, ד) – "כִּי טוֹב הוּא לִגְנוֹז".

וּבִיאוּר הָעִנְיָן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ג, א־ד): "בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי וְגו', אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ, עַד שֶׁהֲבִאתִיו אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי":

"בֵּית אִמִּי" זוֹ תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, "חֶדֶר הוֹרָתִי" זוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. שֶׁהֵם בְּחִינַת כֵּלִים לְהַכְנִיס בְּתוֹכָם גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ – בְּחִינַת[19] "כּוֹס פַּרְעֹה". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קטז, יג): "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא", וְאָז מִתְקַיֵּים הַיַּיִן בְּתוֹכוֹ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְטוּל הַכֵּלִים, מִסְתַּלֵּק הָאוֹר כַּנּוֹדָע.

וְעוֹד יִזְכּוֹר לוֹ עִנְיָן מַעֲשָׂיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, כִּי אִם לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת מָכוֹן לִשְׁבָתוֹ, לִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְהַיְינוּ, שֶׁיָּכִין אוֹרוֹ בְּתוֹךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהֵם כֵּלִים לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְזֶהוּ בְּחִינַת "יוֹסֵף", פֵּירוּשׁ: יוֹסִיף תַּעֲנוּג וְנַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית מ, כג – מא, א): "וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ – וַיְהִי מִקֵּץ", פֵּירוּשׁ: כִּי עַל יְדֵי "וְלֹא זָכַר" בְּחִינַת יוֹסֵף, שֶׁהוּא לְהַרְבּוֹת תַּעֲנוּג לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, נִתְהַוָּה עַל יְדֵי זֶה "וַיְהִי מִקֵּץ" – לְשׁוֹן סוֹף וְתִכְלָה לִבְחִינַת "שְׁנָתַיִם יָמִים".

פֵּירוּשׁ: שֶׁיִּכְלֶה חַס וְשָׁלוֹם אֶצְלוֹ בְּחִינַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "שְׁנָתַיִם יָמִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ח, ל): "וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים יוֹם יוֹם" – "אַלְפַּיִם שָׁנָה קָדְמָה הַתּוֹרָה לָעוֹלָם". וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתִּיקּוּנִים: "חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא, מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא". בְּחִינַת חָכְמָה – תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, בְּחִינַת בִּינָה – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. כִּי מַחֲמַת שֶׁכַּוָּונָתוֹ בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִגְנוֹז הָאוֹר בִּכְלִי, וְדַי לוֹ בְּהִתְגַּלּוּת הָאוֹר לְבַד בַּתְּפִלָּה.

---

14. [הַקָּטָע הַמּוּבָא בְּסוֹגְרַיִים: **(וְזֶהוּ . . וּתְפִלָּה)** לֵיתָא בְּכְתַב־יָד הַנַּ"ל].

15. ("וַיִּצְעַק אֶל ה'" שְׁמוֹת טו, כה. "יָגַעְתִּי בְּצַר לִי עַל ה'" דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' טו, ד).

16. [בְּכְתַב יָד הַנַּ"ל נוֹסַף: **אַחַר כַּךְ**].

17. ["כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם כו'. תֵּדְעוּ, כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יִרְאַנִי אָדָם כו'" בְּרָכוֹת כח, ב].

18. (מְגִילָה טו, ב: 'לִשְׁאָר עַמּוֹ' (יְשַׁעְיָהוּ כח, ה), לְמִי שֶׁמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִים. רְאֵה תַּנְיָא אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ב. תּוֹרָה אוֹר תְּצַוֶּה פא, ד. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

19. [**בְּחִינַת** – בְּכְתַב־יָד הַנַּ"ל: **בִּבְחִינַת**].

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אַךְ בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן נַעֲשָׂה "וּפֵרְעֹה חוֹלֶם":

פֵּירוּשׁ: שֶׁאֲפִילוּ בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת בְּחִינַת יַיִן הַנִּ"ל שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אֵינָן אֲמִתִּיִּים, כִּי אִם דֶּרֶךְ דִּמְיוֹן וַחֲלוֹם שֶׁגּוֹרֵם הִסְתַּלְּקוּת הָאוֹר כו'. וְלָכֵן נוֹפֵל לִבְחִינַת מִדּוֹת, שֶׁהַמִּדּוֹת הֵן נִרְגָּשׁוֹת בְּנַפְשׁוֹ – "שֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת כו'" (בְּרֵאשִׁית מא, כו).

וּמִיַּד עוֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת, "וַתֹּאכַלְנָה כו', וְלֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קִרְבֶּנָה"[20]. פֵּירוּשׁ: שֶׁנִּסְתַּלֵּק וְנִתְעַלֵּם הָאוֹר כָּל כַּךְ עַד שֶׁנִּדְמֶה לוֹ כְּאִלּוּ לֹא הִתְפַּלֵּל מֵעוֹלָם.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת יוֹסֵף – שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַרְבֶּה תַּעֲנוּג וְנַחַת־רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ, וְלִהְיוֹת לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, וְאָז אֵין הַמִּדּוֹת נִרְגָּשׁוֹת בְּנַפְשׁוֹ כְּלָל, לֹא "שֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת כו'", וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁ"אֵין רַע יוֹרֵד מִלְּמַעְלָה", רַק טוֹב גָּנוּז בְּתוֹכוֹ. :

20. ("וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר . . וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת. וַתָּבֹאנָה אֶל קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קִרְבֶּנָה" בְּרֵאשִׁית מא, יט־כא).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

ויאמר גו' לך לך

(ט) **ובאור** זה הנה ידוע במ"ש (בראשית ב, י) ונהר יוצא מעדן כו' שזהו בחי' התענוג שבחכמה שנקר' עדן (והוא ענג המורגש בחכמה שנקר' עתיקא קדישא בחכמה שנק' קדש כו'. אבל בחי' ענג הנעלם שבלתי מורכב כלל בחכמה נק' עתיקא סתימאה והוא עדן סתימאה שנתגלה בעוה"ב כמו שאמר אנא זמין לאתגלאה שהוא שם אהיה הב' כמשי"ת). והנה ידוע שבחי' התענוג העליון עצמו הרי הוא בעצם מהותו למעלה מן החכמה לגמרי (רק הוא מתאחד עם הרצון שגם הוא למעלה מן החכמה והטעם שאין טעם לרצון כלל ומה שיש טעם לרצון הוא בחי' הענג שנק' טעם כטעם הפרי שנק' ענג מורגש ברצון שלמעלה הרבה מענג המורגש בשכל) אך אפס קצה ההארה מבחי' התענוג העצמי הוא שמתלבש ומאיר בשכל וחכמה ונק' תענוג מורכב כו' וכנראה בחוש שהאדם מתענג בנפשו באיזה שכל וחכמה שמחדש לפי שחדוש השכל הזה בא מבחי' אין ובהגלות השכל מאין ליש יתלבש ויאיר בו הארת הענג (וזהו חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח, א) בבחי' הארת תרין תפוחין כו' כר"א שצהבו פניו כשמצא תוספתא חדתא כו') אבל הארת אור וגלוי הענג הזה בחכמה הוא בבחי' צמצום גדול ובשנוי המהות ואין לו ערך כלל לגבי עצמות התענוג הפשוט כמו שהוא בעצם שבלתי מורכב בדבר מה כו' (אף לא ברצון כו') שנק' מקור כל התענוגים שמתפשטים בגלוי בדבר מה כו' אלא שקצתו נתגלה ומורכב ומורגש בחכמה כו' (וזהו ההפרש בין מ"ת שבאור פניך דחכמה נתת לנו כו' בבחי' ענג המורגש בח"ע כו' בין העוה"ב שהוא גלוי עצם התענוג הפשוט שנק' עדן סתימאה שבא גם הוא במורגש דוקא כמשי"ת). והנה ידוע שהחכמה מצד עצמה כמו שבאה ממקורה אינה רק נקודה אחת לבד כנקודה די' ואח"כ מתפשט אור החכמה בבינה שהיא ההשגה באורך ורוחב וזהו כמו דבר והפוכו ממש איך יהיה מנקוד' די' התפשטות אורך ורוחב בצורת ה"א דבינה. ויובן זה במה שאנו רואים בבחי' הברקת אור השכל שמאיר רק כנקודה אחת והוא רק בבחי' התמצית של ההשכלה שמבריק כמו ברק בעלמא (בל"א עם בליצט דער שכל) ונק' בעל הבנה והתחכמות שנמשך ממוח החכמה שהוא קר ולח בבחי' לחלוחית רוחניות שנובע משם כל השכלות (בל"א עם קוועלט כו') ועדיין אין בו ציור השגה ותפיסה להסביר הדברי' באופן שא"א לו עדיין להביא הדבר בהסבר דברים להבינו ולהשיגו גם לעצמו וכ"ש לזולתו בדבור. ואמנם אח"כ הוא בא לידי גלוי אור בהשגה והבנה גמור' בהסבר וטוב טעם להטעים הענין גם בדבור לזולתו שהוא הנק' בינה כידוע ואז מסתתרת אור התמצית ונקודה דחכמה בתוך אורך ורוחב התפשטות ההשגה וההסבר דבינה ונק' נקודה בהיכלא בהיכל דבינה כידוע. וענין ההיכל הזה היינו שבחי' התפשטות ההשגה והסבר דבינה היא המקפת וסובבת את בחי' נקודה דחכ' מכל צד כמו היכל ומוסתר בה הנקודה דחכמ' מאד (שהרי ברוב הסבר השכל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא נודע כלל תמצית נקוד' השכל שהוא אמיתת נקודת השכל כמו שהוא בעצם כמו שבא מאין כו') ונמצא דאע"פ שהבינ' מקבלת מן החכמה עד"מ בחי' התגלות מאין ליש כמעיין הנובע בנהר כו' שאין כל חדש בהשגה רק שנמשך מהעלם דנקודת השכל לגלוי כנ"ל אבל אחר שנתגלה נקודת השכל דחכמה בבחי' ההשגה באורך ורוחב דבינה הרי בחי' היכל דבינה מקפת וסובבת לנקודה זו מכל צד שזהו כמ"ש (ירמי' לא, כא) נקבה תסובב גבר שזהו הפוך גמור לבחי' נקודה דחכמה שאין בה בחי' התפשטות כלל וכלל כמו הנקודה ממש שאין בה אורך ורוחב כלל כו' (וא"כ אין התפשטות זו באה מכח הנקודה דחכמה רק מכח הבינה עצמה שבזה יתרון מעל' הבינה על החכמה כמשי"ת):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - להבין ענין פסח ומצה

ז. **וממוצא** דבר נת' לנו, שיש ג' בחי' הא' השגת המהות ונק' ראי' והיא מעלת הנביאים דכתיב בהו וראה כו', והב' השגת החכמים שהיא ידיעת המציאות לבד ולא השגת המהות, רק שנת' שבידיעת המציאות יש ג"כ שני בחי' הא' הנק' דעת והוא הידיעה שבבחי' הרגשה ממש שנרגש המציאות אע"פ שאינו רואה אותו ובחי' ידיעה כזו היא הכרה ממש, והב' הוא מה שאין בו שום ידיעה והרגשה רק בחי' אמונה לבדה ואין שייך בבחי' זו הכרה כו', ובין הכל הם ג' מדרגות היינו אמונה ודעת וראיה, והנה מצינו שג' בחי' אלו ישנם אפילו למעלה בעולם האצילות, והוא משנ"ת בסידור בפי' ברוך שאמר והי' העולם, ברוך הוא, שהם בחי' רדל"א וגלגלתא דא"א, והנה גלגלתא נק' הוא ל' נסתר כי גם באצי' ידוע מציאותו ולא מהותו, והענין כי חכמה היא ראשית הגילוי באצי' ונק' לכך אתה כמ"ש כי אתה אבינו שאור אבא נק' אתה ע"ש שהוא בחי' גילוי, משא"כ גלגלתא אין בה שום השגת המהות גם בעולם האצי' שהיא מופלא ונעלם מהם ונאמר ע"ז ישת חשך סתרו שאינו מושג כו' לכך לא שייך ע"ז ל' אתה שהרי אין בה השגת המהות אך מ"מ יש בה ג"כ ידיעת המציאות, וכמו עד"מ באדם שהנה הוא יוכל להשכיל כל חכמה ושכל בגילוי אור וידוע שגילוי ההשכלות יש להם מקור ושרש שממנו נמשכים ונולדים והוא הנק' משכיל בפסוק לשון מפעיל מפני שמשכיל כל ההשכלות, והנה כח המשכיל אע"פ שאין מהותו מושג לאדם מ"מ נרגש ויודע מציאותו שכשרואה א"ע שנופל לו סברא והשכלה חדשה במוחו ה"ז יודע ומרגיש שבודאי יש לו כח במוחו שמשכיל וממציא השכלה זו, ה"ז הרגשת המציאות ולא השגת המהות וכמשנת"ל דהשכל שבאדם ידוע מציאותו ולא מהותו, וכך עד"מ זה הוא למעלה בחי' גלגלתא דא"א שהיא מקור הח"ע דאצילות הלכך אע"פ שאין הגלגלתא בבחי' גילוי ממש באצי' כמו הח"ע שנק' אתה מ"מ נרגש וידוע מציאות' והוא הידיעה במקור הח"ע כנ"ל במשל ההרגשה בבחי' המשכיל כו' וע"כ נאמר ע"ז ברוך הוא דפי' הוא מורה על הנסתר דוקא שאינו רואה מהותו רק שיודע ומרגיש מציאותו כו', אמנם בחי' רדל"א שהוא בחי' תחתונה שבמאציל ואין ערוך כלל בין המאציל לנאצלים ואינו עדיין מקור לנאצלים רק ע"י כמה צמצומים כו', הלכך לא שייך ידיעת מציאותו באצי' ע"ד דשייך בגלגלתא דשם שייך בחי' דעת והרגשה מצד היותה מקור לח"ע כו' משא"כ בחי' זו שאינה מקור עדיין כלל לח"ע ע"כ נק' רישא דלא אתיידע שאין שייך בבחי' זו שום ידיעה כו', ומ"מ הדבר פשוט דהפי' שאין שייך שם ידיעה והרגשה ממש שהיא בחי' הכרה כנ"ל במשל ההכרה שבבחי' המשכיל שמכירים שהוא מקור השכל, אבל ידיעה שבבחי' אמונה שייך גם שם, שהרי אפי' האריז"ל שהיתה השגתו להשיג המהות בבחי' יצירה כנ"ל דרש כמה דרושים בבחי' רדל"א, מכש"כ שידוע באצי', אבל הענין דאין שייך שם בחי' הידיעה וההרגשה אפילו באצי'. הרי נת' ג' בחי' אלו גם באצילות והן בחי' ח"ע שנק' אתה שמושג המהות, גלגלתא נק' הוא שידוע המציאות ולא המהות ובחי' ג' הוא רדל"א דלא אתיידע גם המציאות רק בבחי' אמונה):

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

לענין נהר פלגיו

לענין נהר פלגיו ע' בס' חמש מגילות בפי' כל הנחלי' כו' אל הים, וע' ברע"מ פנחס דרנ"ו ע"ב שמבואר שם לעיל מן פ' בזאת יתהלל, ששרשה מא"ס ממש, ואיהי גבוה מכל ספיראן, וע"ש דרנ"ח ע"א, וע' בע"ח שער א"א פ"ב דשורש המל' הוא מרדל"א שלמעלה מט"ס דא"א, ונודע דבחי' רדל"א הוא למעלה מבחי' ומדריגת שכל הנעלם מכל רעיון שהוא באבא או במו"ס שנק' חכים ולא בחכ' ידיעא.

עוי"ל נהר פלגיו, פי' פלגיו מה שיפליג הנהר לע"ל דכתי' והניף כו' והכהו לז' נחלים, זה ישמח בחי' עיר אלקינו עיקר השמחה, שמח אינו אומר אלא ישמח עתיד לשמוח. ביאור הענין י"ל ע"פ מ"ש כי על אפי כו' העיר, ומ"מ מצד מוחין דגדלות סבל, ולהסביר מענין הבירורי' שדוד הכין על הבנין, ושלמה שלום דור ט"ו לאברהם, מ"מ אח"כ מתחיל הלבנה להתקטן, אבל כשיניף ידו אז יהי' עיקר השמחה. וזהו שאנו מבקשי' ושמחנו במצותך, בחי' מצותך ממש כמו שהם בתורת ה' בחי' חכ' של מעלה ממש, ולא רק נובלות חכ' בחי' תורה הנגלית.

וצל"ע על איזה זמן, לכאו' זהו על זמן העבודה דימות המשיח שלד"ה מצות אינם בטלות (לק"ת שלמי שמחה), והההסבר מביאור דעל כל כבוד שבלק"ת ח"ס. אך צ"ע שבאגה"ק סי' י"ז מפרש רחבה מצותך מאד על תחה"מ. אך לענין השמחה זה ודאי בזמן העבודה שישכיל עבדי. וע' בס' שפיכת נפש בד"ה לכי ומעטי, משם יובן הרבה לכאן.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

ואהי' אצלו אמון, ש"פ במדבר, עח"ש, תרד"ע

רכט) **וביאור** הענין ילהק"ת ענין שם מ"ה מהו, דהנה כללו' ענין ש' מ"ה הוא לחבר שני הפכים כמו חו"ג או משפיע ומקבל כו', דמשפיע ומקבל הן ג"כ כמו הפכים זמ"ז כנודע, וזהו דאדם בגימט' מ"ה וידוע דאדם הוא בחי' התכללו' ההפכים, שזהו ההפרש בין האדם לכל הבע"ח, וכמ"ש הרמב"ם בהשמונה פרקים שלו דכל הנמצאים יש להם פעל א' או ב' פעלים אבל האדם משתנה לכמה פעולות כו', הרי שהאדם כלול מכמה הפכים וכמשנת"ל פקס"ו, ולכן אדם בגימט' מ"ה דענין ש' מ"ה הוא לעשות התכללו' והתחברות ההפכים כו'. וזהו ג"כ ענין מלגאו איהו ש' מ"ה דאיהו אורח האצי' והיינו בחי' אור הקו שעושה ההתכללות בע"ס דאצי' וכמא' אנת הוא דקשיר לון ומייחד לון כו', דהע"ס הן מדרי' מובדלות זמ"ז והן הפכים זמ"ז כו' והקו הוא מייחד ומחבר אותן כו'. דהנה הקו בכלל נק' אורח האצי', וכמ"ש בבה"ז פ' וישלח במאה"ז ע"פ כי ישרים דרכי הוי' דהקו הוא כמשל הדרך הגדול הנמשך מאוא"ס ב"ה ויש דרכים קטנים שהוא ההמשכה לכל ספי' בפרט כו', וכדאי' בע"ח דהמשכת הקו הוא מהאוא"ס שלפה"צ והוא כעין צנור הנמשך מאוא"ס כו', וכמו הצנור המקלח מים מהנהר דמהנהר עצמו א"א למלאות הכלים מפני שהי' שוטף לגמרי, כ"א ע"י הצנור שבעברו בשטח הארץ ה"ה ממלא הכלים הנמצאים סביביו, והוא ע"י צנורות קטנים שנמשכים לכל כלי בפרט. וכמו"כ הוא בדוגמא בבחי' הקו שיש צנורות פרטים שהן המשכות אורות פרטים וכמו אור החכ' נמשך בצנור מיוחד, ואור הבינה בצנור מיוחד כו' (ונר' שם דהצנורות פרטים הן מקורי האורות, וכמו המזלות דונוצר ונקה שהן מקורי חו"ב כידוע ז"ע הצנורות וי"ל דזהו מש"ש וכ"ז בבחינת האורות וגם בבחי' הכלים כו', והיינו שהצנורות, הן מקור האורות והן למע' עדיין מהתלבשות בכלים כו', ואח"כ היא ההמשכה וההתלבשות בהכלים שזהו עוד צמצום כו', ותמיד נמשך השפע ממקורי האורות אל האורות ומהאורות אל הכלים כו', ועמשנת"ל פכ"ט שיש ג'

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

מדרי' באורות כו' הא' האור כמו שהוא במקורו טרם שמתגלה כו', הב' כמו שהוא מתגלה ממקורו כו', והג' כמו שמתלבש בהכלים כו', ולעיל פל"א שהמדרי' הב' היא הקו כו', ולפי המבו' כאן י"ל שזהו הצנורות פרטים הנמשכים מן הקו כו'), והקו בכלל הוא אורח האצי' היינו בחי' הדרך והצנור הגדול שהוא למע' עדיין מבחי' התחלקות אורות פרטים לפי שהוא דבוק באו"ס שלפה"צ כו', ע"כ אין בו עדיין התחלקות אורות כו'. והגם שנת"ל שם שהקו הוא בחי' התגלות הפרטים מהע"ס הגנוזות כו' (דהקו עשוי מנקודות כו'), הרי נת' שם דבהקו מאיר בחי' פשיטות דהע"ס הגנוזות ולכן הספי' שבו הן בבחי' בלי מ"ה כו', וגם יש בו מרושם הא"ס כו' וכמו שנת"ל פכ"ח, וז"ש בבה"ז דבהכרח הוא שיהי' צנורות קטנים שע"י נמשך המים בהכלים כו', דמהצנור הגדול הגם שזהו צמצום לגבי הנהר, מ"מ מפני שהמשכתו הוא מהנהר א"א שיומשך ממנו בהכלים כו', והדוגמא מזה הוא בבחי' הקו שהוא הצנור הנמשך מאוא"ס שלפה"צ כמ"ש בע"ח, ה"ה בבחי' פשיטות עדיין וא"א להכלים דע"ס לקבל האור מהקו עצמו כ"א מהצנורות פרטים שהן מקורי האורות כו', וע"כ הקו בכלל עושה בחי' התכללות הספי' כו', וז"ע מלגאו איהו ש' מ"ה דאיהו אורח האצי' דהיינו בחי' הקו בכלל כו'. והנה הפרד"ס שע"ד פ"ו מבאר דמש"כ מלגאו איהו כו', הוא האור העצמו' המתפשט בתוך הספי' וזהו מלגאו דוקא כו', ובפלח הרמון סוף שע"ד כ' נקוט האי כללא בידך דבכ"מ שנזכיר עצמו' וכלים יהי' העצמו' הוא הנשמה הפרטי' דהיינו אור הפנימי כו', לא שנרצה בו עצמו' אלק' ח"ו כו', אמת כי העצם הנעלם מחי' את הכל והוא נשמת הנשמו' עכ"ל (ומ"ש העצם הנעלם נר' שהכוונה על עצם השם דהוא ושמו אחד ושמו בגימט' רצון כו' ועמ"ש שם ספ"ג, וא"כ גם זה אינו עצמו' אלק' כו', וי"ל שזהו בחי' הא"ס הבל"ג כו'), וא"כ מלגאו איהו ש' מ"ה לפי' הפרד"ס הוא בחי' או"פ המחי' את הכלי, אכן דוחק לפרש כן דא"כ מהו"ע דאיהו אורח האצי' הלא בכל כלי ודאי יש או"פ המחי' את הכלי ומה נק' זה בשם אורח אצי' סתם כו', וגם הרי האו"פ הן אורות פרטי' ול' אורח מורה על אורח ודרך אחד כו', ויש חילוק בין דרך א' או דרכים הרבה כו' (וכמ"ש באד"ר בתחלתו וההוא אורחא אתפרש לתרי"ג ארחין כו', הרי יש הפרש גדול בין חד ארחא לכמו שמתפליג לתרי"ג ארחין כו', ועמ"ש באגה"ק סי' ז'), וגם מדוע מתייחס זה לש' מ"ה דוקא שהרי בפרטי השמות שהן פרטי האורות ש' ע"ב בחכ' ושם ס"ג בבינה כו', וא"כ מהו אומרו ש' מ"ה דוקא כו', דנר' מזה דכללו' האור הוא ש' מ"ה והיינו שהוא הממשיך להיות התכללו' הע"ס (והיינו דלאחר שחשיב כל פרטי הספי' חסד דרועא ימינא שנכלל בזה גם האור כו', אומר מלגאו איהו ש' מ"ה הכולל כולם כו'), וע"י התכללות זו נמשך עליהם אור עליון יותר לאין קץ מהאו"פ כו', וא"כ אם נא' דהמשכה זו היא רק האו"פ המחי' את הכלי הרי בחי' נשמה זו יש בכל כלי שלא מצד התכללותו עם שאר הע"ס (וי"ל דכללות האור נק' ש' מ"ה ע"ש בחי' הביטול והיינו שנמשך באופן כזה שיוכל לקבל ספי' ההפכי' כו' וכמשי"ת, ועמ"ש בלקו"ת בהבי' דוהניף בענין מה שמו ומה שם בנו כו'). א"ו משמע שהוא המשכת דבר מחודש כו', והיינו שממשיך מבחי' נשמה לנשמה, שאף גם העצמות שבתוך הכלי שהיא בחי' נשמה להכלי, הנה היא בערך בחי' כלי לגבי אותו האור ולכן נק' נשמה לנשמה כו', ועז"א מלגאו איהו ש' מ"ה דאיהו אורח אצי' שהאורח ודרך זה הוא לחבר העצמו' והכלים דאצי' עם בחי' הא"ס שלמע' מהאצי' שהיא נשמתא לנשמתא כו', והיינו כמשנת"ל בשם הפלח הרמון דנשמה לנשמה זהו בחי' העצם הנעלם והוא בחי' אוא"ס הבל"ג כו', ואורח האצי' הוא בחי' הקו שבו רושם הא"ס כו', וע"י הקו נמשך מבחי' האוא"ס הבל"ג גם בהאורות דאצי' (וע' משנת"ל פכ"ח) והו"ע ש' מ"ה כו'. ובד"כ בחי' נשמה לנשמה הוא בחי' עתיק וכמ"ש בזה"ג דקנ"ב, והוא בחי' עצמו' הקו שלמע' מכל בחי' התלבשות כו', והוא מ"ש בע"ח שיש כדוגמת עתיק לעילא מגולגלתא דא"ק דנת' במ"א שזהו בחי' ראשית הקו כו', והו"ע ש' מ"ה העושה התכללות הספי' כו', וזהו כללות ש' מ"ה דענינו הוא לעשות התכללות כו' (ועמשי"ת לקמן בעזה"י בענין עצם ש' מ"ה וההתגלות שלו שהוא בחי' הארת מ"ה כו', והיינו מה שהקו בעצם הוא בחי' ש' מ"ה והוא בחי' ש' מ"ה דא"ק ובחי' כדוגמת עתיק כו', ובחי' המשכת ש' מ"ה בהאורות דאצי' להיות בהם ההתכללות כו'), וכ"ה ראשית התגלות ש' מ"ה היוצא ממצחא דא"ק שהוא לעשות התכללות הספי' כו', שזהו עיקר ענין התיקון להיות התכללות ההפכים ע"י ש' מ"ה כו'.

קיצור. ויקדים ענין ש' מ"ה שהוא לעשות התכללות ההפכים, וזהו מלגאו איהו ש' מ"ה בחי' הקו, דאיהו אורח האצי' בחי' צנור הגדול הנמשך מאוא"ס (וצנורות הפרטים הן מקורי האורות פרטים), דהנקודות שהן הספי' שבו הן בלי מ"ה, ובו רושם הא"ס, וע"כ עושה ההתכללות באצי', ובפרדם שזהו האור שבכלים, ודוחק שה"ה אורות פרטים ואורח משמע אחד כמו חד ארחא, גם הן עסמ"ב וש' מ"ה הוא בחי' נשמה לנשמה בחי' עתיק, והו"ע כדוגמת דלעילא מא"ק ראשית הקו, וזהו כל ענין ש' מ"ה דתיקון שהו"ע ההתכללות.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

חביבין ישראל - י"ב־י"ג תמוז תרפ"ט

והנה זהו ההפרש בין אור לשפע, דאור הוא גילוי הארה בלבד ובהשפעה הוא מה שמהות דבר מה נמשך בהשפעתו, וכמו בהשפעת השכל הרי אין זה רק גילוי הארה בלבד אלא שזהו מה שמהות דבר מה נמשך בהשפעתו של המשפיע אל המקבל, ובא ע"י התעסקות המשפיע, דמעצמו הרי לא יומשך שפע ההשכלה מהמשפיע אל המקבל כ"א ע"י התעסקות המשפיע, ואופן ההתעסקות הוא באופן הנוגע אל המקבל דוקא, דהנה ידוע דאופן השכלה והמצאת השכל של המשפיע בשביל ההשפעה אל התלמידים הוא להיפך ממש מכמו ענין ואופן של השכלת המשפיע כמו שהוא לעצמו ובשביל עצמו, דלעצמו הרי תחלת הכל הוא ההתחכמות של המשפיע והשכלתו בנקודת ההשכלה ואח"כ באה בהתפשטות האור דבינה, שהו"ע נקודה בהיכלא, ובזה הוא כל ההתעסקות שלו בינו לבין עצמו לעלות בעא"ע בעומק אחר עומק בנקודת ההשכלה עד שנעשה מעין הנובע בשכלים עמוקים ונפלאים גם בהשגה דבינה באו"ר ובטוב טעם בהסברים ארוכים, משא"כ בענין ההשפעה אל התלמידים הוא בהיפך לגמרי דתחלה מקדים הקדמה וממשיל איזה משל והסבר ואח"כ מגלה להתלמידים ענין הסברא ההיא שהיא נקודת ההשכלה, וגם זה באופן שהיא לפי ערכם ובזה הוא כל התעסקותו של המשפיע, א"כ ההשפעה באה בהתעסקות ועושה שינוי בהמשפיע דאינו דומה כמו שהוא קודם ההשפעה בעת ההשפעה ואחר ההשפעה, דקודם ההשפעה הנה מלבד ההתעסקות הנ"ל הרי המשפיע טרוד באופן ההשפעה שהן כליות יועצות איך להשפיע באופן שיהי' תן לחכם ויחכם עוד, דהגם דלעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה, הנה באמת הרי בקיצור זה ישנו כל ענין האריכות והעומק שבזה, והיינו דבההשפעה הלזו הרי המשפיע צריך להשפיע לתלמידו כל מה שאפשר להיות בהשכלה זו, גם כשיגדל ויקים אדעתי' דרבי', ועם זה הנה עתה בעת השפעה צריך להיות בתכלית הקיצור וההעלם, והמשל בזה כמו הגרעין הנזרע בארץ הרי אין בו לא טעם ולא ריח כו' ואינו אלא גרעין בלבד, הנה מלבד זאת אשר מגרעין זה יהי' צמיחת הפרי אלא עוד זאת דגם בהפרי הנצמחת מגרעין זה יהי' ג"כ גרעין לזריעה, א"כ הרי הגרעין זה הנזרע עתה הרי יש בו מענין הפרי אשר יוצמח מהגרעין אשר יהי' בהפרי העתידה לצמוח מגרעין זה הנזרע עתה, אלא שהוא בו בתכלית ההעלם, וכן הוא בהדברים קצרים שבההשפעה כו' וכן הוא הטרדה בהמשפיע בעת ההשפעה להעלים ולכבוש בעצמו כל האור המאיר לו בעת ההשפעה, דהנה בהמשפיע עצמו הרי כל האור הגנוז והנעלם בהדברים קצרים מאיר לו בגילוי, ובנביעה עצומה, והוא מוטרד בזה שבדעת ידבר אך ורק באותה המדידה שהמדיד עצמו לפ"ע המקבל דעליו לא יוסיף וממנו לא יגרע, ואחרי ההשפעה הוא הסתכלות המשפיע בהמקבל להושיב את דבר ההשפעה בעומק לב המקבל, למען שיהי' אצלו בקליטה טובה.

אמנם כ"ז הוא רק טרדת המשפיע בההשפעה, אבל באמת הנה גוף ועצם דבר ההשפעה עושה שינוי בהמשפיע עצמו, דע"י ההשפעה הרי ניתוסף לו תוס' שכל, ובהעדר ההשפעה הרי נעשה גרעון בהשכלו שלו, והגם דיש מקום לומר דבשביל זה שלא יהי' גרעון בשכלו הרי מספיק מה שמשפיע לעצמו, והיינו דזה ודאי גמור דבהעדר השפעה לגמרי הרי עי"ז נתמעט ונחשך אור שכלו, אמנם יש מקום לומר דע"י ההשפעה לעצמו מתוסף לו אור שכל, והיינו דמי שעוסק במושכלות לעצמו ואופן התעסקותו הוא שמשפיע לעצמו ע"ד ואופן המשפיע לזולתו, והיינו שמביא דבר השכלתו והשגתו בדיבור, דלבד זאת דע"י הדיבור הרי מתברר הענין היטב, והיינו דכל דבר חכמה ושכל כשבאת בדיבור ה"ה נעשה ברור יותר וכמ"ש אמר לחכמה אחותי את, דהחכמה היא ברורה אצלו כאחותו, והיינו דדברי תורה הם חתוכים בפיו, דכל דבר הלכה הרי יודע אותה על בורי', ואינו אצלו רק בהשערה וכעין מדמה מילתא למילתא כ"א ידיע' הדבר כמו שהוא, דכ"ז הוא ע"י הדיבור דוקא דאז יודע כל ענין ברור, הנה עוד זאת דע"י הדיבור הרי יש לו חיות פנימי בהענין, וכמ"ש חיים למוצאיהם, ואמרז"ל למוציאיהם בפה דוקא, דהחיות האמיתי הוא בדיבור, וואו לעבט די השכלה אין דיבור דוקא, ולזאת הנה ע"י ההשפעה לעצמו יכול להיות שיתוסף לו אור שכל, אבל אחר כ"ז הנה עיקר אמיתת תוס' אור שכל הוא ע"י ההשפעה לזולתו דוקא, וכמא' הרבה קבלתי מרבותי הרבה קבלתי מחברי ומתלמידי יותר מכולם, דג' ענינים אלו ה"ה רחוקים זמ"ז לגמרי, דזה מה שהתלמיד מקבל מהרב הוא ע"י ההנחה והביטול שלו וכידוע דאמיתת ענין הקבלה הוא מה שהתלמיד מניח א"ע

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בהנחה גמורה ומקבל רק דברי הרב כמו שהם, והיינו אותיות הרב, ועי"ז דוקא התלמיד מגיע ועולה אח"כ למדרי' היותר עליונה בידיעה והשגה, וזה מה שהתלמיד מקבל מחבירו הוא בידיעת ההשכלה וההתפשטות שבהשגה, שהוא ענין אחר לגמרי מזה מה שמקבל מהרב, וההשפעה אל המקבל הרי לכאו' הוא מדריגה נמוכה הרבה יותר מב' המדריגות הנ"ל דרב וחבר, ואחר כ"ז אומר ומתלמידי יותר מכולם, והיינו דאמיתת הוספת ההשכלה הוא ע"י ההשפעה, הרי דההשפעה עושה שינוי בהמשפיע עצמו, והנה עוד זאת דהתחכמות והשכלה באים ע"י השתדלות דוקא, והו"ע ההעמקה והיגיעה שמייגע כלי שכלו דוקא, דכל שמעמיק יותר ומייגע כלי שכלו ביותר ה"ה מגיע אל עומק המושכל ושכלים עמוקים יותר, דכאשר אינו מעמיק א"ע כ"כ הרי ג"כ בא אל השכל אבל הוא רק חיצוניות ושטחיות הענין בלבד, אמנם בכדי להגיע לעומק המושכל הוא ע"י יגיעה דוקא.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

ח"י אלול, תש"א - באסיפת אגודת חב"ד

היום, י"ח אלול, הוא יום הזכרון המאתים ארבעים ושלשה, ליום היהודי הכללי הקדוש ומלא האור, שהשי"ת העניק לעצמו ולכלל ישראל את הנח"ת הגדול, בזכותו את העולם היהודי בעמוד האור ובעמוד האש, בנשמתו הגדולה והקדושה של מורנו איש האלקים כבוד קדושת שם תפארתו מרנא ורבנא ישראל ב"ר אליעזר נ"ע – בעל שם טוב.

בשנת תנ"ח – המצויין בעולם החסידי הכללי במלה "נח"ת" – י"ח באלול, הוא ה"יהי אור" היהודי הכללי, יום הולדתו של מורנו הבעל־שם־טוב.

י"ח אלול הוא מלה של גימטריא שכולם מחבבים אותו. גם אלה שהם נגד ראשי תיבות וגימטריאות, מחבבים את הגימטריא של י"ח, שהיא ח"י – חיים –. אלא שכל אחד משתמש בח"י־חיים זה בהתאם להשגתו.

מורנו הבעל־שם־טוב נולד בישוב הספר הקטן אקופ, בין טערקיי לוואלאחיע.

לא כאן המקום ולא כעת הוא הזמן למסור את הסיפור המלא על תולדות מורנו הבעל־שם־טוב ופעלו בעולם היהודי.

אלא, לכבוד חתן היובל הקדוש מורנו הבעל־שם־טוב, ובגלל הזכות הגדולה שיש לנו להשתתף בשמחה גדולה זו, שנשמתו הקדושה של מורנו הבעל־שם־טוב פעלה בעולם, בהעניקו לנו, כל החסידים על פני העולם כולו – המהווים חלק גדול מעם ישראל ה' עליהם יחיו – את תורת החסידות ודרכי החסידות.

– מורנו הבעל־שם־טוב יסד וביסס את תורתו על שני היסודות – ידיעת הבורא ואהבת ישראל, והתאימם גם בשביל אנשים פשוטים

– הרי, בחגיגה גדולה וקדושה זו אסקור בקצרה כל התקופות בחיינו החסידיים, הקשורים בעבודה הכללית שנעשתה בתקופה של כמעט חמשה יובלות.

*

בהיותו בן חמש, נשאר מורנו הבעל־שם־טוב יתום מאביו הקדוש, שנפטר בהשאירו לו הצוואה הקצרה הבאה:

בני! – כך אמר הגאון הצדיק הישיש ר' אליעזר, בשכבו על מטת חליו, ברגעים האחרונים לחייו בעולם זה, אל בנו יחידו בן החמש – **אל תירא מאף אחד ומשום דבר בעולם, כי אם מהקב"ה בלבד, אהוב בכל עומק לבך ובלהב נשמתך, כל יהודי, בלי הבדל מי הוא ואיך הוא.**

בצוואה קצרה זו, מסר האב הקדוש לבנו יחידו בן החמש, את ה"צידה לדרך" לכל החיים.

צוואתו הקצרה של אביו, שתכנה יראת השם ואהבת ישראל, מהווה אצל מורנו הבעל־שם־טוב, שני לוחות הברית ועץ החיים ועץ הדעת של חייו הקדושים. תמיד, בכל זמן ובכל מקום, מאיר לו עמוד האור של "שויתי ה' לנגדי תמיד"[1], ובוער בו עמוד האש של אהבת ישראל.

מורנו הבעש"ט הוא ה"זה ינחמנו"[2] של תקופת עקבות משיחא. הבעל־שם־טוב הוא מנחמו ומעודדו של עם ישראל בתקופה הקשה של הגלות המרה, מזמנו עד היום המאושר של ביאת המשיח.

בהיותו בן י"ד שנה, נכנס מורנו הבעל־שם־טוב ל"מחנה ישראל" של הצדיקים הנסתרים. היה זה בתקופת מנהיגותו של הבעל־שם הקדוש, הגאון הצדיק ר' אדם מראפשיץ, תלמידו המובהק וממשיך דרכו של הגאון

1) תהלים טז, ח.

2) בראשית ה, כט.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הצדיק ר' יואל בעל־שם מזאמושטש, תלמידו המובהק וממשיך דרכו של הגאון הצדיק ר' אליהו בעל־שם מווירמייזא.

*

אלה שלא מוכרים להם דברי ימי החסידות הכללית כמו גם דברי ימי חסידות חב"ד, סוברים שקבלה וחסידות הם דבר אחד המתבטאות בצורות שונות. מוכרחני לכן להבהיר את הדבר במלים קצרות.

תורת הקבלה היא לימוד ה"נסתר" שבכל הענינים הנעלים של בורא ברוך־הוא, תורה, בריאת העולם, נשמות ומלאכים והדומה. תורת הקבלה נמסרת מדור לדור, משה רבנו, הנביאים, חכמי המשנה, חכמי התלמוד, הגאונים ויחידי סגולה שבכל דור.

בתשובות הגאונים ישנן, בין השאלות השונות שנשאלו ממדינות שונות, שאלות ותשובות בעניני קבלה, על פירוש שמותיו של הקב"ה, על י"ג מדות הרחמים, על עשר הספירות ועל עוד ענינים שונים בתורת הקבלה.

רש"י – ר' שלמה יצחקי – בפירושיו על תורה נביאים וכתובים וכן על אגדות הגמרא, אם כי דבריו הם הפירוש הפשוט והברור של הענינים – גלום בהם באופן פלאי, פירושים של תורת הקבלה.

הרמב"ם – רבנו משה בן מיימון – מתחיל את ספרו "יד החזקה" בארבעת המלים "יסוד היסודות ועמוד החכמות", שהר"ת שלהן הוא השם הקדוש בן ארבע האותיות. גם בפירושו של הראב"ע – ר' אברהם ן' עזרא – מוצנעים פירושים של תורת הקבלה. הרמב"ן – ר' משה בן נחמן – וה"בחיי" – רבנו בחיי בר אשר – כותבים בספריהם פירושים על החומש לפי דרך הקבלה – וכך נלמדת תורת הקבלה ונמסרת מדור לדור ליחידי סגולה שבדור.

*

בתחילת חמשת אלפים לבריאת העולם, נלמדת תורת הקבלה במשך מאתים וחמשים שנה, בין קבוצות מסויימות של בני תורה בספרד ובפורטוגל – ואם אמנם בצורה מוצנעת.

גלות ספרד ופורטוגל – בשנים חמשת אלפים ר"נ־רנ"ח – עזרה רבות להתפשטות לימוד תורת הקבלה בכל המדינות אליהן הגיעו גולי ספרד ופורטוגל.

בעיר פראג השתקע אחד מגדולי המקובלים שבין גולי ספרד, ר' יוסף יוזפא, שלעת זקנותו נולד לו בן בשם ר' אליהו.

בשנת שלש מאות וחמשים – השתקע הגאון הצדיק ר' אליהו ב"ר יוסף יוזפא, בעיר ווירמייזא – בעיר בה קיים רש"י בשעתו את ישיבתו המפורסמת – ויסד בה ישיבה גדולה מיוחדת לגדולי תלמידי החכמים, ולמד שיעור בקבלה.

הגאון הצדיק ר' אליהו, הביא בתפלתו בכוונה מרפא להרבה שבורי לב ממחלות מסוכנות, חשוכי בנים והדומה, והוכתר בשם "בעל שם".

כעבור כמה שנים, מייסד הגאון ר' אליהו בעל־שם מווירמייזא את מחנה הצדיקים הנסתרים, קבוצת תלמידים שעבודתם היתה להפיץ את לימוד הקבלה בקהילות השונות.

כך עברה תקופה של קרוב למאה שנה, ולימוד הקבלה עבר בזמן זה תקופות שונות של עוזרים ומנגדים. ברם, בתקופה זו היה לימוד הקבלה ללימוד של רבים, שבכללות הלימוד אין לו השפעה רבה בכיוון הטבת הפועל והמדות.

בשנות נשיאותו האחרונות של הגאון הצדיק ר' יואל בעל־שם ועשרות שנות נשיאותו הראשונות של הגאון הצדיק ר' אדם בעל־שם – באה לידי ביצוע, על ידי תלמידיהם, מחנה הצדיקים הנסתרים, דרך חדשה לקרב את פשוטי העם על ידי סיפורי התורה והאגדה.

בשנת תע"ו, כשהגיע מורנו הבעל־שם־טוב לשנתו הי"ח, הוא מציע דרך חדשה בעבודת הנסתרים – להתעסק בעניני חינוך ולדאוג להושיב מלמדים בכל הישובים היהודיים.

הדרך החדשה שהציע מורנו הבעל־שם־טוב שמחנה הצדיקים הנסתרים יקבלו על עצמם את האחריות לחינוך בני ובנות ישראל – מתקבלת במחנה הצדיקים הנסתרים, ובמקום שחסר מלמד, ממלאים הם את מקומו.

*

מורנו הבעל־שם־טוב מקיים את המאמר[3] "קריינא דאגרתא, איהו ליהוי פרוונקא" (קריין האגרת יהיה מוליכה־מבצעה).

מורנו הבעל־שם־טוב נהיה עוזר למלמד, מוביל ילדים קטנים ל"חדר", אומר אתם ברכות, מברך אתם על הציצית, אומר אתם "שמע ישראל" ו"תורה צוה", משחק אתם, מספר להם אודות משה רבנו ומתן תורה, מוביל אותם מה"חדר" לבית הוריהם, קורא אתם קריאת שמע ו"בידך אפקיד רוחי".

מורנו הבעל־שם־טוב מספר לתלמידיו הקדושים שהנחת־רוח הגדולה ביותר בכל ימי חייו, היתה לו בשעה שאמר עם הילדים – הבל שאין בו חטא – "מודה אני" ו"שמע ישראל" וחזר אתם קמץ אלף א, קמץ בית בא.

3) בבא מציעא פג, ב.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

הרגשתי – אמר מורנו הבעל־שם־טוב – את נחת הרוח הגדולה שבשמים ואת הקנאה הגדולה שמלאכי מעלה קינאו בצאן הקדשים.

מורנו הבעל־שם־טוב בנה את עדת ישראל מלמטה למעלה, כפי שבונים בנין, בתחילה מניחים את יסוד הבנין וכשהיסוד בריא גם הבנין חזק.

בנין עם ישראל יש לו יסוד עליו עומד כל הבנין היהודי, והוא חינוך תינוקות של בית רבן.

החדרים ותלמודי התורה האמיתיים בדורות הקודמים, עם המלמדים יראי־השם הנוטעים בלבבות הילדים, אמונה, חיבת התורה והמצוה ויראת שמים – הצילו ב"ה את שארית הפליטה מצפרני הרוצחים הרוחניים, הפוקרים מחריבי עם ישראל.

*

בהזדמנות זו פונה אני אל הורי הילדים במדינה זו:

יהודים! אחים ואחיות! ריחמו על עצמכם ועל ילדיכם, ואל נא תשליכו את ילדיכם האהובים בתיבות האשפה, באשפתות.

במלה אשפתות, תיבות אשפה, הריני מתכוון לאותם תלמודי תורה במדינה זו, בהם המנהלים, המלמדים והמלמדות הם פוקרים שאינם שומרי שבת, אינם מניחים תפילין, אינם לובשים ציצית, אוכלים ושותים בלי ברכה.

הרחוב היהודי מן ההכרח שיזדעזע מרציחה זו, של העמדת אנשים בלתי אחראים כאלה בתלמודי התורה, ובידי רוצחים רוחניים אלה מוסרים גורלם של ילדי ישראל.

בגלל חינוך כזה ותלמודי תורה לא כשרים כאלה, עזבו ילדי ישראל את דת משה וישראל, אותם מנהלים ומורים ממיתים את הרגש היהודי.

בגלל חינוך כזה ותלמודי תורה לא כשרים כאלה, מתנתקים ילדי ישראל מהעם היהודי ונקלטים בבתי שמד ר"ל, והחלק הגדול מהם לוחמים בעם היהודי מתוך שנאה ומשטמה הגדולות ביותר.

יהודים, אחים ואחיות!

שימרו על טהרת המשפחה במקוואות כשרות – ויצליח לכם השי"ת האהוב בילדים טובים ובריאים.

מיסרו את ילדיכם לחינוך של אותם תלמודי תורה שמנהליהם ומוריהם הם יראי־שמים ואנשים אחראים השומרים על מצוות התורה כציוויו של הקב"ה – אז תהיו אתם וילדיכם מאושרים ברוח ובגשם.

~ רְשִׁימוֹת אַדְמוֹר מוֹהַרַיי"צ ~

מכתב הרבי הריי"צ לחתנו הרבי

ט.

מִיט הַנָּחַת הָעַצְמוּת, מִיט זִיךְ אַוֶעק לֵייגִין, הֵייבְּט אָן [=מַתְחִיל] רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל דַּרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ. מִיט מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּעַד טוֹבַת הַזּוּלָת לְקָרְבוֹ אֶל אוֹר אֱמֶת, הֵייבְּט אָן [=מַתְחִיל] רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל, דֶּעם [=אֶת] בִּנְיַן הֵיכַל הַחֲסִידוּת. וְאֶת זֶה הוּא דּוֹרֵשׁ מֵהַהוֹלְכִים בְּעִקְּבוֹתָיו.

עוֹבֵד הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל לִשְׁמָהּ, לְשֵׁם הַחֲסִידוּת, הַחֲסִידוּת וְהַחֲסִידִים הֵם מַשְׂאַת נַפְשׁוֹ הַקְּדוֹשָׁה, וּבָהֶם יֶהְגֶּה תָּמִיד, מַאֲמִין הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה אֲשֶׁר בְּתוֹרַת מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּמוֹרוֹ הָרַב הַמַּגִּיד נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, בְּאֶפְשָׁר לְהַחֲיוֹת גַּם עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת, וֶאֱמוּנָתוֹ זֹאת מְבָאֵר וּמַסְבִּיר בְּחָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת, וּבָהֶם מֵאִיר וּמְחַיֶּה נֶפֶשׁ כָּל חָי.

מְאַפְשֵׁר הוּא רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת, וְסוֹלֵל מְסִילָה רְחָבָה וּנְתִיבֵי אוֹר הַחַיִּים גַּם לִכְפוּפִים וְנוֹפְלִים, בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים מְעוֹדֵד הוּא אֶת כָּל חוֹלֵה הַנֶּפֶשׁ, וּבְחִיבָּה יְתֵירָה מוֹשִׁיט לוֹ יַד עֶזְרָה.

וְאֶת זֶה הוּא דּוֹרֵשׁ מֵאֵת הוֹד כְּבוֹד־קְדוּשַׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים הַבָּאִים אַחֲרָיו, וְכָל הַמִּסְתַּכֵּל בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת חָכְמַת תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, הִתְפַּתְּחוּתָהּ וְהִתְרַחֲבוּתָהּ עַל יְדֵי שׁוּלְשַׁלְתָּא דְּדַהֲבָא, הוֹד כְּבוֹד־קְדוּשַׁת אֲבוֹתֵינוּ רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אֲשֶׁר כָּל אֶחָד

וְאֶחָד גִּילָה לָנוּ בְּחַסְדֵי אֵל עֶלְיוֹן, נִפְלָאוֹת בְּתוֹרָתוֹ שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ וְעֵצוֹת בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, רָאֹה יִרְאֶה כַּמָּה יְגִיעַת נֶפֶשׁ שָׁקְעוּ בְּבִנְיַן אֲרִיאֵל זֶה.

שִׁבְעַת קְנֵי מְנוֹרַת הַחֲסִידוּת, מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הַמַּגִּיד, הוֹד כ"ק אאזמו"ר רַבֵּינוּ הַגָּדוֹל, כ"ק אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי, כ"ק הָאַדְמוֹ"ר צֶמַח צֶדֶק, כ"ק אאזמו"ר וְכָל אֶחָיו הָרַבָּנִים הַצַּדִּיקִים, כ"ק אאמו"ר וּבְנֵי דּוֹדִי־זְקֵנִי הָרַבָּנִים הַצַּדִּיקִים, הֵאִירוּ פְּנֵי תֵּבֵל בִּמְאוֹר הַחֲסִידוּת.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה, י"א כסלו תש"ט
ברוקלין

ידידי הרב הגאון הנודע ומפורסם בכל קצוי ארץ לשם תהלה ותפארת בתוככי גאוני ישראל, בעל מדות תרומיות אי"א כש"ת מוהר"ר יצחק אייזיק הלוי שליט"א, רב הראשי לאה"ק ת"ו

אחד"ש כת"ר שליט"א!

זה עתה שלחתי מברק לידידי כת"ר שליט"א,

"בבקשה נפשית להשתמש תיכף בכל השפעתו אשר הבא־כח ברוסיא ישתדל בכל תוקף שידידנו מרדכי דובין הנאסר שם ירשו לו ברוסיא להעתיק לארץ ישראל. אישיותו של דובין וגודל ערך הצלתו בהקדם האפשרי ידועים למדי ואין די מלין לבארם. תודה מראש בעד הודעתו מהתוצאות בזה. בברכת הצלחה: חתימתי".

בודאי קיבל ידידי כת"ר שליט"א מכתבי מכ"ג אלול תש"ח בענין זה, וכעת עם בואם של ימי החורף, הנה ההשתדלות להוציאו ממסגר בהקדם הוא פקוח נפש.

אכפול בקשתי בזה לידידי כת"ר שליט"א להאציל פעולתו הטובה למען האיש היקר באנשים הדגול מרבבה הר' מרדכי דובין שי' אשר הי' ממנהיגי ישראל באירופא ועשרות אלפי נפשות קבלו עזרה על ידו בגוף נפש וממון, להוציאו משעבוד לגאולה, להביאו לאה"ק ת"ו. וחפץ ה' ביד ידידי כת"ר שליט"א יצליח כי עד מהרה תבוא גאולתו.

בקשתי מכבוד ידידי כת"ר שליט"א להודיעני מהנעשה בזה לטובה, ותודתי הרבה אמורה לידידי כת"ר שליט"א מראש.

ידידו הדו"ש מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנישא ומברכו בגשמיות וברוחניות.

כללות המצוות נקראות בשם צדקה, וכמרומז גם בזה שישראל נקראים צדיקים, כמו שכתוב ועמך כולם צדיקים, שזהו מצד קיום המצוות שישנו בכל ישראל

ממאמר שבת פרשת מקץ, ה'תשכ"ז

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ כסלו, תשי״ח
ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ מלאכתו מלאכת שמים
מוה׳ דוד אברהם שי׳

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ״ז חשון, ונעם לי לקרות בו ר״פ מפעולותיו בחדש תשרי העבר,

וכיון שכפי כתבו נפגש מפעם לפעם עם מר זרובבל שי׳ - שבודאי ידוע לו שכח השפעה להנ״ל בחוג מסויים די רחב, צריך הי׳ לנצל **כל** פגישה לדברי התעוררות. וכיון שפעולותיו של הנ״ל בכיוון בלתי רצוי, הוא בעיקר מאשר התרגל ביותר, ולא מפני שמתבונן **עתה** ובא לידי החלטה שכן צריך לעשות, הנה אם יעוררו מדי פעם בפעם מבלי הרף, על גודל ההיזק והחורבן שגורם ע״ז, תמורת שהי׳ יכול לנצל כשרונותיו להרבות הטוב בעולם בכלל וביחוד בהנוגע לבני ישראל, הנה, סוף סוף, יפעלו הדברים פעולתם, כיון שהאמת מוכרח לנצח, אף כי לפעמים מתארך הדבר,

מובן שבנדון זה ועד״ז - העכוב אצל הנ״ל הכי גדול, יהי׳, על פי המדובר בתחלת **כל** ד׳ חלקי שולחן ערוך, אל יבוש מפני המלעיגים. והרי מובן הרעש שיעשה בתוككי חוגים אלו, באם הנ״ל יתבונן בשיטתו עד עתה, וכשיבוא לידי החלטה הפכית - יפרסם את זה מבלי כחל ושרק. אבל ע״פ הנשמע, הנה בפעולותיו עד עתה לא נתרשם כ״כ מדעת הרוב. ואם בעניני פורעניות כך, עאכו״כ צריך לנצל אומץ רוחו, במרובה מדה טובה, ולאמר, דברים שאמרתי לפניכם עד עתה, טעות הם בידי. וע״ד האמור - אם לצד הפורעניות אמרו אל תאמין בעצמך, עאכו״כ בהנוגע לשינוי לטוב,

ויהי רצון שגם הוא לא יבוש, וידבר בכל האמור ואליבא דאמת, והרי דברים היוצאים מן הלב - כבר הובטחנו שנכנסים אל הלב. ומובן שהרשות בידו להזכיר בשיחה שעושה בזה ע״פ מה שכתבתי לו, באם לדעתו תהי׳ בזה איזה תועלת בגוף הענין.

ואז ברשותו גם להוסיף, שבטח זה מזמן אצל הנ״ל נתעוררו ספיקות, אלא שמשתדל בעצמו להשתיק אותם, ותיכף כשנופלים במוחו - לדחותם, וכטבע בני אדם, אשר פוחדים הם לעיין עוד הפעם על נכונות אורח חייהם, שהרי דרוש לזה אומץ לב במיוחד. אבל דוקא מפני שהשפעה להנ״ל על כמה וכמה, ז.א. שתיקון בעצמו יוכפל פי כמה במושפעיו, מוכרח שלא יסוג ולא יפחד מפני עריכת החשבון עוה״פ ועוד הפעם. וכהוראת חז״ל, אשר אף שהחובל בעצמו פטור, עכ״פ - בידי אדם, הנה החובל באחרים וכו׳. ולאות ולמופת לקרובו הנ״ל אשר בא העת לבקורת עוד הפעם על שיטתו בעבר, יהי׳ לו החלום שבסמוך לדבורו עמו.

במ״ש אודות דירתם בכפר חב״ד והמגרעות בזה, מובנת הסתירה כשבאו דבורים אלו בהמכתב בו כותב אודות ביקורי קרוביו אצלו, והתוצאות מזה. ואם, כפתגם הידוע הובא כ״פ בשיחותיו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, שנשמה יורדת למטה למשך שבעים שמונים שנה אפילו רק בכדי לעשות פ״א טובה ליהודי ברוחניות או בגשמיות, עאכו״כ דירתם בכפר חב״ד אשר שם צוה ה׳ את הברכה, שבלא״ה ענין נעלה הוא, ובפרט כשמצוה גוררת מצוה, ומזדמנים ענינים כהנ״ל.

במ״ש אודות השכון - הנה צריך הי׳ להוודע מי הם סוג המועמדים. ובודאי אם רק הסוג המתאים, יהי׳ הם בתוך המועמדים...

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

נִצְחוֹן הָאוֹר

בִּתְפִלַּת "וְעַל הַנִּסִּים" שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹסִיפִים בִּימֵי הַחֲנֻכָּה בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וּבְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן, אָנוּ אוֹמְרִים: "מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ".

שׁוֹאֲלִים הַמְּפָרְשִׁים, הֲרֵי אָנוּ בָּאִים לְהוֹדוֹת עַל הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים, וְלָכֵן אָנוּ מַדְגִּישִׁים אֶת גֹּדֶל הַנֵּס שֶׁהַחַשְׁמוֹנָאִים שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים וּמְעַטִּים נִצְּחוּ אֶת הַיְּוָנִים, שֶׁהָיוּ רַבִּים וְגִבּוֹרִים מֵהֶם בְּהַרְבֵּה -

אַךְ כֵּיצַד הָעִנְיָן שֶׁהַצַּדִּיקִים וְהַטְּהוֹרִים נִצְּחוּ אֶת הָרְשָׁעִים וְהַטְּמֵאִים, מַדְגִּישׁ אֶת גֹּדֶל הַנֵּס? הֲרֵי זֶה לֹא עִנְיָן שֶׁל חֻזְקָה אוֹ חֻלְשָׁה?

מַסְבִּיר הָרַבִּי: "יָדוּעַ מִדִּבְרֵי הַיָּמִים הָהֵם, שֶׁאַף שֶׁהַגְּזֵרוֹת נֶגֶד דַּת יִשְׂרָאֵל נִגְזְרוּ עַל־יְדֵי "מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה", שֶׁהֵם "גָּזְרוּ גְּזֵרוֹת עַל יִשְׂרָאֵל וּבִטְּלוּ דָּתָם וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתָם לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, מִכָּל מָקוֹם הָיוּ כַּמָּה וְכַמָּה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל (-הַמִּתְיַוְּנִים) שֶׁהִצְטָרְפוּ לַיְּוָנִים (נוֹסָף עַל אֵלֶּה שֶׁעָשׂוּ כֵּן מִפְּנֵי הָאֹנֶס), וְעַד שֶׁמִּעוּט מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁאֲרוּ שְׁלֵמִים בְּגָלוּי עִם הַשֵּׁם וְתוֹרָתוֹ".

וְאוּלַי הַכַּוָּנָה בְּכָךְ שֶׁהַשֵּׁם מָסַר "טְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ" - הִיא לְאוֹתָם יְהוּדִים שֶׁהִתְיַוְּנוּ, לֹא עָלֵינוּ. שֶׁגַּם הֵם נִמְסְרוּ בִּידֵי הַחַשְׁמוֹנָאִים. לֹא רַק הַיְּוָנִים (-"הַגִּבּוֹרִים וְהָרַבִּים"), אֶלָּא גַּם הַמִּתְיַוְּנִים (-"הַטְּמֵאִים וְהָרְשָׁעִים").

דָּבָר זֶה מַגְדִּיל אֶת הַנֵּס, הֵן מִכִּיוָן שֶׁלַּיְּוָנִים הָיְתָה עֶזְרָה מִבִּפְנִים, עַל־יְדֵי הַמִּתְיַוְּנִים, וּבְכָל זֹאת הַחַשְׁמוֹנָאִים נִצְּחוּ; וְהֵן מֵהַבְּחִינָה הָרוּחָנִית - שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁהָיוּ יְהוּדִים רַבִּים שֶׁהִתְיַוְּנוּ וְלֹא הָיוּ רְאוּיִים לְנֵס, בְּכָל זֹאת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רִחֵם עַל עַם יִשְׂרָאֵל בִּזְכוּת הַמִּעוּט שֶׁהָיוּ "צַדִּיקִים, טְהוֹרִים וְעוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ", וְעָשָׂה לָנוּ אֶת נֵס חֲנֻכָּה.

מִסִּפּוּר זֶה אָנוּ לוֹמְדִים עִידּוּד גָּדוֹל לַזְּמַן שֶׁלָּנוּ. שֶׁבְּנוֹסָף עַל כָּךְ שֶׁעַל עַם יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר "כִּי אַתֶּם הַמְּעַט מִכָּל הָעַמִּים" - הֲרֵי שֶׁגַּם שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּשְׁלֵמוּת הֵם בְּמִעוּט, וְאִם כֵּן יְכוֹלִים לִשְׁאוֹל, כֵּיצַד יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ רְאוּיִים לַגְּאֻלָּה?

וְעַל כָּךְ מְלַמֵּד אוֹתָנוּ חֲנֻכָּה, שֶׁאֲפִלּוּ בַּיָּמִים הָהֵם שֶׁהָיוּ מִתְיַוְּנִים, בְּכָל זֹאת נִצְּחוּ הַ"טְּהוֹרִים. . צַדִּיקִים . . עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ" - וּבְוַדַּאי שֶׁבְּדוֹרֵנוּ שֶׁיְּהוּדִים אֵלֶּה הֵם בִּבְחִינַת "תִּינוֹקוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ", הֲרֵי הַשֵּׁם עוֹזֵר לָנוּ, וְעַד שֶׁמֵּבִיא יְשׁוּעָה וְהַצָּלָה לָעוֹלָם.

וּמִכָּאן יֵשׁ עִידּוּד לְאָדָם שֶׁחוֹזֵר בִּתְשׁוּבָה, שֶׁגַּם אִם הַיֵּצֶר שֶׁלּוֹ הִתְגַּבֵּר עָלָיו בֶּעָבָר, עָלָיו לָדַעַת שֶׁבֶּאֱמֶת בִּפְנִימִיּוּתוֹ הוּא טָהוֹר וְצַדִּיק, וְכָךְ הוּא יוּכַל לְהִתְגַּבֵּר עַל הֶעָבָר, "וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלְךָ וְטַהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ" - לְהָקִים אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַפְּרָטִי שֶׁלּוֹ , וּלְהַדְלִיק אֶת אוֹר הַנְּשָׁמָה שֶׁלּוֹ - "וְהַדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ", עַד שֶׁהוּא זוֹכֶה "לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל".

(מעובד על־פי שיחת שבת פרשת מקץ תשל"ב. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

חומש לקריאה בציבור

פרשת מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה
אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה:
לוי ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֳּלִים
עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע
שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:
ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֳּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:
ישראל ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף
עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:
יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים
וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ
פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי
הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה
וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף
שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה: ע"כ בחול

נקודות משיחות קודש

וּפַרְעֹה חֹלֵם (מא, א) חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב, וְכֵן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה, הָיוּ סִבּוֹת לְגָלוּת מִצְרַיִם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַגְּלִיּוֹת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיֵּשׁ קֶשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים, כִּי בִּזְמַן הַגָּלוּת, הָאָדָם הוּא בְּגֶדֶר 'חוֹלֵם', כַּכָּתוּב "בְּשׁוּב ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחוֹלְמִים". שֶׁכֵּן, חֲלוֹם נוֹבֵעַ מִכֹּחַ הַדִּמְיוֹן, הַמְּאַחֵד שְׁנֵי דְּבָרִים מְנֻגָּדִים; וְאַף בִּזְמַן הַגָּלוּת כָּךְ: בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה מַרְגִּישׁ אָדָם דְּבֵקוּת בַּה', וּלְאַחַר סִיּוּם הַתְּפִלָּה הוּא שׁוֹכֵחַ הַכֹּל וְשׁוֹקֵעַ בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

(לקוטי שיחות, כרך א, עמ' 85)

שני טו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי
וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר
תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ: טז וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־
פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם
פַּרְעֹה: יז וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי
עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: יח וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפַת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: יט וְהִנֵּה שֶׁבַע־פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת
אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר
לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ:
כ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת: כא וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ: כב וָאֶרְא בַּחֲלֹמִי
וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאוֹת
וְטֹבוֹת: כג וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת
שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם: כד וַתִּבְלַעְנָה
הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִّבֳּלִים הַטֹּבוֹת
וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים וְאֵין מַגִּיד לִי: כה וַיֹּאמֶר
יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה אֶחָד הוּא אֵת
אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה: כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִّבֳּלִים
הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא:
כז וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב: כח הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה: כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: ל וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ: לא וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד: לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע: לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ: לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶין בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב: לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו: לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

אֶלְקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה (מא, טז) מִצְרַיִם, מִלְּשׁוֹן מֵצַר וּגְבוּל, אֵינָהּ נוֹתֶנֶת מָקוֹם לְגִלּוּי אֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע. לָכֵן הִזְכִּיר יוֹסֵף בִּדְבָרָיו לְפַרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֵת שֵׁם אֱלֹקִים, בְּגִימַטְרִיָּא "הַטֶּבַע": "אֱלֹקִים יַעֲנֶה . . אֲשֶׁר הָאֱלֹקִים עוֹשֶׂה". וְכַאֲשֶׁר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אָמַר לְפַרְעֹה "כֹּה אָמַר הַוָי' . . שַׁלַּח אֶת עַמִּי" — הֵשִׁיב לוֹ פַּרְעֹה "מִי הַוָי' . . לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָי' ". פַּרְעֹה אֵינוֹ מַכִּיר בְּשֵׁם הַוָי', שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְאַף אֵינוֹ רוֹצֶה לְהוֹדוֹת בְּקִיּוּמוֹ.

(לקוטי שיחות, כרך ו, עמ' 29)

שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ: מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ: מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נְתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ: מג וַיַּרְכִּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לְקֹמָצִים: מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל | שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־הָעִיר אֲשֶׁר סְבִיבֹתֶיהָ נָתַן בְּתוֹכָהּ: מט וַיִּצְפֹּן יוֹסֵף בָּר כְּחוֹל הַיָּם הַרְבֵּה מְאֹד עַד כִּי־חָדַל לִסְפֹּר כִּי־אֵין מִסְפָּר: נ וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן: נא וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת־שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי־נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִי: נב וְאֵת שֵׁם הַשֵּׁנִי קָרָא אֶפְרָיִם כִּי־הִפְרַנִי אֱלֹהִים בְּאֶרֶץ עָנְיִי:

~ נקודות משיחות קודש ~

כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹקִים . . כִּי הִפְרַנִי אֱלֹקִים (מא, נא־נב)

מְנַשֶּׁה — יוֹסֵף חָשַׁשׁ שֶׁבַּסְּבִיבָה הַמִּצְרִית הַטְּמֵאָה יִשְׁכַּח אֶת בֵּית אָבִיו וִיאַבֵּד אֶת צִדְקָתוֹ, וּקְרִיאַת שֵׁם זֶה הִזְכִּירָה לוֹ תָּמִיד סַכָּנָה זוֹ וְכָךְ הִצְלִיחַ לְהִתְגַּבֵּר וְלֹא לִשְׁכֹּחַ. אֶפְרַיִם — מוֹרֶה עַל שָׁלֵב שֵׁנִי וְנַעֲלֶה יוֹתֵר. לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמִּצְרַיִם לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו לְרָעָה, אֶלָּא הִיא עַצְמָהּ הֵבִיאָה לְ'פְרִיוֹן' וְהִתְעַלּוּת רוּחָנִית, בִּבְחִינַת 'יִתְרוֹן הָאוֹר מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ'.

(לקוטי שיחות, כרך טו, עמ' 433)

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

רביעי נג וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע אֲשֶׁר הָיָה
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: נד וַתָּחֵלֶנָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב
לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיְהִי רָעָב בְּכָל־
הָאֲרָצוֹת וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם הָיָה לָחֶם:
נה וַתִּרְעַב כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־
פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ
אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ: נו וְהָרָעָב
הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־
אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: נז וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר
אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ:

מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה
וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת: ג וַיֵּרְדוּ
אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בֶּר מִמִּצְרָיִם: ד וְאֶת־
בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי
אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן: ה וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא
הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה: ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־
אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת
וַיֹּאמֶר אֵלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן
לִשְׁבָּר־אֹכֶל: ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וְהֵם לֹא
הִכִּרֻהוּ: ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם
לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת
אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם: י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא
אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבֹּר־אֹכֶל: יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי
אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מְרַגְּלִים: יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ
בָּאתֶם לִרְאוֹת: יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ
אַחִים | אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ:
יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם
לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם: טו בְּזֹאת תִּבָּחֲנוּ חֵי פַּרְעֹה
אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן
הֵנָּה: טז שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיַקַּח אֶת־אֲחִיכֶם
וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת אִתְּכֶם
וְאִם־לֹא חֵי פַּרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם: יז וַיֶּאֱסֹף
אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: יח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
אֲנִי יָרֵא:

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו, וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ (מב, ח) מְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁיּוֹסֵף עָמַד בְּדַרְגָּה נַעֲלִית כָּזוֹ, שֶׁגַּם בִּהְיוֹתוֹ שַׁלִּיט עַל מִצְרַיִם שָׁמַר עַל דְּבֵקוּת בַּהקָבָּ"ה, הוּא נִשְׁאַר יוֹסֵף הַצַּדִּיק. הַשִּׁבְטִים, לְעֻמַּת זֹאת, נֶאֱלְצוּ לְהִתְרַחֵק מֵהַמּוּלַת עוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לִדְבֵּק בְּהַקָּבָּ"ה, וְלָכֵן בָּחֲרוּ לִהְיוֹת רוֹעֵי צֹאן. וְהֵם לֹא הִכִּירוּהוּ – לֹא הָיְתָה לָהֶם הַכָּרָה וַהֲבָנָה בְּדַרְגַּת יוֹסֵף, שֶׁכֵּן לְפִי דַּרְגָּתָם אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת דָּבוּק בַּה' אֶלָּא מִתּוֹךְ הִתְבּוֹדְדוּת.

(לקוטי שיחות, כרך א, עמ' 88)

חמישי יט אִם־כֵּנִים אַתֶּם אַחֵיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר בְּבֵית
מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן
בָּתֵּיכֶם: כ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ
דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כא וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים | אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר
רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ
עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: כב וַיַּעַן רְאוּבֵן
אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם | לֵאמֹר
אַל־תֶּחֱטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה
נִדְרָשׁ: כג וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ
בֵּינֹתָם: כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם
וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר
אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְּאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

בָּר׃ וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם
צֵדָה לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם
עַל־חֲמֹרֵיהֶם וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־
שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־
כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃ כח וַיֹּאמֶר אֶל־
אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְּאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא
לִבָּם וַיֶּחֶרְדּוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת
עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם
אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם
לֵאמֹר׃ ל דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת
וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃ לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו
כֵּנִים אֲנָחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃ לב שְׁנֵים־עָשָׂר
אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן
הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ
הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם
אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם
קְחוּ וָלֵכוּ׃ לד וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֵלַי
וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם
אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃
לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרֹר־
כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה
וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃ לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם
אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־
בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ לז וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן
אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא
אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ
אֵלֶיךָ׃ לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת
וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃
מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ
לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃

ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ
הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם
אִתְּכֶם׃ ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ
נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃ ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא
נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הֲרֵעֹתֶם
לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ ז וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד
אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ
אֶת־אֲחִיכֶם׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא
נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ ט אָנֹכִי
אֶעֱרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ
וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ י כִּי
לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ זֶה פַּעֲמָיִם׃
יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן | אֵפוֹא
זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צָרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלוֹט
בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים׃ יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם
וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ
בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא׃ יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ
וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ׃ יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם
רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי׃
טו וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־
כֶסֶף לָקְחוּ בְיָדָם וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף׃

~ נקודות משיחות קודש ~

הֲלֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם . . אַל תֶּחֱטְאוּ בַּיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם (מב, כב) וְקָשֶׁה, הֵיתָכֵן שֶׁבָּה בַּשָּׁעָה שֶׁאֶחָיו מוֹדִים שֶׁחָטְאוּ וּמַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין, מָצָא רְאוּבֵן לְנָכוֹן לְהַגְדִּיל אֶת צַעֲרָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּסִּיּוּם דִּבְרֵי הַשְּׁבָטִים "עַל כֵּן בָּאָה

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" נִרְאֶה שֶׁהִתְחָרְטוּ מַחֲמַת הַצָּרָה, לֹא מִשּׁוּם שֶׁהִכִּירוּ בְּחֵמְרַת הַחֵטְא עַצְמוֹ. לָכֵן אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן, שֶׁחֲרָטָה צְרִיכָה לָבוֹא מִתּוֹךְ הַכָּרָה בְּחֵמְרַת הַחֵטְא כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ - כְּפִי שֶׁאָמַר לָהֶם בִּשְׁעָתוֹ.

(לקוטי שיחות, כרך ל, עמ' 198)

ששי טו וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח
וְהָכֵן כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם: יז וַיַּעַשׂ
הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־
הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף: יח וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי
הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ תַּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים
וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ: יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית
יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת: כ וַיֹּאמְרוּ בִּי
אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כא וַיְהִי
כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ
וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ: כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ
לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ
בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ: כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ
אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן
בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם
אֶת־שִׁמְעוֹן: כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה
יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרֵיהֶם: כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
בַּצָּהֳרַיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם: כו וַיָּבֹא
יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם
הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה: כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם
לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי: כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ
לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ כתיב וישתחו
קרי וַיִּשְׁתַּחֲווּ: כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין

אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר
אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי:

~ נקודות משיחות קודש ~

חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ (מד, ז) **חֲלִין הוּא לָנוּ, לְשׁוֹן גְּנַאי** (רש"י) יְהוּדִי קָדוֹשׁ - וְחֲלִין (גַּשְׁמִיּוּת) הֵם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, וְהָעִסּוּק בְּעִנְיְנֵי חֹל גְּנַאי הוּא לוֹ. גַּם כְּשֶׁהוּא מְקַיֵּם אֶת הַצִּוּוּי "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", אֵין הוּא מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְמַצָּב שֶׁל "חֲלִין", אֶלָּא לְהֵפֶךְ: הוּא מַעֲלֶה אֶת הַחֲלִין לְדַרְגַּת 'חֲלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקֹּדֶשׁ'. וְזֹאת - עַל יְדֵי "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם".

(לקוטי שיחות, כרך טו, עמ' 359)

שביעי ל וַיִּמָּהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו
וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה:
לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם:
לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִיִּם
הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים
לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא
לְמִצְרָיִם: לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ
וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ: לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב
מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: **מד** א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר
יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת
הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
דִּבֵּר: ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה
וַחֲמֹרֵיהֶם: ד הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ
וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי
הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה
שִׁלַּמְתֶּם רָעָה תַּחַת טוֹבָה: ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר
יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם: ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר
הַזֶּה: ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ
הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית
אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב: ט אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים:
י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כִּדְבָרֵיכֶם כֵּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא
אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם: יא וַיְמַהֲרוּ
וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אַרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ
אַמְתַּחְתּוֹ: יב וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה
וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן: יג וַיִּקְרְעוּ
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה:
יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ
שָׁם וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה: טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף
מָה־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם
כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי: טו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
מַה־נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק
הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים
לַאדֹנִי גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ:
יז וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר
נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם
עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־אֲבִיכֶם:

ססס קמ"ו פסוקים, יחזקיה"ו. אמציה. יהיה לי עבד סימן.

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא
כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ
וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה
רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ
לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר,
וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ
דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא
וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ
אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר כד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן: כה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם | מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת: כז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: כח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת: כט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: פ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לשבת חנוכה לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום

בזכריה פרק ב

ב יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: טז וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **ג** א וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלֹוא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: ג וְיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד

עטרת מרים

יד רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא אֶל יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: טו אָז וְנִלְווּ יִתְחַבְּרוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם שֶׁיִּתְגַּיְּרוּ וּיְקַבְּלוּ דַּת הָאֱמֶת, וּבְכָל זֹאת וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ כִּי הַשְּׁלִיחוּת הַקּוֹדֶמֶת הָיְתָה לְהַזְהִיר אֶת הַגּוֹיִם, וּשְׁלִיחוּת זוֹ הִיא אֲלֵיכֶם, לְבַשֵּׂר אֶתְכֶם כִּי יֵשׁ תִּקְוָה: טז וְנָחַל יְהוָה הַמָּקוֹם יִנְחַל אֶת־יְהוּדָה לִהְיוֹת חֶלְקוֹ לְעוֹלָם עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וְלֹא יִגְלוּ עוֹד מִמֶּנָּה וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם לְהַשְׁכִּין שָׁם שְׁכִינָתוֹ כְּמֵאָז: יז הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ: **א** וַיַּרְאֵנִי בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל (הוּא הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל בִּתְחִילַּת זְמַן בַּיִת שֵׁנִי, עַיֵּן עֶזְרָא ג) עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה שֶׁדָּן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ עַל יְמִין יְהוֹשֻׁעַ לְשִׂטְנוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו שֶׁלֹּא מִיחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת: **ב** וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בַּעַל הָרַחֲמִים בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלֹוא זֶה הֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הוּא כְּאוּד עַיִן שֶׁאָחֲזָה בּוֹ הָאֵשׁ קְצָת מֻצָּל מֵאֵשׁ כִּי הוּשְׁלַךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וַחֲבֵרָיו וְצִדְקִיָּהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (ירמיה כט, וסנהדרין צג.) אַךְ נִשְׂרְפוּ בְּגָדָיו, וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַב וְאֵיךְ תְּקַטְרֵג עָלָיו: **ג** וְיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים מְלוּכְלָכִים מֵעָוֹן, כִּי עוֹד יָשְׁבוּ הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת תַּחַת בָּנָיו וְלֹא גֵּרְשׁוּ אוֹתָן, וְהוּא לֹא

שי למורא

טו) וְנִלְווּ, וְיִתְחַבְּרוּ. וְהָיוּ לִי לְעָם, כְּלוֹמַר, לְהַאֲמִין בַּה'. וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ, אֲבָל שְׁכִינָתִי תִּהְיֶה בְּתוֹכֵךְ, וְלֹא בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם הָרַבִּים. **טז)** חֶלְקוֹ, לְנַחֲלָתוֹ וּלְחֶלְקוֹ. **יז)** הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי ה', שֶׁתְּקוּ כָּל הָאֻמּוֹת מִפַּחַד ה'. כִּי נֵעוֹר, לְשׁוֹן הֶעָרָה וּיְקִיצָה. מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ, מִן הַשָּׁמַיִם. לָדֶרֶת לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם. **א)** וַיַּרְאֵנִי, בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה. עַל יְמִינוֹ, שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. לְשִׂטְנוֹ, לְקַטְרֵג עָלָיו. עַל שֶׁלֹּא מִחָה בְּבָנָיו שֶׁנָּשְׂאוּ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת. **ב)** הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם, הקב"ה שֶׁהוּא בּוֹחֵר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹתָה. הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ, כְּלוֹמַר, אֵיךְ תְּקַטְרֵג עָלָיו, הֲלֹא הוּא כְּמוֹ אוּד (עַיֵּן שֶׁמְּנַדְּרִים בּוֹ אֶת הָאֵשׁ) שֶׁנָּצוֹל מֵאֵשׁ. כִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה מֻשְׁלָךְ בָּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּהוּ בֶּן מַעֲשֵׂיָה נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וְיוֹשֻׁעַ נִצַּל מִן הַשְּׂרֵפָה (כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף צג,א). וְאִם כֵּן זְכוּתוֹ רַבָּה, וְאֵיךְ תְּקַטְרֵג עָלָיו. **ג)** הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים,

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־
הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים
הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה
הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ
מַחֲלָצוֹת: ה וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר
עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־
רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד: ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ
לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִּשְׁמֹר
וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר
אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ |
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים
לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי
מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי | הִנֵּה
הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן
אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן
הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ
אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

שי למורא

כְּלוֹמַר עֲדַיִן הָיָה עָלָיו הֶעָוֹן שֶׁלֹּא מִחָה בִּבְנָיו. **ד) הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו,** כְּלוֹמַר, הַפְרִישׁוּ אֶת בָּנָיו מִנְּשׁוֹתֵיהֶם הַנָּכְרִיּוֹת, וְיוּסַר הֶעָוֹן מִיהוֹשֻׁעַ. **וַיֹּאמֶר אֵלָיו,** הַמַּלְאָךְ אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ. **הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ,** בַּמֶּה שֶׁצִּוִּיתִי לְהַפְרִישׁ בָּנֶיךָ מִהַנָּכְרִיּוֹת, הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ הֶעָוֹן שֶׁהָיָה בְּךָ. **מַחֲלָצוֹת,** חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נָאִים, כְּלוֹמַר זְכִיּוֹת. **ה) וָאֹמַר,** זֶה מַאֲמַר זְכַרְיָה הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר, הִתְפַּלַּלְתִּי עָלָיו. **צָנִיף טָהוֹר עַל רֹאשׁוֹ,** כְּלוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כֶּתֶר כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו, כְּיָון שֶׁפָּרְשׁוּ מִן הַנָּשִׁים הַנָּכְרִיּוֹת. **וּמַלְאַךְ ה' עוֹמֵד,** כְּדֶּרֶךְ רָאָה זְכַרְיָה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה, שֶׁעֵד שֶׁיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל רֹאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, הָיָה מַלְאַךְ ה' עוֹמֵד. **ו) וַיָּעַד,** הִתְרָה בּוֹ. **ז) תָּדִין אֶת בֵּיתִי,** תִּשְׁפֹּט וְתִהְיֶה פָּקִיד עַל בֵּית מִקְדָּשִׁי. **חֲצֵרָי,** הָעֲזָרָה וּסְבִיבוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים,** בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים אֲהַיֶּה אוֹתְךָ וְתִהְיֶה מְהַלֵּךְ. **בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה,** בֵּין הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם עוֹמְדִים וְקַיָּמִים לְעוֹלָם. **ח) וְרֵעֶיךָ,** הֵם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. **כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה,** שֶׁגַּם הֵם נִצְּלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כְּמוֹךָ, וּרְאוּיִים הֵם לְהַעֲשׂוֹת נִסִּים עַל יָדָם. **כִּי הִנְנִי מֵבִיא,** כְּלוֹמַר, וְהַדִּבּוּר הוּא שֶׁהִנְנִי מֵבִיא. **אֶת עַבְדִּי צֶמַח,** אֶת הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַהֲקִימוֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק" (ירמיה כג,ה). **ט) כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן,** יְסוֹד הַבַּיִת אֲשֶׁר יִסַּדְתֶּם בִּימֵי כּוֹרֶשׁ וְאַחַר כָּךְ נִתְבַּטְּלָה הַמְּלָאכָה. **עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם,** סוֹפוֹ לְהַרְחִיב עַל אֶחָד פִּי שִׁבְעָה, כִּי נָתַן הקב"ה עֵינָיו לְהַרְבּוֹת אֶת כְּבוֹד הַבַּיִת בְּבִנְיָנוֹ. **הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ,** מַתִּיר אֶת קְשׁוּרֶיהָ, כְּלוֹמַר, מַפֵּר עֲצַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר כָּתְבוּ שִׂטְנָה לְבַטֵּל אֶת הַמְּלָאכָה. **וּמַשְׁתִּי,** וַהֲסִירוֹתִי. **אֶת עֲוֹן,** אֶת הָעֲוֹנוֹת וְעָנְשָׁם. **בְּיוֹם אֶחָד,** בַּיּוֹם שֶׁיְּיַסֵּד הַהֵיכָל, אָז תִּשְׁכְּנוּ לָבֶטַח. **י)** אֶל תַּחַת גֶּפֶן וגו', כְּלוֹמַר תֵּשְׁבוּ לָבֶטַח, עַל הַמְּלָאכָה. **נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד** כִּי אָז לֹא יֶחֱטְאוּ עוֹד וַעֲוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים אֶסְלַח, וְאָז: **י בַּיּוֹם הַהוּא**

עטרת מרים

מִיחָה בָּהֶם **וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: ד וַיַּעַן** הַמַּלְאָךְ שֶׁעָמַד יְהוֹשֻׁעַ לִפְנָיו **וַיֹּאמֶר אֶל הָעוֹמְדִים הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו** מִיהוֹשֻׁעַ, רְצוֹנוֹ לוֹמַר: יַבְדִּילוּ בָּנָיו אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם וְיִמְחוֹל לוֹ **וַיֹּאמֶר הַמַּלְאָךְ אֵלָיו** לִיהוֹשֻׁעַ **רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ** שֶׁהָיָה בְּךָ עַל שֶׁלֹּא מִחִיתָ בָּהֶם **וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת** חֲלִיפוֹת בְּגָדִים נְקִיִּים, כְּשֶׁיּוּסַר הֶעָוֹן יְגוֹלָה הַזְּכוּת: **ה וָאֹמַר** אֲנִי זְכַרְיָה אָמַרְתִּי אֶל הַמַּלְאָךְ **יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ** שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ לְחַנְּכוֹ לִהְיוֹתוֹ שׁוּב כֹּהֵן גָּדוֹל עִם מִצְנֶפֶת עַל רֹאשׁוֹ, וְנִתְקַבְּלוּ דְּבָרַי **וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים** שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל **וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד** בְּכָל מֶשֶׁךְ הַזְּמַן שֶׁנַּעֲשָׂה כָּל זֶה: **ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ** הֵעִיד וְהִתְרָה בּוֹ בְּשֵׁם ה' **לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ** שֶׁתִּתְנַהֵג בְּמִדּוֹת ה' **וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי** מִשְׁמֶרֶת תּוֹרַת ה' וּמִצְוֹתָיו **תִּשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי** שֶׁתְּשַׁגִּיחַ עַל עֲבוֹדַת הַבַּיִת וְדִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת **וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי** אֶת חֲצֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ לְהַשְׁגִּיחַ עַל מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת בְּכָל פְּרָטָיו, אָז אֲנִי מַבְטִיחַ לְךָ **וְנָתַתִּי לְךָ** יֵצֵא מִמְּךָ חֹטֵר לֶעָתִיד לָבֹא שֶׁיְּשַׁמְּשׁוּ בַּבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהֵם יִתְקַדְּשׁוּ כְּמַלְאָכִים, וְהֵם יִהְיוּ **מַהְלְכִים בֵּין הַמַּלְאָכִים** הַנִּצְחִיִּים **הָעֹמְדִים** לִפְנֵי ה' **הָאֵלֶּה** וְיִתְהַלְּכוּ עִמָּהֶם בְּחַיֵּיהֶם: **ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ** חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל **וַעֲזַרְיָה הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה** כִּי נִצּוֹלוּ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ כָּמוֹךָ וּמֻהָרָאוּי לְיַחֵד הַדִּבּוּר גַּם לָהֶם, וְהַדִּבּוּר הוּא **כִּי־הִנְנִי מֵבִיא** בְּאַחֲרִית הַיָּמִים **אֶת־עַבְדִּי צֶמַח** אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: **ט כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן** שֶׁהוּשַׂם בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הָעָתִיד **אֲשֶׁר נָתַתִּי** בְּיַד זְרֻבָּבֶל, מוּכָן הוּא **לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם** לְשִׁמְירוֹת רַבּוֹת מֵאֵת הַמְּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא עַל הַבִּנְיָן הַהוּא **הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ** ה' בְּעַצְמוֹ יַחֲקוֹק צוּרוֹת עַל הָאֲבָנִים לִיפּוֹתָן, כְּלוֹמַר הוּא יִתֵּן כֹּחַ וְעֹזֶר עַל הַמְּלָאכָה. **נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד** כִּי אָז לֹא יֶחֱטְאוּ עוֹד וַעֲוֹנוֹת הַקּוֹדְמִים אֶסְלַח, וְאָז: **י בַּיּוֹם הַהוּא**

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

שֶׁיּוּסַד הַהֵיכָל נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אִז תִּשְׁכְּנוּ לְבֶטַח תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה לְשֶׁבֶת בְּצִלָּהּ וְלֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ מֵרוֹב הַטּוֹבָה שֶׁיִּהְיֶה אִז: **א** הַנָּבִיא לֹא הֵבִין אֶת הַמַּרְאֶה הַקּוֹדֶמֶת, וְלֹא יָדַע הַכַּוָּנָה עַל מַה שֶּׁאָמַר שֶׁיִּפָּתֵחַ פִּתְחָהּ שִׁבְעָה עֵינַיִם, וְעַל כֵּן נָפַל בְּשִׁנָּה וְתַרְדֵּמָה **וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ** וַיַּרְאֵהוּ מַרְאֶה אַחֶרֶת שֶׁהוּא פֵּרוּשׁ הַמַּרְאֶה הָרִאשׁוֹנָה: **ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה** בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה כְּתִיב וֶיֹאמַר קְרִי **וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:** כָּל הַמְּנוֹרָה הָיְתָה זָהָב כְּמִין סַפֵּל גָּדוֹל עָגוֹל וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ בְּרֹאשׁ קְנֵי הַמְּנוֹרָה **וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ** כְּמִין בָּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילָה לְתוֹכָהּ **עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת** לְכָל נֵר וָנֵר בָּאִין שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת **לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ: ג וְעוֹד רָאִיתִי וּשְׁנַיִם זֵיתִים עִמְּדוּ עָלֶיהָ** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה, **אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: ד וָאַעַן הֲרִימוֹתִי קוֹל וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי: ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי: ו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָّדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:**

שי למורא

אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וּתְאֵנָתוֹ. **ב) וְגֻלָּהּ עַל רֹאשָׁהּ,** מִמַּעַל עַל רֹאשָׁהּ הָיָה מַעֲיָן כְּמַרְאֵה סֵפֶל גָּדוֹל עָגֹל. וּבָהּ הָיָה הַשֶּׁמֶן. **וְשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ עָלֶיהָ,** עַל קְנֵי הַמְּנוֹרָה הָיוּ שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ, הֵם הַכֵּלִים שֶׁבָּהֶם הַפְּתִילוֹת וְהַשֶּׁמֶן לְהָאִיר. **שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת,** לְכָל נֵר וָנֵר הָיוּ בָּאִים שִׁבְעָה צִנּוֹרוֹת קְטַנִּים שֶׁהַשֶּׁמֶן זָב מִן הַגֻּלָּה דֶּרֶךְ אוֹתָן מוּצָקוֹת לְכָל נֵר וָנֵר. **ג) וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ,** אֵצֶל הַמְּנוֹרָה הָיוּ שְׁנֵי אִילָנוֹת שֶׁהַזֵּיתִים גְּדֵלִים בָּהֶם. **ד) מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי,** מַה זֶּה שֶׁהַזֵּיתִים נִמְסָקִים מֵאֵלֵיהֶם, וְהַשֶּׁמֶן בָּא אֶל הַנֵּרוֹת מֵאֵלָיו. **ו) זֶה דְּבַר ה' אֶל זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר,** זֶה סִימָן לְךָ לְהַבְטִיחַ עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ שֶׁבָּא מִזֶּרַע זְרֻבָּבֶל. **לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ,** כְּלוֹמַר, מֶמְשַׁלְתּוֹ עַל הָאֻמּוֹת לֹא תִּהְיֶה עַל יְדֵי צִבְאוֹת חֵילִים רַבִּים וְלֹא בְּכֹחַ זְרוֹעוֹ יִכְבְּשֵׁם בְּמִלְחָמָה. **כִּי אִם בְּרוּחִי,** הוּא יִמְשֹׁל בָּאֻמּוֹת מִבְּלִי טֹרַח מִלְחָמָה, וְרַק בְּרוּחִי, כְּלוֹמַר בִּרְצוֹנִי אֲשֶׁר אֶתֵּן בְּלֵב הָאֻמּוֹת לִהְיוֹת נִכְנָעִים לוֹ וְסָרִים לְמִשְׁמַעְתּוֹ. **ז) מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל,** אַתָּה מֶלֶךְ גּוֹג שֶׁהִנְּךָ חוֹשֵׁב עַצְמְךָ כְּהַר גָּדוֹל לַעֲמֹד בְּדַרְכּוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מַה כֹּחַ יֵשׁ בְּךָ. **לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר,** לְמוּל הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ תִּהְיֶה כְּאֶרֶץ מִישׁוֹר לַעֲבֹר בְּקַלּוּת, וְלֹא תּוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם עִכּוּב. **וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה,** הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הַטּוֹבָה וְהַחֲשׁוּבָה לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ,** אָז יִשָּׁמַע קוֹל תְּשׁוּאוֹת, שֶׁכֻּלָּם יַעֲנוּ וְיֹאמְרוּ "הִנֵּה לָאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב", כִּי הִיא טוֹבָה וַחֲשׁוּבָה עַד מְאֹד.

יְהוָה צְבָאוֹת: ז עַל מֶלֶךְ גּוֹג יֹאמַר מִי־אַתָּה שֶׁתַּחְשׁוֹב שֶׁאַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לַעֲמוֹד לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל בִּפְנֵי הַמָּשִׁיחַ לְבַל יוּכַל לַעֲבוֹר, לֹא כֵן כִּי לְמוּלוֹ תִּהְיֶה **לְמִישֹׁר** וּבְקַל יַעֲבוֹר **וְהוֹצִיא** וּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יוֹצִיא **אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה** הָרִאשׁוֹן לְהַנִּיחָהּ בִּיסוֹד בִּנְיַן בֵּית הֶעָתִיד, וְאָז יִשְׁמִיעוּ **תְּשֻׁאוֹת** וְהֻמְיָה לֵאמֹר **חֵן חֵן לָהּ** לְאֶבֶן הַזֹּאת יֵשׁ לָהּ חֵן רַב בְּעֵינֵי כֻּלָּם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ב׳, שָׁעָה 5 בָּעֶרֶב, 33 דַּקּוֹת וְ־16 חֲלָקִים
רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי, הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

עטרת מרים

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה כְּשֶׁהִקִּיץ יָדַע וְהִנֵּה חֲלוֹם נִבּוּאִי וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים לְתֵת תּוֹדָה לַה׳ יִתְבָּרֵךְ וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: **טז** אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: הִקְדָּה ה׳ לְפָנָיו מִשֶּׁפֶט שֶׁיִּתְבָּרֵר מִמֶּנּוּ כִּי מִלֵּא ה׳ שְׁאֵלָתוֹ וְהַחִזָּיוֹן אֱמֶת: **יז** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: **יח** וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת לֹא דָר בּוֹ אִישׁ

שי למורא

טו) וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם, כְּשֶׁהִקִּיץ רָאָה שֶׁהִתְקַיֵּם חֲלוֹמוֹ, שֶׁנִּתַּן לוֹ ה׳ חָכְמָה יְתֵרָה. **טז)** אָז תָּבֹאנָה, אָז בָּאוּ.

הפטרת מקץ לשנים מקרא ואחד תרגום

במלכים א פרק ג

טו וַיִּקַּץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבֹא יְרוּשָׁלִַם וַיַּעֲמֹד | לִפְנֵי | אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: טז אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: יז וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשֶׁבֶת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: יח וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין־זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

עטרת מרים

זוּלָתְנוּ אַף בְּיֶתֶר הַחֲדָרִים: **יט** וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו וְהֶעֱמִיסָה עָלָיו וּמֵת, כִּי אִם הָיָה עַל יְדֵי חוֹלִי, הָיוּ הַנָּשִׁים הַמְבַקְּרוֹת יוֹדְעוֹת בֶּן מִי הוּא: **כ** וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי וְלֹא הִרְגַּשְׁתִּי בַּדָּבָר: **כא** וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי שְׁלֹשָׁה יָמִים קוֹדֶם, וְהִכִּירָה שֶׁזֶּה הַמֵּת הוּא נוֹלַד עַתָּה שֶׁבֹּקֶר יוֹבֵר הַנּוֹלָד עַתָּה מִן בֶּן שְׁלֹשָׁה יָמִים: **כב** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחַי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ דִּבְּרוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וּבְכָל פַּעַם הִקְדִּימָה הַתּוֹבַעַת בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחַי, מִזֶּה הִשְׂכִּיל שֶׁעִקַּר מְגַמָּתָהּ הוּא רַק שֶׁגַּם לָהּ גַּם לַחֲבֵרָתָהּ לֹא יִהְיֶה:

כג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחָי: כֵּיוָן שֶׁבְּסוֹף דְּבָרֶיהָ בְּנֵךְ הַמֵּת לִבְנִי הַחַי, מְבוֹאָר שֶׁזֶּה הוּא מַה שֶּׁהִיא רוֹצָה, שֶׁיִּהְיֶה הַמֵּת בֶּן חֲבֵרָתָהּ, וּלְבֵרֵר זֹאת אָמַר הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה **כד** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כה** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: **כו** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ | וַתֹּאמֶר | בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: **כז** וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: **כח** וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט

שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת: **יט** וַיָּמָת בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו: **כ** וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְּחֵיקִי: **כא** וָאָקָם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלַדְתִּי: **כב** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִּי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כג** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִּי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הַחָי: **כד** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: **כה** וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת: **כו** וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ: **כז** וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: **כח** וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט: **ד** **א** וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

שי למורא

כה) גִּזְרוּ, חִתְכוּ לִשְׁנַיִם. **כו)** נִכְמְרוּ, הִתְחַמְּמוּ. **א)** מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁרָאוּ בְּחָכְמָתוֹ, שֶׁמָּחוּ כֻּלָּם בְּמַלְכוּתוֹ.

שֶׁרָאוּ בוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט:

הרוצים לומר - הפטרה לשבת חנוכה

עטרת מרים

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְצוּרְךְ בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת

במלכים א פרק ז

א וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: **ב** עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת

שי למורא

א) אֶת הַכִּיֹּרוֹת, כְּלֵי נְחֹשֶׁת כְּעֵין סִירִים לְשִׂים בָּהֶם אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. (וְנִקְרָאוּ "כִּיֹּרוֹת" מִלְּשׁוֹן כִּירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֵפֶר וְדֶשֶׁן). וְאֶת הַיָּעִים, כֵּלִים שֶׁבָּהֶם מְרִימִים אֶת הַדֶּשֶׁן מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ. וְאֶת הַמִּזְרָקוֹת, סְפָלִים שֶׁבָּהֶם מְקַבְּלִים אֶת הַדָּם לְזָרִיקָה עַל

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

שי למורא

הַמִּזְבֵּחַ. **וַיְכַל חִירָם,** הוּא הָיָה בְּנוֹ שֶׁל חִירוֹם הַנִּזְכָּר בַּפָּסוּק לִפְנֵי זֶה (ראה מלבי"ם). **בֵּית ה',** לְצֹרֶךְ בֵּית ה'. **ב) עַמּוּדִים שְׁנַיִם** וגו', שְׁנֵי הָעַמּוּדִים שֶׁהָעֲמִדוּ בָּאוּלָם שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְהַשְּׂבָכוֹת,** מַעֲשֵׂה קְלִיעָה, כְּעֵין שַׂרְשְׂרוֹת. **ד) הַמְּכֹנוֹת,** בְּסִיסִים לְכִיּוֹרֵי הַנְּחֹשֶׁת, וְלֶחֶם גְּלֻגַּלִּים וכו' כַּמְּבֹאָר לְעֵיל בְּפֶרֶק זֶה בְּסֵפֶר מְלָכִים. **ה) וְאֶת הַיָּם,** בְּרֵכָה עֲשׂוּיָה מִנְּחֹשֶׁת, וְעֲמִדָה עַל שְׁנֵים עָשָׂר בָּקָר שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִים מִנְּחֹשֶׁת. **ו) נְחֹשֶׁת מְמֹרָט,** מַתֶּכֶת הַנְּחֹשֶׁת הָיְתָה צְרוּפָה וּמְזֻקֶּקֶת וִיקָרָה מְאֹד. **ז) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן,** שֶׁשָּׁם הָיְתָה הָאֲדָמָה עָבָה וּמַכְשֶׁרֶת לִמְלָאכָה זוֹ. **יְצָקָם,** הִתִּיכָם וִיצָקָם כְּתַבְנִיתָם. **ח) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת כָּל הַכֵּלִים,** הִנִּיחַ מִלְּשְׁקֹל אוֹתָם. **י) חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל,** מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל לַמְּנוֹרָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. **לִפְנֵי הַדְּבִיר,** בְּהֵיכַל הַקֹּדֶשׁ, לִפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. **זָהָב סָגוּר,** זָהָב שֶׁסָּגְרוּ אוֹתוֹ בְּכוּר הַצּוֹרֵף לְטַהֲרוֹ מִסִּיג. **וְהַפֶּרַח,** פְּרִחֵי הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַנֵּרוֹת,** מְכָלֵי הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת שֶׁל הַמְּנוֹרוֹת. **וְהַמֶּלְקָחַיִם,** צְבָתִים שֶׁמְּרִימִים בָּהֶם אֶת הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן. **יא) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת,** מִינֵי כְּלֵי זֶמֶר. **וְהַמִּזְרָקוֹת,** כֵּלִים לְקַבֶּלֶת דַּם הַקָּרְבָּנוֹת וְלִזְרִיקַת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ. **וְהַכַּפּוֹת,** הַבְּזִיכִים שֶׁבָּהֶם שָׂמִים אֶת הַלְּבוֹנָה עַל הַשֻּׁלְחָן. **וְהַמַּחְתּוֹת,** כֵּלִים לֶאֱסֹף בָּהֶם גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן לַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי לְהַקְטֹרֶת הַקְּטֹרֶת. וְכֵן לִתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן מֵהַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן. **וְהַפֹּתוֹת,** הֵן הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן אֶת צִירֵי הַדְּלָתוֹת בַּמִּפְתָּן וּבַמִּשְׁקוֹף, בִּשְׁבִיל תְּנוּעַת הַדְּלָתוֹת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, מַפְתְּחוֹת שֶׁפּוֹתְחִים בָּהֶם אֶת הַדְּלָתוֹת. **לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל,** וְגַם הַפֹּתוֹת שֶׁל דַּלְתוֹת הַהֵיכָל, שֶׁהוּא הַקֹּדֶשׁ שֶׁלִּפְנֵי קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים, הָיוּ זָהָב.

עטרת מרים

הַכֹּתָרֹת חֵלֶק הַתַּחְתּוֹן מֵהַכֹּתֶרֶת **אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת** סְרוּג **שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֻלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: ג וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת** הָעֲשׂוּיוֹת לִתְלוֹת **לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים** בְּכָל טוּר מֵאָה **רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת** חֵלֶק הָעֶלְיוֹן מִן **שְׁתֵּי גְּלֻלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: ד וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת** מִלְּשׁוֹן כֵּן וּבְסִים וְהָיוּ מִתַּחַת לַכִּיּוֹרוֹת **עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: ה וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר תַּחַת הַיָּם: ו וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט** צְרוּף וּמְזוּקָּק: **ז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ** שָׁפַךְ בָּהֶם אֶת הַנְּחוֹשֶׁת לְאַחַר הַהִתָּכָה **בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה** בָּעֲבִי הָאֲדָמָה, חָפַר צוֹרוֹת הַכֵּלִים הָהֵם **בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה** מִלִּשְׁקוֹל **אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר** לְדַעַת **מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן** קְבוּצַת הַשֻּׁלְחָנוֹת, כִּי עֲשָׂרָה עָשָׂה (ד"ה-ב ד ח). **אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים** הַשֻּׁלְחָן עָשָׂה **זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין** מְנוֹרַת מֹשֶׁה **וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל** אֵבֶל כֶּלֶם הֶעֱמִיד **בַּדִּרוֹם לִפְנֵי הַדְּבִיר** שֶׁהוּא הַפֶּתַח הַנִּשְׁקָף לַהֵיכָל, **וְהַמְּנוֹרוֹת** עָשָׂה מִזָּהָב **סָגוּר** נָקִי וּמְזוּקָּק **וְהַפֶּרַח** שֶׁל מְנוֹרָה **וְהַנֵּרֹת** הֵם בְּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בְּתֹךְ הַשֶּׁמֶן **וְהַפְּתִילָה וְהַמֶּלְקָחַיִם** שֶׁמְּרִימִים בָּהֶן אֶת הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן עָשָׂה מִזָּהָב: **יא וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת** כְּלֵי שֶׁל מִינֵי זֶמֶר **וְהַמִּזְרָקוֹת** לְקַבֵּל דָּם **וְהַכַּפּוֹת** לִבְזִיכֵי לְבוֹנָה **וְהַמַּחְתּוֹת** לַחְתּוֹת בָּהֶם הָאֵשׁ עַל הַקְּטֹרֶת **זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת** הֵם הָעֲשׂוּיוֹת לְהַצִּיב בָּהֶן צִירִים **לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי** לְסִבֵּב אֵילָּךְ וְאֵילָּךְ שֶׁהוּא **לְקֹדֶשׁ**

הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֻלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: ג וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֻלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: ד וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת: ה וְאֶת הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: ו וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: ז בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: ח וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: ט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: י וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: יא וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

קריאת התורה למנחת שבת קודש

מד יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדֹנִי
יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ
בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־
עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר
אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו
מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: (לוי)
כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֵהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה
עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר
לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת: כג וַתֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדֶיךָ אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטָן אִתְּכֶם
לֹא תֹסִפוּן לִרְאוֹת פָּנָי: כד וַיְהִי כִּי עָלִינוּ
אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד־לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי: (ישראל)
כה וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל:
כו וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ הַקָּטָן
אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ
וְאָחִינוּ הַקָּטָן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ: כז וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי
אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי:
כח וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא
רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה: כט וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם
פָּנַי וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה
שְׁאֹלָה: ל וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר
אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ:

המשך ביאור למס' סנהדרין ליום שלישי עמ' ב

כלומר, אל תעלו למזבח בחזקה ובמרוצה, אלא בנחת, וּסְמִיךְ לֵיהּ – ונסמכה לזה פרשת 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים' המדברת בפסיקת הדיינים, ומהסמיכות יש ללמוד שיש לפסוק את הדינים במתינות ונחת כמו שעולים למזבח.

דרשה נוספת: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִנַּיִן לַדַּיָּן הבא למקום שדורשים שם, והציבור יושבים על הארץ, שֶׁלֹּא יִפְּסַע עַל רָאשֵׁי עַם קוֹדֶשׁ, כדי להגיע למקומו, אלא יקדים לבא לפני הציבור, שכן, אם יפסע ביניהם ללכת ולשבת במקומו, נראה כמפסיע על ראשם. שֶׁנֶּאֱמַר 'לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת' וּסְמִיךְ לֵיהּ 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים' המדברת בדיינים, ללמדנו שאף השופטים מוזהרים שלא יעלו במעלות, דהיינו שלא יראו כעולים [פוסעים] על ראשי הקהל.

הגמרא דורשת את סוף הפסוק 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם'. שואלת הגמרא: 'אֲשֶׁר תְּלַמֵּדֵם' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה צריך להיכתב לשון 'לימוד' שהרי בפשטות פסוק זה עוסק בדיינים. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, אִלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּנִין – שתשים לפניהם את הכלים המשמשים את הדיינים, כדלהלן.

הגמרא מביאה את מאמרו של רב הונא, ללמדנו מה הם כלי הדיינים: רַב הוּנָא, כִּי הֲוָה נָפֵק לְדִינָא – כשיצא לדון, אָמַר הָכִי – אמר לשמשיו כך, אַפִּיקוּ לִי מָאנֵי חֲנוּתָאי – הוציאו לי את כלי בית הדין, שהם, מַקֵּל למכת מרדות, וּרְצוּעָה למלקות, שהדיינים מלקים אותו עד שיחזור בו, וְשׁוֹפָרָא – שופר לנידוי, וְסַנְדָּלָא – סנדל לחליצה.

אימרה נוספת בענין כלי הדיינים: נאמר (דברים א טז), 'וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא', 'צו' הוא מלשון 'זירוז', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּנֶגֶד מַקֵּל וּרְצוּעָה תְּהֵא זָרִיז, כלומר, היו זריזים להטיל על ידיהם אימה על הציבור, רק לשם שמים.

הגמרא דורשת את ההמשך של הפסוק 'ואצוה את שופטיכם': נאמר (שם), 'וָאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר, שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם', אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מכאן אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הדיין דִּבְרֵי בַּעַל דִּין, קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לבית הדין בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ. וְכֵן אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַטְעִים דְּבָרָיו – יפרש את טענותיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ, שכן קְרֵי בֵּיהּ נַמִּי – ניתן לקרוא את הפסוק גם כאילו נאמר 'שַׁמַּע בֵּין אֲחֵיכֶם', כלומר, השמע דבריך לדיין רק במעמד שניכם.

לימוד אחר לכך: רַב כַּהֲנָא אָמַר מֵהָכָא – מכאן יש ללמוד זאת, מִמה שנאמר (שמות כג א) 'לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא', 'לא תשא' היינו לא תקבל, ומכאן אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבוא חבירו. וכמו כן ניתן לקרוא את הפסוק 'לֹא תַשִּׂיא', שזוהי אזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו עד שיבוא חבירו.

הגמרא מוסיפה לדרוש את המשך הפסוק 'ואצוה את שופטיכם': עוד נאמר (דברים א טז), 'וְאַצַּוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק'. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, התורה מצוה לדיין, צַדֵּק אֶת הַדִּין בלבך, וראה עם מי האמת, וְרק אַחַר כָּךְ חָתְכֵהוּ – פסוק אותו.

עוד נאמר שם: 'וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו (וּבֵין גֵּרוֹ)', אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲפִילּוּ בֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה – קומה שניה, כלומר, כשבאים לפניך אחים שנפל להם בית בירושה, אל יאמר הדיין מה בכך שעלייה שוה פחות, העיקר שלכל אחד יש דירה לגור בה, אלא צריך להשוות החלוקה לפי ערך הנכסים.

עוד נאמר שם: 'וּבֵין גֵּרוֹ' שהוא מלשון 'מגורים', אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲפִילּוּ באים אליך שתדון להם בֵּין תַּנּוּר שדמיו יקרים לְכִירַיִם שדמיהם פחותים, אל תאמר לאחד שיקח תנור, ולשני שיקח כירה, אלא חלוק להם באופן שוה לפי שויים בדמים.

עוד נאמר בפסוק שאחריו (דברים א יז): 'לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם אחד מבעלי הדין הוא אוהבך לֹא תַּכִּירֵהוּ לזכותו בדין משום כך. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אם הוא שונאך לֹא תְּנַכְּרֵהוּ – לא תיעשה לו כנכרי לחייבו בדין.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: אוּשְׁפִּיזְכָּנֵיהּ דְּרַב – מארחו של רב אַתָּא לְקַמֵּיהּ לְדִינָא – בא לפניו לדין, אָמַר לוֹ אותו אדם לרב, לָאו אוּשְׁפִּיזְכָּנִי אַתְּ – וכי לא אורחי אתה, אָמַר לוֹ רב, אִין – אכן, אָמַר לֵיהּ – אמר לו [אותו אדם] לרב, דִּינָא אִית לִי – דין יש לי, וברצוני שתדון אותי, אָמַר לֵיהּ – אמר לו רב,

מוקדשת להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:36	6:39	8:29	8:32	9:06	9:09	9:58	10:01	12:10	12:13	16:43	16:47	17:12	17:15	16:26	17:26
חיפה (ח)	6:39	6:42	8:30	8:33	9:07	9:10	9:59	10:02	12:09	12:12	16:42	16:45	17:08	17:11	16:11	17:22
ירושלים (ח)	6:36	6:38	8:28	8:31	9:05	9:08	9:57	10:00	12:08	12:11	16:45	16:49	17:09	17:12	16:08	17:23
תל אביב (ח)	6:38	6:41	8:30	8:33	9:07	9:10	9:59	10:02	12:10	12:13	16:41	16:45	17:10	17:14	16:22	17:25
אוסטריה, וינה (ח)	7:43	7:45	8:57	9:00	9:46	9:49	10:30	10:33	12:23	12:26	16:04	16:08	16:43	16:47	15:49	17:01
אוסטרליה, מלבורן (ק)	5:55	5:59	8:47	8:51	9:35	9:38	10:51	10:54	13:56	13:59	20:44	20:46	21:16	21:18	20:26	21:32
אוקראינה, אודסה (ח)	7:39	7:41	8:58	9:01	9:45	9:48	10:30	10:33	12:26	12:29	16:13	16:17	16:50	16:54	15:58	17:08
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:29	7:31	8:43	8:45	9:32	9:34	10:16	10:18	12:09	12:12	15:48	15:52	16:27	16:31	15:33	16:46
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	8:03	8:05	9:10	9:12	10:02	10:04	10:44	10:46	12:34	12:37	16:05	16:09	16:46	16:50	15:51	17:06
אוקראינה, קייב (ח)	7:57	7:58	9:03	9:05	9:55	9:57	10:37	10:39	12:27	12:30	15:57	16:01	16:38	16:42	15:42	16:58
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	7:03	7:05	9:06	9:09	9:40	9:43	10:35	10:38	12:51	12:54	17:40	17:43	18:06	18:10	17:23	18:20
איטליה, מילאנו (ח)	8:01	8:03	9:23	9:26	10:09	10:12	10:55	10:58	12:52	12:55	16:46	16:50	17:20	17:24	16:29	17:37
אקוואדור, קיטו (ח)	6:09	6:12	8:38	8:41	9:09	9:12	10:12	10:15	12:43	12:46	18:17	18:20	18:41	18:44	18:02	18:53
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:38	5:42	8:29	8:33	9:13	9:17	10:28	10:31	13:29	13:32	20:08	20:10	20:38	20:41	19:51	20:53
ארגנטינה, בריילוצ'ה (ח)	6:10	6:14	9:02	9:06	9:55	9:58	11:13	11:16	14:22	14:25	21:18	21:20	21:55	21:56	21:02	22:11
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:23	7:26	9:01	9:04	9:42	9:45	10:31	10:34	12:35	12:38	16:47	16:51	17:19	17:23	16:32	17:35
ארה"ב, ברוקלין (ח)	7:17	7:19	8:52	8:54	9:34	9:36	10:22	10:25	12:25	12:28	16:32	16:36	17:05	17:09	16:18	17:22
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	7:18	7:20	8:52	8:55	9:34	9:37	10:23	10:25	12:25	12:28	16:33	16:37	17:06	17:10	16:18	17:22
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:59	8:01	9:30	9:32	10:13	10:15	11:00	11:03	13:01	13:04	17:03	17:07	17:38	17:41	16:49	17:54
ארה"ב, האוסטון (ח)	7:14	7:16	9:09	9:12	9:45	9:48	10:38	10:41	12:50	12:53	17:28	17:32	17:55	17:59	17:12	18:10
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:54	6:56	8:43	8:45	9:20	9:23	10:12	10:15	12:21	12:24	16:48	16:52	17:18	17:21	16:33	17:32
ארה"ב, מיאמי (ח)	7:04	7:06	9:05	9:08	9:40	9:43	10:35	10:37	12:50	12:53	17:36	17:39	18:03	18:06	17:20	18:16
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	7:15	7:17	8:48	8:51	9:31	9:33	10:19	10:21	12:21	12:24	16:26	16:30	17:00	17:03	16:11	17:16
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ח)	7:24	7:26	8:56	8:59	9:39	9:41	10:27	10:29	12:28	12:31	16:32	16:36	17:06	17:09	16:17	17:22
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:40	7:43	9:16	9:19	9:58	10:00	10:46	10:49	12:49	12:52	16:57	17:01	17:30	17:34	16:42	17:46
ארה"ב, שיקגו (ח)	7:16	7:18	8:48	8:50	9:31	9:33	10:18	10:21	12:19	12:22	16:23	16:27	16:57	17:01	16:09	17:14
בוליביה, לה-פס (ח)	5:58	6:01	8:39	8:42	9:13	9:16	10:20	10:23	13:04	13:07	19:05	19:08	19:30	19:33	18:49	19:43
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:45	8:47	9:48	9:50	10:41	10:43	11:22	11:25	13:11	13:14	16:37	16:42	17:20	17:24	16:23	17:40
בלגיה, בריסל (ח)	8:43	8:45	9:48	9:50	10:40	10:43	11:22	11:25	13:11	13:14	16:39	16:44	17:21	17:26	16:25	17:41
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:18	5:21	8:03	8:06	8:40	8:43	9:50	9:53	12:39	12:42	18:58	19:01	19:20	19:23	18:37	19:34
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:07	5:11	7:52	7:56	8:28	8:32	9:38	9:41	12:27	12:30	18:40	18:42	19:07	19:09	18:24	19:20
בריטניה, לונדון (ח)	8:04	8:06	9:06	9:09	10:00	10:02	10:41	10:43	12:29	12:32	15:56	16:00	16:37	16:41	15:43	16:57
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	8:24	8:25	9:17	9:19	10:14	10:16	10:53	10:56	12:38	12:41	15:52	15:56	16:38	16:42	15:40	16:59
גרמניה, ברלין (ח)	8:16	8:17	9:13	9:16	10:09	10:11	10:49	10:51	12:35	12:38	15:57	16:01	16:39	16:43	15:40	17:00
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:23	8:24	9:30	9:32	10:21	10:24	11:04	11:06	12:54	12:57	16:26	16:30	17:07	17:11	16:11	17:26
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:12	5:16	7:59	8:03	8:37	8:40	9:48	9:51	12:41	12:43	19:07	19:09	19:28	19:30	18:44	19:41
הודו, מומבאי (ח)	7:08	7:10	9:18	9:21	9:50	9:53	10:47	10:50	13:07	13:10	18:07	18:10	18:32	18:35	17:51	18:45
הודו, פונה (ח)	7:03	7:05	9:13	9:16	9:46	9:49	10:43	10:46	13:03	13:06	18:04	18:07	18:29	18:32	17:49	18:42
הונגריה, בודפשט (ח)	7:29	7:31	8:46	8:48	9:34	9:36	10:18	10:21	12:12	12:15	15:56	16:00	16:34	16:38	15:41	16:52

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

לוח זמנים לשבוע פרשת מקץ - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:22	7:25	8:57	8:59	9:39	9:41	10:27	10:30	12:29	12:32	16:36	16:40	17:09	17:13	16:21	17:25
יוון, אתונה (ח)	7:38	7:40	9:19	9:22	9:59	10:02	10:49	10:51	12:54	12:57	17:10	17:13	17:41	17:45	16:55	17:57
מולדובה, קישינב (ח)	7:48	7:50	9:06	9:09	9:54	9:56	10:38	10:41	12:33	12:36	16:19	16:23	16:56	17:00	16:04	17:15
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	7:06	7:09	9:16	9:18	9:48	9:51	10:45	10:48	13:05	13:08	18:04	18:07	18:29	18:32	17:48	18:42
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:37	4:41	7:27	7:31	8:31	8:34	9:51	9:54	13:07	13:10	20:19	20:21	20:59	21:01	20:02	21:19
נפאל, קטמנדו (ח)	6:51	6:53	8:49	8:52	9:25	9:27	10:18	10:21	12:32	12:35	17:14	17:17	17:41	17:45	16:59	17:55
סין, בייג'ין (ח)	7:33	7:35	9:09	9:12	9:51	9:53	10:40	10:42	12:43	12:46	16:53	16:57	17:25	17:29	16:36	17:41
סינגפור, סינגפור (ח)	7:02	7:05	9:29	9:32	10:00	10:03	11:03	11:06	13:33	13:36	19:05	19:08	19:29	19:32	18:49	19:41
פולין, ורשא (ח)	7:44	7:45	8:43	8:45	9:37	9:40	10:18	10:20	12:05	12:08	15:26	15:30	16:10	16:14	15:11	16:30
פרו, לימה (ח)	5:42	5:45	8:20	8:23	8:53	8:56	9:59	10:02	12:39	12:42	18:32	18:35	18:57	19:00	18:17	19:10
צרפת, ליאון (ח)	8:19	8:21	9:41	9:44	10:27	10:30	11:13	11:15	13:09	13:12	17:00	17:04	17:36	17:40	16:45	17:54
צרפת, פריז (ח)	8:42	8:44	9:54	9:56	10:44	10:46	11:27	11:30	13:19	13:22	16:59	17:03	17:36	17:41	16:42	17:55
קולומביה, בוגוטה (ח)	6:00	6:03	8:24	8:27	8:56	8:58	9:57	10:00	12:25	12:28	17:51	17:54	18:15	18:18	17:35	18:27
קנדה, טורונטו (ח)	7:49	7:51	9:16	9:19	10:01	10:03	10:47	10:50	12:46	12:49	16:47	16:51	17:19	17:23	16:30	17:36
קנדה, מונטריאול (ח)	7:32	7:34	8:54	8:57	9:41	9:43	10:26	10:29	12:23	12:26	16:16	16:20	16:51	16:55	16:00	17:08
קפריסין, לרנקה (ח)	6:50	6:52	8:37	8:40	9:15	9:18	10:06	10:09	12:14	12:17	16:38	16:42	17:08	17:12	16:23	17:24
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	9:19	9:20	10:06	10:08	11:05	11:07	11:43	11:45	13:25	13:28	16:31	16:36	17:19	17:23	16:17	17:41
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:58	9:00	9:40	9:42	10:41	10:43	11:18	11:21	12:58	13:01	16:03	16:07	16:48	16:53	15:44	17:11
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	8:06	8:08	9:23	9:25	10:11	10:13	10:55	10:58	12:50	12:53	16:34	16:38	17:12	17:16	16:20	17:30
שוויץ, ציריך (ח)	8:11	8:13	9:28	9:30	10:16	10:18	11:00	11:03	12:55	12:58	16:43	16:48	17:16	17:20	16:24	17:35
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:37	6:40	8:53	8:56	9:25	9:28	10:24	10:27	12:47	12:50	17:56	18:00	18:21	18:24	17:41	18:34

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

מהדורת הדפסה ושימוש אישי בלבד

סדר הדלקת נרות חנוכה

זמן הדלקת הנרות הוא משקיעת החמה. בדיעבד אפשר להדליק במשך כל הלילה - ואם בני־הבית ערים, אפשר גם לברך.

ה'שמש' צריך לעמוד מעל שאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו בכלל נרות המצוה. הנרות צריכים לדלוק לפחות חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

אפשר להדליק בכל סוגי הנרות. מצוה מן המובחר להדליק בשמן־זית ובפתילות.

את הנרות מציבים בימין החנוכיה. ביום הראשון נר אחד, ביום השני שניים וכו' עד היום השמיני - שמונה נרות. סדר ההדלקה הוא משמאל לימין, כלומר - תמיד מדליקים קודם את הנר השמאלי (החדש) וממשיכים להדליק משמאל לימין. הנר הימני יהיה תמיד האחרון להדלקה.

לאחר שמסיימים להכין את הנרות להדלקה, אם נרות רגילים או כוסיות שמן־זית וכיוצא בזה, אומרים את ברכות ההדלקה. בפעם הראשונה שמדליקים השנה (אפילו אם זה באמצע החנוכה), מברכים שלוש ברכות. ואילו בשאר ימי החנוכה מברכים רק שתי ברכות (וכנ"ל - את הברכה השלישית - "שהחיינו" - מברכים רק בפעם הראשונה). לאחר שמסיימים את אמירת הברכות מדליקים את הנרות באמצעות ה'שמש' (אותו מדליקים ראשון). לאחר ההדלקה שרים את נוסח "הנרות הללו".

ביום שישי מקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, לזמן הדלקת נרות השבת המתפרסם תמיד. תחילה מדליקים את נרות החנוכה ורק אחר כך מדליקים את נרות השבת. מכיון שמקדימים את זמן הדלקת נרות החנוכה, יש להשתמש לנר חנוכה בנרות גדולים יותר, ולא בנרות הדקים הנהוגים - כדי שידלקו לפחות 70 דקות.

אם קרה והאשה הדליקה נרות שבת לפני שהודלקו נרות החנוכה - יכולים הגברים שטרם קיבלו עליהם את השבת להדליק את נרות החנוכה לפני זמן השקיעה.

במוצאי שבת חנוכה חוזרים מיד מבית הכנסת, מזדרזים לערוך 'הבדלה', ואחר כך מדליקים נרות חנוכה (יש נוהגים לומר: "ברוך המבדיל בין קודש לחול", להדליק את נרות החנוכה ואחר כך להבדיל על היין).

ברכות הדלקת נרות חנוכה

לפני הדלקת הנרות מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנוּכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ, בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בערב הראשון (או כשמדליקים בפעם הראשונה השנה) מוסיפים ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

לאחר הדלקת הנרות אומרים:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אָנוּ מַדְלִיקִין עַל הַתְּשׁוּעוֹת, וְעַל הַנִּסִּים, וְעַל הַנִּפְלָאוֹת, שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה, עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה, הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ הֵם, וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֶלָּא לִרְאוֹתָן בִּלְבָד, כְּדֵי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל, עַל נִסֶּיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעוֹתֶיךָ.

מהדורה להדפסה ושימוש אישי בלבד

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il Otzar770.com Chasidut.tv Lahak.org

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377